Elsevier's
Geïllustreerd Maandschrift

AMSTERDAM
Uitgevers-Maatschappy Elsevier
N-Z. Voorburgwal 64

EX·LIBRIS
A·W·BARTEN

Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift.

ELSEVIER'S
GEÏLLUSTREERD MAANDSCHRIFT

ONDER HOOFD-REDACTIE VAN

PROF. DR. JAN TEN BRINK, H. J. SCHIMMEL,
JOAN BERG, J. HOYNCK VAN PAPENDRECHT,
F. H. KAEMMERER EN H. J. N. HENRICUS.

VERZAMELING VAN

NEDERLANDSCHE LETTERKUNDIGE KUNSTWERKEN,

GEÏLLUSTREERD DOOR

NEDERLANDSCHE KUNSTENAARS.

DEEL VI.

JULI—DECEMBER 1893.

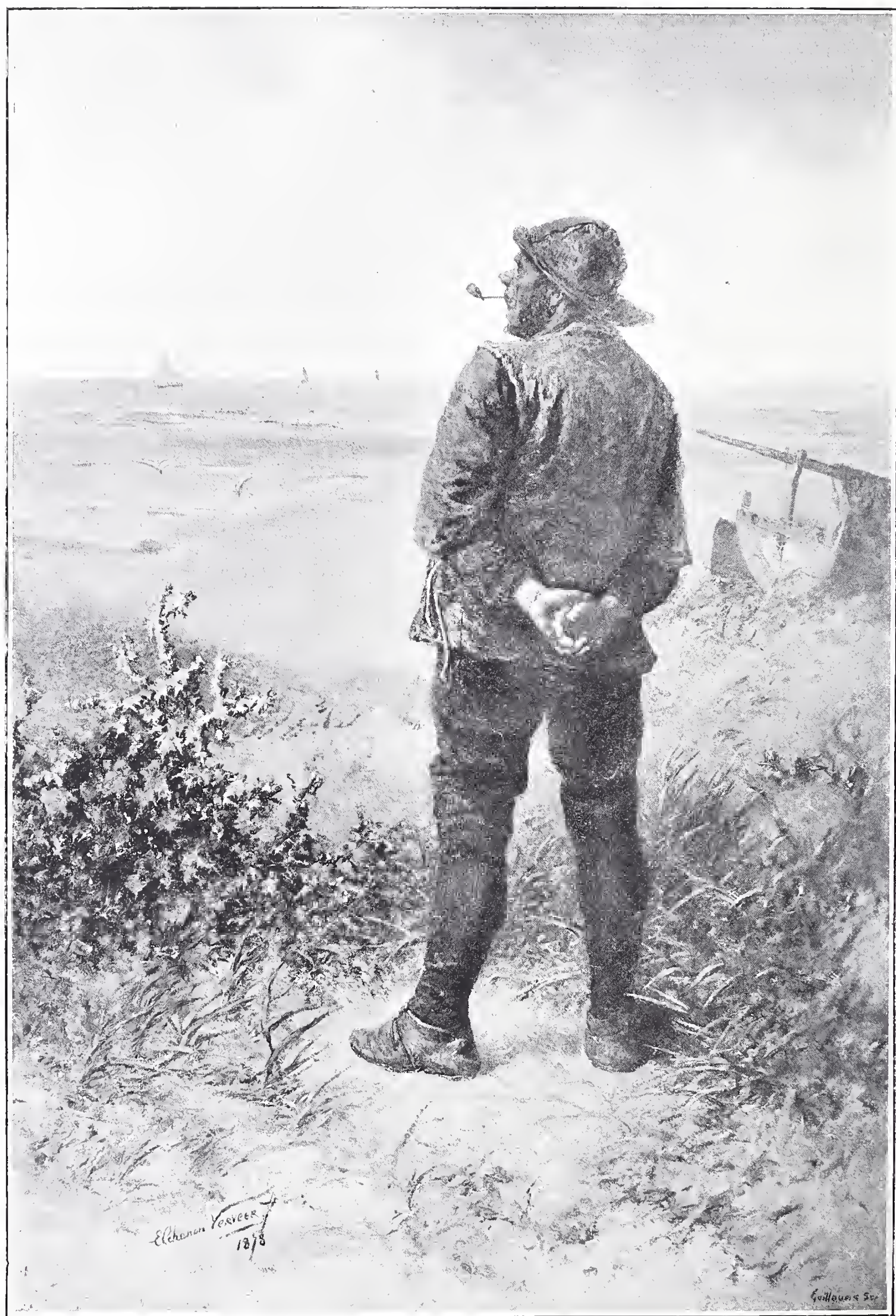

AMSTERDAM. — UITGEVERS-MAATSCHAPPY „ELSEVIER"
1893.

Typ. Zuid-Hollandsche Boek- en Handelsdrukkerij, 's-Gravenhage.

Inhoud van deel VI.

GEDICHTEN.

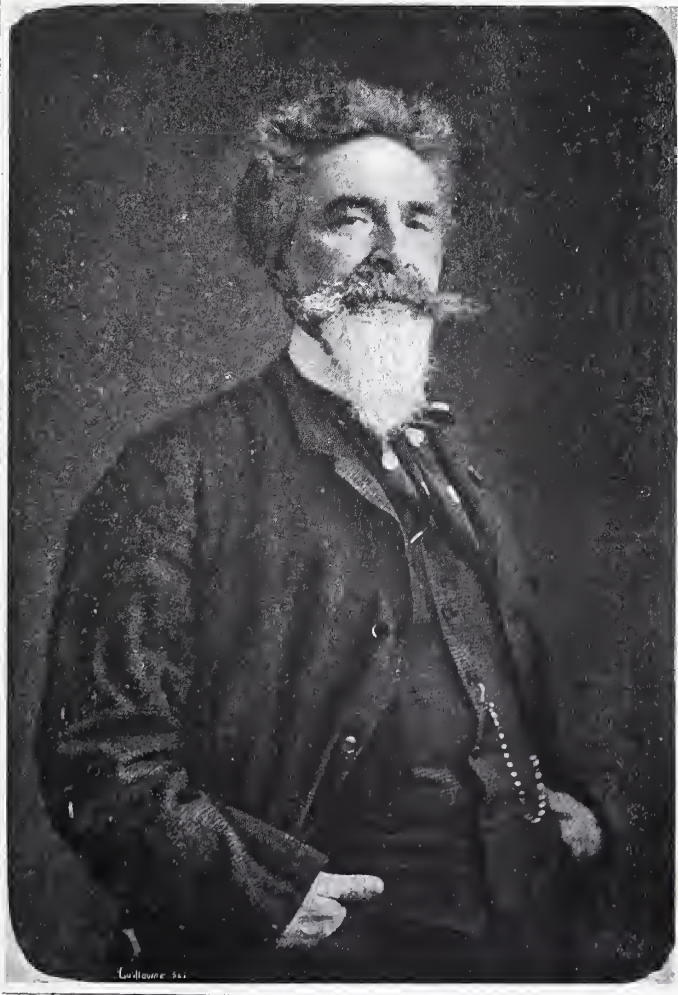

Verwacht westewind, in het bezit van Mr. Kenedy te New-York.

ELCHANON VERVEER.

DOOR

JOHAN GRAM.

— Hemel! Wat een papierrommel! Hou-je opruiming? Verscheur-je je minnebrieven?

— Neen: de brieven die me te min zijn?

— Maar Elchanon! Dat waren misschien kostbare *documents humains* geweest voor de operatie.....

— De operatie? Wat meen je?

— Wel de geestelijke operatie, die ik hier kom doen. Ik kom je in 't verhoor nemen, eene boedelbeschrijving maken......

— Dat is deurwaarderswerk!

— Misschien, maar 't doel is verschillend. Ik kom namens Elsevier, om een conterfeitsel ten voeten uit van je persoon en je bedrijf te maken......

— Phoe! Een bedrijfsbelasting!

— Pardon, een interview!

— Een interview? Kerel, ik ben er niet toe gestemd of voorbereid.

— Voorbereid? Daar is geene voorbereiding toe noodig. Het slachtoffer, dat het verhoor ondergaat, neemt eene geheel lijdelijke houding aan, en heeft slechts te antwoorden op hetgeen hem gevraagd wordt.

— Een instantané portret!

— Zeker, als je trouw en vlug opbiecht......

— Dan komt de levensbeschrijving à la minute. Op den 19en April des jaars 1826 aanschouwde Elchanon Verveer het eerste levenslicht in de stad 's-Gravenhage, welker aangename ligging en fraaie omstreken allezins geschikt waren om zijn kunstenaarsaanleg te ontwikkelen...... Wat zeg-je van zoo'n fatsoenlijke, gepaste inleiding?

En terwijl *Conie*, zooals wij sinds jaar en dag Elchanon Verveer gemeenzaam noemen, al pratende en lachende, in dien tusschentijd driemalen te vergeefs getracht had zijn kort pijpje aan te steken, stond hij van zijn stoel op, onhandig eene groote portefeuille met schetsen omduwende, die hij eenvoudig op den grond liet liggen. Hij schoof me een zetel toe en zei met een blik naar de versperringen en hindernissen om zich heen:

— Een echte verhuisboel, hé! Ja, over een paar weken verhuis ik naar de Prinsegracht.

Daar de meeste schildersateliers in hunne pittoreske slordigheid en artistieke stof- en vuilverzamelingen den leek gemeenlijk den indruk van een verhuisboel geven, liet die opmerking mij vrij koud. Doch toevallig een boek grijpende, dat op de tafel onder het hooge lichtraam, tusschen potlooden, houtskool, verf, lucifers, asch, schetsboekjes en wat niet al, verdwaald lag, zei ik, na het beschreven schutblad gelezen te hebben:

— Wat een gelukkige greep! En lezende: „Eerste prijs uitgereikt aan Elchanon Verveer op de houtsnee-school, Juni 1842".

— Hoe komt dit boek juist hier, Conie?

— Bij het leegmaken van een kastje kwam het voor den dag, en als aardige herinnering aan mijn leerlingschap heb ik het hier neergelegd, om het nog eens in te zien.

Ruim drie en vijftig jaren geleden bestond te 's-Gravenhage eene Nederlandsche Maatschappij van Schoone Kunsten onder bestuur van den heer van Rijckevorsel. Die maatschappij stelde zich ten doel, eene reeks geïllustreerde werken het licht te doen zien, en had aan hare onderneming eene houtgraveerschool onder leiding van den Engelschman Henry Brown ver-

bonden. Tot de kweekelingen dier school behoorden destijds o. a. Jan Van Hove, J. Kachel, F. Stam en ook Elchanon Verveer. In het prachtige huis in het Westeinde waarin nu het Gymnasium gevestigd is, zetelde destijds de Maatschappij van Schoone Kunsten en bevonden zich ook de werklokalen der houtgraveerschool. Daar werden de teekeningen van de Pieneman's, Kruseman's, van Rochussen, ten Kate en zoovele anderen in hout gesneden, om in boeken als „*De Nederlanden*" „*Robinson Crusoë*" en de „*fabels van La Fontaine*" als proeven van Nederlandsche houtgraveerkunst te worden uitgegeven.

Elchanon Verveer herinnert zich dien tijd nog zoo levendig. Op de verbeelding van een zestienjarigen jongen, die gevoel voor fraaie lijnen en versieringen had, moest dat ruime, inwendig rijk gedecoreerde huis indruk maken. In den aanvang der 17e eeuw had een burgemeester van Dordrecht, Mr. Terwen, dat aanzienlijk gebouw gesticht. Na allerlei hooge personages tot verblijf te hebben gestrekt, was het door Koning Willem II in 1840 gekocht om er de Maatschappij van Schoone Kunsten te vestigen, die zulk een kort bestaan zou hebben.

Maurits Verveer, zijn broeder, houtskoolstudie naar de natuur.

Bij gelegenheid van een onderzoek naar de vorderingen der jeugdige houtgraveurs kreeg Elchanon de geïllustreerde uitgave der *Fables de la Fontaine* ten geschenke, die nu op het tafeltje van zijn atelier verzeild was geraakt, en die hem als van zelf aan het vertellen over den ouden tijd bracht.

Als oudste leerling was Elchanon de aangewezen persoon om, waar het noodig mocht zijn, voor zich en zijne confraters op te treden. Zoo gebeurde het dat de leermeester Henry Brown, een Engelschman die zich behalve in zijne moedertaal uitsluitend in het Fransch wist uit te drukken, zijn jaardag zou vieren. De leerlingen wenschten daar een feestdag van te maken en droegen Verveer op, den patroon namens allen deftig toe te spreken.

Welk vermakelijk causeur Elchanon nu ook moge wezen, en welk eene zeldzame handigheid hij bezit om de grappigste woordspelingen in onze taal te smeden of eene geestige repartie te geven — voor deftig woordvoerder of ernstig aanspreker schijnt hij niet in de wieg te zijn gelegd. Te lastiger werd hier de opdracht, nu hij in eene vreemde taal het woord moest voeren.

Doch van al de leerlingen sprak hij het best en gemakkelijkst Fransch, en Elchanon moest en zou dus de aanspraak houden.

Daar komt de jubilaris, gevolgd door een paar bestuurders, het graveerlokaal binnen.

Elchanon staat op, voelt zijne lippen beven, en zich met zijne linkerhand aan de bank achter hem vasthoudende, begint hij met onvaste stem:

— Monsieur Brown, nous vous félicitons......

Hier stokt zijne stem, want de bengels van kameraden aan de teekenbank achter hem, waartegen hij leunt, slaan met hunne beenen tegen de zijne,

Op den uitkijk, naar eene schilderij, in het bezit van Mr. Dunlevy te Chicago.

zoodat hij moeite heeft om het niet uit te schateren. Eene andere plaats innemen, is ook onmogelijk, want de jubilaris staat vlak tegenover hem.

Zenuwachtig en gejaagd herhaalt hij:

— Nous vous félicitons......

Doch de woordenschakel, dien hij zich zoo goed in het hoofd geprent heeft, raakt los, vervloeit in het niet, en terwijl hij zijn geheugen geweld aandoet, om het verlorene terug te vinden, voelt hij weer een paar venijnige trappen tegen zijne beenen. Zelfs tracht één brutaal been zich om het zijne te slingeren, ten einde den rampzaligen feestredenaar ook zijn stoffelijk evenwicht te doen verliezen.

Bij het derde: *Nous vous félicitons*, dat in de lucht blijft hangen, erbarmt

zich een commissie-lid over den in 't nauw gebrachten spreker en

zegt vergoelijkend:

— Ce jeune homme, Monsieur Brown, a la bonne intention de vous féliciter au nom de toute l'école, enz.

Aldus werd Verveer's eerste redevoering in het openbaar door zijn eigen committenten afgebroken!

Doch voor Elchanon waren op geheel andere banen lauweren weggelegd, en al bleef hij ook tot zijn 19e jaar met ijver en talent zijn beitel in het weerbarstig palmhout steken, van lieverlede dreven aanleg en lust hem tot meer zelfstandigen en meer artistieken arbeid.

Op zijn achttiende jaar trok hij naar Brussel, om met den bekenden illustrateur Huart druk mede te werken en houtsneden te maken voor de romans van Eugène Sue, Le Juif errant en anderen, die toen zulk eene groote populariteit genoten. Doch het houtsnijden had zijne groote aantrekkelijkheid voor hem verloren, en het schilderen lachte hem daarentegen zoo toe, dat hij op een goeden dag beitels en palmhout vaarwel zei en den weg insloeg, dien zijn broer Sam reeds met zulk een grooten bijval gevolgd had.

Elchanon kwam naar den Haag terug en zette zich druk aan het schilderen, onder leiding van zijn broer Sam en van Herman Ten Kate. Hij teekende en schilderde wat zijn oog trok, en daar Sam in de Scheveningsche buurtjes eene rijke stof voor zijn dartel penseel vond, was het zoo natuurlijk, dat ook de jongere broer daar rondkeek en door het leven der visschersjeugd werd aangetrokken. Zoo de ouden zongen, piepen de jongen.

Naar potloodstudiën.

Boerenwoning te Betsingen, Wurtemberg, naar eene schilderij.

Onze jonge kunstenaar had spoedig succes met zijn werk, en toen hij in 1855 eene schilderij voor een flinken prijs verkocht had, trok hij met dien vollen buidel naar Parijs, om zich daar verder te ontwikkelen. Aanbevelingen van zijn oudsten broeder aan Willems en Hamman, Belgen die destijds een zeer grooten naam in de kunstwereld hadden, maakten Elchanon's intrede in het groote Parijs eenigszins gemakkelijker. Doch de zware geldbuidel werd spoedig al lichter en lichter, en voor een onbekend jong artist was het eene allerlastigste taak, om ginds voor bestendige aanvulling eener ledige schatkist te zorgen.

Naar eene krijtschets.

Het verblijf in Parijs waren Elchanon's zeven magere jaren, maar al was de strijd om het bestaan er ook zwaar, en al behoorde onze schilder geheel en al tot de groep der *Buveurs d'eau*, van wie Henry Murger ons zulk een boeiend tafereel geschetst heeft, de ontwikkeling van den artist voer er wel bij. Van alles werd er gedaan: op steen geteekend, in de Bibliotheek te Parijs portretten uit oude folianten gekopieerd, om ze daarna op email te schilderen, kopiën in het Louvre gemaakt en daartusschen portretten en schilderijen.

Elchanon's buitengewone aanleg voor het teekenen van karikaturen kwam te Parijs het eerst voor den dag. Meer dan eenmaal had hij in koffiehuis, restaurant of vriendenkring met enkele lijnen het karakteristieke in houding en gelaat van deze of gene zoo sprekend en grappig weten te doen uitkomen, dat de levendige, opgewonden Franschen zijne „*charges*" hadden toegejuicht en er op aangedrongen dat hij toch eens in een of ander geïllustreerd blad zijn talent bekend zoude maken.

— Als ge het geluk hadt, riep een der vrienden uit, bij voorbeeld den grooten Le Sueur, den komiek van het Gymnase, voor het weekblad *Le Diogène* te teekenen, dan zou uw fortuin gemaakt zijn.

— En zou Le Sueur willen?

— Mijn waarde heer, eene goede charge is een réclame, en al heeft Le Sueur die niet noodig, toch zal hij u graag zijn facie en persoon voor Le Diogène leenen.

harge, naar eene houtskoolteekening.

Onze schilder trok zijne stoute schoenen aan en begaf zich naar het bureau van *Le Diogène*.

In *Bel ami* van Guy de Maupassant komt eene meesterlijke beschrijving van een redactie-bureau voor, waaraan onwillekeurig de vermakelijke schildering, die Verveer van Diogène's staf geeft, herinnert. In eene schraal gemeubelde kamer, waar een paar lessenaars, eenige stoelen en een hooge kast met ontzaglijke aanplakbiljetten tegen de muren de eer moesten deelen van „het meubilair" te heeten, zaten vier heeren, die hun tijd voornamelijk aan het rooken van sigaren en het drinken van cognac met water schenen te besteden. Althans een paar kistjes sigaren en fleschjes cognac waren de voorname accessoires.

Onze schilder maakte eene buiging voor het viertal redacteuren, die, even als Diogenes, wiens naam tot schild van hun blad diende, van meening schenen, dat het ware geluk in eene zeer eenvoudige omgeving, met sigaren en cognac ter opbeuring, bestaanbaar was.

Charge.

Toen Verveer zijn wensch te kennen had gegeven om een karikatuur voor het blad *Le Diogène* te teekenen, zei een der heeren, zich geeuwend achterover tegen zijn stoel latende vallen:

— Heeft u al meer karikaturen geteekend?

—Zeer velen, meneer, maar nooit uitgegeven.

— Toon ons dàn eens wat ge kunt, jeune homme! zei een der cog-

Charge.

Charge.

nac-drinkers op vaderlijk beschermenden toon.

— Hoe dan?

— Wel, maak eens een charge van meneer! zei de spreker, op zijn collega tegenover hem wijzende.

Voor dit viertal, dat hem in hunne hooge protectie wilde nemen, moest Verveer proeven van bekwaamheid afleggen.

Het was twaalf uur en de ledige maag van den schilder, die sterk naar het déjeuner verlangde, hunkerde naar den restaurant, maar de gelegenheid om zijne kunst te toonen en hierdoor als medewerker van het populaire blad te worden gekozen, deed den schilder zijn honger tot zwijgen brengen.

Charge.

— Un cognac, n'est-ce pas jeune homme!

— Je n'oserais vous refuser.

De oudste van het viertal, die alleen aan zijn lang wit haar en een gouden bril een aasje deftigheid ontleende, daar zijne tronie en paarsche neus maar al te duidelijk bewezen, welk een strijd hij tegen het leven en den cognac gevoerd had, klopte hem nu vaderlijk op den schouder en zei:

— Maak nu eens een charge van mij, jeune homme! Maar ik zeg je vooruit, dat ik een allerbewegelijkst gezicht heb. Excessivement mobile! Geen twee minuten het zelfde! Maar probeer het, probeer het!

Charge.

Verveer keek hem lang en aandachtig aan en zei quasi ernstig:

— Poseer maar even, meneer. Ne

Charge, naar eene krijtteekening.

Charge, naar eene houtskoolteekening.

craignez rien, monsieur! Tout restera à sa place; ik zal zelfs uw neus met de grootste zorg behandelen.

En de schilder, die op dit oogenblik liever een gebraden côtelette voor zich had gezien dan dien blauw-rooden neus in dat alleronbeduidendste gezicht, wapende zich met teekenpen en papier.

Charge.

Verveer zet zich aan 't werk en teekent in een kwartier de karikatuur van den redacteur, terwijl het overige drietal een oogenblik zijne gewichtige werkzaamheden vergeet, om in spanning achter den rug van den artist de wording der charge bij te wonen.

— Fameux! Impayable!

De heeren zijn in de wolken.

— Un cognac, n'est-ce pas!

De artist krijgt een visioen van een smakelijk déjeuner, maar hij bedwingt zich en zegt zuchtend:

— Je n'oserais vous refuser.

— Nú mij! nú mij! nú mij! roepen de enthusiaste drie andere redacteuren.

— Dessinez nous, dessinez nous!

Het gelukken van het eerste type kon een toeval, een bof zijn, maar als de vier charges alle slagen, dan is men zeker van Verveer's talent. Zoo redeneert de redactie onder het gebruik van een glaasje cognac, en Elchanon, wien een gruwelijke honger begint te plagen, zwicht voor het argument en teekent achtereenvolgens de geheele redactie van *Le Diogène*.

Charge.

— Merveilleux, jeune homme! Parfaitement réussi!

Het was 2 uur, en Elchanon rammelde van den honger, toen de heeren, hoogst tevreden over de sprekende charges, die de schilder van hen geteekend had, en die zij op eene allergemakkelijkste wijze verkregen hadden, beloofden, hem zeer spoedig een steen te zenden, waarop de karikatuur van den beroemden komiek Le Sueur door hem zou geschetst worden, om in het eerstvolgend nummer van Le Diogène te verschijnen.

Elchanon was in de wolken! Eene karikatuur van een zeer populair artist

door hem in het alom verspreide blaadje geteekend — verzekerde naam en fortuin, indien de charge pakte.

Doch het werd morgen, overmorgen — er kwam geen steen. Het duurde eene week — geen steen. Onze artist werd wanhopend en meldde zich wederom bij de redactie aan, die hem inlichtte, dat zekere steendrukker Gillot een steen beschikbaar had, waarop Verveer zijne kunst kon beproeven. Gillot woonde aan het andere einde van Parijs, doch wat nood: onze artist stapte er des avonds heen en vroeg den drukker naar den bewusten steen. Deze was er reeds van verwittigd, zeide hij, en zou zorgen, dat de steen aan de woning van den artist bezorgd werd. Doch Verveer, die van ijver brandde om aan het werk te gaan, en een steen zag staan, die hem niet te groot voorkwam, zei vastberaden:

— Als deze steen goed is, zal ik hem zelf wel meenemen.

Even aanpijpen, naar eene schilderij. Collectie O. von Schlömberger te Weenen.

— Goed is hij, zei de drukker, den artist met een spottend lachje aanziende, maar het gewicht zal u niet meevallen. Voor één oogenblik valt dat niet zwaar, maar als men daar een kwartier of half uur mee voort sjokken moet, dan .....

De schilder tilt den steen even op en vindt dien volstrekt niet zwaar, ofschoon de spotachtige blik van den drukker duidelijk te kennen geeft: dat zal je ook niet lang volhouden, mannetje! Verveer vermant zich en stapt zoo flink mogelijk met zijn schat onder den arm de kamer uit. Doch hij is nog niet verder dan de huisdeur, als de steen hem al zijne zwaarte zoo vreeselijk doet gevoelen, dat hij bijna niet in staat is dien langer onder den linkerarm te houden. Toen bracht hij het plompe gevaarte in de rechterhand

over, om het twee minuten later met beide handen te torschen, en steunend en zuchtend onder den zwaren last, dien beurtelings op schouder, onder den arm of met beide handen te dragen. Het was een lijdensweg dien hij nooit vergeten zou.

De groote komiek Le Sueur, die nu op dien met zooveel moeite veroverden steen zou geschetst worden, was de jovialiteit in persoon, maar iemand, die het ontzaglijk druk had. Toen Verveer door den wederzijdschen vriend aan hem voorgesteld was, en den komiek zijn wensch te kennen gegeven had, was Le Sueur met het plan zeer ingenomen.

— Kom morgen ochtend tegen 11 uur bij me, cher monsieur, dan ben ik ter uwer beschikking.

Den volgenden morgen was Verveer op het appel en werd allerprettigst ontvangen.

— Als wij eerst samen eens dejeuneerden, me dunkt, dan zou het teekenen en poseeren beter en vlotter gaan......

Er werd een uitstekend, smakelijk déjeuner voorgediend, waarbij de heeren zich zóo dapper kweten, dat de vroolijke Le Sueur een uurtje later, onder 't genot van zijne demie-tasse en zijn pousse café, lachend zei:

— Laten we het tot morgen uitstellen: ik ben nu te lui om te poseeren...,

Studie, naar eene potloodteekening.

Zoo wilde het noodlot, dat vier dagen achtereen de teekenaar bij den komiek kwam, op diens aandringen eerst overvloedig dejeuneerde, en er telkens na afloop van het copieus ontbijt eene of andere belemmering was In het redactiebureau van Diogène had men hem belet te ontbijten; hier kon hij naar hartelust ontbijten, maar *niet* aan het teekenen komen.

Eindelijk bereikt hij zijn doel: Le Sueur stond op het papier, was hoogelijk ingenomen met zijne karikatuur en vertelde aan iedereen die het hooren wilde, dat *Le Diogène* de volgende week zijne uitmuntend gelukte charge zou uitgeven.

Toen de heeren van Le Diogène de charge zagen, waren zij er bijzonder mede ingenomen, maar het verwonderde hun, dat Verveer den komiek geen grooten kop op een klein lichaam gegeven had, zooals de karikaturen zich toch altijd voordeden.

— Mijn beste heeren, zei de schilder, er zijn menschen met groote koppen en met kleine koppen..... Het spreekt van zelf, dat eene redactie zooals de uwe uit hommes de tête bestaat, zelfs uit groote bollen, maar dat behoeft men niet door een overdreven grootte van het hoofd uit te drukken.

Elchanon legde hun toen uit, dat de waarde van eene karikatuur niet bestaat in het lachverwekkend vergrooten of verkleinen van enkele lichaamsdeelen, zoodat hunne onderlinge evenredigheid verbroken wordt. Zulk een effect van laag-komischen aard is heel gemakkelijk te bereiken. De verdienste eener wezenlijk goede charge is, meer type dan charge (overdrijving) te zijn. De karikatuur-teekenaar neemt zijn model scherp en nauwkeurig waar, ontdekt diens zwakke, bespottelijke zijde: eene of andere hebbelijkheid in houding of figuur, welke hem van zijne medemenschen onderscheidt. Op die zwakke, lachverwekkende zijde legt de teekenaar nadruk; hij overdrijft het karakteristieke, eigenaardige in diens uiterlijk en brengt aldus de karikatuur voor den dag.

Rookende visscher, naar eene potloodstudie.

In Verveer's karikaturen zal men die juiste opvatting steeds bevestigd vinden. Onmiddellijk herkent men de personen, in wier uiterlijk de sterkst sprekende trekken krachtig onderstreept zijn, zoodat een of ander zwak, soms zekere overeenkomst met een of ander dier, zekere eigenaardige houding, die den minder nauwlettende niet dadelijk in het oog zou springen, nú onmiddellijk treft. Elchanon Verveer heeft op dit terrein zijne sporen verdiend en zoo Le Diogène niets anders van hem uitgegeven heeft dan de veel geprezen karikatuur van Le Sueur, is dit aan een noodlottig toeval te wijten geweest.

Juist verscheen Le Diogène met het bewuste portret, toen een telegram Verveer naar Holland terugriep aan het sterfbed van zijn ouden vader. En toen die eerste treurige dagen voorbij waren, drongen bloedverwanten en vrienden zoo sterk bij Elchanon aan, in het vaderland te blijven, dat hij zich weder voor goed in Den Haag vestigde.

En de sterke magneet, die zoo vele vaderlandsche kunstenaars heeft aangetrokken, het leven onzer visschers, oefende ook zijne macht op Elchanon Verveer uit. Doch er is niet alleen verscheidenheid van gave, maar ook van

Naar de vischmarkt, naar eene aquarel op de Wereldtentoonstelling te Chicago.

opvatting. Het is wezenlijk merkwaardig om na te gaan, hoe ieder schilder van onze Scheveningsche visschers zijn eigen terrein kiest, zijn eigen figuren heeft, zijn eigen onderwerpen pacht. Ieder hunner heeft daar zijn „eigen jacht en visscherij". Niemand, die met een eenigszins aandachtig oog de *faits et gestes* onzer schilders volgt, zal ooit een Scheveningsche figuur van Israëls met eene van Blommers, Verveer of Sadee verwarren. Het zijn *alle* Scheveningsche typen, maar tóch hebben zij den stempel van de kunst hunner scheppers ontvangen. Zoo is ook Verveer zichzelf en bootst nimmer anderen na.

Potloodstudie.

Het eigenaardige van Verveer's grepen uit het visschersleven is, dat al zijne tooneelen in de open lucht, aan strand of op duin spelen, maar nooit in het woninkje der Scheveningers. Zee, lucht en duin vormen altijd de onmisbare omgeving zijner figuren.

Studie.

Op zijne zwerftochten door duin en langs strand, door de bochtige steegjes en pittoreske buurtjes, heeft Elchanon Verveer bijzonder het typige en schilderachtige in den verweerden ouden visscher getroffen, wiens roodkoperen of parkementen tronie men op duin of strand zoo menigmaal ontmoet. Van dat type heeft Verveer voortreffelijke toonbeelden gecreëerd, waarvan *De invalieden der zee* op het Gemeente-museum in den Haag een der schoonste proeven is. Het verschil in karakter en houding van het viertal is van de werkelijkheid afgezien. En telkens als Elchanon bejaarde Scheveningers ten tooneele voert, zooals b.v. in het „*oude vrienden*", komt zijne kunst van trouw en juist typeeren sterk voor den dag.

Ook de stoere visscher in de kracht zijns levens met zijn zuidwester op het achterhoofd, zijn pijjakker aan, de handen op den rug, en scherp het weer opnemende, is een type, dat Verveer vol leven en waarheid heeft weergegeven.

Studie.

De gevoelige zijde van het visschersleven: het vertrek naar zee, de blijde terugkomst,

het angstig turen naar den horizon, de noodlottige tijding — al deze aandoenlijke onderwerpen zijn door Verveer met bijzondere uitvoerigheid afgebeeld. Geen detail wordt daarbij verzuimd, om het onderwerp goed en duidelijk te doen uitkomen. In dit opzicht heeft Verveer iets van een novellist en veronachtzaamt hij geenerlei kleinigheid, als zijn tafereel daardoor in helderheid van voorstelling wint.

Als de kunstenaar het „*lief en leed in het visschersleven*" wil afbeelden, toont hij u aan de eene zijde de vreugde van het wederzien, den blijden vader, die zijn jongste in de armen optilt; maar tegenover die blijdschap ziet men aan de andere zijde de stille smart der weduwe, die haar zorg en troost verloren heeft en met moeite het dagelijksch brood voor hare kinderen

Oude vrienden, naar eene aquarel, in het bezit van den Heer A. N. Polak te Rotterdam.

verdient. De bewolkte lucht tegenover het helder blauw stemt met beider zieletoestand overeen.

Bezie zijne twistende buurvrouwen, die als woedende kemphanen tegenover elkaar staan. Men leest letterlijk de woorden, die de eene helleveeg uitbraakt, op hare woedende facie. Welk een verschil in karakter tusschen beide krakeelende vrouwen: de eene: eene furie van de ergste soort; de andere: een fatsoenlijk wijfje, dat zich tegen den aanval verdedigt, maar niet tegen zulk eene Xantippe opgewassen is.

Van welke zijde Elchanon Verveer het visschersleven ook beziet en weergeeft, zij is altijd aardig, humoristisch of gevoelig. Als hij op het duin een groepje bij elkaar ziet zitten, waarvan zijn kunstenaarsgeest „*een buurpraatje*" samenstelt, legt hij karakter en uitdrukking in die babbelende figuren, en

De invalieden der zee, gemeente-museum te 's-Gravenhage.

verwondert een leek er zich over, dat het kunstenaarsoog een in de werkelijkheid alledaagsch onderwerp in zulk een belangwekkend tafereel weet te herscheppen.

Hoe honderden malen hebben ons op den Scheveningschen weg kruiwagentjes met visch door Scheveningsters voortgeduwd, gekruist, maar heeft het ooit uw oog getroffen, hoe aardig en typisch zulk een groepje zijn kan? De schilder, die een geheel ander oog heeft dan gij of ik, slentert langs den eenigen weg van onzen Constantijn Huygens, wordt door zulk een

Een buurpraatje, naar eene schilderij, in het bezit van Mevrouw de Wed. Smallenburg van Stellendam.

groepje verrast en geeft, thuiskomende, onmiddellijk het aanzijn aan eene voortreffelijke aquarel „*Naar de Vischmarkt*". Het oude vischvrouwtje, dat zoo flink nog de kar helpt voortduwen, de jonge deern, die het roerwerk stuurt en de met manden beladen Scheveningster op den achtergrond — het is alles vol leven en beweging, een aardige greep uit de werkelijkheid. Ondanks het knarsen van den wagen hoort gij die Scheveningsche luidruchtigheid, het hard pratend tweetal.

Zoo weet Elchanon Verveer zijn deel uit den Scheveningschen vangst te nemen. Zijn „eigen jacht en visscherij" laten hem niet in den steek, maar verschaffen hem altijd nieuwe, frissche stof. De allerjongste schilderij, die nog slechts in eenige breede houtskoolschetsen op het doek is aangegeven,

is eene rijke compositie, *Versche visch* getiteld, waarvan de schets in olieverf hierbij vertolkt is. Zij stelt het oogenblik voor, dat de vrouwen de versche visch op den afslag gekocht hebben, om dien te gaan rondventen.

Van al de schilderijen en aquarellen, die door Elchanon's vlijtige hand tot stand zijn gekomen, bevindt zich het meerendeel in ons land, maar ook Engeland en Amerika, die het werk van onzen kunstenaar zeer waardeeren, bezitten tal zijner producten.

Aan zijne kunst vielen herhaaldelijk onderscheidingen ten deel, hetzij in den vorm van medailles, hetzij in dien van ridderorden, gelijk Koning Willem

Versche visch, naar eene houtskoolschets, ontworpen voor eene schilderij.

III hem den gouden leeuw van Nassau en België's Koning de Leopoldsorde vereerde.

Deze twee lintjes in Verveer's knoopsgat gaven eens iemand, die er steeds op uit is iedereen te doen hooren, dat hij dergelijke dingen dwaasheid vindt, aanleiding tot Elchanon te zeggen:

— Wat heb-je daar een prachtige speld in je das, heerlijk mooi! ..... Vervolgens met een zijblik op de lintjes in het knoopsgat: — Dáar kijk ik niet naar, want ik hecht niet aan ridderorden. .....

— En ze hechten zich ook niet aan u ..... luidt het puntig antwoord.

SNUGGERE JAN.

DOOR

NADI.

I.

Het stampen en dreunen der machines had opgehouden, de lichten waren gedoofd en de geheele fabriek stond ledig en verlaten. Alleen in het kleine kantoor aan de rechterzijde van het gebouw zaten de beide patroons nog zwijgend over hunne boeken gebogen.

Toch was de aandacht van den oudsten firmant volstrekt niet op zijn werk gericht. Zijne grijze oogen staarden onzeker voor zich uit; peinzend gleed zijn linkerhand over den bijna kalen schedel, terwijl de rechter met de pen allerlei figuren trok op het vloeipapier, dat gelukkig het opengeslagen kantoorboek bedekte. Maar de pen ontgleed aan zijne vingers; hij leunde achterover in zijnen zetel, strekte de beenen onder de schrijftafel voor zich uit en tuurde naar het berookte plafond.

Deze beweging deed den ander opzien. Hij streek zich met de hand over den bruinen knevel, die zijn bovenlip overschaduwde en wachtte tot er opnieuw eenige beweging kwam met zijn verbaasd en ironisch: „Jij aan het peinzen, Verniet!"

„Ja, voor den duivel, dat is ook mijn dagelijksch werk niet, zul je zeggen," riep de aangesprokene, opspringende, waarna hij met de handen in de broekzakken begon op en neer te loopen. „Weet dan, dat ik je benijd, kerel, je benijd om je gladde gezicht en je flinken haarbos, om je goede gezondheid en — je mooie dochter, je benijd, zie je, om alles; nu weet je het."

De uitdrukking van verwondering op het gladde gezicht werd met ieder woord sterker. Eindelijk, om dan toch iets te zeggen, begon hij: „Nu, wat je gezondheid betreft....."

„Die is zoo beroerd mogelijk," viel de eerste opnieuw uit. „Nu zit het 'em hier en dan zit het 'em daar. Enfin, het is heel natuurlijk; wie zich het hardst haast, is het eerst aan het eind."

„Je bedoelt?....."

Er volgde geen antwoord en de afgebroken wandeling werd op nieuw hervat, maar slechts voor korten tijd. Plotseling bleef hij weder vlak voor de schrijftafel van zijn compagnon stilstaan en vroeg: „Zeg eens, Muisdaal, weet je wel den hoeveelsten wij hebben van daag?"

„Den vierden November, zou ik meenen," antwoordde deze met een blik op den kalender, als om zich te vergewissen. Hij begreep volstrekt niet, wat deze onverwachte wending te beteekenen had.

„Een gewichtige dag; gewichtig voor ons allebei, maar voor mij toch in de eerste plaats."

„Ja?" vroeg Muisdaal, geheel in het onzekere.

Verniet stond weer naast zijn schrijftafel; hij gaf zijn stoel een schop, dat zij naar zijn compagnon gekeerd kwam te staan, en viel er met zijn geheele zwaarte in neder.

„Ja, het was de vierde November, en jij stond hier achter in de oude loods, bij dat prul van een machine, want een prul was het, met je verlof, en je keekt naar het zwoegen en tobben en hoe er diens ondanks niets concurreerends uit te voorschijn kwam."

„En je stondt achter mij, voor ik het wist," viel de ander in, wien plotseling een licht opging, „en je stiet een paar oud-vaderlandsche vloeken uit, omdat je in het buitenland zooveel beters had gezien. Onze kennismaking was niet bijzonder ceremonieel."

Verniet lachte. „Met ceremonies had ik reeds lang gebroken, voor mijn vertrek naar het buitenland waarheen ....."

„Halt!" viel Muisdaal haastig in, „het is, geloof ik, beter, dat je nu niet ophaalt, van hetgeen je naar elders dreef, en wat je er uitgevoerd hebt. Ik voel mij volstrekt niet gestemd je biechtvader te zijn."

„Je kunt gelijk hebben, amice. Genoeg; ik had een beetje verstand van het vak gekregen, zoo geheel terloops wel, maar ik zag toch, dat je hier met je gunstige ligging en gemakkelijk vervoer alleen maar betere machines noodig had om goede zaken te maken."

„En voor de avond viel hadden wij ons met elkander verstaan en de compagnieschap gesloten. Wij vertrouwden elkander op het eerste gezicht."

„Wonder genoeg, want bijzonder betrouwbaar was ik in den regel niet geweest. Ik heb er nooit bezwaar in gezien, mijzelven voor bewezen diensten goed te betalen, en begrijp nog niet waarom ik tegenover jou eene uitzondering heb gemaakt. Zeg eens oprecht, heb je nooit gesidderd bij de gedachte, dat een vos wel zijne haren maar nooit zijne streken verliest?"

„Je hebt mij daartoe in al de zes jaren van ons samenwerken nimmer rede gegeven, compagnon," antwoordde Muisdaal trouwhartig. „Wij hadden samen slechts één doel, ééne eerzucht, de bloei onzer zaak en, gode zij dank, wij zijn geslaagd."

Verniet knikte toestemmend. „Nooit," zeide hij, „heb ik geweten, wat het zegt, hart voor iets te hebben; ik verkreeg zonder inspanning, wat ik wenschte te bereiken; ik won het hart van wie ik wilde; niets had eenige waarde voor mij. Ik begrijp nog niet, wat het geweest is, dat mij geboeid heeft gehouden aan deze plek en aan u."

Eene ongewone ontroering maakte zich van Muisdaal meester: nog nooit had hij zijn compagnon in zulk eene stemming gezien. „Je waart vermoeid van het dwalen," zeide hij, „en verlangde naar rust. Eens komt iedere zwerver thuis."

Plotseling na eene korte pauze begon Verniet weder: „Ik moet je iets

vragen, amice. Ik had het willen uitstellen tot na nieuwjaar, als de balans

Plotseling bleef hij voor zijn compagnon stilstaan.

was opgemaakt en wij zekerheid hadden, dat de zaken niet slechter stonden

dan verleden jaar; maar, niet waar, wij zijn daarvan toch wel overtuigd."

Muisdaal maakte eene toestemmende beweging. „Ik luister," zeide hij.

Verniet was opnieuw opgesprongen en ging een paar malen met groote stappen op en neder, maar plotseling bleef hij voor zijn compagnon stilstaan en vroeg levendig: „Heb je er nooit over gedacht, dat wij geen van beiden een opvolger hebben, dat wij, terwijl wij de zaken uitbreiden, slechts werken voor onszelven of....."

„Met je verlof, ik werk voor mijne dochter," viel Muisdaal den spreker in de rede. „Ieder jaar, als ik zie hoe onze zaken bloeien, zeg ik tot mijzelven: „„Fanny zal niet onbemiddeld wezen.""

„Maar de fabriek" hield de ander vol. „Zie je, amice, ik heb een neef, een jonge man, en ik heb iets aan hem goed te maken. Wat zou je er van denken, als hij mijn opvolger werd?"

„Je praat, alsof je van avond je testament nog maken moet," was het verwonderd antwoord, „maar indien het jonge mensch lust en bekwaamheid heeft, heb ik niets tegen het voorstel waarop je je zinnen schijnt gesteld te hebben."

„Dank je. Ik heb iets aan hem goed te maken, zooals ik zeg. Zijn vader, met zijne bekrompene levensbeschouwing, heeft hem vreeselijk onder den duim gehouden, uit vrees dat hij op mij zou gaan gelijken."

„Maar dan is het hoogelijk de vraag of hij de verdere leiding aan je zal willen toevertrouwen," bracht Muisdaal in het midden.

Blijkbaar werd hier een pijnlijke snaar aangeroerd, maar Verniet liet er zich niet door van zijn stuk brengen. „Ik zal vanavond nog aan mijn broeder schrijven," zeide hij; „als hij al niet op mij kan vertrouwen, zoo moet hij het toch kunnen op u. Je hebt er toch niet tegen, dat de zaak spoedig haar beslag krijgt? Ik heb een gevoel, alsof ik, door dien jongen uit zijn zeurig leven te verlossen, al de dwaasheden van mijne wilde jaren goed kan maken."

„Mijn hemel, Verniet, ik herken je niet," riep Muisdaal met ongeveinsde verwondering. „Wat scheelt er aan, kerel? Ik heb je nog nooit zoo zwaarmoedig gezien."

„Ik weet het niet," was het antwoord, terwijl hij met een smak het blad van zijn schrijftafel toewierp. „Kom, laat ons een glas wijn gaan drinken; Fanny zal mij helpen om al die muizenissen op de vlucht te jagen."

De beide heeren gingen den langen gang door naar een ruim vertrek, waar, op een tafel, in een der hoeken bij een sofa geplaatst, een groote petroleumlamp haar helder licht verspreidde. Bij hun binnentreden zag een aardig jong meisje van haar boek op en zeide vriendelijk verwijtend: „Ik begon waarlijk bang te worden, dat de heeren mij van avond vergeten zouden."

„Zaken, meidlief, zaken," antwoordde haar vader, zich in de handen wrijvende. „Bedien ons nu eens vlug, hé? Wij hebben behoefte aan eene lekkere sigaar en een goed glas wijn."

„Het is de vraag of de chatelaîne van dit afgelegen kasteel u een van

beiden kan verschaffen," antwoordde de jonge dame met komische deftigheid, maar zij stond niettemin haastig op om aan het verzoek te voldoen.

„Uw prettig, vriendelijk gezicht is misschien even opwekkend," zeide Verniet en terwijl zij hem voorbijging, hield hij haar met beide handen tegen en trok haar op zijn knie. „Laat mij je nog eens in de oogen kijken, Fanny; in die mooie, bruine kijkers; je hebt ze van je vader, kind; gelijk steeds op hem," en hij boog zich over haar en kuste haar.

Het meisje was opgesprongen. „Dat heeft iets van een aartsvaderlijken zegen," riep zij lachend. „U is toch niet van plan morgen ochtend op reis te gaan en niet terug te komen?"

Terwijl Fanny lachend wegwipte, keerde Verniet zich tot zijn compagnon. „Ik geloof, dat het een gelukkige inval van je geweest is, mij indertijd je huis aan te bieden; dat lieve, onschuldige kind heeft een ander mensch van mij gemaakt. Fanny, ik heb je wat nieuws meetedeelen; als alles goed gaat, hebben wij binnenkort een vierden huisgenoot."

„Dat heb ik niet gezegd," viel Muisdaal haastig in.

„Maar mijnheer Verniet zegt het, papa."

„Ja, dat hoor ik; maar je begrijpt zelf wel, Verniet, dat zoo iets niet gaat. Vooreerst heeft mijne dochter het druk genoeg....."

„O, neen, papa, ik wil er heel graag nog een commensaal bij hebben," verzekerde het meisje.

„En dan, ging hij voort, zonder op de woorden van zijne dochter te letten, „zal je moeten toestemmen, dat het een gansch ander geval is."

„Je hebt gelijk, amice. Toen ik hier kwam, was Fanny een kind van twaalf jaar, en ik, bij haar vergeleken, een oud man, maar mijn neef...."

„Is het een neef van u?" vroeg het meisje levendig; „o, hoe aardig! en lijkt hij op u? Dan moet hij maar spoedig komen; en, papa, die mooie zijkamer boven wordt in het geheel niet gebruikt; u wilt toch niet kleingeestig zijn?"

„Kleingeestig of niet, kind, dat gebeurt niet. Hij kan zoo dikwijls hier komen als hij wil, maar niet als huisgenoot. Maar, wat dunkt je, Verniet, zullen wij nog een hombertje doen?"

„Opperbest, om dezen ongewonen avond op gewone manier te besluiten."

Fanny stond op om de kaarten te halen. „En niet waar, mijnheer," zeide zij vleiend, „als uw neef er is, zult u mij quadrilleeren leeren; u hebt mij dat altijd beloofd, zoodra zich een vierde man aanbood."

„Je kunt er op aan, dat ik mijn woord zal houden," was het antwoord; en terwijl hij de kaarten uitgaf, rustte zijn oog met welgevallen op het aardige, geestige kopje, waarin voor de naaste toekomst zooveel illusies werden gevormd.

En ook hij was, wonder genoeg, met illusies vervuld. Het zou een schoon besluit zijn van een zorgeloos doorgebracht leven als hij van zijn neef een bruikbaar mensch kon maken. Hij had hem in een ontzettend langen tijd niet gezien, maar hij had hem altijd een saaie jongen gevonden, en geen wonder

want zijn broeder was wel een beste, eerlijke kerel, maar hij wist niet, wat

« Is het een neef van u? »

er in de wereld te koop was, en nog minder, wat er kon omgaan en op-

bruisen in een menschenziel. Hij kon niet ontkennen, dat hijzelf het wel eens wat bont had gemaakt, maar in ieder geval had het toch meer van leven, dan dat onophoudelijk rondloopen in den tredmolen van den plicht. En erger was het nog, om iemand van een gansch ander temperament tot zulk eene doodende eentonigheid te veroordeelen. Hij hield zich overtuigd, dat het in dien jongen kookte en gistte, en slechts de sterke hand van den vader alles ten onder hield. Het lachte hem toe, dat pedante heerschap eens te toonen, dat hij, met al zijne slechte hoedanigheden toch nog een beter opvoeder was.

Het spreekt van zelf, dat ook de beste kaarten dien avond niet bij machte waren de aandacht volkomen te boeien en men scheidde dus spoedig om zich, zooals Verniet met een glimlach zeide, te sterken tegen de gebeurlijkheden van den volgenden dag.

II.

Er werd geen woord gesproken aan de onbijttafel, die juffrouw Korast presideerde; hare kleine, rustelooze oogjes voorzagen iederen wensch der beide heeren, die tegenover haar zaten, en waarvan de oudste in een courant verdiept was, terwijl de jongste eene doffe aandacht aan zijn boterham wijdde.

Was het bijna onmogelijk, op het eerste gezicht de beide mannen niet als vader en zoon te erkennen, minder sprekend was de gelijkenis tusschen broeder en zuster. Die forsche man met de strenge, onbewegelijke trekken, de borstelige wenkbrauwen en de koele, grijze oogen geleek weinig op het kleine, bewegelijke, goedhartige vrouwtje daar tegenover hem. Toch schaadde dit niet aan de goede verstandhouding. Zij vergoodde hem en hij waardeerde het vele goede, dat zij hem en zijn zoon bewees.

Hoewel het Zondag was, veranderde dit niets aan den gewonen gang der huishouding. Geen halve minuut later, dan hij dit dagelijks gewoon was, liet de oude heer zijn prince-nez van den neus vallen en vouwde zijn courant dicht. Dit was het gewone sein, dat de tong van juffrouw Korast ontboeide.

„Hoe lang zou het toch wel geleden zijn, Evert, dat wij het laatst van Karel hoorden?"

„Wel een jaar of zes, zou ik denken," antwoordde haar broeder na eenig nadenken. „En een goed teeken is het, Pietje."

„Je bedoelt, dat hij nooit schreef, als hij niet in verlegenheid zat."

„Natuurlijk; de associatie met dien Muisdaal duurt bijzonder lang. Als het niet onmogelijk scheen, zou ik meenen, dat hij zich tot deugden had geschikt."

„Waarom onmogelijk?" vroeg zij met al de voorliefde voor bekeerde zondaars, die in het hart van sommige vrouwen wonen kan. „Is de verloren zoon ook niet weder in genade aangenomen?"

„Bakersprookjes," bromde Evert, terwijl hij de kamer verliet, maar op gedempten toon, want hij wist wel, dat zijne zuster in dezen grootelijks met hem van opinie verschilde, al was zij verdraagzaam genoeg om toe te geven, dat voor iemand, zoo braaf en verstandig als broeder Evert, godsdienst en vroomheid misschien overbodig waren.

„Vader houdt niet van oom Karel," begon de zoon, toen de laatste trede van de trap onder vaders gewicht had gekraakt.

„En geen wonder, Jan. Hij was zoo vlug van bevatting en zoo geleerd, veel geleerder dan uw vader, die al vroeg de handen uit de mouwen moest steken om mee te helpen geld verdienen. Hij had een eer der familie kunnen wezen en hij werd haar schandvlek; vaders grijze haren zijn zijn werk."

„Maar wat heeft hij dan toch eigenlijk gedaan, tante."

„Och, jongen, vraag mij daarnaar niet; er zijn zoo velerlei besmettingen, waarvan ik je gaarne verre en vrij zou houden."

„Nu ja, tante, maar ziet u, Sophie noemt mij somtijds haar heilig boontje en ik geloof....."

„Laat zij, kind; het is een eeretitel."

„Maar ik ben geen kind meer; denk eens aan: een en twintig jaar en geëngageerd."

Juffrouw Korast streek met haar hand over zijn donker, glanzig haar. „„Een' kind in de boosheid, een man in het verstand," zegt vader altijd. Ik weet zelf ook wezenlijk alles niet zoo precies. Ga nu nog wat werken, Jan; anders is vader uit zijn humeur."

Met lusteloos gebaar stond de jonge man van de ontbijttafel op, geeuwde een paar malen en verdween met loomen tred in het kleine zijkamertje, dat aan de woonkamer grensde. Of hij evenwel kwam tot datgene, wat vader werken noemde? Het is waar, hij stond niet op van den stoel, waarop hij terstond had plaats genomen en legde de eenmaal opgenomen penhouder niet uit de hand; en indien vader of tante een blik naar binnen hadden geworpen, zouden ze hem altijd in dezelfde houding voor zijn boek gevonden hebben; en toch, als vader in den namiddag zou komen zien of het werk goed vorderde, zouden er diepe rimpels zich vormen in het hooge voorhoofd en een pijnlijke zucht ontsnappen aan zijn borst.

Evert Verniet was een man, die niet wist, wat rusten of talmen was. In eene moeitevolle jeugd, toen vader dikwijls aan het ziekbed was gekluisterd en moeders kracht te kort schoot om te voorzien in de behoeften van het gezin, had hij geleerd, wat werken was. Een ijzeren noodzakelijkheid had zijne krachten gestaald en hem zoolang gedwongen tot rustelooze inspanning van al zijne vermogens, tot dit hem geworden was tot eene tweede natuur. Hij wist zeer goed, hoe hoog hij om zijn ijver en toewijding bij zijne superieuren stond aangeschreven; was het wonder, dat hij alles aanwendde wat in zijn vermogen was, opdat zijn zoon hem hierin gelijken zou.

Daar was ook nog eene andere reden — Karel Verniet van de firma Muisdaal en Co. had wel goed gezien — het was de vrees, dat hij zou gaan

gelijken op zijn oom, zoo hoogst begaafd, zoo veel beter onderwezen dan de oudste broeder, maar die, als de benjamin van het gezin, nimmer aan strenge tucht was gewend, en als een wispelturige knaap door het leven was gedarteld, zonder te vragen of zijne zorgeloosheid en onnadenkendheid ook soms aan anderen verdriet of schade, aan hemzelven, na korte vreugde, moeite, ja zelfs schande brengen zou.

Edoch, mijnheer Verniet kon de speeluren van zijn zoon bekorten en de vakken, waarin hij moest worden onderwezen, steeds vermeerderen; hij kon daarenboven verlangen, dat hij in zijnen vrijen tijd hem behulpzaam was in allerlei kleinigheden, die niet gingen boven vermogen en kracht; maar hij kon den knaap niet doordringen van het besef, dat hij dit alles waarachtig om zijn bestwil deed. De harde leerschool, die hij zelf had doorloopen en waarin zijn hart hem gezegd had, dat het zijn plicht was, alles te doen, wat hij kon, was eene gansch andere als die, waaronder hij zijn zoon deed doorgaan, en waarin deze niets als den wil, erger nog, de willekeur zijns vaders zag.

Ware Jan een energieke knaap geweest, hij zou gezegd hebben: ik wil spelen; dus zal ik te harder werken — maar dat was hij niet. Moedeloos en machteloos boog hij zich onder een druk, die te zwaar scheen om er zich aan te ontworstelen; lusteloos en traag, zat hij voor de lessen, waarvan hij niet weg durfde loopen, maar die hij immers toch niet in het hoofd krijgen kon; onverschillig ging hij naar het kantoor, dat zijn vader ten slotte voor hem had gezocht.

Misschien, indien hij eene moeder had gehad, zou die er in geslaagd zijn, den zoon en den vader tot elkander te brengen, maar juffrouw Korast koesterde eene te innige vereering voor den broeder, die in lief en leed der familie zulk een belangelooze steun en raadsman was geweest, dan dat het in haar op zou zijn gekomen, dat zijn eenige zoon, zijn eigen vleesch en bloed, daarin voor haar zou onderdoen. Daarbij speelde hare niet minder innige liefde voor haar neef haar in zooverre weder parten, dat zij hem buiten vaders weten somtijds eenige vrijheid verleende en dit versterkte in den knaap de aangeboren neiging tot achterhoudendheid, hetgeen de verhouding tusschen vader en zoon natuurlijk nog meer gespannen maakte.

Zoo was het geschied, dat eene opvoeding, met zoo heiligen ernst en met zoo waarachtig goede bedoelingen aanvaard, een volslagen fiasco was geworden en de vader leed daaronder dieper dan hij zou hebben willen bekennen. Maar nog altijd klemde hij zich aan iedere strohalm vast, de grond was toch zoo goed gelegd; nog kon er iets gebeuren dat verandering bracht. Daarom ook had hij laatst zoo bereidwillig in naam van zijn zoon aanzoek gedaan om de hand van een meisje, waarop deze het oog had laten vallen en van wier flink en degelijk karakter in den dagelijkschen omgang misschien eenigen invloed ten goede kon worden verwacht. Maar te vergeefs zag hij tot nog toe uit naar de wonderen die Sophie Belars zou verrichten en ook deze hoop werd zwakker met elken dag.

III.

Onder het doen van allerlei verrichtingen in slaapkamer, keuken en kelder was de morgen verloopen en juffrouw Korast keerde naar de huiskamer terug om hare toebereidselen te maken voor het tweede ontbijt. Het was eene ouderwetsche kamer, laag van verdieping en met kleine ruitjes in de breede ramen, die uitzagen in de stille straat.

Juffrouw Korast had zich in die kamer altijd op haar gemak gevoeld: haar ouderlijk huis was ook geen paleis geweest; mâar sinds eenige weken had zij met minder tevredenheid neergezien op de half versleten paardenharen zittingen der ouderwetsche stoelen en den onbehagelijken vorm van de breede canapé met zijne stijve rolkussens, en in stilte gewenscht, dat er niet zooveel koper beslag mocht zitten op de laden harer chiffonnière.

Het was, sinds zij tusschen deze meubelen zich een lief en bevallig meisje had zien bewegen, wier omgeving in het huis van haren oom, zoo ontzaglijk veel verschilde van hetgeen zij hier bij haren aanstaanden schoonvader te zien kreeg. Juffrouw Korast was te fijngevoelig, te veel vrouw om niet te weten, dat de eerste indruk ongunstig moest zijn geweest en zij worstelde onophoudelijk tegen de onmogelijkheid om althans zooveel van hare geringe huishoudelijke toelage te kunnen oversparen, dat zij eenige verbeteringen aanbrengen kon.

Met bijzondere zorg spreidde zij over de tafel een blinkend wit servet; nu zou althans Sophie's oog niet aanstonds blijven rusten op het verkleurde en lang niet ongeschonden tafelkleed, en daarna begon zij het antieke koffieservies zoo netjes mogelijk gereed te zetten op het groote blad, waarop een paar Chineezen met zonneschermen in de hand hunne danspassen uitvoerden in eene weelderige theeplantage, met chineesche tempeltjes op den achtergrond. Dat blad, een erfstuk uit moeders huishouding, vertegenwoordigde voor hare herinnering eene bladzijde uit haar levensboek. Met welk eene voorliefde had zij het altijd weer staan bekijken, als haar Frits op zijn stuurmansreizen die verre landen bezocht, en zich afgevraagd, hoe hij wel kijken zou, als hij zoo'n paar vroolijke snaken op zijnen weg ontmoette. Wat was dat alles lang geleden! Toen hij heenging voor zijn laatste reis, waarvan zijne trouwe gade hem nimmer had zien wederkeeren, was Jan nog een kind geweest van een jaar of vier op zijn hoogst. Maar bij de gedachte aan Jan scheen haar iets in te vallen; zij zette het koffiedoosje, dat zij had opgenomen, weder op tafel, opende de deur der zijkamer en zeide, terwijl zij alleen het hoofd even naar binnen stak: „Jan, ik ga koffie zetten."

„Goed, tante," was het antwoord en juffrouw Korast keerde tot hare bezigheden terug.

„Hoe toch alles verandert," zoo peinsde zij; „de tijden en de gewoonten, maar de menschen ook. Goede hemel, als ik nog denk aan den tijd, toen ik aan het vrijen was! Mijn Frits had geen herinnering noodig, dat het tijd

werd om mij te gaan halen. Wat is vader dikwijls boos geweest, als hij daar altijd reeds zat, voor ik er nog aan had kunnen denken, mij te gaan kleeden."

De goede vrouw sneed met bijzondere drift een paar versche krentenbroodjes open en hervatte toen weder: „Toch vond ik het aardig en ik geloof dat het Sophie ook wel bevallen zou, maar er zit geen vuur in dien jongen. Nu gaat hij waarlijk nog niet en zijn vader wacht niet graag; dat weet hij toch wel."

Zij legde het mes neder en opende opnieuw de kamerdeur.

„Ga je nog niet heen, Jan?"

„Waarheen, tante?"

„Maar jongen, moet je dan Sophie niet gaan halen? Zij zou immers hier komen van daag?"

„Ja, maar zij zou alleen komen."

„Alleen komen!" herhaalde juffrouw Korast, terwijl zij vol verbazing de handen in elkander sloeg; „je bent nog geen twee maanden geëngageerd en verveelt het je nu al, zeg?"

De jonkman zag vol verwondering op. „Hoe komt u daar nu op, tante? Maar is het dan zoo erg voor haar, eens alleen te loopen? Mij dacht, wij moesten liever in het middaguur eene wandeling doen."

„Natuurlijk, dat moet je toch doen; maar haar nu alleen te laten komen —; wat zeide zij toch wel, toen je het haar voorsloeg?"

„Niets, tante."

„Och neen, wat kon ze ook zeggen, het arme schaap; maar je moet haar maar dadelijk te gemoet gaan; zij mag niet alleen hier komen, hoor, want dan zou je wat van vader hooren. Kom, haast je wat, jongen," en terwijl zij nog sprak, had zij reeds een jasje voor hem uit de kast genomen.

„Zou het niet gek zijn, nu toch te komen?" vroeg Jan, terwijl hij bedaard zijn stoel terug schoof.

„Wel, waarlijk niet, maar je moet je wat haasten, anders kom je te laat. Je kunt het immers best goed maken," en zij duwde hem reeds voor zich uit, terwijl zij nog een stofje van zijnen schouder sloeg.

IV.

„Denk je, dat Sophie mijn brief nu reeds kan hebben ontvangen, manlief?" vroeg mevrouw Belars, toen de kleine pendule op den marmeren schoorsteenmantel tien uur sloeg.

„Heb je hem gisteren avond nog verzonden?"

„Ja, voor de laatste lichting was hij in de bus."

„Dan had zij hem van morgen bij het ontbijt. En heb je nu je laatste kruit verschoten, Mimi?"

„Dat klinkt of ik er niets bij gewonnen had, en dat moet je niet denken. Ik ben bijna zeker, dat zij komen zal."

„Och kom! Hoor eens, Mimi, het spijt mij bepaald, want je tegemoetkomende vriendelijkheid had iets beters ver-

En zij duwde hem reeds voor zich uit.

diend, maar het zijn louter illusies."

„Neen, neen, zeg dat nu niet. Mijn laatsten brief kan zij niet weerstaan. Ik heb haar gezegd, dat allen zoo naar haar verlangen, haar vader niet het minst. Neen, zet nu geen gezicht, of het je niet schelen kan; ik weet immers beter, en het zou niet goed zijn, als het anders was. De plaats der dochter is in het huis van haren vader en het hindert mij genoeg, dat zij die door mijne schuld verloren heeft."

„Schuld!" herhaalde Belars ongeduldig, „als dat schuld is, heb je daarvan reeds lang absolutie door het vele goede, dat je aan mij en mijne andere moederlooze kinderen hebt gedaan. Je hebt gelijk, Mimi, dat ik haar graag hier zou hebben, maar alleen wanneer zij den trotschen nek buigt en jou erkent."

„Dank je," zeide zij, terwijl zij hare hand in den zijnen legde en hem teeder aanzag: „ik weet, dat je zoo denkt, maar het is een groot offer en ik zal niet rusten, voor ik je daarvan ontheven heb. Weet je niet meer, hoe ik eens gezegd heb: „als wij het geluk hebben, een kind te krijgen, breng ik je oudste tot je terug?" Zou dan binnen enkele dagen misschien onze liefste wensch vervuld worden en mijn belofte niet volbracht?"

Belars glimlachte; het was prettig, zulk een van geestdrift stralend gezicht te zien. Dat gezicht was nu reeds twee jaren de zon van zijn huis, waar het zoo donker was geworden na den dood zijner eerste trouwe gade. Mimi wist wel, dat zij het beeld dier vrouw niet kon verdrijven uit zijn hart, maar dat verlangde zij ook niet: zij had zelf geleerd de overledene lief te hebben, om de liefde, waarmede allen haar bleven gedenken. Of zij nu hare verwachtingen verwezenlijkt zou zien? — Hij kon het niet gelooven en al ware het zoo, dan nog zag hij er weinig goeds in. Mimi had gezegd, dat zij er naar verlangde het bestuur in andere handen te kunnen overdragen; de omstandigheden zouden haar daartoe dan ook wel dwingen; en wie was naar het scheen eerder aangewezen om haar te vervangen dan Sophie, die reeds gedurende de achttien maanden van zijn weduwnaarschap die taak had vervuld. Zoolang Mimi niet in staat was zich met iets te bemoeien, zou het goed genoeg gaan, daarvoor vreesde hij niet. Had hij al gemeend, de opvoeding zijner jongere kinderen aan bekwamer handen te moeten toevertrouwen, voor zulk een tijdelijk opzicht was Sophie volkomen berekend.

Maar wat zou het geven als Mimi weer beneden kwam en langzamerhand zelve het bestuur wilde overnemen? Hij kende Sophie; zij was koppig en trotsch en achtte zich door zijn tweede huwelijk in hare rechten van oudste dochter verkort. Oom Van Schavelen, de broeder harer moeder, die haar terstond bij zich in huis genomen had, zou, zoomin als zijne gade, getracht hebben haar van deze opvatting af te brengen; wat was dus anders te verwachten, dan dat Mimi, eer het een maand verder was, erkennen zou, dat hij volkomen goed had gezien, en dat eene vriendschappelijke verhouding tot Sophie ook haar gebleken was niets dan eene illusie te zijn.

V.

„Wel, kind, wat ben je netjes, hoe keurig zie je er uit!" riep mevrouw Van Schavelen vriendelijk en zij nam de bril van den neus om haar nichtje te beter te kunnen bekijken. „Jan zal schik in je hebben," ging de dame voort, „maar hij komt laat vandaag; je zoudt immers bij de familie koffie gaan drinken?"

„Ja," antwoordde het meisje, terwijl zij bloosde (geheel onnoodig, vond tante) en nog zoo iets mompelde van tegemoet gaan, terwijl zij hare handschoenen dichtknoopte.

„Dat zou wat fraais zijn," lachte mevrouw Van Schavelen; „neen, van die nieuwigheden ben ik volstrekt niet gediend en zoolang je in mijn huis bent, behoef je daar nooit over te denken, kind. Als je getrouwd bent....

„Dat heeft den tijd nog," klonk het tamelijk scherp; blijkbaar vielen tante's beslist uitgesproken denkbeelden volstrekt niet in haar smaak.

„Waarom?" was het antwoord. „Oom en ik hebben het er reeds dikwijls over gehad. Oom doet zijn best hem hier of daar geplaatst te krijgen; als commissaris van politie heeft hij wel eenigen invloed en met een beetje voorspraak komt men somtijds ver. Misschien zal het wat uit de buurt zijn, maar daar behoef je niet rouwig om te wezen: de omgang met die familie is weinig amusant en dat mensch zou altijd blijven zeuren of je hier wel om dacht en daarvoor wel zorgde — allerlei lastige aanwendsels, die een man gauw genoeg vergeet als zijn eigen familie er niet is, om ze hem te herinneren. Kind, kind, je zult een leventje hebben als een goudhaantje, want Jan is een dood goede jongen en je zult hem om je vinger winden, als je er maar een klein beetje slag van hebt."'

Sophie had glimlachend geluisterd. Tante was wel ongemakkelijk en ouderwetsch, maar zij had toch sommige aardige idee's. Deze voorstelling tenminste strookte volkomen met hare inzichten.

Hem om den vinger winden: het ging bijna van zelf; hij was zoo gewoon, te doen wat anderen besloten hadden. Hoe aardig, om als zij getrouwd waren, elders te gaan wonen! Dan kon niemand zich met hunne zaken bemoeien. Of zijn familie er veel op tegen zou hebben? Och, kom, als oom eerst maar een postje had. Daar kwam hij den hoek om! — Nu, adieu, tante, morgen de rest van uw preek," en weg was zij, hoewel tante haar nog nariep, waarom zij toch zoo'n haast had en dat Jan tenminste fatsoenlijk boven had kunnen komen, zooals iedereen zeggen zou dat behoorlijk was.

Met een flinken ruk trok zij de voordeur achter zich dicht en stak haar hand door Jan's arm, onder het voortgaan al pratende en lachende, maar in stilte nog vervuld met hare toekomstplannen, terwijl Jan zich veelal vergenoegde met naar haar te luisteren, zeer tevreden dat zij op hem gewacht had en geen verklaring vroeg.

Alles liep mede dien morgen. Vader kwam eerst beneden, toen zij al binnen

waren en het gesprek was werkelijk bijzonder gezellig, Juffrouw Korast was zeer tevreden, toen zij, nadat haar broeder weer was heengegaan, den boel begon op te ruimen. Sophie wilde haar wel helpen, maar daarvoor bedankte zij; die moest zich van daag nu maar eens amuseeren. Toch kon zij het niet laten, de jongelui nog even te storen.

„Verbeeld je, Sophie, zij durfden mij van morgen zeven cents voor de eieren vragen."

„Ja, zij worden te duur," wilde het meisje antwoorden, maar Jan was haar voor met de vraag: „Voor de zes, tante."

De beide dames schaterden het uit. „Ben je dwaas, jongen," vroeg tante, terwijl tranen haar langs de wangen liepen, „dat zou me een koopje zijn. Nu, Sophie, als hij van alle prijzen evenveel begrip heeft, zul je het nog wel eens aan den stok krijgen over het huishoudboekje."

„Het zal dan maar het beste zijn, het met het uwe te vergelijken; hij vertrouwt u natuurlijk meer dan mij," antwoordde Sophie met een guitigen blik naar haren beminde.

„Wou je een pluimpje hebben?" vroeg deze met een breeden lach, maar nadat hij voor tante de kamerdeur geopend had, verdween hij met deze in den gang.

Voelde Sophie zich teleurgesteld, tante was een en al verbazing.

„Hoe heb ik het nu met je?" vroeg zij, zoodra zij buiten gehoor der voorkamer waren; „ik ga opzettelijk heen, en in plaats van mij dankbaar te wezen, loop je mee. Je bent zoo gierig niet op een apartje als mijn Frits indertijd."

„Wel, tante, het is heel lief van u, maar ik moet het u toch even vertellen: Sophie heeft niets gezegd, maar zij wachtte blijkbaar; zou zij de afspraak heelemaal vergeten hebben?"

„Ik zou eer denken, dat zij het voor plagerij heeft aangezien. Je ziet dus, hoe goed het was mijn raad te volgen. Luister nu weer naar raad en ga naar binnen zoo gauw je loopen kunt."

„Ik was toch blij, dat zij niets vroeg."

„Maak dan, dat zij nu ook niets te vragen heeft," antwoordde tante, ongeduldiger dan zij gewoon was, maar hij gaf haar dien morgen ook zooveel stof tot ergernis.

„Zeg, Jan, ik heb van morgen een brief van mevrouw Belars gehad," zeide Sophie een half uurtje later. Jan had het zeker weer goed gemaakt, getuige de glimlach, waarmede zij voor den spiegel haar hoed opzette. „Het was natuurlijk weer het oude liedje," ging zij voort, „en ik ben nu besloten er op in te gaan. O, nu kijk je allerliefst teleurgesteld; daar mag je wel eene belooning voor hebben. Ja, ik vind het ook heel vervelend, beste, maar het is toch heusch het verstandigste; ik denk, dat we er schik van zullen hebben."

„Waarom?" vroeg hij ongeloovig. „Je gaat een geruime poos weg."

„Ja, natuurlijk, een week of vier, misschien nog langer, maar je moet

mij eens komen opzoeken, om kennis met mijn broers te maken; en je hebt haar ook nog nooit gezien. Weet je, hoe langer ik er over denk, hoe vaster ik ga gelooven, dat zij mij niet wacht, maar slechts op mijne komst aandringt om de anderen zand in de oogen te strooien. Zij speelt de edelmoedige, de verdraagzame, maar ik ben stug, hatelijk, enz. Zij zal buiten den waard gerekend hebben."

„Jan, hoor je niet hoe vader je roept?" vroeg juffrouw Korast, terwijl zij haastig naar binnen kwam. „Ga maar gauw kijken, wat hij verlangt en haast je een beetje; ik zal Sophie zoo lang gezelschap houden."

„Ja, blijf maar niet te lang weg," zeide Sophie dringend.

Hij haalde de schouders op en ging zwijgend de kamer uit, maar aan haar oog ontging de doffe, lustelooze uitdrukking niet, die op zijn gelaat verscheen en het zoozeer ontsierde.

„Het schijnt voor mijnheer Verniet ook nooit rustdag te zijn," voegde zij tante Pietje wel eenigszins wrevelig toe, terwijl zij op een stoel bij het venster ging zitten.

„Mijn broeder beschouwt den rustdag als den eenigen dag, waarover hij vrij kan beschikken," antwoordde de goede vrouw met eenige waardigheid. „Het spijt mij altijd, dat Jan dat ook zoo niet inziet."

„Nu, mij spijt het volstrekt niet," viel Sophie levendig in. „Wat zou ik aan een man hebben, die nooit tijd voor mij had?"

„Je bent in eene strijdlustige bui, lieve meid; zooeven toen ik binnen kwam, was je ook zoo heftig, maar daar moet je niet aan toegeven. Al moest nu vandaag de geheele wandeling in duigen vallen, wie weet of aanstaanden Zondag de zon nog niet veel heerlijker schijnt."

„Licht mogelijk, maar dan zullen we er zeker niet samen van genieten."

„Je wilt daar mede zeggen —?" vroeg juffrouw Korast verschrikt. Het scheen wel bijna onmogelijk, maar toch kwam een oogenblik de gedachte bij haar op, of Sophie ook de onhandigheid van haar neef aan gebrek aan liefde toeschrijven en de verkeering verbreken zou.

Vermoedde Sophie iets van hetgeen er bij de goede vrouw omging? Zij glimlachte tenminste en antwoordde op vriendelijken toon: Ik had daar straks reeds gemeend het u te vertellen, maar het kwam er niet van. Over een paar dagen ga ik voor eenige weken uit de stad, om het huishouden van papa waar te nemen."

Er viel juffrouw Korast in dubbelen zin een pak van het hart.

„Dat doet mij genoegen," zeide zij hartelijk. „Het speet mij altijd, dat je het althans niet eens probeerde, met die tweede moeder op een goeden voet te leven."

„Maar zoover zijn wij nu nog niet," viel Sophie haar in de reden en zij ontwikkelde voor de verbaasde ooren der goedhartige vrouw nog eens dezelfde theorieën, die zij zooeven aan Jan verkondigd had.

Deze kon nauwelijks hare ooren gelooven. Hoe waren zulke gedachten, die volgens haar begrip slechts de resultaten konden zijn van een verbitterd leven,

opgekomen in het hart van een jong en onervaren meisje? Zou het mogelijk zijn, dat tante Van Schavelen.... maar, neen, zij wilde niet kwaaddenkend worden; liever zou zij alles doen wat zij kon om Sophie te overtuigen, dat vader tegenover zijne jongere kinderen verplicht was geweest een tweede huwelijk aan te gaan.

Maar Sophie liet zich niet zoo gemakkelijk bepraten. Men had die opvoeding best aan haar kunnen toevertrouwen; het was waarlijk zoo'n kunst niet."

„Zoo'n kunst niet!" herhaalde juffrouw Korast. „Nu lever je zelf het bewijs, dat je er nog niet ten volle voor berekend waart. Ik geloof, dat er niets moeielijkers bestaat. Jan...."

„Ja, hij blijft lang weg; hij had nu gemakkelijk weer beneden kunnen zijn, vindt u ook niet?" vroeg het meisje, behendig op een ander onderwerp overspringende. „Mij dunkt, ik moest eens even gaan kijken, wat hij uitvoert;" en zij was reeds bij de kamerdeur voor tante Pietje tijd had gehad om haar te weerhouden.

„Neen, neen, wezenlijk, dat moet je niet doen," riep deze verschrikt. „Mijn broeder haat niets zoozeer, als dat vrouwen zich in zijn werk mengen. Hij zal Jan bepaald naar beneden sturen, zoodra hij hem missen kan. Kijk, daar wordt gescheld en ik geloof waarlijk, dat mijnheer Stekkeler op de stoep staat; nu komt Jan bepaald zoo aanstonds hier."

Met een zucht keerde Sophie naar haren stoel terug. Hoe vervelend verliep die Zondag. Wat kon die vreemde man haar schelen, op wien Jan volstrekt niet zoo gesteld was als juffrouw Korast geloofde. Tante Van Schavelen had wel gelijk: de omgang met die familie zou op den duur tamelijk vervelend wezen. Het zou dus verkieselijker zijn naar elders te trekken, wanneer zij en Jan eenmaal getrouwd zouden zijn; en liefelijke beelden tooverden een glimlach om de frissche, roode lippen, die zich openden om den bezoeker te begroeten.

VI.

De lucht was grauw en dik en een fijne motregen, die alles in een dichten nevel hulde, had zelfs op de zindelijke straten van het rustige stedeke iets, dat naar modder geleek, te voorschijn geroepen. Het was dan ook geen wonder, dat de overgang, uit de kille, huiverige atmosfeer daar buiten in de weldadige warmte van het gezellige societeitslokaal, eene aangename stemming wekte onder de betrekkelijk talrijke bezoekers.

„Ik dacht dat je van daag de kat stuurde, Stek," zeide Herman Woeste, een druk en bewegelijk kereltje, die met Willem Van Reevelaar, zijn heel wat kalmeren vriend, aan een tafeltje bij een der vensters had plaats genomen, terwijl hij een nieuw aangekomene de hand toestak. „Nu, schud je

manen maar niet zoo; je zult toch niet ontkennen, dat je een half uur later bent dan gewoonlijk."

„Ik zal niets bekennen of ontkennen, mijnheer de groot-inquisiteur, als alleen dit, dat uw onderdanige dienaar gewichtiger zaken te verrichten heeft, dan hier een bittertje met je te drinken," en tegelijk nam hij met eene sierlijke beweging het glaasje van het blad, dat een beleefde kellner hem aanbood.

„Dat ben ik met je eens, Jacques," zeide Van Reevelaar lachend.

hij nam een glaasje van het blad en

„Ik denk dat je ons nu ook heel wat te vertellen hebt. Reken eens aan, hoeveel bezoeken je wel hebt afgelegd bij onze aanbiddelijke schoonen."

„En wat zul je een geheimpjes hebben gehoord," zuchtte Woeste naijverig; zij mogen je allemaal even graag lijden."

„Dat mogen zij," erkende Jacques met rechtmatigen trots, „maar ik weet eigenlijk niet, waaraan ik het te danken heb."

„Wel, aan je mooie blonde haren natuurlijk, die je zoo artistiek laat groeien, hoewel je geen greintje artistiek gevoel in je corpus hebt. Als de mijne zoo golven wilden. . . . ."

„Arme stijlhaar!" lachte Jacques, met een medelijdenden blik naar het kort geknipte haar van zijn vriend. „Ik zou je raden, Woes, een pruik op te zetten; wie weet hoeveel harten je breekt!"

„Als het mij dan maar gelukte er een te genezen. Zeg eens, jongens, weet je al dat Sophie Belars de stad uit is?"

„O, wou je die genezen, bijgeval? Onnoodig, hoor, die is lang verkeken en heeft jou niet noodig, man."

„Dat weet je nog niet. Zij is de stad uit, zeg ik je immers."

„Welnu, wat beduidt dat? Een beetje uit logeeren, weiter nichts. Gisteren avond heb ik snuggere Jan no gesproken, maar niets aan de lucht, hoor, geen wolkje, hij was zoo vroolijk als...."

„Dat komt, omdat zijn vader op reis is," viel Woeste driftig in. „Zij zeggen, dat er een broer van den ouwe, dien zij lang dood geloofden, uit Amerika of Australië is komen opdagen, een echt buitenkansje, als hij ten minste millionair is."

„Misschien is hij wel straatarm," meesmuilde Van Reevelaar, „de menschen zijn altijd zoo vlug met hunne berichten. Maar in ieder geval zal Sophietje toch wel niet daarom weg zijn gegaan."

„Ik zeg je immers, dat zij uit logeeren is; Jan heeft het zelf gezegd; en hoe verliefd of zij is!.... Als ik je vertelde, wat ik verleden Zondag heb bijgewoond...."

„Dat is waar ook, ik zag er je aanschellen. Zij waren natuurlijk niet te huis met dat heerlijke weer."

„Val hem toch niet in de rede," viel Woeste ongeduldig uit. „Wat was er Zondag? Zaten zij samen te trekkebekken achter de ondergordijntjes? Een kostelijke kamer om te vrijen, zeg; de buren zullen het niet verraden als je een kusje steelt."

„Nu, daar zouden zij zich Zondag tenminste niet aan geërgerd hebben. Sophie zat heel zoet en zedig met tante voor het venster, terwijl de snuggere, die zijn meisje te visite had, boven bij vader aan het werk was."

Van Reevelaar schoot in een hartelijken lach.

„Voldoende reden om er een eind aan te maken," besliste Woeste.

„Houd je kalm, man; zij denkt er niet aan; zij vond het heel natuurlijk, hoor, en had eigenlijk een beetje medelijden met hem."

„Onmogelijk!"

„Ja, al wil je het niet gelooven, het is de zuivere waarheid. Maar het is bepaald jammer van de meid, dat zij zoo'n saaien kerel gekozen heeft. Ik begrijp nog maar altijd niet, wat haar bewogen heeft."

„Misschien dacht zij, dat zij geld hadden," opperde Van Reevelaar.

„Och, kom, heb je ooit een goed stuk kleeren van den ouwe gezien?"

„En tante dan, met hare antimodische toiletten? Neen, dat is al te dol."

„Enfin, de jonge ziet er altijd beter uit. Ik had eigenlijk gedacht, dat zij hem op het oog had genomen, en het een kort liedje zou zijn; maar mis, hoor! Jou kans is glad verkeken."

„Het is best mogelijk," zeide Van Reevelaar, „dat dat mooie bakkesje je

bij nadere kennismaking nogdanig tegen zou vallen. Wie op snuggere Jan verliefd kan blijven, is zelf waarachtig ook niet van de snuggersten."

Op dit oogenblik was aan het tafeltje naast dat der jongelui het spel geëindigd. Een der spelers, die, met den rug naar hen toegekeerd, reeds geruimen tijd zwijgend zijn partijtje had gemaakt, stond driftig op, bromde

«Bromde een verontschuldiging en ijlde de zaal uit.»

met heesche stem een verontschuldiging en groet en ijlde de zaal uit. Hij was doodsbleek, maar voor zijne medespelers den tijd gehad hadden dit op te merken, was hij reeds den gang in en naar buiten gesneld. Hij had behoefte alleen te zijn en in de vrije natuur lucht te geven aan de woede en smart, die zijn borst vervulden.

Welke foltering was te vergelijken bij die, welke hij doorleefd had, terwijl hij daar als aan de speeltafel geklonken zat en elk woord, door die overmoedige knapen gesproken, een dolksteek gelijk was, op hem gericht.

Dat was dan de man, die zijne dochter had gekozen, tot steun en staf op haren levensweg! Hij twijfelde niet aan de waarheid, van hetgeen hij gehoord had: zijne eigene herinnering aan den doffen blik en den loomen tred van zijnen aanstaanden schoonzoon was daarmede te zeer in overeenstemming. Had niet alleen de overtuiging, dat zijne dochter toch niet naar hem hooren zou, hem bewogen zijne toestemming te geven? O, hoe betreurde hij nu opnieuw den dood zijner eerste echtgenoote! Ware die blijven leven, dan was Sophie nog de gehoorzame en liefhebbende dochter, die zij voorheen was geweest en haar naam zou niet met zulk een minachtenden glimlach op de lippen door die vreemde snaken zijn genoemd.

Snuggere Jan! Met snijdende scherpte herhaalde hij dien bespottelijken bijnaam. Snuggere Jan zou de echtgenoot worden zijner dochter, op wier schoonheid en degelijkheid hij zoo trotsch was; voor wier toekomst hij de schoonste luchtkasteelen had gebouwd. Ware het hem slechts onbekend gebleven! Hoe zou hij straks tegenover haar zitten met dat „snuggere Jan" gonzende in zijne ooren en zwevende op zijne lippen, terwijl hij zich door woord noch blik verraden mocht: iedere aanmerking, die hij maakte, zou immers als olie in de vlammen zijn. Hoe verwenschte hij de zaken, die hem van huis hadden gedreven, den aandrang waarmede zijn zwager gewenscht had hem, voor den korten tijd dien hem nog restte en gedurende welken ambtsbezigheden het dezen onmogelijk maakten zijn gast te vergezellen, op de societeit te introduceeren.

Was hij maar thuis gebleven bij Mimi en het lieve onschuldige wichtje, over wie toch nog heel wat jaren moesten heengaan, voor zij hem zooveel verdriet kon doen als Sophie had gedaan.

Helaas, wat baatten al die ijdele wenschen? Zijn eenige hoop was, dat de tijd de oogen zijner dochter mocht openen voor het te laat geworden was. Hij zelf, hij wist het, vermocht niets en zijne vrouw.... hij glimlachte ongeloovig; ook van haren invloed verwachtte hij niet veel; en toch — zij was zoo vol goeden moed; als het haar gelukte Sophie voor zich te winnen, wat zou haar dan nog onmogelijk zijn?

VII.

Nauwelijks was het personeel der firma Muisdaal en Co. de groote hoofdingang binnengekomen, of als een loopend vuur verspreidde zich het gerucht, dat de oudste der patroons plotseling ongesteld was geworden. Algemeen was de deelneming, niet het minst nadat Muisdaal zelf zich in de werkplaatsen had vertoond en allen zijn bleek en ontsteld gelaat hadden opgemerkt.

Inderdaad, het had dezen ontzettend aangegrepen. Bij het licht van hetgeen gisteren avond verhandeld was, scheen deze plotselinge ongesteldheid wel de voorbode van erger dingen.

„De gebeurlijkheden van den volgenden dag" herhaalde hij, terwijl hij uit de werkplaats weer naar het ziekvertrek was teruggekeerd en met zijne dochter luisterde naar de onsamenhangende woorden van den ijlenden zieke; „hoe weinig begrepen wij gisteren, wat dat heden beteekenen zou."

Fanny zuchtte. „Er ligt een brief op de schrijftafel, papa," zeide zij; „hij is af, maar niet gesloten; moet hij heden verzonden worden?"

Muisdaal zag naar den aanhef. Arme drommel! hoezèer was het hem een behoefte geweest, deze zaak te regelen; het zou toch niet zijn laatste werk zijn geweest? — Hij huiverde en schudde driftig het hoofd. „Wij moeten wachten, kind, tot hij ons zijn wensch kan kenbaar maken. Waarom den brief niet gesloten, als die volkomen naar genoegen was?"

„Misschien om hem u te laten lezen, papa."

Maar de fabrikant schudde nogmaals het hoofd. „Wij moeten wachten tot het bewustzijn wederkeert. Roep mij terstond, als dat gebeuren mag."

Fanny zette zich op nieuw neder en wachtte angstig op eenig teeken van verandering. Eindelijk in het begin van den nacht werd de koorts minder hevig, het ijlen hield op en ging langzaam over in een diepen en rustigen slaap.

„Nu wordt hij beter," fluisterde Fanny en liet gewillig hare plaats aan haren vader over, om zelve de noodige rust te gaan zoeken. Maar twee dagen en nachten gingen voorbij, en nog altijd was de zieke niet ontwaakt. De geneesheer haalde de schouders op; de onrust der omstanders nam meer en meer toe. Eindelijk na lang aarzelen — hij wist immers, hoe weinig innig de verhouding altijd was geweest — besloot Muisdaal toch den eenigen broeder van den kranke van diens ongesteldheid te verwittigen.

Maar hoewel Evert Verniet niet talmde, hij kwam te laat. Toen hij aan de sponde zijns broeders trad, was de geest reeds een uur geleden het lichaam ontvloden, zonder dat de omstanders eenig teeken van bewustzijn hadden bespeurd.

Het was hem vreemd te moede, toen hij daar stond bij dat lijk en, zich herinnerende met welke gewaarwordingen de gedachte aan zijn broeder steeds bij hem was gepaard gegaan, ontdekken moest met hoeveel hartelijke genegenheid die hier werd betreurd. Was er dan uit dien losbol nog iets goeds gekomen? Was er nog een kern van degelijkheid overgebleven, die hij volkomen had miskend?

Het was pijnlijk en vernederend voor hem, dit te moeten aannemen; te moeten erkennen, dat het weinigje goeds niet eens door een eigen broeder, maar door vreemden aangemoedigd was. Het was hem bijna onmogelijk met Muisdaal of zijne dochter over den gestorvene te spreken. Hij was niet een van die gladde, buigzame naturen, die zich gemakkelijk voegen naar den gang van ieders meening en hij kon niet vergeten, dat hij zijn leven lang met geringschatting en wrok aan zijn broeder had gedacht. Muisdaal's lof-

redenen op diens juist inzicht en scherpen blik, Fanny's ingenomenheid met diens gezellige opgewektheid in het dagelijksch verkeer waren even zoovele beschuldigingen, tot hem gericht en hij haastte zich huiswaarts, met de belofte, bij de begrafenisplechtigheid tegenwoordig te zullen zijn.

Tusschen de bladen van zijne portefeuille lag de brief, dien Karel hem op den laatsten avond voor zijne ziekte geschreven had en van welks inhoud Muisdaal hem had verzekerd, dat hij bekend er mede was en volkomen bereid die in vervulling te brengen in den geest van zijnen compagnon, maar deze brief was slechts eene kwelling te meer voor hem en toen hij, thuis gekomen, aan zijne zuster en aan Jan mededeeling deed van hetgeen hem was wedervaren, verzweeg hij het bestaan van dezen brief. Hij maakte zichzelven diets, dat het een toevallig verzuim was, dat hij straks zou herstellen, maar twee dagen waren reeds verloopen en nog altijd had hij er geen woord van gerept. En toch was die brief hem geen oogenblik uit de gedachten, herlas hij hem in de eenzaamheid en woog het voor en tegen met angstige nauwgezetheid.

Het was vrij wel zeker, dat Jan zich onverschillig zou betoonen: hij had dikwijls te kennen gegeven, dat alle verplichte werkzaamheden hem al even onaangenaam waren en hij zou de beslissing aan zijnen vader overlaten. Maar waar het zijne toekomst gold, zouden nu ook anderen zich misschien het recht toekennen, een weinig mee te praten en het was even zeker, dat zoowel zijn meisje als haar familie eene onafhankelijke positie verreweg verkieselijker zouden vinden, het winstgevende nog niet eens medegerekend. Was het dan maar niet wijzer, van het geheele voorstel te zwijgen en het in alle stilte van de hand te wijzen? Hij kende immers zijn zoon; een volslagen gemis aan ambitie was oorzaak, dat hij nooit iets verrichtte zonder dwang; maar een compagnon kon toch onmogelijk blijvend den meester spelen.

Het griefde hem bitter, dat hij zoo over zijnen zoon moest denken, dat zijn voorbeeld en zijne lessen tegenover diens onveranderlijke traagheid volslagen machteloos gebleven waren, maar hoe dit te veranderen? Mocht hij, met deze overtuiging, in den jongen die ijdele onafhankelijkheidsdroomen wekken? Mocht hij dien onbekende aan de slechte kansen van zulk eene compagnieschap wagen?

Telkens weder herhaalden zich dezelfde overleggingen, gewijzigd in hunnen vorm misschien, maar nimmer in hunne grondgedachte, en altijd met dezelfde beslistheid. Waarom nam hij dan niet het eenige besluit, dat mogelijk was? Waarom aarzelde hij den heer Muisdaal te berichten, dat men hem zeer erkentelijk bleef, maar niettemin in geen nader overleg wenschte te treden?

Waarom?

Wie kan ter ieder ure de schuilhoeken zijns harten doorgronden? Indien Evert Verniet het had kunnen doen op dit oogenblik, zou hij vreemd hebben opgezien bij de ontdekking, dat al die wel doordachte en niet ongegronde bezwaren slechts dienen moesten, om het grootste, het eenige bezwaar te bemantelen, het verlangen namelijk, om met Muisdaal en zijne dochter in

geenerlei betrekking te staan. — De ontdekking dat men gefaald heeft, is voor een man als Evert Verniet de grootste van alle vernederingen en tot deze ontdekking was hij gekomen in hunne tegenwoordigheid. Ieder woord, dat zij spraken, verlevendigde die herinnering en vermeerde zijne vooringenomenheid, maar het zou laag egoïsme geweest zijn, op grond daarvan alle verdere gemeenschap af te snijden. — De stem, die hem dit bleef herinneren, sprak zacht en nauw hoorbaar, zij werd geen enkele maal ten volle verstaan; maar toch bleek zij sterk genoeg om hem te doen aarzelen tot op den dag, voor de begrafenis vastgesteld, en die hem ten tweede male met Muisdaal in aanraking bracht.

Deze had een gewijzigd, nog aanlokkelijker plan gereed.

Men kende elkaar niet en kon dus moeilijk beslissen; — had zijn zoon zulk een bijzonder goede betrekking, dat het hoog spel zou zijn, die te laten varen? Anders zou het wel het beste zijn, het er drie maanden op te wagen. Geen enkele verbintenis behoefde voor dien tijd te worden aangegaan en men zou van weerszijden vrij blijven. In ieder geval had het jonge mensch de goede kans, de wereld eens te bekijken van eenen anderen kant en dat was voor eene degelijke ontwikkeling toch bijna onmisbaar.

De fabrikant was dringend. Hij had aan zijn overleden compagnon werkelijk veel te danken en zou zich bezwaard gevoeld hebben, als hij niet alles had gedaan, wat van zijnen kant mogelijk was, om diens laatsten wensch te vervullen, al hadden eerlijk gezegd voorzichtigheid en eigenbelang bij dit laatste voorstel wel degelijk stem gehad. Wat zou Verniet doen? Hoe kon hij schijnbaar grondige bezwaren tegen dit aanbod vinden? Met de beslistheid hem eigen aanvaardde hij dus den toestand, zooals die nu eenmaal was en verraste zijn zoon den volgenden morgen met het bericht, dat mijnheer Muisdaal hem tot compagnon begeerde en een proeftijd van drie maanden had voorgesteld en, liet hij er op volgen: „Na rijp overleg dunkt het mij het beste, dat je dat voorstel aanneemt."

Jan had dus eenvoudig amen te zeggen op het eenmaal gevallen besluit en hij deed het als altijd met betamelijke onverschilligheid.

Toch lachte het hem eenigszins aan.

Het zou wel vervelend wezen, zoover van Sophie verwijderd te zijn, maar het was de beste manier om gauwer voor goed bij elkaar te komen. Dat zou zij zelf ook wel inzien en indien niet.... maar het was immers de natuurlijkste zaak, dat Sophie zich, evenals hij, leerde buigen voor vaders wil en dus verwachtte hij van hare zijde geen ernstig protest.

(*Wordt vervolgd*).

EEN ANTI-MILITAIR

DOOR

A. A. BEEKMAN.

Mijnheer Turfma is uit zijn humeur; hij is boos de deur uitgeloopen. Zijn vriend Daaltjes, die hem ontmoet en 's mans driftigen gang en knorrig gezicht bemerkt, komt op hem toe:

„Mijn hemel! Turfma, alweer zoo druk? Wat is er? Je houdt zoo vroeg 's morgens toch geen vergadering? Zijn je papieren plotseling gedaald? Is je vrouw misschien ...?"

„Mijn vrouw, m'n vrouw ..? Och ga uit den weg en vraag niet waarheen. Ik kan nergens heen. Vraag me niet naar mijn vrouw, die is ... ze zijn aan de schoonmaak, weet je, ja aan de schoonmaak — op mijn kamer."

„Zoo! Ja dat is heel erg," zegt Daaltjes komiek-ernstig.

„Aan de schoonmaak, zeg ik, mijnheer!" gaat Turfma voort. „Weet je wat dat is — de schoonmaak? O neen! dat weet je niet, want je bent niet getrouwd. De schoonmaak wil zeggen dat al de meubels uit jou kamer staan op de gang en in de huiskamer, en die van de gang staan in jou kamer en die van de salon in de keuken, en die van de keuken in de huiskamer en op de trap. Enfin! dat wil zeggen dat alles staat waar het niet staan moet. Daarbij gaat er in je huis een vliegende storm, zoo iets van den Pinksterstorm, want alle ramen en deuren zetten ze tegen elkaar open, zoodat je letterlijk wordt weggeblazen. Begrijp je me goed? Zie je, dat is nu de schoonmaak!"

„Maar m'n weggeblazen wind" zegt Daaltjes, „ik wist niet dat die verschrikkelijke gebeurtenissen konden plaats hebben in dezen tijd van het jaar — in de hondsdagen.

„Och, neen," antwoordt Turfma, „'t is ook de groote schoonmaak niet, dan is 't nog veel, veel erger; 't is maar zoo'n kleintje, weet je. Ze zijn mijn kamer aan 't doen en ook de logeerkamer ... en ja ... dat is eigenlijk het verschrikkelijkst."

„Wat dan?"

„Dat zal ik je zeggen. Je hebt er zeker ook al van gehoord, dat we de volgende week twee dagen inkwartiering krijgen. Ik heb alle mogelijke moeite gedaan om er af te komen, maar er is niets aan te doen; de logementen zijn vol, ik krijg twee officieren. 't Is een dingetje man! Je weet, ik heb toch al zoo 't land aan dat volk — die landsopvreters, die nietsdoeners, groote heeren, ja wel, maar onnutte ..."

„Misschien tref je wel fideele lui," kwam Daaltjes, met moeite zijn lachen bedwingend.

„Fideel, fideel, ja dat zijn ze allemaal! Gezellige jongens, jawel, ze drinken je wijn op en ze zoenen je dochter. Maar ik heb 't niet op hen begrepen. Maar m'n vrouw en mijn dochter doen of ze dol zijn; ze hebben zoo'n inwendig genoegen, zoo'n stille vreugde tegen dien dag der inkwartiering — mijn dochter is achttien, weet je, en mijn vrouw nog geen veertig — en nu moet de logeerkamer in orde gemaakt voor de heeren en mijn kamer tot hun zitkamer en dáárom zijn ze nu zoo in de weer. Maar ik zal ze! Mijn kamer sluit ik af. En ze denken zeker, dat ze 's avonds naar de muziek gaan en dansen zullen — ik heb al zoo iets hooren fluisteren — maar ik zal ze dansen!

„Maar m'n goeie man," glimlacht Daaltjes, „maak je daarover vooruit nu niet akelig; komen die tijden, dan komen die zorgen. Zeg me liever eens wat je nu doen gaat, je hebt 't zeker druk.. "

„Druk, man, druk! 't is verschrikkelijk... Je weet, ik zit overal in: ik ben op 't oogenblik lid van twaalf besturen, president van dit, penningmeester van dat, commissaris van weer wat anders. Eergisteren hebben we vergadering gehad van Nut en Genoegen, gisterenavond van 't Mosterdzaadje, nu zoo meteen om tien uur heb ik aanbesteding van gort en blauwe baai voor 't weeshuis. Dan zit ik op 't oogenblik geheel bezet door een nieuw concept-reglement voor „Oefening zij ons doel" en met de statuten van de onlangs opgerichte Vereeniging tot instandhouding en verhooging van het zedelijk zelfbewustzijn van aankomende inlandsche meisjes in de West."

„Apropos! je spreekt daar juist van vereenigingen," zegt Daaltjes met een knipoogje tot zich zelven, wil je soms lid worden van deze afdeeling van den Anti-Dienstvervangingsbond?

„Ben je wel heelemaal mal?" stoof Turfma op. „Ik zou anders met pleizier... 't schijnt een bloeiende vereeniging, hè? Tachtig leden... hm! jammer, dat ik... maar neen, dat kan ik toch niet doen. Als 't een anti-dienstbond was..."

„Nu, denk er eens over; als je lust gevoelt, dan geef je je maar op aan den secretaris; hij komt juist daar ginds aan, die officier van de cavalerie, Bax."

„Dankje," zeide Turfma, die weer begon te koken op het gezicht van zoo'n nietsdoener, van zoo'n... Maar de heer Bax, die Turfma kende, kwam op hem toe en zeide: „Al zoo vroeg op 't pad, mijnheer Turfma? Zeker weer drukke bezigheden."

„Dat zal waar zijn, mijnheer Bax, van tien tot twaalf heb ik aanbesteding en van middag van twee tot vier uur vergadering. Ja, die heeren officieren kunnen zich zoo iets niet begrijpen. Jullie hebt toch een leventje! Al klaar zeker voor van daag, mijnheer Bax; al klaar zeker!" vervolgde Turfma handenwrijvend.

„Nu, laat ons eens optellen; ik heb nu dienst gehad van half zes tot half tien, dat 's vier uur, dus precies zooveel als u van middag om drie uur en dan heb ik van middag en van avond nog een paar uurtjes, maar laat ik u niet langer ophouden. Wat zeg je wel van de inkwartiering, mijnheer Turfma?

„'t Is een mooie boel," mopperde deze; „die wet is ook een treurige wet, een wet die gelast dat rustige burgers zoo zullen worden geplaagd."

„Ja", zeide Bax, „'t is niet alles zulke ruwe oorlogsbenden in de stad; ik ken ze van nabij, weet u. Hebt u wel eens een werk over den oorlog van 1672 gelezen?"

De cavalerie-officier Bax.

„Hu! nee, ik lees nooit zulke dingen," kwam Turfma met afgrijzen.

„Nu maar toen stalen onze eigen troepen het lood van de daken en de meisjes durfden niet op straat komen. Adieu, tot ziens, mijnheer Turfma — A propos, weet u wel dat we geconcentreerde inkwartiering krijgen?"

„Watte!" riep Turfma. „In 's hemels naam, wat krijgen we nu?" ging hij tot Daaltjes voort, met wien hij zijn weg vervolgde. „Inkwartiering is waarachtig al erg genoeg, maar geconcentreerde inkwartiering...."

„Ik weet 't ook niet," loog Daaltjes met een boosaardigen grijnslach. „Ik heb zoo weinig verstand van dien militairen boel; maar wie weet wat ons nog in ons rustig stedeke te wachten staat!"

De gewichtige dag der inkwartiering was aangebroken; dat was een groot feest voor het kleine stadje, waar in gewone tijden slechts één escadron huzaren in garnizoen lag. De vlaggen wapperden reeds vroegtijdig van alle gebouwen en op de markt vóór het voornaamste logement was een muziektempel opgericht.

Toen de heer Turfma 's morgens zijn oogen open deed en hij juist wilde gaan spelen met zijn beddekwast, viel zijn oog op iets dat voor het raam der slaapkamer heen en weer wiebelde. „Wat is dat?" riep hij plotseling uit,

„een vlag? Zijn ze wel razend! Dat hebben mijn vrouw en Elise zeker geordonneerd — maar dat moet dadelijk uit zijn. Om die manoeuvres! om die malle comedie! 't Is al wel, dat wij van dat soldaatjespelen last hebben." — De heer Turfma beval weldra op ernstigen toon, dat de vlag van zijne woning zou ingehaald worden. Dienovereenkomstig werd gehandeld.

Papa was echter niets vroolijk aan het ontbijt. Zijn mooie dochter Elize, die zoo'n afwisseling als een inkwartiering, enz. aanbrachten wat aardig vond, wilde wel, dat die geschiedenis met de vlag niet gebeurd ware, want zij had nog altijd een zeer flauwe hoop, dat zij 's avonds naar de muziek zou mogen gaan, wellicht wel zoude mogen blijven, als er gedanst werd. „Papa," begon het lieve kind schuchter — en men moest wel van steen en ijzer zijn om zoo'n stemmetje te kunnen weerstaan — „pa, als er van avond muziek is, gaan wij dan ook naar de Posthoorn?"

„Waarachtig niet; zanik me nu alsjeblief niet langer over die muziek; 't zal dan een fraaie boel wezen, ik bedank er voor. En dan . . . al die vechtjassen om me heen — ik kan er van rillen als ik er aan denk."

„Er is hier zoo weinig te doen, manlief," hielp Mama met het zoetste naampje dat zij wist te geven. „De muziek van het 5de moet uitstekend zijn. Voor een jong meisje als Elize is hier zoo weinig amusement."

„Van 't 5de? Wat deksel! hoe weet jij dat juist 't 5de hier komt? Ik ben een snijboon als 'k 't wist."

„Ja, pa, van 't 5de. En 't 8e komt in de omliggende dorpen; de veldartillerie komt hier in de stad, twee batt. . . . batterijen, geloof ik; is 't zoo niet?"

„Wat weet ik daarvan! Wel heerejé! Hoor me zoo'n wijsheid eens aan! Je deedt beter je met je strikjes en japonnetjes te bemoeien, mejuffrouw. Wel sapristi! Hoe kom je er aan?"

„Wel pa, ik maakte gisteren een visite bij Mevrouw Bax; haar zoon, de cavalerie-officier, kwam juist thuis en die vertelde ons dat alles."

„O! die Bax, jawel, dat is die man die 't quasi zoo druk heeft. Zoo! brengt die je zoo op de hoogte. Nu maar, kalm aan maar wat, Lize; hij zou je heelemaal op hol brengen met al z'n batterijen of hoe heet dat tuig!"

„Gunst, pa!"

„Ja, ja, wacht maar. — Enfin! Ik dank je stichtelijk voor dat genot, en als de heeren, die wij van middag te eten moeten geven, na tafel er soms heen willen gaan, dan laten wij ze stilletjes aftrekken, dan zijn wij ze meteen voor van avond kwijt."

„Hé pa!" kon Elize zich niet weerhouden zacht uit te brengen en met een kwalijk verborgen zucht eindigde het gesprek over dit onderwerp.

Maar de stemming van den heer Turfma werd er tegen 't oogenblik dat de troepen kwamen niet beter op.

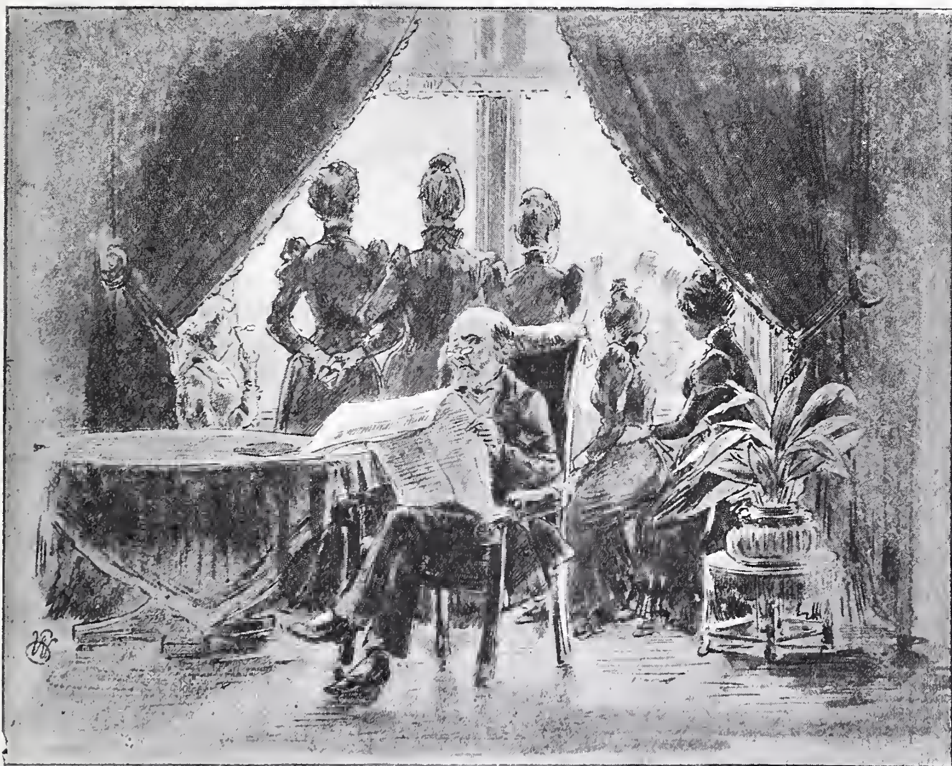
„Mevrouw," kwam Dina de meid zeggen, die bij 't inhalen van de vlag een ruit gebroken had, „mevrouw, de glazenmaker laat zeggen, dat ie 'm van daag niet maken kan. De knechts zijn allen uit; ze werken niet van daag met de manoeuvels, zeggen ze."

„Ga aan den glazenmaker zeggen," barstte de heer des huizes uit, „dat ie stapelgek is."

Wat later kwam er een boodschap. „Mijnheer, complimenten van mijnheer Lindenboom en hij laat u weten, dat van middag de vergadering van Vaderland en Oranje niet doorgaat, wegens de manoeuvels."

„Watte!" vloog Turfma op, „ze zijn gek; de menschen zijn eenvoudig allemaal gek van daag. Wat moet je nu doen? Mijn hemel! als we niet eenmaal vergaderen kunnen; een vergadering niet te laten doorgaan om dien soldatenboel! 't Wordt nu hoe langer hoe gekker."

Wat later: „Mevrouw, complimenten van mevrouw Blijdenstein, en of zij

Onder de vroolijke tonen der muziek.... blijft Turfma onverstoorbaar zijn courant zitten lezen.

voor haar en de dames een plaatsje bij u voor 't raam mocht verzoeken, tegen één uur, als de troepen binnenkwamen?"

„Wat Zaterdag! wat een satansche gekheid!" raasde Turfma weer.

Maar, men kon het verzoek niet weigeren meende mevrouw en mijnheer wist er ook al niet veel op, en „met pleizier" zou men de dames wachten.

„Wat denkt dat malle mensch wel?" viel Turfma weer uit, toen Dina weg was. „Zou die oude weduwe soms nog pretenties hebben of zouden hare drie leelijke dochters zich wat verbeelden? Ze zullen naar haar niet kijken. En

wat zullen de menschen wel zeggen als mijn ramen zoo bezet zijn? Ze zullen denken, dat ik er warempel ook een feest van maak."

„De vlag is immers ingehaald Turfma," zeide Mevrouw half verwijtend, „'t eenige huis in de geheele straat."

„Net goed!" kwam mijnheer zoo vinnig mogelijk, „net goed!"

En tegen één uur, half twee, verkondigde een naderbijkomend geraas de komst der troepen. „Ik hoor een trom!" zeide de eene juffrouw Blijdenstein, „heel in de verte."

„Och kom," mompelde Turfma, niet opziende uit zijn Rotterdammer, „je zult 't je verbeelden, Suze; je hebt immers wel eens last van zinkings?"

„Maar nu toch heusch niet!" verzekerde Suze met een kleurtje.

Maar de zinkings kwamen blijkbaar al dichterbij. 't Gejoel der menigte, vooral van de schooljeugd die van middag vacantie had en de legerscharen reeds een eind buiten de stad was tegemoet gegaan, werd steeds duidelijker waarneembaar. De turksche trom kondigt de komst aan der muziek in welker tonen hij zoo luide medespreekt. Dra klinkt de vroolijke opwekkende marsch... „Daar komen ze!" roept Elize uit.

„Ik zie ze al, in 't spion," gilt eene juffrouw Blijdenstein.

„'t Is zonde, wat zien ze er uit!" zegt mevrouw medelijdend, „wat zijn ze bestoven!"

Onder de vroolijke tonen der muziek, het geluid van den regelmatigen pas der infanterie, de enkele commando's die weerklinken en den regen van opmerkingen der dames, blijft Turfma onverstoorbaar zijn courant zitten lezen; althans hij doet het zoo voorkomen; een enkelen blik werpt hij nu en dan steelsgewijze naar buiten. De dames waren opgetogen: zij merkten de goede eigenschappen onzer soldaten op. Want wat men moge zeggen, goede eigenschappen hebben ze! Kijk ze daar nog eens flink heen marcheeren; ze zijn van van morgen zes uur al aan 't loopen, door dik en dun, door heggen en over slooten, en nu is 't twee uur en de thermometer wijst 84° Fahrenheit. Gewillig zijn ze, onze Hollandsche jongens, en loopen kunnen ze, die infantristjes, totdat ze omvallen! Vorm zit er niet veel aan aan onzen infantrist; leelijk, heel leelijk is zijn uniform en misschien niet zeer praktisch ook: zijn marschtenue, zijn tenue te velde, waarin hij zal moeten vechten, bestaat uit een lange jas en harde schoenen en uit een zwaar hard hoofddeksel, genaamd „shako," dat hij al balanceerende op zijn hoofd tracht te houden en dat uit 12 verschillende losse stukken en stukjes bestaat, met leertjes, lucifers enz. aan elkaar gehouden — zeker een niet zeer „feldmäszig" kleedingstuk. En dat geweer en die randsel en dat gereedschap, enz. wegen samen 19.5 KG., weet u. En probeert u eens, gij heeren Turfma, om zeven uur in de hitte te marcheeren alleen met een veldflesch aan een koordje; zelfs dat koordje gaat gij voelen, al hebt gij de flesch nog zoo spoedig leeg gedronken.

„Die stumperds" zeide mevrouw Turfma „wat marcheeren ze nog netjes! Kom

toch ook eens kijken, Turfma," ging zij voort; „je bent ook zoo'n verstokt anti-militair."

„Dat ben ik!" bekende Turfma opstaande, terwijl de trompetten schetterden en het huis begon te dreunen van de kanonnen die voorbijrammelden.

„'t Is toch geen kleinigheid in zoo'n hitte," meende juffrouw Blijdenstein, die de middelmaat hield tusschen leelijk en zoo heel leelijk.

„Als je ze eens wat eau-de-cologne aanbood in 't voorbijgaan," plaagde Turfma.

„Ja, spot u maar. Vindt u nu niet dat die soldaten zich goed houden?"

„Ze mogen ook wel eens wat doen voor de kost," meende Turfma; „'t heele jaar niets doen en wij twee en twintig millioen betalen, begrijp je... Een ander mensch heeft 't druk, dag in dag uit, maar die lui..."

Een uurtje later werd er gebeld en fluisterde Elize, die in het spionnetje gegluurd had, tot haar mama: „Drie officieren!"

„Watte!" kwam Turfma en hij vloog zelf naar de voordeur.

„Goeden middag, Heeren!"

„Plezier mijnheer Turfma te zien?" vroeg allerminzaamst zoo'n lange bestoven vechtjas.

„'t Plezier is geheel aan mij, mijnheer!" bromde de heer des huizes. „Maar... *drie* heeren? Krijg ik *drie* heeren? Ik meende..."

„Geconcentreerde inkwartiering, mijnheer Turfma," meesmuilde een infanterie-kapitein.

„O... zoo..." kwam Turfma, langzaam retireerend, toen hij begreep, dat er niets meer aan te doen was. „O zoo!... is... dat... nu geconcentreerde... inkwartiering?..."

„We hebben er drie," mompelde Turfma tot zijn vrouw en dochter, voordat de heeren binnen waren verschenen, „drie geconcentreerde! 'n Fraaie boel!"

„Van de... artillerie?" vroeg Elize.

„Wat! weet ik 't! 't Is allemaal één pot nat. Je zult ze gauw genoeg genieten, wacht maar!"

De heer Turfma had één zwak, dat zijn gasten niet ten onpas kwam. Hij was niet trotsch, maar hij deed anderen toch gaarne gevoelen dat hij wat geld had, dat hij een goeden wijnkelder had, dat hij een paard op stal had, enz. Die eigenschap behield in zoover de overhand over zijne anti-militaire gevoelens, dat hij ook de officieren die vandaag bij hem te gast waren goed zoude ontvangen. Tegen het diner hadden de heeren bij de familie Turfma hunne opwachting gemaakt. De beide luitenants, één van de cavalerie en één van de artillerie, maakten zich dra van de schoone Elize meester, wier rad mondje tot hen beiden wellicht meer had uit te brengen dan tot de steedsche heeren in een half jaar tijds. De kapitein der infanterie, uit den aard wellicht meer tacticus, maakte vooral veel werk van Mama.

Papa zeide weinig. Men moest met die menschen altijd een bijzonder soort van gesprek voeren, meende hij, en dat kon hij niet. Hij beschouwde hen als de garde-lieutenantstypen uit de Fliegende Blätter: „Peerden erg ver-

moeid?" kwam hij tot de luitenants, toen deze even zijne dochter loslieten.

„Dat gaat nog al, mijnheer Turfma; zij zullen nog wel eenige kwadere dagen krijgen."

„Zoo! U reed, meen ik, een vos niet waar?..." fantaiseerde Turfma.

„Pardon, een zwarte, maar hij kan er niet zoo goed tegen als mijn andere."

„O zoo, hebben de heeren twee paarden? Vóór het diner zouden de heeren mij wellicht het genoegen willen doen van mijn peerd eens te zien; ik heb maar één peerd, weet u — maar één peerd, ja. 'k Heb 'm verleden maand gekocht, een lief beestje, maar ik zou gaarne het oordeel van de heeren eens willen hooren."

Turfma, die 't minder om dat oordeel te doen was, dan wel om te laten zien dat hij een stal en een paard had, toog met de heeren daarheen. De heeren vonden alles allerliefst: 't peerd was „een charmant lief beestje." „Maar," zeide de jongste der beide luitenants, „ik zou u ronduit mijne meening zeggen niet waar? Hij heeft één gebrek. Heeft men u dat niet genoemd?"

„Een gebrek? Wel, mijnheer, hij loopt als een kievit," antwoordde Turfma, op zijn teenen getrapt. „Ik heb nog nooit iets aan 'm bemerkt."

„Toch is het zoo," zeide luitenant van Staveren glimlachend.

„Zijn beenen?" kwam Turfma.

„Neen, die zijn voldoende voor een rijtuigpaard."

„Ik begrijp er niets van. Misschien een of ander zoogenaamd gebrek in de vereischten der schoonheid?"

„Neen, neen, maar hij zal wel een beetje... kleven" zeide van Staveren met een knipoogje tot zijn collega.

Turfma wist volstrekt niet wat „kleven" was en had ook nog niet bemerkt, dat zijn paard een oud-cavalerist was, wat echter den beiden officieren dadelijk in 't oog was gesprongen, daar het dier zeer opgewonden werd op het gezicht van van Staveren.

„Ah, zoo!" kwam hij diepzinnig, „kleven... zoo! nu ja. Dat zal wel losloopen," want hij wilde dien vechtjassen niet bekennen, dat hij 't niet wist.

En straks onder de soep sprak hij geen woord en mompelde telkens bij zich zelven: „allemaal malligheid! kleven! wat is dat nu weer voor gekheid! Zeker zoo'n luitenantsaardigheid; ph! waar weten die lui ook van!"

't Gesprek tusschen de dames en de officieren was intusschen zeer geanimeerd. „Er zal straks zeker ergens muziek zijn," zeide van Staveren tot zijn schoon buurmeisje Elize. „Wij zullen zeker het genoegen hebben met u er heen te gaan; er zal nog wel wat napret bijkomen. Als de dames uit Wolde zouden willen dansen... in ons vorig kwartier hebben wij een allerliefst bal champêtre geimproviseerd."

Liesje's hart bonsde. Ze was achttien jaar. „Mijnheer!" zeide zij aarzelend, hare vingertoppen bekijkende, „ik weet niet of papa er wel heen... wil gaan."

„Uw papa houdt misschien niet van... militairen?" kwam van Staveren half fluisterend en in die mooie blauwe oogen ziende.

„O, neen," antwoordde Elize met een blosje, „maar al die drukte, weet u: papa kan daar niet goed tegen ... het dansen zal bovendien zeker laat worden."

„Kunt u er goed tegen, juffrouw Turfma?"

„O best!" viel Elize eensklaps in uit het diepst van haar jong gemoed.

„Papa zal wel toestemmen," verzekerde van Staveren; „laat u dat maar eens aan mij over."

„Ik hoop 't," was 't antwoord; „hoewel ik het nog niet begrijp."

Turfma echter had reeds bij het begin van het diner zoo nijdig in zijn wijn gebeten, dat hij onwillekeurig ook deel ging nemen aan het gesprek. Hij wilde van Staveren wat van zijne dochter afleiden en bovendien begon hij zich zelven te bekennen, dat deze vechtjassen vrij gunstige uitzonderingen waren, dat wil zeggen, hij vond deze niet zoo erg onuitstaanbaar.

„Och, kapitein," zeide hij aan het dessert tot den infanterie-officier, „ik beschouw die geheele verdediging geheel en al als een groote dwaasheid..."

„Maakte u eenmaal werk van de krijgswetenschappen, als ik vragen mag?" vroeg de kapitein.

„O neen, volstrekt niet — nooit iets voor gevoeld — integendeel. Maar dat kan nu toch een klein kind wel begrijpen, dat wij ons tegen zulk een overmacht niet verdedigen kunnen."

„Uwe redeneering gaat toch, misschien alleen voor ons land, niet op. Door onze bijzondere..."

„O ja! jawel, ik weet wat u zeggen wilt: inundatiën en zoo wat. En dan die linie... hoe heet ie ook weer?"

„De Nieuwe Hollandsche Waterlinie."

„Zoo! ja, dat zal wel. Allemaal groote gekheid! die laten ze immers eenvoudig links of rechts liggen; ze trekken 'm om..."

„Door de zee?" vroeg de kapitein glimlachend. „Hebt u ooit wel eens op een kaart gezien van waar tot waar die linie zich uitstrekt?"

„Nee, dat zijn van die dingen, die mij niets kunnen schelen en... waar ik ook geen tijd voor heb. Maar kijk eens aan, je begrijpt toch wel, kapitein, dat al die inundatien toch niets beteekenen; ze nemen eenvoudig eenige kilo's dynamiet, slaan een gat in den dijk waartegen het water staat en de boel loopt droog, eenvoudig heelemaal droog."

De kapitein trachtte zijn lachlust te bedwingen, maar de beide luitenants, die ook waren gaan toeluisteren, toen mijnheer Turfma een woordje ging meespreken, barstten het eensklaps uit. „Pardon mijnheer Turfma," hikte de artillerist, eenigszins met zijn onbeleefdheid verlegen, „u moogt zulke fonkelnieuwe denkbeelden wel niet in 't publiek hardop uitspreken; wij zouden er wellicht te laat de nadeelige gevolgen van kunnen ondervinden."

„Ja lach maar!" ging Turfma onverstoord voort; „ik heb over zulke zaken wel eens meer met officieren gesproken; maar dan kom ik nooit verder, want ze antwoorden je niet op je bedenkingen. Zie je, heeren," vervolgde Turfma, stoutmoediger wordend, doordat men hem niet meer antwoordde,

„ik heb alle respect voor de kennis en bekwaamheid onzer officieren, maar naar mijn innige overtuiging is 't een malle boel, er deugt niets van... Ik herinner mij nog hoe in 1870 om deze vesting — Wolde was toen nog een vesting — palissaden werden gezet. 't Was eenvoudig belachelijk: je kondt er best overheen klimmen, als je elkaar hielpt. Mijn vriend Zager, met wien ik er eens naar stond te kijken, was ook van mijn opinie..."

„Wie was die mijnheer Zager, als ik vragen mag?" vroeg de kapitein.

„Zager? Mijnheer Zager? Wel dat is de lutersche dominee!"

„Ei? ook al een krijgskundige? 't Is waar, dominees zijn gewoonlijk nog al strijdlustig en strijdbaar," merkte de kapitein schalksch op.

„Ja maar, kapitein," kwam Turfma weer, steeds stouter wordend, „antwoord mij nu eens asjeblieft, wat zeg je er van?"

De beide luitenants keken glimlachend naar den kapitein, en deze scheen zich een oogenblik te bedenken of hij wel antwoorden zou. „Hoor eens, mijnheer Turfma," zeide hij eindelijk, „u antwoorden op al die vragen en denkbeelden met u bespreken is eenvoudig onmogelijk. U weet blijkbaar niet wat een Hollandsche waterlinie is, nog minder hoe een inundatie in elkaar zit; van dynamiet en zijn eigenschappen, heeft u geen flauw begrip — neem me niet kwalijk — en waartoe palissaden dienen weet u in 't geheel niet. Dit alles nu vind ik zeer natuurlijk. Want vooral in onze tijden is krijgskunde en wat er aan vast is een uitgebreide wetenschap en hij die kan zeggen: ik gevoel mij goed thuis in een gedeelte er van, is een piet. Maar nu schijnt men vrij algemeen van gevoelen, evenals u, dat over *die* wetenschap iedereen kan meepraten. Welk is uw beroep of betrekking, mijnheer Turfma?"

„Ik heb geen beroep of betrekking; ik zou daarvoor geen tijd hebben, want ik heb 't altijd zeer druk, weet u: bestuurslid van dit en bestuurslid van dat; van Excelsior, van Wolde's verfraaiingsvereeniging, van de Vereeniging tot bevordering van het zedelijk zelfbewustzijn..."

„Genoeg, genoeg," viel de kapitein in. „Ik zal dan maar een voorbeeld verzinnen. Stel u b. v. voor een architect die een huis bouwt. Op een goeden dag zegt ge hem: allemaal dwaasheid, mijnheer; je moet beginnen met het dak en dan de verdiepingen er onder zetten; pannen op het dak zijn geheel onnoodig, want daar kan je immers met een kogel doorheen schieten. De schoorsteenen trek je op van lijnkoeken, en de buitenmuren van steen en mortel te maken, is gekheid; je laat van die groote stukken steen in de groeven uitzagen met gaten voor de ramen en deuren er in en zet ze dan electrisch in elkander..."

„Ho, ho, houd op!" riep Turfma, „dat is immers klinkklare onzin."

„Toch geen grooter onzin, mijnheer Turfma — neem me niet kwalijk — dan die welke men dikwijls van overigens verstandige en ontwikkelde menschen kan vernemen omtrent militaire zaken. U kan u dat misschien niet voorstellen, maar ik verzeker u, dat hun gepraat meer ingewijden minstens even onzinnig klinkt als het voorbeeld dat ik zoo even noemde."

„Turfma, zouden de heeren nu in de kamer hiernaast willen gaan een

sigaar rooken en nog een glaasje wijn drinken?" zeide mevrouw, die het pijnlijk vond, dat haar man door zijn doorslaan op zijn stokpaardje, eenigszins een mal figuur maakte, al geloofde hij dat zelf niet. „Kom, Elize."

„Ja mama," zeide Elize met een half vragenden blik op van Staveren. Toen 't gezelschap opstond, zeide deze laatste onopgemerkt tot zijn mooi buurmeisje, dat hij zachtkens mee naar een raam trok: „Ik dank u voor uw lief gezelschap, juffrouw Turfma; tot straks! Ik verzeker u, dat ik mijn belofte zal houden."

„Tot straks," zeide Elize met een licht blosje op haar blij gelaat.

Voor de andere kamer zaten de heeren weldra genoegelijk bijeen onder de warande, onder een glaasje geurige Bourgogne. Turfma vatte het gesprek weer op. „De heeren zullen wel bemerkt hebben: ik ben een anti-militair. Ik denk

De wacht aan den ingang der kazerne.

er dan ook sterk over hier te Wolde eene anti-militaire vereeniging op te richten. U ziet ik kom er rond voor uit: ik haat en verfoei het militairisme...."

„Ik ook," zeiden de heeren. „Maar dat is ook iets anders", voegde de kapitein er bij.

„Mijnheer van Staveren, die eene flesch heb ik aan u toevertrouwd; ik zorg voor den kapitein en mij, hoor! Schenk toch eens in. Maar wat wilde ik ook weer zeggen.... O ja! Als ik langs de kazerne ga, dan erger ik mij. Daar zie je dan menschen zitten, in de kracht van hun leven, hangende op een bank en tegen den muur, hun leven slijtend in luiheid in plaats van dat zij werken. Wat doen ze al dien tijd?..."

„Wat ze doen, mijnheer Turfma? Acht uur, nl. vier maal twee uur van de

vier-en-twintig op schildwacht staan, want het zijn de manschappen van de wacht, die u altijd aan den ingang der kazerne ziet. Hebt u wel eens op schildwacht gestaan?"

„Groote goden! neen."

„Nu, ik kan u verzekeren dat 't geen kleinigheid is, vooral bij slecht weer. Als ge drie kwartier geschilderd hebt, dan meent ge bepaald dat de twee uur reeds om zijn. U ziet dus, mijnheer Turfma, dat zoo'n man, dien u, te oppervlakkig beschouwd, voor een nietsdoener aanzag, meer te doen heeft dan menigeen per dag."

„Ja maar, wat is dat voor 'n werk, dat schilderen! Ook wat men te doen heeft als officier... de heeren hebben nu eenmaal hun beroep gekozen, maar 't zou mijn werk niet zijn. Eenige dagen geleden 's morgens om tien uur ontmoet ik een officier; hij had al vier uur dienst gehad, zeide hij. Maar welk een geestdoodend werk.... poetsen van peerden, fourageeren, inspectie over sokken, enz."

„Neen, dat is zeker eentonig, eenvoudig, vervelend of hoe u 't noemen wil; maar dat moet nu eenmaal gebeuren en is toch immers niet het eenigste, zelfs niet het grootste gedeelte van wat een officier te doen heeft. En ligt er dan iets meer geestverheffends wellicht in het verkoopen van briefkaarten en postzegels en het inschrijven van postwissels, of het bijhouden van geboorteregisters, of het invullen van staten en het opmaken van tabellen voor de statistiek, enz. enz.? En nu, hoor eens, mijnheer Turfma; ik geloof dat je nu je laatste kruit verschoten hebt. U hebt gezien, dat onbekend hier onbemind maakte. Maar je bent een openhartig tegenstander, ik hoop echter weldra een voorstander. Op uw beterschap, mijnheer Turfma! de andere heeren zullen zeker met mij instemmen."

Een weinig tegenstribbelend klonk de heer Turfma met de drie vechtjassen.

„Een keurig glas Bourgogne," vleide luitenant van Staveren.

„Ja dat 's een best merk, al zeg ik het zelf" antwoordde Turfma gestreeld. „Drink toch eens, drink eens leeg...."

„Ik heb ze zelden zoo gedronken," verzekerde de artillerist „een bijzonder cachet...."

„Maar ik heb nog één merkje — we hebben den tijd nog. Dat zal ik zelf eens even halen, als de heeren 't permitteeren."

De heer Turfma daalde zelf naar zijn kelder af en kwam weldra weder met een paar extra bestoven, dikbuikige flesschen.

„Prachtig, prachtig!" kwam van Staveren, de geuren van het edele vocht opsnuivende, voordat hij er nog van geproefd had. „Ik stel voor, mijne heeren, met dit glas de gezondheid en 't voortdurend welzijn van onzen gastheer te drinken." Vier glazen werden opgeheven en de heer Turfma begon te glimmen van pleizier.

„Wel, mijne heeren," antwoordde deze met een stem alsof hij eene vergadering presideerde, „ik ben wel een tegenstander van het militairisme — ik ben een anti-militair — ja dat ben ik — maar, mijne heeren! ik heb altijd gezegd, dat de officieren waren fideele lui — vraagt 't maar aan Daaltjes of ik

't 'm nog onlangs niet gezegd heb — fideele lui, zeg ik tegen 'm ... Mijne heeren! onder dankbetuiging voor den dronk op mij uitgebracht, drink ik op de officieren van het Nederlandsche leger in 't algemeen en op die van mijn gasten in 't bijzonder!" De heeren klonken weer onder eenig geknipoog van de zijde der vechtjassen.

„Maar mijne heeren!" hervatte Turfma, wiens woordenstroom nu eenmaal aan 't vloeien was, „ik blijf er bij, ik ben een anti-militair. Ik heb — ik ben, ik zeg een anti-militair. Want, mijnheer de voorzitter ... ik wil zeggen mijne heeren! ik mag de plank wel eens misslaan, maar ik heb ook veel aan mijn hoofd. Denk eens, mijne heeren, ik ben reeds drie jaar prre...sident van het Mosterdzaadje, ik ben overstelpt met de statuten van de rederijkers ... van de ze..de..lijkersbond van 't anti zelf-bewustzijn ..."

„Mijnheer Turfma," viel eensklaps van Staveren in „neem mij niet kwalijk, dat ik u in de rede val, maar ik hoor de muziek reeds. U zult ons toch zeker het genoegen doen met ons daarheen te gaan."

„Ikke? ... wij ..." kwam Turfma. „Och nee, dat is me zoo druk, weet u. Maar de heeren zullen zeker ..."

„Jawel, maar natuurlijk met mevrouw en uwe dochter, die er natuurlijk bepaald op gerekend hebben, en u."

„Nu ... maar laat ons eerst deze flesch dan eens leegmaken."

„Mijnheer Turfma," zeide de artillerist, zijn glas toeschuivende, „u, als een der eerste ingezetenen van Wolde, kunt toch niet wegblijven; u zit in allerlei vereenigingen en genootschappen, iedereen kent u ..."

„Jawel, dat is zoo ... Enfin! laat ik alleen dan met de heeren medegaan ..."

„En de dames niet, mijnheer Turfma?" zeide van Staveren. „Stel u voor, dat men bij de muziek is gezeten, dat er later waarschijnlijk gedanst wordt en dat men mevrouw en uwe dochter mist! Dat zou maar een feest ten halve zijn, mijnheer. Wacht! Ik zie de dames daar juist in den tuin, ik zal haar wel waarschuwen ..." Van Staveren wipte vlug op haar toe: „Zijn de dames gereed?"

Mevrouw en Elize keken eenigszins verbaasd. „Ik wilde," zeide mevrouw, „de thee ..."

„Nee dank u, nee, asjeblieft niet, mevrouw. Geen gras over laten groeien. De dames zijn klaar, heeren!" riep van Staveren.

En zoo kwam 't, dat Wolde het ongewone schouwspel zag van mevrouw en mejuffrouw Turfma naar de muziek te zien gaan met een cavalerie-officier tusschen haar beiden in en daarachter de heer Turfma tusschen twee lange vechtjassen, met een gezicht alsof ie er zelf pleizier in had. —

Te twee uur 's nachts kwam de heer Turfma thuis met zijn vrouw en dochter begeleid door een paar officieren.

De tijd was hem gauw omgegaan, want hij had op het bal met een aantal niet-dansers zitten redeneeren over de verdediging en was geeindigd met de bewering stokstijf vol te houden, „dat men de IJsellinie nimmer had moeten verlaten, maar die integendeel tot het uiterste had moeten verdedigen" — iets wat alle deskundigen met hem eens waren.

Den volgenden dag gingen de troepen vertrekken. 's Morgens om zes uren maakten zij reeds zoo'n geweld daarbuiten, dat de heer Turfma reeds toen weder in zijn bed lag te mopperen tegen dat militaire spektakel.

„Laat ze buiten op de hei blijven, dan doen zij rustige burgers ten minste geen overlast aan met dat soldaatje spelen!..." En hij kon niet meer inslapen en hij weet de zware hoofdpijn, die hij den volgenden dag had, aan die verstoring zijner rust.

Elize was zeer stil dien dag; zij zag ook wat bleek. In haar binnenkamer was er een oogenblik bijna een traantje opgeweld in hare schoone blauwe oogen. 't Kwam ook al door die militairen!

De mildere gevoelens van den heer Turfma, jegens dien soldatenboel en de vechtjassen op een diner opgewekt, waren dan ook na eenige weken weer geheel verdwenen; hij verweet zich slechts zijne inconsequentie's van dien dag. De redeneeringen van zijne schoone dochter hielpen niet.

Want deze had er wel degelijk belang bij krachtig partij te trekken voor die militairen. Den volgenden winter toch ging zij tweemaal in den Haag logeeren, waar zij van Staveren weer ontmoette, en... de wenschen die de jongelui elkaar daar de laatste maal bekend hadden, hadden zeer veel kans om voor altijd af te stuiten op de bekende antipathieën van papa. Mama, die door hare dochter in den arm genomen was, ontving de beste inlichtingen omtrent het jongemensch, dien zij wel genegen was. Zij polste papa er eens over — bovendien: 't was een heel goede partij.

Maar dat alles kon papa niet bewegen: dat was te veel van hem gevergd! — zijne eenige dochter aan een officier, een militair tot schoonzoon... neen! dat was hem te machtig.

Wij zijn weder in 't laatst van Augustus. Er zullen weder manoeuvres in de omstreken van Wolde plaats hebben en het stadje krijgt weder inkwartiering. Natuurlijk de heer Turfma ook, „geconcentreerde" heeft hij reeds gemopperd. Elize wist, dat ook van Staveren weder te Wolde in kwartier kwam, maar zij heeft den laatsten tijd over inkwartiering noch manoeuvres gesproken en *zijn* naam opzettelijk steeds vermeden. Papa weet niets van regimenten of bataljons of hoe heeten die dingen en heeft er ook niet naar geïnformeerd welke in Wolde hun intrek zouden nemen. Hij zit weer juist als voor een jaar geleden: schijnbaar onverschillig in zijne courant verdiept, als er weer drie officieren komen aanbellen en onder hen was van Staveren. Toen de heeren binnenkwamen, bemerkte papa het blosje niet dat plotseling Elize's wangen kleurde.

„'t Doet me pleizier je weer te zien, mijn waarde heer van Staveren," zeide de heer Turfma. „Maar ik begin toch weer dadelijk ruzie met je te maken. Je hebt mij verleden jaar gezegd, dat mijn paard een gebrek had. Maar dat heb je glad mis, hoor! Ik heb er niets van bespeurd."

„En toch is het zoo," mijnheer Turfma.

„Och kom! dat zou ik na een jaar dan toch wel moeten bemerkt hebben!"

„Ik zal het u binnen een dag reeds doen bemerken."

„Allemaal gekheid!" meende Turfma.

„Pari?" vroeg van Staveren.

„Top! Waarom?"

Van Staveren bedacht zich een oogenblik. Heel vluchtig wierp hij een blik op de mooie Elize. „Om iets dat de winnende partij zelf zal mogen vragen naar discretie."

„Aangenomen!" riep Turfma uit, handenwrijvend; „aangenomen! Je krijgt nog een anker Pommies op den koop toe, als je 't wint; aangenomen!"

's Avonds na de muziek — want Papa kon zich deze maal evenmin aan de manoeuvrefeesten onttrekken — spraken van Staveren en Turfma af hoe de weddingschap zou worden uitgemaakt. „Ik benoem een deskundige en u...."

„Neen, neen!" was 't antwoord. „Deskundigen hebben wij niet noodig. Morgen heeft er een manoeuvre plaats om en bij den berg, een uur van Wolde. U rijdt er morgen met uw wagentje heen, met den bruine er voor."

„Ik dankje wel," kwam Turfma, „mij gaan amuseeren met dat soldaatjespelen en dat leven maken van jullie? Dankje wel! Daar heb ik in 't geheel geen lust in."

„Maar anders kan de pari niet doorgaan. U hebt mij overgelaten om te handelen naar goedvinden."

„Nu, het zij zoo! — Maar dan gaan de dames niet mee."

„Zooveel te beter. U rijdt maar naar het Hulseboschje, naar den ingang van den grintweg. Ik zal u daar wel zien of u een boodschap sturen. Zorg maar er precies om tien uur te zijn."

„Akkoord!" zeide Turfma, die er niet veel van begreep, maar die zich toch goed wilde houden.

Op het bepaalde uur den volgenden dag stond de heer Turfma met zijn braaf bruintje aan den grintweg op de aangeduide plaats. Hij zag en hoorde er van alles waarvan hij niets begreep.

In 't eerst had hij veel cavalerie gezien. Dat vond hij nog al aardig; zijn bruine ook naar 't scheen, want die begon soms geweldig te trippelen, als er huzaren dicht bij hem passeerden. Soms was er geruimen tijd ongeveer niets te zien en later waren ze met geschut begonnen te schieten. Langs den rand der hoogten, aan den zoom van het bosch, waren nu en dan witte rookwolken zichtbaar en kort daarop volgde de knal. Nu waren ze geweldig aan 't werken met de infanterie — bosch uit, bosch in, ze kropen over den grond: 't was een allerzotste comedie! Reeds eenigen tijd begon ook het geweervuur te ratelen.

Daar kwam een huzaar op het rijtuigje aangereden. „Is u mijnheer Turfma?" luidde het.

„Om u te dienen," zeide Turfma. „Wat was er van je dienst?"

„Compliment van den lui'nt van Staveren, en of u dadelijk ginds naar dien hoek van het boschje wilde rijden?"

„Compliment, dat ik onmiddelijk de order zal uitvoeren!" antwoordde Turfma.

Toen de ordonnans weg reed, nam de bruine een fermen sprong en scheen wel met zijn makker den huzaar mede te willen. Turfma had veel moeite om hem te houden. „Kalm wat jongen, kalm wat!" kwam hij; „wind je toch zoo niet op, 't is allemaal maar spel; al stellen die menschen zich zoo zot aan, bewaar jij dan ten minste je kalmte." Langs een mul karrespoor was weldra den aangeduiden hoek van het boschje bereikt. Ginds kwam een massa cavalerie aan in wolken van stof. Weldra waren zij nog slechts een honderd pas verwijderd. Dat gezicht maakte toch indruk, al deed Turfma moeite het zich zelven niet te bekennen. Zij naderden snel, in draf, de officieren voorop.

Daar klonken tegelijk de commando's: «Attaqueeren! »

Van Staveren was niet te ontdekken. De bruine werd zeer onrustig. Op het oogenblik dat de cavalerie bijna ten hoogte van het rijtuig was gekomen werd „in galop" geblazen. Dat scheen de bruine niet te kunnen verdragen! Plotseling nam hij een sprong of drie, vier vooruit, zwenkte toen linksaf en of Turfma al rukte en sloeg, al schreeuwde en vloekte: 't hielp niet — daar galoppeerde hij lustig mede aan het hoofd van den troep!

Turfma was buiten zich zelven. Hij was er van door — er was geen houden meer aan. Slaan nog trekken hielp. De bruine scheen het lichte rijtuigje niet te voelen. — Daar klonk Turfma het gelach der huzaren in de ooren:

hij keek links, hij keek rechts: overal huzaren! — ze deden niets dan lachen. „Vooruit polstiek!" hoorde hij roepen. „Op zij met je bokkewagen!" schreeuwde een ander. „Kijk die bruine eens chargeeren!" klonk het.

't Was een wilde rit over die hobbelige heide. Turfma hield wat hij houden kon „Flats!" daar vloog zijn hoed weg; 't hielp niet, de bruine galoppeerde maar voort. „Satansche stommeling!" brulde Turfma woedend en hij rukte weer; bruintje deed als of er niets gebeurde.

Daar bliezen ze weer! Hemel! wat gingen ze nu beginnen?

Daar klonken tegelijk de commando's: „Attaqueeren!" en de galop ging over in een ren. Bruin rende mede.

Maar nu werd het gekker. Tot nog toe was het terrein toevallig vrij effen geweest — maar het werd nu hobbeliger en vreeselijk werd Turfma in het rijtuig heen en weder gegooid. Flats! daar vloog zijn zweep weg. Hij geraakte wel iets achter, maar Bruin bleef rennen wat hij rennen kon. Daar kwam een hooge bult.... bons! hij vloog er over. Maar daar komt een greppel; flats! bons!... kraak! Ho! satansche... kraak! één boom kapot, kraak! de tweede boom kapot — een ruk... 't rijtuig ging een eind op zij... Turfma stond er plotseling naast, hij wist zelf nog niet hoe. En de bruine?... Hij was weg. Ginds rende hij zijn ex-collega's achterna, met de strengen en een stuk lamoenboom, en de vliegende troep was weg, weg in wolken van stof!

„Nu begrijp ik het!" riep Turfma uit. „Nu begrijp ik het! 't is een oude cavalerist! Had ik dat geweten! Alles wat annex is aan dien soldatenboel is beroerd, is ellendig, tot de paarden toe! Dat heeft van Staveren zeker gezien... Maar daar sta ik nu... ik had mijn hals kunnen breken, morgen verkoop ik den ellendeling à tout prix aan den vilder, ik bedank er voor: maar dan ook nooit weer van dat tuig! Dan... dan koop ik mij een fatsoenlijk burgerpaard!"

Intusschen duurde het geen tien minuten meer, of een troepje cavaleristen dat daar voorbijkwam, bracht den bruine weder bij den teugel terug. „Hij is zijn signalen nog niet vergeten, mijnheer," zeide de huzaar die het paard aan Turfma overgaf.

„Ik zal ze 'm wel voor goed afleeren!" zeide Turfma woedend. Toevallig was er een smidswagen van de cavalerie in de buurt, die niet veel anders te doen had dan den afloop der manoeuvre af te wachten. De smid en zijne helpers maakte het wagentje weer voorloopig in orde en de heer Turfma verliet wat later het tooneel van den strijd, met zijn bruine, die zoo kalm was als een lammetje en blijkbaar een weinig vermoeid van de exercitiën, die hij niet meer gewoon was.

Dien dag bleven de troepen te Wolde, en 's middags kwam van Staveren zoo spoedig hij kon, Turfma bezoeken.

„Wat heb ik gehoord?" zeide hij; „er is u toch geen ongeluk overkomen?"

„Ja.... ik stond met mijn rijtuig...." begon Turfma.

„Jawel, jawel, ik weet er alles van" lachte van Staveren; „maar zóó erg had

ik 't niet gemeend. — En.... heeft hij nu een gebrek of niet, mijnheer Turfma?"

„Je hebt de weddingschap gewonnen. Ja, hij heeft een gebrek, die miserable knol: 't is een militair paard.... en alles wat militair is, is.... althans voor een gewoon mensch.... iets enfin! iets...."

„Iets miserabels," voltooide van Staveren. „Dat ziet er gek voor mij uit intusschen."

„Hoezoo?"

„Wel, ik mocht u om iets verzoeken — à discrétion."

„Jawel, ga je gang maar. Ik ben een man van mijn woord. Wat wil je hebben?.... een anker champagne? Behalve de Pommies natuurlijk, die ik je beloofd heb."

„Neen, dat niet."

„Twee ankers champagne!"

„Ook niet."

„Turfma haalde de schouders op. „De bruine!" kwam hij eensklaps, „'t is een goed cavalerist."

„Neen, dank u, want die heeft een spat aan zijn eene achterbeen."

„Wat dan?"

„Iets geheel zonder gebreken, een volmaaktheid. Een.... uwe dochter!"

„Van Staveren!" riep Elize uit, die gemeend had, dat hij niet nu, hier en in haar bijzijn die vraag zou doen. Papa keek nog verbaasder dan van morgen, toen hij uit zijn rijtuig werd geslingerd. „Dat noem jij een vraag à discrétion jongmensch. Maar je zult mij wel niet kwalijk nemen, als ik daarop niet dadelijk ja zeg... Ik wil met mijne vrouw..."

„Je vrouw heeft geen bezwaren, manlief, dat weet je wel," zeide Mevrouw Turfma.

„Hoor eens, mijnheer van Staveren," zeide Turfma, „ik heb van mijne vrouw en dochter al zooveel van mijnheer van Staveren gehoord, dat 't mij eindelijk begint te vervelen. Neem mijn dochter — dan zal ik zooveel niet meer behoeven te hooren van die aardige officieren en dat de cavalerie-uniform toch de mooiste is,... dat behoeft nu niet meer, niet waar Elize?"

„Maar dat meen ik toch nog, Pa," zeide Elize, terwijl zij haren vader om den hals vloog.

En als van Staveren daarna een kus op haar voorhoofd drukte, dan zeide papa: „De Pommies zal ik je thuis sturen. Maar ik blijf er bij, 't is zooals ik altijd gezegd heb: fideele kerels zijn 't, die officieren! Jawel, heel fideel. Maar ze drinken je wijn op en ze zoenen je dochter."

EEN BEZOEK BIJ ALPHONSE DAUDET

DOOR

F. EN A. SMIT KLEINE.

Er zijn drie hoofdbronnen voor het leven van dien beminnelijken Franschen schrijver: zijne werken, zijne *Trente ans de Paris*, en het *Journal des Goncourt*, toch deed naar ons inzien het persoonlijk onderhoud, dat ons Vrijdag den 26sten Februari 1892 ten zijnen huize te Parijs — rue Bellechasse 31 — van 2½ tot 3½ des namiddags gegund werd, meer tot karakterizeering van den man af dan al die bronnen samen.

Alphonse Daudet in 1882.

Wij hadden aanvankelijk ons plan om Daudet te bezoeken opgegeven, toen wij van zijne treurige ziekte hadden vernomen, en eerst Francisque Sarcey, bij wien wij een paar dagen vroeger „op audiëntie" waren geweest - werkelijk geeft *le jovial curé de campagne* zooals Edmond de Goncourt hem noemt, elken ochtend van 9½ tot 11½ aan schrijvers en schrijfsters, acteurs en actrices, theâterdirecteur en theâterdirectrices, en onderwijzers en onderwijzeressen niet te vergeten, als een zeer vriendelijk Minister audiëntie — deelde ons meê dat Daudet, ofschoon ziek, tóch evenwel ontving. Toen wij Sarcey de aanleiding tot ons bezoek bij Daudet hadden meêgedeeld, was hij terstond bereid ons eene introductie te geven.

Mijne vrouw wenschte aan den heer Daudet toestemming te vragen tot

het openbaar maken van hare vertaling van *l'Arlésienne*, de idylle door de Koninklijke Vereeniging „Het Nederlandsch Tooneel" den voorlaatsten winter, naar onze bescheiden meening, zoo alleszins keurig vertoond. Hoogstens een tiental minuten stelden wij ons voor den armen lijder lastig te vallen, maar door de komst van ons, vreemde bezoekers, opluikend, hield hij ons bijna een vol uur en verklaarde meermalen ingenomen te zijn met de aangename afleiding hem eenige oogenblikken verschaft. Werkelijk kwam die afleiding meer van de zijde mijner vrouw dan van mijnen kant. Zij kon

Alphonse Daudet in zijn studeervertrek.

hem nog eens de uren voor den geest tooveren, toen hij „l'Arlésienne" schreef, de zonnige dagen, die hij in zijn Provence in den bloei zijner jaren, omstraald door de zon van zijnen auteursroem, doorbracht, en ik, niet weinig trotsch op mijne vrouw, luisterde naar hunne heenpaarlende woorden. Daar zat de beroemde Franschman voor mij in zijn streng in eikenhout gesculpteerden salon, op een lage sofa dicht bij een antieken schoorsteenmantel, waaronder een haardvuur flakkerde. Hoe het kwam, wie kan het zeggen? maar eensklaps, alsof daar eene snelle gelijkenis, evenzoo snel

verdwenen als gekomen, tusschen den aartsteêren Franschen humorist Daudet en den aartsteederen Duitschen lyricus Heine ontstond, ik zag den armen Heinrich voor mij, in levende lijve voor mij. En als om die sombere gelijkenis een korte poos te volmaken hoorde ik Daudet met een pijnlijken glimlach om de lippen zeggen: „Je suis dans la gueule du loup," en vernam ik den tred van het vale ros, wiens hoefslag zoo akelig hol klinkt als hij de voorsten van ons geslacht, in de kracht hunner jaren nadert.

Das ist der böse Thanatos,
Er kommt auf einem fahlen Ross;
Ich hör' den Hufschlag, hör' den Trab,
Der dunkle Reiter holt mich ab.

Doch een zonnestraal die de gekleurde glazen van den salon verhelderde, verhelderde ook mijne stemming toen Daudet over zijn Provence begon te spreken, maar zoo ongekunsteld, zoo weinig opgesmukt, zoo eerlijk van toon, dat wij beiden terstond door den grooten eenvoud van dien eenvoudigen *méridional* gewonnen waren. Dit was dan ook den hoofdindruk, dien de beroemde romancier bij ons achterliet: van een zeer oprecht mensch, een beminlijk scepticus, die zich met zijn hard lot heeft verzoend en wiens teêre natuur gebogen maar niet gebroken is. Een auteur, die zich allerminst laat voorstaan op de meesterwerken, die hij voortbracht maar die, gekweld door eene voortdurende ontevredenheid over eigen schepping, bij elke nieuwe de natuur getrouwer zoekt na te volgen en de waarheid dichter te naderen.

„*Je n'ai rien inventé,*" 1) zeide hij tot ons, „*j'ai tout observé*" en ik trachtte altijd maar voortdurend beter op te merken. Daar hebt ge b.v. de personen uit *L'Arlésienne*, waarover mevrouw zoo even sprak: niet een enkele of ik heb ze gekend. De heele geschiedenis zooals ik die meêdeel is van a—z gebeurd, Frederik heeft zich van kant gemaakt, Mitifio heeft haar geschaakt, Balthazar, den herder heb ik in de keuken van Montauban ontmoet en Vivette eveneens."

Er werd een oogenblik bij de natuurlijke taal van het stuk stilgestaan, en mijne vrouw verklaarde aan den heer Daudet waarom bij ons niet als titel „De Arlesische" noch minder „Het meisje van Arles" kon gebruikt worden en zij — ofschoon er iets melodramatisch in den titel lag — „Liefdesmart" had gekozen. Daarop gaf Daudet ons te kennen dat het Provençaalsche landvolk poëtisch is en wel altijd poëtisch zal blijven, dat het in beeldrijke taal spreekt, zich van uitdrukkingen bedient, die in het Noorden gezwollen moeten klinken en toch in die andere omgeving even inheemsch zijn als de zuidelijke flora en de mistral. Dat hij van der jeugd af die expressies uit den mond van het volk had opgeschreven en de bekoorlijke naïveteit in doen

1) Dimanche 17 Janvier 1878. Daudet s'écrie: «Je suis un être tout subjectif... je suis traversé par des choses je ne puis rien inventer...
Journal des Goncourt. Tome sixième.

en laten van de meesten hunner, zelfs in de figuren van moeder Renaude en herder Balthazar, had gecopieerd.

Een kenmerkend voorbeeld noemde hij van die beeldrijke taal. In de omstreken van Arles hoorde hij een landbouwer tot een mooi Arlesisch meisje zeggen, die met manden vol vruchten op haar hoofd, en aan armen en handen beladen was: „*Te voilà chargée comme une abeille.*"

Het Zuiden kiest het beeld der gevleugelde nijverheid, terwijl het Noorden zich met dat der logge trekkracht tevreden stelt. Bij de vertaling van het door Balthazar aan Vivette toegevoegd woord moest dan ook het mooie beeld der bij vervallen.

— Hoe is die scène tusschen moeder Renaude en Balthazar door het Hollandsch publiek opgenomen? vroeg de heer Daudet. Men herinnert zich dat keurige tooneel tusschen de oude Renaude en den ouden Balthazar, de twee Provençaalsche koningskinderen, die elkander in hunne jonkheid lief hadden en elkander niet konden krijgen en nu elkaâr na langen, langen tijd weêrzien.

— Ze hebben die bij ons niet begrepen, zeî ik vergoêlijkend.

— Natuurlijk zeî Daudet. Als iets maar even boven de gewone maat van poëzy gaat, waaraan het publiek gewend is, begrijpt het niet, bij ons evenmin als bij u.

Ik verzweeg den auteur hoe ik zelf drie voorstellingen op verschillende plaatsen van ons vaderland had bijgewoond waarbij het parterre — met inbegrip van *stalles*, en *fauteuils de parquet* — dat tooneel had uitgelachen, ondanks het schoone, in idyllischen toon gehouden spel van Louis Bouwmeester en mevrouw Stoetz.

— Et ça vous donne beaucoup de gain, madame?

Ditmaal verstoutte ik mij, als ten onzent vijf en twintig jaren lang de pen gevoerd hebbende, in plaats van mijne vrouw te antwoorden.

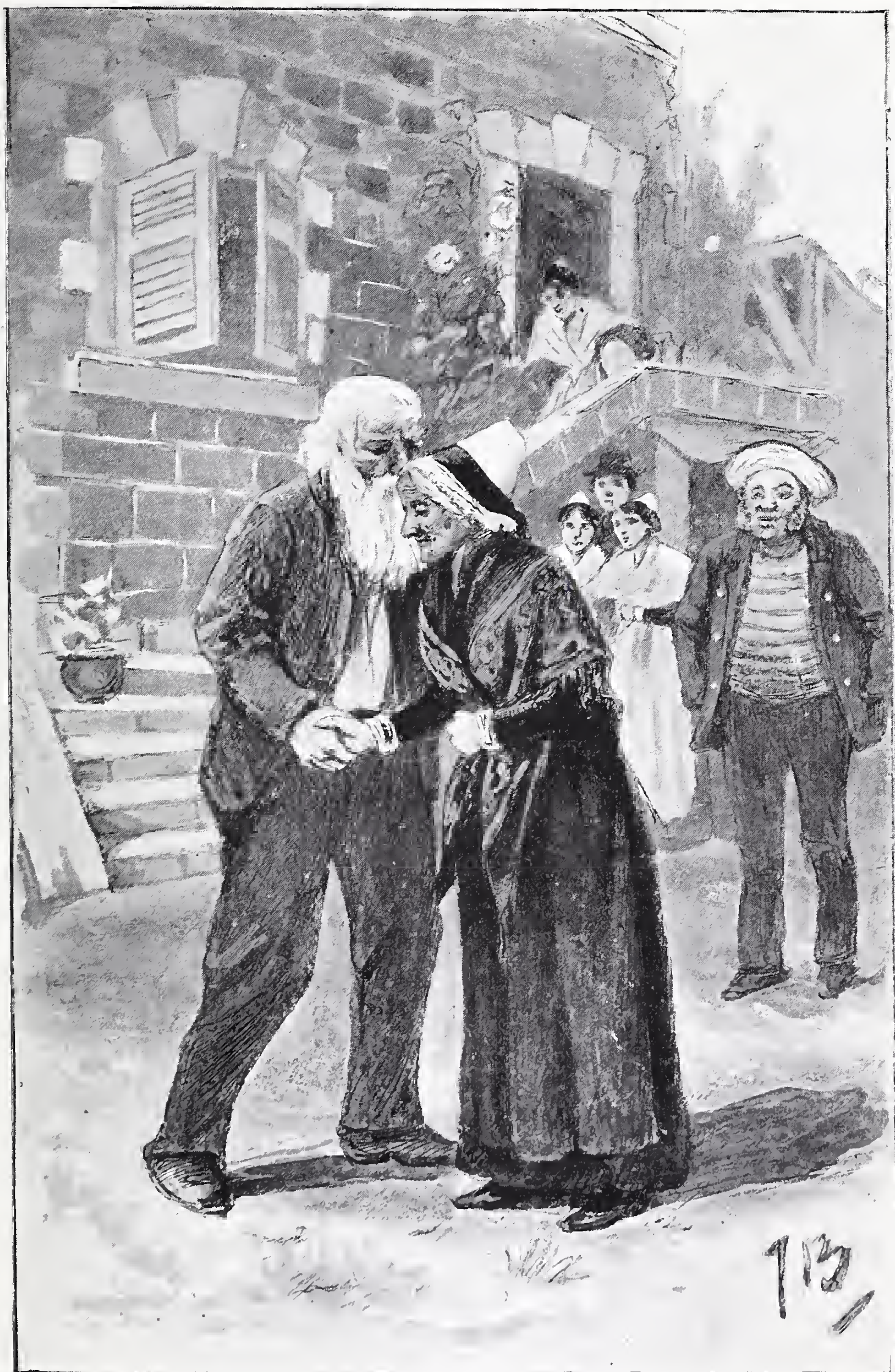
Later beweerde mijne vrouw, dat de *indignatio* mij welsprekend had gemaakt. Dat is trouwens de eenige soort welsprekendheid, waaraan ik na de parlementaire, de juridische en de litteraire een kwart eeuw te hebben bewonderd, nog eenige waarde hecht.

* * *

De heer Daudet bewees ons de eer ons over zijne familie te spreken en met ontroering hoorden wij dingen aan, waarover wij natuurlijk het stilzwijgen bewaren.

Wij waren gekomen ten bate van ons zelven en zouden de gastvrijheid, het voorrecht der kennismaking en de gunst ons bewezen meenen te schennen, indien wij op het (met bloemen en kaarsen reeds zeer wel voorzien) outer van den reportage offerden.

Eén ding meenen wij echter zonder onbescheidenheid te kunnen vermelden: den volzin, waarmeê de heer Daudet het verhaal over zijne familie besloot: „ils sont tous très-aimables et moi je tâche de ne pas trop les faire souffrir."

Moeder Renaude: Hemelsche goedheid! dat is . . . . dat is Balthazar.
Balthazar: God zegen je, Renaude. (*Liefdesmart. IIIe Bedr.: IIIe Tooneel*).

Eenige oogenblkken daarna rezen wij op, en zagen hoe onze gastheer steunend op een stokje ons tot de deur wilde geleiden, niettegenstaande wij poogden hem te weerhouden.

— Oh, pardon, je sors quelquefois en de laatste woorden luidden: „C'est convenu, Madame, je vous écrirai demain une petite lettre pour vous autoriser à publier votre œuvre."

In het eerste uur waren wij niet uitgepraat over de gemengde aandoeningen, die wij bij ons bezoek hadden ontvangen en stond het allerinnemendst gelaat van den sympathieken man, dien wij zoo gaarne beter hadden getooverd, voor ons. Met de lange lokken, den lorgnon voor het oog, den vriendelijk doordringenden blik, den vriendelijk geplooiden mond en ondanks zijn lijden met een lichtstraal over het geheele gelaat, naglorie van zijne Provençaalsche zon, herrees zijn beeld uit den krans van weemoed, waarin het voor immer helaas! bij ons zal blijven staan.

Toen wij den volgenden ochtend de beloofde letteren ontvingen, zagen wij een poos stilzwijgend naar het fijne schrift, dat hiernevens volgt:

Ziehier ten slotte een der tooneelen uit *l'Arlésienne*, die ons toeschenen den meesten indruk op ons publiek te maken. Frederik heeft de minnebrieven in handen, door de deerne uit Arles die hij hartstochtelijk lief heeft, aan Metifio geschreven en begint een gesprek met Simpeltje, zijn achterlijk broertje, dat spoedig bij het vertellen van een sprookje in slaap valt.

FREDERIK.

Wel! is je verhaal nu al uit? Het lieve ventje is onder het vertellen in slaap gevallen. (*Hij spreidt zijn buis over het kind uit.*) Hoe gelukkig om zoo te kunnen slapen! Dat kan ik niet; ik denk te veel. Dat kan ik toch niet helpen, maar 't is of alles hier samenspant om mij over haar te spreken, om mij te beletten haar te vergeten; de laatste keer dat ik haar zag, was op een avond zooals nu; Simpeltje was toen ook in slaap gevallen . . . en ik was bij hem en dacht aan haar.

TOONEEL VI.

Vorigen. VIVETTE (*die Frederik liefheeft.*)

VIVETTE (*bemerkt Frederik, blijft staan en zegt zacht.*)

Aha! daar is hij eindelijk! . . .

FREDERIK.

Toen sloop ze zachtjes achter de moerbeî en riep mij bij mijn naam.

VIVETTE (*schuchter.*)

Frederik!

FREDERIK.

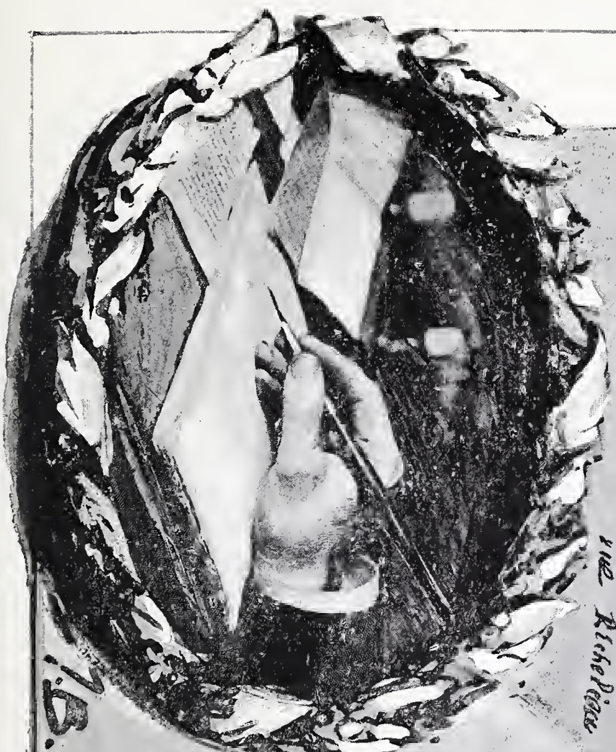
O, ik hoor die stem nog altijd in mijne ooren.

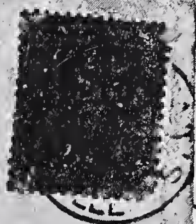
VIVETTE.

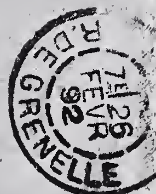
Hij hoort mij niet, wacht! (*zij gaat eenige veldbloemen plukken.*)

FREDERIK.

Ik woû toen voor de grap eens niet omkijken. En wat doet zij me toen? Om mijn aandacht te trekken gaat zij me de moerbeî schudden en proest het uit van het lachen; en ik stond dáár, ik verroerde me niet en haar vroolijk lachen zwierde even lustig langs mijn ooren als de neer-

R. DE GRENELLE
7E 26 FEVR 92

Hotel d'Orléans
rue Richelieu

vallende blaadjes van den moerbeiboom.

VIVETTE (*nadert hem ongezien en bestrooit hem met bloemen*).

Ha! ha! ha! ha!

FREDERIK (*ontsteld*).

Wie is daar! (*keert zich om*). Ben jij het? Ach wat heb je mij een pijn gedaan!

VIVETTE.

Heb ik je pijn gedaan?

FREDERIK (*verbaasd.*)

Heb jij me lief?

VIVETTE.

O en al zoo lang! Toen ik nog heel klein was . . .

FREDERIK.

Arm kind! Dan beklaag ik je!

VIVETTE (*met neergeslagen oogen.*)

Weet je nog wel, als grootmoeder Renaude ons meênam om vermiljoen te plukken, daar dien kant uit van

Vivette bestrooit Frederik met bloemen.

FREDERIK.

Wat wil je toch van me met je lachen, met je onuitstaanbaar lachen?...

VIVETTE (*zeer aangedaan*).

Dat doe ik . . . omdat ik je liefheb en ze hebben me gezegd, dat men lachen moet om aan de mannen te behagen (*stilte*).

Montmajour. Toen hield ik al van je; en als wij dan tusschen het eikenhout zochten en onze vingers elkaâr onder de blaadjes aanraakten, dan zeî ik niets, maar ik beefde van genot . . . Dat is nu al tien jaar geleden . . . Je kunt dus wel nagaan . . . (*stilte.*)

FREDERIK.

Dat is erg ongelukkig voor je, dat je van me houdt, ... ik hou' niet van jou.

VIVETTE.

O, dat weet ik wel ... dat is niet van vandaag of gisteren. In dien tijd, waar ik je zoo metéén over sprak, hieldt je al niet van me: als ik je iets gaf, dan gaf je het altijd weer weg.

FREDERIK.

Maar wat wil je dan toch? Als je nu eenmaal weet, dat ik niet van je hou' en dat ik nooit van je zal houden?

VIVETTE.

Je zult nooit van mij houden niet waar? Dat heb ik wel gezegd ... maar hoor eens, ik kan het niet helpen, je moeder heeft het zoo gewild.

FREDERIK.

Zoo! Dus dat hebben jullie straks samen afgesproken.

VIVETTE.

Je moeder houdt zooveel van je .. Zij is zoo ongelukkig omdat ze jou verdriet ziet hebben. Zij dacht dat het je goed zou doen vriendschap voor iemand te hebben en daarom heeft ze mij op je afgestuurd. Zonder haar zou ik hier niet gekomen zijn. Ik ben niet vragerig uitgevallen, ik was tevreden met hetgeen ik had. Hier twee of driemaal in een jaar komen, daar lang vooruit aan denken, en nog heel lang daarna er aan denken ... jou hooren ... bij je zijn ... ik begeerde niets meer. O je weet niet als ik bij jelui kwam, hoe mijn hart klopte, als ik alleen, alleen de deur van het huis maar zag. (*Gebaar van Frederik.*) En kijk nu eens, hoe ongelukkig ik ben. Die korte oogenblikken van geluk, die ik door zulke nietigheden had, maar die ik in mijn leven niet wilde missen, die heb ik nu ook verloren. Want, je begrijpt, nu is het uit ... Na alles wat ik je gezegd heb, durf ik je niet meer aankijken. Ik ga weg en ik kom niet meer terug.

FREDERIK.

Je hebt gelijk, ga maar heen, dat is beter.

VIVETTE.

Vóór ik ga, wil ik je nog één ding vragen. Eén laatste verzoek. Het verdriet, dat een vrouw je heeft aangedaan, kan door een vrouw worden weggenomen. Zoek een ander meisje, en zit niet altijd over die eene te kniezen. Je kan toch wel nagaan hoe dubbel het mij zou grieven als ik ver weg was en het mezelve moest bekennen: „hij is niet gelukkig." O, Frederik! ik vraag het je op mijn' knieën, ga niet om die ééne vrouw dood. Er zijn er nog wel anderen. Ze zijn niet allemaal zoo leelijk als Vivette. Ik ken er, die heel mooi zijn en als je wilt, zal ik ze je noemen.

FREDERIK.

Dat ontbrak er nog maar aan. Ik wil jou niet en een ander ook niet; geen leelijke, geen mooie, ik wil er geen een, voor niets ter wereld. Zeg dat vooral aan mijne moeder. Laat ze mij er geen een meer op mijn dak sturen. Ik heb een afschuw van allemaal. 't Is altijd koekoek-één-zang! Leugen, leugen en nog eens leugen! Jij bijv. die daar voor me op je knieën ligt en me uit liefde smeekt, wie zegt me, dat jij ook niet hier of daar een minnaar hebt, die ook nog eens met brieven komt opdagen.

VIVETTE (*strekt de armen naar hem uit*).

Frederik!!

FREDERIK (*snikkend.*)

Helaas! je ziet wel, dat ik gek ben, en dat je mij met rust moet laten. (*Hij ijlt weg.*)

EINDE.

PIETER CORNELISZ. HOOFT
in Venetië en Florence; wat hij er zag en hoorde.

DOOR

A. S. KOK.

> For ever and for ever shalt thou be
> Unto the Poet and the Lover dear,
> Oh thou romantic land of Italy,
> Mother of painting and sweet sounds!
>
> BARRY CORNWALL.

Hooft, Italië, en het Muiderslot! Nog altijd wekken die drie namen bij ieder volgend geslacht gevoelens op van innige vereering, hijgend verlangen, weldadige herinnering. Een persoonlijkheid waarvan men nooit te veel kan

hooren; die waardig is dat men er iedere jongere generatie als toonbeeld van echte beschaving op wijze. Een land waaraan ook ònze kunst, ook ònze letteren zooveel verplicht zijn; want inderdaad is er geen literatuur van eenig land in Europa te beoefenen zonder kennis te nemen van de Italiaansche letteren. En wie heeft er nooit de verzuchting in zijn borst voelen oprijzen: daarheen, daarheen! ook al had hij nooit Beethoven's melodie op Goethe's lied gehoord? En eindelijk een klassiek plekje aan den mond van den dichterlijksten stroom in ons land, — *n'en déplaise* onzen tegenwoordigen aardrijkskundigen, — den Vechtstroom; een plekje waaraan de herinnering aan onze roemrijkste eeuw verbonden is.

Volgen wij thans Hooft op zijn omzwervingen in Italië, meer bijzonder als hij zijn verblijf vestigt in haar twee beroemdste steden na Rome, in Venetië en Florence.

Cornelis Pietersz. Hooft, de vader van onzen dichter, was ongetwijfeld „een man singulier in alles." Als men Vondel zijn lof hoort verkondigen en opmerkt hoe er door den dichter doorloopend bij wijze van zeldzame onderscheiding op zijne „onbaatzuchtigheid" en „eerlijkheid" gewezen wordt, dan zou men bijna geneigd zijn de heeren kooplieden die op het raadsheerlijk kussen gezeten waren, te gaan verdenken en de gevolgtrekking te maken dat er reden voor was, als de patricische familiën tot elken prijs haar zetels wenschten te behouden. Spreekt Vondel van Hooft's burgemeestersrok, dan heet het:

„Hieraan heeft eigenbaat niet d'allerminste vlok."

Vondel, zegt dan ook Busken Huet, vierde in den lof van den ouden Hooft inderdaad een zeldzame uitzondering. Dit zij tot daaraan toe! Wijzen wij nog slechts op dien regel uit Vondels Roskam, waarin de oude Hooft in twee trekken geteekend wordt, die een beeld vormen dat wezenlijk Dantesque kan heeten:

„Een hoofd vol kreuken, — een geweten zonder rimpel!"

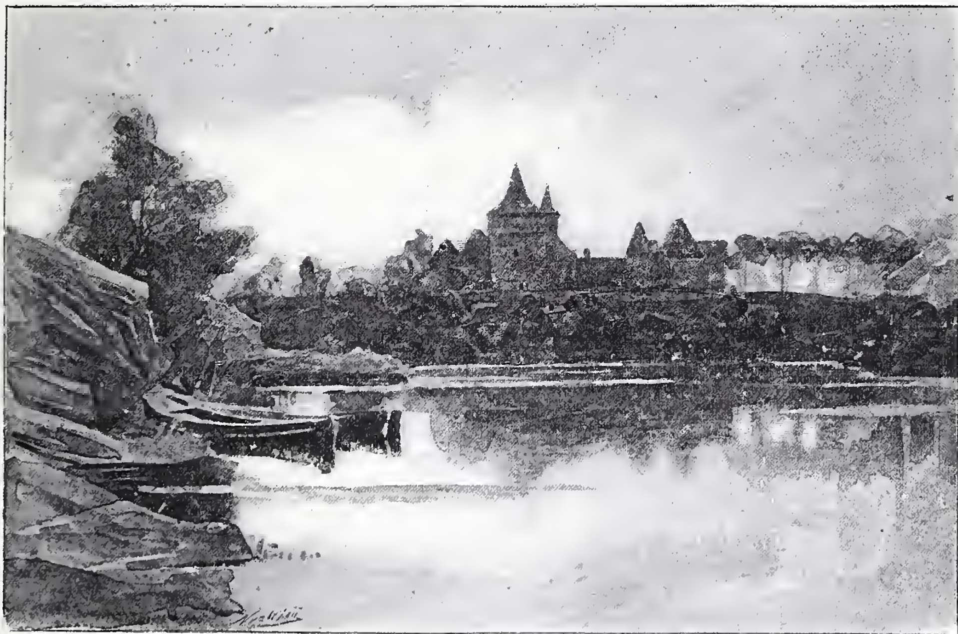
„Singulier" was hij ook daarin, dat hij zijn zoon op reis zond. Of liever, dat was het eigenlijk niet; meer vaders waren toen reeds zoo verstandig hun zonen na de promotie op reis te sturen, ook zelfs met het doel om nog een vreemde universiteit te bezoeken. Het ongewone in vader Hooft was, dat hij zijn zoon vòor de studie, na de gymnasiale schooljaren, een reis van zoo langen duur liet ondernemen. Eerst na zijn terugkomst gaat de zoon in de rechten studeeren. Brandt zegt in zijn leven van Hooft, dat zijn vader hem op reis zond, „wetende wat burgerlijke wijsheid en heusche zeden men uit het zien van landen en luiden leeren kan, buiten 's lands, om zich in dat deel van Europa, 't welk van de geestigste en geslepenste volken des aardbodems wordt bewoond, voor een tijd te onthouden." Wij hebben alle reden te gelooven, dat Hooft zijn zoon oorspronkelijk voor den handel bestemd had en hem met dit doel naar zijn bloedverwanten te La Rochelle zond. Maar dan is alweer het singuliere, dat hij zijn zoon eerst het gymnasium liet afloopen, iets waar-

door hij zich boven alle kooplieden van zijn tijd verhief. Wij laten de vraag in het midden, of het voor den jongen Hooft en onze letteren niet gelukkiger zou geweest zijn, als de reis nà de studie aan de Hoogeschool ondernomen ware. Thans zijn er echter twee gewichtige gevolgtrekkingen ter eere van vader en zoon uit af te leiden. Vooreerst, wat een voortreffelijke opvoeding moet de zoon thuis gehad hebben, hij, opgroeiende onder de oogen van een zoo rechtschapen karakter als de oude Hooft blijkbaar geweest is, dat de vader den zoon op zoo jeugdigen leeftijd een zoo langdurige reis in den vreemde dorst laten ondernemen en hem op eigen beenen kon laten staan ver buiten het waakzaam oog der ouders. In de tweede plaats, wat een degelijkheid van karakter in den achttienjarigen gymnasiast, die zich zulk een vertrouwen waardig gemaakt en er zoo volkomen aan beantwoord heeft. Het was geen kleinigheid, zulk een reis in die dagen! De oude Hooft kon zeer goed weten, wat zulk een reis naar Italië inhad, vooral wanneer er een langdurig verblijf aan verbonden was. Het was geen geheim, hoe het leven daar in den vreemde somtijds geleid werd, voornamelijk door de kleine zoogenaamde koloniën van vreemde studenten of artisten. Daar schrikt men van! Voor eenige jaren schreef Bertolotti (toevallig samentreffen van dien naàm als men over Hooft spreekt), professor aan de Universiteit te Rome, een boek, getiteld: Artisti Belgi ed Olandesi a Roma nei secoli XVI e XVII, (Belgische en Hollandsche artisten te Rome in de zestiende en zeventiende eeuw). Romeinsche en pauselijke financieele archieven, de gerechtelijke vonnissen „del Governatore e Senato di Roma" van 1500 tot 1699 en ook bescheiden van kerkelijke vereenigingen leverden den hoogleeraar de stof tot vele merkwaardige bijzonderheden. Het ging in de 16de en 17de eeuw, zoo blijkt uit dit werk, al zeer ruw toe in het kunstenaarsleven der Fiaminghi en Olandesi. Zij blijken alles behalve „freddi ed apati" geweest te zijn, zegt de schrijver. Twist, vechtpartijen, hetzij in herbergen, hetzij ter zake van uitverkoren schoonen waren aan de orde van den dag; diefstal en roof, ook onderling, waren niet zeldzaam. Vooral waren de oneenigheden tusschen de koloniën van verschillenden landaard ergerlijk. Italiaansche schrijvers uit dien tijd ergerden zich ook aan hun drinkgelagen en ruwe manieren. De artisten uit het noorden, door de Italianen „Oltramontani" geheeten, waren berucht wegens hun barbaarschheid. Hun werk vond bijval bij enkele kunstenaars en eenige liefhebbers om de natuurlijkheid en de behandeling. Salvator Rosa en anderen verbaasden zich echter, dat men die schilderijen nog kocht voor kabinetten. De schrijver maakt natuurlijk talrijke uitzonderingen. Doch ook Vosmaer, die dit boek ergens aankondigde, erkent dat hier geen overdrijving plaats heeft, daar de berichten van Hollandsche schrijvers over kunstenaars of over reizen in Italië met de voorstelling in het werk van Prof. Bertolotti overeenstemmen.

Men weet uit de „Reis-heuchenis", het dagboek van Hooft, allereerst uitgegeven door Van Vloten achter het tweede deel der Brieven, dat hij „van Amsterdam gescheiden is, Anno 1598" — in 1581 was hij geboren — „den 11den Juni, 's avonds, ende t' schepe gevaren tot Rochel. Wederom te Amster-

dam gekomen, Anno 1601, den 8en Mei. Alzoo uitgeweest, drie jaren min 33 dagen." Na de reis door Frankrijk, grootendeels natuurlijk te paard, van la Rochelle naar Parijs en vandaar naar Marseille te hebben volbracht, scheepte hij zich den 30sten Juni 1599 in laatstgenoemde stad in en kwam den 10den van de volgende maand te Genua. Vanhier begint de pelgrimstocht door het land van „painting and sweet sounds."

Er is wel eens beweerd, dat men de beteekenis van Hooft's reize naar Italië voor onze letteren te hoog geschat heeft. Potgieter, noch Prof. Jan ten Brink, die over de „Reis-heuchenis" een lezenswaard artikel heeft geschreven, deelt in die meening. Geen onzer 17e eeuwsche dichters buiten Hooft heeft zich een artikel zien toewijden, zoo schitterend als dat van Busken Huet in '81 bij ge-

Het Muiderslot.

legenheid van de Hooft-feesten; welnu, ook deze essayist toont het met die bewering volstrekt niet eens te zijn. In de eerste plaats is de reis natuurlijk voor Hooft zelf van groot gewicht geweest; noodzakelijk volgt daaruit dat zij in de geschiedenis van onze letteren een gebeurtenis geweest is, die men nooit ter loops kan vermelden, maar waarop stellig moet gewezen worden met al de belangstelling die zij verdient, zoo men de gevolgen in al hun omvang overziet. De gegevens die tot een juist begrip van de beteekenis kunnen leiden, zijn overvloediger dan men wel meent. Talrijk zijn de plaatsen in Hooft's werken verspreid, die als herinneringen aan de Italiaansche reis zijn te beschouwen en waarmee men rekening moet houden. Het is volstrekt niet voldoende alleen bij de „Reis-heuchenis" stil te staan. Dan nog is het noodig, bij de verschillende

gegevens in Hooft's werken zelf, voortdurend terug te gaan naar de personen en gebeurtenissen in de geschiedenis der Italiaansche literatuur in de 16e en 17e eeuw; eerst dan kan men tot een eenigszins juister voorstelling komen. Dit is dan ook de bedoeling van deze regelen, waarin echter het onderwerp verre van afgehandeld kan worden; slechts hoofdzaken kunnen wij aanroeren. Het dagboek zelf is betrekkelijk dor en stelt herhaalde malen te leur. Waar wij eenig bericht verwachten of meenen dat de indruk sterk genoeg moet geweest zijn, om den jeugdigen reiziger in verbazing of verrukking te brengen, daar zwijgt hij heel dikwijls. Wellicht kan men ook hier met zijn eigen woorden zeggen, waar men naar impressions de voyage vraagt:

„Zijn tonge zweeg; — 't gemoed dat riep om duizend tongen!"

Allereerst is het noodig, zich een juiste voorstelling van de reis zelve te maken. Men volge de reis-route in verband met de datums op de kaart. Van Genua gaat hij over Milaan naar Venetië; vandaar over Ferrara, Bologna en Siena naar Rome en Napels, vanwaar hij den 16den Febr. weer naar Rome gaat om den 10den Maart te Florence aan te komen. Den 15den Oct. gaat hij opnieuw naar Venetië, vanwaar hij na een tweede verblijf van ruim 5 maanden over Trente den terugtocht naar het vaderland aanneemt.

In de eerste plaats zal een blik op de reis-route ons doen zien, dat velen aan een traditie gelooven, die een verkeerde voorstelling van Hooft's verblijf in Italië gangbaar houdt. Gewoonlijk denkt men bij die Italiaansche reis uitsluitend aan een verblijf te Florence. De dichterlijke brief uit die stad den 8sten Juli 1600 aan de „Eglantier" geschreven heeft die traditie in de wereld gebracht. Van zijn aankomst te Genua, den 10den Juli 1599, was de reis onmiddellijk naar Venetië gericht, waar hij blijft van 21 Aug. 1599 tot 3 Dec. van dat jaar. En als hij van zijn tocht door Italië op de terugreis is, blijft hij opnieuw eenige maanden in Venetië doorbrengen, namelijk van den 19den Oct. 1600 tot den 27sten Maart 1601. In het geheel heeft hij dus acht à negen maanden te Venetië doorgebracht, terwijl hij van 10 Maart 1600 tot 15 Oct. van dat jaar, dus zeven maanden in het geheel te Florence vertoefd heeft.

En geen wonder dat het eerste doel van den tocht Venetië was. Sedert het opkomen van onze Republiek was de gemeenschap met Italië zoo goed als uitsluitend tot genoemde stad beperkt en dan ook steeds van ongestoord vriendschappelijken aard. Betrekkelijk groot was ook het aantal Nederlanders dat naar de Lagunen-stad vertrok om aan de Venetiaansche Hoogeschool te Padua, voornamelijk bekend om haar leerstoel voor de medicijnen, te studeeren. Ook op het gebied van kunst en wetenschap stond Venetië, althans in de schatting van het buitenland bovenaan, al begaven de schilders en architecten zich hoofdzakelijk naar Rome. Menige plaats in Shakespeare geeft uitdrukking aan de algemeene bewondering voor Venetië in het overige Europa. Uit onze muziekgeschiedenis weten wij dat Johan Pieter Sweelinck op zestien-jarigen leeftijd naar Venetië vertrok om er onder den beroemden Zarlino zich in de compositie-leer en het orgelspel te bekwamen. Er ontstond weldra een geregeld

verkeer tusschen de geleerden van Venetië en ons land, wat vooral bevorderd werd door den Venetiaanschen Patriciër Dominico Molino, gelijk Mr. de Jonge in zijn studie „Venetië en Nederland," aantoont. Huygens en Hooft beiden noemen den naam van Molino. Evenzeer werden er door de Republiek troepen ten behoeve van Venetië geworven, en de Nederlandsche bevelhebbers streden onder de vlag der zuster-Republiek tegen de Turken. Hugo de Groot droeg zijn Latijnsche vertaling van het aan Simon Stevin toegeschreven werk over stuurmanschap, «Havenvinding» getiteld, aan den Doge op, in hetzelfde jaar dat Hooft er aankwam. Hoe Vondel Venetië vereerde vooral met het oog op dien strijd tegen de Turken, — hij was fel gebeten op dat volk, — is uit meer dan één bezield gedicht gebleken. De zuidelijke Republiek moest wel sympathie vinden, althans op een afstand gezien, bij de Nederlandsche gewesten; zij was de machtigste Republiek der Christenheid en werd als het bolwerk tegen haar vijanden beschouwd; de stad was het verbindingspunt van de wegen tusschen het Noorden en het Zuiden, het Oosten en het Westen; zij was de wereldmarkt waar alle volkeren elkander ontmoetten. Bovendien had er zich een uitgebreide industrie ontwikkeld. En bij die handel en die nijverheid, dat aanzien en die eerbiedwekkende macht had het intellectueele leven in geen stad zulk een hoogte bereikt. Ten slotte ging van Venetië door geheel Europa de roep uit van ongekende weelde, van onverpoosd genot, van nooit afgebroken vermaak.

Venetiaansche vruchtenverkoopster.

Hooft volgde dus den stroom der reizigers, hetzij dezulken alleen voor het laatste of, zooals hij, met hoogere wenschen kwamen. Dat hij er overigens de schaduwzijde evenzeer van zag, blijkt uit een enkele uitdrukking in zijn dagboek, die den lezer bijna doet schrikken, doch geheel als uitzondering moet beschouwd worden.

Een opmerkelijk verschijnsel moet hier nog worden aangeduid. Het letterkundig Venetië vooral had den vinnigen strijd tegen de Petrarchisten der 16e eeuw aangebonden, evengoed als den heftigen strijd tegen het pedantisme, dat in Italië de verbastering eener overbeschaving kenmerkte, die het wegstervend „humanisme" noodzakelijk in zijn gevolg moest hebben. Straks nog een enkel woord hierover. Hooft is van den strijd op letterkundig gebied in

al zijn woede nog even getuige geweest. Hier in Italië heeft hij het laatste bedrijf zien spelen van een stuk, waarvan hij het voorspel, op veel kleiner schaal en gewijzigd naar de omstandigheden, weldra in het vaderland zou hooren aankondigen. Nu behoeft men niet te vragen, of Hooft bij zijn eerste verblijf van eenigen duur in een Italiaansche stad als Venetië ook nieuwe indrukken opdeed en wat de reden was dat hij in de eerste maanden zich van zooveel sterk bewogen volksleven in elken zin niet kon losscheuren.

Ik wil nog even een tijdgenoot laten spreken om een denkbeeld te geven van datgene waar Venetië onder de Italiaansche steden voor doorging op intellectueel gebied gedurende de eerste helft der 16e eeuw en grootendeels ook nog ten tijde dat Hooft er woonde. Een van Hooft's uitverkoren schrijvers — het klinkt vreemd, maar is te verklaren — was de beruchte Pietro Aretino. In zijn comedie „de Cortigiana" hoort men den lof verkondigen van Venetië. Een paar hovelingen bij een of andere kleine hofhouding, die toenmaals in alle steden van Italië door rijke familiën er op nagehouden werd, bespreken hun toekomstige plannen. Het gesprek wat bekortende en samenvattende komt men tot de volgende voorstelling.

„Ik ga naar Venetië", zoo zegt een der sprekers, „want bij het genot der vrijheid zal ik mij daar rijk gevoelen in mijn armoede. Daar wordt ten minste een povere hals niet moedwillig door den een of anderen gunsteling of, erger nog, door de een of andere courtisane aan de ellende prijs gegeven. Alleen in Venetië houdt de gerechtigheid de weegschaal in evenwicht; daar dwingt de vrees voor ongenade niet om hèm te aanbidden, die men gisteren nog als een voetveeg nauwelijks aankeek. Wezenlijk, Venetië is de ware „Heilige Stad", het aardsche Paradijs. De slagen van de riemen der gondels in de kanalen vormen een melodie van enkel blijde tonen".

„Maar er is geen omgang met deftige lieden."

„Ge zijt verkeerd ingelicht. In Venetië is de ware rechtschapenheid, de ware deftigheid in tegenstelling met Rome, waar de nijd en ruwheid huishouden. En waar vindt gij zulke beoefenaars der wetenschap als in Venetië; waar zulke welsprekende kanselredenaars, die de uitleggers zijn der H. Schrift en het marmer van het koor doen opspringen door hun preeken? Waar mannen die de ziel der wijsheid en tevens de spiegel der goede zeden zijn?" (Kan men een glimlach onderdrukken, als men bedenkt dat het Aretino is, die zoo spreekt?) „Waar vindt men Latinisten die zoo de wereld verbazen, en zooveel schoone geesten die hun vaderland tot eere strekken? Waar vindt men mannen, die eerst als krijgers en daarna als wonderen der rechtsgeleerdheid beroemd worden? Zijn niet enkelen van hen vereeuwigd door onzen divinissimo kardinaal Bembo? Waar zijn er mannen als in Venetië, die het hoogste bereikt hebben in al wat geweten kàn worden, in al wat men zou wènschen te weten? Waar vindt men hoffelijkheid steeds zoo vereenigd met deugd? Hier vindt ge Demosthenes en Cicero terug, zonder de tallooze andere groote vernuften te rekenen, die onze eeuw tot sieraad zijn. En dan, behalve de Muze der geschiedenis en der poëzie, waar worden beeldhouw- en schilder-

kunst zoo schitterend vertegenwoordigd als in Venetië? Waar woont een Tiziaan, wiens koloriet een vleesch weet te scheppen, dat adem en leven heeft? Stond niet een Michel Angelo verstomd bij Tiziaan's portret van den hertog van Ferrara, dat de Keizer voor zich heeft uitgekozen? En heeft niet Sansovino (een andere bekende van Hooft) Rome verwisseld voor Venetië, daar hij het eens was met onzen vader der muziek, Adriano, die zeide: Venetië is de ware arke van Noach. — Maar ik wil zelfs Kunst en Wetenschap daarlaten, en dan vraag ik nog: waar is de burgerlijke vrede zoo duurzaam als in Venetië? Waar kan men Amor dienen als in Venetië? Waar ergens woont de christelijke chariteit, zoo niet in Venetië? Heeft niet een vrome bisschop, de spiegel der geestelijke deugden, uit bezorgdheid voor het zielenheil van een klein kuddeke, Rome verlaten om in Venetië te gaan wonen? En dan het carnaval daar! Ik heb het tweemaal bijgewoond; ik zag de luisterrijke optochten, waaraan al de hoofden der aanzienlijkste familiën deelnamen; ik zag de triomfwagens met de heerlijke muziek en was verstomd. Ik aanschouwde die lange rij van burgervaderen, van zooveel doorluchtige senatoren, zooveel deftige raadsheeren, zooveel geleerden en rijk-uitgedoste ridders, zooveel edellieden, zooveel jeugd en schoonheid en rijkdom, dat ik geheel buiten mijzelven was van zulk een schouwspel." — De laatste tirade doet aan Hooft's dagboek denken.

Ziedaar op ent' op Aretino. Al die vragen en uitroepen gaan vergezeld met aanwijzing van de personen en geslachten, die hij òf wilde vleien, òf op wie de gevreesde auteur gebeten was. Hij stelt dat alles nadrukkelijk tegenover de burgertwisten in de kleine zoogenaamde republieken en in de steden, die zuchtten onder de tirannie der aanmatigende vorstjes en patricische familiën, welke zich langzamerhand het oppergezag hadden aangematigd. Hooft doelt op die laatsten zoo zachtmoedig mogelijk in zijn brief aan de „Eglantier". Evenzeer spreekt ook hij van het carnaval met grooten ophef. Venetië was ook de plaats waar de naam van Aretino steeds bleef voortleven en door velen bewonderd werd. Daar leerde Hooft dus voor het eerst, wat in Italië toenmaals voor een Divino kan doorgaan, want die hooge onderscheiding was Aretino toegekend, en de kennismaking moet hem voorloopig zeer hebben ingepakt, naar wij straks zullen aantoonen. Hier laten wij slechts den weerklank hooren van Aretino's lofzang op Venetië in Hooft's eigen woorden.

„Daar ligt de rijke stad — —
Waar Pietro Bembo eertijds en meer geleerden waren;
Driedubbel in geluk is wel dees heerschappij:
Rijk, vreedlijk en vol glans van heerlijkheid daarbij," —

woorden en lofspraak door den jeugdigen reiziger aan geen andere stad toegekend.

Een tweede opmerking betreft Hooft's verblijf te Florence.

In Hooft's Brieven komen gedurig de herinneringen aan Italië weder opduiken en daaronder zijn er van belang voor de vraag naar de beteekenis zijner Italiaansche reis. Zoo, bijv. in een uitnoodiging aan zijn zwager Justus Baak om met Vossius eenige dagen bij hem door te brengen ten einde „de

pruimboomen te komen helpen verlichten van den last," hij zelf daarbij „te gast gaande op zijn gasten, die zoo gezond voor de ooren zijn". Als hij aan het genot hunner gesprekken denkt, komt hem plotseling een anecdote uit Italië meegebracht voor den geest en gekscheerend zegt hij zich den Florentijn van de Academie der Builkist te herinneren, die een varken aan een trog voor blazoen voerde met het devies:

„Ambrosia e Nettar non invidio à Giove";

dät is, zoo gaat Hooft voort:

„'k Benij Jupijn Ambrose en Nectar niet."

Ook de gedichten van Hooft vloeien over van aanhalingen voornamelijk uit Guarini's Pastor Fido, Tasso's Aminta, uit zijn Gerusalemme Liberata en anderen. Petrarcha wordt herhaalde malen herdacht, ook in vertalingen. Opmerkelijk dat eerst in later leven de toespelingen op Marini en zijn Adone voorkomen. Er blijkt dus uit dat hij betrekkelijk laat met genoemden dichter vertrouwd is geworden en dat dus diens invloed op Hooft vrij luttel is geweest, lang niet zoo groot als schrijvers van letterkundige handboeken ons trachten wijs te maken. In Italië begon de kennismaking met het eerstgenoemde drietal. Op het Muiderslot hebben hij en zijn gasten eerst Marini genoten. Daar komt mij die hartelijke en mooie brief aan Tesselschade van 28 Mei 1634 in gedachte. „Tesseltje, leef je nog? Ik en verneem noch woord noch wind van 't behagen bij UEd. in de dichten van Huygens geschept. Liggen poëzijlust en vriendenliefde teffens achter de bank? Torni,

Op het groote kanaal te Venetië.

ritorni alle dolcezze prime. Maar meer jookt ons naar UEd. wezenlijk dan schriftelijk aanschijn. Dies zouden niet geerne tot den afgaanden zomer verbeiden, maar wenschen dat UEd. met haar waardste Crommetjen gelieve zich over acht of tien dagen alhier te laten vinden, niet zoozeer om ons de aardbeziën als om Marino te helpen lezen. Want dit moet voorgaan anders heb ik er niet af."

Wanneer wij nu een en ander in verband brengen met een paar regels in den dichterlijken brief uit Florence, dan komen wij weder tot een merkwaardige gevolgtrekking betreffende het verblijf in de stad, waar hij bij voorkeur het vermelde drietal heeft leeren kennen en bewonderen. In het vizioen, de verschijning van Jonkvrouw Italia, dat Hooft ons in genoemden brief schildert, legt hij haar de woorden in den mond, dat het oude Latijn niet behoefde te wijken voor het Grieksch, en voor dat Latijn

„Wijkt ons Toscaansche nu"

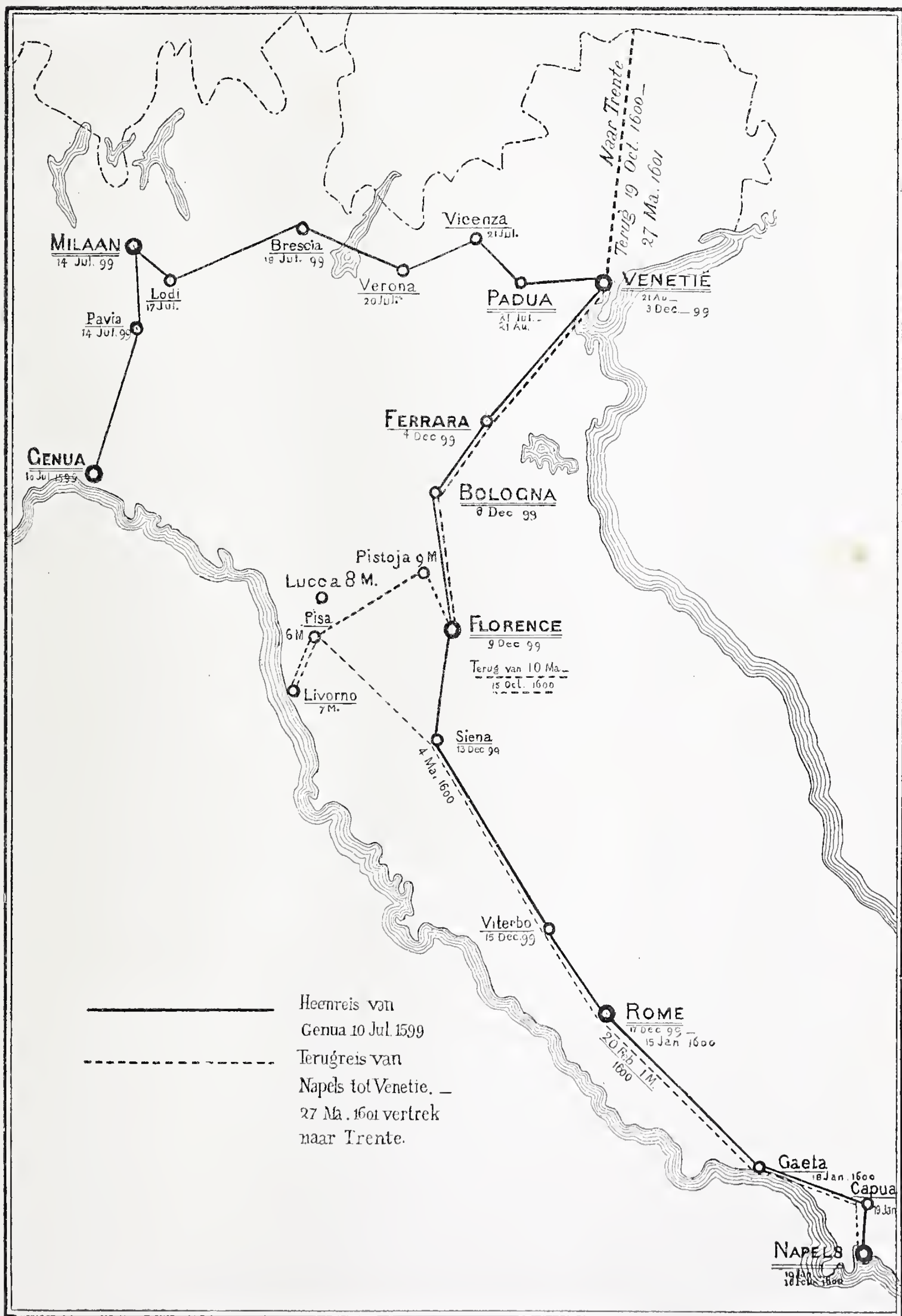
evenmin. Die uitdrukking brengt ons in het midden van den strijd, die te Florence met al de heftigheid eener verbitterde pedanterie gestreden is. Met de schitterende heldendichten der 16e eeuw begon, bij een ontwaakt nationaal gevoel, het krachtig verzet tegen het Latijn ten behoeve van de nationale taal als voertuig voor den dichter. Maar nog van een anderen strijd is Hooft grootendeels getuige geweest; hij heeft er in 1600 althans nog ernstig genoeg over hooren spreken. Zoozeer was Hooft zelf onder den invloed van de beweging, dat hij als bewonderaar van Florence onwillekeurig partij kiest. Hij spreekt van geen Italiaansch, evenmin wil hij weten van Florentijnsch, hij schaart zich — en van den vreemdeling is dit te begrijpen — aan de zijde van de partij der bemiddeling, die den vrede meende gevonden te hebben in het proclameeren van het Toscaansch, al was het ook ten koste van het denkbeeld der verbroedering op een gebied, waar het verdeelde Italië zich waarlijk één kon gevoelen. Gewestelijke naijver, Hooft zou er later in het vaderland treurige bewijzen voor zien, is ten allen tijde blind geweest voor gemeenschappelijke belangen. Een enkel woord over den bedoelden strijd om ons tevens die wonderlijke verschijning van de „Academie der Builkist" in den brief aan zijn zwager duidelijk te maken. Diezelfde „Builkist" heeft in de geschiedenis der Italiaansche letteren een gewichtige rol gespeeld.

Omstreeks 1540 tijdens Cosmo dei Medici zijn gezag in Florence liet gelden, vereenigden zich ten huize van den Florentijn Mazzuoli eenige jongelieden van studie en smaak met het doel een zoogenaamde Academie op te richten, toegewijd aan de „grande affare della Favella", dat is aan de belangen der Florentijnsche taal en letteren. Zij gaven zich den zonderlingen naam van de „Academie der Vochtigen" en ieder lid nam voor zich zelf een naam aan die aan het water of de vochtigheid als zijn element herinnerde. Zoo noemde Grazzini, een der scherpzinnigste satiristen dier dagen, zich il Lasca (de Stekelbaars), onder welken naam hij in de geschiedenis steeds bekend bleef; anderen weder noemden zich: Schorpioen, Regenworm,

Kikvorsch, enz. Dwaze grillen van die dagen! Cosmo de Medici zag met groot genoegen dat de elegante disputen, afgewisseld met taalkundige haarkloverijen en verwoede twisten op letterkundig gebied, de aandacht van de politiek en in het bijzonder van *zijn* politiek, afleidden. Hij begreep zeer goed, dat zulke bijeenkomsten en hetgeen er op verhandeld werd hun afmattende werking op den duur niet konden missen en „de hersenen van het meer beschaafde deel der burgerij" moesten verstompen, althans tot een zeer eenzijdige en onvruchtbare werkzaamheid zouden voeren. Onder voorgeven van de grootste belangstelling in de bezigheden der „Vochtigen" verhief hij hun instelling tot Florentijnsche Academie, wie het geoorloofd werd haar zittingen in zijn eigen paleis te houden. Sedert weerklonken de zalen, waar vroeger de vrije stemmen der burgers werden gehoord, soms wel wat al te luidruchtig, van niets anders dan deftige redevoeringen en geleerde disputen, die op hun beurt in heftige kibbelarij ontaardden, maar in ieder geval zich verre hielden van staatkunde, van burgerrechten en privelegiën. En niet alleen wierp de slimme Cosmo zich aldus als beschermheer op, maar onder den schijn van ingenomenheid met het streven der „Vochtigen" stelde hij ook vraagpunten ter bespreking voor, daardoor de teugels in handen houdende om iedere zijwaartsche beweging te beletten. Licht toch zoude een of andere vermetele „Aardworm" of „Snoek" lust gevoelen zich te gaan vermeien in de kronkelstroomen der politiek, en waar dient een vorstelijke beschermheer anders voor dan om voor buitensporige zijsprongen te waken! Er is echter niet veel kennis der menschelijke natuur voor noodig om in te zien, dat op dit afgeperkte gebied der kunst de vrede

Voor de Sint Marcuskerk te Venetië.

Hooft's reis-route.

ook al niet voor eeuwig haar tempel zal bouwen. Wanneer een man als Grazzini (il Lasca) lid eener academie was, moest het tot een botsing komen. Hij en enkele anderen zonderden zich af, voorgevende dat het hun verveelde altijd verhandelingen over de kunstbeginselen van Aristoteles of over Plato te hooren, en dat nog wel in verband gebracht met beschouwingen over Dante of Petrarcha. De nieuwe Academie uit de dissenters van die der „Vochtigen" gevormd, kwam op den grilligen inval in eigen beeld een levende allegorie te vertoonen; men beweerde een vereeniging te zijn die geroepen was het kaf van het koren, de zemelen van de bloem te scheiden. Tot zinnebeeld werd aangenomen, en hier komen wij weder op Hooft terug, een builkist met het devies: „Hier wordt de zuivere bloem verzameld," waaruit de toepassing op hetgeen de Academie als haar roeping ten opzichte van taal en letteren beschouwde gemakkelijk is af te leiden. Zij noemde zich de „Academia della Crusca", die der „Zemelen", en met uitzondering van den Stekelbaars (il Lasca) kozen al de leden namen met het molenaars- of bakkersbedrijf, of ook met het brood in verband staande. Ziedaar de beroemde Builkist, waar Hooft zijn zwager Justus Baak van spreekt en waar hij in Florence mee kennismaakte. Over andere dergelijke en zonderlinge Academiën toenmaals in Italië kan ik hier niet spreken, schoon het de moeite waard is dit verschijnsel in de geschiedenis der Italiaansche letteren te leeren kennen. Intusschen moet erkend worden dat „della Crusca" weldra in Italië een vermaardheid verwierf, waarvan geen tweede voorbeeld wat taal- en letterkundige instelling aangaat, is aan te wijzen. Hooft leerde de „Builkist" kennen, zooals wij reeds opmerkten, toen een vinnige strijd in haar binnenste ontstaan nog altijd voortwerkte. In weerwil van al de dwaasheden en gebreken, van al de pedanterie en willekeur waaraan zij leed en vele harer leden zich aan schuldig maakten, ondernam zij toch een werk, waarop door alle Italianen als een „illustre intraprese", een schitterende onderneming gewezen kan worden. Zij ontwierp het eerste groote woordenboek, dat altijd als eerste voorbeeld voor andere natiën kan genoemd worden. Eenzijdig, zegt Giudici in zijn Italiaansche letteren, was zij zeker. Petrarcha was hun dichter bij uitnemendheid, het proza van Boccaccio werd door haar als evangelie aangenomen. Vinnig was de strijd, die door de heeren *grammairiens* gevoerd werd over àl of niet correcte taal en woordenkeuze of beeldspraak. Zelfs de Inquisitie bemoeide zich eenmaal met haar bezigheden, en de vergode Decamerone mocht, toen men tot concessiën moest komen, slechts gezuiverd dienst doen. In dien strijd heeft zich onder anderen nog Gallilei gemengd, die zijn ernstige studiën afbrak om zijn hatelijkheden tegen Tasso te slingeren, die zich zoo vaak aan de correcte „Toscaansche tale" bezondigd had, naar beweerd werd. En bij de drukte van de werkzaamheden ontstond er een nieuwe twistvraag, die geheel midden-Italië in rep en roer bracht en waaraan Hooft's vers uit den bedoelden brief herinnert. De Academie had namelijk beslist, dat de taal zou heeten: de Florentijnsche taal. En nu had men de poppen aan het dansen. Het staatkundig vernederd Florence voelde nog eenmaal een vlaag van zijn oude fierheid in zijn binnenst,

gestreeld als het was door het denkbeeld dat de stad verheerlijkt zou worden in den naam der taal van alle volksstammen, van Sicilië af tot de grens van de hoog-Alpen toe. Doch de oppositie, allereerst van het omliggende land zelf, liet zich niet lang wachten. Siena onder andere, dat Cosmo het vernietigen van haar republikeinsche instellingen maar niet vergeven kon, greep de gelegenheid aan om zijn haat tegen Florence lucht te geven en den naam van Sieensche taal te verdedigen. Dit had echter geen kans van slagen. De stad, zei men, is slechts een deel van het omliggende land en dus moest de Academie de taal als „Toscaansche" decreteeren.

En voor dien naam trekt ook Hooft partij even als velen buiten Italië, zooals bijv. Rabelais. Dat Hooft zich houdt aan de „Toscaansche tale" is den vreemdeling die in verrukking is over het schoone Firenze, het middelpunt voor hem van geheel Italië zoowel als van het Toscaansche gebied, niet euvel te duiden; in die stad toch deelde hij het leven met al de belangstelling van een jong dichterlijk gemoed; daar heeft hij een nieuwe wereld leeren kennen, waarin hem ten minste drie van Italiës schitterendste dichtervernuften rondleidden. Het gevoel van eenheid, voorzoover het althans in dat van taal-eenheid zich openbaarde, kon den Hollander natuurlijk minder belang inboezemen, al moest de naam-kwestie allerlei Academie-leden, „Vochtigen" zoowel als „Onstuimigen", „Fantasten" zoowel als „Builkisten" in vuur en vlam zetten. En inderdaad had het „Toscaansch" het bijna gewonnen. Nog een enkele bijzonderheid over den strijd, al was het alleen om te doen gevoelen de beteekenis van hetgeen Hooft te Florence zag en hoorde en de gemoederen steeds nog bezig hield, al was het ergste van den strijd voorbij. Beslissend was indertijd geweest, ook al gaf het allereerst nieuw voedsel aan de vlam, dat Giorgio Trissino, een dichter en geleerde van groot gezag, een tot heden onuitgegeven geschrift van Dante in het licht gaf; het was Dante's „De Volgari Eloquio". Dante verdedigt daarin de stelling, dat de geschreven taal van een volk als de gezuiverde en geperfectioneerde spreektaal te beschouwen is, daar men, om voor ieder verstaanbaar te zijn, in die schrijftaal zoekt te vermijden de slordigheid in het spreken van het volk of de ingeslopen misbruiken van een of ander beperkt dialect. Dat hebben allen steeds gedaan, zoo redeneerde men, die de taal uit den mond van het volk opvingen, bijv. het Toscaansch, met het doel om zoodoende tot een norma van algemeen verstaanbare schrijftaal te komen, waartoe alle schrijvers van beteekenis door geheel Italië medewerkten, en waarvan niemand mag worden uitgesloten. Nu lag de stap voor de hand, dat men billijkerwijze alleen kon spreken van „Italiaansche taal". Ziedaar Dante, den held bij uitnemendheid van de ijveraars voor den naam van Toscaansche taal, tegen die ijveraars zelf als kampvechter in het strijdperk gevoerd. En toen men de echtheid van het geschrift niet langer loochenen kon, was er kans dat de beroemde dichter opnieuw door de verwoede Florentijnen zou worden uitgeworpen, althans bij monde van de grimmige heeren Grammairiens. Sedert nam het gebruik van „Florentijnsche taal" voor goed en dat van „Toscaansche" gaandeweg af en vestigde zich de algemeene benaming.

Tot degenen die in dezen vinnigen taalstrijd zich eenigen tijd op den voorgrond plaatsten, schoon in een verloren zaak, behoorde een geleerde, die op Hooft blijkbaar een zeer grooten invloed heeft uitgeoefend. Het was de wel-

In Venetië.

sprekende Florentijn Bernardo Davanzati, de man die gerekend werd de taal zijner geboortestad het zuiverste te schrijven. Hij was de bewonderaar van Tacitus en grondde zijn roem als stijlist boven alles op zijn vertaling van de Jaarboeken van den Romeinschen schrijver, een vertaling, die nog steeds

als een monument beschouwd wordt van het Florentijnsch zijner dagen, zij het dan ook met zeker voorbehoud van de zijde zijner landgenooten buiten Florence. Hij bracht den „stijl van Tacitus" in de mode, waarbij het hoofdstreven was een beknoptheid en gedrongenheid te verkrijgen, die zoo mogelijk het origineel nog zou overtreffen. Ziedaar een duidelijke verklaring van Hooft's streven na zijn terugkomst in ons land.

Zooals we reeds zeiden, het medegedeelde behoeft niets te kort te doen aan de groote verdiensten van de Academia della Crusca, verdiensten die na haar hervorming in 1811 tot op onzen tijd van niet minder gewicht zijn geweest. Natuurlijk moest zulk een instelling, zoo goed als de individuën de eigenaardige invloeden gevoelen, die gedurende eenige periode heerschende zijn. In de geschiedenis van Hooft en zijn tijdgenooten is er genoeg te vinden wat daarmede analoog, voor een deel zelfs daarvan het gevolg is.

Na de medegedeelde feiten behoeft men niet langer te vragen of het verblijf van Hooft in Italië ook van beteekenis voor hem is geweest en of hij het letterkundig leven aldaar ook met hart en ziel volgde en met belangstelling medemaakte. Toch zijn er nog andere mededeelingen daaromtrent te doen.

Slaan wij eerst weder een blik op Hoofts reis-route en lette men daarbij vooral op de data; een belangwekkende opmerking is uit zijn verblijf te Rome af te leiden.

Wanneer Hooft van Venetië vertrekt, gaat hij naar Rome, waar hij een maand verblijft. Vandaar gaat hij naar Napels, waar hij den 19den Jan. 1600 aankomt om er tot den 16den Febr. van dat jaar te blijven. Vandaar vertrekkende komt hij den 20sten Febr. in Rome terug. Ik herhaal hier den 20sten Febr., want die datum geeft te denken, is welsprekend.

Er had op den 17den van diezelfde maand te Rome een ontzettend tooneel plaats gehad: Giordano Bruno was op het Campo dei Fiori levend verbrand wegens ketterij. De gebeurtenis had onder de geleerden van alle landen groot opzien verwekt.

Wij spreken hier niet over het feit zelf en willen er — de tijden en wijze van rechtspleging in aanmerking nemende — niet ernstiger grieven tegen een of ander régime in zoeken dan noodig is. Toch is het opmerkelijk dat er door Hooft met geen syllabe melding van gemaakt wordt. Hij vertelt onder meer, dat hij in Venetië het carnaval en het prachtige „huwelijk met de Zee" heeft bijgewoond; hij had vroeger reeds als een voor hem verbazend feit verhaald, dat hij „bij het binnenkomen te Milaan zijn boeken aan den Inquisiteur moest vertoonen." Maar van het feit dat den Hollander zoo niet met verontwaardiging dan toch met weemoed moest vervullen, — gedachtig aan de brandstapels die op eigen bodem hebben gewalmd, — die vreeselijke terechtstelling van den wijsgeer van Nola ontlokt aan den dagboek-schrijver geen enkel woord, gaat buiten alle „impressions de voyage" om.

Den 17den Febr. was de brandstapel ontstoken; den 20sten daarop komt Hooft in de stad. De walm is nauwelijks opgetrokken van het Campo waar het treurig schouwspel heeft plaats gehad; de stad en haar bewoners zijn van geen andere gebeurtenis zoozeer vervuld en heel de bevolking mompelt over

de strafoefening of verheugt zich over de „overwinning hier althans op de ketterij behaald". De asch smeult wellicht nog en de overblijfselen van den veroordeelde kunnen nauwelijks naar de vier hoeken der aarde verstrooid zijn geworden, naar luid van het vonnis, — en toch zwijgt Hooft of vermeldt alleen, dat hij den 1sten Maart Rome verlaat „langs denzelfden weg waarop hij gekomen was." Hij spoedde zich naar Florence. Het was of hem de schrik om het hart was geslagen en hij veiliger oord opzocht, een plaats waar de gemoederen zich alleen en uitsluitend met letterkundige vraagstukken, met „den stijl van Tacitus", of de kwestie „van zuiver Toscaansch" zouden bezighouden. Intusschen wat moeten wij denken van Hooft met betrekking tot dit stilzwijgen in verband met het carnaval en andere merkwaardigheden, die hij

Florence.

de moeite waard acht te vermelden? Er is zeker een verschoonende verklaring te vinden. De reiziger was nog jong; hij gevoelde al het bedenkelijke aan zijn toestand verbonden: een vreemdeling te zijn in een land waar denkwijzen heerschen zoo geheel verschillend van die in het land, dat zich ter nauwernood aan het oude gezag had onttrokken. En hij stond nagenoeg alleen; een enkele medereiziger door hem ontmoet zal hem als oudere in leeftijd veeleer tot omzichtigheid hebben aangemaand, dan hem woorden hebben ontlokt, die hem noodlottig konden worden. Niet zonder beteekenis maakte hij melding van het onderzoek door den Inquisiteur te Milaan ingesteld omtrent hetgeen hij meevoerde. Dat zal bij zijn komst op Italiaanschen grond hem een veelbeteekenende wenk voor zijn verdere reis geweest zijn. Daar te Milaan heeft

hij een geheel nieuwen toestand leeren kennen. Zoo ergens dan had de tegenhervorming door den aartsbisschop Carlo Borromeo vroeger aldaar begonnen en doorgezet een ernstigen omkeer te weeg gebracht, ongetwijfeld zegenrijk in de gevolgen, al gingen er ook maatregelen en toestanden meegepaard, voor een Hollandschen reiziger ongewoon. Het geestelijk gezag heerschte er in al zijn ijver en consequentie, zoodat zelfs het *Spaansche* gouvernement, dat te Milaan zetelde, er zich aan ergerde. Hieruit is dan voornamelijk de bezorgde omzichtigheid te verklaren, die den jeugdigen reiziger in zijn uitlatingen zwart op wit kenmerkte.

Met dat al kan men niet nalaten op te merken, dat de Italiaansche reis ook in betrekking tot de medegedeelde feiten van groote beteekenis is geweest voor Hooft's karakter en gemoedsleven. Het tooneel op het Campo dei Fiori moet een diepen indruk op hem gemaakt hebben. Wie weet of het een en ander de richting van zijn geest niet voor goed heeft aangegeven; of de indrukken van de huiselijke opvoeding en omgeving door dergelijke gebeurtenissen niet voor altijd een bepaalden vorm hebben aangenomen. Brandt heeft in zijn leven van Hooft een schoon getuigenis van hem afgelegd:

„In 't stuk van godsdienst was hij zeer oneenzijdig en een vijand van lichtvaardig veroordeelen. Alle gestrengheid, hardigheid en verdrukking ter zake van 't geweten en 't geloof was hem tegen de borst. Hier vereischte hij toegeving en matiging. Men verhaalt ook, hoe zeker treffelijk kerkedienaar placht te vertellen, dat hij, te Muiden staande, de matigheid in het stuk van godsdienst van den Drost had geleerd. Want als dees leeraar somtijds op stoel wat te sterk tegen anderen ijverde, wist de heer Hooft, hem aan zijn tafel noodigende, de lessen der bescheidenheid en zachtigheid zoo krachtig in te boezemen, dat hij mettertijd andere inzichten kreeg en rekkelijker werd."

Voorvallen als te Milaan en te Rome hebben ongetwijfeld medegewerkt om van hem een wijsgeer te maken in den meest aantrekkelijken, in den meest deugdelijken, in den meest menschwaardigen zin, een wijze die in zijn eigen tijd een verheven uitzondering kon heeten. Zijn levens- en wereldbeschouwing moge niet in den smaak van velen zijner tijdgenooten noch in dien van bevooroordeelden nog heden zijn gevallen, zijn godsdienstig gevoel was van de reinste, meest ideale soort. Indifferent was hij in geenen deele. Datzelfde gevoel weerhield hem tegenover verschijnselen op kerkelijk gebied, hoe bedenkelijk somtijds ook, anders dan een verdraagzaam, of ook medelijdend toeschouwer te zijn. Het weerhield hem ook om propaganda te maken voor eigen denkbeelden, en daaraan dankte hij zijn benijdbare gemoedsrust in tegenstelling met het tobben en onstuimig strijdvoeren van anderen. Wat hij in Napels, Milaan en Rome aanschouwde en hoorde, gaf voedsel aan de denkbeelden, die hij reeds in de eerste studiejaren van zijn jeugd en in het ouderlijk huis had opgedåan, bewarende en overleggende die in zijn harte.

Wat kan men tegen een karakter als Brandt schildert inbrengen?

Het wordt tijd dat men tegen het einde der 19de eeuw iets anders dan een schamper glimlachje overheeft voor wat men het scepticisme van Hooft belieft

te noemen. Onze beschaving eischt het. Zooveel ernstige zin, gepaard met een geest zoo onafhankelijk en onbevooroordeeld, en dat in een tijd, die zoo kribbig was op het stuk van theologie en kerkleer, maakt Hooft steeds tot een der merkwaardigste karakters in onze geschiedenis. Van die onderscheiding zal de ergerlijke overdrijving van de schaduwzijde zijner deugden, een overdrijving als door sommigen die in ware beschaving verre beneden hem staan met zeker welgevallen toegejuicht wordt, hem nooit kunnen berooven. Iets ten nadeele van zijn geest en gemoed op later leeftijd kan de richting die hij zich van jongs af gekozen heeft, nooit bewijzen. Zijn scepticisme, als men het dan toch zoo noemen wil, is van de soort die eerbied, onvoorwaardelijken eerbied afdwingt. Zoo heeft het ons, gelijk Busken Huet opmerkt, een historiografie geschonken, die ons verlost heeft van den preektoon. Bovendien staat hij, in het volle besef zijner vrijheid van geest, in de 17de eeuw aan de spits der Nederlandsche beschaving. Dit dient met laatstgenoemden essayist erkend. Jaren lang heeft bij enkele schrijvers, wat hun Hooftbeschouwing betreft, de oude zuurdeesem voortgewerkt, die oorzaak was dat men den dichter en denker gebrek aan karakter toeschreef, omdat hij niet gediend wilde zijn van het theologische geharrewar zijner dagen, en van den bitteren haat van kerk tegenover kerk niets wilde weten. Alsof er vooral in die dagen minder karakter voor noodig was om zich boven de hartstochten en zwakheden van de groote massa te verheffen! Noem dan ook een Spinoza karakterloos en haal een streep door iedere poging om den menschelijken geest vrij te maken en het peil eener edeler mensch- en wereldbeschouwing te verhoogen. Omdat hij zich afwendt, wanneer sommigen even als de Gooische boeren, gelijk hij het uitdrukt „het mes in de tafel steken", wat hij niet zonder grond zijn bekeerden tijdgenoot verwijt, „hoe lief hij hem eertijds hadde", moet men daarom gewetenloos genoeg zijn de uitnemendheid van Hoofts karakter in twijfel te trekken? Zij ten minste de invloed van Potgieter en Busken Huet groot genoeg om ten opzichte van Hooft aan zulk een miskenning een einde te maken. Hooft en de weinigen in zijn tijd even als hij gezind, „waren de spruiten van ideaal-Nederlandschen bloede", een moreele en intellectueele aristocratie, „reeds ondergegaan", zegt Huet, „voor het einde der 17de eeuw. Hem doorstroomde een ader waarvan men zeggen zou, dat zij in onzen landaard sedert voor goed verdroogd is."

Het oordeel is hard, — het staat aan òns het tegendeel te bewijzen.

Maar keeren wij tot de feiten terug. Laat ons zien welken dichter en schrijver Hooft bij voorkeur tot den zijne koos, welken auteur hij liefhad, zòodat hij zich onmogelijk aan zijn invloed heeft kunnen onttrekken. Wat las hij, en welken indruk maakte het gelezene in zijn gemoed? Tot wien en tot wat gevoelde hij zich beurtelings aangetrokken. Men begrijpt toch dat hij in Venetië niet maar doorloopend naar Carnavals had te kijken of zich maanden lang liet voortwiegelen op de wateren der Lagunen, een praatje voerende met den gondelier. En al heeft hij daar, evenmin als te Florence, de gelegenheid laten

voorbijgaan om het „liefelijk Toscaansch" of welk ander dialeet uit den mond van het volk op te vangen, zijn tijd heeft hij er goed gebruikt, daar heeft hij bewijzen van geleverd. Na drie jaren afwezigheid kwam hij niet alleen in uiterlijk veranderd terug, maar, hoewel nog jongeling, als man in gerijpten geest en in veelzijdige ontwikkeling. Hij was zekerlijk „een heel Heer" geworden met „sierlijke moustaches, tot groote voldoening van de familieleden en tot aanbeveling bij de jonge meisjes zijner keuze." Maar ook met volle recht kon Brandt zeggen, al meent hij in zijn oratorische wendingen wat te moeten overdrijven: „deze wonderen heeft hij in Italië aanschouwd, en in zijn vaderland een grooter wonder gebracht, toen het hem met open armen mocht ontvangen." En verder: „wat geheimen van regeering waren voor hem verborgen?" Dit laatste mag volstrekt niet bloot als oratorische grootspraak beschouwd worden. Brandt wist zeer goed wat hij zeide, toen hij bij die woorden, aan het graf gesproken, het oog had op enkele van Hooft's geschriften en gevoelens als vrucht van de Italiaansche reis.

In de straten van Rome.

Een wonder bracht hij mede, dat is niet te ontkennen. Al de gegevens overziende en de gevolgtrekkingen overwegende waartoe zij het recht geven, staat men verbaasd een jonkman van dien leeftijd te zien wederkeeren van een driejarige reis, zóo toegerust met een schat van wetenschap en kennis als hij; zóo gelouterd van smaak, zóo verruimd van blik en vrij van alle bekrompenheid; zoo ontwikkeld als hij waar het de eischen eener beschaving geldt, die in ons land in dien tijd onbekend was. Na zijn terugkomst ging hij naar de Hoogeschool; het was om er in de Rechten te studeeren, niet om er zijn opvoeding te voltooien: wat haar betreft, zal hij boven al de academie-burgers zijner dagen gestaan hebben.

Rekening houdende met bedoelde gegevens hier en daar onder zijn gedichten en prozawerken verspreid kunnen wij zijn studiën in Italië nauwkeurig volgen, kunnen wij de som opmaken van hetgeen hij uit Italië heeft medegebracht.

Als wij de verschillende toespelingen en geschriften onder een paar rubrieken brengen, dan zien wij dat zijn studiën en sympathieën zich bepaalden, vooreerst tot enkele groote dichters vóor het Marino-tijdperk, en ten tweede tot geschiedenis en politieke geschriften, waatoe Italië toenmaals bijzonder uitnoodigde. Het laatste heeft zeker niet het minst zijn belangstelling opgewekt en zijn tijd in beslag genomen.

In zijn dichterlijken brief uit Florence is het niet moeielijk te bemerken tot welke uitverkorenen zijn neiging zich in het bijzonder bepaald heeft. De geestdrift die er uit enkele regels spreekt, zoowel als datgene wat hij later van tijd tot tijd schrijft, laten geen twijfel over. Zoo zien wij dan, dat hij een tijdlang een groot bewonderaar van Ariosto geweest is. Aan geen enkelen dichter wijdt hij zooveel geestdriftvolle woorden. En nog jaren lang blijven hem de herinneringen aan den Orlando Furioso bij; de episoden waaraan dat geestige heldendicht zoo rijk is, hebben hem steeds geboeid. Onder zijn dramatische werken is er een fragment getiteld: Isabella, dat niet, zooals Leendertz meent, een vertaling van een tooneelstuk is (Ariosto heeft er nooit een van dien naam geschreven), maar een bewerking naar een spisode, voorkomende in den XIII zang van den Orlando. Jammer dat Hooft het werk niet voltoöid heeft, maar, na het begonnen te zijn, aan Sam. Coster overliet het ten einde te brengen. Indien wij naar het eerste gedeelte de geestige behandeling van de stof beoordeelen, dan was de bewerking in te goede handen, en het geheel zou zeker door Hooft iets anders geworden zijn, dan Coster vermocht te leveren. „Isabella" valt in den tijd van „Bato", omstreeks 1618. De bijzondere vereering van Ariosto door Hooft is ongetwijfeld ook te verklaren uit de sympathie voor een karakter als dat van den Italiaanschen dichter; er was verwantschap tusschen beide karakters. Hooft moet zich aangetrokken hebben gevoeld door een adeldom van geest, die Ariosto ver boven zijn tijdgenooten verheft, door dat goedhartig-teerdere in Ariosto's aard, dat tegelijk gepaard ging met een hooge mate van zelfstandigheid en onafhankelijk gevoel. Ariosto is de beminnelijkste figuur in de groote rij van Italië's vernuften gedurende de zestiende eeuw. Ook in Hooft's „Ariadne" komt een regel uit Ariosto voor, wat het vermoeden versterkt, dat de dichter dit stuk nog in Florence begonnen is, daar het kort na zijn terugkomst reeds voltooid was.

Eindelijk nog vermelden wij dat Ariosto de eenige dichter is, die door Hooft op Italiaansche wijze de Goddelijke, il Divîno genoemd wordt.

In het oogvallend is het, dat Hooft in zijn brief uit Florence geen enkelen regel aan Tasso wijdt. Wij kunnen aannemen, dat hij eerst later een lezer — ook bewondenaar? — van de Gerusalemme liberata is geworden; in de dagen namelijk, toen hij de proeven van Tesseltje's vertaling nazag en op haar wensch verbeterde. In Italië was het meer de Tasso van het herderspel l'Aminta die hem aantrok. En waarlijk dit herderspel werd in Hooft's dagen met meer algemeene geestdrift in Italië gelezen dan het heldendicht van „Godfried den Kruisvaarder". Van zelf ging Hooft's ingenomenheid met „Aminta" gepaard met een onvoorwaardelijke toejuiching van Guarini's

herderspel Il Pastor fido. Zelden heeft een letterkundig voortbrengsel ooit in eenig land zulk een geestdrift, zulk een algemeene opgewondenheid vooral onder de hoogere standen teweeggebracht als dit tweetal herderspelen. Hooft is van die algemeene bewondering getuige geweest en heeft er zich blijkbaar niet aan kunnen onttrekken. De beide herderspelen kwamen den lezers nog belangwekkender voor, sedert het verhaal rondging, dat beide dichters niet alleen mededingers waren op het gebied van de Pastorale, maar ook werkelijke mededingers in den strijd om de liefde eener bekoorlijke schoone te verwerven, die door beide mannen hartstochtelijk werd bemind. Hoe die laatste strijd afliep wordt ons niet gemeld. Wel kan men zeker zijn, dat de auteur van l'Aminta veel verdriet heeft gehad van zijn mededinger in het rijk der fantasie. Guarini was oorspronkelijk beoefenaar en leeraar der klassieke talen; toen hij echter den titel van Ridder had verkregen, wendde hij als „grand Seigneur" een zekere minachting jegens de dichtkunst voor. Il Pastor fido is dan ook louter mededinging geweest, geen navolging van l'Aminta; hij wilde eigenlijk toonen, dat „de beoefening der poëzie een heel gemakkelijk beroep is" en daarom schreef hij een stuk dat „driemaal zoo lang" was als het stuk van Tasso, dat zoo luide werd toegejuicht. Als Ridder zocht hij veeleer zijn kracht in de diplomatie en politiek. Toch was hij er zeer trotsch op, dat zijn herderspel werd opgevoerd en dat van Tasso nooit op de planken kwam. Om een denkbeeld te geven van de algemeene bewondering kan men meedeelen, dat van 1590 tot 1600 niet minder dan vijf-en-twintig drukken van Il Pastor fido verschenen, welk getal tot zeven-en-veertig aangroeide voor de auteur stierf (1612). Maar te midden van die vereering kon ook allerlei beschuldiging en vijandelijke stemming niet achterblijven. Die het anders verwachtte, toont het Italië van die dagen niet te kennen. Kardinaal Bellar-

Aan de Tiber (Rome).

mini beschuldigde hem „door zijn lichtzinnige schilderingen hier en daar meer kwaad in de christenheid te hebben aangericht dan Luther en Calvijn samen". Met een vernietigend stilzwijgen te midden van een ongekend aantal uitgaven beantwoordde de dichter al die aanvallen en hij stierf in de streelende overtuiging dat hij zijn mededinger Tasso overtroffen had. En toch, in weerwil van de 200 uitgaven die achtereenvolgens verschenen zijn, heeft de minder hartstochtelijke stemming en de fijner smaak van het nageslacht den dichter van l'Aminta recht gedaan. Intusschen zagen beide dichters overal navolgingen van hun zoo gevierd herderspel verschijnen, meestal met titels in toespeling op Guarini's stuk; een onder anderen had tot titel: „De getrouwe weduwnaar". Het scheen of allen voor een tijd onder den betooverenden indruk van den Getrouwen Herder waren. De satire-dichter Salvatore Rosa zegt bij dat tooneel van algemeene opgewondenheid, dat de jongedames

„ter kerk gaan met
Il Pastor fido tot gebedenboek",

om onder den schijn van devotie de liefdetooneelen van Guarini te genieten. En Bayle zegt in zijn studie over de beide merkwaardige herderspelen, dat Guarini's gedicht de oorzaak is geweest „dat de eer van talrijke meisjes noodlottig schipbreuk heeft geleden." Zoo was in Italië de stemming, die op een soort van geestelijke dronkenschap geleek.

Of dat alles nu ook indruk moest maken op het jeugdig gemoed van Hooft, die van dien roes getuige is geweest! Hij heeft zich niet aan den invloed kunnen onttrekken, zeiden wij reeds. En de vrucht was? Een van de meest oorspronkelijke en meest karakteristieke herderspelen die ooit geschreven zijn. Zulk een stuk als „Granida" kon alleen geschreven worden door iemand, die zooeven nog onder den invloed heeft verkeerd, waaronder — niet moeielijk te verklaren omstandigheid — het geheele Italiaansche volk een poos lang geleefd heeft en eenigermate zelfs een opflikkering van reiner leven heeft gevoeld. Men weet, dat Hoofts herderspel in 1605 in het licht verscheen. Ook de Baeto van Hooft toont verwantschap met de Pastorale. De dichter kon zich zoo spoedig niet losrukken uit den aantrekkelijken kring van denkbeelden, dien de herderspelen van Tasso en Guarini rondom het toen levende jongere geslacht had getrokken, alsof het een tooverkring ware. Die oorspronkelijke, onbedorven staat van gewaande onschuld, die schildering van naïeve natuurlijkheid moest indruk maken in het door geleerde pedanterie vermoeide, het door tirannie en krijg moedelooze en afgebeulde Italië, dat zich langzamerhand iederen zedelijken grondslag had voelen ontzinken. Men kan er Ariosto's Satiren op nalezen. In wat een eigenaardige atmosfeer ademen wij met Hooft, als hij ons de Baeto-schepping laat ronddwalen. Een oervolk, zich opmakende om een onbekend land op te zoeken, een land van vrijheid en maatschappelijke idealen, een land waar de getergden en vervolgden rust zullen vinden, nu men vergeefs bescherming heeft gezocht bij een verzwakt en waggelend koningschap, verbonden aan boozen moedwil en willekeur, — dat had het

hart van den dichter ingenomen. Opmerkelijk dat twee zielen in dien tijd elkander volkomen begrepen: reeds in 1616 schrijft Hooft er zijn vriend Huig de Groot over, die hem over het onderwerp een en ander had medegedeeld, mogelijk wel het hem aan de hand had gedaan, volkomen vertrouwende in wat geest de dichter het zou opvatten. Breng met deze twee namen in verband die ideaal-priesteres Zegemond met haar Hooftiaansche wijsbegeerte en levensbeschouwing in de opening van het tweede bedrijf. Vergelijk met Tasso en Guarini nog die rij van Nonnen in datzelfde bedrijf. Wie hoort daarin niet steeds den weerklank van het oude herderspel, maar door ernstiger en evenzeer frisscher geest bezield, doortrokken met den versterkenden adem van het Noorden, oorspronkelijk in opvatting ook al wordt het voorbeeld als meesterstuk vereerd?

Men herhaalt steeds, dat met Hooft de Renaissance haar intrede deed in ons land. Al wil men dit niet tegenspreken, dan kan men toch met evenveel recht beweren, dat in hem ook de Romantiek haar eerste en voorloopige verschijning gemaakt heeft. De Heldendichten van Ariosto en Tasso, evenzeer als de Aminta en Il Pastor fido waren een breken met een verleden, dat op letterkundig gebied zich in Italië overleefd had. Zelfs de Latinist Bembo, door Hooft in zijn brief genoemd, opent de rij der Petrarchisten, niet als bewonderaar van Petrarcha's Latijnsche heldendicht, maar als bewonderaar van den sonnetten-krans aan Laura, geheel buiten het classicisme omgaande. Ariosto had evengoed als Dante heel wat moeten hooren, omdat hij zijn heldendicht niet in Latijnsche verzen schreef.

Nauw verwant met de bewondering voor het herderspel staat de ingenomenheid met Sannazzaro en zijn Arcadia. Dat Hooft ook hèm in zijn dichterlijken brief uit Florence gedachtig is, heeft beteekenis. De Arcadia was nog steeds aan de orde van den dag. In verschillende steden heeft Hooft er uitgaven van gezien, zoodat het getal, nog vóor er een eeuw na haar eerste verschijnen (1504) verloopen was, tot niet minder dan zestig geklommen was. De Arcadia en de Cortigiano waren de boeken, waar de vreemdelingen, ook Hooft, hun Italiaansch uit leerden; zij waren in ieders handen, bovenal bij de beschaafde klasse, terwijl de novellen meer algemeen goed waren. Het laatstgenoemde boek heeft een niet minder grooten invloed, ook buiten Italië, uitgeoefend dan de Arcadia. Baldassare Castiglione was verwant aan de Gonzaga's van Mantua. Zijn boek, il Cortigiano, mocht in geen deftig huis ontbreken; het moest voor de hand liggen, om het telkens te kunnen raadplegen; men nam het mede op reis; het werd de spiegel der wellevendheid en het brevier van den edelman; het was het boek waarbij het jongere geslacht kon zweren, zoo men naar „de eischen vroeg van opvoeding en goeden toon." Het las zeer aangenaam, was in dialoog geschreven, en wel „in uitstekend Italiaansch" om met Hamlet te spreken; en was het vrij van letterkundige pedanterie, het was toch naar den smaak dier dagen, waardoor het evenwel uit een moreel oogpunt veel te wenschen overliet. „Een blonde zoon uit het barbaarsche Noorden", zoo als Hooft, kan het niet gelezen hebben, zonder het, even als

ieder jong Italiaansch edelman, een groot gezag toe te kennen op het punt van omgang in de fijne kringen der maatschappij. Noem slechts de Arcadia, den Cortigiano en Il Pastor fido, en gij hebt de vraag beantwoord, waarom ieder jonger geslacht, telkens opnieuw, gedurende meer dan een eeuw lang, de oogen op Italië gevestigd hield.

Wat wordt er aldus veel in Hooft, in den dichter en den schrijver verklaard, als men een blik slaat op het Italië, dat hij met zooveel belangstelling leerde kennen. Toch zal de lezer mij toestemmen, dat er nog op een merkwaardig verschijnsel moet gewezen worden, door hem bijzonder in Florence en Venetië uit de eerste hand waargenomen. Wij hebben hier het oog op de Petrarchisten en den strijd dien zij verwekten. Met een enkel woord werd er reeds op gezinspeeld. Kardinaal Bembo, den door Hooft bewonderden geleerde, kan men als den eerste beschouwen die onder voorgeven van een innige vereering voor Petrarcha een leger van poëten, of althans verzenmakers

Castel Angelo Rome.

opriep, wier invloed een narcotische uitwerking op de Italiaansche letteren heeft gehad. Het verzet dat deze richting ten gevolge moest hebben, was krachtig, heftig nu en dan, en maakte werkelijk van tijd tot tijd den beteren genius dier letteren wakker; doch de strijd tegenover een zoo groote meerderheid eischte hooger gaven om in een overwinning te kunnen eindigen. De vereering van Dante en zijn Divina Commedia werd langzamerhand een overlevering; die van Petrarcha werd een cultus, maar een cultus zonder geestdrift. „Bembo tot oververzadigens toe zich te goed doende aan den zwijmeldrank eener zinnelijke genegenheid, slaagde er, met al zijn bewondering voor Petrarcha, niet in zich te verheffen tot de reine genietingen eener liefde, die de fantasie opvoert tot de hoogte eener Platonische verrukking." Aldus Giudici. Hieruit werd een poëzie geboren, die het sprekendste bewijs is, dat opgeschroefde

bewondering voor een kwalijk begrepen gevoelsuiting en gemoedstoestand tot schromelijke afdwalingen voert en de kunst verstikt in haar ziellooze navolgingen. En die gewaande bewondering kende geen grenzen. Eén geleerde hield in de Crusca vijf lange verhandelingen over één sonnet; een ander, overigens een vroom geestelijke, leverde acht-en-dertig „discours" op een ode van Petrarcha. In weerwil van den spot door il Lasca en later door Tassoni hun naar het hoofd geslingerd, tierden zij welig voort die heeren Petrarchisten. Weldra werd het schrijven van een sonnet gerekend onder de vereischten van een goede opvoeding. Alle geestelijke werkzaamheid loste zich op in een mijmerziek voortkweelen van kwijnende melodietjes in den vorm van sonnetten. Men ging op in alledaagsche bespiegeling en knutselende rijmoefeningen. Allen luisterden in ijdel zelfbehagen naar eigen zoetvloeienden rijmslag en slappe lieftalligheid. Men liet zich voortwiegelen op de kabbelende maat der nietszeggende *quatrains* en der even onbeduidende *tercets*. Het sonnet leende zich bij uitstek tot het aaneenrijgen van phrasen, die gedragen door maat en rijm nog vertoon van kunstvorm maakten, maar in gewoon proza te zinledig zouden zijn om de aandacht te vragen. Ook was het sonnet kort genoeg om aan alles, hoe nietig ook, enkele zoete en uitgezochte woordekens te verspillen, zonder den dichter tot wanhoop te brengen; het bepaalde aantal regels wees de perken aan. Zoo was men dichter bij de schim van Petrarcha! Zoo was men dichter, zonder inspanning of strijd; dichter, zonder gedachten te hebben; dichter, zonder vuur aan eigen gemoed ontstoken; dichter, zonder haat jegens boosheid en tirannie; dichter, zonder liefde voor eigen idealen; dichter, zonder heldenmoed en patriotisme; dichter, zonder een sprankje vernuft; dichter, zonder smart en blijdschap; dichter, zonder gedreven te worden door den heiligen geest. Hij moest slechts, door trouw Petrarcha te lezen, een zekere vaardigheid bezitten in het oproepen van de bekende phalanx in zijn $2 \times 4 + 2 \times 3$. Daarom leverden Il Lasca en anderen parodieën in sonnetvorm „op de eerbaarheid van mijn hond", „op mijn likdoorns", „op den neus van den president", „op goede macaroni", „op de dwaasheid van te denken" enz. Het ergste was, dat men zich verbeeldde buitengemeen artistiek te zijn, enkel door het niet te loochenen feit, dat men zijn sonnetten in „onberispelijk Toscaansch" schreef.

Van die beweging, die zich in de eerste plaats onder de bescherming van de Builkist te Florence voortzette, is Hooft nog getuige geweest. Hij heeft de satiren en parodieën van Tassoni hooren lezen en toejuichen.

Wat bij dit alles opmerking verdient, is dat Hooft, hoewel een bewonderaar van Petrarcha, die voor geen der Petrarchisten behoefde onder te doen, zich toch niet heeft laten medesleepen door de dwaasheid, waarvan hij in Italië getuige is geweest. Wij kunnen Potgieter alleen voorwaardelijk de woorden in zijn gedicht Florence toegeven, als hij spreekt van Hooft's „minnedicht door den gloed van het Zuiden geblaakt". Veredeld, verhoogd, zeggen wij veeleer, als wij zien hoe het „doorblaakt" is van den symbolischen en gewijden geest, die Dante, Michel Angelo en voor een deel

ook Petrarcha doorgloeide. Wie kent niet dien schoonen regel, waarin Hooft zelf zijn opvatting van de liefde en den omgang met de vrouw zoo uitnemend karakteriseert, den regel.

„Het lijf-omhelzen moet bij 't ziel-vermengen zwichten."

Dat is een regel, die niet licht aan een der Petrarchisten zou ontsnapt zijn. En terecht wordt door Busken Huet des dichters beschouwing van het vrouwelijk gemoed gestaafd door de aanhaling van dat echt oorspronkelijke en ongemeene gedicht: „Klachte der Prinsesse van Oranje over het oorlog voor 's-Hertogenbosch". In de verheerlijking van de uiterlijke verschijning en haar bekoorlijkheden komt Hooft, wat de symbolische strekking bij hem betreft, Michel Angelo nabij: men leze slechts de vele gedichten op de schoone oogen van zijne vrouw en anderen. De schoonheid van het onstoffelijke is achter iederen uiterlijken vorm voor hem verscholen, even als voor den laatstgenoemden Florentijn. De liefde, steeds opgevat als een belangwekkende openbaring van elk edel gemoed, ziedaar wat Hoofts erotische poëzie tot de nooit genoeg te waardeeren uitingen van den Hollandschen dichtgeest bij hem maakt. Ook daarin, kan men met toespeling op Huets woorden zeggen, heeft zich die geest na zijn dood niet meer op dezelfde wijze geopenbaard. Het is met de galanterie van Hooft als met zijn beminnelijk scepticisme, (als men toch eenmaal beide woorden bezigen wil) — zij is van geheel bijzonderen aard. Het is niet bloot de dienst der vormen, er gaat hart en rein gevoel mede samen. Dat maakt hem zeker tot een waardigen vertegenwoordiger van den Germaanschen stam, ook al had hij zijn verplichtingen aan het Romaansche Zuiden. Het is met het oog daarop, dat men onmogelijk over Hooft als erotisch dichter kan spreken, zonder zijn Italiaansche reis te gedenken en te wijzen op hetgeen hij te Florence waarnam ten opzichte van Petrarchisten.

Monte Pincio (Rome).

En nu nog een laatste souvenir ons door Hooft uit Italië medegebracht, als een bewijs tevens hoe zijn belangstelling de stroomingen op dichterlijk gebied aldaar bleef volgen. Hooft heeft zich niet kunnen weerhouden een blijspel van den meest beruchten auteur der 16de eeuw zijn nuchteren landgenooten aan te bieden als een staaltje van de dramatische poëzie, nog nagenoeg in haar opkomst toen het geschreven werd.

„Schijnheilig" is een herinnering aan Venetië, waar Pietro Aretino, de auteur, er het volk op onthaalde onder den titel van l'Ipocrito. En men heeft het daar genoten, naar hartelust! Men heeft hier te lande, toen Dr. Van Vloten het allereerst openbaar maakte, allerlei aanmerkingen gemaakt op het stuk als blijspel. Zulke stukken ontleenen echter hun belang aan geheel andere omstandigheden dan aan de betrekkelijk ondergeschikte vraäg of het aan A's of B's eischen van het blijspel voldoet. Het zijn stukken die een historische beteekenis hebben en uit dat oogpunt was de ontdekking van het stuk door Dr. Van Vloten, als bewerking van Hooft, van groote beteekenis.

Reeds deden wij uitkomen, dat er te Venetië geen geringe naijver, zelfs antipathie bestond ten opzichte van andere steden, zooals Florence, maar voornamelijk Rome. Venetië was de wijkplaats van alle ontevredenen en politieke misdadigers. Een stuk met den titel Ipocrito kon in geen stad zooveel opgang maken als juist daar. Wie weet of Hooft geen voorstelling heeft bijgewoond, en alsdan heeft hij de uitwerking van „Ipocrito's" verschijning ten tooneele op het gemoed van het volk zelf aanschouwd, een uitwerking die heel wat anders zal geweest zijn, dan die der dramatische voorstellingen van de Rederijkers in het lieve vaderland. Ik kom tot dat vermoeden, omdat hij juist door dit blijspel van Aretino en door geen ander van hem of een tijdgenoot werd aangetrokken. De keuze zou heel curieus moeten heeten, als er geen aanleiding of verklaring voor te vinden ware. Om den persoon des Dichters kon het niet geweest zijn, daar de roem van Aretino den „Divino" onder de mannen van de pen vrij wel aan het afnemen was. Hooft heeft gelegenheid genoeg gehad om zich een voorstelling van dit raadselachtig en in velerlei opzicht weerzinwekkend karakter te vormen. Hij wist dat naast den eernaam van den „Goddelijke", hem door vleiers of door dezulken die bevreesd voor hem waren geschonken, ook de diepste verachting vrij duidelijk was uitgesproken. Pietro Aretino was het beeld van zijn tijd en beurtelings de lafhartige oogendienaar of de verbitterde vijand van al wat zijn tijd met onderscheiding bejegende. Een man die zonder degelijke kennis de geleerden van zijn dagen met zijn spot vervolgde en hun algemeene zwak, een onuitstaanbare pedanterie, zonder einde bleef geeselen, waaraan hij voornamelijk zijn opgang te danken had; een man die zich in de gunst van pausen wist te vleien, en als hem op zijn onbeschaamd aanzoek den kardinaalshoed geweigerd werd, zich een vijand van Rome en de pauselijke omgeving toont, waarom hij zich het veiligst in Venetië gevoelt; een man die de vuilste sonnetten schreef en tevens de boetpsalmen berijmde; de man die door vorsten als Karel V en Frans I werd opgezocht als bedelend om zijn gunst, en die tevens de Republiek aanzette

tegen al wat een kroon droeg. Van zulk een man wordt door Hooft een blijspel op Hollandschen bodem overgebracht. Maar men begrijpe wat er in den titel gelegen is: l'Ipocrito, Schijnheilig! Op reis heeft hij dingen ervaren die zijn geest een ernstige richting geven; in Venetië ziet hij wat, zoo noodig, de satire kan uitwerken. En in eigen land teruggekeerd zal hij er zooveel van evenzeer bedenkelijken aard aanschouwen en ervaren, dat de indruk door „l'Ipocrito" op de toeschouwers gemaakt opnieuw bij hem levendig wordt en hij meent, dat dit personage ook in de Republiek der Vereenigde Nederlanden, ook te Amsterdam in de Kamer dienst kan doen. De titel deed eenigszins een beroep op het gemoed en de overtuiging van Hooft.

Via delle Mura (Rome).

Maar dit en het stuk zouden een studie afzonderlijk verdienen. Slechts zij nog vermeld, dat Hooft het tooneel van zijn „Schijnheilig" van Venetië naar den Haag overbrengt en sommige personen in hun dialect laat spreken. Ook dit is een eigenaardigheid door Hooft den Italianen afgezien. Bijzonder in Venetië heeft hij de uitwerking van het dialect in het blijspel op het tooneel kunnen waarnemen. Daar toch was het opvoeren van stukken in eigen dialect een vaste gewoonte, en het volk was er zoo op verzot, dat, langer dan in eenige stad, het opvoeren van dialect-stukken zich tot op de dagen van Goldoni heeft staande gehouden. In „Warenar" zien wij dat Hooft zijn herinnering aan het tooneel in Venetië evenzeer weet toe te passen. Hooft en zijn vrienden hebben, gelijk uit zijn brieven blijkt, zich zeer aan den Schijnheilige te goed gedaan. Eenmaal hebben Huygens, de deftige Vossius en de overdeftige van Baerle, in gezelschap van andere bekenden, zich de reis van Muiden naar Amsterdam met de lezing van „Schijnheilig" verkort. Later is het berijmd (doch zeker niet door Bredero), zoodat het in den smaak schijnt

gevallen te zijn. Gelukkig dat Hooft het proza van het origineel getrouw is gebleven; taal en uitdrukking zijn zoo pittig en puntig, dat het stuk onder een berijming voor het tooneel stellig zou geleden hebben. Enkele tooneelen zijn door Hooft met bijzondere zorg bewerkt, andere weder zeer vrij.

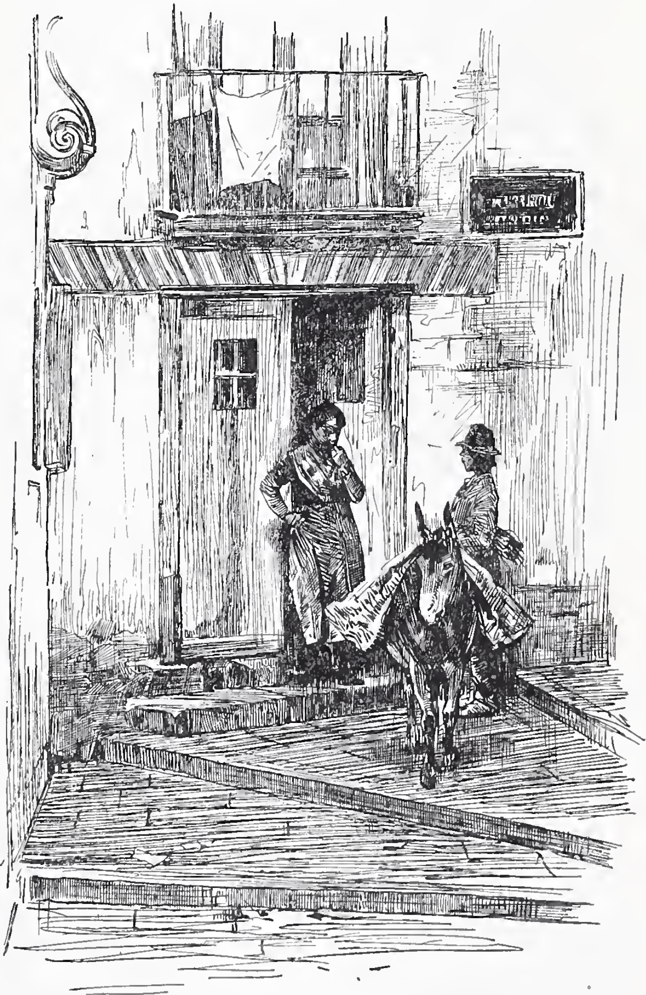
En nu hebben wij Hooft nog af te vragen, onder welke proza-schrijvers hij in Italië liefst zijn gezelschap zocht. Ook op die vraag zal het antwoord in enkele opzichten verrassend zijn.

Uit Hooft's werken blijkt, dat zijn studiën en lectuur in Italië zich bepaalden tot de beroemde Historieschrijvers in die dagen, tot de uitgebreide verzamelingen van Brieven die in Italië aan de orde van den dag waren, en eindelijk tot den rijken schat van Novellen die een eigenaardig kenmerk der literatuur aldaar waren.

Men kan gerust beweren, dat de Italianen Hooft tot geschiedschrijver gevormd hebben. Daaraan dankt onze letterkunde een der zielvolste en gloedrijkste kunstwerken op historisch gebied, waarvan de wedergade in de 17de eeuw vergeefs ergens elders zal gezocht worden, een werk dat alleen zijn voorbeeld in de Italiaansche letteren van een eeuw vroeger vindt. „Mergrijk te schrijven", was zijn doel, zooals hij zelf zegt, terwijl een onkreukbare goede-trouw en oprechte waarheidsliefde, — de grondtoon van zijn geheele wezen, — hem daarbij als goede geesten begeleidden. Het was geen wonder, dat hij, bij zijne neiging tot staatkundige beschouwingen, zich zoo bijzonder tot de Italiaansche historie-schrijvers voelde aangetrokken. Men kan niet ontkennen, dat Europa van de Italianen het geheim van een boeienden en gedegen historischen stijl geleerd heeft. Hooft was onmiddellijk onder den invloed daarvan. Een geheel nieuw licht ging er voor hem op en onder den helderen Italiaanschen hemel deed zich een geheel nieuwe wereld aan hem voor, toen hij door zoovele politieke schrijvers, wat de meeste geschiedkundigen tevens waren, werd rondgeleid op het gebied der bespiegeling niet alleen, maar ook dat der wetgeving en zelfs der huishouding van den staat. Botero had reeds een uitvoerig traktaat over den rijkdom der staten geschreven. Giannotti had reeds gewezen op de plichten der gouvernementen. Verschillende stedelijke republieken hadden haar geschiedschrijvers, wier werken door al wat beschaafd kon heeten gelezen werden en die steeds nog gedeeltelijk onder de klassieken van hun land gerekend worden. Men behoeft niet enkel op Machiavelli te wijzen. In Venetië had Paruta evenzeer den roem van Italië als het vaderland der geschiedschrijvers gehandhaafd en tegelijkertijd stond Guicciardini op om de groote stap te doen, waarmede hij Hooft voorgaat: hij schrijft niet de geschiedenis van een enkele republiek; hij heft de grenzen op; hij voorspelt in zijn werk, zelfs reeds in den titel er van, de Italiaansche eenheid: hij schrijft „de Geschiedenis van Italië".

In Guicciardini heeft Hooft bovenal zijn meester leeren kennen. Hij bewondert hem meer dan eenig ander geschiedschrijver. In de „Rampzaligheden van de verheffing der Medici" noemt hij hem „een man van groote voor-

zienigheid en ervarenis." En ook Hooft zal eenmaal niet een gewestelijke historie maar „Nederlandsche historiën" schrijven. Gelijk Guicciardini de voorlooper is der Italiaansche eenheid, zal Hooft door zijn titel op die van zijn vaderland wijzen. In patriotisme staat echter Hooft nog boven zijn Italiaanschen meester. Dat Hooft hem in het bijzonder tot voorbeeld neemt, heeft op zijn „historiën" niet anders dan zeer gunstig gewerkt. De meeste historie-schrijvers in Italië hebben de studie van den vorm, den zoogenaamden eleganten historischen stijl, nagestreefd ten koste dikwijls van waarheid en diepte van inzicht. Sommigen ook, zoo als Varchi, mede in Hoofts dagen aan de orde en gevierd, waren te zeer de lofverkondigers van enkele vorsten om onbeperkt vertrouwen te verdienen; laatstgenoemde was de bewonderaar van Cosmo de Medici. Doch Machiavelli en Guicciardini maken daarop een besliste uitzondering, al staan hun werken uit het oogpunt van historiografie evengoed onder de schitterendste voortbrengselen bekend.

Napolitaansche achterbuurt.

Met welk een nauwgezetheid Hooft zijn geliefde auteurs las, blijkt uit de aphorismen en gedachten, die hij al lezende aanteekende, vooral ontleend aan politieke beschouwingen en die over de huishouding van staat. Een keurlezing daarvan heeft hij vertaald aan zijn landgenooten meegedeeld. Het zijn tevens uitstekende proeven van Hoofts puntige wijze van vertalen; dat was een bijzonder talent van hem. Die aphorismen heeft hij ontleend, vooreerst aan Guicciardini, wiens gedachten heden nog aandacht verdienen. Een ander auteur, die hem geboeid heeft, was Sansovino, den biograaf van eerstgenoemde en een van de scherpzinnigste proza-schrijvers uit de 16de eeuw. Hooft

vergast ons op ruim 130 van zijn ideeën („begripselen") over regeeringsbeleid en politiek, merkwaardig genoeg omdat er uit blijkt, hoezeer zijn belangstelling op dergelijke lectuur gericht was, waar dan ook Brandt op doelt. Evenzoo heeft Hooft ons een tien dozijn gedachten meegedeeld uit Lottino's „Avenimenti", achtnemingen, zoo als de vertaler ze noemt. Ze zijn meestal ook van staatkundigen aard. Al die schrijvers behooren tot de school van Machiavelli. Niet in den zin juist, dat zij steeds dezelfde denkbeelden en theorieën over regeeringsbeleid en staatsmanskunst verkondigen, maar in den zin dat zij op dezelfde scherpzinnige wijze hun korte en puntige denkbeelden over den staat, het ambt van vorsten en overheidspersonen mededeelen. Ook in die soort van literatuur staat Italië bovenaan en heeft het een rij van navolgers gevonden. Het is voor de kennis van Hooft als denker en regeeringspersoon van belang te zien, hoe ernstig hij zich op dergelijke literatuur, in ons land toenmaals ten eenemale onbekend, heeft toegelegd naast zijn ingenomenheid met de Italiaansche geschiedschrijvers.

Van een ander proza-schrijver, wien Hooft zijn bijzondere ingenomenheid toonde, moet nog gewag gemaakt worden. Wij dienen daarbij nog even op Tacitus terug te komen. Dat „de stijl van Tacitus" een mode-artikel in Italië geworden was, hebben wij reeds bij Davanzati opgemerkt. Thans moeten wij nog wijzen op Trajano Boccalino, mede een bewonderaar van Tacitus en schrijver van commentaren op diens werken. Hooft was bijzonder ingenomen met zijn „Ragguagli di Parnaso", waarvan hij er verschillende vertaalde onder den titel van „Nieuwmaren uit Parnas." Hoeveel hij met deze nieuwstijdingen ophad blijkt uit zijn briefwisseling met zijn zwager Justus Baak. En werkelijk hebben wij hier met een eerste proeve van een letterkundig voortbrengsel te doen, dat wij later herhaalde malen in andere landen zien nagevolgd, allereerst door Cervantes in Spanje. Het is een soort van spectatoriaal tijdschrift. Veel toespelingen er in zijn thans duister, maar er is nog genoeg over om ons te overtuigen dat er alle reden voor Hooft was om belang te stellen in den satiricus. Boccalino was in 1556 geboren; zijn levendige geest wijdde zich aan wijsbegeerte, geschiedenis en letteren toe met al den ijver die zijn tijd- en landgenooten kenmerkte. Zijn vrijheid van spreken en schrijven was oorzaak, dat hij Rome moest ontvluchten en al weder in Venetië een schuilplaats moest zoeken. Daar vooral maakte hij zich bekend als vereerder van Tacitus. Hij was er gelijktijdig met Hooft en gaf er ook de eerste zijner „Tijdingen van Parnas" uit, waarvan een groot succes het gevolg was. Hij was een scherp tegenstander van het Spaansche regeeringsbeleid in Italië. Later verschenen de „Tijdingen" in twee honderdtallen in herdruk te Amsterdam bij J. Blaeu. Apollo ontvangt op den Parnas al de klachten over en beschuldigingen tegen vorsten, krijgsoversten en auteurs ingebracht. Somtijds ook brengt hij ons tijdingen uit Parnas van eenige jaren vroeger. Zoo krijgen wij het oordeel van Apollo over Alba's verblijf in de Nederlanden, waarbij Boccalino krachtig te velde trekt tegen „de dwingelandij van hen die de vrijheden der volken vertreden", wat natuurlijk ook zijn toespeling op Florence vindt. Met

het oog op de Nederlanden zegt hij: „Het Spaansch verstand is verwonderlijk bekwaam om volkeren te regeeren die, geboren en gestadig geleefd hebbende onder opperheerschappij, de volle slavernij kunnen gedoogen." Apollo beduidt echter

Sienna.

Alva, „dat hij had moeten begrijpen, dat om een vrijgeboren volk te brengen tot slavernij, de hoogste onvoorzichtigheid was"; dat hij „door wreedheden en onmenschelijkheid aan te wenden het volk tot vertwijfeling gebracht had". Maar het is duidelijk, zoo vervolgt hij, „dat Alba er op uit was geweest om uit louter staatzucht zich te doen handhaven in de voortdurende landvoogdij der Neder-

landen, wat ook de Koning zijn meester zoo verstoord heeft gemaakt". Dit is een voor ons nieuw gezichtspunt.

Het is opmerkelijk hoe de opstand van de Nederlanden reeds van den beginne af in Italië de grootste belangstelling en deelneming heeft gewekt.

Wij zouden Boccalino een voorlooper van Steele en Addison en van Justus van Effen kunnen noemen. In hun humoristische uit- en invallen hebben zij iets met hem gemeen. In een toespeling op de verrekijkers, „onlangs in de Nederlanden uitgevonden", zegt hij, dat „ze tot hooge prijzen worden opgekocht door groote personages, die ze ten geschenke geven aan de hofjonkers en staatsdienaren, dewelke gebruikt hun lieden doen zeer nabij schijnen de belooningen en de bevorderingen, die het bloote oog, ja dikwijls de tijd des levens niet bereiken kan." Dan verkoopt men nog in de kramen op den Parmas, zegt hij, „menschenoogen, en die zijn van wonderlijke deugd, want het is ongeloofelijk, hoeveel beter men zijn eigen zaken afdoet, als men ze beziet met andermans oogen". En in dien trant gaat het voort, waarbij de spotzieke auteur nog doet opmerken, dat er in de magazijnen op Parnas ook zeer veel vraag is naar ijzeren boeien om er „de lieden van verstand en oordeel mede vast te leggen."

Deze aanhalingen zijn voldoende om duidelijk te maken, dat Hooft in Boccalino een verwanten geest ontmoet had en zich dus zeer tot hem aangetrokken moest gevoelen. Ook Justus Baak was zeer met de „Nieuwmaren" ingenomen.

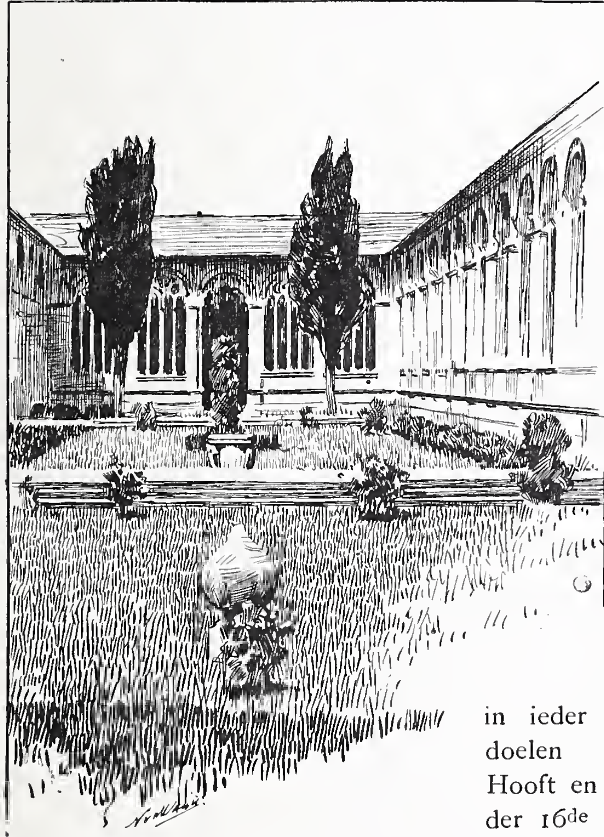
Dat Hooft ook de Novelle in Italië heeft leeren schatten en ze als iets nieuws naar Nederland heeft willen overbrengen, blijkt uit die enkele proeve ons door hem onder den titel van Larissa bekend gemaakt.

De Novelle was het populairste letterkundig produkt der 16de en 17de eeuw in Italië en heeft haar schoonste en boeiëndste episoden aan het tooneel van andere landen, ook aan Shakespeare en zijn tijdgenooten afgestaan. De adellijke jonkers en jonkvrouwen lazen novellen, zich na den maaltijd koesterende in de zon. Men schreef novellen zelfs om een stand, of familie of persoon te hekelen en ten toon te stellen. De novelle was het voertuig voor alles, reeds van haar eersten oorsprong in de 13de eeuw af, voor satire, voor de lessen der elegance, voor de anecdoten in de volkstaal, enkele malen ook voor de politiek. Voortdurend bleef zij zich daarbij op het nooit uitgeputte veld van het geslachtsleven bewegen; huwelijksbedrog, jaloezie, booze vrouwen, galante heeren, vondelingen, de altijd herhaalde aanvallen op het kloosterleven, dat alles leverde de kleurrijke stof van de Italiaansehe novelle. Zij was zelfs van haar vroegsten tijd aangewend als opvoedingsmiddel, om goed te leeren spreken, om den jongeling in de kunst van *il bel parlar* te oefenen.

Larissa nu draagt zoo door en door een Italiaansch karakter; zij ademt zoo geheel en al den geest der Florentijnsche novellenschrijvers, dat het ons niet eens behoeft te worden verteld, dat wij hier met een vertaling te doen hebben. Dat neemt niet weg, dat wij gaarne den naam van den oorspronkelijken schrijver zouden willen weten. Het zou mij niet verwonderen, dat zij

aan il Lasca (Grazzini) moest worden toegeschreven. Ik hoop mijn onderzoek daaromtrent nog voort te zetten.

En nu ten slotte de „Brieven". Die weet welke plaats verzamelingen van dien aard, hetzij tijdens her leven of als nagelaten bescheiden uitgegeven, in de Italiaansche letterkunde innemen, zal zich niet verwonderen, dat Hooft er onwillekeurig toe gebracht is van de „Briefwisseling", een der letterkundige vormen, een niet gering te schatten kunstuiting te maken. Hij heeft in Italië onder anderen nog kunnen hooren, wat een ontzaglijken opgang de „Lettere" van Pietro Aretino, den auteur van zijn „Schijnheilig", hebben gemaakt.

Campo Santo (Kerkhof te Pisa.)

Er zijn in onze letterkunde twee verzamelingen „Brieven", beiden van groote beteekenis voor de taal zelve, zoowel als voor het karakter van de schrijvers en het tijdperk waarin zij leefden. Beiden zijn rijke bronnen voor de geschiedenis onzer letteren en voor onze staatkundige geschiedenis. Toch hebben die twee verzamelingen nooit de aandacht van ons volk getrokken in die mate, als zij het in ieder opzicht verdienden. Wij bedoelen de Brieven-verzameling van Hooft en van Bilderdijk. Die een proza der 16de eeuw wil leeren kennen, een proza vol oorspronkelijk leven, waarin de gestalten van zooveel jaren achter ons zich opnieuw beginnen te bezielen, leze de brieven uit dien tijd, bovenal die van Hooft en de zijnen. Die een proza wil leeren kennen, waarvan in de eerste 40 jaren onzer eigen eeuw geen weerga bestaat, leze Bilderdijk's brieven. Hooft heeft die kunst van briefschrijven uit Italië medegebracht. In het algemeen is „de Brief" in de letterkundige geschiedenis, van Italië uit, naar de overige landen overgegaan. Busken Huet staat er afzonderlijk bij stil en doet uitkomen, dat de beschouwing van Hooft van die zijde de moeite loont. Reeds een dertig jaar geleden wees Huet er op, en dat was een groote verdienste in een tijd toen Van Vloten's uitgave van Hooft's brieven, volledig en naar tijdsorde gerangschikt, nauwelijks de aandacht trok. Is het thans beter?

Ik wil voorloopig het hierbij laten, ofschoon ik nog veel over mijn onderwerp zou hebben mede te deelen. De bedenking of het wel voor dit tijdschrift geschikt zou zijn, weerhoudt mij op het oogenblik, hoe verre van uitgeput de stof ook zijn moge. Wel, kwam mij voor, is een vaderlandsch tijdschrift in ieder geval de plaats om belangstelling op te wekken voor een der merkwaardigste karakters, die onze 17de eeuw heeft opgeleverd, in mijn oog ook het meest sympathieke karakter, het karakter dat onvoorwaardelijke geestdrift, en zoowel liefde als ontzag inboezemt. In Hooft vereer ik den Nederlandschen Gentleman der 16de eeuw. In zijn „Land van Rembrandt" zegt Busken Huet: „Alles komt hierop neer, dat Hooft, die de uitdrukking Hero-worship niet kent en deugd noemt hetgeen wij genie heeten, in iedere orde van grootheid sympathie voor deze aan den dag legt. Hij bewondert schamele lieden, die voor de vrijheid hun brood en hun leven over hebben; wakkere vrouwen wonderen van huwelijksliefde verrichtende; mannen van welstand, die zonder zich een naam in de geschiedenis te maken of te willen maken, daden van zelfopoffering voor het vaderland plegen." In de kunst van geschiedschrijven, wij zagen het, was vooral Italië zijn meester; maar het hart, de ziel, die er uit spreken, droeg hij in zichzelf om.

Ik hoop dat het mij gelukt is, aan te toonen, hoe noodzakelijk het is, als men Hooft wil leeren kennen en liefhebben, en de beteekenis van zijn reis wil begrijpen, rekening te houden met hetgeen er toenmaals te Florence en te Venetië te doen was, en na te gaan, hoe hij er zijn tijd heeft doorgebracht. Hoe meer men dit tijdperk in Italië leert kennen, des te hooger stijgt onze bewondering voor Hooft. Hij moet er verbazend gewerkt hebben.

Zie men overigens in deze regelen een daad van piëteit jegens een man, wiens vereering zoo gunstig op het nageslacht kan werken.

Breda, 1892.

UIT DE STUDEERCEL DER REDACTIE.

Iets nieuws te vernemen omtrent een boek, dat in bijna alle talen der wereld, tot in het Soendaneesch toe, is vertaald, wekt altijd belangstelling.

Gedurende de twee laatste jaren heeft men op nieuw werk gemaakt van Defoe's *Robinson Crusoe*, vooral in Duitschland. Hermann Ullrich uit Chemnitz is bezig — hij vertelt het zelf — aan eene geschiedenis van alle Robinsonaden, in Duitschland en elders, waarbij eene compleete lijst der navolgingen van Defoe in het licht zal verschijnen. Deze zeer omvangrijke arbeid zal eerlang worden uitgegeven. Intusschen verscheen in 1892 een *Promotionsschrift* van August Kippenberg onder den titel: *Robinson in Deutschland bis zur Insel Felsenburg* (1731—1743). *Ein Beitrag zur Litteraturgeschichte des* 18. *Jahrhunderts* (Hannover).

Deze dissertatie beoordeelend in het zeer degelijke *Zeitschrift für vergleichende Litteraturgeschichte* van Dr. Max Koch, (VI, 3, bl. 259, en vlg. 1893) heeft Hermann Ullrich verschillende tekortkomingen van August Kippenberg aangetoond, waarbij blijkt, hoe rijk Duitschland in het tweede vierdedeel der achttiende eeuw aan Robinsonaden was. Beide auteurs — Ullrich en Kippenberg — toonen evenwel op het duidelijkst, dat zij schromelijk mistasten, zoodra zij van Nederlandsche Robinsonaden beginnen te spreken.

Ullrich zegt immers: „Dass der mir in einer holländischen, einer französischen und einer deutschen Ausgabe wohlbekannte „Kurtzweilige Avanturier" des Nicolaus Heinsius auch unter dem Titel der Niderländische Robinson herausgekommen ist, hätte ich aus dem Katalog der Weimarischen Bibliothek wissen können, aber übersehen. Kippenbergs Registrierung dieses Buches verdanke ich meine jetzige Kenntnis der Tatsache." Bij zooveel kennis, als de auteur over Defoe en zijne navolgers aan den dag legt, schijnt het zonderling, dat hij zoo averechts over den *Vermakelijken Avanturier* van Nicolaas Heinsius spreekt. Ieder weet in Nederland, dat onze beste schelmenroman in 1695 in het licht verscheen, en dat er acht uitgaven van gedrukt werden tot 1756. Het is volkomen onmogelijk, dat dit boek onder den titel van den *Niderländschen Robinson* uitkwam, daar het 24 jaar ouder is dan Defoe's: *The life and surprising adventures of Robinson Crusoe* (1719), en daar er in de beide dikke deelen hoegenaamd niets voorkomt, dat op eene Robinsonade zou gelijken. Noch Ullrich, noch Kippenberg, hebben den *Vermakelijken Avanturier ofte de wispelturige en niet minder Wonderlijke Levensloop van Mirandor* gelezen. Zij zouden dan van dezen roman gezwegen hebben, die in rechte lijn afstamt van Spaansche en Fransche schelmenromans, maar met het Robinsonmotief hoegenaamd niets heeft te maken. Het eenige nieuwe, wat Ullrich bericht, is, dat er eene Duitsche vertaling van *Mirandor* bestaat. Tot nog toe werd mij alleen eene Italiaansche (*L'Avventuriere Ollandese*, 1732) en eene Fransche (*L'avanturier Hollandois*, nieuwe druk, 1801) bekend. De Duitsche geleerden hadden onmiddellijk moeten zien, dat Heinsius niets aan Defoe, maar misschien een enkelen trek aan den langdradigen *Simplicissimus* (1669) van Grimmelshausen te danken heeft, mocht ook deze in zeker opzicht als voorlooper van Defoe zijn te beschouwen.

Dat Ullrich zoowel als Kippenberg zoo zonderling spreken over den Hol-

landschen Robinson — de Génestet zou zeggen, „als kippen zonder kop" — is misschien te wijten aan eene verwarring. In 1731 verscheen te Leiden een roman in twee deelen onder den titel van: *De nieuwe Avanturier. Beschryvende zyne overzeldzame, wonderbare en aanmerkelyke gevallen, op zyn Nieuwe en Gevaarlyke Reistogt naar het onbekende Zuid-land. Uit het Deensch.* Misschien is dit boek in de bibliotheek te Weimar, en hebben de Duitsche Robinsonologen zich laten verleiden daarin den schelmenroman van Dr. Nicolaas Heinsius te zien.

Er is nog eene andere mogelijkheid. In Holland verschenen in het midden der 18den een viertal Robinsonaden: *De Hollandsche Robinson*, 1743; *De Walcherensche Robinson*, 1752; *De Spaansche Robinson ofte de zeldzame levensgevallen van Don Blas de Soria Origuela.... Na een Spaans Handschrift vertaald*, 1758; en de *Haagsche Robinson*, 1758. Alleen met het laatste, overigens vrij zeldzame, boek, heb ik kennis mogen maken. Het heeft een zeer langen titel: *De Haagsche Robinson of de gevallen van Alexander... Behelzende zijn Geboorte en Opvoeding, zijne eerste werelds ontmoetingen, Dienstneming onder de Moscoviten, en daarna onder den berugten Thomas Kouli-Kan, plondering der stad Dehli en Min-avontuur aldaar, zijn gevangneming en slavernij in Turkyen, Wonderbaarlijke verlossing van een wreede Doodt, werd door den Groten Heer op enige ontdekking uytgezonden, Schipbreuk, en belanding op 't onbekende eiland Tirevas, en zijne overwonderbaarlijke ontmoetingen aldaar, op wat wijze hij er de eerste maal met den vorst van dat land van daan kwam. IJselijke Hongersnood, en zijn wonderbaarlijke kloekmoedigheid, aankomst op een ander onbekend Eiland, hunne ontmoetingen aldaar, terugkomst op het eerste, terugkomst in Europa, en gelukkig besluit zijner gevallen* (2 deelen). Te Alkmaar, gedrukt bij Jacob Maagh, Ordinaris Stads-Drukker in de Houtil, 1758, 12°.

Het ongemeene van dit wonderlijke boek is, dat het een picaresken roman en eene Robinsonade tegelijkertijd aanbiedt. Het leven van den held, Alexander de Cinq Etoiles, wordt beschreven van zijne geboorte af. Hij is de zoon van een Haagsch apotheker, gedraagt zich slecht, wordt knecht bij een lichtmis, en vergezelt dezen, die eene operazangeres uit den Haag, Sirena, geschaakt heeft. Spoedig verwart Alexander zich in allerlei avonturen, wordt te Versailles kamerdienaar bij een berooiden graaf, die hem zijn loon niet betaalt, gaat over in dienst van een parvenu, De Saint-Corneille, en komt te Nantes en te Rochefort.

Tot dusver is de *Haagsche Robinson* een schelmenroman. Maar nu begint de Robinsonade: Alexander gaat scheep te Rochefort, maakt reizen naar Afrika en Zweden, neemt dienst bij de Russen, daarna bij Thomas Kouli-Khan, wordt slaaf bij de Turken, en door den Sultan gekozen als Hollander om Turksche coloniën aan te leggen. Alexander komt in de Stille-Zuidzee, en ontdekt een onbekend eiland met eene zeer goedaardige bevolking, een soort van paradijs, waar zelfs het vee zich onderscheidt door „vermakelijk geloei".

Op dit eiland Tirevas regeert de vorst Zein-Zemin (het sieraad des vaderlands), die in alle deugden uitmunt, en op het punt is te huwen met eene even deugdzame princes Fatima. Maar het scheepsvolk van Alexander komt in

opstand, neemt hemzelven en Zein-Zemin gevangen, en steekt in zee. Een storm noodzaakt de matrozen Alexander weer aan hun hoofd te stellen. Zij komen bij een tweede eiland, waar zij eene schitterende vorstin in een tooverpaleis bezoeken. Daar deze den prins Zein-Zemin wil huwen, keert Alexander met hem naar Tirevas terug, waar de vorst met Fatima in den echt wordt verbonden. Alexander komt behouden in Europa aan.

Zeer belangrijk kan dit bont verhaal niet genoemd worden, maar op de lijst der navolgingen van Defoe behoort het zeker voor te komen. Of dit boek zich in de bibliotheek te Weimar bevindt, of men het met den titel van Nederlandschen Robinson heeft voorzien, en om den picaresken inhoud met Heinsius' *Mirandor* heeft verward, kan ik niet beslissen. In elk geval moet de *Haagsche Robinson* voor Duitsche Robinson-vorschers belangrijk zijn, daar het motief van een onbekend eiland, waar men eene modelbevolking van deugdzame menschen aantreft, Duitsch is, en door den onbekenden Hollandschen auteur hoogst waarschijnlijk is ontleend is aan *Die Insel Felsenburg* van Johann Gottfried Schnabel (1731—1743).

Deze Schnabel vatte het Robinson-motief met zekere oorspronkelijkheid op. Een man en eene vrouw lijden schipbreuk, en komen op een onbekend eiland, ergens in den oceaan boven Sint-Helena gelegen. Dit eiland heeft moeilijk te bestijgen rotsen aan de kust, maar zoodra de gevaarlijke tocht over de hooge klippen is volbracht, komen de schipbreukelingen in een paradijs met de heerlijkste Flora en Fauna. Zij huwen, brengen een aantal kinderen, zonen en dochteren, groot, en ontvangen in hun Eden een gezelschap van jonge schipbreukelingen, mannen en vrouwen, die huwen met de zonen en dochters van het eerste paar. Onder het wijs bestuur van den stamvader dezer Robinson-familie leiden allen een voorbeeldig en heerlijk leven. Al het onrecht en al de ellende uit de oude wereld worden op dit eiland vermeden door wijsheid, rechtvaardigheid en verdraagzaamheid. De auteur schildert eene ideale maatschappij, waarin geen onderscheid van stand of kerkgenootschap de menschen kwelt.

In onzen *Haagschen Robinson* zijn de sporen van navolging dezer voorstelling duidelijk te herkennen, vooral in de schildering van het gelukzalig eiland Tirevas. Ten bewijze volgt hier een kort citaat over de natuurschoonheid van het eiland: „De Velden, met de heerlykste Tapyten van overvloed gesierd, „zyn door Bergen gescheiden, waarvan het aanschouwen niet minder verrukkend „is! Hare Hellingen zyn met Bomen bedekt, altoos groen, en met smakelyke „Vrugten beladen, die telkens door een nieuwe bloeizem werden aangekondigt! „Uit hare toppen ziet men den onvergankelyken Ceder en den Ryken Pynboom hare trotsche kruynen opsteken! Zy schynen het Hemels Verwulft „te ondersteunen, en als zooveele heerlyke Pylaren te zyn, waar op een blauw „Gewelft, met Edelgesteente bezaaid, rust! Aan de voet der voortreffelyke „Cieraaden van dat Heerlyk Schouwtoneel vloeien een menigte stroomen, „en mindre vlieten, waarvan de doorschynende Wateren, met een zagt gе„ruysch, over een Zand, 't welk zy met Gouden en Zilveren korrels mengen, „rollen en hare heilzame sappen door oneindige onbekende straaltjes aan de

„Wortels der Bomen en Gewassen brengen, die het aardryk verryken, de „schepzelen voeden en de Lugt bebalzemen. In 't verschiet ziet men in de „lieffelyke Groente een menigte weeldrig vee van verscheide zoorte, onder een „vermakelyk geloei, grazen."

Uit dit staaltje kan blijken, dat de onbekende auteur een zeer gebrekkig stylist is, maar, dat hij Schnabel's roman heeft gelezen, blijkt tevens uit deze bijzonderheden, overeenstemmend met het eden van Felsenburg. Daarenboven op Tirevas heescht dezelfde maatschappelijke inrichting : geen onderscheid van stand, bevordering tot hooge ambten naar bekwaamheid. De koning is als de vader van een groot huisgezin, „die aan zijne Kinderen het Brood naar maten van ieders kragten en vermogens uitdeelt." Het goud en zilver is er in overvloed, maar toch wordt op Tirevas geen munt gebruikt; de eenige rijkdommen bestaan in koorn, vee en levensmiddelen. Wordt Felsenburg door één menschenpaar bevolkt, waarbij zich later andere schipbreukelingen aansluiten, op Tirevas stamde de bevolking van twee kinderen, die uit één ei geboren waren.

Voor de Robinsonologie is deze *Haagsche Robinson* van gewicht. De andere Hollandsche navolgingen van Defoe zijn nog niet afzonderlijk onderzocht, daar de weinige regels van Schotel in zijne *Vaderlandsche Volksboeken* (1874) niet dan eenige verwarde titels brengen. Wij bezitten eene vertolking van Defoe van 1721, waarvan de tweede druk te Amsterdam in 1735, en de derde aldaar in drie deelen met platen (1752) uitkwam. Schotel noemt nog den titel van eene Hollandsche Robinsonade: *De Hollandsche Kluizenaar of het leven van Andries Blank.*

Ullrich somt de bronnen op, waaruit in Duitschland de kennis der tallooze navolgingen van Defoe vloeit. Hij noemt: E. J. Koch's *Compendium der Deutschen Litteraturgeschichte* (1795—1798) II, 267—275, en J. Ch. Ludw. Haken's *Bibliothek der Robinsone*, (1805—1808). De ook in Nederland bekende verhandeling van H. Hettner, *Robinson und Robinsonaden* (1854) — door Schotel geciteerd — wordt door Ullrich als onvoldoende terzijde gelegd. Hij zelf verhaalt in de genoemde recensie van Kippenberg's dissertatie, dat hij al jaren lang aan het verzamelen is van bouwstoffen voor eene volledige monographie over alle *Robinsons* na Defoe. Hij rekent, al wat vóór den Engelschen *Robinson Crusoe* valt, ongeschikt voor zijn kader. En te recht. Hij zou met Ulysses op het eiland van Circe of van Calypso hebben moeten beginnen — hij zou den verloren roman van Antonius Diogenes (100 na Chr.) over den tocht van Dinias en Dercyllis naar Thule, de omzwervingen van Sint-Brandaen en van Sindebad den Zeeman, de zonderlinge ontmoetingen van Sir John Maundeville (pseudoniem van den Luikschen arts Jean de Bourgogne) hebben moeten behandelen, en daardoor tot eene uitvoerigheid vervallen zijn, — die hem mijlen ver van zijn eigenlijk onderwerp zou hebben verwijderd.

Het is te hopen, dat de ons beloofde monographie eerlang het licht zie, dat dan aan onze Nederlandsche Robinsonaden wat meer aandacht gewijd, en dat de naam van Dr. Nicolaas Heinsius als schrijver van een Nederlandschen *Robinson* niet meer genoemd worde.

Nederlandsche Verzen en Nederlandsch Proza.

VII.

Geschiedenis der Nederlandsche Letteren. Een handboek voor Gymnasia en Hoogere Burgerscholen door Dr. W. Everts, Directeur der scholen voor Hooger- en Middelbaar onderwijs te Rolduc. 4de herziene druk. Amsterdam, *C. L. van Langenhuysen*, 1890.

Het handboek van Dr. Everts is zeer gunstig bekend. De methode, de stijl, de inhoud — alles maakt een bevredigenden indruk. Vier uitgaven bewijzen, dat het door vele Nederlandsche leerlingen wordt gebruikt. Er zal eerlang een vijfde druk noodig zijn. Voor den vierden had de auteur, — „dank zij de levendige, steeds groeiende belangstelling in onze oude letteren," tengevolge van welke de ontdekkingen en de nieuwe uitgaven zeer menigvuldig worden — reeds eene „gedeeltelijke omwerking van de eerste hoofdstukken" moeten ondernemen.

Ten einde een bewijs van belangstelling in de studie onzer middeleeuwsche Lettergeschiedenis te geven, zal ik hier aanteekenen welke noodzakelijke wijzigingen er in den volgenden druk van dit overigens zeer bruikbaar en goed geschreven handboek moeten gemaakt worden voor het tijdvak der middeleeuwen.

1o. De auteur kan zonder eenig nadeel voor het onderwijs zijn allereerste hoofdstuk: *Oude Letteren* doen vervallen (bl. 1—15). Hij zegt zelf zeer juist: „*Oud-Nederlandsch in den eigenlijken zin des woords bestaat er niet.*" Als dit waar is, dan bestaat er *à plus forte raison* ook geene oud-Nederlandsche Letterkunde. Eenige vluchtige woorden over het *Hildebrandslied*, den *Beowulf*, den *Heliand* en het *Lodewijkslied* behooren niet in eene geschiedenis onzer letterkunde te worden opgenomen.

2o. Bl. 24 en 25 beweert de auteur, dat Veldeke zijn *Eneit* heeft bewerkt naar den *Roman d'Enéas* van Bénoit de St. More. In 1888 heeft Gaston Paris (*La littérature française au moyen age*, p. 77) hetzelfde beweerd. Sedert 1888 is deze quaestie gewijzigd. Dr. J. J. Salverda de Grave heeft in zijne dissertatie: *Introduction à une édition critique du Roman d'Enéas* (1888) eene stelling opgenomen: „De *Roman d'Enéas* is niet van Benoit de St. More." In zijne: *Enéas*, *texte critique* (Halle, 1891) heeft hij (p. XXIV—XXIX) deze meening nader toegelicht. De vergelijking met een ontwijfelbaar echt werk van Bénoit, *le Roman de Troie*, leerde hem, dat de roman van *Enéas* tot voorbeeld strekte voor Bénoit, maar dat deze er geenszins de auteur van was.

3o. Bl. 28. De 724 gehavende Middelnederlandsche verzen, bekend onder het opschrift: *Van den Bere Wisselau* mogen niet gebracht worden tot de Dietsche navolgingen van Frankische romans. Het optreden van een koning Karel bewijst hier zeer weinig. Het fragment draagt eene Duitsche kleur, daar de helden Espriaen en Gernout uit de Duitsche heldensage er in voorkomen. Eenige overeenkomst met den Duitschen *Ruother* valt terstond in het oog. De dichter moet in het oosten van ons vaderland,

Brabant of Limburg gezocht worden, omdat daar Duitsche invloeden merkbaar zijn. Misschien heeft hij het een en ander uit Duitsche heldenliederen bijeengebracht in den half heroïsch, half comischen toon van *König Laurin* of van den *Rosengarten zu Worms*. Dr. Jan te Winkel (*Niederländische Litteratur* in Paul's *Grundriss*, 1890) gist, dat *Wisselau* van Byzantijnschen oorsprong is.

4°. Bl. 28. De „*cantilena*", waarvan gesproken wordt in de aan Albericus Trium Fontium toegeschreven kronijk, is geen Latijnsch gedicht, maar een Fransche *chanson-de-geste: La Chanson de Basin*, waarvan melding gemaakt wordt in den *Renaus de Montauban*, en in de Kronijk van Philippe Mouskès. In het algemeen wijdt Dr. Everts veel warmer belangstelling aan *Karel en Elegast*, dan aan het *Rolantslied* — eene belangstelling, die noch op aesthetische, noch op historische gronden te verdedigen is.

5°. Bl. 31. Hier wordt beweerd, dat: „de *Roman der Lorreinen* de oudste *Karolingische* overleveringen bevat" — en er volgt onmiddellijk: „namelijk den strijd van het Nederlandsche stamhuis der Pepijnen tegen het Merovingische Frankengeslacht, dat zij verdrongen." Is deze omschrijving juist, dan mag er zeker niet van *Karolingsche* overlevering gesproken worden. De MajorDomus Pepijn speelt eene rol in deze zeer uitgebreide *chanson de geste*, die daarom tot den cyclus der Majores Domus moet gebracht worden. Schoon de herhaalde omwerkingen der oudste *chansons* de ontdekking der historische bijzonderheden zeer bemoeilijken, blijkt toch uit de eigennamen: Hervis de Metz, (Herwin), Garin (Werin) en Bègues (Bicke), dat er zeer oude Frankisch-Germaansche elementen ook in onze tegenwoordige redactie zijn overgebleven. Deze stelt den tijd der handeling in het tijdvak van Karel Martel en Pepijn, gelijk blijkt uit het optreden van Auberi le Bourgoing onder de vrienden van Garin, en van Yon de Gascogne, die aan den Eudon der *Vier Heemskinderen* herinnert.

6°. Bl. 35. § 4. De Britsche Romans. Deze geheele afdeeling dient te worden omgewerkt. Sedert in 1888 Alfred Nutt zijne *Studies on the Legend of the Holy Grail* uitgaf, is velerlei duisterheid opgehelderd. De critiek van Prof. H. Zimmer uit Greifswald over Nutt's boek (*Göttingische gelehrte Anzeigen*, 10 Juni 1890) wees op eenige zwakheden van Nutt's betoog. Daarbij kwamen in 1891 Prof. John Rhŷs met zijne *Studies in the Arthurian Legend* en Richard Heinzel met zijne: *Ueber die Französischen Gralromane.* Het uiterst moeilijke vraagstuk, op welke wijze de oud-Kymrische en oud-Iersche volksverhalen na de verovering van Engeland door de Normandiërs aan Fransche dichters zijn bekend geworden, kan nu reeds op eenigszins vollediger wijs worden beantwoord.

Zeer zeker zal uit het boek van Dr. Everts moeten wegblijven de bewering op bl. 37 uitgesproken: „Het Normandische koningsgeslacht was met die (oud-„Kymrische en oud-Iersche) volkssagen „zeer ingenomen, en Koning Hendrik II „gaf omstreeks 1160 last aan Wouter „Map, een Normandisch geestelijke, deze „Wallische verhalen tot een geheel te „brengen en in Fransche vormen over „te gieten. Langs dezen weg kwamen de „Britsche verhalen naar Frankrijk en de „Zuidelijke Nederlanden over, waar zij „in den Vlaamschen Graaf Filips van „den Elzas († 1191) een warmen voorstan-„der ontmoetten."

Dit alles is bijna louter fantazie.

Dat Koning Hendrik II aan Walter Map last zou gegeven hebben de Kymrische verhalen in het Fransch over te brengen, is een uit de lucht gegrepen sprookje, waarmeê, ware het een historisch feit, vele moeilijkheden uit den weg zouden te ruimen zijn. Een feit is

het, dat een basterdzoon van Koning Henry I, Robert Graaf van Gloucester, van zijn huiskapelaan, Geoffrey van Monmouth, een verslag verlangde omtrent de geschiedenis der vroegere Britsche koningen. Dat verslag werd door Geoffrey vóór 1147 geleverd, in zijne *Historia regum Britanniae.* Hij beweerde in zijne voorrede, dat hij de stof zijner verhalen gevonden had in eene Bretonsche kronijk, die hem door Walter Calenius, aartsdeken van Oxford, bezorgd was. Ten onrechte heeft men Walter Calenius en Walter Map verward, zooals aangetoond is door John Morley in zijn reusachtig werk: *An attempt towards a history of English Literature* (3 deel, 1889, p. 46).

De geheele bewering van Geoffrey van Monmouth is waarschijnlijk eene mystificatie, daar hij eenvoudig uitbreidt de gegevens van Nennius, die in de tiende eeuw eene *Historia Britonum* schijnt geschreven te hebben, over welke laatste door Arthur de la Borderie in zijn boek: *L'Historia Britonum, attribuée à Nennius et l'Historia Britannica avant Geoffroi de Monmouth* (1883) veel licht is verspreid. Geoffrey van Monmouth heeft de sagenverzameling van Nennius aangevuld, en er veel uit zijne fantazie bijgevoegd. Zijn werk werd door ernstige kronijkschrijvers als William van Newbury en Giraldus Cambrensis hevig gelaakt — door den eerste in zijne *Historia rerum Anglicarum* (*Proëmium*) tegen het einde der twaalfde eeuw, door den andere in zijne *Cambriae Descriptio*, veertig jaren na Geoffrey.

Dat Walter Map, aartsdiaken van Oxford, op verzoek van Henry II Kymrische volksverhalen in het Fransch zou hebben opgesteld, is daarom geheel onwaar, wijl Walter Map alleen één Latijnsch geschrift heeft nagelaten: *De nugis curialium*, waarin hij verklaart zoo met bezigheden te zijn overstelpt, dat hij nauwelijks adem halen kan („*Qui vix vaco vivere*"). In dit Latijnsch geschrift is geene enkele toespeling op Graal- of Arthurverhalen, alleen anecdoten over het hof van Henry II en Richard I. Een tijdgenoot en vriend van Walter Map, de reeds vermelde Giraldus Cambrensis, verklaarde in zijne *Expugnatio Hibernica* (*Opera*, uitgegeven door the Rev. James F. Dumock, V deel (1875), p. 410), dat Walter Map eens schersend tot hem zeide, hoe de vele woorden door hem gesproken ras zouden vervliegen, terwijl de geschriften van Giraldus in de toekomst zouden blijven leven.

Deze plaats van Giraldus heeft aanleiding gegeven tot velerlei geleerd getwist. Paulin Paris heeft (*Romania*, I, 471) willen beweren, dat de tegenstelling in de plaats van Giraldus tusschen *woorden* en *geschriften* (*scripta dare et verba dare*) zou moeten verklaard worden van *Latijn* schrijven en *Fransch* schrijven. Deze wonderlijk gewrongen verklaring, uitgedacht om Walter Map als schrijver van Fransche *chansons d'aventures* te handhaven, wordt door het leven van Map zelven weersproken. De Engelsche koningen gebruikten hem herhaaldelijk als gezant naar Frankrijk. Hij nam in 1179 deel aan een concilie te Rome, en werd voortdurend met allerlei staatkundige zendingen belast. In zijn zeer bedrijvig leven heeft Map den tijd niet gevonden, om uitgebreide avonturen-romans, als den *Lancelot*, de *Queste*, en *La Mort Arthur* te schrijven. Eene valsche traditie heeft geruimen tijd den aartsdeken van Oxford tot auteur gemaakt van Fransche romans, die nooit door hem geschreven zijn.

Het zou dus moeilijk worden met Dr. Everts vol te houden, dat door de Fransche bewerkingen van Map aan de Kymrisch-Bretonsche volksverhalen bekendheid werd verschaft in Frankrijk en elders. Het vraagstuk, hoe deze vertellingen, vooral de *Arthur-* en *Graal-vertellingen*, ter kennis van Normandiers

en Franschen gekomen zijn, moet geheel anders worden opgelost. Het veiligst zal zijn hier te raadplegen, wat Gaston Paris (*Histoire Littéraire de France*, XXX, 1888) daarover heeft in 't midden gebracht. Deze meent, dat de Normandiërs na de verovering van Engeland en Zuid-Wales door hunne *lays*, evenals de Bretons, veel hebben bijgedragen, om „la matière de Bretagne" in Europa bekend te maken — eene meening gesteund door Rhŷs (*Arthurian Legend*), maar weersproken door den uitgever van vele der aan Chrestien de Troyes toegeschreven werken, Wendelin Förster.

7o. Bl. 47. Dat de Dietsche *St. Brandaen* „wellicht het alleroudste" werk is, 't welk „wij in ons Nederlandsch" bezitten, schijnt onjuist. Onze Dietsche tekst zal eer in de XIVde dan in de XIIde eeuw moeten geplaatst worden. Men heeft opgemerkt, dat onze Dietsche Brandaen-verzen zekere kortheid vertoonen, die aan het metrum van Veldeke herinneren. Daar evenwel onze *Brandaen* uit het Duitsch is vertolkt, gelijk nog onlangs door Dr. J. Bergsma, in zijne *Bijdragen tot de wordingsgeschiedenis en de critiek der Middel-nederlandsche Brandaen-teksten* (1887) is bevestigd, daar in onzen Dietschen tekst het meest aansluiting gevonden wordt bij een Duitsch volksboek der XVde eeuw, — in dien zin, dat onze Brandaen geene rechtstreeksche navolging van het genoemde volksboek is, maar wel van eene Duitsche berijming, die tot grondslag van het volksboek heeft gestrekt — kan derhalve onze *Brandaen*-tekst niet tot de alleroudste documenten onzer Dietsche letteren gerekend worden. Maar wel is zeer oud de oorspronkelijke Iersche zeevaarderssproke, de *Imram Brenain* (omzwervingen van Brandaen) uit de negende eeuw, schoon de ons behouden Iersche tekst jonger is, en de daarvan gegeven Latijnsche bewerking *Navigatio Sancti Brandani* uit het begin der elfde eeuw dagteekent.

8o. Bl. 52. Het is geene „uitgemaakte zaak" dat „onze Nederlandsche *Reinaert* naar de 20ste Fransche branche door Pierre de St. Cloud, een priester uit La Croix-en-Brie bewerkt is." Ernest Martin heeft in zijne uitgaaf der Fransche *Reinaert*-verhalen (*Le Roman de Renart*, 1882—1887) duidelijk bewezen, dat de uitkomsten van Jonckbloet in zijne *Etude sur le Roman de Renart* (1863) geheel vervallen zijn, daar Pierre de St. Cloud alleen de auteur is van de 16de branche — dat hij een geheel ander dichter is dan le prêtre de la Croix-en-Brie, die hem ver overtreft; dat hem te veel eer wordt bewezen, als men hem voor den auteur van „*le fameux Plaid*" houdt.

9o. Bl. 61. Het is onjuist, dat Maerlant „uit liefde voor eene jonkvrouw" zich tot dichten zette. Deze oude voorstelling is vervallen. Zoowel Dr. Joh. Frank (Inleiding zijner uitgaaf van *Alexanders Geesten*, 1882), als Dr. Jan te Winkel (*Maerlant's Werken*, 2e druk, 1892), houden het er voor, dat Maerlant zijn *Alexander* aan eene deftige adellijke dame opdroeg, die belang stelde in geschiedenis en letteren, als destijds meer het geval was, anders zou hij al zeer onbeholpen het hof gemaakt hebben aan eene jonge vrouw, daar hij in zijn *Alexander* op het voorbeeld van Gautier de Châtillon veel kwaad zegt van de vrouwen.

Het was niet om afbrekende critiek te oefenen, dat het bovenstaande werd in 't midden gebracht. Een handboek voor letterkundige geschiedenis kan op sommige plaatsen herziening noodig hebben, maar houdt daarom toch niet op een in vele opzichten voortreffelijk handboek te zijn.

Zomeravond, naar eene aquarel. Eigendom van de firma Preyer & Co.

JAN VROLIJK

DOOR

P. A. HAAXMAN Jr.

Als ik eene geschiedenis van Den Haag en de Hagenaars had te schrijven, zou daarin met gulden letteren aangeteekend dienen te worden de heer Johannes Martinus Vrolijk, in de residentie geboren den 1en Februari 1846

en aldaar tot op den huidigen dag wonende in een deftig perceel in 't Noordeinde, plaatselijk genummerd 103. De lust zou mij dan bekruipen om allereerst daarbinnen in het gezellige „home" van den jovialen schilder een kijkje te nemen en den lezer een tafereel voor te houden van oud-Hollandsche degelijkheid. Hij deelt er het huiselijk geluk met eene lieve en verstandige vrouw *), en een goed deel van den dag weergalmt de woning van het vroolijk gesnap van een drietal snoezen van meisjes met stralende kijkers en kersroode wangen en van een prachtexemplaar van een jongen, die, alhoewel eerst onlangs op eigen beenen van wal gestoken, nu reeds zijn grootste pret vindt in de studie van prentenboeken met veel paarden en rundvee. Als de kleine familie Vrolijk voor het raam zit, blijven de voorbijgangers onwillekeurig stilstaan. Zij zijn dan ook een feest voor de oogen, dat blonde viertal, en Rafaël had voor zijn balustrade-engeltjes op zijn beroemd Madonna-doek geen mooiere modellen kunnen kiezen.

Als ik verder alleen op den Hagenaar had te letten, zou ik niet onvermeld mogen laten, dat de heer Vrolijk overal even gaarne gezien is, niet het minst natuurlijk in de kringen zijner kunstbroeders; dat hij een gezonden kijk op de dingen heeft, ietwat naar den optimistischen kant; dat hij er niet spoedig toe komt critiek uit te oefenen, vermoedelijk omdat hij de moeielijkheden des levens zelf te veel ondervonden heeft; en dat hij onverbiddelijk is voor degenen die over anderen een oordeel durven vellen zonder zelf nog iets te beteekenen. Als hij over dit laatste onderwerp bezig is, heeft zijn woord iets ronds, zijn gebaar iets vierkants, dat niet nalaat voor die nobele natuur in te nemen.

Onwillekeurig spreek ik thans niet meer van den heer Johannes Martinus Vrolijk, maar van den artist Jan Vrolijk, den vee- en landschapschilder, die in zijn woning wel een hoog en ruim vertrek heeft, waar hij aan zijn werk de laatste hand legt, maar wiens eigenlijk atelier is opgeslagen onbegrensd in het zonnige weiland, in de pikant verlichte boerendeel en de schaduwrijke melkbocht, kortom in de rijke en gastvrije natuur, daar is Vrolijk in zijn element. Hij was het reeds op jeugdigen leeftijd, hoewel toen nog onbewust van zijn latere carrière. In die dagen, den nabloeitijd der romantiek, was het plein-air schilderen nog lang niet zoo algemeen doorgedrongen als tegenwoordig. Zoo veel te meer teekende men. In onzen tijd zijn de horren verhangen: men teekent te weinig en schildert te vlug. Maar dit daargelaten en om terug te keeren tot de eerste beginselen der teekenkunst van Jan Vrolijk, deze leerde hij van zijn 12-jaar ouderen broeder Adriaan, een der verdienstelijkste leerlingen van Andries Schelfhout. Als knaap was het Jan's grootste genoegen om 's avonds in de huiskamer broer Adriaan penteekeningen te zien maken van over dag verzamelde indrukken. Van alles zag men in dat studieboek: landschapjes, dierstudies, stadsgezichtjes met straattypen, vignetten en ook portretten van toen levende celebriteiten. Vooral van

*) De heer Vrolijk huwde 14 Augustus 1884 met Maria Kruijt.

artisten kwamen er treffend gelijkende potloodkrabbels in voor. Zoo herkende men Destrée, David Bles, S. Verveer, Herman ten Kate, Scheeres, Bakhuijzen Senior, tijdgenooten tegen wie in die dagen door de jongeren in de kunst met eerbied werd opgezien.

Met geestdrift kan Jan van dien eersten leermeester spreken, van wiens lessen hij niet lang profijt mocht trekken. Adriaan overleed reeds op 28-jarigen leeftijd. Op de een of andere auctie komt bij wijlen nog wel eens een teekening of schilderij van dien ouderen Vrolijk voor: keurige kabinetstukjes, die het eigenaardig kenmerk dragen van den tijd van Schelfhout en B. C. Koekkoek. In de particuliere verzameling van Jan is een uitmuntend geschilderd klein

Grazende koe, naar eene studie.

landschap en tevens een zeer fraai portret in olieverf van den vader der beide schilders, waaruit ten duidelijkste blijkt van Adriaan's degelijke studiën.

Inmiddels was Jan op de Haagsche Teekenacademie gekomen en volgde er vlijtig de lessen onder leiding van den directeur Van den Berg, later onder J. Ph. Koelman. Prijzen voor het naaktteekenen en de anatomie waren er zijne eerste lauweren. Hij mocht in die dagen ook kennis maken met den veeschilder P. Stortenbeker, wien hij zijne eerste schilderstudies liet zien en die den vlijtigen en veel belovenden leerling placht mee te nemen op zijn excursies in de Hollandsche weiden. Aan dien meester had Vrolijk voor zijne latere ontwikkeling als zelfstandig artist veel te danken.

Voor den jongen kunstenaar brak thans de Sturm- und Drangperiode aan. In de kleine kamer aan 't Hofspui, waar hij zijne werkplaats had ingericht,

moest hard gewerkt worden alvorens het waagstuk ondernomen werd om

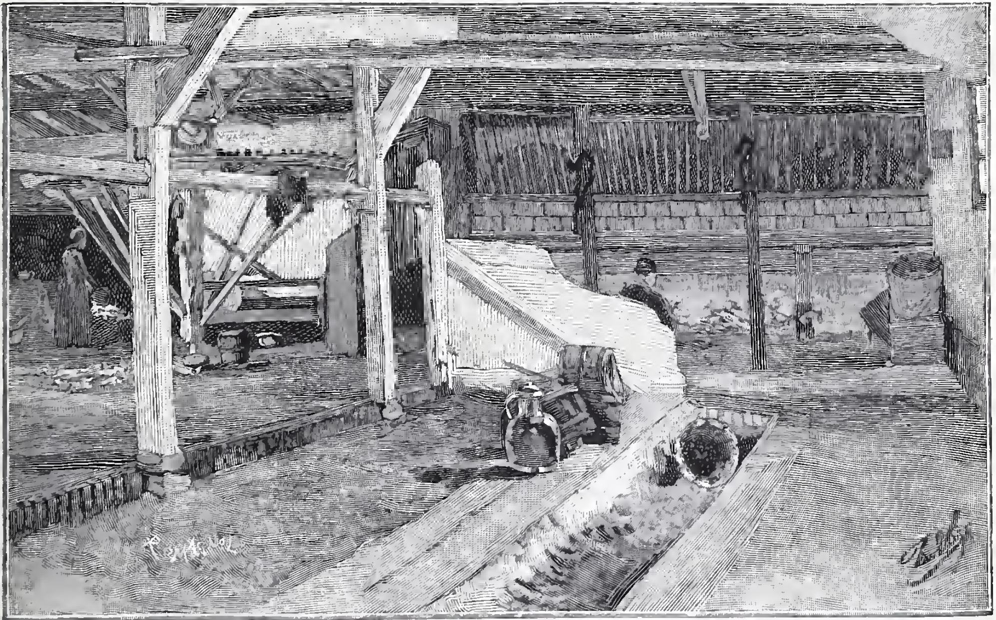

Op weg naar huis, naar eene aquarel. Eigendom van Mr. Steese te New-York.

het eerste schilderij naar de Tentoonstelling te zenden. Daar loopt men

tegenwoordig vrij wat luchtiger over heen. Op de vroegere driejaarlijksche salons was de eerste gelukkige inzending van een jong artist veeltijds een evenement en gaf er zekere wijding aan zijn carrière. Thans zijn er zooveel tentoonstellingen in ieder seizoen en in iedere plaats, dat op de inzendingen schier niet meer gelet wordt.

Teleurstellingen bleven Jan in die dagen niet gespaard en wanneer hij meende al een aardig eind in de mast geklommen te zijn, dan plofte hij weer een nog grooter eind naar omlaag. Maar de aanhouder wint, en wat Jan bijzonder goed te stade kwam, was zijn onverstoorbaar goed humeur. Hij geraakte daardoor spoedig zeer gezien onder zijne jonge kunstmakkers,

Hollandsche koestal, naar eene schilderij.

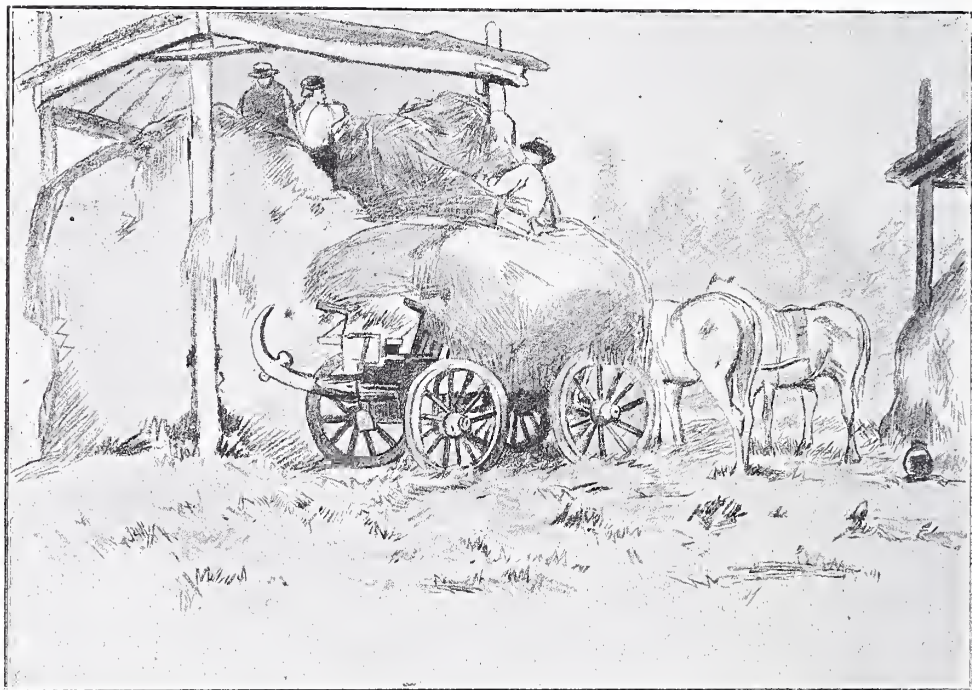
evenals hij rijk aan illusiën en arm aan zorg.

Toen hij 20 jaar oud was, zond hij naar de Amsterdamsche tentoonstelling twee schilderijen, landschappen met vee, het een bij broeiend, het ander bij stormweer. Op de volgende tentoonstelling in Den Haag verkocht hij aan een maecenas van die dagen, den heer E. L. Jacobson, die aldaar een kabinet schilderijen bezat, eene fraaie, uitvoerige compositie, „naar de paardenmarkt", een druk, vroolijk tafereel, met kooplieden op den voorgrond die paarden naar de markt leiden, en een levendig dorpstooneel op den achtergrond. Van dat schilderij heeft Jan veel pleizier gehad. Als voorbeeld van het werk uit zijn eersten tijd verdient die paardenmarkt eene bijzondere vermelding.

De „aankomende" schilder kon zich thans de weelde veroorloven eene

eerste studiereis te maken. Zijne middelen veroorloofden het hem, om met Janus Tulp te spreken. Niemand gelukkiger dan Jan, toen hij de wijde wereld instapte, d. w. z. met zijn marsje plaats nam op de boot van Rotterdam naar het Drielsche Veer. Er wachtte hem daar in de buurt een beschermengel in de persoon van vrouw Lamers te Oosterbeek, bij wie hij zijn intrek zou nemen. Men moet hem die reis nu nog met smaak hooren vertellen.

Het zat toen in de lucht om kunstreizen te maken. De een ging naar Rome, de ander naar Parijs, en wie het niet zoo ver kon brengen, maakte althans een reisje langs den Rijn en bezocht Dusseldorf. Vriend Jan had veel gehoord van de beroemde buitenlandsche reis, die Bosboom en Sam Verveer in hun jongen tijd hadden gemaakt en waarbij zij, naar den trant dier dagen,

't Laatste voer (studie).

van wal waren gestoken in de trekschuit. Vermoedelijk had ook Jan die reisgelegenheid niet versmaad, maar hij hield er reeds vroeg van, met zijn tijd mee te gaan en verkoos dus de reis te maken per stoomboot naar het Drielsche Veer. Weldra zou de jonge reiziger ondervinden wat het zeggen wil voor 't eerst moeders huis te verlaten. Tegen het vallen van den avond was het doel der bootreis bereikt en stond onze Hagenaar daar moederziel alleen aan het Veer te Driel. Enfin, de weg naar Oosterbeek was spoedig gevonden en liet niet na op het ontvankelijk gemoed van den jongen artist indruk te maken. Aan den eenen kant de rivier, aan den anderen kant het massieve geboomte, met het gewemel van tonen dat, op een zomeravond, aan het

Geldersche landschap eene machtige bekoring kan geven. Maar met dat al werd het donkerder en eenzamer op den weg en Jan moest nog een heel eind loopen vóór Oosterbeek bereikt was. Daar werd de stilte plotseling verbroken door voetstappen en het eigenaardige geluid van iemand, die zich haast om een ander in te halen. De stappen werden driftiger, de geluiden heescher, en onwillekeurig versnelde Jan zijn stap, daar een voorgevoel hem zeide, dat slecht gezelschap, minstens een straatroover, hem op de hielen zat. Hij dacht daarbij aan de raadgevingen zijner brave moeder, en de lessen hem op reis meegegeven kwamen hem een voor een voor den geest. Maar

Studie.

wat er aan te doen. 't Scheen dat het noodlot besloten had hem al dadelijk op zijne eerste kunstreis een leelijke part te spelen. Daarbij, de man achter hem liep al harder en harder en stiet al heescher en heescher geluiden uit: misschien waren zij met hun tweeën of drieën? Jan besloot moedig te zijn en zijn leven duur te verkoopen. Daar was de vent....

Wel, jonge heer, wat loopt u hard. Moet uwes ook naar Oosterbeek?

En Jan herkende in zijn vervolger een vriendelijk manneke, die zich later bekend maakte als in Oosterbeek het eerzame beroep van koster en kleer-

maker uit te oefenen. De man was van de eenzaamheid langs den weg huiverig geworden en had de gelegenheid aangegrepen, dat hij een wandelaar voor zich uit zag loopen, om zich bij hem aan te sluiten.

Nu, voor Jan was deze kameraad bijzonder welkom om zich door hem omtrent de plaatselijke aangelegenheden van Oosterbeek op de hoogte te laten stellen.

Wel zeker kende de kleermaker vrouw Lamers. Haar heele familie had hij versteld. Ze was eene brave ziel en mijnheer zou het er goed hebben. En als mijnheer schilder was, dan moest mijnheer niet mankeeren om eens aan te loopen bij mijnheer M. Die was ook zooveel als schilder en die teekende

Langoor, naar eene studie.

nu toch zoo beeldig mooi de boomen en de huizen na, dat men er gewoonweg versteld van stond.

Om kort te gaan, Jan kende heel Oosterbeek vóór hij er nog een voet gezet had. Zijn vriendelijke cicerone wees hem in het dorp naar zijne hospita, maar vrouw Lamers was een praatje gaan maken bij eene buurvrouw, zoodat Jan besloot maar dadelijk kennis te maken met den landschapschilder van het dorp. Dat was precies een kolfje naar zijn hand. De koster-kleermaker had hem er spoedig gebracht en nam hartelijk afscheid van den vroolijken Hagenaar. Jan vond de familie van den landschapschilder aan de paptafel en moest dadelijk mede aanvallen, wat hij zich niet tweemaal liet zeggen. Guller en hartelijker ontvangst herinnert hij zich niet in zijn leven ooit gevonden te hebben, zelfs niet in Den Haag. En het mooiste van het geheele avontuur was nog wel, dat Jan in den heer M. een vaderlijken vriend vond, die het hem gedurende zijn verblijf in Oosterbeek aan verstandige lessen en raadgevingen niet ontbreken liet.

Aan verre kunstreizen heeft Jan Vrolijk sedert niet meer gedaan. Sinds hij zich met hart en ziel ging toeleggen op het Hollandsche weidelandschap

Wegje in Vreeland, naar eene aqurel.

gestoffeerd met vee, vond hij in de omstreken van Den Haag te keur en te

keus gelegenheid tot studeeren in het open veld. De vette weilanden rondom Gouda, Stompwijk, Veur, Zoetermeer, Leidschendam zijn voor hem even intieme plekjes als het Westland, de Rijswijksche beemden en de prachtige weilanden aan den Wassenaarschen weg van graaf van Bylandt. Zijn predilectie voor deze of gene streek houdt gewoonlijk nauw verband met het mooiste vee dat er te vinden is. Hij heeft daarbij bijzonder veel slag om de bewoners der hoeven in hun zwakke zij te tasten en veel van hen gedaan te krijgen. Op het platte land houdt men veel van den Haagschen veeschilder. Aan de koffietafel van moeder de vrouw zijn hij en zijne vrienden altijd welkom en hij behoeft 's morgens zijne komst maar even te melden om zeker te zijn dat op het middaguur de heeren verwacht worden. De deel en het erf, het land en het vee, kortom het geheele boerengedoente, zooals het daar treilt en zeilt, zijn voor hem toegankelijk, en als de knechts een handje kunnen helpen om „Griet" of de „Koppige" op te jagen naar eene plek waar Jan hem of haar schilderen wil, dan staan zij klaar en Jan doet er zijn gading mee. Hij heeft uit erkentelijkheid dan ook reeds menig mislukt krabbeltje bij dezen of genen artistieken boer voor de mooie kamer achtergelaten. Ook heeft hij er bijzonder veel slag van met den boer en diens vrouw over de slechte tijden te praten.

Geen wonder dat Jan's studiegenooten gaarne in zijn gezelschap excursies plachten te maken. Het gebeurde dan wel dat men in eene heerlijke streek waar de pikantste gevallen zoo maar voor 't grijpen liggen, dagen en weken logeerde bij den een of anderen welgestelden boer, wiens mooie kamer dan door de heeren in beslag werd genomen. Er werd dan hard gewerkt en met portefeuilles volgeladen keerde men naar 't Haagje terug. Maar tot afwisseling en om de lange avonden te korten, of tot opluistering van de verloving of den trouwdag van de dochter des huizes werden er wel eens feesten georganiseerd, waarbij de familie en de kennissen van den boer uit den omtrek overkwamen en de Haagsche artisten staaltjes gaven van hunne uiterlijke welsprekendheid. In den trant der klassieken werden dan in de open lucht voorstellingen gegeven, met een prieel voor tooneel en het weiland tot schouwburgzaal. Louis Apol en Jan Vrolijk waren dan de régisseurs en voornaamste acteurs van het geïmproviseerd *Théâtre Royal de Stompwijk*, waar voorstellingen van de *Bruiloft van Kloris en Roosje* en *Aballino* afwisselden met de schitterendste tableaux-vivants.

De roem van *Pulchri Studio* doorgedrongen tot Veur en Stompwijk, wie had het durven vermoeden!

* * *

In 1874 zond Vrolijk voor 't eerst van zijn werk naar eene tentoonstelling in den vreemde. Zijn „losgebroken stier", een prachtig in 't verkort geteekend dier met breede, forsche schoften, de flanken zwepende met den staart, in kwade luim den kop opstekende, prijkte in gemeld jaar te Londen op de

Internationale tentoonstelling te South-Kensington en bezorgde den jongen meester een bronzen medalje. Men kende hier te lande dit werk reeds van de een jaar te voren in *Arti* gehouden tentoonstelling, waar het de aandacht trok om den krachtigen toon in het zonnige landschap en het fraaie modélé van den stier. Sedert zijn „Paardenmarkt" was Vrolijk een flinken stap vooruitgegaan. Moeder natuur had hem een eigen weg gewezen.

In 1879 werd hem in *Arti* de Koninklijke bronzen medalje vereerd voor zijn groot schilderij „In de melkbocht", waarvan het sujet is een drift prachtige koeien, fraai in toon geschilderd in de schaduw van 't geboomte. Het werd later ook te Antwerpen geëxposeerd, toen het reeds eigendom was van den Rotterdamschen maecenas L. V. Ledeboer die het schilderij voor de tentoonstelling afstond. Ik zie nog dien vriendelijken ouden heer in zijne woning aan de Leuvehaven en herinner mij zijne ingenomenheid met dat mooie werk

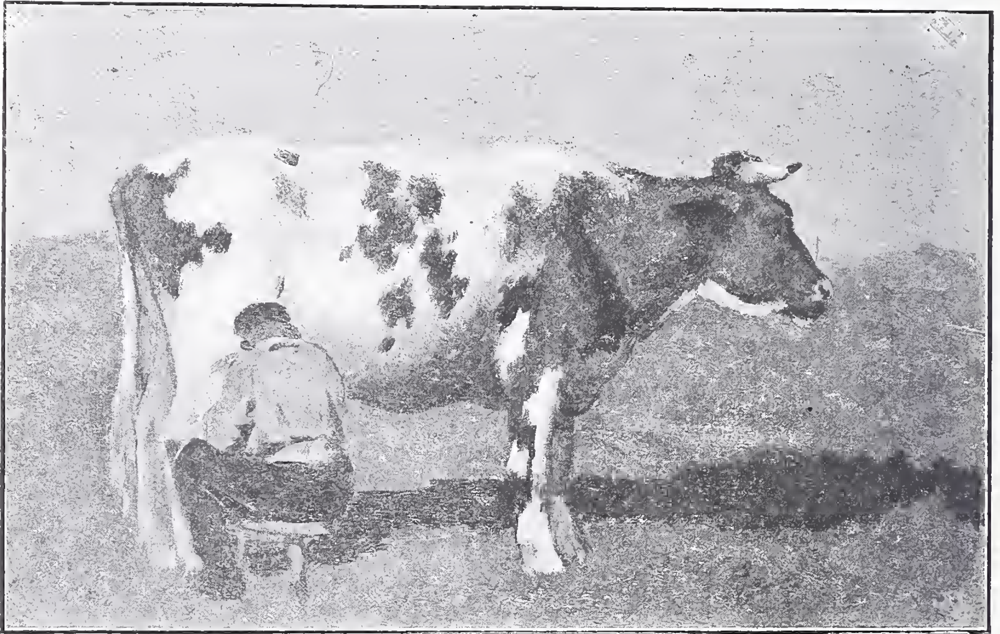
Slapende hond, naar eene studie.

van Vrolijk, waaraan hij te midden zijner welgevulde verzameling eene eereplaats had gegeven. Later heeft Vrolijk meer melkbochten geschilderd, o. a. een zeer fraaie voor de verzameling van mevrouw Zubli—v. d. Berch v. Heemstede in Den Haag. Naast den veeschilder munt in deze landelijke tafereelen de landschapschilder uit door rijpe schildering van grond en boomen, door ruime en wijkende luchten, door een frisschen, helderen toon, ook in de koele schaduw, door eene techniek die in elke penseelstreek het direct en nauwgezet studeeren naar de natuur verraadt.

Sedert was menig succes het loon voor volhardende studie. Te Zutfen exposeerde de meester in 1881 een veelandschap bij „opkomend onweer", waarvoor de Vereeniging „Pictura" hem hare gouden medalje schonk. Het hoofdmotief van dit schilderij is een prachtige stier eenzaam aan eene vaart, in een landschap schitterend van effect door de donderkoppen die zich aan den zwoelen hemel samenpakken. Het blonde duin verlokte hem in 1883 tot

het schilderen van een schoone compositie „in de duinen” voor de Internat. tentoonstelling in dat jaar te Amsterdam gehouden. De jury kende hem daarvoor eene onderscheiding toe.

Wijlen Zijne Majesteit de Koning was een warm vereerder van Vrolijk's kunst. Naar aanleiding van een kapitaal schilderij „achter de boerenwoningen”, dat door den Koning werd aangekocht, benoemde Z. M. den schilder in 1888 tot ridder in de Orde van de Eikenkroon. Later, in 1891, werd dit uitmuntend werk, met welwillende toestemming van H. M. de Koningin Regentes,

Melken, naar eene schilderij.

die het indertijd van Haar gemaal ten geschenke had ontvangen, op de Internationale tentoonstelling te Berlijn in de eerezaal geëxposeerd. Het trok toen aller aandacht, ook die van Keizer Wilhelm, aan wien Vrolijk, tegelijk met Elch. Verveer en W. Martens, door den heer Mesdag werd voorgesteld. Z. M. was toen zeer getroffen door den blanken toon en de fraaie compositie. De Vorstelijke eigenares is met dit schilderij, dat door zijn lichten toon en echt Hollandsche stemming aangenaam aanspreekt, dermate ingenomen, dat H. M. het bij 't verwisselen van residentie pleegt mee te nemen.

Op de zelfde Berlijnsche tentoonstelling zag men van Vrolijk een nog grooter werk, „zomermorgen”, waar koeien op den voorgrond zich drenken in de plas, en op het middenplan en in 't verschiet de zon het weiland doet stralen in myriaden schakeeringen. Een warme, etherische lucht overwelft het geheel. De groote gouden medalje van de internationale Jury werd aan Vrolijk voor dit kunstwerk toegekend.

Als pendant van dezen „zomermorgen" schilderde Vrolijk onlangs een „zomeravond" in de omstreken van Rijswijk, een schilderij dat thans deel uitmaakt van de Nederlandsche afdeeling op de wereldtentoonstelling te Chicago. Zijn succes is daar van dien aard, dat hij, naar aanleiding van zijne expositie, van liefhebbers in de Ver. Staten bestellingen ontving en zijne inzending

Onder de wilgen, naar eene schilderij.

van schilderijen en teekeningen reeds bij den aanvang der tentoonstelling voor een deel verkocht was.

Naar München zond hij dit jaar een schilderij, waar de veeschilder zijn hart ophaalde aan 't schilderen van een drift runderen, die, tegen elkaar gedrongen, recht naar den toeschouwer loopende worden voorgesteld. De dieren zijn uitmuntend geacheveerd, met mooie vachten om de goed gevulde schonken en tegelijk zeer fraai in toon geschilderd, evenals de doorwerkte grond en de

heete lucht. Het is een bijzonder krachtig en door en door bestudeerd schilderij.

Hoe Vrolijk het als colorist uithoudt naast de eerste Fransche meesters van het landschap, bewees de tentoonstelling van de Rotterdamsche Kunstclub, verleden zomer te Scheveningen gehouden, waar eenige kleine werken van den meester, in warm bruinen toon geschilderd, de gevaarlijke nabuurschap van Troyon, Diaz c. s. trotseerden.

Als aquarellist treedt Vrolijk mede in het eerste gelid. Op de winterkunstbeschouwingen van *Pulchri Studio's* werkende leden ontbreekt hij zelden en ontbreken evenmin de liefhebbers om hunne portefeuille met zijne teekeningen te verrijken. De *Société Royale belge des aquarellistes* benoemde hem tot haar eerelid, en toen hij voor de eerste maal te Brussel exposeerde, bezocht de Koningin van Saksen de tentoonstelling en kocht H. M. een der aquarellen van onzen landgenoot.

Van zijn beste werk treft men o. a. aan in de particuliere verzamelingen van de heeren P. J. van der Burgh, Mr. Betz, Mr. Heyligers, M. Kruïjt, W. A. Schroot, J. Apol, Mevr. Zubli, Mr. J. G. Patijn, Overvoorde, Nieuwenhuyzen, te 's-Gravenhage, Polak en Joz. de Kuijper te Rotterdam, Van der Schalk te Schiedam, Van Hoffen te Utrecht, Krayestein te Arnhem, enz. Deze verzamelaars — er zijn er gelukkig toch nog velen in ons vaderland — bezitten een of meer schilderijen en teekeningen van Vrolijk. Maar verreweg zijn meeste werk ging hetzij direct hetzij door tusschenkomst van den kunsthandel naar het buitenland. Zoo bezit Mr. Steese te New-York (Amerika) niet minder dan vier doeken van den Haagschen veeschilder.

Dat behalve in de kabinetten der kunstvrienden, Vrolijk's werk ook reeds in de openbare musea vertegenwoordigd is, verdient nog speciale vermelding. Zoowel in het Haagsch Museum van Moderne kunst als in Teyler's Stichting en in het Museum Boymans vindt men fraaie specimens van zijn arbeid. Laatstgemeld museum bezit van hem zeer fraaie etsen. Vrolijk is namelijk een groot liefhebber van etsen. Hij doet het niet met angstvallige, wazige tintjes, maar kloek en forsch, liefst direct naar de natuur, zoodat hij ook met de dorre etsnaald het landschap van zon en kleur weet te doen tintelen.

Enkele malen verwisselt hij het penseel ook met de pen en teekent met veel smaak de uitvoerigste veelandschappen. Van deze penteekeningen, die de bezoekers van *Pulchri* zich wel herinneren zullen, maakt een fraai staal deel uit van de portefeuille van H. M. de Koningin.

* * *

Vrolijk heeft er bijzonder veel slag van om vertrouwelijk met eene koe, zelfs met een stier, of met hun beider oom, den os, om te gaan. Is het rund al het minst geschikte dier om voor een portretschilder te poseeren, Vrolijk kent zijn nu eens dol-beweeglijk, dan weer schuw-nieuwsgierig,

meestal loom-philosophisch veevolk op een prik. Hij heeft, behalve van de anatomie, ook van het natuurleven van het rund eene gezette studie gemaakt, wat hem op heel wat vermoeiende wandelingen te staan kwam langs slooten en door greppels, over glibberige vlonders en moerassige uitterwaarden. Hij kreeg ze toch altijd te pakken de rood- of zwartbonten, de grimmels en de blessen of ook wel de witkoppen. Al naar omstandigheden schetst hij dan al wandelend instantané's of poseert zijne herkauwers in een droomerig tête à tête aan de plas of in eene gezellige groep in de schaduw der wilgen. Hoe hij doordrongen is van de intieme gewoonten van het vee, be-

Winterlandschap, naar eene aquarel.

wijst het volgende vers, den Schoolmeester nagerijmd, dat ik in een onbescheiden oogenblik in een zijner schetsboeken tusschen een aantal studies van runder-physionomiën las:

Ook koeien hebben mimiek en maken soms een vreemd soort van muziek,
Door UEd. wel te begrijpen, maar niet te verstaan,
Al hadt ge ook te Leiden ter schole gegaan.
Soms maken zij visites aan den overkant van de plas
Tot ongerief der knollen van Janus de Bas.
Dan weer maken zij snoepreisjes uren ver in de wei
En vervoegen zich ook wel in 't koren of de karwei,

Of zijn met den een of anderen stier aan 't dollen
En liggen als bezetenen in 't gras te rollen.
In één woord zij gedragen zich bij wijlen zeer geëmancipeerd
Al hebben zij nimmer latijn of fransch geleerd.

. . . .

't Is of men het aan de schilderijen en aquarellen van Vrolijk kan zien, dat de beesten schik hebben in den gezelligen landschapschilder, die hen zoo mooi afbeeldt en nooit kwaad van hen spreekt. Trouwens, dat is een karaktertrek, die Vrolijk ook onder de menschen aan den dag legt. Ik heb zelden grooter optimist gezien. Als hij over de menschen en vooral als hij over zijne kunstbroeders aan den gang is, geraakt hij niet uitgepraat over hunne goede eigenschappen. Toen ik het in 't hoofd had gezet, een praatje over hem te houden en hem eens wilde interviewen, hoorde ik zoo wat niets van zijn eigen persoon, daarentegen had ik wel een boekdeel aanteekeningen kunnen maken over zijne collega's, vooral over de oudere meesters, die hij hoogelijk vereert. Niemand weet beter en juister — en hij maakt daarbij met den rechterarm een eigenaardig expressief gebaar — met enkele woorden het persoonlijke en eigendommelijke in het werk van dezen of genen meester op den kop te tikken. Zoo zal hij het bijvoorbeeld over Elchanon Verveer hebben en over diens talent in het teekenen van charges en in 't typeeren zijner Scheveningers.

„Ge ontmoet de modellen van „Koni" niet in Den Haag of langs den Scheveningschen weg" — zegt hij dan — „maar in de achterbuurten van het dorp, daar leven zijn strompelende oudjes en verweerde veteranen."

En over Verveer's eenige charges en caricaturen sprekende, kan hij niet zwijgen van zijn te vroeg overleden kunstbroeder, den knappen teekenaar Holswilder, die een typische of bekende physionomie maar eens gezien behoefde te hebben, om er onmiddellijk een uitstekend gelijkend portret of caricatuur van te maken.

„Ik herinner mij nog levendig," zei Vrolijk eens, over Holswilder sprekende, „dat ik hem ontmoette, toen hij op weg naar de Kamer was om een onzer *en vogue* zijnde staatsmannen op te nemen en te teekenen. Toevallig kwam zijn sujet juist voorbij. Ik maakte Holswilder attent op zijn man, waarop hij hem een wijle goed opnam en met mij doorwandelde. Hij behoefde nu niet meer naar de Kamer te gaan. Holswilder had zijn type in 't hoofd en een paar dagen later verscheen het weekblad met een uitstekend geslaagde caricatuur van mijnheer X."

Vooral heeft Vrolijk bijzonder veel liefhebberij om artisten van talent, die sommigen wel op zij zouden willen dringen, in hunne waarde te erkennen. Wanneer in jongeren werkelijk talent schuilt en zij iets beloven voor de kunst, kunnen zij er op aan dat Vrolijk het niet onder zich zal laten om hen, waar 't kan, in bescherming te nemen. Hij heeft daartoe ook eene uit-

In de weide, naar eene aquarel.

stekende gelegenheid sedert hij, in de plaats van wijlen J. W. van Borselen, benoemd werd om deel uit te maken van Hr. Ms. Commissie voor de Koninklijke subsidiën aan jonge kunstenaars.

Onder de werkende en kunstlievende leden van *Pulchri Studio* in Den Haag, is Vrolijk eene gevierde persoonlijkheid. Men waardeert daar zijne hartelijkheid in den omgang, zijne jovialiteit en zijn tact om iedereen, waar hij maar kan, van dienst te zijn. Als Commissaris van de kunstbeschouwingen bereikt hij het hoogste percentage van den verkoop, alleen door zijn manier om het publiek te animeeren. Bij het arrangeeren van gezellige societeits-

Zwartbonte stier, naar eene schilderij. Eigendom van den Heer Overvoorde te 's-Gravenhage.

avonden dichtte hij meermalen de dolste fantasiën, die aan de artistenbijeenkomsten in 't Hofje van Nieukoop een renommee gaven. De klassieke avonden, waarop de aandoenlijke geschiedenis van *Amanda of de Macht van 't Geld*, „'t Duizendjarig Rijk" met zijne dolle contrasten, of het drama in vijf bedrijven „Cetewayo en Jakub-Khan of de twee onttroonde en verbannen vorsten" ten tooneele werden gevoerd, hadden Vrolijk tot hun *auctor intellectualis.* In het gezellige atelier van Du Châttel werden door Vrolijk, Tony Offermans en Apol die boertige kluchten opgebouwd en de muziek gecomponeerd met medewerking van den talentvollen musicus Keuskamp.

* * *

Schapen in de duinen, naar eene aquarel.

Als men Vrolijk er eindelijk toe gebracht heeft om ook eens over zijn eigen kunst te spreken, verandert zijn toon. Hij wordt dan ernstig, men zou haast zeggen op het kantje van pessimistisch, juist het contrarie van zijn natuur. Hij maakt dan den indruk van iemand die hard gewerkt en gezwoegd heeft en toch niet tevreden is over het resultaat.

„Ik heb vandaag weer in de mast met zeep geklommen", pleegt hij dan te zeggen, „en ik ben weer danig naar beneden gegleden."

Om weer op dreef te komen, geraakt hij dan in vervoering over de schilderijen op het Mauritshuis en houdt eene welsprekende oratie over den Stier van Potter, van welken meester hij een groot vereerder is.

Vrolijk's atelier is geen artistieke rommelkamer, maar een hoog, ruim, uitmuntend verlicht vertrek, eigenlijk een fraai geordend museum waar hij zijne voortreffelijke, hoog opgevoerde dierstudies aan de wanden heeft geëxposeerd. Artistieke indrukken zoekt Vrolijk niet in die kamer, maar in de vrije natuur waar zijn werkplaats is bij uitnemendheid. Hij praat in zijn atelier het liefst over zijne kunstbroeders en analyseert hun eigenaardig talent. En als een bezoeker het oog niet kan afhouden van een zijner aquarel- of olieverfstudies, dan overkomt hem wel eens een pikant woord en zegt hij:

„Ja, dat is er nu een zoo direct van zijn Grootje van daan."

Grootje-natuur is voor Vrolijk de eenige en algenoegzame vraagbaak. Wie dat moedertje verzuimt, kan als kunstenaar zijne matten wel oprollen.

Den Haag, Juni 1893.

SNUGGERE JAN.

DOOR

NADI.

VIII.

Bijna veertien dagen had Sophie in haars vaders huis doorgebracht en zij had zich al dien tijd doodgeërgerd. Eerst had zij allerlei aanwijzingen en verklaringen moeten aanhooren van de nieuwbakken mevrouw Belars — zoo noemde zij haar nog altijd, ofschoon zij reeds twee jaar dien naam droeg. — Hoe bespottelijk! Was er dan zooveel veranderd? Had zij zelf niet een tijd lang aan het hoofd dezer huishouding gestaan?

Gelukkig had zij de handen spoedig vrij gekregen, maar toen kwam er weer nieuwe ergernis. Hoe goed had mevrouw zich gehouden; hoe moedig was zij; en welk een engel van een kind! De gelukkige vader mocht er trotsch op zijn. Goede hemel, wat een drukte! Haar moeder had zes kinderen gehad, maar er was nooit zoo'n leven om geweest. Zij was nog wel wat jong geweest in dien tijd, maar als er zooveel bij te doen was geweest, had zij het wel moeten hooren.

En het was zoo stil geworden in huis; men kon wel een speld hooren vallen; zelfs de jongens waren bezorgd, dat hun laarzen kraken zouden; en ook zij — het was om dol te worden — betrapte er zich op, dat zij zachter praatte en liep. Hoe kon zij anders? Ieder hoorbaar geluid zou in die stilte rondom haar bespottelijke proporties hebben aangenomen. Ja het was ergerlijk, hoe alles zich draaide om die vrouw; die was ze allen te slim geweest; die had aller harten voor zich gewonnen, behalve het hare, goddank! Maar wat was zij nu? De gehoorzame dienaresse van mijnheer en de kinderen en van mevrouw en van de baker op den koop toe. Zij zou blij zijn, als zij weer bij oom en tante was.

Zoo peinzend — wie weet voor de hoeveelste maal — had zij werktuigelijk de deur van het salon geopend, waar zij nog geen voet had gezet. Moeders portret met de breede, zwarte lijst was niet weggenomen; het hing nog op dezelfde plaats en het scheen haar aan te zien en toe te lachen. Zij kon er de oogen maar niet van afwenden; zij ging op de sofa er tegenover zitten en voelde zich een oogenblik weer volkomen thuis.

„Dat is het portret van moeder," zeide de kleine Lize, die haar nageloopen was, en zij ontroerde, toen zij dien naam hoorde uit den mond van het vijfjarig zusje, dat moeder niet eens had gekend. „Moeder is ziek geworden en heengegaan," zoo babbelde het kleine mondje, „en papa is erg bedroefd geweest. En nu is mama gekomen, om hem te troosten en alles

voor ons te doen, wat moeder gedaan zou hebben. En wij moeten altijd zoet zijn, want moeder zou het hooren, als wij ondeugend waren en dat zou haar verdriet doen; zij houdt zooveel van ons, heeft mama gezegd."

Moeder zou het hooren — daar had Sophie nog nooit aan gedacht. Zij zou het dan ook hooren, dat ze op zoo'n onaangenamen voet stond met papa; dat zij haar tehuis had verlaten?.... Zottin, die zij was! Daar zou zij waarlijk ook bijna de dupe dier vrouw geworden zijn. Hoe onbeschaamd was het, op zoo'n toon te durven spreken! Indien zulk eene voorstelling al waarheid kon zijn, zou moeder dan ook niet weten, dat men haar verdrongen had uit de nagedachtenis van hem, dien zij had liefgehad, en zou haar dat niet het allermeeste verdriet doen?

Met een driftige beweging van het hoofd schudde zij al die muizenissen weg; zij wilde liever aan Jan denken. Bij het afscheid had hij beloofd eens over te komen, als het kon; het zou nu tijd worden om daarover te spreken, en daar papa te huis was, besloot zij terstond werk van de zaak te maken.

Maar de ontvangst was niet zoo gunstig als zij had gehoopt, want Belars had het gesprek niet kunnen vergeten, waarvan hij een zoo gedwongen getuige was geweest en zijne stemming was niet zachter geworden, waar hij alles in de eenzaamheid verkroppen moest: hij had toch zijne vrouw, wier zwakke toestand nog eenige omzichtigheid vereischte, niet met deze dingen kunnen verontrusten.

Toen Sophie verlof vroeg, Jan tegen den aanstaanden Zondag te inviteeren, keek hij haar zeer verwonderd aan en antwoordde op norschen toon: „Inviteeren? Het voegt een meisje niet haren beminde uit te noodigen. Het verlangen moet van hem uitgaan en niet van haar."

„Maar, papa, natuurlijk verlangt hij.....;" zij zweeg en bloosde: al te onbewimpeld was de spotlach, waarmede haar vader hare woorden ontving.

„Zwijg toch, kind; zulke dingen zegt een meisje niet, tenzij....;" hij aarzelde: hetgeen hij zeggen wilde, scheen zelfs hem op dit oogenblik te kras. „Laat hij belet vragen, zooals het behoort," vervolgde hij iets vriendelijker.

„Als ik geweten had, dat u daarop gesteld waart, papa, had ik hem natuurlijk een wenk gegeven."

„Ik zeg je immers, dat het van hem uit moet gaan! Als hij een hart had gehad, dat naar behooren voor je klopte, had hij reeds lang mijne toestemming gevraagd om je te komen bezoeken."

Sophie wierp haren vader eenen woedenden blik toe.

„Ieder ander zou dat kieschheid noemen, maar u hebt iets tegen hem; u.... u veracht hem," zeide zij bitter.

„Ik had gehoopt, dat mijne dochter eene harer meer waardige keuze zou doen," antwoordde Belars, kalmer nu hij aan zijn wrevel lucht gegeven had, „en ik zal alles doen, wat in mijn vermogen is, om te voorkomen, dat zij zich nog dieper vernedert."

„Die zorg is geheel overbodig," zeide zij op ijskouden toon, terwijl zij met opgeheven hoofd de kamer verliet.

Van daar naar het woonvertrek was slechts enkele schreden. Zij wilde er haastig voorbijgaan, want hoewel er niemand zou wezen, toch was het onveilig terrein, en zij moest alleen zijn om hare kalmte te herwinnen, hare gedachten te verzamelen, de wonde te peilen, die zij ontvangen had. Maar het mocht haar niet gelukken: mevrouw Belars stond aan den ingang der kamer en riep haar tot zich. Zij trad een schrede terug.... was zij nu in eene stemming, om te spreken met die vrouw, die de oorzaak dezer noodlottige verwijdering was? Zou zij het haar gunnen, te zien hoe volkomen zij haar werk had volbracht?

Maar zij had geen keus; die vrouw met haren eeuwigen glimlach liet haar niet los.

„Ik ben opzettelijk beneden gekomen om eens rustig met je te praten, Sophie," zeide zij, terwijl zij haar medenam naar de canapé en naast zich plaats deed nemen. „Je gunt jezelf zoo weinig rust, dat ik nauwelijks den tijd heb, je te bedanken voor je goede zorgen, die allen om het zeerst hebben geroemd."

Sophie's lippen krulden zich tot een minachtend lachje: het ware te wenschen geweest, dat men die goede zorgen iets vroeger had erkend.

„Dat behoeft ook niet," antwoordde zij snel; „ik ben gewoon te volbrengen, wat ik eenmaal op mij nam."

„Dat is eene zeer loffelijke gewoonte, maar die ons niet van den plicht der dankbaarheid ontheft. Uw vader en ik....."

„Laat hem er buiten, als het u belieft," viel Sophie haar in de reden, met eene stem, die trilde van ingehouden toorn.

Mevrouw Belars zag verschrikt op. Wat was er gebeurd? Wat had hij bedorven? Hoe zou zij te weten komen, wat er omging in Sophie's hart? Zij zou zeer voorzichtig moeten zijn, als zij ook maar iets wilde winnen.

„Je hebt mij zeer veel genoegen gedaan, Sophie, meer dan je gelooven kunt," hernam zij weder. „Ik wenschte wel, dat ik iets voor je doen, je een klein genoegen verschaffen kon."

„Dank u," klonk het koel terug; „ik verlang niets, dan terstond te vertrekken, zoodra ik gemist kan worden."

Mevrouw Belars trachtte zorgvuldig te verbergen, hoezeer haar deze woorden griefden. „Ik begrijp dat Verniet naar je thuiskomst begint uit te zien," zeide zij, „en dat je zelf niet minder naar hem verlangt. Maar er is immers geen enkele reden, waarom hij ons niet eens zou bezoeken — aanstaanden Zondag bijvoorbeeld; ik zal er terstond met papa over spreken."

„Geef u die moeite niet; zij zou vergeefs zijn," antwoordde Sophie. Zij trachtte hard en koel te zijn, maar zij kon niet beletten, dat twee groote tranen in hare oogen opwelden. Zij voelde het wel: nog een enkel woord, en hare zelfbeheersching zou haar geheel begeven, en zij wilde niet zwak zijn onder de oogen dier vrouw. Zonder acht te slaan op hare deelnemende woorden, snelde zij het vertrek uit, om zich in haar kamertje op te sluiten.

Maar zij had niet veel tijd tot treuren, want heden vooral mocht zij niet

te kort schieten in haar plicht. Zij wischte de sporen harer tranen weg en ging naar beneden.

„Heb je geschreven?" vroeg Lize, die haar terstond op zijde was.

Zij zag het kind verwonderd aan.

„Mama zeide: „je moest niet schrijven, voor je haar even gesproken hadt,"" helderde de kleine op.

Sophie haalde de schouders op en wendde zich af; waartoe zou dat dienen? O, zij verlangde te vuriger Jan weer te zien, naarmate zij zich eenzamer en verlatener begon te gevoelen. Wat had zij, behalve hem, indien zelfs haar vader zich niet ontzag haar te beleedigen; maar zij wist immers hoe onverzettelijk deze was; en daarenboven — als zij dat weerzien moest danken aan haar.... zij had een gevoel alsof zij zelfs dat niet van haar zou kunnen aannemen. Maar toen mevrouw Belars haar kamertje binnentrad, om haar uit haars vaders naam het gewenschte verlof te brengen, kwam ook zij voor eene wijle onder de betoovering van die trouwhartige oogen en die vriendelijke stem en ieder gevoel van hatelijkheid en stugheid verdween.

Het is waar, deze zachtere aandoeningen waren slechts vluchtig van duur. Nauwelijks was de brief verzonden, die eene uitnoodiging in zich sloot, of het berouwde haar reeds, op het beslissende oogenblik zoo flauw en zoo zwak te zijn geweest en zij achtte zich niet geroepen dit te verbergen, maar mevrouw Belars was te verstandig om iets anders te hebben verwacht. Slechts aanhoudend druppelen immers kan den steen uithollen. Zoo moest het ook hier gaan: slechts oneindig geduld kon iets uitwerken. En dan moest zij zorgvuldig waken, dat de klove tusschen vader en dochter niet wijder werd. Als daartoe dat bezoek van aanstaanden Zondag eens medehelpen mocht; als het haar eens mocht gelukken te voorkomen, dat de jonge Verniet zijn schoonvader in spe op eenigerlei wijze ergernis gaf. O, het zou aan haar niet liggen; zij zou er haar best wel toe doen. Hoe zou zij den hemel danken, als dat eens gebeurde, en als de kennismaking ook haar en den jongens eenigszins medevallen mocht.

En ziet, zij viel mee, dank zij eene gelukkige samenloop van omstandigheden. Sophie's brief met de invitatie ontving Jan weinige dagen nadat de groote verandering in zijn lot was beslist. Het was voor juffrouw Korast een moeielijke tijd geweest, want het denkbeeld eener scheiding beklemde haar het hart; maar meer nog dan aan zichzelve had zij aan Sophie gedacht. Arm kind, hoezeer zou het haar treffen! Zou Jan het haar wel omzichtig genoeg schrijven? Die mannen waren zoo plomp.

„Jan," zeide zij, „als ik in jou plaats was, schreef ik dat groote nieuws niet aan Sophie; ik zou het haar liever zelf gaan vertellen."

Jan zeide niet veel hierop, maar tien minuten later kwam Sophie's brief en tante's voorstel kreeg daardoor meer klem.

„Het is misschien het beste, dat je doen kunt," besliste papa Verniet, die natuurlijk werd gehoord; „je dient er je aanstaanden schoonvader toch ook kennis van te geven."

Dus werd de uitnoodiging aangenomen, maar het spreekt wel van zelf, dat Jan's brief niet aan belangrijkheid won, nu hij het belangrijkste, dat hij wist, verzwijgen moest.

Voor Sophie deed het er weinig toe: hij zou immers komen.

De dagen, die nog voor den Zondag verloopen moesten, werden verhelderd door dat vooruitzicht alleen. Want ja, zij had hem lief, hoe vreemd het velen ook schijnen mocht. Was het, omdat zij, die geen ouderlijk huis meer kende, sympathie voelde voor den jongen man, bij wien de stem des bloeds bijna klankloos geworden was? Had zij, de fiere en hooghartige, zich gestreeld gevoeld door zijnen zachten, beschroomden blik? Wie kan met zekerheid het waarom der liefde beslissen? Maar zij had hem lief op de haar eigene, besliste manier en het deerde haar weinig, wat anderen dachten.

Met blijde verrukking luisterde zij den volgenden Zondag naar zijn verslag van hetgeen tijdens hare afwezigheid was besloten. Hoe was het mogelijk dat hare geheimste wenschen zoo zouden worden vervuld! In het begin zou het natuurlijk wel wat vervelend wezen, maar dat had zij er dolgraag voor over. Zouden zij anders ooit zoo gauw aan trouwen hebben kunnen denken?

Sophie's opgewondenheid deelde zich weldra aan allen mee; Jan werd er ten deele door aangestoken, en Belars, die aanvankelijk volkomen onverschillig gebleven was, eindigde met 's avonds tot zijne vrouw te zeggen, dat, indien eenig ding in staat was nog iets van dien lummel te maken, het dan zulk eene lotsverandering wezen moest.

IX.

Fanny Muisdaal was uit haar humeur. Hoe zij ook stookte, en dat zij die kunst verstond, was merkbaar aan de hooge vlammen, die omhoog kronkelden in den breeden haard, het mocht haar niet gelukken, het zich daar ginds bij het venster eenigszins aangenaam te maken. Het was ook zoo'n holle kamer, en zooals die ramen tochtten .... neen daar kon niemand begrip van hebben, die een fatsoenlijk gebouwd stadshuis bewoonde. En daar achter in de kamer bij den haard kon zij niet zien. Grommend wierp zij haar werk neder, om, wie weet voor de hoeveelste maal dien middag hare handen te gaan warmen.

Plotseling kreeg zij een inval.

„Ik ga naar het kantoor," zeide zij beslist. „Ik heb het vroeger zoo dikwijls gedaan en wat kan mij die vreemde jongen schelen. Papa mag mij van avond beknorren, omdat hij het ongepast vindt, hij kan mij dat toch niet zeggen als Verniet er bij is," en de daad bij het woord voegende, pakte zij haar werk bijeen, en ging den langen gang door naar het kantoor, waar

zij, na een vluchtig tikje op de deur, met iets uitdagends in hare houding binnentrad.

Maar zij behoefde papa's bestraffenden blik niet te vreezen: hij was afwezig en Jan Verniet, die verwonderd opzag, vertelde haar niet zonder verlegenheid dat hij zooeven de fabriek was ingegaan om naar het werk te zien.

Fanny wist wel, dat papa dan niet terstond terug zou komen, maar nu het eenmaal zoo was, vond zij het eigenlijk volstrekt niet onaardig. Zij wilde toch wel eens kennismaken met dien aanstaanden compagnon en dat ging onder vier oogen beter, dan wanneer papa er bij was, die precies op een cipier geleek. Dat hij verlegen was, had zij wel gezien, en dat hij niet van de vlugsten was, nam zij gaarne aan; zij wist niet of hij nu ook wel veel uitvoerde; maar de aangename temperatuur stemde haar vergevensgezind. Daarenboven was zij bijzonder geneigd om een praatje te maken, en zij had dan ook nauwelijks plaats genomen, of zij opende reeds het gesprek. Maar dat het den ganschen morgen gesneeuwd had en niettemin de lucht maar even grauw bleef en dik, was een feit, waarvan beiden evenzeer overtuigd waren, en ook hare verzekering, dat zij het binnen niet warm gestookt kon krijgen, bleek niet geschikt om een gesprek aan vast te knoopen. Fanny moest dus telkens weder naar iets anders omzien en dat ergerde haar. Hij moest toch wel zeer onbeduidend wezen; mijnheer Karel had altijd iets te vertellen.

Hare gedachten keerden zoodoende terug naar dien gezelligen tijd, die nu voor altijd was afgesloten, en naar dien laatsten avond, die haar nog zoo levendig voor oogen stond.

„Verwonderde het u niet," vroeg zij aan Verniet, „dat uw oom, dien gij nauwelijks kendet, u tot zijn opvolger had bestemd."

„Mijn oom," herhaalde deze verwonderd.

„Uw oom, ja natuurlijk, of dacht gij, dat uw vader u dit postje bezorgd had?"

Fanny's bloed begon te gisten; zij had den overledene bijna even lief gehad als haren vader; zijn heengaan was een groot verlies geweest voor haar, die zooveel behoefte aan vroolijkheid en opgewektheid had, en, zelve zoo geheel onder dien indruk, had zij zich ontzettend geërgerd aan de meer dan koele houding van Evert Verniet. Maar nu te moeten ontdekken, dat die man het niet beneden zich achtte, van de laatste vriendelijke beschikking zijns broeders gebruik te maken, en het toch onnoodig oordeelde zijn zoon eenigszins zachter over den overledene te doen denken, dat kon zij niet zwijgend verkroppen, en scherp en bits klonk hare vraag: „Heeft uw vader u dat met opzet verzwegen? Mocht gij het niet weten, dat zijn broeder vriendelijker en vergevensgezinder gestemd was dan hij?"

Jan Verniet zag verwonderd op; wat zij daar zeide, klonk al te dwaas en te ongerijmd, en toch scheen het haar volkomen ernst te zijn. Indien hij zijn vader waarachtig lief gehad had, zou hij misschien den moed hebben gevonden om zelfs tegenover eene jonge dame diens partij op te nemen; nu keek hij slechts zwijgend voor zich, zichzelven afvragende hoe zijn oom,

die dan toch zoo slecht geweest moest zijn, zich zoozeer de sympathie van dit meisje kon hebben verworven.

„Toch niet aan het kibbelen, jongelui?" vroeg Muisdaal, die bij zijn binnentreden zooveel ontstemdheid las op Fanny's gelaat.

„Welneen, papa; of eigenlijk.... nu ja, ik heb mij boos gemaakt. Wie kan het ook geduldig aanzien, dat de nagedachtenis van zulk een goed man zoo opzettelijk wordt vertrapt!"

„Vader noemt hem niet goed," zeide Verniet aarzelend.

„Ik begin te begrijpen, wat het onderwerp van de discussie is," zeide Muisdaal, den een na den ander aanziende, „en ik

« Mijn oom » herhaalde deze verwonderd.

vind het zeer braaf van je, Fanny, dat je een vriend, die zichzelf niet meer verdedigen kan, de hand boven het hoofd tracht te houden; maar aan de weinige jaren, die wij zoo genoegelijk met mijnheer Verniet samenwoonden, is een geheel leven voorafgegaan, waarvan zijn eigen broeder meer weet dan wij."

„Dat is alles goed en wel, papa, maar is het dan rechtvaardig, dat Verniet bekend is gemaakt met den vroegeren levensloop van zijnen oom, die zijne donkere, laat ons zeggen zijne zwarte bladzijden heeft gehad, maar dat hij niets weet van diens latere levensjaren, waaraan geen smet heeft ge-

kleefd, of van zijn verlangen om aan den zoon goed te maken, wat hij tegenover den vader misdaan mag hebben?"

„Bravo, kind, bravo!" lachte Muisdaal en keek van ter zijde naar den jongen man, die in stomme bewondering de lieve spreekster aanstaarde.

Maar Fanny wierp hem een verontwaardigden blik toe. „Ik begrijp u niet, papa. U is anders zoo bang niet, uw meening te zeggen."

Muisdaal kuchte verlegen. Bang om zijn meening te zeggen — neen, inderdaad, dat was hij in den regel niet, maar het was hier een netelig geval en Fanny ging zoo onbesuisd te werk. Toch had zij gelijk en als het, wat hij evenwel sterk begon te betwijfelen, tot een blijvend samenwerken kwam, was het bepaald noodzakelijk, dat men elkanders standpunt kende.

„Ik wil wedden, dat Verniet nooit iets anders dan kwaad van zijn oom heeft gehoord," hernam Fanny driftig.

„Nooit anders," bekende Verniet gereedelijk.

„En u kunt dat aanhooren, papa?"

Inderdaad zoo ging het niet.

„De wereld is wreed," zeide hij, zich meer bijzonder tot Verniet richtende, „en zij vergeet niet zoo spoedig als wij wel wenschen zouden het verkeerde, dat wij hebben gedaan. Dat heeft uw oom Karel ook in groote mate ondervonden, mijn waarde, en het heeft hem ontegenzeggelijk zwaar gedrukt, dat zijn eigen broeder niet zachter was gestemd. Hij had het in de laatste jaren wel verdiend."

„Vader heeft nooit iets van die verandering geweten, geloof ik," merkte Jan Verniet op.

„Maar hij had het kunnen weten, en hij wist het bepaald, voor gij hierheen kwaamt. Het was niet edelmoedig van hem, er u niet van te spreken. Onze zaak is aan de energie van uw oom veel verschuldigd en indien gij in later jaren er uw welvaart vinden zult, hebt gij dat in ieder opzicht aan hem te danken. Ik heb dit uwen vader nadrukkelijk gezegd. Ik begrijp," zoo ging hij voort, „dat het pijnlijk voor u zijn moet, zoo uws vaders gedrag te hooren veroordeelen, maar het moest toch te eeniger tijd tot eene verklaring tusschen ons komen, niet waar? Het is nu eenmaal zoo, wij kunnen, zelf volwassen, het gedrag onzer ouders niet altijd volkomen billijken, maar dat zal aan onze goede verstandhouding niet schaden, wanneer wij maar altijd blijven erkennen, dat zelfs vele hunner zwakheden hunnen grond hebben in hunne groote liefde tot ons. Vergeet dat nooit, jonge man, en, ten teeken dat gij mij mijne rondborstigheid niet euvel duidt, kom van avond na kantoortijd een glas wijn bij ons drinken."

Daarbij stak hij hem hartelijk de hand toe en Jan legde werktuigelijk de zijne er in.

Al wat hij daar gehoord had, was zoozeer in strijd met hetgeen men hem vroeger altijd had voorgehouden, dat het hem volslagen onmogelijk was, zich er volkomen rekenschap van te geven.

Niet alleen zijn oom, ook hijzelf werd door de beschouwingen van mijnheer

Muisdaal op een gansch ander standpunt geplaatst. Het had hem aangegrepen, hem een schok gegeven, en hij had tijd noodig om tot zichzelf te komen en alles in zijne langzaam werkende hersens te verwerken. Het was goed dat het bijna tijd was om te eindigen; nu ging hij langzaam huiswaarts, peinzende, zonder recht te weten waarover; de woorden, die hij gehoord had, herhalende, zonder volkomen hun zin te verstaan en hij kwam eerst tot zichzelf, toen de avond naderde en hij wel gedwongen was zich aan te grijpen, daar het toch niet aanging, zoo verstrooid van zinnen op bezoek te gaan.

Weinig vermoedde hij, dat deze avond hem op nieuw zoo geheel andere gedachten en indrukken brengen zou en evenmin had Fanny, toen zij als naar gewoonte het speeltafeltje met de kaarten en fichesdoos gereed zette, eenig denkbeeld van den schrik, dien zij daarmede haren gast aanjagen zou, die nog nimmer gespeeld had, ja zelfs de kaarten niet kende. Zij stond verbaasd over deze bekentenis, die hem nauwelijks van de lippen wilde en waaraan hij toch niet ontkomen kon en het was haar onmogelijk hem niet in zijn gezicht uit te lachen. Maar zij was hedenavond de gastvrouw en als zoodanig tot vriendelijke voorkomendheid geroepen; ook hadden zij behoefte aan een derde man bij hunne partijtjes; dus bedwong zij zich spoedig en zeide beslist: „dan leer ik het je; hier buiten moeten wij ons zelve amuseeren; wat dunkt u, papa?"

„Doe het, kind; je zult er een dienst mee bewijzen aan de aanstaande mevrouw Verniet; maar geef mij dan eerst de courant; je hebt mij niet noodig bij je eerste les."

„O neen, volstrekt niet," verzekerde zij en terwijl de fabrikant zich in zijn nieuwsblad verdiepte, spreidde Fanny een spel kaarten voor zich uit en begon haar onderricht.

Zij had Jan niet gevraagd of hij lust had hare lessen te volgen, maar dit werd door den jongen man niet eens opgemerkt. Hij was van jongs af immers gewoon geweest, te moeten doen wat anderen wenschten. Wel deed hij het ditmaal niet zonder eenige gewetenswroeging, omdat hij zeer goed wist, dat zijn vader in principe tegen het kaartspelen was, maar dat duurde niet lang — papa behoefde het immers niet te weten; en het was toch wel lief van dat meisje, dat hem nauwelijks kende, zich zooveel moeite te geven. Hoe mooi was zij! Hij moest haar telkens aankijken.

Deze stille hulde wekte natuurlijk in hooge mate Fanny's lachlust op.

„Het is wel moeielijk, hé?" zeide zij zoo nu en dan. „Maar een beetje geduld; het zal toch wel gaan; daar ben ik niet bang voor. Onthoud maar, wat ik je zeg."

Nu, onthouden was juist zijn fort niet, maar juffrouw Fanny vond het blijkbaar de natuurlijkste zaak van de wereld; zij scheen hem zoo onverbiddelijk toe; hij durfde niet te vergeten en hij spande zich meer in, dan hij het zijn gansche leven nog ooit had gedaan.

„Het zal wel gaan; het zal wel gaan," herhaalde Fanny bemoedigend. Dat spoorde hem telkens weer aan.

„Maar nu is het genoeg voor van avond," zeide zij eindelijk, de kaarten terzijde schuivende. „Vertel mij liever eens wat. Hoe lang ben je reeds geëngageerd, Verniet? Ik ga je meisje de schoone Sophia noemen, dat mag ik toch wel?"

„Of u moogt? O, maar u is veel mooier dan zij!"

Het werd zoo leuk en zoo plompweg gezegd, het droeg zoo weinig het kenmerk van een flauw compliment, dat Fanny niet terstond wist, wat daarop te antwoorden. „Zul je dat aan haar ook schrijven?" vroeg zij eindelijk spottend.

Hij bloosde en keek verlegen voor zich, terwijl hij eenigen twijfel voelde rijzen of Sophie dat toch wel pleizierig vinden zou.

Op de eerste les volgde weldra een tweede en een derde en daarna noodigde Fanny haren vader uit tot een eerste proef, die werkelijk nog al goed uitviel. Eerst ging het wel wat langzaam natuurlijk, maar toen al vlugger en vlugger; het duurde niet lang of Fanny mocht op dit punt tevreden zijn.

Die kaartuurtjes werden gewoonlijk gevolgd of voorafgegaan door een praatje, maar hoewel Fanny het onmogelijke beproefde, het gesprek vlotte nooit. Welk onderwerp zij ook aanroerde, Jan was er nooit in thuis.

„Waar heb je toch school gegaan?" vroeg zij eens ongeduldig na weer zoo'n vergeefsche poging.

Hij was met het geval verlegen. Zou zij het gelooven, dat hij zelfs de hoogere burgerschool doorloopen had?

„En je bent nu alles reeds vergeten?" vroeg zij verbaasd. „De schooljaren liggen toch zoo lang nog niet achter je."

Lang — goede hemel! Hij durfde haar niet zeggen, dat hij, juist door zijne achterlijkheid, veel langer dan anderen op de schoolbanken gezeten had. Voor het eerst in zijn leven schaamde hij zich. En hare woorden lieten hem niet los; telkens en telkens weer klonken ze hem in de ooren; hij kon ze niet van zich werpen. Dat duurde zoo twee, drie dagen lang; den vierden had hij een besluit genomen. Hij schreef naar huis om de boeken, die er nog van hem waren: hij had immers wel hombren geleerd, als het dan wezen moest, zou hij nog wel meer in het hoofd kunnen krijgen.

Zijne correspondentie met Sophie leed onder deze nieuwe bezigheden; zij werd voor eene briefwisseling tusschen verloofden inderdaad zeer ongeregeld, maar hij schreef haar, dat hij het druk had, meer dan druk en onmogelijk veel tijd kon vinden.

Zij berustte er in met een zucht. Hoe gaarne zij ook brieven van hem kreeg, toch deed het haar groot genoegen te bemerken, dat hij ernstig trachtte zich in de nieuwe omgeving in te werken. Zij kon best begrijpen dat zoo iets heel moeielijk was. Had juffrouw Korast haar niet verteld, dat zij al zijne boeken had moeten inpakken, waar hij vroeger waarlijk zooveel niet van hield? En zij schreef hem met volkomen zelfverloochening, dat hij zich om haar toch niet bekommeren moest, als ernstiger zaken hem riepen. Zij zou wel wachten op de vierdaagsche vacantie, die hij toch zeker niet

al te lang uitstellen zou; dan konden zij elkaar alles vertellen. — En als de postbode voorbij ging zonder voor haar iets te bezorgen, troostte zij zich altijd weder met het vooruitzicht op die aanstaande overkomst.

Zij had ruimschoots gelegenheid om de kracht van dien troostgrond te beproeven, want bijna drie maanden gingen voorbij, eer die vacantie ter sprake kwam. Jan durfde er niet van beginnen en Muisdaal meende dat het initiatief daartoe niet van hem behoorde uit te gaan, totdat eindelijk Fanny den knoop doorhakte en de zaak haar beslag kreeg.

De fabrikant had, voor Jan's vertrek nog een ernstig onderhoud met hem.

Van eene vaste verbintenis kon vooralsnog natuurlijk geen sprake zijn. De hoogte, waarop hij zou moeten staan om als compagnon te worden aangenomen, was in lang nog niet bereikt. Maar hij hoopte, dat hij zou voortgaan zich te ontwikkelen en in te spannen, zooals hij dit gedaan had in den laatsten tijd; dan was de mogelijkheid niet uitgesloten, dat hij eenmaal de opvolger zijns ooms worden zou. Hij had in dien zin ook aan Jan's vader geschreven.

Jan Verniet kon de rechte woorden niet vinden om zijn patroon te beantwoorden. Hij stamelde slechts, dat hij zich hier gelukkig voelde en hoopte zijn best te blijven doen. Daarop drukte hij de hem aangeboden hand, greep ook die van Fanny, die juist binnen kwam en verliet terstond het kantoor.

„Was het u ernst met die toespraak, papa?" vroeg het meisje, den stoel innemende, dien Jan had ledig gelaten.

„Zeker, kindlief, hij is inderdaad veel in zijn voordeel veranderd; je hebt in dien korten tijd wonderen gedaan."

„Ik alleen? Mij dunkt toch. . . . ."

Maar de fabrikant schudde het hoofd. „Als ik alleen met hem was geweest, had ik hem bepaald binnen acht dagen de deur gewezen. Jij hebt hem geleerd zich in te spannen, zich op iets toe te leggen; je hebt zijn eerzucht wakker geroepen. Het verwondert mij evenwel altijd nog, dat je je zooveel moeite voor hem gegeven hebt."

„Maar, papa, wij moesten zijn gezelschap nu immers een tijd lang voor lief nemen en hij was volkomen ongenietbaar, zooals hij hier kwam. Daarbij dacht ik altijd ook, dat mijnheer Karel nog oneindig veel meer voor hem zou hebben gedaan."

Muisdaal keek zijne dochter onderzoekend aan. „Dus om der wille van mijnheer Karel alleen?"

„O, natuurlijk, alleen om hem," antwoordde Fanny beslist en zonder dat papa er iets van bemerkte, drukten hare vingers een klein gouden medaillon dat zij altijd zorgvuldig verborgen aan een koordje om den hals droeg. Een gelukkige glimlach speelde om hare lippen, terwijl zij bedacht hoe groote oogen papa zou opzetten, als zij hem dat eens toonen zou en vertellen, hoe lang zij het reeds gedragen had.

X.

Zou Jan's tehuiskomst na zoo lange afwezigheid in den huize Verniet reeds op zichzelf een groote gebeurtenis zijn geweest, nog veel gewichtiger werd zij door de goede berichten, die aan die komst waren voorafgegaan. De oude heer voelde zijn borst zwellen van vreugde en trots, nu hij de zekerheid had verkregen, dat zijn zoon op weg was een degelijk mensch te worden, en hij diens toekomst tegelijkertijd zoo glansrijk verzekerd zag.

Een zweem van dankbare herinnering aan zijn overleden broeder rees in zijn ziel niet op, zoomin als een flauw vermoeden, dat de aangevangen gunstige verandering niet het resultaat zijner opvoedingsmethode wezen zou — Evert Verniet dacht te hoog van zichzelf om gemakkelijk aan anderen de eere te geven — maar ook de gedachte aan eigen voortreffelijk doorzicht legde ditmaal geen bijzonder gewicht in de schaal. Wat heden zijn ziel beroerde, was de vreugde eens vaders, die zijn zoon, voor wiens toekomst hij vreesde, voor zichzelf en de samenleving behouden mag zien. Het plan van juffrouw Korast om Jan's tehuiskomst eens recht feestelijk te vieren, vond dan ook tot hare groote verwondering niet de minste tegenkanting bij hem; ja, hij glimlachte zelfs bij het zien van de wijnglazen, die de goede ziel met kloppend hart bij de borden had gezet. Zouden zij heden geen feest mogen vieren? Was de zwaarste last, die zijn borst had gedrukt, niet van hem weggenomen? Nog een weinig geduld, en zijn zoon zou een nuttig lid der maatschappij, een gezeten huisvader zijn.

Het was toch maar goed, al was hij er in den aanvang niet bijzonder mede ingenomen geweest, dat de jongen zich vroeg had verloofd. Nu hij zoo spoedig in den vreemde was getogen en het geldelijke weldra geen bezwaar meer opleveren zou, zou een vroegtijdig huwelijk altijd een zekere waarborg zijn — en toen hij zijn glas goedkoopen wijn ledigde op de schoone toekomst van zijn zoon, werd de vrouw, welke die toekomst met hem deelen zou, geenszins vergeten.

De door diep gevoel welsprekende woorden van den anders zoo in zich zelf gekeerden man maakten op zijne hoorders een diepen indruk. Tante Pietje was tot tranen toe bewogen en Sophie's oogen straalden van blijde hoop; Jan alleen had het hoofd gebogen en vergat, van zijne eigene gedachten vervuld, de hand te drukken, die Sophie, onder het spreken zijns vaders in de zijne had gelegd.

„Hoe lang is het geleden, dat wij hier samen waren!" zeide het meisje een uur later, toen zij met Jan alleen was. „Zul je nu niet zoo lang meer wegblijven, zeg?"

„Dat zal van de omstandigheden afhangen," antwoordde hij schouderophalend. „Je begrijpt, als de compagnieschap er soms nog niet door mocht gaan . . . ."

„Dan kun je toch wel tehuiskomen," viel zij hem haastig in de reden.

„Dat zou vader onaangenaam zijn.”

„Maar, beste, hoe kun je dat nu zeggen? Denk je niet dat de tijd hem zoo goed als ons lang gevallen is?”

„Voor mij is hij omgevlogen,” verzekerde hij. „Neen, in ernst, ik had nooit gedacht, dat ik zoo gauw daar wennen zou. Als je eens wist, hoe ellendig ik mij de eerste dagen gevoeld heb.”

„Mij heeft de scheiding tot het einde toe verdriet gedaan,” zeide zij met een weemoedig lachje. „En dan schreef je nog zoo zelden.”

„Ik had meer te doen, dan brieven aan je te schrijven,” antwoordde hij, wel een beetje kortaf.

„En die juffrouw Muisdaal, Jan,” vroeg zij een oogenblik later, „wat soort van meisje is dat?”

„Och, precies als de rest,” zeide hij onverschillig.

Sophie lachte. „Is dat nu een antwoord? Alsof alle meisjes elkaar geleken! Kom, vertel mij nog eens wat; wie weet, als je weer weg bent, in hoe langen tijd ik je stem niet meer hooren zal.”

„Maar, mijn hemel, Sophie, wat zou ik je van haar moeten vertellen?”

„Wel, allereerst hoe zij er uitziet. Is zij klein of groot, blond of bruin?”

„Bruin, natuurlijk. Zoo'n levendig ding als zij....”

„Ah zoo, dus is zij levendig ook! Nu dan, is zij leelijk of mooi; innemend of....”

Maar hij liet haar niet uitspreken. „Houd toch op met dien onzin!” riep hij ongeduldig. „Wat doet het er toe, of ik al die vragen met ja of neen beantwoord: je zoudt daardoor geen zier wijzer zijn. Fanny Muisdaal....” hij brak plotseling af, maar om terstond op geheel veranderden toon te hernemen: „Als je haar later ontmoette, zou je toch misschien van een gansch ander gevoelen zijn.”

„Best mogelijk,” erkende zij, maar daarom.....”

„Daar is Jacques Stekkeler, Jan,” zeide tante Pietje om het hoekje van de kamerdeur, voor zij ging open doen. „Hoe hartelijk van hem, vindt je niet?”

„Ik zou je veel liever voor mij alleen houden, die enkele dagen,” fluisterde Sophie, hare armen om hem heen slaande.

„Gekkinnetje,” lachte hij, haar een kus gevende. Toen maakte hij zich los en trad voor den spiegel.

Zij sprong op om zijn voorbeeld te volgen.

„Hoe aardig!” riep zij. „Dat heb je daar ginds ook aangeleerd. Zij zal waarlijk nog een fat van je maken.”

„Wat maal je toch,” mompelde hij, terwijl hij zijn das terecht schoof.

„O, ik plaag je zoo graag,” lachte zij, aan zijn arm hangende. „Stil, daar heb je hem; nu moeten wij zoet zijn,” en zij deed haar best er een beetje ernstiger uit te zien.

Jacques Stekkeler was op verkenning uitgezonden. Het was bij de jongelui eene uitgemaakte zaak geweest, dat „snuggere Jan” met hangende pootjes terug zou komen. Niemand ter wereld zou zoo'n suffer, tenzij hij millionair

was, deelgenoot in zijne zaken maken. Maar de oude heer had dezer dagen in de volheid van zijn geluk aan een hunner verteld, dat alles zoo bijzonder naar wensch ging, en zij wisten te goed dat dit geen ijdele snoeverij kon zijn. Zij begrepen er evenwel niets van en Jacques had op zich genomen, de zaak te onderzoeken en „den snuggere" zoo mogelijk eens in hun midden te brengen.

«Wat maal je toch....»

Het gesprek liep natuurlijk allereerst over Jan's nieuwen werkkring.

„Het is een prachtige zaak," vertelde hij. „Er kan, als alles is afgelost, goed geld in verdiend worden; en weet u, wat mijnheer Muisdaal zegt, tante? Dat dat alles het werk van oom Karel is."

„Wel, heb ik van mijn leven! Hoe komt de man er aan!" riep juffrouw Korast vol verbazing.

„Hij zou het natuurlijk niet zeggen, als het de waarheid niet was, tante."

„Och, kom laat je niets wijs maken. Al valt het mij hard, het te zeggen van mijn eigen broer, Karel was een doordraaier van de ergste soort. Je weet niet half hoeveel geld en hoeveel zorg hij je vader heeft gekost."

„Maar hij kan zich gebeterd hebben."

„Ja, dat geloof ik wel, hij is tot inkeer gekomen, maar zoo iets..... Je vader heeft altijd gezegd, dat er niets aan hem deugde."

„Maar vader kan zich vergist hebben, tante."

Juffrouw Korast kon hare ooren niet gelooven. „Zich vergist!" herhaalde

zij, „Evert zich vergist! Dat meen je niet, Jan. Je zult de vreemde menschen toch niet eer gelooven dan je eigen vader?"

„Op dit punt wel, tante. Mijne ongeloovigheid heeft mij in den beginne bijna Fanny's ongenade op den hals gehaald."

De goede vrouw keek hem met ernstige bezorgdheid aan. „Als je werkkring je lief is, jongen," zeide zij met bevende stem, „laat vader dan nooit, nooit iets hiervan merken. Als hij wist, welke dingen die menschen je leeren, zou hij in staat zijn, je terstond naar huis te halen."

„Hij is geen kind meer, tante," zeide Sophie overmoedig, terwijl zij Jan met stralende oogen toeknikte.

Jacques was stom van verbazing. Was dat „snuggere Jan," die nooit eene opinie durfde hebben! Maar dan was hij totaal veranderd — totaal! En hij pijnigde zichzelve met de vraag, welke invloed zulk een omkeering zou hebben bewerkt in zoo korten tijd.

Toen hij opstond om heen te gaan, noodigde hij Jan uit, zijne vrienden eens te komen opzoeken; zij waren op dit uur meestal bijeen.

„Als je het goed vindt, ga ik nu mee," zeide Jan opstaande en zonder op tante's verwondering of Sophie's teleurstelling te letten, verliet hij binnen eenige minuten met zijn vriend het huis.

XI.

Het korte verlof was spoedig ten einde; toch niet te spoedig naar Jan's zin. Hij vond Sophie verbazend kinderachtig, toen het afscheid nemen haar zooveel moeite kostte en zij hem telkens weer vroeg, toch niet zoo lang meer weg te blijven. Mijn hemel, dat hing immers niet van hem alleen af — en al duurde het nu weer drie maanden, zij namen toch geen afscheid voor de eeuwigheid.

De vlugge spoortrein, die hem naar de plaats zijner bestemming voerde, ging hem niets te vlug. Hij haakte naar het terrein zijner werkzaamheid. Hoe anders was het, dan toen hij er voor het eerst heenging! Juist in deze dagen, nu het verleden om zoo te zeggen voor hem was herleefd, was hij tot het besef gekomen, hoezeer hij veranderd was. En dat hij veranderd was, dat hij op weg was een degelijk, bruikbaar lid der maatschappij te worden, hij dankte het alleen aan haar.

Neen, hij zou het nu thuis niet meer uithouden.

„Laat vader er nooit iets van bemerken," had tante gezegd. Misschien was het verstandig geweest, zij behoefden voortaan toch niet meer onder één dak te leven maar, was daardoor de verhouding tot zijn vader oogenschijnlijk dezelfde gebleven, hij voelde wel, dat hij zich nooit meer zou kunnen schikken in die blinde gehoorzaamheid. Heden vooral was het hem of het jeugdige bloed onstuimiger door zijne aderen stroomde dan ooit te voren.

Hij zou het haar niet zeggen, hoe hij tot zijn vader stond. Zij zou er natuurlijk om lachen of, erger nog, hem met hare groote, mooie oogen verwonderd aankijken en een van die krasse gezegden klaar hebben, die hem als haken in de ziel sloegen. Er zou bovendien toch nog genoeg te vertellen zijn.

Mijnheer Muisdaal ontving hem den volgenden morgen met zijne gewone hartelijkheid; hij deed eenige belangstellende vragen en daarna gingen zij als naar gewoonte aan hunne bezigheden. Het was druk in den laatsten tijd, en Jan's afwezigheid had natuurlijk het achterstallige werk nog vermeerderd. Jan werkte met lust, maar telkens, als hij eenig gerucht in den gang meende te hooren, hief hij het hoofd op en zag naar de deur.

Het werd middag voor Fanny zich vertoonde. Hij was opgesprongen om haar te begroeten, maar het was of hem plotseling iets in de keel schoot. Hij hield zwijgend hare hand gevat, terwijl zijn blik onafgewend op haar rustte.

„Je schijnt vergeten te zijn, hoe ik er uitzie," zeide zij ongeduldig, terwijl zij hare hand terugtrok en eene schrede achterwaarts ging. „Hoe maakte Sophie het?"

„Zij kon maar niet begrijpen, dat ik blij was weer aan het werk te gaan," zeide hij, zijne laatste indrukken samen vattende.

„Dat is nog al verklaarbaar, zou ik denken. Als men zich voorstelt voor een zeker iemand alles en alles te zijn, klinkt zoo'n betuiging bijzonder nuchter en vreemd."

„Het is toch de waarheid," zeide hij een weinig beteuterd, „en zij zal zich immers aan mijne afwezigheid moeten gewennen."

„Nu ja, voor een korten tijd, maar je denkt toch natuurlijk aan trouwen, zoodra het maar eventjes kan."

„Dat heeft den tijd nog," lachte hij.

Fanny maakte een beweging van ongeduld. „Je bent een mooie vrijer," zeide zij. „Het verwondert mij, dat Sophie je genomen heeft, als je altijd op die manier tot haar spreekt."

Jan scheen een oogenblik na te denken. „Misschien ben ik veranderd," zeide hij toen. „Ik voelde mij zoo krachtig, zoo verjongd, toen ik gisteren avond huiswaarts ging. Ik ben u zoo dankbaar, juffrouw Fanny; u hebt een ander mensch van mij gemaakt."

Uit zijne blauwe oogen lichtte een buitengewone glans. Fanny zag het en kleurde. „Ik ben blij, dat ik ten deele geslaagd ben," zeide zij, vlug sprekende, „maar dat is geen reden voor je om Sophie te verwaarloozen. Je moogt haar van avond wel eens een hartelijken brief schrijven. En nu moet ik voort; als papa terugkwam, zou hij zeggen, dat ik je van je werk hield."

En terwijl zij haastig het kantoor verliet, mompelde zij: „Een malle historie! Ik mag waarlijk wel wat voorzichtig wezen."

Maar dat was gemakkelijker gezegd dan gedaan. Zij verkeerden nu eenmaal op losse, ongedwongen wijze met elkander; hunne wegen kruisten zich telkens weer. Wel begon het Fanny meer en meer te hinderen en zeide zij het zich

zelve honderd malen, dat zij verplicht was hem te zeggen, hoe haar hart niet vrij meer was en hij van haar niets had te hopen, maar jonkvrouwelijke schroom hield haar telkens weer terug. Indien zij zich eens vergiste; indien zij althans zijne woorden en blikken eens meer beteekenis gaf, dan hij zelf zich bewust was er in te leggen? Hij was immers geëngageerd; misschien was het eene voorbijgaande opwelling.

Zij zou Sophie eens te logeeren vragen; dat zou misschien de beste oplossing zijn en aan de geheele zaak een einde maken. Die twee zagen elkaar voor verloofden ook veel te weinig. Ja, dat zou zij doen en zij zou het Verniet vertellen, zoodra zij hem weer eens rustig sprak. Maar zij kon er niet toe komen, hoe vaak zij het zich ook voornam. Het was alsof tegenover hem Sophie's naam haar niet meer over de lippen wilde en zoo werd het verschoven van dag tot dag.

XII.

„Wel, heb ik van mijn leven!" riep Van Schavelen vroolijk uit, terwijl hij zijn zwager hartelijk de hand toestak; „je hebt zeker wel geweten, dat hier van avond wat extra's was."

„Nu, dan val ik, zooals de jongelui zouden zeggen, met mijn neus in de boter," antwoordde Belars. „Ik kan wel begrijpen, wat er wezen zal; natuurlijk een bal. Hebben reeds veel dansers gedongen naar de eer, Sophie?"

„Ik dans natuurlijk niet, papa," antwoordde het meisje koel.

„O, ho! denk je er zoo over? Hij zou het je anders niet kwalijk nemen, hoor; dat zit er niet in."

„Als je in de vorige week gekomen waart, zou je het genoegen gesmaakt hebben, hem te ontmoeten," zeide de commissaris lachend; „hij is een paar dagen over geweest."

„Inderdaad! dat valt mij mee. Ik dacht, dat hij voor goed vertrokken was, Sophie, en je op een fraaien dag eene uitnoodiging zou gezonden hebben om te komen trouwen."

Sophie wierp haren vader eenen vernietigenden blik toe, maar tante zeide lachend: „Ja, ja, een beetje erg had hij het wel gemaakt; dat heb ik hem ook gezegd. Maar wat nu van avond betreft, dat zal je niet minder meevallen, want het bal is voor dezen keer eens uitsluitend toegift. Laat papa het programma eens zien, beste; ik wed, dat hij verstomd zal staan."

Inderdaad, het programma beloofde zeer veel. Een, naar de maat van het kleine plaatsje, zeer beroemd declamator zou zijn talent doen bewonderen, terwijl men voorts eenige duo's voor piano en violoncel en een paar kwartetten voor mannenzang te hooren zou krijgen. Belars betoonde zich dan ook behoorlijk verrukt en bereid van de partij te zijn, en vergezelde, daar Van Schavelen onverwachts door dienstzaken werd opgehouden, des avonds de beide dames naar de ruime bovenzaal der societeit.

Het programma werd met prijzenswaardigen ijver afgespeeld en den artisten

de welverdiende toejuichingen niet onthouden, maar zoo ras had niet de laatste het orkest verlaten of het middengedeelte der zaal werd in een balzaal herschapen en eene vroolijke introductie noodigde allen ten dans.

Onder de opgewekte dansers bekleedde Herman Woeste in den aanvang eene eerste plaats, maar nadat hij te vergeefs getracht had Sophie Belars te overtuigen, dat Jan het haar niet euvel duiden zou, met hem te hebben gedanst, scheen voor hem de aardigheid er af te zijn en trok hij zich spoedig in de restauratiezaal terug. Hier heerschte eene drukke en levendige stemming en werd menig glas geledigd en de jonge man liet zich gemakkelijk overhalen mede te doen. Het werd hem onder het drinken steeds aangenamer te moede; zijn wrevel maakte plaats voor gemoedelijkheid; straks kreeg hij lust de geheele wereld aan zijn hart te drukken.

„Ga naar huis," drong Stekkeler aan, toen hij hem in dien toestand vond, maar te vergeefs. Begon het nu niet juist fideel te worden?

„Houd je dan ten minste bedaard," hernam Jacques streng. „Als er ooit nog eenige kans voor je was, ben je bezig die nu te verspelen. Zie je haar vader niet? Hij heeft je in het oog."

Maar dit was olie in het vuur. „Haar vader!" riep Woeste opspringende, „haar vader, zeg je?" en terwijl hij zich tot den aangeduiden persoon richtte, maakte hij voor dezen eene diepe buiging.

„Verheugd u te zien!" stamelde hij. „Uwe dochter, mijnheer, is eene schoonheid van den eersten rang. Ik had...."

„Mag ik weten, met wien ik het genoegen heb te spreken?" vroeg Belars, terwijl hij den jongen man mat met strengen blik.

„Herman Woeste, om u te dienen; aan uwe dochter wel bekend. Zij is eene schoonheid, mijnheer; ik bewonder, ik aanbid haar; ja, ik aanbid haar!" herhaalde hij nog eens onder het maken van de levendigste gebaren.

Belars haalde de schouders op. „Zeer eervol voor haar, inderdaad. Voor u intusschen staat het geval vrij hopeloos, naar ik meen."

De jonge man maakte eene beweging van stille berusting.

„Ik heb het genoegen uwen aanstaanden schoonzoon te kennen; wij zijn om zoo te spreken te zamen opgegroeid; maar hij is veel veranderd; ik durf zeggen in zijn voordeel veranderd, mijnheer."

„Inderdaad?" was het koele antwoord. De herinnering aan de lummelachtigheid van zijn schoonzoon in spe was den heer Belars altijd zeer onaangenaam.

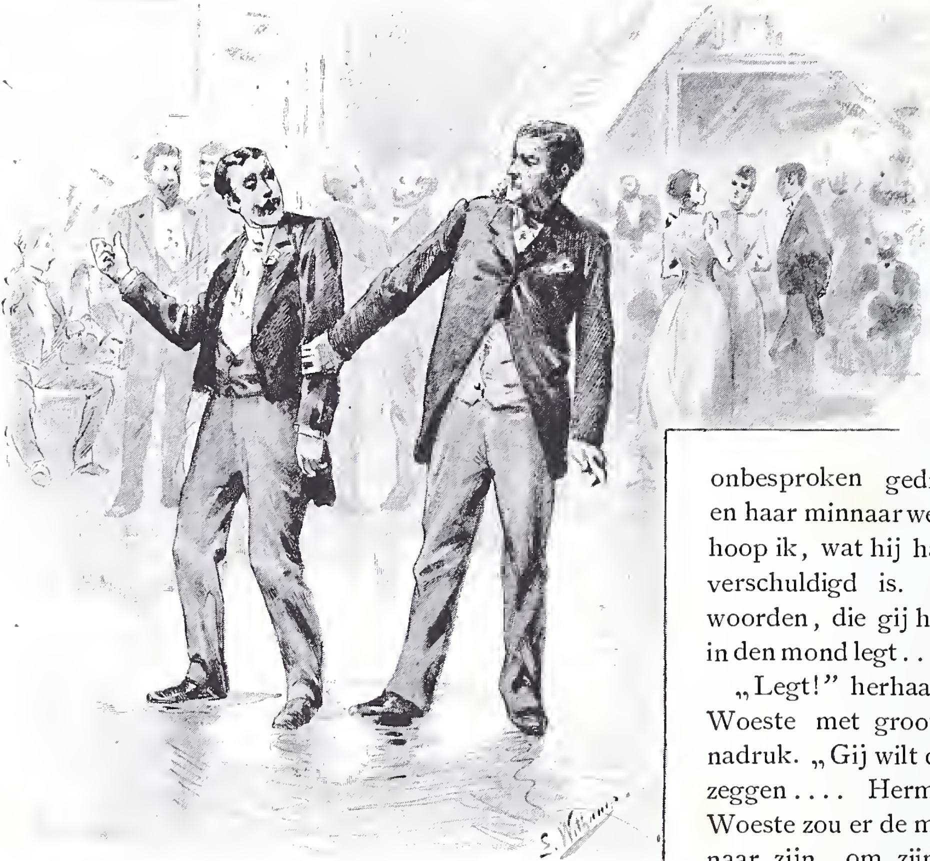
Maar dit schrikte Woeste volstrekt niet af.

„Een lieve familie, waarin de snug.... ik bedoel uw schoonzoon nu gekomen is; eene lieve familie.... en juffrouw Fanny — een engel, mijnheer, levendig, bevallig, talentvol."

„U schijnt een bewonderaar van het schoone geslacht te zijn," antwoordde Belars spottend.

„Van uwe dochter," verbeterde de ander snel; „zij is de kroon harer sexe, mijnheer. Juffrouw Fanny ken ik niet, maar uw schoonzoon schilderde haar ons zoo."

Belars trad een schrede nader. „Ik moet u verzoeken, u te matigen," zeide hij op gedempten, maar strengen toon. „Mijne dochter is een meisje van onbesproken gedrag en haar minnaar weet, hoop ik, wat hij haar verschuldigd is. De woorden, die gij hem in den mond legt...."

Belars greep hem bij den arm.

„Legt!" herhaalde Woeste met grooten nadruk. „Gij wilt dus zeggen.... Herman Woeste zou er de man naar zijn, om zijnen vrienden woorden in den mond te leggen, die.... die de hunne niet zijn? Gij vergist u, mijnheer. Hier zijn getuigen genoeg die u...." Hij wendde zich af, maar Belars greep hem bij den arm.

„Ik heb uwe getuigen niet noodig," zeide hij op barschen toon. „Ga naar huis en slaap uw roes uit, voor gij anderen in opspraak brengt."

Verwoed rukte de jonge man zich los. „Ha!" siste hij, „gij mocht wel willen, dat snuggere Jan iets minder nuchter geweest was, toen hij den lof van dat mooie meisje zong."

Belars wierp een snellen blik rondom zich. Neen, het was duidelijk merkbaar, het gesprek was te luid en te levendig gevoerd om niet de algemeene opmerkzaamheid getrokken te hebben.

„Die ellendeling!" mompelde hij, terwijl hij zich met gebogen hoofd en gebalde vuisten verwijderde. „Hoeveel smaadheden heeft men haar niet reeds aangedaan om zijnentwil."

Het liefst ware hij naar zijne dochter geijld en had haar bevolen op staanden voet iedere gemeenschap met den nietswaardige te verbreken, maar er was reeds te veel openbaarheid aan alles gegeven. Hij had gelukkig nog genoeg kalmte om te bedenken, dat hij daarmede de zaak slechts erger zou maken. Hij wilde dus tijd nemen om te overleggen, wat hem te doen stond, en niets beslissen, voor hij er met zijne vrouw over gesproken had.

Tengevolge van dit besluit was hij den volgenden morgen niet te bewegen, ook maar tot den avond te blijven. Hij was alleen gekomen, zoo zeide hij, om Sophie over te halen nog eens een dag of acht bij hen te komen doorbrengen en nu hij daarin geslaagd was, had hij zijn doel bereikt. Hoe ook Van Schavelen hem plaagde met zijne rusteloosheid en zijn jacht op vermaak — het was immers duidelijk dat hij er alles van geweten had — hij had geen rust voor hij in zijn eigen kamer zat en aan zijne vrouw verslag van zijn wedervaren had gedaan.

„Ik ben volkomen overtuigd, dat hij dronken was," zoo besloot hij zijne mededeeling, maar je moogt zeggen, wat je wilt, Mimi, hij sprak de waarheid; ik ben zeker, dat hij het deed."

„En al was dat zoo, Belars, wat beduidt het dan nog? Wie nam het een jongen man ooit kwalijk, dat hij veel van mooie meisjes hield? Je hebt nu eenmaal iets tegen dien Verniet en beziet dus alles wat hem betreft door een donkeren bril."

„Ja, ik heb iets tegen hem," erkende hij, „maar ik zou het hem toch niet euvel duiden, dat hij met andere meisjes dweepte, als hij ook Sophie bewonderde, haar lief had en op de handen droeg. Maar het tegendeel is waar; hij verwaarloost haar, zeg ik je, en wat meer is, zij zelf begint dat ook te gevoelen."

„Zou dat waar zijn?" vroeg mevrouw verwonderd. „Zoo ja, dan zijn wij op den goeden weg, Sophie zal het spoedig moede zijn en er een eind aan maken."

Maar Belars schudde het hoofd. „Je kent haar niet," zeide hij. „Wij hebben ons te zeer tegen dit huwelijk gekant: zij is te trotsch om nu te erkennen, dat wij goed hebben gezien. Veel eerder zal zij hem trouwen en ongelukkig worden."

„Maar dat mogen wij niet toelaten, beste man."

„Dat mogen wij ook niet; maar kan ik tot haar gaan en haar gelasten hunne verkeering af te breken op geen anderen grond, dan die dronkemanstaal?"

„Natuurlijk niet. Het beste zou, dunkt mij, zijn dat je de fabriek van Muisdaal eens gingt bezien en tegelijk de jongelieden daar ginds in hunnen dagelijkschen omgang bespiedde."

Belars zuchtte. „Ja, dat zal het beste zijn. Het is wel weinig eervol den spion tegenover je aanstaanden schoonzoon te spelen, maar de jongen dwingt er mij toe. Ik zal den hemel danken, als ik hem betrappen kan."

Mevrouw Belars legde zacht hare hand op zijnen arm, als wilde zij hem weerhouden van een onberaden stap.

„Stil, stil," zeide zij, „zoo moet je niet spreken. Sophie heeft hem lief; vergeet dat toch nooit. Je moet eenig en alleen haar geluk beoogen."

„Je bent mijn goede engel," zeide hij, haar liefdevol aanziende. „Ja, ik zal alleen denken aan haar geluk. Bereid jij haar intusschen voor op hetgeen gebeuren kan; zij komt overmorgen hier."

XIII.

Mijnheer Muisdaal had zijn onverwachten bezoeker met de grootst mogelijke welwillendheid ontvangen; hij had hem zijn fabriek laten zien en hem dat inzicht in de zaken gegeven, waarop hij, als Jan's aanstaanden schoonvader recht had; daarna wist hij niet beter te doen, dan Jan vrijaf te geven en de heeren te verzoeken, den avond in zijn huiselijken kring te komen doorbrengen.

Belars juichte in zijn hart over deze uitnoodiging, maar toen de avond voorbij was en hij met Jan alleen langs de donkere paden voortstapte, moest hij zich zelf bekennen, dat hij nagenoeg niets gevorderd was. Het is waar, zijn vermoeden was nog versterkt. Het meisje scheen den jongen man wel weinig voet te geven, maar het kwam hem zeer waarschijnlijk voor, dat zij zich heden avond hadden bedwongen, en niettemin had Verniet's blik meermalen vol bewondering, ja zelfs met teederheid op hare schoone gestalte gerust. Maar Mimi's waarschuwende stem klonk hem nog duidelijk in de ooren en hij durfde zichzelven het recht niet toe te kennen, om op grond van eene zijner waarnemingen het onverbiddelijk woord der scheiding uit te spreken.

Maar evenzeer was het hem onverdragelijk, met denzelfden twijfel in het hart huiswaarts te moeten gaan, zonder iets te hebben verricht. Neen, hij moest en zou nu zekerheid hebben, en, al zou hij er ook zijn nachtrust aan opofferen, thans zou hij den knaap dwingen, hem die met eigen mond te verschaffen. Toen zij voor de deur van het logement waren gekomen, noodigde hij hem uit, hem nog een weinig gezelschap te houden en hoewel Jan er weinig lust toe had, durfde hij niet weigeren.

„Je schijnt met de familie op zeer vriendschappelijken voet te staan," begon Belars, nadat beide een versche sigaar hadden opgestoken. „Kom je er geregeld aan huis?"

„Altijd één avond per week, mijnheer."

„Zoo, zoo, dat is heel gezellig. En je bent de overige avonden volkomen vrij?"

„Na half negen altijd. Natuurlijk heb ik dan mijn eigen studie."

„En je correspondentie — zou je die niet liever in de eerste plaats noemen? Dat is toch zonder twijfel altijd je eerste werk."

Jan had den moed niet op onverschilligen toon toestemmend te antwoorden; er was iets van een rechter in dien man. „Dat hangt van omstandigheden af," zeide hij aarzelend.

„En het hangt zeker ook van omstandigheden af, wanneer je weer vacantie krijgt? Je neemt de zaken nog al kalm op, naar het schijnt," zeide Belars tamelijk scherp. Juist die lauwheid en afhankelijkheid waren hem altijd zoo'n ergernis geweest en de verlegen blik, dien hij nu op zich geslagen zag, prikkelde hem nog meer.

„Het verwondert mij, dat Sophie daar genoegen mee neemt," zeide hij. „Ik heb haar op andere punten heel wat minder inschikkelijk gevonden."

„Ik verzeker u," hernam Verniet, „dat zij het ook wel anders wenschen zou, maar wanneer mijne weldoeners meenen, dat het voldoende is. . . . ."

„Weldoeners!" riep Belars driftig, „je wilt toch niet zeggen, dat ook dat meisje. . . . ."

De toon, waarop dit gezegd werd, deed Verniet vergeten, dat hij tegenover den vader zijner beminde stond.

„Juist aan dat meisje heb ik oneindig veel te danken," sprak hij met vuur. „Indien ik ook maar eenigszins een ander mensch ben geworden, is dat haar werk geweest."

„Hm!" kuchte Belars met een minachtend lachje, „dat zijn hier dan wel zeer buitengewone verhoudingen, maar jammer genoeg weet men dat elders zoo niet en is men bijzonder geneigd eene zeer alledaagsche beteekenis te leggen in de overdrevene bewondering, die gij voor die juffrouw Muisdaal aan den dag heb gelegd."

„En toch verzeker ik u, niets te veel ter harer eere te hebben gezegd," antwoordde Verniet zacht, maar op beslisten toon, terwijl een levendige blos zijne wangen kleurde.

„Dan ben ik zoo vrij, met u van gevoelen te verschillen," hernam de ander, warm wordende. „De eer mijner dochter gedoogt niet, dat u de naam van dat meisje. . . . ."

„Mijnheer!" riep de jonge man verontwaardigd opspringende. Ook Belars was opgestaan.

„U schijnt u voor deze jonge dame bijzonder te interesseeren," zeide hij op hoogen toon.

„Ik ben haar alles verschuldigd, mijnheer."

„Maar gij schijnt het noodig te oordeelen, dit te erkennen op eene wijze, die moeielijk te vereenigen is met uwe betuigingen van onveranderlijke liefde en trouw, waaraan mijne dochter dwaas genoeg was geloof te slaan."

Jan Verniet verbleekte en staarde den diep verontwaardigden man met pijnlijke verbazing aan. Nu eerst werd hij zich volkomen bewust welke plaats Fanny in zijn hart vervulde. Maar de oude heer liet hem niet veel tijd tot nadenken; met diepe minachting vervolgde hij: „Ik ben altijd overtuigd geweest, dat gij mijne dochter onwaardig waart; thans zijt gij haar nog bovendien ontrouw geworden. Verwijder u, mijnheer; wij hebben elkaar niets meer te zeggen."

Hij wees met de hand naar de deur en bleef zoo staan met opgeheven arm tot de jonge man het vertrek had verlaten.

«Mijnheer!» riep de jonge man.

„Zoo'n onbeschaamde ellendeling!" zeide hij, zelfs in de eenzaamheid de vuisten nog ballende. „Hij zou het spel bedaard hebben voortgezet, als ik er geen schotje voor had geschoten. Sophie mag wel dankbaar zijn, dat wij nog intijds zijn gewaarschuwd."

Ongelukkig was Sophie het in dezen volstrekt niet met haren vader eens. Gewaarschuwd! Het was wat moois! Laster was het, anders niet. Men gunde hem de goede positie niet, die hij het geluk had gehad te verkrijgen. En haar vader gunde haar ook nooit iets goeds. Eerst had hij haar haar tehuis ontnomen en nu nog den eenigen, aan wien zij zich in hare eenzaamheid zoo innig had gehecht.

Dat alles wierp zij haren vader voor de voeten, in de eerste vlaag van smart en verontwaardiging.

Hij ontstak er over in hevigen toorn. Zij moest zich schamen, dat zij zoo'n ellendigen kwâjongen, die niet waard was hare schoenen te poetsen, meer durfde vertrouwen dan haar eigen vader. Maar zij kon er verzekerd van zijn, dat het voor goed uit was. Die mooie mijnheer zou nooit meer iets van zich laten hooren; hij had zich reeds lang verslingerd aan die meid.

Als door eenen zweepslag getroffen vloog zij overeind, maar haar vader wachtte haar antwoord niet af. Waartoe dienden al die woorden. Zij wist nu waarop het stond.

Toen de deur in het slot viel en zij zeker was alleen te zijn gelaten, zonk zij dof kreunend ineen op den grond. Tegenover haren vader had zij zich groot gehouden, tegenover hem zou zij nooit toegeven — nooit, in alle eeuwigheid niet; maar nu — in de eenzaamheid..... Het laatste samenzijn, met hem, dien zij nog zoo liefhad, stond met levendige kleuren haar weder voor oogen. Had het haar de zaligheid gebracht, die zij er zich van had voorgesteld? Hoe menig woord had haar niet teleurgesteld! Hoeveel was haar vreemd voorgekomen, hoevele vragen waren door hem ontwijkend beantwoord, en altijd juist die, welke dat schepsel gegolden hadden. Hoe langer ze er over nadacht, hoe klaarder alles haar werd. O, zij haatte haär, ofschoon zij haar niet kende! Het was haar toeleg geweest; hij was onschuldig, dat betwijfelde zij ook heden nog niet. Maar o, het was hard, het was bitter; het was het zwaarste, wat hij haar had kunnen aandoen.

Zij hurkte weg in den donkersten hoek van het vertrek.

O, mijn God, welk een smaad! Hoe spoedig zou iedereen het weten, dat een ander verkozen was boven haar. Ach, zij wilde dan maar liever sterven; er was nu immers niemand meer op de gansche wereld, die iets om haar gaf.

Daar ritselde plotseling iets in hare nabijheid, eene zachte hand drukte de hare en eene vriendelijke, diep medelijdende stem fluisterde: „Mijn arm, arm kind!"

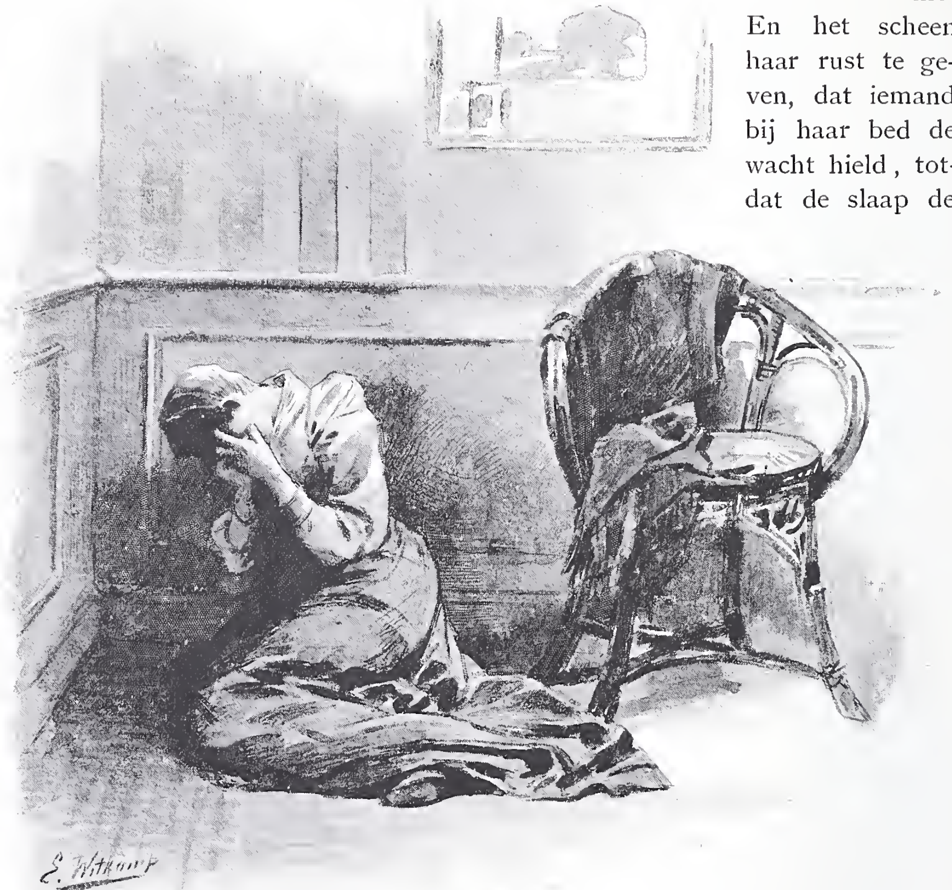
Eene huivering voer het meisje door de leden; toen strekte zij, als naar steun zoekende, de armen uit en barstte in een hartverscheurend snikken los.

„Arm kind," fluisterde mevrouw Belars nog eens, terwijl zij bij haar nederknielde en haar hoofd op haren schouder liet rusten.

Er werden niet vele woorden gewisseld. Slechts nu en dan verbrak een

zacht gefluister de diepe stilte, maar Sophie voelde, dat zij nog niet van allen verlaten was, en misschien was dit de eenige troost, waarvoor haar geschokt gemoed thans ontvankelijk was.

Toen zij eindelijk tot eene betrekkelijke kalmte gekomen was, liet zij zich overreden ter ruste te gaan. Zij liet zich lijdelijk helpen bij het ontkleeden, de fraaie zware haarvlechten losmaken en zich toedekken als een klein, vermoeid kind. En het scheen haar rust te geven, dat iemand bij haar bed de wacht hield, totdat de slaap de moegeschreide oogleden look.

O, mijn God, welk een smaad!

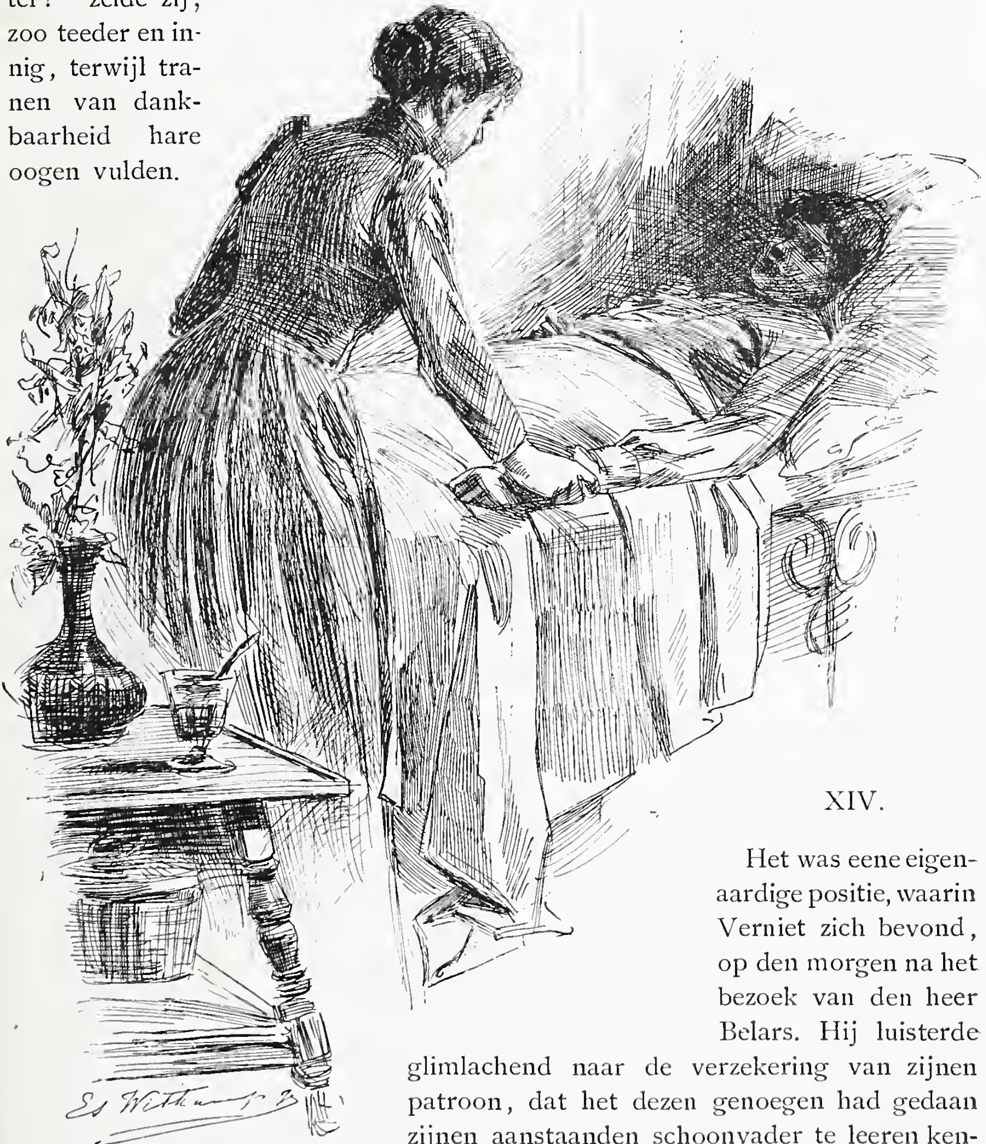
Het was eene zware en weinig verkwikkende sluimering en bij het ontwaken deed haar hoofd haar pijn, maar zij herinnerde zich een vriendelijke engel, die den vorigen avond voor haar bed had gezeten en toen zij weder insliep, was het haar alsof deze om hare legerstede zweefde, woorden fluisterende van berusting en hoop.

De zon stond den volgenden morgen reeds hoog aan den hemel, toen mevrouw Belars voorzichtig de kamerdeur opende, om naar haar te komen

zien. Zij boog zich over de kussens, waarop Sophie nog rustig scheen te sluimeren, maar deze opende langzaam de oogen en — „Moeder!" lispte zij nauw hoorbaar.

Maar mevrouw Belars had het verstaan.

„Mijne dochter!" zeide zij, zoo teeder en innig, terwijl tranen van dankbaarheid hare oogen vulden.

« Moeder! » lispte zij nauw hoorbaar.

XIV.

Het was eene eigenaardige positie, waarin Verniet zich bevond, op den morgen na het bezoek van den heer Belars. Hij luisterde glimlachend naar de verzekering van zijnen patroon, dat het dezen genoegen had gedaan zijnen aanstaanden schoonvader te leeren kennen, hoewel hij zeer goed wist, dat de man zijn schoonvader nooit worden zou. Evenzeer antwoordde hij toestemmend op de vraag, of zijn gast des morgens weder was vertrokken, hoewel dit hem even onbekend was, als den vrager zelve.

Maar al schrikte hij er voor terug, den fabrikant den waren stand van zaken bloot te leggen, dat wilde daarom volstrekt nog niet zeggen, dat hij zich door het gebeurde bijzonder bezwaard gevoelde; integendeel, nu hij de zaak eens terdege overdacht had, moest hij zelf erkennen, dat hetgeen hij in den laatsten tijd voor Sophie Belars gevoeld had, geen liefde meer mocht worden genoemd. Het zou dus ten slotte toch tot eene scheiding gekomen zijn, en nu hij er zoo weinig moeite of onaangenaamheden door had gehad, was hij den ouden heer werkelijk dankbaar voor zijne krachtdadige bemoeiingen.

Aan Sophie werd slechts eene vluchtige gedachte gewijd; naar Fanny ging thans al zijn denken en begeeren uit. Hij hunkerde naar het oogenblik, waarop zij het hoofd naar binnen steken en hem goeden morgen wenschen zou. Als dat eens samenviel met de afwezigheid van den patroon.... Er moest van morgen eene nieuwe machine worden opgesteld; als hij daarbij ging kijken, zou hij lang wegblijven en er zou tijd te over wezen om.... ja, om.... Wat hij eigenlijk wilde, wat hij haar vertellen, wat hij haar vragen zou — het wielde en warrelde hem alles dooreen in zijn bonzend hoofd. Slechts dit eene gevoelde hij met onbedriegelijke zekerheid: hij zou tegenover haar niet den schijn kunnen ophouden, alsof alles bij het oude gebleven was.

Intusschen was Fanny sinds den vorigen avond niet geheel op haar gemak geweest; het bezoek van Belars had haar opnieuw tot nadenken gebracht. Zij geloofde wel niet, dat de man er erg in had gehad, maar Jan was anders onhandig en onnoozel genoeg om zich terstond te verraden. En het mooiste van alles was nog, dat zij zou durven zweren, dat hij zelf de toestand van zijn hart volstrekt niet kende.

Maar dat was het juist, waarom zij niet talmen mocht. Als zij hem maar eens eene duidelijke wenk gaf en daarna Sophie te logeeren vroeg, zou hij zijne neiging voor haar gauw genoeg te boven zijn. Het moest er dan van daag maar van komen. Papa's tegenwoordigheid zou eenen heerlijk langen tijd bij de machinerieën vereischt worden — hij had haar dit gisteren avond zelf gezegd; daarvan kon zij juist gebruik maken.

Vastbesloten ging zij dus naar het kantoor, zoodra zij haar papa de fabriek had hooren binnen gaan, en zonder eenige inleiding begon zij: „Dat was eene aardige verrassing gisteren."

„De beste verrassing kwam nog achteraan," antwoordde hij opspringende en op haar toetredende met iets stralends in zijn blik, dat haar geheel in de war bracht.

„Heeft papa Sophie reeds te logeeren gevraagd?" vroeg zij verwonderd.

Hij schudde ongeduldig het hoofd. „Spreek nu niet van haar!"

„Niet van haar spreken?" vroeg Fanny zenuwachtig; „niet van uw meisje, dat....."

„Zij is mijn meisje niet meer," antwoordde Verniet snel en op nieuw met een blik en op een toon, die slechts voor ééne uitlegging vatbaar was.

Fanny ontstelde er van. Wat moest zij nu beginnen? Haar geheele plan lag in duigen, en toch, om haarszelfs wille, om der wille zijner carrière

mocht zij niet toelaten, dat het tusschen hen tot eene verklaring kwam. Met eene wanhopige kracht dwong zij zichzelve tot kalmte en zelfbeheersching; zij alleen had de omstandigheden in handen; zij alleen kon, maar moest ook handelen.

„Wel, dat spijt mij verschrikkelijk," riep zij uit, terwijl zij haar best deed zoo natuurlijk en onbevangen mogelijk te spreken. „Ik had zulke heerlijke plannen voor den zomer gemaakt. Ik had haar een langen tijd te logeeren willen vragen; en dan, weet je, dan was er misschien nog een andere logé ook gekomen..... Papa weet er nog niets van.... en ik had het misschien jou ook niet moeten vertellen, maar dat komt nu zoo van zelf.... Hij moet eerst nog zijn examen doen, maar wij houden zooveel van elkander en zijn vast overtuigd, dat hij slagen zal."

Verniet was langzaam in zijn stoel teruggezonken, terwijl zij sprak. Daar zat hij nu verslagen, vernietigd; hij had de kracht niet haar aan te zien.

Fanny zag het met innige deelneming, met diep berouw. Had zij ook maar vroeger gesproken! Maar thans mocht zij geen medelijden kennen.

„Het is nog een diep geheim," hervatte zij, terwijl zij hem naderde en hare hand op zijnen schouder legde; „beloof mij toch, dat je het aan niemand verraden zult"

Hare aanraking had hem een schok gegeven. Hij hief het hoofd op en voelde opnieuw de toovermacht van haren blik. „U beloven? Al wat gij wilt!" riep hij hartstochtelijk. Toen kromp hij ineen: was dat niet zijn eigen vonnis geweest?

„Dank je, Verniet," zeide zij hem hare hand toestekende, die hij krampachtig drukte; ik vertrouw je volkomen. Ik weet, dat je veel kunt, als je het ernstig wilt."

Dat was haar laatste woord geweest. Hij bleef alleen, met het hoofd in de handen verborgen en snikte hartverscheurend.

Langen tijd zat hij zoo, verloren in zijn smart, toen plotseling het kraken eener deur hem tot de werkelijkheid riep. Dat was de fabrieksdeur; de patroon zou zoo aanstonds voor hem staan.

„Verraad het aan niemand," had zij gezegd — en sneller dan een gedachte, had hij zijnen hoed gegrepen en was den weg opgesneld. Van middag zou hij misschien voorwendsels kunnen bedenken, nu was hem dit eene onmogelijkheid. Hij doolde rond tot het uur was aangebroken om op nieuw naar kantoor te gaan, maar nooit wist hij zich later te herinneren welke reden hij voor zijn plotseling verdwijnen had opgegeven, noch of zijn patroon die als geldig aangenomen had. Die eerste dagen waren voor hem als een doffe, verwarde droom, en eerst daarna gelukte het hem zijne gedachten te verzamelen en zijnen toestand te overzien.

Maar was die wel te overzien? Waren zij in te denken, die folteringen, die hij zou lijden, als elke dag hem zou brengen in hare onmiddellijke nabijheid, maar hij haar toch nimmer een schrede nader komen zou? O, hij had haar in zijne armen, aan zijn hart willen drukken, maar zij was terug-

geweken, haastig maar beslist en zij had hem gezegd, dat een ander.....
En als het nog bij zeggen gebleven ware, maar de dag kwam spoedig, veel

Hij bleef alleen met het hoofd in de hand.

spoediger, dan hij gewaagd had het zich voor te stellen, dat hij het ook moest zien.

En een andermaal gebeurde het dat Muisdaal in een uur van bijzondere vertrouwelijkheid, onder het rooken van eene geurige manilla hem zoo losweg vertelde, hoezeer hij met de keuze zijner dochter ingenomen was. „Eens," zeide hij, „lang geleden, heb ik de hoop gekoesterd, wellicht een compagnon te zullen vinden, die mijn schoonzoon zou kunnen worden. Maar, niet waar, zoo is het ook goed. Gij zijt om zoo te spreken de pleegzoon der firma; gij zult onze opvolger zijn en wie weet of dan nog niet eens haar zoon en de uwe....."

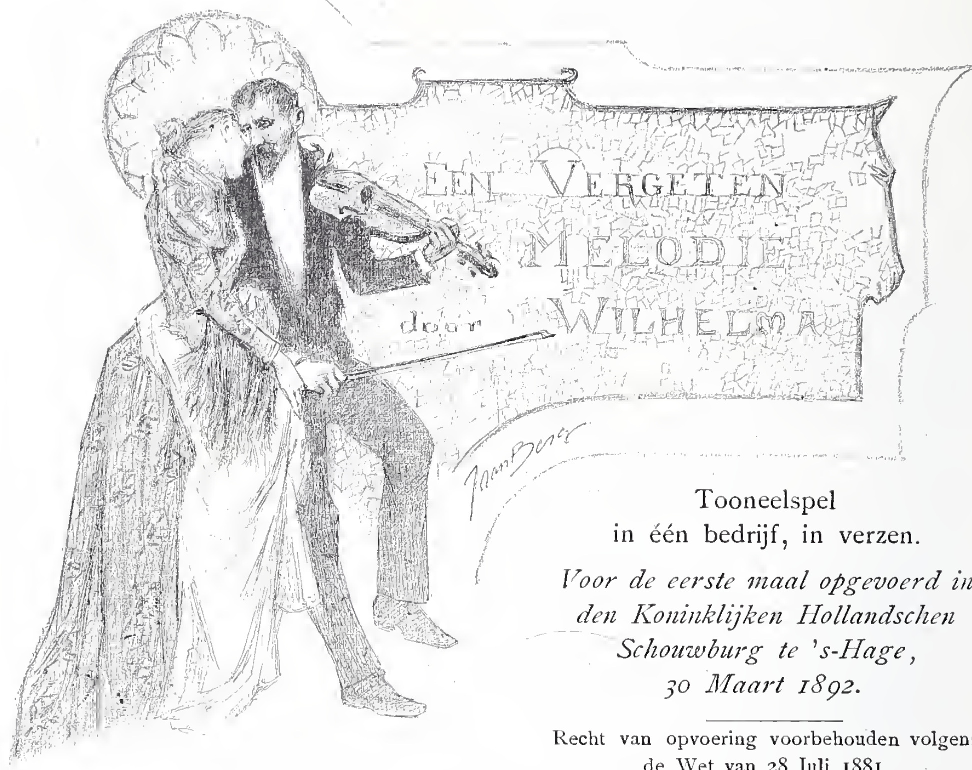
En hij moest dat alles lijdelijk aanzien, geduldig aanhooren, liefst met een glimlach om de lippen, zonder een oogenblik te verraden, dat ieder woord, iedere beweging een dolksteek voor hem was.

O, menigmaal was hij op het punt alle banden te verbreken en weg te gaan, ver, ver weg, of hij haar soms vergeten mocht. Maar dan zag hij haar weer voor zich, zooals zij daar gestaan had op dien morgen, dien hij nooit vergeten zou en hij hoorde haar weer zeggen: „Ik vertrouw je volkomen; ik weet dat je veel kunt, als je het ernstig wilt." Ja, zij met haar fijngevoelig hart en haren scherpen blik; zij, die hem doorgrond had, voor hij zichzelven kende; zij had wel geweten, hoe moeielijk de weg was, dien hij thans moest gaan; maar zij had hem niet geraden te vluchten, integendeel, zij had hem zulk een woord van bemoediging medegegeven, als waarvan zij overtuigd was dat het zijne uitwerking nooit had gemist. Zou het die dan thans missen? Zou hij terugdeinzen voor de eerste, groote moeielijkheid, waarbij hare persoonlijke hulp hem niet baten kon? Zou dat de dankbaarheid zijn voor zooveel moeite, als zij zich voor hem had getroost?

En al kon hij die uit het oog verliezen, om de groote smart, die zij hem had aangedaan, waar zou hij henen vlieden? Kon hij zijne betrekking laten varen zonder geldige redenen? Helaas, hij had er geen enkele als zijne versmade liefde, en van haar kon hij niet spreken — nooit, en tot niemand.

Blijven dus en lijden — onuitsprekelijk, oneindig; wat deed het er toe? Vroeg ooit het lot of het iemand verpletterde onder zijn zwaren druk?

Dus bleef hij en streed met alle krachten, die Fanny hem geleerd had in zich te ontwikkelen, den harden en bloedigen kamp met het lot. Maar het lot verplettert niet, wie zoo durft strijden; dat ondervond ook Jan Verniet. Fanny's wederliefde kon hij zich niet verwerven, maar zijne eigene liefde, langzamerhand van allen hartstocht ontdaan, werd die dankbare, reine, eerbiedige vereering van een ideaal, die iedereen veredelt, die haar eene plaats inruimt in zijn hart. Onder haren invloed verdwenen ook de laatste sporen van lauwheid en onmannelijkheid en toen Muisdaal ten slotte met zijnen jongen vriend, zooals hij hem nu gaarne noemde, eene compagnieschap had aangegaan, zou het iederen oningewijden moeielijk zijn gevallen, eene eenigszins gangbare verklaring te vinden voor dien dwazen, maar toch eens zoo toepasselijken bijnaam „snuggere Jan."

Tooneelspel
in één bedrijf, in verzen.

Voor de eerste maal opgevoerd in den Koninklijken Hollandschen Schouwburg te 's-Hage, 30 Maart 1892.

PERSONEN:

Hij.
Zij.
Het Kind (6 jaar).

(*Een eenvoudige huiskamer. Links op den voorgrond een voor twee personen gedekte tafel met brood, boter, vruchten en een flesch wijn. Het is avond, op de tafel staat een lamp. Rechts een venster, waarvan de gordijnen zijn neergelaten, bij het venster een leunstoel en een tafeltje. In het midden van den achtergrond en rechts en links deuren. Als het gordijn opgaat, staat zij in een zwart rijkleed voor den spiegel, in haar rechterhand heeft zij een hoogen hoed met grijzen sluier, in de linker een karwats. Zij zet den hoed op en maakt met de karwats een groetende beweging. Hij komt onbemerkt binnen met een vioolkist in de hand en blijft bij den ingang staan. Dan zet hij de vioolkist driftig neer op een tafeltje, dat op den achtergrond staat*).

Zij. (*zich omwendend*).

Zoo ben je daar al, Frank, 't concert is vroeg gedaan,
Ik kreeg mijn rijkleed thuis en pas het even aan.

Hij.

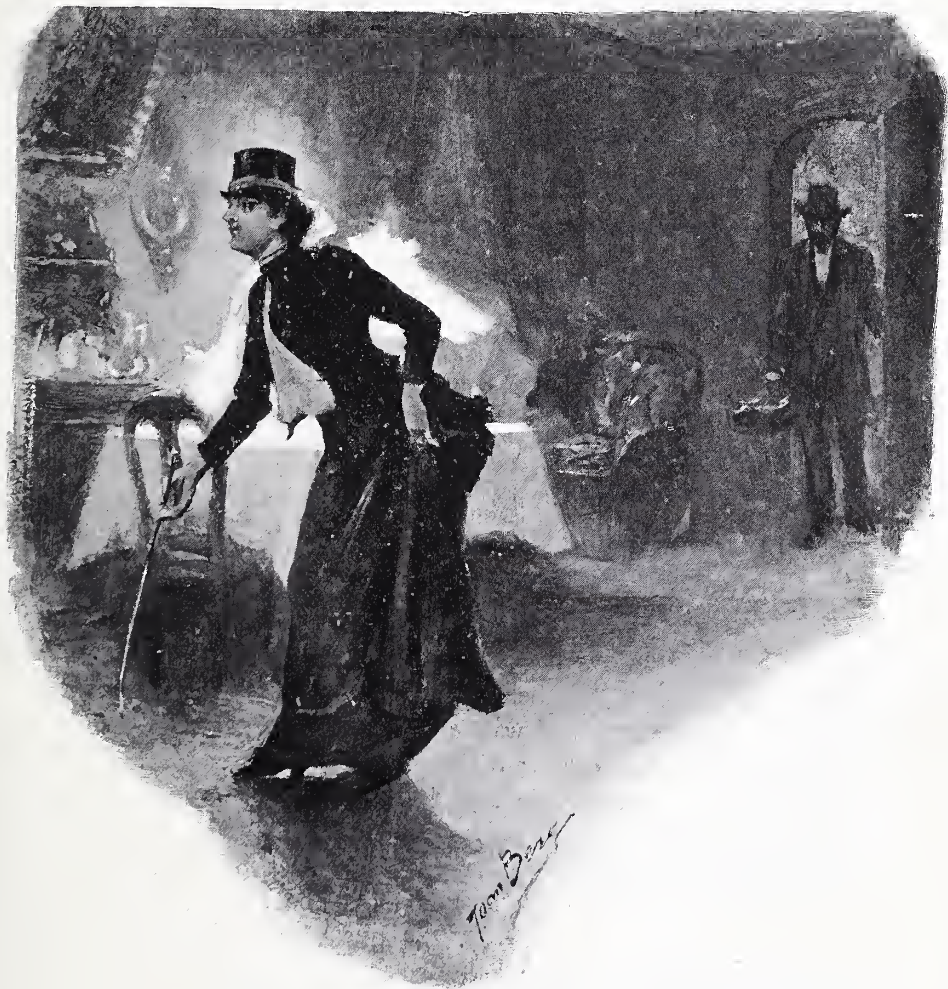
Dat zie ik.

ZIJ.

Staat het goed?

HIJ. (*driftig*).

Dat moet je mij niet vragen,
Hoe fraai dat kleed ook past, mij kan het nooit behagen,

.... met de karwats een groetende beweging.

't Gezicht er van Julie verbittert nog mijn leed,
't Is mij een ergernis en ik vervloek dat kleed!

(*De karwats uit haar hand rukkend*).

Hoe kan die rijzweep, hoe dat rijkleed mij bekoren,
Zij zijn er de oorzaak van, dat ik je heb verloren.

ZIJ.

Neen, Frank, dat is onjuist, beschuldig slechts den tijd,
Hij maakt dat alles sterft, verbleekt of langzaam slijt.

Komaan, kijk niet zoo zwart, beschouw de zaak wat luchtig,
De liefde is vluchtig, vriend, en 't leven ook is vluchtig.

HIJ.

De liefde blijft niet lang, zij vlucht, dat is het juist,
't Is daarom dat mijn bloed zoo rustloos jaagt en bruist.
De liefde vlucht helaas, zij wil haar band verbreken,
Zij spot met mijn verdriet en hoort niet naar mijn smeeken.

ZIJ.

Wanneer de liefde vlucht, geen macht houdt haar terug,
Hoe streng zij wordt bewaakt, zij is ons toch te vlug.
Bedenk eens, zeven jaar ben ik je trouw gebleven,
Hoe zorgeloos en vrij, hoe heerlijk was ons leven!
Ik had je lief, maar vrij, maar zonder 't huwlijksjuk,
Zoo moet de liefde zijn, slechts dat is waar geluk.
Getrouwd, als man en vrouw, vaak pruilend of krakeelend,
Wat wordt het samen zijn dan kleurloos en vervelend,
Vrij wil de liefde zijn en daarom lacht die guit,
In 't aangezicht der wet brutaal het huwlijk uit.

HIJ.

't Is waar, je hebt gelijk, men ziet dit vaak gebeuren,
Die onbezonnenheid valt dikwijls te betreuren,
Wanneer het ons niet deert, wat wordt er van het kind?

ZIJ.

Het kind is rijk genoeg, wanneer de moeder 't mint;
Mijn moeder dacht, als ik, ze heeft zich nooit gebonden,
Maar trouwe moederzorg heb ik toch ondervonden.
Ook vader had me lief, al was 't op zijn manier,
En zonder 't wettig recht van 't huwlijksformulier.
Zij bleven lang te zaam, de een levend voor den ander,
Maar ziet, op zekren dag, verveelden zij elkander,
Toen ging mijn moeder rechts, mijn vader links omkeer,
De liefde was gevlucht en 't hart bond hen niet meer.

HIJ.

O, dacht je vader zoo, dan kan ik zeer goed gissen,
Wat zijn bedoeling was, hij wilde je wel missen.

ZIJ.

Hij nam 't zoo zwaar niet op, hij noemde mij een last
En vond ook dat een kind meer bij de moeder past.

HIJ.

Dat heb ik ook gemeend en 't leek mij zeer verstandig,
De moeder hoort bij 't kind, een man is zoo onhandig,
Al meent hij 't nog zoo goed en daarom stemde ik toe
Dat Fientje meê zou gaan, maar 't smart mij, God weet hoe!
En nu het afscheid naakt, nu 't morgen zal gebeuren,

Moet ik mijn ras besluit verwenschen en betreuren.
Mijn kind, mijn eigen kind wordt mij nu wreed ontroofd!

ZIJ.

Dat is onwaarheid, Frank, je hebt het mij beloofd!

HIJ.

Beloofd? Ik heb 't beloofd?

ZIJ.

Je zult het niet ontkennen?

HIJ.

Ik brak nog nooit mijn woord. Ik kan er niet aan wennen
Dat alles mij begeeft; Julie, heb medelij,
Schenk mij één zonnestraal, laat Fientje hier bij mij!

ZIJ.

't Zou waarlijk dwaasheid zijn, om zoo iets te verzinnen,
Wat moet een man alleen met een klein kind beginnen?
't Is bovendien mijn recht, dat ik het bij mij houd,
't Behoort aan mij alleen, want wij zijn niet getrouwd,
Waar kan het beter zijn dan bij zijn eigen moeder?

HIJ.

Maar de natuur bestemt den vader tot zijn hoeder!

ZIJ.

Je hebt het mij beloofd, het was nog gistren nacht.

HIJ.

Het was met bloedend hart, dat ik dit offer bracht!

ZIJ.

Je hebt je woord verpand, ik laat mij niet bewegen,
Geloof je mij dan niet, ik zal het goed verplegen.

HIJ.

Ik smeek het je, Julie, o laat mij toch het kind,
Je weet, hoe warm ik steeds de kleine heb bemind,
't Valt mij ontzaglijk zwaar, om van het kind te scheiden.

ZIJ.

Het kind behoort aan mij!

HIJ.

Het kind behoort ons beiden!

ZIJ.

Nu goed, behoud het dan!

HIJ.

Ja? Heb ik goed gehoord?

ZIJ.

Een man verbreekt zoo vaak zijn eens gegeven woord.

HIJ.

Julie! Je kent me slecht, je moest mij niet zoo krenken,
Je wilt uit vrijen wil mij 't lieve kind niet schenken,

Je voert het met je mee naar 't ver verwijderd land,
't Is goed, 'k berust er in, ik blijf mijn woord gestand.

ZIJ.

Bravo, dat dacht ik wel, het zal je niet berouwen,
Dat je de kleine Fien aan mij wilt toevertrouwen,
Ik heb haar innig lief, ja even lief als jij,
Mijn hart is niet van steen. . . .

HIJ.

En toch verlaat je mij!

ZIJ.

Ik ben mijn moeders kind, ik moest haar fouten erven
En ook dien grooten lust, om altijd rond te zwerven;
Het circus bracht mij voort, het was mijn bakermat,
't Is vreemd dat ik dien vriend toch jaren lang vergat.
Maar thans verlang ik weer naar die beminde tijden,
Toen ik in 't circus Renz mijn Mirza mocht berijden.
Dit leven, kalm en stil, past niet bij mijn natuur,
Ik ben met hart en ziel een kind van 't avontuur,
Steeds bravo's van 't publiek, dan hier, dan daar woonachtig,
Altijd iets nieuws, iets vreemds, wat is dat leven prachtig.
Ik hunker naar een paard met klimmend ongeduld!
'k Zie hoe een dichte drom het circus langzaam vult,
Ik hoor reeds van 't orkest de schetterende klanken,
Verblindend straalt het licht, gevuld zijn alle banken,
Daar klinkt de schel, 't is tijd, nu opent zich 't gordijn
En als ik bij 't geschal der hoornmuziek verschijn,
Weerklinkt een luid applaus, mijn voet rust in den beugel,
'k Zit roerloos recht in 't zaâl, flink grijpt mijn hand den teugel,
Dan stuif ik pijlsnel voort, bij 't juichen van 't publiek,
Bij 't dreunen van de trom en 't galmen der muziek,
O, 'k hunker naar een paard!

HIJ. (*bitter*).

Dat kan ik je niet geven.
'k Ben slechts een muzikant, maar 'k schonk je heel mijn leven!
Ik bood je bovendien mijn naam, een eigen haard,
't Was alles te vergeefs, 't is waar ik ben geen paard!
'k Ben maar een mensch, een dwaas, die, zooals alle dwazen
Zich over 't koel verstand der wijzen moet verbazen.
Volgt men de stem van 't hart, dan noemt men ons een dwaas,
De wereld is zoo wijs, maar al te wijs helaas!

ZIJ.

Je redeneert verkeerd, want juist volg ik gewillig
De wenschen van mijn hart, al zijn ze nog zoo grillig.
Verstandig ben ik niet en wijs veel minder nog,

Maar, Frank, mijn beste vriend, me dunkt, dit weet je toch?

HIJ.

Ik weet alleen, Julie, dat je mij gaat verlaten
En . . . .

ZIJ. (*aan de tafel plaats nemend*).

't Zou verstandig zijn, indien we nu wat aten!
Ga zitten en tast toe.

HIJ.

Ik dank je, 'k heb geen zin.

ZIJ.

Neem dan wat vruchten, Frank, die gaan er altijd in.
Kom, met een glaasje wijn! (*Zij schenkt de glazen in*).
Wees niet zoo ongezellig. (*Hij gaat zitten*).
Zie zoo, ik heb mijn zin, nu vindt hij 't aanstonds stellig.

(*Hij vouwt zijn servet open, waaruit een enveloppe valt*).

HIJ.

Daar valt iets op den grond. (*Hij opent de enveloppe en haalt er een portret uit*).
Ons kind . . . . Julie, ons kind!
(*Haar de hand reikend*). Ik dank je!

ZIJ. (*een broodje smeerend*).

't Is genoeg als je 't maar aardig vindt.

HIJ.

Wat ziet ze er snoezig uit en wat gelijkt het sprekend,
Vind je ook niet?

ZIJ.

Ja 't is waar, ik vind het ook uitstekend.

HIJ. (*op het portret starend*).

't Is of ze babblen gaat, wat staat ze er aardig op
En in haar armpjes rust haar uitverkoren pop,
Die ik eens voor haar kocht, toen ik nog niet kon droomen,
Dat eensklaps, onverwacht, het afscheidsuur zou komen.
En 't is thans niet de dood, die ons wreedaardig scheidt,
Neen, moeder heeft dit plan koelbloedig voorbereid.
Och, jij begrijpt dat niet en jou zou 't nooit vervelen,
Als vader bij je bleef, om paard met je te spelen,
Jouw hand is gauw gevuld, jij bent tevreden hier,
Jij zingt den ganschen dag en hebt altijd plezier,
Maar moeder denkt zoo niet, haar hart is onverschillig,
Want morgen, lieveling, verlaat ze mij vrijwillig,
En jij, mijn schat, gaat mee, hoewel het hart mij breekt,
Je vader blijft alleen, alsof 't van zelf zoo spreekt.

(*Hij staat op, gaat langzaam naar het venster, opent de gordijnen en het raam en blijft naar buiten staren. De maan schijnt naar binnen. Zij heeft*

gedurende dit tooneel een en ander gebruikt en zich nog een glas wijn ingeschonken, zij wil zich van de vruchten bedienen, maar schuift de schaal terug).

ZIJ.

't Smaakt mij van avond niet, ik kan geen stuk meer eten...
(*Zij ziet om naar Frank en drinkt schielijk haar glas uit*).
Zou zij dan toch bestaan, die stem van het geweten?
Dat wonderlijk gevoel, dat bij ons binnen dringt,
Dat fluistrend tot ons spreekt en ons tot luistren dwingt?
(*omziend*) Het spijt me zoo voor hem, hij is zoo trouw en hartlijk
Voor mij en 't kind. . . .

HIJ.

O God, wat valt mij 't afscheid smartlijk!

ZIJ. (*omziend*).

Nooit vind ik iemand weer, die zooveel van mij houdt,
Wanneer ik had gewild, dan waren wij getrouwd
En Fientje droeg zijn naam. (*Zij zit in gedachten*).
Wat 's dat nu, waterlanders?
Hoe kinderachtig, foei! Het leven is niet anders!
(*Zij schenkt zich in en drinkt het glas in eens leeg*).
Als ik hem niet verliet, dan had hij 't mij gedaan,
Want trouw tot in den dood, kan immers niet bestaan?
Nu ja, in een roman wil men dat wel eens lezen,
Maar in de werklijkheid zal 't zeer vervelend wezen,
Ik zou er bang voor zijn, dat is men eens getrouwd,
Men juist, omdat 't niet mag, meer van een ander houdt.
(*omziend*) Die arme goede Frank staat altijd nog te treuren,
Ik zal mijn best eens doen, om hem wat op te beuren.
(*Zij gaat naar Frank en vat zijn hand*).
Frank, ben je boos op mij? Zeg vind je mij heel slecht?
Ook ik heb je bemind, waarachtig en oprecht,
Maar, ongelukkig, vriend, ben ik een van die menschen,
Wier rust'looze natuur altijd iets anders wenschen.
Ik zeg je geen vaarwel, o Frank, geloof het niet,
Omdat een andere hand, mij toewenkt in 't verschiet,
Omdat de vleierij van anderen mij streelde,
Of zooals menigeen, uit zucht naar groote weelde,
Neen, wat mij boeit en lokt, ik heb het reeds verklaard,
Dat is de circusroes en bovenal een paard!

HIJ. (*terzijde*).

'k Heb zeven jaren lang haar heel mijn hart gegeven,
Maar 't hare bond zich niet en is mij vreemd gebleven.

ZIJ. (*Franks beide handen vattende*).

Ik heb je heusch bemind en nimmer vind ik weder,
Een hart als 't jouwe, Frank, zoo eerlijk, trouw en teeder;

'k Weet dat ik veel ontving en dat ik weinig gaf,
Waarschijnlijk wacht mij nog een welverdiende straf.
't Is of een helsche macht mij altijd voort moet drijven,
Vergeef 't me, beste Frank, ik kan niet bij je blijven.

HIJ. (*haar handen langzaam loslatend*).

Ik weet thans, wat je denkt en wat je hebt gevoeld,
Maar 't was de liefde niet, zooals ik heb bedoeld.
Dat innig samenzijn, dat, zonder dat we 't weten,
Met een gelukkig hart, altijd zich zelf vergeten,
Zoo moest de liefde zijn, zoo heb ik haar gedacht,
Het was een hersenschim, ik heb te veel verwacht!

ZIJ.

Toch heb ik je bemind, maar ik begrijp, hoe nietig,
Dit in jouw oog moet zijn. Och, wees niet zoo verdrietig,
Het toeval bracht ons saam en jaagt ons uit elkaar,
Geloof me, beste Frank, ook mij valt 't heengaan zwaar.
Ja, zwaarder dan je denkt, mijn hart heeft lang gestreden,
Je waart zoo goed voor mij, we leefden zoo tevreden.

HIJ. (*weemoedig*).

Wat je eenmaal heeft geboeid en hebt bemind, Julie,
't Is een verouderde, vergeten melodie,
Wier heldre, zachte klank, je vroeger mocht bekoren,
Maar die haar tooverkracht voor altijd heeft verloren.
Het eens geliefkoosd lied verveelt en laat je koud,
Je hoorde 't reeds zoo vaak, 't is afgezaagd en oud,
Die stem, voorheen zoo frisch, klinkt dof en schijnt versleten,
Zoo werd de melodie begraven en vergeten. . . .

ZIJ. (*zich langzaam van hem afwendend*).

En 't is met mijn gevoel, als met dat oude lied,
Zijn hart herhaalt het nog, maar 't mijne luistert niet.

(*Er wordt geklopt. Zij gaat naar de deur op den achtergrond en neemt een brief aan*).

HIJ.

Een brief?

ZIJ.

Ja een voor mij! (*Zij opent den brief en leest hem*).

HIJ. (*bitter*).

Het schijnt goed nieuws te wezen,
Een declaratie?

ZIJ. (*luchtig*).

Neen, je kunt het briefje lezen.
't Is van baron Versteeg, een sportsman, welbekend,
Door hem verkreeg ik weer een goed engagement

En nu belooft hij mij, om flink te debuteeren,
Een fraaien vos.

HIJ.

Och kom! ze zijn toch gul die heeren!

ZIJ.

Hij is een dwaze fat en een onnooz'le bloed,
Maar hij zit knap te paard en 'k weet zijn stal is goed,
In 't circus werd hij steeds de paardenvlieg geheeten.

HIJ. (*ironisch*).

Die arme man! 't Is goed dat wij niet alles weten,
Die arme paardenvlieg, ondank is 's werelds loon.

ZIJ.

Beklaag hem daarom niet, hij is er aan gewoon.
(*Kleine stilte. Zij gaat naar de tafel*).
Frank, ik had graag de lamp, ik moet mijn koffer sluiten
En 'k zou ook. . . .

HIJ.

Ga je gang! (*naar het venster wijzend*) Ik heb het licht van buiten.

ZIJ.

Er staat hier nog een kaars. . . .

HIJ. (*somber*).

Och neen, in mijn gemoed
Is het toch donkren nacht, het duister past mij goed.

ZIJ. (*de lamp opnemend*).

Nu Frank, tot straks! (*Zij vertrekt door de deur rechts. Frank gaat in den leunstoel bij het raam zitten*).

HIJ. (*alleen*).

Tot straks — klonk het voorheen geregeld,
En die belofte werd steeds met een kus bezegeld,
Als ik, vervuld van haar, steeds aan den arbeid ging,
Tot straks . . . dit kleine woord is een herinnering
Aan mijn verwoest geluk en de vervlogen jaren,
Toen wij, met hart en ziel, oprecht gelukkig waren.
Nog zie ik haar voor 't eerst hier in de kamer staan,
Toen zij er binnen trad, om niet weer weg te gaan.
'k Was 's avonds, zielsbedroefd, uit 't circus thuisgekomen,
Ik had met kloppend hart, een plaats vooraan genomen,
Want 'k wilde haar voor 't laatst in al haar glorie zien
En haar een afscheidsgroet ook brengen bovendien,
Een needrig ruikertje, mijn schucht're, stille hulde
Aan de gevierde vrouw, die heel mijn hart vervulde;
'k Liep als een dronken man, toen 'k duizlend tot haar ging;
Daar stond zij, schoon en fier, te midden van een kring
Vereerders, van dat soort, dat sportmen wordt geheeten

En dat, dag in, dag uit, in 't circus is gezeten.
De pauze was ten eind, de gansche zwerm verdween,
En eindlijk zag ik haar een oogenblik alleen.
Zij kwam mij te gemoet, ik stond als vast gekluisterd,
Terwijl mijn droeve blik door tranen werd verduisterd,
Ze reikte mij de hand, zag mij lang zwijgend aan
En sprak: „het spijt mij, vriend, maar morgen moet ik gaan,
„Jouw hart is veel te goed, je moet het mij niet geven,
„Want ik ben ongeschikt voor 't stil en huislijk leven,
„Vaarwel, het is mijn tijd, er wordt op mij gewacht!"
Zij ging.... ik stond alleen en in mijn hart was 't nacht.
'k Heb toen, als in een droom, mijn plaats terug gevonden,
Juist toen zij binnen reed; 't publiek was opgewonden,
Ik hoorde het applaus, dat wel een storm geleek,
Zij dankte met een lach, maar haar gelaat was bleek;
Steeds sneller werd haar rit, de sprongen steeds gewaagder,
Haar wild en vurig ros steeds woester en gejaagder,
En toen zij, tot besluit, na een vermeet'len sprong,
Slechts met een korten ruk, haar paard tot stilstaan dwong,
Deed zich een luid gejuich en een gejubel hooren,
't Publiek hield haar geboeid, ze was voor mij verloren!
Werktuiglijk stond ik op, te midden van 't gedruisch
En zonder dat ik 't wist, vond ik mijn weg naar huis.
Ik zat hier voor het raam geruimen tijd te staren, ...
(*na een stilte opstaand*) Toen stond ik plotsling op,
(*Hij gaat naar den achtergrond en grijpt zijn viool*).
Mijn hand greep in de snaren,
(*Met de viool naar voren komend*).
En al mijn zielsverdriet, mijn hartverscheurend leed,
Sprak uit de melodie, die ik toen hooren deed.
Nooit klonk mijn instrument welluidender en weeker,
'k Had nooit dien diepen toon, mijn streek was nooit zoo zeker,
Toen hoorde ik eensklaps iets, 't leek wel een zachten snik,
Verbaasd zag ik in 't rond en — zalig oogenblik —
Hier in 't vertrek stond zij te luistren naar mijn zangen
En sprak: hier ben ik, Frank, als je mij wilt ontvangen.
'k Heb haar toen jubelend, onstuimig en verrukt,
Bij 't stralend hemellicht, lang aan mijn hart gedrukt! . . . .
En thans is alles uit . . . . nog eenmaal wil ik droomen
Van dien Augustusnacht, toen 'k haar zag binnen komen.

(*Hij gaat in de vensterbank zitten en speelt eenige maten van de Romance van Svendsen. Dan gaat de deur links op den achtergrond open en men ziet het kind voorzichtig haar hoofd door de half geopende deur steken. Langzamerhand komt het geheel te voorschijn en blijft een oogenblik staan. Het kind is*

. . . speelt eenige maten van de Romance van Svendsen.

gekleed in een wit jurkje en heeft bloote voeten, in haar armpjes draagt zij een groote pop. Voorzichtig loopt zij naar voren, een vingertje in den mond houdend. In het midden gekomen blijft zij staan).

HET KIND. (*terzijde*).

O, wat speelt paatje mooi! (*naar het venster wijzend*).
Kijk, kijk, daar is de maan!
Zie je ook wel, poppedijn, (*Het kind loopt naar den leunstoel, verschuilt er zich achter en klapt dan in de handen*).
Braaf Paatje, mooi gedaan!

HIJ. (*de viool neerleggend en het kind aan het hart drukkend*).

Jij hier mijn lieve schat, wat wil je nu beginnen?

HET KIND.

Ik kon niet slapen, pa, het is zoo warm daar binnen,
Ik kreeg een muggebeet, dat is een naar gevoel,
(*op de pop wijzend*) En hier, het arme kind heeft er een heele boel.
Eerst heb ik lang gewoeld, ik lag mij te vervelen,
Maar toen opeens, Papa, begon u mooi te spelen.
Het klonk zoo prachtig, Pa, en 'k zei toen tegen pop,
Kom kindje, weet je wat? We staan maar samen op
En gaan eens luisteren. (*Het kind klimt op den stoel en gaat zitten*)
(*Tot de pop*) Nu rustig zijn nu zwijgen,
(*Met de vinger dreigend*)
Want anders, denk er om, dan zou je knorren krijgen,
Kom, Paatje lief, begin en weer hetzelfde stuk?

HIJ.

Ja kind . . . . ja lief visioen van 't huiselijk geluk!

(*Hij plaatst zich in de vensterbank en herhaalt dezelfde maten van Svendsen. Het maanlicht valt op den stoel waarop het kind is gezeten met haar pop op den schoot. Als hij eenige maten heeft gespeeld, valt het kind in slaap. Eenige oogenblikken later verschijnt Zij op den achtergrond. Zij komt uit de deur rechts en is gekleed in een eenvoudige huisjapon. Eerst blijft Zij in de schaduw staan, dan nadert Zij langzaam*).

ZIJ. (*met zachte stem*).

Frank, wil die melodie nog menigmaal herhalen,
Zij deed mijn beter ik, Goddank, nog zegepralen.
Voor mijn ondankbaarheid vraag ik vergiffenis,
'k Gevoel thans dat mijn plaats in onze woning is.

HIJ.

Is 't werk'lijkheid, geen droom. . . . Ik houd je hier voor immer?

ZIJ.

Totdat de dood ons scheidt, want ik verlaat je nimmer.
Toen ik je spelen zag bij 't kind, hier in den stoel,
Een lieflijk, kalm tafreel, ontwaakte mijn gevoel.

Die oude melodie, zij sprak mij van 't verleden
En 't lief onschuldig kind van een gelukkig heden.
De bravo's van 't publiek, de glans, dien 't circus biedt
Hergeven mij jouw hart en mijn gemoedsrust niet.

HIJ.

Julie . . . . herhaal 't nog eens!

ZIJ. (*haar linkerhand op 't hoofd van het kind leggend en haar rechter aan Hem reikend*).

Ik zal niet veel meer zeggen,
Maar Frank, ik wil mijn hand hier in de jouwe leggen
En bij ons slapend kind, zweer ik je liefde en trouw.

HIJ.

O zonlicht van mijn hart, mijn lieveling, mijn vrouw!

HET KIND. (*ontwakend*).

Toe, Paatje, speel nog meer, u kent wel andre liedjes!
Mama, wij luisteren met pop, zoo met ons drietjes!

(*Zij plaatst zich in den leunstoel met het kind op haar schoot. Hij gaat in de vensterbank zitten en begint te spelen*).

HET KIND.

't Is weer hetzelfde stuk, maar 't is ook mooi niet waar?

ZIJ. (*het kind omhelzend*).

Ja kind, die melodie bracht ons weer tot elkaar!
Wanneer je grooter bent, zal maatje je vertellen,
Waarom zij juist dit lied zoo hoog op prijs moet stellen.

(*Het gordijn valt langzaam, terwijl Hij steeds doorspeelt*).

EENE BADKUUR BIJ PASTOOR KNEIPP.

DOOR

FIDES.

„Een brief uit Amsterdam van tante Jorissen," zeide Mevrouw van Dalen die in hare gezellige huiskamer te Helder met hare beide dochters aan de theetafel zat.

„Wat zou dat beduiden?" vroeg Marie, een mooie twintigjarige brunette, met een vragenden blik op hare moeder. „Tante schrijft anders nooit; ik wist zelfs niet dat het mensch schrijven kon."

„Foei Marie, nu beoordeel je tante wel wat héél min," zeide mevrouw, den brief haastig doorlezende. „Oom en tante gaan op raad van den dokter de waterkuur bij pastoor Kneipp probeeren en inviteeren een van jullie om mede te gaan en hen op reis met alles te helpen, want oom is nog niet flink genoeg en tante kent geen Duitsch."

„Ik bedank er feestelijk voor om met die kruideniersdochter naar het buitenland te gaan," riep Anna, een zeventienjarig nufje, terwijl ze een vies gezicht trok.

„Bedank jij er voor? Ik niet," antwoordde Marie, als Papa en Mama het goed vinden ga ik heel graag meê."

„Jij liever dan ik."

„Waarom, oom is er immers bij?"

„Daar heb je wat aan! Oom is tegenwoordig totaal suf en....

„Anna, bedenk dat je van mijn broeder spreekt," berispte mevrouw; „dat hij zich gemesalliëerd heeft is, hoe onaangenaam ook voor ons, nog geen reden om zoo over hem en zijn vrouw te spreken. Als Papa thuiskomt zullen we zijne opinie vragen, en als hij er niets tegen heeft kan Marie meêgaan."

„Ik begrijp eigenlijk niet waarom Marie meê moet; oom is als oud-zeeofficier

toch dikwijls genoeg in vreemde landen geweest om zich te kunnen redden."

„Dat is al lang geleden, en bovendien is oom na zijn laatste ziekte zwak van hoofd gebleven, zoodat elke inspanning hem vermoeit en nadeelig worden kan, en tante...."

„Tante heeft nooit iets anders gedaan dan krenten en rozijnen wegen; Marie zal eer behalen met hare tante!" klonk het spottend.

„Wat kan mij dat schelen! Tante heet Jorissen en ik heet van Dalen. Zoodra ik de Duitsche grenzen over ben maak ik er *von* Dalen van, en als ik dan vertel dat Papa kolonel van de artillerie is, rijs ik onmiddellijk in de achting van alle mogelijke Duitschers, en dan kan tante met hare burgerlijke manieren mij geen afbreuk doen. Maar daar hoor ik Papa in de gang!" Met deze woorden liep zij vlug de kamer uit om even daarna terug te komen met haren vader, een bejaard man met een eerbiedwaardig uiterlijk, in wien men dadelijk den militair herkende.

„Zoo mamaatje, wat hoor ik daar van onze wildzang, moet zij meê om als tolk te dienen bij Jorissen en zijn vrouw?"

„Ja man, hoe denk je er over? Door haar mede te geven geloof ik dat we hun een grooten dienst bewijzen."

„Heb je er zin in, kind? Denk aan de eigenaardige manieren van tante," zeide de kolonel glimlachend.

„Ja Pa, dat tante geen *lady* is zal iedereen dadelijk zien, maar dat kan mij niets schelen. Gelukkig kent tante geen enkele vreemde taal, dus is zij wel verplicht te zwijgen en zich op den achtergrond te houden."

„Nu, als mama je missen kan heb ik er niets tegen; je maakt op die manier een aardig reisje dat je niet elken dag gepresenteerd wordt."

Er werd dienzelfden avond geschreven dat Marie zou meêgaan, en acht dagen later vertrok zij naar Amsterdam, om van daar de reis naar Beieren te aanvaarden.

Aan het station van het kleine stadje Türkheim heerschte eene onbeschrijfelijke drukte. Uit alle coupés van den juist aangekomen trein kwamen reizigers die elkander den weg naar den uitgang betwistten om een plaatsje machtig te worden in een der vele rijtuigen die op het plein stonden. De koetsiers schreeuwden dat hooren en zien verging.

„Türkheim, Hôtel die Krone, Hôtel Adler!" klonk het rechts.

„Wörishofen! *In Türkheim ist Alles besetzt!*" gilden de koetsiers links, zoodat de reizigers een oogenblik besluiteloos stonden en niet wisten waarheen zij zouden gaan.

Onder de reizigers bevond zich een dikke bejaarde dame met een vuurrood gelaat, die, vergezeld door haren echtgenoot en een jong meisje, zich met moeite door de menigte had heengewerkt.

„Wat nou?" vroeg mevrouw Jorissen, want deze was het, toen zij, op het plein gekomen, van alle kanten bestormd werd door schreeuwende en vechtende

koetsiers. „Heere beware, wat een boel! Kijk eens wat een smerige rijtuigen! 't Is schande om daar een fatsoenlijk mensch in te stoppen. Wat motten die kerels toch?" vervolgde zij tot haar nichtje die met koddige verbazing de verwarring stond aan te staren, doch op de vraag harer tante een der koetsiers toeriep hen naar het hôtel die Krone te Türkheim te brengen. Na veel moeite gelukte het haar mevrouw Jorissen te doen plaats nemen in het rijtuig waarin bijna alle plaatsen bezet waren met reizigers van allerlei rang en stand. Mevrouw wilde eerst niet, doch toen men haar aan het verstand bracht dat zij anders een uur moest loopen, stapte zij in, want het regende en de avond begon reeds te vallen.

„Is me dàt een reis!" pruttelde mevrouw die, vermoeid van hare driedaagsche reis, gedwongen was in een overvol onzindelijk rijtuig een uur te hotsen over den slechten ongelijken weg.

De heer Jorissen hoorde met onverstoorbare kalmte de klachten zijner wederhelft aan. Hij was iemand die een sterke neiging tot slapen scheen te hebben, want hoe onaangenaam de rit over den hobbeligen weg ook was, telkens dommelde hij in om met een schrik wakker te worden als zijn vrouw hem een duw gaf en hem noodzaakte hare klaagliederen aan te hooren. Eindelijk reden zij de poort van het markvlek Türkheim door. De postillon blies lustig op zijn hoorn en de paarden, die naar den stal verlangden, versnelden hun draf. Voor een groot laag huis hield men stil. Marie keek eens rond en zocht te vergeefs naar een hotel, zoodat zij den koetsier verzocht hen naar het hôtel *die Krone* te brengen, waarop hij haar in zijn Beiersch dialect antwoordde, dat dit *die Krone* was. Verbaasd keek zij om zich heen. Het zoogenaamde hôtel bleek een boerenherberg te zijn die tevens voor uitspanning diende, zooals men veel in dorpen vindt.

„Wij zijn op de plaats onzer bestemming," zeide zij tot hare bloedverwanten.

„Wat zeg je, is dit een hôtel?" riep mevrouw; „je begrijpt dat ze ons voor den gek houden!"

„Neen tante, kijk maar, hier hangt het uithangbord waarnaar het hôtel genoemd is."

„Een mooi hôtel," bromde mevrouw, die nooit verder dan Antwerpen was geweest en op hare reis naar Beieren, dank zij de goede zorgen van haar nichtje, in Duitschland in de eerste hôtels had gelogeerd en daardoor een goeden dunk van die inrichtingen had gekregen.

„Nu Marie, vraag of we kamers kunnen krijgen, want ik verlang naar bed," zeide mijnheer op slaperigen toon. Aan de voordeur stond de waard, tevens burgemeester van Türkheim, de vreemdelingen op te wachten. Marie vroeg twee kamers.

„*Sind keine Zimmer mit Zwei Betten mehr da!*" antwoordde de burgemeestersvrouw die inmiddels naderbij was gekomen. Marie bracht de jobstijding aan hare tante over die antwoordde, dat zij en haar man genoeg hadden aan een kamer met één bed, doch toen de waardin dit hoorde, weigerde zij met zulk een welsprekend gebaar dat Marie in lachen uitbarstte, en hare tante toornig uitriep:

„Wat beteekent dat! Wat verbeeldt dat mensch zich! Zou ze soms denken dat ik en je oom niet wettig getrouwd zijn? 't Is schande!"

Marie bracht hare tante aan het verstand dat de gebruiken hier zoo waren en dat zij zich daaraan moest onderwerpen, en toen de waardin haar verzoek om voor dezen éénen nacht logies te geven beslist bleef weigeren, vroeg zij of er elders niet een geschikte woning te vinden was, waarop Frau Wiedemann, de waardin, zeide dat er mogelijk nog wel plaats in een privaatwoning was. Zij verzocht de Herrschaften binnen te komen en wat te gebruiken; in dien tijd zou zij informeeren naar kamers.

„Alles goed en wel," riep mevrouw wanhopig, „we kunnen hier van nacht toch niet onder een perreplu op straat blijven!"

„Dat is niet noodig tante, er zal nog wel een plaatsje te vinden zijn," zeide Marie, „willen we binnengaan?"

„God bewaar me, wat muft het hier!" riep mevrouw, toen zij de smerige gang inkwam, waar een walgelijk vettige etenslucht, vermengd met den reuk van bier hun te gemoet kwam. Toen de deur der eetzaal openging, trad ook Marie een oogenblik verrast terug.

In een laag vertrek, waarvan alle vensters gesloten waren, stonden drie lange tafels, alle bezet met etende badgasten. Aan eene afzonderlijke tafel waren de inwoners van Türkheim gezeten, die hier hunne avonden doorbrachten met praten, rooken en het verorberen van enorme hoeveelheden bier. De stank van walmende petroleumlampen vermengde zich met de tabaks- en etenslucht en maakte de atmosfeer bijna ondragelijk, vooral voor hen die van buiten kwamen. Het kostte moeite, mevrouw Jorissen over te halen om binnen te gaan; zij bedankte er voor in zulk een rookhol te zitten, doch toen zij zag dat haar echtgenoot doodkalm binnenging en zich niet over haar bekommerde, volgde zij al pruttelend. Na lang zoeken gelukte het eindelijk een plaatsje aan tafel machtig te worden. Rood van ergernis keek mevrouw om zich heen en zeide:

„'t Is wat moois om iemand hierheen te zenden voor gezondheid! Je stikt hier van den rook en dan die stank van al die menschen en dat eten! 't Is om doodziek te worden!"

„Houd dat geprut tel nu maar vóór je, en zeg liever wat je hebben wilt, ik rammel van den honger en val om van den slaap," zeide mijnheer, terwijl hij zijne vrouw de spijskaart overreikte. „Zeg maar wat je hebben wilt."

„Zeg maar wat je hebben wilt! Als jij dan eerst maar zeggen wilt wat dat gekrabbel beteekent, want daar kan ik niet uit wijs worden," snauwde mevrouw, en de spijskaart aan Marie gevende, vervolgde zij: „Hier kijk jij maar wat je er uit maken kunt."

Marie nam de spijskaart en vroeg of zij beefsteak met sla en aardappelen zou bestellen, hetgeen goed gevonden werd. Het duurde echter eenigen tijd vóór men het gevraagde kreeg, want er waren meer dan tachtig personen te bedienen en het keukenpersoneel was niet berekend op zoovele gasten. Eindelijk verscheen Elise, de kellnerin, met het bestelde avondeten.

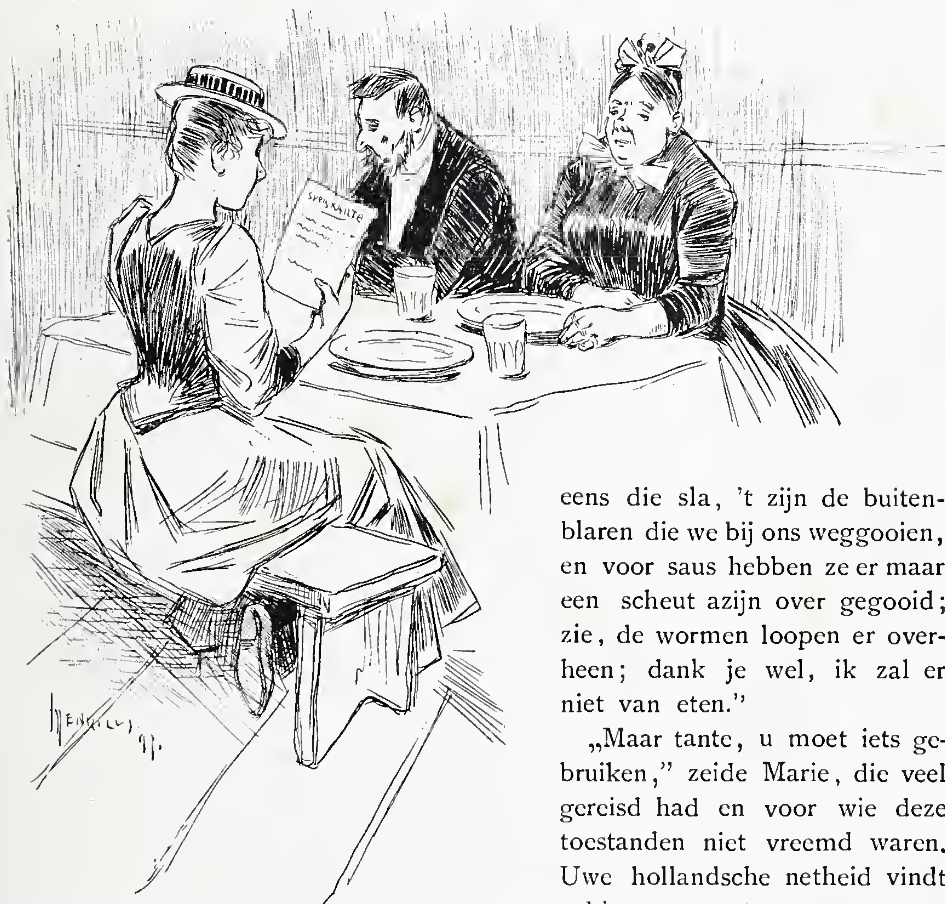
„Een fijne bediening," mompelde mevrouw verachtelijk, toen zij de stalen

vorken met zwart houten heften zag. „Aan tafellakens schijnen ze hier ook niet te doen; de boel wordt je zóó maar voor je neus gezet. Veeg je vork goed af Marie, je kunt nooit weten welk smerig volk daarmeê gegeten heeft, en wasschen schijnen ze hier ook niet noodig te vinden, kijk maar!"

Dit zeggende, veegde zij hare vork af met een servet dat daarna verscheidene zwarte strepen vertoonde.

„Moet dit beefsteak verbeelden? 't Is gekookt nuchter kalfsvleesch, en kijk eens die sla, 't zijn de buitenbladen die we bij ons weggooien, en voor saus hebben ze er maar een scheut azijn over gegooid; zie, de wormen loopen er overheen; dank je wel, ik zal er niet van eten."

„Maar tante, u moet iets gebruiken," zeide Marie, die veel gereisd had en voor wie deze toestanden niet vreemd waren. Uwe hollandsche netheid vindt u hier nergens terug, en u moet niet te kieskeurig zijn, anders houdt u het hier niet uit."

« Hier kijk jij maar wat je er uit maken kunt. »

„Ik geloof ook niet dat ik het hier uithoud, en als het me niet begrootte voor het geld, dan ging ik morgen aan den dag weg, maar zoo'n verre reis voor niks te maken gaat toch ook niet."

„Nu vrouw, hoe zit het, wil je de beefsteak of wil je die niet, anders eet ik die op, want ik heb nog honger," zeide mijnheer, die onder het pruttelen zijner wederhelft heel smakelijk zijne portie had opgepeuzeld en door het eten wat opgefleurd scheen.

„Of ik dat nuchter vleesch belief? Dank je wel, eet jij het maar op, ik ben er niet van gediend."

Marie had intusschen aan Elize gevraagd of er vele Hollanders waren, en zij slaakte een zucht van verlichting toen zij een ontkennend antwoord kreeg. De vreemdelingen die geen Hollandsch verstonden, konden evenmin het platte accent van mevrouw Jorissen verstaan dat soms aan de achterbuurten deed denken en waarover Marie zich zoo schaamde. Zij at met smaak haar vleesch en luisterde met belangstelling naar de verschillende talen die zij hoorde spreken en waarvan vooral het Hongaarsch haar liefelijk in de ooren klonk.

„Nou Marie, ben je haast klaar, zie dan dat je ons een bed bezorgt, want ik heb slaap," zeide mevrouw.

Op hetzelfde oogenblik kwam de waard en deelde haar mede dat er eene boerin was die nog een paar kamers disponibel had; zij wachtte buiten en was bereid de „Herrschaften" hare woning te laten zien.

Met blijdschap begaf men zich op weg; het was donker, zoodat men van de omgeving niet veel zien kon, maar de woningen die men voorbij ging schenen ruim en waren door tuinen omgeven. Marie en de boerin, Thérèse Schmidt genaamd, liepen vooruit en Thérèse vertelde dat het aantal vreemdelingen met den dag aangroeide, zoodat er in Türkheim bijna geen plaats meer was. Het was echter moeilijk Thérèse te verstaan, want zij sprak niet alleen vlug, maar met een Beiersch accent dat voor een vreemdeling dikwijls onverstaanbaar is, en telkens viel Marie haar in de reden met een:

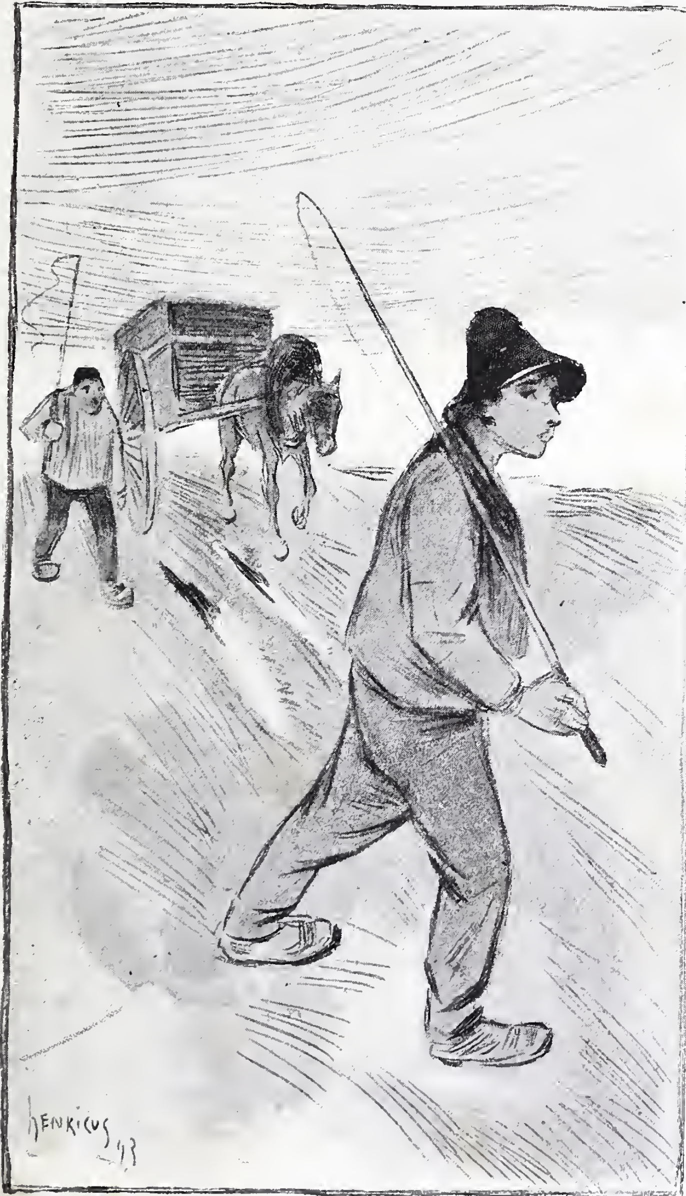
„*Bitte, sprechen Sie ein wenig langsamer*," waarop Thérèse glimlachend aan haar verzoek voldeed om even daarna weer vlugger dan ooit door te ratelen. Aan het einde der straat sloeg men links om, en Thérèse wees naar een ruime woning, evenals alle andere door een tuin omgeven. Zij ging hare gasten vóór en toonde hun drie nette kamers. Bij het binnentreden kwam hun een doordringende stallucht tegemoet die mevrouw Jorissen een: Heere beware, wat muft het hier gemeen!" ontlokte.

„*Sie meinen?*" vroeg Thérèse en Marie haastte zich te antwoorden dat hare tante bijzonder met de kamers was ingenomen en gaarne de conditiën wilde weten. Voor de kamers werd 3 Mark gevraagd: 1 Mark per kamer en per bed. Mijnheer Jorissen vond alles goed; hij was op de canapé neergevallen en dutte spoedig in. Op verzoek van mevrouw liet Thérèse de bagage uit „*die Krone*" halen; de lamp werd aangestoken, en toen mevrouw de kamers goed bekeek, zeide zij dat zij den indruk kreeg van bij welgestelde boeren gehuisvest te zijn. De kamers waren ruim, de muren helder wit; een karpet bedekte den grond en de canapé met daarbij behoorende stoelen benevens de glazen kast met verschillende zilveren voorwerpen bewezen, dat men in de pronkkamer gelogeerd was. Na het noodige ontpakt te hebben, maakte men aanstalten om naar bed te gaan.

Mijnheer zat op de canapé en snorkte luid tot groote ergernis van mevrouw die, hem wakker schuddend, uitriep:

„Maar Jorissen, wat bezielt je om nou al te gaan slapen! 't Is wat moois om ons zoo te laten sjouwen!"

Mijnheer schrikte op, keek zijn vrouw met wezenloozen blik aan en.... dutte weer in.

.... die naast hunne wagens liepen en met hunne zweepen klapten.

Thérèse vertelde dat de consulten bij pastoor Kneipp 's morgens om acht uur aanvingen. Elken morgen om half zeven reed de „*Stellwagen*" uit „*die Krone*" naar Wörishofen dat een uur rijdens van Türkheim verwijderd is. Men besloot, reeds den volgenden dag den tocht naar Wörishofen te ondernemen en Thérèse beloofde, de *Herrschaften* om vijf uur te wekken. Men zou in *die Krone* ontbijten, waar ook het middagmaal à 1 Mk. 50 per persoon gebruikt zou worden. Mevrouw had op raad van haar dokter wollen dekens meegenomen, en hoewel het beddegoed van Thérèse er nieuw uitzag en het linnen fijn en bijzonder helder was, vond men beter, den raad van den dokter op te volgen; en onder voorwendsel dat men in Holland gewend was de bedden anders op te maken dan hier, verzocht Marie aan Thérèse het beddegoed er af te nemen hetgeen zij bereidwillig deed, waarna deze de *Herrschaften* goeden nacht wenschte en de kamer verliet. Het duurde niet lang of een luid twee-

stemmig gesnork verkondigde dat de familie Jorissen in de armen van Morpheus een welverdiende rust genoot. Marie kon den slaap echter niet spoedig vatten; de doordringende stallucht maakte haar misselijk; zij stond op en opende een venster, doch dit maakte de zaak niet beter, want de lucht van buiten was niet minder onaangenaam dan die binnenshuis. Zij besproeide haar kussensloop met *Eau de Cologne*, en door vermoeidheid overmand, viel ook zij weldra in diepen slaap.

Den volgenden morgen bij het aanbreken van den dag werd zij gewekt door een aanhoudend geknal. Verschrikt stond zij op, keek naar buiten en zag dat dit geluid veroorzaakt werd door de werklieden die naast hunne wagens liepen en met de zweepen klapten. Het was hinderlijk, dat voortdurend geknal in den vroegen morgen. Ook mevrouw Jorissen was met een schrik wakker geworden en riep van uit hare kamer wat dit helsch lawaai beteekende. Even daarna klopte Thérèse, en nadat mijnheer met de grootste moeite gewekt was, ging men naar *die Krone* om te ontbijten.

Türkheim, 12 Juni 1891.

Mijn lief moedertje!

U zult wel verlangen naar eenig bericht na de nuchtere tijding per briefkaart van onze goede overkomst, doch ik heb met opzet een paar dagen gewacht met schrijven, om U een en ander van hier te kunnen mededeelen. Laat ik beginnen U te zeggen dat sedert onze aankomst de eene ontgoocheling op de andere volgde. Het hôtel *die Krone* bleek een boerenherberg, waar het eten slecht toebereid en alles even onzindelijk is. Het is dáár echter van het slechte nog het minst slecht, zoodat we daar elken middag eten; logeeren konden wij daar niet, want alles was reeds bezet. De eerste dagen was het mij onmogelijk iets te eten van hetgeen ons werd voorgezet, maar ik moest eieren voor mijn geld kiezen, wilde ik niet verhongeren. Gisteren kregen we o. a., behalve soep die ik nooit neem omdat die er zoo vies uitziet, rauwe ingemaakte snijboonen met azijn en natte zuurkool, en dat in een tijd dat men zich in Holland vergast aan de heerlijke jonge groente die men hier niet kent; aardappelen komen hier ook niet op tafel: het vleesch bestaat uit gekookt nuchter kalfsvleesch of varkensvleesch. U behoeft dus niet te vreezen dat ik verwend terug zal komen.

Het stadje is op zich zelve niet onaardig; de bevolking bestaat uit boeren die flinke huizen bewonen, gelegen in een tuin, zoodat alle woningen op zich zelve en op eenigen afstand van elkander staan. Minder aangenaam zijn de stallen in- en de mestvaalten achter de woningen, die een ondraaglijken stank verspreiden. De menschen hier zijn goed en gemoedelijk van aard, lang niet zoo dom en onontwikkeld als vele boeren in Holland. Langs alle straten loo-

pen stroomende beekjes, wat iets eigenaardigs is en zeer geschikt voor de kuur waarvan ik U geheel op de hoogte zal stellen.

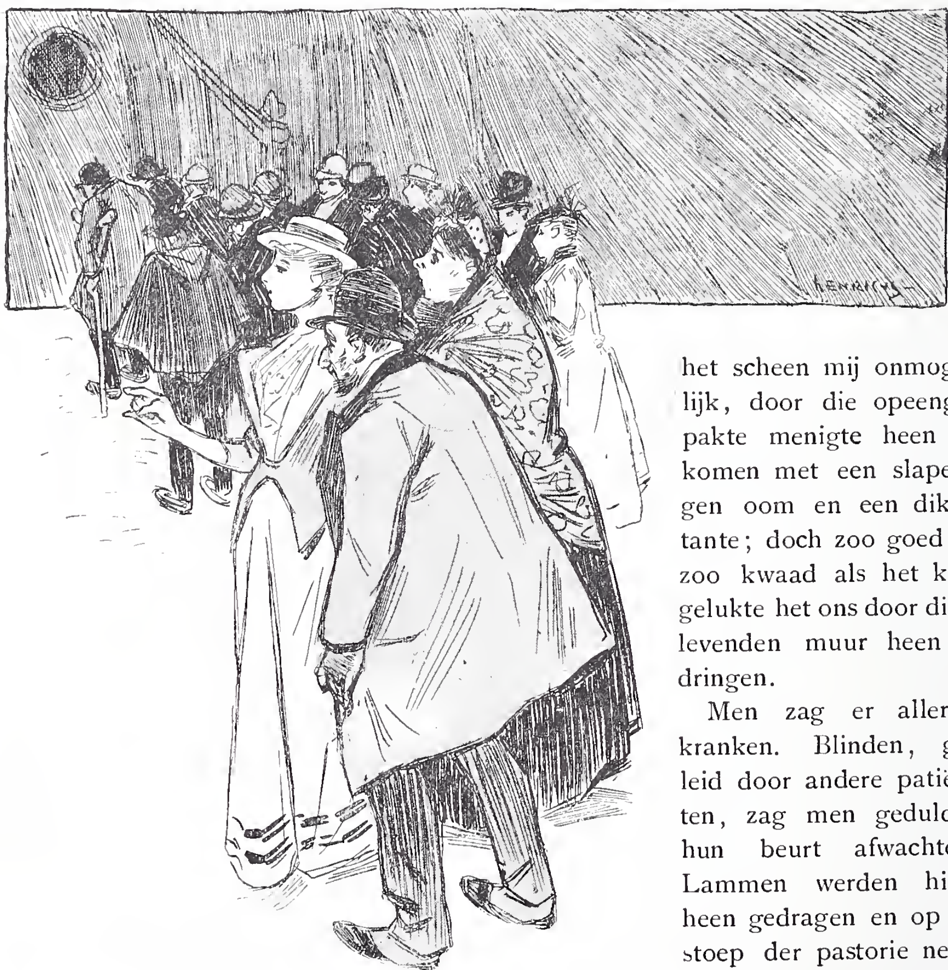
Den dag na onze aankomst gingen we 's morgens om $6^1/_2$ uur per rijtuig naar Wörishofen om den pastoor te consulteeren. Na ruim een uur rijdens door een dorre, kale streek en over een ongelijken, slecht onderhouden weg kwamen we te Wörishofen, en de tweede ontgoocheling volgde. Ik had verleden jaar in een tijdschrift een en ander gelezen over de Kneipp-kuur, en in die beschrijving werd melding gemaakt van het *idyllische* dorpje Wörishofen, zoodat ik mij een liefelijk oord had voorgesteld; en wat zag ik? Een smerig, armoedig dorp, met onbegaanbare wegen die straten verbeelden; vuile, brutale menschen die de arme badgasten ruw en onbeleefd behandelen. Om u een idee te geven van de toestanden te Wörishofen wil ik u even meedeelen wat een Zwitsersche dame die daar kamers zocht mij vertelde. Bij hare aankomst te Wörishofen begaf zij zich naar de woning, haar aangewezen door den kwartiermaker die voor een fooi de vreemdelingen logies bezorgt. Zij werd ontvangen door eene onzindelijke stuursche vrouw die haar een kamer wees, welke zoo even verlaten scheen, want het bed was nog niet afgehaald en lag nog precies zoo als de vorige logeergast het verlaten had. Verwonderd vroeg de dame waar zij slapen moest, waarop de vrouw haar kortaf zeide dat dit hare slaapkamer was; en toen de dame zeide dat zij toch niet op een bed kon slapen dat door een ander was gebruikt, kreeg zij ten antwoord dat dit bed reeds door twee *kurgasten* was gebruikt zonder dat het verschoond was, en dat zij het ook nog best kon beslapen want de lakens waren nog niet vuil en er waren zoovele *kurgasten* dat men niet aan iedereen schoon beddegoed kon geven. „Zij moest het zelve maar wat opschudden, dan zou zij er best op slapen."

Nog dienzelfden avond vertrok de dame naar Türkheim, dat in vergelijking met Wörishofen eene kleine residentie is.

De kamers zijn daar ruim en netjes en de bedden zindelijk, maar toch ben ik blij dat wij ons eigen beddegoed hebben medegenomen; ik geloof dat het gevaarlijk is het beddegoed hier te gebruiken, want men ziet de meest afzichtelijke zieken, o. a. menschen met aangezichten die half vergaan zijn door kanker of andere vreeselijke huidziekten, en het is verbazend dat in zulk een beperkte ruimte, die overvol is van lijders aan allerlei kwalen, geen besmettelijke ziekte uitbreekt, want van ontsmetting of andere hygiënische middelen heeft men hier geen flauw begrip.

Wij hielden voor een herberg stil en begaven ons naar het *Kneipp-Bureau* om ons te laten inschrijven en een boekje aan te schaffen. In dit boekje, waarvoor men 1 Mark betaalt, worden de namen, de woonplaats en het beroep van den patiënt geschreven; de meeste patiënten consulteeren één der doctoren te Wörishofen, die den aard der ziekte in dit boekje opschrijft. Zonder dit boekje wordt men niet bij pastoor Kneipp toegelaten. Wij gingen eerst naar doctor Bergmann, eerste baddokter te Wörishofen en vervolgens naar de pastorie, die achter het kerkhof bij de kerk gelegen is. De pastorie is een

vervallen onaanzienlijke woning, en niemand zou vermoeden dat in zulk een nederig huis de man woont die eene Europeesche vermaardheid heeft verworven. Op het kerkhof gekomen, zagen we eene onafzienbare schare patiënten, die elkander verdrongen om de pastorie te naderen; deze heeft twee ingangen, één achter en één voor, maar beide deuren waren belegerd door een groote menschenmassa. Een oogenblik gevoelde ik mij den moed ontzinken, want

.... zagen we eene onafzienbare schare patiënten ....

het scheen mij onmogelijk, door die opeengepakte menigte heen te komen met een slaperigen oom en een dikke tante; doch zoo goed en zoo kwaad als het kon gelukte het ons door dien levenden muur heen te dringen.

Men zag er allerlei kranken. Blinden, geleid door andere patiënten, zag men geduldig hun beurt afwachten. Lammen werden hierheen gedragen en op de stoep der pastorie neergelegd, waar zij in die houding soms uren moesten wachten. Aan de deur der pastorie stond een man met een uniformpet op, waarin een bosje korenbloemen stak. Met een barsche stem wees hij de menschen terug die te veel opdrongen. Zoodra hij een ziek kind, een lamme of een blinde ontdekte, duwde hij de andere patiënten ruw achteruit onder den uitroep: „*Macht Platz!*" en liet die ongelukkigen binnen. Dit gebeurt op bevel van den pastoor die de ongelukkigsten en de behoeftigen het eerst helpt; de rijken kunnen wachten omdat zij naar het oordeel van den pastoor

elders hulp kunnen krijgen. De *Vereins-Diener* — zoo wordt de man genoemd — denkt daar echter anders over zooals ik merkte. Ik zag hoe eenige patiënten hem in stilte geld in de hand stopten dat door hem op even slinksche wijze werd aangenomen, waarop hij die personen binnenliet. Nu krijgt men wel kaarten met nummers, en als dit geregeld ging zou ieder volgens zijn nummer aan de beurt komen, maar het gedrang is te groot om eenige contrôle mogelijk te maken. Drie volle uren stonden we in een brandende zon tusschen de steeds aangroeiende menigte. In dien tijd drukte tante mij voortdurend op het hart om toch vooral al hare ziekte-verschijnselen en die van oom aan den pastoor te zeggen.

Tante is in alles verschrikkelijk burgerlijk en ik ben blij dat we nog geen Hollanders aantroffen, want ik zou me bepaald schamen. Oom zegt weinig, maar eet en slaapt des te meer. Tante pruttelde vreeselijk en ditmaal kon ik haar geen ongelijk geven, want om met hare zwaarlijvigheid drie uren onder een gloeienden hemel in een gedrang te staan is niet benijdenswaardig; ik werd zelve ook zenuwachtig en u weet dat zenuwachtigheid nu juist mijn zwak niet is. Eindelijk wist ik den *Vereins-Diener* te naderen en, hem schijnbaar eenige vragen doende, liet ik hem ongemerkt een 5 Mark-stuk in de hand glijden, natuurlijk uit de beurs van Oom. Ik vroeg eerst of Oom het goed vond dat ik 5 Mark gaf, waarop tante gilde: „Geef hem er 10 als hij ons in Godsnaam binnenlaat, want ik stik hier!"

De *Vereins-Diener* knikte mij veelbeteekenend toe en, van het oogenblik gebruik makende dat eenige geestelijken die ook den voorrang hebben ingelaten werden, duwde hij ons den gang in. Met 25 personen tegelijk werden wij in een armoedig gemeubeld vertrek gelaten; ik kon mij niet begrijpen dat een man als pastoor Kneipp zich met zoo weinig comfort tevreden kon stellen.

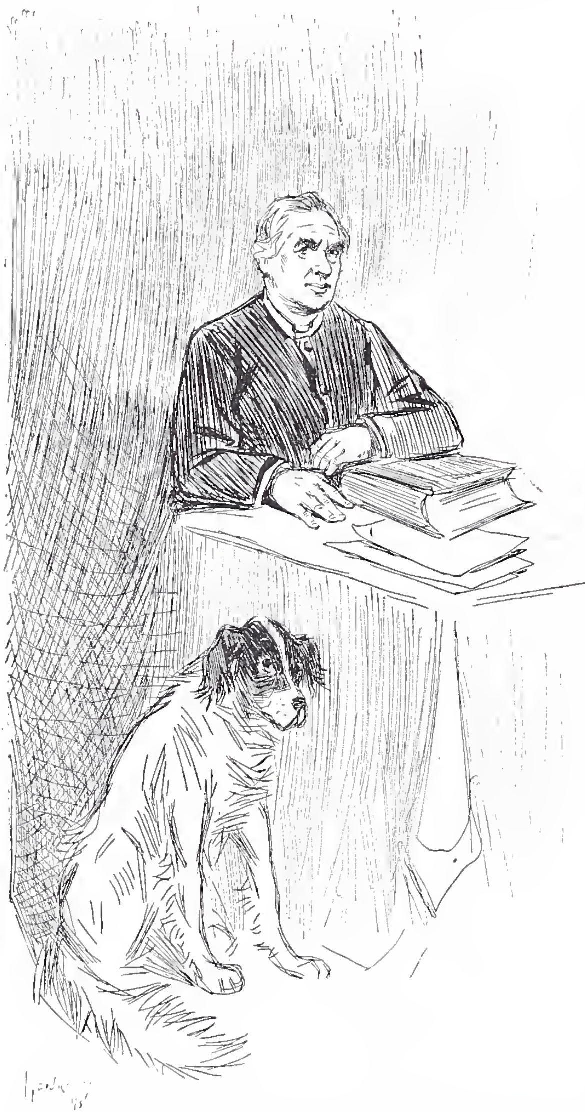
Met een witten hond naast zich, op een oude canapé, zat hij voor een groote tafel, om welke 6 à 7 doctoren zaten. Hij heeft een flink, eenigszins grof doch goedhartig uiterlijk dat bijzonder uitkwam wanneer hij den blik liet rusten op een ziek kind dat hij onder handen had. Dan kregen zijne trekken een zachte uitdrukking waarin innig medelijden te lezen stond. Hij heeft lang, zilverwit haar, doordringende oogen, overschaduwd door een paar gitzwarte recht overeind staande wenkbrauwen die aan zijn gelaat iets karakteristieks verleenen.

Onder onze mede-patiënten waren mannen, vrouwen, jonge meisjes en kinderen die hunne kwalen moesten opnoemen en vertoonen ten aanschouwe en ten gehoore van iedereen. Het naturalisme wordt hier wel in practijk gebracht, en groot was de verontwaardiging van tante toen zij zag hoe eene jonge dame haar been tot over de knie ontblootte in bijzijn van zoovele vreemden; men scheen er echter niets stuitends in te vinden. Na lang wachten kwamen wij aan de beurt. Een oogenblik liet de pastoor zijne doordringende oogen op mij rusten; daarna fluisterde hij den naast hem zittenden dokter iets in, die mij daarop ook aankeek.

„*Was fehlt Ihnen?*" vroeg hij toen, waarop ik hem het boekje van tante

overhandigde dat hij inkeek, met een goedigen glimlach uitroepende: „*Ach, Sie sind aus Holland! Kommen Sie von so weit?*"

Gedurende ons kort verblijf in de kamer had ik opgemerkt dat alles zoo kort mogelijk werd behandeld. Met een paar woorden maakte ik melding van de verschijnselen bij tante: zwaarlijvigheid, kortademigheid en slechte spijsvertering.

Met een witten hond naast zich, op een oude canapé....

„*Ist die Dame Ihre Mutter?*" vroeg hij met eenige verbazing, waarop ik antwoordde dat zij mijne tante was, want om eene vrouw als tante voor mijne moeder te laten doorgaan is wel wat veel gevergd. Hij keek tante even aan en gaf zijne voorschriften die door een dokter in het bewuste boekje werden opgeschreven dat hij mij daarna teruggaf. Toen kwam oom aan de beurt en dit consult liep even vlug af, zoodat wij vóór we het wisten op zijde werden gedrongen. Aan de deur der kamer stond een heer op bloote voeten die ook doctor scheen te zijn, want toen hij bemerkte dat ik eenigszins onbeholpen in de beide boekjes keek, kwam hij naar mij toe en legde me de voorschriften uit. De behandeling was voor acht dagen en bestond uit begietingen die twee malen per dag moesten aangewend worden; 's morgens om 5 uur moest tante met de bloote voeten door het natte gras loopen, een half uur lang, daarna de kousen en schoenen aantrekken en zoo lang loopen tot de voeten warm zijn; 's middags 4 à 5 minuten door stroomend water gaan en zooveel mogelijk op bloote voeten loopen den heelen dag door. De voorschriften van oom waren bijna dezelfde als die van tante. Het bevreemdde mij dat er naar geen

enkele bijzonderheid werd gevraagd; het scheen ook niet bij den pastoor op te komen dat de patiënten de koudwater behandeling niet konden verdragen; een ieder kreeg begietingen, zelfs de zwaksten moesten zich daaraan onderwerpen. Hij maakt echter wel degelijk onderscheid in de manier van behandelen, namelijk in de manier waarop de begietingen plaats hebben en op het lichaamsdeel waarop zij worden aangewend, maar dat merkt de patiënt zelf niet omdat de pastoor geen uitsluitsel geeft. Het eenige wat hij tegen oom zeide, toen hij hem de voorschriften had gegeven, was, dat oom niet te veel mocht eten, waarop ik niet laten kon hartelijk te lachen, waarmede de pastoor instemde, want oom trok een bijzonder lang gezicht. Veel zure dikke melk moest oom eten, maar weinig vleesch en eieren; deze laatste verbiedt hij aan vele patiënten.

Om u een idee te geven van de behandeling en de manier waarop die wordt voorgeschreven, zal ik u een copij geven uit het boekje van tante.

„O. S. Wg." beteekent „*Oberguss. Schenkelguss. Wassergehen,*"
„O. R." beteekent „*Oberguss. Rückenguss.*"
„Bl. Kn." beteekent „*Blitzguss. Knieguss.*"
„Kf. H." beteekent „*Kopfguss. Halbbad*"; dit mag niet langer duren dan 3 tot 6 seconden.
„*Täglich Barfuss-gehen.*"

's Morgens moet de *Oberguss*, en 's middags de *Schenkelguss* aangewend worden; tegen den avond moet het loopen door het water gebeuren, zoodat men driemalen daags eene aanwending krijgt. Na 4 dagen als alle voorgeschreven aanwendingen hebben plaats gehad, moet tante weêr op nieuw beginnen, om daarna den pastoor weêr te gaan consulteeren die dan soms dezelfde, maar ook dikwijls andere aanwendingen voorschrijft. Men mag zich niet afdrogen, maar moet zich spoedig kleeden en daarna loopen of gymnastiseeren totdat men geheel warm is. Het hoofd en de handen moeten echter zorgvuldig afgedroogd worden. Ook mag men geene aanwending nemen als men koud is; in dit geval moet men zorgen, door hard te loopen goed warm, des noods bezweet te zijn. Van alle kanten hoorde ik zooveel goeds van de kuur, dat ik er ook mede begonnen ben; 't is een krasse maar aangename kuur.

Toen de dokter mij alles goed had uitgelegd, gingen wij weg en daar barstte de verontwaardiging van tante los. „Is me dat eene behandeling!" riep zij, rood van kwaadaardigheid, „de man vraagt niks, hij kijkt je maar aan en prevelt wat, en daar kan je meê naar huis gaan."

Ik was blij dat er geen Hollanders in de buurt waren om de welbespraaktheid van tante aan te hooren. Oom bromde ook iets van „een gekke boel", maar troostte zich spoedig toen hij eene restauratie in het oog kreeg; wij gebruikten daar iets, waarna ik voorstelde de *Bade-Anstalt* te gaan bezichtigen. Groot was onze verbazing toen men ons eene dergelijke inrichting wees. Het was niets anders dan wat men in Holland voor waschhok gebruikt; men moet zich uit- en aankleeden in het bijzijn van vreemden in hetzelfde lokaaltje waar de

begietingen plaats hebben, want men gunt de patiënten geen tijd om zich te kleeden: daarvoor is de toeloop te groot; terwijl de eene begoten wordt of in het bad zit, kleedt de ander zich uit. De heeren worden door een *Bademeister*, de dames door eene *Bademeisterin* geholpen. Pastoor Kneipp, die enkele hooggeplaatste geestelijken zelf begiet, doet dit met een gieter; in de *Bade-Anstalt* doet men het met eene slang. Het water wordt opgepompt en heeft een druk van ongeveer 3 à 5 Meter.

De pastoor vindt niet goed dat het water met kracht tegen den patiënt aankomt; daarom geeft hij de voorkeur aan den gieter, maar in de *Bade-Anstalt* zou dit te lang ophouden en heeft men eene slang in gebruik gesteld. Elke begieting duurt een minuut, behalve de *Blitzguss*; deze duurt ongeveer drie minuten en hierbij komt de straal op een afstand met kracht tegen het geheele lichaam tot zelfs in het aangezicht.

De *Schenkelguss* is eene begieting van het onderlijf en geeft eene aangename gewaarwording; hij begint bij de teenen en gaat volgens het voorschrift naar boven tot aan het middel om weêr bij de teenen te eindigen.

De *Rückenguss* is onaangenaam en vele patiënten kunnen dien niet verdragen en krijgen er hevige duizelingen van.

Wat ik bijzonder vies vind is, dat alle patiënten in hetzelfde bad gaan; men krijgt wel schoon water, maar het feit dat de badkuip van hout is en niet telkens gereinigd wordt, is niet alleen vies maar gevaarlijk als men bedenkt dat hier zoovele patiënten zijn, die aan huidziekte lijden. Ik geloof dat de Hollandsche heeren der wetenschap de haren te berge zouden rijzen bij het zien van de weinig wetenschappelijke toepassing der kuur. Hier schijnt men er niet om te geven, in een badkuip te gaan waarin zooeven een lijder aan uitslag gezeten heeft; het is onbegrijpelijk, en toch schrikt deze behandeling de menschen niet af, want op dit oogenblik zijn er te Türkheim en te Wörishofen ongeveer 2000 patiënten, die zich met het grootste vertrouwen aan de kuur onderwerpen. Nu schijnt het dat, wat zindelijkheid aangaat, wij Hollanders eenigszins verwend zijn, want het onsmakelijke eten en de vieze omgeving hebben niet den minsten invloed op den eetlust der vreemdelingen, die alles lekker vinden. Zooals ik u reeds schreef, doe ik de kuur ook; elken ochtend om 5 uur loop ik met de bloote voeten door het natte gras, vervolgens neem ik twee begietingen daags en na den middag loop ik door het water, wat heerlijk is.

De bad-inrichtingen te Türkheim staan op het erf van *die Krone*, omringd door stinkende mestvaalten. Er staan er twee naast elkaar: een voor dames en een voor heeren. Het gedrang daar is zeer groot; men moet buiten zijn beurt afwachten, wat met slecht weer zeer onaangenaam is. Dikwijls zien de personen die buiten staan bij het openen der deuren de patiënten *en chemise* staan; gisteren zag ik een dame in een badkuip zitten, en niet alleen *ik* maar vele heeren met mij. Aan al deze toestanden moet men hier gewennen, doch deze zijn oorzaak dat tante nog niet met de kuur begonnen is; hare „maagdelijke schroomvalligheid" schijnt daar tegen op te komen. Ik heb haar echter

aan het verstand gebracht dat zij zich over dit alles moest heenzetten of te Wörishofen kamers nemen, want daar is eene pas geopende badinrichting met afzonderlijke kabinetjes. Tante is echter afgeschrikt door de onzindelijkheid te Wörishofen, zoodat zij besloten heeft zich naar de omstandigheden te schikken. Tante schijnt niet bijzonder in den smaak te vallen; hare volslagen onbekendheid met vreemde talen draagt hiertoe veel bij. Oom is reeds op vriendschappelijken voet met vele heeren; hij wandelt veel en wordt al minder slaperig. Ons leventje zal hier wel uit te houden zijn, want we hebben conversatie zooveel we willen. De waterkuur geeft iets opgewekts en veerkrachtigs aan het gestel; dat ondervind ik nu reeds. Alle patiënten, zelfs de ernstige, hebben een dosis opgeruimdheid over zich: vooral de Hongaren zijn aangename menschen; verder zijn hier Russen, Polen, Amerikanen, Engelschen en Italianen. Er zijn weinig Franschen, en Hollanders heb ik in het geheel nog niet ontmoet. De Russen, Polen en Italianen spreken Fransch; de Hongaren spreken goed Duitsch en de Amerikanen Engelsch, zoodat ik met iedereen spreken kan, wat ik erg prettig vind, want sommige gesprekken zijn bepaald interessant. Gisteren had ik een langdurig gesprek met eene Poolsche dame die mij een en ander van haar land vertelde. Treurige feiten beschreef zij mij betreffende de Russische overheersching en ik kon niet nalaten bij mezelve te zeggen: „Wat zijn wij Hollanders in ons klein waterig landje gelukkig in vergelijking met die arme Polen!"

Maar nu laat ik het hierbij, mijn lief Moedertje; wees met papa en Anna hartelijk omhelsd door

Uwe liefhebbende Marie.

P. S. Tante is in hare kamer bezig zich te oefenen in het aan- en uittrekken van de zwembroek die zij moet aanhebben bij de begietingen, en dit schijnt een zware taak, want zij loost telkens kermende zuchten.

„Wat moet ik nou tegen de badvrouw zeggen?" vroeg mevrouw Jorissen den volgenden dag, toen zij voor de badinrichting heen en weer liep in afwachting van hare beurt. „Je moet maar met me meegaan dan kun je met dat mensch praten."

„Neen tante, dat gaat niet, ik zal u hier wachten," antwoordde Marie die er in haar elegant zomertoilet bekoorlijk uitzag en ieders aandacht trok. „U zult eens zien hoe heerlijk zulk een begieting is; ik verlang er al naar, maar ik heb mijne begieting pas gehad en moet wachten tot van middag."

„Ja, maar wat mot ik nou tegen die badvrouw zeggen?" herhaalde mevrouw ongeduldig.

„Mag ik uw boekje eens zien?"

„Hier, bewaar het maar voor me tot ik terugkom."

„U moet een *Schenkelguss* hebben."

„Wat zeg je?"

„Een *Schenkelguss.*"

„*Sjenkelkoes*, is dat zoo goed?"

De badvrouw zal het ten minste wel begrijpen. U behoeft u daarvoor niet geheel te ontkleeden, als U maar zorgt dat zij U van de voeten tot aan het middel begieten kan."

Mevrouw ging de badinrichting binnen, waar eenige dames bezig waren met aan- en uitkleeden.

De badvrouw trad op haar toe met de vraag:

Sie brauchen?"

„Of ik rook? Mensch, ben je gek of wat mankeer je!" riep mevrouw rood van ergernis.

„*Ich verstehe Sie nicht*," hernam de badvrouw onthutst.

„Ja mensch, van al wat je daar bazelt, versta ik toch niks," bromde mevrouw, terwijl zij driftig met uitkleeden begon.

„*Bitte geben Sie mir Ihr Büchlein.*"

„Ik versta geen woord van je gemauw," riep mevrouw.

De badvrouw, wanhopig in het rond ziende, vroeg of een der aanwezigen deze dame verstond, waarop zij een ontkennend antwoord kreeg. Nu beproefde de badvrouw door gebaren mevrouw aan het verstand te brengen wat zij bedoelde; zij wees op het boekje van een der dames en nu scheen mevrouw haar te begrijpen, want zij wilde antwoorden doch bleef steken, daar zij vergeten was wat Marie haar gezegd had. Zij beduidde door gebaren dat zij haar boekje niet had en, de deur der badinrichting op een kier openende, riep zij zoo hard zij kon:

„Marie!"

Zij kreeg geen antwoord. Marie onderhield zich met eenige badgasten op een schijnbaar aangename manier, want herhaaldelijk klonk een hartelijk gelach uit het groepje waarvan zij het middelpunt uitmaakte.

„Marie . . . iiee!" klonk het weer en nu zoo krijschend, dat de geroepene verschrikt omkeek, en het roode gelaat harer tante door het kiertje ziende, begreep zij dat er iets niet in orde was, en met de woorden:

„*Oh pardon, ma tante m'appelle*," verwijderde zij zich haastig.

„Help me in Godsnaam, in plaats van daar te staan ginnegappen met al die vreemde snoeshanen," hijgde mevrouw, „dat gekke wijf vraagt me of ik rook."

„Of u rookt?" klonk het met de grootste verbazing, en zich bezinnende, vervolgde zij: „zij zal gevraagd hebben wat u noodig hadt," en zich tot de badvrouw wendend: *Meine Tante braucht einen Schenkelguss.*"

„*Ach so!*" antwoordde de vrouw op de zangerige wijze, aan de meeste vrouwen uit die streek eigen.

Mevrouw Jorissen zette zich in de positie! Toen zij de eerste stralen van het ijskoude water langs hare beenen voelde, slaakte zij een gil en maakte zulke wanhopige gebaren dat de aanwezige dames in lachen uitbarstten.

„Genoeg, genoeg! Mensch hou op met al dat water, ik stik!" gilde zij;

en daar de badvrouw met onverstoorbare kalmte bleef besproeien totdat de 60 seconden voorbij waren, zette mevrouw het op een loopen, gevolgd door de badvrouw met de slang in de hand en steeds tellende:

„*Sieben und fünfzig, acht und fünfzig, neun und fünfzig, sechsig, fertig!*" waarop Marie hare tante wenkte en haar met aankleeden hielp. Zij schaamde zich over de wijze waarop mevrouw zich had aangesteld.

« Waar al die heeren op hunne bloote beenen rondwandelen.»

„Ik begrijp niet waarom u zulk een misbaar maakt; dat doet niemand."

„Ja, jij hebt goed praten, jij bent er aan gewend, maar je mot niet vergeten dat ik nooit een druppel koud water over mijn lijf heb gehad."

„Ajakkes, hoe is het mogelijk," liet Marie zich ontvallen.

„Wat zeg je, ajakkes? Wat is daar voor ajakkes an? Denk je dat ik gek genoeg ben om in koud water te kruipen als het niet noodig is? Dat laat ik aan de groote lui over; ik ben maar een gewoon burgermensch en houd me niet op met al die fratsen."

„Koud water is voor iedereen noodig," antwoordde Marie kort. „U is klaar,"

en met een vriendelijken groet aan de aanwezigen verwijderde zij zich met hare pruttelende tante.

„Loop wat zachter Marie, en doe me pleizier niet zoo naar dien anderen kant te kijken waar al die heeren op hunne bloote beenen rondwandelen."

„O dat beteekent niets; kijk eens hier!" Zij vertoonde hare bloote voeten aan hare tante.

„Wat; jij ook al? Je moest je schamen om je zoo te vertoonen."

„Schamen! Waarom? Het hoort nu eenmaal bij de kuur die ik met den dag prettiger vind."

„Ik niet; ik wou dat ik hier nooit gekomen was! Maar waar gaan we heen?"

„We zullen naar het station wandelen."

't Is wat moois om in die hitte zoo te moeten loopen in die brandende zon; er is geen boom te zien."

„Ja tante, daar kan ik niets aan doen; 't is hier een kale streek en ik heb ook liever een mooie natuur om te wandelen, maar u zit eenmaal in het schuitje en moet meevaren. Kijk, daar komt Oom in de verte aan met een paar Duitsche officieren; we zullen hun tegemoet gaan en samen terugwandelen, dat is gezellig."

„Waarom zouden we met die vreemde menschen meegaan?"

„Omdat het prettiger is, antwoordde Marie die de aangekomenen te gemoet ging en zich bij hen voegde, waardoor de heer Jorissen gedwongen werd het gepruttel zijner wederhelft aan te hooren.

Op een middag was Marie met eenige heeren en dames naar Wörishofen gegaan om een voordracht van pastoor Kneipp te hooren, die dagelijks in een overdekte gaanderij of wandelbaan gehouden wordt.

Te Wörishofen aangekomen begaf men zich naar de wandelbaan. In het midden hiervan is bij wijze van preêkstoel een verhevenheid aangebracht, waarboven een Maria-beeld hangt dat door de zorg der badgasten steeds van frissche bloemen is voorzien. Hierin houdt de pastoor zijne voordrachten die door eene onafzienbare schare worden aangehoord. Aan weêrszijden zijn banken en hoewel de voordracht pas om 4 uur begint, zijn tegen half drie de banken reeds bezet. Lammen worden in wagentjes hierheen gereden; blinden worden door andere patiënten geleid, en bereidwillig wordt hun door meer bevoorrechten een plaatsje ingeruimd. In de nabijheid der wandelbaan staan kraampjes met snuisterijen en portretten van den pastoor die bij honderden verkocht worden, want een ieder koopt het portret van den man die zich in alle opzichten een weldoener der menschheid betoont. De behandeling bij den pastoor is kosteloos; wil men echter iets geven, dan rekent hij 1 Mark per consult, of liever per week, voor de armen. De rijke patiënten geven hem gewoonlijk groote giften en van dat geld onderhoudt de pastoor de arme patiënten die geheel op zijne kosten leven, en van hetgeen hij over heeft laat hij een hospitaal voor kinderen bouwen. Ook voor geestelijken heeft hij een

hôtel laten bouwen, en deze heeren vinden daar alles wat voor hun onderhoud noodig is, terwijl de pastoor, aan wien zij dit alles danken, in den grootsten eenvoud leeft zonder zich een penning toe te eigenen van het geld dat hem geschonken wordt.

Onder gezellige kout en scherts wachtte men de komst van den pastoor af. De geest onder de patiënten is bijzonder goed. Behalve de kankerlijders, die er vreeselijk uitzien, en andere gebrekkigen, merkt men niet dat men onder zieken is; iedereen is tevreden en opgeruimd. Het is alsof de patiënten zich in de nabijheid van den pastoor niet ongelukkig kunnen gevoelen, zoo zeker zijn zij, door hem genezen te worden; en het is wonderlijk, met hoeveel vertrouwen zij zich aan de kuur onderwerpen. Zelfs zij die na eene aanwending duizelig of ongesteld worden laten zich niet afschrikken, maar beweren dat dit een bewijs is dat de kuur werkt. Weinig professoren zullen zooveel vertrouwen wekken bij hunne patiënten als pastoor Kneipp bij de zijnen en toch is hij in alles even eenvoudig en hecht hij niets aan uiterlijk vertoon. Als ooit iemand verdient dat te zijner eere een gedenkteeken worde opgericht, is het zeker pastoor Kneipp, die op ruim 70-jarigen leeftijd van geen vermoeidheid weet waar het de belangen zijner patiënten geldt. Daarenboven verricht hij dagelijks zijne plichten als priester in de kerk en in het nonnenklooster waar hij het ambt van biechtvader bekleedt. 's Morgens om half 6 komen er reeds patiënten die hem gaarne alleen willen spreken; nooit laat men hem met rust; waar hij gaat wordt hij achtervolgd door een reeks patiënten, die hem met vragen bestormen, en nooit ziet men hem ongeduldig of vermoeid. Welwillend hoort hij een ieder aan en geeft dikwijls allerlei kwinkslagen ten beste. Vooral op de dames heeft hij het voorzien; deze moeten menige spotternij van hem hooren over hare welbespraaktheid en hare modezucht, en het eenige waarover hij zich wel eens boos maakt is als eene dame in een corset zich bij hem aanmeldt. Deze zendt hij dikwijls op een brusque manier weg, want hij beschouwt het corset als de voornaamste oorzaak der dameskwalen. De vrouwelijke patiënten te Wörishofen zijn zeer los gekleed, in wijde blouses, zonder handschoenen, blootshoofds en barrevoets, hetgeen voor een pas aangekomene een vermakelijk gezicht is.

In het begin is het barrevoets loopen een ware marteling, vooral te Wörishofen, waar de wegen bestaan uit kiezelzand dat als spelden in de huid dringt; waar de weg niet van kiezelzand is, bestaat die uit hard geworden klei, waarin de ongelijk diepe karresporen niet minder bezwaar opleveren voor het barrevoets loopen. De meeste patiënten krijgen wondjes aan de voeten en elke stap doet pijn, zoodat men haast geen voet durft verzetten. Velen loopen in het begin op verbonden voeten en hinken erbarmelijk, doch dit is van korten duur, want na verloop van een paar dagen worden de voeten hard, en is men eenmaal door de eerste moeielijkheid heen, dan is het barrevoets loopen een alleraangenaamste gewaarwording en van gunstigen invloed op lijders aan hoofdpijn.

Marie en hare vrienden hadden een goede plaats tegenover het spreekge-

stoelte gevonden en hielden zich onledig met het eten van kersen, die door vrouwen en kinderen te koop werden aangeboden.

In hunne onmiddellijke nabijheid hadden eenige lijders aan lupus plaats genomen, en onwillekeurig schoven zij een weinig op zijde. De ongelukkigen schenen geen besef te hebben van den vreeselijken indruk dien zij maakten, want zij praatten en lachten onder elkander en riepen eene kersen-verkoopster. Deze liet geduldig toe dat hare kersen werden geprobeerd, en nadat deze lijders de beste kersen hadden uitgezocht, ging de vrouw verder om hare waar te verkoopen aan anderen, die zich niet lieten afschrikken door het feit dat de kersen door deze ongelukkigen waren aangeraakt; de kersen werden zelfs niet gewasschen. Men rilt bij de gedachte aan het gevaar voor besmetting, waaraan men hier voortdurend blootgesteld is, want bij het ontvangen van geld is men niet zeker of dit soms in het bezit van dergelijke lijders is geweest. Aan besmetting denkt men niet en dit is mogelijk verstandig, want men zou geen oogenblik rust hebben, daar de lijders aan lupus zich overal vrij bewegen en bedden gebruiken, die na hun vertrek, zonder gereinigd te zijn, weer door anderen gebruikt worden.

Het aantal toehoorders was langzamerhand aangegroeid tot eene onafzienbare menigte; men stond dicht opeen gepakt, en toen de pastoor om den hoek kwam, gevolgd door de doctoren die altijd in zijne nabijheid zijn, had hij moeite zich een weg door het gedrang te banen. Van alle kanten klonken zegewenschen; eene vrouw uit de volksklasse trad op hem toe, en voor hem nederknielend greep zij zijne hand, die zij eerbiedig kuste. De pastoor beklom zijn gestoelte; hij overzag rustig de menigte en begon met een helder klinkende stem zijn voordracht over het zenuwlijden. Zijn taal was eenvoudig en voor de minst ontwikkelden begrijpelijk. Telkens kruidde hij zijn toespraak met een geestige spotternij aan het adres der vrouwen. Herhaaldelijk klonk een schaterend gelach, waarmede hij zelf instemde.

Geen spoor van vermoeienis was op zijn goedig gelaat merkbaar; rustig sprak hij door, een uur lang, zonder dat zijne stem iets van hare helderheid verloor, en toch was hij reeds van den vroegen morgen aan het werk; en dit duurt geen dagen, maar weken en maanden achtereen, want de toeloop naar Wörishofen wordt steeds grooter. Toen de voordracht om 5 uren geëindigd was, ging de pastoor, begeleid door de doctoren, naar het klooster, waar een massa patiënten hem opwachtten.

Marie en hare vrienden gingen naar eene restauratie, waar zij een kop malz-koffie gebruikten, en reden in een open rijtuig naar Türkheim terug. Marie, die nog wilde *Wasser treten*, liet zich aan de *Wasser*-wandelbaan afzetten. Het was bijna zeven uur, zoodat zij zich alleen bevond; nauwelijks was zij in het beekje gestapt of de wolken, die den heelen middag gedreigd hadden, ontlastten zich in een flinke regenbui. Een parapluie te gebruiken was onmogelijk, de dames hebben hare beide handen noodig om hare rokken bijeen te houden, en zij was op het punt om op de bank onder het afdakje een schuilplaats te zoeken toen zij een vroolijke mannenstem hoorde, die haar toeriep:

„*Ach Fräulein, Sie werden ganz nass!*"

Zonder zich een oogenblik te bedenken stapte de nieuw aangekomene in het water, bood haar den arm, en haar een paraplui boven het hoofd houdend, vroeg hij:

„*Erlauben Sie?*"

„*Mit Vergnügen,*" antwoordde zij, haren tafelbuurman den heer Völlner herkennende, een aardig onderhoudend man met wien zij dikwijls wandelingen maakte. Hij was officier in het Duitsche leger en deed de kuur wegens een lichte rheumatische aandoening. Hij was gehuwd en had één dochtertje dat met zijne vrouw te Berlijn was achtergebleven, en het was zijn grootste pleizier als hij over zijn kind spreken kon. Ook nu bracht hij het gesprek spoedig op zijn kind en vond in Marie een geduldige toehoorster. De regen hield aan, doch hinderde het tweetal niet, dat gearmd onder de parapluie gezellig door het water plaste. Juist gaf de heer Völlner haar eene beschrijving van zijn huis te Berlijn, toen hij plotseling gestoord werd. Onder een groote parapluie, voortstrompelend op bloote voeten, waarvan drie teenen met lapjes omwonden waren, kwam mevrouw Jorissen den hoek om.

Onder een groote parapluie ...

Vuurrood van ergernis en hijgend van inspanning, veroorzaakt door het barrevoets loopen, keek zij naar haar echtgenoot, die achter haar aankwam.

„Wel Heere beware, heb je ooit zoo iets bijgewoond! Jorissen, hier is ze! Schaam je je niet Marie om zoo ongeseneerd met dien snoeshaan door het water te loopen? Kom er maar gauw uit, we hebben al een uur naar je gezocht en daar loop je waarachtig zoo familiaar met dien man alsof je hem jaren kent!"

Eenigszins onthutst over deze stoornis keek de heer Völlner de verontwaardigde mevrouw Jorissen aan, en hare gebaren verkeerd uitleggend vroeg hij:

„ *Will die Frau Tante auch hinein?*"

Bij deze vraag barstte Marie in een schaterend gelach uit; zij vergat voor een oogenblik dat de met planken bevloerde Wasserbahn glibberig was, gleed uit en zou gevallen zijn, als de heer Völlner haar niet met zijn eenen arm omvat had, terwijl hij met den anderen het beschermend dak steeds boven haar hoofd hield.

„Heer in den hoogen hemel, hij wil haar zoenen!" gilde mevrouw.

„Jorissen, gauw je schoenen en sokken uit en het water in om die twee van mekaar te halen! 't Is zonde en schande! En wij zijn nog al aansprakelijk voor de eer van dat malle schepsel!"

„Hou je gemak; die eer zal in het water geen gevaar loopen," bromde mijnheer die pas uit het water kwam en niet veel lust had er weer in te gaan.

„*Aber was will dann die Frau Tante?*" vroeg de heer Völlner, meer en meer verbaasd over de woeste gebaren van mevrouw.

Marie vertelde hem dat hare tante vreesde dat zij haar hart in de beek zou verliezen, waarover de heer Völlner zich niet weinig vroolijk maakte.

„Kom je er haast uit, of ben je van plan den heelen avond met dien man in het water te blijven?" riep mevrouw.

„Ik kom, tante," zeide Marie die vlug uit het water stapte, gevolgd door den heer Völlner, toen mevrouw met een uitroep van schrik hare parapluie voor het gezicht van haar nichtje hield en met plechtigen ernst zeide:

„Kind, kijk vóór je tot die vreeselijke man voorbij is!"

„Wat is er nu weêr?" riep Marie geërgerd, want mevrouw hield haar de parapluie zoo dicht voor het gelaat dat de baleinen haar pijn deden.

„Kijk vóór je, zeg ik je, anders ben je voor je leven bedorven! Jorissen, zeg aan dien man dat hier dames zijn die hem liever niet zien," vervolgde zij tot haren echtgenoot die, naar den kant ziende waarheen zijne wederhelft wees, een vloek uitte en knorrig uitriep:

„Als jij niet zoo'n leven hadt gemaakt, zouden we niets van dien vent gemerkt hebben, maar nu vestig je juist de aandacht op hem."

Ook de heer Völlner keek in de aangewezen richting en onder schaterend gelach vertelde hij aan Marie dat zij nog een oogenblikje onder de parapluie van *die Frau Tante* moest blijven, want dat ook hij vreesde dat hare *Augen ganz geblendet* zouden worden door het ongewoon schouwspel.

„*Aber was gibt's denn?* riep zij wanhopig, want de paraplui belette haar bijna adem te halen.

„Ziezoo, nu is dat verschrikkelijke mensch voorbij!" zeide mevrouw met een zucht van verlichting, terwijl zij haar nichtje uit hare onaangename positie bevrijdde.

Deze keek om zich heen en merkte op eenigen afstand een heer, die haastig voortliep; hij was zeer luchtig gekleed, en onder het loopen hield hij zich bezig met het dichtknoopen van zijn linnen jasje. Hij was een Hollander, van Java gekomen, en leed aan eene afzichtelijke huidziekte, die zoo vreeselijk was om aan te zien, dat men in *die Krone* geweigerd had hem aan de table d'hôte toe te laten. Niemand wilde met hem in aanraking komen, en verlaten en eenzaam doolde de ongelukkige rond. In het begin nam hij zijne baden en begietingen in de algemeene badinrichting, maar men had hem zoo duidelijk laten blijken dat men zijne tegenwoordigheid vreesde, dat de arme man zich schuw teruggetrokken had en zijne begietingen nam als alle andere patiënten reeds klaar waren. Zijn bad nam hij in een snel stroomend beekje dat door

een open veld liep; als hij daarmede klaar was rolde hij zich als een poedel door het gras en liep zich droog. Hij was juist bezig, zich door het gras te rollen toen mevrouw Jorissen hem in het oog kreeg en vol ontzetting bemerkte, dat de man geheel naakt was.

Vlug trok Marie hare kousen en schoenen aan, en terwijl de heer Jorissen, die honger had, zijn vrouw overhaalde met hem te gaan soupeeren, wandelde Marie nog een half uur met den heer Völlner en voegde zich daarna bij hare bloedverwanten.

„*I thank you very much!*" zeide Marie, toen zij, op een middag aan tafel komende, op hare plaats een bouquet prachtige veldbloemen vond, die een der badgasten, een Engelschman, voor haar had geplukt.

„Wat bazel je nou weer?" vroeg mevrouw die in een doorloopend slecht humeur was omdat er geen Hollanders waren met wie zij spreken kon. Het hinderde haar dat Marie zoo de algemeene aandacht trok en zich daardoor minder met haar bezig hield dan zij gewenscht had.

Daar Marie de verschillende talen vlug sprak, was zij overal welkom. Dikwijls werd hare hulp ingeroepen als een Duitscher en een Engelschman samen wilden spreken en de wanhopigste pogingen aanwendden om elkander te verstaan. Met hare aangeboren vroolijkheid wist zij elkeen voor zich in te nemen en het was aardig te zien, hoe een ieder zich beijverde haar kleine attentie's te bewijzen. Vooral de heer Croke was onuitputtelijk in beleefdheden, want door hare tusschenkomst kon hij zich in het gesprek mengen, wat vroeger niet zoo was, want de meeste Engelschen en Amerikanen logeerden in het naburig stadje Mindelheim. Als hij op zijne wandeling zeldzame bloemen vond, bracht hij die altijd voor haar mede. De omstreken van Türkheim zijn kaal; men vindt nergens lommerrijke plekjes, maar de bloemen die op het veld groeien zijn er zeldzaam mooi en veelvuldig. Het eenige wat men ziet zijn de in de verte liggende Hoog-Alpen die met hunne besneeuwde toppen als zilver in het zonlicht blinken. De heer Croke vertelde dat hij dien morgen te Wörishofen was geweest, waar het gedrang zoo groot was dat hij uren had moeten wachten vóórdat hij aan de beurt kwam, en dat honderde patiënten onverrichter zake naar huis waren gegaan. Hij had getracht de deur binnen te komen, maar de nicht van pastoor Kneipp, eene kwaadaardige heks, die als een Cerberus de wacht hield, had hem bij den arm genomen en de deur uitgezet. Ook met den *Vereins-Diener* was niets te beginnen geweest en op een brutale wijze had deze de opdringende menschen teruggewezen. De nicht van den pastoor en Fräulein Thérèse zijne zuster waren voor fooien altijd bereid de gulle gevers binnen te laten. Dit was den pastoor ter oore gekomen, en hierover in toorn ontstoken, had hij zijne zuster en zijne nicht ernstig onder handen genomen, terwijl hij den *Vereins-Diener* gedreigd had met ontslag zoodra hij merkte dat hij geld van de patiënten aannam.

Het edel drietal was door dit verbod niet bijzonder gesticht en wreekte

zich door ruw, ja onbeschaamd op te treden tegen de arme patiënten die, van dit alles onkundig, zooals gewoonlijk door middel van fooien wenschten binnengelaten te worden. De heer Croke was getuige geweest van menig grappig tooneeltje. Toen de pastoor zooals gewoonlijk tegen half elf zijne woning verliet om zich naar het klooster te begeven, naderde hem eene voorname dame die reeds uren onder de menigte buiten had gewacht. Hopende dat haar rang den pastoor zou nopen haar te woord te staan, zeide zij:

„*Ich bin eine Baronin.*"

„*Das ist ja keine Krankheit*," antwoordde hij eenvoudig en vervolgde zijn weg.

De verhalen van den heer Croke vonden veel bijval, want elke daad of elk gezegde van den pastoor wordt door zijne patiënten verheerlijkt. Mevrouw Jorissen, die de algemeene aandacht zag, welke men den heer Croke schonk, was danig uit haar humeur dat zij niets verstond van hetgeen hij vertelde. Telkens stootte zij haren echtgenoot aan met de vraag:

„Wat zegt ie nou?" waarop de heer Jorissen geen antwoord gaf omdat hij niets wilde verliezen van hetgeen verteld werd.

„Wat zit je toch te cancaneeren met dien vreemden poespas!" riep mevrouw driftig tot haar nichtje.

„Ik cancaneer niet tante, ik luister," antwoordde deze terloops en wilde zich weder tot den verteller wenden, toen zij werd aangesproken door een nieuw aangekomene die tegenover haar plaats nam.

„*Ah, bonjour mademoiselle! charmé de vous voir!*" riep hij, haar de hand reikende terwijl hij de overigen met een lichte hoofdbuiging groette. Hij was de heer Turcini, Italiaansch ingenieur, die zich reeds drie maanden te Türkheim bevond. Hij was een levendig, geestig man, die een ieder amuseerde door zijne alleraardigste onbeholpenheid. Hij sprak vloeiend Fransch, doch daar de meeste badgasten deze taal niet verstonden, maakte hij zich verstaanbaar door de grappigste gebaren. In elken zak van zijn jas had hij een dictionnaire om de woorden die hij niet begreep op te zoeken, en de meest dwaze verwarringen hadden hierdoor plaats. Met Marie sprak hij gaarne en telkens riep hij hare hulp in als hij zich verstaanbaar wilde maken bij de kellnerinnen, die van zijn gebaren evenmin iets begrepen als van zijn Fransch. Ook nu was hij spoedig met haar in een levendig gesprek; hij vroeg naar allerlei bijzonderheden van Holland, waar hij nooit geweest was en waarvan hij geen groot idee scheen te hebben, te oordeelen naar hetgeen hij vroeg.

„*Mais on n'a pas de montagnes chez vous, n'est-ce-pas?*" vroeg hij, toen Marie een overdreven verhaal had opgedischt van de belangrijke kanalen, bruggen en andere werken.

„*Si monsieur, nous avons des montagnes au Sud de notre pays.*"

„*Comment, vous avez des montagnes en Hollande? Et les journaux ....*"

„*Fi donc! Vous croyez les journaux? Ne savez-vous donc pas que les journaux sont inventés pour faire mentir les journalistes? Nos montagnes ne sont pas si hautes qu'en Italie, mais nous en avons cependant.*"

„*Je croyais qu'en Hollande on ne voyait que des prairies, et de l'eau.*"

„*Ah oui, nous avons de magnifiques prairies, et quant à l'eau on en voit partout*"

„*Vos villes sont très intéressantes sans doute?*"

„*Je crois bien! Par exemple le Helder où je demeure; c'est une admirable ville de mer, entourée de superbes forteresses. Impossible à l'ennemi d'y entrer. La ville ressemble à un vaste jardin. Partout des arbres, des bôscages avec des bancs rustiques, des squares où s'élèvent des monuments artistiques. Et quant aux environs! Je ne saurais vous en donner une description; de tous côtés on voit la mer pleine d'énormes vaisseaux de marine et de commerce; de loin on aperçoit des îles situées pittoresquement, comme des fleurs entourées de fleuves écumants; c'est superbe enfin!*"

„*Mais c'est donc un pays admirable que votre Hollande*," riep eene poolsche dame die aandachtig luisterde.

„*C'est un pays admirable*," herhaalde Marie plechtig, waarna zij al hare aandacht wijdde aan de warme ossentong met wafels, die als een bijzondere lekkernij werd rondgediend.

„'t Is schande om de menschen zoo voor te liegen," zeide mevrouw, die van haar man hoorde waarover Marie het zoo druk had.

„Ik houd de eer van ons land op, tante, dat is de plicht van iederen Hollander, die in den vreemde vertoeft, want u hebt gehoord welk een treurig idee men van ons landje heeft.

„Wees maar voorzichtig en praat je neus niet voorbij als je de Duitschers over ons land spreekt, want die zijn daarvan beter op de hoogte dan menig Hollander, dat heb je in den Fransch-Duitschen oorlog gezien," zeide de heer Jorissen, die glimlachend de verhalen van zijn nichtje had aangehoord.

„Kom, ik sta op," zeide mevrouw, „'t is hier om te stikken van de warmte, van middag mot ik een ruggenkoes hebben."

„ Wat moet je hebben?" vroeg mijnheer.

„Een ruggenkoes, heet dat zoo niet?"

„O, nu begrijp ik het, een *Rückenguss*."

„Nu ja, rugenkoes of ruggenkoes, dat zal wel hetzelfde wezen, de badvrouw begrijpt nu ten minste goed als ik zeg: ruggenkoes; ik ga in den tuin zitten, komen jelui straks ook?"

„Ja, we komen daar onze malz-koffie drinken, tot straks!"

„Mevrouw stond op, groette even naar verschillende kanten en zeilde statig de eetzaal uit.

Op een warmen middag begaf Marie zich naar de *Wasser Wanderbahn*. Zij ging er gewoonlijk op dit gedeelte van den dag heen, omdat zij het onaangenaam vond deze bezigheid te verrichten in tegenwoordigheid van zoovele heeren en dames, want hoewel de heeren een afzonderlijk uur daarvoor hebben is de toeloop te groot om zich aan een bepaald uur te kunnen houden; dames met de rokken hoog opgenomen en heeren met tot aan de knieën

opgestroopte broeken loopen gemoedelijk door en naast elkander in de beek.

In Türkheim was men bezig aan het oprichten van een vereeniging die ten doel had, de kuur te vergemakkelijken en te veraangenamen; elke badgast kon lid van die vereeniging worden tegen betaling van 1 Mark, en het eerste werk van de commissie zou zijn om een *Wasser-Wanderbahn* voor dames in orde te laten maken, geheel aan den anderen kant van het stadje. 's Middags waren de meeste patiënten op de wandeling en daarvan maakte Marie gebruik om *Wasser* te *treten*.

...die als een dolle door het water danste...

Toen zij de Wandelbaan naderde, hoorde zij een stem die ongeduldig en toornig klonk, vermengd met een vroolijk gefluit, en den hoek omslaande zag zij den heer Turcini die als een dolle door het water danste en onder het fluiten van een vroolijk wijsje de onmogelijkste gebaren maakte om een Duitscher te verstaan die, eveneens door het water loopende, hem op heftigen toon verzocht dat springen na te laten daar hij geheel nat werd.

De heer Turcini herhaalde het woord *nass*, en de dictionnaire uit een zijner zakken halende, zocht hij de beteekenis van dat woord op. Toen keek hij eerst den Duitscher verbaasd aan, en Marie bemerkende riep hij hartelijk lachend:

„*Voyons mademoiselle, c'est trop ridicule! Figurez-vous que ce monsieur ne fait que me persuader que l'eau est mouillée, c'est un farceur que cet Allemand là.*" en de dictionnaire in den zak stekende ging hij voort met de dolste sprongen te maken.

„*Aber ich bitte Sie!*" riep de Duitscher toornig.

„*Monsieur, ne veuillez pas danser, vous mouillez ce monsieur de haut en bas,*" zeide Marie met moeite haar lachen inhoudende.

„*N'importe! Il faut faire du mouvement; le curé l'ordonne!* riep hij, zich niet storende aan den Duitscher, die ten einde raad zijne wandeling opgaf en na zijne kousen en schoenen te hebben aangetrokken zich haastig verwijderde.

De heer Turcini begon een druk gesprek met Marie die op den kant heen en weer liep, terwijl hij zijne dwaze sprongen voortzette. Toen hij klaar was, verwijderde hij zich eveneens om haar gelegenheid te geven ongestoord in het

water te kunnen gaan. Zij ontdeed zich van hare schoenen en was juist bezig haren kouseband los te maken toen zij voetstappen hoorde, en opziende bemerkte zij een pastoor die op een stok geleund en aan den anderen kant gesteund door zijne zuster, op de bank naast haar plaats nam en zonder de minste plichtplegingen aanstalten maakte om zich van zijn schoenen en kousen te ontdoen.

Hij begon een gesprek en vertelde haar, dat hij een gezwollen knie had die hem het loopen moeielijk maakte, doch dat hij hoopte hier zoo al niet genezing, dan toch verlichting te vinden. Al pratende, had hij zijne lange zwarte kousen door zijne zuster laten uittrekken en vertoonde haar een vreeselijk opgezwollen been. Hij beschreef haar zijn heele lijdensgeschiedenis en toonde haar de gezwollen met blauwe aderen doorploegde plekken.

Marie, met haar eene been ontbloot, en het andere op de knie gesteund om hare kous uit te trekken, boog zich over het been van haren buurman heen en volgde aandachtig zijne aanwijzingen, toen zij plotseling opschrikte, want, met een vuurrood gelaat, hijgende en blazende als een locomotief, stond mevrouw Jorissen als een engel der wrake vóór haar, gevolgd door haren echtgenoot.

„Nee, dat mankeert er nog maar an! Jorissen, kijk eens, daar zitten die twee mekaars bloote beenen te bekijken alsof er niks mooiers op de wereld te zien is! Doe je rokken naar omlaag Marie, wat ben je toch voor een kind! Ik geloof dat je voor geen cent schaamte in je lijf hebt; 't is schande!"

„Maar tante, u loopt zelve op bloote voeten!"

„Dat bedoel ik niet; ik bedoel, dat je daar op zoo'n gemeene manier zit, met je ééne been in de hoogte, en dat nog wel naast een man die je zijn beenen laat zien en die jij heel mooi schijnt te vinden, want je kijkt er naar alsof je leven er meê gemoeid is! En 't is nog wel een geestelijke! Zoo'n ouwe snoepert, hij moest zich schamen!"

De pastoor had dàn eens naar mevrouw, dàn weer naar haar nichtje gekeken, zonder iets van hare heftige woorden te begrijpen. Dat er iets aan haperde, begreep hij uit de woeste gebaren van mevrouw, en goedig vroeg hij:

„*Ist die Frau Tante böse?*"

„*O nein! Sie fürchtete, mir sei etwas zugestoszen,*" antwoordde Marie die zich schaamde over de manieren harer tante.

„Wat zegt ie van „Tante"?" snauwde mevrouw.

„Mijnheer vraagt waar U vandaan komt," zeide Marie scherp.

„Zoo; en heb je hem gezegd dat ik in Amsterdam in een dubbel huis op de Keizersgracht woon?"

„Neen, ik zeide dat U in een winkel zijt geboren en opgevoed."

„Wat? Heb je dat gezegd?"

„Ja, en mijnheer zeide dat hij wel zoo iets gedacht had."

„Jorissen, hoor je dat?" gilde mevrouw, bijna stikkend van kwaadaardigheid.

„Ja zeker hoor ik dat."

„En je zegt er niets van!"

„Wat zou ik er van zeggen? Je geeft er zelve aanleiding toe, en in elk geval heeft Marie de zuivere waarheid gezegd."

„Zoo! 't Is mooi om hare partij te trekken! Ik wou dat ik het nest niet had meegenomen; ik heb er niks dan verdriet van gehad. Maar al kom ik uit een winkel, en zij uit een grootelui's huis, wat fatsoen aangaat, daar kan ze bij mij een puntje aanzuigen, dat zeg ik je."

„Dat is juist de groote fout; je scharrelt veel te veel met het woord fat-

Door de beide meisjes gesteund, liep hij, zoo vlug als zijn zieke been....

soen en je stelt je aan als iemand die geen flauw begrip van dat woord heeft," riep mijnheer ongeduldig.

„Zoo! Nou, Jorissen, blijf jij dan maar bij je fatsoenlijke nicht; ik ga naar huis." Met deze woorden wilde mevrouw zich verwijderen, maar in hare drift bedacht zij niet dat zij op den kant van het beekje stond waar het glibberig

was. Zij gleed uit, een harde plons deed het water hoog opspringen en onder een woest gegil van „Help, help!" lag mevrouw Jorissen in de beek te spartelen.

„Daar heb je het al," bromde mijnheer, terwijl hij zich bukte om zijn gillende wederhelft te helpen, doch dit bleek niet gemakkelijk. De pastoor die gereed was om in het water te gaan, stak haar zijn stok toe, en in haren angst greep mevrouw dit reddingsmiddel zoo ruw aan, dat de goede pastoor, die toch al niet vast op zijn beenen stond, vóór hij wist wat er met hem gebeurde, vóórover in het water viel en met zijn zwaar lichaam bovenop mevrouw Jorissen neerkwam. De heer Jorissen, Marie en de zuster van den pastoor schoten tegelijk toe, en met moeite gelukte het hun, den goeden man die geheel ontdaan was op het droge te helpen.

„*Ein böses Frauenzimmer*," mompelde de zuster met een nijdigen blik op mevrouw Jorissen die met een bloedenden neus door haren man werd overeind getrokken en de hevigste verwenschingen uitte tegen haar nichtje die zich beijverde om den pastoor te helpen. Door de beide meisjes gesteund, liep hij, zoo vlug als zijn zieke been en zijn natte kleeren het toelieten, naar zijne woning die dicht in de buurt was.

„Ik kom dadelijk terug oom!" riep Marie onder het heengaan.

„En ik dan! Zie je niet dat ik een bloedneus heb?" gilde mevrouw.

„Ja wel tante; doop uw zakdoek maar in de beek en maak uw neus nat!" spotte Marie.

Met druipende kleeren, klappertandend, stond mevrouw als een toonbeeld van jammer, zonder dat iemand zich om haar bekommerde. „Jorissen, roep dat nest terug!"

„Wel neen! Laat zij eerst dien goeden man helpen! Loop zoo vlug je kunt naar huis om droge kleeren aan te trekken," antwoordde mijnheer knorrig.

„Ik kan nog al vlug loopen! Mijn goed kleeft me aan het lijf en is zoo zwaar als lood; ik kan geen voet verzetten."

„Dat moet je probeeren, want je kunt hier niet blijven staan. Ik zal vooruitgaan en Thérèse waarschuwen; in dien tijd zal Marie ook wel terug zijn." Met deze woorden verwijderde hij zich, terwijl mevrouw met een gezwollen, steeds bloedenden neus hem volgde zoo vlug als hare natte kleeren dit toelieten.

Türkheim, 20 Augustus 1891.

Lieve Ouders!

Eindelijk kan ik u mijne aanstaande thuiskomst melden! Den 24sten Augustus vertrekken wij naar München waar wij een dag blijven, om den 25sten in ééns door naar Amsterdam te sporen.

Ik had veel liever de terugreis gemaakt zooals de heenreis: bij gedeelten; zoodat we den tocht van Bingen naar Keulen per boot maken zouden; dat is een prachtige tocht, maar tante wil in ééns door naar huis. Zij verlangt naar haar huis en naar hare meubels en vindt het bespottelijk dat ik zooveel op heb met een tocht langs den Rijn „met al dien ouwen rommel," zooals zij de ruïnen noemt.

De vorige week heb ik met oom en eenige andere badgasten een driedaagsch uitstapje gemaakt om de kasteelen van den ongelukkigen koning van Beieren te bezoeken. Tante wilde gelukkig niet meê; ik heb dus ongestoord kunnen genieten, zonder genoodzaakt te zijn, hare prozaïsche op- en aanmerkingen aan te hooren. Van hier vertrokken wij naar het stadje Füssen en bezochten de kasteelen Hohenschwangau en Neu-Schwanstein die tegenover elkander op een hoogen berg tegen de rots zijn gebouwd in een der mooiste gedeelten van het Beiersche hoogland. Het is een prachtige grootsche natuur, die echter somber stemt en men krijgt een gevoel van innig medelijden bij de gedachte aan den ongelukkigen vorst, die, zich door een ieder vervolgd en bedreigd wanende, rusteloos ronddoolde in deze eenzame streek.

Neu Schwanstein.

Ik sprak met de waardin uit de restauratie, die in het dorpje Hohenschwangau aan den voet van den berg gebouwd is, over den koning en het was treffend met hoeveel liefde en vereering het landvolk over hunnen gebieder sprak. „*Er war nicht wahnsinnig*," hoorde ik overal en de waardin zeide dat zij hunnen koning nooit konden vergeten en dat zij nimmer zulk een gebieder terugkregen.

Gaarne had ik meerdere bijzonderheden vernomen, maar de badgasten die dit tochtje louter als een pretje beschouwden lieten mij geen rust, zoodat wij den tocht naar boven ondernamen.

Neu-Schwanstein ligt hooger dan Hohenschwangau, en is prachtig gelegen. Omringd door hooge bergen, ziet men in de diepte de Alpen- en de Schwansee als zilveren linten zich slingeren door de dicht begroeide bergstreek. Men is hier als het ware afgezonderd van de wereld, want geen geluid van beneden dringt tot hier door. Aan alles herkende men de neiging tot afzondering van

den koning. Iets lager, als verscholen tusschen de groene bosschen, ziet men Hohenschwangau, het geliefkoosde slot van de koningin-moeder, die hier dikwijls vertoefde. Het eenige geluid, dat men hier hoort, is het welluidend geklingel der bellen welke de koeien, die op de bergen grazen, om den hals hebben, en dit geklingel maakt in deze prachtige doch sombere omgeving een onbeschrijfelijken indruk. Het was te Neu-Schwanstein dat de koning gevangen werd genomen om naar het slot Berg gevoerd te worden. Volgens de overlevering der bewoners van Hohenschwangau was de koning op het punt gehoor te geven aan de smeekbeden zijner getrouwen om zich naar München te begeven, waar hij te midden van zijn volk dat hem afgodisch liefhad niets te vreezen zou hebben, toen eenige rijtuigen de hoogte opkwamen. Hierin bevond zich o. a. Dr. Gudde die een paar dagen later met den koning den dood in de Starnberger See vond. Een paar dagen te voren had de koning tot enkelen zijner omgeving gezegd, dat hij liever dood was dan krankzinnig verklaard te worden.

Toen hij, gereed om in zijn rijtuig te stappen dat hem naar München zou brengen, de andere rijtuigen het slotplein zag opkomen, begreep hij wat hem te wachten stond. Als waanzinnig van angst vloog hij de trappen op om zich van uit de bovenste verdieping van het slot in de diepte te storten toen hij gegrepen werd. In een oogwenk had men hem onschadelijk gemaakt en in een der gesloten rijtuigen gebracht, en langzaam ging de sombere stoet bergafwaarts, het dorp Hohenschwangau door. Niemand wist wie zich in die gesloten rijtuigen bevonden; als het landvolk had kunnen vermoeden dat hun geliefde koning werd weggevoerd, zou het zich als één man hebben opgemaakt om hem te bevrijden, maar nu gingen de rijtuigen ongestoord verder, het stadje Füssen door en niemand vermoedde dat de koning heenging om nimmer terug te keeren.

Eenige dagen later vond men zijn lijk met dat van Dr. Gudde in de Starnberger See, op een plaats waar het zoo ondiep was, dat *bij ongeluk* nooit iemand daar zou kunnen verdrinken. Is de Koning in het water gevallen, en heeft de dokter hem willen redden? Heeft hij in een aanval van waanzin den dokter in het water geworpen en zijn beiden in de worsteling omgekomen? Niemand weet dit, en treffend is de afbeelding die daarop betrekking heeft. Op de plaats waar men het lijk vond, staat een eenvoudig kruis; daarboven zweeft een engel die den vinger op de lippen houdt, en daaronder staat met groote letters: „*Das ewige Geheimniss!*"

Dit alles werd mij verhaald door eene vrouw uit het volk, terwijl de tranen haar langs de gebruinde wangen vloeiden, en toen ik daarna het kasteel betrad, wil ik wel bekennen dat eene hevige aandoening zich van mij meester maakte bij het zien van de vertrekken waar deze ongelukkige vorst geleefd en geleden had. Alles getuigt van zijne vereering voor de kunst. Overal vindt men kolossale wandbeschilderingen van de legenden uit Tannhäuser en Lohengrin en overal vindt men de zwaan uit Lohengrin afgebeeld. De troonzaal, die geheel uit wit marmer bestaat, maakt een overweldigenden indruk,

doch ik was te veel vervuld van het gehoorde om veel op die pracht te letten. Ik gevoelde geene opgewektheid om het kasteel Hohenschwangau te bezichtigen, en terwijl de anderen daar binnen gingen maakte ik eene wandeling door de prachtige bergstreek.

Dienzelfden avond vertrokken wij naar München, om van daar uit den volgenden dag het kasteel Herrenchiemsee te bezichtigen. Met den trein gingen wij naar het dorp Prien, een idyllisch gelegen plaatsje aan de Chiemsee, om daar op de boot te gaan die ons naar het Herren-Insel bracht waarop het kasteel Herrenchiemsee gebouwd is. De natuur is hier liefelijk doch niet zoo overweldigend schoon als te Hohenschwangau. Glad als een spiegel was de Chiemsee, waarin drie eilandjes liggen: Herren Insel, Frauen-Insel en Kraut-Insel. Op het meer hadden wij een mooi uitzicht op de Alpenketen die als een halve cirkel den zuidelijken oever omgeeft. Na een kwartier varens landden wij op het eiland Herren-Insel. Behalve de restauratie, waar wij een dejeuner bestelden, is er nog een gebouw dat vroeger aan een Benedictijnerklooster behoorde, en later door den koning bewoond werd, als hij op het eiland vertoefde om den bouw van zijn kasteel na te gaan. Het slot is op een grooten afstand van de restauratie gebouwd, en hierin openbaarde zich ook weer de neiging tot afzondering van den ongelukkigen vorst, want geen enkele woning bevindt zich op dit eiland. Onze weg ging eerst door een laag gedeelte, daarna door een bosch, en toen wij vervolgens weêr eenigen tijd bergopwaarts gingen, lag plotseling het als uit een tooversprookje verrezen slot met zijne kolossale waterwerken vóór ons. De fonteinen van Carrarisch marmer verlevendigen de omgeving echter niet meer door haar welluidend geklater; alles in en om het kasteel is verstomd, sedert de bezitter van al die pracht voor altijd de oogen gesloten heeft. De waterbassins zijn met bloemen en planten gevuld. Overal ziet men prachtige groepen uit de mythologie, o. a. de Latona-groep, die een reusachtigen omvang heeft. Deze bestaat uit kolossale bassins met vijf opwaarts gaande, steeds kleiner wordende verdiepingen.

Op de randen der vier onderste bassins zijn allerlei gedrochten en zeemonsters aangebracht, die waterstralen uitwerpen, doch op zulk eene wijze dat zij de op de hoogste verdieping troonende Godin, die hare kinderen Apollo en Artemis beschut, niet raken maar haar als in een doorzichtigen sluier hullen.

De levensgroote beelden der groepen en de op de bassins aangebrachte gedrochten enz. zijn zwaar verguld, wat ik niet mooi vind voor waterwerken; bij zonneschijn veroorzaakt al dat verguld pijn aan de oogen, en de enkele wit marmeren standbeelden steken prachtig af tegen al dat schitterend verguld en doen de oogen weldadig aan. Het reusachtig slot is geheel in navolging van Versailles gebouwd, zoowel in- als uitwendig, doch overtreft dit laatste verre in grootte en pracht.

Eene beschrijving te geven van Herrenchiemsee zou mij niet mogelijk zijn; men kan zich van dergelijke pracht geen voorstelling maken; het is tooverachtig! Om U een klein denkbeeld te geven van de overdadige weelde wil ik slechts

Lohengrin.

melding maken van een pauw die in de vestibule op een gekleurd marmeren voetstuk staat. Het lijf is van brons, de hals van zilver en de kolossale staart, die meer dan manslengte heeft, is van zilver, terwijl de zoogenaamde pauwenoogen in den staart van ingelegd email zijn. Het geheel vertegenwoordigt eene waarde van 140.000 Mark en dit is slechts een ornament van een vestibule. Alles in het kasteel is overdadig mooi; het gelijkt een feeën-paleis uit de tooversprookjes. Er is o. a. eene slaapkamer, die de „*chambre de parade*" genoemd is en die nooit door den koning gebruikt is geworden. De zware purper zijden gordijnen, rijk met goud bestikt en met dikke gouden franje afgezet, hangen tot op den grond; in de hoeken is een met goud geborduurde L., waarboven een kroon die met juweelen is bezet. Dit vindt men in alle gordijnen van het kasteel. Een zwaar verguld hek omgeeft het bed, dat als het ware uit verguld beeldhouwwerk bestaat, met dekens van goud brokaat en matrassen van zijde. Dit bed staat op een tapijt van purper fluweel, rijk met gouden zonnen geborduurd. De gordijnen van zwaar goud brokaat worden bijeen gehouden door een gouden koningskroon rijk met juweelen bezet; de hemel bestaat uit purperfluweel met goud geborduurd, een zon met stralen voorstellende. De vloer der kamer bestaat uit eikenhout met figuren van ingelegd palissanderhout. Alles in deze kamer is van verguld tot het waschgereedschap incluis. Alleen het bed vertegenwoordigt eene waarde van een half millioen Mark, terwijl de geheele kamer $2^1/_2$ millioen Mark kost. Het licht dat door rozenrood glas naar binnen valt geeft iets tooverachtigs aan het geheel. Deze overdadige weelde maakte een pijnlijken indruk op mij, en ik herademde toen ik een uur later weêr in het bosch was. Het was *te* mooi, men walgt van zooveel pracht. Toch moet men den koning huldigen als een genie, want hij maakte zelf van alles de ontwerpen die de architecten slechts hadden te volgen. Ik vond iets ongezelligs in die onmetelijke marmeren zalen; aan alles was dadelijk te zien, dat geene vrouw hierin de hand had gehad. Geen enkel gezellig hoekje lokte tot zitten uit; geen boek of plaatwerk was er te vinden; niets dan overdadige weelde. Alles was stijf van het goud en een der bezoekers maakte de nuchtere opmerking dat de koning een goede klant voor zijn kleermaker moet geweest zijn, want de ruggen en zittingen der stoelen waren geborduurd met gouden bloemen die er een vinger dik op lagen. Langs marmeren trappen daalt men naar de badkamer af die rond van vorm is en uit een reusachtig wit marmeren bassin bestaat dat 2 Meters diep is. De wanden zijn beschilderd met levensgroote figuren uit de mythologie, en het geheel is zoo ingericht dat, als het bassin gevuld is, het water tot aan de beschilderde wanden reikt, zoo dat de nimfen als uit het water opstijgen en door de beweging van het water als het ware bezield worden. Toch was de koning nog niet tevreden over deze inrichting, want op verschillende plaatsen zag men streepen en veegen op de beschilderde wanden ten teeken dat die veranderd moesten worden.

Toen wij naar de restauratie terugkeerden, hadden wij een prachtig uitzicht op het Frauen-Insel, dat als een reusachtige plant in de Chiemsee ligt, en

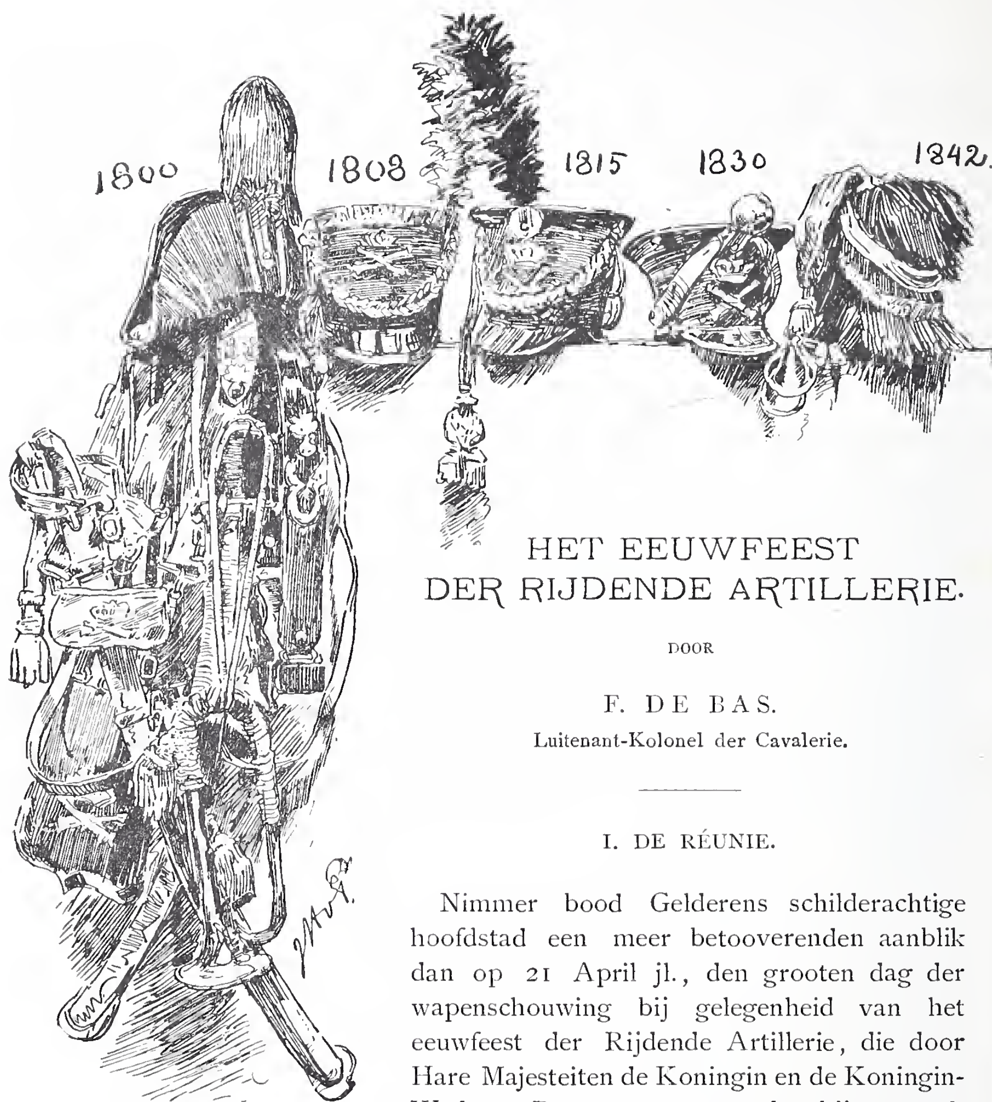
waarop een nonnenklooster gebouwd is. Vol verrukking keken wij om ons heen, toen plotseling de stilte van het eiland verbroken werd door het zilveren geluid van een klokje dat van het Frauen-Insel tot ons kwam. Het was het kloosterklokje, en het liefelijk geluid maakte zulk een indruk dat de heeren stilzwijgend het hoofd ontblootten. Ik kan mij begrijpen dat in een land als dit de bewoners geloof slaan aan legenden en sagen; de geheele omgeving leent zich daartoe.

Ik ben blijde dat ik dat uitstapje gemaakt heb, dat een onvergetelijken indruk op mij gemaakt heeft, en al word ik stokoud, nooit zal ik de prachtige natuur van het Beiersche Hoogland vergeten.

Den dag na onze terugkomst te Türkheim gingen wij naar Wörishofen om afscheid te nemen van pastoor Kneipp, en dankbaar klonk zijn: *Gott vergelt's!*" toen oom eenige goudstukken voor de armen achterliet. De kuur heeft prachtige resultaten opgeleverd: tante is veel in gewicht afgenomen en hare kortademigheid is zoo goed als geweken; haar humeur is echter hetzelfde gebleven; dit heeft al het water niet kunnen wegspoelen. Oom is een opgewekt levenslustig mensch geworden; geen spoor meer van sufheid en slaperigheid! Als hij door den geestdoodenden omgang met tante nu maar niet weêr tot zijn vroegeren toestand vervalt! Dat zou jammer wezen. Wat de kuur aangaat, deze is zoo aangenaam dat ik gaarne nog eenigen tijd ware hier gebleven, maar overigens verlang ik hartelijk naar huis. Tot over acht dagen dus! Wat ik vergat te melden deel ik U mondeling mede. Adieu lieve menschen, tot ziens!

Uw liefhebbende

MARIE.

HET EEUWFEEST DER RIJDENDE ARTILLERIE.

DOOR

F. DE BAS.

Luitenant-Kolonel der Cavalerie.

I. DE RÉUNIE.

Nimmer bood Gelderens schilderachtige hoofdstad een meer betooverenden aanblik dan op 21 April jl., den grooten dag der wapenschouwing bij gelegenheid van het eeuwfeest der Rijdende Artillerie, die door Hare Majesteiten de Koningin en de Koningin-Weduwe Regentes zou worden bijgewoond.

Driekleur en oranjewimpel wapperden van toren en trans, wuifden te Sonsbeek hoog in de lucht boven het nog schemerachtige groen der zware boschpartijen, weerkaatsten langs de oevers der rivier en van elk vaartuig in het fijngerimpelde gelaat van den ouden Rijn; zwierend uit de villa's en woningen op den Velper-, den Oosterbeekschen- en den Utrechtschen weg, die zich hadden verscholen achter een wit en rood waas van bloeiende vruchtboomen, tot de hoogten van Klarenbeek, de Hemelsche Berg en de Duno het tapijt van mollig groen, van witte sneeuwklokjes en jonge rogge omsloten. In het Musispark en in de buitenwijken van Arnhem speelden de nationale kleuren met pas ontloken paarsche en blauwe seringen en gouden-regen trossen. Van het gemeentehuis, het eeuwenoude hoofdkwartier van Maarten van Rossum, en van alle woningen in de oude stad golfden het rood, wit en blauw als een kleurig verwulf boven de woelende menigte. Naamcijfers tusschen de loovers en

guirlandes langs deuren en vensters, smaakvolle uitstallingen voor de magazijnen en winkels met de portretten der Koningin en van de Regentes boven kussens van rozen en andere bloemversieringen, prijkten tegenover wapentropeeën en de attributen van Mars, of tusschen batterijen in miniatuur met de letters R. en A. of de jaartallen van een honderdjarig bestaan. Boven dat alles een strakke, blauwe lucht, warm als in Augustus; geen wolkje aan den hemel, overal zonneschijn.

Het drukst was het dien morgen op het Nieuwe Plein. In de ruimte tusschen de dichte rijen toeschouwers en de fraaie eerepoorten voor de kazerne waren drie geslachten saamgevloeid, wier namen voorkwamen op de stamboeken van het feestvierende korps.

Reeds gist'ren avond hadden de oud-officieren zich onder de leiding van hun nestor, den 78-jarigen kolonel Jonkheer Hooft, in de wachtkamer der kazerne van het Korps Rijdende Artillerie vereenigd, om met den commandant en zijne officieren te deelen in de hulde der deputatiën van het leger. Gelijktijdig hadden de reunisten van minderen rang, door duizenden omstuwd, zich in optocht begeven van het station door de getooide straten deels naar de Willems-kazerne, deels naar Musis Sacrum, waar zij door voormelde officieren of door hunne actief dienende kameraden werden ontvangen.

De wachtkamer der Rijdende Artillerie mocht eerder den naam van een „Museum" dragen.

Eenige dagen vroeger hadden de dames der officieren en oud-officieren aldaar eene prachtig gebeeldhouwde eikenhouten kast doen plaatsen, met de namen der voornaamste door het feestvierende wapen bijgewoonde veldslagen en gevechten op de paneelen. Die namen vereeuwigden groote daden, waartoe ook vrouwelijke liefde en vrouwelijke invloed hadden aangevuurd en gestaald. Als symbolen der heiligste gevoelens van haar hart prijkten in dat sanctuarium alle reliquiën, eereteekenen, wapenen, uniform-stukken en archieven van de Nederlandsche Rijdende Artillerie. Gelijk de maarschalken Lannes en Duroc ten eeuwigen dage in de goud kleurig verlichte sarcophaag nabij den Dom der Invaliden te Parijs, de wacht houden bij het graf van hun keizerlijken meester, vormen in het Museum der Rijdende Artillerie de portretten van hare eêlsten een eerewacht om den triomfboog, aldaar door moeders en echtgenooten opgericht als hulde aan de daden van het voorgeslacht, ter eere van hare zonen en echtgenooten.

Jonkheer J. C. M. Hooft.
Oudste Reunist. 1859.

Onder welsprekende bewoordingen begiftigden de afgevaardigden van het geheele leger de aula van het honderdjarige korps met kostbaarheden van allerlei aard.

Door een volledig ameublement in oud-Hollandschen stijl herinnerden de

veld- en de vesting-artillerie, van één stam en één gild met de feestvierenden, aan den statigen eik, die als een jonge plant gekoesterd, zijn kruin allengs hooger verheven en breeder uitgespreid had, maar soms hevige stormen had moeten doorstaan. Dikwerf miskend, soms grovelijk besnoeid, een enkele maal zelfs ten doode gemerkt, was het korps — volgens het zinrijke telegram van eene der dochteren van het korps — wèl verkleind maar niet verminderd. De trotsche boom had niet opgehouden heerlijke vruchten te dragen. Aan dienenden en oud-gedienden, allen leden en verwanten van hetzelfde gezin, boden de andere artillerie-korpsen een zetel aan denzelfden disch.

Op het midden van die tafel stond een zilveren eere-beker, door den oudsten jubilaris namens de oud-officieren aan het korps geschonken ter vervanging van de ouden glazen bokaal — naar wij meenen een geschenk van wijlen Zijne Koninklijke Hoogheid Prins Frederik der Nederlanden —, die wegens in en door den dienstverkregen gebreken aanspraak mocht maken op rust. Zwaar gebarsten maar nog niet lek, dreigde niettemin het emblema van kameraadschap, gelijk de Snouckaerts-kelk bij het 3de Regiment Huzaren bestemd voor den Wodans-dronk of de St. Geertenminne als welkomstgroet aan de nieuw bij het korps aangestelde officieren, eerlang van ouderdom te bezwijken. Omdat aan dien beker de heilige herinneringen verbonden waren van den Vorstelijken Grootmeester en van hen, die ze eenmaal ten bodem hadden geledigd, behoorde het verlies daarvan bijtijds te worden voorkomen. Daarom stelden de reunisten een andere in de plaats van duurzaam metaal, bovendien door zijn kleineren inhoud humaner dan de voorganger. Onder het bekende rijers-lied hadden de oud-officieren den militairen gildebeker gewijd door een dronk op het heil der beide Koninginnen, van het vaderland en van hun korps.

Het zusterwapen der rijdende artillerie, de ruiterij, had de innige samenwerking van beiden herdacht door een in een allegorische lijst gevat, bronzen medaljon op een fond van rood peluche als een koninklijken mantel geplooid. Het schild stelde voor de verkenning van Kermpt op 7 Augustus 1831, waarbij huzaren en rijers elkaar naar tactische gewoonte wederzijds hadden ondersteund.

Talrijke andere geschenken langs de wanden van de wachtkamer vertolkten de algemeene sympathie van het leger voor de kloekbereden trawanten van Barbara. Frissche lauwerkransen, teekeningen en opdrachten van allerlei aard in goud en in sappige kleuren, ware kunststukken van calligraphie; een schilderij van den heer Hoynck van Papendrecht voorstellende het sneuvelen van den majoor Krahmer de Bichin in 1830 te Brussel, als huldeblijk van het Regiment Grenadiers en Jagers, dat aldaar aan de zijde van de rijdende artillerie had gestreden; een fraai uurwerk, stijl Louis XIV, door het Arnhemsche garnizoen aan hunne bereden kameraden vereerd, als klok en klepel van goede verstandhouding, en nog veel meer.

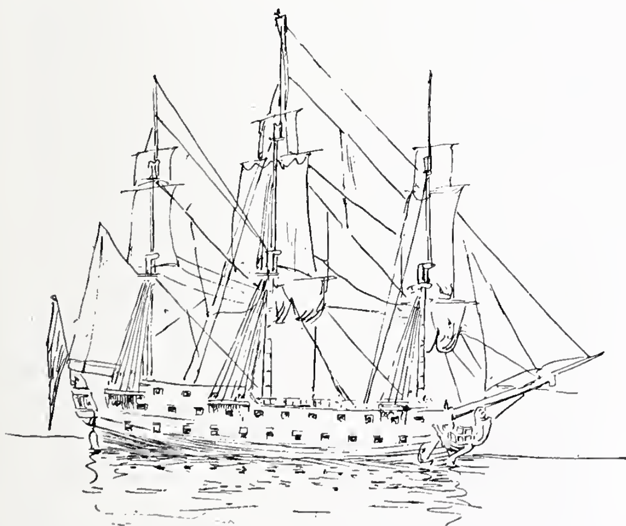
Hoewel zeer lijdende, beantwoordde de kolonel, Jonkheer de Pesters, elke deputatie met een goed gekozen tactvol woord, dat alleszins geschikt was om de aangename stemming te verhoogen.

In deze zaal, waar — zoo zeldzaam in Neerlands leger! — traditie de sfeer

vormde, waarin men ademde, richtte vervolgens de Kolonel Beijerman, als oud-officier bij het korps, een welkomstgroet tot de réunisten, deputatiën en genoodigden op het hoogtijdfeest. In eenvoudige onopgesmukte taal, uitmuntende door gedachte en vorm, bracht hij de oprichting van het korps evenals de daden der voorgangers in herinnering, en riep hij de helden voor den geest, die hun leven voor Vaderland en Koning hadden geofferd: uit het verleden vertrouwen wekkende op het voortbestaan en de toekomst van het honderdjarige wapen. Aan den nagalm van zijn welsprekende voor de vuist uitgesproken rede, voegen wij alleen toe het in vergetelheid geraakte aandeel van Hollands admiraliteit in 1793 aan de oprichting van de Rijdende Artillerie, sinds een der hechtste steunpilaren van het Staatsche, het Koninklijke Hollandsche en het Koninklijke Nederlandsche leger.

II. MATROOS EN RIJER.

Reeds lang voor de wantrouwende beperking van het stadhouderlijk gezag door de provincie Holland en voor de Pruisische tusschenkomst van 1787 had Willem V een volledig vertrouwen geschonken aan Baron van Lijnden van Blitterswijk, zijn representant als Eerste Edele van Zeeland, en aan den luitenant-admiraal van Kinsbergen. Uit hunne wederzijdsche briefwisseling blijkt het, hoe ijverig en nauwkeurig de Prins kennis nam van al wat 's lands belangen betrof en kon bevorderen. Nimmer besliste hij dan na rijpe overweging; ongeveinsd ontvouwde hij, hetgeen hem op het hart lag, voor hen, die geheel eenstemmig met hem dachten; nooit schroomde hij eigen meening aan beter gevoelen te onderwerpen. Van zelfzuchtige plannen of geheime raadslagen geen spoor. Zijn omgang en correspondentie met voormelde heeren leveren dan ook treffende bewijzen, hoe onbillijk onze laatste Erfstadhouder door tijdgenoot en nakomeling is beoordeeld. Terecht schreef Dr. Brill dat „prins Willem V het slachtoffer is geweest van de beweging der gemoederen,

Het linieschip « de Gelderland » 1792.

in een tijd, die de geesten deed uitzien naar een vermeenden heilstaat. De tegenstanders bestreden hem; den vrienden kwam hij te gematigd voor; ten deele misduidden zij zijn doen en laten. 1)

Het Loo en het Huis ten Bosch, in vroegere jaren zijn eenvoudige studeerkamer op het Binnenhof te 's-Gravenhage onder de optische telegraaf aan den vijver, later het prachtige kabinet in den nieuwen vleugel van het Stadhouderlijk Kwartier zagen menigmaal Willem V met van Lijnden en van Kinsbergen tezamen: als het tabaks-college van den „Ouden Frits"; maar op een kleine schaal.

De Erfstadhouder Willem V.

Enkele dagen na het huwelijk van prinses Louise met den erfgroothertog van Brunswijk Luneburg hadden zij weder ten hove gedineerd, en leidde het gesprek onder een kop koffie na tafel over den verwaarloosden toestand van het zeewezen en de landmacht, waaraan de Prins door den onwil der Staten-Generaal niets vermocht te veranderen. Terecht hield de geleerde vorst vol, dat de hier te lande gevolgde staatkunde na den Utrechtschen vrede schuld droeg van het verval der krijgsmachten.

Willem III had als koning van Groot-Britannië het leger op een ontzachlijken voet gebracht. Gedurende den Spaanschen erfopvolgings-oorlog hadden Marlbourough, Ouwerkerk en Johan Willem Friso bij Heilisheim, Ramillies, Oudenaarde, Malplaquet, vóór Rijssel en in andere belegeringen en gevechten den in den Negenjarigen oorlog door de Staatsche troepen behaalden roem nog overtroffen. Maar steunende op den te Utrecht gesloten vrede en op internationale verdragen, meenden de verblinde Algemeene Staten — staatslieden mochten de regenten in het rijke, maar vadsige tijdperk der tweede stadhouderlooze regeering niet worden genoemd —, dat bij de zware schulden, waaronder 's lands kas gebukt ging in de eerste plaats op het leger moest worden bezuinigd. Ernstige waarschuwingen in den wind slaande, dankten de provinciën op eigen gezag duizende krijgslieden af. De aanzienlijkste bevelhebbers kregen hun afscheid, de plaatsen van anderen bleven onvervuld, de vestingen vervielen, de krijgstucht ging verloren, de militaire geest werd uitgebluscht en alle zedelijke kracht versmolt.

„En toen in 1740" — ging de Prins voort — „de Republiek met een nieuwen oorlog werd bedreigd, viel het kwaad niet meer te herstellen. Krijgslieden, die in den Spaanschen successie-oorlog hadden uitgemunt, gedroegen zich bij Fontenoi wankelmoedig en namen lafhartig de vlucht. Had zelfs niet de dappere van der Duijn door gebrek aan ondersteuning en door

1) *Brieven van Prins Willem V aan Baron van Lijnden van Blitterswijk, Representant van den Eersten Edele van Zeeland.* Met vergunning van H. K. H. Mevrouw de Prinses van Wied, Prinses der Nederlanden, uitgegeven door het Historisch Genootschap te Utrecht 1893. — Voorrede van Dr. W. G. Brill.

schroomvalligheid zijner onderbevelhebbers te Brussel moeten capituleeren voor den maarschalk van Saksen? Het onverwinbaar geachte Bergen op Zoom „la Pucelle" bezweek. Wanneer niet een omwenteling in het bestuur een einde had gemaakt aan de tot dusverre gevolgde staatkunde, dan hadden wellicht nog grootere rampen het gemeentebest getroffen."

Ridder van Kinsbergen schudde het hoofd, balde de vuist, stond telkens op en ging dan weer ongeduldig zitten. Zijne krachtig geteekende gelaatstrekken teekenden wrok; met moeite bedwong hij zich en men hoorde hem tusschen de tanden zoo iets meesmuilen van „Staten" en van „kielhalen."

De hoffelijke heer van Lijnden beaamde 's Prinsen verwijten aan het adres van de Staten-Generaal, maar bestreed van Kinsbergen, die achterover geleund in een der wit satijnen, door de Prinses en hare dames geborduurde stoelen, grammig bleef staren naar de amors, de gevleugelde saters en de kussende zwanen op de zijden behangsels. Zich niet langer weerhoudende was de admiraal in hartige zeemanstermen uitgebarsten tegen 's Prinsen oud-Oom en legde Koning Willem ten laste, de Staatsche vloot ten koste van het leger te hebben verwaarloosd, zoodat „God betere 't! vijftig jaar later je zwartsnoeten, ziet u, als Algerijnen, Maroccanen en andere Barbarijsche zeeroovers je onbezoedelde Nederlandsche vlag ongestraft konden honen."

Blitterswijk wees op de maritieme bemoeiingen van den raadpensionaris Heinsius en op de bekroning zijner pogingen door de overwinning bij kaap la Hogue, op de vermeestering van de Spaansche Zilvervloot in de baai van Vigos en van het sterke Gibraltar. Maar de grijze zeeman gaf niet toe. Hij kon het niet verkroppen, dat de slecht onderhouden land- en zeemacht na 1747 van kwaad tot erger waren vervallen, zoodat 's prinsen moeder als Voogdes, nog kort voor haar dood in de vergaderzaal Hunner HoogMogenden tevergeefs op vermeerdering van de krijgsmachten had aangedrongen. Toen men gedurende den Oostenrijkschen erfopvolgings-oorlog tot verdediging van Zeeland en van de Schelde — o vernedering! — hulp had moeten vragen aan Engeland, weleer onze mededinger naar de heerschappij ter zee, schaamden 's lands overheden zich niet — o vermeerdering van schande! — te raadplegen of het niet voegzaam ware, aan een Britschen schout-bij-nacht het bevel op te dragen over het voor Vlissingen vereenigd smaldeel. „En dat nog al vóór je Vlissingen, ziet u" — een ander stopwoord van Kinsbergen — „de wieg en bakermat van je de Ruijters en je Evertsen. En heeft men niet bij den laatsten Engelschen oorlog" — vroeg de vaderlandlievende zeeman — „niettegenstaande al wat Je Doorluchtigheid tot herstel had voorgesteld, ziet u, aan Je Doorluchtigheid het gemis van een behoorlijke vloot verweten, waarmede wij te Doggersbank nauwelijks de eer en het lijf hebben afgebracht, ziet u? En was weinige jaren later de" — eigenlijk stotterde van Kinsbergen „je" — de schandelijke afkoop der onrechtmatige eischen van je keizer Josef II tot opening van je Schelde en het bezit van Maastricht, ziet u, niet eenig en alleen het gevolg der verwaarloozing van leger en vloot?"

Eenmaal op zijn praatstok zijnde, ging van Kinsbergen met horten en stooten

en telkens zijn stopwoorden herhalende voort. „Als vrucht van je inspanning der laatste jaren, ziet u, bezaten wij, ja, een vrij aanzienlijk drijvend materieel. Doch daarmede was je al zoo lang verwaarloosde marine niet hersteld. Klachten, wijd en zijd, over gebrek aan volk en gezagvoerders, over stelselloosheid bij je aanbouw, vooral over het gehalte en de onbezieldheid der schepen? Heb ik niet zelf, ziet u, in mijn droomen en brieven 1) gejankt en gespoord tot verbetering van je vloot en je landmacht?"

Kinsbergen had in veel opzichten gelijk. Ofschoon de „luitenant-admiraal-schrijver", zooals men hem spottend noemde, gelijk de staatslieden in het kabinet en de krijgsbevelhebbers van dien tijd in hunne memoriën veel woorden verspilden, had Kinsbergen bewijzen gegeven van eene buitengewone, practische en wetenschappelijke ontwikkeling. Telkens drong hij aan op eskadervaren. Zelf had hij een oefening-eskader op de Noordzee en op de reede van Spithead gecommandeerd. In plaats van erkenning zijner verdiensten, was den wakkeren zeerob enkel verguizing ten deel gevallen. In schotschriften, als: „*Berichten uit het rijk der dooden, om te dienen tot een bijvoegsel van de Biographie Ultrajectina of gulde legende van de Stichtsche Sinterklaas*" had men van Kinsbergen gerangschikt onder het groote getal vice-admiraals en schouten-bij-nacht van papier en klatergoud, die na Doggersbank met titulaire rangen waren aangesteld. Regenten en Staten sloegen zijne waarschuwingen minachtend in den wind. Niettegenstaande de weinig vriendschappelijke verhouding van het hof van Weenen en den weerklank der Fransche omwenteling in de Republiek, vertrouwde men op de acte van guarantie, tot behoud der onzijdigheid, echter zonder deze op een voldoende krijgsmacht te steunen „Alleen zulk een staat kan te midden van een algemeenen oorlog onzijdig blijven — stampvoette de zeerot — „die bl.... ms goed is toegerust en je naburen eerbied en ontzag inboezemt".

De vice-admiraal van Kinsbergen.

Van Lijnden fronste de wenkbrauwen en vond dat van Kinsbergen het nu wel wat al te losjes met de etiquette opnam. Maar de Prins glimlachte; toch had hij moeite om den braven zeeman tot bedaren te brengen. Hij klaagde over eigen teleurstellingen, over zijne mislukte pogingen tot ondersteuning der denk-

1) Zeemansdroom, Brieven uit Texel en Vrijmoedig en staatkundig onderzoek van een Geldersman naar de oorzaken van den lagen en hachelijken toestand des Vaderlands door van Kinsbergen.

beelden en memoriën van Du Moulin ter verbetering van het vestingstelsel, als over de vruchtelooze vermaningen door den vrijheer van Marquette, dien hij overigens als een hevig patriot niet kon uitstaan. Prins Willem V wees op zijn samenwerking met den generaal graaf de Maillebois, wiens vrijkorps met vele andere onlangs eigenmachtig door Hunne Edelmogenden van Holland was afgedankt, om het leger te reorganiseeren en uit te breiden; op zijne telkens herhaalde vertoogen tot verbetering en vermeerdering van de strijdkrachten ter zee en te land. Van Kinsbergen ging voort zijn hart te luchten tegen hetgeen wat hij in ronde zeemanstaal noemde „landverraad, ziet u, tegenover den geest en de letter van artikel 8 der Unie; landverraad zijner Heeren en Meesters tegenover de vloot, hoewel hij hen als soldaat, matroos en burger, ziet u, schriftelijk had gewaarschuwd, dat als men geen meer zorge voor de marine droeg, men zich bij het opkomen van een nieuwen oorlog, nog slechter zou bevinden dan in je laatsten Engelschen oorlog, ziet u!"

Als voorstander van alles, wat kon strekken om de beweegbaarheid der artillerie aan boord te verhoogen, welk doel van Kinsbergen trachtte te bereiken door de invoering van caronnades op de vloot, een der nieuwste verbeteringen van dien tijd, had hij ijverig de geschriften van graaf de Maillebois over de artillerie gelezen, tevens in menigvuldige gesprekken met den generaal zijne denkbeelden leeren kennen omtrent de behoefte aan rijdende artillerie bij de Staatsche troepen. De gronden die de Maillebois daarvoor aanvoerde, kwamen den admiraal alleszins consequent voor. Daarin werd hij gesterkt door een zijner huisvrienden, den Heer I. F. Seeger. Deze had tien jaar lang gediend als eerste officier bij de rijdende brigade van den regeerenden hertog van Wurtemberg: den grootvader van Neerlands derde Koningin. Thans gaf Seeger aan den neef van admiraal van Kinsbergen, het eenige mannelijke oir van dit geslacht en eveneens voor den zeedienst bestemd, les in de wapenleer en in de theorie der stuurmanskunst. Immers vol van het wapen, waarbij hij in Wurtemberg met zooveel ijver en liefde had gediend, zag Seeger in den invloed van admiraal van Kinsbergen op den stadhouder een krachtig hulpmiddel om tot de oprichting van rijdende artillerie in de Republiek te geraken. Bij de tactische gronden, door de Maillebois aangevoerd voor het nut van „pièces légères" bij het voetvolk en de ruiterij, wees Seeger den admiraal o. a. op de mogelijkheid, om bij een vijandelijken aanval op de kust of het Hollandsch Diep, door snelle verplaatsing van lichte, goed bespannen vuurmonden met bereden bedieningsmanschappen, een landing te verhinderen op elk bedreigd punt tusschen den Helder en de Maas-monden. Van Kinsbergen behoefde geene andere beweeggronden. Telkens wanneer de Prins hem sinds dien tijd sprak over zijn ontwerpen tot uitbreiding van het leger of van de vloot, drong de admiraal aan, op verbetering van de zee-artillerie en oprichting van rijdende artillerie bij de landmacht. De Erfstadhouder werd door het betoog van Maillebois en van zijn ouden vriend geheel overtuigd: maar hij kende den passieven weerstand der regenten en ging omzichtig te werk. In het voorjaar

van 1792 meenden de Staten, als antwoord op nieuwe voorstellen van den Prins tot verhooging van 's land weerbaarheid, genoeg te hebben gedaan door invoering van een nieuw exercitie-reglement voor de infanterie en afschaffing van de parade-pas; de indiening eener memorie van landsverdediging suste hen weer in slaap. Bij de resolutie van 7 September d. v. tot uitbreiding van het leger, door de souvereinen der republiek aangenomen op het oogenblik dat Dumouriez zich gereed maakte om de over den Rijn getrokken Pruisische en Oostenrijksche legers tegen te houden in het Argoner-woud en men te Parijs reeds begon aan te dringen op een krijgstocht naar België en Holland als het beste middel om geld te krijgen werd in Holland nog slechts van vijf bataljons artillerie, maar niet van rijdende-artillerie gesproken.

Doch van Kinsbergen zat niet stil en voegde zijn aandrang bij dien van 's Prinsen tweeden zoon, Willem George Frederik, die de Pruisische rijdende brigade in Silezië in het kamp van Bundelwitz had zien manoeuvreeren.

Prins Willem George Frederik van Oranje en Nassau.

En toen nu eindelijk bij de vorderingen der Franschen in de Oostenrijksche Nederlanden de Kapitein-Admiraal en Generaal der Unie werd uitgenoodigd om ten snelste in overleg te treden met den Raad van State, hoe op de geschiktste wijze in de gebreken te voorzien, diende Zijne Doorluchtige Hoogheid op oudejaarsavond van 1792 en op 9 Januari daaraanvolgende nieuwe voordrachten in tot „augmentatie van de Militie", waarbij ook de oprichting van twee brigades rijdende artillerie.

Krachtig heeft zoodoende de luitenant-admiraal van Kinsbergen medegewerkt aan bedoeld voorstel.

Het toeval heeft gewild, dat ook de voorschriften tot organisatie, uitrusting en oefening der Nederlandsche Rijdende Artillerie midden in zee zijn ontworpen.

Op 27 December 1791 was het linieschip „de Gelderland" in dienst gesteld onder bevel van den kapitein-ter-zee graaf van Bijlandt met bestemming naar de Middellandsche zee. De adelborst van Kinsbergen behoorde tot de equipage. Om hem niet achterlijk te doen raken in zijne wiskundige studiën, had de admiraal den heer Seeger verzocht zijn neef te vergezellen en het onderricht aan boord voort te zetten. Ofschoon het aantal koppen van „de Gelderland" allengs van 300 tot 450 werd vermeerderd, waren de officieren compleet, zoodat er voor den heer Seeger, al maakte hij de zeereis mede „en qualité d'un officier volontaire" en met eene „vocation de son Excellence Monsieur l'admiral de Kinsbergen", niets overbleef dan zich eenvoudig als matroos te laten aanmonsteren. Dergelijke verwisselingen hadden trouwens in dien tijd meer plaats; in den zeeslag van Doggersbank ontmoetten wij een adellijk Pruisisch officier op de rol van een der Staatsche oorlogsvaartuigen als ..... barbier.

Van Bijlandt aanvaardde in October 1792 te Livorno het bevel over het eskader, samengesteld uit: de Lynx, het Zeepaard, de Snelheid en de Castor, en zou ongetwijfeld het volgende voorjaar den Dey van Algiers hebben getuchtigd voor zijne beleediging van laatstgenoemden bodem, wanneer hij niet in de laatste dagen van December 1792 bij de bedreiging van Antwerpen en de Schelde door de Franschen, tot dekking van Zeeland ware teruggeroepen. In de Middellandsche zee had Seeger zijn élève danig met passer en driehoek bezig gehouden, tot hij op de reede van Livorno door een hevige epidemie werd aangetast en bezweek (25 Sept. 1792). Zeer terneergeslagen door dit sterfgeval, zonder vaste bezigheid aan boord en meer dan voldaan over het hem ongewone zeeleven, zocht Seeger afleiding door het schrijven van een uitvoerige verhandeling over het nut en de oefening der rijdende artillerie, gegrond op zijne ondervinding in Wurtemberg.

Toen de „Gelderland" op den laatsten Januari 1793 te Vlissingen ten anker kwam, zag men ieder oogenblik eene oorlogsverklaring van de Franschen tegemoet. Uit dagbladen en uit brieven van den vice-admiraal van Kinsbergen vernam Seeger al spoedig, dat prins Willem V aan den Raad van State, toenmaals o. a. de functiën van ons departement van oorlog uitoefenende, de oprichting van twee brigades rijdende artillerie had voorgesteld. Onverwijld zond Seeger zijn geschrift ter lezing aan den ridder van Kinsbergen, die juist een plan bewerkte ter verdediging van het Hollandsch Diep en de Dordtsche Kil. Seeger werd op 25 Februari 1793 afgevoerd van de „Gelderland" en bleef van Kinsbergen vergezellen, wien de Prins-Stadhouder op 3 Maart het opperbevel over de gansche scheepsmacht opdroeg. Dagelijks kwam de vice-admiraal nu in aanraking met den Erfprins als bevelhebber der troepen ten noorden van de Maas; tevens vond hij als lid eener gemengde commissie voor de landsverdediging veelvuldig gelegenheid, om de door Seeger ontwikkelde denkbeelden betreffende de rijdende artillerie op het tapijt te brengen. Op last van den Erfstadhouder resumeerde Seeger deze in een kort geschrift, bestemd voor den kolonel en chef der artillerie in dienst Hunner Hoog Mogenden, de Paravicini de Capelli, waarbij hij zich tevens aanbeval voor eene plaatsing bij het op te richten korps. De memorie werd op 10 Maart door van Kinsbergen, die zich aan boord bij den schout-bij-nacht Mélville op de Dordtsche Kil bevond, met een poon van den luitenant Kock naar Dordrecht overgebracht, waar kolonel Paravicini in het gevolg van den Erfprins, met den hertog van York en generaal Du Moulin de langs de Merwede aangelegde batterijen in oogenschouw nam.

Bedoelde memorie ving aan met te wijzen op de organisatie eener brigade rijdende artillerie van tien ponders met bereden bedieningsmanschappen door Frederik den groote in Juli 1759. Geleerd door zijn ondervinding gedurende den Zevenjarigen oorlog, toen zware Russische vuurmonden met dubbele bespanningen de Pruisische ruiterij groote nadeelen hadden berokkend, zag de koninklijke veldheer in de stelselmatige oprichting en oefening van bereden artillerie het eenige middel om de zelfstandigheid der ruiterij te verhoogen, haar

bij den aanval in massa te beschermen tégen en weerstand te doen bieden aan het infanterie- en het artillerie-vuur der tegenpartij. Oostenrijk had het voorbeeld van Pruisen gevolgd, maar de kanonniers op affuiten gezet. In Zweden, Denemarken, Wurtemberg en andere Duitsche staten, ook in Frankrijk verrezen korpsen rijdende artillerie, terwijl bovendien bij laatstgenoemde mogendheid de generaal Gribeauval door vereenvoudiging van het materiëel de beweegbaarheid der kanonnen en voertuigen belangrijk verhoogde. Een volledig stel miniaturen volgens het stelsel Gribeauval was bij ons verblijf als cadet op de Koninklijke Militaire Akademie ter model-kamer aanwezig. De heer Seeger versterkte de gronden, waarop generaal graaf de Maillebois den bijstand van lichte vuurmonden voor de bataljons infanterie, inzonderheid voor de ruiterij had aangeprezen, door ballistische beschouwingen, gegrond op de toenmalige kalibers en afmetingen der vuurmonden. Voorts wees hij op den werkkring der rijdende artillerie bij de vervolging van een geslagen vijand, op haar nut als snel verplaatsbare reserve, ten einde in massa vereenigd den aanval van de hoofdmacht tot beslissing van den strijd voor te bereiden. Afgescheiden van alle andere overwegingen, bepleitte hij de voordeelen der rijdende artillerie, ware 't alleen tot uitbreiding van het toenmaals zeer beperkte getal kannonniers, als gevolg waarvan men o.a. gedurende den Zevenjarigen oorlog na elken geleverden veldslag de verliezen der artillerie uit de vestingen moest aanvullen, alwaar ten slotte meer vuurmonden dan kanonniers overbleven. Meerendeels aan deze omstandigheid mocht het, volgens Seeger, worden toegeschreven, dat de maarschalk Laudon het op 1 October 1761 had gewaagd, het sterke Schweidnitz te overrompelen. Ging men over tot de oprichting van rijdende artillerie, zoo besloot de memorie, dan behoorden daarbij de bekwaamste officieren te worden ingedeeld, die behalve de gewone bedrevenheid als artillerist, bovendien verstand hadden van paarden en van voerwezen en uitmuntten door tactische kennis. De beschouwingen van Seeger vonden algemeene instemming bij de „Hohe Herrschaften".

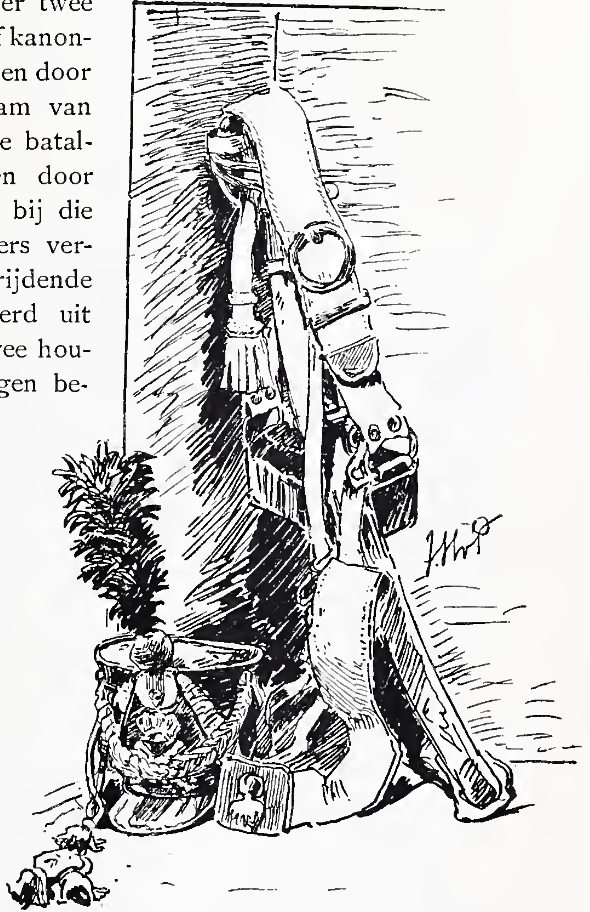
Nadat middelerwijl de voorstellen van prins Willem V door den Raad van State en de Staten-Generaal onderzocht en onder den drang der tijdsomstandigheden goedgekeurd waren, hadden Hunne Hoog Mogenden bij resolutie van 21 Februari 1793 last gegeven aan den Erfstadhouder tot volledige uitvoering zijner ontwerpen. Reeds den 21sten Maart daaraanvolgende kondigde Prins Willem V de vereischte bevelen af tot oprichting van twee brigades rijdende artillerie, elke van twee compagnieën.

De heer J. F. Seeger, oud-matroos op de „Gelderland", behoorde onder de eerste daarbij aangestelde officieren en wel met den rang en de functie van eerste-luitenant titulair adjudant. De uitrusting en bewapening der manschappen, de aanmaak der trektuigen van de kanonnierspaarden, en van het overige harnachement, eveneens de oefeningen der manschappen en paarden benevens de exercitiën geschiedden naar een door hem op zee samengestelde verhandeling over „de beschikking, de noodige inrichtingen en

exercitiën der rijdende artillerie bij gelegenheid van de oprichting van dat korps" 1).

III. BRIEVEN VAN ADELDOM.

Honderd jaar geleden was de indeeling van de artillerie te velde geheel anders dan thans. De batterijen vormden geen afzonderlijke eenheden, maar elk bataljon beschikte gemeenlijk over twee vuurmonden, die op logge affuiten of kanonwagens medegevoerd en bediend werden door bombardiers — den algemeenen naam van alle minderen der artillerie —, bij de bataljons ingedeeld. Drijvers te voet en door aannemers geleverde paarden deden bij die kanonnen de thans door de stukrijders verrichte diensten. Doch de vier Staatsche rijdende batterijen werden in 1793 geformeerd uit acht vuurmonden van 6 pond en twee houwitsers van 24 pond ijzer, met eigen bespanningen en bereden bedieningsmanschappen. Het geheele jaar verliep begrijpelijkerwijs met de oefening der kanonniers en de africhting der paarden, zoodat de eerste troepen pas in het volgende voorjaar te velde kwamen.

Wij ontmoetten dit eerste detachement Nederlandsche Rijdende Artillerie op 11 April in het noorden van Frankrijk op de hoogvlakte van Forest nabij le Cateau-Cambrésis, alwaar keizer Frans II van Oostenrijk, onder voorwendsel van een te houden wapenschouwing, de verbonden legers tot een verrassenden aanval op de vijandelijke stellingen van Bouchain en Kamerijk deed samentrekken.

Onder de roode uniformen der Engelschen en Bergschotten, de witte en grijze kleeding der Bohemers en Croaten, onderscheidde men in het centrum van de parade-lijn bij de Nederlandsche troepen en wel op de vleugels bij de

---

1) Verschillende memoriën van generaal graaf de Maillebois aangaande de uitbreiding der artillerie o. a. die van 19 December 1785.

Brieven van den luitenant-admiraal van Kinsbergen, o.a. dd. 10 Maart 1793, waarbij was gevoegd de «Mémoire addressé à Mr. Palavicini, Chef de l'Artillerie au Service de L. L. H. H. P. P. les états-généraux sur les avantages de l'Artillerie montée par J. F. Seeger, ci-devant officier dans ce corps.

ruiters van Stavenisse Pous, de eerste Halve Brigade Rijdende Artillerie. Keizer Frans II bereed een prachtigen schimmelhengst en was gekleed in de goud geborduurde groene uniform der Hongaren, met den zwarten kucsma op het hoofd, en was door een talrijken staf omstuwd, waarbij o. a. de Erfprins van Oranje — later Koning Willem I —, de aartshertog Karel van Oostenrijk, Mack en andere hooggeplaatste bevelhebbers. Bij inspectie der Staatsche troepen vestigde de keizerlijke generalissimus zijn bijzondere aandacht op het Hollandsche detachement rijdende artillerie, gecommandeerd door den kapitein J. H. A. von Schmidt auf Altenstadt. Deze werd als tweede kapitein bijgestaan door F. C. Amman; de andere officieren waren de eerste luitenant-adjudant J. F. Seeger, wiens papieren kinderen onder de muren van le Cateau-Cambrésis vleesch en bloed waren geworden, de eerste-luitenants A. von Schweinichen en C. Baron van Deelen, de tweede-luitenants H. R. Baron van Tuijll van Serooskerken en P. A. Ramaer. Uitvoerig deed de keizer zich inlichten door Prins Willem George Frederik, commandant der eerste Nederlandsche Divisie, die zijn ten vorigen jare bij Werwick zwaargewonden arm nog in een doek droeg, aangaande alle bizonderheden van het detachement. Hij liet de Hollandsche officieren aan zich voorstellen en nam de onderofficieren en minderen in oogenschouw, waarbij o. a. Bombazijn, Pardon, Leermakers, Vleugels en andere „Ouwe rijers," die op den eersten avond der viering van het eeuwfeest in „Musis Sacrum" door de onderofficieren van het korps met dankbare herinnering voor het voetlicht gebracht zijn. Toen de Erfprins één dag later met de bondgenooten vooruitdrong naar Kamerijk, welke vesting één zijner beroemde voorzaten had veroverd op de Spanjaarden, en de rijdende artillerie op 18 April haar eerste schot loste, aanschouwde Seeger de bekroning van zijn vóór een kleine patrijspoort aan boord van „de Gelderland" verrichten arbeid.

Gedurende het beleg van Landrecies en bij Charleroi, vervolgens te Fleurus tegenover la Fontaine l'Evèque en l'Espinette oogstten de Nederlandsche rijers hunne eerste lauweren. Ook bij de latere verdediging van den eigen geboortegrond tegen Pichegru, laatstelijk bij Nijmegen, onderscheidden zich die batterijen.

Jonkheer van Sypesteijn en kolonel Kuijpers, kapitein Viruly van Poederoijen in zijn fraai uitgevoerd werk, pseudoniemen en mannen van gezag hebben zich in de laatste April-dagen beijverd om met pen en stift de geschiedenis te vereeuwigen van het wapen, dat onder de leiding van den al te vroeg gestorven broeder van Neerlands Eersten Koning, na 1813 van Prins Frederik der Nederlanden als Grootmeester, en van twintig achtereenvolgende commandanten zijn brieven van adeldom heeft verworven.

In 1796 herdoopt tot Bataafsche rijdende artillerie, in 1806 weder „Hollansche rijers", op 18 Augustus 1810 ingelijfd bij het Fransche leger en door den Souvereinen Vorst op 9 Januari 1814 zelfstandig hersteld, heeft de Nederlandsche Rijdende Artillerie bij velerlei reorganisatiën haar naam verbonden aan de belangrijkste gebeurtenissen der coalitie-oorlogen en zich internationale vermaardheid verworven, zoo goed als de Pommeranen en de Ziethen-huzaren

van Frederik den groote of de garde gedurende het eerste Fransche Keizerrijk.

In 1796 was de rijdende artillerie ingedeeld bij de Bataafsche afdeeling, bestemd om door generaal Beurnonville tegen de Oostenrijkers te worden aangevoerd: ze bleef echter in den omtrek van Nijmegen gekantonneerd. Twee compagnieën rijdende artillerie werden in Juli 1797 ingescheept te Helder om met Daendels deel te nemen aan de voorgenomen maar niet uitgevoerde landing van Hoche in Ierland. In 1799 onderscheidden zich bij het Gallo-Bataafsche leger de batterijen d'Anguerand en Cordes bij Bergen, Castricum en aan het strand bij Egmond. Na afloop van dien voor Oranje noodlottigen, voor de Bataven roemrijken veldtocht, getuigde de luitenant-generaal Dumonceau: „dat

Het eerste schot, 12 April 1794.

men geen schooner hoedanigheden vereenigd kon vinden, dan de talenten, de intelligentie, de ijver en de onversaagdheid van onze artillerie en cavalerie, voornamelijk van onze rijdende artillerie en huzaren, te zamen werkende."

Een groot deel van den roem, dien de Hollandsche troepen in den aanvang dezer eeuw onder eigen en vreemde vlag oogstten, hadden zij te danken aan de rijdende artillerie. Kapitein Cordes bracht in 1800 aan de Main, bij Aschaffenburg, Burg Eberach en te Neuenkirchen hare dapperheid algemeen ter sprake. De Hollandsche artilleristen keerden nog voor den vrede van Luneville met de vleiendste dankbetuigingen in het vaderland terug. Kapitein Bode schreef hun naam in 1805 op den nabij Zeist opgeworpen Marmont-berg, alvorens zij te Helder nogmaals werden ingescheept om aan Napoleons reusachtige plannen

tot verovering van Engeland deel te nemen. Daarvan afziende om zich verrassend te wenden tegen Oostenrijk, ontbood Napoleon ook de Bataafsche legerafdeeling naar de Donau. Binnen zevenentwintig dagen marcheerde Bode derwaarts, slechts één rustdag houdende, zonder een man of een paard te verliezen. Hij werkte mede aan de insluiting van Mack bij Ulm, en keerde, volgens de eigen woorden van den raadpensionaris Schimmelpenninck „met roem beladen terug".

Ofschoon de samenstelling der rijdende artillerie gedurende het kortstondige bewind van den wispelturigen doch goedhartigen koning Lodewijk telkens veranderingen onderging, o. a. in het jaar 1806 binnen vijf maanden zesmaal werd gewijzigd, leed haar strijdvaardigheid daaronder niet. Van 1807 tot 1809 handhaafden de kapiteins Hogerwaard, Pistor en de eerste-luitenant Worbert in Zweedsch Pommeren en bij Stralsund, de kapitein van Brienen van Oosterom en zijne officieren in den veldslag bij Friedland en tegen den dapperen von Schill — jammer genoeg wilde het lot van den oorlog 't alzoo! — den goeden naam der Hollanders. Toen van Brienen het legerkorps van maarschalk Mortier verliet, ontving hij een loffelijk getuigschrift, waarop aangaande zijn batterij bij Friedland vermeld stond: „..... depuis sept heures du matin jusqu'à neuf heures du soir, elle s'y est parfaitement montrée; elle a contribué, par sa bravoure et par la bonne direction de son feu, à arrêter les colonnes russes, qui manoeuvraient sur leur droite, pour forcer la gauche de l'armée."

Op 4 September 1808 marcheerde de batterij n°. 3 van kapitein Trip met het Hollandsche hulpkorps onder Chassé — de Franschen noemden hem „le général bayonnette — van Bergen op Zoom over Amiens naar Parijs om deel te nemen aan den gruwelijken oorlog van Napoleon in Spanje. In de breede lanen van Neuilly defileerde Trip voor koningin Hortense, die haar „landgenooten" feestelijk onthaalde. Den volgenden dag nam Napoleon te St. Cloud de batterij in oogenschouw en prees als oud-artillerist den voortreffelijken toestand der paarden en vuurmonden evenals de houding der bedieningsmanschappen en stukrijders. Chassé trok over de Pyreneeën langs de passen en valleien, waar Roncevalles onder alle romantische ridders de meeste vermaardheid heeft verworven. Ciudad Real, Talavera de la Reyna, Almonacid en Ocaña vormden even zoovele eeredagen voor de Nederlandsche Rijdende Artillerie. Bij groote verliezen aan trekpaarden moesten veelal de bespanningen door muilezels worden vervangen. De keizer loonde Trip met het ridderkruis van het Legioen van Eer en buitengewone bevordering. Koning Lodewijk deed bij de rapporten van Sebastiani en Senarmont elken veldtocht op het Iberische schiereiland voor twee campagnes rekenen. Bovendien schonk hij aan allen, die in Spanje waren gewond, het door hem ingestelde onderscheidingsteeken voor de gekwetsten tegen Stralsund en voor den overgang van de Schelde in 1809 tot verovering van het fort Bath door Cort Heyligers: den Mondragon van onze eeuw.

Gedurende de inlijving van de voormalig Hollandsche bij de Keizerlijke rijdende artillerie volgde kapitein Hogerwaard in 1812 als onderdeel van het

1e regiment Fransche rijdende artillerie de divisie Morand van het 1ste legerkorps naar Rusland, en sneuvelde in den bloedigen slag aan de Moscowa. De batterij rukte onder het bevel van kapitein de Caraman naar Kaluga en ging vervolgens naar Smolensko terug. Van de honderd officieren en manschappen, die met de schoonste herinneringen van Stralsund en Friedland, het groote Russische rijk waren binnengetrokken, zagen slechts drie onderofficieren het vaderland terug.

De tweede luitenant Krahmer de Bichin, een Waldecker van geboorte en door een Waldecksch hoofdofficier in Hollandschen dienst opgeleid, had het eerekruis te Friedland verworven en woonde bij een regiment artillerie te voet den veldtocht van 1813 bij. Bij den marsch van Napoleon naar de Oder, aan de Katzbach, bij Dresden en te Leipzig — aan welke veldslagen ook Prins Frederik der Nederlanden met de bondgenooten heeft deelgenomen — was de uit Spanje ontboden Hollandsche batterij van Bijleveld ingedeeld bij het cavaleriekorps van generaal Sebastiani. Bij de oprichting van twee rijdende batterijen op 8 Februari en later in België op 1 September 1814 door den Souvereinen Vorst werden met Krahmer en de andere geridderde officieren ook de uit de verschillende veldtochten overgeblevene minderen daarbij ingedeeld.

Kanonnier van het Eerste Fransche Keizerrijk, 1810 tot 1813.

De veldtocht in Brabant, en Vlaanderen, voornamelijk de blokkade van Bergen op Zoom in 1814 behoorde tot de eerste verrichtingen van de herstelde Nederlandsche krijgsmacht, welke een jaar later bij Quatre-Bras den eigenlijken vuurdoop zou ondergaan.

In Byrons beschrijving van het feest bij de hertogin van Richmond op 15 Juni

1815 te Brussel, waar Oranje door zijn innemend uiterlijk en het heldenteeken van Vittoria op de borst, het hart stal der schoonste Belgische en Engelsche edelvrouwen, hoort men reeds van het kanongebulder te Charleroi. Heerlijk penseelde de Engelsche dichter dien nacht. De dansmuziek en het ruischen der balkleeding, plotseling afgebroken door het onheilspellende gedreun daarginds; de hertog van Brunswijk peinzende over de doodelijke verwonding van zijn vader te Auerstädt en, onder het voorgevoel van zijn sneuvelen, in eenzaamheid verzonken te midden der woelende gasten; het overhaaste afscheid der in vreugde zwijmelenden dansers, waarvan enkelen binnen eenige uren tot het rijk der dooden zouden behooren; een laatste handslag, een laatste kus, om ijlings in den zadel te vliegen: Oranje vooraan! Korte bevelen, het ratelen van geschut en oorlogsvoertuigen over de groote keien midden in den nacht, de schalmeijen der Schotten — dit alles nadat de rijdende batterij van Bijleveld den Franschen reeds den namiddag bij Frasnes had belet naar Quatre-Bras door te dringen. Het behoud van den Viersprong viel voor een groot deel te danken, naast de beraden houding van Oranje die, zonder zich te verkleeden in de blauwe, goud geborduurde Engelsche huzaren-uniform, spoorslags uit Brussel naar het slagveld was gesneld, aan de volharding der genoemde batterij. Twee dagen later hield ze op het slagveld van Waterloo de Franschen tegen bij de hoeve la Haye Sainte, evenals de halve batterijen Petter en Geij bij Hougomont, kapitein Krahmer aan den straatweg van Nivelles. Kapitein Geij van Pittius had de laatste periode van den strijd bij Quatre-Bras ingeleid, door met zijne bedieningsmanschappen, als cavaleristen ten aanval geformeerd, op den vijand in te rennen ten einde de verloren vuurmonden van de veldbatterij Stievenaar te hernemen. Dit in de geschiedenis van het wapen eenige en meest eigenaardige feit is vereeuwigd op den reeds vermelden nieuwen eerebeker van het korps.

Met het geheele Nederlandsche leger en dat der bondgenooten vervolgden ook de batterijen Petter en Geij Keizer Napoleon tot onder de muren van Parijs. De overwinning van Waterloo, te Quatre-Bras door Oranje en de Hollandsche rijers voorbereid, heeft Europa ten tweeden male verlost van den grootsten tyran der Fransche omwenteling.

Een treffend tafereel schetste de kolonel Beijerman in den avond van 20 April jl. van den eervollen dood van den majoor Krahmer de Bichin in 1830 in het park te Brussel, alwaar mede de batterijen Dinaux, de Girard de Mielet van Coehoorn, Kops en Bentinck een hoogst moeilijke taak vervulden. De onvergetelijke figuur van Krahmer op 23 September in de Rue Royale, bij de sectie Sodenkamp gesneuveld met den wisscher in de hand, vindt een evenbeeld in den eerste-luitenant Baron de Constant Rebecque en den majoor van den generalen staf Nepveu, die geruimen tijd zelf de stukken bedienden, in Elout, van Heeckeren, Prinsen, Voet en anderen op de volgende September-dagen. Ofschoon luitenant Voet met twee kanonniers in den tuin van 's Konings paleis haastig met hunne sabels een graf hadden gedolven voor het lijk van Krahmer, zocht men later te vergeefs naar de plaats zijner rust. Zijn naam prijkt wel

niet op het grafgesteente van de «Place des Martyrs» te Brussel maar is gegrift in het hart van elken Nederlandschen rijer.

In de jongste dagen van 20 en 21 April klonk voortdurend in feestzaal en chambrée, op de heide en in de rijbaan, onder het plengen van den eerewijn met de volksliederen, het niet te vertalen heerlijke lied van Krahmer:

Nous sommes tous de franc-lurons
Dans l'artillerie légère,
Nous avons tous pour nos patrons
Bacchus, l'amour et le canon,
Vénus pour ménagère.

Qui fait ce bruit et ce fracas,
Ce feu, cette poussière;
Qui lance la foudre aux combats,
Reçoit la mort, ne se rend pas?
C'est l'artillerie légère.

Trompetter in 1830.

De dappere Krahmer en vijfendertig anderen hadden te Brussel de daad gevoegd bij de laatste woorden van zijn lied.

De laatste overleveringen der rijdende artillerie te velde dagteekenen van den Tiendaagschen Veldtocht, waaraan vier batterijen hebben deelgenomen. Reeds herinnerde het ruiterwapen met haar geschenk aan de krachtige hulp van de sectie Wicherlink in den namiddag van 7 Augustus 1831 bij de verkenning van Kermpt door de huzaren van van Balveren, die toen nog de tegenwoordige uniform der rijdende artillerie droegen. Een nog schooner bewijs voor de vruchten eener innige samenwerking der beide wapens vinden wij op 8 Augustus in de vervolging van den vijand na de ontruiming van Hasselt, waar kapitein Bentinck door zijn vuur tezoodanigen schrik onder de terugtrekkenden verwekte, dat de Belgen bij de onmiddellijk gevolgde aanvallen der eskadrons

van van Campen in wanorde uit elkaar werden geslagen, vijf vuurmonden met een groote hoeveelheid bagage en munitie achterlieten. Twee dier vuurmonden vereerde Koning Willem I aan den Prins van Oranje en prijken bij het monument op het paleis van Soestdijk. Het éénmaal door Koning Willem II gedragen eereteeken aan het vaandel van het Regiment Grenadiers en Jagers en dat op de borst onzer Metalen Kruis ridders, wier gelederen zoo angstwekkend beginnen te dunnen, herinneren nog elken dag aan de overige te Hasselt door de Nederlandsche cavalerie en de rijdende artillerie prijsgemaakte vuurmonden. Bijzonder trokken de verrichtingen der rijdende artillerie van 2 tot 12 Augustus 1831 de aandacht van Oranje, die bij El Bodon, Badajoz, Ciudad Rodrigo en Vittoria zijne sporen verdiend en zijne veldheerstalenten ontwikkeld had. Bij Leuven roemde hij het uitmuntende gedrag der rijdende artillerie van van Heeckeren, Coehoorn, Prinsen en Oudermeulen: gouden vruchten uit de school van Prins Frederik der Nederlanden, den eigenlijken leider van den Tiendaagschen veldtocht, die als Grootmeester der artillerie zoo ontzachlijk veel voor de ontwikkeling ook van het bereden gedeelte van het wapen heeft verricht.

Bij de opheffing der huzaren in 1843 schonk de held van Waterloo hun uniform aan de rijdende artillerie. De blauw getreste, goud geborduurde dolman is en blijve voor haar, naar het voorbeeld van haar Koninklijken voorganger bij Quatre-Bras, het symbool van tijdige verschijning en van het eerste schot in elke worsteling voor 's lands verdediging, van snelheid van handelen en stoutheid aan overmoed grenzende. Van onveranderde waarde blijft het voorschrift van haar wakkeren kolonel List „de rijdende artillerie meer moet wagen, dan wikken of wegen."

Dat het wapen nog steeds den lof verdient, vóór vijftig jaar aan Koning Willem I toegezwaaid door grootvorst Michaël van Rusland, wien op krijgskundig gebied algemeen groot gezag werd toegekend: „Votre artillerie de campagne est excellente et votre artillerie légère est sublime!" is den 21sten April 1893 opnieuw bevestigd.

Officier der Rijdende Artillerie in klein gala-tenue 1893.

(*Slot in de volg. afl.*).

UIT DE STUDEERCEL DER REDACTIE.

7 Juli 1893.

LETTERKUNDIGE GEDENKSCHRIFTEN VAN DR. A. V. S. (Tweede fragment). „Maart, 1850. Het gebeurde eens op een Woensdagmiddag van die maand, dat ik zeer mistroostig zat in mijn somber kamertje, met het uitzicht op de „Kiekentjesstraote". Ik had op school een letterkundigen strijd te strijden. Er was in de derde klasse onder de discipelen een nieuwe jongen gekomen. Hij was langer dan een van ons allen. Zijn hair was lichtgeel, zijne kleeding boersch. Als ik dicht bij hem kwam, rook ik eene zeer onaangename stallucht. Het schijnt, dat ik daar minder vriendelijk over sprak, want de jongen uit Farmsum — zoo heette het dorp, waar hij vandaan kwam, een dorp beroemd als Pisa om zijn scheeven toren — schreef een lang vers, waarin hij de ellende der steden in contrast met het vrije landleven prees, en inzonderheid een aanval op mijne nuffigheid deed. Het werd aan de jongens voorgelezen — en ieder wekte mij om strijd op, er een vers tegen te schrijven, waartoe ik met groote beslistheid besloot.

En nu zat ik gedurende mijne vrije uren van Woensdagmiddag op dat vers te blokken, dat in het geheel niet zoo uitviel, als ik wenschte. Ik was zeer ongelukkig, en keek naar buiten, waar ik niets zag dan jongens op klompen, die elkaâr met morsige sneeuw gooiden. Ik besloot mijn vers nog wat te laten liggen — en mij te troosten met eene teekening in kleuren, de beroemde figuren van Don Quichotte en Sancho Pansa voorstellend. Ik werkte naar eene plaat uit een tijdschrift, daar het aankoopen van goede voorbeelden geen post kon uitmaken op mijn uiterst bescheiden wekelijksch budget. De teekening gelukte naar wensch, zoodat de kalmte eindelijk weer in mijn jongenshart terugkeerde.

Onder het teekenen zag ik van tijd tot tijd op, en bemerkte ik, dat een zeer klein heer met een prachtigen pels, en een *chapeau haut de forme* bij ons op de stoep stond, en aanschelde. Ik had juist den tijd, om ongemerkt 's mans trekken waar te nemen. Zijn hoofd was klein en geheel verzonken in den bonten kraag van zijn pels. Maar de uitdrukking van dit gelaat was allerongemeenst. Het was of de trekken van Reinaert, „den fellen metten roden baerde", gehumaniseerd en tegelijk geïdealiseerd waren geworden in het gezicht van dit kleine heertje. Zijne oogen staarden met doordringende kracht, en fonkelden bijna onheilspellend. Nadat hij was binnengegaan, bekroop mij eene groote nieuwsgierigheid dien heer eens van nabij te zien — en, snel mijne teekening als voorwendsel grijpend, liep ik naar onze gewone zitkamer, waar mijne altijd vriendelijk en kalm gestemde moeder bezoekers afwachtte. Toen ik binnentrad, vond ik het kleine heertje op een leunstoel bij onzen haard. Zijn schedel was geheel kaal, maar talrijke vlokken zilverwit hair krulden langs de slapen. De doordringende donkere oogen keken mij uitvorschend aan. Ik stamelde verlegen:

— „O, Mama! Ik wist het niet! Ik kwam om mijne teekening...."

— „Mijn oudste zoon! Professor Van Limburg Brouwer!"

Mijne wangen waren rood geworden, toen ik den naam van het deftig heertje hoorde. Ik geloof, dat ik eene buiging poogde te maken, maar ik weet heel goed, dat ik snel uitriep:

— „Professor van Limburg Brouwer! Maar dan heeft u ook dat mooie boek van *Cesar en zijne tijdgenooten* geschreven!"

De heer met den kalen schedel glimlachte even. Het scheen of er voor eene sekonde een licht ontstoken werd achter zijne donkere oogappels. Met eene zachte, aristocratische stem, vroeg hij:

— „Ja, dat is zoo! Heb-je plezier in zulke deftige boeken?"

— „Het boek van Caesar is volstrekt niet deftig — ik houd veel van Caesar ... en van historie!"

— „Je doet zeker veel aan Grieksch?"

— „Ja, professor. Ik ben in de derde klasse der Latijnsche school — ik vertaal uit het eerste boek van de *Ilias*!"

— „Nu dan moet je eens een ander boek van me lezen: *Diophanes*!"

— „Kon ik het maar krijgen!"

— „Ik zal het je leenen! Kom maar eens bij me aan ... van middag na den eten."

Met een verlegen blozend gezicht bedankte ik.

— „Wou-je iets laten kijken, Alex?" — vroeg de zachte stem mijner moeder.

— „Ja, Mama! mijne teekening! ... Er is niets bijzonders aan ..."

Professor van Limburg Brouwer wenkte mij, nam mijne teekening, en zag hoe ik met sterk sprekende kleuren de onsterfelijke helden van Cervantes had gewasschen.

Hij bracht mijn werk zeer dicht bij zijne fonkelende Reinaertsoogen — en zei toen:

— „Dat is heel aardig gedaan, Alex! Je hebt aanleg!"

— „Ja, maar Professor! Mijn teekenmeester wil niet hebben, dat ik in kleuren werk. En ook heb ik geene geschikte voorbeelden!"

— „Nu, die heeft onze Petrus wel thuis. Vraag er maar om van avond!"

Ik was zeer gelukkig, zeer verlegen, en durfde den doorborenden blik van den geestigen man niet doorstaan. Ik had dikwijls over Prof. van Limburg Brouwer hooren spreken. Mijn vader vertelde altijd vele anecdoten aan tafel. Ik wist dus, dat men hem vreesde, en dat zijne ambtgenooten hem om zijn bijtend vernuft altijd met ontzag bejegenden, met uitzondering van Mr. B. H. Lulofs, die zijn scherts zeer slecht verdroeg, en met driftige exclamaties zich poogde te verdedigen, zoodat Van Limburg Brouwer gewoonlijk de debatten sloot met de plechtige verklaring: „Collega, je bent een gek!"

Daar mijne moeder nu het gesprek met onzen geestigen bezoeker voortzette — kon ik mij wat terugtrekken — en ging ik op eene vensterbank zitten, om voor de leus naar de voorbijgangers te kijken. Ik hoorde naar elk woord van den professor. Daar klonk in zijne stem een geluid, zooals ik niet dikwijls te Groningen hoorde. De beschaafde uitspraak onzer taal, met een licht tintje van voornaamheid en afgemetenheid gekleurd, maakte grooten indruk op mij. Ik volgde ieder woord en dacht daarna, dat die man het geleerde en aantrekkelijke boek over Caesar en zijne tijdgenooten had geschreven — en ik mijmerde, of er in de jaren, die komen zouden, ooit door mij zulk een boek zou kunnen geschreven worden.

Ik verlangde nu sterk naar het tijdstip, dat ik mijne visite zou kunnen maken. Met het vers wilde het nu in het geheel niet meer vlotten. Mijn hoofd wilde aan niets meer denken dan aan den *Diophanes* en aan prachtige voorbeelden in kleuren om te copiëeren. Mijne moeder hield mij tegen, totdat het geschikte uur gekomen was. Ik begaf mij, zoo mijne memorie mij niet bedriegt, naar een deftig

heerenhuis in de Stoeldraaiersstraat. De duisternis viel. Men bracht mij in eene zeer ruime eetzaal, helder verlicht door twee lampen en een vroolijk brandend turfvuur aan den haard. Tegenover den professor zat eene zeer deftige dame — de vrouw des huizes, de dochter van den deftigen Mr. Samuel Iperusz. Wiselius. Een jong mensch van achttien of twintig jaar met dezelfde donkere oogen als zijn vader, werd mij bekend gemaakt als de student Van Limburg Brouwer. Terwijl de professor eenige vriendelijke woorden met mij wisselde, sloeg ik de oogen in het ronde. Alles was even voornaam en statig mooi in die kamer. Ik voelde me wat bedremmeld, ik durfde in het geheel niet meer opzien, daar de tintelende oogen van den heer des huizes mij in verwarring brachten. Eene uitkomst was het, toen de student mij naar zijne kamer meenam. Hier durfde ik tegen den kalmen, uiterst bedaarden jongen man wat meer zeggen. Ik mocht bladeren in een portefeuille met bloemstudiën, die zeer uitvoerig en fijn gedaan waren. Ik ging naar huis met een exemplaar van den *Diophanes* en een zeer mooie gekleurde lithographie, voorstellende een handvol donkerroode en witte dahlias.

Ik heb Prof. van Limburg Brouwer nooit weer ontmoet. Hij stierf een paar maanden later. Maar den student mocht ik naderhand als Mr. P. A. S. van Limburg Brouwer herhaaldelijk terugzien. Het was in het tijdvak van 1863 tot 1873. Brouwer was toen aan het Rijks-archief in eene eervolle betrekking geplaatst. Tevens werd hij in 1864 door het hoofdkiesdistrict Almelo tot lid der Tweede Kamer gekozen. Hij bleef het maar vier jaren. Er werd een kabaal der conservatieve pers in Den Haag tegen hem opgeworpen, omdat hij in de club der destijds beroemde Piet-Van-Os-dichters zich niet onbetuigd had gelaten. Hij leidde in Den Haag een stil leven van studie en lectuur. Met zijne ongemeene scherpzinnigheid en taaie volharding legde hij zich toe op het Sanskrit en de Sanskritlitteratuur, over welke stof hij zeer gewaardeerde artikels in den *Gids* schreef.

Ik zag hem toen van tijd tot tijd in een vriendenkring. Hij onderscheidde zich door eene eigenaardige humaniteit, die van zeer goeden huize was. Hij sprak met soberheid en smaak. In alles was hij zeer eenvoudig, maar tevens zeer gedistingeerd. Zijn hoofd vertoonde een in 't oog springend ovaal — zijn voorhoofd was hoog, zijn oogopslag fier. Van het dreigend-guitige in het uiterlijk zijns vaders had hij niets overgeërfd. In gezelschap kon hij soms lang zwijgen, terwijl hij zeer net en voorzichtig eene cigarette rolde uit de ingrediënten, dat hij daartoe had medegebracht. Daar hij toen al de voorboden gewaar werd der kwaal, die hem op vier-en-veertig-jarigen leeftijd zou neervellen, dronk hij geen anderen drank dan melk, en onttrok hij zich altijd zeer vroeg aan het gezelschap, waar dapper gerookt werd. In 1865, in de maand Januari, werd hij voor mij een bijzonder belangwekkend vriend, omdat hij mij inwijdde in de duistere zaak van het *Gids*krakeel.

Er werd in Januari 1865 door Hagenaars van alle standen zeer druk gesproken over een artikel in den *Gids*, geschreven door Cd. Busken Huet, inhoudende een critiek over den prachtalmanak *Aurora*. Het opstel was geestig geschreven, al de auteurs en dichters uit deze *Aurora* werden met gewilde hevigheid gegeeseld. Het ergste evenwel was, dat dit alles geschiedde bij monde van H. M. de Koningin Sophia en vier van hare hofdames. *Il y avait du bruit dans Landernau.* De gehavende dichters en novellisten riepen om wraak, en met hen verhief zich een

koor van afkeurende stemmen over de inkleeding der recensie. De Koningin sprekende in te voeren was een halsmisdrijf. Er liepen allerlei geruchten. Men zeide, dat een der felst getuchtigde dichters zijn zoon, luitenant der infanterie, naar Haarlem zou afvaardigen, om Busken Huet uit te dagen. Tevens werd rondgestrooid, dat de vader van eene der ten tooneele gebrachte hoffreules, een generaal der infanterie, met gelijk doel naar Haarlem op reis was. Eenigen tijd later las men in de dagbladen, dat Mr. P. A. S. van Limburg Brouwer zich uit de redactie van den *Gids* had teruggetrokken.

Op een onzer gewone bijeenkomsten werd hem gevraagd, of zijne verontwaardiging tegen de critiek van Busken Huet zoo groot was, dat hij uit de Gids-redactie was heengegaan. In den beginne trachtte hij alle opheldering te voorkomen door de zaak als eene geheel persoonlijke te behandelen, en alles te verklaren door den slechten staat zijner gezondheid. In klein comité vereenigd gaf hij ons eindelijk de gewenschte inlichting. Zijn ontslag had met de critiek van Busken Huet niets te maken. Er was in dezelfde Januari-aflevering echter een ander opstel *De Tweede Kamer en de Staatsbegrooting*, geteekend door een *Abonné op het Bijblad der Staatscourant.* Dit opstel was ook van Busken Huet, en geplaatst zonder medeweten der overige redacteuren – een natuurlijk verschijnsel, omdat ieder redacteur het recht had zijne bijdragen zonder ruggespraak met de redactie in den *Gids* af te drukken. De gezegde abonné op het *Bijblad* had evenwel op zulk een schamperen toon over het beleid van den Minister Thorbecke gesproken, dat hij, Van Limburg Brouwer, als lid der liberale partij in de Tweede Kamer, niet langer in de redactie van een tijdschrift kon blijven, waarin de plaatsing van zulke stukken mogelijk was. Het ontslag van Brouwer gaf aanleiding tot tweespalt in de redactie, eindigende met het uittreden van Busken Huet en Potgieter.

Gedurende de laatste jaren van zijn leven, heb ik Van Limburg Brouwer dikwijls opgezocht, daar zijn borstlijden hem belette uit te gaan. Juist in die periode schreef hij een meesterstuk — zijn Indischen roman: *Akbar*. Vooral zijne vrouwenfiguur Irawati is met meesterhand geschetst. Prof. Kern getuigde toen, dat Brouwer's Irawati eene vrouw was van het geslacht der Sâwitri's en Sita's, even oorspronkelijk, wat de individueele trekken aangaat, als in aard gelijkend op de grootsche vrouwenkarakters, waaraan en de sages en de geschiedenis van Indië zoo rijk zijn.

Na de voltooiing van zijn beste werk ging Van Limburg Brouwer steeds achteruit. Hij bleef echter welgemoed, en vertoonde zich nog altijd onder zijne vrienden, hoewel hij wist, dat de doodsengel hem dagelijks dichter naderde. Ik heb hem nog vier dagen voor zijn dood gezien. Hij was uitgegaan, en sprak over letterkundige nieuws, hoewel met buitengemeene inspanning. Hij nam afscheid met een glimlach — het was hem geheel onverschillig, of hij door deze onvoorzichtigheid zijn leven met eenige weken of maanden verkortte.

Deze bladzijde is woordelijk uit de mij toevertrouwde *Gedenkschriften van Dr. A. v. S.* ontleend. Er is evenwel eene chronologische fout in. Prof. van Limburg Brouwer stierf in 1847. Ik vermoed, dat mijn overleden vriend deze misstelling opzettelijk toeliet, om zijn eigen incognito des te beter te bewaren.

Nederlandsche Verzen en Nederlandsch Proza.

VIII.

Herman Heijermans Jr. Dora Kremer, Drama in vier bedrijven, Amsterdam, H. J. W. Becht, 1893.

De auteur van dit drama heeft zeker talent van voorstellen — hij bezit beeldende kracht. In zijn drama *Dora Kremer* komt dit om den hoek gluren. Enkele figuren leven het leven der werkelijkheid. De dokter Roelofs is een zeer goed plattelandsdokter. De beide zeeofficieren zijn zeeofficieren. Daatje, de meid, is eene welgeslaagde type. Ik houd mij overtuigd, dat mevrouw Faassen—van Velzen bij de creatie van deze dienstboden-figuur een groot succes heeft gehad.

Dit alles is goed geslaagd. Maar de beeldende kracht van dezen schrijver gaat niet ver genoeg. Zijne hoofdpersonen zijn te oppervlakkig bewerkt. Volgens zijn plan moet Karel Kremer een ellendige gortenteller, een schraperig egoïst zijn. Om tot dit doel te komen brengt hij zoo schreeuwende kleuren aan, dat ons geloof aan de mogelijkheid van zulk een wezen begint te wankelen. Hem hangt een zakdoek uit den zak, om de meubelen te wrijven; hij verzoekt zijne vrouw, als er gasten zijn, „den waterketel recht te zetten"; hij maakt een gast opmerkzaam, dat hij „asch morst"; hij zegt, als Dora, zijne vrouw, „Ich weiss nicht was soll es bedeuten" zingt, dat het „iets van 'n meissie is, dat zich kamt", en dit gaat voortdurend zoo verder: *de plus fort en plus fort.*

De heer Heijermans heeft het zoo gewild. Doch de toehoorder of lezer, die naast dezen man eene zeer ontevreden vrouw ziet, en weet, dat bij hen aan huis een luitenant logeert, begrijpt al bij het eerste tooneel wat er volgen moet. Men verneemt uit de mond van Mevrouw Kremer, dat ze met haar man getrouwd is in de hoop, dat ze wel aan hem „wennen" zou. Voor eene dame, die Dubois-Reymond, Haeckel Charcot en Darwin leest, is zulk eene daad toch wat al te onnoozel. De gevolgen van dit huwelijk zijn gemakkelijk te voorzien. Mevrouw Kremer gevoelt door hare lectuur buitengemeen duidelijk, dat ze ver boven haar kring uitmunt, dat ze ieder minacht, dat ze alleen nog een goed oog kan werpen op den luitenant, die bij haar logeert. Die luitenant heeft een mooien naam, Ferdinand, en was een vriend van Dora's overleden broer. Gemelde broer is bij eene nachtelijke patrouille in Atjeh gesneuveld aan de zijde van Ferdinand, en deze heeft vroeger in Den Haag Dora gekend. Om alle deze redenen is het begrijpelijk, dat Dora haar schraperigen man haat, en met Ferdinand wil vluchten.

Het kan niet ontkend worden, dat door deze schikking, geheel uit de vinding van den auteur voortvloeiend, de handeling van het stuk en de fatale afloop waarschijnlijk worden. Maar wat wordt er gewonnen bij de voorstelling van deze waarschijnlijke feiten op ons tooneel? We worden getuigen van een huiselijk drama, dat, hoe ook beschouwd, geene enkele dichterlijke zijde heeft. De hoofdpersoon, Dora Kremer, blijft ver van alle poëzie. Zij trouwt een vermogend man — niemand dwong haar — ze dacht, dat de liefde wel komen zou, dat ze aan

hem wennen zou; maar de liefde kwam niet . . . en ze vond zich zelve „misselijk". En tot slot wil ze toonen, dat ze de wereld minacht, dat haar naam haar geheel onverschillig is, en verlaat het huis van Kremer om met den luitenant weg te loopen. Dit alles is wanhopig middelmatig van motiveering en voorstelling. Dora Kremer wordt geene heldin, al leest ze nog zooveel boeken over natuurwetenschap. — Zij mist het groote *élan*, dat heldinnen past. Hare eenige verdienste is, dat ze zich schaamt het brood te eten van den man, dien ze niet liefheeft. Indien zij groot gevoelde, zou zij juist in die dagelijksche vernedering de boete betaald hebben voor de lichtzinnige en speculatieve wijze, waarop zij haar huwelijk had aangegaan.

Het schijnt me — wellicht is het ook enkel schijn — dat *Hedda Gabler* niet geheel onschuldig is aan de weinig belangrijke lotgevallen van hare Nederlandsche zuster Dora Kremer. Maar waarom volgt de schrijver de problematische psychologie van een auteur als Ibsen? Deze bezit eene sterk uitgedrukte letterkundige individualiteit — maar hem na te volgen is niet ieders zaak.

De geschiedenis van Dora Kremer zou het best kunnen verteld worden in eene novelle, doch dan had de verteller zich een meester moeten toonen in de strengst realistische voorstelling van menschen en zaken. Het blijkt herhaaldelijk, dat zijn realisme nog niet heel ernstig gemeend is. Aan eene kleinigheid kan het blijken. Het eerste bedrijf begint met eene whistpartij. Bij die gelegenheid speelt een der heeren *misère* — en wordt er betaald met „whistjes" — wordt er „gepast" — zegt een der heeren: „ik ga mee!" — wordt er „gevraagd" — speelt men „solo of abondance" — zelfs eens „misère ouverte" — en ontstaat kabaal, omdat een der heeren ontkent, dat hij in eene kleur verzaakt heeft. Zulk eene zonderlinge whistpartij is zeker nooit gespeeld. Het schijnt wel, of de heeren een potpourri van alle kaartspelen hebben uitgevonden. Ze gebruiken de termen van boston, hombre en whist door elkander heen, zoodat niemand beslissen kan, wat er eigenlijk gespeeld wordt. Het krakeel over verzaken was geheel overbodig, men had eenvoudig de gemaakte slagen, die op de tafel lagen, om te keeren, dan zou het duidelijk blijken of er verzaakt was — ja dan neen!

Van de andere onnauwkeurigheden kies ik maar een enkel woord van den Indischen luitenant. Hij wisselt met mevrouw Kremer van gedachten over het vervelende en vulgaire van hun kring. Hij zegt: „De whisttafel hier — de koffieklatsch daar. Scyllus en Charibdus!" S c y l l u s en C h a r i b d u s! Als de jongens van het gymnasium dat hooren, zal er gelachen worden. Homerus heeft van de Scylla een vrouwelijk zeemonster gemaakt, en hij deed het evengoed met de Charibdis . . . . zoodat het den luitenant niet vrij stond van beide vrouwelijke monsters, zij het ook uit galanterie, mannen te maken.

Als novelle — zeide ik — zou het verhaal van Dora Kremer's ongevallen misschien zijn te behandelen geweest. De groote meester van den realistisch-naturalistischen roman, Honoré de Balzac, heeft het getoond met *Le lys dans la vallée*, maar de liefde van mevrouw de Mortsauf voor Fréderic de Vandenesse is duizendmaal dichterlijker voorgesteld. — Zoo schreef Flaubert een roman over dezelfde stof in zijne *Education Sentimentale*, maar boeide door eene veel fijnere, diepere opvatting van het onderwerp. In elk geval waren hier letterkundige meesters als Balzac en Flaubert met meer vrucht te volgen geweest dan Ibsen.

Het onderwerp, door Herman Heyermans gekozen — de gehuwde vrouw, die haar man haat, om een minnaar aan te hangen — is door alle eeuwen en door schrijvers van allerlei natiën behandeld. Maar daarbij behoort altijd iets van het

Phaedra-motief te worden behouden. De souvereine passie moet hare slaven voortzweepen — en moet overwinnen, omdat Aphrodite het gebiedt, en Eroos het wil. En dit wordt in *Dora Kremer* volkomen gemist. Zoodra de luitenant maar even haar naam met aandoening uitspreekt, zegt ze „Geen sentimentaliteit". Dit moge nu eene heel moderne mooiïgheid zijn, en naar de psychologie van Ibsen volkomen kunnen verklaard worden, Dora Kremer zelve wordt er een nog middelmatiger, nog antipathieker karakter door.

Zoo er hier wat uitvoeriger dan gewoonlijk over het drama *Dora Kremer* werd gesproken, het is, omdat de schrijver zijn stuk met eene zeer eigenaardige inleiding heeft voorzien. Hij beklaagt zich over de beoordeeling van zijn werk in de dagbladpers. Hij meent, dat er personaliteit in 't spel was. Hij heeft later zich gewroken door een stuk, quasi uit het Russisch vertaald, ten tooneele te brengen — en toen den lof verworven van hen, die *Dora Kremer* afkeurden. Of dit verschijnsel enkel te verklaren is uit partijdigheid tegen dezen auteur waag ik niet te beslissen, schoon ik evenmin ontkennen kan, dat zulk een feit in Nederland tot de mogelijkheden behoort. Dit is zeker, dat *Dora Kremer* niet onder de beste specimina onzer jongste tooneellitteratuur kan gerangschikt worden. De critiek had het recht de leemten van dit werk aan te toonen, maar was tevens verplicht het vele goede en juist gevoelde in menig tooneel te waardeeren. De jonge schrijver heeft talent, dat belooft, zoo hij niet in het doolhof der nevropathische moderniteit mocht komen te verdwalen. In het tweede bedrijf van *Dora Kremer* is een gesprek tusschen Dora en Dokter Roelofs, in het eerste tooneel van het derde bedrijf eene woordenwisseling tusschen Kremer en de oude dienstbode, die beide een klein succes op zich zelf mogen genoemd worden.

* * *

In de Koffie. Oorspronkelijke Indische roman, *door J. Dermout.* 2 dln. Amersfoort, *G. J. Slothouwer* (zonder jaartal, 1893).

„Het pad, tot nu loopende door on-
„behagelijke *glagah* en *alang-alang*-stroo-
„ken, had het bosch bereikt, en wel-
„kom was de koelte, die daarin heerschte.
„Links van den weg, die nu zachtkens
„de diepte inleidde, stond hoog, woest
„bosch, in eeuwenoude ongestoordheid;
„het onderhout een bosch op zich zelf
„vormende, als een tweede generatie van
„een reuzengeslacht; rechts eene steile
„helling, een afgrond, waarop geen boom
„had kunnen standhouden vanwege de
„ontelbare afschuivingen, die groote open
„plekken in het kreupelhout hadden ge-
„broken, en waarlangs rijdende de Euro-
„peanen zich onwillekeurig op hun paard
„naar den binnenkant van den weg over-
„bogen. Beneden rolde en viel het water
„van een vrij sterken bergstroom, leven
„aanbrengende als een solist in het een-
„tonige orkest van het oerwoud"

Een nieuw auteur, J. Dermout, heeft in zijn roman — die niet nader behoefde aangeduid te worden als oorspronkelijk en Indisch — door hem *In de Koffie* getiteld, herhaaldelijk dergelijke uitmuntende landschappen geschilderd. Als nieuwe bijdrage tot de Nederlandsch-Indische letterkunde dient: *In de Koffie* met blijdschap te worden begroet, vooral omdat de schrijver, even als Maurits (P. A. Daum), een zeer scherpen blik, eene vaste hand en een onmiskenbaar letterkundig talent bezit.

Dermout's roman heeft iets zeer bijzonders. In de eerste plaats is het een roman, en in de tweede, eene handleiding voor adspirant-koffieplanters. De koffie is de heldin van het boek. Het is volstrekt niet onwaarschijnlijk, dat men in deze maatschappij van koffieplanters uitsluitend en alleen over koffie handelt en van koffie spreekt. Mij gedenkt de goede

tijd, toen ik, voor meer dan dertig jaren geleden, eens een paar dagen op eene suikeronderneming in het Krawangsche mocht vertoeven. Wij reden des morgens door suikerrietvelden, en vernamen hoe het met den eersten aanleg gegaan was; wij spraken aan tafel over suiker-aanplant, wij bezichtigden des namiddags de loodsen, waarin de suiker in aarden potten stond te droogen. En des avonds in de voorgaanderij, terwijl de nachtwind koelte blies in 't ronde, en wij bijna zwijgend zaten te schommelen en te dampen, liep het gesprek nogmaals over suiker. Men werd niet moe altijd dezelfde stof te behandelen, omdat de suiker voor allen de levensquaestie was — en omdat de gedachtenwereld der heeren niet veel meer inhield.

De hoofdpersoon — held is hier moeilijk te zeggen — van Dermout's roman, is de koffieplanter Korman, die bij zijn eerste optreden onmiddellijk wordt aangeduid met het etiket: „Pas op den deze!" Al wat er laags en wreeds in dit verhaal voorkomt, wordt door Korman bedreven. Naast hem staat zijn compagnon, zijn medeplanter, Messner, die in alles het tegendeel is van den *pinteren gladakker*. Er is in den opzet van dit verhaal, dat zonder eenige voorbereiding terstond met een paar woorden zegt Korman is een schurk en Messner een eerlijk man, iets cordaats, iets ongegeneerds, dat aan Thackeray's manier herinnert. Door het geheele werk heen blijven Korman en Messner getrouw aan de korte moreele diagnose van het begin. Maar beide personen nemen daarbij telkens in levenskracht toe. Ze worden altijd meer historisch, minder fantastisch. En al wat verder wordt medegedeeld over het leven dezer koffiemannen komt niet uit de verbeelding, maar uit de getrouwe studie naar het levend model. Alles is de heldere afspiegeling van jaren lange waarneming, alles verraadt studie en degelijkheid.

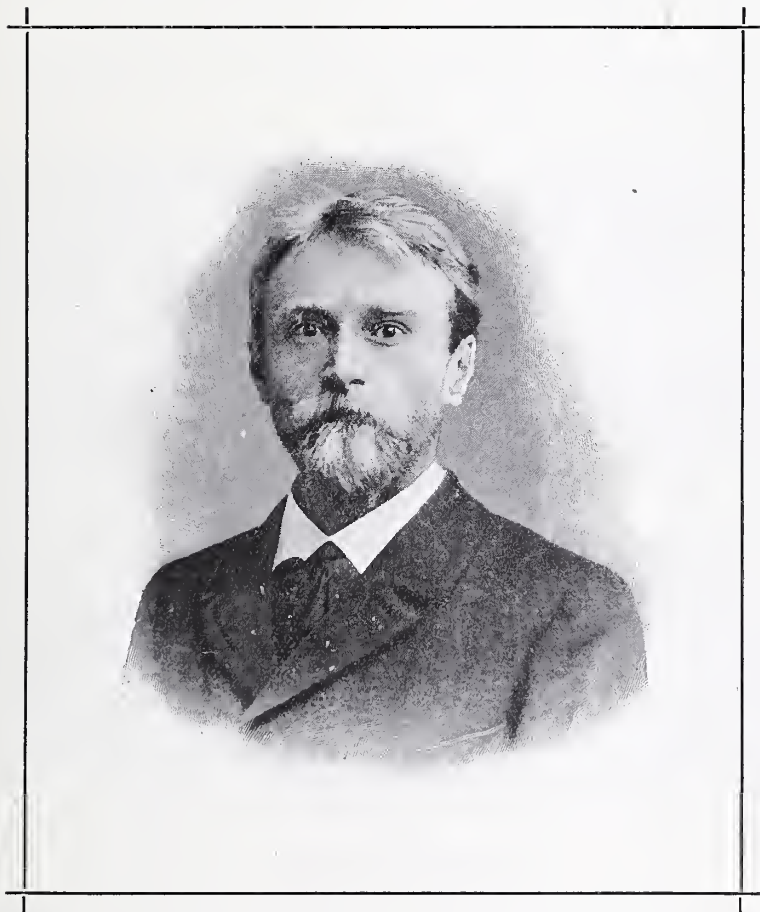
Zeer voortreffelijk zijn de beide vrouwenfiguren geslaagd: Li Nio en Zus, beiden Chineesche nonnaas, die als huishoudsters van Korman en Messner optreden. De verraderlijke, laaghartige manier, waarop de eerste Li dwingt zijne minnares te worden, is zoo sober mogelijk medegedeeld. Alles is met de bewonderenswaardigste beknoptheid, zelfs hier en daar met al te groote karigheid behandeld. Aan het slot van den roman volgen de dramatische gebeurtenissen snel op elkander — bijna te snel. Alleen zeer bedaarde en omzichtige lezers zullen kunnen navertellen, wat de auteur heeft bedoeld. Er blijft inderdaad wat raadselachtigs over, dat door eene conjectuur van den lezer moet worden opgelost.

Er zijn overal zeer knappe tafereelen te genieten. Vooral de koffieaanplant, de koffieoogst, een bandjir, een oproer onder de koelie's, de geheele geschiedenis van Li, als zij door Korman wordt weggezonden wegens zijn huwelijk met eene Europeesche dame — het zou moeilijk zijn te zeggen wat het meest op of het minst boeit. Misschien mag men den knappen auteur den raad geven, geen al te modern Hollandsch te schrijven — dus niet meer *snappen* voor begrijpen, *inpikken*, *beroerd*, *bedonderd* en dergelijke amerikanismen. Het naturalisme eischt niet, dat men de *slang*-termen van den dag naschrijft. Een auteur behoort altijd te waken, dat hij geen plaats afsta aan fatsoenlijke dieventaal. Men kan het realisme zoover drijven als men wil, maar toch altijd de grenzen tusschen goed Hollandsch en koffiehuispriet-praat in het oog houden. Het is te hopen, dat deze nieuwe schrijver, die zoo heugelijke beloften aflegde met dit eerste kunstwerk, ons niet al te lang late wachten op zijn tweede.

Ochtend in stad, naar eene schilderij.

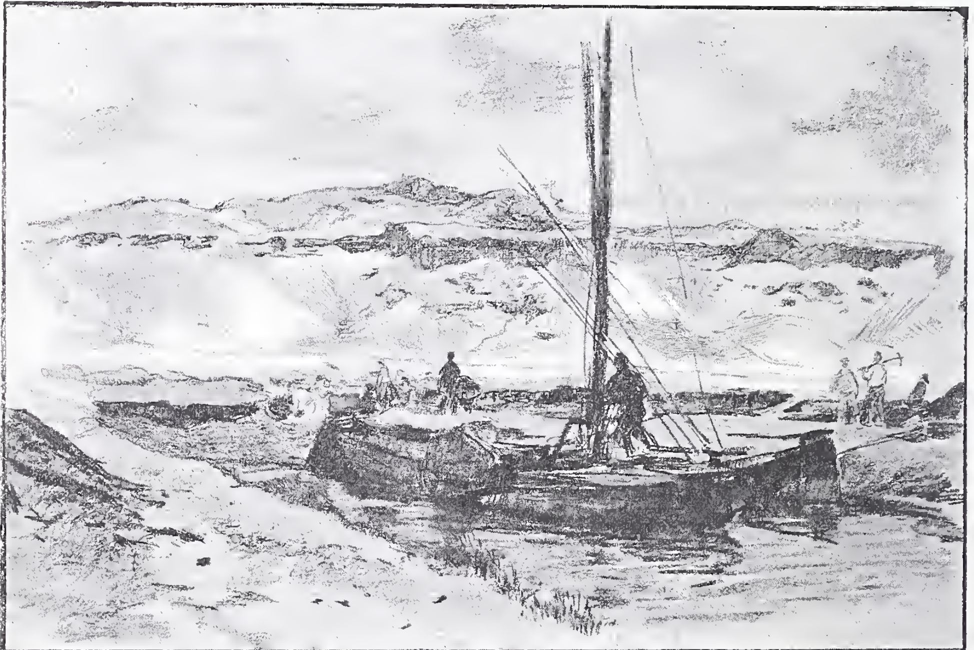
BIJ DE AFBEELDINGEN NAAR
W. B. THOLEN.

De uitgever van dit tijdschrift meende, dat bij de reproducties van schilderijen en teekeningen van Tholen eenig bijschrift niet mocht ontbreken. Wij hebben de taak om zulk een bijschrift te leveren gaarne op ons genomen, maar de lezer verwachte niet, dat wij hem veel zullen mededeelen omtrent het bijzonder leven van dezen schilder. Wij vonden hem ongezind om tot dergelijke mededeelingen zijne medewerking te verleenen en zijn ook zelven van meening, dat het publiek met de intieme aangelegenheden van kunstenaars niet te maken heeft. Belangstellenden, die uit het doen en laten van

kunstenaars zich eenige voorstelling omtrent het karakter van hun werk willen maken, moeten, als zij daartoe gelegenheid vinden kunnen, zichzelven die gegevens verschaffen. Het is begrijpelijk, dat iemand zegt: hoe gaarne zou ik den man kennen, die deze mooie schilderijen gemaakt heeft en aan wiens talent ik zoo goede oogenblikken te danken heb. Maar die kennis is niet gelegen in de wetenschap van allerlei uiterlijkheden, die men over een levenden kunstenaar in een bijschrift laat drukken. Wij zeggen dus niets anders dan hetgeen voor de beoordeeling van Tholen's werk van belang is.

Tholen is thans 33 jaar oud. Hij werd door de omstandigheden genoopt

Zanderij, naar eene schets.

zich vroegtijdig op het handwerk van teekenen toe te leggen en examen te doen voor het verkrijgen der acte van de wet van het middelbaar onderwijs voor het teekenen. Het geluk heeft gewild, dat de daardoor opgedane theoretische en practische bekwaamheid, wel verre van hem in zijne verdere ontwikkeling te schaden, daaraan juist ten goede is gekomen.

Zijne vroegere werken hebben eene zekere stijfheid van doen en zijn vooral gemaakt om de studie der voorwerpen. Dit werd in latere jaren anders. Verwonderlijk snel ontwikkelde zich zijn talent, toen hij als leeraar in het teekenen zijn ontslag genomen hebbende, zich in 1886 te 's Gravenhage gevestigd had en nader kennis maakte met de werken en de personen onzer groote mees-

ters. Goethe 1) zeide, dat oorspronkelijke kunstenaars zich steeds hebben eigen gemaakt het beste, wat groote voorgangers verworven hadden, en men behoeft slechts even na te denken om zich voorbeelden te herinneren, die de juistheid van deze uitspraak bevestigen. Er is, om één voorbeeld te noemen, geen oorspronkelijker componist dan Beethoven, maar hoeveel leerde hij niet van Haydn en Mozart. Leeren is geheel iets anders dan navolgen. Het is genoeg een blik

Studie.

Studie.

te werpen op deze reproducties om te zien, dat men hier te doen heeft met eene zeer zelfstandige kunstenaarsnatuur. Tholen gaat zijn eigen weg, maar hij wist te leeren. Het komt ons voor, dat deze wijze van ontwikkeling grooter waarborg voor de toekomst geeft, dan de methode om het nieuwe te zoeken in opzettelijke afwijking van de groote voorbeelden, welke de eigen tijd oplevert.

Niemand, die zich ernstig met eenige kunst heeft bezig gehouden, zal de waarde der techniek ontkennen. Zonder techniek blijft men in elke kunst een stumper. Maar van grooter belang is natuurlijk voor den schilder de kracht, de innigheid en de fijnheid van het gevoel. Wij vermeldden reeds, hoe de omstandigheden aan de technische

1) Gespräche mit Eckermann 4 Jan. 1827. Es geht durch die ganze Kunst eine Filiation, enz.

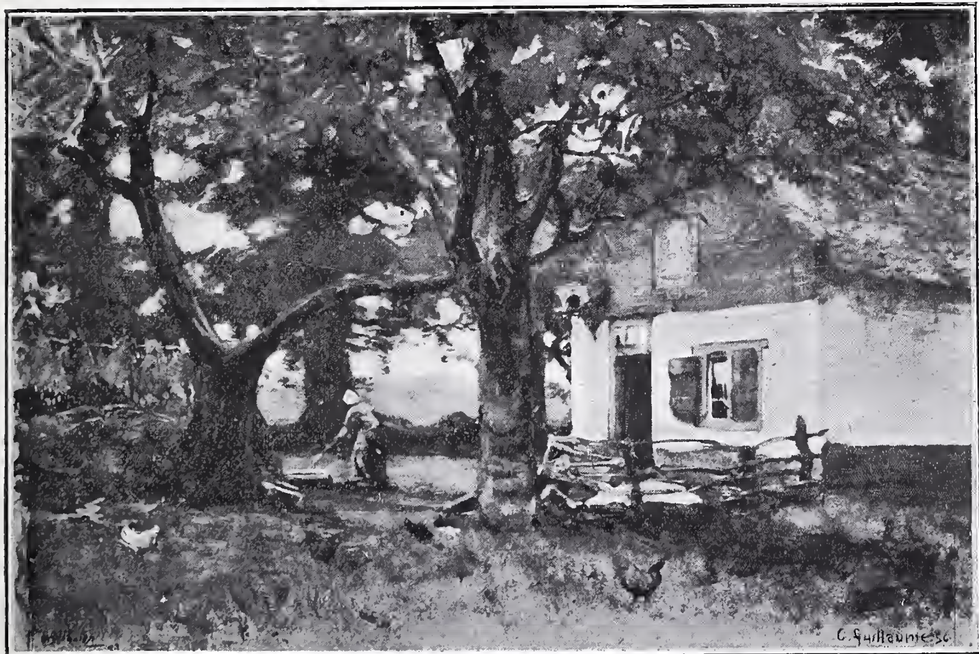

Studieblad.

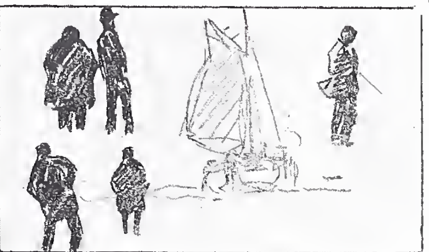
ontwikkeling van Tholen's talent ten goede zijn gekomen. In dit opzicht neemt hij onder de levende kunstenaars zeker eene eerste plaats in. Zijne wijze van doen, de nauwkeurigheid van zijn teekenen mogen wij zonder tegenspraak te vreezen meesterlijk noemen. Van nog veel grooter beteekenis was intusschen de ontwikkeling van de artistieke zijde van zijn talent, van de macht om de fijne aandoening van ontvangen indrukken weder te geven, welke hem in latere jaren eigen werd. De in intensiteit en in juist begrip voortschrijdende inspiratie vond in de bekwame techniek meer en meer een gewillig en gehoorzaam werktuig.

Maar — zal misschien iemand zeggen — de schilderkunst is eene naboot-

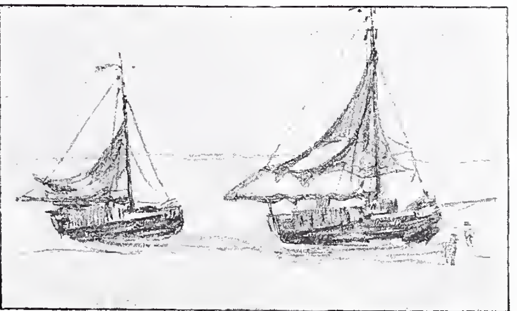
Landschap, naar eene teekening.

sende kunst; als men eenmaal de technische bekwaamheid heeft om hetgeen men ziet op het doek over te brengen, welke inspiratie, welk gevoel is er dan nog noodig? Het is toch waarlijk niet zoo moeilijk iets schilderachtigs of pittoresks te vinden en men behoeft daartoe niet te zoeken naar melkemmers of een oud hondje op een stoel, zooals Tholen deed. Als men nu nog het Laatste Oordeel of Het Verbond der Edelen wil schilderen, dan is er natuurlijk inspiratie noodig, maar om een paar boomen met een huisje of een nat straatje weder te geven, wat heeft men daarvoor anders noodig dan de kunst van teekenen? In dien geest hoort men niet zelden spreken. Op elke tentoonstelling kan men opmerken, dat de menschen verbaasd zijn over de onder-

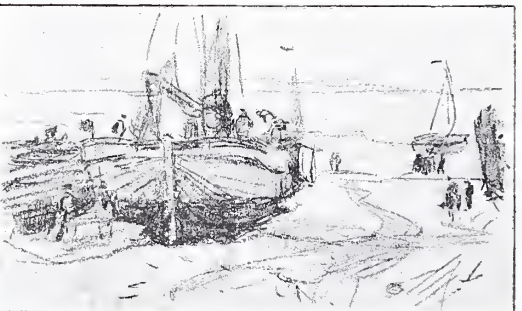

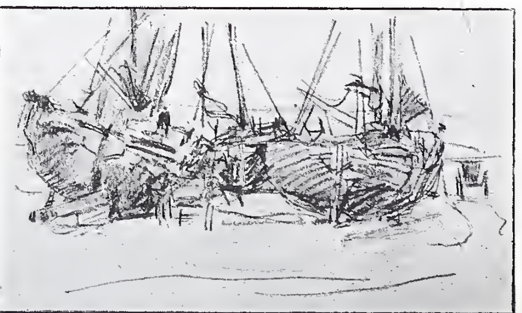

Studieblad.

werpen, die de schilders en vooral de Hollandsche schilders gewoon zijn te kiezen. Voor degenen, die de heldere beschouwingen van den heer ter Meulen

De nettenknooper, naar eene houtskoolteekening.

in dit tijdschift en in „de Gids" gelezen hebben, is het duidelijk genoeg, dat

de verbazing van die menschen eenvoudig het gevolg is van de omstandigheid, dat zij enkel letten op het onderwerp, dat de schilder gekozen heeft en niet op datgene, waarom het dezen te doen was. Wij kunnen tot toelichting van de reproducties van Tholens werk naar onze meening niet beter doen dan op dit punt nog eens nader in te gaan.

De muziek is eene veel meer populaire kunst dan de schilderkunst. Iedereen, die goede ooren heeft, gevoelt, dat de toonen in de verbindingen en verhoudingen, welke de componist weet te vinden, eene eigene schoonheid hebben.

Avond, naar eene teekening.

Men vraagt niet naar het onderwerp van eene sonate of eene sinfonie; en waar men dat wel doet, zooals in eene opera of bij een lied, weet men toch, dat bij dezelfde woorden zeer verschillende muziek kan worden gemaakt en dat die muziek haar eigene waarde heeft. Een violist, die het concert van Mendelssohn speelt, brengt honderden in verrukking, zonder dat iemand vraagt, welk onderwerp de groote componist heeft behandeld. Het gevoel, het begrip, de fijnheid van den indruk zijn zeker verschillend bij de toehoorders, maar toch de macht der toonen wordt door allen gevoeld.

Wel nu, gelijk er is eene schoonheid van geluiden, zoo is er eene schoonheid van kleuren en van lijnen. Deze schoonheid is niet zoo gemakkelijk te onderkennen als die der muziek, maar zij bestaat daarom toch evenzeer. Gelijk de

opvolging van accoorden eene huivering door de leden kan doen gaan, zoo kan de verhouding van lijnen of kleuren op eene schilderij hem, die daarvoor gevoel heeft, in verrukking brengen. De schilderkunst is eene nabootsende kunst, maar de nabootsing is dan toch volstrekt niet mechanisch, zooals die der photografie. Alles komt aan op hetgeen de kunstenaar in de natuur weet te zien en op hetgeen hij daarvan weet te maken. En terwijl de componist beschikt over machtige middelen, over instrumenten, die schooner klanken voortbrengen, dan in de natuur vernomen worden, heeft de schilder geene andere middelen dan een plat stuk doek of papier en wat verf. Laat hij in zijn binnenste het schoonste schilderij hebben gedacht, hij moet het schitterende licht vertolken door doode kleurstoffen, de nergens eindigende ruimte

Scheveningen met sneeuw, naar eene schilderij.

besluiten binnen de wanden eener lijst. Er moet dus heel wat gebeuren, voordat een schoon kunstwerk tot stand komt. Het voornaamste is het eigenlijke onderwerp, dat is niet de stoffelijke dingen, die afgeschilderd worden, maar de combinatie van lijnen en lichtverhoudingen, die van die stoffelijke dingen iets moois maken. Zoo kan dan eene verzameling visschen, een lokaal met melkemmers even goed stof voor een kunstwerk bieden als een uitzicht, dat de menschen, die niet gewoon zijn te letten op de schoone verhoudingen van lijnen en lichttoonen, pittoresk noemen. Wat voor dezen schilderachtig is, is het dikwijls volstrekt niet voor den schilder.

Bezien wij Tholen's schilderij, voorstellende een oud hondje op een stoel

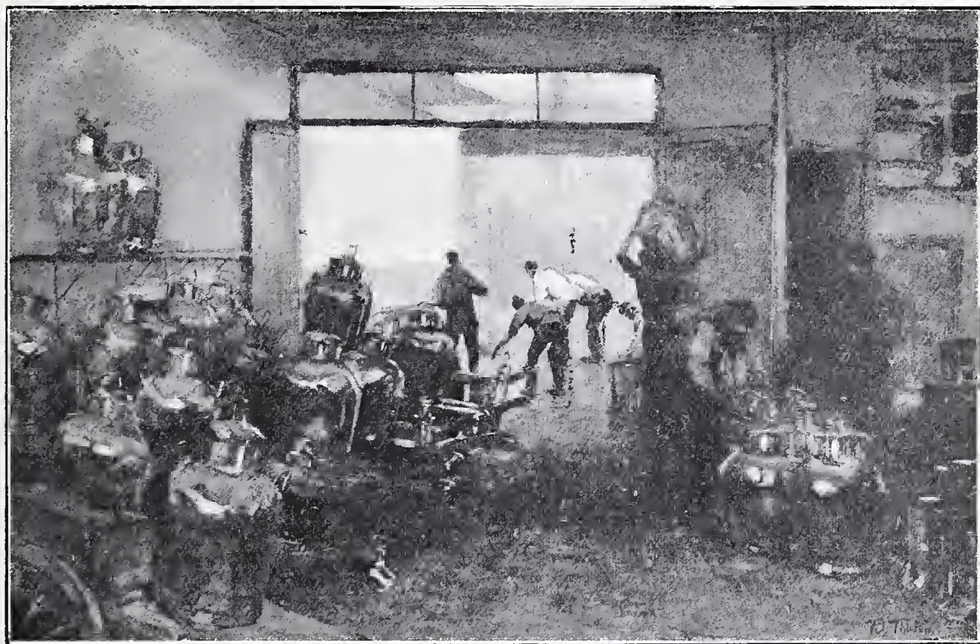
in een schildersatelier. Het is eigenlijk een leelijk hondje; de hondekooper geeft er niets voor; een suf, oud hondje. Maar dat hondje is met zijn witte haren een bron van licht. Die witte kleur steekt fraai af bij de verschillende kleuren der omgeving. Dat wit maakt om zoo te zeggen die kleuren. Gij hebt zoo'n hondje misschien honderdmaal gezien en zoudt zeker nooit gedacht hebben, dat het de moeite waard kon zijn het uit te schilderen. Moge Tholen u leeren hierover anders te denken. Het talent van den schilder vond

Studie.

in die witte vacht het middel tot eene verhouding van lichttinten, die, al zijn in de reproductie de eigenlijke kleuren vervallen, een sterken indruk maken. En laat ons nu eens zien naar die melkemmers. Ik vraag u, wat is onbeduidender dan een melkemmer? Het is, zou men zeggen, een zeer prozaisch voorwerp. Maar de schitterende koperen oppervlakte veroorzaakt een sterk lichteffect. Is het dus eigenlijk niet heel natuurlijk, dat het oog van den schilder getroffen werd door die verzameling tintelende lichten, die in dit lokaal verzameld waren? Hij werd door het accoord van deze koperen instrumenten geïnspireerd tot het maken van een teekening, waarvan het meesterschap zelfs in deze zwakke vertolking uitblinkt. Het schoone onderwerp is op voor-

treffelijke wijze uitgevoerd. Bewonderenswaardig zijn de eenvoudige toetsen,

Melkinrichting, naar eene teekening.

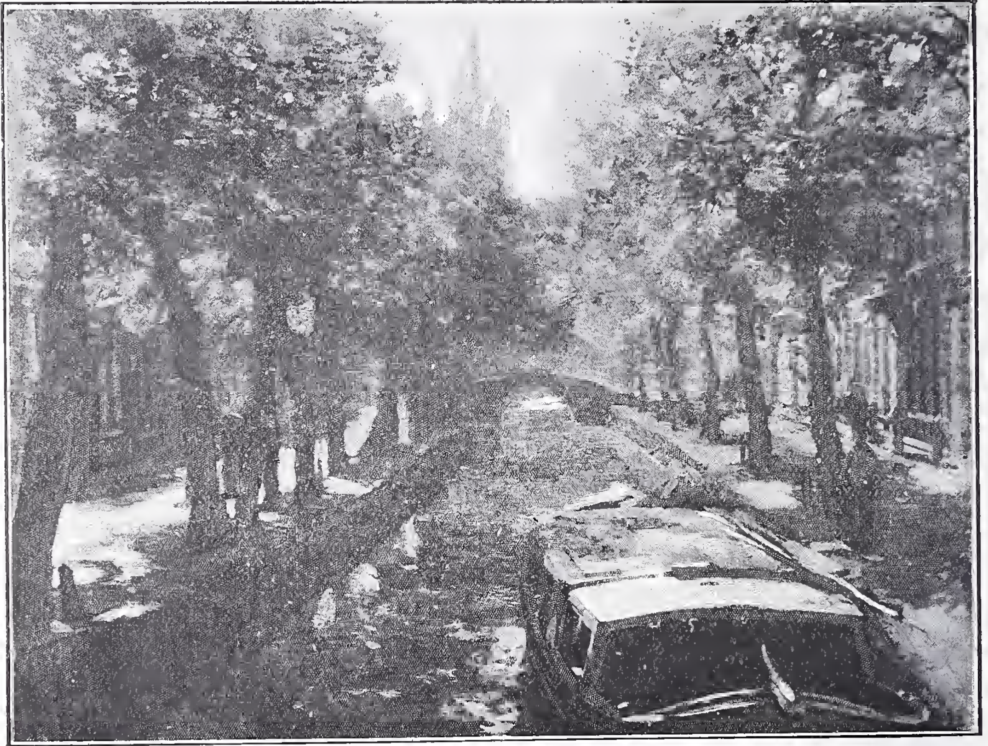
waarmede het licht van het koper wordt uitgedrukt; men vergeet, als men

Uitzicht op de heide, naar eene teekening.

de teekening zelve ziet, dat men slechts een stuk papier en wat waterverf voor zich heeft.

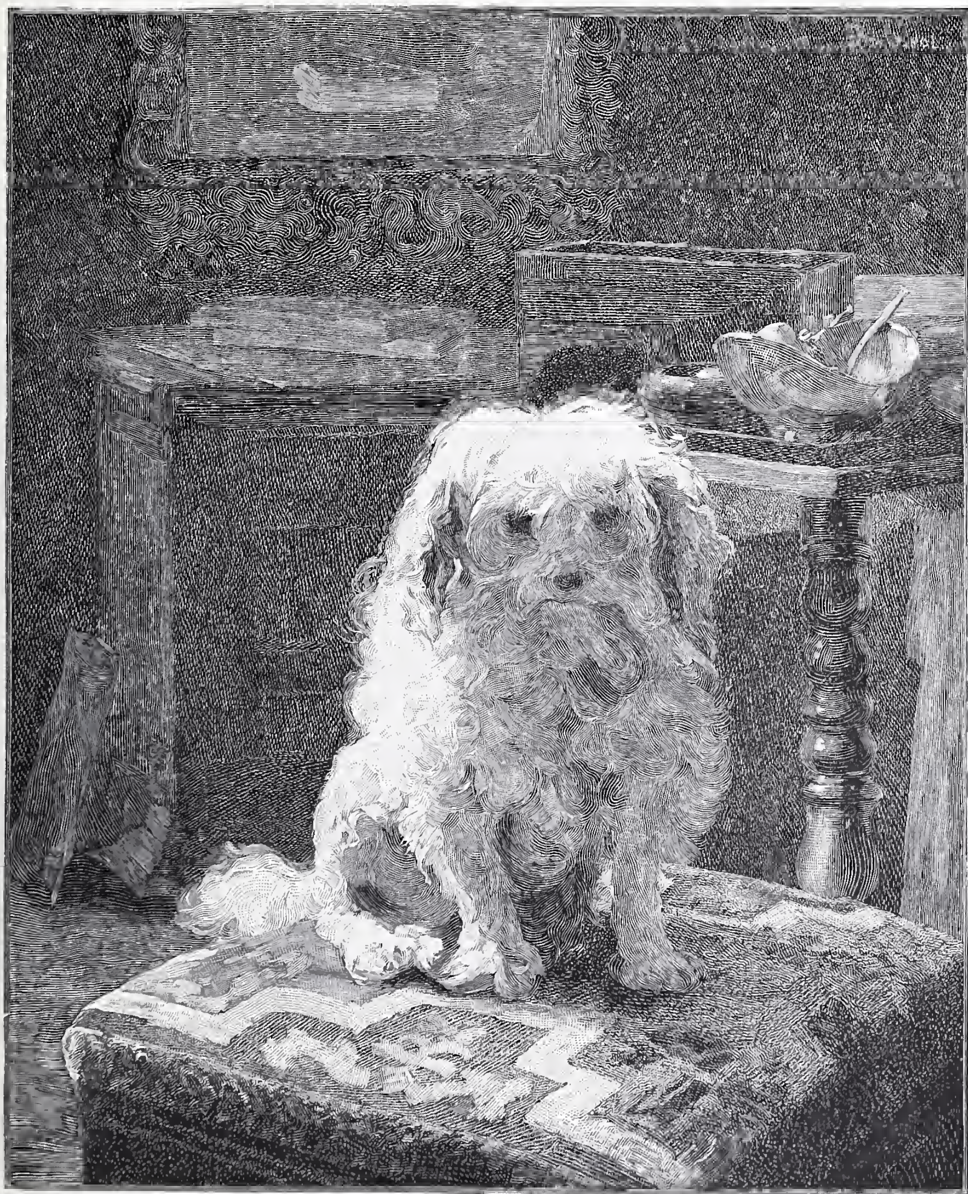
Zoo blijkt, dat een schilder zeer goede redenen kan hebben om juist datgene te schilderen, waarvan de oppervlakkige toeschouwer het schoone niet begrijpt. Wij mogen aan allen, die belang stellen in kunst, dus den raad geven steeds te beproeven zich rekenschap te geven van hetgeen de schilder in zijn werk heeft willen geven. Heeft men met een goed kunstwerk te doen, dan zal dit niet zoo heel moeilijk zijn, mits men de kunst nadere met bescheidenheid

Een Delftsche gracht, naar eene teekening.

en ontvankelijkheid en meer streve naar gemotiveerde bewondering dan naar het maken van opmerkingen, die moeten bewijzen dat men het eigenlijk nog veel beter weet dan de schilder zelf; opmerkingen die gewoonlijk aantoonen, dat men alleen oog heeft voor kleinigheden en niet in staat is het geheel te begrijpen. Het zal, na het gezegde, niet noodig zijn uit te weiden over elke der hier gereproduceerde schilderijen, teekeningen en schetsen. Wij willen den lezer niet vervelen met telkens herhaalde beschouwingen over elk dezer werken. Hij bezie ze liever zelf. Wel willen wij even wijzen op de veelzijdigheid van Tholen's talent. Er zijn schilders, die gaandeweg in het

euvel vervallen van telkens met kleine wijzigingen te herhalen, wat zij eenmaal gegeven hebben. Dit is bij Tholen niet te vreezen. Hij is iemand van

Oud hondje, naar eene schilderij.

groote volharding en ziet er niet tegen op de moeilijkheden te overwinnen, die de beheersching van een nieuw onderwerp steeds medebrengt. Zoo zien

wij hem bezig met allerlei gegevens; landschappen, stadsgezichten, binnenhuizen, het strand, de menschelijke figuur. En wij zien niet, dat hij in het eene genre zwakker werk levert dan in het andere. Niet minder voortreffelijk dan die melkinrichting, is dat zonnige grachtje te Delft en dat natte straatje te Scheveningen. Hoe goed is in deze beide werken de schoone stemming der natuur uitgedrukt!

Na den regen, naar eene teekening.

Misschien zal de lezer mij hier toeroepen; wat spreekt gij van stemming! Volgens u komt alles aan op de verhoudingen der lijnen en tinten, die haar eigen schoonheid hebben. Wat hebben wij dan met stemmingen der natuur te maken? Wij komen zoo weder buiten het gebied der schilderkunst en op dat der poëzie. Hierop zouden wij dan willen antwoorden, dat wij, sprekende van schoone lijnen en kleuren, geenszins abstraheeren van de werkelijkheid. De stemmingen worden juist gevormd door de schoone lijnen en kleuren. Daar zij zichtbaar zijn, vallen zij wel degelijk binnen het gebied van den

schilder. Wat wij bestrijden en afkeuren, is dat men het onderwerp van eene schilderij zoeke in hetgeen niet zichtbaar is; in gedachten, die wel door het schilderij opgewekt worden, maar toch daarin niet zijn uitgedrukt. Een voorbeeld zal het verschil ophelderen. Onlangs werd in eene courant gesproken van een schilderij, voorstellende twee hard rijdende ruiters. De titel was: Droüet en zijn knecht, Lodewijk XVI vervolgende. Die titel is, zouden wij meenen, de veroordeeling van den schilder. Want het kan tot de artistieke waarde van het stuk niet afdoen, of die ruiters Droüet of anders heeten en men kan onmogelijk zien, dat zij Lodewijk XVI vervolgen. De schilder trachtte

De IJsbrekers, naar eene schets.

door zijn titel te werken op de verbeelding van het publiek, maar als schilder mocht het hem enkel te doen zijn twee ruiters in de open lucht te schilderen. Maar als Tholen een avond schildert, dan zal het toch wel een verdienste zijn, als de stemming, die *het zien* van den avond opwekt en die juist gelegen is in de tinten en in den aanblik, overgegaan is in zijn werk. Wij hebben — gelijk ik zeide — niet te doen met abstracte lijnen en kleuren, maar met de werkelijkheid, en de opmerking en de wedergave van het karakteris-

tieke der werkelijkheid is eene noodzakelijke voorwaarde van de schoonheid van het kunstwerk. Daarom laten wij ons het recht niet ontnemen om, waar wij b.v. Tholen's teekening van een landschap bij avond bewonderen, te zeggen, dat de rustige, stille stemming van den avond daarin op fijngevoelige wijze is uitgedrukt. Maar wel erkennen wij, dat de grenzen hier niet altijd gemakkelijk te trekken zijn. Indien een talentvol schilder eene vrouw schildert, zittende bij het ledikant, waarin het lijk van haar man ligt, dan kan de uitdrukking van bedroefdheid, welke zichtbaar is in de houding der vrouw en in de wijze, waarop zij het moede hoofd op de hand doet rusten, zeker onze bewondering opwekken, maar dan dringt zich toch de vraag op of de geheele geschiedenis van dien overleden man niet ligt buiten het gebied van den schilder. Hoe het zij, zeker is het dat men bij Tholen van een onartistiek streven om op de verbeelding der toeschouwers te werken geen spoor kan vinden.

Wij mogen niet eindigen zonder een woord van waardeering aan het adres van de kunstenaars, die deze reproducties vervaardigd hebben. Al mogen zij lang niet volmaakt zijn, wij zijn dezen kunstenaars dank verschuldigd voor de wijze, waarop zij de lezers van dit tijdschrift in de gelegenheid stellen zich een denkbeeld te vormen van de verdiensten van verschillende onzer beste schilders.

X.

Straat, naar eene schilderij, toebehoorende aan de firma E. J. van Wisselingh & Co. te Amsterdam.

HERINNERINGEN UIT HET VLAAMSCHE LEVEN.

DOOR

E. RICA.

I. NAAR BRUGGE.

Dat was eene reis, mijne vrienden, eene heuchelijke reis! Sidderend rees de Augustzonne uit het oosten en kuste de nevelen die over de vette polderweiden hingen. Eene feestelijke morgendzonne. Hare stralen schitterden scherp op het roerlooze water der grachten, waarin lisch, wier en riet welig tierden. De leeuwerik steeg klapwiekend op, heldere tonen uitgorgelend, of trippelde tusschen de witte, zwarte en rosbeplekte koeien, grazend of loom neergehurkt. Ze keken voor zich heen, kwispelend met den staart en herkauwden het gras traag, zeer traag. De koewachter zat op den door den regen uitgevreten en met mos begroeiden draaiboom, schalksch een deuntje fluitend, en in het lommer van een eenzamen, knoestigen knotwilg. In de blauwende verte, uit eene vaag afgeteekende massa, die versmolt in die trilling van licht, rees de dorpstoren; hier en daar piepte er wat rood: de dakpannen van een boerenhuisje.

Wij, wij sloegen nauwelijks een blik op dit oost-vlaamsch polderlandschap. Alleenlijk lachten we met de koeien, die pinkoogend lagen te kijken en te luierikken, een beestendroomtje wagend, en nu opsprongen en daar stonden, de pooten uitgespreid, en het zwarte monster, met dat gloeiend oog en die reusachtige pluim op de tromp, het kuchend, ratelend monster, dat door de weiden schoot en tjokte en spuwde, dom aanstaarden. Ze kenden dien rumoerigen kerel wel, doch dat geraas en gejubel, het getier en gezang, zie, dat begrepen ze nu juist niet. Dat was daar een pret, een feest!

Wij tierden, zongen, raasden met opengesperden mond, armen en handen in wilde beweging. We zaten daar jonge flaminganten studenten en jeugdige artisten, allen een weinig artist door onze hoop op de toekomst en onze droomen, en bijzonderlijk door het vie de Bohème dat we in machtige eere hielden, door den eeuwigen haat dien we aan filisters en Droogstoppels hadden gezworen. Heden waren we groot, machtig, rijk.... vrij van ouderlijk gezag.

We rolden naar het land der Moeren, naar eene oude stede, naar Brugge, de aloude gravenstad, eens het Venetië van het Noorden dat sluimerend in de onverschilligheid, een blik sloeg in zijne oude roemrijke geschiedenis en twee helden vereeuwigde in brons, twee volksmannen der overweging en der kloeke daad, en dáár waar zij hadden geleden, gestreden en gezegevierd.

Ons jong bloed borlde in de zwellende aderen; de vuisten balden, spieren sidderden. Wij hadden nog eens „de Leeuw van Vlaanderen" gelezen en herlezen; van Breidel die de Châtillon toebulderde dat het „vleesch der Vlamingen niet voor de raven was, zij vreten liever Fransch vleesch" en van des beenhouwers vuistengevecht met Leroux; van de verlossing van Pieter de Coninck en van den monnik Willem van Soeftingen die zoo dapper met de knots op de koppen der Leliaerts en Franschen botste; en van den Halletoren en .... oh, we gingen die oude stede zien met hare oude huizen en gevels en prachtige gebouwen; niet alleenlijk zien, maar bewonderen en doorloopen als Macecliers, vurige klauwaerts... vrij?

En hier staan we, 't hoofd omhooge...

En we reden boomen, velden, landerijen voorbij, vlaamsche dorpen gekoesterd in loovernestjes waar, hier en daar, het rooden dak en de witte plek van een muur uitstak, den blauwen toren eenzaam opschoot. Aan de Spoorweglijn lagen huisjes met wijngaardloof omkranst, half in den grond en de elzenboschjes gedoken. Kinderen liepen buiten, blond in den gouden zonneglans, maagden stonden op den drempel, mannen en grijsaards keken door het venster met groen geschilderde luiken. Den mond half geopend, neus en wenkbrauwen opgetrokken, hielden zij de hand boven de oogen om beter te kunnen zien in het schitterend licht.

En voort rolde het zwarte rochelende monster, tjokke.... tjokke, tjok.

„Mannen, 't zal er stuiven!" schreeuwde een geestdriftige student, een furieus flamingant, nu eerbiedweerdig lid der jonge Antwerpsche balie; een kerel klein van gestalte met sterkgespierde, korte beentjes en eene struische,

breede borst waaruit natuurlijk een machtig stemorgaan opschoot, een orgaan dat wreede anathema's uitdonderde; op de borst welfden zich rotsachtige schouders waaruit de stierennek stak als een eikentronk, en daarop praalde een kop met een rood gelaat, een wipneusje met wild jagende neusvleugels; de lippen waren fijn gesneden... Aan de ronde kin vlokte er wat ros haar; onder de schaarsche wenkbrauwen schitterden grijze oogen, met een tikje lubriciteit in, als er een liefelijk, engelachtig wezen zweefde, maar met machtigen genster als eene malsche, vette vrouw voorbij waggelde. Hij had een machtig genot in de beschouwing der Rubenjaansche vrouwen, zwaar en log van vormen met poezelige vleezen. „'t Zal er stuiven!" kreet hij, en de jonge Danton der flaminganten- en studentenbeweging bonsde met de kleine, bevende vuist op de houten bank van een wagen, derde klasse... „Niet waar, poëet?... Radikaal Flamingantisme... Wie weerstand biedt, den kop af!... Vrijheid en Kunst!... Wijn en... — hij pinkoogde —... poezelige vrouwen..."

En de poëet, een zwartharige kerel, mager en wat bleek, een echt artistentemperament, soms zoo droevig en ontgoocheld in het leven, den geest gefolterd door eene pessimistische opvatting van het wezenlijke, de poëet, die zich met een geheimzinnig waas omsluierde en in uren van weemoed en wanhoop snakte om wat teedere liefde en genegenheid, die dan, om die geheimen des harten als een vrek te verbergen, de lippen plooide tot een glimlach, den zotskap op het hoofd plaatste, de schellen deed rammelen en den beker greep, die gefolterde jongeling vatte de kleine hand van Danton — we zullen in het vervolg onzen student in de Rechten zoo betitelen — en het hoofd in den nek, de kaken purperrood, het oog in vuur, bulderden zij: de Poëzie en het Recht, Rodenbach's Kerelslied:

En hier staan we, 't hoofd omhooge,
vuisten sidderend, kokend bloed;
vlam in 't harte, vlam in 't ooge,
en ons naam ons trillen doet!

Een apothekersleerling — eene kleine figuur met groot hoofd... lachte: hi, hi, hi,... het eenige geluid dat gedurende de reis over zijne lippen sloop. Een philozoof — een lange blonde kerel, die het ontleedmes ongenadig stak in de raadselen van het zijn of niet te zijn — spiedde onze dolle begeestering glimlachend en met scherp kritiekersoog na.

En de andere flaminganten: kandidaten in de medicijnen, jonge kunstschilders, beambten enz., sprongen op en brulden woest, met stuiptrekkende gebaren en eene romantische uitdrukking op het gelaat: „*vliegt de Blauwvoet*..." „*Storm op zee!*.."

En tjokke, tjokke, tjok! Wij reden, reden akkers met wiegelende, gele haver en glinsterende donkergroene klaver voorbij, door reine, eenzame dorpsstraten met kleine, witgekalkte huisjes. De in donkere kleuren gekleede dorpelingen stapten, het kerkboek in de hand, stilzwijgend en wat voorovergebogen naar den tempel. Wat verder wierpen donkere boschages

eene zwarte massa schaduw op een moeras, waarin waterleliën blonken, en waaruit sneppen en waterhoenen krijschend opschoten. Tusschen de bruine stammen der dennen wemelden spelende kinderen met vlasblonde kopjes, de eenvoudige lijnen van hoofdje en kleedje afgeteekend met goud in het morgendlicht dat door de spleten der takjes in trillende stralen priemde.

We reden, reden.... oh, ik herinner het mij zeer wel. We waren moede gehotst en geschokt op de harde banken. De keel was droog en de neus werd gekitteld door den blauwen tabakwolkendons, toen eensklaps Danton z'n kop stak uit het venstertje en heisa! ginds in de verte, achter eene boomenmassa in wilde golving, wemelde eene opeenstapeling van daken en gevels, torentjes en torens. Naar het venster gestormd! ... en mijne borst lag op den rug van Danton, eene borst op mijn rug, en zoo toonden wij ons de gebouwen aan: „Dat is de Halletoren ... ja ... en ginds de Salvatorskerk en ... zie, nog ... en dat? ... en ..."

Dan keerden wij naar onze plaats weder en ... zwegen en zaten daar stil, geheimzinnig stil, met kloppend harte, in angstige en toch blijde afwachting...

Wij waren te Brugge en stormden, moderne kerels en klauwaerts, de statige, in gothieken stijl gebouwde spoorhalle uit, bruischten de karaktervolle straten met die oude, schilderachtige trapgeveltjes in. Dat was dus de oude stad, het Venetië van het Noorden, bezongen door vreemde dichters hulde gebracht door de vreemde landen, zij in wier schoot toen den rijkdom en de pracht der oosterwereld samenvloeide. En heden? ... verval, een sinds eeuwen droevig verval. De vlaggen wapperden nu. Tapijten versierden de vensters; bloemen geurden, de huizen waren in feestgewaad. Klokken bimden en bomden; de burgers lachten, de zonne glansde ... en wij, wij overweldigden eene herberg en dronken bier, sterk bier, westvlaamsch bier!

Na gulzig de pint uitgedronken te hebben, trokken Danton, poëet, philozoof met nog eenige studenten de stad in, uitdagende blikken op de burgers of de poorters werpend.

Het was nog een uurtje te vroeg. Waarheen? ... Ja, in de kerk — de oude Salvator. We traden binnen. Verschrikt keken de gebukte en gebeden prevelende vreedzame burgers op. Plots van achter een pilaar, sleepte zich een oude kerel zoo aardig uitgedost, dat wij gichelden en een pret hadden, een pret met dit wonderlijk karikatuur in theaterkostuum: *de suisse of kerkbewaarder!*

Een arendsneus glanste purperachtig tusschen twee groene oogen en bruine, met rimpels dooretste kaken. Grijze wenkbrauwen, een hoog gewelfd, uitspringend en beenderig voorhoofd, waarboven een republiekeinsche hoed met wuivende pluim. Verbeeld u verder den wijden jas van een *incroyable* uit het schrikbewind, om den jas een groenen sluier; dan eene broek tot aan de knie, en zwarte om de magere braaien loshangende kousen; waarlijk het schoonste model eener levende antiquiteit! En dan, die schoenen ... denk eens na, met zilveren gespen er op, en de piek die hij in de knokkelige, bevende hand zwaaide, een echte ijzeren piek van een spanjaard der zestiende

eeuw, waaraan roode koordjes bengelden. Als het belletje van den koorknaap rinkelde, tokte hij met de piek op den grond, boog... en daarna schoof hij tot ons: slef op de blauwe plaveien, slef, slef, en hij keek ons aan schuin, met argusoogen, die oude Cerberus!... Toen rukten wij de kerkdeur open, lachten, bonsden haar toe en ijlden voort, naar de Groote markt, naar de somber oprijzende Halle!

Daar stonden zij, Breidel en de Coninck, de helden van 1302, hand in hand, het hoofd op, den blik naar het zuiden, reusachtige figuren in brons, als wakend over Vlaanderland! Hij, de Coninck, met scherp zienersoog, in de hand de oorkonden waarop de vlaamsche vrijheden geschreven waren; Breidel den wapperenden standaard met den klauwenden leeuw tusschen de saamgewrongen vingeren. Daar rezen zij op voor dien Halletoren, oud en grijs, murmelend van hun roem en moed, van heldendaden, volksmacht en mannengrootheid! Hier hadden adel en burgerij gestreden voor vrijheid en ontslaving. Gemeentekracht had ridderdwang vernietigd. En op dit historische plein, waar, bij het noodkleppen der klokken, de leden der gilden samenstormden om hunne voorrechten te verdedigen, stonden wij nu, in de schaduw van den bronzen leeuwenstandaard, met zwoegenden boezem en kloppend hart, en hadden in onze frissche geestdrift willen knielen om dien toen geheiligden grond te kussen.

En op dit historisch plein, waar het noodkleppen der klokken...

En oudere en andere Vlamingen, uit alle gewesten des lands, vergaderden daar, liederen zingend, en gingen in de Halle, klommen die oude arduinen trappen op, levend in eeuwen van burgermoed, en traden in een ruime zaal, waar eene huldebetooging plaats had, eene herinnering aan *Conscience*, den zanger dier helden, eene verheerlijking van zijn werk en den Vlaamschen taalstrijd.

's Middags verlieten wij de stad en sprongen op den trein, om eenige uren te vertoeven aan het oude noordzeestrand waar, als de storm vlokkend schuim naar de grauwe ijlende wolken opzweepte, een oude grijze noordwind sagen vertelde van rosse wikings aanlandend op hunne kromme snekken en van wild vechtende Kerels met zwierende lokken en bloedige knotsen, zij de eerste onschuldige slachtoffers der jonge Vlaamsche poëten door hen bezongen in bloedige liederen

en donderende alexandrijnen. We reden naar de Noordzee om daar eigenlijk toch de lieve sirenen silven der jeugd, de lieve freules te bewonderen, en dan 'n opfrisschertje in de baren te nemen.

Wij waren te Oostende. Zonder te vertoeven bij die schilderachtige visschersschuiten en pinken in de dokken — die een Mesdag naar het penseel of het teekenstift zouden hebben doen grijpen — liepen wij over de brug om . . . Wij hadden honger, een honger in razernij! En dorst, een Tantalusdorst! Wij zochten, zochten, en beklommen eindelijk de trappen eener oude herberg, waar wij ossenvleesch kregen door geen ossentanden te vermorzelen, en aardappelen te slecht voor de varkens, en we daarna een kopje koffie of beter bitterpeeën opslurpten. En voor die heerlijke maaltijd, genuttigd in de schaduw van een vlaamsch uithangbord — Danton was de dader en in zijne woede had hij uitgeroepen: „Geen cent aan een Franskiljon! . . . In een herberg met 'n vlaamsch opschrift! . . ." — en dus voor dit heerlijke maal, genuttigd in de schaduw van een vlaamsch uithangbord en gezegend met eene tandenmarteling, betaalden wij zuchtend een groot, glinsterend zilverstuk. De filosoof spotte glimlachend, terwijl we peinzend de trappen afdaalden: „dat dit Vlaamsch uithangbord duur betaald scheen," waarop Danton, die Cremer gelezen hadt, bulderend uitriep: „Dat het smeerig was!"

Eindelijk gingen we eens eene breede straat in, klommen een heuveltje op en: *Thalatta! thalatta!* juichte de filosoof. En de poëet, in eene Heiniaansche begeestering, declameerde, de armen uitgespreid:

Sei mir gegrüsst, du ewiges meer,
Mutter der schönheit!

Daar lag de zee, de grootsche zee, tintelend in het zonnelicht, in de verre versmeltend met het aan den horizont grijsachtige luchtruim; de zee, wier branding bruischte en rolde, klotste en kreuzelend vlokkend schuim opspatte.

Moeders, dochters en jolige kinderen wandelden, gevolgd door heeren die de dartele vlindertjes nastaarden: lichtgele, rozige, blauwe, zeegroenkleurige juffertjes met zwarte of blonde lokken, blauwe of bruine oogen, teedere handen, een zwanenhals, eene ranke zwierige gestalte . . . en lipjes, en wangen . . . oh! En ons hart zwol op! Danton bewonderde gretig de edele vormen; en hij kneep den poëet in den arm, die een Heiniaantje murmelde.

De filosoof, die trotsche sceptieker, speelde een dissonant in het liefdeconcerto en spotte: „Geen spek voor onzen bek;" en, die wemelarij en pracht en schoonheid met een trekje van verachting om de lippen beschouwend, fluisterde hij gelijk een Joannes Chrysosthomus de armen uitgestrekt: „ijdelheid der ijdelheden en alles is ijdelheid."

Links lag het kursaal. De muziek speelde en eene lachende, jokkende menschenmassa wemelde er vrij en zonder plichtplegingen dooreen. Ginds, tot in de blauwende verte, kronkelden bultachtig en huppelend de geel glinsterende duinen, met zwart en bruin en donkergroen beplekt, en waarop zich de witte of lichtgekleurde bewegende plek eener jonkvrouw afteekende. Rechts lag de zee, de eeuwig bruischende zee.

En in de spattende baren dat was daar een leven! Nimfen plonsten in het nat, moderne nimfen met druipende haarvlechten die op hals en arm kleefden; onartistieke en vormelooze nimfen in zwarte, wijde fladderende broeken gehuld. En de branding rolde, rolde over hun gebogen rug . . . En dan staken zij het zwierende hoofd uit het nat; de lippen plooiden tot een glimlach, de oogen perelden . . . maar geen wier omkranste de slapen; waterlelies noch rozen schitterden in de haarvlechten; geene zeegodjes bliezen op de toethoorns. De wezenlijkheid versmachtte mythologie en verbeelding, en de mensch alleen sprak, de mensch met zijne instinkten en soms brutale hartstochten.

En wij, we snakten naar een frisschen plons. En wat later klotste de golfslag over ons. Onze wilde hairbossen, neus en wangen en schouders weenden ziltige tranen. En wij duikelden en daagden de golven uit die jokten: „We zijn daar, hee kerels! klots, bots, flets!" We tuimelden, plons! en de lachende zeegod schaterde en laafde ons met den inhoud van een glaasje ziltig water dat ons in keel en neus jeukte en als zand in den hairbos strooide.

En de filozoof stak zijn kop en de hand met uitgespreide vingeren: eene drijtang, uit de golven en kreet, een moderne neptunus, het Virgiliaansche: „*quosego!* Hee, rakkers, wat doet ge daar?" En Danton, die naar eene knappe meid gluurde, stak de armen op en, ploffend met de vuist op een golf, brulde hij als een Wiking: „vliegt de Blauwvoet!" waarop wij allen: „storm op zee!"

Oude dames en juffertjes zaten op het strand in biezen stoelen, wandelden of reden op ezels met knokkelige uitstekende beenderen. Daar werd gekozeld en bemind. Kinderen speelden; de duinen glinsterden; de muziek ruischte uit de verte; de zee zong haar eeuwig, eeuwig lied; de zonne strooide zilveren sprankelen en perels en wij, wij zongen in het wiegelende nat:

En hier staan wij, 't hoofd omhooge,
Vuisten sidderend, kokend bloed,
Vlam in 't harte, vlam in 't ooge,
En ons naam ons trillen doet!

II. IN DEN SCHOUWBURG.

Het hart vol geestdrift, den gullen lach op de lippen en het ronde woord in den mond, met wangen rood als pioenen, zaten wij 's avonds in den schouwburg van Brugge in afwachting van het groote historische feit dat heuchelijk zou aangeteekend worden in de kroniek der Vlaamsche beweging. De Vlaamschgezinde, alomgeachte troonopvolger, Zijne Hoogheid Prins Boudewijn, zou de opvoering bijwonen van een historisch drama 1803; een drama, wanneer men dit draakje zoo noemen mag, door slechte tooneelspelers opgevoerd, en in Westvlaamsch dialekt — o die gekke taalparticula-

risten! — uitgegalmd; een stuk dat weinig goeds moet voorspeld hebben aan Zijne Hoogheid, betreffende de Vlaamsche tooneelliteratuur.

Wij zaten daar hoog en droog, in eene loge derde rang, onder het *Paradijs* of *uil*. Luidruchtig koutten wij over het gebeurde en het toekomende en keken schalksch naar de oude strijders der Vlaamsche beweging, die beneden in de zaal tegenwoordig waren. Daar bemerkten wij een vijftigjarigen dichter, wiens grootste specialiteit bestaat in rijmen aaneen te flansen, een poëet met grijze, op de breede schouders neergolvende lokken, een leeuwenkop in de door hem *beroemde* zittingen der Vlaamsche academie de manen schuddend, telkens als hij, met schitterende oogen in een rood gelaat waarop een druiventrosachtige neus prijkt, zijne... verzen uitbuldert en *dons* op *slons* en *tred* op *slet* enz. doet klinken, een kerel minnende de Vlaamsche geestigheid, en bijzonderlijk het krachtige Vlaamsche bier... (en schiedammer) en de Vlaamsche poezele meid.

Het was ons onmogelijk geweest te avondmalen. We waren dus hongerig. Men leeft niet alleenlijk van geestdrift en dampenuitwasemend bier en daarom beten wij manhaftig in een broodje met kaas of hesp. Kauwend keken wij over de leuning en bewonderden oude matronen en flinke maagden, in rozige en blauwe zijde opgetooid, en de blanke puurheid van sneeuw tentoonstellend op armen, boezem en schouders; dan oude heeren, hier gekomen.... „pro forma", wier kale schedels hel glinsterden in het lusterlicht gelijk eene bedelaarsknie uit eene gescheurde broek. Ziet ge, die heeren of gemeenteraadsleden en andere officieele ambtenaars zaten hier maar op de pijnbank en bedelden voor een kruisje, gelijk die arme dompelaars voor wat brood. Dat was het verschil.

Een gemurmel trippelde door de zaal, vermeerderend en aangroeiend tot een machtig rumoer dat plots verstomde.

De muziek speelde het Belgisch nationaal aria, de Brabançonne; een onbeduidend woordengeklater. Hoeden, armen en handen zwaaiden, allen stonden op en juichten en schreeuwden: „Leve Boudewijn! Leve de vlaamsche prins!" En wij tierden mede, over de leuning gebogen. De studiosus weende; de filosoof verbleekte. We drukten elkaar de handen en wisten niet meer wat er gebeurde, noch waar wij waren, toen het doek oprolde en de vertooning begon die ons in de wezenlijk sleepte.

En de vertooning! Bij elken triomf der Vlamingen, bij de nederlaag der Franschen, der 13e eeuw natuurlijk, gedurig was het een gejuich, een zegegeschreeuw, eene begeestering, ongelooflijk! En dan die Brugsche metten en die tot hoopen opgestapelde lijken, en die gulden sporenslag en... oh, het jongelingsgemoed bruischte opgehitst door rommelende, dommelende opgeschroefde machtspreuken. Wanneer de vertooning eindigde, en het gerucht zich verspreidde dat Boudewijn zich van de Vlaamsche taal had bediend, dan kende de geestdrift geene palen meer. Ouderen en jongeren, artisten en studenten ijlden de trappen af, de straat op, niet wetende waarheen, doch dronken van vreugde. Een machtige jubelkreet steeg op en rolde over de stede, met

honderden en honderden volgden wij het rijtuig van den prins tot aan de spoorhalle, vaderlandsche liederen zingend en zegevuren: bengaalsch vuur opstekend. En waarom? De taal van den Vlaming werd niet langer miskend door het Koninklijk hof. De erfprins bekrachtigde ons nationaal streven en gaf alzoo een geduchte les aan de verfranschte, de door en door verfranschte aristocratie van Brugge en andere steden, genoodzaakt zich uit te drukken, zelfs op deze feestelijkheid, bij middel eener uitheemsche taal. En daarom was de betooging zoo ontzagwekkend, de geestdrift zoo machtig. Het was een triomf voor de ouderen en de jongeren die zoo moedig, dag in dag uit, hadden gewerkt, onbaatzuchtig gewerkt, tot heropbeuring van den Vlaamschen, of liever Zuid-Nederlandschen volksstam. Het is waar dat een Vlaming spoedig in geestdrift ontvlamt, en aanstonds de oorzaak zijner opgewondenheid vergeet. Doch om ons enthusiasme, tot een machtigen gloed aangestookt te begrijpen, moet men nadenken dat we jong waren en vrij. Men moet tevens dien langen kamp gestreden hebben van op de banken van College en Athenæum tot heden toe, nu wij, jong nog, reeds het werkelijke leven vastberaden en praktischer inzien. Toen reeds was er in die scholen eene overheid die ons tegenwerkte, onze propagandamiddelen verbood, onze Beweging bespotte; die onze vergaderingen gedurende groot en klein verlof in dorpen of steden gehouden, beletten, vergaderingen waar de grieven der flaminganten en de taalmiskenning in de officieele en private onderwijsgestichten werden voorgelegd en de oversten en leeraars aan de kaak gesteld, 't geen bijzonderlijk gebeurde in Jezuïeten Colleges, minder in het officiëel onderwijs. In de schoolboeken werden onze nationale helden belastert; Artevelde werd „un ambitieux, un brasseur révolté," men bespotte onze schrijvers en de Nederlandsche Letterkunde in het algemeen. Men leerde ons Frankrijks geschiedenis kennen, en de nationale was eene doode letter. En wanneer we verzet aanteekenden, eene wegzending! En wij bogen het hoofd, luisterden en dachten na. We groeiden op. De vergaderingen werden machtiger. De studentenlanddagen kwamen tot stand; daarna de algemeene landdagen. En de strijd werd heviger: bekamping van wege eene domme, moedwillige bureaucratie in ministeries en gemeenteraden; door onwetendheid of minachting, alsof die strijd voor het behoud eener taal een kinderspel, eene literaire fantasie ware, alhoewel ze uitgebreid werd door gelukzoekers, theaterflamingant en die slechts bedelden om postjes en eereplaatsen door onmachtigen ... Later komen wij hier eens op terug!

Nu waren wij aan Collegie of athenæum ontsnapt: vrij! De Universiteit, de kunst of eene plaats in het werkelijke leven sleepte ons mede. Wij hadden eenige grieven zien herstellen, alhoewel weinig. Wij hoopten ... Een Vlaming laat zich licht paaien; een zonnestraaltje; eene aalmoes licht verblindt hen ...

En nu?

Drie jaren zijn heen . . .

Daar liggen rozen op een graf, droevige rozen Immortellen verdorren in den ouden vunzigen grafkelder, murmelend van Koninklijke smart, van de wan-

hoop eener edele moeder.... Daar zweeft eene schimme om in een rouwkreps gesluierd, de schimme der Vlaamsche maagd, het hoofd gebogen op den boezem, een cypressenkrans leggend op eene tombe. Perelend rollen tranen hare bleeke wangen af.... langzaam rollen tranen....

O volk, spreid palmen en lauwers en buig de knie in den geheimzinnigen grafkelder, waar het vale vlammetje der godslamp pinkelt en over de tombe en in de duisternis schimmen doet wemelen, schimmen prevelend van vroegere tijden, van hoop die is heen en droomen die verdwijnen... Eens zou hij koning wezen, een koning geëerd en geacht, rechtveerdig en goed, de spruit van een Koninklijk geslacht, een koning die zoet scheen als de moederdroom eener beminnende maagd wier lippen wangjes en lipjes kust van poezelige, lachende kinderen, edele beelden harer fantaisie, rein en teeder als Meibloesem en leliënbladeren.... en gebeden ruischten, liefdezangen murmelende.... „Eens zou hij koning wezen, geeerd en geacht...."

het hoofd gebogen op den boezem

Tok, tok... en dat was het noodlot dat klopte... tok, tok... sneller klopte het, en sleurde droomen weg, en hoopen liefde... tok!

Ween, edele moeder van een Koninklijk geslacht, en volk, strooi lauwers en cypressen... Die tijd is lang voorbij...

III. LANDDAG. — HISTORISCHE STOET. — BIJ AVONDLICHT.

'sAnderendaags rees eene heldere zonne boven de stad. Wij noemden haar de zonne der Vlamingen. Het was de laatste dag der feestelijkheden

Wij hadden de nachtrust genoten in eene herberg, doch wat vrij lang. Waarom? Natuurlijk, wanneer we door de donkere straten der stad onze logeerkroeg opzochten, was, meen ik, onze geest in den wijngaard des Heeren. Wij ontwaakten, den mond en de keel droog, en 't scheen of men met hamers in de hersens sloeg: Brugge heeft sterk bier: *bruin bier* en

uitzet, en dat goedje vonkelt en perelt zoo lonkend en lokkend; gulzig gudst en klotst dat door den droogen mond van jonge kerels, die huilen en tieren en....

Bah! den kop in een emmer met water geplonst en men is gezond. De geurige koffie wacht; suiker, brood en kaas en heisa! de stad in, waar de Landdag gaat beginnen.

Duizenden en duizenden waren vereenigd in de ruime zaal der Hallen, waar vroeger de kloeke gemeentenaren vergaderden om te handelen over de belangen van Brugge en Vlaanderen, in de zaal waarin onze verbeelding schimmen zag zweven en tafereelen oprijzen uit het verleden: van de Coninck die gevangen werd genomen om hem tot machteloosheid te doemen, om zijne doorzichtigheid, zijn nadenken en wijsbeleid te beletten. De Coninck zit in den kerker. Breidel stormt de zaal binnen waar de fransche ridders vergaderen en eischt met doodsbedreigen de vrijheid van den wever. Men spot. Breidels stierennek duikt weg in den romp. De neusvleugels bewegen vlug. De lokken slingeren om de sidderende slapen. Hij balt de vuist, botst eenige soldeniers of soldaten op den muur, slingert er een de trappen af.... en hoor, de krijgstrommel slaat, onstuimig rumoer nadert, vermeerdert, stijgt op tot kreten van woede en wraak. De gilden stormen nader; de wevers eischen hun hoofdman. De ridders vluchten... De Coninck is vrij en....

Moedig trad het bestuur der landdagen binnen: dichters, toonkundigen, kunstschilders en andere Flaminganten. En de landdag duurde uren en uren. Redevoering op redevoering die de rechtsverkrachtingen van een volk opsomden, de gelijkheid eischten in onderwijs, leger, bestuur en gerecht werden uitgesproken. Danton had eene donderende redevoering uitgedonderd. Na toejuichingen en gelukwenschen ijlden wij de zaal uit, de trappen af, naar een kosthuis met een vlaamsch uithangbord waar we, voor eenige franken, weêr een slecht middagmaal: bedorven vleesch en erwten opknapten, en eindelijk den stoet gingen bewonderen wiens uitgang door het luiden der klok in den Halletoren werd aangekondigd.

Dat was een pracht van kleedingstukken en zegewagens! onmogelijk daar eene volledige beschrijving van te geven en al het kleurrijke en schilderachtige en historische op te visschen uit het rommelmoeras eener verzwakkende memorie...

De middeleeuwen rezen op met die oude Vlaamsche bevolking, de trotsche kasteelen en burchten en reusachtige kerken. En banieren, helmen, speren, goedendags, schilden wemelden; en overwinnende Klauwaerts en vrouwen van wier lippen ouderwetsche gezangen, droevig en bang, ruischen: „onze mannen zijn gaan strijden..." en die oude muziek ruischte weemoedig, perelen gelouterd in het harte des volk...

Wij zagen daar de Coninck's verlossing uit den kerker, den brand van het kasteel van Male, de Brugsche metten en den zegewagen wanneer de twee volksmannen, staande op een hoop van lijken, den standaard der vrijheid plantten, omgloord van het rijzende morgenlicht.

Men bemerkte het Engelsch gezantschap: bazuinspelers en tromslagers, ridders en vrouwen die bloemkransen droegen; „*Philips de Schoone* en *Johanna van Navarra* op hunne rijk geharnaste peerden, onder een troon-

Dat was een pracht van kleedingstukken.

hemel met lelies bezaaid, triomfantelijk door de straten van Brugge rijdend. Ze zijn fier op hun pracht en zien, de lippen saamgetrokken, met minachting neer op het volk. Doch daar, daar op de groote markt staan de Brugsche

vrouwen, schoon en edel, de Koninginne verblindend door edelgesteenten, zijde en goud. Daar zitten zij op den wagen onder dit verhemelte van zijde. Bloemenstrengen hangen neder en bezwangeren de lucht met heerlijke geurenwalmen. En met Ledeganck zongen wij nu:

En 'k zag een Koningin haar nijd niet wederhoûwen
omdat zij in den stoet van uw volschoone vrouwen,
een stoet van Koninginnen vond.

En de Koninginne eischte wraak. De dwingelandij begon. De Châtillon heerschte: geene vrijheden meer; geen gemeenteleven.

Doch, na lang verkropte woede schoot het volk op en volbracht de Brugsche metten „op den goeden Vridach". Duizenden vreemden sneefden; de Châtillon vluchtte en Brugge was vrij!

Vrij?... Op snuivende bruischende peerden kwamen de ridders uit Frankrijk gesneld, gepluimde helmen op, de wimpels met hunne ridderlijke kleuren zwaaiend. En met zestig-duizend man stormde dat vreemde leger naar de twintigduizend burgers en eenige getrouwe edelen en kloeke baanderheeren, die hunne verdrukkers afwachtten, kloek, als helden op den Groeningherkouter. Vrij wilden zij zijn of dood! En terwijl de mannen vochten en overwonnen, baden de vrouwen. Zij overwonnen en daar stapten zij nu zegepralend voorbij, trofeëen dragend en gouden sporen. Maagdekens strooien bloemen; tonen ritselen en de jeugd, met loover omkranst, danst en zwaait en trippelt in 't rond.

Wanneer de laatste wagen voorbijreed, dan was het een gejuich en gejubel, steeds voortdreunend en voortloopend zoo snel als een vuur kronkelend over de heide. Wij zagen er van Maerlandt en Dante die Brugge hadden bezongen, de maagden van Vlaanderen, Brugge, Gent en andere Vlaamsche steden; de dekens der ambachten, de twee helden te midden van bloemen, festoen, banieren, harnassen, wapens, stoffeering....

Lang staarden we dezen wagen na en boorden dan door de vreugdevolle menigte. Wij wilden zien, nog meer zien.

En 's avonds?

Men zong het lied: „de Leeuw van Vlaanderen", men zwoer bij den Leeuw van Vlaanderen, men dronk aan de Leeuw van Vlaanderen. Men danste en sprong, herberg in en uit, de armen uitgestrekt, met schitterende oogen, waggelend. Tien, twintig glazen bier hadden we reeds verzwolgen. Danton sprong op eene tafel en sprak in begeestering tot het juichende volk. Telkens hij een speech geeindigd had, naderde een medelijdende vriend met eene pint bier in de hand, om zijne heesche keel met een malsche teug te verfrisschen

En ons getal groeide aan: bekenden en onbekenden, studenten en burgers. Wij waren broeders en stormden in eene legendarische kroeg. „Breidel had daar gevochten en menig pintje bier gedronken" zoo wauwelde de winstzieke hospes. En we stonden daar nu, het hoofd ontbloot, met blinkende kaken en vurige oogen doch de aandoening in het gemoed, en luisterden naar

Danton, die sprak van ontslaving en macht... we dronken aan de manhaftige schimme van Breidel.

Dit gebeurde in een klein, donker straatje. Wanneer we uit de kroeg strompelden, bleven Danton en de poëet staan op den dorpel, en, den arm geslagen om den Pegasusbestormer, geeselde de studiosius de Brugsche bevolking in bijtende volzinnen: Brugge dat het kenmerk der verbastering op het voorhoofd droeg door de opschriften in fransche taal. En hij zwoer dat er eens een dag zou aanbreken dat zij ook eens Brugsche metten zouden houden, en die uithangborden afrukken, verbrijzelen, breken en... en... dat er....

Zijn kop deed eene waggeling: links, rechts... voorover... en hij zuchtte... O die drank, dat bier dat giste in zijn brein en de beenen verslapte en de denkingskracht benevelde! En zijn hoofd botste tegen de slapen van den poëet die de schimmen van geveltjes en torentjes, zwarte silhouetten uitstekende op de donkerblauwe lucht, bewonderde en zich droomde in het verleden, in die tijden van vrouwenschaking, van kasteelen en minnezangen. En vlechten hair wild en ordeloos op de slapen, de armen zwaaiend, deed hij eene erotische uitboezeming, terwijl de huilende, schreeuwende gezellen naar de Groote markt waggelden — want het was bijna middernacht — kreet hij terzelfder tijd:

Op brieschende rossen, die stampen en schuimen,
met zwaaiende manen en wuivende pluimen,
ren ik door den duisteren nacht...

Danton hangt om zijn nek. Ze strompelen den trap af, de makkers na...

Haren en kleederen in den wind!...

Er woelt iets in het lichaam van den revolutionair.

Ridder, waarom die jagende jacht?

De schoenen botsen tegen de straatkeien en ze tuimelen tegen eene deur.

'k Vlieg naar 't lieveken, 't blozende kind!
Hourrah, de rossen rennen snel!

Danton zakt neer op een drempel en bromt iets van mooie meiden en dat hij toch zoo aardig is. De poëet slaat den arm om hem, trekt hem recht en dan... op weg naar de Groote markt. Links gelaveerd... hee, nu rechts... en gebromd:

Het schreeuwende meisken in de armen prangend,
op wangen en lippen de kussen vangend,
'k sta op peerden, de muilen vol schuim,
met mijn harte gloeiende fel!
Ridder, waarom die vlucht door het ruim?
'k voer het liefje kussend ter hel!
Hourrah, de rossen rennen snel!

— Hee, Danton, wat zegt ge er van, kerel?

Op brieschende rossen die stampen en schuimen.

„Flink, zeer flink... de hel en kussen... liefde... vuur en..."

Zij drongen door de dichte menigte, die op het plein woelde en krioelde, tot aan de standbeelden in dien valen glans, die de duisternis temperden, oprijzend als Danteske figuren...

Twaalf uren sloeg het op den Halletoren die de menschenzee beheerschte. De groote zegeklok bomde; de muziek speelde, de beiaard rolde trippelende noten door het sidderende luchtruim. De menigte juichte en wij dansten om de beelden waarop een elektrische lichtstroom rolde; wij omhelsden elkander en omhelzend klommen wij op den voetzuil, en daar werd dan het lied der Vlamingen gezongen en gebruld, een zang, beheerschend het machtig rumoer, opstijgend over de menschengolving, begeleid door de muziek en het klokkengebommel en beiaardgetrippel en opklimmend en kronkelend langs de huizen tot boven de toren, over de stede, in reusachtige akkoorden, grootsch en pyramidalisch!

Daar rijzen uit 't verleden
de Karl en Klauwaert op.
Zij hebben stout gestreden,
verplet der vreemden kop.
Hun goed, hun bloed, hun leven,
met mildheid steeds verpand,
Om ons te kunnen geven
het vrije Vlaanderland!

IV. GEBOUWEN EN KUNSTWERKEN. — WEEMOED.

Gouden zonnelicht tintelt op de daken, met bloedroode pannen en blauwgrauwe schaliën beschelpt, en op de trapgeveltjes met hunne wonderbare afwisseling van lijnen en omtrekken, een verrukkend spel van licht en donker. Gebroken en hoekige schaduwen sluimeren koud op den door dauw vochtigen en bruinzwarten grond. Door het reuzelend lindengebladert sluipen zonnestraaltjes en weven wemelende spelende plekjes in het kanaal.

Voor ons eene logge steenen brug waarover eene groen geschilderde boerenkar rolt. Een werkman of een oud gekromd vrouwtje slentert er traag heen. Links uit het kanaal verheft zich, uitgemergeld door het groenachtig water, het Fransche paleis met zijne schilderachtige gevels, afwisselend en grillig gerangschikt, waarachter en waarop bevallige torentjes rijzen. Verder eene opeenstapeling van huizen, laag en klein, gasthoven en paleizen, brokken muren en daken met eene schuinsche speling van licht en schaduw. En verder nog torentjes, daken en gevels met den ouden grijzen Halletoren op het achterplan, terwijl, wat meer ter zijde, de oude Salvator zijne zwarte silhouet in de wemeling van licht doet uitkomen. Eene golvende bladerenmassa rolt uit hoving en tuin en heldert de vuilgele, zwarte en bruine tonen op der

muren, met schimmel en spichtig gras omzoomd. En het zonnelicht legt er schitterende gele tintjes op; wat blauw trilt er in de ronding en de diepte der bladerenmassa's, in de schaduwen die de gebouwen neerplakken, op het kanaal waar wier en lisch welig woekert en witte en gele waterbloemen blinken. Op het water glinstert en flikkert dat licht, scherp schitterend, oogenverblindend schitterend. Donzige eentjes plonsen kakelend met diamantjes op de donzige pluimpjes, en smaragden waarin een tikje wit.

Menigvuldige schilderachtige hoekjes en kanten treft men aan in dit oude Brugge waar men, de ellebogen op de leuning eener brug, kan droomen, eenzaam en geheimzinnig droomen. Hier ligt het water roerloos stil, doodsch en eenzaam als de verlatene straat. Daar ruischt en rolt het tusschen vooruitspringende huizen en hoven waarover zware looverwolken hangen, sluipt dan onder het dikke gewelf eener straat, onder een huis; piept weer een poosje, kronkelt en slingert om overal aardige plekjes te vormen: achter het stadhuis, aan de vischmarkt en de Gruuthuuse enz.

Dit prachtig stadsgezicht aan het Fransche paleis heeft onze verbeelding opgewekt. Wanneer het lichaam zijn lust heeft gehad en men, om de uitdrukking te gebruiken, gezwommen heeft in orgiën en wild enthusiasme, dan mag de geest toch wel eens zeggen: „Stof of vleesch, halt jongen! Ik wil nu ook eens een poosje genot." En het oog wil ook wat, zegt Cremer ergens in eene zijner novellen, alhoewel hij eene flinke meid bedoelt.

En wij gingen op zoek. Wij wandelden langs het kanaal en deden de gras en piertjes oppikkende, kakelende kiekens kwaad heentrippelen en beletten onmeedoogend een hondenvrijerijtje, toen wij kwamen aan de Onze Lieve Vrouwe Kerk, met den hoogsten toren die ooit in baksteenen is gebouwd.

Brugge bezit een overgroote schat van oude gebouwen en kunstjuweeltjes. Wij zullen deze eens vluchtig in oogenschouw nemen. Wij hebben slechts eenige uren ter beschikking en kunnen dus al die hoekjes niet doorsnuffelen, het détail niet opmerken, die schoonheden van architektuur, schilder- beeldhouw- en drijfwerk niet opsommen en waarnemen. Fladderen wij dartel rond gelijk een vogeltje dat schalks zijn kopje steekt door het gebroken ruitje van een kerkraam, rondkijkt en dan vluchtig voortvliegt... wip, hier, wip, daar...

In de Onze Lieve Vrouwe Kerk vinden wij een rijkdom van kunstjuweelen: een vijftigtal schilderijen van groote meesters: *Eene aanbidding* van de *Craeyer*, en *Jezus bij de discipelen van Emmaüs* door *Michel Angelo Carravagio*. Daar is het graf van *Breidel*, waar eene triptiek van *P. Pourbus*, eene *Aanbidding der Herders*, onze aandacht trekt. Verder hebt ge eene triptiek van *B. van Orley: de Kruisiging*, *de Kruisdraging* en *de Kroning;* een pereltje van den Bruggeling *Jan Mostaert: Onze Lieve Vrouw van zeven weeën.*

Hier hadden wij tevens het geluk *Michel Angelo* te kunnen bewonderen in een zijner prachtigste beeldhouwwerken: *eene Madonna*, uit wit marmer gekapt.

Na een stapje gedaan te hebben in eene zijkapel, tot bij de graven van *Karel de Stoute* en *Maria van Burgondië*, verlaten wij de Kerk en treden in het Sint Joris gasthuis. In het bruine gebouw volgen eindelooze gangen

elkander op. Kleine kamertjes komen er in uit. De stilte wordt alleenlijk gestoord door het eentoonige schuiven van een lichten tred over de plaveien of het ruischen van het kleed der liefdezusters, die een witte kap op het hoofd, als schimmen voorbij zweven, eene bede prevelend en de zieken en kreupelen verzorgend. Links is de oude ziekenzaal die 240 bedden kan bevatten; dan de apotheek met hare prachtige meubelen, oude koffers en kannen, en eindelijk zijn wij in het Museum van het oude gasthuis.

Door eene bange ingetogenheid overmeesterd treden wij binnen de zaal, en blijven in stille aanbidding staan voor de volmaakste werken der Brugsche school die in de 15e eeuw Italië en Duitschland naar den eerepalm dong; voor de zes paneelen der St. Ursula kas van *Hans Memlinc*, den schilder des harten, een mystischen droomer en dichter. Daar wordt als een visioen voor de oogen getooverd, blank en puur als lelies, een landschap met eene lichtblauwe trilling van licht: waarin zielen als vormeloos in gazen sluiers met teedere lijnen gehuld, langzaam zweven. De mensch wordt een geest... men leeft in een droom, in eene absolute ideale wereld.

De beulen bedreigen hunne slachtoffers; en toch geene woede op hun gelaat. Geene karikatuurachtige uitdrukking der romantische school, alhoewel de persoonlijkheid, het karakter flink is aangeduid. Een eenvoud van lijnen. En toch leven die beulen door hunne hartstochten, zij hebben een dierlijk genot in het doorsteken der leden dier maagden, die zonder vrees, gesteund door hun geloof, levend reeds in eene andere wereld van idealen en droomen, beurt op beurt, zich aan de beulen overleveren en sterven in hun droom. De rust ligt op hun puur blank gelaat, zoo zacht en toch zoo rijk aan uitdrukking.

Een wonder van fijnheid en gevoelen. Eene teedere harmonie in drapeering en lijnen; eene nauwkeurige uitvoering van het détail: landschap, bloemeken, stoffeering, wapens. De zachte kleur, instemmend met de fijnheid der gedachten, doet u denken aan iets teeder aan een landschap met leliën, als de morgensluiers langzaam zweven en waar er zangen worden gepreveld, een gefluister van hymnen van liefde, in extase . . .

Dit Museum bezit vijf meesterwerken van *Hans Memlinc: de Sint Ursula Kas; het mystische huwelijk van St. Catherina* en *de aanbidding:* twee triptieken, *de sibylle Zambetta* en *de maagd met den appel:* een diptiek.

Eenige andere tafereelen treffen wij er aan: als van *Jaques van Oost*, *de oude* en *Van Oost*, *de jonge „eene maagd met Jezus en Johannes den Dooper"* en de *mirakeleuze vischvangst* van *Teniers de jonge*, enz. doch, niettegenstaande het meesterwerken zijn, doet *Memlinc* hun luister en glans tanen.

Ingetogen verlaten wij het St. Jans gasthuis en komen in het museum der stad Brugge, niet rijk door het getal, maar door de waarde der schilderijen van Meesters der Brugsche school: *Memlinc*, *Lancelot Blondeel*, *Gerard David*, *P. Pourbus*, *Schoreel*, en *Jean van Eijck*, den leider der Brugsche School. Een machtig genie. De modellen zijn niet schoon; geene streelende aangezichten; hij geeft weer wat hij ziet. Geen fijn madonnagelaat; geen lief

Jezuskind. Meer leelijk dan schoon. Doch dat alles is ons voor de oogen getooverd met een glans van schoonheid, met eene statigheid en koninklijken luister der draperijen. De teekening is kloek. De kleur smelt zich niet samen gelijk bij *Memlinc* tot zachte halve tonen; zij is vol en krachtig.

Van het museum begeven wij ons naar de Kapel *van het heilig Bloed.* Eerst de Kapel van den heiligen Basilius, in romaanschen stijl, met dikke cylindervormige zuilen, die rusten op vierkantige voetstukken waaraan zij gehecht zijn bij middel van loofwerk, klauwen en pooten. Deze zuilen verdeelen de Kapel in drie beuken, opgehelderd door een koud bleek licht dat door één venster valt en als wanhopig door de eeuwige schemering tracht te dringen.

Dan hebt ge de crypte, een juweeltje voor de archeologen die beweren dat zij een overblijfsel is der Kapel van het eerste paleis der graven van Vlaanderen, op deze plaats gebouwd door Boudewijn met den ijzeren arm.

Laten wij die naar perkamenten en kelders ruikende oudheidkundigen in het geheime duister der geschiedenis snuffelen en klimmen wij die trap op die aan *de Kapel van het heilig bloed* uitkomt. De gewelven en wanden bieden ons een rijkdom aan van dekoratieve kunst; ramen met geschilderde ruiten; alters in marmer en in kostelijken steen. De leuning der estrade waarop men de relikwiekast tentoonstelt, teekent zich wit af op kleur en verguldsel. De kast, een meesterstuk van drijfkunst, tintelt van goud, edelgesteenten, perelen, cameëen en wapenschilden, tegen elkander opkampend in kleur en kracht. De koffer, waarin de relikwie bewaard wordt, rust op een zeshoekig voetstuk, onderschraagd door zuiltjes versierd aan het onderste gedeelte met heiligenbeelden in louter goud. Rondom het voetstuk is een schakel gevlochten van schilden, geëmailleerd met de adeldomwapens der legatarissen.

Nu komen we aan Sint-Salvator, de oudste kerk der stad, menigmaal veranderd en herbouwd. Een poosje vertoefd bij een beeldhouwwerk van Artus Quellin, dan bij een gothisch alter waaronder de assche rust van Karel-de-Goede, graaf van Vlaanderen, door de Erembouds waarschijnlijk op deze plaats vermoord; en wij komen in de Steenstraat met hare merkwaardige gevels om ons naar de *St. Jacobskerk* te begeven. Hier treft men eene buitengewone verzameling aan van kunstgewrochten: tafereelen, graven, wapenkabinetten, blasoenen. De muren zijn er gansch mede bedekt. Vergeten wij van *Lucca della Robia* niet eene *madonna*, omkranst met bloemen en vruchten, en reppen wij een woordje over *Lancelot Blondeel.* Daar hebt ge een tafereel van dien genialen Bruggeling. Een echte artist, die Lancelot! Wanneer hij eens deftig aan het schilderen was, dan wierp hij palet en penseel in een hoek zijner ateliers en greep den beitel; moede gebeiteld, snuffelde hij in boeken, nam potlood en papier en in het jaar 1546 overhandigde hij aan den magistraat van Brugge de plans voor een kanaal dat Brugge, toen in verval van handel en nijverheid, zou verbinden met de zee, nabij Heijst.

Dit plan bleef zonder uitvoering. Heden heeft men die gedachte weder opgevat en Brugge zal een kanaal en eene zeehaven hebben. Zal het welstand en volksleven in de verlatene stad wederbrengen? Zal dit volk weêr groot, machtig worden, vrij? En zal die beweging het Vlaamsche gevoelen en kunst doen herleven in de harten der verbasterde Bruggelingen?

De begeestering was machtig; geld is er gewonnen... doch karakterloosheid grijpt dat volk weer aan; de vernietiging sleept zich voort... door die muffe gebouwen en die lange, bleeke kloostergangen, in die begijnhoven met grijze muren en witte gordijntjes aan de vensters... Brugge?

Dáár is een oud aristocratisch gebouw. Door de in lood gevatte vensterruitjes der duffe kamer, somber van kleuren en met cordouaansch leder behangen, rijst een straaltje der ondergaande zonne en weeft op de eikenhouten kast een gouden streep, waarin duizenden stofjes wemelen en dansen. Daar in die neerdrukkende eenzaamheid sleept zich een ouderling voort, of zit een sombere silhouette, in stomme mijmering, schouders en nek ineen gekromd en het hoofd gedrukt in de enge borst, met waterzucht in de beenen, arm aan bloed, het hart en den geest koud als de kilte der oude kerken en gebouwen en kelders: een wrak van een schitterend geslacht, steunend op de laatste kenmerken zijns adeldoms en van het verleden... En de oude kucht, kucht... En geen kracht in de spieren, geen bloed in de aderen...

De adel van Brugge zieltoogt: Brugge is verlamd, krachteloos... het verleden is schitterend... en de toekomst?...

NACHTELIJKE BATTERIJBOUW

DOOR

CONRAD VAN DE LIEDE.

„Nog een sans-atout robber, voor slot? Willen we?"

„Ik kan niet; 't is mijn tijd. Ik moet mijn laarzen nog gaan aantrekken, en mijn werkjas, en ...."

„O ja! dat is waar! Je hebt batterijbouw, hè! Nou, je boft ook niet met het weer."

Neen, boffen deed ik zeker niet, met het weer.

De drie seriecommandanten, onder het genot van een kop thee ....

Het was in den zomer, in het hartje van Juli, en de drie seriën hadden gedurende de twee eerste dagen, die ze op de Oldebroeksche heide reeds hadden gesleten, bizonder prachtig en warm weer getroffen. Vandaag ook was het snikheet geweest.

Natuurlijk kon dat echter niet zoo blijven.

Na het diner was de lucht gaan betrekken; vòòr hun tijd waren de stompe toren van Elburg, en het witte station Elburg-Epe aan het gezicht onttrokken; en het verste voorwerp, dat we nog maar flauw konden zien, door den

regen heen, was het laboratorium, aan den voet van den „knobbel."

Van een wandeling over de heide na het middagmaal, had niets kunnen komen; we hadden onze koffie nog juist onder de beschuttende warande der cantine kunnen gebruiken; maar toen werd het al kil. We misten den prachtig gesterden hemel; we konden niet turen naar het regelmatig verdwijnen en weer opschitteren van het draaiend licht van Urk's vuurtoren; het was buiten triestig en koel, en daarom was ons clubje maar naar binnen getrokken, om in een paar robbertjes whist zijn leed te verzetten. Het was daar anders wel benauwd, met die massa groote petroleumlampen, den sigarenrook en de nog eenigszins in de localiteit hangende etenslucht. Wel hadden eerst aan beide zijden de ramen wijd opengestaan, maar tochtvreezers voelden de strooming van de koele, door den regen verkilde lucht al te zeer; en een rij spui-openingen was gesloten geworden.

't Was nu elf uur. En om twaalf uur moest ik in rooilijn „bezoeking" zijn, om daar toezicht te houden op den nachtelijken batterijbouw, tot den volgenden morgen zes uur.

De drie serie-commandanten, onder het genot van een kop thee om de leestafel geschaard, hadden al eenigen tijd zitten beraadslagen, of zij den batterijbouw niet zouden doen staken, nu de regen al harder en harder begon neer te vallen. Natuurlijk volgde ik met belangstelling hunne gestes en gelaatsuitdrukking. Maar helaas! de uitslag van hun besprekingen zou niet gunstig zijn! Toen het elf uur geslagen was, had ik nog geen aanzegging gekregen, dat ik niet behoefde te gaan „batterijen."

.... te gaan «batterijen.»

Ik moest me dus klaar gaan maken, en ik begaf me op weg naar mijn tent.

Toen ik buiten de cantine kwam, bleek het, dat het minder regende dan een poos geleden. Als die regen nu maar ophield, zou het zoo erg niet zijn. Maar als het weer begon, zooals daar straks, zou ik beneden achter den Heesberg in rooilijn „bezoeking", mijn plezier wel opkunnen.

Zoo uit de helder verlichte cantine komende, was het buiten pikdonker, en het rosse schijnsel der weinige, verspreide petroleumlantaarns was in die duisternis niet bij machte, den weg naar en langs de tenten waarneembaar te maken. Ik struikelde dan ook een paar maal over een scheerlijn of over een haringkop, en mijn humeur, dat al een beetje geleden had door dat lamme regenweer en het vooruitzicht op een ellendigen, eeuwenlangen nacht, werd er niet beter op, toen ik al uit de verte zag, dat mijn oppasser weer niet had gedaan, wat ik hem gezegd had.

Ik had hem gelast, tegen een uur of elf, licht in mijn tent te ontsteken,

zoodat ik die gemakkelijk zou kunnen vinden, en, er eenmaal in, niet in het donker zou behoeven te scharrelen naar mijn lantaarn.

Maar jawel! Nu moest ik de tenten tellen, of liever hun toppen, die zich gewoonlijk tegen de lucht afteekenden. Maar die achtergrond was pikdonker, en de linnen tenten in de duisternis al even grauw. Het ging dus moeielijk, doch eindelijk had ik mijn tent, de dertiende in de rij. Dáár was het bordje, dat ik had laten aanbrengen; daar was het wegje van witte kiezelsteentjes; ik zag die wel niet, maar voelde en hoorde ze knoerpen onder mijn voeten. Ik was er. Maar, waarachtig! Mijn tent was potdicht! Die lamme oppasser!

Het zware linnen was, door het ingezogen vocht, opgekrompen; de scheerlijnen waren niet behoorlijk ontspannen, en hadden zich aanmerkelijk ingekort; de tent stond zoo strak gespannen als een trommelvel. Het was niet mogelijk, de lussen van de baan, die den ingang sloot, los te maken van de houten knevels. Het linnen was sliknat; onaangenaam om aan te voelen bij de pogingen, die ik aanwendde door trekken en duwen, om meer speelruimte aan de lussen te geven. Ik kon dat ook niet gedaan krijgen, de tent was te nat.

Dan maar eerst de scheerlijnen losser gemaakt! Met eenige strubbelingen ging het, en ik kon een kleine opening maken, om naar binnen te kruipen. Het natte, druipende linnen streek langs mijn gezicht en hield me door zijn stroefheid tegen.

Maar ik kwam er toch in, al was ik doornat geworden onder al die werkzaamheden in den steeds neervallenden regen.

Gelukkig vond ik spoedig mijn kaars, en na weinige seconden verlichtte de heen- en weer waaiende vlam de nauwe ruimte. Dadelijk echter volgde weer bijna volslagen duisternis, toen „de pit vet haalde". Doch toen flikkerde ze weer op, en juist, toen de kaars rustig brandde, wrong zich een politiemuts, daarna een hoofd en eindelijk een stel schouders door de opening, die ik gemaakt had. Mijn oppasser verscheen.

Ik joeg hem met een hartelijke schrobbeering weg, en ging over tot mijn toilet. Ik stak mijn voeten en beenen in dikke, zware vetlaarzen; jas E werd aangetrokken, daarover mijn burnous met kap; nu pet D op het hoofd gedrukt; sigaren, tabak, pijp en lucifers in de zakken; en klaar was ik voor den nachtelijken dienst.

.... daarover mijn burnous met kap.

Ik blies mijn kaars uit, maakte de tent zoo goed mogelijk achter me dicht, en ging nu op weg naar de kampstraat, om te zien, of de werkploeg was aangetreden, en om orde te stellen op den afmarsch.

Een donkergrauwe, lange massa golfde in de straat op en neer: het waren de aangetreden mannetjes. Van onder was die grauwe hoop iets lichter, door de witte werkbroeken. Hier en daar bescheen het schuins vallende licht van een petroleumlantaarn een slaapdronken gezicht.

„Is alles present?"

„Ja wel, luin't," klonk het vlak achter me, van een onderofficier, dien ik niet had gezien, „behalve drie."

„Waar zijn die?"

„Ze worden uit hun tent gehaald, luin't! Wijnman! ben je er?"

Ik hoorde een paar doffe slagen van een „kampstok" tegen den strakken wand van een der tenten; een paar gefluisterde en gemompelde woorden; een struikeling; en allen waren present.

Ze marcheerden nu af met een sleependen pas, lang niet gelijkmatig en veerkrachtig.

Mijn oppasser voegde zich bij me, met een lantaarn. Ik zou het kortere pad nemen, dat zich over en langs den Heesberg slingerde. De troep volgde den breederen, maar omloopenden weg, naar beneden en achter den Heesberg om.

Het regenen had gelukkig geheel opgehouden. Toen ik buiten trad, na in de cantine nog een cognacje te hebben genomen, en uitgeleide gedaan was geworden met: „houd je taai!" of „slaap lekker!" enz. van mijn collega's, die lekker binnen konden blijven of hun stroozakken opzoeken, was mijn moed veel hooger gerezen, dan die daar straks, in de nattigheid, was.

Snel stapte ik over het perk voor de cantine; dat durfde ik nu, in het donker, wel doen. Nauwelijks was ik buiten het licht, dat door de ramen uit de cantine naar buiten viel, of ik stuitte als 't ware tegen de zwarte duisternis.

Doch daar stond op eenigen afstand mijn oppasser met de brandende lantaarn. En nu vooruit! de duisternis in! Een heen en weer bewegende lichtkring, met een donker hart, en in vier sectoren verdeeld door de schaduwen der vier hoekspijlen van de lantaarn, onttrok een rond stukje bodem, om ons beiden heen, aan het algemeene zwart.

In die, zich verplaatsende lichtvlek, kwamen de Ericastruikjes te voorschijn, schitterend van vonkjes, reflectiebeeldjes van de kaarsvlam in de regendruppels, die aan takjes en bloesems schommelden; witte kiezelsteentjes in een fond van zwarte aarde; gele plekjes, waar het zand door de donkere bovenkorst was heengebroken. Putten met zware slagschaduwen, die ze nog dieper deden schijnen; bultjes, die door hun uitgebreide, donkere schaduwvlakken, tweemaal hooger leken, dan ze waren, verschenen en verdwenen, als de lichtcirkel ze omvatte, of er over heen streek naar andere kuilen en terpjes.

Toch ging het in 't eerst goed; het door den „heiluitenant" aangelegde pad naar beneden, was gauw gevonden en gemakkelijk te volgen, daar het

rechtloopend den „knobbel" afvoerde. Ik had mijn lantaarn dan ook nog niet noodig; maar die was al vast aangestoken voor later.

Toch had nu en dan een kleine tuimeling plaats in een, door het den „knobbel" afstroomende regenwater, uitgeholde kuil. Het ging echter goed, zoo afdalende langs een gebaand pad. Verderop verhieven zich eerst rechts, en toen links, donkère lange hoopen: de batterijen in verschillende rooilijnen.

Na een kwartier loopen, waren we, zonder groote ongelukken, beneden gekomen, en aangeland op den breeden, zanderigen weg: de hoofdrooilijn.

Nu kwam de groote moeielijkheid aan. Aan de overzijde van dien breeden weg kwam het pad uit, dat we verderop moesten volgen. Over dag was het gemakkelijk te vinden, haast niet te missen. Maar nu!

We zwierven heen en weer....

We begonnen langs den kant van den weg te loopen, om het smalle, half door heideplanten overgroeide wegje te zoeken. Maar dat ging zoo maar niet! We liepen heen en terug, slingerende om de plaats, waar ik de uitmonding van het pad veronderstelde. Het was maar niet te vinden; het verborg zich hardnekkig. Het licht van de langs den grond zwevende lantaarn veroorzaakte zulke lange, zwarte schaduwen, dat, wat niet begroeid, maar zand was, in die donkere schaduw viel en zich niet afteekende tegen de omgeving. Daar vonden we een inham in de begroeide heide, en dachten het wegje gevonden te hebben; we sloegen het in en vielen in een kuil of stootten tegen een hoop plaggen. We zwierven heen en weer, maar zonder succès.

En ik kon niet te veel tijd besteden aan dat zoeken, want mijn collega,

dien ik ging aflossen, hunkerde naar mijn komst, en had alle recht, om te eischen en te verwachten, dat ik op mijn tijd zou komen.

Ik gaf het zoeken op en besloot, dat we in Godsnaam maar regelrecht zouden afgaan op de lantaarn, boven op den Heesberg. Waren we eenmaal daar boven op, dan zouden we de in aanbouw zijnde batterij van zelf wel vinden, ons richtende naar de lantaarns, die den nachtelijken arbeid verlichtten, en die we vandaar uit zouden kunnen zien.

Dus vooruit maar! over de hobbellige, verraderlijke hei! Ik had licht bij me; de groote gaten en greppels zou ik dus wel kunnen ontwijken.

Maar dat licht was een vloek!

Buiten den lichtkring was het pikdonker; buiten de sfeer van mijn lichtbron was absoluut niets te zien.

Aan dien lichtkring op den bodem raakte overal in de ronde een absoluut zwart donker. Dat donker smolt onmerkbaar samen met de eenigszins lichtere lucht. Het was, of we in het midden waren van een diepen, ronden kuil, waarvan de wanden onder vrij steile helling omhoog rezen, tot drie-, viermaal mijn lengte boven onze hoofden, en welke wanden hun voet hadden daar, waar de lichtkring van de lantaarn ophield. Die beschenen ruimte was de bodem van den trechtervormigen put. En die put wandelde met ons mee; de wand vòòr ons week terug; de wand àchter ons sloot op; op zij drentelde ze mee. Die wanden naderden, of weken terug, naar mate de lantaarn heen en weer zwaaide. 't Was een vreemd, benauwend gevoel; dat oploopen tegen een haast steilen, steeds terugwijkenden wand; dat stéeds gevolgd worden door de duisternis achter ons; dat stilzwijgende medewandelen naast ons. We gingen een stap rechts: de put ging mede rechts; een stap vooruit: de put ook. De heide klemde zich aan ons vast, als betooverd; ze liet ons niet los; ze volgde ons, ging met ons mede; sloot ons in, alsof ze deel uitmaakte van ons beiden.

Ik wist, dat het gezichtsbedrog was, zinsbedrog; maar toch was het zoo duidelijk, dat een vreemd, benauwd gevoel me bekroop.

Daar vielen we, ik en mijn oppasser, eensklaps in een kuil. De kaars doofde uit en we stonden op in het diepste duister. Goddank! want de put was weg, met zijn benauwende wanden; en ik voelde, weer òp den grond te staan, in plaats van diep er in.

't Was voor de eerste en laatste maal geweest, dat ik met een lantaarn, bij zulk een duisternis, de heide zou ingaan.

In 't eerst zagen we niets. Onze oogen gewenden zich langzamerhand aan de duisternis, en we begonnen iets te onderscheiden. Maar heel veel toch niet.

We sleepten ons nu weer voort door de hoogopgeschoten Erica, met zijn taaie, kromme stammetjes, die zich langs den bodem uitstrekken, en dan met takjes omhoog steken. Mijn burnous was al tot bij de knieën doorweekt, door het strijken langs dat natte heidekruid. Zelfs mijn laarzen bleken niet waterdicht te zijn, bij dat voortdurende schuren langs de met regendruppels overladen plantjes.

Hoe zou mijn oppasser het echter daarbij stellen, in zijn linnen werkbroek en lage riemschoenen?

„Zeg, Pieterse! je bent zeker doornat! hé!"

„Nou, meneer, of ik!"

„'t Spijt me, kerel! maar ik dacht, dat we het pad wel zouden vinden. Je mag, als je wilt, teruggaan, want voor jou gaat het zoo niet!"

„Ik zou liever meegaan, meneer. En alleen zou ik den weg terug zeker niet kunnen vinden. Als ik weet waar we op 't oogenblik zijn, nou, dan..... en om van nacht rond te dwalen op de hei, daar heb ik ook niet veel zin in. En ik ben nou toch eens nat!"

„Vooruit dan maar! Morgen krijg je een borrel van me."

Pieterse had wel zin in een praatje. 't Was al zoo lang zoo innig stil geweest; een stilte, waarin alleen het ritselen onzer kleederen langs de heideplantjes gehoord werd.

„Nou, meneer, maar op 't moment zou een spatje beter smaken, dan...."

Een nieuwe struikeling stelde paal en perk aan Pieterse's familiarizeering in den dop.

We togen verder. Het werd nu klimmen, tegen den Heesberg op. De Erica greep onze voeten beet en haakte er over heen, de slippen van mijn burnous bleven er aan hangen, we struikelden in putten en kuilen, en stieten tegen rugjes en plaggen. Waar we een intenser donkere plek op den duisteren bodem meenden te onderscheiden, en daar een kuil vermoedden, en er dan overheen wilden stappen, schopten we tegen een met heidekruid dicht begroeid bultje; en waar we effen grond dachten te vinden voor onze voeten, vielen we in een kuil of greppel, die door de breed uitgebreide Erica arglistig was verborgen.

Reeds lang had ik in de diepten der heidegolvingen de lantaarn op den Heesberg uit het oog verloren. Waar we waren wist ik niet. Maar, dat we nog niet over, of op den Heesberg gekomen waren, bemerkten we maar al te goed aan het vermoeiende klimmen.

„We mogen wel oppassen, meneer, voor die kuilen," zeide Pieterse. „We kunnen ze nou niet zien."

Daar had hij wel gelijk aan. Oppassen was de boodschap. Op den Heesberg zijn putten, ontstaan door het grintgraven, en die kuilen zijn soms vrij diep en kunnen iemand leelijk laten vallen.

„Daar zijn ze, meneer!"

„Wie?"

„Wel, de jongens aan 't graven!"

En ja, daar zag ik nu ook, aan mijn linkerhand, nog in de verte en in de laagte, eenige lichtpunten: de lantaarns, die den arbeid verlichtten.

We waren afgedwaald, maar nu toch boven op den Heesberg, die niet zoozeer een enkele hoogte is, maar een langwerpige, rugvormige verheffing van den bodem. Gelukkig waren we langs de grintgroeven heengetrokken. Het bleek nu, dat de lantaarn op den Heesberg was uitgegaan.

Ik liet de mijne nu weer aansteken, om mijn collega mijn komst te doen merken.

We daalden nu in de richting der lichten, die plotseling op onregelmatige

tijdstippen verdwenen, als een der werkers of kruiers er voor langs ging. Dat verdwijnen en weer verschijnen van het licht was het eenige blijk, dat daar menschen waren, dat daar gewerkt werd.

Het ging nu prachtig; we vonden zelfs een pad, dat beloofde, ons naar de batterij te zullen voeren.

De lichten werden grooter en helderder; eindelijk hoorde ik een zacht gedruisch, dat langzamerhand aansterkte; eindelijk het knarsen en piepen van een kruiwagenrad op de planken der stralen, het schuren van veel spaden in den kiezeligen zandgrond, het neerploffen van opgeworpen aarde, nu en dan enkele woorden.

Daar naderde een zwaaiende lantaarn.

„Ben jij daar, van de Liede?" klonk uit het duister boven die lichtbron.

„Jawel! Ben jij het?"

„Ja!"

Na enkele momenten onderscheidde ik mijn collega, die in de lichtsfeer van mijn lantaarn opdook.

„Ik ben blij, dat het zoover is! Het was hier niets leuk, hoor!"

„Neen, dat begrijp ik. Enfin, jij bent er af, en ik moet nog beginnen. Zijn de mannetjes er nog niet?"

„Neen. Die komen zeker achter langs. Maar ik zal je al vast op de hoogte brengen van den stand van het werk. 't Is alleen maar opwerpen van de borstwering, de bekleeding staat al heelemaal. Dus 't is niets anders dan graven en kruien."

We deden de ronde over de half opgeworpen aarddekking en in de gracht, die den noodigen grond opleverde.

Hier en daar vonden we in donkere hoeken slapers en luilakken, die verschrikt opsprongen, als we ze opwekten uit hun sluimering of peinzerij van nietsdoen.

„Als je ploeg nu maar gauw komt! Dan kan ik weg."

„Ik hoor niets. Ik ben intusschen maar blij, dat de regen is opgehouden."

„Ja, maar dat is maar voor een poosje geweest. Ik denk, dat je een onweer krijgt."

„Och kom!"

„Neen, bepaald. Het licht al een heelen tijd, en hoe langer zoo sterker. Kijk, alweer!"

„Ja, waarachtig, nou zie ik het ook. Ik heb er niet op gelet, door al dat gesukkel in de hei, en het was achter me!"

Werkelijk lichtte het nu vrij sterk. Een onweer zou wel niet uitblijven.

Uit de verte naderde nu een onbestemd, schurend geluid, veroorzaakt door het nederzetten van de vele voeten der aflossing. De af te lossen werkers luisterden met gespitste ooren, en brachten elkander de blijde mare over.

Daar marcheerde mijn troep op. De werkers lieten hun gereedschappen in den steek, traden aan, en na eenige momenten gingen ze op weg naar de legerplaats.

„Nou, adieu, hoor! Ik ga maar met de lui mee, dat is zekerder."

Daar gingen ze heen. Ze waren vroolijker dan mijn mannetjes, zij gingen hun stroo opzoeken. Een „rendowee-rendoo!" uit veel kelen, klonk nog lang uit de verte.

Mijn mannen waren spoedig ingedeeld in ploegen, en deze in gravers, kruiers en grondverspreiders. De ploegbazen waren aangewezen, en alles was in vollen gang.

Het was nog droog, maar het lichten werd sterker en sterker.

Ik had een sigaar aangestoken, en liep het werk rond. Waar de gloeiende kool van mijn tabaksrol verscheen, vermeerderde de ijver, reden de kruiwagens vlugger, vlogen de opgegooide scheppen zand en grint verder en hooger.

....zij gingen hun stroo opzoeken.

Hier en daar stonden op den grond lantaarns met brandende kaarsen, die een kleine oppervlakte om zich heen verlichtten. In het donker bewogen zich de werkers onzichtbaar, maar hoorbaar, en schoven de kruiers achter piepende kruiwagens langs schuine planken naar den bovenkant der halverwege opgeworpen borstwering. Dáár scheen het licht der lantaarns op een grijzig witte broek, elders weer op een gelaat, dat, slaperig, idioot, uitstak onder de politiemuts, waarvan de achterklep in den nek was neergeslagen.

Na een paar maal rond te zijn geweest, zette ik me neer op een stapeltje beddinghout, nabij een der twee zestienmanstenten, die dienden tot opberging der gereedschappen. Daar was het stikdonker, want alleen aan de zijde der gracht waren lantaarns geplaatst.

De heide was stil; geen geluid van de golvingen en ruggen kwam tot me. Het steeds sterker wordende weerlicht verlichtte nu en dan ver verwijderde bergjes en heuveltjes. Het zacht rommelen van ver verwijderden donder klonk als een aangestreken bassnaar. Als accompagnement klonk het piepen van een wielas, het stooten van een paar schoppen op elkaar, het neerploffen van het zand in de kruiwagens en het ritselen van grint en grond, die uitgestort werden op de optewerpen borstwering. Nu en dan klonk een gesmoorde vloek, als een der werkers een schop aarde over zich heen of in den hals kreeg; of de aanmaning van een der onderofficieren-ploegbazen tot minder ijverige werkers.

Daar verlichtte plotseling een bliksemstraal de omgeving met zijn hel blauwachtig licht. De lijn der wordende borstwering teekende zich in grillige punten af; en daartusschen en daarboven hier een lange gestalte, achter een vierkanten kruiwagen, met vooruitgebracht been; dáár een grondverspreider, kromgebogen, met een voor zich uitgestrekte schop, die juist de schep zand had weggeslingerd.

Daarna diepe, diepe duisternis, en na eenige seconden een indrukwekkend, dreunend gerommel, rollende van rechts naar links en terug, naderende en terugwijkende, en uitstervende in een donker mompelen in de verte.

Alle geluiden van kruiwagens, en schoppen, en stemmen klonken luider en duidelijker in de nu volgende stilte; 't was of de luchtlagen de geluidsgolven sneller, sterker voortplantten. De stemmen klonken scherper en schriller; de stooten der schoppen tegen elkaar klonken hooger en metaalachtiger; het piepen der wielen was krijschen geworden.

Weer een straal, die heller licht uitfonkelde, heller blauw, haast blauwwit. Nog dieper duister daarna; langer donderen en rommelen; stootend rommelen met wegrollenden nagalm, en dan een plotselinge bons.

In den lichtblauwen glans betrapte ik enkele gedaanten, die het werken ontliepen, en naar de tenten vluchtten.

Dikke, zware regendroppels begonnen te vallen; hier een, dáár een. Een groote drup valt op de kool van mijn sigaar, spat uiteen bij het stuiten van zijn val; mijn vuur dooft uit en mengt zijn sissen met het spetteren van het water.

Een zacht suizen in hoogere luchtlagen; het suizen wordt ruischen; daarbij voegt zich het ritselen der dichter neervallende regendruppels tusschen de Ericaplantjes.

Het ruischen omhoog wordt harder, en overstemt alle andere geluid; en daar gudst een hemelvloed neer!

„Schuilen!" roepen de ploegbazen, en alle werkers vluchten in de tenten. Het is een loopen en stampen in den doorweekten grond; een hoorbaar dringen en douwen bij de tentopeningen; een hoorbaar neervallen van lichamen onder het beschuttende linnen.

Weer een bliksemstraal, vurig en tongig. De regen stroomt harder, sterker neer, met een luidruchtig gedruisch, alsof al de regendruppels tegen elkaar stooten en pletsen; ze vallen op de strak gespannen tenten neer, als tromstokken op het kalfsvel. Het is een ratelen, een kletteren, dat hooren en zien vergaat!

Met moeite verover ik een plaatsje in een der tenten. De wand is doorschijnend geworden, doortrokken als ze is van water, dat nu langs de oververzadigde draden omlaag stroomt De bliksemstralen, die nu dichter op elkaar volgen, schijnen er doorheen. Het blauwe schijnsel verlicht de aangezichten, die lijkkleurig, vertrokken, naar boven staren.

Een vreeselijk licht; een krakende slag, scherp, krijschend als linnen, dat gescheurd wordt!

Een rilling gaat door allen heen, van angst, van schrik; als de slag plotseling ophoudt, ruischt een zucht uit al die monden, die beklemd, den adem hadden tegengehouden.

„We verdrinken!" klinkt het plotseling.

Het water stroomt de tenten binnen, over den grond, waarop we zitten, heen. Het komt in grooter massa's, het spat op tot tegen de opgetrokken knieën der zittenden.

Ik loop naar buiten. Een bliksemstraal, zich vorkend, neerschietend en weer opstijgend, verlicht den geheelen omtrek. Bij dat licht kan ik zien, wat er gebeurt.

Beken, stroomen regenwater schieten, vallen omlaag langs de helling van den Heesberg, naar ons toe. Diepe voren, ravijnen zijn al uitgesneden in den harden grond; en het water springt en gudst over steenen en dammetjes en verspreidt zich in de kleine kom, waarin de batterij wordt opgeworpen. De gracht is gevuld en stroomt over; de kuil was al lang vol geloopen en zendt het overtollige water naar onze tenten. En van boven valt het in stralen, dikke, ronde, massieve stralen.

„Er uit!" roep ik, het donderen schier overschreeuwende. „Er uit! geulen graven voor afvoer!"

Alle hens zijn aan 't werk, om kanaaltjes te graven, die het water zullen afvoeren naar dieper gelegen plaatsen. Er wordt gegraven, gespit, geboord onder het doldriftig woeden der elementen. Er is overvloed aankomend water, we staan in een plas, die voortdurend hooger rijst. Het bliksemt en dondert onafgebroken; vreesachtigen beven en trillen; de snorbaard van een oudgediende licht met vreeswekkenden glans; er zijn er, die huilen van angst, als ze dat zien; ze krimpen in elkaar, als ze gehuld worden in lichtende lucht en geschokt worden door scherp geknetter.

Maar we werken en graven.

En de zondvloed van boven vermindert in kracht, dijt uit tot malschen regen. Het bliksemlicht gaat gelijken op een ontstoken windlucifer, het rommelen op brommen.

Van den Heesberg stroomt nog steeds water, maar we worden het meester, en als het onweer is uitgewoed, staan we in slikzand, maar droog.

Het onweer trekt af. Het bliksemen is verminderd tot weerlichten, een enkele maal nog doorklieft een bliksemschicht de lucht, als ten afscheid; het donderen is brommend rommelen geworden, met plotselinge rollingen dichterbij.

De mannetjes verademen en worden vroolijk, nu die verschrikking is door-

staan. Ze lachen de vreesachtigen uit; ze lachen om hun natte kleeren, om den modder, dien ze verwerken moeten.

Een zachte regen blijft aanhouden, maar die deert niet meer, na zoo groote excessen.

Een enkele ster, tusschen zwarte wolken, blinkert aan den hemel. Die ster lacht als 't ware, bemoedigend, opbeurend. Een tweede vertoont zich wat later, maar haar glans is geringer. Want daar, in het Oosten, begint de lucht te klaren, begint het te grauwen. In plaats van een egaal zwart, nu zonderling gevormde wolklagen en wolkmassa's, wier omtrekken langzamerhand zich meer gaan afteekenen, door de onderscheiden tinten van donkergrauw tot halflichtgrijs.

Het licht der lantaarns schijnt rooder, al rooder en rosser, naarmate de kim lichter grauw wordt. Nu vertoonen zich schaduwen in holten en kuilen, aan de randen en kanten van aardhoopen en voorwerpen, dáár, waar daar straks nog alles schaduw was, wat viel buiten de scherp afgeteekende lichtsfeer der kaarsvlammen. De vuilwitte werkbroeken der werkers beginnen meer uit te komen, een eindje daarboven een flauw lichter plekje van het gelaat, dat boven dien broek schijnt te zweven, nu de natte blauwe werkkiel nog onzichtbaar is door donker. In de gracht wriemelt en golft het; omtrekken zijn daar nog niet te onderscheiden; het lijkt wel, of de bodem zelf in beweging is, heen en weer schuift, zich opheft en weer daalt, onregelmatig met ongelijkmatige golvingen.

Het wordt lichter en lichter, of beter: grauwer en grijzer. De enkele sterren, die door de gescheurde wolken heenstraalden, verdwijnen achter een grijs gordijn, een grijzen nevel, die de ruimte tusschen aarde en hemelwelf schijnt te vullen. Alles wordt duidelijker, de mannetjes worden al half zichtbaar, de beweging der armen, die met de schop de aarde omhoog werpen, of in de kruiwagens vóór hen. De scheppen opgeworpen grond zijn al haast te volgen in hun klimming en daling; de overzijde der gracht, waar de zwarte bovenlaag zich gaat afteekenen tegen het daaronder liggende grijsgele zand, neemt den vorm aan van een onregelmatige, tandige lijn; er vormt zich een verschiet, dat toeschijnt als een grauwe achtergrond, dichtbij, met onbestemde, vloeiende golflijnen; de tenten vormen driehoeken tegen de steeds lichter wordende lucht; alles wordt helderder, scherper begrensd; de kruiplanken zijn geen struikelblokken meer, de lijnen van fascines en schanskorven der bekleeding komen te voorschijn, spoedig daarop de kronkelingen der vlechtingen. De lichtkring der lantaarns krimpt meer en meer in; nu schijnt alle lichtstraling der kortgebrande kaarsen zich niet verder uit te strekken, dan tot de vier glazen wanden; eindelijk heeft alle licht zich geconcentreerd in de kleine vlam, die onmachtig is zich te doen gelden tegen de omringende helderder lucht. De Heesberg is duidelijk te onderscheiden met den staak er op, die later de roode veiligheidsvlag zal dragen. Naar alle zijden is al verder te zien. Maar niet heel ver, want de dampkring is vervuld van een lichtgrijzen nevel.

Ik zie eens op mijn horloge, want ik vind, dat ik al heel lang beneden ben geweest. Dat lichterworden ging spoedig, maar al die overgangen, die talrijkheid van perioden gaf den indruk van een langen tijd van dagworden.

Het is pas halfdrie!

Nog drie en een half uur voor den boeg! Mijn mannetjes zijn gelukkiger dan ik; die worden om drie uur afgelost. De nieuwe ploeg is bepaald al onder weg.

Er komt steeds meer leven en vroolijkheid onder de werkers. Er vliegen kwinkslagen over en weer; luid lachen mengt er zich onder, als deze of gene onhandige kruier zijn vollen wagen laat omkantelen, en hij zelf half mee opzij duikelt.

Maar het gedruisch van graven, van het knarsen der wielen, van het neerploffen van zand en grint, wordt overstemd door een ander geluid in de natuur.

Boven onze hoofden klinkt een stjirpen en tierelieren; het komt niet van de heide, niet van voor, niet van achter, niet van rechts of links, maar van boven, en daar van uit alle richtingen. Het is een verward geruisch, dat zijn oorzaak schijnt te vinden in de luchtdeeltjes, boven om ons heen. Het wordt luider en luider, dat het alles overstemt; dat we onze stemmen moeten uitzetten, om verstaan te kunnen worden. Wat mag dat zijn?

Het is afkomstig van de leeuweriken, die, in grooten getale, hoog in de lucht hun kringen beschrijven, onder hun schril, vèr-klinkend tierelieren. We kunnen ze niet zien, door het grauw heen; maar ze vliegen en zwalken daar boven, gewekt door den komenden dageraad en zacht, onhoorbaar opgestegen naar die hoogere luchtlagen, vanwaar ze de naderende zon wellicht kunnen waarnemen. Het is een vreemd, zonderling geluid, dat daar zoo van boven op ons nederdaalt.

De leeuwerik is de eenige vogel, die de heide rond de legerplaats bij Oldebroek bewoont. Dikwijls had ik zoo'n gevederd schepseltje met oogen en ooren gevolgd, als het hoog boven in de lucht rondzwierde in wijde kringen, nu eens verdwijnend achter een zacht voortdrijvend wolkje, waarboven het uit steeg, dan weer zóó hoog zich verheffende, dat het aan het gezicht ontsnapte. Maar hoe hoog ook, toch waren de tonen waarneembaar, toch kon de vlucht van het vogeltje gevolgd worden door het omlaag trillende tierelieren. Tot de leeuwerik plotseling stilzweeg en steeds grooter wordende, als een vallende steen neerschoot, en dan, op eenigen afstand van den grond, schuin omlaag zweefde en langs het heidekruid streek, om te verdwijnen onder een hoogopschietende Ericaplant.

Geen schooner gezang, dan dat van den leeuwerik! geen ander zoo dichterlijk, harmonieus opwekkend!

Maar nu! Van alle zijden klonk dat tierelieren! en geen leeuwerik was er te zien; geen der vele, die nu hun morgenlied deden hooren.

't Was, of de dampkring zelf dat geluid voortbracht!

't Was, of de lucht zong en juichte!

Nog verzonken in de diepe aandoeningen, die dat concert uit hoogere sfeeren in me opwekte, had ik geen oog of oor voor de naderende aflossing. Eensklaps klonk van vrij dichtbij een luid gezang, een luid geschuifel van veel voeten.

Daar kwam de aflossing aan; een breede, donkere massa, voortgolvende over de paarsgroene heide, een chaos van wriemelende beenen en armen.

„Aflossen!"

Een luid „hoera!" der nachtwerkers begroette de nieuw aangekomenen en het lang verbeide wachtwoord.

De schoppen werden in de aarde gestoken, de halverwegen gekrooien kruiwagens werden neergezet; uit allerlei hoeken en gaten en kuilen verrezen gestalten, die zich naast de anderen opstelden onder dringen en andere teekenen van blijdschap en tevredenheid.

Er was spoedig orde gesteld op de indeeling. Het werk werd vervolgd met meer opgewektheid en lust. De afgeloste ploeg sloeg den weg huiswaarts in, en verdween langzamerhand in het grauw verschiet.

De gezichteinder had zich intusschen uitgebreid, doch de grijzige nevel had nog niet geheel plaats gemaakt voor doorschijnende luchtlagen. Het was even drie uur.

Maar daar in het oosten werd het rozig, oranjeachtig; en daar schoten de eerste stralen der dagvorstin naar boven. De gloedbol zelf was nog onder de kim, maar haar schuin omhoog geworpen stralen klaarden hemelwelf en dampkring.

Als uit een mist doemde de heide op, steeds verder. Golvingen en ruggen verhieven zich, braken los uit den grauwen wand; het grijs werd blauwiggrijs, blauwgrijs, grijsblauw. Het tierelieren der tallooze leeuweriken hield op; ze waren teruggekeerd in hun onder de Erica verborgen nestjes.

Daar golfde een zonnestraal langs de heide, verguldende de randen der hoogten, tintelende, en parelende en schitterende in de regenkraaltjes, die aan de takjes van het heidekruid trilden.

De zon ging op!

Ze verfde de heide goudgroen, met paarsen overtrek van bloesempjes; ze kaatste terug op witte kiezelsteentjes en heiparels; ze bestraalde de zwarte, van groeisel ontbloote plekken; ze sprankelde licht over de gladde naalden der verwijderde mastboschjes in het noorden; ze overgoot het linnen der tenten met helderwit; ze straalde warmte en levenslust uit over den doornatten, verkleumden officier, die door duchtig heen en weer stappen, de kilheid van zijn klamme plunje trachtte te bestrijden.

't Was dag, Goddank!

Ja, dag! maar toch pas kwart over drieën, half vier!

De zon rees hooger, met haast waarneembare snelheid van klimming! De stralen werden warmer, ze deden goed.

De heide was nu in helder licht, baadde zich in heerlijken glans. Hoewel wazig, was nu alles duidelijk waar te nemen: dáár een doelbatterij; iets ter

zijde schijven van hout of linnen, de laatste bollende onder den zachten druk van den morgenwind; naar rechts de toppen der telefoonpalen in rooilijn A, uitstekende boven de hoogere heuvelkling; links de mastboschjes, hier scherp vooruit springende, dáár zich terugtrekkende in een chaos van wolkerig groen, en daartusschen, er in bijtend met spitse hoeken, de groene paarsbloeiende hei.

Dat surveilleeren werd eentonig. De minuten kropen om, die wijzer scheen steeds te staan op hetzelfde punt, bij elk nieuw te voorschijn halen van het horloge.

Zou het dan nooit zes uur worden!

Daar dreunde een zware knal over de stille heide, voortrollende tusschen de bulten en ruggen, stuitende tegen den boschrand in het noorden, terugkaatsende en heen en weer geduwd tusschen al die hindernissen, en dan zacht uitstervende als een verwijderde donder. En tusschen dat rommelen door, het schetterende hoornsignaal, verzacht door den grooten afstand, met heldere uithalen en vroolijke, scherpe trillers.

Het morgenschot! De reveille! Half vijf!

En nu, terwijl de zon hooger stijgt, overtrekt de heide zich weer met een dunnen nevel, een vochtigen dauw, eerst dun en blauw en doorschijnend, dan wat witter en dichter. De verwijderde voorwerpen duiken meer en meer onder in die langzaam wassende nevelzee. De gezichteinder krimpt in, totdat de zon al die nevels tot zich zal optrekken en de lucht, boven de heide, zal doen trillen van hitte.

De tijd schijnt stil te staan! Die laatste anderhalf uur duren ontzettend lang! En dan, de slaap begint mee te spreken! 't Is of er geen eind aan komt!

Eindelijk verschijnt op den Heesberg eene donkre gestalte. Mijn opvolger!

En daar ga ik den weg weer op, dien ik zes uren geleden zoo erbarmelijk had afgedaald.

Nu kan ik mijn pad wel vinden, bijgelicht door de stralende, schitterende zon. Nu geen sprake meer van verdwalen, geen kwestie meer van vallen in niet vermoede kuilen, van struikelen over gemaskeerde bultjes. En toch was mijn tocht niet gemakkelijk, want ik was moe en slaperig.

Het kronkelende pad brengt me op den Heesberg.

Daar ligt de legerplaats voor me, tintelende in de zonnestralen! De pavilloens, de cantine, de rijen helschitterende officierstenten, met het kazernegebouw als rooden achtergrond, meer naar rechts een zee van witte tenten, afstekende tegen wacht en hospitaal; en de driekleur, die vroolijk wappert, over alles uit!

Ik bereik spoedig de hoofdrooilijn, en vind het pad, dat ik moet op „knobbelen." Eerst is het nog vlak, dan begint het te rijzen, langzaam, maar vermoeiend.

Het kampement verdwijnt, doch dan steken weer uit: de topeinden der bliksemafleiders op de verschillende gebouwen, langzamerhand de daken, de goten,

de ramen en deuren, en daar sta ik weer voor de cantine. Mijn maag jeukt verschrikkelijk naar het ontbijt, en daarom ga ik binnen.

Aan de lange tafel zitten verspreid de collega's, die zich te goed doen, vóór de oefening.

„Zoo! Hoe heb je het gehad? Beroerd hé!"

Ik vertel wat van mijn wedervaren, en als de collega's zich opmaken naar

Aan de lange tafel zitten verspreid de collega's.

de batterij, waaruit ze moeten vuren, zoek ik mijn tent op, om de verloren nachtrust in te halen, want ik ben vrij van het morgenvuur.

Ik sluit mijn tent dubbel en dwars, gooi mijn natte plunje uit en schuif onder de dekens, begeerig naar slaap. Maar die blijft lang uit; want slapen over dag kan niet iedereen; gáán slapen zeker niet.

En reeds donderen en dreunen de schoten uit de batterijen in rooilijn A. B. C. enz. eer Morpheus me komt opzoeken. Maar eindelijk komt hij toch, en ik droom van allerlei, eer ik Pieterse's woorden hoor en begrijp:

„Half twaalf, meneer!"

Maart 1892.

TRISTITIA RERUM

DOOR

POL DE MONT

ristitia rerum! .... Heerlijk dichterwoord,
vaak uitgesproken, doch te schaarsch be-
[grepen.

— Gevoelt gevoelloos hout? Ziellooze stof —
heeft zij een ziel dan? Kan het levenlooze
meeleven met wat leeft? Ligt in 't mysterie
van wat ons oog níet ziet, ons oor níet
[hoort,
een band verborgen tusschen mensch en
[plant,
een medevoelen tusschen mensch en stof,
als tusschen mensch en mensch en mensch
[en dier?

Niet altijd spot de stof, met saterstronie,
met wat wij lijden, noch versiert Natuur
zich met haar mooiste mooi, wanneer wij treuren,
om straks te weenen, als wij vroolijk zijn....
Ook zij spreidt op onz' wreedste wonden soms
den purpermantel van haar medelijden,
en zelfs het nietigst voorwerp toont, bijwijl,
voor menschensmart zijn eerbied, zoo niet *méer?*

Voorwaar, voorwaar, een oude wonde moet ik
wreed openrijten, als ik dít vertel....

Wij waren saam voor 't laatst. De halve dag,
dan gansch de veel te korte winternacht,

waren gevloden, als geschrokken wild,
eer nog twee arme menschenkindren al
het saamgeleefde en saamgeleden Wel
en Wee, ter hellicht slechts, herleven konden . .

Mijn brieven en úw brieven; al de verzen,
voor U geschreven; al de liedren, samen
geleerd en vaak gezongen: Schumann, Schubert,
Chopin en Robert Frantz, Wagner en Grieg,
't werd al op nieuw genoten, woord en zang,
en geen van beiden sprak met slechts één woord
van dát alleen, dat beider hart nochtans
vulde tot barstens toe....

'k Vergeet het nooit:
juist had ik, tranen smorend in mijn stem,
dood meer dan levend, 't wondre lied gezongen,
dat Siegmund zingt, dien wondren meiënnacht,
als Siegelinde hem in de armen zinkt, —
toen, in de stilte van den wintermorgen,
heel ver, heel zacht, een klok drie uren sloeg,
ons scheidensuur....

En — wonder: of, die stonde,
in de eindloos groote stad de torens alle
elkaar toeriepen deze maar van smart,
zóo klonken, twintigvoudig, steeds verschillend
in klank en rhythmus, ver, van kerk tot kerk,
de drie metalen slagen, in ons harte
door 't pijnlijkst echo lang, lang nagedeund.

En Mürger's lied, 't weemoedig-schalke, klonk mij
op d'eigen stond, duidlijk en scherp, in 't oor:

„*Entre nous maintenant, n-i ni, c'est fini!*
Je ne suis plus qu'un spectre et tu n'es qu'un fantôme,
Et sur notre amour mort et bien enseveli
Nous allons, si tu veux, chanter le dernier psaume...."

Mi, ré, mi, do, ré, la.... Pas cet air, ma petite —!
S'il entendait cet air que tu chantais jadis,
Mon coeur, tout mort qu'il est, tressaillirait bien vite,
Et ressusciterait á ce DE PROFUNDIS!"

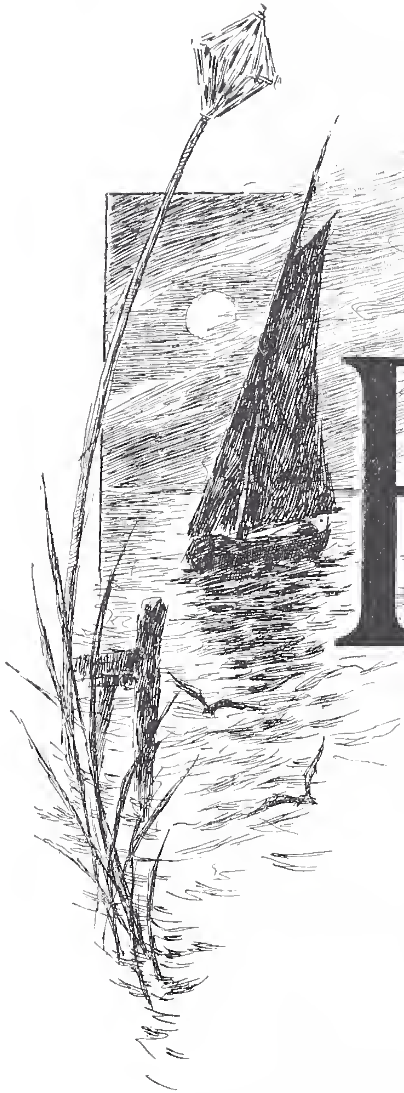
Geen woord ontviel mij. IJlings stond ik recht,
sloeg mijn *caban* vlug om, en, in een langen
ijskouden meer dan warmen zoen uw lichaam
voor 't laatst aan 't mijne pressend, zag ik, sidderend,
verbleekend vast, wijl Gij, in bitter snikken,
uw aanzicht in mijn boezem bergend, beide
uw armen om mij vlocht, en snikte, snikte,
en spraakt van „blijven" en van „vluchten"... en... —

toen zag ik, huivrend, hoe op uw klavier
op eens de lamp verflauwde; hoe de vlam
als 't waar van pijn ineenkromp, dan weer, worstelend,
opflakkerde, vijf, zes, tien maal, — eerst snel,
heel snel, dan trager weder, zwakker immer,
tot zij, in éens, na nog een laatsten genster
gelost te hebben, — als een stervende,
die de oogen sluit voor eeuwig, — uitging, mij
en U in 't donker hullend van dien nacht,
beeld van het donker, dat ons beider zielen
voortaan omhullen zou — heel 't leven door....

MORGANA

DOOR

POL DE MONT

Bestaat gij waarlijk dan, o Voorgevoel,
of kan alleen de dichterfantazie
— een tweede Fee Morgana — 't
[spiegelbeeld
ópkleuren doen van naadrend heil of
[onheil? . . . . —

'k Zat op mijn kamer. — Open stond mijn
[venster.
Het was een Zondag en een dag vol zon.

Op 't breede wandelbolwerk, vlak vóor mij,
zong door de trotsche beuken, versch in 't groen,
de lentewind om strijd met de eerste vogels.
Vanwaar ik zat, zag ik de takken wuiven,
nu óp dan neer, nu links dan rechts, terwijl,
de bruine stammen langs, goudstralen dansten . . . .

En over 't makadam liep rusteloos
geschuif van voeten; — gaan en komen, komen
en gaan versmolten tot een effen grijs
gerucht, waaruit, bijwijlen slechts, het rinkelen
van hakkespoor of slepend sabelstaal
geel- of helwit optinkelde tot mij.

Zij kwamen heel van verre, — honderd, duizend,
— wie kan het zeggen? — komend: stil geslof,
schoorvoetend schier, dofzwart; dan sneller, scherper,
ópbruinend naar mij toe; heel duidlijk straks
vlak onder 't venster, klinkend, als geluiden,

die 't zonlicht zou verlichten; dan weer, doffer
wegbruinend, — zwartend dra, wég in 't gedrang
van 't eindelooze gaan.

Toen trof, o wonder!
mijn oor in heel die zee van schreê bij schreden,
een vreemd gerucht, een voetstap, heel-heel ver,
ook heel-heel zacht, — een gaan als over zijde
of mollig dons, en toch zóo duidlijk hel
als 't klinglen van elk klokjen in het spel
des karillons, als 't in den Winter vriest
bij stillen nacht....

Fluweelig kwam hij aan,
doch vast en zeker tevens, als de stap
van een, die weet wáar of hij gaat, en wezen
wil, wáar hij gaat. — En sterker werd de slag
bij ieder naadren, maar niet harder toch,
en — of de zonnige lucht hem had hertooverd
tot klank van gouden snaren, golfde hij
goudgonzend door mijn gretig drinkend oor
tot in mijn hart....

Tot, plotsling, of de wandlaars
verzwonden waren, elk geluid verstierf
op slechts dien éenen, gouden voetstap na....

En ik moest rechtstaan, of ik wilde of niet,
en — of een machtiger dan ik mijn schreden
bestuurd had, trad ik recht op 't venster toe,
starend naar buiten.

En daar stondt Gij zelve!
Daar stondt Gij zelve, in al de pracht der jeugd,
een vlinder naziend, die, op roode wieken,
in grillige bochten fladderde om d'aronskelk,
bloeiend als sneeuw vóor op mijn raamkozijn....

En zóo als toen, zóo zal ik steeds U zien....

Of zonnestralen in uw lokken laaiden,
zóo blond waart Gij; uw ziel lag in uw oog
als 't beeld der maan soms op een vijver drijft;
uw vurigroode lippen leken, lachend,
't van rijpheid kervend ooft van den granaat,
en op uw wangen lag de zoete schijn
van rozig licht in lampen van albast.

— Een korte pooze bleeft Gij zoo; — dan sloegt Gij
uw oogen neer en, onverschillig, traadt Gij,
vorstlijk van gang, 't hoofd door de zon bekroond,
diep tusschen 't volk, waar 'k U niet volgen kon....

DOOR

J. B. H. ASBEEK BRUSSE.

Zij hadden dien nacht niet geslapen, dien laatsten nacht voorafgaande aan den grooten dag, waarvan al weken te voren hunne gedachten vervuld waren, als ze gedachten genoemd kunnen worden die blijde kinderillusies van iets onbestemds, wonderbaarlijk heerlijks, dat hen geheel bezielde van den vroegen morgen tot den laten avond.

In hunne droomen mengden zich weder die zalige gewaarwordingen zooals ze ondervonden in dien nacht na het groote kerstfeest, toen ze zich zoo gelukkig gevoelden; waar heeren en dames hen zoo heerlijk hadden doen genieten en die ze aanzagen voor de prinsen en prinsessen uit het tooverland waarvan grootmoeder hun altijd zooveel verhaalde. Duizende lichtende engelenkopjes lachten hen weêr blijde toe en deden hunne harten sneller kloppen van zalige kinderlijke blijdschap. Bij al die blijde verwachting werden hunne tranen spoediger opgedroogd als ze zagen hoe vader in dronkenschap moeder weder sloeg.

Zij waren dan ook den laatsten tijd eens zoo graag naar school gegaan, bij alles wat door sommige kameraadjes, die het laatste jaar tot de gelukkigen behoord hadden, verteld werd, voor alles van die groote zee, waarop vader gevaren had, dien grooten waterplas, dien ze zich het best voorstelden bij de haven waar de schepen lagen, maar die toch veel grooter moest zijn, reusachtig groot, zonder einde. O, en dan de heerlijke duinen, die ze zich dachten als bergen, waarvan vader hen wel verhaald had, hooge bergen enkel van zand, waar de nieuwe spoordijk niets bij was. En dan ook zoo bruin te zien als hunne makkertjes, zoo gebrand door de zon, waarin ze den geheelen dag vrij mochten spelen, zonder gedreigd of geslagen te worden door vader, of moeder in huis aan allerlei dingen te moeten helpen, waartoe hunne zwakke krachten dikwijls te kort schoten. Zij waren voor dag en dauw op en mochten dien morgen

hunne zondagsche kleederen aantrekken en behoefden niet naar school. Op het bepaalde uur werden ze door moeder naar den trein gebracht waar reeds vele hunner kameraadjes, waarmede ze eenige weken in eene gezonde zeeplaats gingen doorbrengen, vergaderd waren. Ofschoon met een gevoel van droefenis, veroorzaakt door het afscheid van moeder, die hen thans dubbel zoo lief was, gingen ze toch opgewekt in den waggon en vergaten ook al spoedig hunne vrees voor het stoompaard onder het levendig gesnap en de nieuwe omgeving. Wat scheen de zon helder buiten de groote stad en wat leek hen de wereld groot, hoe wekte hen de zoete lentelucht op en deed hunne harten sneller kloppen. Hunne oogen tintelden van al hetgeen zij voorbij zagen vliegen, wel angstig snel, maar o! hoe mooi al die afwisseling van land en water, die weilanden en sloten, waarop koeien en paarden hen vliegensvlug voorbijsnelden en dan al die vreemde gezichten als de trein ergens stilhield, die menschen die ze zich dachten tot eene andere wereld te behooren.

Halfdronken door al het vreemde, stapten ze uit op de plaats van bestemming, waar vriendelijke menschen hen al spoedig op hun gemak brachten door een vriendelijken blik of een hartelijk woord, iets wat hun thuis zoo zelden te beurt viel. O, wat was het heerlijk dat mulle zand, waarin de voeten zich zoo moeielijk voortbewogen, wat werden ze warm gestoofd door de gloeiende zon boven hunne hoofden, maar hoe weinig werd die vermoeienis geteld in die frissche opwekkende gezonde lucht, alles sprak hen hier van nieuw leven en thans begrepen ze het eerst waar op de zondagschool gesproken en gezongen werd van Gods goedheid, nu zouden ze zijne wonderen ook aanschouwen. In het prachtige huis, waar ze al dien tijd mochten wonen kregen ze, na eerst een flink bad gebruikt te hebben, waartegen ze eerst wel erg hadden opgezien, maar wat hen later zoo opgewekt deed gevoelen, volop te eten en te drinken, dikke boterhammen en zooveel melk als ze maar wilden. O, toen dachten ze zich in luilekkerland, de boterhammen smaakten als koek en de melk als honig. Na zich aldus behoorlijk te hebben versterkt, zagen ze met verlangen uit naar wat hen buiten tegenlachte, die groote heuvels van enkel zand en daarboven die zonnige diepblauwe lucht. Met wilde vreugde werd dan ook de aankondiging tot eene wandeling in de nieuwe omgeving begroet; thans zouden dan hunne verwachtingen vervuld worden, zij zouden de groote zee zien.

Met eene mengeling van vrees en blijde verwachting begaven ze zich opweg wederom door het mulle zand, maar nu zooveel frisscher onder den invloed van gezonde lucht, een verfrisschend bad en een versterkend maal. Bij eene kromming in het duin waait hen plotseling een krachtige zeewind in het gezicht en iets verder strekt zich eensklaps aan den horizon eene platte groene vlakte voor hen uit. Sprakeloos staan ze onbeweeglijk stil als onder den invloed van iets vreemds, iets overweldigend vreemds; dat is de angstig verwachtte, de groote zee. O, wat maakt ze een machtigen indruk op hunne jonge zielen, hoe verbluft en onthutst, hoe vol vrees, maar ook hoe rijkhalsend nieuwsgierig maakt ze die kleine onbeschaafde, onverwende menschenkinderen, de groote eeuwigruischende waterplas. Hunne eerste gedachten gaan naar moeder, waar-

aan ze thans voor 't eerst weder denken, om bij haar een schuilplaats te zoeken en verklaring te vragen voor wat hen zoo diep ontroerd. Maar moeder is thans zoo ver van hen verwijderd, hoe ver, daarvan kunnen zij zich geen denkbeeld maken, maar zeker wel door landen en even groote waterplassen. De aantrekkingskracht van het vreemde verkrijgt de overhand en weldra hollen ze de groote zandbergen af, aangetrokken door het machtige natuurtafereel. Het is hen, wanneer ze zich naar omlaag spoeden, alsof ze zich storten in de zee zelve, die hen bij elke nadering al meer schijnt te omvatten.

Aangrijpend, wonderschoon schouwspel, die eerste ontmoeting met den machtigen waterkoning, voor den volwassen mensch zoowel als voor het kind. Vooral op het laatste, nog niet door de wereld ontgoocheld, maakt ze een grootschen, blijvenden indruk, en bovenal op het kind uit de lagere volksklasse,

Sprakeloos staan ze onbeweeglijk stil. . . . .

meerendeels ruw opgevoed in eene donkere, vunse omgeving en tot vroege rijpheid voorbeschikt. Hoe pakt zij ze aan die naturen afgehard en verschrompeld door ontbering en ondeugd van vader op kind, geboren in een duister van grove liederlijkheid en egoisme, het treurig gevolg van harden handenarbeid, van onwetendheid, onbekendheid met den zielenadel van de menschelijke natuur. Zij krijgen onbewust een voorgevoel van iets verhevens, dat ze vereenzelvigen met God, van wien ze nooit iets begrepen hebben, al gingen ze zoo graag naar de Zondagsschool, daar hoorden ze vader niet vloeken en kregen ze geen slaag, daar was het zoo rustig en gevoelden ze zich zoo thuis, maar begrijpen neen, dat konden ze thans eerst waarom vader zoo slecht was en moeder zoo goed. O, wat gevoelden ze zich nu gelukkig, was moeder nu ook maar hier, dicht bij hen, dan konden ze ook genieten van al dat heerlijks, dan zou ze zeker niet weenen als vader haar schold of sloeg, maar toch neen, daarvan waren ze overtuigd, vader zou hen hier niet slaan, als hij ook hier

was. Den eersten avond buiten gingen ze vroeg naar bed, want ze waren moe, o, zoo moe van al dat ravotten en jolen, van al die vreugde en heerlijkheid. In hunne droomen mengden zich vreemde visioenen. Zij waren in den hemel, gedragen door een zee van licht en zweefden naar hartelust rond in de oneindigheid, vrij, onbelemmerd in hunne bewegingen, eene liefelijke muziek doortrilde hun geheele wezen; ze zagen de boosheid der menschen op de aarde en keerden er zich huiverend van af, maar iets was er toch wat hen herhaaldelijk op de boosheid deed nederzien, een onbeschrijflijk heimwee, een droef verlangen; maar thans wisten zij het en gevoelden ze zich volmaakt gelukkig, hunne blikken daalden neder op een kerkhof, waar twee gestalten, schreiende in elkanders armen over een grafzerk waren heengebogen. Het waren vader

.... ving een dag vol afwisselend genot voor hen aan.

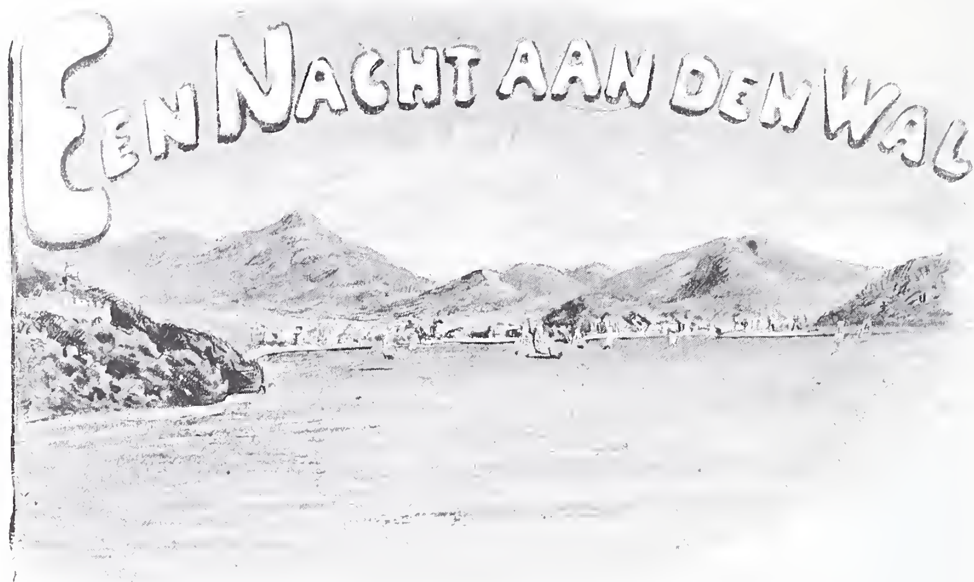
en moeder, door gemeenschappelijk leed hereenigd, thans wisten ze dat ook vader hen had lief gehad, even lief als moeder, maar de zonde der wereld, de ellende had hem verblind, thans wisten ze dat ook vader op den goeden weg was en zich ook eens naar hen zou begeven. Den volgenden morgen werden ze vroeg gewekt en ving een dag vol afwisselend genot voor hen aan. Zij mochten zich vermaken naar hartelust en hadden zich nog nooit zoo opgeruimd gevoeld, vooral het baden, waartegen ze eerst zoo hadden opgezien werd voor hen een waar genot. Dat spartelen en ravotten in het water, waarmede ze vroeger zoo weinig kennis gemaakt hadden, deed hen al spoedig na eene lange wandeling of de eene of andere vermakelijkheid in de open lucht, waardoor hen het zand tot in mond en oogen gestoven was, naar eene reiniging verlangen. Thans gevoelden ze de verfrisschende kracht van het water, wat ze vroeger nooit gekend hadden. Spoedig teekende zich een gezonde blos

op hunne bleeke gezichtjes, ze werden gebruind en gebronsd door de zon en het water. Hunne longen verruimden zich, hunne eetlust werd gezond, hun slaap ongestoord, hun tred veerkrachtig. Aan terugkeeren dachten ze dan ook niet, hun terugdenken aan het ouderlijk huis teekende zich af als eene donkere schaduw bij al wat ze hier genoten, dan bekroop hen een groote vrees, een iets waarvoor ze terugdeinsden, welke bitterheid slechts door de gedachte aan moeder een weinig verzoet werd. Te denken dat ze weder naar het ouderlijk huis zouden terugkeeren, was hen eene onmogelijkheid. Na een verblijf van eenige weken werden ze dan ook als uit een aangenamen droom wakkergeschud bij het bericht dat hun vertrek spoedig op handen was. Op een heerlijken zonnigen morgen moesten ze de plek vaarwel zeggen, waar ze zooveel genoten hadden, om tot hunne vroegere bekommernissen terug te keeren. O, wat viel hen dat afscheid hard van al dat schoons, al dat heerlijks, waarvan ze thans de waarde dubbel gevoelden, die groote zee, dat zonnige duin, die frissche lucht, die liefderijke behandeling, wat ze weêr moesten verwisselen voor eene ongezonde omgeving, vol ondeugd en slechtheid.

.... en werden ze overstelpt met hare kussen.

Weder zagen ze die afwisseling van landerijen, doorsneden van sloten, bevolkt met jonge spartelende watervogels, die weilanden waarop koebeesten lagen te herkauwen en veulens ronddartelden, weder bij een station, dat in en uitstappen van reizigers, die menschenmassa waar ze zoo lang van verwijderd waren geweest. Eindelijk hield de trein in hunne geboorteplaats stil en werden ze bij het uitstappen verdoofd door het gedrang en gegons om hen heen, zoodat ze zich eerst geen rekenschap konden geven van hunne omgeving, zoo viel moeder hun plotseling op het lijf en werden ze overstelpt met hare kussen. O, wat zag moeder bleek, die vond dat zij er zoo gezond uitzagen, zoodat ze eerst hare eigene kinderen niet in hen herkend had. Veel hadden ze te vertellen van alles, zelfs vader toonde zich vriendelijk bij de uitingen hunner onschuldige blijdschap, ook hij gevoelde den terugslag van deze onbedorven gemoederen, gereinigd door eene gezegende omgeving.

Maar toen de eerste vreugde van het wederzien bekoeld was, overviel de beknellende invloed van het dagelijksche, ruwe leven hen weder met besliste zekerheid en verslapte bij hen al spoedig de goede indrukken van eene gezonde omgeving, slechts nu en dan flikkerde de herinnering er aan bij hen op als ze hoorden spreken van God en zijne goedheid, want deze hadden zij ook eens gekend.

Een Nacht aan den Wal

DOOR

JAN H. JUNIUS.

Op onze gewone rondreis langs de eilanden in de Caraïbische Zee waren we, na ons op verschillende plaatsen meer of minder goed geamuseerd te hebben, eindelijk aan het laatste station gekomen, dat we zouden aandoen, voor we naar onze kalme ligplaats in het Schottegat op Curaçao terugkeerden.

Het begin van de reis, die zes weken had geduurd, was stormachtig geweest en het bezoek aan de ouderwetsche Spaansche steden op de Noordkust van Zuid-Amerika had, voor ons adelborsten, niet dat genoegen opgeleverd, dat we er ons van hadden voorgesteld. Wel hadden we oude forten gezien en kathedralen uit den tijd der Spaansche overheersching, maar we hadden nergens kunnen dansen en we hadden op geen dier plaatsen een pic-nic gehad of iets dergelijks. Op San-Domingo was het beter geweest; reeds den eersten avond, dat we aan den wal waren, was er een volksfeest, waarbij de menschen elkaar met bloemen en met meel gevulde eierdoppen wierpen, doch daar wij de bedoeling ervan niet dadelijk begrepen en van sommige eieren vergeten was ze leeg te blazen, was dien feestavond met een hevige kloppartij geëindigd. De volgende dagen hadden we ons daar beter geamuseerd, evenals tijdens ons verblijf op St. Thomas, een Deensche bezitting, waar we tegen Kersttijd

kwamen en een schitterend bal bijwoonden, dat ter onzer eere gegeven werd. De dagen na het bal gingen we met de dames, die we op de danspartij hadden leeren kennen, en die voor een groot deel ook aan boord waren geweest natuurlijk, de winkels rond om de Christmas-uitstallingen te bewonderen. Gewoonlijk eindigde zulk een winkeltocht met een prettig avondje en een paar dansen bij de eene of andere familie. Op Charlotte Amalia, de hoofdplaats van St. Thomas, hadden we flink genoten en slechts noode hadden we afscheid genomen van het eilandje, maar daar de dienst gewoonlijk geen rekening houdt met de wenschen der jonkers waren we met of zonder lust in 't einde van December op de buitenreede van St. Martin voor de hoofdplaats van het Nederlandsche gedeelte, het stadje Philipsburg, ten anker gekomen.

St. Martin behoort voor een gedeelte tot de Nederlandsche Antillen en voor het andere tot de bezittingen van Frankrijk.

Na de beschrijvingen, die we van Philipsburg en de amusementen aldaar hadden gehoord, was onze verwachting niet erg hoog gespannen, terwijl het vooruitzicht, zoowat eene week lang in de batterij te moeten staan om toezicht te houden bij de halfjaarlijksche ernst-exercitiën met het zware geschut, onze illusiën niet verhoogde.

's Avonds al vrij laat waren we in het donker ten anker gegaan en hadden toen niet veel meer van het eiland gezien, dan eenige lichtjes langs het strand, doch den volgenden morgen, toen wij om half zes aan dek kwamen, had de aanblik van de reede onze verwachtingen toch verre overtroffen en het denkbeeld bij ons doen ontstaan om, als er na het schieten nog tijd over was, eens aan den wal te gaan kijken.

Somber, maar grootsch strekte zich de ruime baai voor ons uit, ter rechterzijde afgesloten door een hoog en steil voorgebergte, terwijl aan de linkerzijde zacht glooiende, dichtbegroeide heuvels elkander als golven opvolgden, uit zee naar het binnenland.

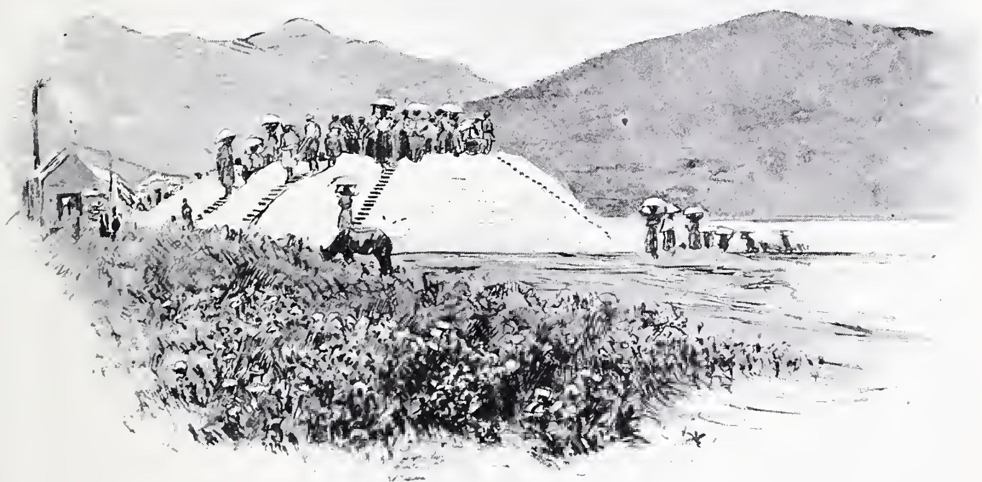
Het vroege licht tooverde de schoonste schaduw- en lichtpartijen op de als met een groen tapijt overdekte heuvelreeks, die in de verte donkerblauw wegstierf en samensmolt met de bergen midden op het eiland. Van den voorsten heuvel liep een smalle kam van grauwe klippen, waartegen de golven met woest geweld uiteenspatten, tot ver in zee uit, en beschermde van die zijde de binnenreede tegen de wild aanschietende zeeën. In 't midden, tusschen de steile rotsen en de heuvels ingesloten, strekte het dal zich uit met het stadje, waarvan we de stroohutten langs het strand konden onderscheiden, terwijl de betere huizen en het spitse kerktorentje boven het weelderige groen der tropische gewassen uitstaken. Op den achtergrond tegen de berghelling hier en daar een wit landhuis, terwijl op den voorgrond op de binnenreede en het grauwe strand een menigte vaartuigen van allerlei vorm en grootte in de meest schilderachtige wanorde verspreid lag. Maar het meest verheffende van het panorama, dat zich voor ons ontrolde, was zeker wel dat kleine witte gebouwtje met zijn bastions en schietgaten, waarboven, aan een langen vlaggestok, de Nederlandsche driekleur vroolijk haar banen ontplooide in het

frissche morgenkoeltje en helder afstak tegen den donkergroenen achtergrond. Trotsch op zijn ongenaakbaarheid, ziet het fort Amsterdam, fier over de baai heen als om den vermetele te tarten, die het zou wagen het stadje aan zijn voet, waarover het de zorg is toevertrouwd, aan te randen.

Na het vrij sobere ontbijt, waarvan de hoofdschotel bestond uit gort „van den Koning" (nl. rantsoen) daar alle overbodige luxe, als jam, sardines en dergelijke reeds lang van de tafel verbannen was, weerklonk al vrij gauw het appel in de batterij en begon voor ons jonkers een toestand, waarin de eenige afleiding was een of ander, naar ons idee onverdiend standje, van den batterijcommandant, die ons meer beschouwde als een noodzakelijk kwaad aan boord dan wel als steun voor hem, zooals wij ons zelf zoo graag beschouwden. Bedoelde batterijcommandant, een luitenant ter zee 1e klasse, was een norsch mensch met een vervaarlijk lange snor, en een paar doordringende zwarte oogen, die elk kattekwaad, dat we hadden uitgehaald, onmiddellijk doorzagen. Behalve zijn weinige voorkomendheid scheen hij ook een slecht memorie te hebben. Ik voor mij geloof ten minste niet, dat hij zich kon herinneren ooit zelf adelborst te zijn geweest, want het minste vergrijp of de geringste tekortkoming, waaraan wij ons schuldig maakten, werd onverbiddelijk streng, niet alleen gegispt maar ook gestraft.

Toen de reglementair voorgeschreven schoten zonder ernstige gevolgen voor onze vrijheid waren afgeloopen, zouden we nog een dag op de reede blijven en van dien tijd maakten we gebruik, om een bezoek aan het plaatsje te brengen. De batterij-chef, dien we eerst om toestemming moesten vragen, verleende die met het welwillende „Hoepel maar op, de geheele week heb ik niets dan last van jelui gehad en vandaag kan ik je ook niet gebruiken." De overste was vriendelijker en gaf ons bij de vergunning om van boord te gaan tevens den raad, om eten en drinken mee te nemen, daar op het eiland niet veel te krijgen zou zijn. „Ik begrijp niet wat jelui op dat doode eiland willen zoeken, maar je moogt gaan, als je maar zorgt om 12 uur bij de sloep te zijn." „Veel pleizier op je tocht" voegde hij er eenigszins spottend bij, maar wij hadden besloten te gaan en gingen. Den goeden raad om mondvoorraad mee te nemen, sloegen we echter in den wind, overtuigd dat we wel wat zouden vinden. Het was drie uur en snikheet toen we van boord gingen en na bijna een uur in de sloep te hebben gezeten, stapten we af aan eene kleine in zee uitstekende pier, waarop eenige luie negers lagen te slapen of over de leuning gebogen, kringetjes in het water spogen. Langs het strand was het overigens als uitgestorven. Hier en daar huppelde een smerige stinkvogel over een hoop vuilnis of vluchtten op onze komst, eenige hagedissen onder de bladeren der struiken weg. De hemel was eentonig blauw en boven de huizen trilde de heete lucht. De warmte was bijna ondragelijk en de geheele natuur onder den invloed ervan. Slechts de golven verbraken de drukkende stilte, als ze het vlakke strand op liepen en daar omkrulden en uiteen spatten. De weinig welriekende koraalgeur en de uitwaseming van de verzamelingen vuilnis maakten den indruk niet prettiger. Bovendien viel

het stadje ons verschrikkelijk tegen. De rieten hutten waren voor 't meerendeel stijf gesloten en nergens was een mensch te zien in de stoffige bedompte straten. Winkels of koffiehuizen zochten we te vergeefs en zelfs de huizen der meergegoeden, boden niet de minste afwisseling, daar ze er in het heldere zonlicht zoo verveloos en verwaarloosd uitzagen, en zoo dicht gesloten waren, dat ze eer voor onbewoond konden doorgaan, dan voor woningen van Europeanen. Bij de zoutmeertjes zagen we groote bergen zout, bruinwit, vies, en eenzaam, ongeveer de voorstelling, die ik me in mijn jeugd had gemaakt van de doode zee uit Palestina, volgens de verhalen van den dominée. Reeds een vol uur hadden we rondgezwoegd en niets gezien en het bleef maar even warm en drukkend. Bij 't begin van onze wandeling hadden we een kroegje gezien, maar dat zag er zoo onoogelijk uit, dat we er niet binnen dorsten te gaan. Nu we echter niets beters vonden moesten we wel van den nood een deugd maken en er binnengaan. We zouden er in allen gevalle beschut

Bij de zoutmeertjes.

zijn tegen de brandende zonnestralen en allicht konden we er eenige verfrissching voor ons uitgedroogd gehemelte bekomen. Het inwendige van de inrichting beantwoordde volkomen aan het uitwendige. Het buffet was zelfs van plaggen samengesteld, maar de consumptie viel erg mee. Daar we er echter moeielijk middernacht konden afwachten, gingen we maar weer naar het strand terug in de hoop daar wel een bootverhuurder te zullen vinden, die ons naar boord terug wilde brengen.

We zouden waarschijnlijk aan boord wel hartelijk worden uitgelachen, maar dat was toch nog altijd beter dan met een hongerige maag in Philipsburg te moeten blijven rondloopen tot twaalf uur.

Na eenigen tijd vruchteloos te hebben gezocht, kwamen we een der officieren van ons schip tegen, die sedert den vorigen dag bij een familie in het binnenland logeerde. Hij hield ons staande en noodigde ons op een groote partij, die ter eere van het Hollandsche fregat gegeven werd door een der rijke rhumstokers, doch daar we meer dan genoeg van deze schoone Hollandsche bezitting hadden, meenden we te moeten bedanken voor de eer, maar dat mocht niet: „Gaat maar mee, je zult zien dat je je goed zult amuseeren. Je kunt nu met mijn sloep mee naar boord en dan gaan we om 8 uur gezamenlijk terug. Onze gastheer zal voor rijtuigen zorgen, heerlijke lichte americaines of als je den tocht te paard wilt doen? er zijn uitstekende rijpaarden, echt ras! Er komen een massa jonge meisjes en je zult je hart flink aan dansen kunnen ophalen. Gezwegen nog van de fijne rum en de havanna-sigaren!!"

Van den geheelen woordenvloed had ons alleen getroffen: „Jelui kunt met mijn sloep mee" en dat namen we dan ook dankbaar aan met de belofte erbij over de invitatie te zullen nadenken. Toen we ons bij den overste terugmelden, begon hij hartelijk te lachen, zeggende, „Dat dacht ik wel, ik had al besloten jelui om zeven uur een sloep te sturen." In de voorlongroom werden we door de collega's ook duchtig bespot over onze zucht naar avonturen en zelfs de adjunct verstoutte zich een aardigheid op ons ten beste te geven door heel schuchter te vragen of we ook tijgers hadden gezien, welke ongepaste grap hij echter moest boeten, door nog voor 't eten in een vuillinnenzak te worden gesloten, een straf waartoe zijn lichaamsbouw zich bijzonder leende en die dan ook alleen op hem werd toegepast.

Na het eten was een der drie tochtgenooten van den morgen zich aan 't kleeden. Hij had zich laten overhalen om toch naar de partij te gaan, en nu er toch een heenging besloot ik ook maar mee te doen. Men kon nooit weten of het niet aardig zou zijn en in alle geval zou de tocht er heen wel iets romantisch opleveren. Een rijtuigje, dat brak, vlak bij een zoutmeertje, jonge dames met vurige zwarte oogen te water, die we zouden kunnen redden. Het maantje was opgekomen en scheen met tropischen glans, het was nu heerlijk koel geworden en dan we waren nog zoo jong en zoo belust op avontuur. Toilet behoefden we niet veel te maken, we mochten met witte pantalon komen. Als het erg vervelend was zouden we ons met elkander, de rum en de havanna-sigaren amuseeren. Het roeitochtje over de reede, die met de goed bemande whaleboot een vol half uur duurde, was eigenlijk alleen de moeite wel waard.

Behalve wij beiden, adelborsten, was een der officieren ook nog op zijn besluit teruggekomen, zoodat we met ons vieren den tocht aanvaardden, eerst in de volle overtuiging dat we eigenlijk alleen ter opluistering zouden dienen van een half Creoolsch, half Europeesch feest, maar al spoedig begonnen we ons in den toestand in te denken en meer pleizier te krijgen in de partij. Voor een klein geruchtje waren we trouwens niet vervaard en al was het nu misschien zoo'n soort hondenbruiloft dan was dat nog zoo erg niet, ervan bederven zouden we wel niet en wie weet wat voor vermakelijke avonturen

we nog konden beleven met jaloersche halfbruine minnaars en al te opgewonden schoone Creoolschen. De omgeving werkte ook sterk mee om ons in een aangename stemming te brengen. De zee was spiegelglad en het water zóo helder, dat we de visschen konden zien wegvluchten onder ons, op de nadering van het vaartuigje, dat met groote vaart voortspoedde, gedreven door de gespierde armen van de Caraïbische roeiers, terwijl het buiswater, dat voor den boeg opspatte, prachtig phosphoriseerde en achter het roer als een lange lichtende streep den koers van het sloepje aangaf.

Het briesje, door de snelle vaart ontstaan, koelde onze slapen af en deed de hitte vergeten, die we in de benauwde voorlongroom onder het eten hadden uitgestaan. Het maantje wierp hier en daar een geheele streep licht over de zee, waar die door een zuchtje of een school visschen in lichte beweging werd gebracht. In de verte zagen we de lichtjes van Philipsburg en het roode en groene lantaarntje van de pier. Het was zoo goddelijk rustig op het water, geen barsche commando's van den batterij-commandant, geen geschreeuw en gefluit van de onderofficieren aan boord, rust en een oogenblikje vrijheid, dat hadden we in ieder geval er toch van.

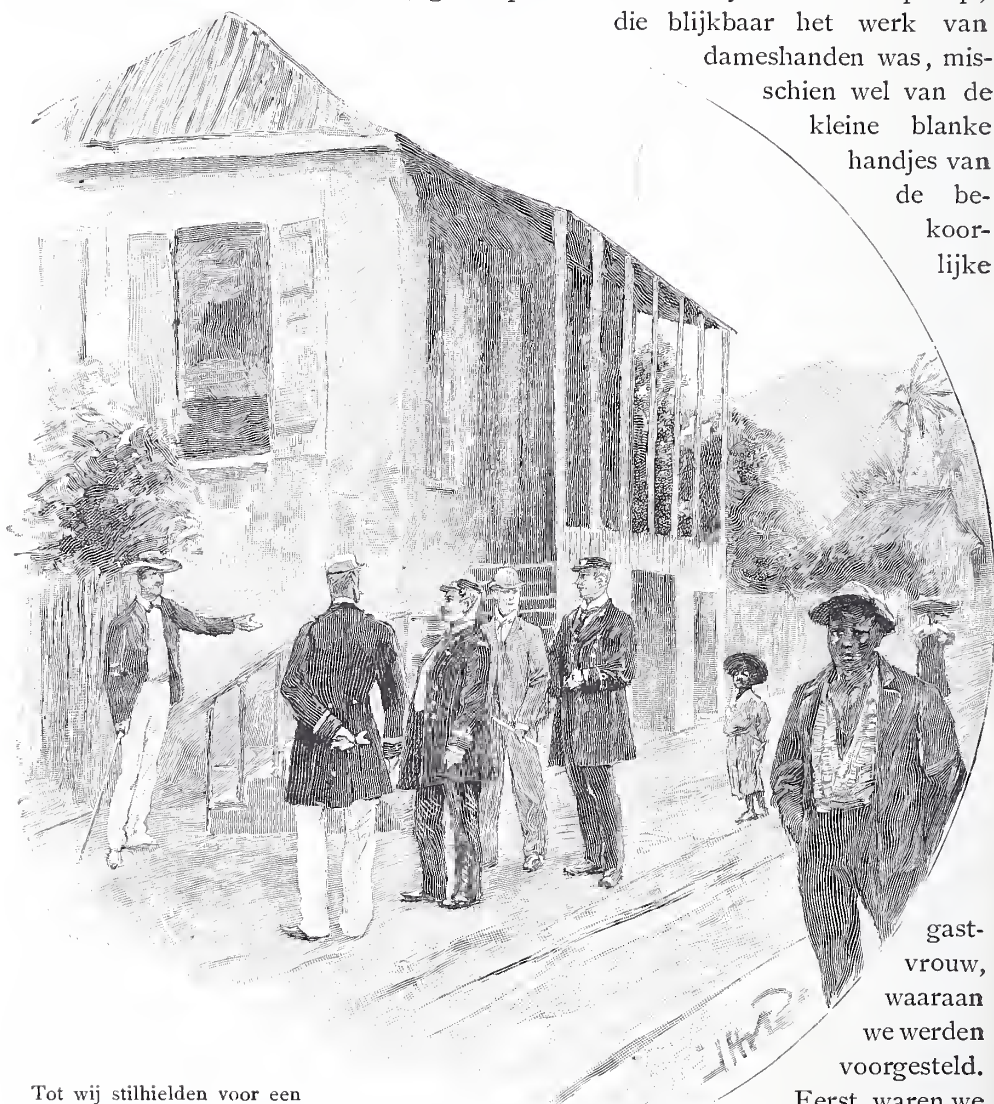
Maar aan alles komt een einde en zoo ook aan onze overpeinzingen over het genot vrij te zijn van het scheepsleven, toen we langs den steiger schoten en aan den wal stapten. We wandelden over de pier, waar hier en daar een luie neger lag te ronken, in de hoop aan het einde ervan de rijtuigen te zullen vinden. Maar tot onze teleurstelling was daar geen spoor van te ontdekken, wel een heer, die zich aan ons voorstelde als de ingenieur der zoutpannen en ons uitnoodigde voorloopig bij hem en zijn vrouw een kop thee te komen drinken.

Angstige vermoedens rezen bij ons op. Zouden we bedrogen zijn, in plaats van te dansen den geheelen avond bij een meneer moeten zitten, die waarschijnlijk niet veel meer conversatie had dan zout en zoutpannen, waarvan we al genoeg gezien hadden, en een mevrouw, die naar alle waarschijnlijkheid wel zoo uit de bosschen zou zijn gekapt en wel niet eens Hollandsch kon spreken, maar de eene of andere apentaal brabbelde?

We konden echter moeilijk anders handelen dan meegaan en o schrik! onderweg begon onze geleider al over de zoutmeeren. Piet, zoo werd algemeen de luitenant genoemd, die ons had verleid, kreeg van zijn collega, achter den rug van den ingenieur om, een geduchte por in zijn zijde met de woorden: „Zeg wat is dat nu voor flauwe mop? Waar zijn nu je schoone West-Indischen en de americaines en racepaarden. Waar is nu de haciendo, opsnijder! 't Is wat moois!" en zoo mopperende, strompelden we met ons vijven voort, door onwelriekende stegen met mul zand of over hobbelige keien, afgewisseld door mestbultjes en groote plassen vuil modderwater, tot we eindelijk stil hielden vóór een houten huis met een hooge stoep. Onze gastheer was met zijn verhaal over de zoutmeertjes op dat oogenblik al gekomen tot de pakking van het zout en van de verdere avondconversatie konden we dus niet veel meer verwachten dan de beschrijving hoe het ge-

pakte zout naar de schepen werd gebracht. Het vooruitzicht was schoon!

De zoutman brak zijn verhaal af en noodigde ons uit hem te volgen, naar een vrij groote kamer, helder verlicht met lustres in de hoeken, maar het middenlicht boven de tafel, gedempt door een sierlijke roode lampekap, die blijkbaar het werk van dameshanden was, misschien wel van de kleine blanke handjes van de bekoorlijke

Tot wij stilhielden voor een houten-huis met een hooge stoep.

gastvrouw, waaraan we werden voorgesteld. Eerst waren we wel wat beteuterd. In plaats van een halve wilde, zooals wij hadden gefantaseerd, was Mevrouw een van de liefste verschijningen die men zich kan denken, met een stem zoo melodieus en vriendelijk, dat we ons dadelijk thuis voelden in de gezellige en met veel smaak ingerichte kamer. Een oogenblikje na ons kwam een jong meisje, een Engelsche, met prachtig blond krullend haar en groote diepblauwe kijkers, door een andere deur, de kamer binnen. Wij werden voorgesteld en in zeer korten

tijd waren we in een alleraangenaamst gesprek gewikkeld rond de theetafel met de beide dames en den gastheer, die een zeer beschaafd en ontwikkeld man niet alleen, maar ook een prettige causeur bleek te zijn.

Wat waren we voorbarig geweest met ons oordeel en dit bleek nog meer, toen langzamerhand meerdere gasten aankwamen; weliswaar waren de heeren wat bruiner van gelaatskleur dan wij en ook de dames meerendeels donkerder dan onze zusters maar haar vroolijkheid en lieve gezichtjes deden dit dadelijk vergeten en weldra waren alle Hollandsche officieren in de gelukkigste stemming der wereld en had niemand meer berouw aan wal te zijn gegaan.

Tegen negen uur maakte de ingenieur een einde aan de reeds zeer levendige conversatie door de mededeeling, dat de rijtuigen voor waren!

Piet, keek triomfantelijk, maar wij hadden geen lust en tijd ons te schamen over de verwijten, die wij hem hadden gedaan en boden de toen reeds uitverkorene voor den avond onzen arm, om ze naar de rijtuigjes te brengen. De meeste jonge dames verkozen echter een zitplaats in een zadel en daar ik voor mij wel hoop had, het op het zeer kleine paardje, dat mij aangeboden werd, vol te houden, maar liever niet door onhandigheid een rijtuigje te water wilde sturen, nam ik den voor mij bestemden viervoeter dankbaar aan.

Weldra waren we op weg, eerst het stadje met zijn muffe negerlucht door en dan in Gods vrije natuur over een breeden weg, aan weerskanten omzoomd met heerlijk geurende amandelboomen, terwijl aan de eene zijde de maan haar schoonste lichtjes tooverde op de door het doorkomende nachtwindje zacht bewogen zoutmeertjes en aan de andere zijde de hooge heuvels scherp afstaken tegen de zwartblauwe lucht, met duizende sterren bezaaid. Welk een heerlijke poëtische tocht, wat genoot ik voortdravend naast het mooie West-Indische meisje, dat reeds opgewonden was door de voorpret en overvloeide van geest en vroolijkheid. Wat een zalig gevoel doortintelde mij, toen aan een kromming van den weg mijn elleboog even haar arm raakte! De geheele wereld buiten ons was vergeten en ik geloof, dat ik het voor de zooveelste maal weer eens leelijk te pakken had.

Gelukkig voor mijn gemoedsrust kwamen we toen spoedig voor een groot helder verlicht huis, waar verscheidene bedienden heen en weer liepen om de paarden en rijtuigjes in ontvangst te nemen en die in de stallen te brengen.

Een lange, statige man met een eerbiedwaardigen, witten baard, heette ons welkom en nadat wij door Piet aan hem waren voorgesteld, verzocht hij ons hem met onze dames te willen volgen in de hacienda.

Piet keek ons weer uitdagend aan.

Eerst gingen we een steenen trap op, met tropische bloemen en gewassen rijk begroeid, en kwamen toen in een ruime voorzaal, waar een twintigtal dames en heeren links en rechts reeds met de oude, deftige vrouw van den feestgever thee hadden gedronken. Over en weer werden de gasten aan elk-

ander gepresenteerd en daarna ging de geheele stoet van uit de voorzaal naar een nog veel ruimere binnenzaal, waar in de rondte stoelen en knaapjes stonden, terwijl in een hoek achter groene potplanten een piano en misschien nog andere muziekinstrumenten met hun bespelers verborgen waren.

Spoedig was het gesprek algemeen, eerst over de politie, toen over rhum en de accijnsen. Mijn verliefdheid, die zich eerst tot mijn buurmeisje beperkt had, nam later grooter omvang aan. Er waren zooveel aardige meisjeskopjes dat het moeilijk was dadelijk een definitieve keuze te doen. Reeds spoedig na onze zitplaatsen te hebben ingenomen, begon het verlangen naar den dans al, eerst wel bij de dames, maar bij ons toch ook al zeer gauw. De muziek begon en daar draaiden we rond, zalig, sleepend, enkel walzen, zoo verrukkelijk langzaam, zoo .... echt West-Indisch.

Voortdravend naast het mooie West-Indische meisje.

Opeens werd de betoovering verbroken. Op een groote koperen klok, die ik tot nu toe niet had opgemerkt, werd door een der bedienden een dreunenden slag gegeven, die niet alleen de muziek deed verstommen midden in den dans, maar ook nog geheel andere uitwerkingen deed ontstaan. Als ik het

nog zoo gauw niet had gezien met mijn oogen, zou mijn danseuse het mij wel duidelijk maken door het trekken aan mijn arm. Ik kon echter zoo spoedig niet tot de werkelijkheid terugkeeren en hield haar arm wat stijver in den mijne, volstrekt niet geneigd zoo spoedig het genot op te geven, doch toen ik alle heeren hunne dames zag terugbrengen, begreep ik wel dat die slag op de klok het eene of andere sein was, waaraan gehoorzaamd moest worden. Ik bracht dan ook mijn dame naar haar plaats en wilde

«Your health!»

bedanken toen ze mij in de rede viel met een „O straks dansen we verder."

De heeren verdwenen intusschen, voorafgegaan door den gastheer, naar een derde kamer, waar ik hen volgde en voor 't eerst kennis maakte met een hoogst eigenaardige gewoonte van die luitjes.

Tot nog toe was er niets rondgediend, maar in de zaal, waar wij heeren der schepping nu alleen waren, kregen we van mulatinnen ieder een groote tumbler, waarna andere bedienden met rum-, whisky- en arakflesschen rondgingen. Ieder bediende zich naar eigen keuze en smaak. Intusschen ging nog een bruine broeder rond met een groote koelkan met ijskoud water, waarmee we de spiritualiën verdunden. — Op het „Your health" van den gast-

heer werden alle tumblers opgeheven en in een lange plechtige teug tot op den bodem geledigd. Daarna ging het geheele heerenpersoneel weer terug naar de danszaal, waar onze danseuses al dadelijk haar arm in den onze legden. De muziek begon weer te spelen; mijn dame babbelde nog vroolijker dan te voren en met kleine tusschenpoozen werd weer voortgewalsd alsof het aangenomen werk was, tot de bediende na verloop van een half uur weer op de klok sloeg. Dezelfde verschijnselen, als den vorigen keer, deden zich weer voor, weer tumblers, arak, water, weer het „your health". Alleen bij terugkomst was mijn dame, we schenen vrij wel gedwongen den geheelen avond met hetzelfde meisje te moeten dansen, alweer vroolijker dan den vorigen keer. Ik begreep er niets van; want tot nog toe had ik haar, n.l. de dames niets zien gebruiken en had al bepaald medelijden opgevat voor de aanwezige leden der schoone sekse, overwegende hoe ik mij zelf te moede zou gevoelen, als men mij zulk een avond op een droogje liet zitten.

Toen voor de derde maal de klok geslagen werd, besloot ik, daar ik het zaakje wel wat duister vond, toch eens te zien of de dames in onze afwezigheid ook wat kregen. Nauwelijks was ik dan ook in het groglokaal, of ik keerde terug, voorgevende mijn zakdoek te hebben laten liggen, en jawel hoor, daar zaten alle dames, oud en jong, met hoogroode gezichten, terwijl ze vergeefs trachten een glaasje „dulci" (likeur) achter de kleine handjes te verbergen voor het oog van den indringer. Nu begreep ik waarom mijn danseuse zoo spraakzaam werd. Maar het waren niet alleen de dames, de heeren brachten ook na elk bezoek aan het zijzaaltje een aangroeiende hoeveelheid spraakwater mee, en werden na herhaalde tochten voor een groot deel al vrij opgewonden.

We amuseerden ons echter te goed, dan dat we om die reden weg zouden willen en bovendien het zou jammer zijn den afloop van het feest niet bij te wonen. De rit naar huis zou waarschijnlijk hoogst interressant zijn. Maar helaas het werd elf uur, kwart over elf en de sloep was om twaalf uur besteld. Een sloep laten wachten of zonder „passagiers" laten weggaan zou in hooge mate den toorn opwekken van den overste, die toch al niet erg gul met sloepen was, wat trouwens een algemeen heerschende kwaal is, bij eerste officieren van oorlogsschepen.

De beide officieren offerden zich op, zij zouden naar boord teruggaan en dan konden wij adelborsten wel blijven, wat we dankbaar aannamen.

Na het vertrek der beide officieren ging het feest weer zijn gewonen gang, alleen werd het gezelschap rumoeriger en vertoonde zich meer en meer den waren aard van den West-Indiër: Wein, Weib und Tanz-musik! Zang doen ze weinig aan, maar des te meer waardeeren ze het genot, dat de rum verschaft en den omgang met de andere sekse. Het dansen is een levensbehoefte voor die menschen, die in hun zonnig, tropisch land geen zorgen kennen en voor een groot deel slechts voor hun genot leven. Oud worden ze dan ook niet, zestigjarigen zijn hooge uitzonderingen. Bij een bezoek aan een kerkhof op

een der rumeilanden vonden we één steen waaronder iemand van boven de 50 jaar rustte.

Tegen een uur of twaalf begon ik te bemerken, dat mijn collega zich zeer goed kon schikken in de landsgewoonten en het gegeven voorbeeld trouw navolgde.

Onder ons was hij altijd bekend geweest als een ladykiller. Met zijn innemend, schoon uiterlijk en altijd geestige vroolijkheid, was hij overal de lieveling der dames geweest. Te oordeelen naar de smachtende blikken, waarmede de meeste jonge dames zijn zijdeachtig blond haar en opgewekt gelaat streelden, had hij hier zijn ouden roem ook weer flink opgehouden en vrij wat harten veroverd.

Of het een beetje naijver was òf dat mij de veroveringen te gemakkelijk toeschenen, weet ik niet, maar wel dat ik me op een gegeven oogenblik begon te gevoelen als de mentor van mijn jongeren collega. Ik besefte, dat ik de wijsheid zou moeten bewaren, of beter gezegd, ik zag in, dat, wilden we 's nachts nog aan boord komen, minstens een van ons beiden goed bij zijn positieve zou moeten zijn. Gedurende de rumexcursies had ik mij tot nog toe steeds matig van het geestrijke vocht bediend en voelde mij misschien juist daardoor, wat minder opgewonden gestemd dan de rest. Toen om twee uur aanstalten werden gemaakt om op te breken, vond ik het juist hoog tijd.

Alle gedwongenheid, die eerst nog heerschte tegenover de vreemden was verdwenen en we konden den West-Indiër nu duidelijk in zijn waren aard opmerken.

Onder luid gebabbel en gelach ging het gezelschap na het over en weer handjes geven en bedanken naar de inmiddels vóorgebrachte vervoermiddelen.

In plaats van het zachte koeltje van den vooravond, woei nu een stevige bries en de alcoholdampen en de warmte van het dansen en de opwinding waren spoedig weggewaaid. De frissche geurige nachtlucht en het ritje maakten mij weer volkomen normaal.

De dames hadden nu allen plaats genomen in de rijtuigjes, evenals de meeste heeren. Behalve mijn persoon was er nog slechts een ruiter, die echter zulk een druk gesprek voerde met een van de dames, dat hij mij geheel vergat. Ik voelde trouwens ook weinig behoefte aan conversatie; ik had dien avond al genoeg gehoord en reed dus kalm, nu eens naast dit, dan weer naast een ander rijtuigje. Overal heerschte luidruchtige vroolijkheid, die soms hier en daar plotseling verstomde om vervangen te worden door geluiden, die duidelijk bewezen, dat op dit eiland, evenals bij ons, de sympathie betuigingen tusschen de beide geslachten niet bestond in het wrijven der neuzen of het aan elkaar ruiken, zooals in Oceanië hier en daar gebruikelijk is.

Als ik langs de rijtuigjes reed kwam soms een klein handje te voorschijn, waarop ik uit beleefdheid dan wel even de lippen moest drukken, maar daar

bleef het dan ook bij en ik begon mij zelf al leelijke verwijten te maken, dat ik niet evenals mijn collega ook in een rijtuig met drie dames tot gezelschap had plaats genomen!

Tegen 3 uur, we reden langzaam, kwam de karavaan te Philipsburg aan. De dames werden naar huis gebracht en waar ik al in 't geheel niet meer op had gerekend, mijn danseuse, die ik gedurende den rit niet meer had gezien, maar in 't stadje weer had gevonden, stond mij op de trap harer woning toe haar eens flink te omhelzen, zóódat ik toch niet geheel ongetroost naar huis behoefde te gaan.

Tot zoover was alles nog vroolijkheid en pret geweest, maar nu kwam voor ons eigenlijk eerst het moeielijkste gedeelte van den tocht. Het St. Martinsche gezelschap was thuis, maar wij beiden zouden nog een heel eind weg moeten afleggen voor we zoover waren. Waar zouden wij een boot vinden en bootsvolk? Het was stikdonker geworden. Het mooie maantje, dat ons had thuisgebracht, ging nu voorgoed achter de heuvels onder. Straatverlichting was er niet anders dan die waarvoor de natuur zorgt, doch de sterretjes waren voor het meerendeel ook reeds opgeborgen achter de zware wolken, die zich hoe langer hoe meer in 't noorden samenpakten.

Wij strompelden met ons beiden arm in arm voort door de vieze en hobbelige straten van het plaatsje tot we eindelijk aan het strand kwamen. Eerst had mijn collega nog heel wat te vertellen van den heerlijken avond en de meisjes, waarmee hij geflirt had, maar zijn gemoedsstemming werd met elken pas droefgeestiger, gedeeltelijk door de oneffenheden van den weg, waarover hij telkens dreigde te struikelen, maar voor een groot deel ook door den alcohol, die nu in de koude nachtlucht zijn werking meer en meer deed gevoelen. Langs het strand, waar, voor onze voeten, jankende honden, katten, stinkvogels en hagedissen naar alle richtingen wegvluchtten, was geen wezen te bespeuren en de hutten waren òf leeg, of niet dicht te naderen door de benauwde lucht, die er ons uit te gemoet walmde. Eindelijk kwamen we gelukkig een menschelijke gedaante tegen, een jongen van een jaar of tien, die buiten een der hutten had liggen slapen, maar op onze nadering was wakker geworden en ons nu verbaasd stond aan te gapen. We vroegen hem om inlichtingen, doch hij verstond ons blijkbaar niet en toen we hem door gebaren duidelijk wilden maken wat we wenschten, zette hij een vervaarlijke keel op en liep een hut binnen, waaruit eenige oogenblikken later een leelijk oud negerwijf te voorschijn kwam, dat ons in een onverstaanbare taal begon uit te vloeken en zoo dreigend met armen en beenen gesticuleerde, dat we het geraden vonden maar zoo spoedig mogelijk uit deze verdachte buurt weg te komen. Maar waarheen?

We besloten naar een der feestgenooten te gaan en die op te porren. Hij moest ons dan maar helpen. Een der jongelui, waarvan we gelukkig het huis onthouden hadden, moest het ontgelden. Na eenige vruchtelooze pogingen van onzen kant, ondersteund door een paar smerige honden, die begonnen te huilen en een paar negers, die in hun slaap gestoord waren, zagen we

in de woning een licht ontsteken, daarna ging de deur open en zagen we het jonge mensch in vrij luchtig tenue te voorschijn komen. „Zoo! zijn jelui het, kon je geen boot vinden, dat dacht ik eigenlijk wel; nu je kunt hier wel slapen, laat eens zien: een op de rustbank en de ander .... op den vloêr, kom er maar gauw in."

Doch we hadden weinig trek, om aan den wal te blijven slapen en trachtten hem te overtuigen, dat we aan boord moesten zijn en hij ons aan een boot moest helpen. Veel lust had hij er niet in, geeuwde een paar keer, liep toen naar een muurkastje terwijl hij ons stoelen aanwees en kwam terug met drie glazen, een flesch rum en wat sigaretten. Met stoïcynsche bedaardheid begon hij zijn plichten als gastheer te vervullen, babbelde wat over de partij en de dames en viel toen in zijn chaise-longue. Weldra verkondigde een luid gesnork, dat hij ons totaal vergeten was. Mijn vriend, die blijkbaar erg op had met het: „'s lands wijs, 's lands eer" accompagneerde in minder dan geen tijd den gastheer. Intusschen had ik den tijd om over het geval na te denken en de kamer eens rond te zien. Langs de wanden, die van vrij ruwe planken waren opgetrokken, hingen verscheidene prenten uit de Spaansch-Amerikaansche illustratie, meest erg zuinig gekleede dames of studiekopjes.

Hier en daar tusschen de prenten in, getuigde het eene of andere handwerkje van het bezit van zusjes of vriendinnetjes. Een groote hagedis zat boven op het deksel van een stofdoekenbakje, met zijn ronde zwarte oogen mij verbaasd aan te kijken, terwijl eenige afschuwelijke nachtvlinders als bezetenen om de lamp heentolden. Over den leemen vloer wandelde allerlei gespuis, terwijl ontelbare venijnige insecten om mijn hoofd heensnorden en suisden. In het glas rum, dat ik nog niet had aangeraakt nam een duizendpoot, die van den zolder afgevallen was, een bad. Brrr! In zulk gezelschap op den vloer of in een stoel te moeten slapen, leek mij alles behalve smakelijk en bovendien ik moest naar boord, anders zou er wat opzitten, den volgenden dag bij den overste.

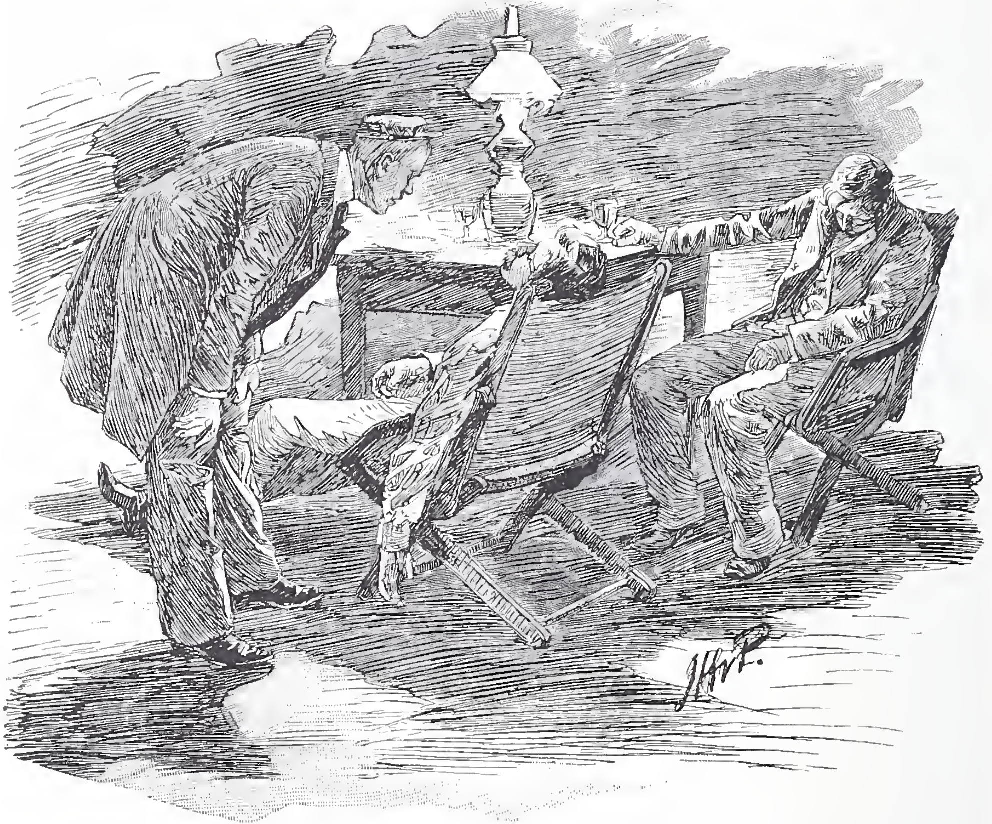
„Hola vriend, word eens wakker en bezorg ons nu een sloep, we moeten weg en jij kent natuurlijk hier menschen genoeg, die voor goed geld een boot willen verhuren. Als je maar even meegaat en als tolk wilt fungeeren, want dat koeterwaalsch van die kerels verstaan wij niet."

„Nu in godsnaam dan, ik zal je mijn eigen barco (groote zeilsloep) geven en dan zal ik wel een paar menschen zien te krijgen, die met je mee gaan." „Hé, Kareltje — tegen mijn collega — wat denk je er van? Zou je ook meegaan?" „Neen!" zeide de aangesprokene, terwijl hij zich onwillig van 't licht afkeerde. „Ik blijf hier slapen, gaan jelui maar. Ik denk maar voorgoed op St. Martin te blijven, 't is hier een goede boel," en weldra sliep hij weer met overtuiging in, zoodat we moeite genoeg hadden hem eindelijk overeind te krijgen en hem den toestand duidelijk te maken.

Na eenige vergeefsche pogingen om negers uit vrijen wil mee te krijgen, hakte onze tolk den knoop door en gebood eenige van zijn eigen bedienden

ons weg te brengen. Het personeel dat slechts noode aan het bevel gehoorzaamde en slaperig en geeuwend voor ons uitstrompelde bestond uit een mesties, die bij een walvischvangst in de IJszee, zijn onderbeenen tusschen een paar ijsschotsen had laten zitten, een ouden neger en een klein negerjongetje. De mesties, volgens zijne eigene verklaring „a skillfull helmsman," zou het roer nemen en de beide negers ieder een schoot, de oude, dien van het grootzeil, de andere dien van de fok.

Met ons zessen bij de pier gekomen, bleek het dat de barco een eind ver

«Hola vriend, word eens wakker!»

op de reede voor dreg lag maar we vonden langs het hoofd een klein roeibootje waarmede we na voorgoed afscheid van onzen vriend en St. Martin te hebben genomen, naar de barco wrikten. Bij aankomst en nadat allen veilig over waren, kreeg het schuitje een flinken duw in de richting van het strand, waar het den volgenden morgen wel zal gevonden zijn.

Hadden we ons reeds verheugd bij het denkbeeld geheel los van het eiland te zijn, dan hadden we ons misrekend, een stevig anker hield ons nog aan

den wal vast en het kostte ons heel wat moeite het stuk ijzer met vereende krachten boven water te krijgen. Bovendien had de lucht, die na het ondergaan der maan een steeds dreigender aanzien had aangenomen, nu de onhebbelijkheid zich onder het ophieuwen van het anker, in een hevige tropische regenbui te ontlasten, waardoor wij dadelijk tot op de huid doornat waren.

Ten laatste hadden we het anker gelukkig binnen en konden we de zeilen hijschen en wegzeilen, maar daar ik onder het werken zeer duidelijk had bemerkt, dat er van den kant der meegegeven mannen weinig lust bestond en vooral het jongetje in het voor ons onverstaanbare neger-engelsch grappen verkocht, die op ons van toepassing moesten zijn, besloot ik aan hun onwil voor goed een eind te maken.

Karel, die op de als ballast ingenomen steenen in een vrij ongemakkelijken slaap was gevallen, kon moeilijk als werkkracht worden meegerekend, maar indien ik zelf den schoot van het groote zeil in handen nam en den ouden neger dien van het fokje liet behandelen, konden we het jongetje wel missen. Nadat deze dan ook juist toen we het zeiltje in top hadden een grap ten beste gaf, die de beide anderen in een luid gelach deed uitbarsten, pakte ik hem onverhoeds beet en voor hij het minste vermoeden had wat er eigenlijk gebeurde, lag hij al te water terwijl hij in 't Hollandsch de vermaning meekreeg maar vlug weer in zijn bed te kruipen.

De beide anderen werden na dit korte tusschenbedrijf merkbaar gewilliger en spoedig vlogen we met flinke vaart over de licht bewogen binnenreede tot we bij het uiteinde der rotsen kwamen, waar we de volle kracht van den wind eerst goed zouden ondervinden. Gelukkig dat de slaperige neger den grooten schoot niet in handen had, anders waren we door den onverwachten windstoot zeker ten onderste boven gegaan. Alles liep goed af; met enorme vaart doorkliefde de slanke barco de wilde golven, nu sierlijk rijzend voor een hooge kruller, die haar geheel met zeewater overspatte, dan diep wegduikend in een golfdal. Dat mijn arme collega het te midden der hevig rollende ballaststeenen minder aangenaam had, behoeft geen nadere vermelding. Van tijd tot tijd klonk dan ook een dof gebrom of een schorre verwensching door den stikdonkeren nácht.

Van het schip was intusschen nog steeds niets te zien, hoewel we er naar schatting niet ver meer van verwijderd konden zijn. De ankerlantaarn was zeker uitgewaaid en ons geroep, dat we van tijd tot tijd herhaalden, stierf natuurlijk weg in 't huilen van den wind.

Eindelijk zagen we het, maar vlak voor ons als een groote zwarte massa, het was echter zoo donker, dat we zelfs de breede witte band van de geschutpoorten niet konden onderscheiden. In een omzien lagen we langs zijde, maar ongelukkigerwijze even te laag (te veel naar achteren) en juist onder een der groote sloepen. De hooge zeeën, die het vaartuigje als een notedop op en neer deden vliegen, maakten onzen toestand daar zeer hachelijk, daar ons mastje elk oogenblik door den bodem van de in de takels hangende

sloep dreigde te stooten. We moesten dus weer afhouden en op een betere plaats aan boord zien te komen, maar nu kwamen we in plaats van te laag, veel te hoog, nl. onder het kluivernet waarin ons mastje dadelijk vastwerkte. Onze toestand was nu vrij wat gevaarlijker dan onder de sloep, daar we nu alle kans liepen dat een aanschietende zee ons tegen den scherpen voorsteven van het fregat zou te pletter slaan. Ons schreeuwen werd niet opgemerkt en er hielp dus niets anders aan dan langs het tuig van den boegspriet naar boven te klimmen en hulp te gaan halen. Het mastje werd nu uitgelicht en zoo konden we ons langs de zijden van het schip laten afzakken tot aan de trap, waar nu een lantaarn werd gereedgehouden. De beide eilanders kregen een goede fooi en bleven langs zijde den morgen afwachten, om dan het mastje weer in te zetten en naar land terug te gaan. Toen wij eindelijk in kooi stapten, sloeg het juist drie glazen (half zes), maar ik was zoo vermoeid, dat ik den laatsten slag niet eens meer hoorde. Dienzelfden morgen verlieten we St. Martin met bestemming naar Curaçao, waar we ons niet zooveel moeite behoefden te geven om naar boord terug te komen, maar als we al eens wat laat van een partij kwamen, kalm in een pontje gingen slapen en ons door een stevigen neger voor een „driekantje" (50 cts.) naar boord lieten wrikken.

Hare Majesteiten op de wapenschouwing van het korps Rijdende Artillerie. — 21 April 1893 —

HET EEUWFEEST DER RIJDENDE ARTILLERIE.

DOOR

F. DE BAS.

Luitenant-Kolonel der Cavalerie.

IV. DE WAPENSCHOUWING OP 21 APRIL 1893.

Sinds den vroegen morgen was alles te Arnhem in de weer om per rijtuig of bij tijds te voet naar de Kemper-heide te trekken. Geheele familie-karavanen zag men langs de bleekerijen van Sonsbeek den Zijpschen weg naar Schaarsbergen inslaan. Naarmate het later werd, vermeerderde het aantal wandelaars en rijtuigen; sierlijke landauers met kleurige livreien, gezellige breaks, waarin het jongere geslacht knie aan knie dicht bijéén zat, tweewielige karretjes en volgepropte Geldersche bolderwagens met boeren en boerinnetjes uit de Betuwe en de Graafschap: allen even tuk op de rijers. Tegen tien uur draafden in een lange file de rijtuigen op, die de slotheeren van het Nieuwe Plein ter beschikking van de reünisten en van hunne gasten hadden gesteld. De drukte langs de vijvers en krommingen van Zijpendaal nam dermate toe, dat de voertuigen stapvoets moesten gaan en de minste belemmering bij het stijgen van den klinkerweg oponthoud veroorzaakte. Kluchtige voorvallen bij elkaar oprijdende rijtuigen met zenuwachtige dames en schreeuwende kinderen, zure gezichten der door de zandige bermen telkens teleurgestelde wielrijders, geheele scharen, welke aan Alexander Ver Huells vermakelijke „Poffertjes" en „Poffers" deden denken, verhoogden de vroolijkheid. Enkele aanzienlijken, die anders „met de vier" reden, waren door kleine ongevallen genoodzaakt uit te stijgen en hadden den weg naar de heide te voet moeten vervolgen, wanneer niet de philantropie van minder door de fortuin bedeelden een plaatsje in hun nederigen wagen had ingeruimd. Langs de zijbanen draafden bejaarde autori-

Trompetter 1893.

teiten met hunne adjudanten. Lustig schoten telkens jonge officieren op hunne brieschende rossen in galop langs de rijtuigen, waarbij de niet bij de batterijen ingedeelde rijers in hun gouden buizen bovendien de liefste groetjes oogstten: ditmaal niet om het eeuwfeest alleen. Hen ziende, dachten wellicht de lezeressen van Vondel aan wat hij van den „Bode" zeide:

„. . . . . . kwam mij een geur van ietwat lieflijcks teghen."

Terwijl de rijtuigen aanvankelijk slechts langzaam vorderden, bewogen zich dichte drommen van jongeren en ouderen in lichte zomerkleedjes en feestgewaad, met oranjestrikken en veldbloemen op de borst of in het knoopsgat door de bescha-

Reünisten en gasten.

duwde lanen. Zonder morren of klagen zwoegde en streed men tegen warmte en stof. Langs de hellingen van den Katten- en den Mentenberg zaten lachende groepen om uitgespreide servetten, ten einde eenige oogenblikken te verademen en de dragers van den verplegingsvoorraad door een ijverig verbruik te ontlasten. Aan gene zijde van den Koningsweg kon men nauwlijks menschen- en paardenhoofden boven het zonverduisterend vuilbruine stof van elkaar onderscheiden. De wielen der rijtuigen schenen wel molenraderen, die door zand in plaats van water werden voortbewogen. Hortende en stootende, elkaar nabij

't Heuvelonk en Petersburg voortstuwend tusschen den hoogen heidewal, bierschenkerijen en geïmproviseerde melkinrichtingen met zodenbanken, kraampjes met spuitwater, dampende koffie, eieren en zoete waar — tooneeltjes, het penseel van een Teniers of van Rochussen waardig! —, bereikten wandelaars, passagiers, trek- en draagdieren, allen dik bestofd maar welgemoed, het door rasterwerk afgezette terrein.

Heerlijk was het op de heide, eene kalme, spiegelgladde zee gelijk. Strijkende over het Deeler-bosch, voerde de lenteadem prikkelende dennengeuren met warmen, gouden zonneschijn en verkoelde het door de verre wandeling versnelde bloed. Geheel Gelderland scheen saamgestroomd. Een dicht ineengeschoven wagenburcht met duizenden en daarvoor nogmaals duizenden toeschouwers omlijstten aan drie zijden de ruimte, waarbinnen de beide batterijen, elk van zes stukken, in bataille waren opgesteld met de muziek en den pauker der huzaren uit Deventer op den rechtervleugel. Vóór de koninklijke tent, rechts en links geflankeerd door de Nederlandsche en de Waldecksche vlaggen, wachtte de commandant van het korps met zijne dames Hare Majesteiten op. Zijwaarts stonden talrijke reunisten en gasten te voet en te paard, verder achterwaarts hunne rijtuigen in dubbele rijen. De zacht oploopende vlakte van geel zand, fluweelachtig mos, paarse heidebloempjes en bloeiende struiken werd in de verte begrensd door statige eiken en beuken, waartusschen zich de gele en roode rieten- en pannendaken van Deelen geestig tegen een omheining van wuivend groen afteekenden. Kwart voor elven dreunden uit die richting twee kanonschoten, ten teeken dat de Koninklijke rijtuigen op den Apeldoornschen straatweg waren gezien.

Zich even nauwgezet houdende aan het eenmaal vastgestelde uur als wijlen Zijne Majesteit de Koning, „la politesse des Rois", reden Hare Majesteiten precies te halftwaalf onder luide toejuichingen de afgebakende heide binnen. De open calêche der Koninginnen, getrokken door vier zwarte paarden met wit en blauw gekleede postiljons, voorafgegaan door een geleider der rijdende artillerie, aan beide zijden gevolgd door adjudanten en ordonnans-officieren in groote tenue, daarachter de tweespannige rijtuigen met de dames en de heeren der hofhouding, vormden een echt vorstelijken stoet. Dicht bij de tent werd een korte halte gehouden en begroetten de gastheer en zijne volgsters Hare Majesteiten met bloemen. De oogen onzer jonge Koningin schitterden van opgewektheid bij het kleurenrijke tafreel. Haar gezonde blos werd nog verhoogd door het lichte gewaad en den breed geranden hoed, waarbij Hare kinderlijke gestalte zich in fijne lijnen tegen de deftige rouwkleeding Harer Koninklijke Moeder afteekende. Onder een saluut van eenentwintig kanonschoten reden de hofrijtuigen, op uitnoodiging van Hare Majesteit de Regentes door al de bereden officieren gevolgd, in de richting der hooggele, donkerbruine en staalblauwe lijnen van ruiters, paarden en vuurmonden. Het choraal van Aldegondes lied weerklonk als een machtige jubeltoon over de heide, terwijl de Doorluchtige Vrouwen langs de batterijen reden en dezen in oogenschouw namen. Wie zal het gevoel vertolken, dat onder het vrouwelijke oog van

Oranje die jongere en oudere krijgers doortintelde? Ongevraagd zwo ren die stoere kanonniers en stukrijders, ware ruiterstandbeelden uit Oud-Germaanschen tijd, in het binnenste van hun hart een nieuwen eed van trouw. Na afloop der revue formeerde kapitein des Tombe, wien de kolonel de Pesters het bevel had overgegeven, de batterij van kapitein van Es achter die van kapitein Viruly van Pouderoijen op den rechtervleugel, en draafde met de geslotene colonne langs het Koninklijke rijtuig. De colonne veranderde links van directie en werd door de hoogopvliegende stofwolken allengs meer aan het oog onttrokken. Alleen de steeds langer wordende lijn van vonkende en als bliksemschichten op de stukken en sabels weerkaatsende lichtstralen veroorloofde het deployement achterwaarts te volgen. Middelerwijl leidden de postiljons de rijtuigen naar het midden terug, alwaar de oud-onderofficieren in de gelegenheid werden gesteld aan Hare Majesteiten hulde te brengen.

Maar ziet — daar nadert de vuurlinie, strak gespannen, de officieren voor het midden hunner sectiën, waarbij niettegenstaande het zware terrein en de in snelheid steeds toenemende gang de tusschenruimten geen oogenblik verloren gaan. De afstand van de onderstelde, haar vervolgende cavalerie is groot genoeg geworden. „Achterwaarts in batterij" — schettert het lang gerekte commando van den aanvoerder, als dat van de Caraman te Borodino na het sneuvelen van Hogerwaard, toen de kozakken hem nazetten — om de stukken op honderd pas afstand der Koninginnen te doen afleggen. Hare Majesteiten aanschouwden het schoone schouwspel, staande in Haar rijtuig. Twaalf snelle, gelijke bewegingen door twaalf nagenoeg op hetzelfde moment in één oogopslag van hunne paarden glijdende ruitergroepen, levendig en vlug; één helderen klank der stalen sluitstukken bij het laden der vuurmonden over de geheele linie en — alles staat onbewegelijk stil. Enkele seconden later, tweemaal zes schoten in één knal. Wolken van kruitdamp overschaduwen de heide, schuiven plotseling een zwart gordijn voor de vuurbrakende bronzen stippen, en golven daarna in een van blauw tot grijsgeel verkleurende waas over het zachte mos. Eerst verward, daarna duidelijker komen de draaiende wisschers weer te voorschijn boven de met berenvel gedekte hoofden der athleten en de hoofden der paarden, die den neus opsteken of den nek krommen om den prikkelenden damp te snuiven, die voor een goed kanonnier het meest welriekende Rimmel-extract overtreft. Twee salvo's zijn voldoende om den denkbeeldigen vijand te doen afdeinzen. In een oogwenk worden de vuurmonden weder opgelegd, vliegen de bedienings-manschappen in den zadel, en gaat het voort, snel als het licht, om den wijkenden vijand te verdrijven: zooals Krahmer en van der Smissen in den namiddag van 18 Juni 1815 de Keizerlijk Fransche garde van de velden van Waterloo hadden weggevaagd.

Op het einde van het terrein werd op de rechter sectie afgemarcheerd, en defileerden nu de batterijen in sectie-colonne, eerst in draf, daarna in galop voorbij Hare Majesteiten. Vaardig en vast in elke beweging, aandachtig op elk commando, vlogen de batterijen, de kanonniers met de beenen geklemd om de rossen, de blauw en gele dolman eng om het lijf gesloten, de hoofden in den nek, de oogen rechts gekeerd en nauwlijks zichtbaar door de lange haren

der hooge kolbakken, de giberne, sjerp, sabelscheede en tasch drijvende langs de schouders en flanken van ruiter en paard, onder het gebriesch van de gestrekte rossen en het gedreun van kanonnen en voertuigen als een wervelwind voorbij het Koninklijke rijtuig: een bloemenkorf in een gouden net van uniformen. — De wapenschouwing eindigde met een frontmarsch in galop, de sabels hoog in de lucht, waarbij voor de eerste maal de commando-woorden werden overstemd door het driewerf: „Leve de Koningin! Leve de Regentes!" van drie honderd monden, uit gezwollen borst, in echo herhaald door de duizenden toeschouwers op de heide.

Wij begrepen het gevoel dier oude rijers bij dit hartverheffende schouwspel, dat hen verplaatste in hunne jongelingsjaren, toen de wereld hen nog toelachte, alles spel scheen en van enkel geluk sprak. Wij zagen er onder hen, die zich in vervoering met de vuist op de borst sloegen.

De revue voor Neerlands Souvereine vormde het glanspunt van het eeuwfeest der rijdende artillerie. Tevens legde die wapenschouwing de schoonste getuigenis af voor de geoefendheid en de rijkunstige waarde van het wapen, voor de vaardigheid der officieren en den uitmuntenden geest, die meerderen en minderen onverbreekbaar verbindt. Een geheel om op te vertrouwen, wanneer ons leger geroepen wordt om de grenzen te verdedigen of als bondgenoot van een naburigen Staat op te treden. Schoone repetitie voor de voorstelling, waarvan dag noch jaar bekend is, maar welke even goed morgen als over ettelijke jaren kan worden opgevoerd. Heilzaam schouwspel voor dat groote, onrijpe deel der natie, dat zoo gaarne als „wij" poseert, 't immer zoo druk heeft over „ons", zich alles durft veroorloven, als ware de wereld slechts te hunnen behoeve geschapen, om alleen door hen en naar hun zin te worden beheerd. Nuttige les voor alle vrijgestelden van elke opbrengst, die in de maatschappij leven ten koste van enkele honderdduizenden belastingschuldigen, en zelf betrekkelijk weinig bijbrengen ter bevordering van de algemeene welvaart; zoodoende in maatschappelijken zin bedeeld, genieten zij alle voordeelen der door de gegoeden gedragen lasten, voor wie velen ten slotte enkel smaad en verguizing veil hebben. Onder hen rekenen wij niet de duizenden brave werklieden van allerlei bedrijf, die rustig arbeiden voor hun gezin, orde en wet wenschen gehandhaafd te zien onder de oude leus „Oranje boven". Maar voor de kwaadwillige belagers der maatschappelijke orde strekt de kracht van één enkel salvo dier rijdende batterijen waarschuwend, om paal en perk te stellen aan hunne onrechtmatige eischen.

De Koninginnen keerden terug naar de tent en verleenden midden op de heide audientie aan de officieren van het feestvierende korps. Kolonel Jonkheer de Pesters bedankte Hare Majesteiten voor Hare hoogvereerende tegenwoordigheid, voor den luister daardoor geschonken aan het eeuwfeest van het korps, dat immer met denzelfden moed, dien de Rijdende Artillerie had bezield, en als God wil! met geluk, steeds pal zou staan voor Koningin en Vaderland. Ter herinnering aan het eeuwfeest bood hij aan Hare Majesteiten — kolonel de Pesters zeide daartoe

in staat te zijn gesteld door een der meest bejaarde oud-officieren der Rijdende Artillerie — een bronzen gedenkpenning aan, geslagen uit het metaal van een ouden vuurmond der rijdende artillerie. Hare Majesteit deed met dien trouwen dienaar van Oranje ook een anderen op het terrein aanwezigen oud-bevelhebber van het korps ontbieden, en richtte tot beiden een woord van waardeering en belangstelling. De huldiging van het korps ten Hoogen Hove bleek bovendien door eenige benoemingen in de orde van Oranje-Nassau.

Tusschen dichte rijen van toeschouwers begaf zich de Koninklijke stoet naar Arnhem, waar schier de geheele hoofdstad Hare Majesteiten buiten de Jans-viaduct opwachtte en met geestdrift begroette.

V. HET CAROUSSEL.

Slechts enkele regels over het collation in de keurig versierde groote zaal van het hotel „de Zon" na afloop der revue. De aanblik van de hoefijzer-vormige tafel, blinkende van fijn damast, zilver en kristal, met guirlandes, bouquetten en toepasselijken tooi aan alle zijden, en van een honderdtal aanzittenden, waarbij opper-, hoofd- en andere officieren van alle wapenen, allen in gala-kleeding, hier en daar afgewisseld door een zwarten rok, was indrukwekkend. Het blauw en rood gedrukte menu gaf behalve een door heraldieke teekens en lauwertakken veel belovend programma der inspanning, die van de gasten zou worden gevorderd, typen van de rijdende artillerie uit verschillende tijdperken van haar bestaan. Aan den eeredisch zaten ter weerszijden van kolonel Jonkheer de Pesters, de chef van den generalen staf, de opper-officieren van het wapen der artillerie en de commandant der 2de divisie infanterie, bijna allen oud-rijdende artilleristen; tusschen hen zag men o. a. de luitenant-generaal van der Heyden, thans commandant van het Koninklijk Koloniaal Militair Invalidenhuis te Bronbeek.

Het feestmaal getuigde van gulle gastvrijheid, kameraadschap en hulde aan ware verdiensten. Van den aanvang tot het einde knalden eereschoten uit het materiëel, waarbij Moët, St. Marceaux en de „Veuve Cliquot" den geschutgieter Krupp den last van de schouderen hadden genomen. Nadat het eerste salvo ter eere van de Hooge Bezoeksters op de heide was gelost, waarna de oud-kolonel Hooft het woord voerde — die zeide, na ongeveer dertig jaar actieven dienst bij de Rijdende Artillerie en na een ruim dertigjarige afwezigheid uit de gelederen, trots al wat sinds op de wereld veranderd was, bij zijn wapen den ouden geest ongewijzigd te hebben teruggevonden —, openden zich de sluizen der welsprekendheid ter volle wijdte. Met stoïcijnsche volharding hieven de jongere officieren, als priesteren aan het altaar van Barbara en Krahmer, bij elken toast het „Gaudeamus igitur" aan, alleen kortelings versmeltende bij nieuwe heildronken der door hen genoodigde epicuristen.

Slechts één toast vermelden wij: dien, door Harer Majesteits adjudant, majoor Baron Sirtema van Grovestins aan generaal van der Heijden gewijd. In korte

krachtige bewoordingen huldigde de oud-rijdende artillerist, die wijlen onzen Koning in den aanvang van den Atjeh-oorlog had vertegenwoordigd, den held van Samalangan. Zoo vond ook met de Koninklijke Nederlandsche Marine, het Nederlandsch Indische leger op dit banket van honderd zonnekringen zijn woordvoerder, en wel tegenover den schitterenden opperofficier, wiens borst te klein is geworden voor de onderscheidingsteekenen, die Neerlands Koning het zich tot een eer heeft gerekend aan hem uit te reiken. Allen, van den hoogsten tot den laagsten aan tafel, verdrongen zich om de kleine kloeke gestalte van den door Atjeh meest gevreesden held, wiens talent in de Atjehsche krijgszangen het hoogst geprezen, en in het epos van Atjehs worsteling tegen de Hollanders bezongen wordt als „Koning Eénoog", die tijdelijk Atjeh in zijn machtige vuist gekneld hield.

Na zulk een dronk bestond geen vrijheid meer andere in te stellen. Bovendien wachtten den heeren luitenants van het korps nog andere inspanningen, minstens even zwaar als die van heden morgen.

Kanonnier 1ste klasse.

De echt ruiterlijke weelde in de gesloten manege van het korps Rijdende Artillerie op 21 April j.l. gaf niets toe aan het caroussel van het 3de Regiment Huzaren, ons ruiterkorps met de schoonste militaire traditiën, op 12 Februari 1884 te 's-Gravenhage, of aan dergelijke opvoeringen in het buitenland.

Van buiten prijkte de rijbaan met de in groen en bloemen aangebrachte hel verlichte wapens der elf provinciën. Van binnen was de school van ruiter en paard met zorg herschapen in een smaakvolle zaal, ter volle waardig om een Koninklijk bezoek te ontvangen. Van den balkenbouw zag men niets door het met de nationale kleuren gedrapeerde plafond, waarvan een talloos aantal grootere en kleinere vlaggen afhingen. De kwistig met naamborden en jaartallen der korps-commandanten, met tropeeën van wapens in den vorm van

groote raderen, met groen en bloemen behangen en gevulde wanden en hoeken van de rijbaan deden onder het getemperd licht der groote gaskronen denken aan een tooverpaleis van Gustave Doré. De graphische, chronistische en symbolieke versieringen vertolkten met hoeveel piëteit de Nederlandsche Rijdende Artillerie hare traditiën weet te bewaren. De ruim acht honderd genoodigden behoorden tot het puik van Geldrens en Neerlands bevolking.

Hare Majesteiten waren des namiddags afgestapt aan de woning van den Commissaris van Gelderland, en verschenen ten acht ure in de manege. Zoodra de Koninginnen hadden plaats genomen, ontsloten zich de breede deuren ter overzijde, en reden een stoet trompetters binnen, als herauten op een middeleeuwsch steekspel. Zij stelden zich en bataille tegenover den Koninklijken zetel en bliezen „opent den ban”. Kolonel Jonkheer de Pesters overhanhandigde nu aan Hare Majesteiten keurige op oud-Hollandsch papier gedrukte programma's van het rijkunstig feest, met fraaie teekeningen van den Heer Hoynck van Papendrecht, gebonden in rood segrin du Levant. De trompetters sloten den ban en marcheerden af. Zij waren gekleed in de uniform van het jaar 1815: korte scharlaken-roode rok met blauwe en gele uitmonstering, gele schoudersieraden, kolbak met rooden zak en witte pluim, lange, grijze rijbroek met breede roode bies, wit lederwerk, en sabel met ijzeren scheede. In die oorlogsjaren zorgde men er voor, als nu nog bij vreemde legers, de trompetters door eene kennelijke kleeding van den troep te onderscheiden: een langdurige vrede heeft bij ons het onpractische dier goede gewoonte aangetoond!

Vervolgens werd en flèche gereden door vier officieren. Bij het voorbijrijden Harer Majesteiten salueerden zij met de lange zweepen, naar stijl en voorschrift van het Koninklijke stal-departement. De onberispelijk nette houding der officieren vertolkte, den aanhangers van Plinzner ten spijte, de klassieke leer en het gezond verstand van kolonel von Huguenin aan oud-Valuas rijschool. De juistheid, waarmede de nauwlijks van de geestdrift aan tafel bekoelde officieren hunne kranig getuigde voorpaarden uit den zadel de samengestelde bewegingen deden uitvoeren, pleitte tevens voor de traditioneel onder de rijers voortlevende ongevoeligheid voor de werking van schuimende bekers.

Als derde nummer volgde een caroussel gereden door acht onderofficieren, van wie enkelen gistren avond in Musis toonden even goed thuis te zijn op de planken, als thans in de rijbaan. Zij waren gedost in het costuum der rijdende artillerie van 1830 en 31, waarin tijdens het Grootmeesterschap van Zijne Koninklijke Hoogheid Prins Frederik der Nederlanden, officieren als van der Oudermeulen, Coehoorn en anderen te Hasselt en op den Pellenberg bij Leuven 's konings rechten hadden helpen handhaven: de eerste luitenant Prinsen met verlies van het leven. Als op Krusemans doek in het paleis onzer Amstelstad, wuifden de zwarte pluimen op breede schako's en teekende het witte leerwerk zich af op de donker blauw lakensche rok met zwarte opslagen en beenkleeding met roode biezen.

Vroolijk klapte onze jonge Koningin in de handen bij het springen over

stilstaande paarden en de voltige in galop door korporaals en kanonniers; blijkbaar ter eere van Kinsbergen en der uit den oceaan gerezen steenen tafelen der Nederlandsche Rijdende Artillerie, gekleed als matrozen van „de Gelderland" in 1792. De feestcommissie wist in elk opzicht, wat zij deed, hoe zij deed en waarom zij deed. Zelfs de beste gymnasten van Oscar Carré zouden

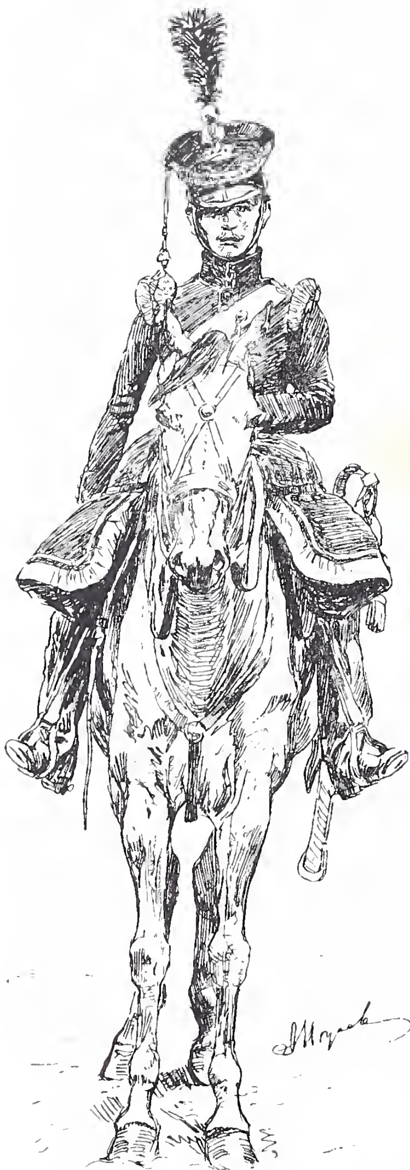

Z. K. H. Prins Frederik der Nederlanden, Grootmeester der Artillerie.

op het rijkundig feest van Arnhem aan Janmaat te paard niets hebben verbeterd; evenmin als aan de Hongaarsche post, twee zesspannen, gereden door een wachtmeester en een kanonnier, elegant als jockey's gekleed in Arnhems kleuren „wit en blauw".

Vóór hen hadden acht korporaals een rij-manoeuvre uitgevoerd in de uniform

der Bataafsche republiek: grove blauw lakensche rok met roodgebiesde kraag, opslagen en epauletten van rood kemelsgaren, een rijbroek met den eigenaardigen Hongaarschen knoop en gedragen in huzaren-laarzen, breede zwarte bandelier en koppel, zwart lederen sabelscheede met koperen garnituur en dwarssteek met roode afhangende pluim. Zoo gekleed streden de batterijen van Cordes en van d'Anguerand in 1799 in de Zijpe en aan het strand bij Egmond.

Wachtmeester 1830.

Het rijkunstige feest bereikte zijn toppunt in het slotnummer, gereden door acht luitenants op hunne uitmuntend afgerichte, schoone rosinanten, onder leiding van den eerste-luitenant van Hoogstraten. Hun costuum met de door Prins Willem V in 1793 voorgeschreven uitrusting herinnerde levendig aan het eerste kanonschot van Kamerrijk. De engsluitende rok van blauw laken met eenigszins afhangende epauletten en roode revers was van voren uitgesneden en deed zien, hoeveel sprekender in dien tijd de breede oranje-sjerp op het lichtkleurige vest uitkwam, dan de smalle of dun gedraaide sjerpen om onze negentiendeëeuwsche lendenen. De geellederen broek stak in slappe rijlaarzen met stijve kappen; langs het paard hing de rechte degen met zwierige zilveren en oranje sabelkwast in een zwartlederen scheede. Het gepoederde haar onder den geestigen dragondershoed met witte pluim, en de dunne, stijl opgestreken, bij enkelen der jongste officieren nog twijfelachtige knevels gaven aan de sinds lang doodgewaanden van Fleurus een tint van Sèvre-porcelein: waarop zeker het „doddig" en „snoezig" duidden, steelsgewijze op de tribunes gefluisterd door rozenlippen ten bewijze, dat Amor zelfs uit de Elyseesche velden weet te treffen. Benijdenswaardige schijndooden!

Grooter nog dan de juistheid der uniformen — dank zij der voorlichting dienaangaande door Harer Majesteits kamerheer-archivaris A. C. Baron Snouckaert van Schauburg — was de rijkunstige waarde van dit caroussel: nogmaals een lofrede op het rijkunstige genie van den reeds vermelden onovertroffen leermeester,

aan wien de ruiterij en de bereden artillerie hare tegenwoordige rijkunstige ontwikkeling te danken hebben.

Het kleurenrijke carré, waarmede het rijkunstig feest eindigde, was samengesteld uit ruiters en kanonniers in de verschillende uniformen, met een in 1799 in Noordholland door de Bataven gevangen genomen en ontwapenden kozak in het midden. Noode misten wij bij dit slot den dolman en den kolbak der tegenwoordige rijers.

Hare Majesteiten gaven herhaaldelijk ingenomenheid te kennen met het uitstekend geslaagde caroussel en scheidden onder de klanken van het oorspronkelijke Wilhelmus en van het lied van Krahmer.

Geheel Arnhem wachtte Hare Majesteiten op onder den flonkerenden sterrenhemel en geleidde Haar naar het station.

De feesten werden op Zaterdag 22 April besloten met een groote vossenjacht tusschen Klarenbeek en Terlet, en een „familie-diner", uitsluitend van rijers en oud-rijers. Bij de levendig opgewekte stemming onder ruim veertig leden van hetzelfde gezin vloeiden de toasten over van kameraadschappelijke gevoelens, van dank voor genoten vreugde, van lof op voorgangers en opvolgers en van de beste wenschen voor de toekomst van het geliefde korps. Oude veeten vonden verzoening en nieuwe vriendschapsbanden werden aangeknoopt. Men vergeleek den uitmuntenden geest van het korps, trots velerlei teleurstellingen en besnoeiing, met een altijd jongen stam, die wel met kracht kan gebogen maar niet gebroken worden en zich telkens weer met volle spankracht fier verheft. Donderende hoerahs aan en óp tafel, naar rijers gewoonte, klonken bij het couplet van het kostbare lied van Krahmer, waarin hij, zijn dood voorspellende, dichtte: „Qui périt mais ne bronche pas!"

Krahmer de Bichin.

VI. TRADITIËN.

Het eeuwfeest van de Rijdende Artillerie grondde bij uitnemendheid in de traditie: een tooverwoord, dat blijkens de krijgsgeschiedenis wonderen vermag, maar in ons leger vaak even roekeloos is verwaarloosd, als langen tijd het bezit der koloniën tot wederkeerige veredeling van het Nederlandsche en het kostbare Nederlandsch-Indische leger.

Met ruwe hand, te ernstiger te veroordeelen omdat het zoo gemakkelijk anders had gekund, hebben vroegere oorlogsbesturen, inzonderheid die van

1818, 1839 en 1843 bij reorganisatie der verschillende wapens de afdeelingen opgelost of versmolten, die zich op het oorlogsveld het meest hadden onderscheiden, zoodat ten slotte de sporen der in 1813 en '14 eerst opgerichte vrijwillige korpsen en van hunne wapenfeiten in Holland, Brabant en Vlaanderen, op de velden van Quatre-Bras en Waterloo schier zijn uitgewischt. Na de ontbinding der muitende afdeelingen in het Zuiden en wegens verplichte bezuinigingen bij het afscheiden der Belgische provinciën bleek het deels onvermijdelijk, om de bij het leger vaceerende regiments-nummers aan te vullen door anderen. Maar wanneer deze hun naam moesten verliezen, had men op een of andere wijze b. v. door het vermelden van data of namen op regiments-vaandels en standaarden, de herinnering aan de oude krijgsbedrijven behooren te bewaren.

Ons geheele volk gaat prat op de eeuwenoude overlevering betreffende het stichten van de Leidsche hoogeschool, het schoonste gedenkteeken uit den Tachtigjarigen oorlog. Elke schooïknaap weet, dat het ontstaan dier universiteit wortelt in de heldhaftige verdediging der sleutel-veste door van der Werff. Maar hoe weinigen dragen kennis omtrent de bataljons, die na de zelfstandige daad van Hogendorp en van Stirum in November 1813 met de bondgenooten tot bevrijding van ons Vaderland hebben medegewerkt? Door de indeeling dezer korpsen bij de nationale militie was reeds in 1819 van het door Hare Koninklijke Hoogheid Mevrouw de Prinses-douairière van Oranje in 1813 te Schwedt opgerichte Oranje-legioen, dat aan het beleg van Gorinchem, aan de blokkade van Deventer, Delfzijl en Bergen op Zoom, het volgende jaar aan den veldtocht in Frankrijk had deelgenomen, geen taal of teeken meer in onze legerstaten te herkennen. Hoogstens bewijzen de geslachtsregisters van ons leger de filiatie der bestaande regimenten met de militie-bataljons, die zich bij Quatre-Bras en Waterloo even schitterend als de Nederlandsche rijdende artillerie, de regimenten lichte dragonders, de huzaren van Boreel en de karabiniers hebben onderscheiden. Nauwlijks zijn de grafsteden te herkennen dier troepen afdeelingen, wier geboorte-acte toch bij het herstel van den Staat der Nederlanden door den Souvereinen Vorst was geteekend. Ofschoon zij ten volle hun plicht hadden betracht, zijn ze binnen weinige jaren bijgezet naast de verdedigers van onzen geboortegrond in 1794 en '95, uit wier zonen zij waren gerecruteerd. De regimenten n°. 123, 124, 125 en 126 van het eerste Fransche keizerrijk, wier wapenfeiten in 1812 thans bij onze naburen hoog worden verheven, bestonden geheel uit Hollandsche troepen; trouw aan den eed, al ware deze op een vreemd vaandel afgedwongen, zijn zij bedolven onder de sneeuwvelden van Rusland of aan de Berezina strijdende ten onder gegaan. En hoe zal men het genealogisch verband aangeven van dat geslacht met onze voorvaderen aan de Boyne of te Seneffe, met de verdedigers van Holland en van de Noordelijke gewesten in 1672 en '73, of met de tegenstanders der Spanjaarden te Haarlem en Alkmaar, toen de legers van Maurits van Oranje nog de krijgsschool vormden voor geheel Europa; met de Kenau's en de Schaffelaar's, die niet minder dan Jeanne d'Arc of de helden van Damiate de bewondering der beschaafde wereld verdienen? Met de kennis

der verwantschap zijn tevens de traditiën dier korpsen te loor gegaan. Vandaar zoo weinig wetenschap en lust tot beoefening der Nederlandsche krijgsgeschiedenis; vandaar een bijna totale onbekendheid met, dientengevolge onverschilligheid voor de krijgsmachten in de burgermaatschappij.

Zorgvuldig behoud der overleveringen van korpsen en afdeelingen, die zich voor den vijand hebben onderscheiden, strekt — het Korps Rijdende Artillerie levert daarvoor de bewijzen — tot handhaving van een goeden geest, tot verheffing der waarde van den krijgsmansstand in eigen oog, wekt eerbied bij niet-militairen, vernauwt de klove tusschen de krijgsmachten en de andere deelen der maatschappelijke samenleving, tót de invoering van het moderne beginsel van legervorming die gaping voor goed zal doen verdwijnen. In ons land bestaat gelukkig geen militairisme in den zin der Germanen. Ons volk dorst niet naar veroveringen, haakt niet naar oorlogen; maar dat het zoo weinig hart toont voor het krijgswezen, vindt grond in de verwaarloozing, drie honderd jaren lang, van artikel 8 der Unie, tevens van alle militaire traditiën, als gevolg waarvan het in onze oude Republiek het allereerst gestelde beginsel van algemeenen dienstplicht, in Nederland zoo langzaam wortel schiet. Alleen reeds tot bestrijding van het socialisme, tot het aankweeken van orde en tucht in de maatschappij, is noodig: dienstplicht voor allen, zij het met een verschillende mate van oefening. Geen leger buiten het volk, dat uitsluitend is samengesteld uit de lagere standen, maar de broeders en zonen van allen in de gelederen; een krijgsmacht, met terzijdestelling van klassen-belang, gevormd uit alle standen der samenleving. Zoodoende zal het leger een weefsel der natie worden en tot hare schoonste overleveringen behooren.

De April-dagen van 1893 hebben de kracht der traditie opnieuw aangetoond. Hare Majesteit de Koningin koos als zinrijk geschenk voor de officieren van het oudste Nederlandsche korps, een kostbaar uurwerk, staande op een met brons versierde zuil van onyx en dienende als piédestal voor het schoone beeld „de Overwinnaar."

Vertegenwoordigers uit alle oorden des lands en van elken stand der maatschappij, alle wapens van het leger hebben om strijd het schitterende verleden gehuldigd van het korps, dat den roem van Hollands trouw en moed heeft gedragen van de monden van den Rijn tot de Alpen, van den Taag en de Ebro tot binnen de heilig verklaarde hoofdstad der czaren van Rusland. Grijsaards en jongeren, oud-gedienden van nederige afkomst, maar ook afstammelingen uit de aanzienlijkste geslachten, die onder eigen of vreemde vlag hun bloed met gelijke toewijding hebben geplengd; de hoogstgeplaatsten in den Staat die zelf eenmaal tot de Rijdende Artillerie behoorden, wier vader of grootvader op hare stamboeken stond ingeschreven; inzonderheid vrouwen voelden het hart sneller kloppen bij de Koninklijke eere bewezen aan de uniform, die thans hare zonen siert. Vooral op haar medewerking mag men rekenen tot het ophouden van 's lands eer en handhaving zijner roemrijke herinneringen; want

„Der vad'ren lofzang klinkt in het oor der kinderen schoon."

Moge het op roemruchtige geschiedrollen en traditiën, op een honderdjarige plichtsbetrachting en op een eeuwig jonge, joviale kameraadschap gegronde

besef van solidariteit, dat men zelden zoo sterk aantreft als bij het keurkorps der Nederlandsche Artillerie, dienen tot leering en waarschuwing van hen, die lichtvaardig oordeelen omtrent hetgeen oud is in den lande en juist daarom goed.

Stemme het jubilé der honderdjarige oprichting van dat schoone korps Nederland tot dankbaarheid.

Wekke, hetgeen de „francs lurons" van Krahmer hebben verricht, den lust op onzer jongelingen, om het leger door persoonlijke ondervinding te leeren kennen.

Strekke nimmer een sloopende hand zich uit naar een wapen, dat boogt op zulk een verleden, op zulke traditiën; dat integendeel uitbreiding behoeft, wil het gezamenlijk met de ruiterij, zijn roeping en zijn moeilijke taak in tijden van oorlog met eere vervullen.

Opene het schoone eeuw- en wapenfeest van April 1893 binnen de veste van Gelre's dappere hertogen een tijdperk van nieuwen bloei voor de Rijdende Artillerie, welk wapen even onmisbaar is voor Neerlands leger als onze Oranje-vaandels of het rood, wit en blauw in de nationale vlag.

's-Gravenhage, Mei 1893.

Vaandels en standaarden.

GODENTWIST.

Een Zomermythe.

DOOR

BERNLEF.

Mat lag het weer
op wereld en menschen:
De wind zeeg moe
op de zonnige weiden,
En 't koeltje, des Zongods
en Nanna's kind,
Vluchtte en schuilde
in het vlijmscherpe riet;
't Wachtte op den vrede
in het wolkenrijk.

Balder en Nanna,
de blanke en de sterke,
Streden boven
hun eersten strijd,
Twist om 't gelooven,
twist over 't lieven.

Een arme stumper
stamerde op aarde
Moede van moeiten
om minne, om rust:
Duisternis in hem
dwong hem tot bidden.
Geknield lag hij neer
in de kerk van den God,
Dien Christenmenschen
op de knieën vereeren.

Nanna zag nood
en geen nijd was in haar,
Meelijen lag
in 't minnelijk oog;
Zij bad haar Balder
om een blink van licht,
Die rust zou spreiden
op diepe rouw:
„Laat glijden, Balder,
een glans op den arme
Straal hem in 't hart
hemelsche vree!"
Doch stug zei Balder,
de straler van licht:
„Neen, wie andren
angstig te hulp roept,
Ons niet meer acht
als Albezielers,
Hem geen hulpe
geen hemellicht;
Laat, wien hij smeekt,
liefde geven!"
Nanna vleide,
doch niets mocht baten;
Balder gebood
zijn bruid te zwijgen,
Niets meer te vragen
voor vijanden Wodans.
In warlende wolken
wollig en zwart
Dekte hij 't hoofd,
om dien hoon niet te zien;
En de zonnebruid
zuchtte, diep droevig
Over den haat
in het hart van Balder.

Warme zwaarte
zeeg op de aarde:
't Blad hing loom neer
aan bloem en tak
En de straal der zon
stak met scherpte.
De vogels zwegen
en vlogen niet meer;
Om 't matte weder
zuchtten de menschen. —

Wodan naderde;
een windeken ruischte:
Zijn oogen flikkerden;
als flits verlichtte
Hun gloed het aardrijk,
in glans lag alles.
Bij den biddende
sloeg 't in een boom:
Niet in de kerk
klaterde 't licht neer;
En als de donder
dreunde zijn stemme:
„Zie, niet dien man
sloeg mijne macht!
Noemt hij mij anders
niemand dan mij
Bidt hij om liefde;
u, Balder, om licht:
Geloof aan liefde
moet licht verdienen!"
„Dank!" ruischtte 't zacht
van zoete lippen;
Nanna weende
van edele weelde,
En druppels dansten
op de aarde neder.

En daar op aarde
liep alles naar huis;
Angstig voor 't onweer
herademde elk toch:
't Koeltje kuste
de kroeze golfjes,
De vogels kweelden
vroolijk hun lied
En de man in de kerk
had moed in 't harte.

Balder schaamde zich:
schitterend blonk
't Licht zijner oogen
rondom den lijder.
Nanna ook nam hij,
de nobele vrouw,
En kuste den pronk
der paarlende oogen.

Overal zweefde
zonlicht op aarde,
Maar in het godshuis
dankte met gloed
De man *zijn* God
voor den moed hem gegeven.

De regenboog blonk
rijk boven de aard
En glimlachend ging
naar 't glanzig Walhalla
Wodan schrijdend
door 't wolkige luchtruim.

UIT DE STUDEERCEL DER REDACTIE.

8 Augustus 1893.

Het twee en twintigste Taal en Letterkundig Congres te Arnhem moet nog gehouden worden, maar als deze bladzijden verschijnen, behoort het al tot de historie. Het is misschien niet onbelangrijk in de zalige onwetendheid der toekomst eens te vragen: wat zulk een congres in het tegenwoordig oogenblik voor nut kan hebben? Niemand zal ontkennen, dat het eigenlijk doel der congressen tot nog toe gebleken is te zijn de nadere verbroedering van de twee door de historie en de staatkunde gescheiden deelen onzer Nederlandsche nationaliteit. Voor dit doel zijn een en twintig congressen vergaderd geweest, en telkens zijn enkele stappen gedaan in de goede richting. Niemand heeft ooit aan de meest ijverige en toongevende leden der congressen kunnen verwijten, dat zij de congresdebatten door politieke tinnegieterij hebben ontluisterd. Tot nog toe was ieder overtuigd, dat de Nederlandsche Congressen hoegenaamd geen gevaar opleveren voor de rust van Europa. Sedert 1849 was steeds onze leus: geen politiek debat. De Nederlanders van het Noorden ontmoeten de Nederlanders van het Zuiden op de Congressen — en beraadslagen alleen over wat er in het belang der gemeenschappelijke moedertaal en letterkunde kan worden gedaan. Dit standpunt nemen alle congresleden, die het goed meenen met de congreszaak, gaarne in.

En inderdaad onze een en twintig vergaderingen bleven niet zonder vrucht. Om onzen gemeenschappelijken taalschat te overzien heeft men van den beginne — reeds in 1849 — op de noodzakelijkheid gewezen, een wetenschappelijk *Woordenboek* saam te stellen. De Congressen hebben aan dezen wensch gehoor gegeven — het *Woordenboek* heeft zijne geschiedenis. Het zou van gemis aan piëteit getuigen, als nu hier niet terstond gewezen werd op het groote verlies, door de Congressen en het *Woordenboek* geleden — de groote man van het *Woordenboek*, Matthias de Vries, zal niet meer in ons midden verschijnen. Een groot deel van zijn leven wijdde De Vries aan het *Woordenboek*. Bij elke vergadering bijna bracht hij een rapport uit, gaf hij verslag van den toestand der zaak. Hij had de congresgedachte — een Woordenboek voor Noord- en Zuid-Nederland — met heel zijne ziel omhelsd, hij had er zijn leven en arbeid aan gewijd, hij bleef HET *Woordenboek* getrouw tot in den dood.

Tweemalen heb ik De Vries met groote inspanning zien strijden, als het vraagstuk van het *Woordenboek* gedurende de zittingen van een congres ter sprake kwam. Den eersten keer geschiedde het tijdens (1868) het tiende Congres in Den Haag, een der zonderlingste congressen, die ooit gehouden zijn, daar men in het begin er zelfs niet over eens worden kon, of het Congres een Taal- en Letterkundig of enkel een Letterkundig Congres zou heeten. De vergaderingen werden gehouden in de koninklijke Teekenacademie aan den Boschkant, in eene volslagen ongeschikte zaal. De discussiën werden niet overal gehoord, noch gevolgd. Op het programma stond, dat Dr. J. van Vloten de vraag zou behandelden „Wat moet er van het Nederlandsche *Woordenboek* worden?" Toen hij sprak, puntig en scherp, met ingehouden sarcasmen, voort-

vloeiend uit zijn persoonlijk antagonisme tegen De Vries, scheen het bijna of de zaak van het *Woordenboek* reddeloos verloren was. Eene zeer verwarde beraadslaging volgde, die, ondanks den parlementairen tact van den voorzitter Jonckbloet, alles te wenschen overliet. Aan het eind nam onze De Vries het woord. Hij vertelde eenvoudig de geschiedenis van het *Woordenboek*, en legde uit, waarom het zoo traag vooruitging. Hij deed „uitschijnen" — zooals de zuidelijke broeders plegen te zeggen — dat de voorbereidende arbeid tot het *Woordenboek* ontzaglijk veel tijd moest kosten, dat de regeling der spelling alleen reeds meer dan een jaar had geduurd. Hij sprak op den eenvoudigsten toon met de overtuigende kracht der waarheid. Het tiende Congres herademde, men wist, dat de zaak van het *Woordenboek* was *en bonnes mains*. En de triumf van het geestigste woord te hebben gezegd kwam ten slotte toe aan Nicolaas Beets, die nu trots hooge jaren de Nederlandsche regeering zal vertegenwoordigen te Arnhem. Beets sloot de discussiën door de vraag van Van Vloten. „Wat zal er van het *Woordenboek* worden? te beantwoorden. Hij wees er op, dat er voor eene zaak als deze geduld en volharding noodig was. Onze Britsche buren hadden ons het voorbeeld gegeven — bij het leggen van den transatlantischen kabel. Telkens wanhoopte men te slagen, maar men volhardde, men gaf het niet op. De kabel kwam er. En zoo moest men ook antwoorden op de vraag: „Wat zal er van het Nederlandsch *Woordenboek* worden?" — Een *woordenboek!*

Nog eenmaal behaalde De Vries eene zeer belangrijke overwinning voor zijn *Woordenboek*. Het was op het voorlaatste, twintigste Congres te Amsterdam. Een zeer aardig toeval wilde, dat hij den eersten morgen juist binnenkwam, toen de voorzitter (Mr. H. P. G. Quack) zijne zeldzame verdienste in den strijd voor het *Woordenboek* uiteenzette. In kleinen kring — op een feestmaal bij den welsprekenden praesident — deelde De Vries op de meest overtuigende wijze mede: hoe de vorderingen van het *Woordenboek* afhankelijk waren van . . . geldelijken steun der regeering en van bijzondere personen. Men verzocht hem dit betoog in de algemeene vergadering van het Congres te willen herhalen. Hij sprak ten tweeden male. En te Amsterdam werd tijdens het twintigste Congres de Commissie van Bijstand gevormd, die door het verwonderlijke regelingstalent van het lid A. C. Wertheim er in slaagde een fonds bijeen te brengen, waardoor nu de toekomst van het Woordenboek voor goed is verzekerd.

De Congressen hebben dus een vruchtbaren arbeid verricht. Maar daarmee is hunne taak nog lang niet voltooid. Voor onze Zuid-Nederlandsche stamgenooten blijft nog zooveel te doen over. Het is volstrekt noodig, dat in het koninkrijk België meer eerbied betoond worde voor de Nederlandsche taal — en het is juist de roeping van de Noord-Nederlanders om onze broeders in Brabant, Vlaanderen en Belgisch-Limburg zoo krachtig mogelijk te steunen. Op officiëel staatkundig terrein heeft de Nederlandsche taal daar zeer vele kleine triumfen bevochten, maar in vele maatschappelijke kringen is onze taal zelfs in Vlaanderen en Brabant nog altijd gewend de rol van asschepoester te spelen. Gedurende het een en twintigste Congres te Gent werd mij verhaald, hoe bij aanzienlijke Gentsche familiën gesproken werd over dit congres als iets

nevelachtigs, iets onbestemds — men noemde het: *„le Congrès de M. Frédéricq!"* omdat onze wakkere, hartelijke Paul Frédéricq zich zoo veel moeite getroostte het wel te doen slagen. In Zuid-Nederland worstelt men tegen de groote overmacht van het Fransch. Het Vlaamsch, het Brabantsch, het Limburgsch, leefden voort in den vorm van plaatselijke en gewestelijke dialecten, terwijl het Fransch bij den lageren en hoogeren burgerstand, bij den adel, bij de regeering, bij het leger, in alles, wat het beschaafde leven aangaat, oppermachtig regeert. Zoo ontstond de dwaze voorstelling, dat het Nederlandsch in Zuid-Nederland dood was, dat alleen maar wat patois ten platten lande, en onder de heffe des volks in de steden was blijven rondzwerven. Met ontzaglijk veel moeite hebben de wakkere mannen der Vlaamsche beweging, van den ouden David tot den jongen Frédéricq, dit vooroordeel bestreden, en als steunpunt voor hunne propaganda hebben zij de hulp van Noord Nederland gevraagd. Door de Congressen is deze gedachte in het praktische leven gekomen — en van ieder Congres verwacht de Vlaamsche beweging winst.

Het is van harte te hopen, dat het met zorg voorbereide Arnhemsche Congres vruchten oplevere in dezen geest. Er zijn congressen bijeengeweest, waar in plaats van rustige debatten over de belangen onzer taal en letterkunde een twistrumoer van kibbelende partijen ontstond. Zoo geschiedde dit op het vierde Congres te Utrecht in 1854. Een der leden was op den inval gekomen, het Congres voor te stellen om saam te werken in Noord- en Zuid voor een standbeeld van Bilderdijk. Men had de onvoorzichtigheid dit voorstel zonder eenig bezwaar hoegenaamd aan de wilde golven der beraadslaging toe te vertrouwen. En nu kwam de hoogleeraar Vreede met al de kracht eener jaren lang gekoesterde overtuiging tegen dit voorstel pleiten, en werd hij even heftig weersproken, als hij zelf gesproken had. De debatten werden hoe langer hoe onstuimiger, en de voorzittershamer dreigde te pletter te worden geslagen. De redding daagde op in den vorm van een dichter. Een jong mensch met een lichtblauwen bril trad te voorschijn om een vers voor te dragen. Het was Jan van Beers, die zijn *Blinde* deed weeklagen over den dood zijner dochter. Dit vers werd het lichtpunt, het evenement van het Utrechtsche Congres.

Is het gerucht te gelooven, dan zou op het Arnhemsche Congres een dergelijk voorstel gedaan worden, en wel om aan Multatuli een standbeeld te bezorgen. Mocht dit geschieden, dan zijn hevige debatten te verwachten, indien men niet de praealabele quaestie stelt. En deze luidt natuurlijk: Is het de taak van Congressen standbeelden op te richten? Wanneer men nu maar een oogenblik nadenkt, dan zal het terstond blijken, dat het oprichten van standbeelden nimmer tot de werkzaamheden van een Congres kunnen behooren. Wanneer er een paar honderd mannen van Zuid- en Noord-Nederland bijeenzijn, is het niet waarschijnlijk, dat zij allen op het stuk van standbeelden hetzelfde denken. Wanneer er zich ook maar ÉÉN lid tegen het voorstel verzet, is het verworpen. Een standbeeld drukt de hulde eener natie uit, of spreekt zelfs van de liefde der geheele beschaafde wereld. Zoo is het geweest met het standbeeld van Spinoza in Den Haag. Een groote menigte eensgezinde mannen in alle

beschaafde landen sloeg de handen ineen — men bediende zich van het particulier initiatief, en vroeg steun bij geestverwanten. Er waren genoeg tegenstanders van Spinoza, maar men viel hen niet lastig, men liet hen met rust.

Het zou bijvoorbeeld, zeer ongepast geweest zijn, als een Spinozistisch denkend predikant aan de Synode der Nederlandsche Hervormde Kerk had voorgesteld een standbeeld voor Spinoza namens de Synode op te richten. Zoo staat de zaak min of meer in een Nederlandsch Congres, wanneer een lid voorstelt namens het Congres een standbeeld op te richten voor Multatuli. Er zijn er, die op gronden van letterkundige bewondering dit voorstel sterk zullen steunen. Er zijn er ook, die wel letterkundige achting koesteren voor den arbeid van Multatuli, maar die toch zouden vragen, waarom hij eerst? We hebben nog maar weinige standbeelden van dichters en schrijvers. Vondel, Tollens, Cats, een fontein ter eer van Aagje en Betje, een bank voor Cremer, een grafbuste voor Potgieter, Van Lennep, Bosboom-Toussaint, een gevelsteen voor Hooft, voor Bilderdijk, misschien nog hier of daar een grafzerk of zoo iets, maar eigenlijk kennen we maar vier standbeelden van schrijvers: Erasmus, Cats, Tollens, Vondel. Waarom zouden we nu overgaan tot Multatuli? Zoo iemand dan komt Hooft een standbeeld toe. Hooft is de *eerste* moderne dichter en *eerste* moderne proza-schrijver der 17e eeuw. Zou Constantin Huygens geen standbeeld verdienen op het eilandje in den vijver der residentie? Zou Bilderdijk er in het geheel geen aanspraak op hebben? Zou Mr. Jacob van Lennep, zou da Costa — de uitnemende dichter bij Gods gratie — niet eens in aanmerking komen? En als het denkbeeld van standbeelden voor schijvers eens ter zijde geschoven wordt, zou men mogen vragen, of het gepast is een standbeeld op te richten voor Multatuli, zoolang er geen verrezen is voor Huyg de Groot, voor Maurits, Frederik Hendrik, Oldenbarnevelt, Heinsius, Izaäk le Maire, Jan Steen . . . en ettelijken meer?

Er zouden ook leden van het Congres kunnen opstaan, die van een standbeeld voor Multatuli in het geheel niets zouden wilden weten, alleen maar om den invloed van Multatuli's *Ideeën* op onzen onderwijzersstand en op onze jongelingschap. Juist daarom is een standbeeld, voor wien ook, geene congreszaak. Zoo men te Arnhem dit dadelijk inziet, zal veel tijd gewonnen, en veel ergernis voorkomen worden.

Immers de mannen , die Multatuli een standbeeld wilden oprichten, kunnen gebruik maken van het particulier initatief, evenals de Haagsche Spinoza-commissie. Indien er bij ons volk in Noord- en Zuid werkelijk behoefte bestaat, om zulk een monument te stichten, dan zullen deze mannen medewerking vinden, en ze zullen zonder ons Congres te storen tot hun doel komen. En zoo moet de zaak inderdaad behandeld worden. Een standbeeld kan alleen opgericht worden door de liefde van vrienden en bewonderaars. En een Nederlandsch Congres bestaat uit zooveel geheel van meeningen verschillende mannen en vrouwen, dat het onmogelijk wordt door zulk eene vergadering het initiatief te doen nemen tot het oprichten van een standbeeld.

Nederlandsche Verzen en Nederlandsch Proza.

IX.

Nummer elf. Oorspronkelijke roman door Maurits. Amsterdam. *Loman en Funke.* (Zonder jaartal, 1893).

Mijn eerste raad aan Maurits zou zijn: Stel nooit weer op uw werk: *Oorspronkelijke roman*, want geen schepsel, die u leest, twijfelt er aan, of *gij* oorspronkelijk werk levert. Uw roman: *Nummer Elf*, Maurits! is niet te elfder ure gekomen. Gij hebt reeds een goeden naam in de Nederlandsche letterwereld veroverd, uw *Nummer Elf* bevestigt den hoogen dunk, dien men van uw merkwaardig schrijverstalent koestert. Het eenige, wat ik u onder het oog moet brengen, is, dat ge uwe helden zonderlinge namen geeft. Ge brengt ons bij de familie Bruce, en mij in verwarring, omdat ik al eene familie Bruce bij Busken Huet (*De Bruce's*, *Een roman uit de Nederlandsche samenleving van de jaren* 1848—1870; eene onvoltooide vertelling. Fragmenten en eene Inleiding, verschenen in het *Algemeen Dagblad van Nederlandsch Indië* en in het tijdschrift *Nederland*) heb aangetroffen. De man van uwe heldin, Lena Bruce, heet Vermey, en haar neef Voirey — zoodat de gelijkheid van klank hinderlijk wordt. En dan heb ik nog een appeltje te schillen over uwe taal. Vooreerst hoop ik, dat ge niet zult toegeven aan de liefhebberij om *slang*-woorden te gebruiken. Het is pijnlijk van „*snappen*" (bl. 9, 26, 162) te hooren, waar men met „begrijpen" of „vatten" volstaan kon. De uitdrukking: „*Maak je niet druk*!" kan er maar even door. In het heele boek hebt ge maar één modernisme gebruikt door te spreken „*van het gezond zijn*" (84) voor „de gezondheid." Taalfouten merk ik op in: „*hij lag het boek op zij*" (legde) 108; in „*Lena keek voor haar* (zich) *heen*" 174; een „man *in bonus*" (bonis), 205. Germanismen zijn „*afreizen*" (heengaan) 148; en „*aangepompt*" (om geld terleen gevraagd) 128. In één volzin is iets weggevallen: „*Het was licht in de voorgaanderij bij Bruce, bepaald dien avond haar beau soir*," 41. Hier is natuurlijk uitgevallen: *Lena had dien avond* — enz.

Nauwelijks zijn „*Ups*" *en* „*Downs*" *in het Indische Leven*" verschenen, of we worden verrast door „*Nummer Elf*." Het onderwerp van dezen roman, die hier en daar op nieuw aan Thackeray herinnert, is doodeenvoudig, maar ontzettend ernstig. Eene jonge getrouwde Hollandsche dame wordt door toedoen eener nonna, vroeger huishoudster van haar man, uit wraakzucht en eigenbelang vergiftigd. Men heeft beweert, dat zoo iets tot de uitzonderingen behoort in het Indo-Europeesche leven op Java — maar toch staat het vast, dat menig Hollandsch gezin van dergelijke feiten met diepe verslagenheid weet te vertellen. Men heeft volgehouden, dat het verkeerd gezien is een schel licht te doen vallen op dergelijke wandaden, die hooge uitzonderingen zijn, en in Nederland een geheel averechtsch denkbeeld van de Indische samenleving doen ontstaan.

De wandaden van het distrikts-hoofd in het Lebaksche bedreven, en beschreven door Multatuli, zijn ook uitzondering, maar niemand heeft den auteur ooit het recht betwist op deze uitzondering eene theorie te bouwen, eenvoudig uit te drukken met het woord: „De Javaan wordt mishandeld." Maurits had als novellist het recht eene Indo-europeesche wandaad te kiezen tot stof voor een verhaal. Juist de wijze, waarop hij deze stof omwerkte, zou de schitterende rechtvaardiging zijner keuze zijn.

Hij koos twee vrouwen als heldinnen voor zijn verhaal — Lena Bruce en Ypsilanti Nesnaj (Jansen) — beide even goed geslaagd. In al de details zijner epische

schildering trilt leven, hartstochtelijk, somber, of vroolijk leven. Er is geen twijfel aan de mogelijkheid dezer beide vrouwen — ze zijn uit de werkelijkheid weggegrepen, en door de dichterlijke fantasie van den auteur zoo aangevuld, dat Lena in alle opzichten het beeld der nobelste Hollandsche deugd, en Yps de type der meest cynische inlandsche ondeugd wordt. Intusschen is geen enkele trek uit de fantasie alleen ontleend, alles berust op strenge studie der natuur.

Lena Bruce vertoont zich het eerst aan het ziekbed harer moeder. De oude mevrouw lijdt aan asthma, en moet des nachts geholpen worden aan hare kussens en aan hare medicijnen. Lena, de magere Lena, met een schat van mooi blond hair, is iederen nacht gereed bij het minste geluid de zieke bij te staan. Eene gewone, gezonde nachtrust kent ze niet meer. En dan wordt ze heel vroeg tot hare dagtaak geroepen door haar vader — een lastig doodeter, die mooi weer speelt van het geld zijner vrouw. Ook deze type is goed getroffen — maar behoort gelukkig eveneens tot de uitzonderingen. Lena volbrengt hare plichten met groote kloekheid, klaagt nooit, en wordt door niemand beklaagd. De oude Bruce, de dagdief, maakt op de societeit met een jongen vriend, Vermey, afspraak, dat deze om de hand van Lena zal vragen — daar Lena geen onaardig fortuintje zal meebrengen. Uitstekend is daarom de fiere houding van het jonge meisje, die bij den eersten aanzoek van Vermey hem krachtig afwijst. Later, als de omstandigheden veranderd zijn, neemt ze hem aan, en wordt het slachtoffer der teleurgestelde hebzucht en inhaligheid van Vermey's voormalige huishoudster, Yps.

Ook deze is uitmuntend voorgesteld. Ypsilanti Nesnaj (Jansen) was eene nonna, door haar vader, een Europeesch militair, zoo zonderling genoemd. De voorstelling van hare persoon is uitnemend gelukt. Ze zit meestal, „zoo als ze den „halven dag deed, haar mooi gezichtje „te bekijken in den fraaien toiletspiegel, „haar krulletjes te arrangeeren op haar „voorhoofd, het rood harer lippen te „verhoogen met *kendjoe*, het zwart harer „oogen effectvoller te maken door het „met *sarma* te onderstreepen; haar gelaatskleur licht en fluweelig te doen „schijnen door eene handige compositie „van *bedaq* en den boog harer wenkbrauwen te verfraaien met wat gebrande „*kemirie* met welriekende olie." Zoodra Vermey in de binnen-gaanderij komt, staat ze op, en nadert. „Heupwiegend „en draaiend met haar mooie buste, „kwam ze naar hem toe, het hoofd, „waaraan zooveel zorg en inlandsche „toiletartikelen waren besteed, terzijde, „met zacht tikken harer vergulde hakjes „op de mat en het geschuifel harer mooie „solosche sarong; de korte, sluitende „kabaja één borduursel, 'n helder roode „bloedkoralen ketting om den hals en „flonkerende diamanten in de ooren."

Juist dit gevaarlijk wezen is de oorzaak van Lena Bruce's dood. Vermey had de gewetenlooze onvoorzichtigheid, om in de laatste maanden van Lena's zwangerschap, op nieuw een bezoek te brengen aan Yps — en zoo kwam deze tot het plan hem wederom geheel te veroveren — niet om hem zelven, maar om zijn geld. In de teekening van Lena's dood, en begrafenis zijn voortreffelijke kleine trekken, die het observatievermogen van Maurits alle eer aandoen. Zoo bijvoorbeeld, het oogenblik, als Vermey bij de grafkuil zijner vrouw „werktuigelijk van het presenteerblad, dat een „bediende hem aanbood, een hand vol „mooie frissche rozen (neemt), die hij „bevend liet vallen op de kist, *waar* „*haar heldere kleur dadelijk verdofte* „*door de reflectie der vochtig glimmende*, „*roodbruine aardwanden.*" Alleen een kunstenaar van beproefden smaak, heeft oog voor zulke kleine kleurverschuivingen.

* * *

Geef acht. Schetsen uit het Ind. soldatenleven d. A. Prell. Amst., *Van Holkema* en *Warendorff*, 1893.

Wederom een boek over Indië — ditmaal over de Indische soldaten. Majoor Van Rees heeft zich indertijd een goeden naam verworven door zijne schetsen uit het Indische militaire leven, maar meer van de officieren dan van de soldaten verteld. Er zijn maar weinige afzonderlijke studiën gemaakt over het soldatenleven, zoo in Indië als in Nederland. Ongeveer veertig jaren geleden verscheen een boek van iemand, die zich J. Dekker noemde, onder den titel: *Vijf jaren te paard.* De auteur beschreef de cavalerie-kazerne en het leven van den cavalerist met humor en takt. Het is zeer te betreuren, dat van dezen auteur naderhand nooit iets meer is vernomen. Eene novellistische voorstelling van het leven in de artillerie-kazerne gaf de luitenant W. Vosmaer, en laat ons steeds ongeduldiger uitzien naar een vervolg op dit eerste zeer goed geslaagde boek. *Marine-schetsen* komen meer voor dan mededeelingen uit het soldatenleven, hoewel het mij wil toeschijnen, dat die van Arnold Werumeus Buning nog door niemand overtroffen zijn.

De Schetsen uit het Indische Soldatenleven van A. Prell zijn in geen enkel opzicht beneden de genoemde geschriften te stellen. Ze zijn verwonderlijk goed geschreven, zoodat het bijna onmogelijk is den auteur op zijne verzekering te gelooven, dat hij een Duitscher is. In het heele boekje is geen enkel Germanisme, alles is even zuiver Nederlandsch. Waar men het boek opslaat, overal is een schrijver aan het woord. Lees b. v. deze beschrijving van het personeel der manschappen te Harderwijk: „Er waren „gewezen Duitsche corps-studenten onder, „gemakkelijk te herkennen aan hun ge„tatoeëerde gezichten, voormalige offi„cieren, die zich door stem en loop „onderscheidden; ex-leden van het Fran„sche vreemdenlegioen met hun magere „door de zon verbrande gezichten ston„den naast van gezondheid blozende „polderjongens; alle volkslagen, van de „bovenste tienduizend tot de onderste „arme massa hadden hare vertegenwoor„digers in het Indische leger. Een aller„aardigste kennismaking had ik op zeke„ren dag, toen mij bij het plaatscorvee „de taak werd opgedragen, om met nog „een paar manschappen, het gras tus„schen de straatsteenen vóór de kazerne „uit te wieden. Het waren bijna allen „Duitschers, en ik dacht eerst, dat de „menschen gekscheerden, toen zij elkan„der met Graaf V, Baron von A en „andere welbekende adelijke namen aan„spraken. Tot mijne verbazing bemerkte „ik, dat het werkelijk echte, adellijke „jongelui waren. Die blonde kroeskop „met zijn kranig kneveltje had nog geen „vier weken geleden als een chique garde„luitenant „unter den Linden" gefla„neerd. Volgens het vertellen van de „faam, moet een zeker generaal het hem „zeer kwalijk hebben genomen, dat hij, „juist op het oogenblik, dat zijne Excel„lentie zijn jeugdige en bevallige echt„genoote goeden nacht wilde gaan zeg„gen, uit het venster van het boudoir „dier schoone sprong."

Reeds hier komt het uit, dat deze auteur volkomen op de hoogte is van den Nederlandsche stijl, en zelfs de kunst verstaat eene kleine dosis vernuft door zijne mededeelingen heen te vlechten. Overal is daarom de toon van dit boekje onderhoudend. De aankomst van het detachement kolonialen te Batavia is voortreffelijk geslaagd — vooral de ontdekking door den schrijver gedaan van het eerste exemplaar *generis féminini* in een hoek van het spoorwegstation:

„De dame zat in een donkeren hoek, „zoodat ik haar eerst voor een stuk „bagage hield, tot zij plotseling begon „te lachen en daarmede mijne opmerk„zaamheid gaande maakte. Bij nauw-

„keuriger toezien ontdekte ik een paar „geelbruine beenen, die gedeeltelijk met „een stuk gekleurde stof bedekt waren. „uit het gelaat kon ik vijf minuten lang „niet wijs worden. Waar andere menschen „den mond hadden, was hier een uitwas „van de grootte van een vuist. Het raadsel „werd opgelost, toen de dame den uitwas „wegnam en een roode vloeistof in een „boogvormigen straal naar mij uitspuwde."

Niet altijd is de heer A. Preel geneigd tot schertsen, hij heeft ook zijne ernstige, zijne dichterlijke oogenblikken. Zoo is hij zeer gelukkig, als hij zijn eerste korporaalswacht vertelt.

„Een uurtje later betrok ik met mijn „drie man de wacht, nam vol welgeval-„len het beheer over de ledige arrest-„lokalen van mijn voorganger over en „vlijde mij, na gedanen arbeid, behaaglijk „in een matten stoel neder. Het was een „heerlijke, zonnige dag. Den nacht te „voren had het geregend, en nu slurpten „zonnestralen en planten het kostelijke nat „gretig op. De lucht was helder, zoodat „men in de verte de blauwe omtrekken „van het gebergte onderscheiden kon. „De Tjilewong verhaalde zachtkens in „vriendelijk gebabbel van die reuzen „daarginds, waartoe ik mij machtig aange-„trokken gevoelde door de herinnering aan „mijn bergachtig vaderland. Zoet geurden „de twijgen van den tjampakka boven mijn „hoofd en wanneer een zoel windje van „het naburig zeestrand door het gebla-„derte streek, viel er een bloemenregen „neder en omhulde mij als met een „mantel van het teêrste dons."

Duidelijk komt hier de dichterlijk gestemde auteur voor den dag, die ondanks al het proza van de koloniale kazerne, op de korporaalswacht toch het plekje wist te vinden, waar de poëzie zich verscholen had. Ik zou op dit voortreffelijk werk maar eene aanmerking kunnen maken — het teekeningetje op den omslag is heel aardig, maar de jonge dame, die eene Maleische baboe verbeelden moet, ziet er uit als eene Mulattin uit Paramaribo.

* * *

Bloemlezing uit de Liederen van Jan Jansz Starter. Bijeengebracht en van inleidende levensschets en aanteekeningen voorzien door Dr. C. H. Ph. Meijer. (Klass. Lett. Pantheon) Zutphen, *W. J. Tieme & Cie* (zonder jaartal, 1893).

Al wat voor Starter's roem kan gedaan worden, zal zeker steun vinden bij de vrienden onzer zeventiende-eeuwsche letteren. Starter overtreft velen der in hun tijd uitbundig vereerden — hij hoeft als dichter voor Cats niet uit den weg te gaan, hij overtreft Westerbaen, hij laat Camphuyzen en Stalpaert van der Wiele ver achter zich. Dr. Meijer heeft zich met veel nauwgezetheid van zijne taak gekweten. De Levensschets van Starter is uit de beste bronnen geput. Soms geeft deze schrijver een wenk, die waarde heeft. Hij heeft opgemerkt, dat de jonge Engelschman te Amsterdam zijne kennis van het boekverkoopers- en uitgeversvak kan hebben opgedaan bij een ouderling der Brownisten, N. Brewster, dat hij van Zacharias Heinsz de graveerkunst kan geleerd hebben.

De gedichten van Starter zijn met smaak gekozen — zelfs uit de *Klucht van Melis Thijssen* is er een fragmentje gegeven. Maar ik mis — en dat is een gewichtige zaak — ik mis het meesterstuk van Starter: *Menniste-Vrijage*. Misschien komen hier bezwaren van kieschheid. Het stukje is te dartel, om in het Letterkundig Pantheon den volke te worden medegedeeld! Maar plat is het niet, en geestig in hooge mate. Busken Huet liep er hoog mee — en niemand heeft het tot nog toe wegens onzedelijkheid in minachting gebracht. Starter is nu eenmaal een erotisch poëet, en zij, die bloemlezingen uit zijne gedichten maken, mogen bedenken, dat men zonder de *Menniste-Vrijage* maar een zeer gebrekkig denkbeeld van Starter's talent geeft.

Tegen den avond, naar eene schilderij.

H. D. KRUSEMAN VAN ELTEN.

DOOR

H. M. KRABBÉ.

H. D. Kruseman van Elten.

Dat er in plaats van een eerzamen deftigen notaris in een provinciestadje van Noord-Holland, uit Kruseman van Elten een der beste schilders en etsers van Amerika is gegroeid, is zeer zeker een merkwaardig feit, te merkwaardiger, omdat hem alleen om zijne zwakke gezondheid toegestaan werd zich aan het schilderen te wijden.

Hij werd geboren te Alkmaar in het jaar 1829, als de zoon van een deftig notaris. Reeds op zeer jeugdigen leeftijd toonde hij groote voorkeur voor alles wat kunst betrof en omdat hij, wat men noemt „een zwak ventje" was, besteedde hij zijn vrijen tijd, in plaats van spelen met zijn makkers aan de beoefening zijner kunst.

Toen zijne neiging voor schilderen en teekenen voortdurend grooter werd, en hij toch niet voorbestemd scheen tot een lang leven, gaf zijn vader eindelijk toe. Wat het den deftigen burgerman kostte, zijn zoon die toestem-

Lentemorgen, naar eene schilderij.

ming te geven, begrijpt men dan eerst als men weet welke reputatie over 't algemeen de heeren kunstenaars in die dagen hadden. Pretmakers en losbollen — wanneer ze geld hadden — schuldigen maken en misère, wanneer het slijk der aarde, zoo onmisbaar zoowel voor den kunstenaar als voor den meest prozaïschen mensch — wegbleef. Er waren toen maar zeer weinige aristocraten onder de schilders — Pieneman, Kruseman, Leickert — ja, dat waren mannen in bonis; maar 't restje had meer honger dan eten .... en voor zoo'n toekomst wilde de oude heer van Elten zijn kind bewaren. Nadat hij eerst absoluut geweigerd had, werd de zoon ziek — een heimwee naar het zonnige tooverland der kunst — en zóó ernstig werd zijne ongesteldheid, dat zijn vader, op raad van den dokter, ten slotte zijne toestemming gaf.

Zoo kon hij zich dan wijden aan zijne kunst en kreeg hij een drietal jaren les van een teekenmeester in zijne geboortestad. Den geheelen dag, van 's morgens vroeg tot 's avonds laat was hij aan den arbeid. In plaats van de vrije natuur in hare schoonheid te bestudeeren, zat hij altijd op een bedompt atelier de producten van zijn onderwijzer te copieeren. Zijn vader begreep, toen er drie jaren verstreken waren, dat hij nu toch zekerheid omtrent het talent van zijn jongen diende te hebben, en een aantal der beste studies werd ter keuring gezonden aan Lieste, een bekend Haarlemsch schilder in dien tijd. In angst en vreeze werd de beslissing van het orakel afgewacht,

De beek in de weide, naar eene schilderij.

en hoe groot was de smart en teleurstelling van den jongen, toen het antwoord luidde, dat al het ingezonden werk knoeierij zonder eenig talent was, en dat, wilde het jonge mensch doorzetten, hij vijf jaren op het atelier van hem, Lieste, moest doorbrengen. Na verloop van het eerste jaar zou Lieste dan kunnen beoordeelen, of zijne zienswijze de juiste was geweest.

De oude heer van Elten was woedend en drong opnieuw ernstig er op aan, dat zijn zoon dat knoeien met verf zou laten varen en trachten zou hem later als notaris op te volgen. Maar met eene hardnekkigheid en wilskracht, die men den zwakken knaap niet zou hebben toegedacht, verzette

deze zich en 't slot was, dat hij onder belofte van notaris te zullen worden, wanneer dat eerste jaar bewees, dat hij werkelijk geen talent had, de toestemming kreeg om naar Haarlem te gaan.

Daar begon een studietijd, waarvan wij nu zelfs geen begrip meer hebben. Van 's morgens zes tot 's avonds tien uur moest hij naar pleister voorwerpen teekenen, en dan op die wanhopige arceer-manier, die er op berekend schijnt alle eigen zien en gevoelen te dooden. De jongen werkte hard en 't resultaat was dat Lieste zeer tevreden over hem was en zijn vader meldde, dat er misschien wel iets van hem terecht kon komen.

Boerderij te Baarn, naar eene potloodschets.

Zoo mocht hij dus blijven — en met taaie volharding besteedde hij drie jaren aan zijn geduldig pleister, waarna hem toegestaan werd naar de natuur te teekenen en te schilderen. Hoevele honderden zuiver en geduldig afgewerkte teekeningen hij in die jaren gemaakt heeft, is niet te berekenen. Genoeg, dat na vijf jaren van hard werken in Haarlem, zijn studietijd geeindigd was en hij op eigen beenen kon staan.

Van nature reeds zeer nauwgezet, had het jaren lange *te* serieuze werken hem eene zoo groote angstvalligheid eigen gemaakt, dat hij er in zijn werk herhaaldelijk door belemmerd werd. Zijne productie was des ondanks toch zeer groot en al spoedig verkreeg hij bekendheid om zijne bevallige en goed gedane landschappen.

Dat harde werken echter werd oorzaak van zijne doofheid. In Oosterbeek waar toen, evenals nu in Laren, eene schilderskolonie was, bevond zich een zekere Koelman, een schilder van veel talent.

Gereed voor de reis, naar eene schilderij.

Kruseman van Elten, die zeer eergierig was, merkte tot zijn groot verdriet al spoedig, dat Koelman hoewel jonger beter werkte dan hij. Wat kon daarvan de reden zijn? Nagaande hoe Koelman werkte, bevond hij, dat deze reeds 's morgens om vijf uur op 't pad was en nooit vóór zeven

Mistige morgen aan de baai, naar eene schilderij.

's avonds thuis kwam. Kruseman van Elten ging dus reeds om vier uur 's morgens er op uit en kwam niet voor achten 's avonds binnen . . . en dat dikwijls in alle weer en wind.

De gevolgen bleven niet uit. Koelman stierf aan de tering en Kruseman

werd zóó ziek van zware verkoudheid, dat zijn gehoor hem bijna geheel begaf.

Ondanks dit ongeluk, dat den gezelligen, geestigen jongen man jaren lang zwaarmoedig en stil maakte, zette hij energiek door, en toen hij in 1860 op de Amsterdamsche tentoonstelling de gouden medaille kreeg, was hij reeds een der beste landschapschilders van die dagen. Met de Haas en Gabriël samen, en met zoovelen van onze bekende kunstenaars, verkeerde hij op den meest vriendschappelijken voet, zoowel om zijn werk als om zijn beminnelijk en geestig gezelschap. Hij verdiende goed zijn brood en begon eene uitmuntende reputatie te krijgen.

Avond aan de moeras, naar eene schilderij.

Menschelijkerwijze gesproken kon hij dus niets meer verlangen. Als zoon echter van een zeer practischen vader begreep hij, dat, ofschoon het hem nu goed ging, de oude dag hem nog precies even ver zou vinden, en dat zijne onzekere inkomsten hem altijd een beletsel zouden wezen om te kunnen trouwen.

Toen bekroop hem het denkbeeld om naar Amerika te gaan, deels om daar een ruimer veld voor zijn werk te vinden, deels om eens wat meer van de wereld te zien.

Zoo was het, dat hij in het begin van het jaar 1865 ernstige plannen maakte voor de volvoering van zijne groote onderneming — zijne vrienden en bekenden noemden hem een gek — de wereld sprak er schande van en — laat dit als excuus gelden, dat men toen over iemand die naar Amerika ging dacht, zooals velen thans nog over een koloniaal — begon men van alles te

vertellen, de vreemdste en dolzinnigste histories deden de ronde, en oude tantes spraken op theevisites slechts fluisterend over hun ongelukkigen neef.

Ondanks dit alles volhardde Kruseman van Elten bij zijn plan en kwam hij in 't einde van dat zelfde jaar in New-York aan.

Toenmaals was het nog de goede tijd en was het aantal schilders nog niet zoo groot en de kwaliteit van hun arbeid niet van dien aard, dat een knap Hollandsch kunstenaar geen succes zou hebben. Reeds zeer spoedig trok hij de opmerkzaamheid en niettegenstaande zijne doofheid en weinige kennis der Engelsche taal, slaagde hij volkomen en was binnen een jaar een der eerste artisten in de toen reeds groote stad.

De openbare meening in Holland, dat „Kruus" malende was geworden,

Hut aan de baai, naar eene schilderij.

veranderde plotseling in eene diepe bewondering voor zijn groot doorzicht en zijn ondernemingsgeest, toen het bekend werd, dat hij eene schilderij voor ruim drie duizend dollars verkocht had. De tantes werden trotsch op neef en de wereld zei, dat Kruseman een kranige vent was.

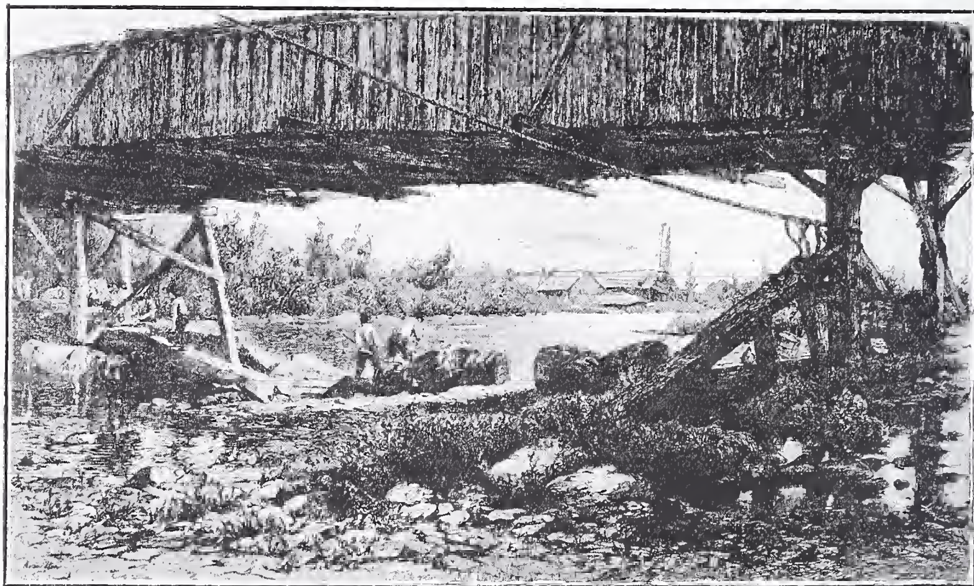
Van toen af bleef Kruseman aan de Overzijde van den Oceaan. Behalve de keeren, dat hij overkwam, bracht hij zijn leven door onder de Yankees, bij wie hij met zijne energie en lust tot hard werken zoo goed paste. Na eene afwezigheid van acht jaar, zocht hij zijn vaderland weer eens op. Hij ontmoette toen een allerliefst en begaafd meisje, Mej. Westerman Holstijn, toenmaals directrice der eerste Hoogere Burgerschool voor meisjes te Amsterdam. Kruseman werd verliefd en hij maakte als getrouwd man de terugreis.

Een rustig plekje, naar eene schilderij.

Kruseman is behalve een zeer knap artist een beste kerel. Als kunstenaar onvermoeid en nooit tevreden met zijn arbeid, bezit hij als mensch een uitmuntend karakter, en is een eerlijk, zelfstandig man met een oprecht en onpartijdig oordeel.

Dit is juist het mooie in den man, die van zijn jeugd af aan leerde om zoo serieus en streng de natuur te volgen, dat hij niet alleen waardeert wat er schoons is in de buitensporigste nieuwere kunst, maar ook inziet, dat het nieuwe recht van bestaan heeft. Iedere laatste schilderij van hem toont, dat hij streeft naar het hoogste, dat onze beste schilders vooral zoo groot heeft

Herstellen van de brug over Esopus rivier, naar eene ets.

gemaakt, naar het begrip van stemming en toon, en het ondergeschikt maken van alles daaraan.

Hij gevoelt het superieure der kunst van b. v. Israëls zoo goed als iemand van ons, hij weet, dat eene mooie schilderij niet wordt uit serieus nateekenen en naschilderen alléén, en met taaie volharding zoekt en studeert hij om in te dringen in de geheimen zijner kunst.

Toch is zijne eerste opleiding hem nog altijd in den weg. Zijne verfstudies naar de natuur zijn dikwijls zóó mooi en gevoelig, als hij nooit in een àf-schilderij bereikt. Waar hij zijn indruk der natuur met weinige toetsen en mooie kleuren vastzet, worden zijne komplete schilderwerken te uitvoerig en te mat, en verliest hij daarin de frischheid van zijn eersten aanzet. Dat is het struikelblok voor de meesten onzer, slechts overwonnen door onze grootste mannen om een groot geheel-àf-zijn van toon en kleur te behouden in eene komplete schilderij. Waar echter zoovele jongeren zich tevreden stellen met een aanzet, omdat ze te angstig zijn die eerste frischheid te verliezen wan-

neer zij doorgaan, daar aarzelt Kruseman niet omdat hij daarmee niet tevreden is en meer gedetailleerd ziet in de natuur. Altijd werkend en trachtend, zijn vooral zijne laatste werken veel rijper en tegelijk frisscher dan zijne vroegere. Hij waardeert het mooie en nieuwe in de kunst der jongeren, die óók in

Optrekkende nevels in 't najaar, naar eene schilderij.

Amerika aan het omwentelen zijn, en ofschoon hij zichzelf blijft, neemt hij van dat nieuwe het goede aan.

Eene zijner laatste schilderijen, die ik in New-York van hem zag, is een bewijs voor mijne bewering. 't Stelt voor „Optrekkende nevels in het najaar."

In eene droeve, natte lucht staan de bijna kale boomen, hunkerend naar zon en warmte, aan den rossigen oever van een beekje. Wazig verdwijnt de achtergrond in grijzen toon. Mogelijk is ook deze schilderij nog wat *te* bedachtzaam gedaan, maar in dit werk vooral toont Kruseman, dat het streven der jongeren en het bereikt-hebben van onze groote mannen ook zijn zoeken is, en dat hij niet stil blijft staan temidden van het machtige opleven van mooie innige kunst.

En te meer is dat te waardeeren in den man, die zoovele jaren reeds „arrivé" is in de kunstwereld en een naam daarin heeft, waarop menigeen zou blijven teren.

Behalve zijne groote onderscheidingen op buitenlandsche tentoonstellingen en zijn lidmaatschap van verscheidene der beste kunstgenootschappen, ontving hij als belooning voor zijne groote verdiensten als commissioner voor de Hollandsche kunstafdeeling op de Centennial Exhibition te Philadelphia in 1876, den Nederlandschen Leeuw, een bewijs hoezeer zijne hulp gewaardeerd werd. Van de 80 toen beschikbare medailles, wist hij er elf voor Hollandsche schilders te veroveren, en men weet hoe zoo iets niet alleen van de waarde der kunstwerken, maar voor het grootste deel van den commissioner afhankelijk is.

Een buurtje in Kampen, naar eene potloodschets.

Behalve schilder is Kruseman ook een uitmuntend en zeer gezien etser, ja heeft hij zelfs meer reputatie als zoodanig dan als schilder. Toen hij eenige jaren in New-York was, begon de etskunst op te komen en werd het mode om ets-collecties aan te leggen.

Kruseman was geheel onbekend met het procédé, maar voor den energieken man was dat geen beletsel. Hij nam tal van proeven en slaagde er niet alleen in de kunst te leeren; maar werd in korten tijd zoo knap daarin, dat hij weldra geheel vooraan stond in de rij der kunstenaars, die zich met de beoefening der etskunst bezig hielden.

Een achterbuurt in Canterbury, naar eene aquarel.

Enorm groot is het aantal zijner platen, waaronder reusachtige voorkomen, en hij was zoo gezocht, dat hij altijd op bestelling werkte.

Behalve Academician is hij een der oudste en bekendste leden der New-York Etching Club, die, vroeger eene zeer groote vereeniging, de laatste 5 à 6 jaar sterk achteruit is gegaan, en aan eene verzwakking lijdt, die haar wel ten grave zal slepen. Want, als alle kunst, was ook die van de etsnaald in Amerika slechts mode en velen, die zich aan die kunst gewijd hebben,

De beek in het bosch, naar eene schilderij.

zijn gedwongen geworden het penseel weer op te nemen.

Een schilder in Amerika dient vooral zich te bekwamen in waterverf-teekenen. Deze kunst is daar zeer gezocht; en dit is dan ook waarschijnlijk de reden, dat zelfs het average-werk buitengewoon handig en knap is. Kruseman had, toen hij in New-York kwam, ook het voordeel van geheel ervan op de hoogte te zijn — en er zijn weinig goede verzamelingen in Amerika, die niet in 't bezit zijn van eenige etsen en aquarellen van zijne hand.

In etsen was hem de nauwgezette serieuze studie zijner jeugd van veel voordeel, omdat hij daardoor er aan gewend was met enkel lijnen te kunnen werken.

Hij heeft daarmede zeer, zéér mooie dingen gemaakt, die ook nu nog voor ons jong geslacht groote waarde hebben door hun artistiek- en knap-gedaan zijn.

Als men den hartelijken en gastvrijen man eenmaal kent, is 't onmogelijk niet van hem te houden. Beminnelijk, eenvoudig en zonder den minsten ophef vertelt hij van zijn leven en 't is maar zeer toevallig, dat ge merkt welke belangrijke rol hij in de kunstontwikkeling van New-York vervuld heeft. Hij was een der eersten om de Amerikaansche kunst den stoot tot ontwikkeling te geven. Zijn knap en ernstig werk in een tijd, dat de schilderkunst daar nog in hare geboorte was, bracht eene geheele omwenteling teweeg. Ofschoon altijd Hollander blijvend in zijn werk, werd hij een der steunpilaren der toen langzaam opkomende Academy of Design, en was hij in waarheid een der eersten, die er toe bijdroegen, Amerika eene eigen school te verschaffen. En dat hij daarin geslaagd is! — de Hollanders hebben geen begrip van het vele

Hudson rivier bij Peekskill, naar eene houtskoolschets.

schoone en oorspronkelijke, dat nu door Amerikanen in Amerika gemaakt wordt. Zij hebben niet eene geprononceerde kunst als wij Hollanders, die reeds zoovele eeuwen eene eigen heerlijke kunst gehad hebben — zij hadden geen geschiedenis als wij, en hunne eerste stappen op kunstgebied werden geleid door vreemdelingen. Nu zijn er mannen als Whistler, Chase, Church, Sargent, Tarbell en zoovelen meer, die eene eigen kunst gecreeërd hebben, welke niet voor die van andere naties behoeft onder te doen. Kruseman is een vóórganger geweest en New-York kent in hem een zijner verdienstelijkste burgers.

Wanneer ge Kruseman op zijn atelier bezoekt, komt hij op een laag stoeltje naast u zitten, zoodat zijn oor dicht bij uw mond komt, en 't volstrekt geen

inspanning kost u met hem te onderhouden. Zeer geestig en van onveranderlijk goed humeur kan hij u allerprettigst bezighouden met zijne herinneringen aan den tijd, toen hij nog in Holland was, waar hij, behalve met de broeders Maris, die van later tijd zijn, vriendschappelijk omging met bijna al onze tegenwoordige beste artisten.

Dan spreekt hij van zijn werk en waardeert het wanneer ge uwe oprechte meening zegt — dan raakt hij in verrukking voor hooge kunst en vertelt van zijn streven om altijd dieper in te dringen in het schoone en innige der natuur.

Als ge zijne vele studiën en schetsen ziet, verbaast ge u over zijne enorme werkkracht, zijne onderwerpen zijn altijd bevallig en mooi van compositie en teekening en ofschoon het zijn vroegeren werken vaak aan stemming en toon ontbreekt, behooren zij toch tot de zeer goede kunst. Juist *dit* waardeer ik zoo in Kruseman, dat hij — na eerst gedrild en klaargemaakt te zijn in een dwangbuis van geärceerde ongevoeligheid en fotografische nauwgezetheid, en na zoovele jaren het busy en koele leven der groote handelsstad te hebben meegeleefd — zooveel van zijn eigen mooie Ik teruggewonnen en behouden heeft, en ondanks zijn vrij hoogen leeftijd de laatste jaren nog steeds vooruitgaat; een bewijs, dat hij waarlijk artist is, en een man, die weet, dat na „goed" nog „beter" bestaat.

Zóó het reeds een genot is, eenige uren op zijn „studio" door te brengen, ook van zijne familiekring neemt gij een alleraangenaamsten indruk mede. Zijne zeer ontwikkelde echtgenoote, waarin echter niemand eene vroegere schoolonderwijzeres zal herkennen (een veelzeggend compliment) en zijne dochter, onderhouden u allergezelligst en ge gevoelt u zoo recht thuis in de Hollandsche binnenkamer.

Dikwijls hebben hunne vrienden in Holland getracht hen over te halen voor goed in „the old country" terug te komen. Maar Kruseman waardeert te veel het goede van Amerika, waar hij nu reeds zoovele jaren geleefd en gewerkt heeft. Zijne vrienden in New-York hebben groote rechten op hem en wie eenmaal het leven in die reuzenstad zoovele jaren heeft meegemaakt, kan zich in ons kleine Holland niet zoo licht meer thuisgevoelen.

Hij is een waardig vertegenwoordiger onzer Hollandsche schilderschool in New-York en moeten wij bekennen, dat de kiem der kunst op Amerikaanschen bodem een tropischen wasdom heeft bereikt, met trots mogen wij ons herinneren, dat het zaadje uit Holland is overgebracht, en dat een Hollander den kunstakker heeft beploegd.

Te Mistic in Connecticut, naar eene houtskoolschets.

MEVROUW JANSONS VRIENDIN.

DOOR

H. J. SCHIMMEL.

De spin zat in haar webbe.

Mevrouw Janson had haar geliefkoosde plaats ingenomen achter de dichtgeschoven vitrages van de zijkamer in hare villa Buona Speranza. Waren de vitrages open, dan zat zij daar in officieele qualiteit recht op in den ouderwetschen leunstoel met versleten trijp bekleed; waren zij echter dicht, zoo als thands, dan zat zij daar officieus, ongedwongen en zich geheel overgevende aan eigen indrukken en beschouwingen. Den rug zoo ver mogelijk achterover geleund, ten einde alle ledematen de meest mogelijke rust te geven, zoodat de haar inwonende geestelijke kracht zich in al haar omvang kon uiten, het scherpziend en helder blauw oogenpaar gevestigd op de tegenover haar liggende villa: Benvenuto, gaf zij zich over aan hare beschouwingen en logische gevolgtrekkingen. Zij had dat een goed deel van haar bijna vijftigjarig leven, naar haar overtuiging, met uitmuntend gevolg gedaan, was steeds spoedig door de oppervlakte van het waargenomene heengedrongen, had dan de kern bereikt, deze met snelheid onderzocht en geproefd, om dan bijna altijd met den uitroep te eindigen, die van teleurstelling tuigde: „'t Loont eigenlijk de moeite niet!"

Maar, mevrouw Janson, getroostte ge u die dan niet, om door het bestudeeren van anderen u zelve beter te leeren kennen? om u te spiegelen aan de tallooze eigenaardigheden van uw evennaasten en daardoor op de uwe een helderder licht te werpen? Zeker, zeker! Zij was toch zelden beter gestemd, opgewekter, krachtiger en strijdvaardiger, dan na de gewone konkluzie, steunende op de afgesloten reeks harer waarnemingen.

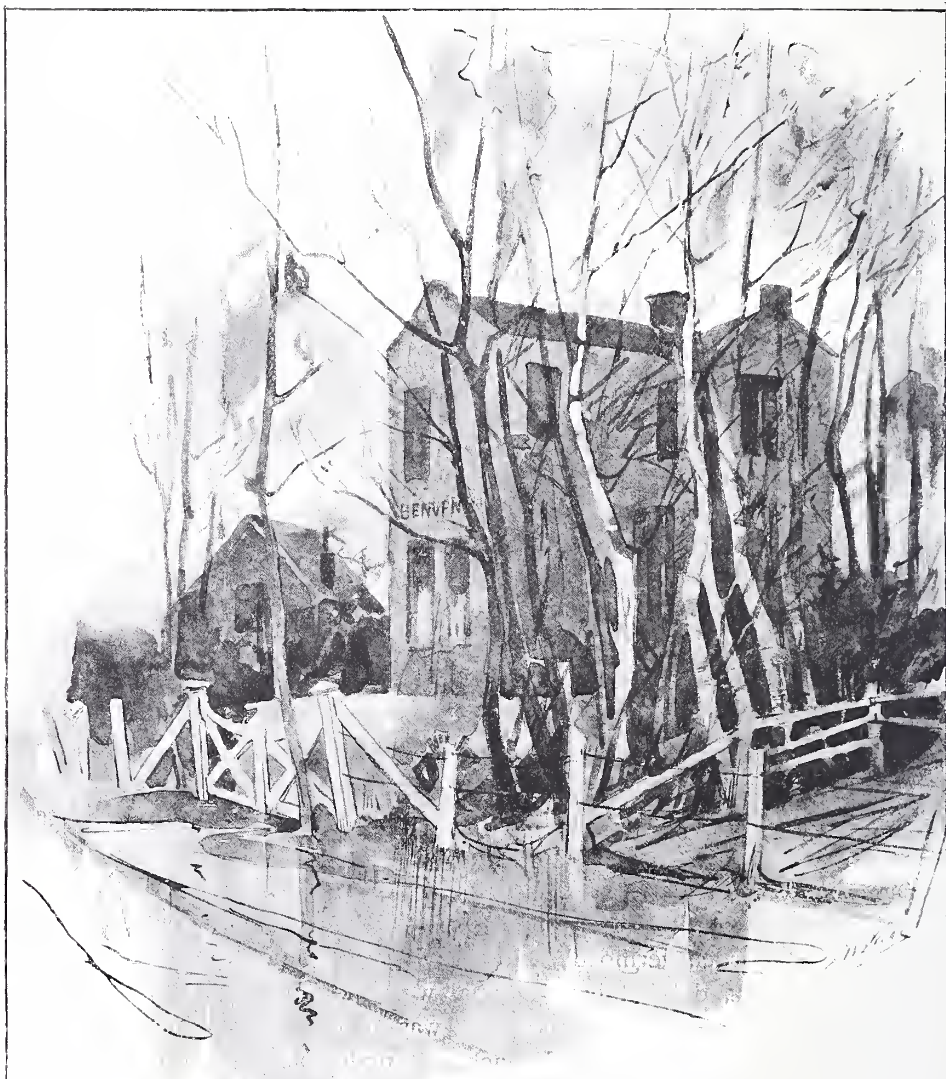
Maar thands waren deze nauw begonnen, al duurde ze ook reeds weken. De weg, voor haar meest zóo zeer gebaand, dat bij den aanvang reeds het einde kon worden vermoed, was hier zoo kronkelend, zoo vol struikgewas, hoogten en holten, dat het haar ditmaal waarlijk moeilijk viel dien te meten.

De bewoonster toch van Benvenuto was haar meer en meer een sfynx geworden. Was 't wonder, dat de zucht tot onderzoek daardoor nog was geprikkeld? Hoe minder zij had kunnen te weten komen, des te meer was ze er van overtuigd geworden, dat het „weten" hier een ruime winst zou opleveren.

In de eerste dagen van Mei had een groote verhuiswagen voor het zeer vervallen huis van de villa Benvenuto stilgehouden.

Dát was de eerste verrassing voor Mevrouw Janson geweest, die in haar uitgebreiden kring van kennissen maanden lang had beweerd en staande

gehouden, dat de villa tegenover de hare nimmer meer zou worden betrokken door eenige familie van rang en stand. „Vies, in allen deele vies" was alles door den vorigen bewoner achtergelaten en vies was alles na diens vertrek gebleven, wat weinig voor het doorzicht van den eigenaar getuigde. De tweede nog grootere verrassing was: de inhoud van den wagen.

....niet meer zou worden betrokken door eenige familie van rang en stand.

„Het eene groote meubelstuk voor, het andere na," zoo verhaalde ze haar kennissen; „maar oud bij nieuw als op een boêlhuis en alles bestoven, bekrast, niet onderhouden, kortom of 't geen eigen goed was!" En na dien eersten wagen volgde nog een tweede, maar veel kleiner, met eenige manden; en

toen een vigilante, waaruit een boerenvrouw stapte, gevolgd door een juffrouw, neen maar, met een hoed, als er voor vijftig jaar door Mevrouw Janson werd gedragen en een *châle*, zooals door haar mama steeds in eere was gehouden. In één woord: een soort van mummie, van achteren ten minste, want van voren had ze haar niet te zien kunnen krijgen. En die mummie had bij 't uitklimmen een langwerpig, blijkbaar zeer wichtig, kistje van gegalvanizeerd ijzer uit de hand laten glijden, en de boerenvrouw had haar willen helpen, maar daarbij de mand, die ze droeg, laten vallen, waardoor er lepels en vorken, twee trekpotten en dito melkkan en nog heel veel meer glimmends op de straatklinkers voor de vervallen stoep waren komen neerkletteren. Dat was alles zeker zilver! Waarom zou 't anders zoo zorgvuldig van 't overig huisraad zijn afgescheiden gehouden en zoo zorgvuldig bewaard? Ja, 't wás zilver, en dan hield het kistjen, dat de mummie zelve droeg, zeker nog iets kostelijkers in — effekten... stapels effekten!...

En sedert mocht er in dat huis veel zijn gebeurd, daar buiten was er niets van gebleken. Al de neringdoenden uit het dorp hadden zich gehaast aan te schellen, en waren te woord gestaan door de boerenvrouw, die Geldersch sprak en van Deutichem afkomstig was. Ieder hunner had de kleinst mogelijke hoeveelheid waren moeten leveren en telkens moeten hooren, dat het hier wel een streek geleek waar ieder „het paling-stroopen best kende." Van de juffrouw zelve wist evenwel niemand iets te vertellen. Alleen een klein loopmeisje, een deern van nog geen tien, die de school verzuimde om boodschappen te doen voor een stuiver, had haar gezien, en van dat dom gansje, had Mevrouw Janson de eerste iets afdoende inlichtingen ontvangen. 't Was daar juist geschied; een oogenblik voor dat Mevrouw haar observatiepost had betrokken. O, 't zag er binnen zoo mooi uit! had de kleine, die aangeroepen was, verklaard. Aan den muur hingen schilderijtjens, 't leken wel dominees, maar veel meer mans dan de bleeke magere hier uit het dorp. En dan hing er nog: wat vader en moeder ook hadden maar in veel zuiniger lijst: „de reis naar de eeuwigheid." En de juffrouw zag er geel bleek en erg beenig en heel strak uit, en ze had bijna groene oogen, en, zoo waar! een snor, zoo wat grijze stoppels, en ze had bijna haar boodschap niet kunnen doen, zoo had het ouwe mensch haar aangezien en daarbij haar bleeke dunne lippen als opgegeten. Wat dan haar boodschap was geweest? had Mevrouw natuurlijk gevraagd. Dat de nieuwe dienstbô met den volgenden trein uit Uitert zou komen.

Daar kwam dan ook een half uur later een jong, net gekleed meisjen, — zeker beneden de 19 jaar vanwege de personeele belasting! — met de kleine loopgans aan en een kwartier daarna vertrok de boerenvrouw, van wie men alleen maar wist, dat ze plat Geldersch sprak en uit Deutichem afkomstig was.

De dienstbode, die meê had helpen verhuizen, werd teruggezonden en door eene, uit een geheel andere buurt, vervangen! 't Gaf op nieuws te gissen... te peinzen, en naar meer licht te verlangen!

Daar hield 't bekende doktersrijtuig voor de villa Benvenuto stil en bleef er wel een kwartier staan. Mevrouw scheen 't een uur toe. Zij was steeds gewoon naar den duur van 's mans bezoek den ziektegraad der patiënten te berekenen en naar dien maatstaf vreesde zij het ergste voor de nieuwe bewoonster. Zou ze den dokter straks binnen roepen? Maar dan liep ze gevaar

« Maar, dokter... dokter... ik heb niets noodig! »

de jaarrekening met één vizite verhoogd te zien. En ze was door en door gezond en haar dochters waren de blozendste rozen en haar man de stoerste eik van 't heele dorp. Maar zij zou 't wel zóo weten aanteleggen dat hij, hoe gauw ook in 't opteekenen, zijn gouden potlood en zijn receptenboekjen wel in den zak moest houden.

„Dokter!" riep ze van het venster naar de buitendeur gesneld, toen ze hem het huis van Benvenuto zag uitkomen. De aangeroepene knikte, gaf zijn koetsier een wenk, waarop het rijtuig wendde, en stapte op haar af. Zij haastte

zich van de stoeptreden neer te dalen, om hem op te vangen en buiten te houden, maar hij stevende, haar even goeden dag zeggende voorbij, de open huisdeur in, naar de binnenkamer, waarheen zij hem haastig volgde en hem in 't rond ziende vond staan.

„O, u is de patiënte merk ik," en hij nam haar rechter pols.

„Dokter, ik wou u vragen ...."

„Jawel, 't is 't voorjaar — irritatie in 't bloed ... gestellen als 't uwe kunnen soms te gezond zijn," en hij greep naar 't receptenboekje en het gouden potlood.

„Ik dacht in 't geheel niet aan mij, maar aan de arme zieke van hier over ... Toch niet ernstig?"

„Lichte bloedvergiftiging .... heeft niets te beteekenen .... vroeger aan malaria geleden ...."

„En de burgemeester zei me, dat juffrouw Krempe ... heet ze niet zoo? — de ander knikte toestemmend — van Vorden kwam, uit den achterhoek, waar 't kurkdroog is evenals hier. Hoe oud zou ze zijn? Rijk, niet waar, maar gierig? Of zou ze de goede dagen gehad hebben?"

„Ze zei me in 't Noorder-kwartier te hebben gewoond ... te Schagen."

„Schagen ... Schagen ... Daar woont een van mijn oudste vriendinnen, die veel aan rheumatiek lijdt."

„Adieu, Mevrouw!" De dokter stond al in de gang. „Ik moet toch den aptheek voorbij. Ik laat u wat bloed-zuiverends bezorgen ..."

„Maar, dokter ... dokter ... ik heb niets noodig!"

Hij hoorde 't niet meer; hij was met haastigen groet het huis uit en zijn rijtuig ingestapt en wuifde met een gul lachjen haar een hartelijk vaarwel toe.

„Inhalige vent!" mompelde ze verontwaardigd. „Toch weet ik nu iets."

't Was haar eenige troost!

Een oogenblik later was zij den inhaligen vent vergeten en bezig met te schrijven aan haar oude vriendin, Mevrouw van Dissel, te Schagen, over zekere juffrouw Krempe, die daar een tijd lang moest hebben gewoond.

In een klein benedenvertrek op het zuiden zat Mejuffrouw Krempe, slechts een klein deel innemend van een sierlijk gesneden leunstoel, aan de ovale tafel van noteboomhout. De blinden waren half neergelaten; het eenige venster stond op een kier.

Binnen tintelde het zonlicht op het jonge groen van iep en beuk en goot zijn vollen gloed op de fijne grasprietjens van het kleine gazon voor het venster, stoofde de veertjens warm van musch en vink en joeg er de laatste kilte uit, die de winter er in gestrooid en het voorjaar er in had gehouden. Wat weelde voor het oog, wat verrukking voor het oog! De kevers snorden, de hommels zomden, de vinken tjilpten, de musschen piepten, maar bij tusschenpoozen, alsof 't nog maar een oefening gold voor later te geven uitvoeringen met vol orkest.

Buiten was gloed, was bezieling! En binnen? Gedempt licht en getemperde warmte. 't Scheen zelfs, dat beiden nog meer gedempt en getemperd werden verlangd, want de blinden werden nog iets lager neergelaten en het vensterraam nog wat hooger opgeschoven. En de arbeid, die juffrouw Krempe thans bezig hield, scheen toch meer licht te vorderen en meer warmte dan zij bereid was zich te geven, daar ze telkens het boekjen, waarin zij tal van cijfers had opgeteekend, dichter bij de oogen bracht om zich beter van hun juistheid te vergewissen, en haar telkens daarbij een lichte huivering door de leden voer. Ze was gewoon wat ze nu deed ieder dag te doen. Een langwerpig ijzeren kistje stond vlak naast haar open op de tafel; een kleiner, vierkant van vorm vóor haar; in het eerste weidde de starre blik, in het tweede tastte de bevende hand, die er telkens en telkens goudstukken uit te voorschijn bracht, waarna ze de glinsterende schijfjens langzaam langs de vingerspitsen weer liet neer glijden: „Wat glimt dat! wat vonkt dat!... Goud! allemaal goud!" mompelde zij met innig zelfbehagen.

Schaamde zij zich niet over den aard van haar bezigheid en den hartstocht waarmeê die verricht werd, tegenover de vele portretten aan den wand van Weleerwaarden, in wier ernstigen oogblik zooveel straffe vermaning scheen te liggen? tegenover de leelijke schilderij, vooral merkwaardig om haar naïef brutale verzinnelijking van Bunyans geestelijke reize, die juist de geldgierigheid beschreef als een der moeilijkste te overwinnen hinderpalen naar den top van den hemelschen berg?

Ze zag er niet naar om. Het half duister achtte ze misschien een voldoende beschutting. Ze bleef verdiept in haar tellen, rekenen. Als op dit oogenblik de blinden waren opgetrokken en 't de zon ware vergund haar stralen naar binnen te zenden, hoe de lichtvonken misschien geaarzeld zouden hebben die gestalte te omwemelen en te besprenkelen! Bij het tellen en hertellen en het thans vinden van twee goudstukken meer dan gister, scheen een glimlach leven te storten in de straks als versteende trekken. Die glimlach! 't Leek wel of over de weinige minuten gaans van haar woning verwijderde heide, waaruit hier en daar klippen van oer de rossig zwarte koppen even omhoog beurden, een mat licht heen gleed als een zonne-schemerschijn, glurend door loodgrijze wolken!

Er werd gescheld, driftig gescheld! Het valsch geluid van het slecht gallieerd metaal snerpte door het kleine portaal en de enge gang naar de keuken, waar Wiesjen zich nog maar langzaam gereed maakte den wachtenden bezoeker tevreden te stellen. Door een kier van de deur der huiskamer beet een nog valscher geluid de dienstbode toe: „doe toch open, en zeg den kinkel dat er niets noodig is; laat hem niet in huis!" Wiesjen had het bevel, voor zooveel mogelijk, uitgevoerd, maar kwam zonder kloppen binnen met een quitantie voor geleverde goederen, waarop dezelfde stem van straks het kind toegrauwde, dat men hier maar eenmaal 's weeks betaalde en 't van daag de dag niet was. Driftig sloeg Wiesjen, die door den hoog rooden blos, dien de schrik en de ergernis op de blanke wangen had getooverd, er nog aardiger

dan anders uitzag, de kamerdeur dicht; het huis dreunde, toen zij 't de buitendeur óok deed.

„Wiesjen" klonk het toen op een geheel anderen toon uit het huisvertrek. „Kom eens binnen, kind!"

Toen de aangeroepene voor de tafel stond, zag zij deze opgeruimd, maar het zware ijzeren kastjen dat doorging voor een bergplaats van Juffrouws tapisserie-werken, half open staan.

„Ik was van die schel zoo geschrokken, kind! Een gebarste trompet klinkt, dáarbij vergeleken, nog als hemelmuziek. Ik heb je toch niet zeer gedaan, Wies?"

Er werd gescheld, driftig gescheld.

„Eigenlijk wel, juffrouw! Ik mocht zoo denken, waar heb ik dat aan verdiend...!" Haar oogen stonden vol tranen.

„Heusch, kind, het spijt me wel", klonk het fluweel zacht. Wiesjen vond de verontschuldiging zóo afdoende, dat ze met een vriendelijk knikjen de blinden ging ophalen om de jufvrouw wat vroolijker te maken. Ze vond dat die donkerte het humeur van de juffrouw geen goed deed.

Deze was opgestaan en met de woorden: „Geen tranen meer, hoor!" droogde zij die af met haar fijn linnen zakdoek, dien ze haar daarna in de hand duwde met de mededeeling, dat die daar blijven mocht. „Zooals de Heere Heere den regenboog tot een teeken stelde, dat Hij de aarde niet weer door de wateren zou verderven, zoo belooft je deze doek dat ik niet weer tegen je toornen zal.'

Wiesjen begreep wel niet alles, maar toch het voornaamste, en wel dit: dat ze iets erg fijns voortaan haar eigendom mocht noemen. Haar tevredenheid keerde terug en haar erkentelijkheid gaf er een nieuw frisch tintjen aan.

Wat binnen plaats had was van buiten gezien. Mevrouw Janson had dien morgen besloten in het namiddaguur de lijn harer verkenningen vooruit te schuiven en wel tot in de vesting. Ze had toilet gemaakt. De dochters hadden daarbij moeten helpen en oogden Mama met welgevallen na, toen deze met

deftige houding en zeer langzamen tred den grintweg overstapte en behoedzaam, om de fijne handschoenen niet in gevaar te brengen, het hekjen van Benvenuto opende. Daar zagen ze Mama echter een oogenblik stilstaan. Wat zou dat beteekenen? Weifelde Mama? Wel neen, zie maar! Mama had haar wandeling hervat, stond op de stoep, schelde aan en boog tegelijk zeer beleefd in de richting van het openstaand raam. „Juffrouw Krempe kan nu Mama ten minste geen belet geven," merkte de oudste dochter aan, die daardoor bewees dien eeretitel waard te wezen.

Het was zoo. Juffrouw Krempe kon nu onmogelijk het haar gebracht bezoek weigeren. Zij was er wel toe gedwongen de vreemde te ontvangen, en dat deed haar norschheid nog toenemen. De vriendelijke trek, straks op haar gelaat nog merkbaar, verdween plotseling; alles scheen te verstijven; alles werd hard en koud als steen. De oogblik werd scherper; de dunne lippen waren bijna niet meer te zien; de kleine blanke hand scheen wel saamgenepen. Op den vriendelijken groet van Mevrouw Janson, die er van gewaagde, dat ze veel vroeger had willen komen, maar de vrees van te inkommodeeren haar had teruggehouden, volgde slechts een koel nauw waarneembaar knikjen en het aanbieden van een stoel vlak bij het open raam, waar de wind doorheen blies, terwijl de gastvrouw zich zoover mogelijk naar achter, aan de tafel, waar het niet meer dan schemerde, terugtrok en van daar de indringster beschouwde.

Een niet onbehagelijke figuur, die Mevrouw Janson! Dat moest ze toch erkennen.

Schoon van meer middelbare lengte miste zij geen elegantie. Waren de gelaatstrekken ook al niet regelmatig, was de neus, hoewel niet groot, toch wel wat forsch geplant, de lippen, hoewel ze een kleinen mond omzoomden, toch te breed en te week, het helder blauwe oogenpaar zonder veel uitdrukking, het geheel maakte gewoonlijk een gunstigen indruk, een indruk van distinktie, waarmeê de smaakvolle kleeding geheel in overeenstemming was.

Uit het half duister bleef nog altijd een onderzoekende blik op háar gevestigd, die als een indringster niet alleen beschouwd, maar ook behandeld werd. Een andere, als Mevrouw Janson, eene, die niet, zooals zij, ondervonden had een echte ware vriendin te Schagen te bezitten, zou zich hier bekneld en beklemd hebben gevoeld, als het vischjen in het net.

„U is toch waarlijk geen gewone, geen vreemde buur . . . !" zoo vervolgde Mevrouw, overstelpend snel en woordenrijk, wat het eenig bewijs was, dat ze zich onder den vreemden blik dier starende oogen niet geheel kalm voelde. „Maar al was u dat, dan zouden toch reeds de welvoegelijkheid en het stille buitenleven plichten van wellevendheid opleggen. Een zoo goede bekende als u is, had evenwel aanspraak mogen maken op een dadelijk hartelijk welkom."

„Goede bekende!?" prevelde de ander wel wat verbaasd.

„Zeker: ik miste wel het voorrecht u persoonlijk te kennen, maar mijn lieve vriendin, Mevrouw van Dissel, uit Schagen . . ."

„Ah . . . ! U heeft de goedheid gehad naar mij te informeeren . . . ?"

Die enkele woorden verstoorden, voor een oogenblik althans, Mevr. Jansons kalmte. Ze zou hebben geïnformeerd....! Ja, eigenlijk was 't wel zoo, maar toch had de andere dat niet zoo *cru* moeten zeggen.

Zij was echter dadelijk weer zichzelve.

„Ik had gehoopt," en de woorden werden nog al puntig geuit, „op een eenigszins andere opvatting: waarlijk, de belangstelling van mijn vriendin in u..."

„Och kom! Ik hou veel van Boileau, en die leert dat men een kat een kat moet noemen.... En wat schreef uw vriendin dan wel over mij?" Een lichte huivering, het leek wel een zenuwtrekking, vergezelde die vraag.

« U is toch waarlijk geen gewone, geen vreemde buur...! »

„Mijn hierzijn, Juffrouw Krempe, geeft een kort maar duidelijk begrip van haar brief."

„Was die dan zóo lief over mij? Zoo, zoo! Dat vleit me natuurlijk. Ik heb eigenlijk die Mevrouw — ik herinner mij zelfs haar naam niet meer — nooit gezien."

Mevrouw Janson erkende, dat Mevrouw van Dissel ook iets dergelijks geschreven, maar toch overtuigende blijken had gegeven van haar bekendheid met de gewezen algemeen gehonoreerde bewoneresse van Schagen, die zij afschilderde als een steunpilaar der Kerk en een hulpe der armen, en

wier eigenaardigheden ook bij hen, die ze niet wilden of konden navolgen, sympathie hadden gewekt. „U werd in Schagen een superieure vrouw genoemd; men had daarom ook heel goed begrepen, dat u in het Limburgsche Vaals niet had kunnen aarden en daar dus niet lang had willen blijven."

Een geluid als van een spottend lachjen kwam van den kant der tafel. Mevrouw Janson voelde zich nu zeer onrustig en had zich wel naar háar raam, waar het minder tochtte, in een oogwenk door een of andere tooverfee overgebracht wenschen te zien, toen zij de verbijsterende woorden vernam: „Mevrouw Janson, ik vind u een lieve nieuwsgierige vrouw en ik houd ervan lieve menschen zooveel mogelijk tevreden te stellen. Ja, ik heb veel rondgezworven. Van Amsterdam naar Rotterdam, vandaar naar Vaals over Vegchel naar Schagen, over Vorden naar hier, en van hier, als uw mooie begraafplaats me niet voor goed houdt, misschien nog wel naar het Kaffersland."

„Er is verscheidenheid van opvatting . . . gelukkig!" voegde mevrouw er gauw àan toe. „Ik woon hier nu al twintig jaar in hetzelfde huis en zou vreeselijk tegen verhuizen opzien. Waar mijn kinderen zijn denk ik begraven te worden. Maar dat laatste hoop ik . . . ."

„Dat in lang niet gebeuren zal," vulde de andere aan. „Nu, daar is wel kans op. U ziet er gezond uit: u kan gerust zijn . . . zonder onvoorziene omstandigheden altoos!"

Of het die „onvoorziene omstandigheden" deden, waarop Juffrouw Krempe doelde, Mevrouw Janson vond eensklaps, dat het open raam erg veel wind doorliet, waarom ze verzoekt het te mogen sluiten. Zij had het reeds gedaan voordat het gevraagd verlof verleend werd. Haar gezondheid liet niets te wenschen over, maar Mevrouw had misschien overdreven vrees voor tocht en daar ze straks had opgemerkt, dat ook de juffrouw gerild had. . . . .

„Kou of warmte zijn voor mij even goed," klonk het strakke antwoord.

„Ik geloof haast, dat u in alles de verscheidenheid liefheeft. Dat is echt christelijk, juffrouw! Die reiziger" Mevrouw doelde daarbij op het schilderijtje, dat ze in 't diepst van haar hart foei leelijk vond en ver beneden het slechtste, dat zij in háar salon bezat „die reiziger getroostte zich óok veel beweging, beweging naar het hoogere, naar den bergtop . . . Mijnheer Hubért noemt dat in zijn taal: „Streven naar het ideaal."

„Mijnheer Hubért? Wie is dat?"

„De predikant van het dorp. Heeft hij u nog niet bezocht? O, ik kan 't begrijpen . . . . Zoo'n moderne houdt er niet van bezoeken af te leggen waar nog op de eeuwige fondamenten gebouwd wordt. Ik en de mijnen, wij willen den Heer dienen, zeg ik en zeide ik jaren al met David . . . ."

„Jozua!" klonk het verbeterend van den duisteren achtergrond.

„Niet waar, lieve juffrouw Krempe, wij zijn zusters in en door ons allerheiligst geloof? . . . Of vergis ik mij? . . . ." Die laatste vraag werd Mevrouw op de lippen gelegd door de blijvende strakheid en het voortdurend zwijgen der koude kille juffer.

Eindelijk begon deze: „De vreeze des Heeren is het beginsel der wijsheid.

Zusters zijn we, ja . . . als u ook eet van het Manna, het ware brood des levens. Wat doet me dat goed! Dus voelt u ook die zuiging naar den Heere Heere? Van kindsbeen voelde ik die. Dat geeft gehalte aan willen en werken door en in de genade Gods!"

Mevrouw Janson dronk de woorden met heilige vreugde in. Zij had wél gevonden wat zij, door Mevrouw van Dissel voorgelicht, had meenen te vinden. Die grimmige juffrouw was misschien zelfs een echte doleerende, en zulk een had ze in haar dorp nog niet kunnen ontdekken.

Maar wat was dat? Ze schrok heftig, want de zoo zalvend sprekende had eerst dezelfde huivering van straks getoond en toen de rechterhand driftig bewogen, eerst langs haar schoot, vervolgens over het tafelvlak en was geëindigd haar linkerhand op de oproerige rechter te drukken en deze tot rust te dwingen.

„Wordt u onwel! Zal ik het meisje roepen?" vroeg Mevrouw meer angstig dan medelijdend.

„Vertel me eens van u zelve en van de uwen, Mevrouw!" viel de Juffer in alsof er niets gebeurd ware. „U dacht tot dusverre alleen aan anderen. 't Beginsel is het ware, maar de toepassing er van onthoudt mij zeker veel liefs."

Mevrouw Janson was nu eerst op haar geliefkoosd terrein. Hoe zij de deugden van haar echtgenoot, die zoo goed was veel naar haar te luisteren, in 't breede uitspon; de goede edele uitmuntende hoedanigheden harer twee zoons, veel belovende en reeds veel gevende studenten, harer drie dochters twee van haar geestige brunettes, de derde de jongste, even zeven jaar, een engelachtige blondine. Juffrouw Krempe bleek de laatste reeds opgemerkt te hebben en zich met het oordeel der moeder geheel te kunnen vereenigen.

„Ja, op dat blondtjen mag u trotsch zijn; ze heet Lucie, niet waar? Zij lijkt veel op u. Precies uw oogen, Mevrouw!"

De laatste lieve woorden verdienden een dankbare waardeering. Mevrouw glimlachte alleen allerlieftalligst en boog het hoofd bij de verzekering, dat haar man die opmerking ook al gemaakt had. Zij kon den Heere niet dankbaar genoeg wezen voor haar schatten en hoopte maar, dat zij de haren tot even grooten zegen zou kunnen zijn als die het waren voor haar. Zij ging allen voor in 't goede, dat hoopte zij ten minste, en trachtte allen te bewaren tegen de moderne denkbeelden in kerk en maatschappij, denkbeelden, die het meest vastgewortelde dreigden te ontwortelen, en onhoorbaar, onzichtbaar, zelfs door gesloten vensters en deuren, in de huizen drongen.

„Ja, ja," stemde juffrouw Krempe toe, „alles waar! 't Komt mij voor dat zelfs uw waakzaamheid wel eens verschalkt wordt De Sabbathsruste zag ik door úw oudsten meer dan eens geschonden."

Dat was weder een opmerking, die Mevrouw Janson zeer misplaatst vond. Die oude juffrouw scheen wel de eigenaardigheid te hebben veel te houden van 't op een zoelen zomermiddag te laten ijzelen.

„Rekening te houden met leeftijd en charakter behoort tot de moeilijkste

opvoedingsplichten van een moeder" verklaarde zij eenigszins plechtig; het was dan ook een citaat.

Het reeds vroeger vernomen gemompel, verzeld van een zonderling schel lachjen, werd weer van den kant der tafel vernomen, maar ditmaal gevolgd door de vraag, op goedigen toon geuit: „U is hier zeker het middenpunt waarom alles draait? 't Kan, dunkt me, niet anders."

Mevrouw Janson gleed in eens weer terug naar het haar lieflijk gebied van het zelfbehagen. Eerst een allerliefste glimlach! En daarop begon zij schouw te houden over haar lieve bekenden. Met de Burgemeestersche was ze zeer intiem. Zelve zonder kinderen raffoleerde deze van de haren. Een uitnemende vrouw, die maar wat te veel romannetjens verslond en juist niet altijd van het beste allooi. Maar de lieve vrouw verveelde zich ook: zij m o e s t zich dat wel doen, omdat ze kinderloos was, en, om haar man te zien en te spreken, meest naar de sociëteit zou dienen te gaan. Een zeer aangenaam *convive* overigens, die man! Zeer geestig en goed van den tongriem gesneden, vooral het laatste, en daarom wekte het wel eens de vroolijkheid op, als de kwade tongen — en zulke waren er in 't dorp in menigte! — waagden te fluisteren, dat de Burgemeester altijd haperde als hij bij 't voorlezen van 't huwelijk-formulier aan 't woord „trouw" kwam.

Een luid lachjen beloonde Mevrouw voor deze mededeeling.

In Juffrouw Krempes oogen kon een aanmoediging om zoo voort te gaan gelezen worden, en Mevrouw ging daarom voort. De Ontvanger, de Notaris, de Postdirekteur, met hun meestal te talrijke gezinnen, trokken als in optocht voorbij. Al te maal allerliefste menschen en toch vol interessante eigenaardigheden. Vooral de Postdirekteur had een snoesjen van een wijfjen. Beider echtelijk geluk had reeds achttien jaar geduurd, misschien nog wel langer, daar zij een dochter hadden van denzelfden leeftijd. Eigenlijk was 't wel wat onzedelijk, dat het vrouwtjen haar man zóo aanhing, want dat zou 't scheiden, wat toch eenmaal gebeuren moet, des te smartelijker maken. — Juffrouw Krempe vond dat al heel diepzinnig en wáar gedacht en knikte haar daarbij veelbeteekenend toe. — Maar aan 't gezin van den Ontvanger gaf Mevrouw den voorrang. Niet dat de man evenzeer minnaar was als de Postdirekteur, maar dat kon hij niet helpen, daar zijn vrouw hem altijd wou overschaduwen; zooals de kwade tongen zeiden was z i j eigenlijk ontvanger en h i j de geagreëerde klerk; mevrouw Janson geloofde daar echter niets van; wél, dat Gertrude een superieure vrouw was, die nog veel meer in aanzien zou zijn, indien ze dat minder toonen en zich andermans zaken wat minder wilde aantrekken.

Juffrouw Krempe deed weer van haar algeheele instemming, luidruchtiger nog dan vroeger, blijken. Dit deed Mevrouw plotseling ophouden, daar zij den luiden lach, hoe streelend ook voor haar eigenliefde, in dat oogenblik voor geheel ongepast hield.

„En wat zegt u van den dominée en van den dokter?"

„De een bakt zijn driekoningenbrood heel zoet, maar zonder boon; de ander

doet zijn mond alleen open als er een recept is te schrijven. Toch houdt men algemeen meer van zijn duurst recept dan van zijn geopenden mond.”

„Aardig! almachtig aardig!” riep de andere nu eens uit den grond van haar hart. „Alles hier als overal waar ik geweest ben, behalve de geestige *conteuse*, wier gelijke ik nergens aantrof!”

„Mag ik het voorrecht hebben u bij de lieve vrienden te introduceeren?”

„Wel verplicht. Ik zoek geen conversatie .... waarlijk niet!” Dit was nu weer niet erg beleefd, daar aan het stellen van den regel geenerlei uitzondering werd toegevoegd. Misschien zou die nog wel gevolgd zijn, dacht Mevrouw, als Lucie niet zoo plotseling het blonde kopjen tegen het raam gedrukt en Mama verzocht had dadelijk thuis te komen, daar er vizite was. Mevrouw had terstond het raam opengeschoven om beter te kunnen hooren en Juffrouw Krempe in staat te stellen het lieve kind van naderbij te beschouwen. Aanvankelijk werd van die gelegenheid echter geen gebruik gemaakt. Juffrouw Krempe bleef waar ze was, oogenschijnlijk diep in gepeins en het gezelschap vergeten.

Mevrouw begreep eensklaps de vizite te harent niet langer te mogen laten wachten. Zij stond op, prevelde iets van een *excuse* over te lang blijven, maar vernam nu toch een verzoek om spoedig terug te komen. Ze zag zich zelfs de voordeur door de juffrouw geopend en zich door deze tot op de stoep gevolgd, waar de kleine engel wachtte, die er in haar wit jurkje met rose gegarneerd snoeperig uitzag. Juffrouw Krempe knikte en stak de hand naar haar uit, maar het kind, de klare blauwe kijkers op het versteende gelaat gevestigd, fluisterde half verscholen in de plooien van Mamaas kleed: „Ma, ik ben bang ... zij kijkt me zoo aan!”

„Ze is wel wat bedorven, lieve juffrouw! Altijd dwingt ze om *bonbons*,” haastte zich Mevrouw te zeggen, waarna ze met een knikjen, waarin innige verstandhouding lag, afscheid nam.

„Bang! zei dat kind!” mompelde de achtergeblevene. Toen ze in de kamer was teruggekomen, herhaalde zij: „Bang! .... Ik ben óok bang,” en bij de laatste woorden hield zij de weder trillende rechterhand met de linker vast.

De bijna onzichtbare bewoonster van Benvenuto zou reeds lang in de meeste gezinnen van de wijd verspreide huizen en villa’s vergeten zijn, indien Mevrouw Janson door hare mededeelingen de belangstelling in haar niet telkens voor geheel wegsterven had behoed. De kleine en groote neringdoenden bleven de scherp toeziende grimmige juffrouw, die steeds op alles aanmerking maakte en alles op rekening liet stellen, weinig genegen. Mevrouw Janson echter, die bijna dagelijks in het namiddaguur bij de geburen aanwipte en er steeds van harte welkom was, liet nooit na in háar kringen van de vriendin te getuigen, die zij nu eens voor zich alleen bezat. Hoe welsprekend was ze in ’t bestrijden van de algemeene onverschilligheid of de vrij algemeene tegeningenomenheid. Mevrouw gaf toe, dat Juffrouw Krempe zich meest als een

weinig aantrekkelijk menschjen voordeed, maar men had haar eens moeten zien, zooals zij het voorrecht gehad had het dikwijls te doen. Bij 't behandelen van meer dan alledaagsche onderwerpen, dan, ja dan kwam er licht, ja, een zeer ongewoon licht, in de oogen, leven in de fijn gevormde vleugels van het neusjen, dat der vormkracht van een groot beeldhouwer eer zou hebben aangedaan; dan vloeide

Hoe welsprekend was ze in 't bestrijden....

langs de fijne lippen een stroom van kostelijke woorden — echte paerelen in goud gevat...! Algemeene verbazing van hoorders en hoorderessen bij 't vernemen van zulke keurige uitdrukkingen! — Zij gaf óok toe, dat de oude juffer voor verre de meesten in het dorp, misschien wel voor allen op één na, „een schuwen vogel" leek, zooals de Burgemeester, „een kikvorsch die zoowel te water als te land heel benauwd rondsprong"

zooals de Ontvanger — ze erkende: zeer eigenaardig — gezegd had. Maar als Juffrouw Krempe nu eens behoorde tot het klein aantal van uitgelezen geesten, die alleen behoeften voelen om zich voor zeer enkele gelijk gestemde te ontplooien? Als ze eens behoorde tot de zoekende zielen, die alleen voor het hoogere oog hebben en zich om die reden lange zwerftochten moeten getroosten? Straatarm of gierig en daarbij een heidin! had meer dan eens het oordeel van anderen geluid. Moest Mevrouw ook erkennen, dat haar primitieve taxatie van Juffrouw Krempes bezit te hoog kon geweest zijn, toch hield zij staande, dat het laatst gevelde oordeel ten eenenmale onjuist, onbarmhartig, onchristelijk was. Aan de armen van het dorp bracht de Juffrouw wel geen offers in geld; in de kerk was ze nog niet gezien; maar waren er geen den Heere meer welbehagelijke offers te plengen op het altaar der liefdadigheid dan het blindweg uitdeelen van aalmoezen? Was er geen goddelijker Woord in de binnenkamer te lezen, dan er van den dorpskansel gehoord werd? „Ik houd haar niet voor compos mentis en ik zou 't een zeer lastig geval heeten als ik een akte voor haar moest passeeren," had de Notaris onlangs gezegd. Niet bij haar verstand? Men had, — een voorrecht dat haar dikwijls te beurt was gevallen! — de dus streng veroordeelde op hare zeldzame wandelingen over de heide en door de bosschen eens moeten vergezellen en haar dan hooren reciteeren uit Fransche en Engelsche, ja zelfs Italiaansche dichters. Dan zou men tot geheel andere gedachten komen! O, wat was dat heerlijk geweest, toen ze, 't was nog zeer kort geleden, in het dichte oerbosch zich aan Juffrouw Krempes hand eensklaps aan den ingang van de Hel verplaatst had geloofd, en de juffrouw haar daar op de donkere poort had doen lezen: „Gij, die hier binnen treedt laat varen alle hoop?" O, wat een stichting! Wat had dat het christenhart goed gedaan! Neen, zij bleef 't een hooge eer noemen de vriendin van de hoogontwikkelde echt-religieuze vrouw te zijn. Het eenige wat zij zou kunnen beamen zou twijfel zijn aan haar volkomen gezondheid en lichamelijke kracht. Wat zij soms had waargenomen zou haar doen denken...! „Dokter, kan men den St. Vitus dans in de armen hebben?" En het antwoord was geweest: „Wel zeker, Mevrouw, in de tong ook wel!" waarop zij, zooals in zulke omstandigheden en tegenover zoo'n lomp individu alleen paste, zich omgekeerd en aan haar pleitreden een eind had gemaakt.

Terwijl zij die hield, kon ze onmogelijk vermoeden, dat de vriendin voor 't eerst van haar gewoonte was afgeweken en geheel alleen zich voor een wandeling op weg had begeven. Wiesjen geloofde haar oogen niet, toen de juffrouw, geheel gereed voor den uittocht, met haar parasol in de hand, zich door haar liet uitlaten: „Niemant in huis doen komen, hoor!" had ze als gewoonlijk gezegd, maar daaraan, wat niet gewoon was, toegevoegd: „laat mij het achterhekjen uit en zeg niemant wat weg ik ben ingeslagen."

Juffrouw Krempe wilde nu eens niemand naast zich zien. Zij sloeg de iepenlaan in, die Mevrouw altijd afried te gaan, omdat men daar nooit eenig schepsel zag, drong hoe langer hoe meer de eenzaamheid in, waar geen van de smaakloos gebouwde en nog smaakloozer gedoopte villa's het oog beleedigde; en vond zich

....men had haar in hare wandelingen over de heide en door de bosschen eens moeten vergezellen.

eindelijk op de heide, volgens haar een versteende of gestremde zee. De brandingen werden haar afgebeeld in de heuvels met hun glooiingen van stuifzand, waarin de noord-wester zijn ademtocht in tallooze rimpels, golvingen en groeven als had ingedrukt. 't Was haar of de woeste baren, op het gebod van een machtigen wil, plotseling in haar wieling waren gestuit en verstijfd, en er thans over de wijde vlakte dezelfde versterkende koelten heen wuifden als ze 't eeuwen geleden deden over het wiegelende bruischende schuimende waterbed. Zij snoof de frissche bries op en de geuren tevens, die hier den luchtstroom verzelden: de geuren van de zacht bewogen dennenwouden en eikenboschjens, die den gezichteinder begrensden en daar een oogenblik de gedachte wekten aan een veraf liggende vloot met adviesjachten en booten, rijdende op haar ankers.

Een Junizon overgoot heel het landschap en deed de luchtatomen tintelen en golven langs de heuveltoppen in de ravijnen en kloven; haar stralenbundels omschitterden de magere gestalte der eenzame en besprenkelden de donkere kleuren der kleeding, de grijze en goorwitte tinten van het forsch gelaat als met een gouden weerschijn.

Zij haalde diep adem! Wat ging die nu vrij! Hoe ongestoord weidden de oogen in het rond! Nergens in de nabijheid een spiedende blik, die het bedekte zocht te ontdekken en wiens nooit sluimerende argwaan steeds naar iets verborgens te speuren had! Geen angsten meer, angsten, zooals zij alleen kende, jaren, jaren lang, meest geleden in de grauwe schemering, die huis en slaapvertrek vulde, maar toch ook gevoeld in het drukste menschengewoel, waaruit ze haar deden wegvluchten alsof er bedwelmende gassen uit opstegen!

Hoe heerlijk was het haar nu!

Ze droomde zich een woning, omgolfd van zulk een reine lucht, en zich zelve, in een van zonlicht verzadigde huiskamer, waarin Lucie, het bevallige blonde kind met de hemelsblauwe kijkers en het steeds glimlachend *rose* rood mondtjen naast haar zat, het krulkopjen liefkozend tegen haar aangeleund. Wat stovende warmte straalde van dat kopjen uit en drong er door tot in 't verstijfde merg harer kille beenderen! Maar ach, daar hoorde zij 't weer: „Ma, ik ben bang!" God, daar voelde zij 't weer, dat vreemde afschuwelijke iets i n en o m haar! Het had haar ook hier vervolgd! Waar dan nu weer heen om dat kwijt te raken? Naar een eiland midden in den Oceaan! Maar daarheen zou dat kind, al was 't niet bang meer, haar niet kunnen volgen en zonder dat kind zou, dat voelde zij, de verveling, de walging van 't haar omringende haar dood martelen.

„Heb ik niet het genoegen ...." hoorde zij achter zich.

Alsof een adder haar beet, zoo sprong zij terug. Toch had de persoon, die haar eenzaamheid verstoorde niets afstootends, in tegendeel! Een heer, in smaakvol donker zomerkostuum, groette haar beleefd. Werkelijk, een heer! De haviksneus paste uitnemend in het mannelijk gelaat, van rijk zwart hair omgolfd, bij 't hoog gewelfd voorhoofd, de ietwat afgeplatte slapen en 't

donkerbruin oogenpaar, waaruit schranderheid lichtte. De stem klonk melodieus en beschaafd. Een zwarte baard omkringde wang en kin, en stak voordeelig af op het matwit van de gelaatstint.

„Mijnheer.... Hubèrt?" Een lichte rilling paarde zich aan die woorden, gansch niet op beleefden toon geuit.

„Stoorde ik?" klonk het van zijn lippen. Zeer beleefd, maar toch duidelijk gaf hij door die vraag te kennen, dat hij begreep wat er door haar in dien toon gelegd was.

Geen antwoord! Juffrouw Krempe scheen, half van hem afgekeerd, in de verte te staren als nog van den reeds lang genoten aanblik niet verzadigd.

„Wij hadden blijkbaar behoefte aan dezelfde genieting.... toch heeft het den schijn alsof de bevrediging niet naast elkaâr kan gevonden worden," vervolgde hij.

„Dat kan 't ook niet," hernam zij, zich naar hem toekeerend, waardoor hij voor 't eerst haar ten volle kon waarnemen. Een grauwe sombere figuur, gehuld in een donkerkleurig oud-modisch toilet, zorgeloos gedragen en onachtzaam gebruikt. De breed gerande hoed, waaruit wat steil-grijswit hair bobbelde, dekte het gelaat, dat, eenmaal goed beschouwd, niet licht vergeten kon worden. De donker groene oogen, waarin thans een violette weerschijn lichtte, zouden dat verbieden, en niet minder, de scherpe lijn van den fijnen wel gevormden neus, de dunne fletsroode lippen, de strakheid der trekken, de forschheid der wangbeenderen. Dat gelaat stiet af en trok aan. Het eerste door zijn uitdrukking van onvrouwelijke kracht, het laatste door die van intelligentie, al scheen ook scherpte de hoofdtrek daarvan. En dan die oogen....! die wonderlijke blik vooral!

„Dat kan 't ook niet", had zij gezegd.

Het korte antwoord op zijn zeer beleefde opmerking, werd op minder stuggen toon gegeven. Zij meende, dat zijn woorden doelden op het geloofsverschil tusschen hen beiden, en zij was blijde, dat hij haar tot zulk een verklaring in staat stelde van de zonderlinge vrees, waarvan zij in zijn bijzijn had doen blijken.

„Ik kan niet bij u in de kerk komen," bracht zij verder haastig uit.

„En u zou daarom op de heide, ware 't ook maar een oogenblik, niet één weg met me kunnen gaan?" De glimlach, die zijn woorden begeleidde, gaf dezen een bijzondere beteekenis. „'t Schoone is voor mij: Johannes de Dooper, den weg bereidende voor...."

„Mijnheer....! Neen, zelfs op de hei kunnen we niet samengaan.... geen enkelen stap zelfs! Er is voor mij godslastering in 't geen u daar zei."

„Dat bedoelde ik toch waarlijk niet, wil dat gelooven!" verzekerde hij met een innigheid, die haar een oogenblik zachter stemde.

„Ik geloof 't, Mijnheer! Maar dat we elkaar telkens misverstaan duidt aan, dat wij bouwen op zeer verscheiden fondament."

Zij waagde hem aan te zien en ontmoette zijn blik, vurig, doordringend;

een blik, die haar als de oogkassen doorboorde en daar pijn wekte.

Zij wilde van hem ontslagen zijn.

„Geen kontravers wat ik u bidden mag," zoo ging ze voort, terwijl ze 't hoofd van hem afkeerde, „U kan me tóch niet bekeeren tot uw negaties. Ik behoud mijn positief geloof wat u er ook tegen aan mag voeren. Waarlijk, Mijnheer Hubèrt, ik begrijp niet hoe personen als u, nog denken nut te kunnen stichten, niet vermoeden ergernis te geven en verdacht te worden van onoprechtheid. Vaarwel! Mijn laatste woorden mogen u zijn als die van Abraham tot Lot."

„Nu moet ik toch het woord vragen voor een persoonlijk feit," hernam hij, even de hand op haar schouder leggend, zonder eenigen hartstocht, zelfs met iets wat naar een glimlach zweemde op 't verstandig gelaat.

Die glimlach scheen haar de uitdrukking van bewuste meerderheid, en dat kwetste haar. Zij weerde hem met een driftig handgebaar af en bracht den voet in beweging.

„Blijf en hoor mij!" riep hij, schier gebiedend.

Zij gehoorzaamde, maar onwillig, maar wrevelig, omdat zij zich waarlijk onmachtig gevoelde anders te handelen.

„Ik beweeg mij," ging hij voort, „midden in 't leven en ken het daarom beter dan u, die, naar ik verneem, zich afsluit en neerzet bij de leerstukken der vaderen. Ik heb het leven lief in al zijn schakeeringen. Ik zie rondom mij bij dag: drijven en jagen, streven en strijden, en ik juich dat toe, al begrijp ik ook, dat de zelfzucht de voornaamste prikkel is, ook bij de edelsten. Ik juich dat toe, omdat ik er den leergang in meen te herkennen, die tot ontwikkeling van krachten voert."

„Verdoemelijk wat u daar zegt!" prevelde zij, en ze nam 't zich zelve kwalijk, dat haar stem niet luider waagde te klinken.

„Maar bij nacht, als de uitputting is gekomen en er rust wordt gezocht na al het tobben en zwoegen, en de rust uitblijft, dan kom ik zoo zacht en stil mogelijk, en dan giet ik mijn oliekruik leeg op de wielende golven."

„En zag u ze werkelijk bedaren?" vroeg zij met een heftigheid, die hem verbaasde. „Och, 't zijn weer van die fraaie woorden waarin jelui modernen zoo rijk zijn."

„Niet aanstonds en niet bij allen. Maar bij wie de rust kwam, werden er niet langer alleen indrukken van buiten naar binnen bespeurd en verwerkt, maar ook van binnen naar buiten .... en .... het geweten had dan weer zijn stem."

„Het geweten! Een fraze... niets meer!"

„Wat hoor ik? Zou u, die zich heet aftesluiten achter de dogmata der rechtzinnigheid, van nabij gezien, óok behooren tot dat „dag-leven" alleen, waarop ik straks doelde?"

„Ik begrijp u niet en ik wil ook geen moeite doen om 't wèl te doen. Het leven — 't is voor mij een slagveld ...."

„Dat moet het ook zijn; of zou u 't u liever willen voorstellen als een rustplaats van dooden?"

„U is grof!" bracht ze schier hikkend uit.

„Hoe kunnen mijn woorden aanleiding geven tot zulk een uitval? Ik doelde alleen op iets algemeens, niet op iets bijzonders."

„U vermoeit me" stamelde zij.... U ziet misschien zonlicht waar anderen 't stikduister vinden. Zeer gelukkig voor u!.... Waarlijk er schuilt veel lust, misschien zelfs joligheid in uwe oogen! Ik gun u dat heel graag. U is misschien in staat den in de fuik geloopen visch te wijzen, hoe zich door de mazen heen te wringen. Veel geluk en voorspoed met die buitengewone begaafdheid!" Haar toon was snijdend geworden.

„Als ik u wel begrijp is u fataliste. Emerson noemde het Fatum, een naam voor feiten, die het vuur van het denken nog niet zijn doorgegaan — een naam voor oorzaken, die nog niet zijn doorgrond. 't Is nu mode een beetje pessimist en heidensch te zijn; 't gaat door voor diepzinnigheid."

„Ik geloof aan de praedestinatie en met dat te doen sta ik op heiligen grond."

„Dat christelijk leerstuk" — hij drukte op 't adjectief — „gaf duizenden berusting. Bij u echter is de berusting, naar 't mij voorkomt, er eene der wanhoop. U mist misschien de zekerheid van uitverkoren te zijn door de genade van een vrij machtig God?"

„Spot maar! Spot maar! Dat ligt in uw richting. — Ik heb de zekerheid dat ik ben wat ik worden moest."

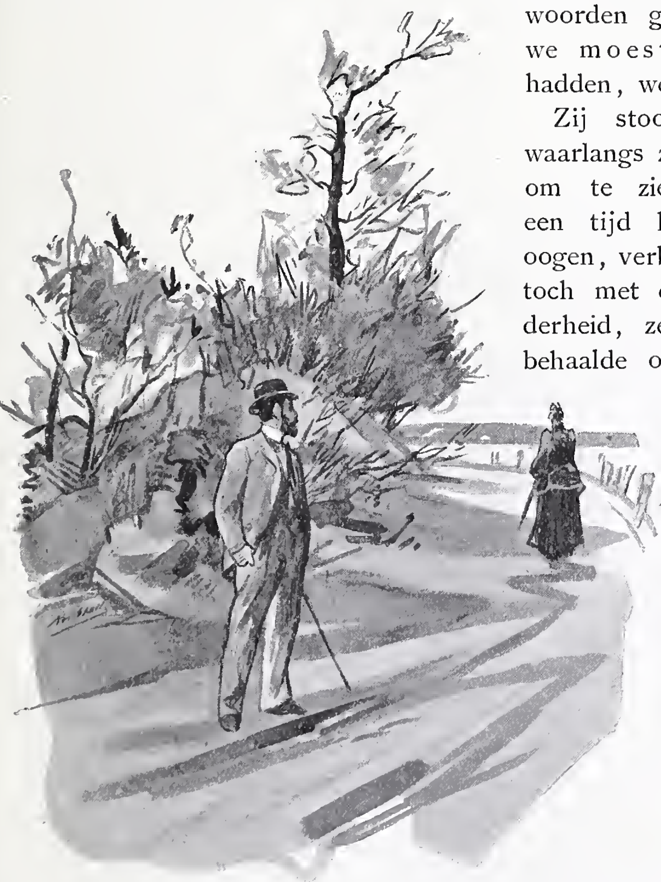
„Is u dat een troost?"

„Kinderachtige opmerking! Troost! Wie zou er troosten? Wie getroost worden? Vleesch en bloed spreekt van troost, omdat het weet van pijn, en daarom ook soms van medelijden. Maar de eeuwige onwrikbare blinde wetten van... ja van wie?... die ons met een looden scepter regeeren..."

„U kent die wetten van nabij? U kent ze alle! U kan ze overzien in haar geheel? Denk u de aantrekkingskracht bijvoorbeeld! Een streng logische, een eeuwig werkende, een blinde, niet waar? De lijder aan hoogmoedswaanzin tracht de kleine aarde, waarop hij geboren werd en zijn arbeidsveld moet vinden, te ontvluchten. Hij tracht zich in de lucht te verheffen. Maar hij ploft neder... hij moet de overmacht der wet gehoorzamen. En zie, de zwakste, de kleinste zelfs, overwint haar, mits zich de voet voortbewege over het aardvlak. Daar schuilt intellekt in de werking dier oogenschijnlijk blinde wet; daar is vrijheid in de gebondenheid. Och, arm menschenkind, welks leven minder dan een streep lengte heeft op de oneindige ontwikkelingsbaan van het „zijn", welks geschiedboeken, hoewel van eeuwen van ontwikkeling getuigend, toch nog slechts gewagen van een spanne tijds, ge wilt wetten beoordeelen, die slechts een eeuwigheid verklaren, en het omvademen vorderen van de Alheid?"

Zij had zich tot hem gekeerd, terwijl hij die woorden vol bezieling uitsprak. Haar oogen begonnen te schitteren, haar gebalde vuisten zich

te ontsluiten, haar dicht genepen lippen zich te openen, om woorden door te laten zooals er nog nooit door haar gesproken waren. Maar er kwam spoedig een andere gedachtestrooming, te voorschijn geroepen door haar wil, die al zijn kracht saamtrok, en zich eensklaps ontrukte aan den invloed, door dien gevaarlijken toovenaar op haar geoefend: „Genoeg! meer dan genoeg! Paerelen zijn uw woorden misschien voor wie nog aan woorden gelooven! Wat we zijn, we moesten 't worden.... We hadden, we hebben geen keus!"

Ze stoof heen.... zonder om te zien naar hem die haar bleef navolgen....

Zij stoof heen, den weg op, waarlangs zij gekomen was, zonder om te zien naar hem, die haar een tijd lang peinzend bleef naoogen, verbaasd, teleurgesteld, maar toch met een bewustzijn van meerderheid, zelfs van een aanvankelijk behaalde overwinning, en met het vaste voornemen haar terug te zien en dan verder in dat gesloten gemoed door te dringen. Wanhopig bijna was 't te strijden tegen den alledaagschen mensch, met zijn onverschilligheid voor al wat niet terstond door de vijf zintuigen viel waar te nemen; een onverschilligheid, voortgesproten uit luiheid van het brein. Waar echter zelfdenken, hoe verward, eenzijdig en onlogisch ook, bespeurd, waar onvoldaanheid gevoeld, waar geleden werd door het onvervuld blijven van diep in de ziel liggende begeerten, daar kon de strijd vruchtbaar zijn!

En zij, ze rende meer dan zij liep. 't Was of ze iets te ontvluchten had dat haar onzichtbaar vervolgde!

Waren 't de gedachten, die de jonge man in haar had opgewekt? Was 't de geheimzinnige macht, uitgaande van die van geestdrift tintelende oogen, en gedragen door de lokkende tonen dier welluidende stem? Haar hand maakte de gewone afwerende beweging. De

toorn verving de bewondering; het sarkasme onderdrukte den weemoed.

„Pedante gek", prevelde zij „die bloei wil geven aan 't verdorde...! Ha, ha, ha! Idealist, die waarachtig de tranen van mededoogen in de oogen wil brengen, in oogen die ze tot dusverre alleen had van leedvermaak over al het kromme en gebulte, dat van alle zijden komt opzetten! Het leven schijnt voor hem iets heel bijzonders! Een geschenk misschien van zijn lieven Heer! Maar 't is nog niet zeker of hij er die wel op na houdt... Hij is gek... of ik!... Ware ik het maar!" zoo trilde 't een oogenblik later door haar brein.

Haar rennen was bijna een hollen geworden. De zweetdruppels paerelden haar op het voorhoofd; de voeten weigerden haast dienst te doen. Gelukkig, dan zou ze strak in haar gemakkelijken leunstoel eenige uren ten minste van bewusteloosheid kennen. Het lichaam afmatten, zoodat de slaap wel komen moest, ja, dat was het hoogste genot!

Daar trof een welbekende kinderstem haar oor. Werktuiglijk was zij de richting naar haar woning ingeslagen. Ze stond nu op het kleine zandpad, langs het boschjen loopende, dat Mevrouw Jansons villa tegen het noord-oosten beschutte. Ze vernam wat Mevrouw Janson, haar vriendin, daar zeide, de vriendin, de eenige persoon die haar nog eens kon doen lachen en die, gelukkig, te veel aan zelfbehagen deed, om te begrijpen, dat ze meestal te gelijk het onderwerp en voorwerp was; de koddige ziel, die, al de bochels, rondom haar, zoo éenig komisch wist te beschrijven en in de verste verte niet vermoedde, dat ze zelve het grootste uitwas bezat. Neen maar, dat was een mensch naar haar hart zoo echt „eigengerechtigd," zoo vol gebreken, zonder eenig vernis, zoo goed te doorzien! een door en door amuzante zondares! En zoo'n mensch had zulk een kind! O, dat kind!

Ze moest wel aan Lucy denken, want ze hoorde haar daar juist snikken. Ze bleef staan en voelde of ze ook *bonbons* bij zich had. Hoe jammer, niets! Wat gilde daar het lieve kind door haar snikken heen? 't Scheen dat ze met de kat had gespeeld en dat die haar vinnig gekrabt had. „Ma, Ma, nu weet ik waarom ik zoo bang ben voor Juf van hierover. Die heeft óok nagels in haar vel...! En de lieve Mama liet daarop bestraffend volgen: „Wil je wel zwijgen! Als 't mensch 't hoorde, dan was 't uit met je lekkers!"

Het steenen masker gleed weer over Juffrouw Krempes gelaat, en 't was haar of daar binnen iets kraakte.

(Slot volgt.)

ZIJN ZUSTER,

DOOR

W. G. VAN NOUHUYS.

— Dus u denkt niet, dat er iets meer aan te doen is? vroeg zij zeer bezorgd.
— Neen, juffrouw, ik mag u geen hoop geven. Trouwens, uw eigen

Hij zakte op een stoel neer.

waarneming heeft u al kunnen overtuigen, dat het gezicht van uw broer van dag tot dag zwakker wordt.

— Hoe verschrikkelijk, dokter — en dat op zijn leeftijd.

— Ja, 't is diep treurig, en voor u een heele zorg, vooral omdat u zoo heel alleen met hem is.

— O, neen — dat is het minste — als ik maar iets voor hem doen kon . . .

— Van harte het beste!

De specialist drukte haar de hand en ging heen.

Het gesprek was in de gang gevoerd, en Bertha keerde terstond naar de achterkamer terug, waar Frits stil voor zich uit zat te staren.

— 't Gaat niet vooruit, Bertha. Heb je wel gemerkt, dat de dokter het erg verminderd vindt?

— Wel neen. Erg verminderd niet. Hoe kom je daarop?

— Och — ik weet het immers zelf het beste.

Ongeduldig sprong hij op en liep, blijkbaar zeer zenuwachtig, met groote stappen de kamer op en neer.

Eenige oogenblikken zwegen zij beiden.

Dan barstte hij opeens los:

— Je moet niet probeeren mij met mooie praatjes moed in te spreken. Dat is zoo kinderachtig . . . en 't helpt immers toch niet . . . Wat geeft dat nu — wat geeft dat nu? . . . Ik word blind — stekeblind . . . Ik zie nu alles nog — maar in een nevel. Die nevel wordt van dag tot dag dichter . . . Eindelijk zal 't heelemaal gedaan zijn; overal donker — overal . . . Dan zie ik niets meer . . . O God — dan wordt het voor altijd nacht!

Hij zakte op een stoel neer, moedeloos, de elbogen op de knieën, en liet het hoofd hangen.

Bertha ging naar hem toe, knielde bij hem neer, en zag hem meelijdend in het gelaat. Zij nam zijn handen tusschen de hare.

— Arme broer . . . arme broer — kon ik je maar helpen!

Maar weer stond hij op en liep van haar weg.

— Blind worden! . . . Vijf-en-twintig jaar — en blind worden . . . Afschuwelijk — afschuwelijk!

En hij balde de vuisten in machteloos verzet.

Bertha ging bij hem en legde de hand op zijn arm.

— Frits, ik ben immers altijd bij je, om je te helpen, zei ze heel zacht.

Hij steunde nu met zijn vuist op de tafel en terwijl hij haar strak in de oogen zag, die zoo aanhankelijk hem aanstaarden, begon zijn geheele lichaam hevig te trillen. Dan drukte hij den zakdoek tegen het gezicht en ging stil, heel stil zitten in den hoek der canapé.

Zoo bleven zij een poos zwijgen . . .

— Bertha.

Zij zette zich naast hem.

— Ik ben kinderachtig geweest.

— Och neen, Frits. Dat moet je nu ook weer niet zeggen. Ik begrijp heel goed dat je . . .

— Dat ik 't verschrikkelijk vind, hè? . . . Maar ik ben er immers al te lang van overtuigd — ik weet het al te lang, om er nog zoo wanhopig

onder te worden ... 't Is waar — je wilt zoo iets eerst niet gelooven ... je kunt niet ... Toch zal ik wel moeten ... Ik moet berusten ... zeker ...

Zijn stem werd dof.

— Dat leer je vanzelf wel — maar niet zoo gauw, — niet zoo gemakkelijk, zie je. Het zou me nu alleen maar spijten — als het sneller ging dan ik dacht — als ik niet meer den tijd had om af te maken waar ik aan bezig ben.

— O, tob daar nu niet over, Frits ... Ik kan je immers helpen ... Je kunt me dicteeren ...

Hij schudde het hoofd.

— Dat zou ik niet kunnen. Ik moet het zelf schrijven. Het maakt me nerveus, het is me onmogelijk te denken, te voelen, als een ander op elk woord zit te wachten. Ik word al zenuwachtig als er iemand bij mij in de kamer is, terwijl ik schrijf, dat weet je wel ... Neen dicteeren, dat zou ik niet kunnen ... Maar misschien — heb ik toch je hulp noodig.

— O, zeg maar, als ik eenigszins kan ...

— Ja zie je, met schrijven gaat het nog heel goed. Maar ik heb zoo'n last om over te lezen wat ik af heb. En dat moet ik toch doen om te weten of het goed is.

— O, — en nu wou je ...

— Dat jij mij voorlas, wat ik geschreven heb.

— Best — graag! — ik ben blij dat ik je helpen kan.

— Nu, dan moet je van-avond maar eens, als ik boven zit, voor je zelf lezen wat ik al af heb. En dan wou ik graag dat je mij elken dag even voorlas wat ik den vorigen avond geschreven heb. Wil je?

— Natuurlijk wil ik! zei Bertha, heel opgewekt. Natuurlijk — ik vind het prettig dat ik je met iets van dienst kan zijn. O Frits, ik zou zoo graag nog veel meer voor je doen! ...

En terwijl zij zich omwendde, veegde zij snel met den zakdoek langs haar oogen.

Het gebeurde zooals zij hadden afgesproken.

's Avonds gaf hij haar het handschrift, en zij zat beneden alleen te lezen, terwijl hij boven verder werkte.

Maar een groote schrik deed haar voorhoofd klam worden, toen zij ontwaarde hoe onduidelijk zijn schrift geworden was. Alleen met groote moeite was zij in staat het te ontraadselen.

Den heelen avond had zij noodig voor het dertigtal bladzijden, waarvan de laatsten hoe langer hoe onduidelijker werden.

Zij bleef nog eenige oogenblikken peinzen, stond eensklaps op of ze tot een besluit kwam, nam het manuscript en ging naar boven.

— Ziezoo, dat heb ik even doorgelezen, Frits, zei ze, en legde het handschrift bij hem neer. Nu ben ik heelemaal op de hoogte ... Zeg, ik wilde je nu nog iets vragen ...

— Zoo ... antwoordde hij verstrooid.

Met groote opgewektheid begon en voltooide zij den moeilijken arbeid . . .

— Ja, je moest me straks even geven wat je nu weer schrijft, dan kan ik dat ook alvast doorzien.

— En je leest het toch morgen-ochtend...

— Natuurlijk — dan zal ik het jou voorlezen. Maar daarom juist lees ik het eerst graag voor mijzelf. Ik vind het voor jou zoo onplezierig als ik soms niet goed lees, met verkeerde klemtonen, of...

— Nu, je kunt het krijgen, zei Frits.

Toen hij naar bed was gegaan, zat zij op haar eigen kamer met de pas beschreven blaadjes voor zich.

Maar 't was nu bijna onleesbaar.

Hoe zou ze dat nu ooit kunnen voorlezen?... Dat was onmogelijk — onmogelijk!... En toch — het moest. Wat zou hij anders ongelukkig zijn... Het moest!

Zij diende er iets op te verzinnen. Maar wàt? Wàt?

Angstig begon zij opnieuw — regel voor regel. Doch als zij een tiental door geworsteld had en terugzag, dan kostte haar de eerste opnieuw evenveel moeite. Dat ging niet...

Daar viel haar iets in.

Zij zou het overschrijven. Woord voor woord ontcijferen en direct overschrijven.

Wat een gelukkig denkbeeld — dàn was zij gered. Een groote blijdschap leefde in haar op. Wat zou het hem een plezier doen, als ze 's morgens zonder een oogenblik te haperen, hem voorlas!.... Zij zou haar copie wel zóo houden, dat hij met zijn zwak gezicht er niets van merkte...

Met groote opgewektheid begon en voltooide zij den moeilijken arbeid, die haar tot laat na middernacht bezighield.

'sMorgens gelukte de list volkomen, zóo volkomen, dat Frits vergenoegd uitriep:

— Zie je wel, schrijven gaat nog best. Ik was wel bang dat je er een beetje last mee zou hebben, en daarom heb ik er bizonder mijn best op gedaan. Prettig dat je het nu ook zoo vloeiend lezen kunt!

— Zeker, zeker. Heel prettig, Frits. 't Valt me zoo mee.

En haar oogen waren zoo blij, terwijl ze zijn opgewektheid gadesloeg.

Hij wreef zich in de handen. Dan weer, eenigszins nadenkend:

— Wel is het een beetje belemmerend, dat begrijp je wel, als je zoo voortdurend op je schrift moet letten. Ik zal het zóo goed misschien wel niet kunnen volhouden... Maar — al kun jij het dan ook al niet zoo vlot voorlezen als dit — dan is dat nog niet erg. Zie je — ik bedoel dat ik wel liever mij een beetje meer laat gaan... en dan wordt het licht wat minder duidelijk...

Bertha schrikte. Toen zei ze kalm:

— Ja — voor jou zou dat zeker gemakkelijk zijn. 't Is alleen maar, dat ik er dan waarschijnlijk meer moeite mee zal hebben. Dan klinkt het lang

zoo goed niet — en het zou je mogelijk wel hinderen bij het luisteren, als ik nu en dan bleef steken...

— Och, ik geloof niet dat dit zóo erg zou zijn. Ik kan je immers licht met een woord helpen, omdat het mij zoo versch in het geheugen ligt!... 't Is mij vooral te doen, om beter te kunnen doorschrijven. Ik kan meer afpennen als ik niet zoo ingespannen voortdurend op mijn schrijven hoef te letten.

— O Frits, maar denk er toch vooral aan dat de dokter je gewaarschuwd heeft om niet te veel...

Hij stond driftig op.

— De dokter!... de dokter!... Hij kan er immers toch niets aan doen — niets!... En ik wil dit afschrijven, vóor ik het vanzelf heelemaal zal moeten laten. Het wordt goed, dat weet ik. — Neen Bertha, je moet me nu niet met dokters aankomen! Ik vraag je — wat doen die lui bij een patient als ik? Niets — niets — hoegenaamd niets! Zij komen constateeren, wat ik zelf waarachtig ook wel weet, dat het van dag tot dag minder wordt... Wat geeft dat dan? Neen — nu ik nog iets kan zien, wil ik er van profiteeren... En mijn oogen zijn nu toch al zóo slecht, dat er niets meer aan te bederven valt!

Zoo redeneerde hij door met de koppigheid van den prikkelbare, die tegen beterweten in zichzelf met zijn argumenten wil overbluffen.

Dien avond gaf hij zijn zuster eenige beschreven blaadjes meer dan den vorigen, en weer schreef zij ze over, zich alle moeite getroostende om geen woord te missen, maar den volgenden ochtend deed zij het voorlezen met opzet iets minder vlug.

Zoo ging het eenige dagen.

Bertha begon er bleek en afgemat uit te zien. Zij had groote kringen om haar oogen, en de trek van vastberadenheid om haar mond verscherpte zich tot iets lijdends.

Uren aan uren zat zij elken nacht over het werk gebogen, altijd in zenuwachtige spanning dat het haar niet meer gelukken zou het steeds onduidelijker schrift te ontraadselen, — en met angst zag zij het oogenblik te gemoet dat zij het hem zou moeten zeggen...

Want lang zou het niet meer gaan.

Als dit werk eerst nog maar klaar was...

— Nu begint het goed op te schieten, zei hij op een avond, haar het geschrevene toereikend. Ik ben nu aan 't laatste hoofdstuk en daar wil ik nog eens bizonder mijn best op doen. Zie je, dat slot kan zoo mooi worden, maar dan moet ik het heele hoofdstuk in éen toon houden. Ik geloof dat ik het goed heb, en ik ben daarom maar wat langer aan den gang gebleven — veine mag ik niet voorbij laten gaan. — Je ziet het zeker nog even door...

Haar lippen trilden, toen zij antwoordde.

— Natuurlijk! Dat weet je wel. Dat doe ik zoo terloops voor ik naar bed ga. Goeden nacht!

— Wat is je hand koud! Je beeft. Ben je niet wel? vroeg hij bezorgd. Neen maar dan wil ik volstrekt niet dat je nog gaat zitten lezen. Dan moet het morgen maar een beetje minder vlot gaan. Dat komt er niets op aan.

En hij wilde de beschreven blaadjes weer terug nemen.

— Maar Frits, hoe kom je er op?... Ik ben volstrekt niet ziek. Ik heb zoo dikwijls koude handen — dat beteekent niets. Neen — dit hier houd ik!... voegde zij er bij, zich tot lachen dwingend.

Zoo scheidden zij.

Terstond zette zij zich, op haar kamer gekomen, aan het werk.

Maar zóo slecht, zóo onleesbaar was zijn schrift nog niet geweest!

Of lag het aan haar? — zij voelde zich zoo moe — zoo òp... Het schemerde haar voor de oogen, dat onregelmatig, nerveus gekrabbel, als een gewriemel van zwarte krulletjes en slangetjes...

Ze had al zooveel nachten tot twee, drie uur opgezeten, — nu kòn ze haast niet meer. O, die hoofdpijn!... Ze legde de koude handen tegen 't voorhoofd en bleef een poos verslagen zitten.

Op eens vermande zij zich. Kom — 't was het laatste hoofdstuk. Als dit af was, zou Frits zelf wel niet meer den moed hebben aan iets nieuws te beginnen. In elk geval, — dan zou zij het hem wel voorzichtig zeggen. Nu mocht ze hem niet in den steek laten; 't zou hem diep ellendig maken, hem ineens alle illuzie ontnemen. Hij was den laatsten tijd zooveel opgewekter.

Zij dwong zich met krachtigen wil tot den arbeid. Ze zou het volbrengen.

Uur na uur ging voorbij. Met gloeiend hoofd en bevende vingers bleef zij werken tot het daglicht, als gezeefd door de dichte overgordijnen, een bleeke vaalheid bracht in het vertrek.

Met opgewekt woord begroette zij Frits aan het ontbijt.

— Kind, kind — wat ben je toch koud! riep hij en hield haar hand een oogenblik tusschen de zijne.

— Ik ben wat verkouden, antwoordde zij zoo luchtig mogelijk. Dat is in een paar dagen wel weer over.

En onder het ontbijten praatte zij heel gewoon met hem.

— Zeg Bertha — je hebt van-morgen vrij-af — je behoeft me niet voor te lezen.

Zij zag hem vragend aan.

— Je moet weten, dat ik bij nader inzien, den opzet van het laatste hoofdstuk toch niet best vind.

— Zoo...

Haar stem kwam met moeite uit haar keel.

— Neen — dat bevalt me nog niet. Ik heb van-morgen, op bed liggend, een ander begin gevonden. O, dat lijkt me veel beter. Daar is meer kleur in, zie je. 't Andere is zoo grijs. Vind je 't ook niet erg grijs, hè?

— Nee... dat heeft me... niet getroffen, antwoordde zij aarzelend. Ik vond het nogal heel goed.

— Nu ja, goed — maar nog lang niet wat het zijn kan — het kan veel

beter — oneindig beter! Neen, je moet dat van gister-avond maar verscheuren, ik voel het nu anders.

Met tranen in de oogen knielde hij bij haar neer . . .

Hij stond op en liep peinzend op en neer.

Bertha stond ook op. 't Was of ze van haar stoel zou slaan. Het werd haar zoo benauwd . . . .

Als werktuigelijk nam zij het handschrift en haar copie, ging langzaam naar de papiermand en verscheurde beide.

Toen week haar weerstandsvermogen. Zij begon hevig te trillen en trachtte haar snikken te smoren in haar zakdoek, dien zij stijf tegen haar klapperende tanden drukte. Haar knieën beefden, en zij voelde zich nu zoo flauw, dat zij half onmachtig op de canapé neerzakte.

Frits was dadelijk bij haar.

Hij voelde haar beven... streek met zijn hand langs haar klam voorhoofd...

— God, Bertha, wat is er?

Doch haar onderdrukt gesnik was het eenig antwoord.

Alsof hij plotseling een ingeving kreeg, liep hij naar de papiermand, greep de stukken er uit en hield ze bij het venster.

— O Frits! klonk het smeekend....

Met van gejaagdheid trillende vingers bracht hij de papieren eenige seconden zoo dicht mogelijk voor zijn moeilijk starende oogen — en toen hij Bertha's geschrift zag, werd hem alles opeens duidelijk — zoo akelig duidelijk.....

Ontroerd ging hij naar haar terug....

Met tranen in de oogen knielde hij bij haar neer... nam haar hoofd tusschen zijn beide handen... kuste haar herhaaldelijk en streelde haar zacht...

— Lieveling!... Wat ben ik wreed geweest!.... Vergeef het me toch!

Nu wist zij niet langer te veinzen, maar barstte in schreien uit... in verlichting gevend schreien... terwijl zij tegen hem aanleunde en zacht nokte met groote smart:

— Arme broer!... arme broer!...

„WIMKE."

(Een schets uit het Gooi)

DOOR

TRÚIDA KOK.

De zon scheen warm over de bloeiende boekweit- en korenvelden, een zachte, honingzoete reuk verspreidende. Geelwitte vlinders fladderden in de trillende lucht, boven de heuvelachtige heide van Gooiland.

Eenzaam lag het kleine dagloonershuisje van den arbeider Krijnsz te midden van een kleinen boomgaard, oud en bouwvallig met het rieten, bijna tot den grond afhangende dak.

't Was Zondagmorgen. De dorpsklok liet haar zwaar en dof gelui hooren, te zwaar voor dien helderen zonnedag.

Een man met een stomp, droefgeestig gelaat, kwam het krakende deurtje uit en werd bestormd door zes jonge kinderen.

„Vader, een broertje of een zusje, gauw toch vader, wat is het?"

„Een jongen!" antwoordde de vader dof en keek voor zich uit naar de velden en heideheuvels, schitterend in het zonnelicht.

„En als het een meisje was geweest, zoudt ge dan blij zijn?" vroeg een zeer jonge man, die een schetsje maakte van het oude huisje met het dak vol mos en huisjeslook.

„Och, mijnheer, wat zal ik u zeggen; het is en blijft nommer zeven en het is krap aan bij ons, vooral in den winter als de boeren me niet noodig hebben." Toen verzonk de man weer in een droef gepeins.

„Ja, ja," mompelde de schilder. Hij dacht aan zijn eigen thuis en hoe verwend hij was. De kinderen lachten en trokken met een stokje figuren in het zand.

In hare bedstede lag de moeder en keek naar het kind, dat rustig sliep in de ouderwetsche wieg.

„Arme, kleine Wimke, ge kunt er niets aan doen, stumpertje, dat ge op de wereld gekomen zijt en dat vader je liever niet heeft, omdat er al niet genoeg is voor de andere kinderen; maar moeder is toch blij met je, hoor je wel, klein Zondagskind, en moeder zal voor je zorgen, arm hartje."

Het kind liet een tevreden gekreun hooren en zijn broertjes juichten buiten omdat de schilder hen centen liet grabbelen ter eere van Wimke.

„Kom kinders," lachte hij, „zing maar vroolijk: „Lang leve Wimke!"

Toen drukte hij den vader iets in de hand en liep het mollige zandpad over, terwijl de kinderen hem vooruitholden naar een kleinen snoepwinkel in het dorp, waar Zondags na kerktijd wel verkocht werd, zingende en lachende: „Lang leve Wimke, lang zal hij leven in de gloria!"

. . . .

Wimke groeide langzaam op. Hij was niet zoo sterk als de andere kinderen maar toch gezond en altijd tevreden. „Niemand lijkt zooveel op moeder,” zeide Steven Krijnsz dikwijls wanneer hij met zijn grove, vereelte hand door

« Och mijnheer, wat zal ik u zeggen . . . »

de bruine krullen van zijn Wimke streek en het kind, vader tevreden lachend toeknikte. Toen hij zes was, ging hij naar school en leerde heel vlug.

„Gekke Wimke, waarom leer je toch altijd, speel liever met ons mee!" riepen de broertjes en zusjes. Wimke sloeg de grijze oogen op en zeide zachtjes:

„Bas, ik wil schoolmeester worden en een knappe ook."

„En ik, Wimke, wil boer worden, een rijke, machtige boer!"

Toen keek Wimke naar den hemel en sprak: „Ik wacht tot er een ster verschiet en als ik er een zie, dan wensch ik gauw, dat ik schoolmeester word en een mooi huisje krijg, met een bloementuintje er voor en een groententuin er achter. Dan komen vader en moeder bij me; ik zal de kinderen o, zooveel leeren en nooit valsch zijn."

„Maar je mocht voor ons meteen wel wenschen," vond Aaltje.

„Best Aal, voor Bas, dat hij een rijke boer wordt, dat gij een mooien dienst krijgt, Mieke gauw lange rokken, Meep een timmermanswinkel en... nu ja, over Krijn en Pleun moet ik nog eens denken, laat me nu maar opletten of er geen verschiet."

Dien avond zag Wimke geen enkele ster meer verschieten, want de hemel werd bewolkt . . . .

. . . .

Wimke werd ook geen schoolmeester. Juist toen hij twaalf was, stierf vader aan zware koortsen. De andere kinderen waren goed bezorgd, ze hadden beste diensten en waren in 't Gooi goed bekend.

„Arme Wimke, nu zal er geen schoolgeld meer voor je zijn," had vader nog gezegd, „en moet je mee helpen zorgen voor moeder."

Dadelijk na vaders dood mocht Wimke bij een goedhartigen boer komen werken, die hem flink betaalde.

„Die beste Wimke is toch altijd tevreden, wat had hij graag schoolmeester willen worden," sprak moeder en de andere kinderen waren 't met haar eens.

„Een gemakkelijk kind, zoo gewillig," vond de boer en hij gebruikte den droomerigen jongen voor het lichtste werk, veel in den stal omdat hij zoo goed met dieren om kon gaan.

Toen Wimke twintig werd, stierf de oude schaapherder en kwam Wimke in zijn plaats. Hij hield er van 's morgens vroeg met de wollige schapen uit te trekken. Turk en Kees, de herdershonden, pasten goed op de dieren en Wimke las dan oude kranten of geel geworden boekjes, langzaam, heel langzaam, want hij was het lezen wel wat verleerd. Of hij keek voor zich uit naar de heuvelachtige heide vóór hem, vol kleine, roze erica's met blinkend, witte zandplekken en gonzende bijen. Prachtige vlinders, schitterend van stofgoud, fladderden van bloem tot bloem, vlak langs Wimke heen. Dan keek hij van de schapen naar zijn boek en van zijn boek naar het ruischende, sombere sparrebosch achter hem of naar de wolken, die de grilligste figuren aannamen. Nu eens schapen, een groote onafzienbare kudde, dan weer een leeuw met een grooten kop en een klein lichaam, waar de staart aan ontbrak, maar alles smolt ineen en uit een klein wolkje verschenen twee visschen, een ronde platte en een lange. Ze bleven even ver van elkaar ver-

wijderd en gingen naar Laren... dan was de wind ook west. Zoo droomde en tuurde Wimke voort en dacht aan andere, vreemde landen, waar hij van gelezen had, aan vader, die nooit vroolijk was en onder een rooden kastanje lag, vlak bij het lage kerkhofmuurtje. Maar 't meest van alles dacht hij aan Geerte van de „Heuvelhoeve" met haar bruine krulletjes en de grappige kleine oogjes. Geerte, die altijd zoo vroolijk lachte, zulke mooie, witte tanden had en zoo'n frissche kleur. Hij treurde niet meer over het schoolmeestershuisje met den groententuin er achter; hij dacht alleen maar aan Geerte. Eens had hij haar verteld, dat, wanneer hij het buiten zoo mooi vond, hij nog meer en beter aan haar dacht.

„O, Wimke hoe mal, dat is goed voor den dominé als hij over de natuur preekt; maar een herdersjongen, die dat zegt, och hoe gek." Toen sprak Wimke er nooit meer over; maar hij dacht toch hetzelfde. Hij hield zooveel van Geerte, al was hij een beetje verlegen wanneer ze hem zoo uitlachte; maar wanneer zou hij haar vragen? Morgen begon de Hilversumsche kermis. Morgen dan? O, ze zou zeker „ja" zeggen. Hoe vertrouwelijk vertelde ze hem van haar wilde broers, van het verdriet, dat vader daar over had, hoe dikwijls vroeg ze naar zijn oude moeder en dan... wat eindigde ze hun gesprekken onder het pompje op den Brink altijd prettig: „Nu, tot wanneer Wimke, wanneer zie ik je weer?"

O, ze zou vast en zeker „ja" zeggen . . . .

. . . .

't Was avond. Wimke liep in zijn best pak over de kermis, lange rijen gearmde boeren en boerinnetjes kwamen hem tegen en knikten hem vroolijk toe. Het orgel in den draaimolen speelde een mooi, bekend wijsje en hij zong hardop mede, terwijl hij den rijksdaalder in zijn zak telkens omkeerde, daarvoor zou hij haar wat koopen. Wat? O, dat mocht ze zelf kiezen. Dan zou hij haar onder het naar huis gaan van het paard vertellen, dat hij koopen zou, want hij wilde vrachtrijder op Utrecht worden. Wat zou ze er weer lief uitzien, hij kende dat halsdoekje zoo goed, wit met roode kersjes en dan het mutsje, waar de krulletjes juist bij de ooren er uit kwamen, dan de bloedkoralen, drie keer om en... stil daar kwam ze met haar moeder aan.

„Geerte, ga je mee poffertjes eten?" vroeg hij vroolijk.

„Wat graag, Wimke." Hij zou 't doen als ze er straks uitkwamen.

Geerte was o, zoo vroolijk en ze lachte, dat de tranen haar langs de wangen liepen toen ze het kraampje uitkwamen.

Wimke keek naar den sterrenhemel, juist verschoot er een ster, boven de heide, waar hij zijne schapen hoedde, dat was een goed teeken. O, ze zou zeker „ja" zeggen.

Het was donker achter het groote paardenspel.

„Wimke, laten we liever naar den draaimolen gaan."

„Ja, Geerte; maar eerst wilde ik je vragen, zie je, of je met me wil trouwen, och Geert, ik denk er al zoo lang over; maar je wilt wel, he?"

„O Wimke!"

„Geerte, je wilt toch wel, zeg dan wat."

„Je bent maar een herdersjongen!"

„Hou je dan niet van me, Geertje?"

„Wel voor zoo'n avond; maar niet voor altijd, ik moet een rijken boer hebben, zegt vader."

„En als ik vrachtrijder op Utrecht word, dan ook niet?" ging Wimke bevende voort, „wil je dan geen geduld met me hebben?"

„Och neen, denk er maar niet over, ik doe het toch niet. Misschien ga

«Hou je dan niet van me, Geertje?»

ik wel met „roode Hannes" trouwen, je weet wel, die zooveel koeien heeft."

„Roode Hannes, jawel of ik hem ken," mompelde Wimke.

„Daar staat moeder, ik ga nu maar naar haar toe, wees maar niet boos, Wimke." Ze stak haar hand uit; maar Wimke zag niets, behalve de schitterende kralen van den draaimolen.

„O Geerte," steunde hij en keek naar het mooi gebloemde halsdoekje, frisch en rood en het helder witte mutsje op de kleine krullen. „Geertje o, waarom heb je dat gedaan?"

Het meisje pruilde en bromde: „wat jammer is dat nu, hij is zoo mooi en Hannes zoo leelijk, als hij maar geen herdersjongen was.” En de moeder beknorde haar, omdat ze met dien armen jongen van Krijnsz wilde kermis houden, hij moest het eens wagen haar te vragen, haar het boerinnetje van de „Heuvelhoeve”; je kunt nooit weten, zoo'n jongen.

„Och moeder, hij denkt er niet aan!” antwoordde Geerte norsch en was boos op zich zelve en op Wimke omdat ze zich zoo verheugd had op dezen eersten kermisavond; maar.... er kwamen nog vijf avonden en Geerte kneep de kleine oogjes lachend dicht.

Alleen liep Wimke over de eenzame heide. Steeds flauwer en flauwer klonk de kermismuziek hem in de ooren. Het geld rammelde in zijn zak, want de rijksdaalder was niet heel meer. „O Geerte, nu zit ik hier morgen weer en hoor en zie alles, zonder aan je te mogen denken en dat alleen omdat ik maar een herdersjongen ben.”

Hij balde zijne vuisten, want er mochten geen tranen komen. Zacht kwam hij het kleine huisje binnen, om moeder niet wakker te maken.

„Ben jij daar, Wimke, wat vroeg! Met welk meisje heb je kermis gehouden?”

„Met niemand, moeder!” Wimke lachte naar en hol.

„Wimke, wat is er, waarom lach je zoo vreemd?” vroeg moeder verschrikt. „Je hebt toch niet te veel gehad, toch niet te veel gedronken?”

„Neen moeder, hier heb je mijn hand er op.” Toen waggelde hij naar boven, het krakende vlieringtrapje op en bleef voor het open dakvenster staan, terwijl hij het mos van 't dak trok en in het verweerde dakgootje wierp. Telkens verschoot er een ster, want het was in het laatst van Augustus, doch Wimke sprak geen wensch uit, omdat hij er geen meer had. Opeens stond moeder achter hem. „Waarom ga je niet naar bed, mijn jongen, zeg kind, scheelt er iets aan, heb je soms te hoog gedobbeld, moeder heeft nog wel wat geld voor je. Of, Wimke... was een meisje ook naar tegen je? Je bent moeders jongste, mijn Zondagskind, dat weet je wel; maar was.... was een meisje....”

„Neen, moeder, dat niet hoor!” Wimke klemde de tanden op elkaar en zoende haar. „Neen, moeder, ik kon niet tegen die kermisdrukte, dat maakte me zoo draaierig. Ik hoor bij mijn schapen op de heide, daar ben ik best en hier bij jou ook, oudje!”

„Ik kon er vroeger ook niet tegen, troost je maar kind en blijf maar gelukkig met je schaapjes op de heide, mijn tevreden Wimke en ga maar gauw slapen, dan verdwijnt de duizeligheid van zelf.”

Moeder strompelde het steile trapje af en Wimke keek nog steeds uit zijn venster naar den prachtigen sterrenhemel en de eenzame heide.

„O Geerte, omdat ik een herdersjongen ben,” snikte hij zacht, „hoe lang zal ik het nog blijven; mijn leven lang misschien, God weet hoe lang, maar wat doet het er eigenlijk toe?” Zoo bleef hij staan, totdat hij door de flauwe schemering heen de torens van Hilversum en Laren zag. 't Werd lichter en lichter, een rosachtige gloed scheen uit het oosten door het kleine venster

en gaf een vreemden glans aan het vertrekje. Wimke huiverde en streek zijn haar op voor het kleine, gebarsten spiegeltje, dat een vermoeid en droevig gelaat weerkaatste. Daarna trok hij zijn Zondagsche kleeren uit, zijn verweerd herderspak aan en ging naar beneden langs moeders bedstede. Vriendelijk knikte hij het slapende oudje toe: „Arm, oud moedertje, denk maar dat ik je tevreden Wimke, je Zondagskind, nog ben." „'t Was dezen keer erger dan toen met het schoolmeestershuisje." Toen trok hij de deur zacht toe en ging de heide op, met haar kleine heuvels, waarvan de toppen gehuld waren in een zacht roze licht . . . .

Zoo bleef hij staan, ...

De jaren gingen voorbij en Wimke werd herder voor de schapen van vier boeren.

„Wimke," vroeg Bas eens, „wensch je nog wel eens als de sterren verschieten?"

„Neen, want ik heb geen wenschen meer."

„Ben je dan zóó tevreden en zou je niet graag vrachtrijder worden, en waarom ben je toch zoo anders dan vroeger?"

„Dat weet ik niet; ben ik anders, het kan wel zijn," antwoordde Wimke en keek droomerig voor zich uit.

Bas zuchtte; zoo iets begreep hij niet. Verdriet? Zou Wimke verdriet hebben. Wel neen, hij was met weinig tevreden. Om eer, rijkdom en aanzien gaf hij niet en om meisjes immers ook niet.

Die goede tevreden Wimke!

De dorpelingen spraken wel over den jongsten Krijnsz als de broers er niet bij waren.

„Wimke was de minste, o ja, verreweg. Hij keek zoo vreemd, zoo in de verte, juist als zijn kindsche moeder. Alle fut was er uit, zoo'n droomer. Vroeger was hij wel een aardig jongske, och ja, maar als het er eenmaal in zit, ja, als het er in zit, dan — . . . .

Op zekeren schoonen Augustusavond verzamelden Turk en Kees de schapen. Zacht klonk het schelletje van den belhamel over de stille heide, die gloeide in het purper der ondergaande zonne. De blauwgroene dennen ruischten hun eentonig lied en de herder keek voor zich uit naar het huisje, waar zijn oude moeder voor de deur zat. Een oude heer met een grijs-linnen boekje onder zijn arm naderde hem: „Een ouderwetsche mooie zomeravond, scheper!"

„Ja, dat is het mijnheer. Ga je schilderen?"

„Neen, het is nu al te gauw donker. Ruim dertig jaar geleden nam ik een schetsje van uit dat kleine dagloonershuisje. Er was toen juist een kindje geboren. Wat waren die menschen arm en hoe vroolijk zongen de kinderen ter eere van hun nieuw broertje; het maakte zoo'n indruk op me. Wie woont er nu?"

„De moeder met dien jongsten zoon!"

„Zoo, zoo. Ben je al lang herder?"

„Ja, mijnheer."

„En begint het je niet te vervelen, er is zoo weinig afwisseling voor je."

„Mij genoeg."

„Wat denk je van het weer?"

„Bestendig, mijnheer! Goedenavond."

De schilder verdween en dacht over het eentonige leven van dien herder met zijn stomp, droef gelaat.

Wimke keek naar de kleine wolkjes, die van zacht roze tot purper overgingen met violetkleurige randen. De ondergaande zon hulde den geheelen omtrek in een rijk warm licht, waarin de mugjes dansten en de schapen kleine, omhoogstijgende stofwolkjes maakten.

Toen ging de zon onder en liet hare laatste stralen over het sombere pijnbosch dansen. De figuur van den schilder werd langer en langer en Wimke volgde langzaam zijn schapen en het zacht geklingel van het kleine schelletje.

Droomerig liep hij voort in de richting van het dagloonershuisje, waar eens zijn broerkens zoo vroolijk gezongen hadden, dat hij lang moest leven, lang, heel lang in de gloria. . . . .
. . . .

Hilversum (Voorjaar).

MAASTRICHT.

DOOR

A. L. KOSTER.

Waar eenige jaren geleden, nadat de sombere rij verdedigingswerken gepasseerd was, witte huizen, leien daken en een kwistig gebruik van hardsteen ons, Noord-Nederlanders, onmiddellijk onder den indruk brachten van ons verblijf in een landstreek, die, hoewel zij deel van het Nederlandsch grond-

De Maasbrug (Maastrichtsche zijde).

gebied uitmaakt, geologisch tot België behoort, daar treffen wij thans een geheel anderen toestand aan.

Sedert Maastricht uit de rij der vestingen geschrapt werd, vielen de oude roemrijke wallen en werd op een gedeelte daarvan een nieuwe stadswijk aangelegd, waarvan de Stationsstraat de belangrijkste is. Deze, die een rechtstreeksche verbinding vormt tusschen het station en de voorstad Wijk, wordt

door de, met de Fransche taal zoo vertrouwde, Maastrichtenaars veelal *de Perceé* 1) genoemd.

Nauwelijk heeft men dit nieuwe stadsgedeelte achter zich en een der straten van het oude Wijk doorloopen of men bevindt zich tegenover een grootsch stadsgezicht.

Op den voorgrond de indrukwekkende massa grijzen hardsteen van de Maasbrug, steeds wemelende van voertuigen en voetgangers en deze bekroond door de sierlijke lijnen der huizenmassa's en torenspitsen van de daarachter gelegen stad. In dit geheel, waarvan het grijs overheerschend is, vormen sommige lichtgekleurde huizen, roode pannen daken met het geboomte van het Stadspark en het eiland van den Maasmolen, een aangename afwisseling. Als het meest in 't oog vallend onderdeel in dit stadsgezicht treft ons de groote monumentale brug en al spoedig zien wij in dat deze grootendeels bijdraagt tot den uitheemschen indruk, die het onwillekeurig op ons maakte. Een brug geheel van natuurlijken steen gebouwd, in zulke afmetingen, is voor ons Hollanders, die aan baksteenen bruggen met 2 of 3 gewelfjes over stadsgrachten gewoon zijn, iets zeer opmerkelijks.

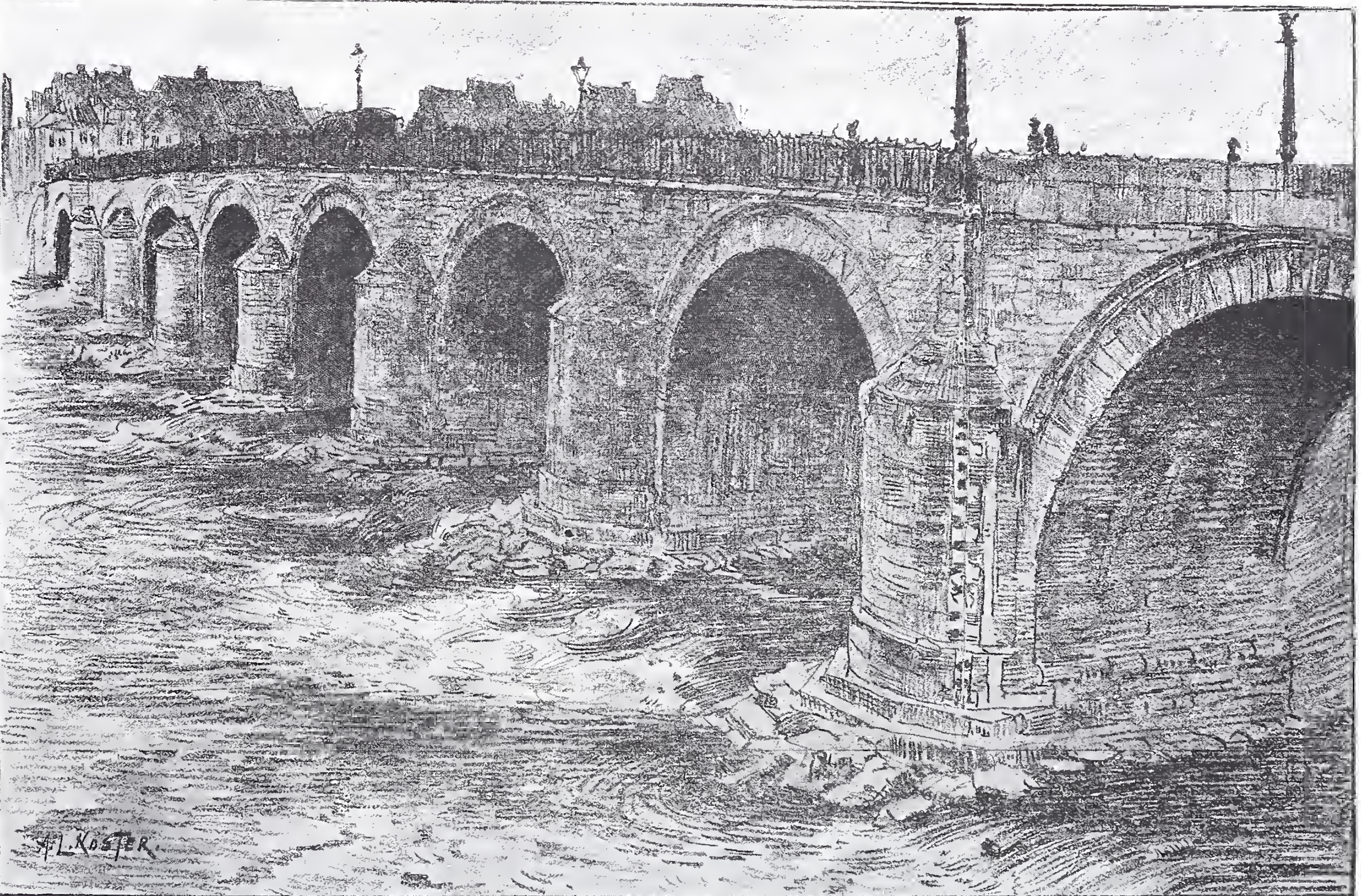
De drukke scheepvaart op onze breede beneden rivieren gedoogde het bouwen van vaste bruggen niet en dus kon het verkeer tusschen beide oevers, slechts door middel van schipbruggen en gier- of veerponten plaats hebben. Eerst sedert den aanleg der spoorwegen ging men ten behoeve daarvan tot het overbruggen der rivieren over. Van deze spoorwegbruggen, welke reuzenwerken overigens ook, kan echter niet gezegd worden dat zij tot het schilderachtige onzer Hollandsche riviergezichten bijdragen, integendeel hebben deze onbehaaglijke, boogvormige of rechthoekige traliewerken al menig aantrekkelijk punt onherroepelijk bedorven. Onherroepelijk, want er bestaat ook niet de geringste kans dat zij door den invloed van den tijd met de omringende natuur meer een geheel zullen vormen.

Zij worden tot onderhoud geregeld geverfd en blijven even rechtlijnig en stijf als zij oorspronkelijk waren. Ter verduidelijking van het voorgaande behoeve men zich slechts te herinneren hoeveel schooner de aanblik op Rotterdam van de Maaszijde was vóór dat de twee groote bruggen daar de rivier overspanden.

Hoe geheel anders een bouwwerk als dat daar voor ons ligt!

Zooals de rotssteen, waarvan zij gebouwd is, in de natuur verweerd zou zijn, zoo draagt zij ook hier de duidelijke sporen van den invloed der verschillende weersgesteldheden. Het eene steenblok bleek daarvoor gevoeliger te zijn dan het andere en verklaart dit den rijkdom van verschillende meer of minder diepe grijze tinten, die ons zoo aantrekt. Horizontale deelen, zooals de dekplaten der ijs- of stroombrekers en sommige lijsten, zijn met een vaal, geelachtig groen mos bedekt en de vele zwarte en witte strepen, vooral onder

1) Van *percer*, doorbreken of doorboren, omdat ten behoeve van dezen verkeersweg een gedeelte van Wijk doorbroken werd.

De Maasbrug, naar eene zwartkrijtteekening.

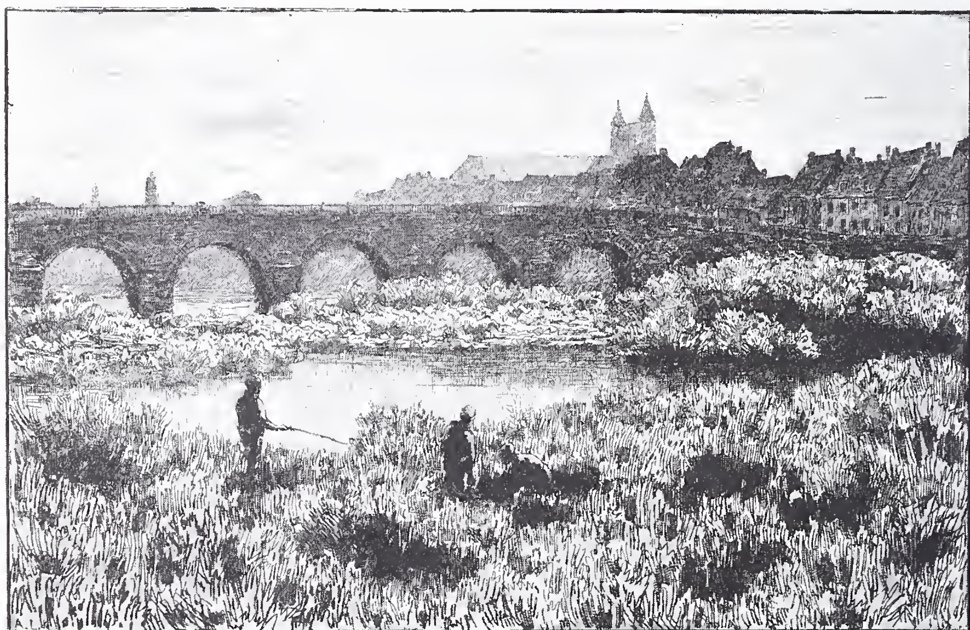
de bogen, duiden op langsstroomend vuil water of kalkafscheidingen uit den steen.

Negen bogen, verdeelen het snelvlietende water in even zoovele dooreenwarrelende en draaikolkjes vormende stroomingen. De eerste boog aan de zijde van Wijk heeft een grootere spanning dan de andere en draagt in den sluitsteen het jaartal 1829. In dat jaar verving deze een houten overbrugging, die daar aanwezig was om in geval van belegering of aanval, gemakkelijk vernield te kunnen worden en zoodoende de toegang tot de stad af te sluiten. In de oude geschiedenis van Maastricht wordt daarvan meermalen melding gemaakt. In 1579 was deze toestand voor de bevolking echter allernoodlottigst. Parma belegerde in dat jaar de stad en slaagde er eindelijk in haar aan de Brusselsche poort binnen te dringen. De inwoners vluchtten daarop in allerijl naar de brug om te trachten zich te Wijk nog tegen den vijand staande te houden. De Wijkenaars bevreesd, dat de Spanjaarden mede met de vluchtelingen zouden binnenkomen, braken de houten boog af met het verschrikkelijk gevolg dat de elkander opdringende Maastrichtenaren ellendig in de rivier omkwamen of door de handen hunner vervolgers vielen. Deze moorden de veste geheel uit zoodat wij zelfs ergens opgeteekend vinden dat van een bevolking van 40.000 zielen, slechts de helft aan dit bloedbad ontkwam.

De Wijkerwal.

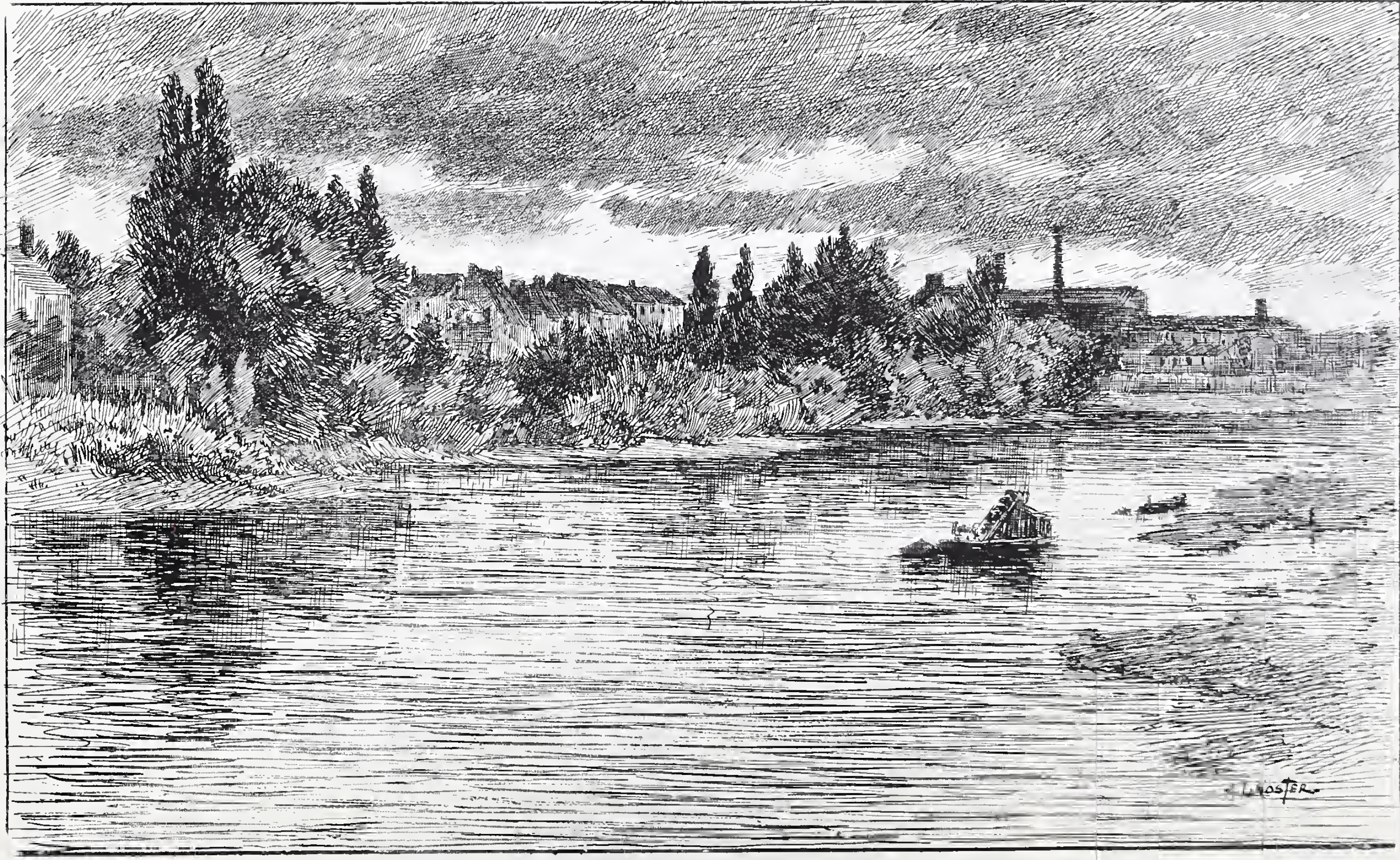
Als wij het oude en soliede bouwwerk betreden, verwijlt ons oog naar beide zijden met gelijke bekoring. Links de hooge Wijkerwal met zijn oude bouwvallige huizen en de uitgestrekte gebouwen der belangrijke aardewerkfabriek van de „Société Céramique" met hunne hooge schoorsteenen. Met een sterke wending naar rechts verdwijnt de Maas in het wazige verschiet achter de dichte boomgroepen van het Stadspark. Vlak daarbij stroomt het riviertje de Jeker, na onder het kanaal naar Luik geleid te zijn, in de rivier. De baksteenen wallen, waartusschen dit drukke scheepvaartkanaal besloten is, zijn op grillige wijze met hoog en laag gebouwde oude huizen bezet, die met het zich daarboven verheffende lange rechte dak en de gekoppelde torens

Maastricht (1889), naar eene ets.

der O. L. Vrouwe kerk een karakteristiek en trotsch brok stadsgezicht vormen. Op den voorgrond stort het overtollige water uit het kanaal als een wit bruischende stroom met veel geraas in de rivier en draagt tot de eigenaardige stemming bij. Ook naar rechts zien wij met genoegen rond. Wel vinden wij de pas aangelegde normaliseeringswerken niet aantrekkelijk en rustte onze blik vroeger (1889) met meer behagen op de toen nog bestaande tiendgronden met hun wuivend wilgengroen, waartusschen het wegstroomende hooge water, poelen en plassen achterliet, dan op de nu gevormde vlakke uiterwaarden.

In de verte begrenst de spoorwegbrug der lijn Hasselt—Maastricht—Aken het gezicht. Daaraan sluiten zich de enorme in rook- en stoomwolken gehulde fabrieksgebouwen der firma Regout aan, die zulk een eigenaardige tegen-

Linker Maasoever.

stelling vormen met het frissche groen der populieren en ander geboomte van het Maaseiland en de aardige lichtkleurige gevels der Kesselsche kade, die daartusschen zichtbaar zijn. Als een groote solide massa verheft zich te midden daarvan het voormalige Augustijner klooster met zijn rijkversierden voorgevel. Te betreuren is het dat de weeke steensoort, waarin het beeldhouwwerk uitgevoerd is, door den invloed van het weder voortdurend afbrokkelt. De bestemming van dit gebouw is thans eene geheel andere dan vroeger, daar er schoollokalen in gevestigd zijn, terwijl in de groote bovenzaal tentoonstellingen van allerlei aard plaats hebben.

Ons tot de rivier bepalende, treft de stilte, die daarop heerscht en vooral de geheele afwezigheid van scheepvaart. Noch voorbijvarende schepen, noch aan de kaden gemeerde vaartuigen verlevendigen het geheel. Vroeger was dit anders, doch sedert de opening van het kanaal Maastricht—Luik, dat in laatstgenoemde stad met water uit de Maas gevoed wordt, is de waterstand zooveel verlaagd, dat nog slechts bij hoog water lange sleepaken, gewoonlijk met keien of hardsteen bevracht, de rivier komen afdrijven.

Niet zelden is die hooge waterstand slechts zeer kort van duur, want de Maas is een zeer grillige stroom. In den afgeloopen zomer stond het water zoo laag dat men het voor de stad gemakkelijk doorwaden kon en het onder de bogen der brug wegstroomende water tusschen de daar liggende steenbrokken als door eenige gootjes wegliep. De lieftallige straatjeugd, die van alles partij trekt, verhoogde het vreedzame van dien toestand door zich onder die bogen met kaartspelen te vermaken.

Een zeer kort tijdsverloop is voldoende om hierin een groote verandering te weeg te brengen, want soms treedt binnen weinige dagen zulk een sterke en snelle was in dat groote schade aan landbouw en veeteelt aangericht wordt.

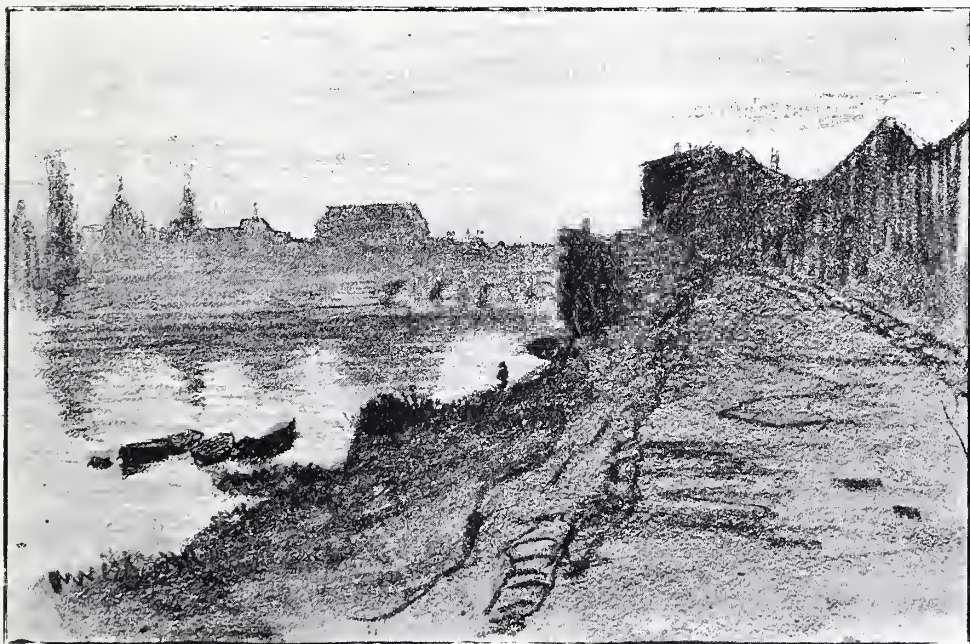
Als dan schippers met hun lange aken de Maas afdrijven, dan verbeidt een dichte menigte op de brug in angstige spanning het oogenblik waarop het schip daaronder veilig verdwijnt. Daarom in angstige spanning, omdat het reeds meermalen voorkwam dat te midden der onstuimige stroomingen en der geweldige zuiging voor de openingen der brug, het roer machteloos werd in de hand van den stuurman en het vaartuig tegen de pijlers te pletter sloeg.

Van Luik tot Venlo is dan ook van zeilvaart geen sprake en het valt niet te ontkennen dat de afwezigheid der scheepvaart aan de rivier een eenzaam en verlaten voorkomen geeft en ten zeerste het gemis van die eigenaardige stoffage doet gevoelen, die zooveel tot de bekoring van onze Hollandsche riviergezichten bijdraagt.

Het Luiksche kanaal sluit zich aan de Zuid-Willemsvaart naar 's-Hertogenbosch aan en voorziet in het verkeer te water op veel geregelder wijze dan dit op de Maas met zijn veranderlijken waterstand mogelijk zou zijn. De schepen, die zich langs dit kanaal bewegen zijn grootendeels de zoo even genoemde sleepaken, groote vormlooze bakken zonder tuig, die door sleepbootjes of zware Limburgsche paarden getrokken worden.

Van de talrijke schutsluizen die, wegens het groote verval noodig waren om het kanaal op peil te houden zijn er twee binnen de stad gelegen, waartusschen zich „het Bassin" bevindt, een haventje waar de Hollandsche goederenbooten liggen en gelegenheid tot lossing en scheepsbevrachting bestaat. Het vrij groote getal schepen, dat dagelijks voorbijvaart, veroorzaakt eenige levendigheid in de stad, daar zij tusschen de sluizen door menschenkracht getrokken moeten worden en veelal eenig oponthoud maken.

Vóór het binnentreden der eigenlijke stad kan het gebouw van den Maasmolen onze aandacht niet ontgaan. Het is tusschen het eilandje en de stad gelegen en het molenwerk er van wordt door het Maaswater in beweging ge-

Gezicht op de Stad van den Wijkerwal, naar eene zwartkrijtteekening.

bracht. Om aan het ongerief van zeer lage waterstanden, zooals die van verleden zomer, toen de rivierbedding voor de waterraderen droog lag, tegemoet te komen, kunnen de eigenaars ook over stoomkracht beschikken.

De winkelstraten, die tot het centrum der stad toegang geven zijn de Brugstraat, de Kleine- en de Groote Staat, waarvan de twee laatsten wel vreemde benamingen zijn, die tot verwisseling met Kleine- en Groote straat aanleiding geven. Op de Fransche naambordjes der straten, die eenige jaren geleden nog naast de Hollandsche voorkwamen, werden zij Rue Petit Staat en Rue Grand Staat genoemd. Het Vrijthof heette toen Place d'Armes, de Papestraat, Rue des Prêtres, enz. Tegenwoordig vergenoegt men zich uitsluitend met de Hollandsche benamingen. Deze winkelstraten, in voorkomen tamelijk

gelijk aan die in plaatsen van ongeveer gelijken omvang als Maastricht, voeren naar het Vrijthof, een ruim vierkant met boomen omplant plein, in het midden der stad, dat, naar den naam aanduidt, oorspronkelijk voor de oefeningen der gewapende macht bestemd was. Thans worden er nog wel parades gehouden.

Omgeven door schaduwrijke lanen, eenige openbare gebouwen, verscheidene societeiten, koffiehuizen en flinke particuliere woningen vormt het een aantrekkelijke wandelplaats en is het er soms zeer levendig. Inzonderheid is dit des Zondags het geval wanneer hier, na afloop der groote mis en vóór het Maastrichtsche etensuur, dat is tusschen twaalf en een uur, geregeld een muziekuitvoering plaats heeft.

Behalve in de genoemde café's en societeiten is er geen gelegenheid tot zitten en wandelt het publiek gedurende de muziek dan ook steeds heen en weer, dus een echte pantoffelparade, zooals men die in het buitenland, vooral op badplaatsen aantreft. De vreemdeling vindt hier een ongezochte gelegenheid om de bevolking eens meer van nabij gade te slaan.

Zoo ons reeds spoedig in 't oog springt met welk een gemak men zich klaarblijkelijk algemeen beweegt, niet minder treffen ons de bevalligheid en de smaakvolle kleeding der dames. Mag het in 't oog vallende van de Belgische modes al eens navolging vinden, zoo blijft dit uitzondering en heeft de goede smaak den boventoon.

Onder het voorbijwandelen vangt ons oor meermalen brokstukken van Fransche zinnen op. Deze taal wordt door de echte Maastrichtsche families nog veel gesproken, terwijl, vooral in het intieme discours, meestal gebruik gemaakt wordt van het Maastrichtsche dialect.

Zoo een gewestelijke uitspraak gemeenlijk niet aangenaam moge klinken, van het Limburgsche taaleigen, waartoe ook het Maastrichts behoort, kan dit ons inziens niet gezegd worden. In verband met de groote uitgestrektheid der Provincie van het Noorden naar het Zuiden, is de tongval er zeer verschillend en is er dan ook nog al onderscheid tusschen Venlo'sch, Roermondsch en Maastrichtsch. Wat de Maastrichtenaren ook over de zangerige wijze van spreken der Roermondschen mogen aanmerken, ons trekt het dialect der laatsten het meeste aan. In de wijze van uitspraak en uitdrukking naar het Duitsch en het Vlaamsch zwemende, verschilt het Maastrichtsch echter aanmerkelijk van beide talen. Het onderscheidt zich o. a. door het kwistig gebruik van Fransche woorden en uitdrukkingen, terwijl sommige woorden en zegswijzen van Waalsche of oorspronkelijk Zuid-Limburgsche afkomst schijnen te zijn. Voor oningewijden is een gesprek zeer moeielijk te volgen en ten plattenlande is dit nagenoeg onverstaanbaar. Het Fransch wordt er nog veel gesproken en zelfs de ambachtsman weet zich dikwijls verstaanbaar in die taal uit te drukken. De ligging der stad, omgeven door het Belgisch gebied, 1) en het drukke verkeer met België maken dit ver-

1) Bij het verdrag in 1839 met België gesloten, werd omtrent de grensregeling bepaald dat Maas-

klaarbaar. Vele inwoners brengen leer- of dienstjaren in het naburige koninkrijk door of zijn aan Belgische familiën verwant. Sedert het vroegere Hertogdom Limburg zich echter meer en meer opgelost gaat gevoelen in het Koninkrijk der Nederlanden, neemt het beoefenen en het spreken van het Nederlandsch zeer toe.

Het blijft eigenaardig op te merken, dat hoe nabij de Duitsche grenzen ook zijn en hoezeer die nabuurschap zich ook in de taal en in sommige gebruiken doet gevoelen, nochtans de afwijkingen van het specifiek Hollandsche, die ons het meest treffen, gewoonlijk meer op Belgischen dan op Duitschen invloed wijzen en de Belgen dan ook op meer sympathie bij de Maastrichtenaars kunnen rekenen dan de Proesen (Pruisen).

De oplettendheid, die wij aan de wandelende bevolking wijdden, mag ons echter de belangrijke gebouwen niet doen vergeten, die men op het Vrijthof aantreft en waarvan de St. Servaaskerk wel het belangrijkste is. Hoewel nog steeds een indrukwekkend kerkgebouw, is zij toch nu, na de restauratie, slechts een schaduw van hetgeen zij vroeger was. Eenige jaren terug prijkte zij nog met een groep van 3 allersierlijkste torens, die aan deze kerk een bizonder rijk voorkomen gaven, doch deze zijn, met een waar modern vandalisme, afgebroken en door een paar banale constructies vervangen. Inderdaad moet men zich over den treurigen moed verwonderen, waarmede waanwijze bouwmeesters de scheppingen van vroegere artisten vernietigen om die door hunne eigene, armoedige karakter- en gevoelloozе ontwerpen te vervangen. In plaats toch van zich te laven aan het heerlijke werkstuk van den bouwmeester uit den tijd der baroque, die het Romaansche gebouw met een verrukkelijk stel torens, op de motieven van zijn tijd gebazeerd, bekroonde en dan met waren kunstenaarseerbied bezield, het bestaande eerbiedigend, dit nauwkeurig op te meten, in teekening te brengen en op dezelfde wijze uit te voeren, is men, zich overschattend, zelf aan het werk getogen met het bedroevende gevolg dat ieder rechtgeaard kunstminnaar zich vol weemoed herinnert wat was en zich ten zeerste verontwaardigd afkeert van hetgeen daarvoor in de plaats kwam.

Hoe zelden wordt toch bedacht dat het zoo weinigen gegeven is scheppingen van groote kunstwaarde tot stand te brengen, terwijl nagenoeg een ieder zich met de kenmerken der verschillende bouwstijlen vertrouwd kan maken en daarmede een bouwkundig geheel samenstellen.

Het is niet noodig dat een gebouw geheel en al in een zelfden stijl uitgevoerd is om een artistiek geheel te vormen.

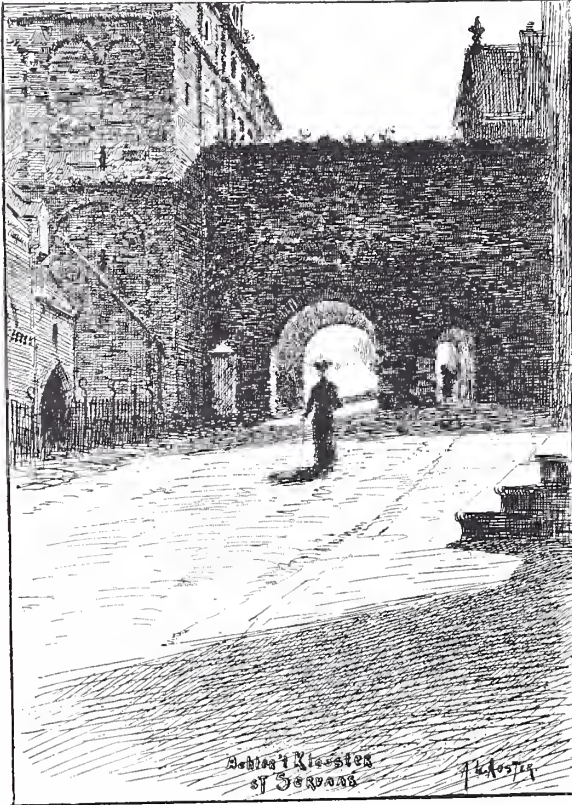
Er bestaan te veel voorbeelden van dat latere hernieuwingen de kunstwaarde van een gebouw verhoogden, zoodat het onnoodig is om die tot staving van deze meening aan te halen.

---

tricht, dat aan de Belgische zijde der Maas gelegen is, tot de Nederlanden zou behooren met een terrein daarom heen, zich uitstrekkende tot op een afstand van 1200 ellen gemeten van het buitenste glacis der vesting af.

Een gedeelte van de oude St. Servaas is nog in zijn oorspronkelijken toestand gebleven. Het is de achterzijde van het gebouw, die evenals de bogen, die de straat „Achter 't Klooster" overspannen, uit ruwe brokken steen opgetrokken zijn. Eenige Romaansche boogvensters en afgebrokkelde profileeringen verbreken de eentonigheid der groote muurvlakten waarop de muurbloem welig voortkomt.

Het inwendige van het gebouw is niet zeer belangrijk, evenmin als de aanwezige schilderijen. Daarentegen bevat de Krypt (onderaardsche gewelfde ruimte) een rijkdom van kostbare en sierlijk gedreven of op andere wijze bewerkte kerksieraden, waarvan verscheidene voor de kerk zeer belangrijke reliquieën bevatten.

« Achter 't Klooster. »

Eens in de 4 of 8 jaar worden deze aan de geloovigen getoond door ze in de wijd en zijd bekende groote processie mede te dragen, die op den Zondag na het feest van den Heiligen Servatius plaats heeft en wellicht de belangrijkste van het katholieke Nederland is. De talrijke geestelijken van verschillenden rang, kerkelijke ambtenaren, corporatiën met hunne banieren, koorknapen, deputatiën van godsdienstige en andere instellingen en hunne muziekcorpsen vormen een zeer langen stoet, die de kerk door den hoofdingang verlaat, om na het Vrijthof omgetrokken te zijn, haar aan de achterzijde weder te betreden. Niet zelden komen de eerste personen het kerkgebouw binnen als de laatsten van den optocht haar (de kerk) nauwelijks verlaten. Van verre uit den omtrek komen Limburgers en vreemdelingen toegestroomd om dit geestelijke feest bij te wonen.

Het is zelfs een genot voor niet katholieken, die het schoone in dit kleurrijke geheel weten te waardeeren, waarin de zomerzon zijn stralen door het frissche groen schietend, de witte en de met rijke kleuren geborduurde priestergewaden, de verschoten baldakijnen en bonte banieren, de in het wit gekleede „bruidjes," de blinkende edele metalen der sieraden van den kerkschat zoo grillig ver-

licht, zoodat nu eens geheele groepen in verblindend zonlicht baden om onmiddellijk daarop in koele schaduwen gehuld te worden en soms enkele kale schedels of witte kleedjes toevallig de zonnevlekken opvangen, die door het gebladerte flikkeren.

De zachte aangename muziek der verschillende vereenigingen en de opgewekte doch eerbiedige stemming der menigte dragen onwillekeurig tot den eigenaardigen indruk bij, die dit schouwspel op ons maakt.

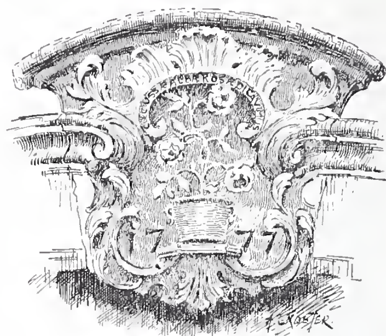
Vlak naast de Romaansche St. Servaaskerk bevindt zich de Gothische St. Jan, het kerkgebouw der Protestanten, waarvan de sierlijke, rijkbewerkte, uit licht, geelgrijzen zandsteen gebouwden toren zich hoog verheft. Het is een der schoonste Gothische torens van ons Nederland, die indertijd, toen de fraaie torenspitsen de St. Servaas nog versierden, daarmede een verrukkelijke groep vormde.

De overige openbare gebouwen van het Vrijthof zijn in tegenstelling met de twee vorige meer aan stoffelijke belangen gewijd. Bij het onbeduidende gebouw der hoofdwacht willen wij niet stilstaan terwijl daarentegen de societeit Momus, juist aan de overzijde gelegen, minder om de bouwkundige schoonheid van haar gebouw dan wel om het opgeruimde luimige karakter dezer instelling en het weldadige streven waarvoor zij zich beijvert, onze aandacht dubbel waard is. Van haar gaan die bekende geestige feesten uit, die zulk een juist beeld geven van den opgewekten zin der Maastrichtenaars en aan den Carnevalstijd weet zij een geheel bizonderen luister te verleenen, die toont over welke uitstekende krachten zij te beschikken heeft.

De bouwtrant der Maastrichtsche huizen komt in hoofdzaak met die der Belgische overeen. Gewoonlijk zijn het breede, ééne verdieping hooge gebouwen waarin een groote koetshuispoort tot een binnenplaats (cour) en tuin toegang geeft. De uit zandsteen der naburige mergelgroeven of baksteen opgetrokken gevels zijn meestal gepleisterd en met een lichte kleur geverfd. Verscheidene kenmerken zich door den zuiveren Louis XV of Louis XVI stijl waarin zij gebouwd zijn en daarbij bepaalt zich dan niet de versiering, zooals bij zoovele huizen uit dien tijd in de noordelijke provinciën, tot de versiering en omlijsting van de deur en het daarboven liggende venster met eenige consoles, doch men treft het karakter van den bouwstijl in alle onderdeelen aan, zoowel in den hoofdvorm van het gebouw, als in de plannen der daken, in de versiering der vensters en deurnissen als in het ijzeren hekwerk enz.

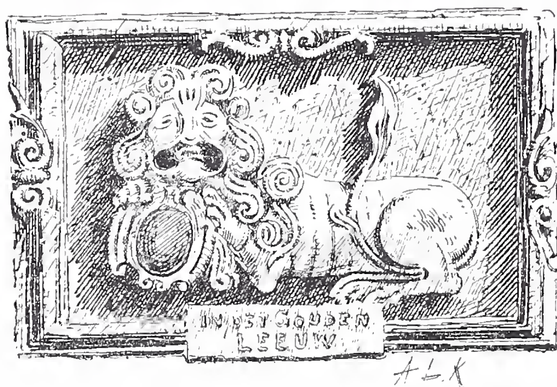
Onder de tegenwoordige en voormalige winkelhuizen zijn er vele met gevelsteenen versierd, die in tegenstelling met de Fransche opschriften der hedendaagsche magazijnen steeds Hollandsche inschriften dragen zooals: „In de Son Blom", „In den Wortel", „die stadt Ceulen", enz. Sommige zijn zeer rijk en artistiek bewerkt zooals die met het Latijnsch opschrift „cxc ussae alba rosea dicavimus" (deze uitgang is aan de Witte Roos gewijd), die zich als sluitsteen aan een poort in de Brusselsche straat bevindt. Ook merkten wij er een op in den voorgevel van het Hôtel „De Gouden Leeuw" te Wijk, waarvan de naïeve echt ornamentieke opvatting onze aandacht trok. Denkende

aan de versierende emblematische bestemming, leverde de beeldhouwer geen afbeeldsel van een natuurlijken leeuw, doch onbewust artistiek of doordacht juist opgevat, verwerkte hij de natuur tot ornament en gaf een zeer kunst- en stijlvol beeldhouwwerk. De kleuren, namelijk de leeuw van goud op warmen, donkerbruinen grond met zwarte randen verhoogen den gunstigen indruk.

Sluitsteen.

Behalve de reeds genoemde kerkgebouwen, kan Maastricht nog op de O. L. Vrouwekerk roemen als een zeer bizonder monument in Romaanschen stijl. De voorgevel bestaat uit 2 ronde torens, verbonden door een in een hoog leien dak eindigende tusschenbouw. Het muurwerk met zijn ongelijke harde steenbrokken, gedeeltelijk uitgesleten, afgebrokkeld en verweerd, bijeengehouden door allerlei ankers en ijzeren staven en de duidelijke sporen van herhaalde herstellingen dragende, duidt op een zeer eerbiedwaardig verleden. Ook hier worden restauraties uitgevoerd. Deze leidden er reeds toe dat twee vierkante torens, die het mooie half cirkelvormige koor flankeeren, van pyramide-vormige daken voorzien zijn en die van gelijksoortigen steen gebouwd zijn als waaruit zij zelven bestaan. Als die zandsteen door den tijd vergrijsd zal zijn, zullen zij tegen het lange leien kerkdak, waarboven zij slechts even uitsteken, geen slecht effect maken. Wij hopen evenwel dat het mogelijk zal blijken om den voorgevel ongemoeid te laten.

Gevelsteen « In den Gouden Leeuw. »

Van het uiterlijk der overige kerkgebouwen valt niet veel te zeggen. Vroeger zal dat wel anders geweest zijn toen men er nog een 25-tal aantrof, doch de omwenteling en de daarop gevolgde onrustige tijden hebben er verscheidene van doen verdwijnen of van bestemming doen veranderen. Nog hier en daar herkent men in openbare of andere gebouwen den kerkelijken of kloosterachtigen oorsprong. Van sommige dier vroegere kerken kan men nog afbeeldingen zien op schilderijen in het Limburgsche museum (het oude stadhuis). Op andere van denzelfden maker kunnen wij nagaan hoe het Maastricht van die dagen (begin dezer eeuw) er van de Maaszijde uitzag. Hoewel geheel zonder kunstwaarde, geven zij ons toch een denkbeeld van den trotschen

aanblik, die de stad met de toen nog bestaande oude vestingmuren en grijze wachttorens opgeleverd moet hebben. Ware onze schilderschool toen een Jacob Maris rijk geweest, welke heerlijke motieven zou die daar dan gevonden hebben. Overigens bevat het Museum weinig bezienswaardig, behalve de Romeinsche oudheden die in de Provincie gevonden werden, doch deze zijn dan ook zeer belangrijk. Behalve de bespottelijk groote hoeveelheid Romeinsche spijkers, waarvan wij de echtheid niet betwijfelen, doch die onze belangstelling in dit artikel zeer doet verflauwen, zijn er vele merkwaardige zaken die opgegraven zijn in de in Limburg zoo talrijk voorkomende overblijfselen van Romeinsche villa's en graven, en vooral het mooie glaswerk is onze aandacht dubbel waard. Verscheidene exemplaren daarvan, inzonderheid die uit een graf te Obbicht opgedolven, zijn geheel gaaf en onberispelijk van vorm en kleur.

Toren van de O. L. Vrouwe Kerk.

Het Laat Gothische Oude Stadhuis in de Kleine Staat is een zeer vreemd, hoog en smal gebouw met een spichtig torentje op het eveneens zeer hooge dak. Dit laatste doet met den fronton en de deur aan de renaissance denken en wettigt de veronderstelling dat zij of aan een overgangstijdperk of aan een latere verbouwing hun ontstaan te danken hadden. Inwendig is het zeer somber en bekrompen en kan het ons dan ook niet verwonderen dat de Raad der

Vroede Mannen van de toen reeds zoo bloeiende stad, omstreeks de eerste helft der 17de eeuw, dus in een tijd dat de macht der stedelijke besturen zeer uitgebreid was, naar een ruimere woning verlangden. Ten gevolge daarvan had van 1659 tot 1664 de stichting van het nieuwe Raadhuis op de Groote Markt plaats. Door den bekenden bouwmeester Pieter Post werd dit indrukwekkend schoone gebouw ontworpen en geheel in blauwgrijzen hardsteen uitgevoerd. Volkomen vrij staande en nergens ontsierd door latere toevoegsels maakt het op de Markt een trotsche vertooning en kan menige grootere gemeente aan Maastricht zijn stadhuis benijden. Bij het binnentreden treft ons dezelfde ongereptheid van den oorspronkelijken toestand. In de ruime en hooge voorhal met koepeldak, bedekt geen kalklaag den natuurlijken steen, het schilderwerk der zolderingen is gespaard, er zijn geen portiershokjes of dergelijken in geplaatst, geen kamers in tweeën gescheiden of op anderen wijze verminkt, kortom alles duidt aan dat de inrichting steeds in alle opzichten voor de bestemming bepaald was en er aan voldaan heeft. Eenige der vertrekken, zooals de Raadzaal en de trouwzaal zijn met zeldzaam goed bewaarde gobelins behangen, waarvan die uit de laatste zaal, die bijbelsche tafereelen tot onderwerpen hebben, door de rijke compositiën en de bewonderenswaardige frischheid en diepte der kleuren groote kunstwaarde hebben.

De groote Markt is, zooals dit ook voor een marktplein eigenlijk is, gewoonlijk het tooneel eener groote bedrijvigheid. Dagelijks worden hier allerlei waren te koop aangeboden, doch Zaterdags is het de voornaamste marktdag der week. Van alles, wat het seizoen oplevert, wordt door de boeren en boerinnen der omliggende dorpen aangevoerd. Velen stallen hun groenten op tijdelijke stellingen uit, anderen, blijkbaar met een handel van meer bescheiden omvang, hebben slechts een staanplaats, waar zij de voortbrengselen van hun moestuin, boomgaard of kippenhok aan den man trachten te brengen, terwijl enkelen zelfs met een kip of een bloemkool in de handen op koopers staan te wachten. Allerlei combinaties komen voor. Degene, die juist een vet konijn bezit, biedt het met zijn kropsla of jonge doperwten te koop aan en hij of zij wier rozen in vollen bloei staan, concureert met den bloemist en brengt ze benevens haar versche eieren, rijpe kersen of ander ooft ter markt.

Behalve de groenten-afdeeling, die wel de uitgebreidste is, worden bepaalde standplaatsen ingenomen door de kooplieden in kramerijen, glas en aardewerk, oud ijzer en andere oude zaken. De handelaars in wild en gevogelte, van welk laatste het gebruik in deze streken veel algemeener is en meer onder ieders bereik dan in de noordelijke provinciën, zijn vooral gedurende den jachttijd zeer talrijk en wel voorzien, zoodat de liefhebbers hier allerlei naar hun gading kunnen vinden. Menig fijnproever gaat dan ook in persoon uitzoeken wat zijn hart of liever zijn verhemelte begeert.

Trouwens bestaat hier nog evenals in België en elders het gebruik dat de dames, vergezeld door hare dienstboden reeds vroegtijdig zelve de inkoopen voor de keuken gaan doen en de heeren der schepping vinden daarin dikwijls

Het Raadhuis.

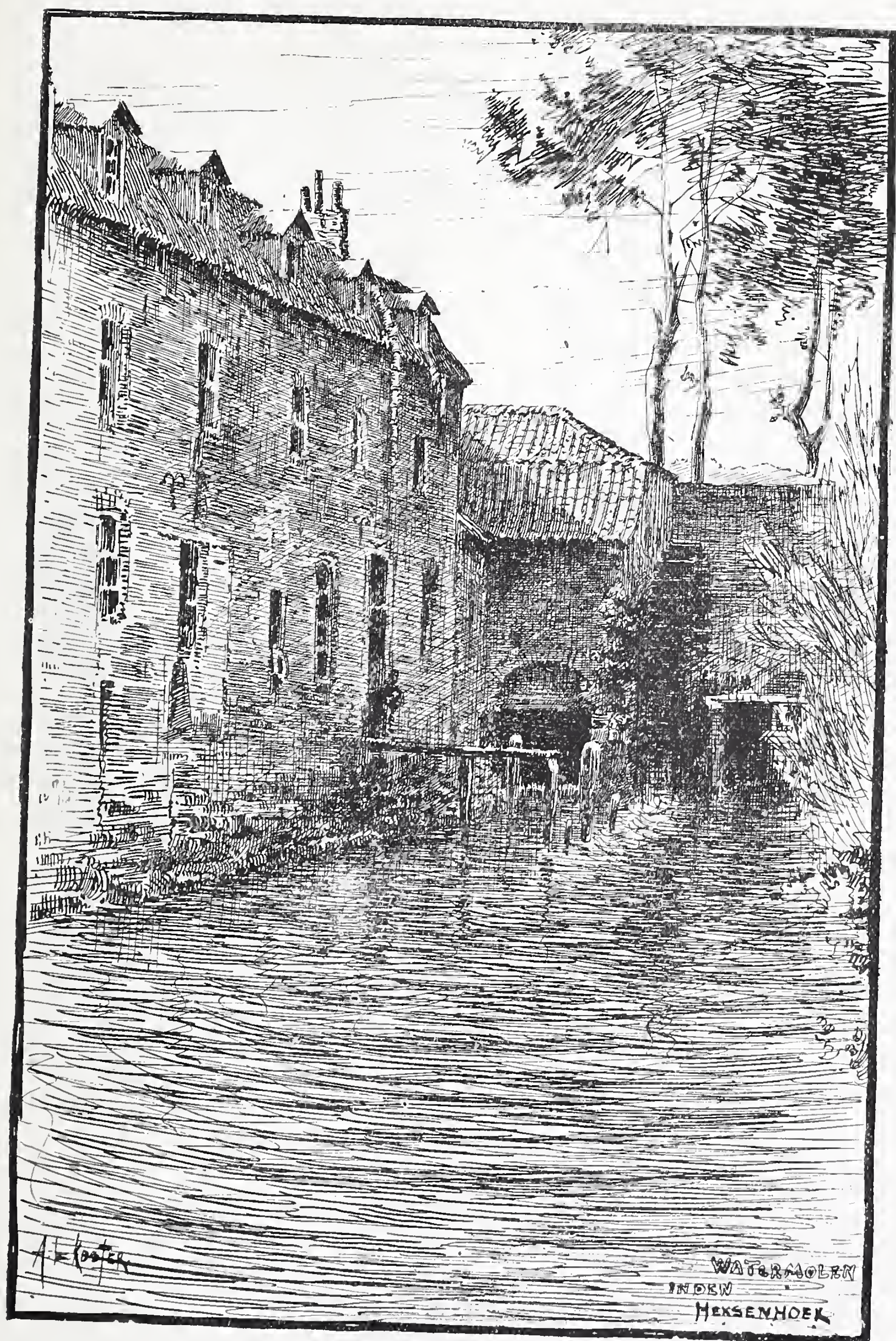
aanleiding om eveneens van hun belangstelling in den handel blijk te geven en vermeerderen door hunne tegenwoordigheid het eigenaardige marktgewoel. Wat het type van het hier aanwezige landvolk aangaat, treft het ons aanstonds dat dit zoo zeer verschilt van dat der landbouwers van Noord-Nederland. Het intelligente uiterlijk der mannen, waaraan een goed gevormde baard of knevel maar zelden ontbreekt, trekt ons meer aan dan de welgedane doch meerendeels weinig sympathieke koppen der Zuid- of Noord-Hollandsche boeren, maar daarentegen stellen wij de vrouwen en dochters van laatstgenoemden met hun aardig gevormde helder witte mutsen en hunne naar gelang der plaats van herkomst, min of meer bevallige kleeding boven de Limburgsche boerinnen met hun grove trekken en bonte kleedij.

De blauwe kiel is het lijfkleedingstuk der Limburgsche boeren, doch op Zon- en feestdagen zijn een meer steedsche dracht en zelfs modieuse fantasie costuums met dito hoeden en boorden, vooral bij de jongeren, in zwang gekomen. Van de markt voert de breede Boschstraat naar de Bosch Poort, waar de straatweg begint, die naar 's Hertogenbosch leidt en waaraan straat en poort dan ook hun naam ontleenen. Aan het einde dier straat liggen de talrijke en uitgestrekte fabrieksgebouwen der Firma P. Regout. Het grootste gedeelte van het aardewerk, porselein, glas en kristal, dat men in ons land en de koloniën gebruikt, wordt hier vervaardigd. Hoewel deze onderneming zich niet door de hooge artistieke waarde harer voortbrengselen onderscheidt, zoo schijnt zij toch op de hoogte van den tijd te blijven en daardoor aan de behoeften van haar afnemers te voldoen.

Deze inrichtingen dragen niet weinig tot de bekendheid en den bloei van Maastricht bij. Het personeel dezer werkplaatsen is zeer talrijk en bedraagt gewoonlijk omstreeks 3000 mannen en vrouwen. Als men nu weet dat de groote concurrent dezer firma, de „Société Céramique" te Wijk, een 1500-tal arbeiders en arbeidsters in haar dienst heeft, kan men nagaan hoe druk het in de straten is op de uren waarop al deze menschen van hun werk terugkeeren.

Maastricht is verder nog verscheidene andere industrieele inrichtingen rijk, waarvan de wapenfabriek van de Beaumont, die indertijd de geweren voor onze infanterie leverde, twee behangselpapierfabrieken, een spijker-, een papier-, een sigaren- en een wollendekenfabriek zoowat de belangrijkste zijn, terwijl verder talrijke bierbrouwerijen, branderijen, leerlooierijen, een ijzergieterij, zout- en zeepziederijen aan velen werk verschaffen. Hieruit kan men afleiden dat een groot gedeelte der bevolking tot de fabrieksarbeiders behoort. Velen daarvan wonen in de nabijgelegen dorpen, en zelfs wordt door het voortdurend heen en weer reizen dier werklieden het drukke spoorwegverkeer met die plaatsjes eenigszins verklaard.

Evenals elders verschilt het mannelijke gedeelte der fabrieksbevolking gemeenlijk weinig of niets van het gewone arbeiderstype doch zijn de vrouwen en meisjes zeer duidelijk te onderscheiden van hare zusteren, die zich uit-

In den Heksenhoek.

sluitend met de verzorging van het gezin bezighouden. Bij vergelijking valt deze meestal niet in het voordeel der eersten uit.

Een der eigenaardigste wijken der stad, hoewel door vreemdelingen gewoonlijk onbezocht gelaten, is die waardoor de Jeker stroomt. Dit snelvlietende riviertje, dat in België ontspringt, bereikt na een kronkelenden loop bij het grensdorp Canne het Nederlandsche grondgebied, doorsnijdt de nog bestaande verdedigingswerken en komt onder den vestingwal door de stad binnen, in het afgelegen en bouwvallige gedeelte, dat den weinig aantrekkelijken naam van Heksenhoek draagt. Al dadelijk wordt hier de snelle stroom aangewend als drijfkracht voor een watermolen, die door een harde steensoort tot poeder te vermalen het glazuurstof voor de Société Céramique levert. Tusschen oude gebouwen en langs het Militaire hospitaal vervolgt het stroompje zijn weg door de Looiersgracht, een rustig buurtje, dat, aan beide zijden met boomen beplant, aan een miniatuur Hollandsch grachtje doet denken. Met een schielijke wending naar rechts, overwelfd door talrijke brugjes, die tot de daar langs gelegen huizen toegang geven, stroomt de Jeker onder de Pieterstraat door te midden van een klaarblijkelijk zeer oud gedeelte der stad en bespoelt zelfs overblijfselen van de oudste omwallingen. In deze bouwvallen herkent men nog de vroegere muren en wachttorens, beiden uit ongelijke stukken rotssteen opgemetseld. Zij geven een denkbeeld van de versterkingskunst van het begin der 13de eeuw, daar zij omtrent 1229 aangelegd werden.

De loop van de Jeker is dan weldra ten einde. Nadat zijn water nog aan een paar leerlooierijen dienstbaar gemaakt is, stort het zich tusschen en langs blokken op elkander gedrongen oude en vervallen woningen, gaat door middel van een duiker onder het Luiksche kanaal door en valt bij den ingang van het stadspark in de Maas.

Op die plaats is steeds een menigte hengelaars, zoo visschers van beroep als liefhebbers, aanwezig om de visschen te verschalken, die door het bezoedelde en beweeglijke Jekervater schijnen aangetrokken te worden. Welke de weersgesteldheid ook zij, steeds kan men ze (de hengelaars) daar, als in even zooveel vooruitgeschoven stellingen, op boven het water uitstekende steenen, post zien vatten, terwijl zij zich, als het jaargetijde dit toelaat, soms zelfs gedeeltelijk ontkleeden om de waterbewoners in hun eigen element te bestoken. In het reeds meer genoemde Stadspark, door de volksklasse ook wel „Engelsche Tuin" genoemd, bezit de stad een aantrekkelijk plantsoen, dat door zijn frissche grasperken, kunstmatige rotsen en watervalletje nu wel niet schilderachtig te noemen is, doch onder zijn eigenaardige wijdvertakte boomen met hun dicht gebladerte een aangename rustplaats aanbiedt met een ruim uitzicht op de snel voorbij stroomende Maas, waarin zich de grauwe wallen 1) en de kleurige huizen van het tegenover gelegen Wijk spiegelen. Ook

1) Sedert korten tijd mist men in die wallen het karakteristieke Waterpoortje dat met een dergelijke poort in den O. L. Vrouwe Wal de plaats aanwees waar de eerste brug over de Maas lag. Naar men beweert werd het ter wille van particuliere belangen gesloopt.

de schoongebouwde Maasbrug overziet men van dit punt over zijn geheele lengte.

In de onmiddellijke nabijheid, te midden van de oude door de Jeker doorstroomde stadswijk, staat aan het einde van de Helstraat de aloude Helpoort. Of men vroeger door die poort gaande op den weg ter ter helle aanlandde evenals de Brusselsche poort tot den Brusselschen weg leidde, vinden wij nergens vermeld, doch wel dat zij in vroegere eeuwen de Hobruggen poort genoemd werd omdat zij tot een hooge brug over de Jeker toegang gaf. Of beide namen met elkander in verband staan meldt de geschiedvorscher niet en moeten wij dus in het onzekere omtrent dien naamsoorsprong berusten. Zij behoorde tot de zoo straks genoemde oudste wallen der stad en is dus een zeer belangrijk geschiedkundig monument, dat niet weinig bijdraagt om het schilderachtige van dien uithoek der stad te verhoogen.

De Helpoort.

De aan dezelfde zijde der stad liggende St. Pietersstraat brengt ons naar het dorp St. Pieter, dat zich langs de Maas uitstrekt en aan den bekenden St. Pietersberg zijn naam gaf. Op den top van dezen, om zijn mergelsteengroeven met hunne tallooze uitgestrekte gangen, zoo vermaarden berg ligt trotsch wat nog van het fort St. Pieter over is. Nog gapen u van uit de hoogte de gaten tegen, waardoor eertijds de metalen monden den vijanden ontzag inboezemden. Daar het, door de zooveel hoogere ligging de stad bestreek, was het bezit van deze sterkte in de talrijke belegeringen, waaraan Maastricht blootgesteld was, zoo voor de bezetting, als voor de aanvallers, van het grootste gewicht.

Langs de zig zag naar boven voerende wegen worden geen rammelende wagens met proviand of oorlogsmateriaal meer voortgetrokken, doch vredig

graast er tusschen de slank opgeschoten peppels het schonkige, vuile, veelal roodbontgekleurde Limburgsche vee.

Sedert de ontmanteling der vesting zijn het dorp St. Pieter en de stad als aaneen gebouwd en kan trouwens toch als daarmede een geheel uitmakende worden beschouwd om de eigenaardige plaats die deze gemeente in het bestaan der Maastrichtenaars inneemt. Want daar zoekt de Maastrichtsche werkman of kleine burger bij voorkeur zijn ontspanning en het zelfs voor een Limburgsch dorp zeer groote aantal herbergen, wat heel wat zeggen wil, biedt daartoe ruimschoots de gelegenheid aan. Hij drinkt er zijn geliefkoosd frisch en gezond Maastrichtsch bier en beoefent er met zijn kameraden het kegelspel, waarvan de Limburgers zulke groote liefhebbers zijn. Op Zondagen en de zoo talrijke Katholieke feestdagen weergalmt er de lucht van de worpen der kegelaars en de bijvals- of andere betuigingen der omstanders.

Als het dan in den zomer is, wanneer de grindwegen met een dikke laag wit poeder bedekt zijn en de zonnige lucht trilt boven de verschroeide grashellingen van den berg en boven de groene velden der St. Pietersche warmoeziers, wier schril verlichte witte huizen daartusschen als even zoovele lichte stippen schitteren — en als dan af en toe de vroolijke uitingen der zich vermakende Maastrichtenaars ons oor bereiken, dan gevoelen wij beter nog dan anders welk een groote lap grond er ligt tusschen Tiel, Vianen of Naarden en de plaats waar wij ons bevinden. En nog sterker wordt die indruk als, na het vallen van den avond, de leden der zang- en harmoniegezelschappen, die op dezen bodem zoo welig tieren, naarmate hunner krachten op min of meer goedgeslaagde wijze medewerken tot het verhoogen der eigenaardig opgewekte stemming.

Als ware het om de grootst denkbare tegenstelling te belichamen, verrijst te midden dier wereldsche omgeving het sombere baksteenen gebouw, waarin het klooster der Carmelitessen gevestigd is. Waar zoo dikwijls de luidruchtige tonen van muziek, zang en dans luide weerklinken, tonen, die zeker binnen de muren van dit klooster gehoord moeten worden, wonen daar vrouwen, die zich door hare geloften geheel aan het drijven en woelen van het maatschappelijk leven onttrokken hebben. En zóó gestreng zijn de voorschriften dezer Carmeliter orde dat, hoewel door de verrukkelijke ligging van het gebouw, het uitzicht door de vensters op de Maas met zijn begroeide oevers allerbekoorlijkst moet zijn, deze zoo zijn betimmerd dat slechts van boven eenig licht invalt en dus een voorbijdrijvende wolk overdag of een verschietende ster 's nachts als het ware de eenige beweging der buitenwereld zijn, die de nonnen van uit hare cellen kunnen waarnemen.

Welke onze indrukken van dezen toestand ook zijn mogen, de betrokkenen denken hierover blijkbaar niet aldus, anders ware deze plaats stellig niet verkozen. Ook hoorden wij er nooit van, dat de aanwezigheid van dit klooster een bedarenden invloed op de omgeving had en dus schijnt in werkelijkheid het een voor het ander geen bezwaar op te leveren.

Ook de stoffelijk meer bevoordeelde Maastrichtenaar begeeft zich, behalve naar het zoo zeer gezochte Valkenburg, gaarne in deze richting om het nabij de Belgische grenzen gelegen Slavante te bezoeken. Dit heerlijke ontspanningsoord, waarvan de naam in verband staat met het klooster der Observanten, dat men daar vroeger vond, ligt tegen de helling van den St. Pietersberg en geeft een uitgebreid en schoon panorama te genieten over de vallei van de Maas, de dorpen Gronsveld en Eijsden, en de daarachter verdwijnende Zuid-Limburgsche en Belgische heuvelen, dat nog verhoogd wordt door de geelgrijze bouwvallen van het kasteel Lichtenberg, die den voorgrond naar de zijde der stad zoo eigenaardig verlevendigen.

Een zeer gezocht verkeersmiddel om zich naar Slavante te begeven is de Luiksche boot, die door het kanaal daar onder langs vaart en op dat tochtje ruimschoots de gelegenheid geeft om van het natuurschoon van den allengs steiler wordenden berg met zijn mergel en vuursteenlagen te genieten.

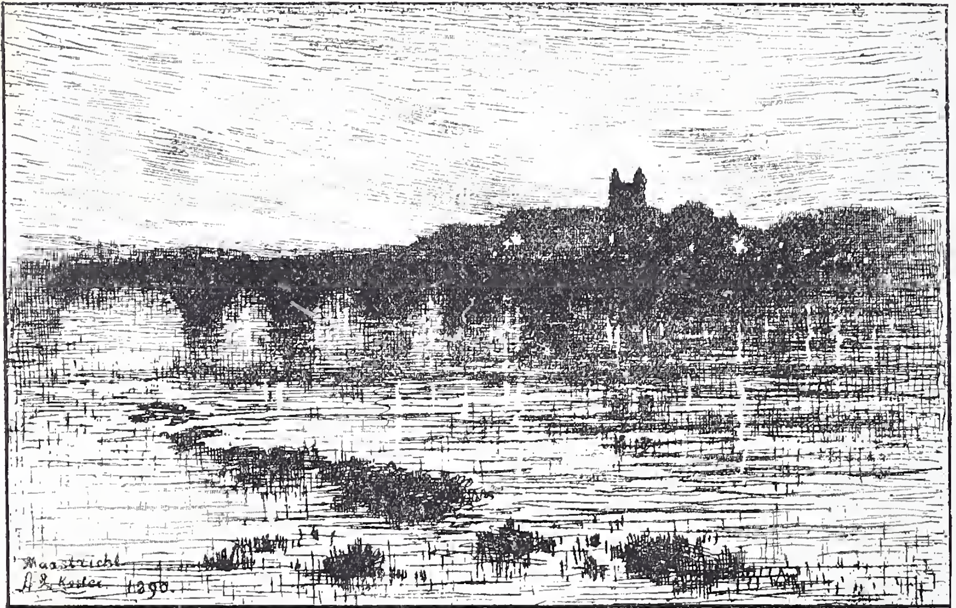
De muziekuitvoeringen, die in deze schoone omgeving iets zeer aantrekkelijks hebben, zijn dan ook zeer gezocht. Tegenwoordig is hun aantal echter zeer beperkt sedert de regimentsmuziek met het bataljon infanterie vertrok, waarmede, tot groote teleurstelling der Maastrichtsche burgerij, het garnizoen verminderd werd. Welke pogingen ook aangewend werden om dit nadeel voor de stad af te wenden, het mocht niet baten De minister van oorlog bleef meer waarde hechten aan de centralisatie zijner troepen dan aan het verlangen der burgerij.

Gelukkig beschikt men nog over andere muzikale krachten en treedt vooral het muziekcorps der muziekschool op den voorgrond voor het geven der concerten in het Park of elders. Deze muziekschool is een stedelijke instelling, waarvoor de kunstlievende bevolking zich groote geldelijke offers getroost. Zeer begrijpelijk is het evenwel dat Belgische invloeden, met name Luiksche, zich in de muzikale wereld sterk doen gelden. Hetzelfde verschijnsel doet zich ook op tooneelgebied voor. In dat opzicht is men nagenoeg geheel van Luik en Verviers afhankelijk, daar de operagezelschappen dier steden ook beurtelings het Theâtre te Maastricht bespelen. Zoo men al mocht meenen dat men op dat gebied in zulk een afgelegen gedeelte van het land niet veel kan verwachten, bedriegt men zich echter zeer, want de stad is een keurigen schouwburg rijk en het gehalte van den operatroep uit Luik staat bij die van de Koninklijke Fransche Opéra in den Haag zeker niet achter. Wilde men verder van een, zij het ook zeer ondergeschikt, punt van vergelijking tusschen de residentie en de Limburgsche hoofdstad spreken, zoo zou men te berde kunnen brengen dat de schouwburgen van beide steden oorspronkelijk een geheel andere bestemming hadden, want waar de heeren van Nassau—Weilburg, toen zij hun deftige woning aan het Korte Voorhout bouwden, zeker niet dachten dat daarin later het tooneel- en zangspel gehuldigd zouden worden, zullen nog veel minder de Paters Jezuïten, toen zij in 1612 hun kerk aan de Breestraat stichtten, hebben kunnen vermoeden dat

dit kerkgebouw eens in een tempel aan de Muze der tooneelspeelkunst gewijd, herschapen zou zijn. Wat nog van het oude gebouw overig is, draagt de duidelijke sporen van zijn oorspronkelijke bestemming.

Wij meenen uit het voorgaande de gevolgtrekking te mogen maken, dat in deze oude veste de kunst niet verwaarloosd wordt en dat in het openbare leven veel opgewektheid heerscht.

Zoo men ons al, wat wel gebeurde, tegemoet voerde, dat onze indrukken te fraai en te gunstig gekleurd waren, wij zouden niet dralen met te ant-

Maastricht bij avond, naar eene ets.

woorden dat alle indrukken persoonlijk zijn en hoofdzakelijk afhangen van de glazen waardoor ze in ons binnenste opgenomen worden. En waarom zouden we dan niet de schoonste glazen nemen, die ons ten dienste staan en waarom dan niet het helderste uit onze waarnemingen distilleeren waar dit ons zooveel te genieten gaf en de krachtigste herinneringen bij ons achterliet.

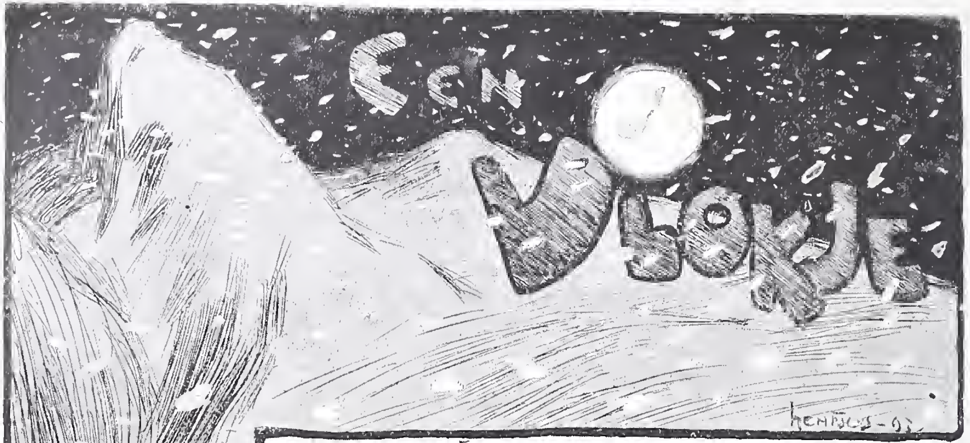
Laat anderen, zoo zij dat verkieslijk vinden, wijzen op de verregaande onreinheid der achterbuurten in verband met mogelijk choleragevaar of op andere ongunstige toestanden het licht doen vallen, ons trekt dit niet aan. Het beoogde doel en het ingenomen standpunt bepalen hierin de soort en de mate der genietingen.

Zoo heeft hij, die tegen het vallen van den avond van het Maastrichtsche station met vluggen stap naar het centrum der stad stevent met de bedoeling

dat in een bepaalden tijd te bereiken, het recht verbeurd om zich te beklagen dat hij het schoone stadsgezicht niet opmerkte, dat Maastricht met de Maas bij zonsondergang biedt, want het verheven en diep gevoelde schoone neemt men niet al voorbijgaande in zich op, daartoe is de innige toewijding van een kunstlievend gemoed een vereischte.

Voor hem, die dat bezit, is het geen bezwaar om eens links of rechts af te wijken, om eens te midden der voorbijgangers te blijven staan of ter wille van zijn kunstgenot anders te doen dan de prozaïsch gestemde menigte. En al kan men in deze materie niet altijd met het spreekwoord zeggen, „die zoekt, die vindt", wat trouwens in het dagelijksch leven zoo dikwijls gelogenstraft wordt, want velen zoeken, helaas! zonder resultaat, zoo zou men op dit gebied wel tot stelregel kunnen maken „die *niet* zoekt, die vindt *niet*."

Wie echter gelijk wij, tegen de schemering niet de Maasbrug overgingen, maar rechtsom de kade volgden tot aan de kerk van Wijk, zij genoten met ons van de rijke lijnen van het voor ons liggende stadsgezicht, waarin stad en brug in een geheimzinnig waas tezamen smolten en het spiegelende watervlak der rivier dooreenschietend en warrelend als paarlemoer, de schitterende strepen, de vurig gekleurde wolkenranden en den heerlijken glans weerkaatste, die de ondergegane zon nog aan het luchtruim mededeelde.

DOOR

POL DE MONT.

Dees passie kwam, gelijk in winternachten,
de sneeuw op 't hoog gebergte in 't Alpenland.

Eén watten wolkje, nog geen droppel zwaar,
bevrozen adem uit een kindermond,
zweeft traag, heel traag, van uit den hemel neer,
tuimelt, een dartle vlinder, door de ruimte,
en fladdert, fladdert speelziek, schuldloos, nietig,
zóo lang rond kruin bij kruin, totdat de grond
het onweerstaanbaar aantrekt, en het vlokje
vastkleeft aan plant of steen . . . .

Kent gij wel iets,
zoo schuldloos, zoo onnoozel als wat sneeuw?
Het kleinste vogelkeeltje slurpt het op
en is toch niet gelescht. Het duizendst deel
van slechts één zonnegenster, en het vlokjen
is weggedampt, en 't plekje, waar het kleeft,
blijft zelf niet klam . . . .

Doch het is Winter nu,
en verre zijn de vogels. Het is nacht,
en diep in d' oceaan slaapt nu de zonne . . . .
En ándre vlokjes zweven, even traag,
als dartle vlinders uit den hemel neer,
en ándre weder tuimlen door de ruimte,
en fladdren, zwijmlen speelziek, schuldloos, nietig.
zóo lang rond kruin bij kruin, totdat de grond
hen onweerstaanbaar aantrekt, en zij alle
vastkleven aan de rots . . . .

En zie nu, zie!
de barre bergtop prijkt, gelijk een vorst,
in 't vlekloost hermelijn, en, als de Maan nu
plots door de wolken breekt, dan schittren duizend
en nogmaals duizend diamanten sterren,
in duizendvoudige verscheidenheid
van vorm en grootte, in dezen koningsdos . . . .

En weder trekt de Maan den valen sluier
over haar droombleek ziekenaangezicht,
en weder vlokt en vlokt het, sneller, dichter,
dichter en sneller rond het Alpgevaart,
en ieder vlokje kleeft en zet zich vast,
en ándre vlokjes kleven vast aan de eerste,
tot straks de bergreus, als een Eskimood
rijst, ingeduffeld in het witste bont.

Dan zweeft, eens ochtends vroeg, een windjen aan,
en blaast, uit louter kortswijl, slechts één veertje
een vuistbreed hoog óp. 't Veertje valt en rolt,
sleept, waar het rolt, een tweede veertje mede,
en rolt, rolt, rolt, door 't windje, nagezweept,
steeds meerdre medesleepend, voort en voort . . . . —
En — zooals kindren soms, bij lentedagen,
in groene weiden, even buiten stad,
ter rei gaan hand in hand:

eerst geven enkel
een paar elkaar de hand, doch spoedig snellen
tien, twintig andre bij, en altijd groeit het
getal der dansers aan, tot eindlijk allen,
die de eerste lach der zon naar buiten lokte,
een eindelooze keten, door het versche
fijngeurig gras voorthupplen, stap op stap, —

zoo kleven dra, tien, twintig vlokjes, rollend,
rollend steeds voort, te zamen tot een bol;
de bol wordt klomp, de klomp een rotsblok straks,
de rotsblok half een berg, die, met gedonder,
sleurende struik én boom meê in zijn val,
stort van den bergtop in het diepe dal,
plettrend tot gruis het schaamle herdershutje!

Zóo kwam dees passie, vlokjen in 't begin,
maar straks lawien, die geenen weerstand duldt.

ALS DE MOT

DOOR

POL DE MONT.

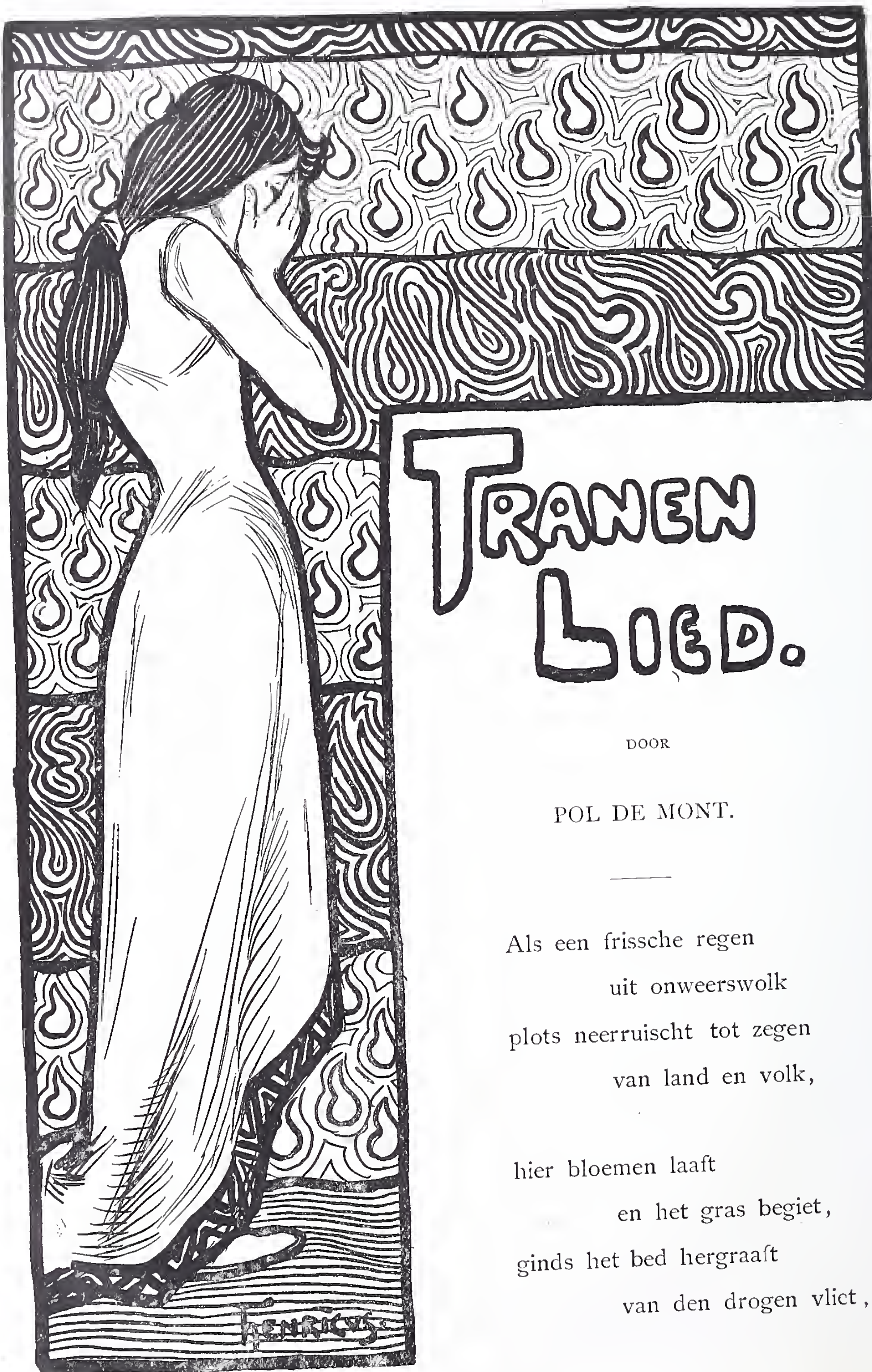

Ik voel mij, nu Gij niet zijt, als de mot,
die, aangelokt door 't licht, bij zomeravond
door 't open venster in de kamer dringt,
en achter haar wordt 't venster dichtgemaakt,
gedoofd de mooie vlam, en in het donker
wiegt nu het dier in 't rond, en bonst zich 't hoofdje
te pletter tegen wand en ruit en kast . . . .

En buiten wandelt, blank, de Maneschijn,
een wonderfee, 't spinrokken in de handen,
rond in den gaard, en spint haar tullen sluiers
om boom en struik en roos en leliekelk.
Een flauwe straal dringt in het duf vertrek
en wijst der mot den weg.
o Ja, daar buiten
is 't Paradijs . . . . Dáar wil zij heen, dáarheen!
De boomen ziet zij wuiven. Op hun hoogen
halmdunnen stengel wiegen, of zij wenken:
„O kom! kom! kom!" de blanke leliën;
de rozen lijken, in den tooverluister,
als kervende granaten . . . .

Driftig schuift nu
de mot de wazen wiekjes op; onstuimig,
snel als een kogel vliegt zij in dien straalglans
vooruit . . . ., doch treft, helaas! 't bedrieglijk glas
en valt ten grond, gekneusd, het hoofd geborsten,
waar morgen haar een logge knechtenvoet
vertrappen zal . . . .

Die mot is als mijn ziel . . . .
U ná wil zij, U na in de eeuwigheid!
Almachtig spant Verlangst haar vleugels open . . . .
Doch wát zij poogt, gevangne van mijn lijf,
zij kán niet heên; zij smacht in 't donker voort . . . .

TRANEN LIED.

DOOR

POL DE MONT.

Als een frissche regen
uit onweerswolk
plots neerruischt tot zegen
van land en volk,

hier bloemen laaft
en het gras begiet,
ginds het bed hergraaft
van den drogen vliet,

en houdt niet op
vóor den laten nacht;
— met iedren drop
valt frischheid en kracht, —

en ruischt maar voort
tot den nacht, heel laat,
tot elk beekje ten boord
zij gevuld en verzaad, —

zóo, somtijds, banen
na dagen van smart,
zich plotsling de tranen
een weg uit het hart,

en vloeien, vloeien,
door niets gestremd,
als bronnen, wier sproeien
geen tijd zelfs dempt,

en ruimen zich baan
en verruimen het hart,
— met elken traan
vloeit leed en smart, —

en vloeien stil aan
tot den nacht, tot den nacht:
iedere traan
schenkt troost en kracht.

VAN LIEFDE.

DOOR

G. H. PRIEM.

I.

Zijt gij de fee nu uit het sprookje,
Die droomrig langs den oever dwaalt?
Zijt gij de fee nu uit het sprookje?

Of zijt ge een vreemde bloem, ontlook je
In 't land door mystisch licht omstraald?
In 't zoete wonderland ontlook je?

Hoe klinkt uw lachje nog me in de ooren
Als 't luien van een zilvren schel,
Hoe klinkt uw lachje nog me in de ooren!

Ja, schalksche fee, je weet het wel
Dat ik mijn zielsrust heb verloren
Bij 't luien van die zilvren schel.

Ik ben voor slavernij geboren,
In kluisters van fluweelblank vel
Heb ik de vrijheid lang verloren.

II.

Uw hoofd leunde in uw handen,
Ik streelde uw wilde haar;
Geheimvol zag ik branden
Uw gitzwart oogenpaar.

Ik boog mij zacht voorover
Mijn mond zocht uwen mond......
O, schooner waart ge nimmer,
Als in deez' avondstond.

Maar wat ik sprak van liefde
Was slechts comediespel,
En dat gij mij bedroogt, dat,
Valsch kind, dat wist ik wel.

III.

De paarden trappelden lustig,
„Young lady" en „marquis" . . . . .
Ik wil maar niet gelooven
Dat die droom geëindigd is.

Uw poppenvoetje rustte
Een wijl in mijne hand,
Gij dankte met een lachje
En noemde mij galant.

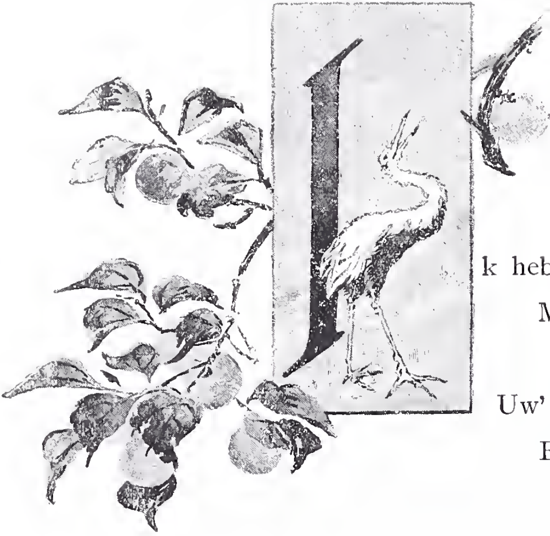
Voort ging het langs de duinen
En bosch en bruine hei,
In zachten draf gewiegeld
En lachend zij aan zij.

De paarden draafden lustig,
„Young lady" en „marquis" . . .
Ik wil maar niet gelooven
Dat die droom geëindigd is.

DE HEIDE.

DOOR

E. FRAISSINET.

Ik heb u lief, O! zacht gekleurde hei!
Met blauw verschiet en donk're dennen [zoomen.
Uw' zuiv're lucht is van besmetting vrij,
En blank het water, dat uw' beek doet [stroomen.

Der menschen hand heeft ginds een stad gebouwd,
Waar om 't bestaan zich scherp 't verstand moet slijpen,
Waar kunst met stoom uit koper slaat het goud,
En snel getrokken broeikastplanten rijpen.

Gij heidebloem! op schralen grond geteeld,
Met zorg bewaard voor zon noch onweêr's vlagen,
Gij zijt des eenvoud's en der waarheid beeld,
Leer ons, als gij, geluk en droefheid dragen.

IN MEMORIAM.

DOOR

E. FRAISSINET.

erst nà uw dood heeft zij het recht geweten,
Wat haar aan u zoo onverbreekbaar bond,
Uw eerst'ling, spelend op uw knie gezeten,
Een kind! die 't geen het voelde niet verstond.

Gij denker! die 't geluk inwendig vondt,
Met open oog voor al wat schoon mag heeten,
Gij hebt u moedig van uw taak gekweten,
Waart onbevreesd, tot in uw' laatsten stond.

Ons zelf een raadsel opent ons bestaan.
Meer raads'len steeds, terwijl wij verder gaan.
't Verstand verdwaalt, steeds tastend in den blinden!
Geeft immer d' inspraak van uw hart gehoor,
Dat fijn compas wijst u het rechte spoor....
't Gevoel zal *éénmaal* zijn verklaring vinden.

LICHTEFFEKT.

DOOR

A. F. DUDOK VAN HEEL.

Zonnige lichte lucht; — zachte teêr-blauwe luchtzee.

Drijvend daarin wit-donsen koppen, licht-blauw dooraderd, helblauw doorschenen — de witte wolken wegstervend in grijs teêre tinten fijner en fijner tot in den wijden, verren horizont. —

Daaronder het lichte, het lachende water; — nu grijs — dan zilver; zoo-

even een dofgrijze watermassa — op ééns een zilver tintelende lichtzee, zilvergevonkel, zilvergeschitter uitstrooiend overal.

Kleine dansende, dartelende, lachende golfjes oprimpelend aan de oppervlakte; — enkele lichte schuimkopjes oprijzend, wegdeinend als spelend met de vluchtige, schertsende zonnestralen, de altijd blijde, lichte zonnekinderen. —

Over de golven strijken de witte slankvleugelige zeemeeuwen duikend en zwevend in zilveren schijn; òpwaarts stijgen ze langzaam in statig verheffen, plots neerschietend als een pijl van wit licht uitstralende veêren.

Niet staan ze de golfjes; ze ijlen, ze dringen tot grootere golven van bruingele tint; leemkleurige, zee-groene wellen; ze spoeden zich voort in zich dragend, mèt zich voerend het bewegende, het licht-uitstralende, rustelooze — het leven — in teêr verschijnen, in vluchtig verdwijnen van kleurentoon. —

In mij maakt zich iets los uit de mijmerende bekoring gewekt door dit beeld en gaat uit in stille verrukking tot de kleuren, tot het licht en zich veréénzelvigend met het geluk van het geziene keert het stil-juichend in zich terug. Het brengt in bewegen de vele, licht-beweegbare wateren aan de oppervlakte der ziel, die trillend zich voortbewegen, rakend der ziele inwendige wanden, die de terugslaande golfjes doen aangroeien tot golven hoog, waarin zich weêrkaatst als met vele kleuren een gedachte vol licht! —

Sept. '92.

HYGIËNE EN WERKELOOSHEID.

DOOR

J. W. DEKNATEL.

Het meest belangrijke vraagstuk van onzen tijd is zonder twijfel het sociale vraagstuk. Hoe ook van alle zijden licht worde ontstoken en hoe menigvuldig de voorstellen en pogingen zijn mogen, het lot van de arbeidersklasse te verbeteren, het blijft nog steeds te voorzien, dat een bevredigende oplossing eerst aan een verre toekomst blijft voorbehouden. Intusschen zal al wat rechtstreeks of zijdelings betrekking heeft op de verbetering van onze arbeiderstoestanden nog vele jaren de eerste plaats in hoofd en hart van het denkend deel der menschheid blijven innemen.

Het grootste bezwaar tegen ingrijpende verbeteringen zal steeds bestaan in de uiteenloopende belangen van partijen. Het zal altijd moeielijk blijken een gemeenschappelijke leuze te vinden, een formule, die ieder onderschrijft, en toch kracht genoeg bezit tot belangrijke maatschappelijke daden te leiden. Zal het niet bijvoorbeeld zeer de vraag zijn of de leuze: „sociale rechtvaardigheid" op den duur zulk een machtige drijfveer zal blijken te zijn?

Er is echter een zaak waarbij ieder, van den hoogstgeplaatste tot den dakelooze gelijk belang heeft: de algemeene volksgezondheid. Gelijke gevaren bedreigen in dit opzicht nagenoeg ieder, omdat die gevaren voortvloeien uit de samenleving, waaraan niemand zich ten slotte kan onttrekken. Hoe beter de algemeene volksgezondheid is, hoe meer de maatschappij staat op hygiënischen bodem, hoe meer kans op een langdurig en gezond leven heeft een ieder en dit is ten slotte toch het hoogste levensgenot, waarnaar ieder streeft.

In dit opzicht heeft de hygiëne in de toekomst een belangrijke beteekenis voor de oplossing van het sociale vraagstuk langs vreedzamen weg. Juist het gemeenschappelijke belang van alle rangen en standen, dat bovendien ieder onmiddellijk in het oog valt, maakt dat in naam der hygiëne veel zal kunnen worden tot stand gebracht, wat anders op onwil en onverdraagzaamheid zou afstuiten.

Maar nog in een ander opzicht zal de gezondheidsleer tot een oplossing in dien zin kunnen bijdragen. Zij stelt zich immers tot ideaal de maatschappij te doen bestaan uit gezonde individuen met een gezonde omgeving. Welnu, de spreuk „een gezonde ziel in een gezond lichaam," is weer genoeg doorgedrongen om evenals in de oudheid een machtspreuk te zijn. Tevredenheid en opgewektheid zijn onafscheidelijk verbonden aan een gezonde constitutie. Daden van geweld, voortspruitende uit haat en ontevredenheid zullen in een gezonde samenleving meer en meer afnemen. Een krachtig geslacht zal de strijd om het bestaan met andere natiën beter kunnen volhouden. In meer dan één opzicht kunnen dus alle partijen zich scharen onder de vaan der gezondheidsleer, waar het geldt bestaande toestanden te verbeteren.

Het behoort tot de verblijdende teekenen des tijds, dat de statistiek uitwijst, dat de gemiddelde levensduur van den mensch vooruitgaat en dat daarmede gepaard gaat een meerdere individueele lichaamsontwikkeling. Ongetwijfeld is dit resultaat toeteschrijven aan de reusachtige verbeteringen, die op sanitair gebied in onze eeuw hebben plaats gegrepen. Het zou ons te ver voeren zelfs in groote trekken dien vooruitgang te schetsen. De nieuwe richting, die met betrekking tot de opvoeding onzer jeugd meer en meer wordt ingeslagen, belooft ongetwijfeld ook voor het opkomend geslacht vruchtdragend te worden. Nu kindervoeding, schoolbaden, lichaamsoefeningen zich in toenemende populariteit kunnen verheugen, mag men met recht verwachten, dat in dien vooruitgang geen stilstand zal optreden.

Intusschen dreigt de omstandigheid, dat de werkeloosheid in toenemende mate als periodiek verschijnsel optreedt, den hygiënischen vooruitgang hinderlijk in den weg te staan. Het spreekt van zelf, dat daardoor de algemeene welvaart telkens achteruitgaat, en dit is voorzeker de eerste voorwaarde voor het bereiken van ons doel. Niet alleen, dat daardoor de draagkracht der bevolking afneemt en kostbare openbare werken, die den gezondheidstoestand zouden verbeteren, moeten worden uitgesteld, maar de periodiek optredende armoede kan niet anders dan een noodlottigen invloed uitoefenen op de physieke gesteldheid onzer arbeidende bevolking.

Wanneer de inkomsten van het arbeidersgezin verminderen zal allereerst bezuinigd worden op de voeding. Deze vordert toch, hoe lager men daalt, des te grooter deel van het inkomen. Terwijl men berekent, dat in de rijke en gegoede klasse slechts 30—50 pCt. van het inkomen aan voedsel wordt besteed, stijgt dit percentage in arbeiderskringen tot 70 pCt. en hooger. Terwijl toch reeds in normale tijden de voeding der arbeidende klasse te wenschen overlaat, is het niet twijfelachtig of in dagen van werkeloosheid wordt ze ten eenenmale onvoldoende.

Laat ons daartoe nagaan aan welke eischen een behoorlijke voeding moet voldoen.

Het lichaam behoeft voedsel voor den arbeid, die voortdurend ook bij schijnbare rust wordt verricht; voor de productie van warmte noodig om de lichaamstemperatuur te bewaren; voor den opbouw van nieuwe weefselelementen, daar voortdurend oude te gronde gaan. Wanneer we al hetgeen als voedsel gebruikt wordt scheikundig ontleden en onderzoeken welke bestanddeelen daarvan het organisme ten goede komen, dan blijkt, dat we de voedende bestanddeelen kunnen brengen onder drie rubrieken nl. eiwitstoffen, vetten en koolhydraten (meel- en suikerachtige lichamen). De beteekenis dier drie soorten van voedende stoffen is niet dezelfde. Terwijl de vetten en koolhydraten, eenmaal in de circulatie opgenomen snel verbanden en daardoor voor spierarbeid en lichaamswarmte zorg dragen, hebben de eiwitstoffen vooral voor den opbouw van nieuwe weefselelementen een groote beteekenis. De behoefte aan vetten en koolhydraten varieert dan ook naar den arbeid, die verricht wordt en naar het klimaat of jaargetijde; de hoeveelheid eiwit, die het

lichaam noodig heeft, hangt in hoofdzaak af van de lichaamsgroote en behoudt voor een volwassen persoon onder verschillende omstandigheden een vrij constante waarde. Nauwkeurige en veelomvattende onderzoekingen hebben geleerd, dat een volwassen arbeidend man in ons klimaat per etmaal noodig heeft 110 gram eiwit, 56 gram vet 4 à 500 gram koolhydraten. Voor het volwassen individu is het kenmerk van een goede voeding daarin gelegen, dat het lichaamsgewicht gelijk blijft en men over voldoende krachten beschikt.

De genoemde cijfers zijn niet alleen gebaseerd op theoretische gronden, integendeel nauwgezette en alleszins betrouwbare onderzoekingen uit het practische leven liggen daaraan ten grondslag. Reeds jarenlang wordt dan ook overal waar van overheidswege een bepaalde voeding wordt verstrekt, zooals bij militairen, in gestichten enz. in de eerste plaats gevorderd, dat aan dezen eisch is voldaan.

In het gewone leven is dit natuurlijk gansch anders. Men pleegt niet te eten tot men meent een voldoende hoeveelheid voedingsstoffen te hebben genuttigd, maar totdat men verzadigd is. Kan een behoorlijke som voor de voeding besteed worden, dan kan men verzekerd zijn, dat een voldoende zoo niet meer dan voldoende hoeveelheid voedingsstoffen wordt gebruikt. Met name geldt dit voor de eiwitstoffen. Deze toch vormen het hoofdbestanddeel van vleesch, melk en kaas, in 't algemeen van die spijzen, welke aan het dierenrijk zijn ontleend, en deze ontbreken alleen daar waar met zuinigheid en overleg moet worden geleefd. De vrees is dan altijd gewettigd, dat op minder oordeelkundige wijze het verzadigingsgevoel getracht wordt te bereiken, daar dit niet afhankelijk is van de hoeveelheid voedende stoffen, die men nuttigt, maar van het volume.

In het algemeen zijn de plantaardige, weinig eiwit bevattende en goedkoope voedingsmiddelen die, welke bij de toebereiding het meest opzwellen en een groot volume verkrijgen. Aardappelen, kool, erwten en boonen zijn daarom de geliefkoosde spijzen van den arbeidenden stand. Daarmede wordt het doel, verzadiging, opheffing van het hongergevoel, op de goedkoopste manier bereikt. Vleesch en melk verschijnen niet op tafel, omdat die spijzen te duur zijn en toch niet verzadigen en worden hoogstens als lekkernij een enkelen keer genuttigd.

Mag men uit een hygiënisch oogpunt deze wijze van voeden goedkeuren? Moeielijk is het hierop een beslist antwoord te geven, vooral ook omdat de opinies daaromtrent nog al uiteenloopen. Men doet daarom ook beter de vraag anders te stellen: Mag men uit een hygiënisch oogpunt de gewone arbeidersvoeding beslist onvoldoende noemen?

Dit nu is naar onze meening niet het geval, onder eene voorwaarde, en deze is, dat daarin geen belangrijke schommelingen optreden.

De ervaring toch leert, dat de mensch met de meest uiteenloopende voeding kan leven. Er zijn geheele volksstammen, die als krachtig, gezond en levenslustig bekend staan, en toch weinig of geen dierlijk voedsel gebruiken. Men vindt ze bij de voorstanders van het vegetarianisme uitvoerig beschreven.

Zoo leven bv. de Bergschotten voornamelijk van havermeel, hoewel ze evenmin als de Russische boeren, de waterdragers van Constantinopel en Smyrna, de bewoners van Bretagne en Noorwegen enz. die allen vleesch, melk, kaas en eieren in zeer geringe hoeveelheden gebruiken, als bijzonder ongezond, zwak of traag bekend staan. Integendeel, men roemt de vlijt en opgewektheid dier meest op zich zelf staande bevolkingen.

Wanneer men verneemt welke enorme afstanden de Japansche koelies met hun tweewielige rijtuigjes in draf afleggen, dikwijls in de brandende tropische hitte en dan hoort hoe deze menschen bijna uitsluitend van rijst leven, dan moet men toegeven, dat ook zonder vleesch en melk een voldoende voeding bereikbaar is.

Aan den anderen kant echter wijst men met overtuiging op den Engelschen arbeider en schrijft diens meerdere lichaamskracht en volharding zonder critiek toe aan het geregeld gebruik van vleesch. Het valt ook niet tegentespreken, dat de levenswijze onzer arbeiders meer overeenkomt met die hunner Engelsche lotgenooten dan met die der geïsoleerde stammen hierboven vermeld. Wij gelooven dan ook niet mistetasten door aantenemen, dat ook hier de gulden middenweg de meest verkieslijke is.

De gewoonte is bij de voeding zonder twijfel de meest beslissende factor. Iemand, die van zijn jeugd af aan gewend is weinig vleesch en melk te gebruiken zal door een overmaat van brood en andere eiwitrijke spijzen van plantaardige afkomst toch zich flink kunnen ontwikkelen en over belangrijke krachten kunnen beschikken. Dit is wel met het overgroote gedeelte onzer landbouwende bevolking het geval.

Maar men mag niet uit het oog verliezen, dat hun leefwijze uiterst regelmatig en gezond is. Fabriekarbeiders en in 't algemeen de arbeiders in de steden staan aan veel meer schadelijkheden bloot. En bovendien is hun verdienste en dientengevolge hun voeding aan veel meer wisselingen onderhevig.

Dit is nu wezenlijk een gevaar voor de toekomst. We zagen in het voorafgaande, hoe onze behoefte aan vetten en koolhydraten afhangt van den verrichten arbeid, terwijl onze behoefte aan eiwit ook bij rust dezelfde blijft. Terwijl toch al door de arbeidende klasse een minimum eiwit gebruikt wordt, is het niet twijfelachtig of in dagen van werkeloosheid daalt dit tot beneden het noodige. Het geld ontbreekt dan om zelfs de eitwitrijkere erwten en boonen in voldoende hoeveelheid te gebruiken, met aardappelen, kool enz. wordt het hongergevoel tot zwijgen gebracht.

Wat is het noodzakelijk gevolg van deze omstandigheden? In de eerste plaats lichaamszwakte met al de gevolgen van dien. De mindere toevoer van eiwitstoffen heeft ten gevolge, dat het lichaam armer wordt aan levend weefsel, totdat een nieuwe evenwichtstoestand is bereikt, overeenkomstig de dagelijks gebruikte hoeveelheid eiwitstoffen.

Eene evenwichtstoestand, die echter een belangrijk minder weerstandsvermogen tegen alle mogelijke schadelijke invloeden medebrengt. We noemen alleen de besmettelijke ziekten. Het is bekend hoe deze in tijden van ge-

brek en ellende, zooals oorlog en hongersnood, steeds een epidemisch en gevaarlijk karakter aannemen. In niet mindere mate zijn verzwakte individuen vatbaar voor het heirleger van zenuwziekten en krankzinnigheid, dat onzen tijd kenmerkt, vooral wanneer, zooals in ons geval, slechte voeding zich paart aan sombere gemoedsstemming en het onvermijdelijk misbruik van sterken drank. Niet alleen het tegenwoordig maar ook een volgend geslacht ondervindt daarvan den invloed. Een sprekend voorbeeld vinden we daarvan in, „de kinderen van het beleg" die te Parijs een heele generatie van achterlijke en gebrekkige individuen vormen.

Maar alles komt weer terecht, zoo meent men, als de periode van werkeloosheid weer tot het verleden behoort. Met het hervatten der bezigheden komt weer geld in huis en daarmede betere voeding. Binnen korten tijd is de vroegere gezondheidstoestand weer bereikt.

Zonder twijfel kan de mensch veel verdragen en een volkomen gezondheid wordt vaak na zware ziekten weer bereikt. Maar niet zelden houdt men daaruit iets over, een meerdere vatbaarheid, een geringer weerstandsvermogen, spoedige vermoeidheid. Niet ieder behoort tot de krachtigen, er zijn middelmatige en zwakke personen, te wier opzichte men niet meer kan volstaan met te zeggen, dat de ijzeren natuurwet meebrengt, dat de zwakken in den strijd om het bestaan steeds het onderspit delven. Integendeel, we moeten trachten zooveel mogelijk iedereen een gezond en menschwaardig bestaan te laten genieten. Maar bovendien is het te vreezen, dat zelfs onder de krachtige arbeiders velen, door de bijna met zekerheid jaarlijks terugkeerende werkeloosheid, blijvend nadeel in hun gezondheidstoestand zullen ondervinden.

In den aanvang hebben we betoogd, dat niet alleen de werkelooze maar ieder, tot zelfs de hoogstgeplaatste, uit een sanitair oogpunt onder deze omstandigheden moet lijden. Wel niet in dezelfde mate, maar toch staat o. a. een merkbare toename van besmettelijke ziekten, waaronder we ook de tering rangschikken, te vreezen. Het is in zeker opzicht goed, dat niet alleen medelijden en rechtvaardigheidsgevoel maar ook welbegrepen eigenbelang de gegoede klasse er toe moet nopen alles in het werk te stellen om werkeloosheid te voorkomen en waar ze optreedt de gevolgen ervan zooveel mogelijk te verzachten.

We zagen, dat in de eerste plaats aan de voeding moet worden gedacht en hoe het niet voldoende mag geacht worden het hongergevoel tot zwijgen te brengen, maar dat juist in dagen van gedwongen rust, wel de goedkoopere meelspijzen, maar niet het duurdere eiwitrijke voedsel mag verminderd worden. Het is een zaak van practische liefdadigheid en armverzorging, nategaan hoe dit principe verwezenlijkt kan worden en het ligt niet in onze bedoeling dit uiterst moeielijke vraagstuk ook maar vluchtig te bespreken. Het komt ons echter voor, dat waar hulp wordt verleend en men inderdaad doeltreffende hulp wenscht te verleenen, aan de hygiëne de taak toekomt den weg te wijzen, die het best tot dat doel leidt.

UIT DE STUDEERCEL DER REDACTIE.

6 September 1893.

Het 22ste Taal- en Letterkundig Congres te Arnhem is gehouden. De vraag kan nu beantwoord worden, of het geslaagd is, of het in de geschiedenis der Nederlandsche Congressen met gulden lof zal worden vermeld. Want — er zijn ook Congressen geweest, die geheel mislukten. Het 4de te Utrecht liet te wenschen over. De algemeene toon was in 1854 minder hartelijk dan nu — en de heftigheid der aanvallen tegen Prof. G. W. Vreede, bij het voorstel, om een monument voor Bilderdijk op te richten, wierp er eene schaduw over. Het 10de te 's-Gravenhage (1868) liet ook zeer veel te wenschen en te klagen. De Burgemeester vergunde niet, dat de Congresleden van het station in plechtigen optocht zich naar het zittingslokaal begaven, omdat . . . . het Zondag was.

Daarbij kwam, dat de grootste sociëteit, de bekende „Witte", geen ander feest wilde geven dan de gewone muziekuitvoering in het Bosch, waar men de Congresleden kon introduceeren. Gebrek aan sympathie bij de Haagsche hoogere standen was duidelijk zichtbaar.

Het elfde Congres te Leuven in 1869 leed aan toevallige rampen. Het begon met een bal, en omdat vele leden zich niet in den rok gestoken hadden, werden ze aan de deur afgewezen. Des avonds van den laatsten dag ontstond in het lokaal: de Tafelrond zulk een hevig gekijf tusschen liberale en clerikale Vlamingen, dat men eenvoudig het gas afsloot, en de twistenden verzocht de zaak op straat uit te maken.

Het 18de Congres te Breda (1881) kan als geheel mislukt beschouwd worden. Er ontbrak van alles. Geen optocht, geen ontvangst bij het Gemeentebestuur! De Burgemeester wilde schitteren door geestigheid, en sprak bij de eerste vergadering de Congresleden aan met het befaamde woord: „Geleerde menschen." Er was geene stof voor debatten, zoodat eenige letterkundige leden de vergadering bezig hielden met kleine vertellingen. Het 19de Congres te Brugge (1884) had in het geheel niets te beteekenen. De beraadslagingen werden gestoord door eene bende West-Vlaamsche taalparticularisten, die de uitvinding gedaan hadden, dat er geene Nederlandsche taal bestond, doch dat er alleen maar van West-Vlaamsch sprake mocht zijn!

Naast deze half geslaagde, of geheel mislukte, Congressen staan er vele, wier naam een goeden klank behield in de historie. Mij heugt, hoe het 8ste te Rotterdam (1865) geheel gered en gedragen werd door den voorzitter Mr. G. Mees, hoewel er toen geene afdeelingen bestonden, en de debatten over de spelling soms wel wat gerekt schenen. Het 9de te Gent (1867) werd door Jhr. de Maere-Limnander voortreffelijk geleid. Er heerschte groote geestdrift in de voor het eerst ingestelde drie sectiën. Het 12de te Middelburg (1872) had groote verplichting aan den algemeenen voorzitter, Jhr. de Jonge van Ellemeet, die zijne botanische en letterkundige schatten op zijn fraai buitengoed te Oostkapelle aan de Congresleden ter bezichtiging gaf, en ze met de gulste gastvrijheid onthaalde. Het 15de Congres te Brussel (1876) werd door Koning Leopold II met bijzondere onderscheiding behandeld — hij noodigde de Noord-Nederlandsche leden op eene receptie ten paleize, en sprak met ieder

een vriendelijk woord. Een Noord-Nederlander was door deze eer zoo machtig ontroerd, dat hij den Koning geen antwoord wist te geven, maar allerlei zonderlinge gebaren maakte, zoodat Leopold II glimlachend verder ging, en tot zijne adjudanten sprak: „Je crois qu'il est sourd!"

Het 20ste Congres te Amsterdam slaagde zeer goed onder leiding van Mr. H. P. G. Quack, en verwierf de algemeene goedkeuring vooral door de instelling der Commissie van Bijstand voor de uitgaaf van HET Woordenboek. Het 21ste te Gent, weder onder leiding van Jhr. de Maere-Limnander, overtrof vele van zijne voorgangers door den uitmuntenden vriendschappelijken toon, door de beleefdheden den Congresbezoekers bewezen, inzonderheid in de woningen van den Gouverneur van Oost-Vlaanderen, Jhr. R. de Kerckhove d'Exaerde, en van den Burgemeester Lippens.

En nu het 22ste Congres te Arnhem!

Zonder eenig voorbehoud moet erkend worden, dat dit laatste Congres het schitterendste geweest is, dat ooit in eene Noord-Nederlandsche stad is gehouden. Arnhem overtrof verre Amsterdam, Utrecht, 's-Hertogenbosch, Rotterdam, Den Haag, Middelburg, Maastricht, Kampen en Breda. En wel in zeer vele, en zeer verschillende opzichten.

In de eerste plaats is Arnhem eene der mooiste steden van ons vaderland, zoodat, toen de burgerij alom Nederlandsche en Belgische vlaggen uitstak, terwijl de Regelingscommissie gezorgd had, dat overal vlaggentropeeën opgericht waren met cartels, waarop in de stedelijke kleuren — wit- en vergeetmijnietblauw — de namen der voornaamste overleden schrijvers uit Noord- en Zuid prijkten, bij al het hoogopgaande groen, bij de vijvers en springende fonteinen, Arnhem een betooverenden indruk maakte. De groote zaal van Musis, waar de algemeene vergaderingen gehouden werden, de zaal van het Nut, waar de algemeene feestmaaltijd plaats greep, waren met grooten smaak en indrukwekkenden rijkdom versierd. Van zoo iets was zelfs te Amsterdam geen spoor.

In de tweede plaats was dit Congres met de uiterste zorg voorbereid. Alles ging met de grootste orde, men had in alles voorzien. De Voorzitter der Regelingscommissie, Dr. L. H. Slotemaker, leidde het Congres in met eene der welsprekendste en knapste toespraken, die ooit op deze Congressen gehoord zijn. Hij toonde de geschiedenis, de richting, het doel, de moraal onzer Congressen volkomen te hebben doorgrond — hij boeide zijn gehoor van het begin tot het einde. Mag ook hier een ziertje van critiek gewaagd worden, dan zou het mij op het hart liggen, dat de vermelding, de zeer uitvoerige behandeling, der spellingszaak, merkelijk korter had kunnen zijn. De Congresleden van 1865 tot 1893 weten met welk eene zorg de spellingsquaestie van het groote *Woordenboek* door De Vries en Dr. L. A. te Winkel is geregeld. Het *Woordenboek* heeft zijne spelling in België en Nederland officiëel erkend gezien. Zij, die nu pogen in deze uitkomst van onzen Congresarbeid op nieuw verandering te brengen zijn *eo ipso* tegenstanders van het *Woordenboek*, en trachten de met zooveel inspanning en wetenschap verkregen officiëele spelling volkomen ten onrechte als onbruikbaar voor te stellen.

Doch dit is alleen eene quaestie van theorie, die op het Congres zelf door niemand verder is aangeroerd. Dr. Slotemaker heeft door zijne uitmuntende leiding der beraadslagingen, door zijne geestige en heldere woorden aanspraak op de dankbaarheid van alle Congresbezoekers. Zijn naam is nu onafscheidelijk aan de Nederlandsche Congressen verbonden, niet minder dan die van zijn ijverigen Secretaris M. A. Sipman.

In de derde plaats liet de vriendschappelijke ontvangst van Arnhem's ingezetenen niets te wenschen over. Hier heerschte volmaakte sympathie voor onze 22ste bijeenkomst bij de aanzienlijke standen en bij de burgerij. Gedurende den plechtigen optocht naar het Stadhuis scheen er onder de woelige volksmenigte neiging te bestaan om eenige socialistische deunen aan te heffen; voor het overige verheugde zich geheel Arnhem over het Congres. Een uitmuntend voorbeeld werd gegeven door den Commissaris van H. M. de Koningin, Mr. J. H. M. Baron Mollerus van Westkerke, en door den Burgemeester Jhr. D. J. A. A. van Lawick van Pabst van Nijevelt. Zij, die in beider woning met schitterenden goeden smaak en innemende heuschheid zijn ontvangen, zullen aanstonds moeten erkennen, dat zelden door gastvrouw en gastheer eene hoogere mate van tactvolle beleefdheid en bewonderenswaardige toewijding zijn aan den dag gelegd.

In de vierde plaats had de Regelingscommissie uitstekend gezorgd voor het bijeenblijven der Zuid- en Noord-Nederlandsche Congresleden, na de vergaderingen. De tooneelvoorstelling van Dinsdag 29 Augustus bood uitnemend goed geslaagd werk. Eene jonge schrijfster van ongemeen talent, Mevr. M. Snijder van Wissenkerke, de dichterlijke auteur van *Lotos*, had een nieuw modern drama *Lucie* voltooid, en dit werd door de Rotterdamsche tooneelkunstenaars onder leiding van Jan C. de Vos en Van Korlaar bijna geheel onberispelijk vertoond. Eindelijk had men de balkonzaal, later vervangen door de groote zaal, van *Musis* gekozen, om na afloop van den arbeid aan de feestwelsprekendheid den ruimsten teugel te vieren.

Dit alles en nog zooveel meer getuigde er van hoe uitstekend de Regelingscommissie en Arnhem's ingezetenen hebben saamgewerkt. Maar de groote vraag komt nu, hoe hebben de Congresleden zich gehouden? Hebben zij met ijver saamgewerkt om iets goeds, iets blijvends tot stand te brengen? Het antwoord op deze vraag hangt geheel af van het letterkundig en aesthetisch *Credo* dergenen, die antwoorden. Er zijn er, die niets onbeduidender vinden dan een letterkundig Congres. De meesten dezer blijven dus weg, om hunne majesteit niet in bezoedeling te brengen met de kruieniersouderwetschheid der Taal- en Letterkundige Congressen. Het is inderdaad gezegend voor alle partijen, dat deze gekroonde hoofden maar wegblijven. Er zijn er ook van dezen, die een toeval naar het Congres voert, en die met stijgenden onwil het krioelen der Congresmieren aanzien. En zoo spoedig zij spreken, blijkt het eerst .... aan enkelen hunner geestverwanten, hoe lang reeds onze Congressen zijn opgeschreven ten doode.

Gelukkig, dat deze heeren-beeldenstormers het niet voor het zeggen hebben. Er zijn ook Congresleden — zij maken de groote meerderheid uit onder de Zuid- en Noord-Nederlanders — die uit eenvoudige belangstelling in het gemeen-

schappelijk Vaderland een Congres als iets heugelijks beschouwen, die dit historisch werk der verbroedering, in 1849 begonnen, met klimmenden bijval begroeten. Vraagt men aan dezen, hoe het op het Arnhemsch Congres is gegaan, dan klinkt het antwoord zeer bevredigend.

Uit den aard der zaak kunnen er niet altijd groote en diep ingrijpende voorstellen gedaan worden, die de gemeenschappelijke belangen van Zuid en Noord beide betreffen. De Congressen hebben hunne eigenaardige taak. In de eerste plaats blijft het *Woordenboek* de hoofdzaak. Telkens moet worden bericht, hoe ver de groote wetenschappelijke arbeid van De Vries, L. A. te Winkel, Verwijs, Cosijn, Kluyver, J. W. Muller, Uhlenbeck, A. Beets en de Vreese gevorderd is. Dank zij der Commissie van Bijstand gaat deze reusachtige onderneming rustig maar gestadig vooruit. Te Arnhem vernam men bij monde van Jhr. Beelaerts van Blokland, dat de Zuid-Afrikaansche Republiek, door haar Volksraad besloot eene bijdrage van £ 250 voor het *Woordenboek* af te staan. Nu blijkt het duidelijk, dat de hoogleeraar Bellaar Spruyt niet te vergeefs onze aandacht vroeg voor de Nederlandsche sprekende bevolking van Zuid-Afrika, en dat de Nederlandsche Congressen uitstekend handelen door — als men zegt — „voeling" te houden met de Nederlanders buiten Europa.

Bij de beraadslagingen werd een voor Zuid-Nederland gewichtig voorstel gedaan door Mr. H. de Hoon, Leeraar aan de Vrije Universiteit te Brussel. Hij wenscht invoering der Nederlandsche Strafwetboektaal voor de rechtspleging in Vlaanderen, Brabant en Belgisch-Limburg. Dit verlangen zal aan de Belgische regeering worden medegedeeld. Een ander voorstel werd gedaan door Julius Pee, doctorandus in de Germaansche philologie te Gent, om als hulde aan Multatuli uit naam van het Congres eene populaire bloemlezing uit de werken van dezen auteur te doen samenstellen. In hoever dit met het oog op het kopyrecht te verwezenlijken is, zal later blijken.

Onder de letterkundige redenaars muntten uit de Amsterdammer C. H. den Hertog over *De mogelijkheid eener moderne aesthetiek*, en de Brusselaar J. M. Brans *Over Nederlandsch modernisme*. Beide voordrachten werden door levendige discussiën gevolgd. Men weet reeds, hoe de driftige en geestdriftige dichter Pol de Mont een pleidooi hield voor de Hollandsche modernisten van het tijdschrift „*De Nieuwe Gids*", hoe de kalme, fijn ironische Laurillard daartegen protest aanteekende. Mij dunkt, de Voorzitter der eerste afdeeling deed wel op te merken, dat letterkundige richtingen alleen als historische verschijnselen dienen verklaard en beoordeeld te worden, dat alleen de geschiedenis zal beslissen wat er van „het modernisme" op den duur voor heerlijks zal overblijven.

De Arnhemsche Regelingscommissie van het 22ste Congres mag met voldoening op den volbrachten arbeid terugzien. Een Congres kan reeds alleen daarom geslaagd heeten, wanneer de aaneensluiting van allen, die Nederlandsch spreken in België en Nederland, eene schrede gevorderd is. De verbroedering op taalgebied kan nooit te ver gaan! En ditmaal lag ook weder het groote belang van onze bijeenkomst in het vaster aaneensnoeren der oude vriendschapsbanden, in het aanknoopen van nieuwe. En juist dit was de allerbeste uitkomst van het *Arnhemsche Congres*.

Nederlandsche Verzen en Nederlandsch Proza.

X.

Max Nordau. Ontaarding. Bewerkt door F. M. Jaeger. (Maurits Smit.) Zutphen, *W. J. Tieme & Cie.* (Zonder jaartal, 1893).

Het is mijn voornemen niet eene beoordeeling te geven van Nordau's boek, hetzij in het oorspronkelijk, hetzij in de Nederlandsche vertaling van Maurits Smit. Duitsche werken, hoe degelijk van inhoud ook, hoe knap vertaald daarenboven, kunnen in deze kolommen niet beoordeeld worden. Wij houden ons aan Nederlandsche proza en poëzie. En juist het eerste is hier aanwezig. Maurits Smit heeft aan zijne vertaling van Nordau's *Ontaarding* eenige *oorspronkelijke, korte schetsen* toegevoegd, waarover hier een woord dient gesproken te worden. Hij zegt in zijn *Woord vooraf*, dat hij zich enkele aanvullingen heeft veroorloofd, omdat ook in ons land de (letterkundige) mystieke richting hare aanhangers en apostelen telt. Hij wenscht „het Nordaulicht ook op de Nederlandsche artiesten en navolgers der nieuwe richting te doen vallen."

We hebben hier dus te doen met een Nederlandsch auteur van zeer goeden naam, die zijn oordeel uitspreekt over het Nederlandsch modernisme in schilderkunst en letteren. Zulk een oordeel is des te belangwekkender, omdat de gewone letterkundige critiek ten onzent niet dan zeer omzichtig over het „modernisme" durft te spreken. De term: *Modernisme* is nu al volkomen geijkt. De moderne theologen zullen thans modernistische letterkundigen en schilders zien optreden, doch waarschijnlijk niet als hunne geestverwanten.

Maurits Smit past de ontaardingstheorie van Nordau toe op de jongste Nederlandsche letterkundigen, die in den *Nieuwe(n) Gids* schrijven. Nordau heeft op grond eener alom heerschende zenuwuitputting gesproken van eene *fin-de-siècle*-epidemie, die zich vooral in de werken der beeldende kunstenaars, der componisten en der letterkundigen doet gevoelen. Met het woord *Ontaarding* worden de ziekteverschijnselen onder eene algemeene diagnose gebracht. Medisch en physiologisch worden de voornaamste letterkundige kunstenaars der laatste kwarteeuw, uit de praerafaëlitische, symbolistische en mystieke groepen, voorgesteld als lijdende aan neurasthenie, en daardoor geneigd tot mystieken waanzin. Onder de Engelschen vonnist Nordau aldus over Swinburne, Rossetti en Morris. Onder de Amerikanen kiest hij Walt Whitman, die „zijne reputatie heeft te danken aan de dierlijk-zinnelijke stukken, welke de aandacht van alle Amerikaansche vuilpoesen hebben getrokken." Tot de school der letterkundige ontaarding in Frankrijk behooren volgens Nordau: Verlaine, Mallarmé, Paul Adam, Stanislaus de Guaita, Jean Moréas, Joséphin Péladan, Maurice Rollinat en Stuart Merril. Uit België kiest hij Maurice Maeterlinck, uit Rusland Tolstoï, uit Duitschland . . . Richard Wagner.

Nordau's beschouwingen berusten op zuiver physiologischen en pathologischen grondslag. Hoeveel onlogenbaar waars en nieuws hij ook moge aan het licht gebracht hebben, zijn oordeel over kunst blijft altijd een medisch oordeel. Met Duitsche wijsgeerige liefde voor classificatie heeft hij al deze zeer verschillende verschijnselen uit één algemeenen grond: de Ontaarding van den *fin-de-siècle*-mensch door zenuwzwakte, verklaard. Vandaar, dat hij in zijne letterkundige oordeelvellingen bij veel uitstekends en voortreffelijks ook niet zelden den bal misslaat. Hij rekent realisme en naturalisme in den roman voor een verschijnsel van zenuw-

uitputting, en ziet met Duitsche pruderie laag neer op „de slijkproducten van Zola en zijne volgelingen."

Het behoeft nauwelijks herinnering, dat de realistische en naturalistische romans dagteekenen van 1840 en 1866, dat zij spruiten uit de schoot van Comte en Claude Bernard, en dat zij met de zoogenaamde *fin-de-siècle*-neurasthenie niets te maken hebben. Nordau is een groot medicus en physioloog, maar tot eene juiste beoordeeling van letterkundige kunstwerken zijn deze beide eigenschappen niet voldoende. Er behoort meer toe — kennis der letteren in den ruimsten omvang, kennis van de Geschiedenis der Letteren.

Het is op dezen grond, dat ik niet onvoorwaardelijk kan aannemen, wat door den geestigen Maurits Smit als uitbreiding van Nordau's theorie over onze Nederlandsche modernisten gezegd wordt. Veel schijnt mij juist, maar veel ontbreekt ook. Naar aanleiding van Nordau's vonnis over de Fransche decadenten en symbolisten, geeft Maurits Smit eenige citaten uit den *Nieuwe(n) Gids*, door hem terecht: „dat gastvrij asyl voor de producten van de Nederlandsche navolgers der Fransche symbolisten" geheeten. Dat het Nederlandsch letterkundig modernisme een invoerartikel is van de Fransche markt, werd op het jongste letterkundige congres te Arnhem geestig betoogd door den Brusselaar J. M. Brans.

Daarna echter karakteriseert Maurits Smit de *Nieuwe-Gids*-mannen ruimer en uitvoeriger. Aan hun hoofd stelt hij Van Deyssel, noemt voorts Frans Erens, Jac. van Looy, Kloos, Verwey, Gorter, Van Eeden, Veth, Delang en anderen. Het is waar, dat Jac. van Looy zijne opstellen in den *Nieuwe(n) Gids* plaatste, maar zijn later onder den titel *Proza* verschenen bundel novellen en schetsen bevat veel, dat geheel buiten alle modernisme staat, en tot het kloekste proza behoort, dat in de laatste 25 jaren geschreven is. Maurits Smit rekent Louis Couperus niet tot deze groep, maar meent, dat zijne laatste geschriften (*Noodlot*, *Extase*) weeke overgevoeligheid en neiging tot het mystieke verraden. Het zou zeer te betreuren zijn, als de geniale dichter, die *Eline Vere* voltooide, in zijne latere geschriften aanleiding gave tot bevestiging van dit oordeel. Maar reeds bracht ons *de Gids* der laatste maanden zijn *Majesteit*, eene schoone vrucht van een rijp talent. Het is alsof Couperus de stem van den Drossaart heeft vernomen, als deze tot Tesselscha riep: *Torni, ritorni alle dolcezze prime!*

Ik mag ook het oordeel van Maurits Smit over Hélene Swarth niet deelen. Hare verzen zullen aanvankelijk den indruk maken van door overgevoeligheid de grenzen van het normale te overschrijden — bij voortgezette kennismaking evenwel overtuigt zij, dat haar echt jonkvrouwelijk hart aandoenlijk moet medetrillen bij elke gewaarwording van vreugde of smart — even als de snaren der aeolusharp bij het zachte fluisteren of het forsche aanbruisen van den wind.

Voor het overige heeft Maurits Smit de leiders der Modernisten voortreffelijk geteekend, vooral Van Deyssel, die van alle markten thuis is, en allerlei stijlen schrijft naar mate het in zijn kraam te pas komt. Mij schijnt het echter, dat er iets ontbreekt aan zijn betoog, wanneer hij schrijft: „Vele eigenaardigheden, die „Nordau van de symbolisten en mystici „heeft opgenoemd, vindt men bij de „meesten onzer N. Gids-mannen terug; „zij hebben in hunne terminologie, in „hunne opvattingen en denkbeelden „hunne Fransche meesters getrouw ge- „volgd. Ook bij hen vindt men die zucht „tot woordensmeden, dat herkauwen en „samenlappen van woorden, waarbij dik- „wijls de logische samenhang ontbreekt; „dat werken op klankeffect; die weinig „logische gedachtengang; dat zich bij „voorkeur verdiepen in godsdienstige „mystieke en sociale kwesties; dat sen-

„sueele en erotische; dien grootheids-„waan; die vijandige gezindheid jegens „andersdenkenden; die voorgewende of „werkelijke minachting van de weten-„schap; kortom, al die bijzonderheden, „die Nordau en anderen aanvoeren als „kenmerken van ontaarding."

De hier opgenoemde eigenschappen onderscheiden inderdaad in hooge mate den letterkundigen arbeid onzer modernisten, maar het is zeer de vraag, of dit verschijnsel alleen langs physiologischen weg mag verklaard worden met de ontaardingstheorie van Nordau. Dat de groote nevrose onzer *fin-de-siècle*-dagen niet geheel onschuldig is, als het er op aankomt sommige gemoedsaandoeningen van ons jongst kunstenaarsgeslacht te verklaren, moet worden toegegeven, maar daarmee is niet alles verklaard. Men had, dunkt mij, er op moeten wijzen, dat het modernisme in de kunst bijna een algemeen verschijnsel is, dat in verschillende landen zich onder verschillende namen voordoet. In Engeland is eene eeuw van steeds bloeiend letterkundig leven voorbijgegaan. Scott, Byron, Lord Lytton, Dickens, Kingsley, Thackeray, Macaulay, Carlyle, George Eliot, Tennyson — ik wensch alleen de meest bekende te noemen — heerschten onafgebroken, gevolgd door een heirleger van volgelingen en bewonderaars. Na zulk een langdurigen bloei kwamen de dagen van achteruitgang en stilstand — de letterkundige akker lag braak. Nu was het de tijd voor de epigonen, nu namen de Praerafaëlieten het woord, en stonden dichters op, als Swinburne, Rosetti, O'Shaughnessey en William Morris. Hetzelfde verschijnsel laat zich in Frankrijk waarnemen. Zestig jaren lang schitterden de dichters der romantiek, der realistische en naturalistische scholen (1820—1880). Victor Hugo, Lamartine, de Musset, Beyle, Théophile Gautier, Alexandre Dumas, Eugène Sue, George Sand, Honoré de Balzac, Flaubert, de beide de Goncourts, Zola — om er enkelen te noemen — vormden eene phalanx van schitterende kunstenaars, allengs vervangen door jongere geslachten van epigonen; eerst door de nog altijd bewonderenswaardige Parnassiens, toen door Symbolisten, Decadentisten, Occultisten, Satanisten en Rozekruizers.

Geheel hetzelfde valt in Duitschland, en thans ook — op kleine schaal — in ons vaderland waar te nemen. En dit geschiedt niet *voor het eerst*. In de geschiedenis der letteren mag het eene vaste wet heeten. Telkens als eene groote periode van letterkundig leven is afgeloopen, komt een overgangstijdvak van epigonen, die zich in alles beijveren van hunne schitterende voorgangers af te wijken. In Italië ontwaakte in het begin der 17de eeuw, na het glansrijk tijdvak van Dante, Boccaccio, Petrarca, Ariosto, Tasso en Guarini, de bewondering voor de knutselarijen van Marino en de Marinisten. Nadat het groote en verhevene gegeven was, begon de belangstelling in het verwonderlijke, duistere en gezochte. In Spanje is het juist zoo gegaan. Na de groote meesters: Cervantes, Quevedo, Calderon, Aleman, Lope de Vega, werden in het begin der 17de eeuw de gedichten van Don Luis de Gongora beroemd wegens hunne duisterheid. Men gaf terstond commentaren in het licht over Gongora's hoofdgedichten. De geleerde Pellicer begon, en gedurende eene halve eeuw, volgde de eene commentator den andere op. De raadselen van Gongora werden nu een voorwerp van navolging. Graaf Villamediana, Ambrosio de la Roca, de bekende dichter van *La luz del alma*, Anastasio Pantaleon en vele anderen, wier namen nauwelijks bekend geworden zijn, vormden in het midden der 17de eeuw eene groep van Gongoristen, die weldra versterkt werd door prozaschrijvers als Juan Fernandez de Heredia en Antonio Ramirez. De dichters bedienden zich van den sonetvorm. Graaf Villamediana schreef een driehonderd

met vele mythologische namen en volkomen onverklaarbare woorden. De heeren noemden zich Cultisten (*Cultismo*), maar zouden beter Occultisten hebben mogen heeten. Sommige der grootere schrijvers, als Quevedo en Calderon gaven in enkele schriften van hun ouderdom aan den valschen smaak van het Cultisme toe. Cervantes alleen, de grootste van allen, bekommert zich over het veldwinnen der epigonen, en klaagt er over in 1613 in een zijner *Novelas exemplares* (*Illustre Fregona*), later ook in het tweede deel van zijn *Don Quixote* (Hoofdstuk 16).

In Engeland doet zich in het midden der 17de eeuw een geheel overeenkomstig verschijnsel voor. Onder Elisabeth en Jacobus I had men eene gouden eeuw beleefd. Een twintigtal geniale dramatische dichters verschijnen vóór, met en na Shakspere. Sir Philip Sidney schrijft den schitterendsten herderroman der eeuw, *Lady Pembroke's Arcadia*, Spenser het schitterendste allegorische epos, *The Faerie Queen*. En nu komen de epigonen: Carew, Suckling, Herrick, Quarles, Babington, Donne en Cowley. Aanvankelijk is hunne taal verstaanbaar, schoon gezocht. De groote geest van Shakspere's tijdvak is van hen geweken. Zij beproeven het niet langer iets groots of indrukwekkends te zeggen, zij pogen alleen aardig, of moeielijk verstaanbaar te zijn. Herrick en Suckling schrijven nog enkele mooie, elegante verzen. Maar Donne en Quarles en Babington voeren de overdrijving der aardigheden tot het ongerijmde en onredelijke op. Het meest bekend is Donne's *The flea*, waarin eene vloo het „huwelijksbed en de huwelijkstempel" van twee gelieven genoemd wordt, omdat deze vloo beiden gebeten heeft. De minnaar verklaart, dat, „though parents grudge", hun bloed reeds vereenigd is „in these living walls of jet."

Het is zeer opmerkelijk, dat in onze groote zeventiende eeuw enkele Hollanders behagen schepten in deze gezochte fraaiigheden. Constantin Huygens, die zelf in zijne gedichten dikwijls het voorbeeld van Donne volgde, vertaalde een groot deel van Donne's puntdichten, en wist Hooft, Barlaeus en Van der Burgh te overreden, dat ze mooi waren. Maar Tesschelscha verklaarde ze voor onverstaanbaar, en vond ze daarom leelijk. En Vondel schreef dat aller aardigst gedicht: *Op de diepzinnige puntdichten van den Engelschen Poeet John Donne, vertaelt door C. Huigens*, waarin hij lachend tot Tesselschade zegt:

„O lieve Nymfje Tesselschae,
„Verstae je 't niet, zoo slae' er nae,
„Of laet het u bedieden:
„Want dit zijn hooger lieden,
„Dan 't Hooge Liedt van Salomon
„Dat geen vernuft ooit vatten kon."

Het bleek dus, dat in Europa bij het begin en in het midden der 17de eeuw na een bloeiend tijdvak van litteratuur in Italië, Spanje en Engeland eene periode van epigonen is gekomen. Het kenmerk van hunne kunst is gezochtheid en duisterheid. Geheel hetzelfde verschijnsel herhaalt zich aan het slot der 19de eeuw in Engeland, Frankrijk, Nederland en Duitschland. Plaatst men de dichters der Hellenistische-Alexandrijnsche school tegenover den bloeitijd der Attische poëzie, dan openbaart zich deze wet reeds in de Oudheid. Een ding echter leert de geschiedenis daarenboven, dat ons een hart onder den riem steekt. De epigonen gaan eerlang voorbij, en de Muzen wenden hare stralende aangezichten weer naar nieuwe priesters, die weldra zullen optreden.

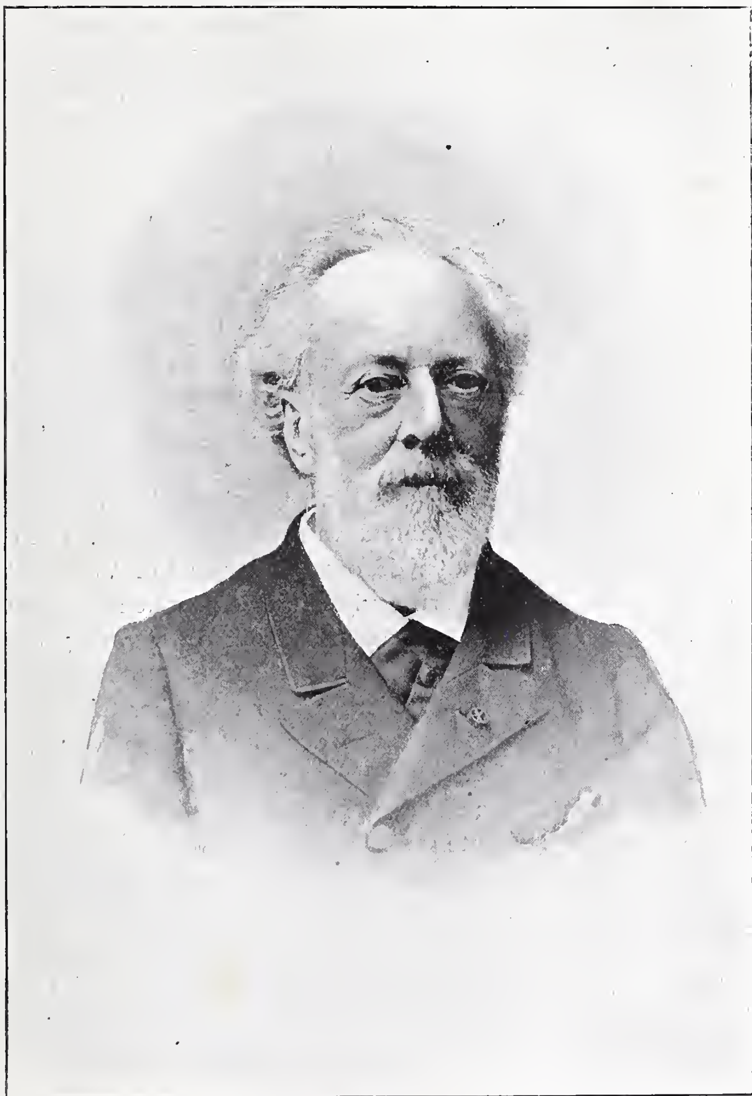

Een Regentenkamer 17de eeuw, naar eene schilderij. Eigendom van den Heer J. F. Metzelaar, Scheveningen.

JOHAN ANTHONIE BALTHAZAR STROEBEL,

DOOR

P. A. HAAXMAN Jr.

Op een mooien morgen in de maand Mei 1825 waren enkele voorbijgangers in het Voorhout te 's-Gravenhage getuigen van een vriendelijk tooneeltje.

Een aardige dreumes van even 4 jaar liep daar dartelend aan de hand zijner moeder, eene statige dame van middelbaren leeftijd, en wat verder zag men een hupschen ouden heer, in blauwen rok met vergulde knoopen, ietwat voorover loopend met de handen op den rug. Met vriendelijk gebaar trad hij op het tweetal toe. De mama van het kereltje, den deftigen heer herkennende, maakte eene sierlijke neiging, maar Koning Willem I knikte haar welwillend gemeenzaam toe, en als tot eene goede, oude bekende sprekende, zeide de Vorst:

„Zoo Marianne, is dat nu je jongen! Dat is een heel aardige krullebol."

En terwijl de Koning dit zeide en een glans van moederweelde zich over het gelaat der dame verspreidde, keek de prettige oude heer met zijn gul lachende blauwe oogen het kind aan en legde de breede hand op Jan's kopje.

Wij schrijven thans 1893, en twee jaar geleden (24 Nov. 1891) heeft Jan Stroebel zijn 70-jarig jubileum gevierd, bij welke gelegenheid de kunstvrienden in den lande hem den cijns brachten van vereering en bewondering van zijn talent.

Er is dus wel een groote spanne tijds tusschen dien vriendelijken Meimorgen van 1825 en den levensavond van den kunstenaar. Toch herinnert Stroebel zich niets levendiger dan de ontmoeting in het Voorhout met den aardigen ouden heer met 't korte grijze haar en in den blauwen rok met glinsterende knoopen, die hem zoo vriendelijk over wang en krullebol streelde.

Marianne Dehler, Stroebel's moeder, was na het herstel van Neerland's onafhankelijkheid en de terugkomst van den Souvereinen Vorst, in het gevolg van de Prinses van Oranje naar Den Haag gekomen en had daar eenige jaren later kennis gemaakt met den heer Stroebel Sr., wiens vader in 't Maliestraatje een druk beklanten smidswinkel had, waarin zijn zoon hem ijverig assisteerde. Dat de kranige jonge smid bovendien een sieraad was van de Haagsche schutterij, was in het levensbeloop van Jan Stroebel geen onverschillige bijzonderheid. Immers, als sergeant-majoor bij de burgerwacht, geviel het meermalen, dat hij met zijne onderhoorigen de wacht betrok voor het Huis ten Bosch, en het was al spoedig geen geheim voor zijne kameraads, wier dienst hij op die plek gaarne waarnam, dat hij er het hart van Marianne had veroverd.

Met volkomen instemming van Hare Majesteit werd Marianne met den heer Stroebel verloofd en het duurde niet lang of er werden plannen gesmeed en weldra uitgevoerd voor eene nog inniger vereeniging. Het was in eene gezellige woning aan den Denneweg, dat de aardige krullebol het levenslicht zag, die op 4-jarigen leeftijd zoo vertrouwelijk kennis maakte met Koning Willem I.

Mij dunkt, in den mooien mannelijken kop van den thans grijzen meester, die op het titelblad van dit opstel prijkt, moet men nog het schalksche kereltje van 't jaar 1825 herkennen.

Johan Stroebel herinnert zich nog levendig eene tweede ontmoeting, met

Koning Willem II, in de Gothische zaal nabij 't Koninklijk Paleis in het Noordeinde, waar de kunstlievende Vorst eene uitgebreide collectie schilderijen had hangen. De 21-jarige leerling van den in die dagen gevierden Haagschen schilder Huib van Hove had van zijn leermeester de opdracht ontvangen om eene schets te maken van het intérieur der zaal, waar den 8sten October van 't jaar 1842 het huwelijk was voltrokken van 's Konings dochter Prinses Sophie met den Erfgroothertog van Saksen. Den heer van Hove was namelijk door Willem II opgedragen die trouwplechtigheid met de beeltenissen van de doorluchtige en aanzienlijke personen, die er aan deel namen, in een geschilderd tafereel te vereeuwigen.

Voorportaal 17de eeuw, naar eene schets.

Op een morgen dat Stroebel reeds vroeg ijverig aan 't schetsen was, kwam de Koning de zaal binnen en ging gemoedelijk achter den jongen artist staan om zijn werk op te nemen. Deze stond dadelijk op, maar nog vóór hij den Koning eerbiedig kon hebben gegroet, had Zijne Majesteit hem reeds vertrouwelijk op den schouder geklopt en hem uitgenoodigd weer te gaan zitten.

„Doe me nu een pleizier en blijf aan uw werk, sprak Willem II. Ik kom maar even zien hoe ver ge reeds gevorderd zijt."

En achter den jongen man blijvende staan, keuvelde Z. M. vertrouwelijk met den jongen man en wees hem op het een en ander, dat hij in de schets nog veranderd zou wenschen.

Een paar dagen later kwam de Koning weer in de zaal en de thans bijna voltooide teekening ziende, sprak Z. M. met de hem eigene bonhomie: „kijk, die opmerking was toch zoo kwaad niet. Dat doet werkelijk goed?"

„En doet ge al iets anders dan copieeren, mijnheer Stroebel?"

„Wel zeker, Sire, ik schilder ook stadsgezichten."

„Zoo, zoo, mijn jongen! Welnu, dan moet ge mij eens een stadsgezicht van je laten zien."

Niet weinig vereerd met deze opdracht, zette Stroebel zich, zoodra het werk voor den heer Van Hove voltooid was, aan 't schilderen van een stadsgezicht, en hij koos daarvoor een der schilderachtige plekjes van de stad Leiden.

Hij was intusschen wel wat verlegen met het geval, want veel schilderijen had hij nog niet gemaakt en nog minder verkocht. Maar toen hij kort daarna de stoute schoenen aantrok en den Koning zijn werk mocht laten zien, was deze er zeer tevreden meê en kocht het van zijn jongen beschermeling voor een goeden prijs.

Later is dit Leidsche stadsgezicht, een der primitieven van Stroebel, door Willem II aan generaal Falter ten geschenke gegeven.

Nu, de jonge Stroebel heeft aan de goede verwachting, die de Koninklijke beschermer van kunst en wetenschap omtrent hem koesterde, ten volle beantwoord. Daarvan getuigt onder anderen het feit, dat zijn persoon en zijn werk bij den derden Koning uit het Huis van Oranje in hoog aanzien stonden. Meermalen was Stroebel de gast van Willem III, en toen hij de eerste maal ten Paleize in 't Noordeinde werd toegelaten en aan den Koning werd voorgesteld, hoorde Z. M. met belangstelling den schilder de beide ontmoetingen met 's Konings grootvader en vader verhalen. Stroebel was toen in de kracht van den mannelijken leeftijd en genoot den vollen bloei van zijn talent.

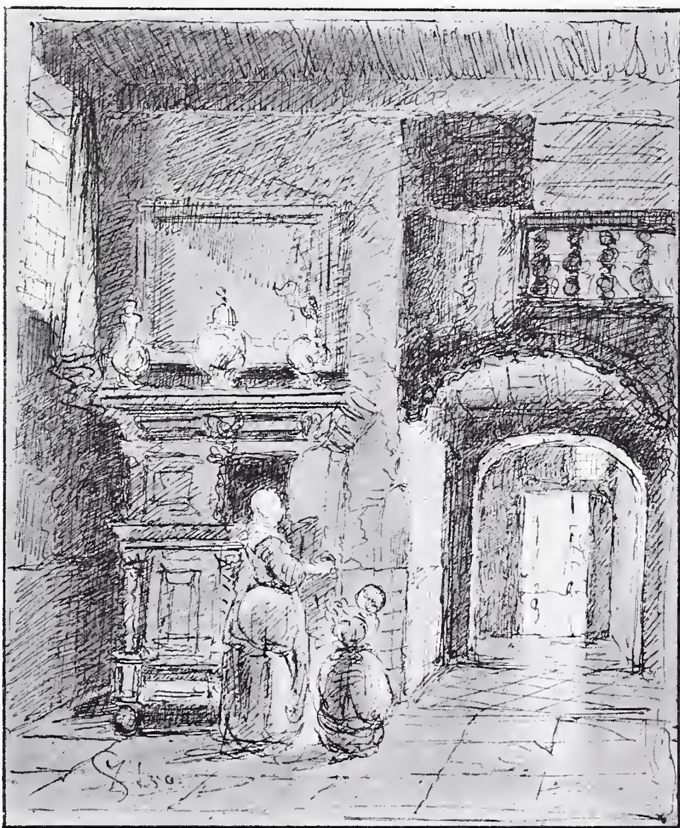
* * *

Tusschen deze drie gedenkwaardige episodes ligt een wereld van lief en leed, vooral van strijd. In de jeugd van Stroebel, toen hij zijn *struggle for vocation* doormaakte, waren de zonnige dagen den van nature vroolijken Jan slechts karig toebedeeld. Hij heeft dat later allerminst laten blijken in zijne kunst, want sedert Pieter de Hooch fonkelde er nooit warmer en gloedrijker zon in voorportalen en langs trappen en wanden van regentenkamers, keukens en deftige woonzalen, dan in Stroebel's schilderijen.

Reeds in November 1831 stierf zijn vader en de familieraad besliste kortaf dat Jan timmerman zou worden, zeker een mooi vak, maar voor een jongen, die reeds van zijn 6de jaar, door zijn lust in teekenen, eene geheel andere neiging had geopenbaard, geen lachend verschiet. In Februari van 't volgende jaar, werd hij naar den timmermanswinkel van zijn oom gezonden. Die oom schijnt allesbehalve een model-leermeester te zijn geweest en van het leerling-stelsel geen flauw begrip te hebben gehad. Het debuut van Jan was reeds niet bijzonder gelukkig. Zijn moeder zond het ventje met geribde schoentjes en in een manteltje met rood kraagje naar den winkel. Deswege natuurlijk door de knechts voor den mal gehouden, kwam Jan huilende thuis en verzocht zijn moeder hem maar een buis aan te doen. Het werk op

den winkel was ook ål niet animeerend. Van den morgen tot den avond, week in week uit krullenrapen en bij de klanten rondbrengen, messen slijpen, schoenen poetsen en de kinderen naar school brengen, waren de voorname onderdeelen van Jan's vakopleiding. De jongen hield deze marteling vier jaren uit, maar liep toen ook formeel van zijn oom weg en zwoer zijn moeder bij kris en bij kras, dat hij naar den winkel niet meer zou terugkeeren.

De intelligente, altijd vroolijke Jan was intusschen de lieveling van de knechts geworden. Hij had van allen de sprekende portretten geteekend, en ik durf niet bepaald ontkennen dat er ook wel eens een charge van zijn oom onder liep. Uit erkentelijkheid heeft later menig gezel voor den „jongenheer", zooals men hem op den winkel altijd genoemd had, als de een of andere regent geposeerd, en Stroebel dacht dan onwillekeurig terug aan zijn messenslijpersperiode en zijn harde leerschool in de timmermanswerkplaats.

Voorportaal 17de eeuw, naar eene schets.

Gelukkig voor zijne goede moeder, die waarlijk niet wist wat nu met Jan aan te vangen, kwam in die dagen de Haagsche rijtuigfabrikant Hubinet, een oud vriend van zijn vader, eens aanloopen.

„Wel, laat de jongen bij mij komen; hij kan dan het wapenschilderen leeren."

Nu, dat was koren op Jan's molen. Juichend werd de voorslag aangenomen. De kwast zou er nu dan toch aan te pas komen. Wat heerlijk vooruitzicht!

Jan ging welgemoed naar de rijtuigfabriek aan den Houtweg en kwam daar bij baas Brons in de leer.

Maar ook hier waren het niet veel meer dan de primitieve onderdeelen der kunst: het schoonmaken van rijtuigen, het plemuren van paneelen en zoo wat meer; en het zou er met den thans 14-jarigen Jan slecht hebben uitgezien, ware het niet dat hij inmiddels op de Academie was gekomen. Evenals zoo vele andere Haagsche schilders uit dien tijd, die hunne opleiding aan de Academie te danken hebben, maakte hij daar kennis met den in die dagen vermaarden kunstenaar B. J. van Hove, den vader van Huib, die er les gaf in de teekenkunst. Zijn voornaam arbeidsveld was intusschen de Haagsche Schouwburg, waar Bart van Hove stads-decoratieschilder was, en daar hij bij het ruwe gedeelte van dat werk altijd handen kon gebruiken, was zijne aandacht al spoedig op den jongen Stroebel gevallen.

Op een avond van de Academie thuis komende, vertelde de 16-jarige jongeling met een air van gewicht, dat hij leerling van den heer Van Hove was geworden. Deze had in de Comedie juist de handen vol. In die dagen zou namelijk *les Huguenots* in Den Haag voor 't eerst worden gemonteerd. Dat was een évènement in de Haagsche muzikale tooneelwereld, en dat Van Hove de kunst verstond, bewijst thans nog na verloop van meer dan een halve eeuw het decoratief van *les Huguenots*, een opera die in al dien tijd nimmer van het répertoire verdween en in één seizoen soms 20 à 30 opvoeringen beleeft.

Maar 't scheen, dat Jan maar niet aan 't schilderen kon komen. Ook hier was het den ganschen dag lijm koken, doeken plemuren, en vooral kwasten en potten schoonmaken in den treure, en wanneer de leerlingen eens oude schetsen van décors mochten copieeren, was dit eene bijzondere onderscheiding. Voor al dat grove en soms ook fijnere werk kreeg Jan 15 stuivers daags, met de bepaling dat hem voor elken dag verzuim het loon van dien dag werd ingehouden. Men zou zich dan ook bedriegen, als men meende dat voor Jan Stroebel de vette jaren reeds waren aangebroken. Het ging er zuinig toe op het atelier in den Stadsschouwburg; er werd hard gewerkt, en er was dikwijls gebrek aan alles, behalve aan grappen en snaaksche streken.

Onze Jan voelde echter altijd den prikkel om vooruit te komen, en toen hij op een morgen de stoute schoenen aantrok en den heer Van Hove vroeg, of hij hem niet eens aan 't schilderen zou zetten, luidde het kort af uit den mond van den meester: „Jij loopt de schrift vooruit, mannetje!" En daarmeê was het voor ditmaal uit.

Het eerste succes kwam van de Academie. Tegelijk met David Bles, die in eene hoogere klasse de medaille behaalde voor teekenen naar 't naakt model, verwierf Jan Stroebel de medaille voor levensgroot pleister. In die dagen had de prijsuitdeeling van de Academie nog plaats in het gebouw „Diligentia" in 't Voorhout. Stroebel en Bles zaten daar, keurig netjes gekleed met mooie dassen, zooals men ze in dien tijd droeg, en verder met kloppend hart op de zelfde bank naast elkaar, wachtend tot hunne namen werden afgeroepen. Jan kon een gevoel van eigenwaarde niet onderdrukken, toen hij den heer Van Hove in 't oog kreeg, die meende dat hij de „schrift"

vooruit liep, maar dan toch nu eens zag, dat hij nog iets anders kon dan lijm koken en kwasten schoonmaken.

Portret van Tony Stroebel, naar eene schilderij. Eigendom van Mevrouw Stroebel—Van Essen.

Maar kort daarna kreeg Jan dan toch zijn zin. Hij mocht de zolders van den Schouwburg verlaten en werd ingelijfd in het corps leerlingen van Bart van Hove op diens atelier aan de Houtmarkt.

Het was eene aardige verzameling vrienden in die schilderswerkplaats aan de Houtmarkt, dezelfde Haagsche buurt waar ook Stroebel later een atelier heeft gehad en een huis bewoond. 1) Daar zaten, behalve Willem van Hove, een zoon van den „oude", een aantal vrienden van Jan, zooals Piet Vertin, Reigers, Koster (de latere stads- en boschgezichtschilder, benevens custos van het Paviljoen te Haarlem) en ook de heer Hardenberg, die later het penseel verwisselde voor den handel, maar tot op den huidigen dag — hij is Eerelid van *Pulchri Studio* — met groote belangstelling voor de kunst en zijne vroegere kunstbroeders bleef vervuld.

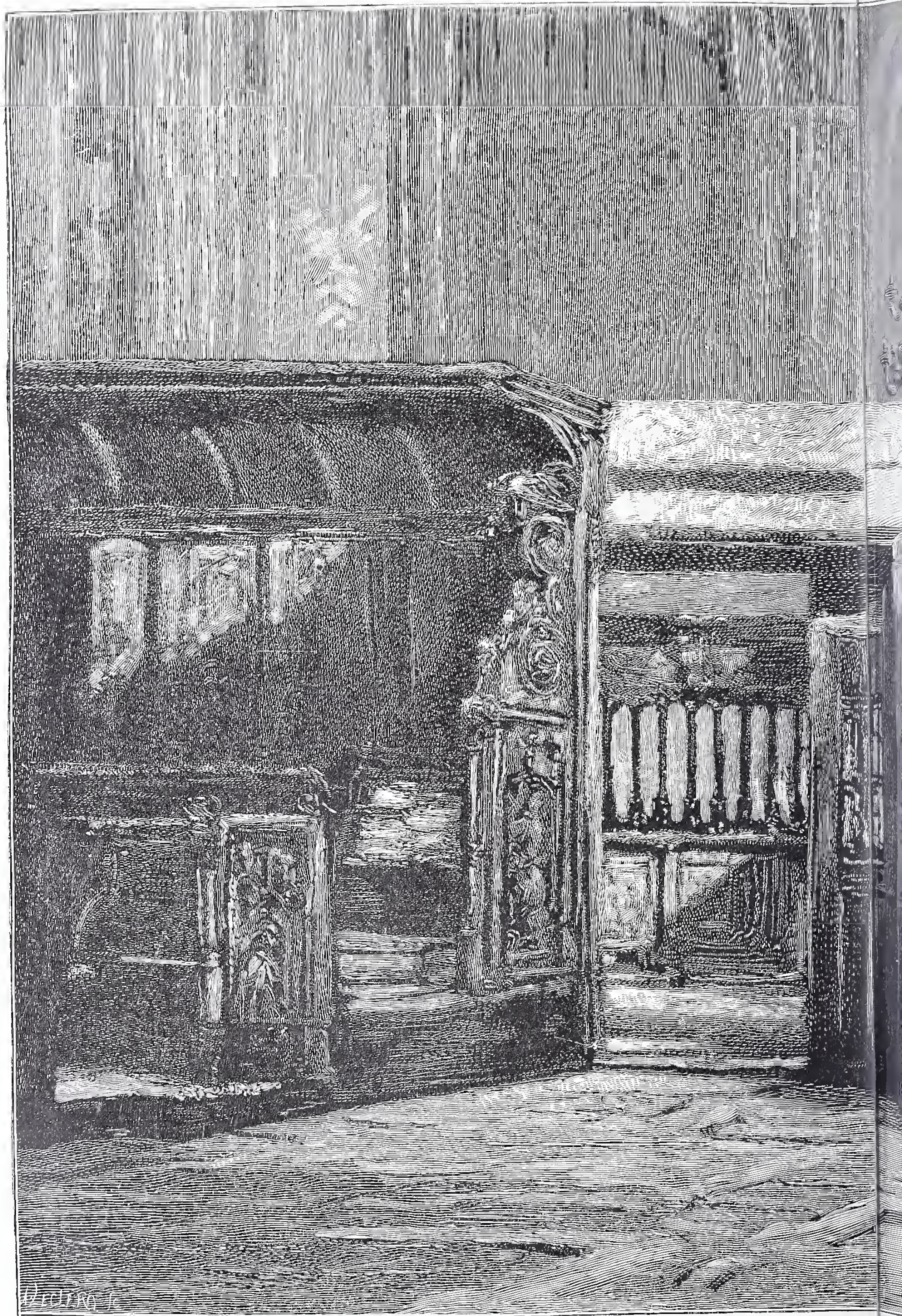
Het was in die dagen dat te Antwerpen het standbeeld van Rubens werd onthuld en aan Huib van Hove door de redactie van de *Kunstkronijk* werd opgedragen, van dat beeld eene teekening op steen te vervaardigen. Huib had dat werk toevertrouwd aan zijn jongeren broeder Willem, maar „Wim" kon er niet mee op dreef komen, en toen hij reeds een paar steenen verknoeid had, vroeg Huib aan zijn vader, of hij geen anderen leerling kon aanwijzen die het werk met succes kon volbrengen. Voor den „ouwe" was dit een moeielijk geval. Om „Wim" niet te veel achter te stellen bij de overige leerlingen, ontweek hij een antwoord. Huib wendde zich toen tot Jan Stroebel, en hoewel deze nog nooit op steen geteekend had, nam hij het werk aan, en profiteerde zoo goed van de les in de techniek, die vriend Huib hem gaf alvorens aan 't werk te gaan, dat hij na het verloop van twee dagen den arbeid niet alleen zonder ongelukken er af gebracht had, maar de steenteekening zelfs zeer goed geslaagd mocht heeten. Op de graveerschool van Rijkevorsel in 't Westeinde werden de afdrukken gemaakt en Jan Stroebel was op eenmaal steenteekenaar geworden en kreeg voor zijn eersten welgeslaagden arbeid *f* 25,—. Geen succes heeft hij ooit gehad, dat hem zooveel pleizier deed als die steen met Rubens er op.

De vriendschap met Huib bleef sedert bestendig van duur, het voorstel van dezen om op zijn atelier te komen werd gretig aangenomen en na eenige tribulatiën, wie het aan papa Van Hove zou mededeelen, nam Jan afscheid van den „ouwe", die tot hem zeî: „als je denkt, mannetje, dat je bij hem beter zult leeren, dan moet je maar opd . . . . . ."

Huib had aanvankelijk zijn atelier in dezelfde straat als zijn vader, later in 't Westeinde, van waar het tweetal naar 't Hofje van Nieukoop verhuisde.

De steen van Rubens was voor Jan een steen der wijzen geworden. Het copieeren naar lithographiën en schetsen was nu gedaan en voor zijn *f* 25,— kocht hij, op raad van Huib, penseelen en verf en begon met hart en ziel zich toe te leggen op het schilderen van stillevens. Er volgde al spoedig een stadsgezichtje, en de familie Hartman, die toen in 't Voorhout woonde, bezit een van de vroegste schilderijen van Stroebel uit zijn eerste of stadsgezichtperiode.

1) Men heeft reeds meermalen de onjuistheid neergeschreven dat de heer B. J. van Hove zijn atelier had in het Hofje van Nieukoop. Daar schilderde in Stroebel's jeugd de heer Eekhout en na diens dood betrokken Huib van Hove en Stroebel gezamenlijk het Hofje.

Kerk te Breda, naar de natuur geschilderde schets,

..ets, in het atelier van den meester.

Een vijftal jaren (1839—1844) bleven de beide schilders samenwerken en als het van Huib had afgehangen, zou deze collaboratie zeker nog langer geduurd hebben. Maar Jan Stroebel begreep, dat zijne zelfstandigheid als artist gevaar liep, en te grooter daar beiden hetzelfde genre bij voorkeur

Het Verkoophuis 17de eeuw, schets van eene schilderij, vroeger behoord hebbende tot de verzameling van wijlen Baron van Brienen van de Groote Lindt, thans in een kabinet te Brussel.

beoefenden, nl. intérieur met figuren. Zooals men weet heeft Huib van Hove in dat genre een aantal *chefs d'oeuvre* geleverd, die voor het werk der ouden in uitvoerige penseelbehandeling en harmonie van kleur niet behoeven onder te doen. Zijne keukens en voorportalen met pikant verlichte doorkijken zijn

te recht vermaard. De laatste jaren zijns levens vertoefde Huib in 't buitenland.

Jan Stroebel vestigde zich in 1844 op den Dennenweg, niet ver van de plek waar hij geboren werd.

* * *

De 23-jarige Stroebel was in die dagen zeer gezien onder de jonge Haagsche schildersbent, en daar hij reeds vroeg de edele zangkunst beoefende en een nobel, klankrijk basgeluid bezat, was de jonge kunstenaar ook in de muzikale kringen der residentie zeer gezien.

De aan de Fransche Opera verbonden vermaarde bassetaille Aubin had Stroebel eens hooren zingen en trachtte den jongen man aan te moedigen zich voor de Opera te bekwamen.

„Mais vous avez une voix superbe de théâtre, mon ami. Je vous garantis une réputation extraordinaire."

Zoo sprak Monsieur Aubin.

Schets in de manier van Frans Hals. Eigendom van den schilder.

Ook Lübeck en Verhulst hoorden gaarne de sonore stem van Stroebel. Maar deze werd zijne kunst niet ontrouw. Zingen deed hij gaarne, maar schilderen nog liever. Wel is hij gedurende eene lange reeks van jaren een der verdienstelijkste en trouwste werkende leden der Haagsche Mannenzangvereeniging *Cecilia* geweest, en geruimen tijd de vice-president van haar Bestuur, maar 't bleek later eene zeer verstandige ingeving van hem te zijn geweest om den raad van Aubin niet op te volgen. Er is hem toch eenige jaren geleden een ongeval overkomen, dat den schilder ongedeerd liet, maar

den zanger noodlottig werd. In het Prinsenvinkenpark, eenmaal de groene vestibule der Scheveningsche boschjes, thans herschapen in een villapark, had Stroebel een tijd lang, na zijne woning aan de Houtmarkt verlaten te hebben, zijn buitenverblijf en atelier. Hij placht daar voor liefhebberij nù en dan te

Boogschuttersfeest 17de eeuw, schets van eene schilderij in het kabinet van den Heer I. Overvoorde te 's-Gravenhage.

schieten in het bosch dat zijne woning omgaf. En op zekeren dag het geweer in den hoek van het vertrek neerzettende, bleef de trekker haken, het schot ging af en passeerde hem rakelings voorbij een der ooren. Een enkele millimeter verschil en het schot ware hem door het hoofd gegaan. Thans waren alleen de gehoorzenuwen dermate aangedaan, dat hij nog lang suizingen bleef gevoelen, eene lichte doofheid hem bijbleef en aan het zingen een eind werd

gemaakt, want sedert het schot hoorde hij de noten valsch. Had Stroebel dus Aubin's raad opgevolgd, dan zou hij veel te vroeg invalide zijn geweest. En wie weet, misschien ware het hem wel vergaan, als den acteur Tautin, die zich het volgend epigram moest laten welgevallen:

Le temps qui détruit tout, ne t'a point respecté,
Ton ton, ton teint, ton tour, Tautin, tout t' est ôté.

* * *

Geen landschapschilder heeft ooit zoo het land doorgetrokken als Stroebel het deed in gezelschap van zijn vrienden Sam Verveer en Huib van Hove. Zij beoefenden een genre, dat telkens afwisseling eischte van schilderachtige stadsgezichten, trappen en binnenhuizen, oude poortjes en pikante voorgevels, en deze waren in hun tijd in de oud-Hollandsche steden nog in overvloed te vinden. Met het kunstboek onder den arm werd dan menige excursie gemaakt en ook menig avontuur opgedaan. Het ging niet altijd even gemakkelijk om zich toegang te verschaffen tot sommige woningen. Zoo flaneerde het drietal eens te Delft, waar toen nog een der laatste overblijfselen van de oude vesting, het kolossale steenen gevaarte de Haagpoort stond.

Die poort was in die dagen ook nog bewoond, maar de vrienden die deze bijzonderheid voorbijzagen, liepen de steenen trap op en traden onaangediend de woning binnen van den poortbewaarder en diens gezin. Daar klonk een barsche stem: „Wat motten jullie hier!" — „Een vlammetje", riep Huib terug. — Nou, ruk maar op, hoor! het is hier geen kijkspel." — Stroebel overzag het critieke van het oogenblik en op Huib wijzende en meteen met welsprekend gebaar den wijsvinger aan 't voorhoofd brengende, beduidde hij den bewoners dat de aangewezene niet wel bij het hoofd was en naar binnen was geloopen om eens aan te steken. Onmiddellijk veranderde het tooneel. Het drietal werd verder ongemoeid en op behoorlijken afstand gelaten en schetste er op los dat het een aard had.

Op een anderen keer deed Stroebel een kunstreisje in gezelschap van zijne Haagsche vrienden, waarbij zich ook Verveer en Hoppenbrouwers hadden aangesloten. Men had al een vrij langen marsch gemaakt en Hoppenbrouwers, die mank liep, begon zeer te verlangen naar het een of andere oord waar men zich eens verpozen kon. De vrienden bevonden zich op den weg naar Gouda, toen zij onverwachts werden aangesproken door een vrouwtje, dat hen op zij kwam:

„Zoo, zoo vrienden, we dachten niet meer dat je komen zoudt. Nu dat zal den baas pleizier doen, dat het muziek-avondje nu toch door kan gaan."

De anderen begrepen er niets van, maar Sam Verveer had dadelijk een flauw vermoeden, dat zij voor reizende muzikanten werden aangezien. Hij begon op staanden voet een soort Koeterwaalsch-Duitsch te spreken en vernam van de vrouw, dat zij daarginds, in een herberg, bij eene kromming van den weg, door haar man gewacht werden om afspraak te maken voor een

muziekpartij. De jonge schilders begrepen nu spoedig, wat Sam van plan was en bij de herberg gekomen, had men stilzwijgend de rollen verdeeld van de comedie, die men daar zou opvoeren.

„Daar zijn de muzikanten", riep de vrouw, die met hen meegeloopen was.

Sam had zich aan het hoofd van den troep opgesteld en steeds half Duitsch half Hollandsch sprekende, was hij het met den herbergier spoedig eens geworden, dat het gezelschap den volgenden zondagavond een concert zou komen geven.

„En wat voor instrumenten hadden de mannen al zoo?"

Moeders vreugde, naar eene schilderij. Eigendom van Mevrouw Stroebel—Van Essen.

„O, van alles", zei Sam, „Turksche bellen, een groote trom, twee schuiftrompetten en drie clarinetten, benevens een contrabas."

„En wat bespeelt die man?" — vroeg de herbergier, terwijl hij op den manken Hoppenbrouwers wees.

„O, dat is onze dansmeester!" zei Sam.

„Wel, dat komt deksels goed. Dan kan het volk nog een dansje maken."

Enfin, de waard was zoo content met zijn orkest en zijn dansmeester, dat aan de heeren ververschingen ad libitum werden aangeboden.

„Aber wie steht's mit dem Honorar", opperde Sam te midden van een nieuw rondje.

„Wat zegt de mof?" vroeg de kastelein aan zijn vrouw. En Sam, verduidelijkende, vroeg „wie viel Geld" ze verdienen zouden.

Aan de heeren werd toen uitgelegd, dat er met een bakje zou worden rondgegaan en dat, als zij mooi speulden, de klanten niet ongevoelig waren.

De vrienden hadden er niets op tegen; er werd afgesproken, dat men den volgenden zondagavond precies te 6 uur present zou zijn, en met veel strijkages verliet men de herberg.

Op den terugweg had men natuurlijk ontzaglijk veel pret over het geval, en toen de gewichtige dag was aangebroken, werd een der vrienden, die den tocht niet had meegemaakt doch wien men het avontuur had verteld, naar de herberg gezonden om eens te zien welk effect het wegblijven van de muzikanten daar wel zou maken.

Nu, dat was niet malsch. Er werd geducht afgegeven op de moffen, maar ten slotte behielp men zich met een harmonica uit de buurt en werd er dapper op losgedanst. Het incognito der Haagsche schilders bleef intusschen streng bewaard.

* * *

Johan Stroebel heeft veel en ernstig gewerkt en wanneer men eene volledige lijst zijner schilderijen en teekeningen voor zich zag, zou men verbaasd staan over de vruchtbaarheid van zijn penseel. En zijne werken vereischten grondige studie en langdurigen arbeid. De meesten zijn gestoffeerd met talrijke menschelijke figuren, gegroepeerd in vestibules, deftige regentenkamers, salons, woonvertrekken en keukens, militaire wachthuizen, gelagkamers, verkoopzalen, soms ook in de open lucht, en hoe levendig en schilderachtig de stoffeering ook is, niet de minste waarde ontleenen zijne composities aan het milieu waarin hij zijne figuren plaatste, aan de fraaie architectonische intérieurs der 17de eeuw, woonvertrekken en deftige zalen met hooge eiken lambriseeringen, sierlijk gebeeldhouwde trapleuningen en stijlvolle kasten, aan de doorkijken op binnenplaatsen of straatjes met pikant verlichte gevels van poorten of huizen. Stroebel is de schilder bij uitnemendheid van de Hollandsche binnenarchitectuur der 17de eeuw, en menig fraai brokstuk van gevel of trap, van poort of vestibule, thans helaas reeds verdwenen, getuigt nog op Stroebel's schilderijen van Holland's glorie op dit gebied. Reeds om die reden zal zijne kunst duurzaam blijven en met klimmend genoegen gezien worden, vooral de werken van zijne latere periode, die ongeveer begint in het decennium 1860—1870. Zijn werk kenmerkt zich dan door een rijp coloriet en een harmonieusen toon, door veel ruimte, lucht en licht tot in de donkerste gedeelten en door eene concentratie van warm, vibreerend zonlicht op een muur, een schilderij aan den wand, langs een trap of tegen een zoldering, waartegen de in koeler licht of schaduw gehouden personen met groote natuurlijkheid uitkomen. Vooral doen Stroebel's schilderijen zich uitmuntend voor na verloop van eenige jaren, als zijne verven zich hebben geëmailleerd en de tonen zijn saamgesmolten tot een harmonieus geheel. Om een paar voorbeelden te noemen: het van eenige jaren geleden dagteekenende schilderij, dat men van Stroebel zag op de Sporttentoonstelling in den zomer van 1892, een vestibule

van een deftig woonhuis, en zijn thans te München geëxposeerde groote Regentenkamer, vroeger behoord hebbende tot de verzameling Ledeboer te Rotterdam, hebben door den tijd reeds ontzaggelijk gewonnen in rijpheid van kleur en in harmonie van toon. Het zelfde is het geval met twee zijner uitnemendste werken: „Vondel voor Burgemeesteren" (1877), thans in de collectie van Mr. J. E. Banck, en de groote „Regentenkamer" (1875), in het kabinet van Mr. J. G. Patijn, beide te 's Gravenhage.

Een overzicht van Stroebel's voornaamste schilderijen is reeds elders gegeven *). Ik zal daaromtrent dus niet in herhalingen treden, maar mag toch niet nalaten enkele werken aan te halen, die ter karakteriseering van zijn

Na den maaltijd, naar eene schilderij. Eigendom van den Heer J. van Wolki te Rotterdam.

steeds hooger stijgen in de kunst, als zoo vele mijlpalen zijn. Het is lang geleden — bijna eene halve eeuw — dat de jonge Stroebel zijn „Smederij" exposeerde, een kapitaal werk, herinnering aan zijn grootvader's smidse, waarin hij zich reeds waagde aan eene rembrandtieke verlichting. Een smidsbaas en een leerjongen zijn de stoffeering van dit schilderij, waarmede de jonge meester in die dagen (1849) veel succes had. Van iets later dagteekening zijn de „Schuttersuittocht" en zijn „Boedelhuis in de 17de eeuw": het eerste behoord hebbende tot de verzameling „van der Biesen" te Amsterdam, die vermaard was om de mooie Stroebels, welke bij de veiling van het kabinet in

1) *Onze hedendaagsche schilders* met bijschriften van mr. C. Vosmaer. Amsterdam. Tj. van Holkema 1885.

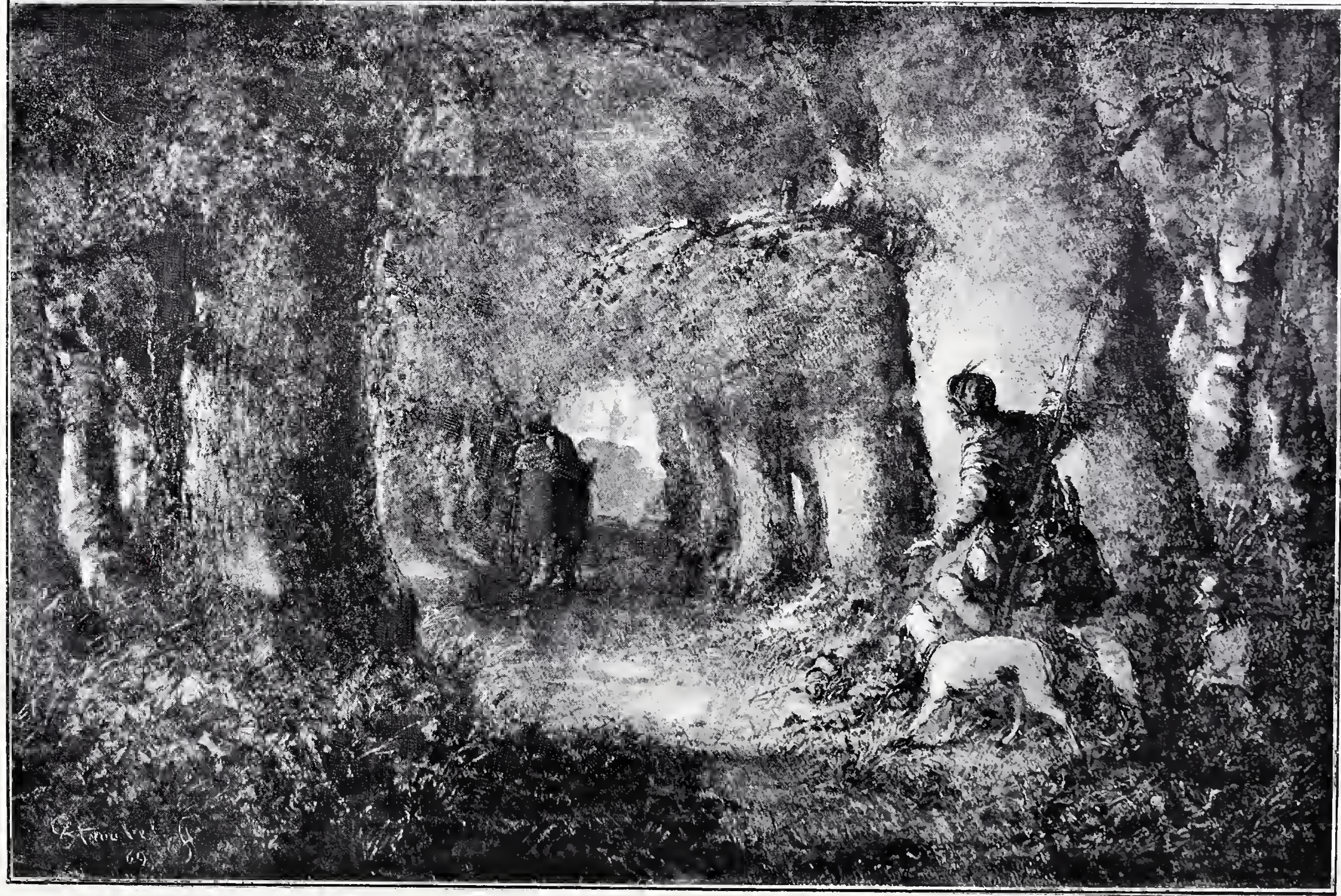
1884 verspreid werden; het tweede indertijd geschilderd voor baron van Brienen van de Groote Lindt. In het 17de eeuwsche „Boedelhuis" ziet men op den voorgrond een levendig gewoel van kijkers en koopers; op den achtergrond worden de voorwerpen geveild. De „Schuttersuittocht" verbeeldt de ruime vestibule van een aanzienlijk huis. Op den tweeden grond bevindt zich een breede trap, waarlangs de burgerwacht afstijgt om zich naar buiten te begeven. Links op den voorgrond onder aan de trap wisselt de bevelhebber plichtplegingen met een aanzienlijk echtpaar. Rechts opent een dienstknecht de deur, waardoor een schelle zonnestraal naar binnen valt, die enkele personen verlicht. Dit schuttersdoek bevindt zich thans in het kabinet van den heer Overvoorde in Den Haag.

Na afloop van het feest, voorportaal 17de eeuw, naar eene schilderij.

Zijn deze beide schilderijen uitnemende stalen van 's meesters rijpen tijd, zoo mogelijk in nog krachtiger toon sprak hij zich uit in de twee bovengenoemde werken, thans tot de verzamelingen van de hh. Patijn en Banck behoorende, en in de werken die het Rijksmuseum en het Museum van Moderne Kunst te 's-Gravenhage van Stroebel bezitten. In 1866 kocht het Rijk van Stroebel zijn „Keurmeesters der Saaihal te Leiden", gezeten in een 17de eeuwsch vertrek en bezig de weefsels en het gehalte der aangeboden saaistoffen te onderzoeken. Op dit schilderij schittert een warm Stroebel-licht in een gang met kruisvenster en daarachter gelegen trap. Het pendant van dit werk in rijpheid van kleur zijn de „Toebereidselen tot het feest" (1868) in het Haagsch Museum.

In Stroebel's schetsboek bladerende, herinnerde ik mij nog vele andere schilderijen van vroegere tentoonstellingen, die thans wijd en zijd verspreid

Het godsoordeel, naar van Lennep's werken. Teekening voor eene illustratie.

zijn, in België, Zwitserland, Oostenrijk, Engeland en ook in Amerika. Zijne meeste werken zijn wel in 't buitenland, maar toch zijn er een groot aantal ook hier te lande in particuliere collecties. Zoo bijv. ken ik hier in Den Haag, behalve de reeds genoemde, een „regentenkamer" bij den heer J. F. Metzelaar (zie illustr. *Frontispice*), eenige kleinere werken bij generaal Netscher, een zeer fraai stilleven bij den heer Jan Vrolijk, eenige merkwaardige paneeltjes bijna een halve eeuw oud te midden van dito curieuse schilderijen van zijn oudere tijdgenooten de Van Hove's, Schelfhout, Vertin, Sam Verveer, in de verzameling van den heer L. J. Aarsse, en vooral een zeer mooi schilderij „Oestereters", benevens nog eenige andere Stroebels in den Koninkl. Bazar.

De tentoonstellingen, en vooral de internationale, hebben Stroebel menigen lauwer bezorgd. In Philadelphia werd hem in 1876 voor twee stukken „Regentenkamer" en „de zilversmidsgildeproef" de medaille toegekend. Een der hoogste onderscheidingen, de groote gouden medaille van Koning Willem III, verwierf hij op de Stedelijke tentoonstelling te Amsterdam van 1877 met zijn meergenoemd schilderij „Vondel voor Burgemeesteren", en toen hij in 1882 naar de tentoonstelling te Weenen zijn schilderij „het Verzoekschrift" inzond, viel hem de onderscheiding te beurt van de eenige gouden medaille, die aan de Nederlandsche kunst werd toegewezen. Dit is een zeldzaam fraai gesneden penning met de beeltenis van Keizer Frans en het randschrift „ob artem insignem". Zijn te Weenen bekroond schilderij, voorstellende een voorportaal van een stadhuis, waarin aan een magistraatspersoon een smeekschrift wordt overhandigd, werd door den Koning gekocht als geschenk voor Hds. gemalin Koningin Emma. Het bevindt zich thans in Hr. Ms. verzameling op het Loo, terwijl op 't Paleis in Den Haag van Stroebel ook een „regentenkamer" hangt, het eigendom van H. M. Koningin Wilhelmina.

Weinig tijds nadat hem te Amsterdam door de jury de groote medaille van den Koning was toegekend, werd Stroebel door Z. M. tot ridder in de orde van de Eikenkroon benoemd en promoveerde hij in 1882, bij gelegenheid van zijn succes te Weenen, tot officier in die orde.

Aan Stroebel werd ook door wijlen Z. M. den Koning de vereerende taak opgedragen om zitting te nemen in de Commissie voor het toekennen van subsidiën, namens Hunne Majesteiten den Koning en de Koningin, aan veelbelovende jonge kunstenaars, welk eervol mandaat Stroebel thans nog bekleedt op de vereerende uitnoodiging van H. M. de Koningin-Regentes.

Tal van andere onderscheidingen vielen den meester ten deel, zoo van jury's van tentoonstellingen (o. a. in 1860 te Besançon en op de intern. tentoonstelling te Nizza in 1883/84 de groote medaille), als van zijne kunstbroeders te Amsterdam en Rotterdam en in zijn vaderstad, met wie hij steeds de hartelijkste betrekkingen onderhield, getuige zijn lidmaatschap van verdienste der Academie van Beeldende Kunsten te Rotterdam en zijn veeljarig correspondentschap van *Arti et Amicitiae*, het Kunstgenootschap te Amsterdam.

Vooral in deze laatste betrekking, inderdaad geen *sine cure*, heeft Stroebel steeds door ijver en toewijding uitgemunt.

Als men Stroebel op zijn atelier bezoekt, krijgt men dadelijk eene voorproef van het mooie, intense licht in zijne schilderijen. Zijn tegenwoordig atelier

Voorportaal 17de eeuw, naar eene schilderij. Eigendom van Mevr. Douairière v. d. Hucht te Zandpoort.

in de Celebesstraat is niet zoo groot als zijne vroegere werkplaatsen op de Houtmarkt en in het vorstelijk Prinsenvinkenpark, maar er stroomt een prach-

tig licht naar binnen, dat door den bewoner in brillante schittering geconcentreerd wordt op zijne modellen en in het met antieke meubels, gobelins, goudleer, glazen, kannen en ander fraai *bric à brac* rijk gestoffeerd vertrek. Daar hangt ook de antieke lantaarn, die menigmaal in zijne vestibules voorkomt, daar zijn de oude klok en de koperen lustres van zijne binnenhuizen, de roemers van zijne festijnen, de breedgerugde zetels van zijne regenten; daar glijdt het oog langs het toonvolle gobelin of het warme goudleer; maar vóór alles prijken daar aan den wand eenige meesterlijke olieverfstudies, bijv. die naar de kerk te Breda, die bij dezen tekst als illustratie is gevoegd, studies zoo rijp van kleur en schoon van belichting, dat zij de concentratie zijn van de knapste fragmenten uit Stroebel's werken. En toch zijn die kapitale studies in een halven dag voltooid.

Aan het venster, naar eene schilderij. Eigendom van Mevrouw Stroebel—Van Essen.

In zijne schetsboeken bladerende, passeeren de meeste zijner schilderijen en teekeningen de revue. Stroebel heeft namelijk altijd de prijzenswaardige gewoonte gevolgd om van eenig werk van beteekenis, vóór het zijn atelier verliet, een schets, zij het ook slechts een omtrek, met de pen vluchtig en geestig op papier te krabbelen en deze souvenirs in een boek te bewaren. De hierboven aangehaalde en nog vele andere werken komen in dit boek voor, ook de uitmuntende waterverfstudie naar het winkeltje van het Antwerpsche Museum Plantin *(zie de plaat)*, waarvan de fraaie teekening in het bezit is van den Minister Pierson. Ook maakte Stroebel een schilderij naar dit pikant verlicht antiek winkeltje, dat bij de Utrechtsche familie Van Boekhoven berust.

De vraag is wel eens gedaan, van waar Stroebel toch al zijne modellen betrok, daar hij reeds heel wat regenten, weesvaders, boogschutters en staalmeesters de wereld in gestuurd heeft.

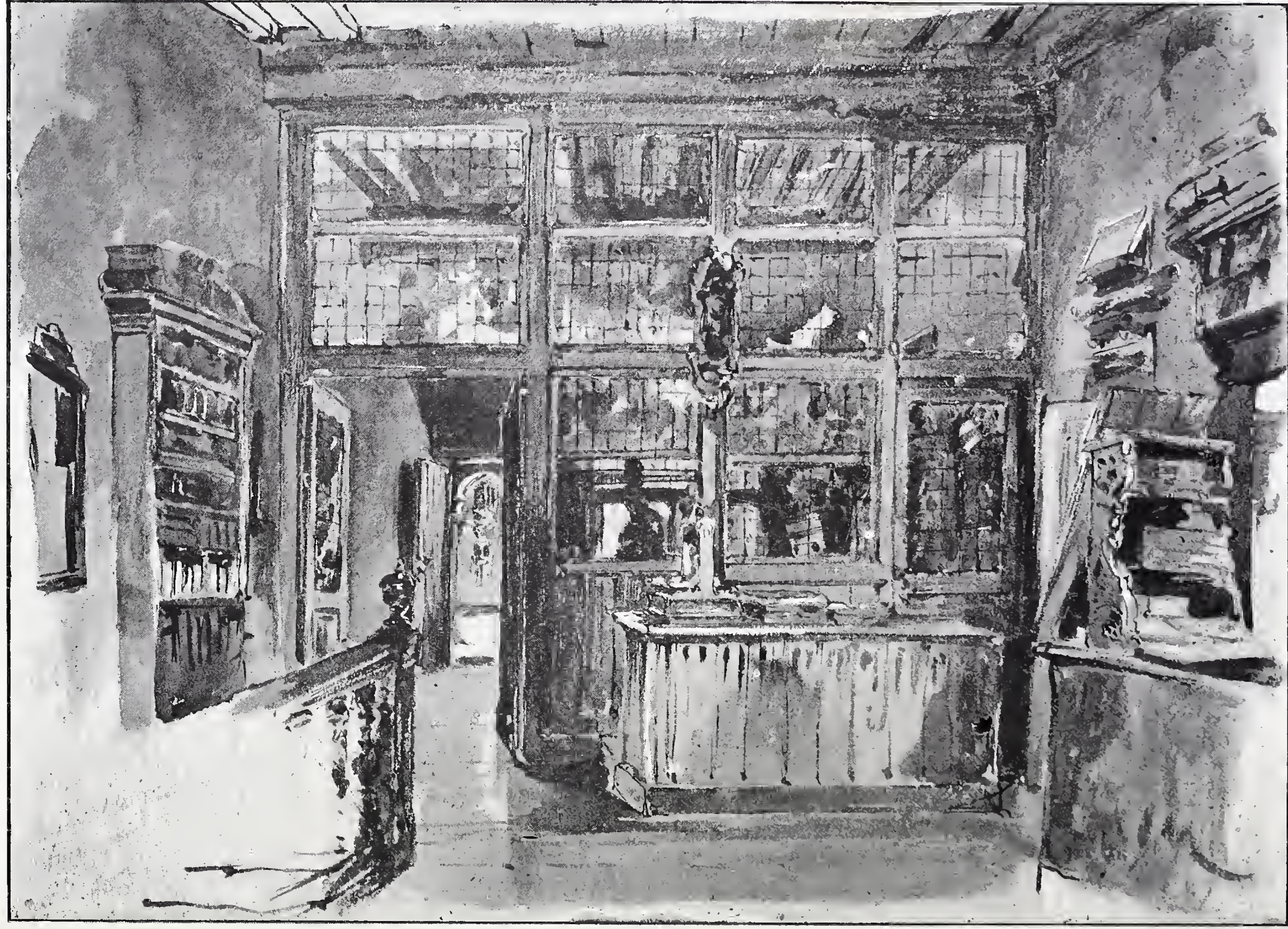
Wel, dat was eenvoudig genoeg. De schilder had een „flair" van belang om schilderachtige straattypen op te sporen. Toen hij aan zijn groot schilderij „Vondel" bezig was, ontdekte hij op een morgen op de appelenmarkt het evenbeeld van den grijzen dichtervorst. Op en top Vondel: in wezentrekken, rond gezicht, korte grijze baard, hoofdhaar, kortom sprekend. Het model werd dadelijk besproken. Den volgenden dag wordt er gebeld en daar komt iemand het atelier binnen. Maar o groote goôn! Wat had Vondel uitgevoerd? Hij had op raad zijner vrouw zich netjes aangekleed en zich volkomen glad laten scheren en knippen. Weg was Vondel en daarmeê Stroebel's illusie. Goede raad was duur. Enfin, het geval eindigde hiermeê, dat het schilderij in een hoek werd gezet en de man een paar maanden later weer ontboden werd, toen de natuur hem het Vondelachtig uiterlijk terug had gegeven.

Zoo had Stroebel meermalen een huurling met mooien ouden kop, maar de variatiën op het zelfde sujet geraakten wel eens uitgeput, hoe diep Stroebel zijn model den breedgeranden flambard ook in de oogen drukte. Nochtans was hij niet verlegen. De joviale schilder had nog al eens aanloop van zijne vrienden, en te midden van het gezellige gesprek, zei hij leukweg: „beste jongen, blijf zoo eens even zitten, ge moest eens weten hoe mooi belicht je kop daar is!" — En fluks ging de schilder, het gesprek voortzettende, aan den arbeid, en had vliegensvlug met een paar krabbels de physionomie van zijn confrater op het papier.

Tot eer van den meester zij gezegd, dat hij van deze portretstudies een bescheiden gebruik heeft gemaakt. In zijne regentenkamers zal men, hoewel zij er misschien menigmaal voor geposeerd hebben, met den besten wil geen onzer moderne artisten herkennen. Stroebel wist hen altijd met zijn flambard zooveel schaduw over 't gelaat te werpen, dat zij bezwaarlijk te herkennen vielen. Maar toch zijn zij het.

Eindelijk heeft men revanche op vriend Stroebel genomen. Want ook zijn portret is gemaakt, hoewel eerst op 70-jarigen leeftijd. Uit alle oorden des lands sloten zich toen zijne vrienden en vereerders aan om hem, tegelijk met zijn kunstbroeder Roelofs, eene openbare hartelijke hulde te brengen. Zij ligt den tijdgenoot nog versch in 't geheugen, en wie naar 't Gemeentemuseum in Den Haag opgaat, zal daar den mooien kop van Stroebel, door zijn jongen vriend De Josselin de Jong geschilderd, in 't trouwe oog kunnen zien.

Eenmaal in zijn leven is het gebeurd, dat men Stroebel voor een menschenhater en zonderling heeft gehouden. Het was inderdaad een pikant geval. Stroebel woonde nog aan de Houtmarkt, toen daar op zekeren Augustusmorgen bedeesd gescheld werd. Het bleek een familie uit Zwitserland te zijn, te Scheveningen gelogeerd. Op het atelier toegelaten, maakten de vreemde heer en dame eerst op Stroebel den indruk van zonderlingen, want met een vloed van excuses dat men hem durfde lastig vallen en dat men zoo vrij-

Museum Plantin Antwerpen, naar eene schilderij. Eigendom van den Heer F. van Boekhoven, te Utrecht.

postig was hem in zijn werk te storen, maakte de familie haar entrée, tegelijk met bezorgdheid informeerende naar den gezondheidstoestand van den schilder. Al spoedig waren de vreemdelingen overtuigd, dat zij met een heel normaal zelfs zeer joviaal mensch te doen hadden, wien niets aangenamer en vereerender was dan kunstvrienden uit den vreemde op zijn atelier te ontvangen. En wat bleek nu aan den gastheer? Dat men sedert eenigen tijd, uit louter egoïsme, een waar complot tegen hem aan 't smeden was geweest. Een oude zonderling, te Bazel woonachtig, had een paar jaar geleden, in een der Parijsche Salons, een schilderij van Stroebel gekocht, waarmede hij hoog was ingenomen. Nu, dat was zijn recht en ook zijn plicht. Maar ook de vrienden vonden het mooi en nu was de oude heer maar bang, dat ook zij den Hollandschen meester een schilderij zouden bestellen; om dat te voorkomen, strooide hij overal rond dat die Stroebel een raar heer was, die opvloog van kwaadheid als men hem een schilderij bestelde, een soort van ouden brombeer met wien men heel voorzichtig moest zijn en die niemand toeliet op zijn atelier. De vrienden vonden het heel jammer en erg verdrietig, want ook zij zouden zoo gaarne een mooi Hollandsch binnenhuis hebben met dat schitterende licht op den wand. Dat duurde zoo lang en het verlangen om een Stroebel te hebben werd, inzonderheid bij de familie X. zoo groot, dat zij besloot het er dan maar op te wagen. Zij waren toch reeds lang van plan geweest om Holland eens te bezoeken, en dan moest men meteen maar de stoute schoenen aantrekken en toegang trachten te krijgen tot dat geheimzinnige atelier in Den Haag.

Na deze opheldering had Stroebel eenigen tijd noodig om op zijn verhaal te komen. Het avontuur was kostelijk en het mooiste er van was nog wel, dat onze schilder zeer aangename en voordeelige relatiën aanknoopte en dringend door de Zwitsersche familie werd uitgenoodigd, om de schilderijen die zij bij hem besteld had, zelf naar Zwitserland te komen brengen. Nu, Stroebel nam dat joviaal aanbod gaarne aan, en toen de tijd daar was, reisde hij naar Zwitserland en logeerde er weken lang in den aangenaamsten vriendenkring in een der prachtigste lustoorden buiten Bazel.

* * *

Toen ik dezer dagen Stroebel op zijn atelier bezocht om hem geluk te wenschen met zijne benoeming door H. M. de Koningin-Regentes tot officier in de orde van Oranje-Nassau, gaf ik mijne verbazing te kennen over de massa werk, die hij met groote opgewektheid onder handen had. Met blijmoedigen toon in de stem antwoordde mij de wakkere meester: „werken is het ware levensgenot; ik heb maar één verlangen, dat ik het tot het eind zal mogen doen.”

Augustus 1893. Den Haag.

MEVROUW JANSONS VRIENDIN.

DOOR

H. J. SCHIMMEL.

Vervolg en Slot.

II.

Mijnheer Janson liet zich in den voormiddag maar zeer zelden in de huiskamer zien, daar hij 't dan te druk had met zijn kantoorzaken. De post, in 't vroege morgenuur aangekomen, bracht hem meestal vele brieven aan, wier inhoud niet alleen zijn hand, maar ook zijn voeten en die zijner twee klerken, tot snelle beweging verplichtte.

't Was dus zeer vreemd, dat hij, nu de klok nog niet koud was van den elfden slag, het huisvertrek als binnen stormde, en met zekere zenuwachtige haast te kennen gaf, dat zijn lieve Mimi weer gelijk had gekregen. Zijn Amsterdamsche korrespondent had eindelijk zekere gegevens verzameld, omtrent het fortuin van de overbure, die werkelijk een zeer respektabel mensch bleek te zijn. Op suffisant gebouwde huizen aan de beste grachten, had ze wel vijf eerste hypotheken, te zamen bijna een ton, rentende het ouderwetsch-goede bedrag van vijf ten honderd. Voordeelige en solide belegging dus! En daarbij kwamen dan nu nog de effekten, door Mimi, wel niet van nabij, maar toch van verre beschouwd, en.... de scherpte van Mimies oogen als die van haar verstand had hij alle reden te vertrouwen. Mimi vond het niet vreemd dat haar goede man de hoedanigheden huldigde, die zij 't óok gewoon was te doen, maar wel, dat hij op dit uur het kantoor had verlaten, om haar dat te komen zeggen. Zij trippelde ongeduldig met den voet. Die beweging werd begrepen, daar Mijnheer het fijne gouden brilletjen van den neus nam en haar vriendelijk vroeg, even naar den overkant over te wippen, en haar respektabele vriendin meê te deelen, dat hij juist de gelegenheid had, haar een prima-prima belegging van loskomende of losgekomen gelden te bezorgen. Er moest echter spoedig worden „toegehapt," anders zou hij 't anderen zijner kliënten moeten gunnen. Juffrouw Krempe gunde hij evenwel het beste, 't liefste; natuurlijk! was zij niet de vriendin zijner lieve Mimi?

„Is er geen verdacht luchtje aan, Gee?" vroeg ze met een blik, waarin zaakkennis en ervaring lag.

„Zou ik er mij dan meê willen inlaten? Onthou 't goed, Mimi! Ik vraag geen gunst, maar bewijs er een. Zóo moet je de zaak dan ook aan de rijke Juffrouw voorstellen. Toon nu eens, dat je ook in de financiën den naasten weg weet te vinden." En nu zei hij haar met enkele woorden van welken aard de gunsten waren, Juffrouw Krempe door hem toegedacht.

Mimi maakte de opmerking, dat het beter zou zijn, dat een man van zaken

aan de lieve Marie „de zaak" voorstelde. Vriendschap „was zoo iets heiligs" en zij meende dat die hier het middel zou moeten zijn....

„Om een gelukkige meer te maken? Juist, vrouw, als altijd goed gezien! In het aanbod dat je haar doet ligt veel sentiment en daar doen de vrouwtjens veel in. 't Is daarom in de beste handen! Adieu!" en haastig ging hij de kamer uit.

Mimi had zelden duidelijker gevoeld wat zware plichten een eenmaal verkregen hooge pozitie oplegde. Zij zag tegen de financieele boodschap op, die haar hoog standpunt tegenover Marie Krempe in gevaar kon brengen. En dat juist, nu de vriendin, die geen bloedverwanten had, zooals ze haar in een oogenblik van groote vertrouwelijkheid verzekerd had, zoo erg respektabel bleek te zijn! Kinderachtig, dat zij eensklaps iets voelde wat naar ontzach zweemde voor de knokerige figuur met de twee brutale oogen en over wier verlepte lippen soms zoo'n ergernis-wekkende lach kon komen heenspoken. Maar 't was zeker in 't belang van haar Gee en zijn kinderen, dat de boodschap werd overgebracht, en in dat geval zou niemant beter dan zij het welslagen kunnen verzekeren.

Zij zou dadelijk gaan. Het was een ongewone tijd om een visite te brengen; maar gold het hier dan ook niet een ongewone zaak? Alles moest den schijn hebben van intimiteit. Dus werd er geen toilet gemaakt; zonder hoed zelfs en het hoofd alleen onder den tuinparasol tegen de brandende zon beschut, het hekjen van Benvenuto opengestooten, niet aan de hoofddeur aangescheld, maar naar de keuken gewandeld, waar zij Wiesjen bezig vond, die met rood bekreten oogen de gangdeur opende. Het kind had nauw een half uur geleden een straffe vermaning gehad, omdat ze niet alle nachtknippen op de buitendeur had geschoven. Het was hier eigenlijk niet meer uit te houden. 't Ging meestal subiet van de zomerhitte in de winterkou! En dan die zenuwtrekkingen, die vooral 's avonds hoe langer hoe meer kwamen! „Maar gaat ú maar gerust door, Mevrouw! U mag altijd komen, dat weet ik; als ú er is, dan heb ik rust."

Mevrouw had wel in allerijl om willen keeren, maar de gangdeur was achter haar dicht gevallen.

Maak toch geen dwaas figuur, Mevrouw Janson, fluisterde zij zich zelve toe, en dat bleek voldoende.

Toch sloop ze op de teenen over den ganglooper behoedzaam voort, naar de deur der huiskamer, waaraan zij zacht tikte. Er volgde geen verlof om binnen te komen. Zij luisterde, het oor tegen de deur aangedrukt. Geenerlei beweging daar binnen! Als de respektabele eens iets vreeselijks overkomen ware! Zij draaide de deurkruk om, stak het hoofd door een reet, en zag niemant. Maar de overbekende leunstoel stond voor de tafel met het oude, verkleurde en bevlekte kleed, en daarop lag de groote staten-bijbel opengeslagen. Zij merkte met haar gewone scherpzinnigheid op, dat de stoel schuins was weggeschoven en de linnen zakdoek, die de vriendin nooit verliet, in de richting van de deur van 't kabinetjen op den grond lag; wat de haast toonde van het opstaan. Mevrouw begon te begrijpen dat haar be-

zoek al heel ongelegen kwam. Zij zou teruggaan zooals ze gekomen was. Maar de haar geboden gelegenheid om nu eens goed op te nemen wat er in de kamer stond, die ze altijd maar in half donker had gezien, mocht waarlijk niet ongebruikt voorbij gaan. Welk gedeelte van Gods heilig woord had dezen morgen de aandacht van Marie bepaald? Ze boog zich over de echte oude uitgave heen en bespeurde, dat het linker dekblad niet vlak op de tafel rustte.... dat daar onder iets verborgen lag. Een oogenblik later wist ze wat het was. Een fransch boek... van Zola! *La bête humaine.* Ze had het niet gelezen. Mevrouw Janson en Zola waren als dag en nacht. Maar den inhoud juist van d a t boek kende zij, daar ze de ontvangersvrouw wel had moeten aanhooren, toen die het haar onder vier oogen had verteld. Zij herinnerde zich nog daarbij vuurrood te zijn geworden, — en zij was gehuwde vrouw! En dat nu zoo'n afschuwelijk boek, beschaduwd nog wel door het heiligste van alle boeken, gevonden kon worden bij eene ongehuwde juffer, die zich nog wel deed kennen als een uitverkorene, het gaf te denken, het deed bijna rillen van afschuw! Want had zij zich tegenover het heele dorp niet aansprakelijk gesteld voor den christelijken zin van zulk een kreatuur? Zich zoo vergist te hebben...! Maar onder dat boek lag nóg iets. „Misschien wel traktaatjes, voor de afwisseling!" mompelde zij met ontzettende minachting, die echter eensklaps plaats maakte voor blijde verbazing. Daar lag toch een stapel bankbilletten, een hooge stapel, en het bovenste billet was er een van duizend gulden...

Zij boog zich over de echte oude uitgaaf heen.

La bête humaine was vergeten om den wille van dien schat. Wat hooge

bestiering, dat haar man geld gebruiken kon en zij juist ter plaatse gekomen was, waar het doelloos neerlag!

Ze had zich dus niet bedrogen, toen ze beweerde dat in dit huis schatten waren. Ze had... maar daar hoorde zij eenige beweging en dadelijk daarop het omdraaien van een kruk. Met een snelheid, als waartoe men zulk een rijzige en gezette vrouw niet in staat zou hebben geacht, liep zij terug naar de deur waardoor ze binnen was gekomen, met het doel zich den schijn te geven van juist haar *entrée* te doen. Maar de andere liet er zich niet door verschalken. Ze glimlachte sarkastiesch bij de vraag: „heb ik je heel lang laten wachten, Mimi?"

Mevrouw voelde haar wangen vuurrood worden, maar bleef den rug tegen de lichtzijde der kamer gekeerd houden, zoodat ze mocht aannemen haar gelaat in de schaduw te hebben geplaatst. De veelheid harer woorden evenwel en de haast, waarmee ze gesproken werden, deed de behendigheid ijdel worden. Hoe ze dat spoedig, en erg beleedigend ook, zou bespeuren! Marie toch was rustig in haar leunstoel neergegleden, had den grooten bijbel dichtgeslagen, Zolaas schepping op de tafel, naar den kant waar Mimi stond, neergelegd, en was toen de bankjens gaan tellen.

Het rijke bloed der Jansons begon op te bruischen. De mond opende zich om... blijk te geven van een niet meer te beteugelen drift en daardoor het dorre vrouwmensch te versterken in het vermoeden, dat die schatten door haar hand waren aangeraakt? Voedsel te geven aan zulk een vermoeden ware misschien de doodsteek voor beider vriendschap, en wat dit oogenblik misschien nog meer beteekende, een botte weigering uitlokken op de tedere vraag die zij op de lippen had. Lieve God, ja, die vraag!... Die boodschap van Gee! Hoe haar in te kleeden? Gelukkig dat Marie haar zelve hielp, en, na tweemaal geteld te hebben, de linkerhand over de kostbare papiertjens heen spreidde, en met een blijde uitdrukking op het gelaat, liet hooren: „Twintig; ja, er waren er twintig!"

„Lieve Marie, vertrouw je zooveel baar geld op zoo'n primitieve bergplaats? En dat ligt renteloos!..."

„Maar zeker, Mimi! Dat boek" — en zij gebruikte haar met een zakdoek omwoelde rechterhand om 't haar toeteschuiven — „werd van morgen hier verkeerd bezorgd; 't was zeker voor jou bestemd."

„Pardon," klonk het scherp, maar ze hield zich weder in; waarom zij alleen nog maar volgen liet: „nooit komt eenig fransch werk bij mij aan huis."

„Dan zal de boekverkooper zich vergist hebben, want het heette „partikulier voor Mevrouw bestemd," zooals de boodschap luidde. Als Wies niet zoo'n botterik was, dan had ze moeten begrijpen, dat het boek hier verkeerd bezorgd moest zijn."

„Pardon! dat zie ik nog niet in... integendeel."

„Hoe 't ook zij, Zola kan in dit huis niet langer blijven en daarom, Mimi, verzoek ik u het meê te nemen en uw man te laten lezen. Als die 't voor ons beiden geschikt acht, kun je 't me komen voorlezen, hoor!"

Hoe langer hoe fraaier! Mimi had zich met haar boodschap te haasten of... een uitbarsting zou het doen er van onmogelijk maken. 't Boek bleef dus liggen waar het lag, hoewel zij dichter bij de tafel schikte; een vriendelijke glimlach gaf haar gelaat plotseling iets innemends. Vertrouwelijk boog ze zich over naar de lieve Marie en deelde meê, dat zij iets te zeggen had wat haar genoegen zou doen, ware 't maar alleen, omdat het als vernieuwd blijk mocht gelden van de hartelijke vriendschap, die er voor zekere juffrouw in de villa tegenover haar werd gekoesterd. Nu volgde het voorstel... De lieve Marie viel haar niet in de reden en toonde door geen enkel gebaar zelfs eenige gemoedsaandoening. Toen alles was uiteen gezet en nog eens, thands met meer klem nog, de groote soliditeit der belegging was geroemd, werd er nog al koud onverschillig gevraagd, of Mimi, toen ze hier alleen was geweest, dadelijk twintig bankjens had geteld of eerst óok maar negentien.

Wat had dat te beteekenen? Werd er misschien gedacht dat een Mevrouw Janson...?

„Beken 't maar! Je houdt van goed onderzoeken, beste Mimi! Nu, nu, laat het besef van een beetjen onbescheidenheid je maar niet te veel neerdrukken"! riep Juffrouw Krempe bijna vroolijk uit, toen ze de anders woordenrijke vriendin als verstomd en versteend tegenover zich zag. „Schaam je maar niet voor mij! Ik krijg je liever naarmate je minder heilig bent. Hoe grooter de zonde, des te grooter de genade, moet je maar denken, Mimi!"

„Maar, Juffrouw Krempe, ik begrijp waarlijk niet..."

„Schiet nu niet in eens je receptiejurk aan! Blijf nog wat *en profond négligé*. Zeg aan je goeden man, dat ik me van beproefde vrienden niet laat scheiden. Die bankjens zijn mijn intimi. Ze kosten me van onderhoud niets en doen me ieder oogenblik, als ik ze te voorschijn haal, een plezier, dat nooit eischt gereciprokeerd te worden. Je ziet me met groote oogen aan, hè Mimi? Je man laat zijn vrienden druk rondwandelen, niet? Zijn er wel niet geweest, die verdwaalden en niet terug kwamen? Zie je, daar ben ik nu juist zoo erg bang voor!"

„Wat mijn man solide noemt, i s solide."

„Voor je man zeker, maar ook voor mij? De begrippen van soliditeit zijn zoo verschillend, Mimi, en met geld moet men voorzichtig zijn, heel voorzichtig, want 't is het eenige dat innerlijke waarde heeft. Geld geeft vrijheid en onafhankelijkheid tegenover den hoogmoedigste; geld is de eenige troost in de verdrukking en het beste gezelschap in de eenzaamheid. Ik scheid me niet van mijn geld; ik houd het onder me."

„Maar op deze manier brengt het niets op. Je dacht toch niet altijd en tegenover iedereen zoo. Je vijf groote hypotheken in stad...!

„Weet je dat nu óok al? God, Mimi! wat heb je toch veel meê te dragen! En dan die bescheidenheid bij zooveel kennis! 't Zal Gode welbehagelijk wezen!"

„Ik voel uw spot zeer goed, Juffrouw Krempe! Sta me toe uw eeredienst van het geld een afgoderij te noemen: een dans om het gouden kalf. Hoe dat

overeen te brengen met uw geloofsartikelen...? Daar is veel vreemds in u, Juffrouw Krempe. Zeker heeft het verkrijgen uwer schatten u heel veel moeite gekost...! veel druppels zweet en nog meer misschien...!"

De andere was opgestaan en leunde met de eene hand op de tafel, die begon te trillen. De oogen schoten violette vonken uit; de mond opende en sloot zich krampachtig.

Mevrouw Janson had maar even den tijd dat op te merken, want het duurde slechts enkele sekonden. De trekken verstijfden weer. Maries stem klonk ongewoon zacht, de toon had zelfs iets gemoedelijks toen ze zeide: „Niet knorrig wezen omdat ik weiger, beste Mimi, want dan geef je me reden tot de onderstelling, dat je vriendelijk voorstel niet alleen om mijnentwille geschiedt. Zeg je goeden man, en dat zóo, als de schranderste van al de vriendinnen die ik ooit had, het alleen zeggen kan, dat het bij mij vast staat, niets van mijn geld aan wien ook te geven tijdens mijn leven. Je noemt me zeker schriel, vrekkig... een geldwolvin... 't zij zoo. Na mijn dood zal wel wat anders blijken... ten minste aan enkelen... aan één enkele vooral, begrepen, Mimi?"

Wat pleister op de schrijnende wonde! Mevrouw Janson was wel verplicht haar gelaat even snel als de andere 't gedaan had, vele fazes, en wel die van moeilijk verborgen toorn tot even moeielijk te verbergen blijdschap, te doen doorloopen. „Doel toch niet op uw dood, Marie! 't Doet me zeer aan 't hart."

„Dat begrijp ik," klonk het op den gewonen toon en met het gewone tintjen sarkasme, terwijl ze Zolaas werk Mevrouw Janson, die mede was opgestaan, in de hand drukte, en de kamerdeur opende. Zij geleidde haar tot op den buitendrempel, waar ze hartelijk afscheid nam met de woorden: „Je spreekt dezer dagen den notaris zeker wel. Vraag hem dan of hij eens bij me aan wil komen. Maar 't heeft geen haast, hoor, Mimi, geen de minste haast...!"

Mevrouw Janson liep, telkens omziende en knikjens gevende, het pad af, wendde zich bij het hek nog eens om en wierp haar met de forsche hand een hartelijken kus toe; dáarna betrad ze, zonder verder om te zien, maar met indrukwekkende waardigheid, haar villa Buona Speranza, waarvoor zij den naam nu zeer juist zou hebben bevonden, als ze maar italiaansch had gekend.

„Ik zou wel durven wedden, dat ze regelrecht haar huis dóorloopt en naar den notaris holt... met Zola misschien nog wel in haar hand...! *O la bête humaine*!... Ik zal haar laten hunkeren naar mijn dood!... Wat lieve zorgen en teêre oplettendheden wachten me!" Het schaterlachjen, dat er bij hoorde, stokte de oude Juffer echter ditmaal niet in de keel.

Zou ze werkelijk juist hebben geoordeeld toen ze zich haar vriendin als een ijlbode had voorgesteld?

Weinige uren later toch schelde de notaris aan de deur van Benvenuto en

binnen een week herhaalde hij zijn bezoek met twee personen — dagwerkers uit het dorp. 't Leed geen twijfel, dát waren de getuigen.

Er werd een akte verleden. De notaris had Juffrouw Krempe derhalve „compos mentis" verklaard; dat deed Mevrouw Janson weer gelijk krijgen en vervulde haar met een hope, zóo overweldigend groot en grootsch, dat ze die aanvankelijk niet in passende beelden waagde om te zetten.

Ze was daartoe beter in staat, toen de notaris, die spoedig daarop met zijn vrouw op een *bowl* meiwijn werd genoodigd, haar met een veel beteekenend maar toch geheimzinnig lachjen in 't oor had gefluisterd, dat de inhoud van Juffrouw Krempes testament ook hem niet bekend was gemaakt, maar dat de testatrice toch na het vertrek der getuigen zich had laten ontvallen, dat haar eenige erfgenaam in den naasten omtrek zou worden gevonden. Nooit had hij nog een kliënt ontmoet, die zóo besluiteloos was geweest als deze. Een week lang had hij schier dagelijks een áfzegging en dan weer een áanzegging, om met de getuigen te komen, ontvangen, waarop Mevrouw Janson met een diepen zucht had geandwoord, dat haar vriendin maar al te veel gehecht was aan de aardsche goederen; het schrijven van een testament moest dus voor dezulken al een heel groot bezwaar zijn.

Mijnheer Hubèrt had de raadselachtige oude Juffer niet uit het oog verloren. De moeilijkheid om haar te naderen prikkelde zijn verlangen om haar terug te zien te meer. Herhaaldelijk aan haar woning afgewezen, bleef hij nog altijd hopen op een toevallige ontmoeting, zoo als er reeds eene had plaats gehad. Te vergeefs; de zonderlinge liet zich niet zien. Vreemde geruchten bereikten hem. De vermoedelijke toevoegselen der mondelinge overlevering van de hem opgedischte verhalen aftrekkende, dacht hij de kern op het spoor te zijn, en die kern, wat klein deel ook der hem aangebrachte substantie, scheen hem belangrijk genoeg toe om er zijn volle aandacht aan te schenken.

Een monomane! zoo luidde zijn uitspraak. Een onvruchtbaar menschenleven! wat hier te tragischer was, omdat de omstandigheden, waaronder zich dat leven vruchtbaar had kunnen ontwikkelen, zoo gunstig waren. Kennis, niet alleen aangeleerde, maar ook door eigen, zij 't ook vaak onlogiesch, denken verworven, had hij in zijn onderhoud met haar duidelijk meenen op te merken. Van betrouwbare zijde had hij verder vernomen, dat zij naar het tijdelijke zeer gezegend was, maar dat de Mammon haar had aangegrepen, haar stevig hield omvat en haar onverschillig had gemaakt voor het wel en wee van wie ook; dat haar vroolijkste lach een schaterlach was; dat zij de gezelligheid schuwde als een last, maar ook de eenzaamheid als een verschrikking. Zelve had ze hem doen gissen, dat het leven haar een hel was van zelfkwelling, dat zoo rijke, zooveel eischende, maar dan ook veel gevende menschenleven!

Wat was van dat alles de oorzaak? Was het organisme abnormaal door invloeden van buiten of van binnen? Wat belette het herstel van de eens

verstoorde harmonie, terwijl toch de kring, waarin deze mensch zich geplaatst zag, daarvoor zoo gunstig scheen? Hij geloofde meer aan de klare gevolgtrekkingen der logika dan aan de ongeartikuleerde klanken der intuïtie, en toch de laatste bestuurden ditmaal zijn peinzen meer dan de eerste. Hij moest trachten te ontdekken wat er in dat gemoed omging; maar hoe daarin door te dringen?

Waarom werpt zij zich niet in den strijd van het leven, in plaats van er steeds buiten te blijven? vroeg hij zich af. Is 't niet de eerste roeping der ontwikkelde en bemiddelde vrouw, om rondgaande goed te doen, om, rondom zich het lijden verzachtend en louterend, zich zelve de eenig duurzame blijdschap te verschaffen van de innerlijke tevredenheid? Vermocht zijn stem ook al niet door de deur harer woning te dringen, toch konden zijn gedachten, op het papier gekristallizeerd, niet worden geweerd. Hij schreef haar. Hij verdwaalde niet in redeneeringen; hij wees slechts op een feit — de ellende van een gezin, dat hulp behoefde, en hulp waard was, al woog ook op de fijne weegschaal der gerechtigheid eigen schuld het zwaarst.

Mevrouw Janson wist van den gegeven raad en hoopte maar....

Hij ontving geenerlei andwoord, maar vernam toch weinige dagen later, dat het aangeduid gezin de aandacht had getrokken der millioenenjuffer, zooals de bewoonster van Benvenuto in de laatste tijden vrij algemeen werd genoemd. De moeder van 't gezin was ontboden geworden; ze was teruggekeerd zonder eenige gift, wat zeer had teleurgesteld, maar toch met de boodschap, dat de Juffrouw, als 't eens mooi weer was — niet te warm en niet te guur, — zou komen kijken.

Hij dacht het een goed begin!

Daar werd hij verrast door een bezoek van Mevrouw Janson, die zich steeds verre van hem had gehouden en in wie hij maar al te vaak een antagoniste had meenen te zien, onmogelijk te bestrijden omdat zij steeds voor hem onzichtbaar bleef. Een zeer lief bezoek bleek het thands gebrachte! Mevrouw Janson wist van den gegeven raad en hoopte maar dat de aanval op Juffrouw Krempes beurs niet door vele andere zou worden gevolgd. Van een rijk mensch werd maar altijd veel geven gevergd. Zelden was iemant onjuister beoordeeld, dan de dame die haar *intime* was. Ze moest wel erkennen, dat het dorp er eenige aanleiding toe had door toedoen van die dame zelve. Was zij bijvoorbeeld niet voor zwak van hoofd beschouwd? Hoe dwaas! Marie was integendeel hoog gecivilizeerd. Wat was echter het wezen der zaak, ontdaan van den schijn? Marie was lijdende, zóo zeer zelfs, dat zij in de laatste dagen haar testament had gemaakt, en dat doet men niet als men niet aan een naderend einde gelooft. Zij hield zich alleen staande door de kracht haars geestes, zooals Mevrouw het in deze pastorie maar noemen zou — de ander accepteerde met een glimlach de verborgen hatelijkheid aan zijn adres. — Zij had vernomen welk geestelijk medikament Mijnheer Hubèrt had voorgeschreven en hoopte dat het bij deze natuur goedwerkend zou blijken te zijn. Als zij geraadpleegd ware... maar dat was ze niet... 't Was daarom ook billijk, dat degeen, die 't medikament had voorgeschreven, ook over de verdere toepassing er van had te advizeeren, en daarom deed het haar genoegen hem namens Juffrouw Krempe bij deze uit te noodigen van avond op Benvenuto te komen na het theeuurtjen.

Hoe ongelooflijk 't Mevrouw zelve ook was voorgekomen, het dienstmeisjen van Marie had eenige oogenblikken te voren die boodschap gebracht en op de vraag, waarom de bode niet rechtstreeks naar de pastorie was gegaan, geandwoord, dat de juffrouw geen oogenblik meer alleen wilde zijn; zelfs had ze in de laatste week het bed der dienstbode naast het hare doen opslaan. Het werd onder tranen verteld, want het slapen was het kind sedert onmogelijk geworden door de schrikkelijke geluiden, die de juffrouw maakte. Deze bijzonderheden, die Mevrouw Janson minder noodig vond hier mede te deelen, hadden haar de zekerheid gegeven, dat de kwaal harer vriendin steeds in heftigheid toenam, wat haar innig medelijden opwekte, een medelijden echter vergezeld van een innige bede, dat het lijden door den Heer mocht worden bekort.

Tegen het vallen van den avond stond Hubèrt op de verweerde stoeptreden. De blinden van de *suite*, rechts van de buitendeur, waren ditmaal opgehaald; een bijzonderheid, die op den bekenden observatiepost van Buona Speranza niet onopgemerkt was gebleven. De vriendin, de vertrouwde, was dáar nimmer ontvangen! Misschien dat in de huiskamer dit oogenblik weer de groote bijbel lag met iets er onder! Nu, voor den libertijn in de leer, als daar nu aanschelde, had Marie zich juist niet behoeven te schamen!

De aanstaande gastvrouw voelde zich als een vreemde in de rijke maar

niet smaakvol gestoffeerde salons. Het fraaiste meubelstuk was een notenboomhouten boekenkast, door wier glazen deuren reeksen van keurig gebonden boeken heen zagen. Het modern smyrnaasch tapijt en de zware, thands weggeschoven, gordijnen vormden evenals zooveel anders nog zeer scherpe tegenstellingen.

In den stalen haard, zooals een halve eeuw geleden, de pronk eener pronkkamer genoemd zou zijn, glommen eenige vuurkolen. Hoewel 't nog in den middenzomer was en menig gezin in de nog met rozen en kamperfoelie begroeide verandaas zat thee te drinken, had Juffrouw Krempe haar *easy chair* naar den haard geschoven. Zij scheen eenig toilet gemaakt te hebben, want zijde had nu het gewone katoen vervangen. Ze scheen straks geschreven te hebben, want vellen postpapier en koeverten lagen ordeloos over de tafel om den zilveren inktkoker verspreid, die zeker in langen tijd alle zorg had gemist, daar het edel metaal en de daarin gesneden letters niet meer konden worden herkend.

Ze had in de laatste oogenblikken blijken van ongerustheid gegeven. Telkens toch hadden de oogen getuurd op het uurwerk in oud saksiesch porcelein gevat en had de voet ongeduldig over de haardplaat heen en weer geschoven.

Verlangde zij dan zóo zeer naar het bezoek van den man?

Een lichte huivering liep haar door de leden toen de schel overging. Een aandoening van afkeer, een gevoel alsof de zware last, die op haar schouders lag, nog zwaarder begon te wegen, bekroop haar.

Hubèrt was binnengekomen en boog beleefd voor de gastvrouw, terwijl hij met eenige zeer vriendelijke woorden het genoegen erkende, dat voor hem in de uitnoodiging school. Aan zijn wellevendheid scheen weinig waarde te worden toegekend. Juffrouw Krempe toch knikte even, bleef op haar stoel zitten en wees hem schuins tegenover zich een plaats aan. Zij scheen koud en kalm; toch stormde 't bij haar van binnen. De vraag, die zij dien man had te doen en die haar tot deze uitnoodiging gedreven had, kwam op haar lippen, maar een thands nog niet te overwinnen schroom deed haar die daar terughouden. Er moest een geleidelijke overgang gezocht worden, maar dat zoeken viel haar moeilijk.

Zij begreep dat ze iets zeggen moest en ze zei wat ze eigenlijk niet wilde. „Ik deed wat u mij aanried te doen, uit beleefdheid," begon zij onvriendelijk. „Ik wist van te voren dat ik een dwaasheid beging. Idealisten m o e t e n altijd een gek figuur maken. Ik ben bij die vuile lui geweest. Vijf kinderen en nog geen zes jaar getrouwd, op één gulden daags. Die vijf krioelden als wilde biggen in den modder, het wijf sloeg er op los als een bezetene — model van moederweelde! — en de kostwinner zat in een hoek te soezen, ik geloof haast te snorken... en waar dat van was vertelde me de jeneverlucht, die van dien kant me tegenkwam. 't Werd natuurlijk in eens stil toen ze mij zagen. Waarachtig, het wijf begon dadelijk te huilen. 'k Geloof haast me te herinneren, dat ze haar hand al begon te openen om me die bedelend toe te steken. De goedige idealist had zeker zijn *portemonnaie* al voor den dag gehaald, om die in de vuile hand van 't morsebelletje te leegen..."

„U deed dat niet?"

Juffrouw Krempe hield bij die vraag even op en zag Hubèrt aan. Toen volgde er spottend: „Neen, Mijnheer, ik deed dat niet, ik deed geheel iets anders. Ik vroeg naar verleden en heden, en wist toen wat ik te doen had.

Ik ben bij die vuile lui geweest....

Het noodigst was hier water. „Jelui allen er in!" en ik wees hun de breede sloot, die geen tien stap van hen aflag en door hen nooit scheen opgemerkt. En toen bewees ik hun dat al hun *misère* eigen schuld was. Ze luisterden niet lang, want de onbeschofte dronken kaerel wierp mij een kluit van het vuil, dat naast en onder hem lag, in 't gezicht. Ik kwam om te helpen; dát was het loon; heel natuurlijk... want het verfoeilijkst op aarde is het menschelijk beest."

„En de door u bedoelde soort wordt alleen gevormd ín en dóor de armoede? Maar als u begonnen was het geldtaschjen te openen en geeindigd met hen op die sloot te wijzen, wie weet of u dan niet had moeten erkennen u in de klassifikatie wat vergist te hebben."

„Woorden . . . woorden! Het beest is overal."

„Dus ook in ú? Ik zou haast verzoend kunnen worden met uw stelling, indien u daarop bevestigend andwoordt."

De verbazing won 't bij haar een oogenblik van den toorn. Zij sprong van haar stoel op en liep de kamer rond.

„Word niet boos!" vervolgde hij waardig. „Er schuilt toch zelfs een vleierij in mijn maar schijnbaar beleedigende woorden. Als uw veroordeelend vonnis alleen de lagere sociale lagen trof, dan zou u in uw eenzijdigheid zoo onmenschelijk zijn, dat u, niettegenstaande uw welvaart en uw beschaving, verdienen zou een plaats te worden aangewezen beneden de laagsten."

Zij bleef zwijgen en voor zich zien. Eindelijk hoorde hij:

„Ja, ja, hij wordt er immers voor betaald . . .? Broeder- en zusterliefde á zooveel honderd gulden 's jaars! ha, ha, ha!" Luider en hem aanziende, vervolgde zij: „Heeft u er ooit een ontmoet, die liefhad zonder bijoogmerk? Heeft u ooit een offer zien brengen, dat den offerende niet dubbel zooveel moest opbrengen en, zoo het dat niet deed, hem niet bitter deed weeklagen, misschien nog wel in zijn oodmoedig avondgebed?"

„U is niet waar tegenover mij! De wrevel moet bij u een heftige pijn verbergen. Wie dus kwaad spreekt van het leven en de menschheid, vindt de aanleiding daartoe in zich zelve."

't Was of 't haar duizelde. Een schok eerst, toen een herhaald trekken in den rechter arm, terwijl ze met de linkerhand zich vastgreep aan den rug van een nabij staanden stoel; eindelijk een fluisteren met heesche stem: „Het licht op!" daarbij met de steeds trillende rechterhand naar de gaskroon wijzend.

't Was een oogenblik stil. Hubèrt voelde haast spijt over zijn harde woorden. Hij had het zonderling bevel gehoorzaamd, de blinden der voorramen laten vallen en wilde nu naar haar toegaan. Hij was er bijna zeker van, een schipbreukelinge voor zich te zien en wel eene, die dat geworden was, omdat de ontdekkingstocht te gewaagd was geweest, een wanhopige, omdat ze te rein en te hoog had gehoopt.

„Het leven, ik haat het!" zoo hoorde hij haar bijna klagend uitbrengen. „Ik vroeg er niet om, waarom 't mij dan gegeven?" mompelde zij, terwijl zij hem heftig wenkte te blijven waar hij stond. „Geen oogenblik, dat ik van dat leven niet walgde!"

„En dat zegt u, terwijl de edelsten van uw geslacht, in hun beste werken u beschouwen?" riep Hubèrt uit, terwijl hij op de sierlijke en welvoorziene boekenkast wees.

„Mooie banden, niet waar? Ja, ik gaf de mummies een prachtige graftombe."

„Mummies?"

„Wat zijn de zoogenoemde klassieken anders? Geven ze wetenschap, dan

lacht het heden ze triomfantelijk uit; geven ze ons kunst, lyrische of epische, dan zien we onze grootouders waar we om meesmuilen, of reeds geheele versteende lijken, waar we bang voor zijn... Op zijn best een behoorlijke aanvulling van een kamerameublement! Neen, dan nog veel liever de modernen, die men niet inbindt, maar die men leest; dan nog het liefst de modernsten onder de modernen; die hebben bloed van ons bloed, die durven ten minste."

„Ja, die durven zelfs de beestmenschen aan."

„Welnu? Aan die soort is ten minste nog iets te zien wat op vleesch en been lijkt; voor een oogenblik doodt dat de verveling. Maar ook zij zullen eens oud zijn, uitgelachen en mummies worden. Waarom ook niet? Alles leeft toch maar om te vergaan. Gelukkig! Gelukkig! Toch zou 't veel eenvoudiger geweest te zijn, dat er nooit geleefd was, want dan ware 't vergaan overbodig geweest. Wat is het noodlot — maar neen, daar mag men niet van reppen tegen over u! — nu dan, wat is God bij zijn schepping in de war geweest!"

„En overal is nog wel dat overbodige leven!" hernam de ander, „tot zelfs in den waterdruppel, tot zelfs in de cellen van uw lichaam; overal: levende schepselen, die arbeiden moeten."

„En wat een verheffende arbeid!" klonk het sarkastiesch.

„Zeker, de laagste doet het ten bate van de hoogere soort, altijd opklimmend in beteekenis en in doel tot in het oneindige; alles leeft in het eeuwige en is eeuwig, hoewel telkens wisselend van vormen."

Zij richtte het gebogen hoofd plotseling omhoog. „Gelooft u dat werkelijk? riep ze met een zonderlinge uitdrukking van angst. De vraag, die ze hem reeds lang had willen doen, en waarvan de loop van het gesprek haar ver verwijderd scheen te hebben, trad haar eensklaps nader. Zij kwam een stap dichter bij en fluisterde zonder zweem van spotternij, eer bevreesd en angstig zelfs: „Gelooft u, dat de dooden... terug kunnen komen?"

„De dooden zeker niet, maar er zijn geen dooden."

„Wie heeft u dat kunnen zeggen?"

„De konsequenties der logika, die heerlijke dochter der goddelijke Rede; en wat nog meer beteekent, de getuigenissen van de besten onder ons."

„Ba! Is u waarachtig school gegaan bij de onnoozele dweepers van vroegere en van onze tijden?"

„Ik ging school bij Spinoza, die verkondigde: wij voelen en ervaren dat wij eeuwig zijn; bij Kant en ook wel bij Emerson, die zoo ver ging het onsterfelijkheidsgeloof voor een bewijs te houden van de gezondheid des geestes."

„Maar dat doelt alleen op de eeuwigheid van alle materie.... op den eeuwigen cirkelloop der atomen! Dat is verre van een persoonlijk voortbestaan! Wat u me zoo deftig voorpreekt, dat is alles reeds door duizenden tot vervelens toe herhaald; dat is schoolwijsheid, waar ik niets om geef. Ik beroep mij op uw eigen ervaring, niet op de droombeelden van uw brein of dat van anderen. Zijn ze ooit persoonlijk tot u teruggekeerd, zij, die ge hebt zien sterven en begraven?"

„Neen; ik houd dát voor onmogelijk; het persoonlijke is tijdelijk en voorbijgaande.”

„Dat is het verstandigste woord dat ik van u hoorde. Wat heb ik ook aan van buiten geleerde lessen! ... Neen, neen, nader mij niet! Ik weet niet wat het is, maar u jaagt me vrees aan! ... Nader me niet! Vijand, vijand!” riep ze terugdeinzend.

Hij liet zich niet weerhouden door die woorden. Toen hij vlak voor haar stond, nam hij haar beide handen, waarmeê ze haar gelaat bedekt had, in de zijne, en zei hij, haar in de oogen starende, die zich onder zijn blik eerst sloten, maar toen, als daartoe gedwongen, zich weer openden: „Wie en wat zijt gij toch, arme zoekende, die zooveel blijkt nagedacht te hebben en zoo weinig verworven? Hebt ge wel eerlijk gezocht en gestreefd?”

Toen hij voor haar stond, nam hij haar beide handen.

Er volgde geen andwoord. Haar oogen staarden star voor zich uit, haar gelaat was koud en wit als marmer. Hubèrt dacht haar bewusteloos en voerde of liever droeg haar naar den naastbijstaanden stoel. Ze bleek echter niet zonder bewustzijn te zijn; want van haar lippen vielen, schier toonloos, de woorden: „vijand! vijand!” terwijl de koude, slap neerhangende rechterhand weer het gewone afwijzende gebaar maakte. Toen ze gezeten was, bleef ze een oogenblik stil als een automate tegen den rug van den stoel gedrongen. Hubèrt lei de rechterhand op haar voorhoofd en bracht de linker aan haar pols, zooals hij dat wel meer aan een ziekbed had gedaan, waarop dan dikwijls een ontspanning en een rustige slaap was gevolgd. Hier scheen het wel een tegenovergestelde werking uit te lokken. Nauwelijks toch hadden zijn handen haar aangeraakt, of zij richtte zich halverwege op, greep met groote

haast een vel van het op de tafel liggend papier en een potlood, waarna de linkerhand met bliksemsnelheid eenige figuren trok; daarna zonk zij in den stoel terug. Hubèrt had haar rechterpols blijven vasthouden; hij wist niet wat te doen. Moest hij hulp roepen, den dokter laten halen, of het einde der zonderlinge flauwte in alle stilte blijven afwachten? Na dit haastige schrijven of teekenen echter kon hij niet meer aan een flauwte gelooven. Maar wat had ze geschreven of geteekend? Hij boog zich over het papier heen. De figuren geleken op letters, onderst boven geschreven, en dat nog wel met de linkerhand! Hij keerde het vel papier om, zoodat de benedenzijde de bovenzijde werd en las toen met luide stem: Paula. De andere sperde de oogen eensklaps wijd open en riep met kracht: „Niet die naam! Niet zoo luid!" waarna ze weder in den rug van haar stoel terugzonk, de oogen sloot en met een heel andere, thands zacht klinkende, stem vervolgde: „houd haar rechterhand met uw linker vast: temper het licht tot een schemer; ga naast haar zitten... schrijf neer wat ge hoort..."

Hij gehoorzaamde en keek haar daar bij ter sluiks aan. De scherpe trekken waren verdwenen, de lijnen veranderd. Wat straks een vijftigjarige scheen was nu een lijdende dertigjarige geworden. Een gants onbekende zat naast hem. 't Was een transfiguratie, als waarvan de Evangeliën gewaagden, om bij de vele mythen nog de ongerijmdste van alle te voegen. 't Werd hem te sterk, hij wilde vluchten, maar hij voelde zich aan zijn plaats geboeid.

Daar werd gesproken en hij moest schrijven.

„Zij, die uw hand vasthoudt, was een kind van arme, maar naar het verstand, ontwikkelde ouders, die haar een goede opvoeding lieten geven; beter zelfs dan de beperkte inkomsten toelieten. Ze werd een schoonheid genoemd; ze was geestig; ze was hartstochtelijk. Een jonkman van goeden huize maakte haar het hof. Zij hing hem aan met haar geheele ziel; ze had slechts éen gedachte: dat was hij; ze kende slechts éen vereering: die van hem. Maar ze was arm, armer dan ze gedacht had te zijn, toen haar ouders haar kort na elkaâr ontvielen. Hij, dien zij aanbad, verbond zich aan een andere, en zij worstelde en worstelde met de wanhoop, tot een ziekte haar neerwierp. Toen ze hersteld heette, was ze in- en uitwendig veranderd.

Haar schoonheid was verdwenen, haar opgeruimdheid, haar levenslust evenzeer. Verdriet en eigenbelang voerde haar naar de steilste rechtzinnigheid. Ze moest in haar eigen onderhoud voorzien; ze werd pleegzuster; ze wist de zieken aan zich te binden. Eéne zelfs hechtte zich aan haar met een vertrouwen, dat geen grenzen kende. Dat was Paula, die toen nog minderjarig was, maar dat bleef, ook toen de wet haar het recht gaf persone te zijn.

Paula was zeer gefortuneerd, maar even leelijk als de tien jaar oudere vriendin was geworden, die als de meerdere naar den geest door gene steeds als meesteresse werd gevolgd en gehoorzaamd. Ze bleven bij elkander, beiden zich bewust van in het bezit te zijn der eeuwige waarheid. Ze hadden éen hart en éen beurs. Paula bad de eenige, die zij liefhad, te mogen nalaten wat ze bezat; die eenige liet zich lang bidden en eindelijk vérbidden; het laatste,

alleen omdat zij de oudere was en alzoo wel het eerst zou heengaan. Sedert was echter alle harmonie in het binnenste der oudere ten onder gegaan! Vreemde stemmen deden zich hooren, eerst fluisterend, weldra luider en luider, eindelijk zóo krachtig, dat ze alle andere overstemden..! Paula werd ziek, werd zwakker en zwakker... Paula stierf. Een luid snikken klonk aan haar sterfbed, een stille juichtoon echter bij de lijkbaar. De achtergeblevene liet een monument bouwen op Paulaas graf, maar keerde het portret van Paula om in haar huiskamer. Wat zij haar leven lang had ontbeerd maar begeerd, het was ten laatste het hare geworden. Zij was nu vrij, onafhankelijk, — zij zou genieten! Ze had naar goud gesmacht, en zie, het lag aan haar voet! Ze nam het in haar schoot; het groeide daarin vast, en het gewicht overweldigde haar. Ze had het zich haar slaaf gedacht, en zie, het werd haar meester. Ze had steeds een leven van weelderige rust begeerd! En overal in de rijke geerfde woning zag Paulaas portret haar aan! Ze had het in den duistersten schuilhoek gebracht; het bleef haar aanzien! Ze wierp het in het vuur; het bleef haar aanzien! Het was niet langer te dulden. Ze toog op reis, zwierf van stad tot stad, van dorp tot dorp, en dat portret volgde haar. Zij had zich een God gemaakt, en Zijn mogendheid ieder willen opdringen, en ze was geëindigd met Hem te bidden of Hij maar niet meer wou bestaan. Aan de blinde natuurwetten offerde zij de vrucht van haar kennis; en de bloesems en geuren van haar gemoed verdorden en verflensten bij dien eeredienst. Zij kon niet erkennen, dat de pijniging opprees uit het diepst van haar binnenste; dat oorzaak en gevolg in eigen boezem besloten is, en geen macht van buiten daarop kan inwerken — 't is de wet der gerechtigheid, waarin, goed begrepen, de hoogste liefde schuilt."

De stem zweeg. Hubèrt liet het potlood uit de schier verdoofde vingers vallen en mocht den oververmoeiden armspieren de zoo dringend noodige rust geven.

„Laat haar hand los!" zoo klonk het weder van die oogenschijnlijk verstijfde lippen. Hij deed het en waagde haar, die nog altijd onbewegelijk in den stoel naast hem neerlag, weder aan te zien. Het gelaat was het oude.

De meest tegenstrijdige gedachten woelden en warrelden in zijn brein. Hij voelde wat hij nooit had gevoeld: vrees. Wat hij had gehoord, wat hem nu nog omringde, voerde hem tot die onmannelijke aandoening.

Het getemperde kunstlicht was zwakker dan dat der maan, zoodat deze haar bleeke glanzen naar binnen wierp, en, de wijdgeopende deuren der veranda doorgeslopen, langs gordijn en wand heen gegleden, de gedaante bereikte, die hulpeloos neerlag en zich niet kon hoeden voor de omhelzing dier bleekdroeve stralen. Hij huiverde. Hij meende die gedaante te zien oprijzen, alle hulsels te zien wegvallen en een misvormd menschenkind te aanschouwen in algeheele naaktheid, gloeiende litteekens, kankerige wonden toonende, en op den boezem het woord: schuldig in scharlaken letters.

Hij wendde zich vol afschuw af. Wat moest hij doen? Gerechtigheid oefenen? Haar wakker schudden, het masker afrukken, tot oodmoed en boete dwin-

gen? Daar schoten hem de laatste regels, die hij had moeten neerschrijven, te binnen: „dè wet der gerechtigheid, waarin, goed begrepen, de hoogste liefde schuilt.” En die gerechtigheid, ze had haar bereikt. Neen, hij zou niet veroordeelen; hij zou beklagen. Hij legde haar meêwarig de hand op het voorhoofd en hoorde zich, mat en flauw toefluisteren: „méer licht en dàn, ga heen!”

Toen hij het vroolijke gaslicht door de salons zag stroomen, voelde hij zich weder normaal. ’t Was of hij uit een bedwelming ontwaakte. Had hij gedroomd? Maar daar lag het papier; het een door haar, het andere door hem beschreven. Hij greep er naar .... hij las. Oog en oor getuigden hetzelfde. Hij nam zijn hoed en verwijderde zich door de open veranda.

Heerlijk, heerlijk, de frissche avondlucht, die hij begeerig indronk, die hem het kloppend hoofd omsuisde en afkoelde! Wat had hij vernomen! Wat had hij bijgewoond!

De maan neeg ter kimme. Zwakker werd het licht, dat op de sluimerende aarde neerzeeg, maar verre, verre, in het oneindige, glom en glinsterde, vonkte en vonkelde het gestarnt. Hij staarde, bewonderde en stamerde, de handen deemoedig gevouwen: „Wat mysteriën, verholen onder dien majestueuzen mantel van het Onuitsprekelijke, van het overweldigend Groote, Onbegrijpelijke!”

Ginder bleef het nog eenige oogenblikken stil. Slechts het gonzen van het insekt werd gehoord, dat, door het licht aangetrokken, door het licht zou worden verteerd. Maar er kwam beweging in de nog altijd in den stoel geleunde gedaante. Trillend bewoog zich de eene hand, trillend openden zich de oogleden. Een diepe zucht volgde.

„Waar ben ik? .... Heb ik geslapen?” Zij dacht na .... „Was hij niet hier? Ja, ja!” Zij zag in ’t rond. Alleen! Wat was er gebeurd? Zij herinnerde zich haar laatste woorden. „Vijand, vijand!” stamelde zij. Daar viel haar oog op de papierstrook, die vóor haar lag. Zij las: „Paula.” Wie had dat geschreven? Wie anders als hij, dien ze van zich af had gestooten als vijand? Hoe wist hij dien naam? Zij had dien in tien jaar nooit uitgesproken, zelfs niet gepreveld in het diepst van den nacht; neen, zelfs dàn niet; want als die naam in de stilte als uit haar binnenste opwelde, dan had haar wil het brein gedwongen andere gedachten en beelden te vormen.

En nochtans, daar stond die naam!

Maar het schrift geleek het hare! Had zij dan zelve ... door zijn machtigen wil overheerscht ...? Die vreeselijke man met die duivelsche oogen! ... Wat lag daar, iets verder van haar, maar op de plaats waar hij voorzeker gezeten had? Vellen papier, volgeschreven door ... hem? ja, dat was zijn hand. Zij begon te lezen ... hield op ... begon weder en ... en ... met een snerpenden kreet wierp zij de vellen weg, sprong op en vloog ze naar den uitersten hoek der kamer, waar het licht haar niet bereiken kon. Zij rilde, sloeg de handen voor ’t gezicht en ’t viel haar zwaar van de lippen: „hij weet álles!” —

't Was of het merg in haar gebeente bevroor.

O, mocht dat zoo geweest zijn, want dan had zij de marteling niet gevoeld van het volgend oogenblik!... dan had zij niet de angsten gekend, die als adders beten in het lillend hart, in de trillende vezelen van het brein!

Hij wist alles en zou 't anderen óók doen weten! En zij, ze voelde 't, zou moeten erkennen: 't is waar! alles waar! Hij had haar het masker afgelicht, en — dit voelde ze ook — haar eigen hand zou weigeren, 't haar weer aan te binden!

Daar rees een andere gedachte. Hij had haar niet in de oogen wagen te zien en 't daarom geschreven... „Hij is laf, hij durft niet!" Zij lachte bij die verzekering en greep al de papieren en begon te scheuren, telkens in kleinere stukken, en toch, naar zij vreesde, niet klein genoeg!

„Wat blijft er nu over?" riep ze zegevierend. „Niets! niets!" Maar ze bleef scheuren, scheuren, tot ze niet meer kon.

Weer een nieuwe gedachte! Hoe was hij 't te weten gekomen? Had hij den zwaren zerk op dat vergeten graf opgeheven en 't daar afgeluisterd? Anderen misschien ook! Als hij 't kon, dan konden anderen 't ook. Wie weet hoe velen wel! Ze zag ze reeds op zich aanrukken, de twee, de tien, de honderden, die 't óók wisten...! Een woeste menigte, die de vuisten balde! „Ge zoudt gedaan hebben als ik! Ge zijt niet anders als ik!" riep ze. Maar de grimmige horde trok voort. „Ik moest doen wat ik deed... Ik deed het niet, maar Satan in mij!" schreeuwde zij. Maar de wrekers waren haar nabij en hieven hamers en mokers op om haar te verpletteren! De wanhoop gaf haar den verloren moed terug: „Doodt me... maar dan met één slag. Verlost me van 't denken, van 't willen... Vernietiging is verlossing...!"

Wiesje hoorde een zwaren, doffen slag. Er waren in de laatste dagen zoovele verschrikkingen in dit huis geweest, dat zij niet waagde geheel alleen te gaan onderzoeken. Het best was te wachten tot de juffer zou schellen of roepen. Maar alles bleef stil.... niemant riep haar. Haar onrust vermeerderde. Dus ook mijnheer Hubèrt zou er niet meer zijn. Zeker door de veranda-deur heen gegaan. Ze hield het in de enge keuken, zoo dicht bij die kamer waar 't zoo stil was geworden, niet meer uit. Ze sloop naar buiten, gluurde de veranda in en.... vloog toen met een roep van „moord! moord!" het hek uit, om hulp te zoeken bij de altoos moedige mevrouw Janson. Deze aarzelde een oogenblik. Waarom niet den god-loochenaar geroepen, die er straks zoo vertrouwelijk had gezeten? Maar toen Wiesje met veel innigheid verzekerde, dat de juffer maar één vriendin had, dat die hier woonde en de ander maar als een broodjager moest beschouwd worden, die meest aan de deur wordt afgewezen, werd mevrouw vermurwd.

Heilige God, wat was hier gebeurd! Als zij had kunnen vermoeden, zoo iets te zullen vinden, ze zou.... tóch gekomen zijn, maar mét den Burgemeester en den dokter. Die arme, lieve Marie! Eerst had ze aan diefstal gedacht en daarbij — een oogenblik maar! — het beeld van Hubèrt zien opdoemen;

vervolgens zelfs aan diefstal en moord! Want de vriendin, de beste die ze ooit had gehad of iemant ooit kon bezitten, had ze op den grond stokstijf vinden liggen met verglaasde oogen en vertrokken mond, beiden open, en als op een bed van sneeuw, wat evenwel spoedig talloze papiersnippers bleken te zijn. Zij had het deerniswaardig slachtoffer dadelijk op willen tillen, maar alleen het niet kunnen doen, en ze was alleen, want aan het dienstmeisjen, dat maar altijd door gilde, had ze geen den minsten steun gehad. Gelukkig had ze haar tegenwoordigheid van geest geen oogenblik verloren. Ze had het meisjen stevig bij den arm gevat, om haar het wegvluchten te beletten en was toen met haar op de stoep hulp gaan roepen, die dan ook spoedig verscheen.

„En toen de dokter er was", zoo besloot ze haar onsamenhangend verhaal aan den Burgemeester, die haar met een degelijk ambtsgezicht aan- en uithoorde, konstateerde hij: „dood! beroerte!" U kent hem, Burgemeester! Als hij 't in twee woorden kan zeggen, gebruikt hij er geen drie. Ik wist in eens alles. Dood! Beroerte! En dat zoo in eens te hooren van 't liefste schepsel dat je ooit leerde kennen, dat was hard, en kan alleen gewacht worden van zoo'n man van de snijkamer. En nu wou ik u meteen meêdeelen, Burgemeester, dat ik Juffrouw Maria Krempe in een eigen graf wil doen leggen en daarop een monument bouwen, haar tot eere en mij tot een getuigenisse!"

„Dat is te zeggen, mevrouw....!"

„Ik weet wat u zeggen wil, Burgemeester. Of ik daartoe wel het recht heb? Weet dan dat ik tot executrice van haar uitersten wil ben aangewezen in de akte van depôt, door onzen notaris, voor een paar weken opgemaakt, toen mijn vriendin een oleografiesch testament bij hem deponeerde. Ik heb dus het recht en de macht....

„U moet het zelv weten!"

„Juist, Burgemeester! en ik weet het ook. Het testament mag eerst na de begrafenis geopend worden. Kiesch gedacht van de testatrice! De rouw en de eerbewijzen moeten uit het hart komen! Uit onze privé-beurs wordt het monument betaald. En nu nóg iets, Burgemeester! Ik heb alles laten verzegelen. Blijkt er bij de inventarizatie dat er niets is verduisterd, — ik weet toch ten naastenbij wat er wezen moet — dan is er geen diefstal gepleegd, en heb ik geen *plainte* in te dienen.

„Heeft u dan.... suspicie?"

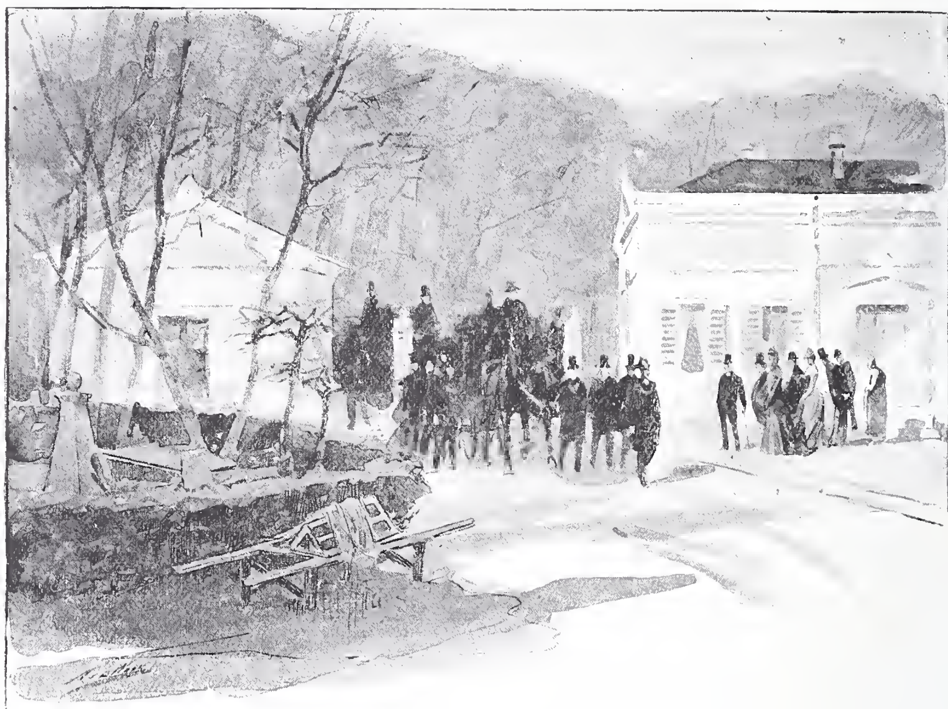
„God beware me, neen, Burgemeester! Nóg niet, ten minste! Landloopers en vagebonden zijn, naar ik zeker weet, dien avond niet in de nabijheid geweest. Dus.... hoort u niets van mij, dan is alles aanwezig."

„Die wist ook wie ze tot vriendin te kiezen had! Waarom wist mijn vrouw dat niet even goed?" mompelde de Burgemeester, toen Mevrouw Janson met opgeheven hoofde en iets triomfantelijks in haar oogblik vertrokken was.

Deze had alle recht fier te zijn op de stelling, die zij nu innam. Al wat het dorp aanzienlijks had, haastte zich op Buona Speranza te verschijnen, om bijzonderheden te vernemen aangaande het gebeurde op Benvenuto en de waarschijnlijke gevolgen daarvan.

En die gevolgen? Ieder had ze reeds geschat en daarbij heel zacht erkend, dat mevrouw Janson in een zeer bijzondere belangwekkende pozitie verkeerde, haar verzekerd, niet door het toeval, maar door veel takt, ditmaal gepaard aan zeer veel slimheid.

De dag der begrafenis brak aan. Van de groote toebereidselen had men zelfs tot in de omstreken gehoord. Er was dus een groote menigte om het sterfhuis geschaard en ook om de woning van Mevrouw Janson, die, aan den arm van haar man, even als zij in diepen rouw, naar buiten trad, en in de zwarte koets stapte met twee zwarte paarden bespannen. De lijkkoets met een dubbel aantal dragers en de koets, die daarop volgde, werd omstuwd

De lijkkoets.... werd door al de opgekomenen begeleid.

door al de opgekomenen, en begeleid tot op de begraafplaats, waar de notabelen zich hadden geschaard.

Mevrouw Janson zag onder hen ook mijnheer Hubèrt. Gelukkig had ze doen weten, dat er aan het graf niet zou worden gesproken. De heiligschennis, dat zoo'n libertijn aan de open groeve der zalige spreken en haar als 't ware uitluiden zou, was alzoo voorkomen. De dorre plechtigheid werd er door bekort, wat ieder aangenaam scheen en niet het minst Hubèrt, die, aanvankelijk, naar den schijn altans, in diep gepeins verzonken, het eerst het sein gaf tot een nog al haastigen terugtocht.

Zij had een blik uit dat donker somber oog willen opvangen, maar daar-

toe geen gelegenheid gehad, want 's mans oogleden bleven neergeslagen.

Zou er toch eenig verband bestaan tusschen zijn bezoek en de beroerte?

Zij was in zulk een weeke stemming, dat zij er niet verre van was, hem, indien dat zoo ware, zelfs te vergeven.

Terwijl er onder de domestieken der notabelen en onder de dragers groote vreugde heerschte, omdat de fooien het dubbel van het gewone bedrag hadden opgeleverd, waren Mevrouw Janson en haar man op het kantoor van den notaris onder de bekoring eener aanstaande vreugde van gelijk gehalte.

.... stel aan tot mijn universeelen erfgenaam ....

In de akte van depôt had de komparante verklaard geenerlei bloedverwanten te hebben, zoodat de kantonrechter en de notaris slechts met Mijnheer en Mevrouw Janson aanwezig waren. Het verzegeld testament werd te voorschijn gebracht en, na beschouwd en ongeschonden bevonden te zijn, door den notaris geopend. De tranen sprongen mevrouw in de oogen. Een plechtige ernst, die echter geen vriendelijke uitdrukking buitensloot, vertoonde zich op het gelaat van haar echtgenoot. De notaris, na zich vergewist te hebben, dat alles eigenhandig was geschreven, begon met een trillende stem te lezen, alsof hij mede onder den indruk was van het gewichtig oogenblik.

„Ik herroep alle vroegere uiterste willen en codicillen en stel aan tot mijn

universeelen erfgenaam van alles wat overblijft, na uitkeering der hierna vermelde legaten, vrij van successierecht: den WelEdelen Heer Gerrit Jan Janson, kommissionair in effekten alhier, als erkenning van de diensten, die hij mij heeft willen bewijzen." De notaris boog met een beminnelijk glimlachjen tegen den begunstigde, die vuurrood was geworden van verrukking en zijn vrouw teder de hand drukte.

„ Ik legateer aan de Vereeniging tot lijkenverbranding of andere Vereenigingen van gelijken aard hier te lande, en in het laatste geval als dan gelijkelijk te verdeelen: Een som van vijftig duizend gulden."

Mijnheer Janson ging een steek door het hart; Mevrouw voelde de oogen plotseling droog worden.

Toen volgde een lange reeks van dotaties aan verschillende Inrichtingen, niet alleen van zeer twijfelachtig filantropiesch gehalte, maar zelfs met de duidelijk uitgesproken bedoeling de maatschappij, volgens de ordening Gods bestaande, omver te werpen, ja onderst boven te keeren.

„Honderd vijf en twintig duizend gulden!" telde mijnheer Janson, en een zweetdroppel viel van zijn voorhoofd.

„Maar er blijft zeker nog wel genoeg over," fluisterde mevrouw. Mijnheer schudde driftig ontkennend.

De notaris las verder.

„Aan het oude Mannen- en Vrouwenhuis mijn meubilair."

„Aan mijn dienstmeisje Louize Ketelaar mijn onder- en bovenkleederen met mijn met bont gevoerde pantoffels.

„Aan mijn lieve vriendin Mimi Janson mijn byouteriën en mijn bibliotheek — niets uitgezonderd."

„Ik repudieer!" fluisterde mijnheer Janson, doodsbleek geworden en op zijn stoel heen en weer schuivende.

„Het lijkt wel een bespotting! En dat in het aanzicht van den dood! Wat een schepsel!" mompelde mevrouw.

De kantonrechter zag even op naar het echtpaar; over het geestig gelaat zweefde een fijn glimlachjen.

„Ik zeg, notaris, dat dit geen uiterste wil is maar een bespotting. De juffer was gek of onder de macht van den duivel, toen ze dat schreef!" riep mevrouw ditmaal zeer luid.

„Er volgt nog iets bij wijze van postscriptum," merkte de notaris aan als met een grafstem. Hij spande alle krachten in om ernstig te zijn en werd door de overdrijving komiesch: „Wie tegen den inhoud dezes gerechtelijk in verzet mocht willen komen, verklaar ik door die daad alleen reeds vervallen van alle voorrechten hem in deze toegekend."

„Dat snijdt vele processen af" oordeelde de kantonrechter met een schuinschen blik op het verbijsterd echtpaar.

„Maar . . . maar," stamelde de notaris, terwijl zijn wangen bloedrood werden en alles aan hem verwarring toonde „ik zie geen . . . handteekening . . . zie, mijnheer de kantonrechter, ze heeft er gestaan . . . . dat heeft me bij

't doorzien straks in de war gebracht. Zou u niet denken dat ze er gestaan heeft . . . ? Zie . . . maar . . . 't is nog te lezen maar slordig geradeerd . . ."

„Niets legaals te traceeren . . . ! Alles nul en geener waarde . . . ! Jammer van de gemaakte kosten!" mompelde de kantonrechter! en hij dacht bij die opmerking niet meer alleen aan de twee verbijsterden tegenover zich.

Wat verbazing door het geheele dorp, toen er ruchtbaar werd wat er op het notariskantoor na de deftige en kostbare begrafenis had plaats gehad. Notaris noch kantonrechter behoefden van onbescheidenheid te worden verdacht. Mijnheer en mevrouw Janson zelven hadden tot het ruchtbaar worden het meest bijgedragen. Gene had dadelijk den zwaren rouw afgelegd en openlijk verklaard de nalatenschap wegens gemoedsbezwaren niet te willen aanvaarden.

Het werd op Buona Speranza een onmogelijke toestand.

Na ieder bezoek, en het aantal bezoekers was legio, voelde Mevrouw een deel van haar geestkracht verloren gaan en achtte Mijnheer zich in zijn krediet aangetast. Hoevele verzekeringen van innige deelneming in 't door beiden geleden verlies, welk laatste woord in de bestaande omstandigheden reeds dubbelzinnig was en dat nog meer werd door de wijze waarop het werd uitgesproken! Hoevele vriendelijke knikjens, die op spottende lachjens geleken, hoevele loftuitingen op ideale vriendschap, die wel het bijtend sarkasme der overledene schenen te evenaren! Maar 't ergste maakte 't toch de Burgemeester, die ronduit dekreteerde, dat Mevrouw Janson een diamant had weten te ontdekken in een zandwoestijn en Mijnheer Janson eenig was in het oprichten van grafmonumenten. De algemeene begraafplaats zou er werkelijk fleurig gaan uitzien!

Er werd besloten voortaan belet te geven. De voorzorgsmaatregel bleek overbodig: de voorraad van algemeene hartelijkheid was verbruikt.

Op zekeren morgen zagen alle voorbijgangers verbaasd op: de villa stond te huur.

Onder hen, die 't hadden opgemerkt, bevond zich ook Hubèrt. Deze scheen wel altijd te willen verschillen van de meerderneid. Toen er storm werd geloopen op de deur van Buona Speranza had hij zich verre gehouden; nu niemant zich meer over het bestaan der familie scheen te bekommeren, schelde hij aan.

„Ook dát nog!" mompelde mevrouw, toen haar het bezoek werd aangekondigd. Zij wilde een afwijzend andwoord doen geven, maar bedacht zich. Misschien kwam hij mededeelen wat er dien avond op Benvenuto was voorgevallen. Zij zou hem ontvangen, maar besloot al wat haar nog aan wapens restte, onder haar bereik te houden. Spoedig echter bleek het haar, dat geenerlei aanval bedoeld werd.

Mijnheer Hubèrt toonde zeer goed te begrijpen, dat de familie van woonplaats wilde veranderen. Steeds aan de overzijde op die villa te moeten staren Gewaarwordingen zouden gewekt worden, die voor een fijn gevoel op den duur ondragelijk moesten worden . . . En er school in die woorden geen zweem van ironie!

Toch verkoos mevrouw, om den wille van het zachte oordeel van dien door haar steeds miskenden man, geen oogenblik den schijn op zich te laden van nog langer dupe te zijn der laaghartige, schijnheilige bedriegster, die tegenover haar had gewoond. Daarom viel zij hem in de reden: „Niet mijn gevoel, maar mijn zin voor waarheid en zedelijkheid zou er telkens door in opstand komen! Wie daar woonde was een goddelooze; dat heeft niemant zoo zeer ontdekt als ik, want...."

De ander liet haar niet uitspreken; hij vatte even haar hand en zeide, de zielvolle oogen op haar gevestigd.... „Waar het zeer donker is, ga men behoedzaam; men stoot zich anders zoo licht."

„U is erg zacht in uw oordeel," zei ze met eenige schaamte, „maar u kende de zedelooze ook niet zooals ik...."

„Beter.... beter dan u, mevrouw!" Hij fluisterde bijna.

„Dat kan niet. Zij sprak altijd kwaad van u; in haar schijnheiligheid brak zij den staf over u."

„Toch is haar kennismaking me weldadig geweest."

Mevrouw zag hem met groote oogen aan en kon zich niet weerhouden te zeggen: „Onmogelijk! U is nóg dupe! Zij was volmaakt in 't huichelen...."

„Stil!.... Stil! U heeft meer dan eens van mijn prediking getuigd, dat ze op een drie koningen-brood geleek zónder boon; welnu, door haar ben ik de boon machtig geworden. Ik blijf haar daarvoor dankbaar tot aan mijn uiterste ure."

Mevrouw haalde met eenig ongeduld de schouders op en was blijde hem te zien vertrekken. 't Was haar of ze „op katechisatie" was geweest en haar les niet gekend had.... Ze kwam zich zelve klein voor. De geleden neerlaag voelde ze diep, de zegepraal, die er uit geboren kon worden, lag haar dit oogenblik nog verre.

NALATENSCHAP.

DOOR

LIANE.

Wijd-breed-uit opent de knecht van den Bankier van Leuven de rijk met ijzerornamenten versierde voordeur, den laatsten belangstellenden bezoeker uitlatend en een breeden bundel goudgeelmiddag-zonlicht binnenscheppend.

Dan sluit hij weer de deur met korten, harden slag en verdwijnt, al kijkend naar den grond, lui-loopend, vaag-denkend, in een linker-achterzijvertrek.

Daarna wordt het er overal stil.

Moedeloos-stil.

De meubelen schijnen soezig intedommelen en zich zacht-welbehagelijk te gevoelen in hunne ongestoorde rust. Het opgebouwde haardvuur is langzaam, na volbrachten diensttijd, in-elkaar gezakt, en ligt nu roerloos-stil in blondaschgrauwe sluimering verstorven. Als langwerpig-dun-geslepen kralen, snoeren zich de eindeloos tikkende minuten tot volle uren saam, en roepen in de stilneerdalende duisternis de lange, sombere schaduwen naar-binnen, die met grauw-spookachtige geheimzinnigheid het groote woonhuis dicht omlegeren.

Zij laten zich niet bidden. In donkere scherpe lijnen trekken zij langs meubels en gordijnen, en nestelen zich met lauwe welgevalligheid in wolligdonkere plooien. Dan is 't, alsof zij zich herscheppen in flets-onduidelijke gedaanten, los-zich-scheidend, onhoorbaar-glijdend door 't ruime leege huis, om háár te zoeken, de mooie, bleeke vrouw die kort geleên hier nog bezieling bracht en licht-schoon leven....

Had zij niet menig, menigmaal hier blij getoefd? Had men niet overal haar elastisch-lichten tred, haar slepend-lang gewaad, haar zachte lieve stem nog kunnen hooren?...

Nu drukt iets hards en zwaars neer op de woning, als de grofgespierde arm eens moordenaars, die ruw omklemt het weerloos-blanke lichaam van een stervend-roggelend mensch.

Naast 't donkere boudoir, dat slechts door breede draperieën van 't studeervertrek gescheiden is, hoort men van tijd tot tijd een smartelijk dof gesnik, waarop een hartverscheurend lang geween, als van een kind.

In grooten stoel gedoken, zit daar de echtgenoot, alléén, de beide armen onder 't rood-en-nat geweend gelaat.

Een noodlotsslag is bliksemend voor zijn voeten neergekomen — snel en onverwacht — een diep gat borend in de zwarte aarde... Wáárom liet het hèm ongedeerd? Wáárom kwetste 't hèm niet doodelijk in één alles-ver-

nietigenden stoot? Nù heeft hij met volle zien het oogenblik doorleefd waarop zijn liefste levensschat vóór hem werd uitgedragen naar de allerlaatste rustplaats heen... Met wijd-opengesperden blik heeft hij de rijkversierde notenhouten kist kunnen zien zinken in de grauwe diepte, juist toen, toen een langschuin-wegglijdend zonnelicht een laatsten groet haar wilde brengen.... Veel wit, veel groen heeft hij daarin zien werpen en grauw-verdwijnen.... En om-zich-heen heeft hij zijn vrienden hooren spreken, hem zachtbeklagend, met fluisterend-diepe stem... Hij heeft zijn eigen stem gehoord, onvast, met hakkelend gezoek naar woorden, dankende voor de laatste eer zijn lieve jonge vrouw bewezen....

En nu dat alles reeds voorbij is, nu komt 't hem vóór dat hij het heeft gedroomd, dat hij dat alles heeft gezien in een benauwd-hijgende akelige droom, vèr weg, maar niet in werkelijkheid. Hoe zou hij, zonder in-elkaar te zakken van doodende, gevoelloos-makende ellende, zijn eenige schat aan de aarde hebben kùnnen geven?.... Zijn dierbare Suzanne, zijn éénige, onvergetelijk geliefde vrouw!....

Zij was hem alles op de wereld! Slechts háár aanbad hij en bezat hij, háár alleen had hij groot-innig lief voor heel zijn leven.

Zonder Suzanne.... zonder Suzanne....

't Is of die woorden in schrille toonen rondom hem fluiten, dàn eens spottend-honend en dàn weer klagend-zuchtend. In angstig luisteren strijkt hij het klamgeworden haar van op het voorhoofd weg..... Zonder Suzanne....! Was 't niet om stapelgek te worden? En, als om die jammerstemmen te ontvlieden, springt hij driftig uit zijn stoel, de handen diep gedoken in zijn zakken, het vertrek door-stappend met zwaar en bonsend-hard gedreun, zoodat de mollig-dik-geplooide lampenkap, die als een vol-ontloken bloem een recht-hoogstaande lamp versiert, zacht-schokkend trilt en siddert.

Dan blijft hij staan voor het zwaar-néérhangend gordijn. Voorzichtig schuift hij de afzonderlijke deelen van elkander weg, en werpt met voorgebogen hals een langen verren blik in het diep-donkere vertrek. Een fletse geur van moê-verwelkte bloemen streelt hem zacht 't bleek gezicht, terwijl een dunne zilvervale streep door 't open van 't gordijn naar binnen sluipt, en dan juist dáár blijft hangen waar gisteren nog de lijkbaar heeft gestaan.

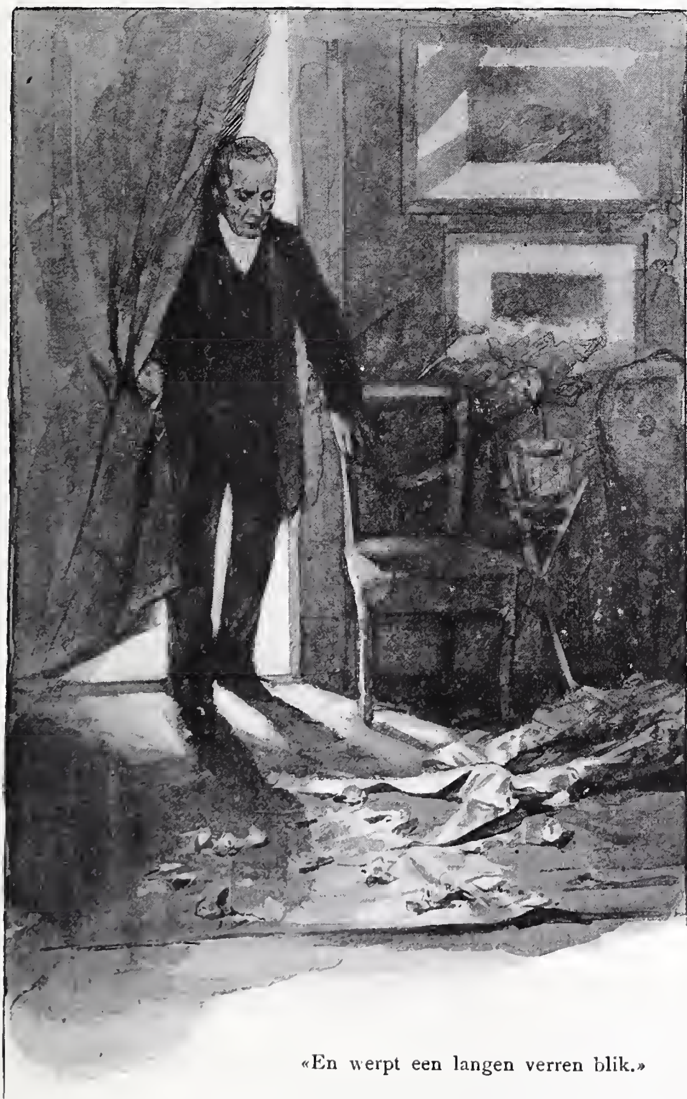
Gisteren! Toen had zij hem nog toebehoord! Maar heden heeft een grootere macht haar voor zich opgeëischt, een macht, die schaterlacht om al zijn stapels rijkdom en geluk....

En hij wordt 't zich maar al-te-wêl bewust dat zij van hem is heengegaan voor eeuwig en altijd.

Vol grillig schaduw-donker is 't vertrek. Grauw-zwart getint is alles wat verder ligt dan de vale lichtstreep in het midden: een goed-trouw beeld van zijn verwoeste leven, dat overal versomberd is, alleen dáár lichtend waar zij bestaan heeft....

En tusschen al dat donker in, ziet hij haar was-bleek-fijn gelaat, stil-roerloos slapend in den onwekbaren slaap des doods.

Haar sluimer was zoo vredig, haar aangezicht zoo jong en vriendelijk! Om den gesloten kleinen mond had zelfs een sprekend-dankbaar glimlachje gezweefd, als had zij nog op 't allerlaatst den somberen bezoeker blij-welkom toegeknikt. Blij welkom ....! Neen, dàt was toch niet goed mogelijk geweest en onvereenigbaar met 't helder kort bestaan van hun rijk-mooi samenzijn. Was 't geen tweejarig ongestoord geluk geweest? Had hij haar niet gedragen op de handen, hoog, hoog, in zielsverrukte aanbidding van al haar schoon en lief? Had 't haar wel ooit aan *iets* ontbroken? ....

«En werpt een langen verren blik.»

O ja! o ja! Dat éėne mooie had haar ontbroken, dat éėne heilig-groote, dat, toèn 't haar gegeven werd, eensklaps weer weggenomen werd ....

Haar krachten schoten veel te kort. Met iederen dag werd zij meer stil en bleek .... Tot zelfs de dokter begon te vreezen dat er iets kwijnde, kwijnde ....

Eens had hij al zijn wee vol-uitgeschreid, ééns, toen zij zóó moe, zóó mat, zóó weg was...

Maar toen de dokter kwam, sprak hij op nieuw van hoop.

't Was een leugen-hoop ....

En onwillekeurig buigt hij zich vèrdiep voorover in het sombere vertrek, als luisterend zoekend naar haar stem. Hij wil de plaats nog weder naderen waar hij voor 't laatst haar heeft gezien, voor 't laatst haar heeft gekust den kouden marmerbleeken mond... Koud huiverend blikt hij in de zwarte ruimte.

'T Is weg, voorbij, 't geluk en 't bezit. 't Is weggevaagd, verdreven, als 't mastloos zeilend luchtschip, heen-reizend naar 't mystieke vaderland, hoog tusschen ijle, witte wolken, geen enkel spoor meer achterlatend... Ach, kon hij haar stem nog éénmaal, éénmaal hooren! Hij zou nu àl zijn schatten willen geven om elke zucht, elk woord verstaan te hebben dat zij in koortsig denken heeft gezegd. Haar bang onrustig klagen, vol onbegrepen woordenzin — wien golden zij?... Het volle eigen-leven, dat haar ging verlaten, of wel haar liefste lief, dat met haar sterven ging... haar kind... 't Doodend ziekbed was zóó onbegrijpelijk snel gekomen en had zóó kort geduurd! Een dag van hoop en spannend angstig zijn, nà felle, woeste koortsen, — een tweede dag van schreiend bangen voor háár en voor 't dierbaar kind... en toen... o God! toen was het stil geworden als in een leeg-verlaten huis...

Uit! Uit was het met àl zijn zonnig-warme wenschen en verlangens...

En zijn geheele verder-leven donkerde volkomen weg, als een helderbrandend licht, dat door één enkele handbeweging op-eens wordt uitgewaaid.

Een snikkende wanhoopskreet dringt luid uit zijn gespannen borst wanneer hij zich bedenkt dat Noodlot niet alleen zijn vrouw, maar ook zijn kind heeft opgeëischt — zijn kind, zijn vrouw, dus àlles — àlles...

En langzaam, krom-zich-plooiend, sleurt hij zich naar 't midden van 't vertrek, juist dáár waar nog van-morgen de lijkkist heeft gestaan. Als wezenloos-krankzinnig, kust hij den grond, liefkoozend-teeder, elk plekje streelend, zijn vingers rusteloos glijden-latend over enkele vertrapte bloemen en uitgevallen rozenblâren... En in zijn volle lengte strekt hij zich uit en drukt het schreiend aangezicht tegen den grond...

Zoo blijft hij liggen, uren lang.

Met korten, drogen slag slaat dan de klok haar heele en haar halve slagen.

Hij hoort het niet.

Alleen de wind, hol-klagend, waakt.

Hij doet hem met z'n gieren, ontwaken uit zijn droomen. Zijn hoofd is moe en zwaar: een knellend drukken op den schedel, dat hem als een te nauw-gesloten helm bezwaart.

Een steunpunt zoekend, richt hij zich op, zwaar-moeielijk. Met vaag-betasten zoekt hij naar lucifers, vindt eindelijk iets, en ontsteekt de lamp. Met toegeknepen oogen ziet hij schuw-vragend om-zich-heen. Vindt eindelijk langzaam alles weer. Platgetrapt-bruingele bloemen op den grond. Schuin — achter een fauteuil, een daarvan afgegleden, bedroefd verlepte krans van asters en violen, waarschijnlijk arm vergeten. Meubeltjes verschoven, om plaats te maken voor de lijkkist... ja, alles is wèl zoo gebleven, zooals 't van morgen nog geweest was, alleen dáár, in 't midden, dat brééde leêge open, dat hij als een wijd-open wond voelt pijnen in zijn hart met knagende, onstilbre weëen....

Zou hij niet zweren haar te zien, rondloopend, van de eene kamer naar de andere gaande, telkens wanneer zij iets te vragen had? En dáár, voor 't geopende bureau, waarop een bruin-verstorven bundel lelies droogt — zijn

laatst geschenk — méér nog dan vaag, meent hij haar lief gelaat te zien, door 't witte morgenkleed zoo bleek getint. Dáár zat zij zoo heel dikwijls te lezen of te schrijven. Den laatsten dag nog, zat zij daar stil-gedoken, te turen naar 't verschiet, misschien denkende aan haar kind... Of wellicht, met stil-schreienden angst te vreezen dat alles sterven zou, sterven kòn, wanneer zij niet gezondde... wie weet?...

Toen zag zij reeds zoo droevig-droevig bleek, zooals een afgeknipte bloem in een glas water ras verbleekt en zacht vertint...

Hij had zich moê-gedacht wat haar op-nieuw zou kunnen béter, stèrker maken. Toen was het bij hem opgekomen voor maanden-lang naar 't Zuiden heen te gaan, zoodra zij reizen mocht. Naar 't Zuiden! Naar 't lachend Zonneland! Dáár zou zij weer spoedig kleuren, zijn fijne, bleeke, mooie bloem! En haar gezichtje had gestraald bij dit vertellen. Ach, dat lachje was een vreugde!

Zat zij daar te turen naar 't verschiet.

Ja, voor 't bureau, dáár had zij veel gezeten... En, om geheel zich de illusie weer-te-geven, zet hij zich op haar stoel en voor haar tafel en in haar zelfde houding neer. Hij schrijft op een klein stuk papier onsamenhangende letters, woorden, neer. En toen haar naam, wel honderd-maal haar lieve naam, lang-en-wijd, en groot-voluit. Hij schrijft, maar zonder goed te weten wàt hij doet of schrijft. Als hij 't gewaar wordt, houdt hij op, vaag-doelloos kijkend naar 't zwart gekrabbel. Toch komt 't bewustzijn bij hem op dat hij dáár 't best en 't rustigst zit, 't dichtst bij háár... Hier wil hij voortaan blijven zitten, uren lang, den ganschen dag! In schuwe haast haalt hij van zijn bureau onmisbare stukken weg. Dit verplaatsen lacht hem toe: 't is zelfs, als ondervindt hij reeds een zekere rust, dezelfde heer-

lijk-ongestoorde rust van weer bij háár te wezen... Hier, waar zij, vooral na 't zeker worden van haar groot-blij verwachten, zoo huiselijk-lief-gezellig geworden was. Want vroeger was 't wel gebeurd dat zij *te* veel was uitgegaan. Comedies, bals, concerten en diners, 't was elken avond wàt geweest. Maar dàt was grootendeels zijn eigen schuld. Toen hij genoeg had van 't onrustig vrijgezellen leven, naar wat huiselijkheid gesmacht had, en zich een mooi jong vrouwtje koos, toèn had hij zijn geluk en trots wat meer verborgen moeten houden, in plaats van haar juist in die kringen rond-te-leiden die hij zelf wel veel en graag bezocht had, maar die hij toch niet zeer goed gekeurd had, omdat men er tè veel de uiterlijke schoonheid en praalzucht eerde. Toch vergaf hij zich zijn vreemde inconsequentie zeer gemakkelijk, omdat die het gevolg was van zijn breed-uitgezet gevoel van trots. Met zijn reeds grijze haren en bepaald prozaïsch leven zien, had hij een mooi lief vrouwtje weten te veroveren. Door iedereen werd zìj bewonderd en hìj benijd, en zulks had zijn slapende ijdelheid — van welk bestaan hij zich te voren nauw bewust was — zacht gestreeld.

En machinaal — nog steeds denkend aan dat vroegere vele uitgaan — bindt hij verward-verspreid liggende papieren en geschriften tot een pak bijeen: er moest wat plaats worden gemaakt voor al zijn eigen zaken. Zoo ging hem 't eene-na-'t-andere voorzichtig door de vingers, nimmer ook maar flauwen moed bezittend om door háár gebruikte voorwerpen of klein-beschreven blaadjes te vernietigen of te verscheuren. En als de nu gewonnen ruimte hem nog niet voldoende blijkt, dan opent hij de hard-gesloten lade onder het bureau. Even zuchtend overziet hij de keurig-net gebonden pakjes die in korte dikke stapels rustig naast elkaar zijn ingeslapen. Klaarblijkelijk bewaarde zij dus hier al haar oud-en-lief herinneren aan haar jeugd en aan haar vroeg-gestorven ouders. Goede, eenig-lieve vrouw! *Zijn* pakje minnebrieven, lagen die hier ook te droomen?... Zij waren niet heel lang verloofd geweest en hadden toen elkaar nog al geschreven. Wat had hij met háár brieven sinds gedaan?...

Bij deze vraag gevoelt hij iets als nieuwe pijn in zijn wond binnenste. Van al zijn rijkdom bestond nog slechts een klein gedeelte, en dit werd niet op zulk een lieve trouwe wijze bewaard. De minnebrieven gelijken allen op elkaar, zij hadden toen voor hem zoo héél veel waarde niet gehad. Maar nu, speet 't hem wel innig, innig diep, dat hij ze allen niet bewaard had.

Met in elkaar geslagen handen blijft hij soezig-droomerig voor zich uitzien, de witte pakjes streelend. Alles, alles komt hem weer te binnen, van 't begin af hunner kennismaking tot den trouwdag toe.

't Is of hij zachte, bleeke tinten ziet opgaan uit al hetgeen hij vóór zich ziet, tinten, die zich samensmelten met weeke, zoete geuren, en zich weer scheppen tot nieuw-ontluikende bloemenknoppen... En dan — o, dat àlles overtreffend gelukkig-makend denken een kind te zullen hebben, een jongen — want dàt had 't moeten zijn — een heerlijk-flink-gezonden jongen, waarop hij trotsch had kunnen zijn en die hij later in de zaken had genomen... God! God!

En met een korten doffen snik staat hij al waggelende op, zich stootend tegen 't bureau, zoodat de kleine ornamenten, huiverend als van angst, op-zijde tuimelen, en de lang-ver-uitgetrokken laâ met al haar inhoud schreiend op den grond ploft.

Maar 't laat hem onverschillig. Het klare weten dat alles nu voorbij is, dat hij nu al zijn wenschen kan zien sterven, als uitgerukte planten kan zien verwelken, geeft zulk een diepe pijn, dat 't hem wordt, als sneed men een trillend-weeke plek wèg uit zijn hart. Met loomen, zwaren stap keert hij terug naar de verlaten plaats. Al die verward-dooréén-liggende papieren konden zóó niet blijven.

En langzaam, moe, als voelt hij lood in al de ledematen, draait hij het licht hoog-op en knielt zwaar-neer voor al dat wit gepak.

Droomend, en als nauw bewust van zijn nieuw bezig-zijn, stapelt hij weer alles op elkaar, en eindelijk, als hij meent niets meer te vinden, valt eerst zijn oog op een klein zwart boek. Hij neemt het in de hand en wil 't er tusschen-schuiven, maar, daar dit niet gaat, legt hij 't terug op tafel, en ziet dat 't boek gesloten is. Langzaam herkent hij dan het ouden zilveren bijbelslot, dat van zijn moeder eens afkomstig was en dat hij later aan Suzanne gaf. 't Is vast gesloten, maar door wringen aan de knip is 't gemakkelijk weer te openen. Hij beproeft 't, en na èven, springt 't met een kort getik terug. Toch aarzelt hij het verder nog te openen. Hij twijfelt haast geen oogenblik of 't is een boek voor denken en gepeinzen, een soort klein biechtgeschrift, dat trouw-geduldig al de indrukken van hart en geest in zich heeft opgenomen, en al het ideaal verwachten van leven en van toekomst... En wèlk een toekomst! Zilver-witte droomen, eer Noodlot zwarte lijnen daardoor trok... Zijn vingers trillen koud bij dit gedenken. 't Geeft een nieuwe pijn aan de over-volle smart, als werd een bijtend vocht gegoten over de open wond.

Ach, hij, armzalige egoïst, had steeds aan eigen leed, aan zijn gebroken ik-heid, aan zijn verwoest geluk gedacht. Aan alles, alles toch wat zìj moest geven en verlaten en verliezen, had hij *niet* gedacht. En uit zijn oogen vallen tranen, een-voor een, als om vergeving vragend, op het sombere boek.

Toch knipt hij 't harde slot weer dicht en legt het voor zich neer.

Nu niet, nu niet! Misschien wel later!

Maar telkens toch strekt hij begeerig er de hand naar uit. Hij kan niet laten 't boek te streelen en 't vastgeklemd te houden tusschen zijn verkleumde vingers. Waarom eerst later?

Nù, ja nù, wil hij, en heeft hij wreeden moed al haar gedood geluk te stapelen op zijn eigen weê. Mèt haar wil hij jubelen, en met haar wil hij schreien....

Eerbiedig-teeder opent hij het zwarte boek.

De eerste bladen schijnen ruw en haastig uitgescheurd. De binnenkant vertoont een fijn-beschreven strook papier.

Op 't andere leest hij 't volgende:

5 *Maart.* Ik ben bang dat 't een onzinnig idee van me was om, niettegenstaande alle geldige bezwaren van Henk, toch naar het bal te zijn gegaan. Na de tweede wals voelde ik me reeds loom en mat. Maar ik wilde 't niemand toonen en allerminst wel Henk, wiens lief-bezorgden blik ik menigmaal op mij zag rusten. Vroeg ik hem om naar huis te gaan, dan zou hij zijn opvatting over 't drukke leven, dat we sinds ons huwelijk voeren, volkomen gerechtvaardigd vinden, en het mij voor 't vervolg moeielijker maken om mijn zin te krijgen. Want dáárop komt 't toch meestal neer.... Ik jaag dergelijke

Dáár een weggevluchte illusie terug te vinden!....

verstrooiingen zóó ijverig na, alsof ik een verdwenen, voortvluchtige illusie moet trachten wéér te vinden... Bittere ironie! De waarheid is dat ik mijzelf er tracht te ontvlieden. Dáár is men niet aan-zich zelf overgelaten. Dáár lacht en schertst en spot men alles weg — met hoeveel pijn zoo menigmaal! Dáár wordt waarheid en ernst alleen op waarde geschat wanneer zij licht en luchtig-doorschijnend is. Alles schijn en schuim, in woorden als in gedachten. Een schitterend vuurwerk van bont-kleurige vonken dat men er voor elkaar afsteekt alleen om zichzelf en anderen te verblinden.... Dáár een weggevluchte illusie terug te vinden!... 't Gaat daarmede als met een sneeuwvlok: eenmaal van uit haar reine hoogte naar beneden getuimeld, is haar reinheid reddeloos verloren en moet zij in een poel van slijk en modder verdwijnen..

7 *Maart.* Ik voel me nog altijd moe, afgemat, dood-zwaar-moe. En bijna voor de heele week was er nog 't een en ander bestemd! Maar Henk is nu onverbiddelijk geworden. Hij beweert eenstemmig met Jeanne dat mijn rusteloos verlangen en behagen scheppen in uitgaan, eindigen zou met een ongezonde gewoonte te worden. Daarbij kan hij zich deze week niet voor elken avond vrij-maken, daar op 't kantoor reeds wat achterstallig werk is, dat *ik* eigenlijk op mijn geweten heb... Voortaan dus lange, eenzame dagen en avonden zonder vooruitzicht op genoegzame afleiding! Henk werkt veel en graag en wordt daarbij 't liefst niet gestoord. Toch moet de deur, die onze beide vertrekken van elkander scheidt, open blijven staan om hem en mij zoodoende de illusie te geven dat we niet alleen zijn....!

Het goede trouwe beest!

's Avonds komt Jeanne dikwijls bij me, nu ze niet meer met de kinderen uitwandelen gaat, en zich voor de menschen wat schuilhoudt. Over een maand zal 't daar groote vreugde zijn in huis! Alles is reeds klaar voor de welkome ontvangst der kleine....

En Herman vèr van haar — op zee!....

9 *Maart.* Henk lacht mij hartelijk uit om mijn gehechtheid aan Hector, vooral nu die wat overdreven schijnt door mijn verpleging. Maar hij is sinds dagen zóó stil, hij blijft zóó roerloos voor mijn voeten in-elkaar-gedoken liggen, dat ik vrees er iets aan scheelt. Het goede, trouwe beest! Henk heeft geen vaag vermoeden met hoeveel herinneringen ik aan hem gehecht ben, en welk stuk levenslijden hij mij altijd weer te binnen brengt... Max's laatste geschenk... Eenige weken later was alles uit tusschen ons, voorbij... Menschenhanden hebben 't gedaan. Uitgerukt en weggegooid hebben zij 't....

22 *Maart.* Ik dacht wel dat ik ziek zou worden. 't Kon niet langer uitblijven, dat voelde ik. Maar 't is van weinig beteekenis geweest: wat hard-

nekkige koortsen, die mijne krachten afnamen en mij te bed hielden.

Henk heeft mij opgepast met een niet-te-beschrijven geduld en toewijding. Hij was nooit langer dan een enkel uur uit de ziekenkamer te verwijderen, zulk een angst had hij dat mij juist in zijne afwezigheid iets zou kunnen overkomen... Die groote liefde maakt mij soms zoo bang. 't Is alsof ik 't vóór mij zie staan als een zwaar vierkant stuk, dat eer verpletteren zou, dan zich uit den weg te laten schuiven... Gisteren avond, toen ik op eens in een zenuwachtige bui, zonder reden, begon te schreien en te snikken, alsof mij bij het oude nog een nieuw groot leed was toegevoegd, werd hij geheel van streek en zag ik duidelijk aan zijn angst dat hij bevreesd was dat mij nieuwe koortsen naar het hoofd waren gestegen... Tot dusver heeft hij mij nog nooit zien schreien... Tranen, — dat komt niet goed overeen met de benijde positie van de rijke Mevrouw van Leuven! Mijn dood zou hem krankzinnig kunnen maken, beweerde hij. God! Henk krankzinnig om *mij*!.. Dat zou gelijk staan met het feit dat een warmbloedig toeschouwer zich om den tooneeldood eener geliefde actrice zelf van kant ging maken... Want in Henk's leven vervul ik niet veel meer dan de rol eener aangebedene actrice, die zich laat vereeren, bewierooken, behangen met goud en edelsteen... Ach, wat is er toch van mij geworden sinds Max de dikwijls zóó tegenstrijdige neigingen in mijn diep-diep binnenste niet meer kan opkweeken of uitrukken! Ik voel me altijd als door een triestig grauw omgeven, als drong de zon nooit meer door op het plekje grond waar mijn bestaan is overgeplant. Alles stuit op mij af; niets dringt goed-diep in mij door. Henk's liefde is voor mij een mooi massief kostbaar voorwerp... maar och, 't laat me zoo koud, zoo koud!...

O, dat zalig-rustige gevoel wanneer ik heel alleen ben, zoo heel-mij-zelf-alleen! Ik druk mijn moewe hoofd dan diep in zachte kussens en denk de werkelijkheid ver-weg van hier. Kleine dagelijksche vervelingen zie ik verbleeken, alsof zij nooit hadden bestaan. Vergeten is de moeielijk doorgemaakte dag, vergeten is de band die mij verbindt, vergeten het niet uit-tewisschen feit dat ik Henk's vrouw ben... Iets fluweelig-liefelijks voel ik dan in-mij komen, iets streelend-kozends langs mij gaan, als werd ik, levend-doode, gehuld in een ondoordringbaar-wit gewolk en vèr, vèr-weg-gedragen, terug, naar het verleden. Dààr gekomen, voel ik mij zacht ontwaken in een lief, groot lief land vol oude droomen en gedachten. Niet geloovend mijn eigen oogen, zie ik langzaam om-mij-heen, en vind ze àllen, àllen weer... Een-voor-een zie ik ze wuivend tot mij komen, in herkenning innig, innig-blij! En uit al mijn denken, hun gewijd, zie ik vroolijk-rood-getinte bloemen rijzen uit den grond: òm mij, vóór mij, àchter mij — overal zie ik ze knikkend lachend luiken en mij roepen: Pluk me!... Neem me!... Dan pluk ik ze àllen af, en tooi daarmee mijn lieve doode beelden op, droomend dat ze weer levend worden onder mijn getooi...

26 *Maart*. Henk moest vandaag naar Amsterdam en heeft Jeanne verzocht mij gezelschap te komen houden. Hij laat mij zoo min mogelijk meer alleen. Waarom?... Mijn liefste Jeanne is mij altijd hartelijk welkom, maar na mijne

ziekte is 't weinigje opgewektheid, dat door 't aanhoudend uitgaan als een helder-vlammend lichtje van-zelf brandde, haast heel-en-al verdwenen. En tegenover Jeanne moet ik, om geen achterdocht te wekken, méér schijnen dan ik ben, en véél meer onwaardig comedie spelen dan mij lief is!..

Van-morgen nog, vóór Henk heenging, kwam hij naar mij toe, nam mij in zijn groote armen, en, met iets als angst in zijn stem: zeg, kindje, is 't nog niet heelemaal in orde? Me dunkt, je bent nog zoo stil! En dan, half fluisterend weer 't oude: Je hebt toch heusch wel àlles wat je wilt? Je bent toch wel gelukkig...?

We zagen elkander lachend aan, ofschoon 't hart mij klopte tot in de keel...

Dacht je heusch van niet? vroeg ik heel zacht.

Hij keek mij lang en innig aan met zijn trouwe grijs-blauwe oogen... Toen was 't op eens, alsof ik door dien glans van trouw heen, heel vèr, diep in zijn blik, iets sprakeloos verwijtends las, gehuld als in een waas van weemoed...

Ik kon dien blik niet lang weerstaan, schuilde mijn hoofd weg aan zijn borst.

Natuurlijk, natuurlijk Henk! Je bent zóó goed!

En Henk, gerustgesteld, ging stralend heen...

Zoo jok ik telkens en telkens op nieuw en zie ik de muur al hooger en hooger zich optrekken tusschen hem en mij. Waarom kan ik mij niet verzoenen met mijn leven?

Soms heb ik een niet in-te houden verlangen hem alles te zeggen, alles te biechten, hem mij te laten zien zooals ik wèrkelijk ben, ontdaan van dat glanzende licht dat alleen zijn liefde mij om het hoofd tooit, hem te smeeken mij mijn duurverkochte vrijheid weer te-geven, hem mijn schuld te zeggen dat ik mijn krachten overschat heb, dat ik hem niet zóó innig kan liefhebben als hij dat verlangt... en dat ik de wanhopige smart die telkens, en telkens-weer in mijn ziel komt weenen, nièt onderdrukken, nièt verjagen kan...

Tot zulk een wreedheid voel ik mij soms in staat!

5 *April.* Ik zat nog te soezen toen Jeanne binnentrad, en een breede stroom gezonde frissche vroolijkheid met zich medebracht. Alleen daardoor gevoelde ik mij reeds heerlijk kalm. Op haar opgewekt gezicht staat het volbloeiende geluk zóó duidelijk te lezen, dat het reeds een genot op zich zelf is haar aan te zien, en een tweede genot haar te kennen en lieftehebben. Ik kon mijn oogen niet van haar afhouden. Telkens en telkens moest ik haar stralend gelaat weer aanzien. Welk een gaping bestaat er tusschen háár leven en het mìjne, tusschen háár groot-helderlichtend geluk en mijn stil-weenende smart... Iets pijnlijk-knagends voel ik in mijn diep-binnen, wanneer ik bedenk dat Henk juist hùn zonnig-blij intérieurtje altijd als iets hoog idealisch beschouwde. In *hun* midden leerde hij mij als Jeanne's vriendin kennen, dáár schikte hij mij op met Jeanne's goede eigenschappen, en dáár vroeg hij mij om hem die groote illusie tot werkelijkheid te maken... God, hoe heb ik toch ooit, niettegenstaande alles, jà *kunnen* zeggen! Was toen 't besef dan in mij gestorven dat ik méér beloofde dan ik ooit geven kon? Wanneer 't

dood was op dàt oogenblik, waarom is 't dan niet dood in mij gebleven, waarom moest het weer ontwaken?...

En Jeanne, die alles van mijn leven afwist, heeft met den heiligsten ernst mijn hardnekkig weigeren als iets absurds kunnen bestrijden! Met diepe overtuiging van goed-te-handelen heeft zij zonder mededoogen het monument van mijn mooie liefde stukgeslagen, verbrijzeld, verbrokkeld als iets dat niet blijvend kon bestaan... Het baatte niet, of ik er de armen radeloos beschermend om-heen sloeg. Dag en nacht werkte zij voort aan haar vernielingswerk en met gelijkmatig volhouden liet zij de hamerslagen vallen tot de stukken in splinters om mij heen vlogen... Zonder ouders, zonder fortuin, met dertig levensjaren — moest men dan niet het verstand tot een scherp wapen slijpen? Want waarom anders, zweeg hij zoo maanden lang, wanneer hij zelf de toekomst niet duister inzag?

Daarbij een aanzoek als dat van den hooggeachten bankier Hendrik van Leuven....! En in de weegschaal, waarin 't aardsch geluk wordt afgewogen, werden rijkdom, naam en positie geplaatst tegenover vage meisjesidealen en een wellicht reeds wankelende groote liefde... Want Max, Max, zoo leerde men mij aan je twijfelen...

En in plompe zwaarte helde de schaal over...

Terwijl dit denken met horten en stooten in mijn ziel opdeinde, hoorde ik Jeanne's lief-blijde stem vertellen van Herman's laatsten brief uit 't Oosten, van de vlugheid harer beide kinderen, van haar te verwachten schat, van haar innigst, innigst-gelukkig-zijn...

En 't was als voerde zij mij, geblinddoekt, langs frischgroene, openzonnige velden en weiden...

Zou Henk wel eens vergelijkingen hebben gemaakt? En Jeanne en Herman? Zouden zij ook....? Toch zullen zij nooit kunnen vermoeden wat er in mij omgaat, Goddank! Ik weet mijn lief leed zóó diep te begraven, dat niemand het heimelijk leven en voortwoekeren daarvan raden of volgen kan.

Wanneer de zon over het kabbelend watervlak haar speelsche zonnestralen laat glijden, dan schijnt alles goud en glanzend. Denkt er iemand aan den donkeren modderachtigen bodem?

16 *April.* Er is iets in Hector's trouwen diepen blik dat mij aan Henk doet denken: datzelfde vragende, soms onverklaarbaar verwijtende... En dan voel ik dat telkens op-zij-geschoven verlangen, om Henk alles te zeggen, weer bruischend in mij opkomen. Maar waartoe?... Hij zou mij zwak en slecht zien en mijn leed toch niet begrijpen... Zijn gezonde, krachtige natuur kan zich geen rekenschap geven van immer-pijnende smarten... Gelukkig Henk, gelukkig dat je deze overgevoeligheid mist, en in volkomen onbewustheid daarvan leven kunt! Neen, neen, dat wreede zeggen van mijn liefde voor een ander, zal mij nóóit over de lippen komen. Je moogt nooit weten dat zij in mij bestaat Henk... nóóit, nóóit!

23 *April.* Jeanne heeft een meisje! Een engelachtig kind met donkerblonde lokjes en kleine fijne trekjes! De gelukkige, benijdbare moeder! Onbeschrijflijk-

groot moet haar gevoel van geluk zijn — als een zee-wijdte van niets dan zon, overal zon — —

En Henk! Ik zag hem nooit in zóó zacht en teeder-weeke verrukking! Die groote breed geschouderde figuur bukte en kromde zich telkens over het diep-sluimerende wichtje heen, als in afwachting van een ontwakende herkenning. En Jeanne sloeg hem vol trots gade, wees hem mij stralend van ingehouden genot aan, er fluisterend vermanend bijvoegend, dat ik nù toch lang genoeg gewacht had...

26 *April.* Dat engelachtig kinderkopje, en Henk, innig, groot-gelukkig daarover heengebogen — 't laat mij niet met rust en telkens zie ik 't weer. Een kind!... God, zou dàt mij genezing aanbrengen? Zou, door het bezit van een kind, mijn diep-begraven leed verstikt kunnen worden? Gedood... Zou het mijn blind-zijn voor een mogelijk toekomstig geluk, kunnen genezen in helderziendheid?...

Henk's geluk zou het blij vergrooten en volmaken. Ons kind zou àlles zijn, àlles omvatten, àlles vereffenen en misschien... in zijn onschuldige omarming het slechte in mij dooden en uitwisschen...

2 *Mei.* Zou het steeds meer en meer licht uitstralend visioen van een kind te bezitten ooit de kracht hebben om als een scherpe naald door mijn herinneringen heen-te-boren, en ze allen weg-te dringen in de schaduw van dat licht...? Vèr, vèr-weg, opdat ze verkleuren en zwijgen en sterven...? Telkens wanneer ik ontwaak, voel ik een vage smart woelen in mijn borst, als een zacht-weenend berouw over het geluk dat ik droomend weervond in mijn lief oud verledenland...

19 *Mei.* Alles vermoeit me, en ik voel me niet sterker worden. De dokter heeft de striktste rust voorgeschreven en Henk, schijnbaar bang voor een niet-opvolgen van dokter's raad, en een aanstaande hervatting van mijn druk woelig uitgaan, heeft een groot buiten gehuurd, geheel buiten de stad, een goed half uur rijdens van hier. Hij vertelt wonderen van de mooie bezitting die door sterfgeval vrij is gekomen, en alles in zich vereenigt, bosch en weiland. Jeanne komt ook in onze buurt, waar nog iets liefs en landelijks voor haar te krijgen is. Ach, dat is een heerlijk vooruitzicht! En Baby altoos in ons midden!...

24 *Mei.* Henk heeft het voorschrift van den dokter zóó woordelijk opgenomen, dat ik mij letterlijks in *niets* mag mengen, en nu reeds van een onbegrensde rust genieten moet. Ik smachtte zóó naar een flink bezig-zijn, dat heerlijke afleiding zou zijn voor mijn woelige gedachten... En nu dit niets-doen! Als Henk eens wist welk geneesmiddel hij mij onthield! Deze rust kan alleen hen goed doen die geen rustelooze onvoldane begeerten met zich omdragen, verlangens, die altijd als één hoog-klinkend lied al de andere stemmen overzingen... Om niet met de handen in den schoot te zitten houd ik mij met allerlei voor Baby bezig. Alles overtollig natuurlijk, daar 't kind meer dan 't noodige bezit, maar toch — dat doet mij den geheelen dag aan 't kind denken....

26 *Mei.* Wanneer ik uitga, dan is 't om nergens anders heen te gaan dan

naar Jeanne, en zelfs voor dat kleine eind moet het coupetje voorkomen. Blij als een kind breng ik dan mede hetgeen ik afgewerkt heb, en als Baby wakker is mag ik haar dadelijk mijn sokjes en kousjes om de voetjes wikkelen ... Jeanne laat mij stil begaan en ziet mij innig-gelukkig aan, met een lachende trek van bevredigde voldoening op het lief gelaat. Ik ben overtuigd dat zij in 't diepste van haar ziel de band zegent die zij heeft helpen toeknoopen ... Wij spreken haast over niets anders dan over Baby of over Herman, of Henk, dus altijd, altijd over 't geluk ... En niettegenstaande mijn oplettend toeluisteren en volmondig toestemmen, niettegenstaande mijne heilige voornemens en strenge beloften, dwaalt mijn denken telkens weer terug naar lang vervlogen illusies, die ik als doorzichtige rookwolken langzaam en moe omhoog zie stijgen ... En in plaats van Henk zie ik dan Max, Max met zijn flinke regelmatige trekken, en zijn donkere, zielvolle oogen vol energie en wilskracht ... Hij *moest*, hij *zou* er komen, de artiest-schilder die zich een nieuwen eigen weg wilde banen in de kunst ... Met ijzere oprechte volharding was *alles* te bereiken, wanneer *ik* hem slechts trouw beloofde en wilde wachten, wachten ... Wat was er nu van hem geworden? ...

Waarom, waarom schreef hij zoo zelden? ...

Jeanne moest mij tweemaal 't zelfde vragen, zoo weg was weer mijn denken ...

Ach, naar buiten, naar buiten! Die sehnsucht wordt hoe langer hoe grooter.

Nog tien dagen.

9 *Juni.* Eindelijk! Eindelijk! Goddank!

Deze verrukkelijke omgeving! Deze heerlijke natuur! Reeds de eerste dag, toen Henk, als zelfvoldaan gastheer, mij in de keurige en volmaakt op-orde-zijnde-vertrekken rondleidde, telkens vragend of ik niet tevreden, en of voor comfort nu wel iets vergeten of verzuimd was, gluurde ik onophoudelijk naar buiten, en kon haast geen onverdeelde aandacht meer schenken aan 't geen binnenshuis was bijeengebracht ... Door de wijd-opengeslagen vensterdeuren zag ik perken en lanen, en verder-op, hoog-geboomte ... Dáár, o dáár, heb ik naar verlangd! En Henk op het mooi ver uitzicht wijzend: Is dat óók alles van ons, Henk? Ja zeker, daar loopt een uitgestrektheid boschgrond achter het aangelegde gedeelte — en dáár, links-af, komt men op een stuk weiland! In verrukkende blijdschap sloeg ik mijn armen dankbaar om zijn hals. Wat héérlijk, héérlijk, Henk! En ik vloog als een uitgelaten schoolkind, door Hector luidblaffend gevolgd, de lanen door ...

Mij omkeerend zag ik Henk, lachend wuiven, blij-gestemd door mijn in lang niet bijgewoonde vroolijkheid. Onvermoeid liep ik steeds door, al dat mooie, verrassend-nieuwe bewonderende, den weg zoekend naar het lommerrijke bosch, waar ik mij voornam heele dagen met Baby door te brengen ...

Eindelijk vonden we het goede pad, en langzaam stappend, de warme gekruide boschgeur met volle teugen inademend, liepen we voort, tot we bij een koepelvormig, met glas afgesloten kamer bleven stilstaan. Een kleine vijver met stille waterplanten begroeid, lag rustig te droomen onder de koele schaduw van breedgetakte eiken.

Door Hector, luid blaffend gevolgd.

Telkens en telkens zag ik om mij heen. Deze stilte, deze onverstoorbare kalmte! . . .

Alles scheen, als in een omarming van vrede en harmonie, glimlachend mij aan-te zien en mij, rusteloos, ongedurig stadsmensch, vriendelijk te vragen wat ik in hun eentonig-rustig midden wel kwam zoeken? . . . . Groote lichte plekken zon gleden door de takken op den grond en teekenden grillige bewegelijke figuren, terwijl een zacht windje over de boomen-heen suizelde en de jong ontloken blâren licht deed trillen . . .

Ik zag ons leven en ons zijn in de drukke stad als door een dicht ondoorzienbaar gaas versluierd, als iets dat heel vèr achter mij lag, vreemd en onherkenbaar, terwijl in de nog vormelooze gedachten die ik voor-mij uit zag nevelen, iets doorzichtig-fijns was, iets helder klaars, iets dat mij veerkrachtig maakte en blij deed glimlachen . . . Ik weet niet wat het was, maar een nooit gekende vage gewaarwording van begrepen-worden, van gevondenhebben, voelde ik, zacht in-mij-opkomend, zich meer en meer vergrooten, als de steeds breeder wordende kring op een watervlak, na een harde steenworp . . . .

Plotseling schrikte mij een ruwe stoot aan de ellebogen. 't Was Hector die, van mijn schuw stil-zijn niets begrijpende, wild tegen mij was aangesprongen om mij zijn tegenwoordigheid weer in herinnering te brengen . . .

12 *Juni.* Henk's goedheid is werkelijk een onvolprezen karaktertrek en met gewetenswroeging klaag ik mij van ondankbaarheid aan. Merkte ik dan nooit op, welk een breede lichtschijn deze nobele eigenschap op zijn geheele wezen deed vallen? En zag ik nooit hoe dit licht hem omstraalt, alles bedekkend wat gewoon en alledaagsch is? . . . Met vrouwelijke teederheid leest hij mij de kleinste wenschen uit de oogen, nog vóór ik ze heb uitgesproken. En niet alleen tegenover mij, maar tegenover een ieder toont hij zich onzelfzuchtig en hulpvaardig. Waarom duw ik een benijdbare werkelijkheid zóó onverschillig van mij weg? En wáárom, wáárom blijf ik zoo hardnekkig mij vastklampen aan herinneringen van een verloren levensgeluk? . . .

13 *Juni.* Ik ontwaakte van morgen met een onbedwingbaar verlangen naar een piano, en zoover ik mij herinneren kon, had ik er nog geen in huis gezien.

Op mijn muzikaal talent was Max zoo trotsch en zijn meest-innig genieten daarvan was voornamelijk op de avonden wanneer ik in tante Louise's salon mocht spelen, spelen voor hem alleen . . . Henk heeft een onnoembaar kleine belangstelling voor pianospel of muziek in 't algemeen, en daardoor ging ook bij mij de ambitie hard achteruit. Ik speelde eerst menigmaal op soirées, later minder, verontschuldigde mij toen altijd en eindelijk sloot ik de piano voor mijzelf dicht . . .

Maar de behoefte die gisteren nog klein en onmerkbaar was, wordt met het uur grooter en sterker. Ik tril van verlangen mijn vingers over de toetsen te laten gaan en mijn lang-bedwongen gevoel te uiten, te laten spreken, te laten schreien . . .

In deze heerlijk-rustig-vredige natuur vind ik iets van mijzelf weer zooals ik vroeger was, vroeger . . .

Hier vind ik iets wéér dat ik reeds weg, reeds dood waande: een klein schuw-opkomend sprankje vertrouwen voor het leven dat mij als Henk's vrouw en aan Henk's zijde nog te wachten staat. Het leven, in al zijn vollen rijken weedom, laat zich tòch niet wegdroomen. Het stelt aan ieder mensch zijn koude eischen waaraan moet worden voldaan.

Daarom wil ik strijden, ernstig strijden, om mijn snikkend klagen tot zwijgen te brengen, ter wille van Henk's blijvend geluk.

Mijn leven zal dan een tevreden-eentonig bestaan worden. Dag aan dag, week aan week hetzelfde.

Geen strijd, geen smart, geen berouw.

Zóó zal mijn levensavond komen en mij mijn geheele bestaan doen zien als één groote, kalme helderheid, vol stille rust.

16 *Juni.* Gisteren avond reeds werd het zoo warm-verlangde instrument geplaatst. Ach, ik was zóó blij, zóó blij, alsof ik thuis niet maanden-lang een kostbaren Bechtstein ongeopend had gelaten. En om het verzuim goed-te-maken, dat Henk geducht hinderde, werd er een heele stapel muziek bij-bezorgd! Die goede Henk!

De hartelijk-welgemeende bedoeling stel ik hoog op prijs — maar kan mij weinig verzoenen met den muzikalen smaak des zenders. 't Was dan ook, zonder eenige omschijving van hetgeen verlangd werd, een moeielijk geval.

Henk vroeg mij toen dadelijk om wat te spelen.... Dàt speet mij. De eerste maal had ik alleen willen zijn, alleen met mijn langzaam weer-op-helderende emoties en sensaties... Al tastende en zoekende en immer-zoekende, zou ik ze hebben wéérgevonden, wéérherkend en in mij opgenomen als zacht-blijde naklanken van lang-verzwegen melodieën...

Maar ik mocht Henk's verzoek niet weigeren. En ik liet hem kiezen uit den nieuwen bundel, en speelde, speelde, droomend dat ik vèr weg was en dat een ander speelde in mijn plaats...

22 *Juni.* 's Morgens vroeg maken Henk, Hector en ik trouw onze wandelingen te samen, eerst door ons landgoed en vervolgens op den breeden lommerrijken boschweg. In de eerste dagen kostte het mij moeite reeds zoo vroeg den dag te beginnen, maar toen ik merkte dat mijn aarzeling Henk een teleurstelling was, liet ik mij dadelijk overhalen en den volgenden morgen was ik op tijd klaar.

Nu ben ik er hem dankbaar voor, want niets werkt zoo versterkend op mijn geest dan juist die frissche heerlijke morgentochten. 't Is of het krachtig gouden licht tot diep in mijn hersens heenboort, zoo doorzichtig-klaar voel ik het worden in mijn dikwijls nog zoo omsluierd brein. Soms zijn er oogenblikken waarin ik met kalmte kan terugdenken op hetgeen er eens gebeurd is in mijn leven. De zwarte vlek, die zich op het diepe blauw van mijn levenshemel al meer en meer uitbreidde, en het licht dreigend verduisterde, zie ik nu, als 't ware wegduikende, achter een speelsch gestoei van opgolvende witte wolkjes...

Maar alsof 't mij niet aanging, zie ik verstrooid toe op het dartel spel, zonder emotie en zonder zielepijn.

25 *Juni.* Jeanne en haar lievelingen zijn gekomen! Dat was een ware feest-

dag, want niettegenstaande de korte afstand, hadden wij elkaar niet meer gezien. We sierden de woning op met planten en bloemen om het er bij hun binnentreden recht kwistig-vroolijk te doen uitzien. Felix en Louise straalden van genot bij 't denkbeeld zoo'n lange vacantie buiten te mogen doorbrengen. Die goede kinderen! Hun plezier en genot mede aan te-zien en in-te-leven maakt op zich zelf reeds gezond en blij-te-moe. En Baby! Dit engelachtig kind, dit rein, rein wit ontluikend knopje!... God! God! Wat een onafzienbare rijkdom van geluk, een kind te bezitten! En Moeder!... Moeder te mogen heeten! Welk een wijding aan het Vrouw-zijn! Enkel bij de gedachte aan dit voorrecht trilt en schokt het in mijn binnenste alsof er zich iets opent in mijn hart, wijd–breed, vol zelfbewusten trots en zaliglachend geluk... Moeder te zijn! 't Is het grootste, schoonste, God-meest-gelijkende...

O! ik *smeek*! Ik *smeek* er om....!

18 *Juli*. Een heerlijk blijde rust is over mij gekomen.

Alles in mij is wit, blank, zilverglanzend. Uren rijgen zich aan uren en schakelen zich tot dagen en weken...

En diep achter witte wolken heen, heeft zich mijn droeve somberheid verscholen, als een die blind werd door *te* veel licht... En Baby is het licht dat mij verblind! Dagelijks wanneer het weer het toelaat, zitten wij onafgebroken uren lang in de koepelkamer, dat tot een vertrekje voor Baby is ingericht. Van den vroegen morgen af begint ons samenzijn en 't is een gejuich en gejubel...

Ik zie mij zelf soms vreemd aan, zoo wonderlijk ben ik veranderd, zoo anders ben ik nu — —

En Henk? Zou hij iets kunnen volgen van mijn bonte reeks gewaarwordingen?... Zeer zeker niet, want nooit heeft hij iets zwart gevlekts vermoed in mijn bestaan... O, dat zwart! wanneer ik dááraan denk... neen, neen, om Godswil geen terugdenken! Achter mij is alles weg, verdwenen, verzwolgen door een zee vergetelheid... Baby...! Baby...!...

En wanneer ik het kind in mijn armen wiegend in slaap sus, dan zoekt mijn oog, gelukkig-lachend, Henk. Uit zijn blik tracht ik dan te lezen wat zijn diepst-innigst verborgenste gedachten zijn, en of het aanzien van mijn geleende moedervreugd in hèm geen heimelijk groeiende verlangens doet ontwaken?... Zeg Henk?...

Maar zijn trouwe blik kent slechts één taal: die van afgodische vereering en onbegrensde liefde.

2 *Aug*. 't Was gisteren Henk's verjaardag.

Ik lag uitgestrekt op de sofa voor het wijd-opengeslagen vensterraam, en om mij heen zag ik verzameld die mij 't liefste waren, Henk, Jeanne, Baby.

Mijn verjaarsgeschenk?...

Ik hield 't diep-en-stil verborgen onder aan mijn hart, waar 't zachtkens klopt en ademt, angstig-schuw....

Zijn hoop, *mijn* steun!

En in een visioen van goud-geel licht, zie ik een teedere witte bloem, waarvan de rondgebogen bladen zachtkens opengaan, en in de donzen kelk zie

ik een druppel schitteren, helder-zuiver, als van 't kostbaarste gesteen...

Ik sloot de oogen, verder droomend, en kon niet spreken...

Die groote zaligheid maakt mij zoo moe, zóó moe! . . . .

. . . .

18 *Aug.* Ik breid mijn armen wijd, wijd-uit, om het grenzenlooze, dat ik in mij voel, in sprakelooze taal te uiten, lucht-te-geven!

't Is zoo groot, zoo machtig, 't beklemt mij soms de borst, als was die zaligheid te veel, te veel! Mijn leven is zoo anders, zoo zonderling anders geworden. 't Is, als was het vroeger nacht, diep-duistere nacht, en nu — alsof het zacht begint te dagen in de verte... Ik vertrouw mijn oogen niet, en zie dan ginds, dan daar. In wakend-droomen zou ik willen wègijlen, terug, de duisternis te zoeken... zóó wordt mijn blik verblind door al dat gouden licht...

En wanneer ik het kind in mijn armen in slaap sus...

Maar dàn, wanneer ik *niets* dan licht zie, en altijd wéér dat mooie zuivere licht, dan wordt 't mij eerst klaar dat het de zon is, die 't geheimzinnig duister uit mijn ziel heeft weggevaagd, en dat die zon mijn kind is... mijn aangebeden kind!...

27 *Aug.* 't Is of mijn leven een heel eind ver is voortgeschoven naar een omgeving, waar niets als blanke zelf-voldane rust en vrede heerscht. 't Is alles louter licht en zonneschijn, alles klaar-doorzichtig. Men voegt en schikt en plooit zich naar mijn wenschen alsof één onvoldaanheid al dat licht zou kunnen doen verdwijnen... Ik word gehuldigd en geprezen als de rijke bezitster van het eenigst-hooge levensdoel, en Jeanne is reeds vol moederlijke zorgen en raadgevingen. Naast haar staat onafscheidelijk Henk, zich groot en breed gevoelend in zijn nieuw geluk. Zóó zag ik hem nog werkelijk nooit. Hij behandelt mij met een voorzichtigheid en behoedzaamheid alsof alles breekbaar aan mij is, alsof ik een gehypnotiseerde ben, die ieder oogenblik uit haar gedroomde

rust weer in de werkelijkheid terug kan vallen. Telkens ontmoet ik zijn bezorgden blik en hoor ik angstig vragen of ik mij sterk en wèl bevind?...

Physiek — nog niet geheel en al, maar moreel — ja zeker!

Toch zeg ik hem dit niet, begrijpend hoe dan zijn ongerustheid weer ontwaken zou. Maar voor mijzelf ben ik mij wel bewust, met diepe intense duidelijkheid, dat geen strijd hoe zwaar ook, mij ooit *te* zwaar zou vallen om het warmbegeerde doel te bereiken: een brave vrouw en moeder te worden! Ik voel mij als gewapend en gepantserd. Iets menschelijk-heiligs heb ik te volbrengen!

De toekomst, die ik mij vroeger altijd wegdroomde achter herinneringen van het verleden, zie ik nu zacht-rood zich kleurend, voor mij opengaan, opnevelend en ophelderend achter een bosch van zwart-donker-groen...

En tusschen de doorzichtig fijne wolken, zie ik niets als stralend-lachende babykopjes....

Mijn God! Wat wonderbaar geluk kan toch het leven geven!...

10 *Sept.* Nog ééne gedachte kwelt mij: het bestaan van Max's brieven.

Toen — toen, had ik geen moed ze hem terug te geven. Dat pakje schrift bevatte véél, alles, alles... Hij behield de mijne, ik de zijne...

Maar nu, nu is dat niet meer zoo.

Nu moet, wat ik ten doode heb gedoemd, mèt alles en in alles ook verdwijnen.

Over het wezen van mijn ongeboren kind mag geen ademtocht van een onklare gedachte glijden.

Geen zweem van vertrouwdheid met mijn vroeger leed mag het heimelijk in zich opnemen. Zuiver, krachtig, moet het innerlijk zijn dat hem draagt en voedt. Dàn alleen zal het groot-vol-rijke leven weer mij behooren, en mèt mij Henk, en hèm, ons aangebeden, afgesmeekt kind!

...Maar dit neerschrijven van mijn diepste, geheimste gevoelens?... Dit heimelijk kenbaar-maken van mijn stil-opdeinende emoties, verlangens en begeerten?... Is dit geen zonde?... Ik vréés, ik vrees van wèl!... Maar ik kàn 't mij niet ontzeggen!...

Voor niemand mag ik 't uitspreken, voor niemand, zelfs voor Jeanne niet... De zee mag klagend weenen en jubelend juichen, zooveel zij wil. Waarom niet ik? Mijn hart is aan de zee gelijk. Stemmen en zuchten, gejuich en geklaag hoor ik daarover-heen gaan met lachen en weenen — en ik moet luisteren, luisteren...

Nu is dit alles nog voor mij, geheel voor mij alleen. — Later, voor het vuur.

. . . .

. . . .

. . . .

25 *Sept.* Mijn God! Dat bang-gedempte, angstige gefluister... Wàt is er met mij gebeurd?... Toen ik gisteren uit een drukkend-droomloozen slaap ontwaakte, zag ik Henk en den grijzen dokter voor mijn bed staan, beiden met strak-ernstig gelaat... Zij knikten mij vriendelijk-blij toe, maar hun lach had tòch niets blijs... Om de mondhoeken bleef de ernst vast-geplooid...

Toen bonste in mijn borst iets luids, iets hards, en in mijn binnenste schreeuwde een stem 't uit dat er iets vreeselijks was gebeurd... *iets vrééselijks*...

Maar wàt...? Wàt...?

Wat is er Henk...? vroeg ik zacht bang, hem om vergiffenis-smeekend in de oogen ziende, terwijl de dokter even wegging.

...Is 't weer voorbij?... vroeg Henk terug, mij als een zwak-ziek kind liefkozend het gelaat betastend.

Liefje, je hebt ons zóó doen schrikken...

...Schrikken, Henk...?

En plotseling schokte er iets wakker in mijn ziel met akelig-pijnlijk drukkende duidelijkheid... Ik tastte naar mijn hoofd en stootte op een verband... Ach ja... gestruikeld... lispelde ik, zwak terugdenkend, en moe mijn oogen sluitend...

Heb je ergens pijn, mijn liefje? hoorde ik Henk nog dringend-angstig vragen...

Toen zonk mijn denken wèg in een diepte van zwaren mist en nevel.

. . . .

30 *Sept*.... Mijn God, die doodsbleek-vale trekken! Die starend donker-strenge blik... Ik wist niet wat ik zag... De gedaante kwam als uit het graf te voorschijn, zóó op-eens zag ik hem voor mij staan...

Ik was heel alleen met Hector in het bosch. Vèr achter mij hoorde ik een zacht gekraak van stappen, als van iemand die bedachtzaam en voorzichtig zijn weg moest kiezen. Plotseling werd 't stil... doodstil — en wèg rent Hector in een woeste dolle vaart...

Ik keek hem na...

In een wazig vèr verschiet, als in een droom, zag ik iets staan... een man... en naast hem Hector, huilend-blij, als in herkenning...

...God, die man...

Iets doodelijk-kils en zwaars voelde ik in-mij komen, verpletterend op mij drukken... toen voelde ik mij verdwijnen in een duister, duister land...

En toen ik de oogen eindelijk opsloeg, moe en mat — zag ik hèm voor mij staan, met bleekversmart gelaat...

Hij wilde spreken, mij wijzend op mijn hoofd — maar met mijn blik gebood ik hem te zwijgen.

...Wat wilt ge hier...? ...Wien zoekt ge hier? Ik... ik ken u niet... ge zijt mij vreemd... golfde het met benauwden adem uit mijn borst...

En toen, o God, dat ééne, ééne woord... Su... zan... ne...!

't Klonk fluisterend zacht, maar dof gebroken.

En in mijn ziel echode 't schokkend weer..., iets innig-heiligs scheurend, brekend, wondend...

Ik zag hem aan met kouden, dooden blik...

Toen ging ik hem voorbij...

. . . .

. . . .

Gelogen heb ik niet!

Ik ken hem nu niet meer, ik *wil* hem niet meer kennen en *mag* hem niet meer kennen... Niet waar, mijn kind? Ik kende hem niet meer, sinds làng

niet meer, dat heb ik hem gezegd... Sta niet zoo dreigend tusschen hem en mij! Ik ben sterk, als een ijzeren staaf onbuigbaar! Ik ben geharnast, en geketend met duizend fijne gouden banden. Mijn denken heeft al lang dat donkere huis vernietigd waarin alles lag bewaard wat mij éëns dierbaar was, en in

Toen ging ik hem voorbij.

de plaats daarvan, bouwde ik een ander huis, vol lichten glans en jubelend geflonker...

Toch was mij éëns die somberheid wèl lief, wel héél lang-liet... toen ik U niet had, mijn kind! Dat éëns! Wat làng geleen... Maar toèn, toen ik *U* kreeg, toen werd die groote droeve wereld als een stip zoo klein...

... Maar ik ben hier bang, kleinzielig-angstig-akelig-bang ... Die gedaante heeft mij zóó doen schrikken ... Telkens zie ik hem weer voor mij staan, over-mij-heen gebukt, het haar wègstrijkend van mijn voorhoofd, waar enkele druppels bloed helder roode lijnen trok ... En dan die stem, die oude welbekende stem ... Die naam, zoo duizendmaal gefluisterd in mijn oor met lieven, lieven klank van overgroot geluk ...

Ik kan hier niet langer blijven.

Ik heb Henk gesmeekt terug te gaan, naar huis. Ver weg van hier, vèr weg — vèr weg ...

3 *Oct.* Weer thuis! ... Weer thuis! O, mijn lief, nooit zóó lief gevonden thuis! Ik heradem hier!

Dat akelig-zware voel ik langzaam weggaan, verdwijnen in een grauw verschiet ... Goddank! Maar Henk ... ik vind hèm zoo stil, zoo weinig blij weer thuis te zijn! Ik durf hem haast niet aan-te-zien, zoo angstig bang voel ik dat hij mij volgt met elken stap. Mijn minste doen, mijn kleinste gang maakt hem bezorgd. Wat zou dat zijn? ... Ik ben wel héél moe en mat en slap na die verschijning in het bosch ... o, God die schrik, wanneer ik dááraan denk ... maar anders is er niets meer dat mij pijnt. Mijn wond is bijna al genezen en dan ... dan, zal 't ook weer vergeten zijn, niet waar mijn lieve kleine engel? Wanneer ik U niet had ...!

In mijn verbeelden klamp ik me aan dit teere, kleine wichtje vast, alsof 't een onomstootbare rotsteen was die, eens verschenen, niet makkelijk meer is weg te nemen ... Maar Henk? Waarom die overdreven angst? ...

19 *Oct.* Sinds gisteren voel ik me zoo vreemd, zoo anders, zoo bang ... Zoo groot-ziels-bang ...

Ik heb Henk zien schreien voor mijn bed ... en de dokter sprak mij toe met zachte fluisterende stem. Van wat sprak hij? ... Ik geloof van hoop, van moed ... en van veel rust, vooral veel ongestoorde, ongestoorde stille rust ... 't Is of ik mij iets voel ontglippen, iets heel fijn-teeders ... Mijn God! Zou 't mogelijk zijn ... Zou 't mógelijk, mógelijk kùnnen zijn ...? Is dan die schrik zóó onuitwischbaar? Is 't huis van vrede en van geluk dat ik mij bouwde in kristallen pracht, zóó broos? Is 't zóó doorzichtig dat het bonte leven van daarbuiten mijn gedachten nog altijd niet met rust kan laten? ... Laat 't niet in scherven breken voor mijn voeten — — o, doe dat niet mijn God! Doe dàt toch niet! ... Breek eer mijn nieuw verschenen wee, en ruk dàt uit met al zijn diepe stijve wortels ... Ontneem mij àlles wat ge wilt, maar doof dàt heldere licht niet uit ...

In diep gebed roep ik hem aan, mijn kind, en in 't diepste van mijn ziel smeek ik hem weenend om vergiffenis ... Maar 't is of ik hem niet meer zie ... ach, help mij, help mij kind, ga niet van mij ... geef mij mijn stille zachte rust terug, mijn zilverwit vertrouwen in groote, reine, goddelijke macht! ... Ik heb geen kracht tot strijden meer! ... Ik voel iets fijn-besnaards in-mij in-twéé gebroken en verbrijzeld ... Waar is uw zacht-onschuldig beeld? 't Is alles grauw en grijs wat voor mijn oog verrijst ... Zijt *gij* ook weggevlucht ...?

Mijn God! Red mij en red mijn kind!... Laat mij hem niet verliezen! Wij zijn zóó nauw aaneengesnoerd! Genees de wonde plek door bovenaardsch mysterie... ik wéét dat Gij dit kunt! Wie kan zoo wreed zijn een licht te doen verdwijnen dat heel een verder-leven moet verheerlijken?... Want... *indien* ik hem verloor... *indien*...! O, wees dan barmhartig in Uw lichtende rechtvaardigheid — en dood mij mèt-hem! Dood mij mèt-hem!... Ik smeek 't als een zegen van U af! Mijn vermoeid hart kàn zonder hem niet leven... het aardsch bestaan wordt een *te* zware last... Al mijn liefde voel ik machteloos worden als een stil-verstervend vuur, volkomen stil, dood-machteloos-stil... De bereiking van mijn hoog doel — zóó warm begeerd! — wordt effen-uitgewischt...

En 't vèr-verschoven leed zie ik weer langzaam voor mij rijzen... langzaam rijzen... hooger, hooger, tot 't groot en dreigend vóór mij staat... met grijze, weenend-droeve wolken de zonnig-mooie plekken dekkend van mijn huwelijksleven...

En het vergeten beeld van al mijn smart herneemt zijn vorige gedaante weer... en steekt zwart-grauwend af tegen den helverlichten achtergrond van vèrre,... vèrre droomen...

O God!... Scheur mij dit denken uit de ziel!...

. . . .

. . . .

. . . .

Niets verder.

Hier valt het boek van Leuven uit de koud-verstijfde handen. Hij merkt 't niet. Strak-starend voor-zich-uit, ziet hij op somber-zwartenden achtergrond één groote, witte plek... Háár liefde voor een ander...

Vreemd-kalm en koud, als door de wanhoop reeds verstijfd, staat hij recht-op, en loopt met lange stappen door 't vertrek.

Zijn voet trapt plomp en zwaar op de verwelkte bloemenkrans, ruw het vermorselend met zijn stap.

Als wezenloos ziet hij ze liggen op den grond, nauw meer wetend hoe die daar komen.

Dan loopt hij door, in nevelachtig denken de figuren tellend van 't tapijt, ze volgend in hun gaan — naar links — — naar rechts...

Eèn oogenblik van heldere duidelijkheid daagt op: een zaak van groot belang voor het kantoor, waarbij hij niet gemist kan worden...

Risten cijfers schrijft hij neer, wischt ze uit, schrijft ze weer — vluchtige berekeningen makend — de mooie kansen nagaand voor de bedreigde firma...

Verfrommelend werpt hij 't weg in 't stervend haardvuur, dat licht-blauw-vlammend opkijkt...

Dan valt zijn blik op 't open-neer-gevallen boek...

God! God! Dat wit — dat zwart... daar leeft 't weer op... dat groote wit, dat diepe, doode zwart... Zij is dat wit... Hij is dat doodend zwart... 't Zal hem volgen, overal... zijn heele leven door, dat voelt hij klaar,... dat wit... dat zwart...

In ademlooze haast werpt hij een dun blok hout op 't ingedommeld vuur. Hij pookt en duwt en stoot in schel gerammel alles door-elkaar, totdat 't weer oprijst en in rood-en-blauwachtig geflikker opstijgt, opstijgt, helder-hoog...

Dàn — met één enkelen greep — ploft 't kreunend-ritselend neer, te midden van de rossig gouden vlammen.

In jubelend-juichen omsluiten zij, bedekken zij het zwart...

Hij staart er op met blinden blik — hij grijpt er naar — hij werpt 't weer terug... Hij is krankzinnig van verdriet dat vuur zóó snel verteert — —

Toch wil hij 't niet behouden...

Dan is 't voorbij.

Met starren, wijden blik, en gretig-angstig luisteren, ziet hij plotseling om zich heen, alsof hij steunen hoort — een koor van dof gegons en vèr gestem, met klankeloos-heesch gespreek...

't Komt nader... nader...

Schuw-wild richt hij zich op, stuift, iets ontvliedend, weg naar 't andere vertrek...

Een driftig, luid gezoek — daarna een oogenblik van ademlooze rust —

En dan... een korten, drogen knal — — een zwaren, looden plof — — —

Een zacht gekreun en fluisterend uitgeademd van een naam ....

Dan is 't voorbij.

Den Haag, April. 1892.

BALLADE.

DOOR

G. H. PRIEM.

Wat lichtte de zilveren hemel,
Wat lichtte de zilveren zee!
Spookachtig lagen de pinken
Als zwarte geraamten ter reê.

« En op een van die donkere pinken ».

En op éen van die donkere pinken
Zat een beeldschoon visscherskind....
De touwen en zeilen klapten
De maat bij het lied van den wind.

Zij klapperden tikketak, tik tak, —
De wind zong dien avond zoo vreemd....
't Was geen treurzang of jubelcantate,
Maar iets dat naar beiden wat zweemt.

En het hoofd van het meisje ging tik tak,
  En haar dekte de slaap met zijn wiek,
En zij hoorde slechts tikketak, tik tak
  In haar droomen als verre muziek.

Daar kwam er een ridder getogen,
  Tikketak klepte 't zwaard aan zijn zij;
Als sterretjes straalden zijn oogen,
  En zijn haar glansde als 't zonnetje in Mei.

Zijn baret was van vurig scharlaken,
  En zijn mantel van hermelijn....
Tikketak, tikketak klonk het lustig,
  En de wind neurde zacht het refrein.

Hoe boog hij zich zoet naar haar over
  En fluisterde: „Liefste, kom meê,
Ik zal in mijn armen u voeren
  Naar mijn koningsslot ver over zee!"

Maar zij sprak: „Wat zal vaderlief boos zijn
  Als hij morgen zijn dochter niet vindt,
En wie hangt dan zijn netten te drogen,
  Waar de zon er meê speelt en de wind?"

„Dat doet alle dagen uw moeder; —
  Wie denkt er aan netten of visch,
Waar een lusthof vol geuren en zangen
  U, mijn schoone, beschoren is!"

„Maar mijn moeder, wat zal zij niet treuren
  Om haar dochter, die wreed haar verliet?"
„Wat zijn die dagen van tranen
  Bij een eindeloos lachend verschiet!"

En hij lachte zoo zoet en hij lonkte
  Dat geen hart hem ooit had wederstaan,
En hij voerde in zijn armen naar 't land haar
  Waar smarten noch zorgen bestaan.

« En de maan bij 't droomerig stijgen ».

Het schip lag zoo stil en zoo eenzaam,
  Tikketak zong de wind in het want,
En de maan bij het droomerig stijgen
  Stak de zee en de wolken in brand.

Hoe vloog er zijn ros over 't water
  En spreidde de vleugelen uit!
Tikketak, tikketak klonk het lustig:
  „'t Is de feestzang ter eer van mijn bruid.

„'t Is het afscheid van lijden en zorgen,
't Is het welkom in d'eeuwigen lust,
Reeds rijst voor onze oogen," dus sprak hij,
„Van verre de stralende kust."

* * *

«....naar 't land.... waar smarten noch zorgen bestaan.»

Bij 't sterven der laatste sterren,
Stond de vader en riep om zijn kind;
Maar de zee was stom en slechts spottend
Zong in touwen en zeilen de wind.

Was 't de zang van d'ontluikenden morgen
Of 't lied van den kwijnenden nacht?
Hij wist het niet .... tikketak, tik tak
Klonk het immer heel vreemd en heel zacht.

IN DE SLEUTELSTAD.

DOOR

L. J. PLEMP VAN DUIVELAND.

Ik zal mij in een wagen wagen
En laten mij naar Leiden leiden.... 1)

Daar gekomen zal ik uitstappen, den Stationsweg opwandelen, tot ik aan een brug kom over een singel, waar ik het standbeeld van Boerhave (in Europa!) zal zien prijken voor het Nosocomium of Academisch Ziekenhuis. Van hier uitgaande, zal ik met bedeesden voet den gewijden bodem betreden en het resultaat van mijn wandeling zal zijn.... Moge mij de teekenaar helpen! Gij niet-Leidenaar, die dit onder de oogen krijgt, dat gij deze schets niet met minachting voorbijgaat, want bij Pallas! mijn onderwerp is uwe belangstelling waardig.

Hoeveel inwoners? wanneer gesticht? fabrieken? welvaart? Diep uwe geographische herinneringen nog maar eens op, ik zal ze slechts bij uitzondering te hulp komen. En vraag niet verder, want gij krijgt geen antwoord meer: ik zal u door Leiden leiden op mijne wijze.

Het is een groot vierkant, dat ik voor u leg, omgeven door bochtige, hoekige vestinggrachten, bloeiende singels, nu de muren gesloopt zijn. Dwars door dat steenen vierkant heeft zich de Rijn een doortocht gebaand, ten minste — zoo zegt men. Ik voor mij geloof niet, dat het de Rijn is. Ik geloof, dat een naijverig geleerde, afgunstig op de Germaansche naburen dit treurig stroompje voor het uiteinde van den machtigen Vater Rhein heeft willen doen doorgaan, om de ingezetenen dezer lage landen wijs te maken, dat het toch heusch zooveel bijzonders niet was en hun die het beter wisten een smalend: sic transit! toe te roepen. Ga eens naar Katwijk, waar zich de Rijn volgens de meest geachte aardrijkskundigen „in zee stort". Er reden daar eens eenige Muzenzonen langs het strand in een hittenwagen; een plas, van een paar steenen omgeven, stuitte hun vaart, maar men besloot er door heen te rijden. Juist op het oogenblik, waarop men dit plan ten uitvoer zou brengen, kwam daar een landman aangesneld, met afwerend gebaar luide roepend: „pas op, meneer, pas op, het is de Rijn!" En zoo was het.

Gelooft gij het? Gij moet wel, want gij hebt de lagere school met vrucht doorloopen. Maar wees er met mij van overtuigd, dat het een groot bedrog geweest is, een groote schande en vernedering, die men den armen Rijn heeft aangedaan, een trap van een ezel aan den stervenden leeuw. De Leidenaars hebben er geen schuld aan; zij dragen roem op den stroom, zoolang hij binnen hunne muren toeft en noemen hem daar beurtelings Ouden, Nieuwen,

---

1) Een versje, weleens aan Vondel toegeschreven, maar nergens in Vondels werken te vinden.

Stillen Rijn, maar zoodra hij hunne wallen heeft verlaten, doopen zij hem .... het Galgewater! Het is beter zoo: laat de stad der geleerdheid de machtige rivier opvangen en doodknellen in hare omarming, en laat het groene vocht, dat van daar zich naar de zee sleept, het Galgewater heeten. De Leidenaars hebben het goed begrepen en zie! de geleerden zijn hun tegemoet gekomen. Zoo spreekt dan de burger slechts *binnen* zijne singels van: „de Rain", en de geleerde wereld stemt met hem overeen en teekent een plaatje, voorstellende eenen Leidenaar *buiten* de stad uit zijn pleiziervaartuig vallend, met het onderschrift; „Civis Leidensis, in *Galgewaterium* cadens et magna voce clamans: Hellep meheire! hellep meheire!" 1)

De Morschpoort.

Ik zou mij haast laten verleiden, nu uw oor gretig de exquise taal van den burger opvangt, het verder te vergasten op een beschrijving van den volksaard in deze goede stad. Maar ik mag niet — de stad zelve gaat voor. En dan voer ik u niet, zooals oorspronkelijk mijn plan was, over de Rijnsburgerbrug (bij het standbeeld van Boerhave), maar ik bedenk mij en geleid u langs den] buitensingel rechtsaf. Links aan den overkant kunt gij de Academische ziekenhuizen bewonderen, tal van uitgestrekte gebouwen, telken jare uitgebreid. Zij hebben allen een nieuw aanzien, gij kunt er honderd zoo zien in [iedere groote stad van Europa. Evenzoo de kazernes — zoo ik u vertel, dat er een is van de infanterie, en een van de artillerie en een van de cavalerie,

1) Dit plaatje dateert van ongeveer 1830. Het onderschrift luidt in het Hollandsch: « Een Leidsch burger, in het *Galgewater* vallende en roepende met groote stem: Hellep meheire! hellep meheire! »

dan moet gij het daar maar mee doen. Werp even een blik op de Kweekschool voor Zeevaart, waar gij de jongens op het ruime, begroeide voorplein lustig kunt zien exerceeren — en zie gij staat op de ophaalbrug voor de Morschpoort.

Trekt men een rechte lijn van deze poort uit door de stad, dan eindigt zij in de Zijlpoort aan Leidens Oosteinde. Deze beide poorten zijn de eenige, welke men heeft laten staan en men heeft er der stad geen ondienst mee bewezen. Zonder pronkstukken van bouwkunst te zijn, zijn beide schilderachtig genoeg om het oog tot zich te trekken, zoo doen de twee hierbij gevoegde teekeningen gewis het uwe.

De beide poorten dateeren van na het beleg. De Morschpoort stond vroeger heel wat dichter naar de stad toe (Orlers noemt haar Rijnsburgsche poort, maar deze stond, waar thans het standbeeld van Boerhave is verrezen). Zij werd in 1639 gebouwd en verving toen een houten poort. De Zijlpoort is van 1666, haar bouw hing samen met een belangrijke uitbreiding der stad naar het Oosten, in 1659 begonnen. 1)

Deur van Rapenburg no. 8.

En nu trekken wij definitief de stad binnen door de morsige Morschstraat. Als wij er eenmaal binnen zijn, wil ik U dadelijk mededeelen dat het mijn plan niet is U bij de hand of den kraag de geheele stad rond te sleepen. Ik wil U dadelijk zeggen, dat er voor mijne beschouwingen een vast centrum bestaat, een long (want het blok huizen, dat ik bedoel heeft dien vorm) waardoor deze schets ademhaalt. Het is het stuk stad, begrensd en omgeven door Rapenburg en Breestraat. 2)

Het is een zeer deftige gracht, het oude Rapenburg, en wat eens iemand van Leiden zeide, dat geldt van deze buurt in de sterkste mate: „Zelfs de

1) Dr. Pleijte, Leiden voor 300 jaar en thans. Leiden 1875.

2) Men herinnere zich den aanvang van Hildebrands Gerrit Witse.

straatsteenen zijn hier geleerd." Zeer groote, zeer statige heerenhuizen, vele prijkende met klinkende professorennamen, doen het soms op de bekende Amsterdamsche grachten gelijken, maar toch, hier is alles o zooveel geleerder. De Academie steekt haar ouden kop boven al die woonhuizen in de lucht, zij weet wel dat zij er van buiten zoo fraai niet uitziet en meer een tempel van godsdienst dan een van wetenschap gelijkt, maar zij maalt er niet om.

De Academie.

Zond zij niet sinds eeuwen reeds een breede schare van mannen de wereld in, die haren roemrijken naam deden klinken naar alle windstreken? En houdt zij niet nog steeds in haren schoot een glorievolle toekomst verborgen en huisvest zij niet een schitterend heden?

Moge niemand deze woorden overdreven achten. Er is beweerd, dat ieder

twee vaderlanden bezit: Frankrijk en het zijne — en dat is voor den gestudeerden Nederlander in nog veel hoogere mate op Leiden toepasselijk. Hij kome van Noord of Zuid, hij zie in later leven de stad zijner studiën nimmer terug, hem zal dat gansche leven door die schoone tijd in herinnering blijven, dien hij sleet in het oude Lugdunum Batavorum. Zeker, ook de studententijd is niet voor ieder even gelukkig, maar wel zal ieder een heilig aandenken bewaren aan de dagen die hij binnen de geleerde stad doorbracht, voor hem zullen in later tijd de beelden zijner leermeesters opdagen in onbesmetter glans dan toen hij hunne lessen ontving en hoog staande boven die van het heden. Al die oude geleerde gebruiken en gewoonten, zij zullen hem voorkomen als een plechtige dienst, in de volheid van zijn geloof eens gevierd binnen de muren van een dierbaar heiligdom. Hem zal Leiden blijven een tweede vaderland, de Academie het huis, waar zijn maatschappelijke geboorte plaats greep.

En juist dat eenvoudige, dat te kleine, te geringe van dit voorname huis houdt het gevoel van groote weemoedige liefde zoo levendig wakker. Door lage gewelven — kelders gelijken het — treedt men er binnen. Een breede wenteltrap met haast te lage treden, terwijl drukkend de lage zoldering zich daarboven welft, leidt naar de eerste verdieping. De trapmuur is versierd met de bekende krijtteekeningen van jhr. Victor de Stuers, die in korte allegorische trekken het leven van den Muzenzoon schetsen. „Heere, breng hem niet in Lijden!" smeekt de bezorgde vader, als hij den bevenden telg in het eerste tafereel naar de stad der studie zendt. Den jongeling wachten daar verlokkende sirenengestalten, le vin, le jeu, la belle, en roepen hem met wulpsche gebaren tot zich, maar aan zijne linkerzijde tronen onaangetast als hooge idealen Labor, Veritas, Industria, en Minerva wijst hem het pad, leidend naar deze trits. Haar roepstem blijkt niet tevergeefsch, want eenige trappen verder, helderder verlicht door een klein vensterken bovenaan, stormt de cum laude gepromoveerde jonge doctor, den bul in de hand, den hoed door de deelnemende vrienden ingeslagen, zijn verrukten vader tegemoet, die aan zijne klassieke herinneringen lucht geeft door den uitroep: „Tu Marcellus eris!" In eenvoudiger termen stemmen daarmede de breedgerokte moeder en de breedgehoede zuster in, die achter papa staande, zich mede verheugen in het door haar slechts half begrepen succes van den jongen geleerde. En het laatste tafereel stelt den doctor voor, als hij later in toga een afschuwelijken boef de beschermende hand boven het boevenhoofd houdt en hem in welsprekende woorden tegen het nijdig openbaar ministerie verdedigt. Aardig is zij, die laatste teekening, maar wel wat eenzijdig — de voorrang, hier der rechtswetenschap toegekend, moet wel den medicus of den theoloog ergeren, die ook *zijn* toekomstigen werkkring hier wel vereeuwigd had willen zien en immers .... justitia est constans et perpetua voluntas jus *suum cuique* tribuendi! 1)

Het zweetkamertje is overbekend uit Hildebrand's Gerrit Witse; thans prijkt

---

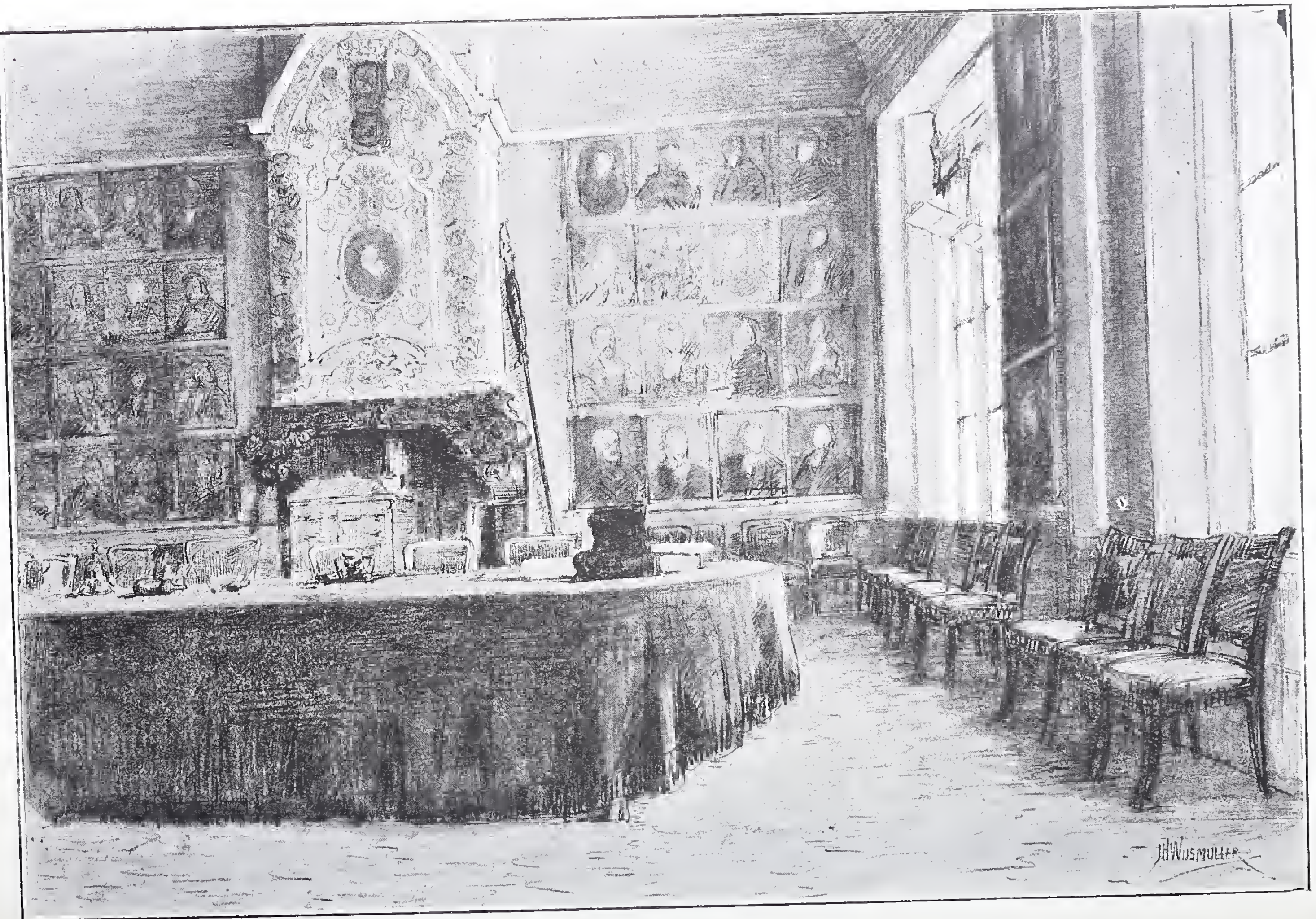
1) De wetenschap van het recht leert ons den vasten en duurzamen wil *aan ieder* recht te doen, *naar hem toekomt.*

boven de deur in Dante's somber Italiaansch het opschrift: „Gij, die hier binnentreedt, laat varen alle hope!" Even bekend is het Groot-Auditorium uit Klikspaan's onsterfelijk studentenleven. Daar trekt telkens bij de overdracht van het rectoraat, op den dies (8 Februari) of wanneer een nieuwe broeder in hun verheven gild wordt opgenomen, de lange rij van hooggeleerden binnen, naar faculteiten geschaard, in deftige toga's gehuld, sommigen behangen met eere- en ordeteekenen. Hun gaan de pedellen vooraf, met de rinkelende zilveren staven gewapend, en langzaam schuiven de eerwaarde rijen in de overluifelde kerkbanken — een statig en grootsch gezicht, al mocht dan ook onlangs een spotvogel de opmerking niet kunnen weerhouden, dat curatoren bij hunne aanbevelingen met een zoo strikte rechtvaardigheid te werk schijnen te gaan, dat er steeds ongeveer een gelijk getal zeer lange en zeer korte geleerden wordt benoemd en dat, zich daarbij aansluitend, de liefde voor contrasten er de professoren toe schijnt te leiden in hunne rijen steeds de gansch kleine juist vlak achter of vóór de verbazend lange te laten binnentreden.

Vlak bij het zweetkamertje geeft — schrille tegenstelling! — een deur toegang tot de Senaatskamer. Dit is het heilige der heiligen. De muren zijn er geheel behangen met de geschilderde portretten van gestorven leermeesters, sommige van eeuwen her, andere eerst sinds korten tijd in het hooge gezelschap opgenomen. In den schoorsteenmantel de beeltenis van prins Willem den Zwijger; aan den wand tegenover hem Thorbecke. Niet de trekken van alle hooggeleerden prijken hier na hun dood, slechts die welke door vrienden of verwanten worden aangeboden — anders zou men vragen, wat na eenige jaren te doen, wanneer geen plaats meer zal gevonden worden. Maar latere geslachten zullen daar wel raad op weten; misschien sluit men wel eens de rij en worden geen volgende meer waardig gekeurd tot de schare hunner voorgangers vergaderd te worden. De oude hoofden, eens zoo rijk gestoffeerd met „alwat in boeken steeckt", zien welgevallig neer op het nageslacht, hunne oude oogen, welker bezielend vuur eens zulk een helder licht ontstak in menig hoofd en hart, staren thans nog met een halfverdoofden naglans op den jongeling neder, die hier neerzit om den doctoralen graad machtig te worden.

Daarbuiten staan de vrienden met den tevreden hoewel ietwat nerveuzen vader in hun midden. Daar gaat de bel. De jeugdige geleerde, door den rector aangezocht zich een oogenblik te verwijderen, treedt naar buiten. Van alle kanten vragen: „Hoe is 't geweest?" „Wie heeft geopponeerd?" „Hebben ze je erg te pakken gehad?" — Dan tikt het belletje weer schel en hoog boven het stemmengegons, en de heele dikke zwarte menschenklomp perst zich achter den aanstaanden doctor naar binnen en schaart zich in de senaatskamer langs den muur en ziet met schuwe blikken naar de rij van genoegelijk glimlachende of gewichtig toeziende geleerden. 1) De jonge doctor

1) Deze zijn zelfs bij gelegenheid van een promotie tegenwoordig niet eens meer in toga. De candidaat en zijne paranymfen zijn in zwarten rok met witte das, de plechtigheid heeft plaats in de hoogst indrukwekkende Senaatskamer, zij wordt bijgewoond door eenigen, die van Academische gewoonten weinig afweten, tegenover wie dus het decorum allerminst uit het oog verloren mag worden. En

De Senaatskamer.

gaat op den stoel zitten, zijne beide paranymfen 1) staan achter hem.

Dan klinkt plechtig de stem van den rector, dan meestal hartelijk die van den promotor, die hem den doctorsgraad verleent, dan staat de jonge doctor op en buigt — drie buigingen: eene voor den rector, en eene voor de hooggeleerden links, en eene voor de hooggeleerden rechts — en hij gaat naar buiten en drukt duizend handen van menschen die hij meent wel eens meer gezien te hebben, maar alles is in een nevel. Hij gevoelt onder al die glorie dat er een zware deur achter hem is dichtgevallen, die hem afsluit van heel veel liefs en dat hij staat aan het begin van een donkere gang met veel bochten en waarvan niemand weet waarheen zij leidt. Hij ziet nog eens die oude Academie aan, die hem zooveel angst baarde en die hij zóó heeft lief gekregen — als het kind de strenge oude grootmoeder, door wie het zoo vaak met straf bedreigd werd, maar die hem bij het spattend houtvuur zoo heerlijke sprookjes vertelde uit lang vervlogen dagen. Zóó ziet hij zijn oude Academie aan.... en gaat naar zijn promotie-diner. En daar zullen wij hem niet volgen, het zou ons te zwaar vallen daarna den tocht door Leiden voort te zetten.

Vergeten wij niet even den Hortus door te wandelen, den bloeienden botanischen tuin, die zich achter het Academiegebouw uitstrekt. En daarna keeren wij tot het Rapenburg terug.

Midden tusschen de prachtige woonhuizen staat daar nog een Rijksgebouw, uitmuntend door smakeloosheid. Het bevat eene der beroemdste zoölogische verzamelingen der wereld. Het dak is van hout; als er een vonk in valt, zal de heele collectie in rook en vlammen verdwijnen. Aan het Rapenburg bevat de voorgevel een zeer groot aantal ramen, waarvan zeer vele blinde ramen. Een deur als van een vervallen klooster, een uithangbord als van een kermistent — ziedaar het gebouw, dat de rijkste schatten op het gebied der dierkunde bevat, die er in ons werelddeel zijn te vinden 2).

Verder wil ik uw oog vestigen op de bibliotheek van Thysius, op den hoek van Rapenburg en Groenhazengracht. Het is zoo'n typisch oud huisje met zijn helder gele steenfiguurtjes en zijn in lood gevatte ruitjes, met zijn oude letters en cijfers (1655) boven de deur, zoo frisch en keurig geconserveerd, als was het eerst onlangs uit een doosje gehaald, waarin men het eenige eeuwen geleden had opgeborgen. Men meent achter die ruitjes een oud vrouwtje van Rembrandt te bespeuren met een Statenbijbel op een lezenaar voor zich, een grooten bril op den neus en een kanten zakdoek in de hand, in vrome gepeizen het blad omslaande, met Gothische letters bedrukt. Maar de tegen-

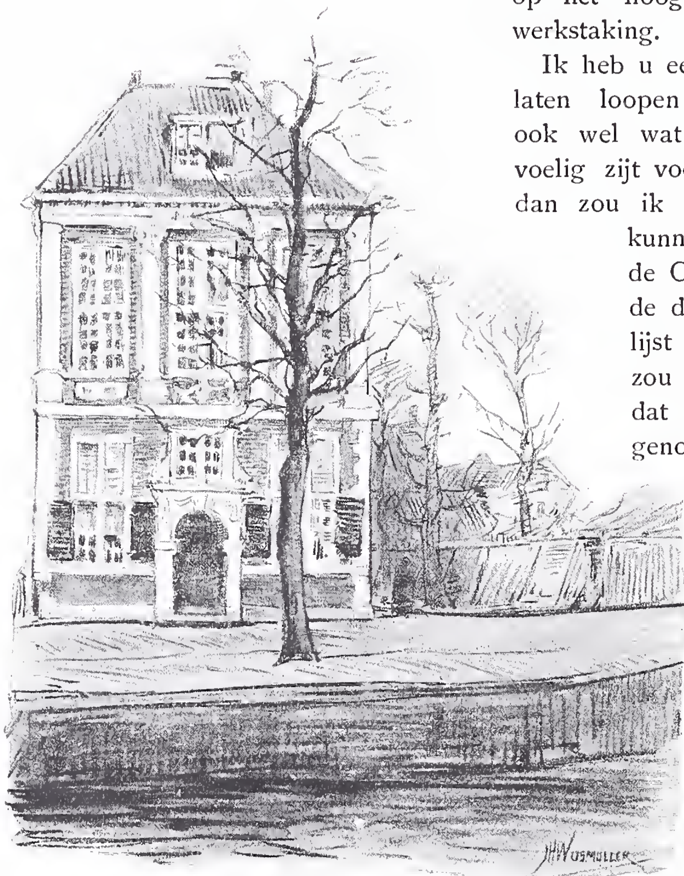
---

achter de tafel zitten de professoren in huisjasjes, een enkele soms in kleurig fantaisie-costuum! Moge spoedig de wensch vervuld worden van hen, die hierin verandering verlangen — en dat zijn waarlijk de studenten niet alleen.

1) Paranymfen zijn, ondanks hun geleerden naam, niet anders dan medestudenten, de twee vrienden van den doctor, die hem in deze zware tijden bijstaan.

2) Gelukkig is dit jaar op de begrooting van Staatsuitgaven een post uitgetrokken tot het ontwerpen van teekeningen voor een nieuw gebouw. Een begin althans!

woordige bewoner ziet er toch vroolijker uit, het is een der beide Academische pedellen, de vriend van hoogleeraren en studenten, bij wie hij slechts onder den naam van „professor D." bekend is. Ik zag hem nog onlangs daar in het zonnetje staan onder zijn ouderwetsch deurtje, met een kalotje op het reeds grijzende haar en een lange Goudsche pijp in de hand en hij keek daarbij zoo genoegelijk en guitig de wereld in, alsof er geen examens bestonden, en geen struggle for life, en geen wet op het hooger onderwijs en geen werkstaking.

Bibliotheca Thysii.
(Woonhuis van den heer Dee).

Ik heb u een weinig heen en weer laten loopen — maar er is dan ook wel wat te zien. Zoo gij gevoelig zijt voor oude herinneringen, dan zou ik u op nog veel meer kunnen wijzen: „Hier woonde Cobet" en „Daar woonde de Vries" en een lange lijst van beroemde namen zou ik u voorleggen. Maar dat alles is nu niet reëel genoeg; laat ons verder wandelen.

Nog even laat ik u een zijweg inslaan, de Houtstraat, naast het Zoölogisch Museum, of zooals de heer Kegge het noemde „het dooie beestenspul". Stel u maar voor dat het in den tusschentijd nacht is geworden en dat er donkere wolken jagen langs de volle maan. Dan breng ik u op het Gerecht, „da sieht es ganz schauerlich aus"; een gesloten galerij met Moorsche boogvenstertjes in een lagen muur, waarachter grillig weer het vierkant torentje van het gebouw 's Gravenstein opschiet, blikt met van ontzetting opgespalkte oogleden neer op een eigenaardig inspringenden duisteren hoek, door een hek afgesloten. Het is een verdoemd plekje — eens stond hier het schavot en menige bloedstroom drenkte den grond, waar nu het gras groeit tusschen de steenen en menschenvoeten mijden de plaats. En de vreemde vorm van het pleintje en het zonderling aanzien van het ge-

rechtsgebouw en de doodsche stilte, die er meestal heerscht, geven het zulk een huiveringwekkend aanzien.... dat wij het liever maar weer dag willen laten worden en terugkeeren naar het stille statige Rapenburg.

Die schoone gracht ten einde gewandeld, bereiken wij de Ruïne, thans met den naam van Van-der-Werff-park herdoopt. Het standbeeld van Pieter Adriaanszoon prijkt er in het midden; de sage vermeldt, dat eenige studenten het den nacht vóór den dag der plechtige onthulling vrij onplechtig onthuld hebben. Het praalt nu in volle glorie in het aardig aangelegde park, waar vroeger huizen en huisjes stonden, tot de Leidsche ramp, het kruitschip, ze met één slag deed verdwijnen en „schoon schip" maakte in den armelijken rommel. Men had er wel een standbeeldje voor Lodewijk Napoleon naast mogen zetten; de arme koning heeft het hier in Holland zoo weinigen naar den zin kunnen maken, dat de heldhaftige menschlievendheid, door hem na de ramp betoond, daarmede niet te hoog beloond geweest ware. Het is waarlijk niet alles voor een vreedzaam man Napoleon tot broeder te hebben en in plaats van notaris op Corsica koning in Holland te worden. En wellicht heeft hij de verminkte dooden gelukkig geprezen, toen hij hier als trooster en weldoener onder de levenden rondging — de dooden, die vergeten konden en wien *vergeven* werd.

Nu loopen wij zeer snel eenige Rijksgebouwen (Laboratorium, Geologisch museum) voorbij; ik wil uwen smaak sparen. Zoo doen wij met den somberen Hoogewoerd, juist een straat voor studenten-eethuizen. Het is mij onbekend, of er hier veel zijn; maar het is een uitgezochte buurt om in versleten, half-donkere burgerkamers slecht te zitten eten. Hier moet het geweest zijn, dat Schnabelewopski de droevige verzuchting slaakte: „Aber zu Leyde, als ich ankam, fand ich das Essen fürchterlich schlecht." 1)

Daarom keeren wij die buurt den rug toe en loopen nu de Breestraat in. Ik weet niet wie de bewering heeft uitgevonden, dat men er op sommige dagen van het jaar met een kanon doorheen zou kunnen schieten zonder iemand te raken. Maar ik weet wel, dat hij die dit gezegd heeft, benevens den toorn van elken rechtgeaarden Leidenaar de minachting van ieder verstandig mensch verdient. Want vooreerst kromt zich de Breestraat in een zoo sierlijke en gezellige bocht, dat een projectiel, die krommingslijn volgende, ten slotte in den rug van den kanonnier terecht zou komen — en vervolgens kan ik uit eigen waarnemingen verzekeren, dat er in den stilsten tijd dagelijks zeker twintig menschen onder mijne ramen passeeren. Daarbij spreek ik nog niet eens van de trams, en van de open rijtuigen en van de serenades op sommige feestdagen en van de optochten op andere. Het is alles weer schandelijke laster; geloof mij, wat er ook merkwaardigs, bijzonders, buitengewoons in Leiden komt of voorvalt, „op de Breestraat moet je wezen" om het te zien.

Het voornaamste gebouw prijkt in het midden, het is het beroemde stadhuis, een prachtig oud paleis met een zeer hoog bordes, beelden in nissen

1) Heinrich Heine. Aus den Memoiren des Herrn von Schnabelewopski.

aan den voorgevel en een elegant torentje met klokkenspel op het dak. Gij kunt dat alles op de afbeelding zien, wat daaraan natuurlijk ontbreekt zijn de verzen en opschriften. Die herinneren weer aan het beleg. Boven de trap in 't hoogst van den gevel:

Bewaert Heer Hollandt:
En Salicht Leyden.

Een weinig lager het rijmpje:

Uw hand mij heeft geraeckt Heer!
Mijn mond uw gunst nu smaekt, weer.

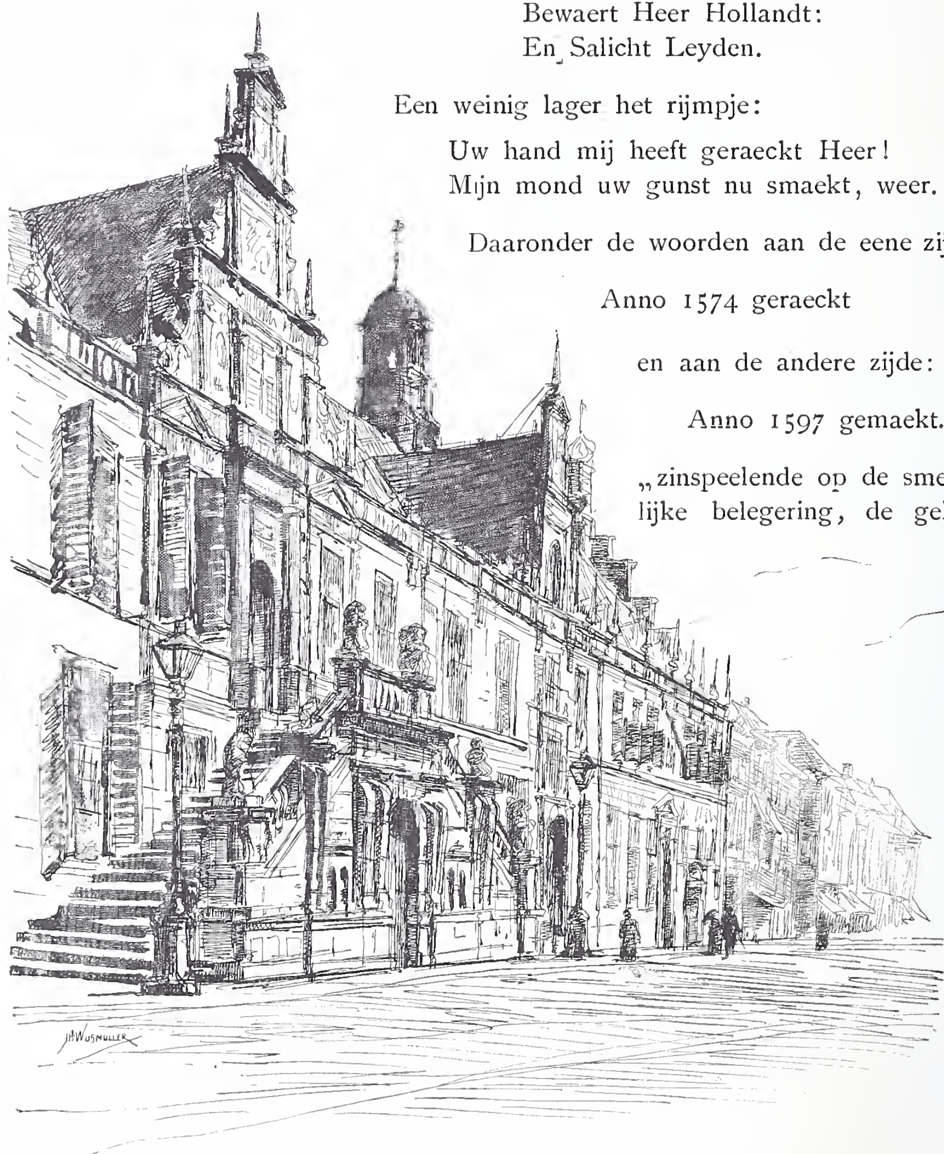
Daaronder de woorden aan de eene zijde

Anno 1574 geraeckt

en aan de andere zijde:

Anno 1597 gemaekt.

„zinspeelende op de smertelijke belegering, de gelukkige verlossing, en de verbetering van 't Raadhuis." 1)

Het Stadhuis.

Boven den doorgang naar de Vischmarkt:

1) Beschrijving der stad Leyden, door Frans van Mieris, deel II. Leiden 1770.

't Rijk van Spangnen hem verblijden
  In 't belegghen als sy sagen
Met gedult my dragen 't lijden
  So veel letters zo veel dagen,

Na sWarte hVngers noot,
GhebraCht hadde te doot
BI naest ses dVIsent MensChen
ALst Godt den Heer Verdroot
Gaf hI Vns VVeder broot
Soo VeeL WI CVnsten WensChen.

Zoeckt en vindt 't jaer, van Lijden swaer
  Dat niet en was te herden;
De Heere maer, vrijd' ons daer naer
  Den thienden maendt den derden.

„Het geheim is in de zes middelste regels, bestaande uit 129 Letteren, in „getal gelijk met de dagen welke de stad belegerd geweest is, van den 26 May „tot den 2 October. De Capitaale Romeinsche Letters brengen het jaar der „belegeringe 1574 uit." 1)

Boven de andere poort aan de Oostzijde, vindt men eveneens een steen met de volgende wijze lessen:

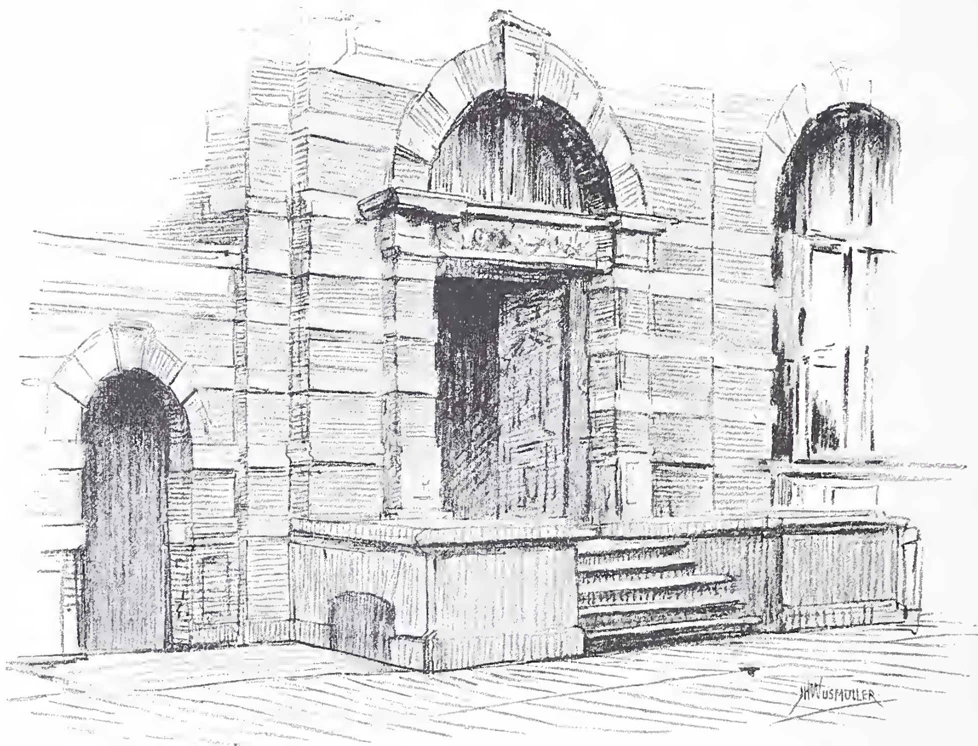
Indien Godts goedheyt U brengt voort
Geluk en spoet, niet trots 't gemoet
    Maer neer wilt dragen:
En sent hij [siet] weerom aen boort
Angstig verdriet, weest daerom niet
    Te seer verslagen.
U Heyl, sulcks hil en toebehoort,
Danckt Godt, swijch stil, zo was Zijn wil,
    Begeer, behagen.

Dan komen de twee sociëteiten in aanmerking, die der burgers, Amicitia, en die der studenten, Minerva. Het zijn twee fraaie groote gebouwen, maar beide zien er wat nieuw uit voor de antieke stad. In de kranige speeches, welke op de beide Leidsche feestdagen (3 October en 8 Februari) door studenten bij hun bezoek aan de burger-sociëteit, door burgers bij het hunne aan de studenten-sociëteit gehouden worden, heeft men die beide huizen „de oogen van de Breestraat" genoemd of ze vergeleken bij veilige havens, waarin de zwalkende schepen dobberensmoede een genoegelijke rustplaats vonden. De deftige heeren-sociëteit lijkt op die dagen in een beurs herschapen, waar alles

1) Van Mieris ibid.

dooreen krioelt, en de schrik slaat dikwijls den rustigen burgers om het hart als de wilde benden van uitgelaten jongens komen binnenstormen en angstig sluiten zij zich dan aan bij de troepen van ouderen, die gereed staan om in de rij der hunnen te worden opgenomen en zich wat beter weten te gedragen dan hunne jongere corpsbroertjes het vroeger op het gymnasium geleerd hebben. Toch zijn zij hunnen schrik wonderwel meester en louter vriendelijke gezichten ziet men rond zich en voortreffelijke gastheeren zijn zij en vaak welsprekende gasten.

De aanblik (van buiten!) van de studenten-sociëteit is vooral des zomers

Deur der Studenten-Sociëteit Minerva.

vroolijk. Dan zitten de leden bij troepen op de beide bordessen en onder de marquise en zelfs de stoep van den sigarenhandelaar en van den kleedermaker aan de overzijde is bezet met tabouretten. Deze en gene voorbijganger (wat wilt ge? Leiden is nog niet geheel genivelleerd met andere steden) wordt zoo eens aangeroepen of hem wordt een ernstige doch welgemeende opmerking gemaakt over zijn hoed, zijn parapluie, zijn hond of het pakje, dat hij in de hand houdt. Dames slaan daarom een eind voor de Sociëteit een steegje in en komen een eind voorbij de Sociëteit weer op de Breestraat te voorschijn. Zij zouden toch waarlijk niet anders dan met gepaste hulde begroet en bekeken worden, maar .... zoo zijn dames nu eenmaal!

Aan een beschrijving, hoe het er van binnen uitziet, wil ik mij liever niet

wagen. Want òf ik zou U het gebouw laten zien en behoudens eenige bijzonderheden onderscheidt het zich weinig van een gewone sociëteit, òf ik zou U daar een feest of een vergadering of een „avondje" moeten laten bijwonen en over het wezen van dergelijke plechtigheden bestaat zelfs in den boezem van het studentencorps zulk een verschil van opvatting, dat ik U de mijne niet als de eenig ware zou wenschen op te dringen. Bovendien . . . zie Klikspaan, maar moderniseer dien wat!

En nu snel weer verder — ik hoor U al mompelen dat gij niet hier gekomen zijt om sociëteiten te bezichtigen. Wij zijn een gebouw voorbijgeloopen, dat gij ook nog even zien moet: de nieuwe stadsgehoorzaal. Laat de naam U niet aan iets officieels doen denken, het is een gebouw voor concerten, vergaderingen, tooneelvoorstellingen en bals en het eenige wat de stad ermee te maken heeft, is, dat het voor hare rekening gebouwd is (en lang zal dat den Leidenaars heugen!) Het vormt met de beide sociëteiten een drietal flinke en fraaie gebouwen, alleen — veel en veel te modern voor het oude Lugdunum-Batavorum. In den zomer van 1889 brandde de oude gehoorzaal af — het was een prachtige brand maar een geweldige vernieling.

Branden zijn trouwens in Leiden niet zeldzaam en hoogst merkwaardig n.l. die welke des nachts gehouden worden. Aangezien de Muzenzoon er een eenigszins andere dagverdeeling op nahoudt dan een gewoon mensch, is hij, waar het een nachtelijken brand betreft, er met zijn neus meestal het eerst bij. Dan trekt hij aan alle bellen in de buurt, dringt het brandend perceel binnen en redt gewoonlijk min kostbare voorwerpen. Als de spuiten eindelijk gekomen zijn, pompt hij uit alle macht mede en trakteert zichzelven en de spuitgasten op allerlei geestrijke dranken. Ik heb er gezien, die ruiter te paard zaten op een dak naast het brandende huis; ik heb er gezien, die langen tijd met twee druipende slangen onder den arm stonden te wachten; ik heb er gezien, die pompten tot ze er haast bij neervielen en na een oogenblik rust hun werk weer hervatten. Intusschen wordt de gansche burgerij bij elkaar geblazen, geklept, geluid. En als al wat in Leiden een brand wil zien toegestroomd is en de straten en grachten stampvol staan . . . dan komt de schutterij en jaagt ze weer weg. Voor de studenten is men iets toegefelijker — niet meer dan billijk, zij waren er het eerst en hielpen door hun pompen den brand beteugelen. Van stoomspuiten schijnt men te Leiden nog niet het juiste begrip te hebben. De Leidsche stoomspuit komt te laat, of komt niet, of komt als zij niet noodig is, of werkt niet . . . of rijdt het water in. In den Studenten-Almanak van 1890 vindt men het volgende versje:

De stoomspuit bluscht met water, door het vuur gedreven,
Den felsten vlammengloed na menig angstig uur:
De *Leidsche* stoomspuit, bij den brand niet uitgebleven,
Bluschte in de gracht haar eigen vuur.

Vlak over de stadszaal bewonderen wij thans een oogenblik den fraaien

ouden gevel van het gebouw Hoogheemraadschap van Rijnland. Dan loopen wij de Sociëteit Minerva voorbij, kijken even voor het venster van den boekwinkel van Somerwil, den beroemden pedel van het studentencorps, die lange jaren in dankbare herinnering zal leven voor het nageslacht. Ik zal maar geen staaltjes van zijn handigheid, van zijn almacht! verhalen; zij liggen bij honderden voor het grijpen en ieder weet toch weer een sterker stukje te vertellen.

En zoo zijn wij dan weer genaderd tot het uitgangspunt, vanwaar wij onze wandeling rondom de long der stad aanvingen, de Noordeindsbrug. Ik verzeker u — gij hebt het belangrijkste deel der stad gezien. Wat mij nu nog rest, is u eenige „hervorragende" plaatsen te toonen en te beschrijven, u te laten stilstaan op een schilderachtig plekje en u ten slotte terug te geleiden naar uwe woning of naar het station.

De Laecken-Halle.

Ik keer dan eerst met u het Rapenburg den rug toe, loop het Kort Rapenburg af, de Paardensteeg door, de Turfmarkt langs, de brug over en blijf op den Ouden Singel met u stilstaan voor *het* Museum der Sleutelstad, het Stedelijk Museum, de Laecken-Halle. De ver inspringende voorgevel vormt met de twee smalle zijgaanderijen een pleintje, van voren door een vrij hoogen muur niet al te smaakvol afgesloten. Boven de poort in dien muur staat een sierlijk steenen molentje. Onder de beide gaanderijen brokken steen, meer of minder bewerkt, die aan opgravingen doen denken. Wij treden de deur binnen en komen in een laag voorportaal met een fraaie trap. Maar eerst loopen wij rechtuit en bezoeken een geheel nieuwe zaal, eerst onlangs bijgebouwd, een stichting van den heer D. Hartevelt. Deze zaal ziet er nog wat nieuw en ongezellig uit, zij is nog niet vol genoeg. Er hangen vele oude schilderijen, alle min of meer Leidsch en er zijn kostbare stukken bij. In het

midden staat het beroemde altaarstuk van Lucas van Leyden (+ 1533), *Het laatste oordeel;* men ziet er de naakte zielen van mannen en vrouwen door engelen ten paradijze voeren of door duivelen ter helle drijven. De kleuren zijn prachtig helder, de schildering van het vleesch vooral voortreffelijk. Dat gevoelt iedere leek en daarom mag ik het hier ook wel neerschrijven, maar meer over het prachtwerk zeg ik niet, uit vrees van gevoelig op de vingers getikt te worden door vinnige kunstcritici, dikwijls des te lichtgeraakter, naarmate er in hooger tonen *geprezen* wordt. Ik bemerk bij mijzelven trouwens weinig meer dan een koele bewondering en verbaas mij alleen over de vindingrijkheid van den schilder in het afbeelden van allerlei soorten uiterst griezelige duivelen. Men zou zeggen, dat hij die wezens in levenden lijve aanschouwd moet hebben. De vuurgloed, waar de arme zielen met geesels, tangen en vorken heengedreven worden, woedt in den wijdgapenden muil van een verschrikkelijken draak; men weet niet, waarover zich meer te verwonderen, over de duchtige substantie der zeer vleezige zielen die in zulk een kokende vlammenzee jarenlang onverteerd blijven rondspartelen of over de volharding van het monster, door het Christendom gedoemd den bek open te houden, zoolang de wereld bestaan zal. Intusschen moet dit altaarstuk ongetwijfeld als een der grootste monumenten van Leiden genoemd worden. Sâr Péladan zonk er het vorig jaar in mystieke verrukking voor neer; ik hoorde den genialen charlatan in extase uitroepen: „il faudrait mettre un prie-Dieu devant!"

De trap leidt naar eenige bovenzalen vol Leidsche memorabilia, over het algemeen niet veel verschillend van wat men in andere stedelijke musea ziet. Ik bied voor deze geringschattende opmerking mijne verontschuldigingen aan den Leidenaar en maak onmiddellijk eene uitzondering voor de uitgebreide collectie teekeningen en voorwerpen, betrekking hebbende op het beleg en vooral op de Leidsche ramp van 1807. Een reeks van afbeeldingen van de Ruïne, voor zij de Ruïne was, en dadelijk daarna, en van koning Lodewijk goeddoende, en allerlei dingen teruggevonden zooveel meter ver of zooveel voeten diep in den grond geslagen en eindelijk — groote brokken van het onheilsschip zelf, een stuk van den mast, een fragment van den achtersteven, zwaar met ijzer beslagen. Het doet goed al die levende waarheden te beschouwen en te betasten en te gevoelen, dat al die verhalen voor de jeugd geen sproken zijn, maar dat zij hier voor U liggen, de stomme getuigen, om U te zeggen dat het alles werkelijkheid was en dat zij er bij geweest zijn.

Hier en daar Napoleontische herinneringen — maar ondanks mijn Heiniaansch gevoel voor „le grand usurpateur" zie ik ze liever niet in *onze* musea; zij doen mij al te veel denken aan gekromde vroedschapsruggen en eerbiedig ontbloote patriottenpruiken. Dan bekijk ik liever de ijzeren potten, waaruit de hutspot verslonden werd „na swarte hongers noot," en ik zweer er een duren eed bij, dat ik den 3den October hutspot zal eten, ieder jaar, zoolang de goede God mij het leven laat.

In die stemming klim ik nog een trap op en vind daar een groot schilderij, waarop van der Werff staat afgebeeld, die met den blooten degen in de hand

Gezicht op de Hoogstraat.

zijn lijf biedt aan zijn hongerige burgers. Deze omgeven hem in de meest grillige houdingen en hunne aangezichten zijn van de meest verschillende doodverven overtogen: blauw, grijs, groen en geel. Zij liggen in hoopjes bijeen op den voorgrond, deels dood, deels levend en velen schijnen dit een merkwaardig oogenblik geacht te hebben om juist nu en op deze plaats den laatsten snik te geven. Magere moeders bieden wonderlijk welgevulde borsten aan uitgehongerde zuigelingen en vormen een schril contrast met de buitengemeen welgedane krijgsknechten rondom den dapperen burgemeester. Het is een allerzonderlingst tafereel — gelukkig, dat de bezoeker zijn historie kent want .... als je 't niet wist, dan zou je 't niet zeggen.

Maar wij weten het en willen er niet al te lang meer naar kijken, wij zien liever de kunstig geschilderde ruiten op de trap met de portretten van oude graven en gravinnen van Holland. Wij vergelijken met een soort van schaamtegevoel onzen wandelstok met de geweldige tweehandszwaarden onzer voorouders — zij zwaaiden die als wij onze badinetjes, gelijk Odysseus den reuzenboog zijner vaderen spande als tokkelde hij de lier. Met die gedachten gewapend gaan wij naar buiten, de lier doet ons nog een vluchtigen blik slaan op den Schouwburg aan den overkant (Oude Vest), waarin en waarmee al heel veel is voorgevallen, maar waarvan ik U niets zal vertellen, omdat een ander het al deed. 1)

Nu laat ik u (in overleg met onzen teekenaar) een kijkje op de markten nemen, wij zochten samen het punt uit, vanwaar men het fraaiste uitzicht kan genieten. Gij staat dus op de brug bij de Hoogstraat, die evenveel van een straat heeft als .... vul zelf maar twee dingen in, die niets van elkander hebben. Op den hoek van die Hoogstraat en van den Nieuwen Rijn staat een huis; op de bovenlijst leest men aan den Hoogstraatkant: „De trouw der „burgerij heeft hier 'tgeen door geweld" en aan den Nieuwen Rijnkant: „der „vlammen wierd gesloopt in betren staat hersteld. Anno MDCCLXVII", welke afgebroken zinnen aan beide zijden een vreemd effect maken. Maar let hier nu eens op het bijzonder schoone stadsgezicht: de met zware boomen bezette markten — grachten zouden zij beter heeten — de inspringende hoek van de Vischmarkt, de fontein, die springt op den 1sten Mei, het torentje van het stadhuis zijn spitsen gekroonden top boven de huizen opstekend, en de aardige marktdrukte, die er op sommige dagen der week heerscht. Het geheel wordt — jammer genoeg! — wat bedorven door de overdekte houten Korenbeursbrug; als u die hindert, kijk er dan maar niet meer naar en zie even naar de Waag, een mooi oud gebouw met marmeren beeldhouwwerk in den voorgevel, maar waarvan ik niet geloof dat zij de vergelijking met de vele beroemde Hollandsche wagen van den eersten rang doorstaan kan.

En als gij dan daaraan ten slotte het hart hebt opgehaald, dan daal ik met u de zeer hooge Hoogstraatbrug af en voer u langs de schaduwrijke Vischmarkt naar de houten Korenbeurs. En vandaar laat ik u rechtuit loopen

---

1) nl. Mr. L. H. J. Lamberts Hurrelbrinck: Geschiedenis van het Leidsch Tooneel. Leiden 1890.

de Burchtsteeg in, en de naam dezer straat doet u reeds vermoeden, wat thans het doel van onze wandeling is. Het is het Leidsche schibboleth, het palladium onzer Leidsche vrijheid, het brandpunt, zij het dan thans ook uitgedoofd, onzer stad. Klinkenberg schilderde een tooneel uit het beleg, te zien in het Rijksmuseum, ongeveer hetzelfde voorstellende als de groote kleuren-

Gezicht op de Hoogstraatbrug.

prent in de Lakenhal; dat tooneel speelt op den Burcht. Reeds lang voor het beleg bestond hij: de legende vermeldt, dat Germaansche stammen, onder Engistus, die met zijnen broeder Horsa Engeland aantastten, in 449 uit Engeland wedergekeerd in „dat wilde wout sonder ghenaden" eenen burg stichtten, lang voor de stichting der stad; „doch wat daervan zij is Gode

bekent", zegt Orlers. Deze laatste in zijne Beschrijving der stad Leyden (1641) haalt verder den schrijver Marcus Zuerius Boxhornius aan, die in zijn „Hollandsch Tonneel" het volgende stichtingsverhaal opdischt:

„De Saxesche Vriesen en Sclavensche, dat is Hollanders .... zijn t'samen „verreijst naer een woest Bosch, met stercke handt, ende hebben daer ge- „fondeert een groot Casteel bij den Rijnstroom. Sij hebben dan in dat Casteel „van Leyden geordineert den Raet der Ouderlinghen ende hebben gestelt „voor de behoudenisse des Boschs eenen Burch-grave, ofte Casteleyn, een

De Burcht.

„clouc Helt, met eenige Couragieuse mannen, omdat den Casteleyn ofte „Burch-grave zoude met die selve beschermen ende soude seeckerlick geleyden „de Cooplieden gaende ende keerende van dat Casteel tot het Casteel Witten- „burch ende Slavenburch, ende daerom wert dit Slot geseijt Leyden, omdat „het de menschen geleijde (!): dese plaetse dan is naer veel iaren also ver- „vult geweest met menschen ende Huysen, dat het een groote ende schoone „Stadt geworden is."

Naar alle waarschijnlijkheid bestond de Burcht voor het jaar 1000; zijn vorm wijst naar den stijl der Noormannen en wellicht werd hij tot heffing van tollen gesticht. Hij staat, waar Rijn en Ley tesamen vloeien; de Ley is

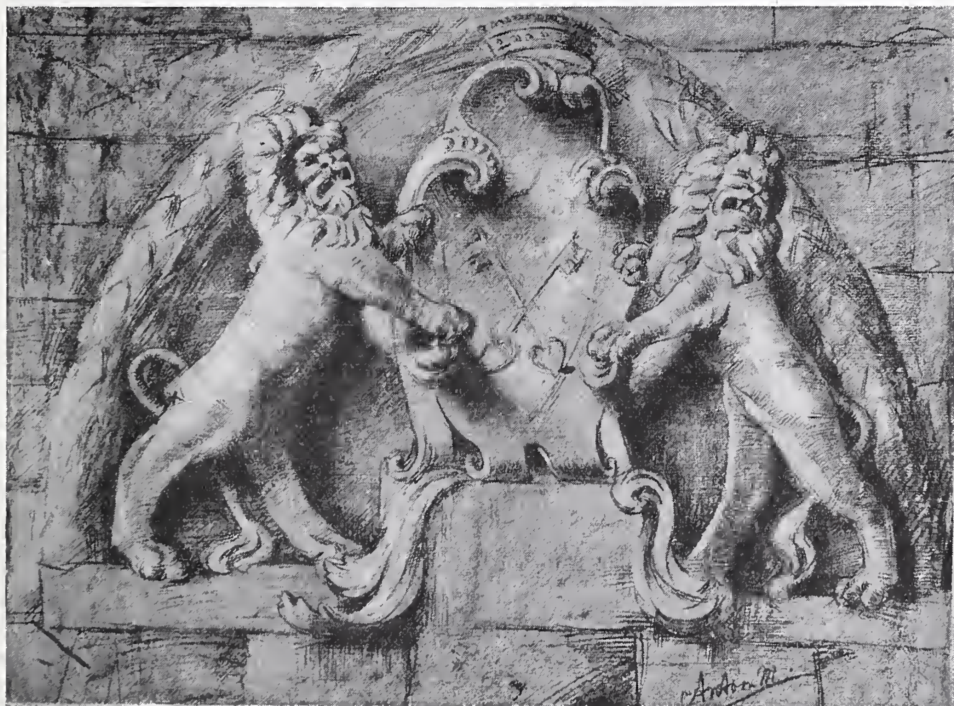

In den Burcht.

het riviertje de Mare, verderop ook Leede geheeten, en daaraan dankt Leiden zijn naam.

Dat de Burcht een Romeinsche stichting zou zijn, schijnt inderdaad onwaar te wezen; tal van bewijzen worden door verschillende schrijvers tegen die bewering aangehaald.

Ten tijde van Gravin Ada werd het „Casteel", zooals het toen heette, belegerd door „dat onghetemde Volck van Kenemerlandt myt Her Wouter „van Egmonde, hueren Hoeftman ende dat Volck van Rynlandt myt Heren „Philips van Wassenaer, hueren Leydsman. (Zij) stormden dat Casteel van

Leidsch wapen boven de groote Burchtpoort.

„Leyden myt scutte ende myt slingeren, ende myt andere instrumenten, aen „den tynnen ende aen den toerne, soe dat de Ridders mosten hem van node „opgheven dat Casteel, want sy nyet en hadden t'eten, ende gaven dat „Casteel op in der Kenemer macht, daer worden sy gevangen ende gespannen, „sonder die dochter Ada, daer ging men heuschelic mede omme." 1)

Het is dus een woning van de burggraven van Leiden geweest, leenmannen van den graaf van Holland. Een vrijwel onbeperkte macht werd door

1) Aanteekening op het Goudsch Chronyxken van den Klerk der laage Landen, aangehaald bij van Mieris.

die heeren uitgeoefend, hun rechtsgebied was zeer uitgebreid en zij hadden de vrije beschikking over hetgeen op hun grond, onder hun bijzonder gebied of binnen hun grachten gelegen was. Door krijg en twisten verminderde hun macht en veranderde ook hun zetel van uiterlijk.

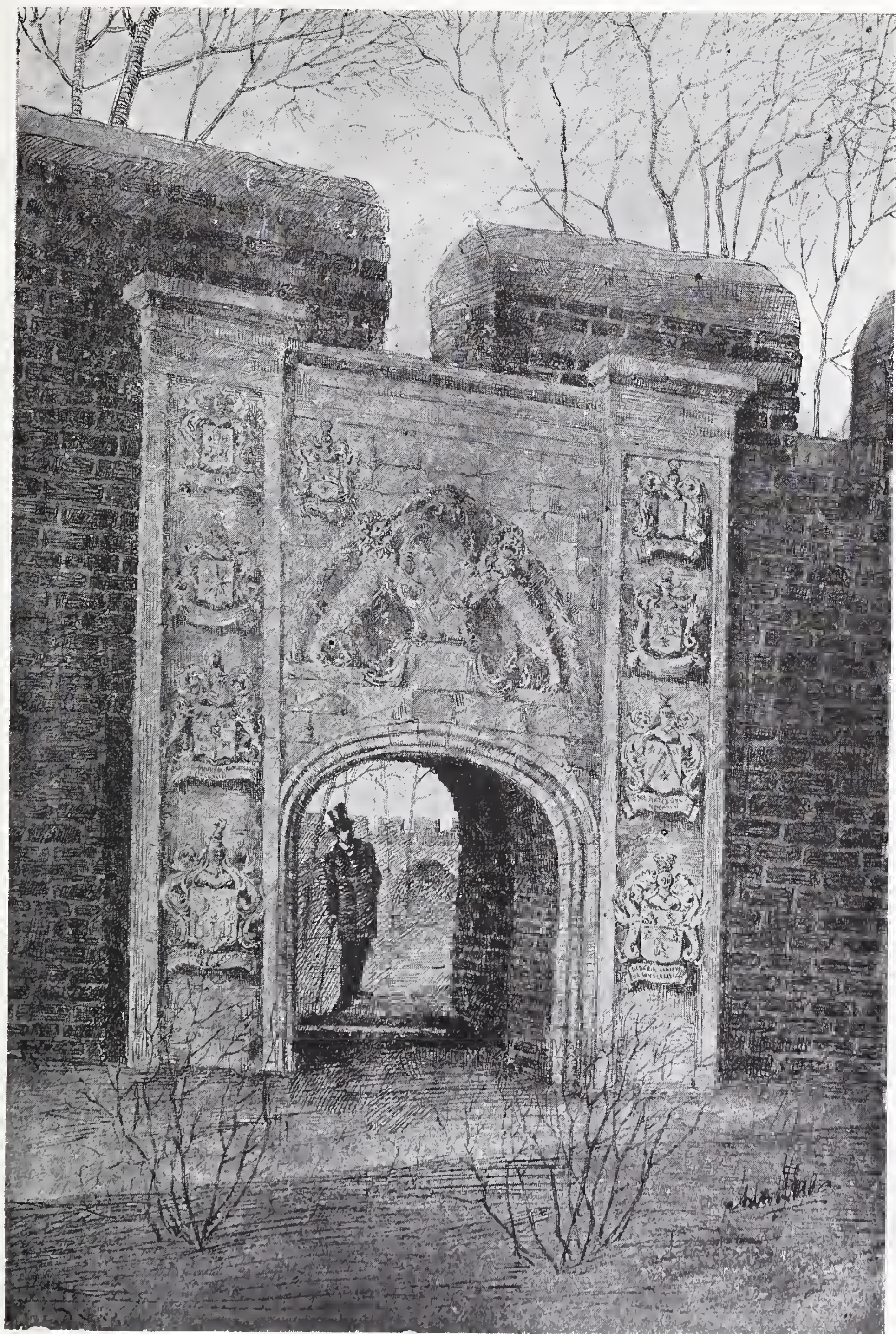
Frans van Mieris houdt het tegenwoordig gebouw voor „een ronde muur-„aadje, door eenen der Burggraven uit de oude en verwoeste overblijfselen „van den eersten vervallen Burg *tot vermaak*, boven op de puinhoop of „aardeheuvel gebouwd." Hij grondt deze conjectuur op het feit, dat het gebouw uit zeer verschillende brokken steen is opgetrokken en de fundamenten nauwelijks drie voet diep onder den grond liggen. In hoeverre dat waar is, doet te dezer plaatse minder ter zake af, daarom moge ik hier volstaan met de vermelding.

Den 17den April 1651 werd eindelijk de Burcht, het Burggraafschap, het recht van de Gruite en van den Marktol, voor zeventig duizend guldens eigendom der stad Leiden, zooals thans nog uit een oud Latijnsch en Hollandsch opschrift blijkt. Uit vreugde over dit heugelijk feit werd de Burcht opgesierd en tegen de heuvelhelling een doolhof aangelegd, van een „aangenaam prieel" bekroond, van al welke fraaiigheden thans niets meer is te zien.

Klikspaan en Nicolaas Beets verhalen ons nog van feesten, bijeenkomsten, vergaderingen op den Burcht. Na dien tijd wordt hij al meer en meer beschouwd als een archaeologische bijzonderheid zonder levend belang, een mooie oude haard, waarvan de schoorsteen is dichtgestopt. Een jaar of vijf geleden was hier nog de verzamelplaats der groenen, daar hielden zij sociëteit, maar werden in die uitspanning vaak geducht gehinderd, als men hen dansen liet uitvoeren, quadrilles, hurdle-races en wedloopen. Het was voor den eigenaar van het Café — want o eeuw! tegen den voet van den Burchtheuvel staat een koffiehuis — geen kwade zaak, dunkt mij; toch sloot hij zonder waarschuwing eensklaps de poort en men kon zien dat men een andere verzamelplaats vond. De verontwaardiging ontlokte aan de Minerva van 3 October 1889 een gedicht, waarin zij eenige groote Leidsche gebouwen bezong en de Burcht werd toegesproken in de volgende verzen:

O Burcht hoe zijt gij thans ontaard,
Der burgren veilig toevluchtsoord
Bij 't dreigen van den Spaanschen moord,
Wat hebt gij slecht Uw roem bewaard!

Der burgren veilig toevluchtsoord,
Het steenen monument der faam,
Toen zegevierend 't eerst de naam
Der Academie werd gehoord.

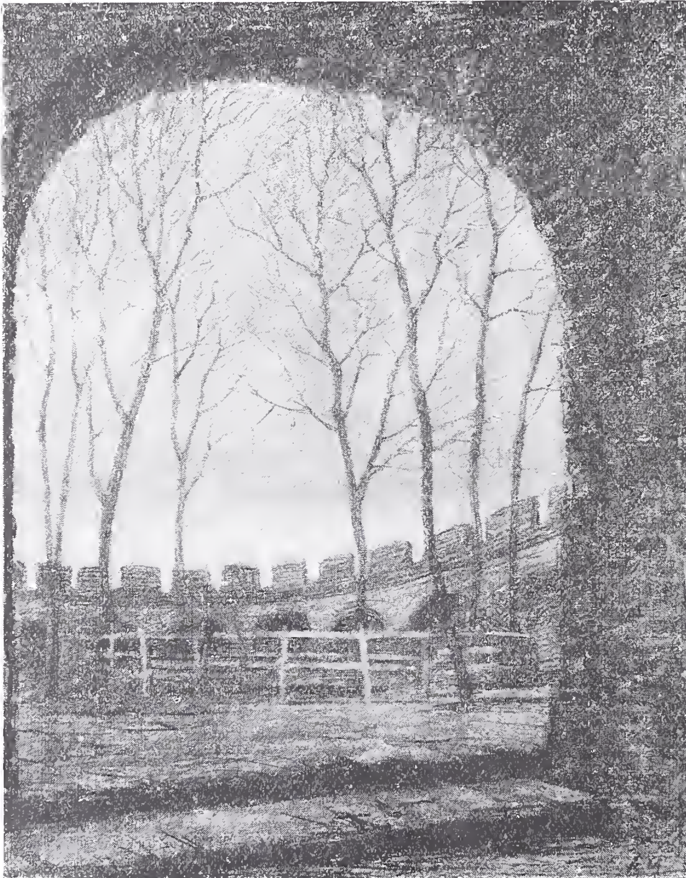

Groote poort van den Burcht.

Bij 't dreigen van den Spaanschen moord
Waart gij hun troost, hun kracht in nood,
En straks bij feest of maaltijd sloot
Gij voor studenten nooit uw poort.

Wat hebt gij slecht uw roem bewaard!
Thans sluit gij 't hek met grendels hecht,
Thans is uw consumabel slecht.
O Burcht, hoe zijt gij thans ontaard!

Maar ik bemerk dat ik U nog niet eens gezegd heb, wat de Burcht eigenlijk is en haast mij dus dit te doen. De Burcht is een heuvel met een platten top en om dien top een muur. Het geheel gelijkt op een afgeknotten kegel, liever nog een uitgebranden krater. Langs slingerpaden klimt men naar boven, gaat een zeer schoone poort binnen en komt dan in een ronde, door een hoogen gekanteelden muur begrensde ruimte, die aan de binnenplaats eener vesting doet denken. Langs een smal steenen trapje bereikt men een rondloop tegen de binnenzijde van den ringmuur maar op zulk een hoogte, dat men in staat is door de kanteelen naar alle zijden een ruim gezicht op de stad te genieten. De heuvel zelf is dicht met boomen en struikgewas bezet en ook binnen in de rondte staan hooge oude linden. Het geheel is de moeite der

Kleine poort van den Burcht.

bezichtiging wel waard, al vraagt men dan ook, waarom men in vroeger tijd zoo'n stevig gevaarte in het midden der stad heeft laten staan.

Het ijzeren hek, dat tot den heuvel toegang geeft is bezet met wapens van oud-Leidsche familiën; bovenop de twee steenen stijlen zitten twee merkwaardig leelijke gebeeldhouwde rammen, de voorpooten op schilden rustende. Voor dat hek is een ruim binnenplein, behoorend bij het bovenvermeld café en naar ik meen ook sociëteit, vooral om zijne kegelconcoursen vermaard. De poort, die van de straat naar dat binnenplein leidt is een prachtstuk van oude bouwkunst, bovenop houdt een fiere leeuw het sleutelwapen in den

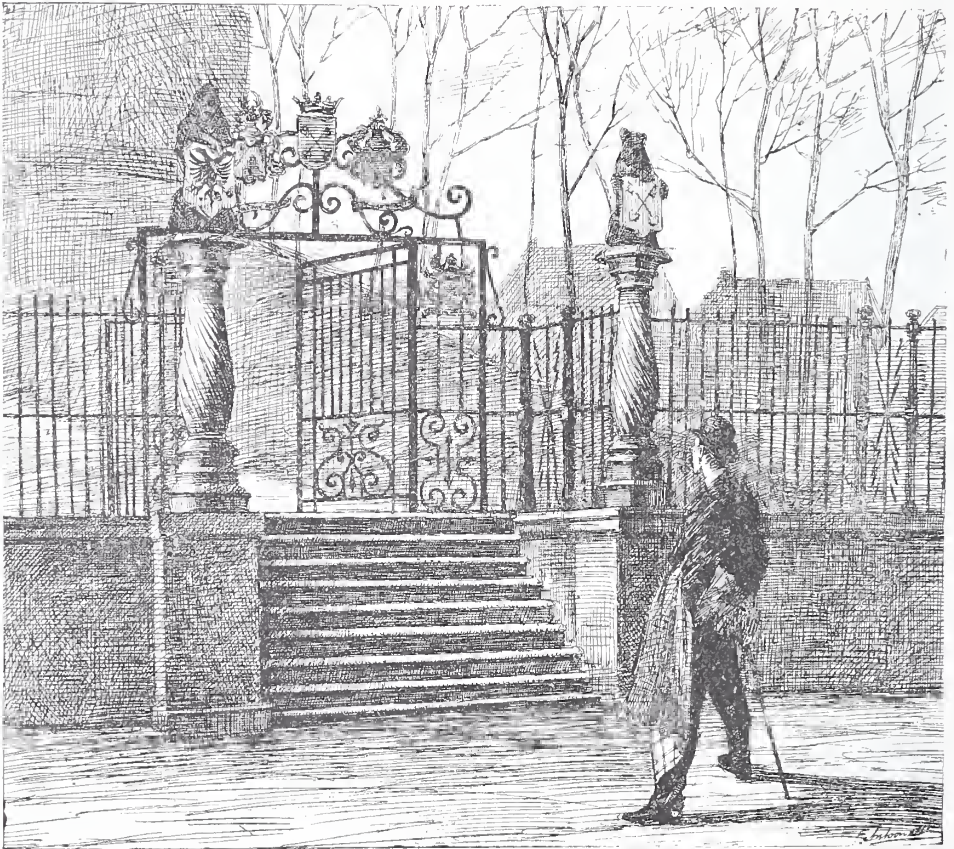
In den Burcht.

eenen klauw en een opgeheven zwaard in den anderen met het krijgshaftig onderschrift: pugno pro patria. 1) Aan weerszijden van den leeuw verrijzen twee aardige kleine vestingtorentjes; daaronder het jaartal 1650 met zeer veel omvattende inscriptiën.

Ik herinner mij op den Burcht eens een avondfeest der roeivereeniging Njord te hebben bijgewoond, een prijsuitdeeling, welke plaats had binnen den ringmuur boven op den heuvel. Fakkels wierpen een rossig flikkerlicht

1) Ik strijd voor het vaderland.

op de wakkere roeiers, die hier hoog en droog hunne prijzen in ontvangst kwamen nemen en de tonen van Mann's vroolijke kapel weerklonken luide, waar eens het weegeklaag van hongerende burgers om uitkomst smeekte. Er werd veel gesproken, vergelijkingen tusschen voorheen en thans ontbraken niet en een gevaarlijke klimpartij langs de glibberige helling besloot het festijn. Dat is mijn laatste herinnering aan den Burcht; ik mag misschien nog eenen diës noemen, wanneer de groepen gecostumeerden op deze plaats

Hek van den Burcht.

ontvangen worden, maar dan speelt zich toch meestal het voornaamste deel beneden af. En ziedaar dan de plaats, die door iederen vreemdeling bezichtigd wordt, waarvan de Leidenaar den mond vol heeft, maar waar hij nooit verschijnt en waar de student zich eveneens slechts bij een hoogst exceptioneele gelegenheid vertoont. Het is oud en het is mooi en het is eerbiedwaardig — maar het is dood.

En nu gaan wij afscheid nemen. Ik mag er mij niet op beroemen U alles te hebben laten zien, ja zelfs sloeg ik misschien wel wat over, dat de moeite

der beschrijving overwaardig is. Er zijn nog vele musea, die gij kunt binnentreden, zoo gij wilt, maar waarin ik het niet mijn taak achtte U binnen te leiden. Er zijn eenige merkwaardige kerken, maar gij kunt er mooiere en even interessante zien in onze andere steden. Er zijn vele fabrieken — en daaraan verbonden een gansche arbeidersstand, die zich lang niet in weelde baadt, die van den studentenstand gewoonlijk niet meer dan het feestvieren ziet, dat op straat gebeurt, maar wien de arbeid en de toewijding van het grootste deel dier jongelingschap een geheim is, aan welks bestaan men zelfs niet gelooft. Dat kweekt geen vertrouwen, maar afgunst; en zoo is hier de verhouding tusschen hooger en lager deel der maatschappij verre van gunstig, zoo heet het Leidsch gepeupel berucht kwaadaardig. Maar dit alleen om Uw kijkje in de stad te completeeren; overigens laat de gezindheid van burgers en studenten jegens elkander weinig te wenschen over. Er is eens een conflict — maar slechts om bijgelegd te worden; er was wel eens een tijd van wederzijdsch negeeren — maar om door een hernieuwde belangstelling te worden gevolgd. En zóó — door samenwerking en sympathie, maar ook niet minder door de hoop en het vertrouwen van den lande, door het levendig besef der Leidsche faculteiten en van hare kweekelingen van wat er van hen verwacht en geëischt wordt; maar ook niet minder door het duurzaam gevoel van solidariteit tusschen allen in het vaderland, die de illustre Academie ooit als leermeester of leerling binnen hare eerwaarde wanden sloot — zóó beware de eerste Universiteit van Nederland, en met haar Leiden, de plaats die zij sinds eeuwen met zooveel recht bekleedde.

En zoo ik u ten slotte vaarwel zeg en gij u wellicht mocht beklagen, dat ik u veel meer nog had kunnen toonen, ik hoop, dat gij er niet schamper zult bijvoegen, dat ik er mij afmaakte .... met een Jantje van Leiden.

Leiden, Maart 1893.

CROUP EN DIPHTHERITIS

DOOR

M. BUIJSMAN.

Onder *croup* verstaat men eene ontsteking der slijmvliezen, allermeest ontstaande onder den invloed van koude en vochtigheid, zooals algemeen wordt aangenomen, aangezien men in het koude jaargetijde en in vochtige landstreken de ziekte het meeste waarneemt. Zij ontstaat dus tengevolge van sterke prikkels, die op zeer prikkelbare, of op weinig weêrstandsvermogen bezittende slijmvliezen inwerken.

Croup kan door chemische prikkels worden opgewekt zooals door proeven is bewezen. Vooral ontstaat de ziekte zeer snel, indien ammonia liquide in de trachea wordt gebracht. De proeven werden op konijnen genomen.

Dat de croup bijna uitsluitend kinderen aantast, is uit de meerdere vulnerabiliteit van het weefsel tengevolge van den sterkeren groei en de sterke stofwisseling, waaraan het slijmvlies hier onderworpen is, te verklaren. Op het verminderde weêrstandsvermogen der weefsels tegen prikkels van onderscheiden aard bij pathologische toestanden van verschillende soort, berust evenzeer het voorkomen der secundaire croup.

Als *diphtheritis* wordt de ontstekingsvorm onderscheiden, waarbij in het zieke slijmvlies en ook in andere lichaamsdeelen een groote hoeveelheid bacteriën voorkomt, welke ziekte niet slechts een locaal, maar ook een algemeen karakter bezit, met koorts verloopt en veelvuldig met verlammingen eindigt, epidemisch optreedt, besmettelijk is en zich over het geheel genomen als een acute infectieziekte voordoet.

Door al deze eigenschappen zijn croup en diphtheritis duidelijk van elkander onderscheiden: het begrip croup is uitgebreid, het begrip diphtheritis beperkt.

De bacterie, die de diphtheritis veroorzaakt, hoewel morphologisch niet van andere bacteriën verschillende, onderscheidt zich toch van deze door hare werking op het organisme en is daarom als specifische bacterie te beschouwen. bacterie is een kogelbacterie, een coccus en wel de *micrococcus diphtheriticus*.

De bloedrijkheid van het slijmvlies, bij croupeuse ontsteking in mindere mate aanwezig, bereikt bij diphtheritis den hoogsten graad en deelt aan het slijmvlies een gelijkmatige roode kleur mede.

Zeldzamer in croupeuse, veelvuldiger in diphtheritische membranen, maar toch steeds in beiden, vindt men heldere, homogene massa's, soms met een donkerder partij omgeven in het midden. In den regel is de vorm rond, maar hij kan ook ovaal, of aan een pool verlengd, peervormig wezen. Aanvankelijk schijnen het vetbolletjes te zijn, maar bij nader inzien missen zij toch den eigenaardigen glans van deze en bezitten zij eene grootere helderheid en doorschijnend-

heid, zoo groot nu en dan als waren het druppels kristal. Men heeft deze massa's den naam gegeven van *hyaline plasmabollen* (fig. 1).

Een stukje eener croupeuse of diphtheritische membraan in glycerine of water onder het mikroskoop gebracht, doet de samenstellende deelen zien. Deze zijn tal van cellen en een draderige tusschenstof.

Men ziet cellen van verschillende grootte en vorm, meestal rond, doch somtijds ook veelhoekig. Een deel der cellen heeft een helderen, een ander deel een meerkorreligen inhoud en twee of meer kernen. Waarschijnlijk zijn deze cellen etterlichaampjes. De jonge epithelium cellen doen zich voor als een rond of veelhoekig met ééne kern en helderen inhoud. Epithelium cellen van dezelfde soort en grootte als die, welke het slijmvlies bedekken, liggen hier en daar in de membranen, vooral in de diphtheritische, verspreid. Dikwijls zijn zij korrelig of met kleine vetdruppels gevuld. Roode bloedlichaampjes ontbreken nooit; in croupeuse membranen is hun getal trouwens gering, maar des te grooter is het in de diphtheritische, waar zij groote conglomeraten kunnen vormen.

De draden der tusschenstof wisselen in dikte af en zijn nu eens meer dan eens minder regelmatig ten opzichte van elkander geplaatst. De tusschenstof vormt niet zelden evenwijdige strooken waartusschen de cellen liggen; de strooken zelve zijn door kleine dwarscelletjes, die hier en daar tusschen twee naast elkander liggende cellen doorgaan, verbonden (fig. 2). Bij fig. 3 zien wij een stuk van een diphtheritische membraan naar de draden der tusschenstof in alle mogelijke richtingen op en door elkander liggen; deze rangschikking wordt veelvuldig bij diphtheritische membranen waargenomen.

Deze twee vormen zijn de beide uitersten; in den regel vormt de tusschenstof een netwerk met groote en kleine mazen, waarin de cellen liggen. De grondstof der draden is bij jonge membraan geheel homogeen, eenigermate glanzend. Later worden zij doffer en hier en daar met kleine korrels doorzaaid. Kleine, glanzende bolletjes, vetdruppels, vertoonen zich dan ook, vooral op de dikke deelen der draden, op de kruispunten van het netwerk.

In de gewone, niet buitengewone hevige, gevallen van croup ziet men op de dunne doorsneden van membraan en slijmvlies, in onderlinge samenhang gelaten, het epithelium op de gewone wijze op de oppervlakte rusten. De hooge epithelium cellen der bovenste laag zijn alleen een weinig gezwollen, de kernen zijn onveranderd, de trilharen meestal nog zichtbaar. In de diepere lagen, waar de kleine ronde cellen liggen, zijn veranderingen opgetreden. De zich hier bevindende cellen vormen een dikkere laag, zijn in den regel vergroot en in veel grooter mate dan anders in de ruimten tusschen de hooge epithelium-cellen zichtbaar; op sommige punten dringen zij deze zelfs vrij zoo uiteen en dan zijn er twee of drie vertikaal op elkander geplaatst tusschen twee naast elkander liggende, hooge epithelium-cellen zichtbaar. Zij bevinden zich duidelijk op weg om aan de vrije vlakte dier cellen te geraken en hier is dan ook steeds een groot aantal cellen geplaatst (fig. 5).

In gewone gevallen van croupeuse ontsteking zijn de bloedvaten sterk gevuld,

en zijn dus meer vaten dan anders zichtbaar. De vaatwand en zijn naaste omgeving zijn in meerder of mindere mate met cellen, witte bloedlichaampjes, geïnfiltreerd.

Een soortgelijke celinfiltratie is overal in het slijmvlies bemerkbaar; de bindweefsellichaampjes zijn vergroot, de hoeveelheid protoplasma rondom de kern is toegenomen, de uitloopers zijn langer geworden. Etterlichaampjes worden er weinig in het bindweefsel gevonden, hoewel zij, ten minste in de bovenste lagen, nooit geheel ontbreken.

In fig. 6 is een praeparaat van het met cellen sterk geïnfiltreerde slijmvlies afgebeeld.

Bij besmettelijke diphtheritis komt nog een nieuw element, de micrococcen, puntvormige massa's, in kolonies voorkomende, en gelegen tusschen of in de cellen en de netvormige tusschenstof (fig. 7). Naast de micrococcen zijn ook altijd wat grootere bacteriën zichtbaar (fig. 7*a*). In het slijmvlies ontbreken beiden vormen evenmin, doch is hun aantal geringer dan in de membraan.

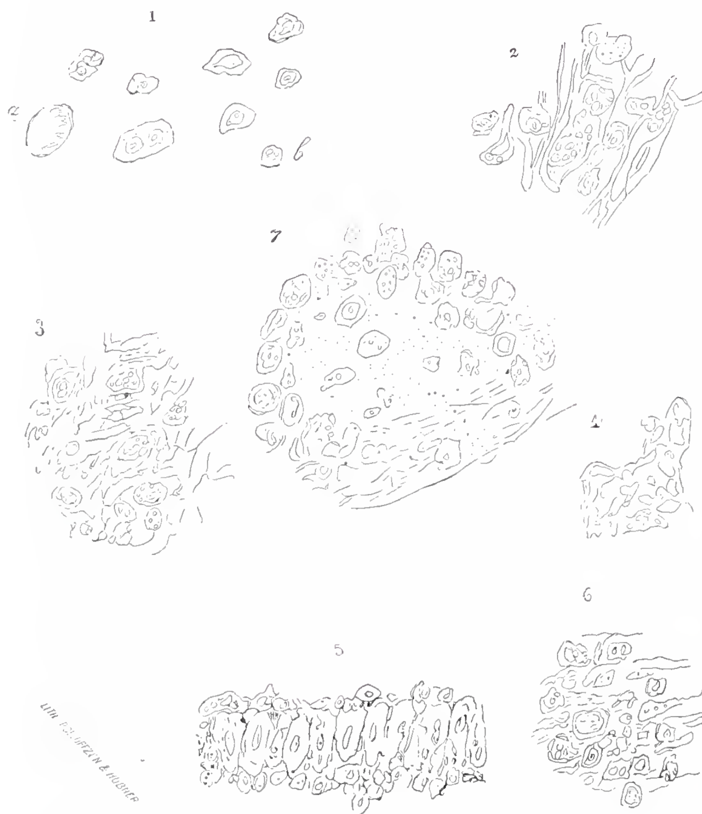

Fig. 1. De verschillende celvormen uit croupeuse en diphtheritische membranen: *a* hyaline, plasmabol, *b* rood bloedlichaampje. De korrelige cellen zijn etterlichaampjes, heldere jonge epitheliumcellen; de groote cel met 2 kernen is een epitheliumcel op weg van verdeeling.

Fig. 2. Croupeuse membraan der trachea van een mensch is osmiumzuur. De dikke draden van het fibrineuse netwerk zijn regelmatig geplaatst; in de mazen liggen cellen.

Fig. 3. Diphtheritische membraan der trachea van een mensch. Het fibrineuse netwerk, uit dunne draden bestaande, is zeer onregelmatig; in de mazen liggen cellen.

Fig. 4. Zeer regelmatig netwerk uit de croupmembraan der trachea van een mensch.

Fig. 5. Epithelium van het in croupeuse ontsteking zich bevindende tracheaalslijmvlies van een konijn. De ronde epitheliumcellen der onderste lagen zijn sterk vermeerderd, dringen hier en daar tusschen de hooge epitheliumcellen door en liggen deels reeds op de vrije vlakte van deze.

Fig. 6. Met cellen geïnfiltreerd slijmvliesweefsel der trachea bij croup van een konijn.

Fig. 7. Diphtheritische membraan uit de trachea van een mensch. Het fibrineuse netwerk vertoont zich alleen rechts beneden. Hierin en bovenal tusschen, deels ook in de cellen liggen talrijke micrococcen. Staafjes bacteriën zijn op verschillende plaatsen zichtbaar bijv. bij *a*.

BEHANDELING.

Ter genezing van diphtheritis werd door Dr. Rehn het ijzerchloride, *liquor ferri secquichlorati* aanbevolen; het middel was reeds vóór 40 jaren als zeer werkzaam tegen het diphtheritis-vergif bekend; aangezien het echter voor een sterk bijtmiddel doorging, werd het weinig gebruikt. Nauwkeuriger onderzoek leerde echter dat het op de gezonde slijmhuid van mond en keel weinig prikkeling veroorzaakt, zoodat kinderen eene herhaalde bestrijking met een penseel zeer goed verdragen. Löffles heeft bewezen dat ijzerchloride de bacteriën der diphtheritis oogenblikkelijk doodt en zelfs nog uitwerking heeft wanneer het verdund is met 9 deelen water.

In het begin moet het donkergele, stroopachtige vocht onverdund niet alleen op de aangedane slijmhuid maar ook op de aangrenzende deelen worden gestreken; zoodra men ziet dat het voortwoekeren van het kwaad gestuit is, kan het middel verdund worden met de helft water. Al naar de hevigheid van het ziektegeval zijn dagelijks de aangedane deelen 4 maal met de vloeistof te bestrijken: de bewerking moet zoo lang worden voortgezet totdat de slijmhuid weder een normaal voorkomen heeft verkregen hetgeen in circa 8 dagen plaats heeft. Het is echter noodzakelijk dat *dadelijk bij het verschijnen der ziekte* met de behandeling worde begonnen: bestaat het ziekelijke verschijnsel reeds eenigen tijd, dan is gewoonlijk het vergif reeds door het geheele lichaam verspreid en kan geene genezing meer verkregen worden. De spoedige behandeling met het aangegeven middel verlaagt de lichaamstemperatuur, de onaangename reuk uit den mond verdwijnt en de uitbreiding van het kwaad wordt verhinderd.

Bovendien wordt ook *nitras argenti*, 30 grein op één ons, plaatselijk aangewend.

Ten einde de behandeling duidelijker te kunnen opgeven, is het noodzakelijk de drie voornaamste vormen van diphtheritis kortelijk te beschrijven.

Eenvoudige diphtheritis is de zachtaardigste en meest voorkomende vorm der ziekte. Zij wordt min of meer door koorts en door hoofdpijn voorafgegaan; de tong is bedekt met een roomachtig beslag; er wordt over een onaangenaam gevoel in de keel, soms over eene geringe moeielijkheid bij het slikken geklaagd. Op dezen tijd komt de geneesheer gewoonlijk in de gelegenheid om de keel te zien, en nu (van 12 tot 36 uren na het begin van den aanval) wordt een der amandelen — zelden beide — door eene kleine plek uit membraneus nederslag bedekt. Dat kan zich verder uitbreiden, en het geheele zachte verhemelte en den pharynx bedekken, doch dit is *zeldzaam* het geval. Bij dezen vorm der ziekte blijft het gewoonlijk op dezelfde hoogte, of breidt zich slechts weinig uit. Het slijmvlies is opgezwollen, heeft een hoogroode kleur en verheft zich. De onderkaakskleren zijn eenigszins opgezwollen, maar noch de parotis, noch de klieren van den hals zijn aangedaan. De duur dezer aandoening verschilt van 5 tot 9 dagen. De behandeling, die met den besten uitslag bekroond wordt, is de plaatselijke aanwending van eene oplossing van nitras argenti, en een *mixtuur*, bestaande uit *tinctura chloreti ferri* in verbinding met *chloras*

potassae, waarmede men het oordeelkundig en spaarzaam gebruik van ontlastende middelen moet verbinden.

Croupeuse diphtheritis is een heviger vorm. Zij komt meer bij kinderen dan bij volwassenen voor. Haar voorloopende verschijnselen zijn hevige koorts, zware hoofdpijn, heete huid, zwelling der onderkaaksklieren en moeielijkheid bij het slikken; de keel en mond zijn met een geel of bruin, lederachtig excudaat bedekt. Spoedig ontstaat een schorren, blaffenden hoest, benevens eene verandering in den klank der stem; vervolgens benauwdheid en aanvallen van verstikking, die zich meer en meer herhalen; eindelijk wordt de hoest onderdrukt en gaat de stem geheel verloren. Bij een aanval van verstikking, wendt de lijder zich van de eene zijde naar de andere, steekt de handen naar boven en doet hevige pogingen om adem te halen, die pogingen steeds tot het einde toe herhalende. Somtijds wordt in eene hevige hoestbui een schijnvlies uit de luchtpijnen naar buiten geworpen, dat zich tot de vijfde verdeeling der bronchi had uitgestrekt; dan ademt de lijder gemakkelijk, doch spoedig wordt de worsteling met den dood hervat; somtijds wordt nogmaals een schijnvlies naar buiten geworpen en eindelijk zelfs op die wijze den dood ontkomen. Maar zulk een gelukkige uitkomst is bepaald eene uitzondering, en wanneer eenmaal de ziekte zich tot de bronchi heeft uitgebreid, kan men den lijder als verloren beschouwen.

Desniettegenstaande moet de geneesheer zich niet laten afschrikken en nadat de epiglottis met eene spadel naar achteren gedrukt is, de ziekte tot in den larynx vervolgen, en de oppervlakte met sterke oplossingen van *nitras argenti* of *acidum hydrochloricum* bestrijken. Andere zoogenaamde middelen als calomel, bloedzuigers, spaansche vliegen en aderlating zijn absoluut zonder eenig gevolg, integendeel zijn zij zelfs schadelijk, omdat de wonden spoedig door een diphtheritische pseudomembraan bedekt worden, hetwelk door koud vuur wordt gevolgd.

Het bestrijken der keel moet 3 à 4 maal in de 24 uren geschieden; wanneer het exsudaat voortgaat zich uit te breiden, moet *acidum hydrochloricum* op dezelfde wijze worden aangewend.

Het eenige nadeel van deze middelen is de korst, die zij op de oppervlakte vormen, waardoor de voortgang der ziekte niet kan worden waargenomen.

Wanneer de ontsteking, in weerwil van deze maatregelen naar beneden voortgaat, den larynx bereikt, wanneer de verandering der stem, de benauwde ademhaling en de onderdrukte hoest, de vrees doen ontstaan dat de stembanden, in weerwil van krachtige cauterisaties, door het exsudaat zijn aangedaan, moet tracheotomie verricht worden tot redding, met het oog op de ondervinding, welke anders een zekeren dood doet voorzien.

Statistieke opgaven toonen aan, dat de kans op een gunstig resultaat is in de verhouding van 1 tot 5. Dus één lijder hersteld op vijf.

Kwaadaardige diphtheritis is de hevigste vorm. De prodromi zijn zware hoofdpijn, hevige koorts, braken of nu en dan eene plotselinge neusbloeding of ook wel bloeding uit neus, mond, rectum en alle met een slijmvlies bekleede banden; de huid is heet en stekend; de tong met een dik beslag

bedekt, de keel wordt spoedig pijnlijk, het slikken moeielijk, en de onderkaaksklieren, de parotis en de klieren van den hals zwellen aanmerkelijk op. Deze zwelling neemt verbazend in uitbreiding toe, en de klieren steken dikwijls ver buiten de kaak uit, terwijl het celweefsel geheel en al geïnfiltreerd, en deegachtig op het gevoel wordt. De keel, de amandelen en het zachte verhemelte worden met een geel, lederachtig beslag, dat spoedig een stinkenden reuk verspreidt, die terstond onverdragelijk wordt, bedekt. De lijder verkeert nu in een adynamischen toestand; de pols is buitengewoon menigvuldig, het gelaat doodsbleek, de lippen gezwollen, de oogen tranen, de mond kwijlt, het slikken is moeielijk, somtijds bijna onmogelijk; uit den neus droppelt dikwijls een stinkenden etter, en bewijst dat het exsudaat de wanden dezer holte ook heeft aangetast, waarvan men zich kan overtuigen door de neusopening door een oorspiegel uit te zetten. Hierop volgt coma en eene buitengewone vermindering van krachten; de lijder sterft in een dof slaperigen toestand, hetgeen een in het oogloopend verschil oplevert met de hevige gemoedsbeweging, die pseudosmembraneuse verstikking voorafgaat.

Somtijds treedt de dood reeds in vóórdat het exsudaat zich geheel heeft gevormd en wel is het einde dan een onmiddellijk gevolg van de plotselinge krachtsvermindering en daardoor ontstane verstikking.

Onder de vele inwendige middelen is een mengsel van *tinctura chloreti ferri*, *chloras potassae*, chloraether en *acidum hydrochloricum*, met de eene of andere siroop het beste. Men geve hiervan volle giften naar gelang van den ouderdom van den lijder. Wanneer het voedsel geweigerd wordt, moeten er dikwijls voedende clysmata gezet worden, in kleine hoeveelheden, met het doel om uitputting te voorkomen. Indien de ziekte overwonnen is, wordt de herstelling veelal vertraagd door paralysis van het zachte verhemelte. De verschijnselen zijn: spreken door de neus en het opwerpen van vloeistoffen door de neusgaten.

GESCHIEDENIS.

Britonneau gelooft dat de diphtheritis meer ten tijde van Homerus dan van Hippocrates bekend was en wel onder den naam van „*Malum Egyptiacum.*" Hij maakt op het feit opmerkzaam dat een verbinding van kopergroen met honig, als een uitstekend voorbehoedmiddel tegen diphtheritische ontsteking, steeds sedert vele eeuwen in de Pharmacopoea is bewaard gebleven onder den naam van *unguentum Egyptiacum.* Tien eeuwen na dien tijd verscheen de nauwkeurige beschrijving van het *Malum Egyptiacum* door Aretaeus. De opmerkelijkste uitdrukkingen in deze uitgewerkte beschrijving zijn die, waar de amandelen vermeld worden bedekt te zijn met „quodam concreto tumore albo", die zich ook over de tong en het tandvleesch gezegd wordt te verspreiden. Hierdoor wordt nauwkeurig de pathologische bijzonderheid van de pseudomembraneuse uitzweeting, waardoor diphtheritis zich onderscheidt, beschreven. Macrobius zinspeelt op eene dergelijke epidemie in Rome (a. D. 380). Zij ver-

scheen in Holland in het jaar 1337; ook in Parijs in 1576. Drie eeuwen later woedde zij in Spanje, waar zij zich nu en dan gedurende 40 jaren vertoonde; en wegens de hevige dyspnoe was zij bekend als de „garotillo". In 1618—1619 sleepte zij 5000 slachtoffers in Napels ten grave, waar zij de benaming kreeg van „Male de Canna" (trachea). De schrijvers van de 17de eeuw letten bijzonder op de verschijnselen, die de uitbreiding der ziekte van den pharynx op de luchtwegen vergezellen. Te New-York werd in 1771 en in Zweden eene epidemie in 1761 waargenomen. Verder in Amerika weder eens in 1813. Britonneau beweert dat koningin Hortense (1808—1810) gedurende vele maanden aan de gevolgen van diphtheritis van het tandvleesch geleden heeft, en dat haar oudste kind aan diphtheritis van het larynx is bezweken. De geschiedenis nagaande van den dood van Washington en keizerin Josephine, schrijft hij dien aan dezelfde oorzaak toe.

In 1821 barstte de ziekte te Tours in Frankrijk uit en doorkruiste het land tot 1828. In 1855 brak zij te Parijs en Boulogne uit; in eerstgenoemde plaats stierven in Jan. 1855 tot Maart 1857 366 personen, waarvan 341 beneden 10 jaar oud. Ook in Engeland vertoonde de ziekte zich in 1857, het eerst in de Zuid-oostelijke graafschappen; langzamerhand verspreidde zij zich van Kent naar Essex en door al de oostelijke „shires". Tevens brak ook in de Zuidwestelijke graafschappen eene ziekte uit, die alle verschijnselen van diphtheritis vertoonde; de epidemie duurde tot 1858.

Noch temperatuur noch jaargetijde bleek bij epidemiën eenigen invloed uit te oefenen; de ziekte woedde even hevig bij droog als bij nat weder, in de zomer als in de winter; invloed was nergens te constateren.

In 1638, 1663, 1735, 1752 tot 1755 heerschte de ziekte in Noord-Amerika; tegen het midden der 18de eeuw in Denemarken en Zweden, en in 1749 en 1770 in Holland, in 1749 en 1786 in Portugal, in 1762—1771 te Valencia in Spanje.

STATISTIEK VOOR NEDERLAND.

In geen groote stad der wereld stierven in het jaar 1883 naar evenredigheid der bevolking zooveel kinderen aan croup en diphteritis als in Amsterdam, zooals uit het volgende lijstje blijkt:

Sterfte op 100000 inwoners.

Amsterdam	265	Bern	118	Stuttgart	61
Berlijn	245	München	115	Rome	58
Madrid	225	Stockholm	107	Buda-Pest	50
Dresden	184	Antwerpen	105	Den Haag	45
Warschau	167	New-York	91	Weenen	44
Philadelphia	167	Parijs	86	Londen	44
Chicago	163	Straatsburg	76	Kopenhagen	42
Turijn	140	Napels	74	Brussel	35
Petersburg	121	Lissabon	74		

Met het einde van 1882 nam de sterfte aan croup in Amsterdam reeds schrikbarend toe.

Wat de andere steden en provinciën van ons land betreft, zoo is de croupsterfte steeds zeer ongelijkmatig verdeeld. Aangezien nu eens de eene en dan weer de andere gemeente en provincie het hoogste cijfer aanwijst, zooals uit het volgende staatje blijkt:

Jaarlijksche sterfte op de 100000 inwoners.

	Inwoners in duizendtallen.	1869	1870	1871	1872	1873
Breda . .	15	17	—	17	17	17
Tilburg . .	23	30	22	30	52	65
Nijmegen .	23	30	65	39	13	4
Zutphen .	15	60	87	87	53	240
Delft . .	22	36	23	14	23	32
Gouda . .	16	56	44	25	6	12
Schiedam .	20	55	55	15	10	35
Alkmaar .	12	17	58	25	—	—
Helder . .	20	50	15	30	15	40
Zaandam .	12	17	25	25	25	—
Middelburg	17	100	65	12	41	41
Vlissingen .	10	20	—	—	30	—
Amersfoort	13	7	85	92	23	62
Zwolle . .	21	76	33	29	43	57
Deventer .	18	77	139	66	100	100
Kampen .	15	73	47	27	33	—
	242	47	48	33	31	45

Er bestaat een groot onderscheid tusschen de wijze, waarop de croupsterfte te plattenlande verdeeld is, en die, waarop zij de meeste steden teistert. Op het platteland vormt elke gemeente een klein, nagenoeg zelfstandig geheel, waarin de croupsterfte afneemt en toeneemt, betrekkelijk onafhankelijk van de omliggende gemeenten. Hetzelfde vinden wij wel is waar in de steden terug, maar terwijl de gelijktijdig geteisterde bevolking op het platteland eenige honderden of duizenden bedraagt, doet eene verhoogde croupsterfte zich in de grootere steden over tienduizenden tegelijk gevoelen. Ook voor Amsterdam geldt deze opmerking.

Vergelijkt men de jaarlijksche croupsterfte in Amsterdam met die van het overige Noord-Holland, dan komt het hierboven beweerde bizonder duidelijk uit:

Sterfte aan croup en diphteritis op 100000 inwoners.

	1868	1869	1870	1871	1872	1873	1874	1875	1876	1877	1878	1879
Amsterdam.	41	47	47	17	16	19	64	124	70	58	35	19
Het overige Noord-Holland.	41	31	43	43	27	24	30	37	29	29	20	23

Totaal bevolking van Amsterdam in 1870 . . . . . . 268 000
„ „ „ het overige Noord-Holland in 1870 . 315 000

De schommelingen in de croupsterfte te Amsterdam waargenomen doen zich op het platteland niet gevoelen zooals uit deze gegevens blijkt. Ook in de overige provinciën bijv. Friesland, Overijssel, Groningen en Limburg is de reeks veel gelijkmatiger en ziet men niet zulke afwijkingen. — Wij zien dus dat:

in de meeste steden breiden de epidemiën zich tegelijkertijd over een groot getal inwoners, terwijl op het platteland, met name het platteland in Noord-Holland, elke epidemie, hoe moorddadig ook, tot een kleine omgeving beperkt blijft.

Bij het doorzien van bovenstaande tabellen kan het onze aandacht niet ontgaan, hoe de moorddadige croup-epidemiën, waardoor elke gemeente nu en dan geteisterd wordt, zich bijna altijd over meerdere opeenvolgende jaren uitstrekt. In Amsterdam zien wij bijv. eene epidemie over de jaren 1874—1877 en 1882—1883, in Arnhem over 1868—1871, in Groningen over 1867—1870, in Haarlem over 1867—1868 en over 1881—1883, in Leeuwarden over 1869—1871, in Leiden over 1882—1883, in Maastricht over 1868—1869, in Utrecht over 1868—1871.

De jaren waarin deze epidemiën werden waargenomen, vallen veelvuldig samen. Ze zijn bijna alle gelegen tusschen 1867—1871 en 1881—1883. Ook bemerken wij in vele steden, zij het dan ook minder duidelijk dan in Amsterdam, eene verhefting omstreeks het jaar 1875.

De croupsterfte der verschillende provinciën vertoont nagenoeg gelijktijdige verheffingen, en 't kan dan ook wel niet anders, dat dezelfde jaren zich ook in de reeks voor het geheele Rijk als ongunstige doen kennen.

Wanneer wij ons hierbij herinneren, hoe zeer ongunstige jaren voor de eene stad of voor de eene provincie zeer gunstige waren voor de àndere, hoe bijv. de heftige epidemie van 1875 in Amsterdam, in het overige Noord-Holland bijna niet werd waargenomen, dan treft het ons hoe, niettegenstaande het beperkte gebied van elke epidemie en hare schijnbare zelfstandigheid, toch in enkele jaren over het geheele Rijk vermeerderde sterfte werd veroorzaakt door croup epidemiën, die op meerdere plaatsen tot een bijzonder hooge sterfte aanleiding gaven.

In enkele jaren schijnt dus de croup, daar, waar ze epidemisch optreedt, bijzonder moorddadig te zijn. In deze ongunstige jaren schijnt over geheel Nederland de een of andere invloed meer werkzaam te zijn, die de heftigheid eener bepaalde epidemie ten zeerste bevordert.

Een soortgelijken invloed zien wij elk jaar, tijdens de gure maanden, de croup sterfte belangrijk vermeerderen.

De volgende statistische opgave doet den invloed dezer gure maanden duidelijk uitkomen:

Totale sterfte aan croup en diphtheritis in Nederland 1875—1880.

Jan., Febr., Maart . .	1992	of maandgewijze		631, 612, 749
April, Mei, Juni . . .	1412	„	„	325, 508, 325
Juli, Aug., Sept. . . .	822	„	„	278, 231, 313
Oct., Nov., Dec. . . .	1477	„	„	377, 531, 569

UIT DE STUDEERCEL DER REDACTIE.

5 October 1893.

Er is een hoofdstuk in de geschiedenis onzer Letterkunde, dat, behoudens enkele uitzonderingen misschien, door de geschiedschrijvers werd verwaarloosd — de Romans in proza der zeventiende en achttiende eeuwen. Van dit feit zal men ten volle overtuigd worden, als men met eenige aandacht kennis neemt van een prachtigen *Catalogus*, juist verschenen bij Frederik Muller & Co te Amsterdam, waarin bijna *elfhonderd* titels van populaire prozawerken der 17de en 18de eeuwen genoemd worden.

Het is een uitstekend genot te ontwaren, dat de romanletterkunde in de 17de eeuw niet minder bloeide dan in de 19de, en tevens is het een genot zooveel mogelijk licht te doen vallen op deze tot nog toe verwaarloosde kinderen der verdichting. De nieuwe *Catalogus* bevat onder den titel: *Populaire Prozaschrijvers der XVIIe en XVIIIe eeuw* een schat van merkwaardige feiten, die door eene bekwame hand zijn gerangschikt, toegelicht, en van eene inleiding voorzien. Hier en daar zou eene kleine aanvulling of wijziging niet overbodig zijn, en daarom deel ik eenige kleine kantteekeningen mee.

In de Inleiding zegt F. A. v. S., dat „Honoré d'Urfé met zijne *Astrea* (*Astrée*) het model gaf voor den lateren heroïschen roman.” Dat is niet volkomen juist. De *Astrée* verscheen in 1609 en 1610, wat de twee eerste deelen betreft, het derde verscheen in 1619, en op den titel wordt verzekerd: *Troisième partie, où par plussieurs Histories & sous personnes de Bergers & d'autres sont deduits les diuers effects de l'honneste amitié.* Het eerste deel heeft een voorbericht: *L'autheur à la Bergère Astrée*, en het tweede een ander: *L'autheur au Berger Céladon.* Het behoeft dus niet gezegd te worden, dat de *Astrée* een zeer beroemde herderroman is, dat zij zeker het model van tallooze herderromans en herderdramaas is geworden, maar, dat zij op zeer eigenaardige wijze afsteekt tegen de heroïsche romans, die weldra het licht zagen. Deze laatsten volgden in de eerste plaats de beroemde Spaansche *Amadisromans*, voorts Amyot's vertaling van Heliodorus — *Histoire Etyopique de Héliodorus, contenant dix livres traittant des loyales et pudiques amours de Theagenes & Chariclée*, 1549. De eerste heroïsche roman werd geschreven door de Gomberville, toen hij in 1621 zijn *La Carithée* uitgaf. Het eenig aanrakingspunt tusschen *Astrée* en de heroïsche romans, is, dat in d'Urfe's roman 33 ingevlochten geschiedenissen voorkomen, van vierderlei aard: gewone herderverhalen, geschiedenissen van Nymfen, bijna gelijk aan herderinnen, toovergeschiedenissen en avontuurlijk krijgshaftige verhalen, welke laatste in den trant der *Amadissen* en der Middelgrieksche romans zijn geschreven.

Slaan we verder den *Catalogus* zelven op, dan trekt terstond de aandacht nummer elf, vermeld onder den titel: *Wonderlicke avontuer van twee Goelieven, de eene ghenaemt Sr Waterbrant en de Joufvrouw Wintergroen*, 1624. Hierbij werd aangeteekend, dat dit boek „een zeer primitieve poging tot een Hollandschen roman” is. Nog werd er bijgevoegd: „Het motief van een als soldaat dienstnemend meisje, later zoo dikwijls behandeld, komt hier reeds voor.” Het is niet onmogelijk, dat de Hollandsche roman van *Waterbrant en Winter-*

groen het eerst in ons vaderland dit motief heeft gebruikt. Maar elders was het al zeer dikwijls voorgekomen. In Spanje had Jorge de Montemayor reeds het voorbeeld gegeven in zijn bekenden roman *La Diana Enamorada* (1542), die terstond in het Fransch en Engelsch vertaald werd. In dezen roman verschijnt eene herderin Felismene, van wie vóór hare geboorte door Minerva voorspeld was, dat zij door moed en wapenfeiten zou uitmunten. Deze voorspelling wordt vervuld, wanneer Felismene uit liefde een edelman, Don Felix, volgt, in het kostuum van een gewapend page, die zijn meester in alles, ook in zijn veelvuldige schermutselingen met vijanden, bijstaat. Merkt men daarbij op, dat Montemayor zijn verkleeden page aan eene novelle van Bandello (1534) ontleende, dan blijkt, dat dit motief reeds in Italië bekend was.

De geschiedenis eener vrouw, die gedurende een groot deel van haar leven als soldaat dient, is uitvoerig beschreven door le Seigneur de Préhac, in zijn eenmaal beroemden roman *L'Heroïne Mousquetaire* (1678), waarvan voor onze romanlievende voorouders eene Hollandsche vertaling werd bewerkt onder den titel: *De musketdraagende Heldin* (Amst. Tim. ten Hoorn, 1680). En zelfs in den bloeitijd der Romantiek bleef de vrouw als soldaat verkleed eene aangename verschijning, als blijkt uit *Mlle de Maupin* van Théophile Gautier.

Mijne aandacht viel in den nieuwen *Catalogus* van Frederik Muller eveneens op nummer twaalf, waar eene Hollandsche vertaling van den eersten Spaanschen schelmenroman, van den *Lazarillo de Tormes*, wordt vermeld, terwijl er met kapitale letters bovenstaat: Hurtado de Mendoza. Ik heb al een en andermaal moeten opmerken, dat Don Diego de Mendoza, die zoo lang voor den auteur van den *Lazarillo* gehouden is, inderdaad dit voortreffelijk boek niet geschreven heeft. Ik herhaal dus nog eenmaal — (*gutta cavat lapidem!*) — dat in 1888 een boek is verschenen van den Franschen hoogleeraar A. Morel Fatio, *Etudes sur l'Espagne*, die afdoende bewees, dat Mendoza den *Lazarillo* niet kan geschreven hebben.

Het misverstand is meer dan twee eeuwen oud. In 1672 werd Mendoza als auteur van den *Lazarillo* genoemd door Don Nicolao Antonio in zijne bekende *Bibliotheca Hispana*. Alle schrijvers van de geschiedenis der Spaansche letteren — Bouterweck, de Puibusque, Dunlop, Ticknor, Aribau — hebben dit zeggen voor waarheid opgevat, en ieder hield Don Diego de Mendoza voor den auteur van den *Lazarillo*. Licht in deze quaestie moet vooral gezocht worden door nauwkeurig na te gaan, wanneer de eerste druk van den *Lazarillo* verscheen. De nieuwe *Catalogus* teekent aan, dat de eerste editie te Antwerpen verscheen in 1553, en dat men ten onrechte als eerste editie noemt een druk van Burgos in 1554. Zonder nader bewijs schijnt mij dit onaannemelijk, omdat Morel Fatio, zoowel als Wilhelm Lauser, *Der erste Schelmenroman, Lazarillo von Tormes* (1889), er op wijzen, dat niemand ooit een exemplaar van dien eersten druk te Antwerpen in 1553 heeft gezien. In 1554 verschenen tegelijk drie uitgaven te Burgos, te Antwerpen en te Alcala. De druk van Burgos komt volkomen overeen met dien van Antwerpen, doch in den eersten zijn houtgravuren, in den tweeden niet. De uitgaaf van Alcala is aan die van Burgos gelijk, maar het papier is slechter, en het boekje bevat maar één titelvignet.

Uit deze drie eerste drukken blijkt, dat de auteur zich er op toelegt, priesters, bedelmonniken en aflaatkramers te tuchtigen, een denkbeeld, dat bij den somberen, kerkelijken Mendoza nimmer zou kunnen opkomen. Dat de roman de geestelijkheid niet zeer beviel, blijkt uit het feit, dat *Lazarillo* in 1559 door den Grootinquisiteur Valdez, aartsbisschop van Sevilla, verboden werd. Het verlangen *Lazarillo* te lezen was evenwel zoo groot, dat de Inquisitie eene gecastigeerde uitgaaf in het licht zond onder den titel: *Vida de Lazarillo de Tormes, todo corregido y emendado por mandado de la santa y general Inquisicion. Impresso con licencia y privilegio de Su Magestad para los reynos de Castilla y Aragon*, Madrid, 1573. Eerst in 1831 kwam in Spanje weder een onverminkte *Lazarillo* naar de drukken van 1554 uit. Had de Inquisitie in 1573 geweten, dat Mendoza de auteur was, dan zeker zou zijn naam genoemd zijn, daar hij toen nog leefde. Het blijkt uit alles, dat men den naam van den auteur niet kent.

Eerst na den dood van Mendoza (1575) werd hij als auteur aangewezen, en wel in 1607 door Valerius Andreas in zijn *Catalogus clarorum Hispaniae Scriptorum*. In het volgende jaar (1608) wordt dit aarzelend herhaald door Andreas Schott in den tweeden druk van dezen Catalogus, *Hispaniae Biblotheca* genoemd. Maar Schott weet er bij te berichten, dat Mendoza den roman schreef, toen hij student was te Salamanca, omstreeks 1525. Zeker evenwel is het, dat noch Juan Diaz, die Mendoza's gedichten uitgaf (1610), noch Balthasar de Zuñiga, die Mendoza's leven beschreef (1627), er met een enkel woord melding van maken.

Er werd echter tevens een ander auteur genoemd, die den *Lazarillo* zou geschreven hebben. In een werk van een monnik, Jose de Siguënza, (*Historia de la orden de San Geronimo*, 1605) wordt de *Lazarillo* toegeschreven aan den monnik Fra Juan de Ortega, zonder eenig nader bewijs, alleen met de bijvoeging, dat Ortega het boekje als student te Salamanca geschreven had. Er was in deze gissing iets aantrekkelijks, omdat een der meest beruchte picareske romans: *La picara Justina* door een Dominikaan, Andreas Perez, is opgesteld.

Siguënza verzekert, dat men het handschrift van den *Lazarillo* in de cel van Ortega gevonden had na zijn dood, dat deze monnik een zeer geestig man en een groot vriend van litteratuur geweest is. De bittere toon van den auteur tegen de geestelijkheid kon het gevolg zijn van de ervaringen en lotgevallen van Ortega. Hij werd generaal der orde van de Hiëronymieten, maar leed veel aanstoot door allerlei nieuwe maatregelen in het belang van fatsoen en zedelijkheid genomen (1552—1555). Later vergezelde hij Keizer Karel V naar het klooster van San Yuste. Is Ortega de schrijver, dan is het licht te verklaren, dat de *Lazarillo* zonder naam van auteur verscheen. Ortega ontwierp het zeker niet als student, daar het boek in 1554, juist te midden van Ortega's strijd, verscheen, en van te veel menschenkennis getuigt om als de pennevrucht van een jong student te worden aangemerkt.

Maar hier staat tegenover, dat Siguënza zijne bewering met niets heeft gestaafd, en dat niemand het bedoelde handschrift van Ortega heeft gezien. Intusschen kan met zekerheid worden volgehouden, dat Mendoza zeer zeker de auteur van *Lazarillo* niet is. Mendoza was een edelman en diplomaat, die, nog geen vijfendertig jaren oud, Keizer Karel V als Spaansch gezant bij de Republiek van Venetië

de schitterendste diensten had bewezen. Hij toonde zijn onstuimig en tyranniek karakter in zijn heftig opstuiven tegen den Keizer, den Paus en de Kardinalen. Hij dweepte met handschriften en bracht eene groote menigte Grieksche en Arabische manuscripten met opoffering van bijna heel zijn fortuin bijeen, later vermaakt aan de boekerij van het Eskuriaal. Hij schreef in den trant van Sallustius over den opstand der Moriscos in Grenada, dien hij had helpen onderdrukken. De stijl zijner historische geschriften biedt geen enkel punt van overeenkomst met dien van den *Lazarillo*. Mendoza schrijft in lange, zeer moeizaam saamgestelde volzinnen, terwijl de auteur van den *Lazarillo* in den aangenaamsten, heldersten verhaaltrant tot zijne lezers spreekt.

Lazarillo's lotgevallen mede te deelen, de schraapzucht der priesters, de laaghartigheid der aflaatkramers op de kaak te stellen, was eene zeer moedige daad. Mendoza gold alom als de man der meest gewaagde daden. In tegenwoordigheid van koning Filips II wierp hij een edelman, die hem gekrenkt had, van het balkon eener hofzaal op de straat. Vandaar, dat men hem ook dikwijls zeer gewaagde geschriften durfde toeschrijven. In zijne dagen verscheen er eene hevige satire tegen de avonturiers, die gestadig om kleine postjes dongen — *Carta de los catarriberas* — en aanstonds hield men Mendoza voor den auteur. Later kwam de naam van den eigenlijken auteur aan het licht, en bleek, dat hij Eugenio de Salazar heette.

De vraag, wie *Lazarillo* geschreven heeft, blijft voorloopig onbeslist, maar met de hoogste waarschijnlijkheid mag aangenomen worden, dat Don Diego de Mendoza niet langer als auteur van den eersten Spaanschen schelmenroman mag genoemd worden. De quaestie schijnt mij niet zonder gewicht, daar dit klassiek Spaansch boekje in bijna alle Europeesche talen is vertolkt, en ook bij ons herhaaldelijk is uitgegeven. De nieuwe *Catalogus* van Frederik Muller & Cie. vermeldt een weinig bekenden druk van Rotterdam, 1632, in drie deelen, waarin waarschijnlijk de onechte vervolgen zijn opgenomen — het zoogenaamde *Segunda Parte*, in 1555 in het Spaansch uitgekomen, een ellendig maakwerk, als speculatie op den roem van den echten *Lazarillo* vervaardigd.

Er waren al vier vertolkingen in het Nederlandsch van den *Larazillo* bekend. De oudste is van 1579, en kwam uit te Delft: — de tweede is van 1609, andermaal te Delft, — de derde van 1669 te Amsterdam bij den romanvertalenden uitgever Balthasar Boekholt; — de vierde te Amsterdam in 1824, zijnde de vertaling van J. P. Arend. Het schijnt zeker, dat onze blijspeldichter Gerbrand Adraensz. Bredero de uitgaaf van 1579 of van 1609 van den Hollandschen *Lazarillo* heeft gebruikt, tenzij hij zich van eene der talrijke Fransche vertalingen heeft bediend. Zeer opmerkelijk evenwel is het, dat Bredero in 1617 niet weet, wie de auteur van het boek is. Hij zegt in de voorrede van zijn *Spaanschen Brabander*, waarin hij eene episode uit den *Lazarillo* dramatiseerde: „Onder de weynigh uytsteeckende of geestige Spangjaars en is de Maker van Laserus de Tormes nerghens na de minste, maar mijns oordeels een van de meeste te houden." In 1607 en 1608 was Mendoza reeds als auteur genoemd. Bredero onthoudt zich voorzichtig van elken naam, en spreekt alleen van den „Maker van Laserus de Tormes".

Nederlandsche Verzen en Nederlandsch Proza.

XI.

Trinette. Schets door Herm. Heijermans Jr. Amsterdam. *H. J. W. Becht.* 1893.

Een nieuwe kunstarbeid van den heer Herm. Heijermans Jr. vestigt de aandacht nogmaals op dezen jongen auteur. Zijne *Trinette* maakt een zeer gemengden indruk. Allereerst moet erkend worden, dat hij werkelijk litterair talent bezit — dat hij het vermogen heeft goed te zien, scherp waar te nemen, en daarbij genoeg beeldende kracht om alles helder voor te stellen. Hij behoort tot de naturalistische school — hij denkt logisch, hij is niet geäffecteerd, hij weet, wat hij wil, hij gaat recht op zijn doel af. Hoe goed hij het verstaat een figuurtje te teekenen, bewijst hij, als hij van zijne heldin zegt:

„Groote bruine oogen schitterden leven-„dig, met een ongedurig kijken, kwamen „sterk uit in het matte, door enkele zomer-„sproeten ontsierde teint van 't ovale „gezichtje. De neus wipte even, pittig, „schalksch, de mond was klein, bezet „met egale witte tandjes. Zooals ze ge-„staan had tegenover den pastoor met „die hooge kleur van angst of verlegen-„heid, was ze mooi te noemen. Slank was „ze, met gevulde, gracieuse vormen, „frisch uitkomende in 't helder paarse „jakje en het rokje, dat haar over de „knieën reikte. Kousen en schoenen had „ze uitgetrokken, om ze als een toetje „van zwart en bruin onder den arm te „dragen. De bestofte voetjes waren klein, „goed gevormd, blank."

Er zijn herhaaldelijk bewijzen van dit lang niet alledaagsch talent in den loop van het verhaal. De artistieke aanleg is volkomen gezond, misschien is het de vraag of die aanleg door studie en nadenken niet rijker ontwikkeld kan worden. De heer Heijermans heeft *Trinette* te Brussel geschreven, en plaatst het tooneel zijner vertelling — zijner „*Schets*", als hij het zelf noemt — te Rochefort en te Brussel. Er mankeert niets aan de *couleur locale*, schoon er van Brussel niet veel meer geschetst wordt dan achterbuurten, de Rue des Bouchers, en eenige zolderkamertjes met stervende jonge vrouwen. Het moet erkend worden, dat dit alles met sprekende kleuren en vaste hand is geschetst, dat vooral de omtrekken zeer nauwkeurig zijn getrokken. Zijn personeel is niet uit zeer aanzienlijken stand. Trinette is een plattelandsmeisje uit Rochefort, dat te Brussel gaat dienen, dat verleid wordt door een dorpsjongen uit Rochefort, die in kermistenten voor athleet fungeert. Eene kellnerin, een verloopen student, een paar geestelijken, — die beide uitstekend geslaagd zijn — een kunstenaar, een paar burgerluidjes voltooien de *dramatis personae.* Ieder kunstenaar heeft het recht zijne stof, te kiezen, waar hij goedvindt. De heer Heijermans maakte van dit recht gebruik. Heeft hij dit met aesthetischen takt gedaan, met andere woorden, heeft hij getoond, dat hij van dit kleine personeel iets heel moois wist te maken?

Een volledig toestemmend antwoord kan ik op die vraag niet geven. De zeer alledaagsche geschiedenis van Trinette is vlug, eenvoudig verteld. Maar nergens is een spoor van edel streven naar hooger kunstdoel te ontdekken. De hoofdkarakters zijn te ruw, te oppervlakkig, voorgesteld. Trinette en de athleet worden ons vertoond als zeer ordinaire personen, zinnelijk, begeerig naar genot, zonder eenige psychologische diepte. De meeste studie verraadt de teekening van het zieltogen eener ongelukkige borstlijderes, die ten gevolge van hare uitspattingen aan bloedspuwing sterft.

In dit alles flikkert nergens de goddelijke vonk der poëzie — de dichter be-

ijvert zich alleen zijn personeel zoo getrouw mogelijk naar het leven te penseelen — zonder daarbij aan iets hoogers dan aan eene getrouwe kopie te denken De naturalistische kunstenaar heeft evenwel andere plichten. Toen Emile Zola in *La Terre* door de afschuwelijke realiteit van sommige bijzonderheden uit het leven der boeren in la Beauce duizenden zijner lezers geërgerd had, merkte men tevens op, dat ondanks alle grove en stuitende détails der dierlijke boerenruwheid, de auteur in den persoon van den ouden Fouan een tragischen held had geschapen, die in één adem met Shakspere's King Lear kon worden genoemd — omdat Fouan, die bij zijn leven afstand deed van zijne landerijen ten voordeele zijner kinderen, van dezen allerbitterste martelingen moet lijden, tot op het oogenblik, dat hij door zijne eigene dochter en haar man in zijn bed door verstikking wordt vermoord. Zola erkende later „*qu'il avait forcé la note*" — maar hij had er toch voor gezorgd, dat er, ondanks de walgingwekkende beestachtigheden zijner boeren en boerinnen, een aangrijpend drama werd afgespeeld, dat den diepsten indruk naliet.

In *Trinette* wordt alleen op handige wijze een stuk leven uit de Brusselsche achterbuurten verteld. Het blijkt niet, of de auteur een hooger doel in het oog hield. Hij heeft tot tweemaal toe zich op hevige wijze geuit over „Brussels verrotte immoraliteit", over het „misselijke van Brussels immoreele lucht". Niemand noodzaakte hem den lezer naar dien „vuilnisbak" — als hij zelf zegt — te voeren. Hij alleen koos zijn onderwerp. Indien hem de teekening van zijne eigene helden en heldinnen tegen de borst stiet, waarom schiep hij dan Trinette en haar athleet?

Het is duidelijk, dat de schrijver het met zich zelven niet eens was. Hij heeft Rochefort, de Rue des Dominicains en de Rue des Bouchers te Brussel goed waargenomen; hij heeft lust gevoeld zijne waarnemingen in artistieken vorm aan zijne lezers te vertellen, maar bemerkend, dat hij dezen meestal in vrij slecht gezelschap bracht, heeft hij zich een veiligheidsklep geopend, door luide te toornen over Brussel's „verrotte immoraliteit".

Een ander bezwaar tegen Heijermans' *Trinette* is ontleend aan de moeilijkheid, om in vlug, vloeiend Nederlandsch te vertellen, wat en hoe zijne slecht Fransch sprekende helden met elkaar redeneeren. Hij neemt zijne toevlucht tot de meest familiare en platte uitdrukkingen, die in Nederlandsche gesprekken door onbeschaafde en grove lieden worden gebruikt. Zeer dikwijls worden de gesprekken door Fransche basterdvloeken afgewisseld. Telkens en telkens wordt *Christi* en *Crénom* herhaald, soms afgewisseld met den allerzonderlingsten Fransch-Vlaamschen uitroep „*Nom de Dommel*!" Op des schrijvers eigen taal zouden hier en daar nog verbeteringen zijn voor te stellen. Als een Italiaansch echtgenoot tot zijn Fransch vrouwtje zegt: „*Adèle mio... heb je je geamuseerd!*" (bl. 23) kan men een glimlach niet weerhouden! Elders spreekt hij van „*wenksbrauwen*" (bl. 20), van „*ruzemoezig*" (bl. 14), van „*biseps*" (bl. 180), van *kraften* (karaffen) (bl. 213), en tweemaal schrijft hij: „*Explosion au borinage*" (bl. 258). Een artist met voortreffelijken aanleg, als de heer Heijermans, mag zulke onbeholpenheden, zulke taalkundige tekortkomingen niet in het oog doen vallen.

Ondanks al deze bezwaren toont hij evenwel een zoo vlug en frisch talent in de teekening van personen en landschappen, boeit zijn dialoog door zooveel evendigheid en aangrijpende waarheid, dat men in hem een schrijver van toekomst en goede beloften mag begroeten, en juist daarom verplicht is op al het licht en donker in zijn arbeid zonder eenige complimenten den vinger te plaatsen.

* * *

De Goeie Jo. Roman uit het Indische leven door G. O. van Wijk. Amsterdam, *Uitgevers-Maatschappij Elsevier*, 1893.

Een stroom van Indisch-Nederlandsche vertellingen schijnt met de talrijke oorspronkelijke Hollandsche romans te willen wedijveren. Het eigenaardige van de eersten is, dat zij in haar geheelen aanleg hare tropisch afkomst niet kunnen verbergen. Alles is hevig, tragisch, noodlottig; de helden zijn zwarte aterlingen, of verdrukte engelen. Alles is hard van kleur, geene teêre tinten, geene zachte overgangen. Evenwel spreekt er groote kracht, groote menschenkennis, groote opvatting van wereld en samenleving, uit de meeste der Indo-Nederlandsche novellen, inzonderheid uit de romans van P. A. Daum (Maurits). Reeds lang duurt de *charme*, die van Indische novellen uitgaat. In deze eeuw begon Baron van Hoëvell het eerst met zijne meesterlijke *Indische Schetsen*, nadat allerlei middelmatigheid hem was voorafgegaan. De bijval in Nederland aan *Max Havelaar* geschonken overtrof de verwachting van ieder, die met de Lebaksche zaak nader bekend was geworden. De plechtige pathos van het strafrequisitoir aan het slot maakte op vele zacht gestemde gemoederen een overweldigenden indruk. Zelfs *Baboe Dalima* van Majoor Perelaer sleepte tallooze lezers mede door de altijd heviger klinkende beschuldigingen tegen de Indische Regeering. Van minder beeldenstormende naturen, als mevrouw IJzerman-Junius en G. Valette is niet zooveel werk gemaakt. Zeer ten onrechte. Beiden openbaarden een echt artistiek hart, beiden schreven een ongemeen fraaien stijl, terwijl de schildering van het leven op Sumatra en Java met grooten smaak, zonder overdreven ophef, werd ondernomen.

Van den nieuwen auteur, G. O. van Wijk, kan getuigd worden, dat hij een verhaal geschreven heeft, uitermate geschikt, om tallooze lezers van alle standen te boeien. Het boek zal furore maken bij de romanverslinders. Men zal hier de verschrikkelijkste dingen vernemen. Eene Inlandsche vrouw, Ma Soerati, bedwelmt Hollandsche gouvernantes door gebakjes met een poeier te bestrooien, en levert de ongelukkigen over aan wulpsche residenten. Eene zoodanig verleide wordt gekoppeld aan een sinjo — den held — gewoonlijk „die goeie Jo" genoemd — een monster van zedeloosheid en afschuwelijke gemeenheid. Een tweede verleidings-scène, waarbij een nog grooter hondsvot, Van Leuven, administrateur van eene Chineesche suikerfabriek, optreedt, doch te rechter tijd verhinderd wordt, is niet minder ijzingwekkend. Daarenboven steelt de held het geheel fortuin van zijne grootmoeder, die het door diefstal uit de nalatenschap van een schoonzoon der linkerhand had verkregen. Of deze opeenstapeling van gruwelen een aesthetisch geheel vormt, is zeer twijfelachtig.

Het beste in dezen nieuwen schrijver is de onverschrokkenheid, waarmee hij zijne helden aanpakt. Het eerste hoofdstuk is zeer goed geschreven. De auteur verplaatst den lezer naar de sociëteit te S(oerabaia). Bijna al de helden van den roman zijn hier bij elkaar — en op deze wijze heeft de auteur gelegenheid ze allen te doen optreden, en op handige wijze te vertellen, wat men weten moet, om den verderen loop der geschiedenis te volgen. Het blijkt dus, dat de schrijver aanleg bezit, en misschien later er de bewijzen van zal geven. In dit geval dient hij minder bloedige geschiedenissen te vertellen — vooral geen amok, en geen onschuldig kind, welks beide handen met een golok worden afgekapt — behoort hij meer studie van het gemoedsleven zijner Van Dams en zijner Riseeles te maken, en vooral een minder boekachtigen toon in de gesprekken aan te slaan.

* * *

Eenzamen door W. G. van Nouhuys. Amsterdam, *Van Holkema & Warendorf*, 1893.

Eenzamen heet het eerste der dertien verhalen — zoodat de titel niet uitdrukt, wat in dezen bundel gevonden wordt. Vijf der dertien vertellingen onderscheidden zich zeer gunstig van de overigen. De novelle: *Een Einde* (1891) zag in onze kolommen het licht — de sombere geschiedenis van een verloopen lichtmis, die in den winternacht zijn dood tegemoet snelt. Eene herhaling van dat thema geeft de tweede schets: *Nog mislukt* (1891), den zelfmoord van een heer, die niet oud wil worden, schilderend. Het beste stuk uit den bundel is *De Schoentjes* (1889) — eene voortreffelijke teekening van ouderliefde bij een jong paar, dat een reisje ondernam, terwijl ze hun kind thuis aan eene bloedverwante toevertrouwden. Drie zeer wel geslaagde croquis: *Een aanzoek* (1891), *Zijn laatste groet* (1889) en *De vreemdeling* (1892) sluiten zich bij *De Schoentjes* aan.

Geheel mislukt is *Een Sprookje van geloof* (1886), eene dorre allegorische beschrijving van een mierennest, met de vertelling van eene revolutionnaire mier, die boven in den eikenboom klimt, om den „Groote in den Eik", die de mieren godsdienstig vereeren, van aangezicht tot aangezicht te zien. Maar hij ontdekt niets, ziet alleen in zijn droom eene gestorven monstermier, en keert terug tot zijne ouders om te verklaren. dat er geen „Groote in den Eik" is. De voorganger en herder der mieren wordt zeer boos — „Zijne (mieren) oogen begonnen te fonkelen, zijne (mieren) wenkbrauwen trokken zich dreigend te zamen, zijn (mieren) mond plooide zich van een boosaardigen lach" — zegt de schrijver (bl. 99).

Het schijnt mij uiterst moeilijk om eene voorstelling te verkrijgen van de fonkelende oogen, van de geplooide wenkbrauwen, van den lachenden mond — *bij eene mier.* En juist daardoor wordt het genot dezer geestelooze allegorische satire niet grooter.

De overige vertellingen kenmerken zich door een zeer sterk erotisch gehalte. *Tante Mary* (1892), eene voorstelling van eene tante, weduwe, zevenentwintig jaar, zeer knap — zoo als uit de opsomming der bijzonderheden blijkt — en van een neef, een gymnasiast, zeventien jaar oud, die deze tante met begeerige oogen verslindt, omdat zij voor hem was „de vleeschwording van het eeuwig vrouwelijke". Het valt niet te ontkennen, dat deze gymnasiast vrij vroeg ontwikkeld is. De auteur vertelt, dat het bij de bedoelde ontmoeting afloopt met een hartstochtelijken, gestolen kus, na welk heldenfeit de gymnasiast zijne biezen pakt. Wat later gebeurt, vernemen wij niet. Hetzelfde erotische element heerscht in *Eenzamen* (1892), *Een weerzien* (1889), *Vrouwenlist* (1888) en *Idylle* (1886).

De stijl is zuiver, helder, logisch, aangenaam. Een enkele maal komt een nieuw werkwoord voor: „schreiden" (schrijden), bl. 4; of een Germanisme: „strooming (stroom), bl. 25; maar over het algemeen is de taal en de voordracht onberispelijk. Het bestek der kleine vertellingen laat niet veel karakterschildering toe, toch is de schetsing van ontkiemende, verdwaalde, of ongeoorloofde liefde niet zonder studie tot stand gebracht. Wellicht zou bij breeder kader het letterkundig talent van dezen schrijver sterker uitkomen.

* * *

Jan Kapteijn (Marker-visscher), naar eene geschilderde studie.

JOHAN MARI HENRI TEN KATE,

DOOR

P. A. HAAXMAN Jr.

„Le style vient des idées et non pas des mots." Aan dit woord van H. de Balzac herinnerde dezer dagen prof. Jan ten Brink, toen hij in eene Nuts-voordracht het eigenaardig karakter van de Nederlandsche letterkunde

schetste, dat door alle eeuwen heen de afspiegeling is geweest van den komischen zin van ons volk. Hand aan hand daarmee ging de ontwikkeling onzer schilderkunst en zelfs der bouwkunst, die, zooals Dr. Galland van Berlijn in zijne „Geschichte der Niederländischen Baukunst und Bildnerei" in een sierlijk betoog het uitdrukt, in den nationalen bloeitijd hare zinrijke motieven ontleende aan den kloeken, opgeruimden geest onzer voorvaderen. En alhoewel de tijdgeest zijn zwaarmoedigen invloed liet gelden en het nationaal karakter lang niet meer, als in den Frans Hals-tijd, dien vroolijken kant vertoont, zijn ze toch nog niet uitgestorven de schilders van den schalkschen humor en het speelsch vernuft. Onder de ouderen leven nog voort en bleven nog jong in hunne kunst een David Bles en zelfs nu en dan, in oogenblikken die waarlijk zijne minst geïnspireerde niet zijn, een Jozef Israëls. Onder de jongere humoristen met het penseel nemen eene eerste plaats in Gerke Henkes en Tony Offermans; en dan is er vooral een artist, die in zijn humor boven velen uitmunt door frischheid en oorspronkelijkheid. Mari Ten Kate, de schilder van het lief en leed in de kinderwereld, is een warm voorstander van de leer, die ook voor de plastische schilderkunst geldt, dat men in een kunstwerk eene schoone gedachte moet neerleggen. Evenals wijlen zijn broeder Herman, zit het hem in merg en been, dat een schilder vóór alles in zijn werk moet toonen, een man van goeden smaak en beschaving te zijn. *Le style vient des idées* is een woord van een Fransch denker, en een onvergetelijk Nederlander, wijlen de dichter J. J. L. Ten Kate, de broeder van beide schilders Herman en Mari, placht ongeveer hetzelfde te zeggen, namelijk dat een schilderij met een gedachte voor een welopgevoed man dubbele waarde bezit.

Gedurende zijne 40-jarige loopbaan als artist heeft Mari Ten Kate dat aesthetisch beginsel altijd hoog gehouden. Door de natuur begaafd met eene groote mate van vindingrijkheid en een juist waarnemingsvermogen, heeft hij met die kostelijke eigenschappen gewoekerd, blijkens de belangrijke reeks kunstwerken, die in het buitenland wijd en zijd van hem verspreid zijn. Hij is een van die schilders, die de ouderwetsche gewoonte hebben om een onderwerp niet voor de tweede maal te schilderen. Zijne fraaie groepeeringen van kinderen in- of buitenshuis, op boerenerven, in 't weiland en in 't bosch, zijne jachttafereelen in de bosschen en plassen van ons vaderland bieden de grootste afwisseling aan van motieven. Nu eens is het een gezellig tooneeltje tusschen eenige dreumessen en een ouder zusje of broertje; dan weer eene groep deugnieten die in 't open veld de een of andere streek uithalen of zich met spelen vermaken; of Mari illustreert een winterlandschap met stevige klanten van melk en bloed of met Marker meisjes die met aangeboren bevalligheid het pittoresk costuum van 't eiland dragen. Meestal heeft deze schilder het voorzien op kinderen uit den boeren- en werkmansstand, stevige knapen en glundere deerns, wien de levenslust de oogen uitglanst. Lang vóór eene Kate Greenaway hare wereldvermaardheid verwierf met hare smaakvolle kindercomposities, had de Nederlandsche jeugd haar

IJsvermaak, naar eene schilderij, in 't bezit van een Amerikaansch liefhebber.

schilder gevonden in Mari Ten Kate. Onwillekeurig komt het beeld van den Hollandschen jongen uit de *Camera Obscura* voor den geest, wanneer men die kerngezonde knapen van Mari Ten Kate aanschouwt. Er zijn altijd mooie lijnen in zijn landschap en met smaak en oordeel plaatst hij er zijne figuren in.

* * *

Mari ten Kate is een onzer jeugdigste oude schilders. Dat hij — met nog al ruime tusschenpoozen van verblijf buiten de residentie — reeds sinds 4 Maart 1831 Hagenaar is, zou men aan zijne rijzige, veerkrachtige figuur niet zeggen. Hij heeft volstrekt niet het voorkomen van een zestiger, veeleer van een knap en forsch gebouwd man van middelbaren leeftijd, wien men het aan den scherp geprofileerden kop kan aanzien dat hij in zijne jeugd veel lust in de militaire loopbaan heeft gehad en wiens houding en gang den liefhebber van het jachtvermaak verraden.

Studie.

Evenals zijn broeder bezocht Mari reeds als knaap de Haagsche Academie, en toen Herman zich te Amsterdam ging vestigen, nam hij den 19-jarigen Mari met zich meê. Zijn genre was intusschen meer dat van landschapschilder. Van daar dat hij spoedig de Geldersche bosschen en dreven opzocht in de dagen, toen zijne ouders, de heer J. H. Ten Kate gepens. Hoofdcommies bij het Ministerie van Marine, en zijne moeder Henriette de Witte van Haemstede, zich te Arnhem metterwoon hadden gevestigd. Hij schilderde daar ijverig naar de natuur en vond er meer dan in de hoofdstad gelegenheid voor sport- en lichaamsoefeningen, waarvan hij altijd een groot voorstander

en beoefenaar is geweest. Opgevoed door eene rijk begaafde moeder, deed Mari haar aloud geslacht eer aan door eene gelukkige geestesontwikkeling te paren aan oefening van het lichaam. Hij had daarbij van de natuur een fraai tenorgeluid meegekregen, zoodat de krachtige jongeling ook ter wille van die gave in het maatschappelijk verkeer zeer gezien was. Levendig stelt hij zich nog voor het succes met zijn zang ingeoogst op een liefdadigheidsconcert te Arnhem.

Na den dood zijns vaders — Mari was toen 25 jaar oud — keerde hij een korten tijd naar zijn broeder te Amsterdam terug. Herman trad echter

Loosdrecht, naar eene studie.

weldra in 't huwelijk, welke gebeurtenis ook in het leven van Mari een belangrijk keerpunt werd. Niet dat de jonge man reeds aan trouwen dacht: hij had daarvoor nog geen naam en nog geen positie genoeg veroverd; maar hij moest zich er aan gaan wennen, voortaan alleen te leven, en dat nu strookte volstrekt niet met zijne gezellige natuur. Hij hield het dan ook slechts kort uit en toog naar Parijs, waar hij een jaar woonde en zich dien tijd voor zijne kunst uitstekend ten nutte maakte. Uit den aard van zijne prettige natuur en flinke persoonlijkheid was Mari daar spoedig de welkome gast in de kringen der voorname artisten van dien tijd, en alhoewel in die dagen allerminst een man van fortuin, heeft hij toch *la vie de Bohême*, dat nog al eens is weggelegd voor vreemde artisten die te Parijs komen studeeren, nooit gekend.

In die dagen was Roqueplan Directeur van de Groote Opera en het had weinig gescheeld of Mari had zich door hem laten overhalen om voor *fort ténor* te studeeren. Het was op een avond dat er ten huize van Roqueplan

eene muziekpartij werd gegeven en Mari Ten Kate tot de genoodigden behoorde. De gastheer had gehoord van zijne fraaie stem, zoodat de Hollandsche schilder weldra van alle kanten genoodigd werd om ook iets voor te dragen. Wat kon ten Kate beter doen dan op vreemden bodem het volkslied aanheffen! Hij aarzelde geen oogenblik en met eene van vaderlandsliefde tintelende stem zong hij de strophen van 't *Wien Neerlandsch bloed.* Het auditorium was geheel onder den indruk en Roqueplan keek en gesticuleerde alsof hij eene belangrijke vondst had gedaan. Ongeveer met hetzelfde gebaar als de markies-intendant van Lodewijk XV, die zijn *Postiljon de Lonjumeau* had gevonden, liep hij op Ten Kate toe, complimenteerde hem met de warmte een Franschman eigen en deed hem het voorstel om voor zijne rekening opgeleid te worden aan het Parijsche Conservatoire. Onze Hollander kon dan zeker zijn, binnen een jaar een brilliant engagement als fort ténor aan de Opera te zullen vinden. Enfin, men moet van karton zijn om ongevoelig te blijven voor zooveel waardeering. Mari Ten Kate liet zich aanvankelijk bepraten, maar schreef er toch eerst over aan zijne moeder, en *par retour du courrier* kwam er een brief uit Holland, waarin Roqueplan's plannetje met een douche begoten werd, 't welk zijn effect op den zoon niet miste. Hij bedankte den Directeur voor zijn goede intentie en keerde kort daarna naar Holland terug.

Studie.

Dat Mari een prachtig tenorgeluid bezat, was allerminst voor de vroolijke jonge schildersbent uit die dagen een geheim. In zijn jongen tijd heerschte er onder de artisten een heel andere geest dan tegenwoordig. Men haarkloofde toen nog niet over allerlei geheimzinnige richtingen; de jongelui hadden nog ontzag voor de grootmeesters der kunst; zij studeerden ijverig naar de natuur en leefden overigens gezellig en in gulle vriendschap, terwijl vooral aan muziek en zang eene eereplaats bij de gezellige bijeenkomsten werd ingeruimd. Het was toen nog de tijd der liedertafels en eene zekere vermaardheid had in de Residentie de liedertafel *de Helicon*, Directeur de heer Pasdeloup. Mari Ten Kate was een der groote krachten van dat gezelschap, dat nog verscheidene andere jonge kunstenaars onder zijne werkende leden telde, o.a. Maurits en Elchanon Verveer, de later vermaard geworden landschapschilder Richard Burnier en anderen. Men zong naar hartelust

enkele en dubbele quartetten, ook wel duos en solos, en op een avond dat *de Helicon* een groot concert gaf in „Diligentia", daverde de zaal van de toejuichingen voor Mari Ten Kate, die met een aplomb, waarvan zijne jonge kunstvrienden versteld stonden, een hymne van den ouden Coenen voordroeg.

Van tijd tot tijd ging men uit spelevaren, en terwijl in den stillen zomeravond de zang van het viertal, dat door de zware, sonore basstem van Maurits Verveer wel een dubbel quartet geleek, prachtig over 't water klonk, gebeurde het wel dat men aan de Vliet voor de verlichte vensters eener buitenplaats de riemen inhield en de Haagsche minstreels onder het venster der châtelaine hunne aandoenlijkste liederen kweelden. In dank voor deze serenade werden de zangers dan door den bewoner verzocht even te toeven in de gastvrije zalen en had men, na vluchtige kennismaking, een allergezelligste soirée georganiseerd.

Het was inderdaad een recht joviale, prettige tijd, de Wanderjahre van Mari Ten Kate, toen hij met Koni Verveer nog studeerde bij zijn broeder Herman in Den Haag. En waarlijk, die gezellige jeugd heeft aan hunne ontwikkeling als artist geen schade gedaan.

* * *

Uit Parijs teruggekeerd, had Mari Ten Kate zich wederom te Amsterdam gevestigd. Hij ondernam van daar vaak uitstapjes naar de Geldersche dreven, waar het schilderen naar de natuur met het jachtvermaak werd afgewisseld. Ook sedert zijn huwelijk in 't jaar 1858 met Mej. Johanna Roos, vertoefde hij veel buiten, daar zijne schoonouders de campagne bewoonden, juist een kolfje naar zijn hand.

Inmiddels had hij op verschillende tentoonstellingen reeds van zich doen spreken door zijne landschappen met zwaar geboomte, gestoffeerd met kinderen, die hij in hunne naïeve handelingen recht natuurlijk wist te stellen. In 1861 behaalde Mari te Utrecht met zijn schilderij „de verkoop van 't lammetje" de gouden medalje, en vier jaar later werd hij op de Stedelijke Tentoonstelling te Amsterdam eveneens met goud bekroond voor zijne belangrijke compositie „een kerstliedje", waarnaar de graveur Sluyter de in den handel zeer bekende gravure vervaardigde. Te midden van een winterlandschap maken een paar dreumessen, een knaap en zijn jonger zusje, muziek, de een op een viool, de ander op een triangel; de twee staan voor een boerenwoning, waar aan een derden dreumes eene versnapering door de bewoonster wordt uitgereikt. Tot het musiceerend gezelschap behoort een hond, die naast de kleine meid op de achterpooten zit. Het geheel bekoort door de naïeve, echt kinderlijke handeling van die kleine menschen. De groote verdienste der meeste op die manier gestoffeerde tafereelen van Ten Kate, is, dat hij den toeschouwer in de kinderwereld volkomen weet te verplaatsen. Het karakter van de kinderen, de guitenstreken van de jongens, de zorg van de meisjes voor kleinere broertjes en zusjes, hunne kinderlijke spelen en ook hun uitgelaten vreugde, kortom al het lief en leed in de wereld der kleinen, zoowel dat waarbij zij subjectief handelen in het schep vreugde in

't leven, als in de verdrietige oogenblikken waarbij hun het kwaad van buiten wordt aangedaan, steeds brengt Ten Kate het met groote natuurlijkheid op het doek. Zoo herinner ik mij van eene vroegere Haagsche tentoonstelling een zonnig zomerlandschap met lachend verschiet in de duinstreek. De handeling valt voor op het voorplan, waar een aantal kinderen zich meester maken van de overblijfselen van een *pic-nic*, op het gunstige oogenblik dat de familie zich voor eene wandeling in den omtrek verwijderd heeft. (Zie de plaat: „Kleine stroopers"). Dezer dagen zag ik eene teekening in aanleg op het atelier van den meester, met ongeveer hetzelfde onderwerp, en dadelijk trof mij weer de echt natuurlijke en geestige voorstelling en de fraaie compositie der kindergroepen. Bedoeld schilderij werd, als ik mij wel herinner, op de Haagsche expositie door een Amerikaansch liefhebber gekocht. Eigenaardig heeft Mari het meerendeel zijner werken in Engeland en Amerika geplaatst, wat trouwens het geval is met de meeste moderne Hollandsche schilders, die eene gedachte in hun werk leggen en daarvoor een onderwerp kiezen. Den dichter-schilder, een eernaam dien prof. Veth aan Mari Ten Kate heeft gegeven, heeft het intusschen ook in zijn vaderland niet aan waardeering ontbroken.

Studie.

Evenals zijn broeder Herman, stond hij in hooge gunst bij wijlen Z. M. Koning Willem III. In 't najaar van 1869 vertoefde Mari een 12-tal dagen als gast van den Koning op Het Loo en nam er deel aan de groote jachtpartijen in de omgelegen bosschen, waartoe een aanzienlijk gezelschap door Z. M. was uitgenoodigd. Op zekeren dag werd in eene tent op eene open plek in 't Soerensche bosch het dejeuner gebruikt en werd Ten Kate, te midden van den maaltijd, door den Koning op eenmaal voor de vraag gesteld, of hij van het jachttafereel eene schets zou willen ontwerpen. Onze schilder kreeg verlof om zich even uit het gezelschap te mogen verwijderen. Maar nu was goede raad duur. Al het materieel dat Ten Kate bij zich had, bestond uit een potlood. Dat was zeker al heel veel. Maar papier! Daar was totaal gebrek aan in 't Soerensche bosch. Ten Kate was ongeveer in dezelfde bittere

verlegenheid als indertijd Koning Richard, die een Koninkrijk voor een paard had willen ruilen. Daar werd hij eindelijk uit de verlegenheid gered door een der Haagsche heeren, die toevallig een prospectus van eene wasch- en badinrichting bij zich had. In weinige oogenblikken was nu op dat papier de schets ontworpen voor de teekening, die aan deze aflevering als illustratie is toegevoegd. Natuurlijk was het toen nog maar een krabbeltje, want tijd en gelegenheid ontbraken ten eenenmale voor eene ernstige studie. Tehuis gekomen zette Ten Kate zich aan den arbeid en had binnen weinige dagen de teekening gereed met de portretten der voornaamste deelnemers: op den voorgrond Z. M. de Koning en Prins Willem van Oranje, en in verschillende groepen de leden van het jachtgezelschap, waarin bekende tijdgenooten zeer goed de trekken zullen herkennen bijv. van de heeren baron Taets van Amerongen van Woudenberg, graaf van Limburg Stirum, Hugo Gevers, baron d'Yvoy, baron Werner en Frederik baron Aylva van Pallandt van Neerijnen, baron van Hardenbroek, baron van Haersolte, Jhr. van Capelle, de heer Grisard, e. a. De jager-schilder zelf staat bescheiden in den hoek rechts op den achtergrond 1).

Markensch meisje, naar eene schilderij.

---

1) Deze merkwaardige teekening, als 't ware een historisch document, maakte in den zomer van 1892 met teekeningen van Rochussen deel uit van de prachtige inzending van H. M. de Koningin-Regentes op de Sporttentoonstelling te Scheveningen.

Jachtpartij in 't Soerensche Bosch, met de portretten van Z. M. Koning Willem III en Z, K. H. Prins Willem van Oranje, enz.

De Koning was zoo ingenomen met dezen interessanten arbeid, dat hij den auteur onmiddellijk bij zich in Den Haag noodigde. Toen Mari Ten Kate in het Paleis aan 't Noordeinde bij Z. M. zijne opwachting maakte, vond hij zijne teekening op een chevalet in 't midden van 's Konings kabinet geplaatst. De Koning trad op zijn bezoeker toe en gaf hem zijne verbazing te kennen over de getrouwe afbeelding van al die bekende gezichten. Ten Kate moest aan Z. M. verklaring geven, hoe hij zich van die lastige opgaaf gekweten had, zonder dat een van de heeren voor hem had geposeerd. In één woord, de Koning was met de teekening uitermate in zijn schik.

Sedert heeft Mari Ten Kate meermalen de blijken van 's Konings genegenheid voor zijn persoon en waardeering van zijn talent mogen ontvangen. Dit waren zelfs de woorden van Willem III, die Hij tot Ten Kate sprak, toen Hij hem eigenhandig de insigniën van het Officierskruis der orde van de Eikenkroon overhandigde. Achtereenvolgens was Ten Kate tot ridder in die orde en tot ridder van den Gouden Leeuw van Nassau benoemd, en toen hij van zijne Indische reis was teruggekeerd, verleende Z. M. hem de onderscheiding van het commandeurskruis in de Eikenkroon.

* * *

Die Indische reis is eene zeer merkwaardige episode in het leven van dezen artist. Reeds lang had hij met het plan omgegaan om eene studiereis naar Java te ondernemen. Ook op het Loo was daarover gesproken en de Koning had, in tegenwoordigheid van Ten Kate, meermalen zijne bevreemding te kennen gegeven, dat geen van de Hollandsche landschapschilders zich gevoelde aangetrokken door de rijke natuur van Insulinde. Bij Ten Kate met zijn zin voor de natuur, voor verre tochten en voor de genoegens van het jachtvermaak was intusschen al lang het plan gerijpt, maar de omstandigheden waren hem steeds te machtig geweest om het uit te voeren. Hij wist maar al te goed, dat voor zoo'n reis een goed gevulde buidel noodig is. Maar toen de Koloniale Tentoonstelling (Amsterdam 1883) in 't land kwam en men daar zag hoe ellendig pover de afdeeling Schoone Kunsten was voorzien; toen er stemmen opgingen in de pers om de Nederlandsche schilders op te wekken naar het land der zonne te gaan en eenige afwisseling te brengen in het eentonige grauw der toen *en vogue* zijnde grijze school, draalde Ten Kate niet langer en maakte zich gereed voor de reis. Van den Koning kreeg hij een prachtigen aanbevelingsbrief mee, gericht aan den toenmaligen Gouverneur-Generaal, den heer F. 's Jacob, bij wien Ten Kate door den Koning werd ingeleid als „de talentvolle en in Nederland zoo hooggeachte en zoo gunstig bekende kunstschilder."

Te Batavia aangekomen, werd hij met groote hartelijkheid door Z. Exc. ontvangen. Vóór en na zijn terugkeer van zijne reis door Java logeerde hij op het paleis te Buitenzorg, waar hij de gast was van de familie 's Jacob, van wier voorkomende en hartelijke gastvrijheid Ten Kate nog steeds de

aangenaamste herinneringen bewaart. Meermalen had hij op soirées bij 's Koning's Landvoogd gelegenheid te toonen, dat zijne fraaie tenorstem hem nog niet begeven had. In gezelschap van zijn trouwen bediende Wangsa, die hem door den Gouverneur-Generaal werd toegevoegd, ondernam hij eene prachtige reis door de Preanger-regentschappen. Voor de vermoeienissen werd hij ruimschoots schadeloos gesteld door de uitmuntende ontvangst welke hij overal bij zijne gastheeren op de verschillende landbouwondernemingen mocht ondervinden. Te Gadok logeerde Ten Kate bij den heer A. van Delden, chef van de firma Reynst en Vinju, en ontwierp er op zijne tochten door de schoone landstreek een reeks van belangwekkende studiën naar land en volk. De heerlijke Preanger-natuurtooneelen boeiden hem het meest. Op een zijner zwerftochten — hij was toen gelogeerd bij den heer Kerkhoven op de theeonderneming te Tjibadak, — was hij op 't midden van den dag met de ontbloote beenen door eene beek gewaad en een fraai natuurtafereel ontwarende, had hij zich op eene hoogte langs den weg neergezet en was dapper aan 't schetsen gegaan. Opstaande gevoelde hij zich niet aangenaam in de beenen, en toen hij niet zonder moeite bij zijn gastheer teruggekeerd was, had hij het wel kunnen uitschreeuwen van de pijn. Van Sekoeboemi werd onmiddellijk een dokter ontboden en het eerste woord van den Duitschen

Studiën.

esculaap dr. Weiss was: *influenza orientalis!* De zon had den reiziger het vel van de beenen letterlijk verbrand en natuurlijk de bruine huid van Wangsa, die aan dien invloed gewoon was, ongedeerd gelaten. Binnen 10 dagen was de patient intusschen weer opgeknapt, dank zij de behandeling met *eau de goulard* en ijs, maar vooral dank zij het sterke gestel van Ten Kate. Zijn medicus riep, versteld van eene zoo spoedige genezing „sie sind ein starker Mann, sie haben ein gesundes Blut!"

Marker binnenhuis, naar eene studie.

Ook bij den heer Bik, op de theeonderneming *Trois fontaines*, vlak bij den vuurberg Gedeh, bracht onze reiziger aangename dagen door en maakte er prachtige schetsen van de theelanden. Ik herinner mij een zeer fraaie aquarel, de theeplantage *Sinagar*, met de Gedeh op den achtergrond. Op den tweeden grond ziet men eenige inlandsche woningen, half in de schaduw van klapper- en andere boomen verscholen en op den voorgrond een uitgestrekt theeplantsoen, waarin een aantal vrouwen en meisjes, onder het oog van een mandoor of opzichter met een grooten zonnehoed op het hoofd,

bezig zijn met het plukken van het gewas. Bij eene andere gelegenheid was het de bebouwing der rijstvelden, die aan het landschap op Java eene zoo eigenaardige bekoring geven, welke aan Ten Kate de stof bood voor eenige zijner Oostersche schetsen. Bij voorkeur zocht hij die dan te stoffeeren met Javanen in hunne luchtige schilderachtige kleeding, meestal slechts een kaïn om de lenden en een toedoeng op het hoofd. Zeer fraaie landschappen met de typige goeboegs of hutjes tot het verjagen der vogels uit de rijstvelden, teekende Ten Kate in de vlakte van Kedoe, het rijk besproeide, tusschen twee rijen trotsche vuurbergen ingesloten dal, dat om zijne schoonheid en vruchtbaarheid het Arcadië van Java wordt genoemd. Op die arcadische wandelingen zag Ten Kate wel eens een toetoe (jonge tijger) voorbij sluipen, dien hij met zijn schetsboek maar liefst ontweek, alhoewel hem dikwijls de lust bekroop om aan een tijgerjacht deel te nemen.

Studie.

Zijne groote reis door Midden-Java begon Ten Kate per spoor naar Bandong met een hem door den Gouverneur-Generaal ter beschikking gestelden extra-trein. In de omstreken van Bandong en Soemedang werden prachtige excursies gemaakt en op de terugreis bezoeken gebracht aan Djokjo, Soerabaja, Kediri, Semarang, in de omstreken van welke laatste plaats de schilder-toerist aangename dagen doorbracht bij den heer Oltmans, directeur van de pas aangelegde groote spoorweglijn. Daar nam hij schetsen naar de Heilige Bron, waarheen inlandsche vrouwen en kinderen plegen te gaan om, onder het aanroepen van de geesten der voorvaderen, verlossing te vragen uit hun nooden of genezing te zoeken voor kwalen en gebreken. In 't vaderland teruggekeerd, heeft Ten Kate van deze Heilige Bron te Bodjong een groot

schilderij vervaardigd, dat hij in 1886 voltooide en door Z. M. den Koning zag aangekocht. Het berust thans op het Koninklijk paleis „Het Loo".

Aan het Hof van den Sultan van Djokjokarta genoot Ten Kate de zeldzame onderscheiding van door Z. H. in persoon rondgeleid te worden in

Vreemd en eigen (Java), naar eene schilderij.

zijn kraton of Keizerlijk paleis. Feesten werden te zijner eere gegeven en het behoeft geen betoog, dat de artist van de gelegenheid profiteerde om een aantal afbeeldingen te maken van Ario's, Adipati's en andere voorname Javanen, die onder gewone omstandigheden zeker niet voor hem geposeerd zouden hebben. Ook werd door hem eene teekening gemaakt van een garebeg

of Keizerlijken optocht, waarin alle inlandsche grooten, de dorpshoofden in cluis, met hunne heerendienstplichtigen voor den Vorst defileeren. Bij het afscheid nemen werd aan Ten Kate door den *pakoe boewana* of „spijker der wereld" een gouden kris vereerd.

De terugkomst te Buitenzorg viel samen met het bericht dat de heer 's Jacob naar Nederland zou terugkeeren. Onze reiziger had nu ook zijn doel, voor zooveel Java betreft, bereikt. Hij had ook nog een bezoek gebracht aan de eilanden op de kust en reeds vroeger bij zijn komst in Straat-Soenda de hevige uitwerking gezien van Krakatau's uitbarsting, die juist twee maanden te voren had plaats gehad. Het stoomschip had toen nog moeite om zich een weg te banen door de met puimsteen en lava overdekte zee.

«Zorgvliet» bij Den Haag, naar eene schilderij.

Evenwel wilde Ten Kate Indië niet verlaten zonder ook het prachtige Sumatra gezien te hebben. Van uit Padang, waar hij de gast was van den heer Pearson, ondernam hij, steeds vergezeld van zijn bediende Wangsa, den gevaarvollen en vermoeienden tocht door de Olifantskloof, de lastigste expeditie die hij ooit in zijn leven ondernam. De tocht tusschen hemelhooge rotswanden, over diepe kloven en ruwe oneffenheden van den bodem en langs de afschuwelijke ophoopingen van de faeces der olifanten, duurde van zonsop- tot zonsondergang, en met verklaarbare verademing werd des avonds Fort de Kock bereikt. In dat heerlijke hoogland met zijne schoone meeren en de Merapi tot achtergrond werden eenige dagen doorgebracht en vervolgens via Padang en Batavia de terugreis naar het vaderland ondernomen.

Gevaarlijke kunstvrienden naar eene schilderij.

De indrukken door den artist van deze reis meegebracht, zijn in tal van schilderijen, teekeningen en illustraties verspreid. In 1886 verschenen een 12-tal zeer fraaie platen in *Eigen Haard* naar teekeningen van den meester, waarbij onze groote Java-kenner, prof. Veth, keurig gestelde opstellen schreef. In hetzelfde jaar werd met 's Konings toestemming in de Gothische zaal in Den Haag eene tentoonstelling gehouden van eene verzameling schilderijen, aquarellen en schetsen door Ten Kate naar aanleiding van zijne Indische reis vervaardigd. Het succes van deze belangwekkende expositie zal bij velen nog in de herinnering voortleven. Maar vooral werden de resultaten van

Hutje, uit Ten Kate's schetsboek.

deze Indische reis hoog gewaardeerd door den Koning, bij wien Ten Kate ontboden werd om Z. M. van zijn wedervaren te verhalen.

Onder de fraaie composities waarmee hij veel opgang maakte, komt ook voor het tafereel vol sentiment „de Soendasche moeder", eene jonge vrouw in de verandah voor hare woning op de balé balé gezeten. Terwijl zij op de gambang tokkelt, laat zij het moederoog gaan over haar wicht, dat daar rustig slaapt in de met koorden aan de zolderstijlen bevestigde *ajoenan* of inlandsche wieg. De voorstelling is dichterlijk opgevat en de stemming wordt verhoogd door het bekoorlijke landschap in het verschiet. Toen dit schilderij voltooid was en naar Het Loo opgezonden, ontving Ten Kate een brief, waarin hem werd medegedeeld, dat Z. M. „uitbundig met het kunstwerk was ingenomen en het gaarne aan de Koningin ten geschenke wilde aanbieden."

Niet minder tevreden was Z. M. met de kapitale compositie „de Heilige

Bron" en met een kleiner schilderij „Java en Nederland", dat insgelijks als geschenk voor H. M. de Koningin werd bestemd.

Meermalen was Ten Kate in die jaren de gast van den Koning op Het Loo en jaagde er naar hartelust. De Vorst schiep er dan vaak behagen in, den artist zijne indrukken van de heerlijke natuur van Insulinde te hooren verhalen. Ook deed het Hem veel genoegen te vernemen, dat Ten Kate's oudste zoon Johan evenals zijn vader de kunstenaarsloopbaan had gekozen en dat zijn tweede zoon Mari, die thans een flink cavalerie-officier is, roeping gevoelde om als militair zijn land te dienen.

* * *

Toen ik dezer dagen het atelier van Mari Ten Kate bezocht, troffen mij daar twee zijner jongste werken door de eigenaardig contrasteerende voorstellingen: een winterlandschap op Marken met een drietal figuren, waaronder een rijzig jong meisje in 't schilderachtig costuum van 't eiland, eene figuur die door de groote distinctie van houding en beweging mijn aandacht boeide; en het tweede schilderij, een weelderig Javaansch landschap met eene jonge Soendasche vrouw, die hare zorgen wijdt aan twee knaapjes, een blank dreumesje, half in haar slendang verborgen, en haar eigen kind, een bruin knaapje, dat de moeder met den linkerarm omstrengeld houdt. Het was eene verbeterde editie van de vermaard geworden compositie „Vreemd en eigen", waarbij indertijd prof. Veth eene gevoelige schets schreef. In de fraaie lijnen en in de weelderige voorstelling van het tropische landschap, in de warmte en het gevoel die het tafereel doen leven, is de dichter-schilder hier bijzonder gelukkig geweest.

„Gij hebt Indië dan nog niet vergeten!"

„O neen," zei Ten Kate, „het is nu tien jaar geleden, maar mijne herinneringen aan dat goddelijke land zijn nog even levendig alsof ik eerst gisteren van de reis terugkeerde."

Mari Ten Kate deelt zijne werkplaats met zijn zoon en leerling Johan Mari Ten Kate, die zijne artistieke ontwikkeling voor een goed deel aan zijn vader dankt. De studies aan den wand getuigen van de reizen, die hij met zijn leerling naar Frankrijk, Engeland, Duitschland, Zwitserland en Italië (Venetië) ondernam. Veel zien en veel studeeren in den vreemde is voor een jong artist een groot voorrecht en de vader van Johan Ten Kate mag inderdaad roemen in de resultaten met diens artistieke opleiding verkregen. Als knap teekenaar, smaakvol compositeur en goed colorist gaat de jonge Ten Kate eene toekomst als artist te gemoet en hij toont in zijne werken dat de qualiteiten van zijn vader, vindingrijkheid en een gezond realisme, gepaard aan eene veeltijds dichterlijke opvatting, in hem zijn overgeplant.

Des zomers op hunne studiereizen vertoeven vader en zoon veel aan de

Kleine stroopers, naar eene schilderij.

kustplaatsen der Zuiderzee. Zij zijn dan meestal in gezelschap van hun neef Jan, zoon van den predikant en zelf een niet onverdienstelijk schilder. Nimmer zullen zij dan verzuimen ook het eiland Marken aan te doen, dat als 't ware in artistieken zin door de familie Ten Kate ontdekt werd.

* * *

Het behoeft nauwelijks vermelding, dat aan Mari Ten Kate vele onderscheidingen ten deel vielen. Onder dezen is er één, waarop hij hoogelijk prijs stelt, omdat zij hem in de gelegenheid stelt aan jonge artisten de hand te helpen reiken in het begin hunner loopbaan. De *Koninklijke Commissie voor de Subsidiën aan jonge kunstenaars*, waarvan zijn broeder Herman indertijd door het vertrouwen des Konings de ziel was, telde hem reeds bij het leven van Z. M. onder hare leden. Moge Ten Kate nog lang geroepen blijven om met zijne kunstbroeders een fonds te beheeren, dat een schitterend getuigenis aflegt van de liefde van wijlen Z. M. Koning Willem III voor de vaderlandsche kunst.

Den Haag, November 1893.

BRAM.

Een Levensschets

DOOR

VERA.

Het heeft den geheelen dag geregend; een dampig waas stijgt op uit den doorweekten grond. In het Oosten hangen zwart-grauwe wolken, waarboven een zacht-blauw getinte hemel zich welft. Als met een tooverslag verheldert even een zonnestraal het landschap dat zoo 'n somber aanzien heeft, en kleurt het jonge groen met gouden tinten.

Maar slechts één oogenblik duurt die vriendelijke glimlach der natuur; de zonnestralen zinken weg achter de wolken en alles krijgt weer een doodsch aanzien.

Langzaam sloft een oude postbode de dorpsstraat door. Het loopen valt hem, beladen met een zware brieventasch, moeielijk.

Voor het venster van een nette woning zit een oude dame. Toen zij den postbode zag aankomen legde ze haar breiwerk neer, schoof haar bril omhoog om beter op de straat te kunnen zien en tuurde naar buiten.

Maar de bode gaat voorbij zonder aan te bellen, en zuchtend zet ze den bril weer voor de oogen.

„Nog geen brief van Wim! Als de jongen maar niet ziek is, man," zegt ze tot den ouden heer, die aan de tafel zit, met de „Oprechte Haarlemmer" in de hand.

Het voorhoofd van den ouden man rimpelt zich; zijn grijze oogen staren met een kouden blik naar het tengere vrouwtje dat hem angstig vragend aanziet.

„Jelui vrouwen bent ook altijd zoo angstig, al bestaat er niet de minste reden toe," zegt hij brommig. „Waarom zou Wim ziek zijn? Veertien dagen geleden hebben we immers nog een brief gehad. Misschien is de mail nog niet eens aan."

„Ik weet toch zeker dat het de tijd is van „Brindisi," was het antwoord vol overtuiging uitgesproken.

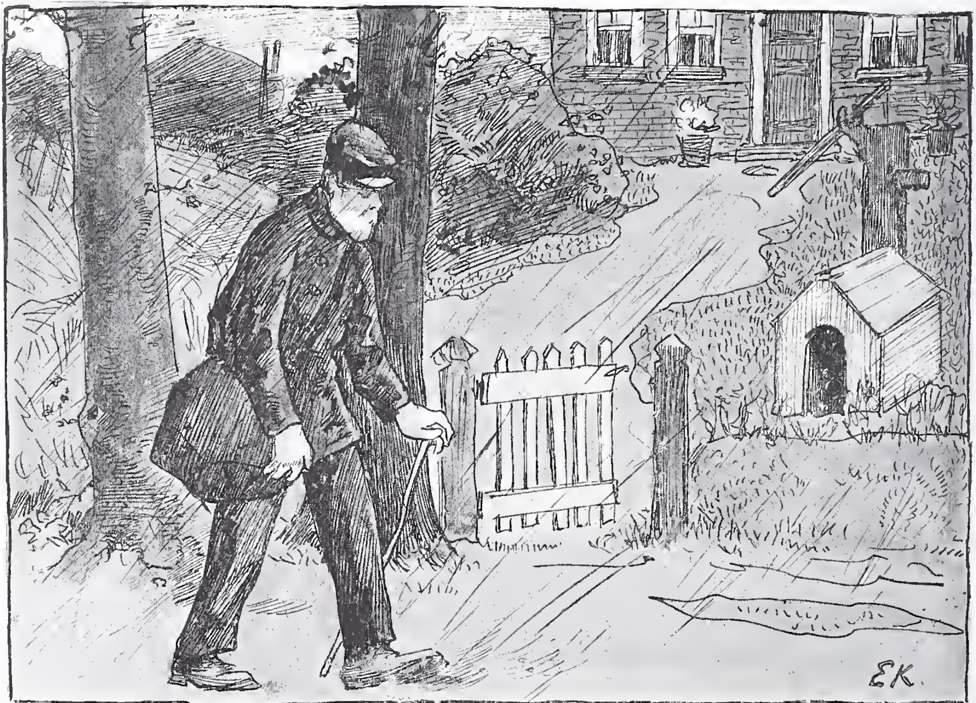
„Dan moesten de Indische berichten in de courant staan. De mail Brindisi is *niet* aan," zeide de oude heer door de woorden van zijn vrouw geprikkeld tot tegenspraak.

En hij hervatte zijn lectuur, terwijl mevrouw Welstra ijverig voort ging met breien.

De heer Welstra was een oud gediende; men kon hem dat aanzien. Het hoekige gelaat had een strenge uitdrukking, slechts zelden gleed er een glimlach overheen. Hij had het gebracht tot majoor maar moest toen, wegens gezichtszwakte, pensioen aanvragen.

Dit was een harde slag voor den dapperen krijgsman. Hij had zoo vurig

gehoopt het eenmaal tot generaal te zullen brengen en nu waren die rooskleurige verwachtingen op eenmaal in het niet verzonken. Hij kwam de ondervonden teleurstelling nooit te boven, en werd onaangenaam en norsch voor zijn omgeving. Vooral zijn vrouw, een goedig menschje, had veel te lijden van zijn nukken en grillen. Hun eenige zoon was evenals zijn vader militair geworden. Als luitenant der artillerie was hij eenigen tijd geleden naar Indië gegaan, en voor anderhalf jaar getrouwd met een meisje, dat bij een deftige familie in conditie was als gouvernante. De jonge Welstra schreef geregeld en ook zijn vrouwtje had reeds menig hartelijken brief afgezonden aan de haar

Maar de bode gaat voorbij.

onbekende schoonouders. Aller oogen waren nu gevestigd op de heugelijke gebeurtenis van over vijf jaren elkaar te begroeten in het moederland, en mevrouw Welstra was zoo zuinig mogelijk; wat ze overspaarde werd ter zijde gelegd om over vijf jaren het gemeste kalf te kunnen slachten.

„Krijgen we nog geen thee?" vroeg de oude heer; „me dunkt het is meer dan tijd."

„Ja, Bram, ja!" was het antwoord en mevrouw Welstra trippelde haastig naar een hoek van de kamer, trok aan een met bonte papegaaien bewerkten schelleband, en nam vervolgens den gehaakten doek van het theeblad dat op het ouwerwetsche buffet stond.

Eenige oogenblikken later was het theewater binnen gebracht en terwijl

mevrouw Welstra den trekpot omspoelde en thee zette, zeide ze eenigszins aarzelend:

„Het is toch wel droevig dat Wim zoover weg is."

„Wou je liever dat hij honger leed hier in het land!" vroeg de majoor even opziend van zijn lectuur.

„Nee, Bram, dat niet, maar ik vind het zoo naar dat we niet eens onze eigen schoondochter kennen."

„Over vijf jaar komen ze immers hier!" zeide de majoor.

„Over vijf jaren!" zuchtte mevrouw Welstra. „Och, God, er kan nog zooveel gebeuren voordat het zoover is."

„Je hebt je bril met donkere glazen weer op, moeder!"

„Ik weet niet, wat het is; maar ik voel me zoo angstig," zeide mevrouw Welstra zenuwachtig.

De majoor haalde de schouders op. Met dat vrouwvolk was niet te spreken; en weder hoorde men niets dan het tikken van de breinaalden, totdat het tijd was om de lamp aan te steken.

De Welstra's lijdden een eentonig leven. De eene dag leek in alles op den anderen; 's middags ging de majoor een uurtje naar de societeit om daar quadrille te spelen met een paar gepensioneerden, en mevrouw had eenmaal 's weeks haar kransje met de dames van het dorp. Maar zij begeerde niet anders; als de brieven van haar zoon geregeld kwamen en goede berichten inhielden dan was ze gelukkig.

Het theedrinken was afgeloopen en de lamp werd aangestoken. Mevrouw Welstra zette zich neer aan tafel met haar breiwerk, totdat de klok negen zou slaan, waarop ze gewoon was besique te spelen met haar echtvriend.

Haar blik richtte zich onwillekeurig op de transparente plaatjes van de lampenkap die de Loreley, Rolandseck, Königswinter en den Drachenfels [voorstelden. En zij zag zichzelve in gedachte wandelen aan de zijde van den jongen, krachtigen officier, zooals zij gedwaald had op dat lieflijke plekjes, toen zij haar huwelijksreisje maakte. Waar waren de illusies die zij zich maakte in dien gelukkigen tijd? Waar waren de rooskleurige verwachtingen die ze gekoesterd had? Wat was van dat alles overgebleven? Was hun leven niet geweest een aanhoudenden *struggle for life?* Zijn stand op te moeten houden, wanneer men moet leven van een klein traktement is een hard en bitter ding; dat had zij ondervonden. En daarom had ze er ook vrede mee gehad, dat haar eenige was vertrokken naar verre landen. Maar toch werd het haar soms duister voor oogen als ze aan het verleden dacht. En zij streed om zich te ontrukken aan dusdanige sombere overpeinzingen, en deed haar best haar gedachte te vestigen op de toekomst. Als Wim terug kwam met zijn vrouwtje en — kon het wezen — kinderen, hoe heerlijk zou dat zijn! En bij die overdenking trok een glimlach over haar goedig mager gezichtje en ze vouwde de handen biddend samen.

Den volgenden dag kwam de langverwachte brief; maar in plaats van vreugde bracht die niets dan leed teweeg.

De jonge Welstra schreef dat zijn lieve Betsy bevallen was van een zoon, maar zich zoo zwak voelde dat men vreesde voor haar behoud.

„Ik weet niet wat ik moet beginnen als mijn lieveling van mij wordt weggenomen," vervolgde hij, „zij lijdt veel, maar ze is heel geduldig. De kleine Bram is een tenger ventje, en daar zijn voortdurend schreien Betsy hindert, is hij met de baboe naar een der bijgebouwen verhuisd. Geve God, dat er spoedig een verandering ten goede komt."

„'t Is treurig!" zeide de majoor, en een traan rolde langs zijn wang.

„En dat kleine kind heeft niets dan zoo'n zwarte vrouw om voor hem te zorgen!" kermde mevrouw Welstra. „Man," vervolgde ze, „wat moeten we doen?"

„Wat kunnen we anders doen dan afwachten?" was het antwoord.

En de beide oude luidjes wachtten af, totdat er veertien dagen later bericht kwam van Betsy's overlijden. Het schrijven van den jongen Welstra was zóó verward, dat zijn ouders vreesden dat hem de hersens gekrenkt waren door overmaat van leed.

Vier weken lang bleven ze in afwachting van nadere tijding, totdat de majoor op een morgen in de Oprechte Haarlemmer las: „Verleend wegens ziekte een tweejarig verlof aan den luitenant Welstra."

„Vrouw, Wim komt hierheen!" riep de majoor.

En mevrouw Welstra kwam haastig aanloopen om met eigen oogen het groote nieuws te lezen.

„Goddank, dan krijgen we hem thuis!" riep ze opgewonden van verrassing, terwijl ze voor een oogenblik de treurige bijomstandigheden vergat.

En den volgenden dag werd de heugelijke tijding aan haar vriendinnen meegedeeld. Toen kort daarna een brief van haar zoon kwam, waarin hij melding maakte van zijn hopelooze droefheid, werd de vreugd van de oudelui wel wat getemperd, en met spanning zagen zij den dag naderen waarop Wim met den kleinen Bram en de baboe te Marseille zouden aankomen.

Toen zij het telegram van zijn komst ontvingen, gingen zij hem tot Brussel tegemoet, en hoewel het weerzien zeer aandoenlijk was, zoo jubelde er toch een stem van dankbaarheid in de borst van de moeder, die haar kind en kleinkind in de armen drukte.

De reis had den jongen officier goed gedaan. De zorg voor den kleine had hem ten deele ontrukt aan den toestand van apathie waarin hij was verzonken geweest. Mevrouw Welstra keek eerst wel wat vreemd op toen zij de baboe zag, die, gehuld in een veelkleurige sarong en kabaai met schuivenden tred als het ware voortgleed. Maar zij had medelijden met de van koude rillende vrouw, en zocht uit haar eigen garderobe het een en ander bijeen om daardoor de baboe een meer Europeesch aanzien te geven.

Potsierlijk opgetuigd met de ouwerwetsche kleeren van jaren her, ging de baboe wandelen, terwijl mevrouw Welstra aan hare zijde haar door gebaren trachtte duidelijk te maken, wat zij wilde te kennen geven.

Natuurlijk had het tweetal veel bekijk, en dit vond de majoorsche zeer

onaangenaam. Zij was altijd onopgemerkt het leven doorgegaan en wenschte nu ook niet de algemeene attentie op zich gevestigd te zien.

Daarom besloot ze ook bij de eerst volgende gelegenheid de baboe weg te zenden en zelve de zorg voor haar kleinkind op zich te nemen. Aldus gebeurde het en van nu af aan had zij voor niets of niemand oogen dan voor den kleinen Bram. Wel vervulde ze getrouw haar huishoudelijke plichten, maar het kransje en de andere damesvisites werden niet meer door haar bezocht.

Natuurlijk hechtte het kind zich zeer aan zijn grootmoeder en toen de jonge Welstra na een tweejarig verlof terugkeerde naar Indië, liet hij Bram vol gerustheid achter, wel wetend dat het kind omringd werd met moederlijke zorgen.

De majoor zag met eenige afgunst dat zijn vrouw geheel opging in de zorg voor haar kleinzoon. Wel had hij feitelijk over niets te klagen; hij kreeg al wat hij noodig had, maar het werd hem hoe langer hoe duidelijker dat niet de groote Bram maar de kleine van dien naam de eerste viool speelde in den huize Welstra.

Hij was altijd zoo gewoon geweest naar de oogen gezien te worden, dat die vermeende achteruitzetting voor hem iets onverdragelijks was. En daar hij zijn vrouw geen bepaalde verwijten kon doen, wreekte hij zich door norschheid ten opzichte van zijn kleinzoon.

Kinderen voelen als bij intuïtie of men hun genegen is en zoo was het ook hier. Bram hechtte zich innig aan zijn grootmoeder, maar was schuw tegenover den majoor. Het kind ontweek hem en was altijd stil als zijn grootvader in de kamer was.

Bram werd een erg vertroeteld jongetje. Als de maand September kwam, dan werd het kind in de wol gepakt; en al wees de thermometer zeventig graden in de schaduw, er werd geen verandering gebracht in de warme kleedij. „De „r" is in de maand," zeide grootmoeder als men haar uitlachte om haar overdreven zorg; „en men kan niet te voorzichtig zijn met kinderen."

Maar de majoor, die van zijn jeugd af was gewend geweest zich te harden tegen weer en wind, protesteerde met kracht tegen deze handelwijze.

„Je maakt van dat kind een wandelende wolbaal!" riep hij driftig; maar al zijn „sacrebleu's" hielpen niets. Een tweede grief voor den majoor was het volgende: Bram mocht nooit op straat spelen, maar altijd in den tuin die achter het huis was en in plaats van vriendjes, vervulde mevrouw Welstra de post van paard of koetsier, al naar den wensch van het verwende kleinzoontje.

Des Zondagsmorgens werd hij na kerktijd voorgelezen uit den „Morgen des Levens" en moest dan versjes leeren, die des avonds werden opgezegd.

„Laat hem liever een flinke wandeling maken," bromde de majoor. „Wat moet er van zoo'n kind groeien?"

Maar grootmoeder volgde een vast systeem, hetzelfde dat haar ouders indertijd hadden gevolgd, en week daar geen handbreedte van af.

Toen Bram vier jaren oud was, werd mevrouw Welstra door een hevige keelontsteking aangetast. De dokter zag het geval ernstig in en verbood terstond aan Bram den toegang naar de ziekekamer. Het kind was nu aan

zichzelf overgelaten, daar de meid het te volhandig had om veel op den kleine te letten. Hij zat in een hoekje bij het raam te huilen, omdat hij de zieke niet mocht zien, en niemand sprak hem toe.

Na vier dagen was het pleit beslist; mevrouw Welstra zou haar lieveling niet meer zien. Zij was zich haar toestand bewust en haar laatste woorden waren gewijd aan den kleinen Bram.

De majoor was ontroostbaar. Hij had zijn vrouw werkelijk lief gehad, ten minste voor zoover een egoïst als hij van iemand kan houden; en nu begon hij eerst te beseffen wat hij verloor in zijn trouwe gade, die al zijn nukken had verdragen met zooveel geduld.

Toen hij aan Bram vertelde, dat grootmama dood was.

Toen hij aan Bram vertelde dat grootma dood was, bleef het kind kalm prentjes kijken. De kleine vent begreep natuurlijk niet wat het woord „dood," beteekende. Maar de majoor, die nooit getracht had zich te verplaatsen in den toestand van een kinderziel, zag die weinige aandoening voor ongevoeligheid aan.

Een gevoel van bitterheid kwam over hem. Hij kreeg een aanvechting om het kind een klap te geven, en hem op die wijze te straffen voor zijn koelheid; maar hij hield zich in en vergenoegde zich met het kind naar bed te sturen. Bram stond gewillig op en gaf zijn grootvader een kus.

„Mag ik naar grootmoe gaan?" vroeg hij.

„Neen, jongen, dat kan niet," antwoordde de majoor met bevende stem.

„Waarom niet?" vroeg Bram.

„Onze lieve Heer heeft grootmoe weggehaald."

Bram bleef nadenkend voor zich staren. „Blijft grootma lang weg?" vroeg hij.

De majoor durfde niet zeggen dat de lieve vrouw nooit weer terug zou keeren. Hij had ook op dit oogenblik zijn stem niet tot zijn dienst.

Hij wenkte dat Bram weg moest gaan en het kind stapte naar boven en liet zich gewillig door Mietje uitkleeden.

Den volgenden dag bleef hij in de keuken; de majoor kon het kind binnen best missen. Bram zat op een stoel voor het venster en keek telkens naar de lucht, die bezet was met dikke wolken.

„Heeft Bram nog over mevrouw gesproken?" vroeg de majoor, toen het kind dien avond naar bed was gebracht.

„Hij heeft mevrouw 's naam niet genoemd," was het antwoord. „Je zoudt zeggen; hij laat geen traan om zijn grootmoe, 't gaat me begrip te boven," vervolgde Mietje, terwijl ze haar oogen afdroogde met een punt van haar boezelaar.

„Bram is een ongevoelig kind," zeide de majoor, terwijl hij de meid een teeken gaf dat ze kon heengaan.

Twee dagen later was de begrafenis. Er waren niet veel verwanten gekomen om de laatste eer te bewijzen aan de overledene; men vreesde de besmetting.

Bram was in de kamer toen de familieleden binnentraden. Met zijn zwart kieltje en bleek gezichtje trok hij aller aandacht. Een der tantes nam hem op schoot en toen deze hem woorden van beklag toesprak, waarvan het kind natuurlijk niets begreep, keek Bram haar aan met groote vragende oogen.

„Welke japon had grootma aan toen ze naar Onze lieve Heer ging, en wanneer komt ze terug?" vroeg hij.

„Grootma had geen japon aan en grootma komt ook nooit terug," antwoordde de tante onhandig.

Bram keek zijn tante vragend aan; hij begreep de beteekenis niet van het woordje „nooit." Hij dacht dat zijn tante boos op hem was omdat ze zoo huilde. En het kind liep weg en zocht zijn troost bij Mietje.

Toen hij vroeg wat er toch gebeurde en waarom al die vreemde menschen er waren, vertelde Mietje hem dat zijn grootma begraven werd en daarna gaf zij hem een plastische beschrijving van hetgeen er op het kerkhof gebeurde.

Bram luisterde toe zonder iets te zeggen, maar zijn oogjes kregen een peinzende uitdrukking. Hij ging voor het raam van de keuken zitten die op den tuin uit zag en vestigde zijn blik op den helderen blauwen hemel.

Maar al heel gauw werd hij gestoord in zijn overpeinzingen. Zijn tante kwam eens zien waar Bram gebleven was. Toen zij hem vroeg met haar mee te gaan, schudde hij ontkennend het hoofd.

„Tante, hoe kan grootma in een kist worden gestopt en onder den grond begraven worden als zij bij Onze lieve Heer is?" vroeg het kind.

Terwijl de tante nadacht, wat ze moest antwoorden op die vraag, vervolgde het ventje.

„Want ze is bij Onze lieve Heer; ik heb haar zooeven gezien."

De tante ontstelde over die woorden en wilde Bram met zich nemen; maar hij klemde zich vast aan den stoel waarop hij zat.

„Ik ga niet mee; ik blijf hier naar grootma kijken," riep hij en hij keerde zijn tante den rug toe en keek weer naar den blauwen hemel.

Hij bleef daar totdat de plechtigheid was afgeloopen en de familie zich aan tafel neerzette.

Een der familieleden, een dominee deed een lang voorgebed, waarin hij sprak over de lieve doode, die nu zweefde in blinkend gewaad voor den troon van God.

Bram had aandachtig geluisterd en toen allen de oogen weer geopend hadden vroeg hij vrijmoedig.

„Grootpa, kan oom — op den dominee wijzend — heel hard schreeuwen?"

De majoor keek zijn kleinzoon verwonderd aan.

„Wat is dat voor een vraag?" riep hij knorrig.

Maar Bram zag hem aan en herhaalde zijn vraag.... „Ik wou zoo graag dat oom eens in den tuin gaat en heel hard roept aan Onze lieve Heer of grootma terug mag komen," vervolgde hij, „dat kan oom best doen, want hij praatte straks ook zoo hard!"

De majoor keek zijn kleinzoontje boos aan.

„Wat een oneerbiedigen jongen ben je, Bram," riep hij en wenkte het kind om heen te gaan. „Vort, de deur uit!"

Geen van allen sprak een woord ten gunste van Bram, die vlug opstond en wegliep.

„Het is goed dat men kinderen eerbied leert tegenover oudere menschen!" zeide de dominee statig. „Brammetje schijnt geen begrip daarvan te hebben!"

„We zullen het hem wel leeren," was het antwoord van den majoor en men ging voort met eten en dacht niet meer aan het arme ventje.

Bram was naar boven geloopen; hij voelde zich erg ongelukkig. Hij had zoo gehoopt dat zijn plan de algemeene goedkeuring weg zou dragen, en nu werd hij heengezonden.

Toen Mietje naar boven ging om te kijken waar het kind gebleven was, vond ze Bram liggen op zolder, hevig schreiend met een lapje tusschen de vingers geklemd. Het was een lapje van een japon die zijn grootma had gedragen.

De meid sprak hem vriendelijk toe en haar medegevoel kalmeerde het kind, dat zich van toen af hechtte aan de eenige die hem begreep.

De majoor bleef steeds koel tegenover Bram. Hij vond zijn kleinzoon ongevoelig en koud, en kon het nog maar niet vergeven dat hij niet geschreid had toen hij hoorde dat zijn grootma dood was.

Bram koesterde een stille hoop dat de doode terug zou keeren, maar sprak over deze dingen nooit met zijn grootpa, wel met Mietje.

Een maand na de begrafenis werd er een crayonportret thuis gebracht, dat gemaakt was naar een photografie van mevrouw Welstra. Het portret werd opgehangen in de huiskamer, juist tegenover de plaats waar Bram gewoonlijk aan tafel zat.

De majoor had zich voorgenomen niets te zeggen; hij wilde ongemerkt de uitwerking gade slaan, die het zien van het portret op Bram zou hebben.

Hij keek in spanning naar het kind en een gevoel van groote teleurstelling kwam over hem toen hij zag dat de kleine even naar het portret keek en terstond den blik weer afwendde. De majoor kon zich niet langer bedwingen.

„Bram," viel hij driftig uit, „zie je dan niet wie dat is?"

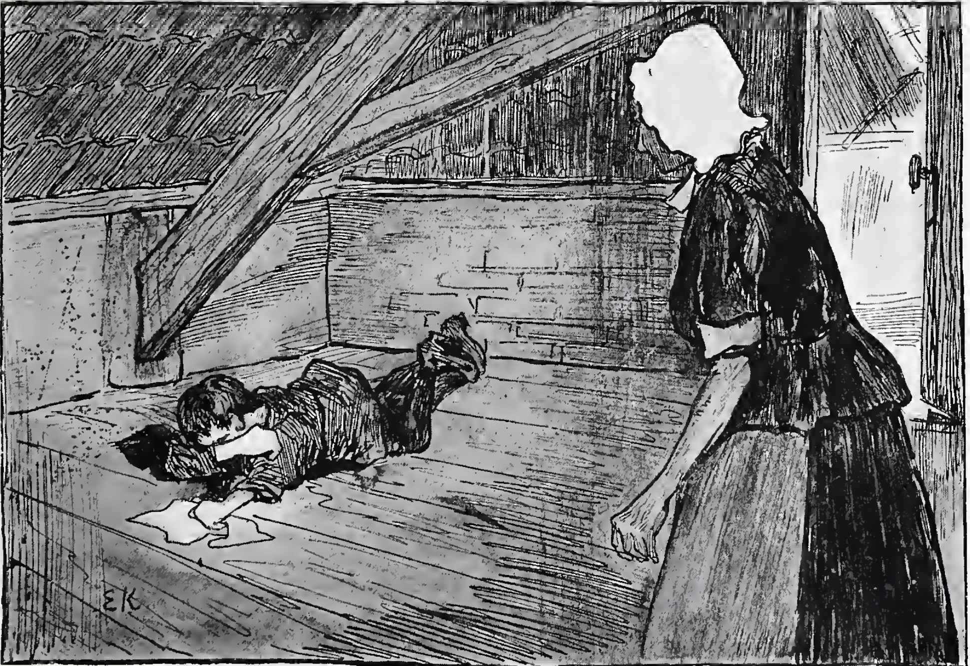
„Grootma?" vroeg het kind, verschrikt door den toornigen blik dien de majoor op hem sloeg.

„Sacrebleu! jongen, vraag je dat nog?" riep Welstra hoe langer hoe boozer.

„Maar, grootpa, dat is grootma niet," zei Bram met bevende stem.

„Wat drommel, ben je nou je goeie grootma al vergeten, zeg?"

„Grootma keek heel anders!" lispelde Bram zijn grootvader aanziend.

Vond ze Bram liggen op zolder, hevig schreiend.

Het middagmaal liep af zonder dat er meer gesproken werd en Bram die van tijd tot tijd met schuwe blikken naar den majoor zag, zocht na het eten zijn troost bij Mietje.

Toen de tafel was afgenomen, stond de majoor op, nam de kap van de lamp en ging er mee naar het portret om het nogmaals opmerkzaam te beschouwen. Hij was erg ontstemd, want de stille hoop, dat Bram zich gevoelig zou toonen bij het zien van het levensgroot portret, was nu in het niet verzonken.

„Is dat een kind van Wim?" zuchtte hij en wendde zijn blik weer op het portret. Maar, nu hij de gelaatstrekken van de overledene bij helderder licht zag, was het hem alsof de oogen een andere uitdrukking hadden als het

origineel. Ja, er was geen twijfel aan, die strakke blik gaf niet weer den vriendelijken oogopslag van de overledene. En hoe langer hij er naar keek, des te minder werd hij ingenomen met het conterfeitsel. Nu schaamde hij zich voor de drift waarmee hij het ventje had behandeld.

Maar hij was te trotsch om openlijk te bekennen dat Bram gelijk had gehad. Het portret werd teruggezonden en toen het een paar weken later weer werd opgehangen, zag de majoor een lichtglans trekken over het peinzend gezichtje van het kind, zoodra hij naar de beeltenis keek van haar die hij zoo innig had liefgehad.

„Dat is grootma!" riep Bram juichend; maar terstond scheen hij zich te bedenken; zijn gezichtje herkreeg de koele strakke uitdrukking die het meestal had.

Maar toen de majoor de kamer was uitgegaan, liep hij naar het portret en wierp het kushandjes toe, en van dien dag af vervulde dit voor hem de plaats van de overledene. Zijn kleine geheimen vertrouwde hij er aan toe; maar van dit alles durfde Bram niets toonen aan zijn koelen, strengen grootvader.

En zoo leefden de oude man en het jongske voort; ze bewandelden naast elkaar het levenspad en toch waren zij gescheiden door een diepe kloof.

„Die jongen; je weet niet wat je aan hem hebt!" zeide de majoor tot zijn vrienden op de societeit. „Hij is gesloten als een boek!" En de heeren waren het geheel met hem eens dat Bram een saaie jongen was.

Toen de tijd kwam dat het kind naar school moest, besloot de majoor naar de stad te verhuizen. Het voorbereidend onderwijs had Bram genoten van den dorpsschoolmeester; maar daar de majoor graag wilde dat zijn kleinzoon zou worden opgeleid voor de militaire academie, was het noodig hem op een grootere school te laten gaan.

Men verhuisde dus naar de stad, alwaar de majoor een bovenhuis had gehuurd.

De oude Mietje werd afgedankt en vervangen door een meidhuishoudster, een ruwe vrouw, heel flink wat haar werk betrof; maar die geheel en al den tact miste om een karakter te leiden als dat van Bram.

Toen het kind voor de eerste maal naar school zou gaan, zeide de majoor tot hem:

„Hoor eens, Bram, toon nu eens dat je een jongen bent; tot nu toe zou iedereen je voor een meisje hebben aangezien, als je geen broek en kiel aan hadt gehad. Ik hoop dat ze je op school eens flink zullen plagen."

Nu, die wensch van den majoor werd gedeeltelijk vervuld. De jongen had het dien eersten dag hard te verantwoorden. Hij trachtte zich goed te houden, maar toch waren zijn oogen bedenkelijk rood, toen hij thuis kwam om koffie te drinken.

„Een jongen die huilt, is geen knip voor den neus waard," zeide de majoor met een koelen blik op het betraande gezicht van zijn kleinzoon. En Bram antwoordde niets, maar hij dacht bij zichzelf dat het toch maar veel prettiger zou wezen, als hij naast grootma lag op het kerkhof onder dien mooien treuresch. Hij zocht niet langer zijn troost bij het portret, want hij was wijs geworden en wist nu zeer goed dat het maar van papier was. De meid-

huishoudster had hem uitgelachen, toen hij met peinzenden blik opkeek naar zijn talisman, en in zijn jong brein kwamen langzamerhand allerlei vragen op betreffende de raadselen van het leven. Maar hij had niemand met wien hij over dusdanige dingen kon spreken en daarom werd hij hoe langer hoe geslotener, zoodat niemand kon doorgronden wat er in die kleine hersentjes omging.

Nu niemand beproefde dit ook. „Bram durfniet," zooals de jongens hem noemden, wekte al heel weinig belangstelling bij zijn naaste omgeving.

„Mijn God, jongen, je wordt nooit een man!"

Die woorden door den majoor hem toegevoegd op een keer dat het kind weer de een of andere onhandigheid had gedaan, klonken hem als een vreeselijke voorspelling in de ooren.

„Nooit een man worden!" was er iets ergers te bedenken voor een jongen, die nog wel officier hoopte te worden!

En Bram deed zijn best die voorspelling te logenstraffen. Hij beet zich de lippen ten bloede om nooit weer te huilen als hij geplaagd werd.

Toen hij ongeveer een maand op school was, kwam hij op een middag opgewekt thuis.

„Grootpa, ik heb met de jongens mee mogen spelen!" riep hij opgewonden.

„Wel, Bram, dat doet me plezier!" riep de majoor. „Eindelijk zal het dan toch eens komen. En wat heb jelui gespeeld?"

„Haas-je over, grootpa!"

„En heb je flink gesprongen?" vroeg de majoor.

„Ik hoefde niet te springen," antwoordde Bram vroolijk.

„Hoe kwam dat?"

„Wel, grootpa, ze sprongen over mij heen."

„Lummel, waarom heb je niet gezegd dat je ook eens springen wou?" vroeg de majoor knorrig.

Bram zag dreigende wolken boven zijn hoofd samentrekken. Hij sloeg de oogen neer en mompelde:

„Ik durfde niet."

„Wat een sukkel!" riep de majoor verontwaardigd. „Ik weet waarachtig niet wat ik doen moet om wat meer fut in jou te brengen!"

Bram droop af. En de majoor dacht er over na of er niet een middel zou wezen, om Bram te dwingen zich wat heldhaftiger te gedragen. Op eens schoot hem iets te binnen.

Bram zou gauw zijn negenden verjaardag vieren en dan wilde de majoor een *panoplie* koopen voor zijn kleinzoon. De aanblik van die attributen zou ongetwijfeld den krijgshaftigen aard te voorschijn roepen die in elken jongen sluimert. En hij zag Bram in zijn verbeelding met den sjako op den blonden krullebol en de sabel gegespt om het tengere middel.

Den avond voor Bram's verjaardag spreidde de majoor alles uit op de canapé. Het deed zijn oud soldatenhart goed die attributen weer eens van nabij te beschouwen, al was de sabel van blik en de patroontasch van met zwart papier beplakt karton.

Toen Bram den volgenden morgen binnenkwam, stond hij sprakeloos van verbazing alles aan te staren, terwijl de majoor op eenigen afstand zich verkneuterde van pleizier.

„O, grootpa, wat mooi!" was alles wat hij zeggen kon; en hij snelde toe en gaf zijn grootvader een hartelijken kus. De majoor klopte hem op den schouders en zeide:

„Bram, ik hoop dat er een flink officier uit je zal groeien!" En bij zichzelf dacht hij: „Eindelijk zal ik dan toch mijn doel bereiken."

Hij hielp Bram den ransel aandoen, maakte den leeren band vast waaraan de sabel hing en deed hem de patroontasch om.

„Nou den sjako nog op en dan in den spiegel kijken!" riep Bram vroolijk, maar het was hem onmogelijk om zichzelf in al zijn heerlijkheid te aanschouwen, hoewel hij zich zoo groot mogelijk maakte.

„De spiegel hangt zoo hoog!" klaagde hij.

„Komaan, jongen, daar is raad voor!" sprak de majoor. En hij lichtte den officier *in spe* op, zoodat hij hijgde van inspanning.

En hij lichtte den officier in spe op.

Bram was verrukt van zichzelf. Het was juist alsof er met een tooverslag een band was gekomen, een zekere cameraderie tusschen grootvader en kleinzoon.

„Mag ik zóó naar school gaan?" vroeg Bram, bij zichzelf overleggend dat de jongens zeker respect zouden hebben voor zijn kranige verschijning.

„Wel neen, jongen," was het antwoord. „Dat kan immers niet; maar je mag van middag spelen met je vriendjes — 't is toch halve dag — en dan mag je naar het veld gaan met die mooie spullen aan."

En Bram was tevreden en gelukkig; en nu was hij maar blij dat Onze lieve Heer zijn gebed niet verhoord had, toen hij gevraagd had om dood te mogen gaan; want het leven was toch eigenlijk wel heerlijk!

Na de koffie ging hij met den majoor naar het veld waar de jongens ge-

wonlijk speelden. Bram deed zijn best flinke stappen te maken om den majoor bij te houden; hij keek in elke spiegelruit om zichzelf te kunnnen zien En hoewel hij al heel gauw op een sukkeldrafje naast zijn grootvader voortliep, hij bleef toch niet achter en dat was al heel wat.

Op het veld aangekomen, wachtten de jongens hem op. Bram liep zoo recht mogelijk en liet zich met welgevallen bewonderen.

„Komaan jongens," riep de majoor, „nu is Bram van middag jelui officier; en als je nu aan hem gehoorzaamt, dan mag jullie allen straks komen om een glaasje limonade te drinken en taartjes te eten, ter eere van Bram's verjaardag.

Een luid hoerrah werd aangeheven tot teeken dat de jongens heel graag wilden komen. Bram had verbaasd zijn grootvader aangekeken. Hij was zoo weinig gewend dat er notitie genomen werd van zijn persoontje, dat de woorden van den majoor hem vreemd in de ooren klonken. Maar hij juichte dapper mee.

„Bram, trek je sabel uit de schede en stel je aan het hoofd van den troep!" riep de majoor; en toen de rekruten zich gewillig hadden geschaard achter hun opperhoofd, zeide de majoor met bevelende stem:

„En avant marsch!" En vooruit ging de troep.

„Eén, twee, één, twee!" telde de majoor en zag met welgevallen dat Bram zoo flink in den pas liep.

Toen het troepje een eind weegs was voortgestapt, zette de majoor de handen voor den mond om zich beter verstaanbaar te maken en riep luid:

„Met versnelden pas!"

En vooruit liep de bende in vliegende vaart.

Toen de majoor zag dat de jongens flink *en train* waren, maakte hij rechtsomkeer, wandelde naar de stad waar hij in een banketbakkerswinkel limonade en taartjes bestelde. Daarop ging hij naar de societeit, waar hij aan zijn vrienden vertelde, wat hij had gedaan om een militairen geest op te wekken bij zijn kleinzoon.

„Het middel werkt probaat, de jongen loopt als een geboren soldatenkind," aldus eindigde hij zijn rede, terwijl hij met een gevoel van eigenwaarde zijn grauwen knevel streelde.

Ondertusschen had de officier zijn uiterste best gedaan in het voorste gelid te blijven. Hij liep wat hij loopen kon en keek telkens angstig achter zich of de soldaten hem ook vooruit wilden loopen. Maar juist dat omkijken was noodlottig voor onzen held. Hij struikelde over een steen en viel op de schede van zijn sabel, die door het harde loopen naar voren was gegleden. Zijn sjako vloog van zijn hoofd en daar lag de hoofdman in het modderige gras, terwijl zijn soldaten langs en over hem heen liepen. Op het laatst merkte een van de jongens wat er gebeurd was. „Bram is gevallen!" riep hij stilstaand, en hij ging terug om hem op te helpen.

De officier deed alsof hij lachte; maar een opmerkzaam toeschouwer had direct kunnen zien hoe pijnlijk hij trok met zijn linker been.

„Kom aan!" riep zijn vriend; „steek je sabel maar gauw in de schede," en hij gaf Bram de sabel die een eind ver was gevallen.

Die raad was gauwer gegeven dan opgevolgd. De schede was zoo gedeukt, dat de sabel er met geen mogelijkheid kon worden ingestoken. Een andere jongen kwam met den sjako aandragen. Maar dat hoofddeksel zag er deplorabel uit en droeg alle sporen van de moddervoeten waarmee het in aanraking was geweest.

„Ik kan dat ding zóó niet op mijn hoofd zetten!" riep Bram half huilend van schrik, bij het zien van het treurig overblijfsel van zooveel pracht. De jongens deden hun best de modder van den sjako te verwijderen, er niet aan denkend dat ze het vieze natte vocht er hoe langer hoe dieper inwreven.

„Wat zal grootpa zeggen?" kermde Bram.

De jongens hadden grooten lust om de limonade en de taartjes maar in den steek te laten, liever dan den toorn van den majoor af te wachten; maar hun goed hart belette hen aan die inblazing gehoor te geven. Bovendien begrepen ze dat zij zelf, door hun harde loopen, de schuld droegen van het gebeurde.

„Kom," riep Jan Soelsma, bijgenaamd Jan-zonder-vrees, „zet den sjako op je hoofd, je kunt toch niet zóó naar huis gaan; en hij gaf een flinken duw aan het gedeukte hoofddeksel, zonder echter het gewenschte doel te bereiken. Evenzoo ging het met de sabel en nu nam een der jongens die in de hand, terwijl Bram als een ridder van de droevige figuur te midden van de jongens naar huis stapte.

De terugtocht werd aanvaard. De jongens deden hun best om het niet uit te proesten van het lachen als ze naar Bram keken, die een grooten schrap op den gezwollen neus had en daarenboven hinkte. De straatjongens hadden minder égards, ze riepen hem na en lachten hem uit, en niemand was blijer dan de jarige, toen het troepje de woning van den majoor had bereikt.

„Is grootpa thuis?" vroeg Bram aan de meid-huishoudster die de deur open deed.

„Heere, Bram, wat zie jij er uit!" riep de meid lachend. „Wat is er gebeurd? Komt uwe allemaal binnen?" vervolgde ze verwonderd, steeds naar Bram ziend, die verlegen de oogen neersloeg.

„Is grootpa thuis?" vroeg Bram weer.

„Nee Brammetje; maar jongen ga gauw naar boven om je af te wasschen!" riep de meid, die nu toch medelijden kreeg met den armen jongen.

Bram liep weg, en de jongens die nog onder aan de trap waren blijven staan, vroegen:

„Waar moeten we heen?"

„Wel, jongeheeren, ga maar naar boven; tenminste als de majoor jelui gevraagd heeft. Maar eerst voeten vegen."

Terwijl de jongens bezig waren zoo goed mogelijk de modder van hun voeten te schrappen, op den schuierbak die vooraan in het portaal stond, keek de meid met een wantrouwenden blik naar de sabel.

„Wat is dat voor een ding?" vroeg ze met den vinger wijzend naar het *corpus delicti*.

„Wel, een sabel!" antwoordde een van de jongens.

„Is dat de kostelijke sabel die van morgen zoo mooi glom? O, maar dan staat er straks een potje te vuur voor Bram. Och, heere, heere, wat is er mee gebeurd?"

„Wel, gedeukt; dat zie je immers!" was het minder vriendelijke antwoord. En de jongens liepen naar boven en traden in de kamer die de meid hun aanwees. Even daarna kwam Bram binnen, gewasschen en verkleed. Zijn neus zag er leelijk uit en de sjako dien hij in de hand hield was in nog minder goede positie.

„Kom, jongen, stop die dingen weg, dan merkt ie er niets van," riep Jan Soelsma, en Bram, die er erg tegen opzag in het bijzijn van zijn vriendjes een reprimande te krijgen, had wel ooren om gevolg te geven aan dien raad.

Hij greep haastig de sabel, de patroontasch, den ransel en den sjako en stopte dat alles in een groote kast die voor zijn speelgoed was ingericht.

Toen hij weer bij zijn vriendjes kwam, stonden deze voor het portret van mevrouw Welstra.

„Wat een lief gezicht," zei een van de jongens; „wie is dat?"

„Grootma," antwoordde Bram met trillende stem.

„Is ze al lang dood?"

„Ja," antwoordde Bram; en in eens kwamen tallooze herinneringen bij hem op van vroeger tijd. Hij zag zichzelf staan luisteren naar de bijbelsche verhalen; hoe ze hem vertelde van Jakob, die zijn vader bedroog en daarom vol onrust was. Hij vond dat hij ook een bedrieger was, omdat hij alles had weggestopt; en toen hij nogmaals keek naar het portret, was het alsof die oogen hem verwijtend aanstaarden.

„Bram, wat soes je!" riep een van de jongens.

„Ik denk of het maar niet beter is, alles dadelijk aan grootpa te vertellen," zei Bram een weinig aarzelend.

„Flauwert!" riep Jan Soelsma.

„Maar hij merkt het toch."

„Nou, als wij maar eerst de limonade en de taartjes beet hebben; dan is het nog tijds genoeg."

„Neen, dadelijk!" riep Bram.

„Och, kom, wat heb je daar nou aan? Wij krijgen natuurlijk de schuld! Je grootpa begrijpt toch wel dat jij, terwijl je op den grond ligt, niet je eigen sabel en sjako kunt plattrappen.

„Ja, maar, als ik niet gevallen was, dan hadt jullie dat niet kunnen doen."

„Bram heeft gelijk," riep een der jongens. „Het is misschien maar beter dat zijn grootpa het weet."

„Als je het zegt, dan verklaar ik je dood, Bram!" zei Jan Soelsma, die een groote taartedoos had zien staan en erg bang was dat hij niet van den inhoud zou mogen genieten.

Bram schrok bij het hooren van die bedreiging. Dood verklaard te worden door Jan-zonder-vrees, dat was iets heel ergs! En zijn goede voornemens wankelden.

Hij had niet veel tijd tot nadenken, want er werd een sleutel in het slot van de huisdeur gestoken en even daarna klonken zware voetstappen op de trap.

De majoor trad binnen en keek vergenoegd toen hij de jongens bijeen zag.

„Wel, zijn de heeren al thuis?" riep hij vroolijk, terwijl hij zijn overjas uittrok. „Bram," vervolgde hij, „waarom ga jelui niet zitten?"

De jongens namen plaats en de majoor zette zich in zijn fauteuil.

„Wel, commandant, bel eens; dan zal Bet zorgen voor de traktatie!"

En Bram, die zooveel mogelijk met zijn rug naar het licht was gaan zitten, opdat de majoor zijn gezwollen neus niet zou zien, hinkte naar de deur.

De limonade en de taartjes werden binnengebracht en de jeugdige schaar liet zich niet onbetuigd. De held van het feest had liever bedankt voor de goede gaven. Het was hem haast onmogelijk om iets te eten; maar hij durfde niet weigeren.

De majoor had recht schik; hij vertelde allerlei avonturen uit zijn militairen loopbaan en de jongens luisterden opmerkzaam. Alleen Bram zat er bij zonder iets te verstaan van wat er werd meegedeeld. Zijn hart klopte zóó bang en het suisde hem zóó in de ooren, dat alles klonk als een verward geraas. „Zou grootpa ook wel eens zoo iets ondervonden hebben?" dacht de arme jongen; hoe graag zou hij den ouden militair hebben gevraagd of hem wel eens een dergelijk geval was overkomen. Maar hij durfde niet.

„Bram, waar zijn je attributen, jongen?" vroeg de majoor en den aangesprokene voer een schok door de leden.

Hij antwoordde niet, maar keek zijn grootvader vragend aan.

„Ik meen, waar is je sjako en de andere rommel gebleven?" vroeg de majoor zonder argwaan.

„O, dachten de jongens, daar zal de bom losbarsten," en ze keken allen naar den armen officier, wien het angstzweet uitbrak aan alle kanten.

„Antwoord je niet? Nou, waar heb je ze?"

De majoor begon lont te ruiken.

Hij keek eerst naar zijn kleinzoon die voor zich staarde en toen naar de bedremmelde gezichten van de andere jongens.

„Wat drommel!" riep hij driftig, „heb jelui dan allemaal je spraakvermogen verloren?... Spreek dan toch!" En toen er nog geen antwoord kwam op zijn vragen, sloeg hij met zijn vuist op de tafel. „Wel, sacrebleu; laat me zien wat er is!"

Bram stond bevend op en hinkte naar de kast, waar de povere restes van zooveel moois waren opgeborgen. De majoor volgde zijn bewegingen en toen zijn kleinzoon aarzelend op hem toetrad, rukte hij hem ruw de gehavende spullen uit de hand.

„Wat is dat?... En dat?..." vroeg hij grimmig op sjako en sabel wijzend. Klets, daar ging de heele boel één voor één op den grond. En toen hij eindelijk de schede beet nam, riep hij woedend uit: „'t Lijkt jandorie wel een kurketrekker!" Daarop pakte hij ruw zijn kleinzoon bij den arm.

„Wel, satansche jongen," riep hij, „geef ik mijn goeie geld uit voor zoo'n

vernielal? En een bedrieger ben je ook! Waarom heb je den boedel weggestopt? Zeg!" En hij schudde het arme kind heen en weer. „Marsch! vervolgde hij, uit mijn oogen. Ik wil je leelijke gezicht vandaag niet meer zien."

De arme zondaar durfde niets zeggen; en zwijgend hinkte hij naar de deur gevolgd door de blikken van zijn kameraden, die zich mijlen ver wenschten. Allen waren opgestaan en ze hadden geen lust om weer te gaan zitten.

„Bram kon het eigenlijk niet helpen, meneer," zeide Jan-zonder-vrees.

„Wat," riep de majoor driftig, „kan hij het niet helpen dat die mooie sjako gedeukt is en lijkt op een oude slof; kan hij het niet helpen dat de schede van zijn sabel er uitziet als een gebroken kurketrekker; kan hij het niet helpen dat hij met een schijnheilig gezicht hier zit te eten en te drinken, te praten en te lachen, zonder me te vertellen wat er gebeurd is? Hij kan het wel helpen; hij en niemand anders."

De jongens wisten wel beter; maar geen van allen durfde iets zeggen, uit vrees voor de bliksemende oogen van den majoor. Zelfs Jan-zonder-vrees zonk den moed in de schoenen. Hij hield wel van Bram; maar een pak slaag had hij niet voor hem over. En de een na den ander droop af, nadat allen den majoor bedankt hadden voor het „plezier?"

De majoor was kwaad geluimd over zooveel teleurstelling. Hij nam den sjako in de hand en wreef die af met de mouw van zijn jas, maar het vilt was en bleef geplet en de heldere kleuren kwamen door het wrijven niet terug. Met de schede van de sabel had hij al even weinig succes. Wel boog zich het blik onder zijn ijzeren greep, maar de sabel bleef steeds halverwege steken. Op het laatst stampte hij van ongeduld op den vloer. Weer gooide hij alles in een hoek van de kamer, trok zijn jas aan en liep de deur uit.

Regen en wind bliezen hem in het gezicht, maar daar lette hij niet op. Een gevoel van haat kwam bij hem op tegen zijn kleinzoontje.

„Wat moet ik in s'hemelsnaam aanvangen met zoo'n lummel!" mompelde hij. Hij was ten einde raad en besloot een brief te schrijven aan zijn zoon, om dezen voor te stellen het kind op een kostschool te doen. Intusschen was Bram der ellende ter prooi. Toen hij den majoor hoorde uitgaan, sloop hij naar beneden en nam de noodlottige oorzaak van al dat leed ter hand.

Hij vond het heel natuurlijk dat zijn grootvader boos was; die arme sjako, wat zag dat ding er uit! Maar misschien was alles nog goed te maken!

Hij liep naar boven, haalde een kom met water en een spons en gaf den sjako een koud bad.

Natuurlijk was dit middel erger dan de kwaal en het eenig resultaat dat hij bereikte, was, dat het water in de kom alle kleuren van den regenboog had aangenomen, terwijl de sjako nog bedroefder aanzien had gekregen. De bordpapieren rand had losgelaten, zoodat er niets was overgebleven dan een gedeukten kartonnen vorm met vage, groezelige kleuren.

Bram was wanhopend. Hij vond zichzelf zoo verschrikkelijk slecht; niet alleen omdat hij het ongeluk al erger en erger maakte door zijn onhandigheid; maar ook omdat hij gedaan had of er niets gebeurd was. Hij had immers

taartjes gegeten en limonade gedronken, hoewel hij wist dat hij zijn grootvader bedroog. En hij dacht aan Cornelis die een glas had gebroken, en die niet rustte voor hij alles bekend had aan zijn moeder. Die Cornelis was veel beter dan hij.

En de woorden waarmee het versje eindigt:

„Die altoos wil de waarheid spreken,
Wordt wel beloond,
Die leugen zoekt voor zijn gebreken,
Wordt nooit verschoond."

klonken hem als een toekomend oordeel in de ooren.

Een gevoel van haat kwam bij hem op tegen zijn kleinzoon.

Hij liep gauw naar boven en viel op zijn knietjes om vergeving af te smeken voor zijn zonde.

Daar hoorde hij den majoor thuiskomen. Bram streed een zwaren strijd. Zou hij naar beneden gaan en grootpa om vergeving vragen! Maar als grootpa dien ongelukkigen sjako zag, wat dan? En weer dacht hij aan dien braven Cornelis van Van Alphen; hij trok de stoute schoenen aan en liep de trap af.

Het hart klopte hem in de keel toen hij voorzichtig de deur van de kamer open deed. De majoor stond juist met den kartonnen vorm in zijn hand. Hij wendde het hoofd om en toen hij den kleinen zondaar bemerkte, kwam er op zijn gelaat in eens zoo'n grimmige uitdrukking, dat Bram's moed hem in in de schoenen zonk.

„Waag je het hier te komen, akelige jongen!" bulderde de majoor hem tegen. „Vooruit, naar je kamer!" En het ventje liep zoo gauw mogelijk naar boven, hoewel hem de knieën knikten en zijn linkerbeentje hem hevige pijn deed.

Maar het ergste van alles was dat Bram zich niet alleen ongelukkig, maar tevens zoo angstig te moede voelde. De meid had hem zooveel verteld van de hel waarin alle stoute kinderen werden gegooid, en al was hij negen jaar, zijn kinderlijke geest en levendige verbeeldingskracht tooverden hem alle mogelijke schrikbeelden voor oogen.

De avond viel; de grauwe nevels daarbuiten waren voor hem als zoovele geesten die uit de verte al naderbij kwamen. Hij wilde niet meer kijken, maar toch werd hij gedwongen dit te doen. Een dikke wasem kroop op tegen de ramen; ze werden als matglas. Gelukkig! nu kon hij buiten niets meer onderscheiden; hij wendde het hoofd af maar nu was het hem alsof de nevelachtige schaduwen in de kamer waren gekomen. En hij hield de handen voor de oogen om niets meer te zien.

Beneden in huis was alles stil; slechts nu en dan hoorde hij een deur open of dicht gaan. Eindelijk hoort hij schreden op de trap, het was hem onmogelijk verder iets te onderscheiden, want het suisde hem zoo in de ooren dat alle geluiden dooreenvloeiden. De deur wordt opengedaan en het schijnsel van het licht beneden werpt een flauwen lichtglans in de kamer. Het is Betje met iets in de hand.

Bram slaakt een zucht van verlichting, dat hem ten minste iemand komt opzoeken.

„Wat is het hier donker; ik kan geen hand voor oogen zien," zegt de meid, en ze gaat heen om even daarna terug te keeren met een klein kwalijkriekend petroleumlampje.

„Grootpa stuurt je wat eten," vervolgt ze toen ze het lampje heeft neergezet. En nadat ze een schaaltje met hutspot en een stukje vleesch op tafel heeft geplaatst gaat ze heen, zonder verder naar Bram om te kijken.

Betje was uit haar humeur; behalve dat ze Bram's kleeren moest reinigen van de moddervlekken, had ze ook de trappen en portalen nog moeten doen, omdat de jongens met vuile voeten naar boven geloopen waren; en het was nog al haar avondje! Geen wonder dat ze geen oog had voor het arme kereltje, dat met door angst verwrongen gelaatstrekken en betraande oogen op het kille achterkamertje zoo droevig zat te kijken.

En dat nog wel op zijn verjaardag!

En onderwijl was de majoor bezig met een brief op te stellen aan zijn zoon, waarin hij dezen schreef, dat hij Bram niet langer bij zich wilde houden.

Het was Bram onmogelijk iets te eten. Hij probeerde het herhaaldelijk, maar te vergeefs.

Steunend op de handen lag hij voorover gebogen met zijn hoofd op het tafeltje. Hij was moe van het huilen en suf van akeligheid.

Daarenboven hoorde hij telkens iets kraken en verbeeldde zich allerlei zonderlinge geluiden te hooren. Vooral het eentonig getik van de houtwormpjes

in de spijlen van zijn ledikant maakte hem zenuwachtig. Als dat getik nu maar altijd regelmatig doorging dan was het zoo erg niet; maar soms hield het even op en dan ging het weer voort, 't was niet om uit te houden!

Bram stopte de vingers in de ooren en toen hij niets meer hoorde, kon hij weer beter denken. En hij vroeg zichzelf af of hij het toch eigenlijk wel helpen kon dat hij gevallen was. De andere jongens hadden immers alles plat getrapt; hij niet! En toen hij daarover nadacht, maakte zijn deemoedige stemming van daareven plaats voor een gevoel van wrevel en tegenstand. „Grootpa is onrechtvaardig!" dacht hij, „en de andere jongens zijn valschaards om me

Grootpapa stuurt je wat eten.

in den steek te laten! Maar ik zal ze morgen toonen dat ik óók durf."

En die heldhaftige voornemens brachten veel bij om hem wat minder angstig te maken. Terwijl hij in een halfwakenden toestand neerlag, werd de deur van het kamertje geopend. De majoor sloop binnen en boog zich over Bram heen om te zien of hij sliep. Het kind voelde een aandrang bij zich opkomen om zijn armen te slaan om den hals van zijn grootvader en hem om vergeving te smeeken. Maar in eens herinnerde hij zich hoe onrechtvaardig hij was behandeld geworden; en hij sloeg de oogen niet op, maar deed alsof hij sliep. De majoor wendde zich om, nam het lampje van de tafel en verliet de kamer.

Toen Bram hem hoorde weggaan, had hij zijn grootvader graag terug

willen roepen, maar nu was het te laat. Zijn gevoel van eigenwaarde was er tegenop gekomen een gunst af te smeeken; en toch had hij er geen vrede mee dat hij zich slapend had gehouden.

Het kind barstte in snikken uit en voelde zich door ieder verlaten. Hij bleef wakker liggen totdat de morgenschemering in de kamer drong en een eind aan die beangstigende duisternis maakte.

Bram kon het toen in bed niet langer uithouden; hij stond op, hoewel hij een zwaar gevoel had in het hoofd en nog pijn in zijn linkerbeen.

Hij bleef op zijn kamertje wachten totdat hij beneden in huis beweging hoorde, sloop toen naar de huiskamer en keek rond of hij de attributen van zijn kortstondige glorie ook ergens zag liggen.

Maar alles was verdwenen. Met bang kloppend hart wachtte hij zijn grootvader op. Hij was na lange overweging tot het resultaat gekomen, dat het toch maar het beste was nederig om vergeving te vragen. Dat gevoel van alleenzijn was zoo akelig. Hij hunkerde er naar om zich te verzoenen met den eenigen persoon wiens liefde, of ten minste wiens toegenegenheid hem ter harte ging.

Toen de majoor binnen trad hinkte Bram naar hem toe, en zeide verlegen zonder zijn oogen op te slaan:

„Grootpa, wilt u me vergeven!"

„Heb je spijt dat je me bedrogen hebt?" vroeg de majoor niet onvriendelijk.

„Ja grootpa!" mompelde Bram.

„Dan is het goed!" was het antwoord; en de majoor boog zich tot hem over en drukte een vluchtigen kus op het voorhoofd van Bram.

Het kind had schuld bekend en dat was het wat de majoor wilde. En hij zette zich neer in zijn *easy-chair*, nam een courant in de hand en keek niet verder naar het kind, dat zwijgend zijn boterhammen at die Betje voor hem had klaargezet.

Toen hij zich gereed maakte om naar school te gaan, keek Bram van ter zijde naar zijn grootvader in de hoop dat deze hem tot zich zou roepen.

Maar de majoor las juist een zeer interessant artikel over een speech dien de minister van Oorlog had gehouden in de Kamer, en toen het kind zich tot hem wendde met een: „Dag grootpa!" kreeg hij niets dan een afgetrokken: „Dag Bram" tot antwoord.

„Heeft de ouwe gebromd?" vroeg Jan Soelsma.

„Niet erg," antwoordde Bram op een voor zijn doen nog al dapperen toon. Voor geen geld ter wereld zou hij hebben verteld, wat een verschrikkelijken nacht hij had doorgebracht.

„Nou, we juichten toen we heelhuids de deur uit gekomen waren," riep een jongen. „Wat een bullebak is die grootpa van jou!"

„O, maar hij is anders nooit zoo," zeide Bram, die het niet velen kon dat een ander zoo over zijn grootvader sprak.

„Neen? nou dan hebben wij het getroffen!" riep Jan Soelsma, terwijl hij spottend de schouders ophaalde.

Bram dacht bijzichzelf dat het toch wel akelig was zoo'n grootpa te hebben; maar hij deed zijn best om te doen alsof hij heel vroolijk was, en daardoor werd hij dien morgen zóó luidruchtig, dat de meester hem gedurende het koffieuurtje op school liet blijven om strafwerk te maken. Een van de jongens werd naar Bram's huis gezonden, om te zeggen dat hij niet thuiskwam om koffie te drinken; en toen de majoor die Jobstijding hoorde, gromde hij iets van: „beroerde jongen." Hij zette zich neer aan zijn schrijftafel, maakte den brief af dien hij den vorigen avond begonnen was en deed dien op de post.

„Nu kan Wim zich eens begrijpen wat ik met dien jongen doormaak!" mompelde hij bij zichzelf toen de brief was afgezonden. En zijn stemming werd hard en bitter.

Bram was de volgende dagen zoo onderworpen en bang om iets te doen wat niet goed was, dat de majoor niet de minste reden had om iets op zijn kleinzoon aan te merken. Met eenige hartelijkheid van zijn kant had hij zonder eenige moeite het kind aan zich kunnen binden; maar van zoo iets had hij geen besef. Bram was onderworpen en meer begeerde hij niet.

Het kind werd hoe langer hoe schuwer, hij ontweek zooveel mogelijk het bijzijn van andere menschen, en durfde met zijn vriendjes niet spelen uit vrees een scheur in zijn broek of een vlek op zijn buisje te krijgen. Want Betje vertelde alles aan den majoor en dan waren de poppen aan het dansen!

Zoo ging de winter voorbij en toen het voorjaar was geworden week allengs de somberheid in Bram's hart. Zelfs op den meest pessimistisch gestemden mensch heeft het lieflijke voorjaar, wanneer alles van nieuw leven spreekt en de natuur haar hoogtijd viert, een onmiskenbaren invloed. Hoeveel te meer is dit bij kinderen het geval. Toen de vriendjes gingen spelen op het veld bleef Bram dan ook niet achter; en hoewel hij meestal niet veel meer was dan toeschouwer, hij ging toch mee en keek naar het springen en draven van de andere jongens.

Op de lente volgde den zomer en toen het tijd was dat de kersen rijp waren, gingen de vriendjes van Bram op een Woensdag-middag naar een boomgaard om kersen te eten.

„Ga je mee, Bram?" vroegen de jongens. „Het is zoo leuk! We gaan met de stoomtram naar Birk en wandelen dan verder."

„Ik zal het vragen," antwoordde Bram aarzelend; want hij wist vooruit wel dat het moeite zou kosten de toestemming te krijgen van den majoor.

Toen Bram dien middag thuis kwam en vroeg of hij mee mocht gaan om kersen te eten, antwoordde de majoor: „Kersen mag je voor mijn part eten; maar ik heb een hekel aan al die nieuwigheden; dus in de stoomtram ga je niet. Ik heb altijd geloopen, ik zou niet weten waarom jij zou rijden."

Bram had zich zoo verheugd juist op die stoomtram; maar hij was al blij dat hij mee mocht gaan om kersen te eten en vroeg dus niet meer.

„Ik houd niet van rijden; loopen is veel prettiger!" zeide hij tot zijn kameraden, en hij deed zijn best zelf te gelooven wat hij op zoo'n overtuigenden toon had gezegd.

Bram kreeg geld voor het kersen eten en vertrok, terwijl Betje hem

nariep, dat hij vooral moest oppassen geen vlekken te maken op zijn goed.

„Laat je nu niet alle kersen voor den neus weg kapen," had de majoor gezegd. „Het zou net iets voor jou wezen, om ze te plukken terwijl de anderen ze opeten. Zoo'n Jan achteraan!"

Maar Bram dacht: „Ik zal wel zorgen, dat ik mijn portie krijg!" en hij nam zich voor eens flink te toonen wat hij wel durfde. Het hinderde hem meer dan hij zichzelf wilde bekennen, dat de jongens hem altijd „Bram durfniet!" noemden. Zijn jongensaard kwam op tegen zoo'n bijnaam.

Een groot uur voor de anderen ging hij van huis. Met moed aanvaardde hij den langen tocht daar het vooruitzicht, met de vrienden een prettigen middag door te brengen, hem deed vergeten hoe warm het was en hoe ver. Het pad dat hij gaan moest was weinig beschaduwd. Aan beide kanten van den weg stond laag eikenhakhout. Tegen de glooiing groeiden berkeboompjes wier puntige teere blaadjes trilden onder de liefkoozingen van een zoel zuidenwindje terwijl de zilverkleurige stammetjes schitterden in het zonlicht.

De fluit van de stoomtram deed hem omkijken.

„Wat is de aarde toch mooi!" juichte Bram, een dankbaren blik werpend op den helder blauwen hemel, en hij zong het liedje van den goeden Herder die zijn schaapjes voert door grazige weiden en langs klare beekjes.

De fluit van de stoomtram deed hem omkijken. Wat gleed dat ding toch aardig over den weg. Het moest toch wel prettig zijn zoo vlug alles voorbij te snellen, dacht Bram, en hij verhaastte zijn schreden om niet al te lang na de andere jongens aan te komen.

„Dag Bram, dag Bram!" riepen zijn vrienden en Bram zwaaide met zijn zakdoek die nat was van het zweet dat van zijn voorhoofd afdroop.

Eindelijk zag hij de toren van het kerkje, beglansd door gouden zonnestralen. Nu nog maar een klein eind en toen kwam hij aan de halte van de stoomtram.

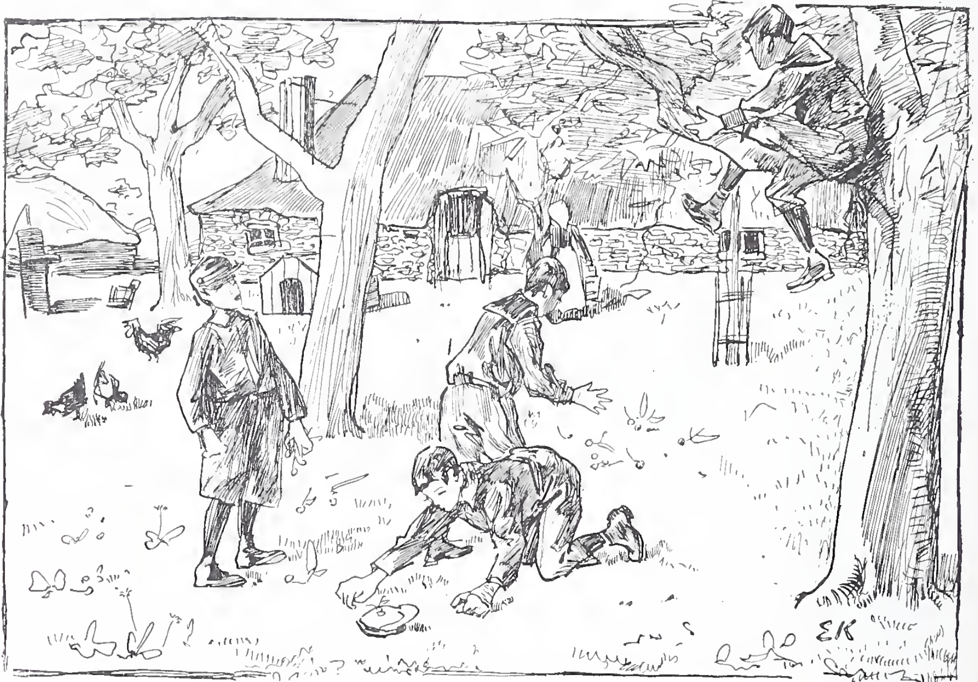
De jongens wachtten hem op en dat deed hem genoegen. Men kon nu te zamen den tocht aanvaarden naar de boerderij waar de kersenboomgaard was.

Bram stapte dapper mee, hoewel het loopen hem moeilijk viel. Maar hij had zich voorgenomen dien dag te toonen, dat het hem ernst was een flinken jongen te wezen.

„Ben je niet moe?" vroegen de jongens.

„Moe, van dat kleine eindje? Hoe komen jelui er bij?" jokte Bram.

En toen iedere jongen zijn drie stuivers had betaald, renden ze allen naar den boomgaard waar de kersen hingen, donkerrood, scherp afstekend tegen

Hij plukt nu al de kersen . . . .

de groene bladeren. De boerin wees den jongens een boom aan waarvan zij mochten plukken, en de pret nam een aanvang.

„Wie zal in den boom klimmen?" riep Jan Soelsma, toen de onderste takken waren leeggeplukt.

„Mag ik?" vroeg Bram, verbaasd over zijn eigen stoutmoedigheid.

„Jij!" roepen allen uit één mond.

„O, Bram, dat meen je niet!"

„Waarom niet?" vroeg Bram, rood van opgewondenheid.

„Durf je wel, Brammetje?" riep Jan.

Maar Bram is den boom al ingeklommen, en heeft het geluk een flink vooruitstekenden tak te grijpen, waarop hij zonder gevaar kan gaan zitten. Hij plukt nu al de kersen af die onder zijn bereik zijn en werpt ze naar beneden,

de mooiste natuurlijk voor hemzelf houdend. Eindelijk is ook daar de voorraad uitgeput.

„Bram, nou is het genoeg!" roepen de jongens, toen ze zagen dat hij trachtte een hooger gelegen tak te bereiken. Maar Bram is overmoedig geworden. Hij is trotsch op het behaald succes, en met alle inspanning van kracht grijpt hij naar een steunpunt om zich omhoog te trekken.

De jongens wenken en roepen, maar het helpt niet en toen even daarna Bram zich heeft opgetrokken en veilig en wel op een hoogeren tak zit en van nieuws af den geplukten voorraad naar beneden werpt, klinkt een luid gejuich van omlaag.

Maar eindelijk zijn de magen gevuld, en, daar zij niets mogen meenemen, is het plukken gedaan.

Bram klimt naar beneden; wel een weinig angstig en onzeker. Maar hij komt er toch en wordt ontvangen als een held die uit den slag weerkeert.

Jan Soelsma gaat naar hem toe en geeft hem een flinken klap op zijn schouder.

„Bij dezen sla ik onzen dapperen vriend tot ridder, jongens!" roept hij; „en," vervolgde Jan met luide stem; „ik deel jelui mee dat „Bram durf-niet" dood is en „Bram durf-wel is opgestaan."

Alle jongens bogen voor den held en Bram was zichzelf niet van trots en vreugd. Hij glansde van vergenoegen.

„Wat zal grootpa wel zeggen van zoo'n waagstuk?" dacht hij; en hij zag in zijn verbeelding de strenge trekken van den majoor verhelderen door een vriendelijken, goedkeurenden glimlach.

Luid zingend trok de vroolijke stoet het dorp door, totdat men aan de halte van de stoomtram kwam.

De jongens vonden het jammer dat Bram niet mee zou rijden, en Jan Soelsma bood hem zijn geld aan, dan zou hij loopen. Maar daarvan wilde Bram niets weten. „Ik loop veel liever, dat weten jelui wel!" zeide hij lachend. En hoewel de jongens hem trachtten over te halen, hij wilde er niets van hooren.

„Ik ga maar vooruit dan ben ik des te eerder thuis," zeide hij, en vroolijk stapte hij voort.

Hij had wel willen vliegen, zoo opgewekt en lustig voelde hij zich. Wat een prettig vooruitzicht nooit meer uitgescholden te worden, door zijn vrienden! Nu zou zijn grootpa hem nooit meer een akeligen, flauwen jongen noemen; dat wist hij zeker.

En hij neuriede een vroolijk liedje en voelde geen vermoeienis.

Hij had ongeveer een uur geloopen, toen hij het geraas van de stoomtram achter zich hoorde. Hij kijkt om; de tram is dicht bij hem; hij ziet den machinist met zijn hulpjongen staan en den conducteur op het balkon van den eersten wagen.

Daar schiet de locomotief hem voorbij; de weg is een weinig steil, en de vaart wordt gestuit.

„Bram, Bram!" roepen zijn vrienden, die op het platform van den voor-

laatsten wagen staan, „Kom!" En voor dat hij er aan denkt wat hij doet, heeft hij zich vastgegrepen aan de ijzeren spijlen en trekt zich omhoog. De jongens helpen hem verder en Bram staat als een overwinnaar in hun midden.

„Flink gedaan!" roept Jan Soelsma. Maar Bram, die het heerlijk vindt om mee te rijden, is toch wel wat angstig; omdat hij weet dat hij iets doet dat niet mag.

„Als de conducteur me ziet, wat-dan?" vroeg hij, niet erg heldhaftig.

„O, die komt vooreerst niet," riep een der jongens.

Maar daar zien ze den conducteur naderen. Bram begreep dat hij van de tram diende te springen. Toen hij mines maakte om den sprong te nemen, wilden de jongens hem tegenhouden; maar de angst gaf hem kracht. Hij nam den sprong, maar tuimelde door den schok op den grond en viel met zijn beenen op de rails. Zijn vrienden zagen Bram vallen en wenkten den conducteur om op te houden. Hun verschrikte bewegingen maakten hem duidelijk dat er iets gebeurd was. De tram stopte, maar te laat. Op een kleinen afstand zag men den armen jongen bewegingloos liggen. De laatste wagen was hem over de beenen gegaan.

Men nam hem voorzichtig op en droeg hem naar de tram, waar men hem op een bank neerlegde. Het kind uitte geen klacht; bewusteloos lag hij ter neer. Aan de halte van de tram werd hij voorzichtig op een handkar gelegd — bij gebrek aan een ander vervoermiddel — en langzaam ging de droeve stoet naar het ziekenhuis dat niet ver verwijderd was. Een menigte menschen was saamgeloopen en verdrong zich om de kar. Maar toen een knecht uit het ziekenhuis verscheen vergezeld van een pleegzuster, week alles eerbiedig ter zijde. De gewonde werd op een baar gelegd en in een kamer naast de operatiezaal gebracht. Toen de pleegzuster het laken optilde waarmee men hem overdekt had, keek Bram haar aan met zijn groote oogen.

In het eerst scheen hij niet te weten waar hij was; maar spoedig herinnerde hij het zich en vertelde hoe alles gebeurd was. Hij klaagde niet over pijn; maar zeide alleen dat hem zijn teentjes erg staken.

De dokter gaf bevel zijn kleertjes open te knippen en toen dit geschied was, zag de geleerde terstond dat het hier een zeer ernstig geval gold. Het ééne beentje was geheel in elkaar gedrukt en 't andere tot aan de heup opengescheurd.

Voorloopig mocht er niets anders gedaan worden dan de gekwetste deelen te désinfecteeren, opdat de dokter zoo gauw mogelijk tot de amputatie van de beide beentjes zou kunnen overgaan, want aan het behoud er van viel niet te denken.

Men had Bram een handdoek over het hoofd gelegd. Hij wist dus niet wat er met hem gebeurde; maar de koude aanraking van de aether ontlokte hem een schreeuw van pijn.

Voortdurend vroeg hij of zijn grootpa nog niet gekomen was en of de zuster voor hem om vergeving zou vragen. „Het rijden op de tram was zóó prettig; maar nou ik zoo wild ben geweest, zal grootpa zeker niet willen hebben dat ik weer meerijd," fluisterde Bram.

„Als je beter bent, beste jongen, dan mag je voor mijn geld een ritje met de tram doen," was het antwoord van de pleegzuster, een lief blond meisje. Zij kon haar aandoening niet bedwingen, terwijl ze met den kleinen lijder sprak, wiens laatsten rit wel heel gauw zou plaats hebben.

„Zou ik morgen weer naar school kunnen gaan?" vroeg Bram een oogenblik daarna.

De zuster kon niet antwoorden, zij zag veel ellende; maar zoo iets aandoenlijks had zij zelden bijgewoond. Het kind scheen niet het minste besef te hebben van den hachelijken toestand waarin hij verkeerde.

Toen het désinfecteeren was afgeloopen, werd de doek hem van het hoofd genomen, hij werd toegedekt en kreeg ter verwarming een paar kruiken.

„O, hoe heerlijk! En doet u nu het laken weer over mijn hoofd, dan ga ik wat slapen!" zeide het kind en toen aan zijn verzoek was voldaan, vervolgde Bram: „Als grootpa komt, roept u me dan; maar vertelt u hem eerst hoe alles is gebeurd? Want anders zal hij zoo knorrig zijn als ik het hem zeg."

„Ik zal het doen, lieve," was het antwoord; en de zuster gaf Bram een kus; een kus zóó hartelijk als hij zich niet herinnerde ooit gekregen te hebben, nadat zijn grootma was heengegaan. En hij legde zijn blond kopje rustig neer, terwijl zijn groote oogen een dankbaren blik sloegen op de vrouw die hem niet uitschold zooals Betje, maar hem door hare liefde het lijden dragelijk maakte.

Daar trad de majoor de kamer binnen, en ijlde naar het bedje waarop Bram lag. Het kind stak hem een handje toe.

„Grootpa, ik heb niet veel pijn!" zeide hij met een zwak stemmetje. „Ik ben, o, zoo hoog geklommen in den kersenboom; de jongens vonden allemaal dat ik zoo flink was. Nu zal ik zeker een man worden, hè grootpa?"

En de majoor, die door de directrice van het ziekenhuis op de hoogte was gebracht van Bram's toestand, deed moeite zich goed te houden Maar het gevoel van smart was hem te machtig; het was alsof een waas voorbij zijn oogen trok. Hij boog zich voorover om den kleinen lijder te kussen, maar hij wankelde op zijn beenen en zou gevallen zijn, als de pleegzuster hem niet ondersteund had.

Bram keek zijn grootvader verwonderd aan en de majoor begreep dat zijn tegenwoordigheid den armen jongen zou hinderen. Hij keerde zich om en liep de kamer uit. De pleegzuster bracht hem in de spreekkamer en toen hij op een stoel was neergevallen, kwamen er allerlei treurige herinneringen bij hem op. Met een onbestemden blik keek hij naar de kale muren, en het was alsof hij overal het gezichtje van Bram zag, zooals hij hem daareven gezien had, liggend op het witte kussen, met een hoog roode kleur en van koorts glinsterende oogen. En hij dacht aan al de tekortkomingen die hij zich had te verwijten; aan de straffen het kind opgelegd om het minste verzuim, en hoe hij den kleinen Bram had beschouwd als een lastpost, waarvan hij zoo gauw mogelijk had gewenscht ontslagen te worden. En de wanden van de spreekkamer werden hem te eng.... hij kon het niet meer uithouden!

„Meneer, de kleine jongen heeft naar u gevraagd,” zeide de binnentredende pleegzuster met bevende stem, „Maar wees u vooral zoo kalm mogelijk; hij is erg zwak door het bloedverlies!”

De majoor wilde opstaan maar zijn knieën knikten zoodanig, dat hij terug viel in zijn stoel. De man die altijd alleen en zonder behoefte aan hulp of betoon van liefde het leven door was gegaan, was nu gelijk aan een onmachtige. Hij liep, gesteund door de vriendelijke, hulpvaardige pleegzuster, naar het bedje waar zijn kleinzoon lag te sterven.

Bram lag rustig toen de majoor bij hem kwam; hij sloeg even de oogen op en zijn lippen mompelden. „Grootpa, ik ben zoo moe; ik ga slapen!”

„Heb je pijn, lieve?” vroeg de majoor met een door tranen gesmoorde stem.

„Lieve!” lispelde Bram en een gelukglans trok over zijn gelaat. Hij was zoo weinig gewoon op deze wijze te worden aangesproken. „Mijn toontjes steken!” vervolgde hij „en ik heb zoo'n dorst!”

De majoor wilde naar het glas grijpen dat op de tafel stond, maar zijn handen beefden zoodanig dat hij niet waagde het aan te vatten. De pleegzuster gaf het kind te drinken.

De majoor had Bram's eene handje in de zijne genomen en staarde als wezenloos voor zich uit. Maar op eens werd het ventje onrustig; hij trachtte zich op te heffen. De oogen kregen een vreemde starre uitdrukking, hij had het blijkbaar benauwd. De ademhaling werd al zwakker, van tijd tot tijd kreeg hij nog een kleinen aanval; maar daarop werd hij rustiger, sloeg soms de oogen op en keek met een kalmen blik den majoor en de pleegzuster aan. Zoo gingen eenige oogenblikken voorbij, de ademhaling werd heel zwak en hield eindelijk geheel op. De kleine Bram was ingeslapen om niet meer te ontwaken.

De majoor lag geknield voor het bedje in de hoop nog een enkelen blik op te zullen vangen van het kind; een blik uit die mooie blauwe oogen die zoo dikwijls hadden geschreid om zijn brommen en knorren.

„Meneer wilt u zoolang in een andere kamer gaan?” vroeg de pleegzuster toen hij wanhopig de handjes van het kind in de zijne drukte.

Hij wilde eerst niet weggaan; maar eindelijk liet hij zich overreden om zich te verwijderen.

„Het is beter dat u niet voor van avond terugkomt,” zeide de directrice die nu ook binnen kwam en den bedroefden man hartelijk toesprak. En de majoor durfde zich niet langer verzetten.

Er was een rijtuig voor hem besteld, en toen hij voor de deur van zijn huis ophield en de trap was opgestommeld, vond hij op de tafel een brief liggen uit Indië.

Met bevende handen rukte hij het couvert open en trachtte te lezen.

„Het spijt mij,” schreef Bram's vader, „dat Bram zoo'n ongezeggelijke jongen is. Als hij het u al te lastig maakt, dan zal er natuurlijk niets anders opzitten dan het kind op een kostschool te doen. Maar, ik voor mij zou zoo graag willen dat u het nog eens met hem probeert. Het ventje is nog zoo

jong en dan geheel onder vreemden te gaan!... Ik zal hem een flinken brief schrijven en misschien zal dat de gewenschte uitwerking hebben!..."

„Och, God!" zuchtte de majoor; en hij wierp een blik op het portret van zijn vrouw „als jij waart blijven leven, hoe geheel anders zou alles geweest zijn!"

En toen nam hij een stuk speelgoed van Bram in de handen en kuste het.

„Onder vreemden gaan!" mompelde hij. „Was ik anders dan een vreemde voor het arme kind?"

En hij weende totdat het avond was geworden, en hij in het rijtuig stapte om naar het ziekenhuis te gaan. Daar aangekomen werd hij binnengelaten.

Hij zag Bram liggen op het sneeuwwitte linnen, zijn blonde krullebol was omringd door bloemen op het doodsbed gestrooid door de hand der pleegzuster. Een vriendelijke glimlach verhelderde het magere gezichtje. Het was alsof het kind blijde was geweest het leven te verlaten, dat hem zooveel schaduw en zoo weinig zonneschijn had gebracht.

De majoor bewandelde verder eenzaam zijn levenspad. Zijn eenige afleiding bestond in een gang naar het kerkhof.

Dan richtte hij zijn schreden naar een eenvoudig graf omkranst door klimop, en als hij eenigen tijd daar gestaan had, verzonken in droef gepeins, dan bukte zich de door leed gebogen gestalte, om met de uiterste zorg de klimopranken te ontdoen van de verdorde blaadjes.

„Hoevele opvoeders halen de roede voor den dag, waar zij met een nieuw stuk speelgoed moesten aankomen en stoppen in de donkere kast, waar zij den dokter moesten halen."

Bevatten deze woorden geen gulden waarheid?

VAN DEN KERSTBOOM.

DOOR

G. H. PRIEM.

't Is Kerstavond.

De sneeuw valt in dichte vlokken; 't is of een groote witte vogel de donzen veertjes hoog in de lucht van zich af schudt.

De kleintjes zitten rond de groote tafel, die midden in het vertrek staat. Ze zijn in gespannen verwachting, want ze weten: straks gaan de deuren der anti-chambre open en dan straalt de kerstboom in de kleine achterkamer hun tegen met zijn tallooze lichtjes, zijn lintjes en strikjes waaraan, zorgvuldig ingepakt, de cadeautjes bengelen.

Die kerstdag is altijd een dubbele feestdag; zes en twintig December is pa jarig en dit verhoogt de vreugde niet weinig, schoon kleine Jan al eens beweerd heeft dat hij liever had gezien dat pa een maand later jarig was, om twee maal feest te kunnen vieren natuurlijk.

„Marie, gooi jij nog eens een turfje in den haard," zegt Louise, die een jaar ouder is.

„Waar of pa toch blijft," laat ze er op volgen, „Mama is natuurlijk bij den kerstboom, maar zonder pa kunnen we toch niet beginnen. 't Is verschrikkelijk dat wachten."

Hadden de kleinen door muren en deuren kunnen zien, ze zouden tot de wetenschap gekomen zijn dat moe noch pa bij den kerstboom waren, maar dat de eerste op haar kamertje druk aan 't inpakken was van eene verrassing. Ze had haar surprise in een enveloppe gedaan en dekte deze nu zorgvuldig met een plukje watten.

Een klein kartonnen doosje stond te wachten om de surprise in ontvangst te nemen. Ziezoo, nu nog één papier er om en dan stevig dichtgebonden,.... haar verjaarsgeschenk is klaar. Ze lacht nu en dan, maar 't is geen lachje dat de tolk is van enkel vroolijkheid.

Van morgen zijn de eerste harde woorden tusschen haar en haar man gevallen. Hij had haar verteld dat hij in de eerste dagen van Januari een wissel van vijfhonderd gulden verwachtte en dat hij geen kans zag het geld op den bepaalden datum te hebben. Grootvader wou niet meer leenen, dat had hij laatst uitdrukkelijk gezegd en om zich bij den weinig toeschietelijken oude aan een weigering bloot te stellen, daarin had hij geen lust.

De klacht die ze van anderen zoo vaak, maar van hèm nog nooit gehoord had, n.l. dat het haár schuld was, omdat het huishouden veel kostte, was eindelijk ook over zijn lippen gekomen. En dat had haar pijn gedaan, omdat ze wist dat ze steeds met de grootst mogelijke zuinigheid was te werk gegaan

en slechts dàtgene, gekocht had, wat ze onmogelijk in haar klein huishoudinkje missen kon.

's Middags was hij bij haar gekomen, had den arm om haar heen geslagen, haar naar zich toe getrokken en gezegd; „Marie, niet boos zijn, hoor! Je weet wel 't was zoo niet gemeend, 't spijt mijzelf dat ik het gezegd heb, maar als men in zulk een onaangenamen toestand leeft, weet men niet altijd wat men zegt. Wil je 't me vergeven?"

«Hadden de kleinen door muren en deuren kunnen zien.»

En ze hàd het hem vergeven, natuurlijk. Was hij niet altijd een goede, beste man geweest voor haar en een liefhebbend, opofferend vader voor de kinderen? De zaken waren achteruitgegaan in den laatsten tijd en daarom

was hij wel eens wat prikkelbaar van humeur. En daarbij was hij in de laatste dagen zoo stil, zoo geheel anders dan vroeger, toen hij haar alles mededeelde, alles ook wat op zijn kantoorzaken en handel betrekking had.

Haar surprise is gereed. 't Is waarlijk al acht uur en de kinderen waren steeds gewoon om zeven uur de deuren der anti-chambre te zien opengaan. Ze ijlt met haar pakje naar beneden.

Een kreet van blijdschap weerklinkt nu ze plotseling de deur opent en de kamer der wachtende kleinen binnentreedt.

„Mama, wanneer gaan de deuren nu open?" vraagt Louise.

„Zoo meteen, kind. Ik zal pa gaan waarschuwen dat we beginnen."

Pa zat voor zijn bureau op de lange lijsten met cijfers te staren, die voor hem lagen en hem akelig lachend toegrijnsden.

„Kom je haast?"

« Kom je haast? »

„Ja, lieve, direct. Er is toch niets aan te doen. Wat er niet inzit kan ik er niet uithalen. Hebben jelui al lang op me gewacht?"

„Niet zoo heel lang."

Hij sloeg met een zucht het boek dicht en volgde haar.

„Hoeveel kom je tekort?" vraagde ze zacht, haar arm op den zijnen leggende.

„Twee honderd gulden."

Ze zei niets, maar troonde hem zachtjes meê naar de anti-chambre, waar de kleine den in het groene tobbetje stond als een bloeiende kastanje, met de tallooze witte en gekleurde kaarsjes. Weldra waren de lichtjes aangestoken;

't was een geglinster en geschitter van zilver en goudpapiertjes, van rood en wit, alles overstraald door den gelen schijn der kaarsjes.

„Zullen we ze maar binnenlaten?"

„Zeker, de kinderen hebben al zoo lang gewacht."

En moe klapt even in de handen.

Louise, die vooraan stond, duwt de deur open en met een kreet van verrassing stormen de kleinen naar binnen.

„Prachtig, prachtig!" fluistert Marie en Jan naar voren trekkende zegt ze: „Ik zie jou cadeau al."

Maar de kleine man, wiens oogen nog niet zoo geoefend zijn in 't verkennen, bespeurt nog niets. Zijn vreugde is er echter niet minder om. Hij zou — was hij niet bang geweest de mooie pakjes deerlijk te vernielen en zich aan de kaarsjes te branden, den kerstboom wel in zijn armen hebben willen drukken en hem hebben willen kussen van plezier.

„Gaan jelui nu maar zitten," zegt mama, die intusschen de tafel naderbij heeft geschoven en even de kamer verlaat om met den grooten chocoladeketel terug te komen.

Nu begint het gejuich opnieuw; de kopjes worden gevuld en de kleine lipjes kijken al spoedig over de vergulde randjes.

En eindelijk, eindelijk ..... komen de cadeaux.

Kleine Jan, die nog niet kan lezen en dus uit de namen die op ieder pakje staan, niet wijs kan worden, wordt uitgekozen om de geschenken rond te deelen.

„Dat is voor mij" roept hij gedurig, van zijn stoel afklauterende om 't op zijn plaatsje aan tafel te leggen, welk plaatsje alras, in vergelijk met de andere, zeer rijk voorzien mag heeten.

Ook het kleine doosje dat ma voorzichtig op een donker plekje had gehangen, wordt op 't laatst door de kleine handjes gevonden en van zijn kluisters bevrijd.

„Dit zal wel voor Marie zijn," zegt hij, „lees maar eens wat er op staat.

De meisjes waren echter al druk bezig dit ook met de andere pakjes te doen en het stapeltje van den kleinen vent was aanmerkelijk minder geworden.

„Op dit pakje staat," zegt Louise: „Voor pa. Als 't u blieft, pa!" voegt ze er bij, het hem overreikende.

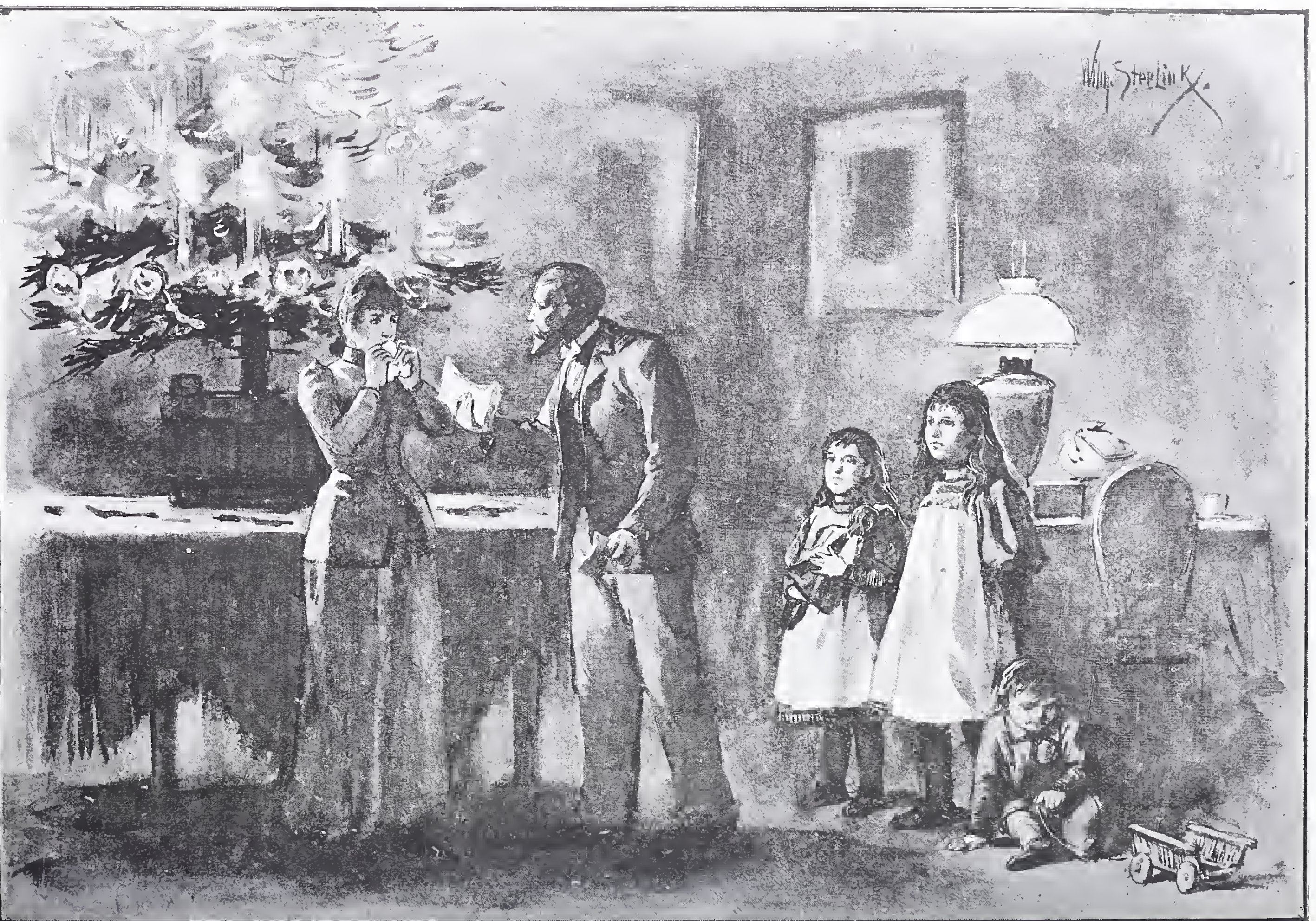
Nieuwsgierig lachende maakt deze de dunne touwtjes los, wikkelt er de papieren af en het kleine doosje wordt zichtbaar.

Mama bespiedt van achter den kerstboom zijn gezicht.

Hij doet het deksel er af; een pluk watten vertoont zich aan zijn oog. Een dasspeld of zoo iets, denkt hij voor zich heen en hij doet moeite een trek van wrevel te weerhouden.

Zijn vrouw is echter het haast onmerkbaar fronsen der wenkbrauwen niet ontgaan.

Nu haalt hij voorzichtig de watten uit elkaar ..... niets.

« Hoe komt ge daaraan? »

Op den bodem van 't doosje ligt een kleine witte enveloppe. Zijn gezicht klaart op: dus toch geen geld uitgegeven voor onnoodige prullen, denkt hij.

De enveloppe wordt voorzichtig opengemaakt en .... hij houdt drie bankbiljetten van honderd gulden in de bevende hand.

Zijn verrassing is grooter dan zijn vreugde; jà, hij weet zelfs niet of hij blij mag zijn met dit geschenk.

„Hoe komt ge daaraan?" zegt hij zacht, op zijn jonge vrouw toetredende. Die koelheid had ze niet verwacht; zij had gemeend dat hij haar in de armen zou vallen en haar onder tal van kussen zou bedanken voor 't geen zij gedaan had; het sprekend protest leveren van zijn beschuldiging.

Hoe weinig kende zij den man nog!

De tranen schoten haar in de oogen.

„Ik heb 't uitgewonnen," zegt ze, „op 't huishouden. In plaats van nieuwe kleêren te koopen, heb ik de oude gekeerd en vermaakt, inplaats van een hoedje te nemen van tien gulden, zooals ik vroeger altijd had, heb ik er een genomen van vier en op dezelfde wijze heb ik op andere punten gedaan en een geheel jaar gespaard om je deze verrassing te kunnen bereiden en nu......

De tranen stroomden haar over de wangen.

„Dan is 't goed," fluisterde hij zacht, den arm om haar heen slaande en het beschreide gezichtje tegen zich aandrukkende, „dan is 't goed en ben ik gelukkig met je geschenk, ik dacht éen oogenblik..... ik dacht maar dat mocht ik niet denken. Vergeef het me en sta me toe niet te zeggen wat ik dacht."

En ze stond het hem toe, want ze had het wel gegist.

„Maar nu ma's geschenk," riep Louise uit, „dat is nog niet van den kerstboom gekomen!"

„Zeker lieve," fluisterde de gelukkige jonge moeder, „zeker ma heeft haar geschenk al."

En dat was?

Een traan en een kus.

DE KLEEDING DER AMSTERDAMSCHE BURGERWEEZEN.

DOOR

MR. EDUARD VAN TSOE-MEIREN.

Te midden der armzalige eentonigheid der kleurlooze kleeding van de bevolking onzer groote steden, wordt het oog somwijlen aangenaam getroffen door het gewaad van een of ander weeskind, afkomstig uit een van die weinige stichtingen die getrouw gebleven zijn aan de voorvaderlijke dracht, in snit en kleur dikwijls geheel afwijkende van de tegenwoordige en door haar sierlijke schilderachtigheid getuigenis afleggende van den goeden smaak van het voorgeslacht.

De eenvormigheidszucht onzer eeuw, haar kinderachtige vrees voor het opvallende, haar valsche schaamte, haar gemis aan liefde voor het geërfde, vooral bij ons Nederlanders helaas zoo sterk sprekende, dikwijls nog verder van de wijs gebracht door allerlei schoone schijnredenen, hebben in menig vaderlandsch weeshuis de oude, sierlijke kleeding doen verzaken voor een andere, die evenmin de wisselende mode volgt, het weeskind evenzeer kenbaar maakt, maar noch de fraaiheid, noch de volksaardigheid, noch de eeuwenheugenis der smadelijk afgelegde heeft.

Het rijke Godshuis waarin de ouderlooze Poorterskinderen van het roemruchtige Amsterdam opgenomen kunnen worden, is gelukkig in hoofdzaak trouw gebleven aan de overlevering. De Amsterdammers zijn dan ook van kindsbeen af gewoon de eigenaardige dracht van dat Huis te zien ..... of juister gezegd niet te zien.

Want naar het gewone wordt niet gekeken, alleen het buitengewone trekt de aandacht en voor een Amsterdammer is een Burgerwees niets ongewoons, zooals voor den vreemdeling die de hoofdstad bezoekt.

Hem valt die half-zwarte half-roode kleeding dadelijk als iets zeer bijzonders op. Wil hij daar dan iets meer van weten, dan zal hem wel geantwoord worden dat die kleeding altijd zoo is geweest en de kleuren van de stad vertoont. Dat is alles wat men er van weet te vertellen en daarmede moet hij tevreden zijn.

En toch is het eerste bepaald niet en het tweede waarschijnlijk niet waar.

Volkseigen, of zooals men op z'n Hollandsch zegt „nationale" kleederdrachten vertegenwoordigen tot op zekere hoogte de mode van jaren her en de kleeding der weezen doet dat in nog grooter mate. Toch zou men verkeerd doen te gelooven dat zij in hun vormen en kleuren als versteend zijn, dat een Zeeuwsche boerin uit onze dagen juist gekleed gaat als haar bet-over-

In den rouw.

grootmoeder en dat de mode ook niet weet door te dringen door de welbewaakte deuren van de weeshuizen.

Wie zich een beeld wil vormen van het uiterlijk aanzien van het voorgeslacht, zal verstandig doen niet alleen af te gaan op hetgeen de beeldende kunsten ons daarvan bewaard hebben. Allerlei bijzonderheden, en soms zeer belangrijke, bleven voor het oog van teekenaar, schilder en beeldsnijder verborgen of konden of behoefden door hem niet wedergegeven te worden. Menig twijfelachtig punt kan opgehelderd worden door de kleedij van de landbewoners die aan het oude gehecht bleven, of door het gewaad sedert honderde jaren in sommige gestichten gebruikelijk, mits, en hierop komt het aan, mits men maar niet aanneemt dat ook die niet meer of min in den loop der tijden veranderd zijn.

Hoe dat in zijn werk is gegaan, is voor de innerlijke geschiedenis van Land en Volk en beschaving dikwijls van grooter waarde dan menige gebeurtenis die wij in onze jeugd op school aan een dor en spoedig weder vergeten jaartal leerden vastknoopen. Hoe dergelijke kleederdrachten in de waereld zijn gekomen zou ons, zoo wij het wisten of geheel te weten konden komen, waarschijnlijk een diepen blik doen slaan in den geest onzer vaderen, die de vader is van ons eigen willen en weten.

Bijna in alle oude weeshuizen van ons Vaderland is of was het van oudsher gebruikelijk de weeskinderen gekleed te doen gaan in een gewaad van onderen tot boven in twee kleuren verdeeld. Zoo iets kan niet toevallig zijn en moet een goede reden gehad hebben, die ons echter niet meer bekend is.

Het is er mede gegaan als met meer dingen, die iedereen indertijd wist en daarom de moeite van het opschrijven niet waard vond. Nu zijn zij geheel vergeten en wij kunnen er dikwijls niet eens naar raden.

Zoo is het gegaan met de geslachtswapens, het beeldenschrift der middeleeuwers. Niet uit een bloote gril zal Holland een liebaart en Oranje 1) een jachthoorn gevoerd hebben. Uit hetgeen wij van elders weten, mogen wij gerust afleiden dat de middeleeuwers, voor wie het een gewoonte en behoefte was hun gedachten in zinnebeelden te uiten, ook hun schild hebben doen spreken in een taal, die voor goed verloren is gegaan.

Ook het in twee kleuren gedeelde gewaad hunner poortersweezen heeft voor onze vaderen een beteekenis gehad, hen zóó duidelijk dat zij die beschouwden als iets dat van zelf sprak, zoodat zij er het zwijgen toe deden en wij, met oogen ontwend aan het lezen van zinnebeelden, nu in het duister rondtasten.

Ook vader Wagenaar wist niet waarom de Amsterdamsche Burgerweezen half-rood half-zwart gekleed gaan en wat erger is, hij wist niet dat hij het niet wist. Hij meende volkomen op de hoogte te zijn en had een geheele

---

1) Volgens De Vries en Te Winkel zou hier moeten staan: Van Holland en Van Oranje. Dit zou even groote onzin zijn als het: «De» Lesseps en «Von» Bismarck waar de nieuwe-spelling-volgende kranten ons op vergasten.

redeneering klaar om te bewijzen dat hun gewaad „veel overeenkomst (heeft) „met de Liverij, die de oude Poorters dezer stad plagten te draagen, wanneer „zij te velde trokken." Nu vertelt Wagenaar verder dat die „Liverij" en de kleeding der weeskinderen in het geheel niet op elkander geleken, maar door zulk een kleinigheid laat hij zich niet van zijn stuk brengen. Als een handig man, weet hij er wel een mouw aan te passen. Luister maar:

„In deze Liverij, vondt men twee kleuren uit het wapen der stad, rood „boven, en wit onder. Doch in de wambuizen of rokjes der Weesjongens, „en in de tabberden der Meisjes, heeft men, al vroeg, eene der andere „kleuren uit het wapen verkooren, te weten de zwarte, in de plaats van „witte, die veel te ligt bemeuzelen zou. Ook heeft men de kleuren anders „geschakeerd, en de rokjes en tabberden, van boven tot onderen, verdeeld, „ter linkerzijde in rood, en ter rechterzijde in zwart. Doch beide de mouwen „zijn zwart. De broeken der jongens zijn geheel blauw."

Het komt er dus op neder dat de poorters roode buizen en witte hoozen droegen en de weesjongens buizen half-rood half-zwart en blauwe broeken. De overeenkomst is dan ook zoo goed als niet. Waarom de kleuren „anders geschakeerd" zijn, wat juist het belangrijkste van het vraagstuk is, laat Wagenaar rustig in het midden. Ook de vrees voor het „bemeuzelen" van het wit heeft hij klaarblijkelijk uit zijn duim gezogen. In Utrecht toch waren de Burgerweezen vroeger half-blauw half-wit gekleed en er bestaat geen reden om aan te nemen dat het Amsterdamsche wit zooveel eerder bemeuzeld zou worden dan het Utrechtsche.

Ook dat de kleuren aan het stedewapen ontleend zijn, is klaarblijkelijk een dichterlijke vrijheid. Of zou Amsterdam alleen dat gedaan hebben? De kleuren van Utrecht zijn wit en rood en de weezen waren daar half wit-half blauw gekleed. In de hoofdstad van het Sticht schijnt men dus, zou Wagenaar misschien beweerd hebben, geen vrees voor het wit gehad te hebben, maar bang geweest te zijn dat het rood bemeuzelen zou en dat dus voor blauw geruild te hebben. En dan Leeuwarden, waar de Burgerweezen ook in het rood en zwart gekleed gaan, vroeger juist geschakeerd als de Amsterdamsche, terwijl de stadskleuren er blauw en geel zijn, of Delft dat in zilver een zwarten paal voert en zijn weezen ook al in rood en zwart kleedt. En dan de blauwe broeken die Wagenaar vermeld en de blauwe voorschoten van de meisjes die hij er bij had kunnen vermelden, waar komen die vandaan? Als men de weezen in der stede wapen-kleuren had willen uitdossen, kwam dat blauw al heel kwalijk van pas.

Trouwens de landsheerlijke en de stedekleuren waren niet altijd aan de wapens ontleend. In het aardige boekje „Bilder und Schriften der Vorzeit dargestellet von Ulrich Friedrich Kopp aus Hessen-Cassel. Mannheim 1819," leest men, I—81: „Es ist bekannt, dasz von den Vasalen verlangt worden, „sie sollten sich in der Lehens-Herren Farben kleiden. Eben so hatten die „Städte ihre Stadt Farben.... Nur musz man nicht glauben" — zooals Wagenaar — „dasz solche Farben immer aus den Wapen genommen wären.

„Die Farbe wurde daher vom Herrn jedesmal vorgeschrieben, und war so „wenig immer gleich, dasz wir oft den Zusatz finden „*dermalige*" Hof-Farbe."

De hofkleuren wisselden dus met de mode, en de poorterij, die het nooit naliet den adel na te volgen als haar dat maar mogelijk was, zal wel evenmin standvastig gebleven zijn in haar liverij. Dat in zooveel Burgerweeshuizen rood en zwart gedragen wordt, is dus misschien alleen een gevolg daarvan, dat die twee zoo goed met elkander stemmende kleuren misschien juist in de mode waren toen die Godshuizen gesticht werden.

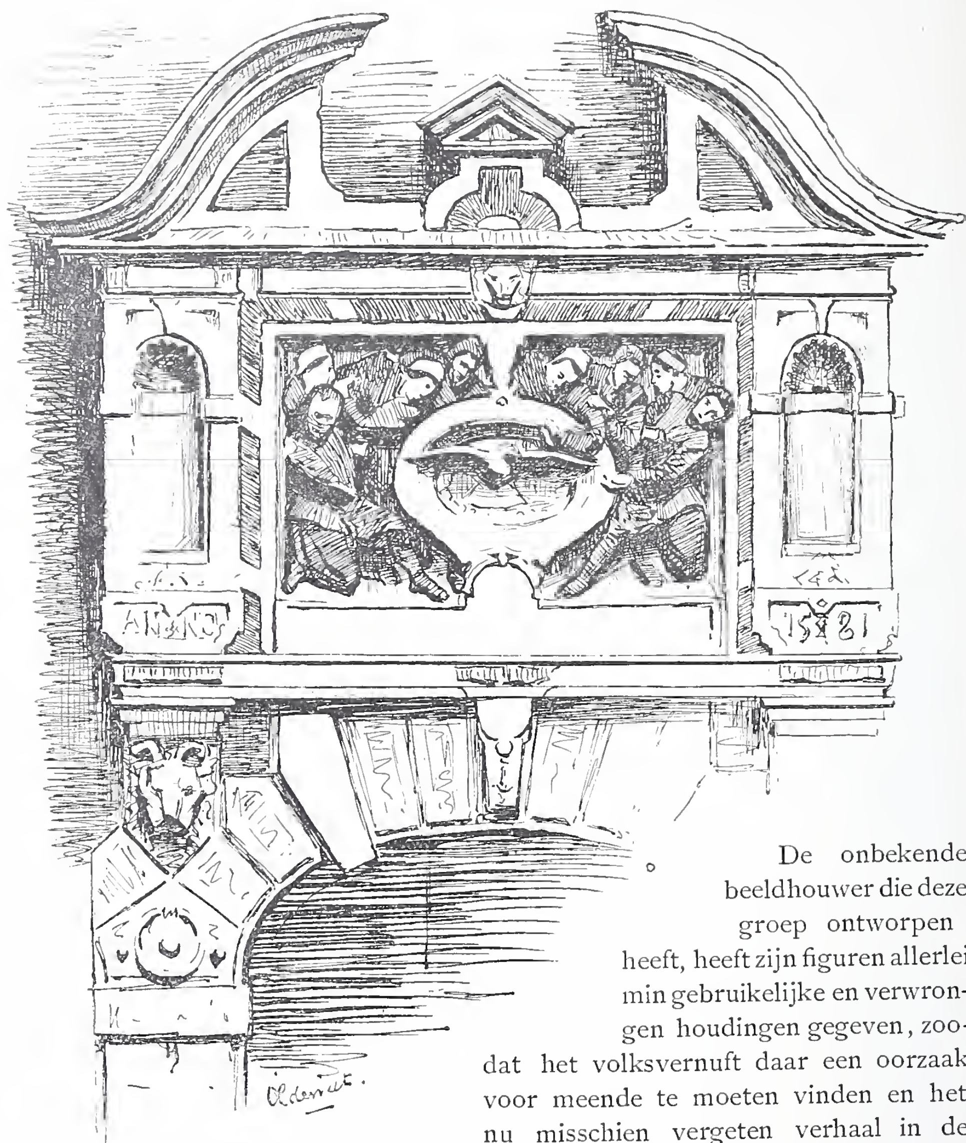
Met deze veronderstelling is evenwel nog niet opgehelderd waarom die kleuren juist zoo eigenaardig geschakeerd werden en zekerheid daaromtrent hebben wij dan ook niet.

Jacob Grimm geeft in de „Göttingische gelehrte Anzeigen" van 3 Maart 1836 blz. 337 en 338 verschillende voorbeelden uit de oudheid, waaruit blijkt dat het voorheen gebruikelijk was een mishuwelijking of onwettige echt door een gedeeld gewaad te kennen te geven. De Gesta Romanorum, C. 26, verhalen van eenen Koning, die zijn onechten zoon voorschreef „quod pannos suos diversi generis et coloris faceret, medietatem de vili panno et alteram de pretioso" (dat hij zijn kleederen van verschillende soort en kleur zou maken, de helft van grof en de andere helft van kostbaar laken). Boudewijn, Forestier van Vlaanderen, in het geheim en zonder haars vaders toestemming gehuwd met een Fransche Koningsdochter, liet alle kinderen die hij bij haar kreeg, zóó kleeden, dat de rechterzijde van het gewaad met goud versierd, de linker van wol was. Zoo zijn er nog meer voorbeelden.

Ook het ouderlooze kind staat buiten het maagschapsverband, vooral, voeg ik er bij, wanneer het in een gesticht wordt opgevoed; het was dus geheel in den geest van de oudheid, aan het zinnebeeldige gehecht, het een kleeding in gedeelde kleuren te geven.

Hoe dit nu zij, evenals het ook in andere Burgerweeshuizen gebruikelijk is of gebruikelijk was, wordt ook in het Burgerweeshuis van Amsterdam, in 1520 gesticht, nog een gedeelde kleeding gedragen, al is die dan ook sedert Wagenaars tijd in sommige opzichten veranderd. Wanneer die kleeding is ingevoerd en of dat het geval is geweest dadelijk bij de oprichting van het Godshuis of eerst later, heb ik niet mogen ontdekken in het rijke en welgeordende archief der Stichting, waartoe de Regenten mij zoo beleefd toegang verleenden; waaruit nog geenszins voortvloeit dat anderen niet gelukkiger kunnen zijn.

De oudste bekende afbeelding der dracht van het Huis komt voor boven de Jongenspoort, „versierd", zooals Wagenaar zegt, „met eenige Weeskinde- „ren, staroogende op eene duif, het zinnebeeld van den Heiligen Geest, naar „welken, de Wees- en Gasthuizen, en dit Weeshuis in 't bijzonder, van ouds, „plagten genoemd te worden." Die poort is van 1581 en in de drie eeuwen van zijn bestaan herhaaldelijk geschilderd, zoodat het waarlijk niet te verwonderen is, dat eindelijk de verwers de eertijds blauwe broeken van de jongens, die er op „staroogen", maar zwart aangestreken hebben.

De Jongenspoort.

De onbekende beeldhouwer die deze groep ontworpen heeft, heeft zijn figuren allerlei min gebruikelijke en verwrongen houdingen gegeven, zoodat het volksvernuft daar een oorzaak voor meende te moeten vinden en het nu misschien vergeten verhaal in de waereld bracht, dat de weeskinderen eens vergiftigd werden door soep uit een koperen ketel en dat ter herinnering aan dat feit boven de poort dit tafereel is aangebracht, waarin dan de soepkom het middelpunt zou vormen.

Voor zoover dit uit het weinig duidelijke beeldhouwwerk is op te maken, verschilde de kleeding van 1581 nog al aanmerkelijk van de tegenwoordige. De tabberden der meisjes gingen tot bovenaan toe en hadden een staand kraagje. Haar hoofdbedekking bestond uit een glad en benepen mutsje, dat rondom het haar vrij liet.

De kleeding der jongens komt, voor zoover dat te zien is, bijna geheel

overeen met een andere afbeelding der dracht van het Huis, negen-en-negentig jaar later vervaardigd. Wagenaar vermeldt die met de woorden: „een geschilderd afbeeldsel van 't wapen van 't Godshuis, zijnde een bestraalde duif, het zinnebeeld van den H. Geest. Het wordt, door een Weesmeisje en een' Weesjongen, vastgehouden en is omringd van de Vrouwelijke wapens van vier Regentessen, die in 't jaar 1680 dienden."

Naar dit „geschilderd afbeeldsel" is het paartje, dat hierover staat, aangekleed, met het eenige verschil dat wij het witte schort van het meisje door een blauw vervangen hebben, dat, zooals van elders blijkt, gedragen werd. Misschien werd het witte schort in 1680 op Zondagen en hoogtijden aangedaan.

De kleuren daargelaten, zijn de beide Amsterdamsche poorterskinderen die hier afgebeeld staan, gekleed in een gewaad dat in zijn snit de oorbeeldige, volkseigene, vaderlandsche dracht vertoont.

Het losse buis dat de jongen aan heeft, met de eigenaardige schootjes, die op het tafereel boven de poort nog zonder insnijdingen rondloopen, de wijde korte broek, zij mogen uit het weeshuis verdwenen zijn, aan den IJkant kunnen zij nog bijna dagelijks gezien worden, tot in kleinigheden getrouw aan ons prentje, gedragen door stoergebouwde Zuiderzeevisschers.

Het Nederlandsche menschenras munt nu eenmaal niet uit door schoone lichaamsvormen of een bevallige bewegelijkheid. Het is grof van knooken en zwaar van gang en maakt, gestoken in de nauwsluitende kleederen die de mode ons uit zuiderlijker landen brengt, dan ook gewoonlijk een treurige vertooning. Maar gekleed in den eigen, vaderlandschen dos, ontstaan uit een ondervinding van eeuwen en juist aangepast aan de bijzondere behoeften van het ras, maakt zulk een Zuiderzeevisscher een indruk van kracht en stevigte, die hem al de waardigheid doet behouden die zijn steedsche tijdgenoot, de beruchte „timmerman op z'n Zondags", missen moet.

Een eigenaardigheid der volkseigene drachten is wel dat zij bij de vrouwen het langste stand houden in de hoofdbedekking en juist daarin bij de mannen het eerst verdwijnen. Menig Nederlander zal misschien een tiental of meer vaderlandsche vrouwen-hoofddrachten kennen, maar het antwoord schuldig blijven op de vraag wat nu wel een Nederlandsch volkseigen mannen hoofddeksel is. Dezelfde Zuiderzeevisscher, zoo trouw gebleven aan het buis en de broek die ook den Amsterdamschen Burgerweesjongen eenmaal dubbel forsch en flink deed schijnen, loopt nu dikwijls rond met een gewone pet of staat aan het roer van zijn botter met een ouden hoogen zijden hoed op het hoofd!

Ook in ons Burgerweeshuis is dat verschijnsel op te merken. Van ouds was er al weinig vastigheid in den vorm van het hoofddeksel der jongens. Wagenaar vermeld dat de jongens om de drie jaar van het Huis een „Engelsche muts" ontvangen en laat daarop volgen: „De hoeden, die de meesten draagen, moeten zij zig zelven verzorgen."

Wat een „Engelsche muts" is, weet ik niet. De hoeden volgden de algemeene

mode, van slappen vilthoed, driekanten steek tot onzen hedendaagschen hoogen zijden, om in onze dagen eerst zoo goed als geheel te verdwijnen. De jongen op ons „geschilderd afbeeldsel" — Wagenaar schijnt al begrepen te hebben dat het voor den naam van „schilderij" niet mooi genoeg is — heeft een rood en zwart koord om den bol van zijn hoed, wat op ons plaatje niet te zien is.

De muts van de meisjes is in die eeuw iets grooter geworden en verbergt nu het haar volkomen. De tabbert heeft het staande kraagje verloren en is aan de hals een weinig uitgesneden. Een breede kraag met kwastjes aan de punten valt over de schouders. Deze kraag komt bijna geheel overeen met dien op plaat 2 in den Overijsselschen Almanak voor 1853 bij het opstel van J. H. Halbertsma over ringmunten en oorijzers. Het is een Zaankantsche dame uit het laatst der 17de of het begin der vorige eeuw die daar is voorgesteld.

Uit nog later tijd is een afbeelding op een „Naam- en Wapenlijst der Regenten van den Schouburg namens het Burgerweeshuis", denkelijk uit de laatste helft der vorige eeuw afkomstig.

De jongen heeft daarop een driekant steekje in de hand, maar is overigens nog juist gekleed als zijn voorgangers. Het meisje, dat een blauw voorschoot draagt, heeft daarentegen de bovenste haakjes van haar tabbert losgemaakt en de punten van haar kleed naar binnen omgeslagen, zoodat zij een bloot halsje heeft, een „coeurtje" zooals onze jonge dames zeggen. Daar langs heeft zij een halsdoek geplooid, die wel van kant schijnt te zijn. In hoeverre die teekening de werkelijkheid getrouw is gebleven, valt niet meer na te gaan.

Op het einde der eeuw waaruit deze afbeelding afkomstig is had in Frankrijk het akelige treurspel plaats dat mij in mijn schooljaren nog als de zegenrijke groote revolutie werd verheerlijkt, maar dat men tegenwoordig al anders beoordeelen kan zonder overal verbaasde gezichten te ontmoeten.

De maatschappelijke warwinkel, die toen geboren werd, had een belangrijke verandering in de algemeene kleederdracht ten gevolge. De zoogenaamde afschaffing der standen deed de eigenaardige standskleedij in menig geval verdwijnen, zeer ten ongerieve van hen, en vooral van haar, die sinds dien tijd zich geroepen vinden de Gelijkheid te huldigen door te trachten zich te kleeden evenals de lieden die groote inkomens hebben.

De gepruikte hoofden der goede Nederlanders geraakten in die dagen op hol en toen de eerste dienaar van den Staat, de Prins van Oranje, voor een gruwelijk dwingeland uitgemaakt, het land verlaten had, moesten zij het zich laten welgevallen dat hen uit den vreemde een generaal in Franschen dienst, de heer Luigi Buonaparte, als niets meer of minder dan „Koning" werd toegezonden. Er zijn er in die dagen zelfs geweest die wat in hun nopjes waren met dien nagemaakten „Koning", die eigenlijk een heel goedig en braaf mensch schijnt geweest te zijn, wien men het werkelijk niet kwalijk mag nemen dat hij zich zelf voor een echten vorst hield. Er waren wel onvervalschte Nederlandsche edellieden die er geen bezwaar in vonden hem als kamerheeren te dienen!

De heer L. Buonaparte dan deed erg zijn best in zijn wonderlijke betrekking en strekte zijn zorgen ook tot de weeshuizen uit. Als Italiaansche-Franschman kwam de hier gebruikelijke weezenkleeding hem natuurlijk bijzonder vreemd voor en hij zou geen kind der omwenteling geweest zijn als hij niet gevonden had dat die zeer in strijd was met de verheven Egalité, van welke men toen nog niet zeggen mocht „qui nous tue”.

In de vergadering der Regenten van het Burgerweeshuis van 19 Januari 1808 werd dan ook een gedrukt stuk ter tafel gebracht, afkomstig van 's „Konings" auditeur, verschillende vraagpunten omtrent de stichting behelzende, waarop den volgenden dag de antwoorden werden vastgesteld. Op de vraag: hoe de weezen gekleed zijn, wordt geantwoord: „De bovenkleederen half rood en zwart, waarvan de stoffagie is grof laken en carsaai, voorts linnen en baaijen tot onderkleederen, alles inlandsche fabricagie."

Als een vervolg op die briefwisseling ontvingen Regenten onder dagteekening van 6 September 1808, van den landdrost van het departement van Amstelland uit Haarlem, een schrijven, luidende als volgt: „Ontvangen „hebbende eene Missive van den Minister van Binnenlandsche Zaken in dato „den 5 dezer, houdende dat in sommige Gemeentens van dit koninkrijk „aan Weeskinderen eene kleeding wordt gegeven welke door hare veelkleu„righeid dadelijk den stand doet kenbaar zijn tot welke zij behooren en „daardoor veroorzaakt of kan veroorzaken dat zij met een zekere minachting „worden behandeld, terwijl de ware mildadigheid nimmer door dergelijke „uiterlijke kenteekenen zoekt te schitteren, dat de koning deze kleederen „van onderscheidene kleuren met tegenzin gezien hebbende, hem Minister „had gelast zulks ter kennisse van den Landdrost te brengen ten einde door „denzelve de noodige aanschrijving werde gedaan, dat de kleederen der „arme weezen of andere die door eenige stichting worden onderhouden met „het gewoon gebruik overeenstemmen en zich door geen bijzonderheden „onderscheiden, dat dezelfde redenen welke tegen het gebruik van veel„kleurige kleederen zijn ook tegen de roode kleur zijn en het 's Konings „welmeenen is, dat dus geene nieuwe kleederen worden gemaakt van roode „couleur of veelkleurige, maar dat zoodra dezelve versleten zijn, kleederen „aan deze onze arme natuurgenoten worden gegeven die geen Ostensiebel „teeken met zich voeren van hunnen stand.

„Wordt door den Landdrost voornoemd den Inhoud van voorzeide Missive „bij deze gebracht ter kennisse van de Burgemeesteren der Steden van de „Eerste klasse en van de verdere Gemeentebesturen in dit departement met „last om te zorgen dat daaraan ingevolge 's konings begeerte worde vol„daan." Enz.

Zoo moesten onze vaderen zich door een vreemden snoeshaan de les laten lezen over de ware milddadigheid!

De Regenten wenschten een poging te wagen om den heer L. Buonaparte beter in te lichten omtrent een echt Nederlandsche gewoonte, die hij als buitenlander geheel verkeerd opvatte en hem, zoo mogelijk tot betere ge-

dachten te brengen. Op een Extraordinaire Vergadering van 21 September 1808 stelden zij de noodige „Bedenkingen" op de aanschrijving van den heer Landdrost op.

Zij begonnen met te erkennen dat de kleeding der Burgerweezen dezer stad min of meer opzichtig is en kwamen dan met het verhaal „dat men „overal bij de opregting der stedelijke Godshuizen de couleuren der kleeding „voor de daarin opgevoed wordende kinderen na die der wapens der respec- „tive steden ingerigt heeft", wat meer is gezegd dan de Regenten verantwoorden konden. „Maar" vervolgden zij, „nimmer hebben deze klederen „oorzaak geweest dat de weezen met eenige minachting zijn behandeld" en aan het adres van den Corsikaan voegden zij er de verzekering aan toe: „Deze „handelwijs is niet in de geest der natie..... Integendeel heeft de gedistin- „gueerde kleeding der kinderen, altoos het oog hunner medemenschen tot „haar getrokken en is zeer dikwijls in veele gevallen oorzaak geweest dat „zij eene zonderlinge bescherming ondervonden hebben en boven anderen zijn bevoorregt geworden."

Vervolgens noemen de Regenten een vijftal redenen op die zij veronderstellen dat aanleiding hebben gegeven tot het uitdenken en invoeren der „gedistingueerde" kleeding. In het kort komen die hierop neder, dat deze dracht juist de weezen aan het oog hunner natuurgenooten kenbaar maakt, de aandacht en bescherming van deze tot zich trekt en hunne Liefde en Mededeelzaamheid voor het Huis hunner opvoeding opwekt. „Zooals daar vele voorbeelden van zijn," voegden Regenten er aan toe. Vervolgens worden de weeskinderen er door verplicht zich in het openbaar naar behooren te gedragen en zouden zonder onderscheidingsteeken door de Bestuurderen van het Godshuis zelve dikwijls niet erkend worden. Ook worden de weeskinderen er door belet „in speel, drink of andere slegte Huizen te gaan" en kan ieder zich wachten voor de boete van 50 gulden en arbitraire correctie bij Mijne Heeren van den Geregte door expresse keuren van 27 Jan. 1784 en 3 Mei 1804 gesteld op het verleiden tot eenigen dienst of zonder expres consent van Regenten des nachts logeeren van weeskinderen. Eindelijk Regenten halen dit aardige staaltje van ware milddadigheid aan zonder te kunnen voorzien dat stoomboot en spoortrein het weldra uit de heugenis zullen wisschen, wanneer de „Weeskinderen bij deze of geene gelegenheid „met consent van regenten eens uit de stad gaan, zoo wordt hun door „dezelven een vrachtbrief gegeven, waarop de schippers hun heen en weer „vrachtvrij overvoeren, van welk voorrecht de kinderen ook niet meer „jouisseeren zouden kunnen, wanneer zij geen de minste distinctief teeken „hebben, dewijl zij voor de schippers onkenlijk zijnde, deze de genoemde „vrijbriefjes inspecteeren kunnen als overgedaan of verkocht aan een anderen „daarop geen recht hebbende."

Regenten hadden er ook nog op kunnen wijzen, dat uit den aard der zaak alle kinderen die in een zelfde Huis worden opgevoed van zelf gelijk gekleed zullen gaan en aan die kleeding, hoe eenvoudig en weinig opzichtig

Ten jare 1680.

zij ook op zich zelve wezen mocht, toch dadelijk al de echte of vermeende nadeelen der oude dracht zouden aankleven, zonder een der voordeelen der oude, overgeërfde, te behouden, waarvan het smaakvolle zeker niet een der geringste is.

Aan het eerste hebben de Regenten misschien niet gedacht en redenen van schoonheid zullen bij hen, die in zulk een bij uitstek kunsteloozen tijd leefden, wel niet opgekomen zijn. Zij vroegen alleen hoe zij de kinderen dan wél kleeden moesten, voor het geval dat Napoleons broeder op zijn stuk bleef staan. Kon snit en stof behouden blijven, of zouden de jongens „*lange* rokken" dragen en de meisjes „zooals de burgerdienstmeiden, met catoene jakken, rokken, mutsen gekleed moeten worden?"

Hun „bedenkingen" hielpen niets en antwoord kregen zij niet op hun vragen. Den 7den December 1808 bracht de Regent Pennis dan ook het voorstel ter tafel, dat door zijn mederegenten aangenomen werd, „om met „pinxter aanstaande de nieuwe klederen voor de Weeskinderen van het „zelfde fatsoen en stoffage te laten maken, alleen met weglating der roode „couleur, als mede de blauwe broeken, dus geheel zwart en ter onderschei- „ding van onze weeskinderen van die van andere godshuizen op de linker- „schouder te plaatsen de letters $^{BW}_{A}$ van een witte couleur beteekenende „Burger Wees van Amsterdam en om deze verandering in de kleeding op „de menageuste wijze en gelijkertijd te doen plaats hebben, ... de klee- „deren welke de weeskinderen met pinkster aanstaande voor daags moeten „gaan dragen, het roode gedeelte te laten uittarnen, dat ten spoedigste te „laten zwart verwen en dan weder te laten innaaien."

Dank zij de Vrijheid, die de Franschen gebracht hadden, durfden Regenten deze stappen niet te doen zonder eerst aan „Zijne Excellentie den Heer Burgemeester" verzocht te hebben „hierop de goedkeuring van Zijne Majesteit te willen obtineeren."

De Burgemeester geloofde niet dat „de koning" die $^{BW}_{A}$ zou dulden, die in elk geval een kennelijk teeken waren, waar „Z. M." als gelijkheidaanbiddend Franschman nu eenmaal bijzonder het land aan had. De Burgemeester zou er evenwel „nader met den Minister van Binnenlandsche Zaken oftewel met „den Koning zelve over spreken en de noodzakelijkheid der bovengemelde „onderscheiding ondersteunen en aantoonen." Ondertusschen was „ZijnEd. „van opinie dat men gerustelijk op den voet bij het collegie beraamd de „zwarte kleederen kon laten maken en dat in dien tusschentijd wel een „nader besluit door den Koning zoude genomen worden ten aanzien van het „te geven distinctive teeken."

Den 14den Juni 1809 werd aan de kinderen op de eetzalen kennis gegeven dat zij den volgenden Zondag geheel in het zwart gekleed zouden worden en misschien is die kennisgeving wel met gejuich begroet. Het was weder eens wat anders en mogelijk was de jeugd dus wat in haar schik met die nieuwe pakken. Het belangrijke „distinctieve teeken" was er niet op vergeten, hoewel mij van het nadere besluit dat de Burgemeester verwacht had,

niets gebleken is, wat jammer genoeg is. Een deftig besluit van een „Koning" over drie letters op de mouw van een weeskind zou anders de moeite wel waard zijn geweest.

De belangstelling van den „Koning van Holland" in de weeskinderen was er anders niet op verminderd. In dit zelfde jaar 1809 valt het hem bij een bezoek aan Zutfen op, dat de weeskinderen daar er zoo gezond uit zien, wat hij toeschrijft aan het vele vleesch dat zij er eten. Nu worden alle weeshuizen aangeschreven hun verpleegden goed te voeden! Wie dat evenwel betalen moet, wordt in het midden gelaten.

De Amsterdamsche Regenten schenken dan ook geen aandacht aan dit schrijven.

Maar nog duidelijker bewijzen zouden de Franschen geven van hunne opvatting van de „ware mildadigheid" jegens „onze arme Natuurgenoten." Alle weesjongens boven de 16 jaar moesten soldaat worden!

Den 27sten Juli 1809 des nachts ten 2 uur vertrokken 59 weesjongens per trekschuit naar Utrecht om ingelijfd te worden bij de „velites."

Als ware vrienden en redders uit een denkbeeldigen nood hadden de verdwaasde vaderen met gejuich de Franschen ingehaald om hier een waren heilstaat te stichten en de dwingelandij en het „verfoeielijk aristocratisme" op te ruimen. De Franschen gingen hun gang, maar de praatsmakers deden het op hunne wijze.

Het Amsterdamsche Burgerweeshuis zou het ondervinden.

Onder de verfoeielijke aristokratenregeering was de Stichting rijk geworden. De Fransche redders deden haar zoo verarmen dat in 1812 de firma Konigshoff geen laken meer aan het Huis wilde leveren, wegens de slechte betaling.

Maar toch moest het Godshuis nog blijven opbrengen ten behoeve der profeeten van het „Gelijkheid, Vrijheid, Broederschap." Soldaten moest het leveren en geld en waar dat geld van daan kwam, kon de edelaardige Franzosen niet schelen. Er was al op alles bezuinigd. In plaats van zoete melksche, werd Leidsche kaas geschaft, in plaats van tarwemeel, boekweitenmeel gebruikt, het bier van de suppoosten was verminderd. Zoo waren de kosten van een weeskind per dag tot 74 cts. gebracht, wat de Franschen veel te hoog vonden. Die kosten moesten tot op 60 cts. verminderd worden, gelasten zij, dan bleef er voor hen zelf meer over.

Regenten achtten dat onmogelijk, of.... zij moesten nog meer op voedsel en kleeding bezuinigen, zelfs de Leidsche kaas afschaffen, het vleesch afschaffen, driemaal 's weeks rumfortsche of anders gezegd oeconomische soep opdisschen, holsblokken en trippen in plaats van schoenen en muilen verstrekken, de jongens in linnen kielen steken.

De Regenten, die „verfoeielijke aristokraten" en lang geen Keezen waren, vonden, met den weinigen zin voor de Gelijkheid die hun van nature eigen was, het lang geen vroolijk vooruitzicht dat hun voedsterlingen zoo toegetakeld, niet meer als Amsterdamsche poorterskinderen voor den dag zouden

komen, maar misschien voor Huiszitten armen zouden aangezien worden.

En het gebeurde ook niet. De holsblokken en de linnen kielen werden niet ingevoerd. Er zou maar *f* 900 mede bespaard worden en dat vond de Maire de moeite niet waard. Hij paste die som uit de stads extra rekening bij, zonder dat er een haan naar kraaide. Alleen de rumfortsche soep bleef.

Die goede Louis Napoléon, Roi de Hollande, Connetable de France, en zijn aanschrijving de weezen toch vooral veel vleesch te laten eten!

Gelukkiger tijden voor het vaderland waren aangebroken toen op Maandag 26 Februari 1816 des voormiddags ten 11 uur Zijne Majesteit Willem I en Zijne Koninklijke Hoogheid Prins Frederik een bezoek aan het Burgerweeshuis brachten en in de fraaie Regentenkamer een ontbijt gebruikten. De Koning vroeg toen naar de meeste bijzonderheden en gebruiken van het Huis, vooral naar het voedsel der kinderen en het verschil der toenmalige kleeding met de eertijds gebruikelijke en was verwonderd te vernemen „dat aan de kinderen maar eens per week vleesch gegeven werd, terwijl het," zooals Regenten lieten opteekenen, „Z. M. behaagde ten aanzien der kleeding te zeggen, de wederinvoering der aloude met genoegen te zullen zien bij aldien dit bij Heeren Burgemeesteren dezer stad kon worden goedgevonden."

De vleeschaanschrijving van den heer L. Buonaparte hadden Regenten in der tijd eenvoudig voor kennisgeving aangenomen. Het woord des Konings viel in betere aarde. Reeds den volgenden Woensdag „is naar ernstige besogne en uit Overweging dat de Wensch van Z. M. in alle opzichten, zoo ook in dezen mag en behoort te worden opgemerkt als een Wil, geresolveert van nu af aan de kinderen Eens per week meer vleesch te eten te geven...."

Men ziet, het ging nu anders als onder den „Connetable de France" die hier koning gespeeld had. Regenten waren zelfs al te haastig en dachten niet eens aan den stadsmagistraat die hun goede voornemens met een beroep op hun begrooting verijdelen zou. Eerst vijf jaar later konden zij uitvoering geven aan dit besluit.

Maar met de wederinvoering der oude kleeding hadden zij minder lang te wachten. De regent Pennis, dezelfde die acht jaren vroeger het plan tot de gedwongen verandering der kleeding op schrift ter tafel had gebracht, had nu weder gezorgd een ontwerp-schrijven aan Heeren Burgemeesteren klaar te hebben omtrent de wederinvoering der aloude kleeding, „door de kinderen zoozeer gewenscht" zooals de notulen vermelden. Dat zal ook wel waar zijn geweest, want de zwarte pakken zullen de vroolijker kleurschakeering van voorheen wel spoedig terug hebben doen wenschen.

Dat schrijven van den regent Pennis, blijkens de stijl hem veel gemakkelijker uit de pen gevloeid dan zijn voorstel van acht jaren vroeger, is wel waard hier grootendeels ingelascht te worden. Het luidt als volgt:

„Het kan UEdAchtb. niet onbekend zijn dat wij in den jare 1808 door „den Heer Burgem̄ dezer stad op order van den toenmaligen koning van „Holland gelast zijn geworden de van ouds bestaan hebbende kleeding onzer

„weeskinderen te veranderen en al het distinctieve daarvan weg te nemen, „aan welke last in zoover is voldaan, dat er echter een klein teeken ter „onderscheiding is toegelaten geworden.

„Hoe erroneus het Principe was, waaruit deze last van den vreemden „koning voortkwam, als zijnde alle onderscheiding der weeskinderen in zijn „oog een vernedering, behoeven wij UEd.Achtb. niet te zeggen.

„Welk Hollandsch ingezetene, welk Amsterdamsch burger, beschouwde „ooit die onderscheiden kleeding uit de couleuren van het stadswapen voort- „komende, uit zulk een oogpunt? Integendeel deed dezelve op het hart van „den Amsterdammer een tegengestelde werking, dezelve inspireerde achting „en toegenegenheid voor de kinderen en zij waren daardoor Heilig en Veilig „voor alle gevaar welk hun mogt dreigen over te komen.....

„Daar wij dus in dien tijd niet dan met weerzin aan dien last voldeden, „was het natuurlijk dat wij dadelijk na onze gezegende verlossing op de „wederinvoering van die aloude distinctieve kleeding dachten en deswege „verlangden een voordracht aan UEd Achtb. te doen. Doch de vernedering „onzer weezen had zich van tijd tot tijd door het fransch bestuur veel verder „uitgestrekt, men had ook hun in de noodzakelijkste behoeften des levens „verkort en daar de stedelijke financiën niet toelieten om de Herstelling „van alles op eens te verlangen, begreepen wij in de eerste plaats aan de „verbetering van het voedsel te moeten denken en dit van Ued. Achtb. als „het noodzakelijkste te moeten verzoeken, gelijk ons zulks dan ook dadelijk „door UEd. Achtb. is geaccordeerd geworden.

„Daar het dan nu juist de tijd is, dat het herstellen der kleding met de „minste kosten zouden kunnen plaats hebben, ... zoo nemen wij de vrijheid „zulks aan UEd. Achtb. voor te dragen en te verzoeken ons te authorizeeren „om de aloude kleding der Burgerwezen, zooals die in den jare 1808 plaats „had, op de minst kostbare wijze en dus langzamerhand weder in te voeren.

„Bij gelegenheid dat het Z. M. onze geliefde Koning behaagde in het „begin dezer week ons Godshuis met Zijne hooge tegenwoordigheid te ver- „eeren, namen wij de vrijheid de gedachten van Z. M. hierover in te nemen, „waarop het Z. M. behaagde zich zeer gunstig te verklaren en te zeggen „de wederinvoering daarvan met genoegen te zullen zien.

„Wij vermeenen ook alle reden te hebben om te vertrouwen dat het „accordeeren van dit ons verzoek de burgers van Amsterdam niet minder „aangenaam zal zijn, als het ons en onze weezen tot genoegen zal strekken „ook hierin eene vergoeding te vinden voor alle vernederingen hun aangedaan „en hun weder op te beuren tot die stand in de maatschappij, waarop zij „als weezen van Burgers en Poorters dezer aanzienlijke stad alle aanspraak „hebben.''

Op dit schrijven, dat zulk een alleraardigste getuigenis geeft van de begrippen in die dagen, toen er nog geen gemeentewet uit het Belgisch was vertaald en het nog een eere gevonden werd Burger en Poorter der aanzienlijke Stad Amsterdam te zijn, kregen Regenten den 20sten Maart een

antwoord van Heeren Burgemeesteren, meldende dat zij van 's Konings minister van Binnenlandsche Zaken de kennisgeving ontvangen hadden, dat Z. M. heeft kunnen goedvinden tot de gewenschte kleedingverandering Hoogstdeszelfs approbatie te geven. Burgemeesteren voegden er bij dat het met zuinigheid moest geschieden en daarom werden wel voor al de jongens, waaronder toen ook van Speijk te vinden was, maar alleen voor de helft der meisjes nieuwe kleederen volgens het oude model gemaakt. Na „besogne" zooals de notulen vermelden werd toen Zondag 4 Augustus 1816 aangewezen als de dag „waarop de kinderen met dit hun aloud costuum in het publiek zullen verschijnen."

Toch werd niet geheel en al teruggekeerd tot de oude dracht. De zwarte broeken en zwarte kousen bleven, de Franschen hadden het blauw voorgoed uit de jongenskleeding doen verdwijnen.

Een afbeelding van die dracht is bewaard gebleven op een schilderijtje in het Gesticht, dat, waarschijnlijk meer dichterlijk dan waar, den weesjongen van Speijk voorstelt in diepe gepeinzen voor het praalgraf van de Ruijter. Zijn bovenmatig groote hoed valt meer in het gezicht dan uit een oogpunt van fraaiheid wenschelijk is. Of hij evenwel zilveren schoengespen heeft, zooals Regenten gewoon waren tot belooning voor goed gedrag uit te reiken, is niet te zien.

Nog dwazer indruk dan de hoed maakt op ons de ontdekking dat eerst in Februari 1819 voorzien werd in „het groote inconvenient dat de weesjongelingen zijn hebbende wegens het gemis van zijzakken in hun broeken," kleedingstukken die wij ons haast niet zonder die nuttige bergplaatsen kunnen voorstellen.

J. C. J. van Speijk bij het graf van de Ruijter, naar C. Beukelaar.

De mensch is een ijdel dier en een weesjongen maakt daarop geen uitzondering, om van de weesmeisjes niet eens te spreken. Zoo kwamen de jongens, niet tevreden met hun hoeden, er omstreeks 1834 toe des Zondags lange lakensche broeken te dragen. De binnenvader kreeg toen de opdracht die buitenmodelsche kleedingstukken voor goeden buit te verklaren en de Regenten, meer in het bijzonder met de kleeding en de opvoeding der jongens belast, werden verzocht hunne ambtgenooten hunne meening over het tenue der jongens mede te deelen. Dat schijnt mondeling gebeurt te zijn, ten minste in geschrifte blijkt verder niets van de buitenmodelletjes die denkelijk tot dit besogne aanleiding hebben gegeven.

In 1838 krijgen de schooljongens ieder een lange linnen broek en zullen

met dit nieuwmodisch kleedingstuk de werkjongens zeker niet weinig de oogen hebben uitgestoken. Twee jaar later werden de korte broeken afgeschaft en door lange, ongevoerde, vervangen en werden tevens onderbroeken verstrekt, kleedingstukken die onze vaderen blijkbaar tot de overbodige weelden rekenden, want ook de meisjes hadden die eerst in 1823 „na ampele besogne, tot meerdere conserveering harer gezondheid" aangekregen.

Tegelijkertijd werden petten ingevoerd en had hiermede de kleeding der jongens den vorm gekregen waarin zij ook thans nog gedragen wordt.

Het buis heeft nog altijd de gladde, blinkende koperen knoopen van den eersten tijd, maar heeft de oorspronkelijke schootjes bijna verloren. Bij den schoudernaad zit nog altijd een loos randje laken, dat op het eerste gezicht denken doet dat het buis geen mouwen heeft, maar dat er een mouwvest onder gedragen wordt. De pet is zwart en heeft een half zwarte, half roode rand.

Een werkjongen.

Als de jongens wat beginnen te verdienen, worden vesten, linnengoed en dassen aangeschaft en het buis open gedragen. Bij hun aanneming tot lidmaat van hun kerkgenootschap zetten zij een hoogen hoed op en waren vroeger gewoon die dan verder des Zondags te dragen. Heel fraai kleedde dat niet en tegenwoordig wordt het bijna niet meer gezien.

De tegenwoordige kleeding der weesmeisjes is in den loop der tijden nog al gewijzigd. De tabbert is nog altijd van echt vaderlandsch, Leidsch laken, zooals de volksdracht was vóór het katoen in gebruik kwam, maar aan de hals veel verder uitgesneden dan oudtijds gebruikelijk schijnt geweest te zijn, en geeft helder wit linnen te zien. De mouwen zijn wat ingekort, zoodat buitenshuis zwarte of witte gebreide moffen worden gedragen. De breistertjes, de jongste meisjes, dragen verder een groot wit boezelaar, dat bijna haar geheele gestalte omhuldt, de diensters en naaisters, de oudere meisjes, een driekanten wit linnen schouderdoek. Een bijzonder fraai en aardig mutsje, dat zich langzamerhand ontwikkeld schijnt te hebben uit het eenvoudige van vroeger eeuwen, zet aan het geheel zooveel bevalligheid bij, dat het eigenlijk te verwonderen is, dat die dracht tot het Burgerweeshuis beperkt is gebleven.

Wie dat mutsje met zijn eigenaardige plooien dragen ziet, denkt allicht dat het een zeer samengesteld kleedingstuk is.

Toch is niets minder waar, het is een sprekend bewijs hoe weinig middelen het vrouwelijk vernuft noodig heeft om één sierlijk kleedingstukje te maken.

Heel het mutsje bestaat eigenlijk maar uit drie stukken, een bijna vierkante bodem met een schuitje, de bol die van voren een puntje heeft, beiden van

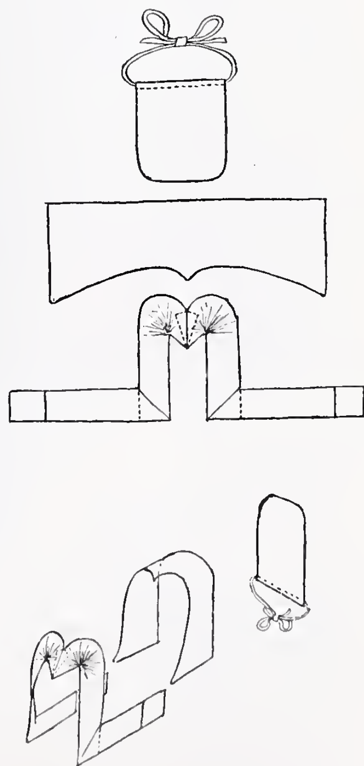
Huisdracht.

linnen, en de rand die van langet is geplooid en twee linnen aanzetseltjes heeft, die, over elkander komen en vastgespeld worden onder het dofje dat zich vormt als het schuifje wordt aangetrokken en waaraan het haar, in een wrong of „tuit" op het achterhoofd saamgestoken, voldoende stevigheid verleend om er het bandje òmheen te kunnen winden. En wie nog heel jong is en misschien met afgesneden haar in het Huis werd opgenomen, stopt er een rond pillendoosje in.

Men moet zich maar weten te behelpen.

Twee lange zilveren spelden met groote knoppen, ter weerszijden op het voorhoofd gestoken, volmaken den dagelijkschen dracht.

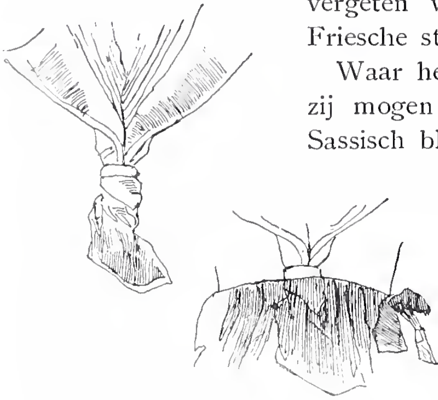
Op Zon- en uitgaansdagen, als de beste tabbert gedragen wordt, wordt het geheel nog eenigszins gewijzigd. De bovenste haakjes van den tabbert blijven dan los en een gedeelte van dat kleedingstuk wordt binnenwaarts omgeslagen, zoodat het witte „chemisetje" te zien komt. De linnen schouderdoek wordt dan door een half doorschijnende tulen vervangen, die overigens juist als de weeksche omgeslagen wordt, met talrijke plooien, die van voren beurtelings over elkander worden gelegd. Het eene einde wordt met het andere omwonden en beiden gaan schuil achter een zwart zijden boezelaar.

Uitslag van een muts.

Ook de linnen muts wordt dan verwisseld tegen een van tule met kanten strook, die overigens denzelfden vorm heeft. Daaronder wordt dan over een zwart ondermutsje een zilveren oorijzer gedragen, dat misschien wel het merkwaardigste stuk van heel de schilderachtige dracht is.

Dat oorijzer toch is het eenige nog levende bewijs voor de zoo goed als vergeten waarheid dat Amsterdam oorspronkelijk een Friesche stad is geweest.

Schouderdoek.

Waar het oorijzer gedragen wordt, wonen Friezen, zij mogen volbloed Friezen zijn of met Frankisch of Sassisch bloed vermengd wezen. De Amstellanders nu behooren tot de Frankische Friezen, bij wie het Friesche bloed verreweg de meerderheid heeft. 1) De Amsterdammers zelf, vooral die van den tegenwoordigen tijd, vormen zoowat een eigen ras, het grootsteedsche, ontstaan uit een herhaalde kruizing van alle Nederlandsche stammen met niet weinig vreemdelingen van alle afkomst en kleur, uit alle waerelddeelen. Van de oorspronkelijke Frankische Friezen die eenmaal de hoofdstad bevolkten is dan ook weinig meer te bemerken dan het oorijzer, dat het eene geslacht van Amsterdamsche Burgerweesjes aan het andere overgeleverd heeft, van den tijd toen het nog de dagelijksche dracht der Amsterdamsche vrouwen was, tot onze dagen toe.

Toch valt deze echt vaderlandsche hoofdtooi nergens in het oog op de weinige afbeeldingen, die ons de dracht der Amsterdamsche Burgerweesjes uit vroegere tijden bewaard hebben.

Oorspronkelijk was het dan ook niets meer dan een onaanzienlijk koperen hoofdbandje met kleine knopjes, dat geheel schuil ging onder het mutsje en alleen diende om daar stevigte aan te verleenen. Die koperen hoofdbeugeltjes behoorden aan het Huis.

Zondagsdracht. Kanten muts met oorijzer.

Noch in werkelijkheid, noch in afbeelding is er een enkel bewaard gebleven, zij leven alleen nog voort in de herinnering van enkele beambten. Zonder dat men het belang heeft ingezien om zulk een schijnbaar prulletje te bewaren als een voorbeeld van het nu niet meer bekende, oorspronkelijke Amsterdamsche hoofdijzer, heeft

1) Johan Winkler, Oud Nederland, 's-Gravenhage, Charles Ewings 1888, blz. 60.

Plechtgewaad.

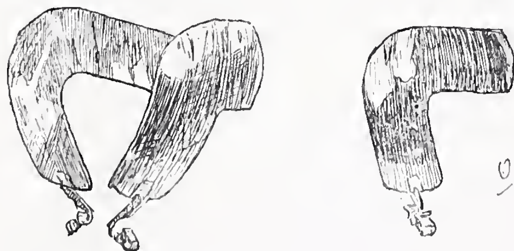
men die opgeruimd en weg gedaan toen de meisjes ze toch niet meer droegen, maar algemeen begonnen zich zelf zilveren ijzers aan te schaffen.

Dat is denkelijk omstreeks het jaar 1832 gebeurd. Regenten trachtten toen „de afschaffing der ingeslopen gebruiken in de kleding en opschik „onder de weeskinderen, strijdig met de aloude bepalingen, te verkrijgen „door eene langzamerhand toenemende „tegenhouding van het al te zeer afwijkende „en tot onvoegelijke opschik behoorende, „dewijl eene plotselinge afschaffing van al „het bijzondere en niet tot de gewone klee„ding behoorende voor de meeste kinderen „eene te groote ontmoediging zoude kunnen „verwekken." Alleen het dragen van andere dan de gewone blauwe saaien boezelaars, sedert afgeschaft, werd toen bepaald verboden, maar de weglating van hun zoozeer in 't oog vallenden opschik aan de kinderen enkel aanbevolen.

Voorheen.

Met dien opschik zal wel het zilveren hoofdijzer bedoeld zijn geweest, dat nu het vorige geheel verdrongen heeft. Het is 3,50 centimeter breed (Johan Winkler, Oud Nederland blz. 274 spreekt van ruim twee vingers breed) en heeft twee eveneens zilveren knopjes, waarvan de vorm goed te zien is op de afbeelding op blz. 305 van jaargang 1871 van „De Oude Tijd." Een van de knoppen is daar evenwel het achterste voren afgebeeld en ook de vorm van het ijzer is er niet geheel juist wedergegeven. In de stiften van de knoppen zijn een drietal gaatjes om er de spelden door te steken die de kanten muts vasthouden. De zilveren spelden, die dat oorspronkelijk deden, dienen nu alleen tot sieraad.

Het Huis zelf verstrekt geen oorijzers meer. Zij zijn het bijzonder eigendom der meisjes.

Zilveren hoofdijzer.

Onder het daagsche trekmutsje wordt het ijzer niet meer gedragen. Alleen de twee groote zilveren spelden worden er ingestoken, als een herinnering dat hiermede in vroeger dagen ook dit hoofdtooisel door het ijzer bevestigd werd. Nu dat mutsje in den loop der tijden zooveel ruimer geworden is, is dat niet meer noodig en de kanten muts zelf behoeft ook niet meer met gom op de slapen vastgeplakt te worden, zooals vroeger toen zij het voorhoofd bijna geheel vrij liet. Tegenwoordig zijn de ooren half bedekt en komt het voorhoofd hoe langer

hoe minder, bij enkelen niet meer dan een pinkbreed, bloot. Te duidelijker komen nu ook de twee eigenaardige opstaande plooien voor, die de meening ingang deden vinden dat deze smaakvolle hoofdtooi ontleend is aan den vorm van de duif, het zinnebeeld van den Heiligen Geest, dat boven de ingangen van het Huis en op het gewone zegel van Regenten prijkt.

Thans.

Als de weesmeisjes als het ware in haar hoogtijdskleeding zijn, als zij aangenomen worden, deelnemen aan het Heilige Avondmaal of voor de leden van het Vorstenhuis verschijnen, komen hier nog een paar zeer lange, wit zeemlederen handschoenen bij, die over de mouwen van de tabbert gaan en daar met wit zijden strikjes bevestigd worden.

Als Koning Lodewijk onze burgerweesjes zóó gekend had, zou hij zeker nooit hare kleeding „met tegenzin gezien hebben" of bevreesd geworden zijn dat die ooit eenige minachting kon opwekken.

Behalve de daagsche, de Zondagsche en de laatst beschreven dracht, is er nog eene in het Huis gebruikelijk, die gelukkig maar zelden gezien wordt. Het zijn de rouwkleederen die de kinderen dragen als een der regenten of der hoogere beambten van het gesticht overleden is.

De jongens hechten dan een rozetje van krip aan hun pet. Bij de meisjes heeft een grootere verandering in de kleeding plaats, die hoogst eigenaardig en der vermelding wel waard is.

Winterdracht.

Gedurende den rouwtijd worden de kanten mutsen opgeborgen en vervangen door andere, die geheel van tule, zonder kanten strook zijn, juist zooals dat het gebruik is bij alle vaderlandsche vrouwen en meisjes, die de volkseigen dracht van hoofdijzer en muts getrouw gebleven en in den rouw zijn. Tevens worden dan de spelden met zilveren knoppen vervangen door andere die dof zwarte knoppen hebben.

Het „chemisetje," naar den smaak en kunstvaardigheid van de draagster meer of min geborduurd, moet plaats maken voor een ander, dat geheel

Zware rouw.

effen is en in plaats van een wit geplooid kantje (*ruche*) aan den hals, er een van zwarte tule heeft. Onder de geplooide tulen schouderdoek komt nu nog een tweede te voorschijn, iets minder breed, van zwarte tule en bij de zwarte moffen behooren nu zwarte handschoenen.

Kaper van achteren gezien.

De kinderen die bij de begrafenis tegenwoordig zijn dragen evenwel de lange zeemlederen handschoenen, maar nu inplaats van met wit zijden, met zwart zijden linten aan den opperarm bevestigd.

Alleen voor wie niet mocht weten hoe alles in het Amsterdamsche Burgerweeshuis altijd in de puntjes is, zij hier vermeld, dat waar bij muts of doek of ergens anders een speld onontbeerlijk is, dan ook een zwarte rouwspeld gebruikt wordt.

Dat die rouwkleeding nu juist niet leelijk staat is duidelijk te zien op de bijgevoegde platen, gemaakt naar hetgeen fotografen, die er niets minder om zouden zijn als zij zich in goed Nederlandsch lichtprenters believden te noemen, met een van die afgrijzelijke germanismen, die hoe langer hoe weliger tusschen onzen taalschat opschieten, een „*opname*" heeten.

Het bloot werktuigelijke werk van den lichtprenter staat verre achter bij dat van den beeldenden kunstenaar, die zijn teekenstift niet alleen door zijn oog en hand, maar ook door zijn gemoed besturen laat. Maar bij alle nadeelen heeft het toch één ding voor, een onevenaarbare getrouwheid tot in de kleinste kleinigheden.

Wie belang stelt in kleederdrachten en zijn aandacht schenkt aan hetgeen schilders, beeldhouwers en teekenaars ons nagelaten hebben, zal ongetwijfeld telkenmale afbeeldingen onder de oogen krijgen die, dikwijls zelfs in hoofdzaken, afwijken van hetgeen, zooals hij uit andere bronnen gewaar wordt, de ware werkelijkheld was of is. De kunstenaar heeft verkeerd gezien of verkeerd teruggegeven wat hij zag, al staat er ook onder zijn werk te lezen: „Naar de natuur geschilderd" of „*Ad vivum delineavit.*" Zulke ontdekkingen vernietigen meteen het vertrouwen op andere afbeeldingen, die niet met andere gegevens te vergelijken zijn.

Ook bij deze vluchtige nasporingen naar de geschiedenis der kleeding van de Amsterdamsche Burgerweezen is dat al het geval geweest.

Dank zij de schoone uitvinding die het mogelijk maakt lijnen en tinten met behulp van het licht uit de natuur over te nemen, te verduurzamen en te verveelvuldigen zullen zij die na ons komen een volkomen vertrouw-

bare voorstelling vinden hoe de Burgerweesjes te Amsterdam in het einde van 1893 den rouw droegen over den overleden directeur van het gesticht.

Tevens wordt het bewijs geleverd, dat de kunstenaar, die dit opstel zoo zorgvuldig verluchtte, zich geen vrijheden veroorloofde die aan zijn werk de wetenschappelijke waarde zou hebben kunnen ontrooven.

Een naaister des winters.

Behalve het oorijzer dragen al de weesmeisjes nog een ander oorbeeldig Friesch hoofddeksel, dat oudheidkundigen wel in den waan kan brengen dat het ook reeds uit den allereersten tijd van de stichting afkomstig is. Het is een kaper, een oud-friesch kleedingstuk, dat evenals het oorijzer, slechts daar gedragen wordt of werd, waar de bevolking van Frieschen bloede is; zooals Johan Winkler vertelt in „De Vrije Vries," XV blz. 24; maar dat, zonderling genoeg, in de tegenwoordige provincie Friesland zelf, denkelijk nooit in gebruik is geweest. In West-Friesland, nu het noordelijkste deel van Noord-Holland, was de kaper algemeen in gebruik, vóór de boerinnetjes er toe kwamen boven op haar volkseigen kappen wonderlijke hoedjes te zetten, met allerlei veeren, bloemen en linten, vrij wat minder degelijk dan de zilveren, gouden of zelfs wel met diamanten versierde haak waarmede haar grootmoeders de kaper onder de kin sloten.

Eerst in het jaar 1868 is de kaper in het Burgerweeshuis ingevoerd.

Het Burgerweesmeisje, dat verbonden was aan de naai- en breischool door H. M. Koningin Anna Paulowna te Baarn opgericht, schijnt zich het eerst zulk een „kraagkap" gemaakt te hebben. Later werd er aan al de meisjes eene verstrekt, van zwart laken met roode biesjes en ongevoerd, om gedurende het ruwe jaargetijde buitenshuis te dragen.

Het moge nu een grondige bekendheid met de volksaardige West-Friesche kleederdracht geweest zijn of alleen het bloote toeval, dat Regenten er toe bracht hun keus op dit doeltreffende en welkleedende hoofddeksel te vestigen, het is zoo volkomen in overeenstemming met de geheele kleedij en het zil-

veren hoofdsieraad, dat het niet mogelijk zou zijn een passender te bedenken.

Reeds vroeger, in 1860, waren aan de meisjes omslagdoeken verstrekt, zwart met twee roode strepen aan de linkerzijde, die door de groote meisjes eenvoudig worden omgeslagen, maar waarvan de voorste punten door de breistertjes onder de armen worden doorgehaald en vervolgens op den rug over elkander worden gespeld, een oude wijze om zulk een doek om te slaan.

Een breidstertje des winters.

Die doeken, met de noodige gelden om op den duur in het onderhoud en de benoodigde aankoop te voorzien, zijn een mild geschenk van een der regenten, die tegelijk de jongens met een wollen bouffante, zwart met roode strepen, voorzag.

Van de oprichting van het Gesticht af tot dien tijd toe, dus gedurende bijna 4 eeuwen, was er geen ander verschil tusschen de zomer- en winterkleedij geweest, dan dat de kinderen in het gure jaargetijde, zoo noodig een warmer onderkleeding droegen.

De doek aan de meisjes geschonken bleek doeltreffend te zijn. Minder was dat het geval met de bouffante van de jongens, die door de mode in zwang gebracht, natuurlijk ook weder uit de mode geraakte.

Trouwens in 1860 waren die hals-, kin-, mond- en neusverwarmers reeds in hun nadagen.

Dertig jaar vroeger waren zij zóó gebruikelijk dat van Speyk, de Luitenant-ter-zee, den heldendood stierf met een bouffante om den hals, die later door de welwillendheid van Generaal Delprat aan het Weeshuis werd geschonken en daar thans onder de merkwaardigheden wordt bewaard. Zij had eenmaal verschillende kleuren, die nog te onderkennen zijn, maar is nu, zooals Burlage zong:

„Half zwart geverfd door 't kruit,
„Half rood gekleurd door 't bloed.

Is de kaper in overeenstemming met de geheele kleedij, de bouffante kan hierop geen aanspraak maken. De jongens dragen hem dan ook maar hoogst zelden, waaruit te leeren valt, dat men in gestichten als deze met het navolgen en toepassen van modezaken wel uiterst voorzichtig mag zijn, zoowel

bij het afschaften van het oude, als bij het invoeren van nieuwigheden.

Er is wel eens aan gedacht de jongens een winterjas te verstrekken. Aan enkelen, die op kantoren geplaatst zijn, wordt die dan ook verschaft, maar in het algemeen gaat men er niet toe over en komt het gemis van dit kleedingstuk liever door warmer onderkleeding te gemoet.

De meeste jongens zijn op ambachten geplaatst, waar ook hun kameraden des winters niet in overjas verschijnen. De smids-, timmermans- en schildersbazen houden er dan ook geen kleerkasten op na om de overjassen van het volk gedurende den werktijd te bewaren.

Intusschen behoeft men zich den Amsterdamschen Burgerweesjongen volstrekt niet voor te stellen als verkleumende van koude. Veeleer mag uit de gezondheidstoestand, in vergelijking met vroegere jaren zoo allermerkwaardigst gunstig, vrijelijk afgeleid worden dat betere voeding, kleeding, ligging en reiniging die weldadigen invloed hebben, waarop de Regenten alle reden hebben met dankbaarheid te wijzen.

Naar vreemde landen worden dikwijls reizigers gezonden om er huisraad en kleedingstukken van onbeschaafde volken te verzamelen. De geleerde gebruikt die voorwerpen bij zijn nasporingen en leert er de beschavings-geschiedenis uit kennen.

Wie minder ver van huis kan gaan en den mensch het hoogste stelt waar die door afkomst, taal en geschiedenis het nauwst aan hem zelf verbonden is, kan in zijn onmiddelijke nabijheid menig stuk vinden, dat een onderzoekingstocht waard geacht zou worden indien het midden in eenig ongenaakbaar oord verondersteld werd aanwezig te zijn, maar dat nu onopgemerkt blijft en misschien onopgemerkt verdwijnen zal, omdat het binnen ieders bereik valt.

Toch doet het bij nadere beschouwing dikwijls bijzonderheden opmerken of in de herinnering terug brengen, die niet onbelangrijker zijn dan die welke de volkenkundige maakt als hij het leven en bedrijf beschouwt van stammen, die met ons niets eigen hebben dan het algemeen menschelijke.

Zoo worde ook deze poging tot het beschrijven van de kleeding der Burgerweezen van Amsterdam beschouwd als een bijdrage tot de Nederlandsche beschavingsgeschiedenis.

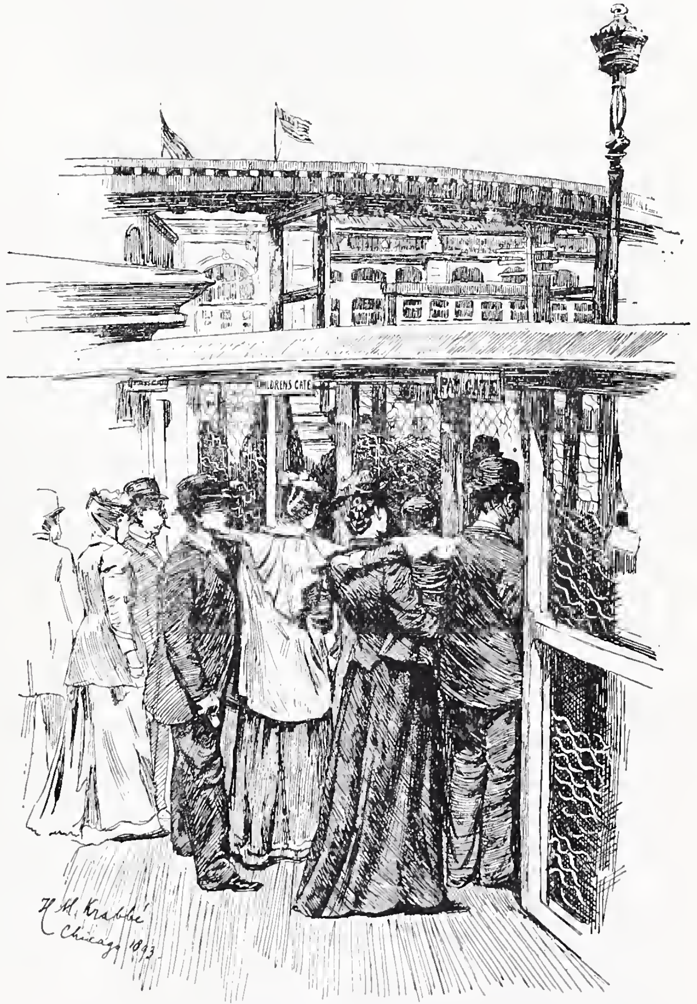

DE WERELDTENTOONSTELLING TE CHICAGO.

DOOR

H. M. KRABBÉ.

Wat is ons Holland toch klein, vergeleken bij het reuzenland Amerika. Ziet men in Nederland er b. v. reeds tegen op om naar Parijs te gaan — zoo vêr weg nietwaar, éérst Nederland, dàn België, en vervolgens nog zoo diep Frankrijk in, een reisje van New-York naar Chicago, dat tweemaal langer is, behoort tot de meest gewone zaken voor den bewoner van „Nieuw-Amsterdam," en men zou uitgelachen worden, indien men beweerde, dat het niet alles is om zoolang in den trein te moeten zitten — trouwens, de Amerikaansche spoorwagens zijn zóó gemakkelijk en goed ingericht, dat men ter nauwernood bemerkt, dat men met eene snelheid van ruim veertig Engelsche mijlen in 't uur voortvliegt. De afstand tusschen beide steden is 980 mijl, die de „Flyer" aflegt in 20 uren.

« Aan den 63ste-straatingang. »

Wanneer men voorzien is van een plaatsbewijs, is 't verder de meest gewone zaak te New-York *in* en te Chicago *uit* den trein te stappen.

Kiest men uit de vier spoorlijnen, die beide steden met elkander verbinden, de Erie-baan, dan heeft men het voordeel de Niagara-Falls te passeeren, een

wonder en grootsch schouwspel, dat den reiziger eene welkome afwisseling biedt en te dieper indruk laat, omdat het verdere landschap niet zoo bijzonder fraai is.

Het meestal vlakke land, slechts hier en daar door bosschen afgebroken schijnt eindeloos en eentonig, en als de zon ondergaat, krijgt men eene gewaarwording als bij het zien van hetzelfde schouwspel midden op zee.

Holland met z'n vlakke weilanden en smalle slootjes, met z'n torentjes en molens, z'n kleine intieme stadjes, ... men meent het al kleiner en kleiner te zien worden, zóó dat men het gevoel krijgt, alsof men het bij zich, aan het hart moet drukken, angstig, dat men het zal verliezen in het reuzenland, waar de trein nu in het duister schijnbaar altijd sneller en sneller voortjaagt.

Heel amusant is de eerste aanblik van Chicago niet. Moerassige vlakten, door modderwegen rechthoekig verdeeld, en hier en daar bebouwd met kleine houten huisjes, verderop wat fabrieken, gevolgd door nog meerdere moerassen, ziedaar het begin van het groote handelscentrum van Midden-Amerika.

Eindelijk, eindelijk is men door al dat vuil en die modder heen, en bewijzen de vele tracks naast elkander, dat men het station nadert. De conductor roept „all out" .... en de reis is volbracht.

Met de weinige kleine bagage in de hand (voor de rest is reeds gezorgd) volgt men den menschenstroom, en gevoelt men zijne énergie, die door den langen spoortijd wat verzwakt is, terugkeeren, als men de boevengezichten der koetsiers en der gidsen, die voor het station als een troep hongerige wolven ons aanvallen, te passeeren heeft. We stappen in een hôtel-omnibus — en het eerste tafereel der reis naar de World's Fair is voorbij.

New-York is de koude, gevoellooze handelsstad, koel en energiek, grootsch zelfs in haar egoïsme .... Chicago daarentegen is goedmoedig en joviaal, en voor eene Amerikaansche stad, zelfs hartelijk. Toch zijn hier nòg hooger huizen en nòg breeder straten, het plaveisel is mogelijk nòg slechter en vuiler, maar van geheelen indruk is Chicago niet zoo harteloos als hare oostelijke zuster.

New-York is als de echte Yankee, Chicago meer als de nagemaakte.

Evenals ginds heeft men ook hier een luchtspoorbaan. Maar let op de dikke, zware pijlers, waarop de baan rust, zie de beweeglijke, nerveuze conductors, en vergelijk daarbij de sierlijke, lichte elevated en de koele, zakelijke beambten der New-Yorksche banen. Ook de beweging op straat is minder haastig, maar veel rumoeriger; men heeft hier meer tijd en durft er voor uitkomen, dat er ook ander genot is dan geldverdienen.

De duizende vreemdelingen, die hier verzameld zijn, geven der stad natuurlijk een ander cachet. Chicago is nu gastvrouw en toont zich beminnelijk en voorkomend ter eere van hare vele bezoekers.

Dat ook hier de almachtige dollar de drijfveer is, spreekt van zelf; maar zonder het nu prettig te vinden, dat het geld versmelt als sneeuw in de zon, is de wijze waarop men ons hier ontlast van het slijk der aarde, minder stuitend, minder koel en zakelijk dan in New-York.

Men krijgt hier geen hartkloppingen, wanneer men den elevated als vervoermiddel gebruikt. Alles is zoo soliede, en de trein gaat zóó langzaam, dat een plebejische cabel-car ons gemakkelijk bijhoudt. Toch is het nog een der snelste vervoermiddelen naar de World's Fair Grounds, hoewel we bijna een half uur te sporen hebben, vóór wij daar aankomen.

Onze medepassagiers bestaan voor het meerendeel uit vreemdelingen. In nationale dracht zit de onverstoorbare Chinees naast den luidruchtigen Turk. Een beweeglijke Italiaan tracht te „flirten" met eene Laplandsche, terwijl een blonde, herkulische Rus met onverholen verbazing en belangstelling een onvervalschten Indiaan zit aan te gapen. Daartusschen de koele, onbeweeglijke Engelschman, die flegmatisch zwijgt waar een zwart-snorrige, zenuwachtige Franschman zich martelt met in 't Engelsch eenige inlichtingen te vragen. Wat dames en kinderen, gechaperonneerd door mannen uit het verre Westen met groote flambards op het hoofd, completeeren het allerinteressantste mengelmoes.

Hoe dichter bij de tentoonstelling, hoe zenuwachtiger de stemming wordt van hen, die voor de eerste maal daarheen gaan. Als we eerst de vele nog onbebouwde straten met de enkele hotels, die als paddestoelen nog dagelijks oprijzen, voorbij zijn, komen de hooge koepels van de reuzengebouwen der „White City", in het gezicht. Eene stad van louter witte paleizen, glinsterend in de warme zon.

We naderen nu het einde — bereiken ten slotte het lange smalle perron, dalen met de menigte langs de trappen naar de gates, en na het offeren van den halven dollar, die ons de poorten van deze wonderstad opent, zijn we aan het doel onzer lange reis .... de World's Fair.

DE WITTE STAD.

„The white City" .... eene tooverstad, waar zon en glans regeeren, waar, naast de bloemen der natuur, de menschelijke bloemen, jonge vrouwen en meisjes, in hun kleurig gewaad, het teere wit nóg fijner en schooner doet zijn, waar het wit in trotsche, grootsche vormen opwaarts rijst onder het hooge blauw van het hemelgewelf en langs het strand van het azuren meer, bevaren door sierlijke, kleine stoombooten.

Dáár is 't, dat de kunst, het wondere geschenk van den Schepper aan de menschheid, haar triomfen viert, dat vernuft en genie zich aan hoogste schoonheid paren, en het grootsche Amerikaansche volk zich toont aan het overige menschdom als de verpersoonlijking van reuzenkracht en energie.

Grootsch en heerlijk is deze verzameling enorme, eigenaardige gebouwen. Met hunne zuilen en koepels, hunne reuzenpoorten en kolossale voortrappen overweldigen zij den kleinen mensch, die in hoogste verbazing en bewondering de werken zijner broeders aanschouwt. En harmonisch paren zich daaraan de grootsche beeldengroepen en de fonteinen met hun nixen en faunen, hun nimfen en rossen, geleid door witte reuzen, terwijl het gouden zonlicht toovert met

het hoog opgedreven water, dat neerstortend, zich deelt in millioenen diamanten.

De sprookjes-achtige vijvers en bloementuinen, de sierlijke gondels verplaatsen den toeschouwer in een droomwereld, waar slechts feeën en ridders het recht hebben te leven en te genieten, en wier woning is in de witte paleizen.

En al dat schoone is de arbeid van menschen gelijk wij; van den hand van den werkman in blouse, geleid door het verstand en het schoonheidsgevoel van heeren in onze moderne kleeding —; al dat wondere en schoone is gebouwd uit ijzer en glas, en de teerkleurige bekleeding is prozaïsche kalk en cement. Het praktisch sterke in het kleed der reinheid.

De eerste aanblik van het groote plein aan den 63sten-straatingang is zeer belangwekkend. Recht voor zich heeft men het gebouw, dat geheel gewijd is aan het mijnwezen. Links is de Transportation-building, terwijl de hooge koepel van het Administratie-gebouw het plein domineert.

Verkoopers van de „official Guide" laten ons niet ongehinderd voorbij — en men zoekt trouwens zelf naar een soort handleiding om den weg te kunnen vinden tusschen en naar de verschillende paleizen. Men gevoelt zich zoo klein en zoo nietig naast die hooge gebouwen, en onwillekeurig bekruipt ons de vrees van te verdwalen en verslonden te worden door de wilde dieren, die hier, zij 't ook in pleister, verscheidene ingangen bewaken.

Doelloos loopt men voort, nu en dan ijverig den guide raadplegend om zich te oriënteeren, een hopelooze arbeid, omdat men zich telkenmale vergist met de windstreken.

De Tentoonstelling is gebouwd in het Jackson Park, dat zich bevindt op ongeveer zeven mijlen afstand van Chicago, en zich uitstrekt langs het meer Michigan, een binnenzee met strand en branding, die alle gedachten omtrent een „meer" verbant. Dat park met zijne vijvers is het Tentoonstellingsterrein geworden, eene groote ruimte en dank zij de vele vervoermiddelen, dichtbij de stad. Behalve de Elevated zorgen nog een gewone spoorbaan, cabel-cars en een paar stoombootlijnen over het meer, voor de velen, die de Fair wenschen te bereiken.

Behalve dertien hoofdgebouwen, gewijd aan producten van kunst en nijverheid, is er van iederen Staat der Unie een afzonderlijke building en hebben ook enkele buitenlandsche Staten een eigen gebouw. Al deze gebouwen, waaronder er van reusachtige afmetingen zijn, vormen straten en pleinen als van eene stad, vandaar dat de naam „White City" een zeer juist gekozene is.

En tusschen al die witte paleizen krioelen de duizende bezoekers, geheel anders dan in het normale, haastige leven, zonder hurry en belangstellend kennis nemend van al het wondere en vreemde.

Naast kleine kinderen, te jong nog om iets te beseffen van wat hier gewrocht is, gaan ouden van dagen, met gebogen rug en steunend op een stok. „De Tentoonstelling zien . . . en dan sterven", is hunne leus. Zij hebben Amerika grooter en machtiger zien worden, hebben de zware moeielijke tijden mêe doorgemaakt, en zijn trotsch op *hun* land, trotsch op *hunne* schoone tentoon-

stelling, die ze liefhebben als het welsprekende bewijs der vooruitgang, waaraan

Verkooper van de «Official Guide.»

ook zij hebben meegewerkt. En het kind, dat nu in de straten der witte stad

speelt, zal later zich gelukkig rekenen te kunnen zeggen, dat het eenmaal de groote Fair zag.

Tusschen het zeer gemengd publiek, rijden de groote, zware rolstoelen, waarin gemakkelijk uitgestrekt, de weelderigsten der bezoekers de wonderen der Fair aanzien. De in nette blauwe uniform gekleede „pushers" weten met bewonderenswaardige handigheid tusschen de massa's door te rijden, terwijl Columbian Guards, de misdeeldsten en meest belasterden van al de geëmployeerden der Fair, de orde bewaren en inlichtingen geven. Behalve het corps gidsen, dat bestaat uit zeer beschaafde, nette jongelui, waaronder er zijn met vakkennis, die daardoor in staat zijn, in hoofdzaken althans, de geheimen van Electricity- en Machinery Hall enz. aan den belangstellenden bezoeker te verklaren, zijn er nog Turksche draagstoelen en worden de vijvers doorkruist met electric launches en gondels, de laatste geroeid door echte Venetianen, waarvan booze tongen beweren, dat ze direkt geimporteerd zijn uit Chicago's achterbuurten.

Een bezoek hier en daar in de gebouwen, die hoewel reusachtiger en grootscher opgevat, dan b. v. die der Parijsche Tentoonstelling, er overigens tamelijk hetzelfde uitzien, is alleraardigst, juist om het andere soort van bezoekers. Niet zoozeer vreemdelingen stroomen naar de Fair; maar vooral de Amerikanen zelf zijn 't, die en masse naar Chicago komen.

Daar loopt de tot de tanden gewapende farmer uit Texas of den staat Washington, met een hoofddeksel, dat, driemaal grooter dan de meest fantastische schildershoed, zijn bruin gelaat beschaduwt. Een gordel is om het lijf en hooge laarzen aan de beenen, terwijl diverse uitpuilingen in zijne kleeding aanwijzingen zijn van revolverknop en van de meer vreedzame lunchbenoodigdheden.

Vrouw en dochters wandelen statig en trotsch achter den heer en meester en zijn behalve met oudmodische kleederen, behangen met zware gouden versierselen.

Zoo vindt men hier verscheidene Yankees naar wier gelaat en voorkomen gesneden schijnt het aangenomen type van „Uncle Sam", een lang, beenig gelaat met gebogen neus en lange sik, een hoogen hoed van een bijzonderen ingedeukten cilindervorm op het hoofd, hooge, staande boorden en een geruit pak aan het lange, slungelachtige lichaam

Niet alzoo is het met het type der jonge dames. Daar zijn er maar zeer weinigen, die gelijken op het mooie Vrijheidsbeeld, dat geheel verguld, in kolossale afmetingen in den fraaien Zuidelijken vijver prijkt. Het komt mij voor, dat de Amerikaansche jonge dames over het algemeen niet „take the cake" wat schoonheid betreft. De uitzonderingen bevestigen natuurlijk ook hier den regel. Volgens de New-Yorksche dames is de schoone sexe in Chicago voorzien van buitengewoon groote voeten en zeggen zij, dat dit oók de reden is, dat het reuzenbeeld der Vrijheid in Jackson Park geplaatst is. Slechts in Chicago zijn schoenen te bekomen van die afmeting.

Kleeden doen de jonge dames zich hier zeer opmerkelijk. De Parijsche

modes volgend, voorzien zij die van toevoegsels van de vreemdste vormen en kleuren.

De vroolijke, levendige toiletten, hoewel soms niet bijzonder smaakvol, kleuren de witte muren nog fijner en zijn een bekoorlijke tegenstelling met de gevoellooze machineriën, wier vliegwielen en drijfriemen de lucht suizend doorsnorren.

In zoo'n groot gebouw hangt de warme, zwoele lucht drukkend op de vele bezoekers. Het enorme glazen dak, b. v. der Manufacture Building, laat vrijen

In de Manufacture Hall.

toegang aan de zonnestralen, die warm gebroken licht werpen op den houten vloer, waar alles door elkander schuift en schuifelt. Die vele voeten doen wolken stof oprijzen, die den adem beklemmen en belemmerend werken op de oogen. De Manufacture-Hall is zoo hoog en zoo uitgestrekt, dat hier gelegenheid was ter oprichting van vele interessante gebouwen, waarin de verschillende landen hunne voortbrengselen exposeeren.

De breede middenweg, die het gebouw in de lengte deelt, biedt een levendig, vermakelijk schouwspel met de talrijke rolstoelen en de vele menschen, die flaneerend langs de weelderige étalages, een chaos van geluiden voortbrengen, ten deele bestaande uit klanken van alle talen der wereld.

In de gebouwen, waar de machines hun gonzen voegen bij de overige geluiden, is het geraas soms „zoo geweldig," dat men doof van het rumoer, blind van de stof en benauwd door de drukkende warmte, de vrije lucht opzoekt om op een stil plekje te bekomen en zich tracht te herstellen van de matheid en de uitputting, die nu eenmaal onafscheidelijk zijn van het tentoonstelling bezoeken.

Dat op het terrein een hospitaal is voor hen, wien de inspanning te groot is, getuigt van den praktischen zin en de menschenkennis van het bestuur.

Een aardig type, dat veelvuldig hier voorkomt, is de man, die de Fair „doet". Na verloop van een week is hij zoo moede en daarom zoo wrevelig, dat hij gevaarlijk wordt. Zijn schoenen zijn versleten en scheef geloopen en zijn hoed is stoffig. Hij heeft verscheidene verfvlekken op zijn kleeren — herinneringen van de tijden, dat hij op leuningen zat of rustte op allerlei soort van dingen, die zoo pas versierd waren door den verfkwast van den kunstenaar. De vlekken wachten op den schoonmaak, tot hij weer thuis is; want nu kan hij geen tijd daarvoor verspillen. Hij is hier gekomen om voor zijn geld te krijgen, zooveel als hij kan of om te sterven in die poging.

Wanneer hij 's avonds naar zijn hôtel gaat, bezwijkt hij bijna onder den last van allerlei soort dingen, die hij in kinderlijk begeeren, zich dien dag gaandeweg heeft aangeschaft. Natuurlijk draagt hij behalve dat, een gids, een aanteekenboek en potlood, zooals alle bezoekers en heeft hij zich een boek gekocht met fotografieën van de gebouwen. Zoo draagt hij den geheelen dag nog een kampstoel, die hij uit vrees van te moe te worden, aan zijn arm heeft gehangen; maar die hij gedurende zijn wandelingen geheel vergat, behalve als zijn arm er stijf van werd.

Natuurlijk durfde hij nooit uitgaan zonder parapluie, na alles wat hij gehoord had van het weêr in Chicago, en de keeren, dat hij op zonnige dagen den lust bijna niet weerstaan kon om dien beschermer weg te smijten, zijn ontelbaar.

Ook treft ons . dat elke vrouw, die de Fair bezoekt, zonder uitzondering een aanteekenboek bij zich draagt.

Zij weet niet precies, waarom zij dat doet, maar zij voelt de verplichting er toe, even sterk als zij die heeft om bezoeken af te leggen of zich goed te kleeden. Het beneemt veel van haar genoegen, omdat zij zooveel tijd er aan moet opofferen met te bedenken, hoe zij al dat onbeschreven papier zal vullen, en daardoor ziet zij niet de helft, waarvan zij anders genieten kon. Zenuwachtig schrijft zij nu en dan dingen op als: „prachtige stof, kleur bijzonder mooi; Venetiaansche kant van eigenaardig patroon; zien of ik ze daar en daar zoo krijgen kan; moet mijn diamanten laten herzetten als broche 869 — Fransche afdeeling l. v. d. i."

Den volgenden dag is zij uit haar humeur, omdat zij vergeten heeft wat die letters, die het begin zijn van „links van den ingang", beteekenen

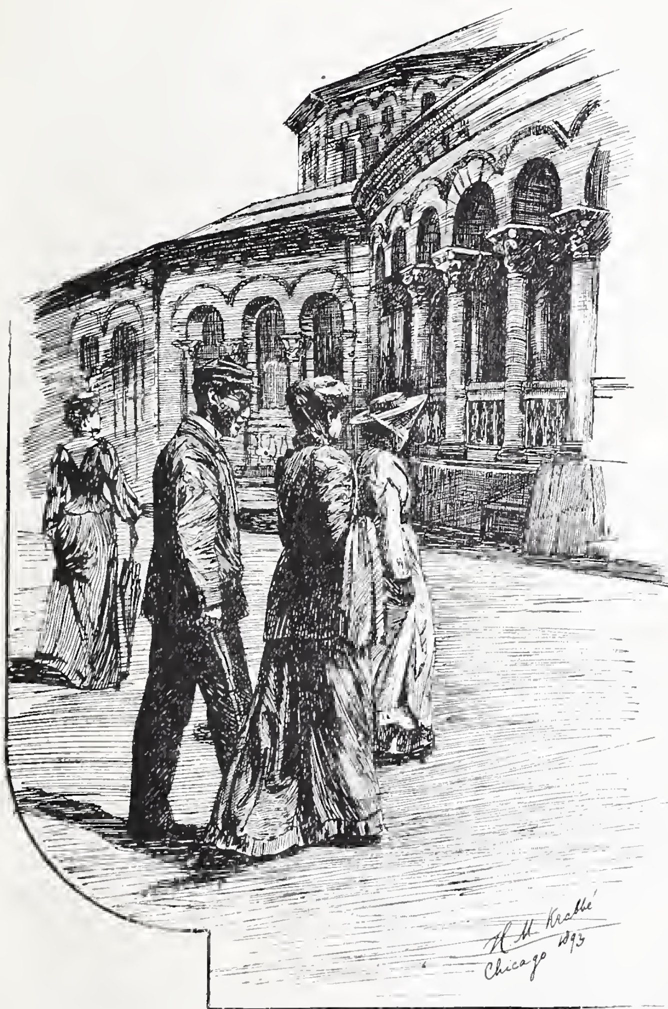
en is zij overtuigd, dat *dat* nu juist het belangrijkste was van alles.

Maar zij punt haar potlood en sluit haar aanteekenboek met dezelfde wanhoop als vroeger. 't Is één ellende; maar omdat iedereen aanteekeningen maakt, moet ook *zij* daaraan meedoen.

Dat zijn een paar der typen uit het Amerikaansche volk zelf. Denkt u daartusschen vertegenwoordigers van alle overige natiën der wereld, kakelend, lachend, schuifelend, gekleed in kleurige gewaden, allen nieuwsgierig en verlangend te genieten van wat hun hier aangeboden wordt.

Van de enorme Manufacture-Hall is de afstand tot de Fisheries-Building een zeer geringe. 't Is een groot hoofdgebouw, vanwaar een zuilengalerij naar het aquarium voert. Het aquarium zelf bestaat uit een breeden, donkeren gang, aan welks beide kanten de van groote glazen voorziene bakken geplaatst zijn, waar de zee- en rivierbewoners zijn ingekwartierd

De bezoekers, vooral de dames en kinderen, amuseeren zich hier mogelijk het beste op de geheele Tentoonstelling. De gewone uitroepen en vragen „ain't they sweet, ain't they lovely" enz. weergalmen voortdurend door den hal, waar de kijkers, dicht aaneengedrongen, niet kunnen scheiden van de vreemdsoortige monsters, die in het groene water zich deftig en kalm voortbewegen.

Een gids voor de Fisheries-Building.

Een aantal jonge meisjes drukken zich de neusjes plat tegen het glas en gillen elkander bewonderende opmerkingen toe over een school goudvisschen, wier schubben schitteren met vochtig groenen glans, als over de jonge haaien en de

grappig, beweeglijke krabben, die ondanks hun minder gunstig uiterlijk toch „cute and lovely” zijn.

Zelfs de koelste mensch, die het aquarium bezoekt, geraakt in geestdrift. Het is de meest populaire exhibit op de Grounds en van 's morgens vroeg, dat de deuren open gaan, tot 's avonds laat is de gang opgevuld door eene nieuwsgierige, vroolijke menigte, die klaar is om over de minste kleinigheid te lachen.

De brave farmer is, van alle bezoekers, mogelijk het geestdriftigst. Hij ziet voor het eerst in zijn leven, levende exemplaren van vreemde, zeldzame visschen, waarvan hij zelfs nooit gedroomd heeft. Hij luistert met eerbied naar het verwaande ventje, dat zijn liefste vertelt hoe zoo'n visschenpaar gelukkige ouders kan zijn van eenige millioenen spruiten tegelijk en met een half ongeloovig gezicht en open mond verslindt hij dergelijke bijzonderheden.

Bewoners van het binnenland vormen natuurlijk de meerderheid in het aquarium. Hier ligt ontvouwd eene bladzijde natuurlijke historie — of beter, geheele boekdeelen — die zij nooit de gelegenheid hadden te bestudeeren, behalve door het droge middel van druk, en als een algemeenen regel kan men zeggen, dat de geest der niet-beroepsmenschen niet haakt naar wetenschappelijke verhandelingen.

't Heeft iets aantrekkelijk angstigs, wanneer zoo'n zestig pond zware zeekat op u toezwemt met zijn groote muil opengesperd en met de lange dunne voelhoorns en vreemde uitpuilende oogen. Hij neemt overigens geen de minste notitie van de hem aanstarende menigte, en zelfs wanneer eene oude boerenvrouw met de knokkelige vingers op het glas tikt van zijn waterpaleis, toont hij zijne minachting door zelfs niet met de oogen te knippen. Zoo vindt men het begrijpelijk, als het kleine meisje hare moeder vraagt of „Jonas nu dáárdoor opgegeten is” en kijkt men bewonderend op tot den zeeman, die verklaart, dat men bij hem aan boord een tam exemplaar had, dat aan de maaltijden deelnam en bij windstilte dienst deed om het schip te sleepen.

Een der aan den ingang geposteerde, bedachtzaam aan zijn snorren draaiende Columbian guards, wien die geestdrift begint te vervelen, verklaart, dat hij opgemerkt heeft, dat hetzelfde publiek dagen, soms weken achtereen, de visschen komt bewonderen. Sommigen doen de guards de malste vragen „of die visch nu later naar de restaurants gaat, of ze bijten, of ze Zaterdags in het bad gaan” en meer van die belangstellende uitingen van weetgierigheid.

Een vriendelijke goedhartige dame maakt zich angstig, dat de vischjes niet genoeg te eten krijgen en kijkt daarbij moederlijk bezorgd in de open muiltjes van een dozijn jeugdige katvischjes. Als zij kon, zou ze den inhoud van haar etensmandje zoo graag verdeelen onder dat jonge goed, wat mogelijk van slechten invloed zou wezen op hunne spijsvertering. Twee schooljuffrouwen, ofschoon de prachtige snoeken bewonderend, verklaren elkander fluisterend, dat ze toch niet van ze houden om de graten! De levendige, schalke uitdrukking om den mond en breeden platten neus van den steur veroorzaakt veel gelach en grappige opmerkingen, terwijl de aristokratische, laatdunkende

manieren van den karper als volmaakte tegenstelling met den vorigen worden beschouwd.

De zeesterren en anemonen met hunne schitterende, sterke kleuren worden algemeen erkend te zijn de „sterren" der gansche collectie.

De koele, laaghartige blik van den snoek gelijkt sprekend op dien van sommige menschen. De grappige tanden van den schaapskop worden op de dwaaste wijze gekritiseerd en de zuigvisch en de haai met hunne kleine gezelschapvischjes wekken groote belangstelling. Een groene met mosselen overdekte schildpad ziet er zoo eerwaardig uit, dat de menschen voortdurend naar zijn leeftijd raden, en als eindelijk iemand veronderstelt, dat hij minstens duizend jaar oud is, kijkt iedereen hem met diepen eerbied aan. Dikke oude heeren bezien belangstellend de oesters, en maken opmerkingen, hoe die wel rauw, en de kreeften, hoe die wel gekookt zouden smaken.

Het is geen geleerd publiek, dat dag aan dag het aquarium vult; maar meest zijn 't menschen, die leering aan vermaak paren. Van den donkeren gang gaan ze naar den binnenhal, waar onder een glazen koepel eene fontein hare stralen hoog opspuit. In het bassin daarom heen zijn nog vele varieteiten van visschen, reuzen en dwergen, bijeen. De rand van het bassin is een begunstigde zitplaats en op ieder uur van den dag ziet men geheele families tevreden bijeen zitten op den cementen cirkel. Soms valt een geestdriftig buitenman, wanneer hij te nieuwsgierig de waterbewoners gadeslaat in het koele nat, waarop de altijd waakzame guard hem druipend uit het gebouw jaagt.

De geleerde man, die het opperbeheer over deze visschenwereld heeft, zorgt tegelijk voor hunne krankheden. Wanneer men hem gadeslaat, als hij een zieken zeebewoner garnalen voert of een hardlijvigen zeeduivel een purgeerend drankje ingeeft, gevoelt men de grootste bewondering voor zijn visschenmin.

Ondanks zijne goede zorgen is het dagelijksch verlies toch een percent. Bijzondere zorg wordt gewijd aan de zuivering van het water, waaraan chemisch de onzuivere bestanddeelen onttrokken worden. Lucht wordt ingevoerd door middel van pijpen langs den bodem der bakken en de voeding van de visschen bestaat gedeeltelijk uit kleine stukjes vleesch en jonge garnalen. Aardig is 't een krab te zien dineeren. Met de lange, rechter schaar vat hij het voedsel, terwijl de linker, kleinere, schaar kleine stukjes afscheurt en 't naar den mond brengt, evenals een jonge menschelijke wereldburger. Het opbrengen van lunch of diner veroorzaakt altijd groote beroering onder de koudbloedige pensionnaires, en het behoort tot de aardigste tooneelen in het aquarium.

Zoo in de buurt van het Art-Palace, zullen we ook daar nog een bezoek brengen.

Een reusachtig, trouwens welke building is hier niet reusachtig!, hoofdgebouw, aan beide zijden voorzien van een bijgebouw, is de vergaderplaats voor de schoone kunsten. Op den hoogen koepel staat een beeld op één voet en

blazend op een bazuin, en vermoedelijk de „Faam" voorstellend. Het werkelijk mooie gebouw dat er uitziet als een Grieksche tempel, wordt echter ontsierd door de bruin geschilderde daken, die „vloeken" tegen de witte muren als een roode hoed tegen een groen costuum.

Het énorme gebouw is verdeeld in vier middenzalen rondom de koepelruimte, en waar alleen beeldhouwwerk is geëxposeerd, terwijl de overige zalen en galerijen geheel gewijd zijn aan schilder- en teekenkunst.

Had Dante nú geleefd in plaats van zoovele eeuwen geleden, ongetwijfeld had hij in zijn „Hel" een plaats ingeruimd voor een categorie van wezens, die toen niet bestonden, de hinderlijke en de onbevoegde critici op eene schilderijententoonstelling. Er bestaat geen andere publieke plaats, waar de verbeeldingskracht iemand zóó boven het aardsche verheft, er is geen plaats, waar onbevoegdheid zóó vriendelijk, onwetendheid zóó zuiver is; nergens waar verderfelijke onnoozelheid zóó onbeteugeld heerscht.

De ergste weetniet in de kunstzalen in Jackson Park, is de alwetende. Een groot schilder zeide eens, dat de eenige manier om van een kunstwerk te genieten, is te zoeken naar het schoone er in, omdat de zwakheden ervan altijd kennelijk genoeg zullen zijn. De alweter in de kunstzalen zoekt altijd naar de fouten. Het is een onfeilbaar teeken van de onbekendheid zijns metgezels met kunst, wanneer deze schoonheid in dit werk en gratie in dat vindt; „prullen zijn 't" en het genieten van mooiheid wordt door den alweter op deze wijze verstoord. De alweter spreekt altijd luide. Hij is ingebeeld genoeg om te denken, dat de zalen voor hem alleen zijn; zij, die er verder vertoeven noemt hij indringers, wien zijn luidruchtig diskoers gerust hinderen mag.

De wijzende of stekende lastpost is de in luidruchtigheid volgende. Niets vindt dit specimen van hinderlijkheid zoo prettig als om iedereen in de zaal te overtuigen, dat iets zoo „natuurlijk" is. Hoe „natuurlijker" in dezen zin, de kunst, des te erger voor den kunstenaar; maar hier is 't nog het gevaarlijkst voor de schilderijen en voor de omstanders, omdat de wijzende lastpost in staat is zijne hooge meening te verduidelijken, door met de punt van zijn wandelstok het doek aan te raken; of, als het een dame is, gebruikt zij den punt van haar parasol of den scherpen hoek van een waaier tegen het doek, tot groot gevaar voor het kunstwerk en voor de oogen van gemoedelijke omstanders.

Dit soort is bijzonder gewelddadig, omdat hier alle dergelijke voorwerpen meegedragen mogen worden door de galerijen. Van afgeven ervan geen sprake. Men mag vrij er door wandelen met een hooivork of met een oorlogsram.

Aangezien alle kunstwerken hoog verzekerd zijn, zullen schilders en beeldhouwers allicht minder vreezen voor dit onbegrijpelijk gebrek aan voorzorg van de zijde van het bestuur; maar als de wijzende, stekende lastpost den een of anderen dag er in slaagt eene schilderij door te prikken of een beeld te beschadigen, zal het assurantiegeld niet instaat zijn de publieke veroordeeling van het bestuur te verzachten.

Een andere verveling hier is de bepakte, beladene bezoeker, die al zijne

schatten stapelt op de weinige zitplaatsen, die in het gebouw te vinden zijn. Nog een ander soort is de kinderdrager, die het verschrikkelijk zou vinden de zuigeling achter te laten in de Children's Building; maar er den voorkeur aan geeft het te laten schreeuwen te midden der schilder- en beeldhouwwerken, waarvan er hier specimina zijn, die rechte boêmannen zijn voor de jeugd, en de vermakelijkste soort is dat van hen, die zich afwenden van naakt,

In den «push-chair.»

onbewust van het feit, dat onzedelijkheid te zoeken in ongekleede menschen, getuigt van een onkuischen geest.

Het Amerikaansche publiek is niet zeer fijngevoelig. Hoewel onder de zuiver Amerikaansche schilder- en beeldhouwwerken prachtige dingen te vinden zijn, zoo is de kunstontwikkeling van het publiek zeer gering. In muziek „tarara boomdijaye", op het tooneel de „highkicker" en de revolver, in de schilderkunst het groote en bombastische. Hoe westelijker men in de Staten komt, hoe kenmerkender deze bepalingen zijn.

De Amerikaan heeft voor kunst geen tijd. In zijn jacht op den dollar vergeet

hij alles wat daarop geen betrekking heeft. Geen nieuwe uitvinding wordt gedaan, geen grootsche onderneming wordt op touw gezet, of er moet financieel succès aan verbonden zijn, zoodat gevoelskunst voor hem eenvoudig geheel ongenietbaar is. Hoewel zeer geestig, is hij tegelijkertijd zeer koud; een liefhebber van lezen, wenscht hij émoties voor zijn geld, émoties liefst gewikkeld in vroomheid. Zoo is hij een ijverig kerkganger en hoort met aandacht de lezingen over braafheid en eerlijkheid aan. Het „gij zult niet begeeren eens anders eigendom", brengt hij álleen 's Zondags in praktijk, omdat dan alle zaken stil staan, en een op Zondag gedateerde wissel zelfs ongeldig is; in de week is hij echter „smart" een woord dat in Amerika met slim en in Europa met oneerlijk synoniem is.

Kunst moet hem òf amuseeren, òf een kwestie van mode zijn. De burgerman koopt een „hand-painting in frame" voor twee dollars, en de rijke man schaft zich een Corot of Millet aan voor duizende dollars. Amerikaansche kunstenaars zijn van huis uit vermogend, of doodarm, omdat niemand van hen verkoopt. Ook hierop zijn natuurlijk uitzonderingen.

Er is hier eene leen-tentoonstelling van moderne Europeesche meesterwerken, 123 stuks in getal, en alle eigendom van Amerikaansche geldmannen. Zonder overdrijving is het wel de schitterendste collectie, die ooit te zamen kwam. De verzameling in het Luxembourg is mogelijk grooter; maar niet zoo schoon als deze en de beroemde tentoonstelling der honderd in Parijs kan niet met deze vergeleken worden. Het schijnt wonderlijk, dat deze bewering wáár kan zijn en dat hier in Amerika eene betere collectie van speciaal Fransche werken zijn kan dan in Frankrijk zelf; maar niettemin is het zoo en daarvoor zijn redenen te over.

Zooals ik hierboven zeide, besteedt men hier voor vreemde, erkend schoone kunst, de buitensporigste prijzen. Op elke verkooping van naam waren sinds jaren de Amerikanen de hoogste bieders, en zijn zij eveneens altijd de beste klanten der schilders geweest. Vandaar de overvloed van meesterwerken.

Ondanks de onontwikkelde kunstzin der millioenairs zijn er toch uitzonderingen op dezen regel.

Mr. Shaw, die in Frankrijk vertoefde, toen Millet daar nog geheel onbekend was, maakte door William Hunt, den schilder, kennis met den grooten kunstenaar. Ofschoon de Franschen Millet een knoeier vonden, kocht Mr. Shaw een veertigtal werken van hem, waaronder van zijne schoonste voortbrengselen waren.

In dit geval was het dus niet zoozeer een geldkwestie als wel artistiek inzicht, omdat Millet's werken bijna voor niet verkocht werden.

Zoo zijn er meer geldmannen, die prachtige collecties hebben, en is de tentoongestelde verzameling in Jackson Park nog maar een klein gedeelte van de hooge kunst, die in Amerika aanwezig is.

De collectie is uitmuntend in elkander gezet en de keuze der werken zoo gedaan, dat de groote schilders in hunne periodes vertegenwoordigd zijn —

Corot, Millet en Constable vooral, zijn op deze wijze hier bijeen. Onnoodig te zeggen, dat de Barbizonschool, die in iedere verzameling van moderne kunst het eerste komt, hier het sterkst is. De landschappen van Rousseau, Diaz, Daubigny en Dupré, het heerlijke werk van Delacroix, Decamps, Troyon, Regnault, Géricault, Fromentin en velen meer, hebben in Frankrijk eene omwenteling teweeggebracht als Rafaël en Michel Angelo in hun tijd in Italië veroorzaakten.

Dat Jozef Israëls en Jacob Maris eveneens vertegenwoordigd zijn, spreekt van zelf.

De Hollandsche kunst op de Fair houdt den naam onzer artisten hoog. In een drietal zalen is een fraaie collectie bijeen — als geheel hooger staand dan die van eenig ander land. Het algemeene oordeel is dan ook, dat de Hollanders *nu* hooger staan dan de Franschen, een zeer verblijdend feit, dat ook mettertijd financieel kennelijk zal worden.

De Duitsche oppervlakkigheid, de Engelsche droogheid en hardheid, de Fransche wuftheid, de Spaansche en Italiaansche zoete karakterloosheid, het ongevoelig Russische en het, hoewel frissche, nog niet voldragene der Noordsche kunst doet onze kunst nog schooner en rijper schijnen. Dat er in elke sectie schitterende uitzonderingen zijn, spreekt vanzelf. Naast Holland bevindt zich Japan, eene juist geziene verhouding om ons Japan als buurman te geven. Even oorspronkelijk, even frisch, vertoonen zij beiden een geheel eigen karakter van groote, hooge kunst.

Een te lang bezoek aan de Art Gallery maakt dof en mat; niets is vermoeiender dan kunst zien.

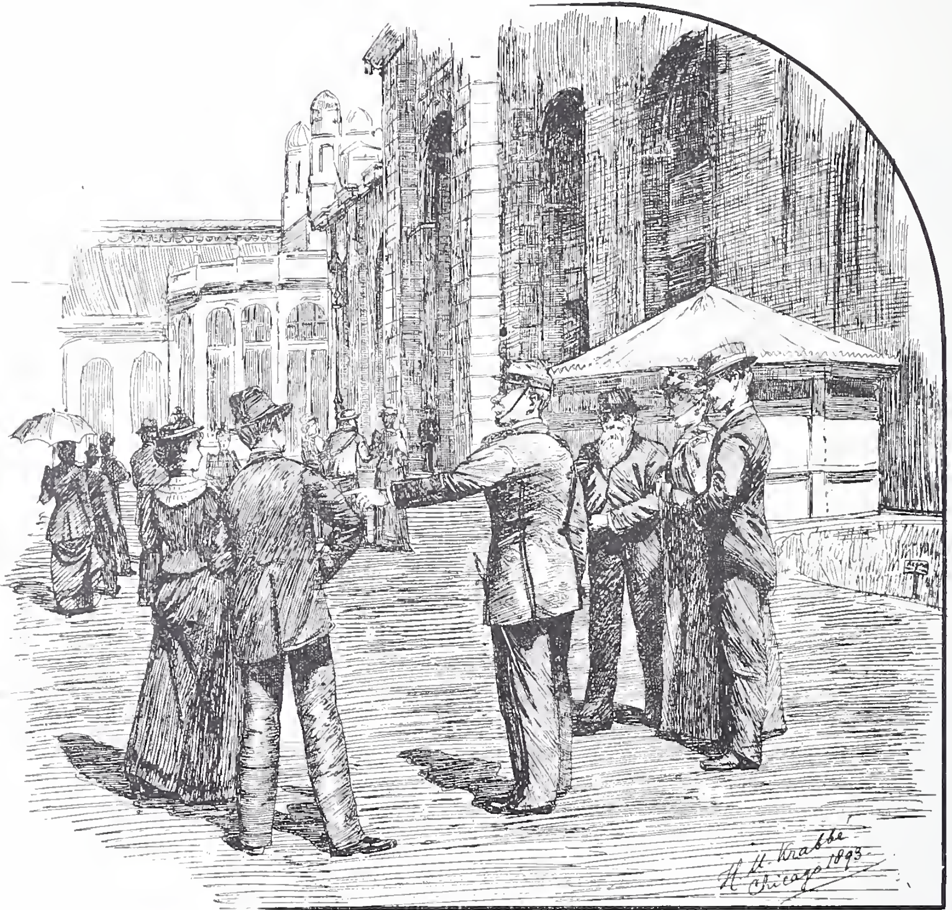
Zooals ik reeds vroeger zeide, is de bewaking van terreinen en gebouwen opgedragen aan de Columbian Guards, die in het begin der Tentoonstelling ten getale van 2400, later verminderd zijn tot op 1700; toch nog een eerbiedwekkend leger, waar de Amsterdamsche politie nog geen acht honderd dapperen telt.

De Guards vormen een soort schutterij; het zijn gewone burgers, die gekleed in een militair costuum, dat blauw en vrij élégant is, alleen de uniform met soldaten gemeen hebben. Het zijn orakels, die toch alleen maar het air ervan hebben. Toen ik in de Transportation-Building, zoekend naar onze Hollandsche afdeeling, een van die mannen om inlichtingen vroeg, zei hij mij op zeer gewichtigen toon, „staat ze in de catalogus? zoo ja, dan is ze er ook en zult u haar mogelijk wel vinden," en deze wichtige uitspraak deed vergezeld gaan van een handbeweging, die het reusachtig gebouw geheel omvatte en mij even wijs liet.

De Columbian Guard is au fond geen slecht mensch. Zijn salaris is niet voldoende en hij verdient toch niet meer, dan hij waard is. Hij is slechts een tinnen soldaatje, en voelt zijne gewichtigheid te diep. Hij is een autoriteit en 't is alsof hij denkt, dat het lot der geheele Fair in zijne handen rust.

Somtijds begaat hij stomheden — te dikwijls misschien — maar het is niet aardig de guards als corps daarom geheel te veroordeelen.

De stupiditeit van die wakkere beschermers van eigendom en vrede, is soms *te* groot. Zoo was er een guard, die een bestolen meneer arresteerde en den dief liet ontsnappen. Dit feit is nu iets speciaals; maar vaak gebeurt het dat den direkteuren, ondanks hunne geloofsbrieven, den toegang geweigerd wordt, en dat zij soms uren voor den ingang der Grounds moeten wachten,

Één der 2400 orakels.

voordat er toevallig iemand passeert, die hen kan identifieeren. — Zelfs de hertog van Veragua overkwam hetzelfde, en eens werd ook de president der Fair door de Guards buiten gehouden.

En waarom ook niet? De guards zijn daar om bevelen te gehoorzamen, en ofschoon in deze gevallen niemand hen zou hebben belasterd, wanneer zij toegevend waren geweest, voor een halven dollar heeft iedereen vrijen toegang en b. v. de hertog van Veragua, die nooit iets behoefde uit te geven, omdat hij de gast was der stad Chicago, had zich die kleine uitgaaf dan maar moeten

getroosten, in plaats van aan den ingang zich eene weigering op den hals te halen.

Zoo was er een guard, die den direkteur der Fisheries-Building arresteerde als een „verdacht persoon"; het slachtoffer werd geplaatst in een open patrouille-wagen en het eenige wat hem aan satisfactie gegeven werd, was later een hooghartig „U kunt gaan."

Och, de armen hebben ook zooveel te lijden. Als een Fair-bezoeker landerig en rusteloos wordt, vindt hij de dwaaste vragen uit aan de Guards. Hij vraagt of de Tentoonstellingsdirektie den hemel 's nachts inhaalt of buiten laat, en waarom men nog niet eene verdieping op de gebouwen zette en of het drinkwater gezuiverd is. Hij moet weten of de pleizierbootjes veilig zijn, en of men parasols op mag steken, en of het werkelijk waar is, dat iedereen de hooge ambtenaren eerbiedig groeten moet, en in gebreke daarvan van de Grounds wordt gestuurd. Als hij dan niets meer kan bedenken, gaat hij heen en beklaagt zich over onbeleefdheid der guards. Hij vermaakt zich het meest als de guard half dol wordt.

En dient de Tentoonstelling dan ook niet om zich te amuseeren?

Onder al deze witte paleizen is de Transportation building het eenige, dat anders gekleurd is. Het is van een dofrood, waarin de vergulde boogvormige hoofdingang een schoon effect maakt. Het inwendige is geheel ingenomen door alle mogelijke middelen van vervoer, van af het meest onbeholpen en primitieve tot het uitnemendste en meest praktische. Alles wat op spoorwegen, stoombooten, rijwielen, rijtuigen, enz. betrekking heeft, tot begrafeniswagens toe, vindt men hier bijeen.

Van locomotieven is hier een zeer belangwekkende verzameling. Van af de eerste monsterachtige paskwillen tot de volmaakte reus van onze dagen toe, ziet men hier in modellen den overgang. Stoomketels van de zonderlingste vormen vóor en achter op de lompe karren, zuigers en pijpen die als de pooten van eene reusachtige spin, van den ketel naar boven en beneden zich wenden. En dan de aardige platen, waar de koetsier oftewel machinist, voorzien van hoogen hoed, stropdas, rok en kuitenbroek, parmantig achterop zit, terwijl de families, de dames in crinoline, de heeren in rokken met jabots en gepoederde pruiken, deftig van den rit genieten.

't Is een aardige collectie, waarbij de fin-de-siècle mensch van onze eeuw gewaarwordingen heeft, alsof hij in een knekelhuis wandelt.

Juist de tegenstelling met de volmaakte vervoermiddelen van onzen tijd maakt het zoo interessant. Naast de stoomsloep, waarin de eerste stoommachine de beweegkracht leverde, een model op ware grootte van een deel eener Oceaan-stoomer; naast het dwaze machien, waar men tusschen de wielen moest loopen, de volmaakte vélocipède met pneumatische banden, naast de oudjes, de jeugd, die zich toch niet te ver boven het ouderwetsche moet stellen, omdat wij zonder onze voorvaderen nooit deze volmaaktheid zouden bereikt hebben.

De State-Buildings, waarvan men er hier evenvele heeft als Amerika staten telt, bevatten voor een deel aparte tentoonstellingen en hebben altijd eenige ontvangkamers voor de bezoekers, terwijl een dik boek dient ter opname van de handteekeningen van hen, die uit den Staat zijn, die het gebouw opgericht heeft. Voor den plattelandbewoner, die zijn lunch-basket medesleept tot in de art-gallery toe, en die nergens ongestoord zijn maag kan vullen, behalve in de dure restauraties, zijn deze staatsgebouwen, die toch voor een deel ook zijn eigendom zijn, een ware uitkomst; men kan dan ook geheele families in rustige zelfgenoegzaamheid aan de behoeften hunner maag zien voldoen.

De groote Staten als b. v. Californië, State of Washington, Illinois enz. hebben groote buildings, waarin behalve aan de landsproducten, altijd een groote plaats ingeruimd is aan de expositie van hun scholen.

Californië is zeer rijk aan tropische vruchten. In dit gelukkig land, waar nooit winter heerscht, is een rijkdom van vruchten, die waarlijk overweldigend is. Bizarre versieringen van landbouwproducten bekleeden de wanden. Menschen en dieren van siergrassen gefabriceerd, zelfs een paard en ruiter van gedroogde pruimen, zijn evenzoovele getuigenissen der vruchtbaarheid van het land, zoo niet van den artistieken zin der bewoners.

Er is zelfs een eigen kunstzaal, waarin overigens niet veel fraais te zien is.

Des te interessanter is de exhibit van Well's Fargo & Co. Deze firma werd opgericht in 1852, toen de heeren Wells, Fargo met nog eenige anderen, aangevuurd door de énorme ontwikkeling van het mijnwezen, een goederen-vervoer- en bankierskantoor in San Francisco oprichtten. Aanvankelijk ten dienste van gouddelvers, ook in de meest verwijderde deelen van Californië, breidde de firma zich voortdurend uit, zoodat zij nu hare kantoren niet alleen in Amerika; maar ook in alle landen der wereld heeft. In 1860 voegde de maatschappij aan haren goederendienst nog een maildienst toe, die iedere week tusschen St. Joseph en Sacramento een verzending organiseerde. Tien dagen duurde die reis tusschen de woeste bergen en door de romantische valleien van het bijna onbewoonde land.

Nadat de telegrafische verbinding doorgevoerd was, verviel deze „Pony Express" en waren het meer groote postwagens, die tegelijkertijd voor passagiersvervoer dienden. De ontelbare souvenirs van de keeren dat deze wagens aangevallen werden door struikroovers zijn in deze collectie verzameld.

Een van de aardigste is het volgende versje, dat de directie ontving na eene berooving:

„Here I lay me down to sleep
to vail the coming morrow
perhaps success, perhaps defeat
and everlasting sorrow
I've labored long and hard for bread
for honor and for riches
But on my corns too long you tred

You finehaired sons of bitches
let come what will, I'll try it on
My condition can't be worse
And if ther' is money in that box
't Is money in my purse.

(geteekend) Black Bart.

Die Black Bart is een soort van Californische Rinaldo Rinaldini, hoewel zijne misdaden nooit gepaard gingen met moord. Zijn zeven-en-twintigste rooverij in acht jaar tijd was hem noodlottig, omdat hij toen gevangen werd.

Gondeltochtje.

Hij werd, gekleed als een welvarend burger, gepakt in San Francisco in het jaar 1883. Zijn wapen, dat hem op al zijne tochten vergezelde, is eveneens in de collectie. Het is een dubbelloopsgeweer, dat hij meestal droeg, gewikkeld in zijn reisdeken, om het zoo verborgen te houden.

Als het avond geworden is, en men staat op den brug over den South Pond, tusschen de Electricity- en Manufacture-Hall, en men ziet langs het glinsterende water naar het Administratiegebouw, welks edel gevormden koepel door een rand van gloeilichten zich scherp afteekent tegen den diepblauwen hemel, gevoelt men een nieuwe, vreemde gewaarwording, nieuw zelfs voor hen, die de gansche wereld doorreisd hebben, nieuw ook voor hen, die totaal

gevoelloos zijn voor architectonische wonderen en geblaseerd van natuurschoonheden. Het gezicht op de „witte stad", met hare statige gebouwen badend in het zilveren maanlicht, laat een onvergetelijken indruk na.

De menigte is verdwenen, het uur is laat en behalve een guard, die op eenigen afstand patrouilleert, zijt ge alleen. Om u heen zijn statige figuren, die spookachtig en als geestverschijningen zich voordoen in de stralen der tooverachtige, zilveren maan. De kruipende tijger, wiens oogen nu schitteren van een bovenaardsch vuur, schijnt gereed om van zijn voetstuk te springen op den rug van eene denkbeeldige prooi, en ge verbeeldt u reeds het doffe, woeste gebrom te hooren, waarmede hij het niets vermoedende offer waarschuwt voor het gevaar.

De stilte wordt bijna beklemmend; een verlangen om hard te schreeuwen bevangt u; maar de tong kleeft aan het verhemelte en weigert haren dienst. Dan eerst begrijpt gè wat u deert, gij zijt behekst en staat op betooverden grond. Deze witte muren en statige koepels bevatten onmetelijke schatten en worden bewaakt door gnomen.

Zonder twijfel bevindt ge u in een tooverland. Wáár elders kunt ge een schouwspel vinden, zóó onovertroffen in pracht als dit?

Mogelijk heeft een toovenaar, in het bezit van enorme wichelaarsmacht, deze paleizen gebouwd en dezen wondertuin aangelegd. Hier moet ergens, meesterlijk verborgen, de Slapende Prinses liggen, wachtende op den komst van den Prins, die haar bevrijden zal uit hare bewusteloosheid.

Maar zijn taak zal moeielijk zijn; al deze witte reuzen moeten gehoorzamen aan den ouden toovenaar, die hen dwingen zal, zijn doortocht te beletten. Deze leeuwen en tijgers, beren en luipaards worden levend op één teeken van hun meester, en zullen den overmoedigen jongeling lid voor lid van het lichaam scheuren, wanneer hij het waagt den tuin te betreden. Wáár is de vriendelijke fee, die den onverschrokken prins zal zeggen hoe hij de monsters en den boozen toovenaar zal overwinnen? Wáár de onzichtbaar makende mantel, het tooverzwaard en de beschermende ring, die de goede geesten dienstbaar aan hem maakt?.... De maan verbergt zich achter een wolk; de illusie is vergaan, en de verkouden Columbian Guard krijgt een niesbui.

Op het zilverglinsterend water nadert bevallig een gondel, de Venetiaansche roeiers zingen een liedje van „amore''. Sierlijk glijdt de zwarte boot voorwaarts, rythmisch zich bewegend op de maat der muziek. De witte gebouwen werpen blauwige glansen in het kabbelend water. Links van ons rijst het vergulde beeld der vrijheid, de beschermengel dezer oorden, omhoog, terwijl geheel in het verschiet, de beelden van het peristyle langs het meer Michigan, wit uitkomen tegen de donkere, met sterren bezaaide lucht.

Toch kan het zijn, dat gindsche twee jongelui, die dicht op elkander zijn gedrongen, weinig zien van de wonderschoone omgeving. Hun binnenste is mogelijk nòg betooverender dan wat om hen is. De poëtische stemming heeft evenwel ook hen onder haar invloed.

Langs het meer Michigan is 't vooral op warme dagen een verrukkelijke promenade. Hoe warm ook, waait van de groote binnenzee altijd een koele bries, die de hitte tempert en den vermoeiden, transpireerenden wandelaar in eene betere stemming brengt. Langs het aardige oud-hollandsche gebouwtje van van Houten en den grooten Manufacture-Hall, door den hoogen zuilengang aan den South Pond bereiken wij het Zuidelijk einde der Grounds, waar zich een facsimile bevindt van het klooster La Rabida, waarin Columbus toevlucht zocht, toen hij geen hulp kon vinden voor zijne grootsche onderneming. Het is een aardig, antiek gebouwtje, vol met relieken en souvenirs van de reizen door den grooten ontdekker naar het verre, onbekende Westen. De

Langs het meer Michigan.

Indianen, waarvan een groep onvervalschte exemplaren op de Fair verblijf houdt, moeten toch, dunkt mij, minder dankbaar zijn aan den man, die hun de „bleekgezichten" op den hals heeft gestuurd en die hun in ruil voor een anderen godsdienst en „vuurwater", niet veel anders gedaan hebben dan berooven van alles wat zij bezaten.

Langs Krupp's expositie, die voor zijne reuzenkanonnen een eigen gebouw er op nahoudt, bereiken we een deel der Fair, dat van den beginne af aan stiefmoederlijk bedeeld is. Dat zulk een herrie en wanorde, als hier vele maanden na de opening der Tentoonstelling nog geheerscht hebben, een smet werpt op de overigens zoo wonderschoone expositie, is een feit, dat zelfs door den regel, dat tentoonstellingen nooit klaar zijn bij de opening, niet kan veront-

schuldigd worden. De Amerikaan had moeten zorgen, dat zoo 'n vuilnishoop als dit stiefkind zich die maanden getoond heeft, niet had kunnen voorkomen.

Toch zijn ook hier zeer interressante bijzonderheden te kijk. Er is een walvischvaarder, geheel opgetuigd en klaar om zoo zee te kiezen en jacht te gaan maken op de grootste der levende wezens, de leveranciers van corset- en parapluie-baleinen in vroegere jaren.

Het meest bezienswaardige bevindt zich in het benedenschip, waarin men afdalen moet, door een donker gat. Het electrisch licht, dat anders de bron is, was dien morgen uitgegaan, zoodat 't een onderneming was om in dat sombere, spookachtige hol af te dalen; maar ondanks zwaarmoedige benauwende gedachten aan roofschepen en verraderlijke valluiken, stapte ik moedig langs de uitgesleten trap naar omlaag, waarop ik in een soort kamer kwam, waar een gids bezig was aan een groep bezoekers zijne kennis te luchten. Er was een overvloed van roestige, oude harpoenen, zeedieren, slagtanden en skeletten van zeemonsters, noordpool-relieken en een oud log-boek, waarin met uitgebleekte letters geschreven staat, dat het schip op reis ging van New-Bedford in 't jaar zooveel, met een bemanning van vier-en-dertig koppen en een hond. Door de fantastische verlichting van de flikkeringen van een lucifervlammetje op sommige der zeldzaamste voorwerpen, komt men tot de overtuiging, dat electrisch licht hier niet op zijn plaats zou wezen.

Beneden in de duisternis en het beklemmende van een tusschendek, bekruipt ons de angst van als een rat in de val te verdrinken en eerst wanneer men boven is, gevoelt men zich weer veilig.

Tegenover den walvischvaarder is een van ruwe planken opgetrokken huis, waarnaast een paar groote afzichtelijke afgodsbeelden de wacht houden. Hier zijn de Zuid-zee eilanders gelogeerd, een ruw en woest volkje, dat op de maat van een bijzonder luidruchtig slaan op een plank, begeleid door drenserig zingen, krijgsdansen uitvoert. Hier in de buurt is ook de rots der Cliffdwellers, een vrij hooge steenachtige heuvel, op vindingrijke wijze vervaardigd van roodgekleurd asphaltpapier en cement.

Het inwendige is een donkere ruimte, waarin men op halsbrekende wijze naar boven kan klimmen. Een gids, die op zijn dreunmanier de merkwaardigheden uitlegt, verlicht nu en dan het hol zeer fantastisch met bengaalsch vuur. Beneden is een genummerde reeks van mummies, die netjes gerangschikt als boeken op een rek, ter bezichtiging zijn. Het is een geciviliseerde herinnering van duizende jaren her. De mummies kijken u met hun doode oogen aan, alsof ze den negentiende-eeuwschen mensch verwijten hen uit de zoete rust van zoovele jaren te hebben opgewekt. Evenals bij het verlaten van den Walvischvaarder ademt men met volle teugen de buitenlucht in, dankbaar men nog niet zelf behoort tot die onderwereld.

Amerika heeft een bijzonderen vorm van molens. Ik herinner mij, nog aan boord van het schip, dat mij te New-York bracht, met verbazing een molen op Staten Island te hebben aanschouwd. Een soort van miniatuur-Eiffel-toren, waarboven een zon van driehoekige plankjes den wind opvangt.

Onze molens, waarvan Blooker er een exposeert, zien er vrij wat schilderachtiger uit.

De wind-mill hier heeft trouwens een ander doel; ze dienen hoofdzakelijk als beweegkracht voor waterputten, terwijl het koorn gemalen wordt door stoommolens.

Als het regenachtig weer is, worden de Gronden, en speciaal de zuidelijke, zóó onbegaanbaar, als geloof ik alleen in Amerika mogelijk is. Vergeleken met onze zindelijke, nette wegen, staan die van Amerika vèr achter. Altijd vol met gaten en sporen en meestal van roodachtige specie, zijn ze een ruïne voor de laarzen en ondanks gutta-percha overschoenen en „gaiters" dringt die roode modder door elke ommuring heen. Hoe hoog de pantalon ook omgeslagen of de japon opgehouden wordt, den volgenden dag bedekt een dikke modderlaag die kleedingstukken.

Windmolens.

Hoewel op de Fair uitmuntend gezorgd is voor wegen, schijnt dat Amerikaansche karakter zich ook hier niet te verloochenen, en baadt men tot over de enkels door de weeke substantie. Zoo'n regendag op de Fair behoort niet tot de prettige herinneringen. Van het meer komen telkens heftige rukwinden de kracht uwer paraplui beproeven, zoodat men wijselijk dat druipende deel zijner bagage aan den arm hangt, en met lijdzaamheid zich laat natregenen. Alle bezoekers zijn in de gebouwen gevlucht en van prettige plaatsjes aan het meer of op het Wooded Island is natuurlijk geen kwestie meer. De weinigen, die het booze weer trotseeren, loopen haastig en bijna onverschillig door de groote plassen, met de doffe kalmte van menschen, die toch weten, dat zij niets meer te verliezen hebben. Het wit der gebouwen is vol grijze, natte plekken en de vlaggen op de daken plooien slechts nu en dan hunne doornatte banen. De gondels, die anders zoo vlug en beladen met dames in kleurige toiletjes het blauwe water doorklieven, liggen nu moedeloos

en treurig aan de steigers; zelfs de anders zoo luidruchtige eendenbevolking der vijvers, ondanks de veiligheid waarvan zij, niet gekweld door de snelle scheepjes, die hen telkens in den grond dreigen te boren, nu genieten, amuseeren zich niet en zitten droevig-ernstig, geluidloos bijeen.

In de lekkende gebouwen, waar een zwoele, benauwde en natte lucht heerscht, is 't evenmin behagelijk. Het weinige grijze licht, dat de voorwerpen slechts half doet uitkomen, de natte bezoekers, die gedwongen tot binnenblijven, zich in hun vrijheid belemmerd zien, en veel te vroeg, uit pure verveling hunne lunch baskets aanspreken, alles ademt ontevredenheid en verveling, omdat niemand zich vermaken kan met die gedwongen toestand.

En buiten giert de stormwind tegen de paleizen der witte stad. De regen klettert op de daken alsof hij er dóórheen wil dringen, wat hem maar al te veel gelukt. De weinige guards in hun glimmende mantels hebben al hun air van hoogheid en eigenwaarde verloren, en bukken zich berustend onder den toorn van de hemelmachten. Hier en daar in de buildings tracht een muziekcorps het in geluidsontwikkeling tegen den gierenden, fluitenden wind uit te houden, en brokstukjes van natte half-gestikte tonen worden door regen en wind overgevoerd naar de minder fortuinlijke gebouwen. 't Is een tooneel van droeve verlatenheid, een voorproefje hoe de Fair er uit zal zien dezen winter, wanneer ze gesloten is, en de elementen vrij spel krijgen met de paleizen der „White City".

Juist vóór het begin der Midway-Plaisance verheft zich het vrouwengebouw, waarvan boosaardige vrouwenhaters beweren, dat het alleen daarom die plaats gekregen heeft, omdat aan de rumoerige drukte van dien weg van vermaak alleen de dames het hoofd kunnen bieden, en het vrouwenpaleis een waardige voorbereider is voor de herrie en het lawaai der Plaisance. Hoe dit zij — geheel en al laster is het niet, waar men zegt, dat de Amerikaansche dames wat opgewonden en druk zijn. Zoo men al den moed heeft een der vele congressen in de groote gehoorzaal bij te wonen — dat oogenblik van onbedachtzaamheid kan maken, dat men nog dagen lang hoofdpijn heeft van het luide gegil en geschreeuw, waarmede zulk eene vergadering gepaard gaat.

't Is een mooi, groot gebouw, waarvan de architecte door haar smaakvol en praktisch plan alle eer heeft. In het midden is een zaal, waaromheen galerijen, en waarvan aan de Noord- en Zuidzijde groote lokalen gebouwd zijn. Het tentoongestelde schilderwerk is niet zeer fraai, ondanks de „lieve" voorstellingen, waaraan dames zoo rijk zijn. Groote bewondering gevoelt men echter voor de artistieke en wonderfraaie modellen voor versieringen, terwijl het kant- en borduurwerk, en alles waar de vrouwen verder in uitblinken, zeer schoon en belangrijk is.

't Is een zeer smaakvol gebouw en een bewijs, dat de Amerikaansche vrouw, gesteund door betere maatschappelijke verhoudingen, in staat is hare arbeid naast die — en soms boven die — van mannen te plaatsen.

Een van de merkwaardigste zaken in de Midway Plaisance is wel het

Javaansche dorp. En niet alleen voor ons Hollanders, ook de Amerikanen zelf hebben zeer veel sympathie voor de wellevende, lichtkleurige bewoners, die in natuurlijke beschaving en zachtheid van inborst, ver staan boven de verdere bevolking op dezen weg van vermaak.

Het Javaansche dorp, welks karakteristieke bamboepoort reeds een prettigen indruk maakt, beslaat een groote uitgestrektheid gronds; een plein, waaraan alleen de waringin ontbreekt om het geheel indisch te maken, omgeeft het Theehuis. Hieraan grenzen de woonhuizen en werkplaatsen der ruim honderd bewoners. Een groote bamboekooi, waarin een oerang-oetang vriendelijk zit te grijnzen, is naast het hoofdgebouw opgericht Is 't wonder, dat „Klaas" zich amuseert met de sterkkleurige toiletten der Amerikaansche schoonen? 't Is echter goed, dat hij geen Engelsch verstaat, omdat de opmerkingen over zijn rooden haargroei en zijn wel wat grooten mond hem niet altijd even prettig zouden stemmen.

Ingang van het Javaansche dorp.

De sierlijke kleine vrouwen, die gekleed in sarong en kabaai, met kleine, elegante pasjes hare kinderen op den arm dragend, rondwandelen, de eveneens kleine, maar lenige en vlugge mannen, die ijverig zitten te arbeiden —, zij maken zulk een indruk van beschaving, dat men zich verbaasd afvraagt, of dat nu de invloed der Hollanders of eene hun aangeboren gave is.

Over het algemeen weet men in Holland niet veel anders van de koloniën, dan dat er kolonialen zijn, en dat het er afschuwelijk warm is; mogelijk heeft men er indertijd een neef gehad, die er rijk geworden is; maar van den inlander, en speciaal den Javaan, weet men zoo goed als niets, behalve dat hij koffie plant en rijst eet.

De grootste schande voor een Javaan is, dat men hem zegt, dat hij toont geen opvoeding te bezitten. Hij zal u alles vergeven, behalve dat, en het begrip „beleefdheid" is zoo diep ingeworteld, dat men den eenvoudigsten dessabewoner veilig in het fijnste gezelschap brengen kan, en dat hij aan een diner volkomen „stylish" wezen zal.

De vele plechtigheden waarmede een Javaan een huwelijk sluit, zijn evenzeer merkwaardig. Nadat in de kerk de echtelijke band gesloten is, begint

het feest, dat voor het met oker besmeerde, feestelijk versierde bruidspaar ééne marteling is. Vrouwen en mannen zitten ieder afgezonderd in een andere kamer. Alleen den bruidegom is het veroorloofd zich bij de vrouwen te voegen, hoewel hij dien ganschen langen dag en nacht, dat het eerste feest duurt, geen woord spreken mag met zijn geliefde. De dansmeisjes, die voor deze gelegenheid gehuurd worden, voegen zich bij de mannen, omdat zij bij fatsoenlijke vrouwen niet behooren, en wat denkt ge van een eenvoudigen Javaan, die toevallig een rouggeng naast zich krijgend, haar kalm den rug toewendt?

Mina met hare baby.

Na acht dagen van feestvieren wordt het huwelijk eindelijk als wettig beschouwd en is het bruidspaar ten laatste man en vrouw.

Wanneer de huwbare meisjes, die dat reeds zijn op ongeveer twaalfjarigen leeftijd, in het huwelijk zullen treden, kiezen de ouders voor haar. Daarna kunnen zij, indien het voorkomt, een volgende maal zelve hun echtgenoot kiezen, iets wat niet altijd alleen door een sterfgeval mogelijk wordt, omdat de scheiding veel gemakkelijker is dan het trouwen.

Aardige staaltjes van bijgeloof, als het offeren van lombok en sambal aan den regengod, wanneer in den West-Moesson, het waschgoed te drogen hangt, het verjagen des duivels bij begrafenissen —; dan het bekende „pidjakken"

meestal uitgeoefend door oude vrouwen, wie Sequah het niet verbeteren zou, en tal van aardige bijzonderheden meer, heeft dit merkwaardige, ietwat melancholische maar zeer sympathieke volk.

Dat er een wajang schouwburg aan het dorp verbonden is, spreekt van zelf. De belangwekkende, poëtische fabels, die zij opvoeren, zijn een attractie te meer voor den koelen, geldjagenden Yankee, die zich ondanks zijne onbekendheid met de taal, en wellicht juist daarom, uitmuntend amuseert. Nog lang, wanneer we weer op de Plaisance zijn, klinkt de zwaarmoedige gamelang tusschen het geraas van de muziek der overige volken heen.

De Midway Plaisance is het lustoord voor allen, die vermoeid van de wonderen der Fair, zich herstellen willen door vroolijkheid en scherts. Met mooi weer en een bries van het groote blauwe meer tot verkoeling, levert de Plaisance met haar altijd woelende bevolking een schouwspel zóó kleurig en belangrijk, dat men waarlijk niet weet wat men mooier vindt, de Fair of de „weg van plezier."

Sidin.

Al deze menschendrommen bewegen zich zonder dat het noodig is dat een ijverig politieagent zijn bekend „doorloopen" doet hooren. Er is een rumoer, dat in ieders ooren klinkt als tromgeroffel, zoodat wij als soldaten achter het muziekcorps voorwaarts gaan. Menschen in Sedanstoelen, op een sukkeldrafje voortgedragen door transpireerende Turken, wier kleurige kleeding schittert in den zon, komen ons voorbij. Deze gelukkigen, die het onmogelijke aanwenden om hun angst onder een vroolijken lach te verbergen, gelijken op veroordeelde aristocraten, die naar de guillotine worden gevoerd.

Ons eerste oponthoud was aan de deur van het gebouw waarin het schoonheidscongres gehouden wordt. Op de gewone wijze draaiden wij door het tourniquet en kwamen toen in een groot lokaal, waar vijfenveertig bijna alle landen der wereld vertegenwoordigende schoonheden, onze komst verbeidden.

Bespieddet gij ooit spinnen, geduldig in 't midden van hun web wachtend op de kleine vliegjes? Enkele van die spinnen waren klein en welgevormd. Zij poseerden als blonde beauty's, en spraken fluisterend zoete woorden met de roode lippen. Anderen waren glinsterend zwart, met donkere vuurschietende oogen, wier blik koude rillingen veroorzaakte. Weer anderen waren log met groote slaperige oogen, die men zag als lantaarns door den mist.

Enkelen der bewoners der Midway Plaisance.

Verdenk mij niet het schoonheidscongres te willen vergelijken bij een spinnenweb. Ik trachtte alleen den indruk weer te geven, als men pas komt in de halfduistere zaal, waar vijf en-veertig specimina van uitgelezen, genummerde schoonheid, in kloosterachtige afzondering op inspectie wachten.

Wij bleven staan voor de kooi, waarin een aardige kleine Chineesche te wippen zat in een schommelstoel, welke beweging zoo zacht scheen, alsof geen bloem daaronder zou kunnen worden geknakt. De kleine vrouw had een paar wenkbrauwen en een voorhoofd, als zwartzijden borduursel op doffe, zalmkleurige zijde. Zij had kleine, mismaakte voetjes, van wier aanblik wij krampen in onze teenen kregen, eu haar vingernagels droeg zij zeer lang. Zij

had mooie witte tanden en zij lachte veel. De complimentjes, die men haar maakte scheen zij ten deele te begrijpen en prettig te vinden.

De Hongaarsche naast haar was plomp, bruin en aardig. Een paar mooie donkere oogen en sierlijke, kleine handen en voeten vormden hare grootste bekoorlijkheden. De Tyroolsche was een dartel, klein ding. Onder haar ronden hoed, zat zij als een vogeltje in haar nestje, en wierp ze uitdagende blikken naar de heeren.

Twee zwaarmoedige schoonen in sterkkleurige costumes, lagen smachtend de eene op een divan, de ander in een luierstoel; het rood hunner kleeding was zoo schel, dat men een gevoel in de tanden kreeg, als bij het krassen van mes op steen, en men de oogen sluiten moest. De kleeding was smerig en de eigenaressen waren als prenten in een oud, stoffig, door ouderdom verweerd modejournaal.

Onder een gekleurden troonhemel aan het einde der zaal, zaten vier of vijf jonge vrouwen in Turksch costuum en overladen met gouden sieraden. Deze mooie schepseltjes rinkelden als zij bewogen, als de rammelaar waarmede een zuigeling speelt, en hunne lange, magere armen waren in elkander gestrengeld, alsof zij elkander innig liefhadden.

Daar zitten grijsoogige Engelschen, blauwoogige Noorschen; Spaanschen met diepe, zwarte spiegels der ziel; smachtende Italiaanschen met kersroode, zinnelijke lippen, allen met een air van verveling op de gepoederde gelaatstrekken. Ondanks eenige werkelijk schoone vrouwen, maakt deze exhibit als geheel den indruk van een versleten onfrisch rommeltje.

Van het schoonheidscongres gingen we langs de dorpen der verschillende naties en allerlei vermakelijkheden, waaronder het Chineesch theater, het dorp van Dahomey en het reuzenwiel van Ferris, recht naar de straat van Caïro, waar men aan den smallen ingang goedkoope reisgelegenheid aanschaft naar het verre land van Egypte. De nauwe, kromme straat is vol van het vreemde volk, dat in losse witte mantels gekleed, in het bruin gelaat groote vochtige oogen heeft, waarin men de waardigheid van begraven koningen leest. Mogen het al heidenen, en zelfs slechte zijn, ik zou mij eerder vertrouwen in hunne handen, dan in die van een bewoner der achterbuurten eener groote stad als bijv. New-York.

Wij bezagen den Egyptischen Tempel, waar we gezelschap vonden in de mummies van lang gestorven potentaten en gekroonde hoofden. Starende op de verschrompelde overblijfselen van een ding, dat in de catalogus was opgegeven als de schoonzuster van koning Salomo, wordt men vervuld van droomerijen.

Waar is de ziel, die duizende jaren geleden dit stof deed leven? Hoevele geslachten zijn daarna geboren en vergaan, als de golfjes van een kabbelend meer? Verdwenen is dat alles met zijn lief en leed, en een bruine mummie alleen blijft over na een leven van mogelijk liefde en geluk, van hartstocht en haat, zooals de in een boek gedroogde roos het eenige is, dat blijft van een korten liefdesdroom.

In het Egyptisch theater zagen we den beruchten „danse du ventre", een schouwspel, dat in staat is zelfs een zeeleeuw onwel te maken. In de Caïro-straat werden wij telkens getroffen door het eigenaardige van het volk. Wij zagen een bruiloftsstoet passeeren, en genoten van de kunsten eens toovenaars, er viel een dame flauw op het zien van een krijgsdans van jeugdige Egyptenaars, die dat vergezeld deden gaan van grijnzen, oorverdoovend schreeuwen en in de handen klappen.

Tegen den avond verandert het tooneel. Alles wordt dan kalmer; de groote kameelen loopen langzaam schommelend met hunne last van modern gekleede berijders, de ezeltjes gaan op een drafje, met gelukkige kinderen op hun rug, vastgehouden door Bedouïnsche gidsen. De hemel verandert van blauw in geel, met rose wolkjes, als plotseling op den slanken minaret, die de straat domineert, een in roomkleurig gewaad gehulde priester met vuurrooden tulband op, verschijnt — „Allah, Allah, Allah," roept hij op muzikalen toon. Dan buigt iedere Egyptenaar het hoofd, en het gedempte gonzen van het gezamenlijk gebed steigt ten hemel.

Zittend in de warande van een der koffiehuizen op de Plaisance, laat ik den tijd, dien ik op den Fair doorbracht, voorbij mijn geestesoog trekken. Zuiver als de beelden uit een stereoscoop, zie ik wéér de groote Tentoonstelling met haar eigenaardige schoonheid. Met haar reuzengebouwen, wier hoogopstijgende zuilen en witte muren zich onvergankelijk in mijne herinnering hebben geprent. Met het wonderbare, het vreemde, het grootsche en indrukwekkende, met haar vroolijke, zorgelooze bevolking, genietend van de voortbrengselen van kunst en nijverheid. Naast het hoogverhevene, het lachwekkende, een amalgama van gewaarwordingen, een machtige herinnering en leering voor het gansche leven.

Onvergankelijk zullen die beelden in mijn geest blijven — en ik hoop mijne lezers door deze schetsen althans eenig begrip te hebben gegeven van de wonderen der „White City."

UIT DE STUDEERCEL DER REDACTIE.

9 November 1893.

Ds. C. E. van Koetsveld.

Het begin van November bracht drie goede letterkundige namen op veler lippen: Hasebroek, Beets, Van Koetsveld.

Maandag, 6 November, vierde Hasebroek zijn 81sten verjaardag. De Hollandsche Maatschappij van Fraaie Kunsten en Wetenschappen, vereenigd met vrienden en vereerders van Jonathan, had een zeer smaakvol verjaarsgeschenk uitgekozen. Hasebroek's buste in wit marmer, ontworpen door den beeldhouwer Keller, zoon van Gerard Keller, aangeboden aan en aanvaard door het Bestuur van het Rijksmuseum te Amsterdam, prijkte op 6 November in de Waterloozaal van ons kunstpaleis in de hoofdstad.

In de nabijheid der buste, schitterend van het zuiverste marmerwit, vertoonden zich de witte hoofden van Hasebroek en Beets, beiden leiders der letterkundige beweging van 1835 tot 1880; beiden eerbiedwekkend en achtenswaardig door leven en werken; beiden Nestors te midden van allen, die in Nederland de pen voeren. Het is al bekend, welke hartelijke en goede woorden daar gesproken werden. Hasebroek herdacht bij die gelegenheid met weemoed het verscheiden van Cornelis Eliza van Koetsveld, die voor weinige dagen in den ouderdom van 86 jaren overleed.

Te zwijgen bij den dood van een man, zoo verdienstelijk in menig opzicht, ook als auteur, zou hier ter plaatse kwalijk passen. Derhalven zal ik eene poging doen het beeld van Van Koetsveld in enkele omtrekken te schetsen, en de letterkundige werkzaamheid van zijn zeer welbesteed leven eenigszins nader te waardeeren.

Koetsveld heeft er nimmer aanspraak op gemaakt een letterkundige, een schrijver te zijn. Steeds heeft hij in de korte voorberichten vóór zijne Novellen — door hem met eigenaardige volharding „*Godsdienstige en zedelijke*" novellen genoemd — in het licht gesteld, dat al zijn tijd aan zijne gemeente behoorde, dat hij alleen in, wat hij „snipperuren" noemde, zich verpoosde door het schrijven van een kort verhaal.

Bij deze opvatting, zijn echten kunstenaars-aanleg uit plichtgevoel onderdrukkend, kon hij na zijn *Pastorie te Mastland* nooit een groot kunstwerk voltooien. In de voorrede van het eerste deel zijner novellen had hij verklaard, dat hij een „uitgebreid godsdienstig verhaal, waarin (hij) het piëtisme van onzen tijd... schetsen wilde", ontworpen had, maar in het voorbericht van het derde deel verklaart hij, dat het „groote verhaal nog weinig gevorderd is, en waarschijnlijk wel in portefeuille zal blijven."

Koetsveld stelde er zijne eer in vóór alles predikant te zijn. Zelden is dit achtenswaardig ambt met meer roeping en toewijding vervuld. Daarbij had hij eene zeer besliste opvatting zijner verplichtingen. Hij wijdde zich aan zijne gemeente met de trouwste gewetensnauwheid. Hij hechtte aan zijn persoon-

lijk optreden in de verschillende gezinnen bij rijk en arm, vooral bij de armen. Hij vertoonde zich overal, waar hij door woord of door daad nut kon stichten.

Koetsveld's geschriften vloeiden allen voort uit zijn ambt. Wat hij als kunstenaar vertelde, was hem bij de ijverige vervulling zijner plichten als predikant in het oog gevallen. Hij kende alle standen. Zekere democratische zin onderscheidde den man, die jaren lang de gewichtige bediening van Hofprediker vervulde. Koetsveld kende de achterbuurten, kende de stuitendste armoede, kende zelfs de polderjongens in hunne keten, die hij met aangrijpend talent beschreef.

Men vergete niet, dat hij, behalve zijne *Pastorie te Mastland*, en zijne zeven deelen *Novellen*, nog ettelijke geschriften voltooide, die hij als theoloog, philanthroop, of auteur voor kinderen ontwierp. Zijn uitvoerig en populair theologisch werk: *De gelijkenissen van den Zaligmaker* hield hem veertien jaren bezig, en werd nog in 1884 voor de derde reis herdrukt. Talrijke andere kortere of langere theologische opstellen vloeiden uit zijne pen, maar verschaften hem de populariteit niet, die hij met zijne *Pastorie* en zijne *Novellen* won.

De eerste dagteekent van 1843, en werd sedert *negenmaal* herdrukt — de negende druk is van 1891. Uit dit feit blijkt duidelijk, dat een groot aantal van lezers en lezeressen, telkens nieuwe, telkens andere, zijne *Pastorie van Mastland* hebben gevraagd. Naast de *Camera Obscura* en *Waarheid en Droomen* is dit boek een der populairste Hollandsche geschriften dezer eeuw. Koetsveld is een paar *lustra* ouder dan Hildebrand en Jonathan, maar zijn beste kunstwerk verschijnt vijf jaren later dan de *Camera*, drie jaren later dan *Waarheid en Droomen*.

Hoogst eigenaardig is het verschijnsel, dat deze beide zoo beroemde boeken in het minst geen invloed op Koetsveld's schrijftrant hebben geoefend. Hildebrand en Jonathan hebben een zeer sterken indruk ontvangen van hunne Engelsche lectuur. Scott, Byron, Moore, Lamb, Hood, Leigh Hunt, Dickens en Thackeray, hebben beider geest op het krachtigst getroffen. Hunne Hollandsche humor is op de edelste wijze verwant met Engelschen humor. Koetsveld heeft alleen Hollandsch gelezen. In zijne *Pastorie* zijn duidelijk de sporen van zijne lectuur. Hij heeft de dames Wolff en Deken, Mejuffrouw de Neufville, en Jacob Vosmaer genoten.

In de *Pastorie* is een hoofdstuk: *Het Bezoek*. De predikant ontvangt visite van een oom, een Rotterdamschen koopman in tabak, die bij zijne komst zijn neef vrij lomp een grooten zak met tabak opdringt, het huis en den tuin ronddraaft, over alles eene meening zegt, en zijne gastvrouw het uur van den maaltijd voorschrijft. Deze Rotterdamsche vrijpostigheid herinnert sterk aan eene andere, die in de gestalte van den schreeuwerigen heer Uitval de *Historie van mejufvrouw Sara Burgerhart* komt opvroolijken. In de *Pastorie* verschijnt tevens een oude dorpswondheeler, die vrij wat weg heeft van meester Maarten Vroeg.

Koetsveld's hoofdwerk is dus volkomen nationaal. En dit nog te meer, daar de *Pastorie te Mastland* geheel buiten de in 1843 reeds heerschende geestdrift voor dorpsvertellingen staat. In Duitschland had de predikant Albert

Bitzius al in 1836 zijn *Bauernspiegel oder Lebensgeschichte des Jeremias Gotthelf* uitgegeven; in 1843 — het jaar der *Pastorie* — had Berthold Auerbach zijne *Schwarzwälder Dorfgeschichten* voltooid. Maar de *Pastorie te Mastland* bevatte geen dorpsverhaal, zooals de Duitschers, en later onze Nederlandsche schrijvers, het vertellen — zooals Conscience, de Lovelings, Frits Reuter, Van Duinen, Heering, Beunke, J. J. Cremer, Seipgens en Hollidee het hebben opgevat. Bij deze soort van dorpsverhalen speelt het locale en provinciale eene groote rol, wordt een gedeelte der vertelling in dorpsdialect voorgedragen. Het Mastland van Koetsveld kan bijna overal liggen in Nederland, mochten ook zijne beide eerste gemeenten (Westmaas, Berkel en Rodenrijs) hem de meeste stof hebben geleverd.

Koetsveld noemt zijn boek dan ook *Schetsen uit de Pastorie*, eene verzameling van typige teekeningen, die zich groepeeren rondom den predikant. De Mastlanders zijn dorpsbewoners, dus kunnen, in den ruimsten zin genomen, deze *Schetsen* als dorpsvertellingen worden omschreven, schoon het veel juister zou geweest zijn van „pastorale mededeelingen eens allerijverigsten dorpsdominé's" te spreken. En schoon deze mededeelingen veel bevatten wat nu geheel verouderd is, werd het algemeen en eeuwig menschelijke door den predikant van Mastland zoo voortreffelijk geschilderd, dat zijn boek tot heden een lievelingsboek onzer natie bleef.

Het mag niet ontkend worden, dat de dominé van Mastland zeer veel werk van zich zelven gemaakt heeft. Hij is zeer ingenomen met zijn werkkring, maar staaft tevens, dat hij een helder hoofd en een verbazend scherpen blik heeft. Zijn oordeel over de hem vertrouwde zielen is verrassend juist. Hij kent ze allen in hart en in nieren — zijn Burgemeester Van der Zande, zijn schoolmeester Herman Baljon, zijn heelmeester Pierre du Meaux, zijn rentenier Adrianus Duifhuis — de smalle gemeente niet het minst.

Hoe veel voortreffelijks ook in de *Pastorie* mag gewaardeerd worden, in de zeven deelen *Novellen* schuilt hier en daar eene schets, die duidelijk staaft, dat het letterkundig talent van den auteur met de jaren in kracht is toegenomen. Zijne novellen uit de dienstbodenwereld, uit de achterbuurten, behandelen soms vrij onverkwikkelijke onderwerpen. Dit komt, omdat zijn pastorale werkkring, zijne philanthropie, de keus zijner onderwerpen beheerschen. Hij is eerst dominé, dan menschenvriend, eindelijk kunstenaar. Door zijn scherpen blik, zijn koel hoofd, zijne vaste hand, wordt hij als auteur een realist, die veel meer durft zeggen dan zijne tijdgenooten. Hij is, zonder het te weten, soms in zijne voorstelling onkiesch, of op de grenzen der onkieschheid. Men neme de novelle *Schijn bedriegt* uit den bundel *Fantasie en Waarheid* (1863). Het is de historie van Zeewey, eene bedorven boerendeern, door een boerenknecht verleid en zwanger, die den ouden dominé slaapmiddelen toedient, en dan bij het volle licht van lampen zich op zijne slaapkamer voor het venster uitkleedt, om de buiten op het kerkhof verzamelde boerenvlegels te overtuigen, dat de oude dominé haar minnaar is.

De ijver voor de eer van den belasterden predikant bracht hem tot deze

gewaagde schets, die aan juistheid van teekening en aan realiteit niets te wenschen overlaat. Door denzelfden ijver bezield kwam hij soms tot meesterlijk geslaagden kunstarbeid, zooals de *Polderjongens* uit zijn voorlaatsten bundel: *Ideaal en Werkelijkheid* (1868) of zijn *Ware Armen* uit de tweede verzameling zijner *Novellen* (1850). Deze laatste behoort tot zijne allerbeste schetsen.

Hij putte uit zijne ervaring van de ellende der armen, door hem zelf aanschouwd, uit zijn afkeer tegen onhandige philanthropie van dilettant-menschenvrienden. Hij schildert in *Ware Armen* de goedhartige, maar onbeholpen pogingen van eenige vermogende menschenvrienden, om te voorzien in den nijpenden nood gedurende den vreeselijken winter van 1847. De dilettanten begrijpen de armoede niet. Eene uitmuntend geteekende havelooze bedelares, krijgt van de heeren niets, omdat zij vuil is, en gescheurde lompen draagt. De heeren zeggen haar, dat zij geen bedelaars gevraagd hebben, maar eerlijke, vlijtige armen, die thuis gebrek lijden.

De vrouw antwoordt zeer rustig: — „Wel, als ik thuis gebrek moet zitten lijden, hoe kan ik dan hier komen?” — En ze voegt er op zachten toon bij, dat ze alleen des winters voor hare kinderen bedelt. Zij verklaart hare haveloosheid door gebrek aan naald en draad, hare morsigheid door gebrek aan zeep. De heeren geven haar een orderbriefje van dertig cents, om zeep, naalden en garen te koopen. De bedelares verkoopt het briefje voor vijftien centen, en koopt voor 3 cent turf, 2 cent koffi en één cent olie, het overschot bestedend aan twee pond brood.

Later brengt de auteur een grijzen pastoor naar den aschhoek, waar vrouw Katelaar woont, en geeft hij eene beschrijving van zoo ontzettende armoede en ellende, dat eene vreemde gewaarwording van afschuw en ontzetting den lezer aangrijpt. Het tafereel in de verschrikkelijke woning van Vrouw Katelaar is zoo aangrijpend realistisch, dat niemand der schrijvers van 1850 hem in dit opzicht heeft kunnen evenaren.

De groote verdiensten en de zwakheden van Koetsveld spruiten uit dezelfde bron. Hij was geen kunstenaar uit behoefte om iets heerlijks te scheppen, hij was kunstenaar, omdat hij de vrucht zijner scherpe waarnemingen in boeienden vorm aan het publiek wilde bekend maken, om er nut mee te stichten. Hij bleef dus, wat hij wezen wilde, predikant en menschenvriend. Zijn kunstwerk moest er onder lijden. Gebrek aan smaak, aan artistieken zin ontsieren somtijds zijne *Schetsen*. Maar zijn voortreffelijke aanleg maakt weer veel goed.

Koetsveld heeft er zich heel zijn leven in verheugd, dat hij dominé was, dat hij een gemeente te verzorgen had. Hij arbeidde met den grootsten lust voor zijne gemeentenaren, voor zijne cathechisanten, voor zijne zieken, zijne gevangenen, zijne armen, zijne krankzinnigen, zijne gevallenen, zijne idioten. Hij heeft zijn plicht gedaan zonder om te zien. Hij heeft op de meest onafhankelijke en de meest bewonderenswaardige manier zijne taak volbracht. Hij was een goed schrijver, een voortreffelijk predikant, maar het best van alles was hij mensch.

Nederlandsche Verzen en Nederlandsch Proza.

XII.

Uit Dorp en Stad. Schetsen door W. Hartsink. Arnhem. *J. Minkman.* (Zonder jaartal. 1893.)

Uit Dorp en Stad bevat vijf novellen, waarvan er vier door den auteur zijn voorgedragen. Hij durft „onbeschroomd" zeggen, dat die vier zijn „oude en — blijkens de belangstelling, die zij van het publiek en van de critiek ondervinden — goede kennissen." Indien HET publiek en DE critiek zooveel belangstelling in deze novellen getoond hebben, wordt het haast overbodig er nu van te spreken. Daar het echter niet vaststaat welk publiek en welke critiek hier bedoeld worden, kan eenig oordeel over dit boekske nog altijd zijn nut hebben.

Het is billijk er niet op te letten, dat de gesteendrukte omslag, die eenige portretten van de helden en heldinnen der vijf vertellingen aanbiedt, er zeer smakeloos en onartistiek uitziet. Een omslag, waarop eenvoudig de titel van het boek en de naam van den auteur waren afgedrukt, zou een meer aesthetischen indruk hebben nagelaten. Doch het schijnt mij niet behoorlijk dit bezwaar op rekening van den auteur te brengen.

De eerste vertelling: *Aaltje's grijze haren* is geheel nieuw, en nog niet in het publiek voorgelezen. Men ontvangt eene dorpsgeschiedenis, waarin de molenaar Mulder de hoofdrol speelt. Deze Mulder had een onaangenaam humeur, een stroef uiterlijk, en was zeer penningvast. Hij wordt voortdurend door de jongens uit het dorp geplaagd. Op den avond van zijn huwelijk met Aaltje, een meisje uit het dorp, nemen de jongens de achterdeur van zijn huis uit de hengsels, en dragen die naar het marktplein. Tegen den morgen wordt dit feit door den veldwachter opgemerkt, die den molenaar niet durft wekken, maar eene geit uit den stal haalt, in de hoop, dat het dier gerucht zal verwekken, en zoo den molenaar opmerkzaam zal maken op het gevaar, dat hem dreigt. De geit dringt in keuken en kamers door, waar zij eene groote verwoesting onder het huisraad aanricht. Verschrikt wakker geworden ontdekken de jonggetrouwden de laaghartigheid hunner dorpsgenooten.

Zoo begon het huwelijksleven van den molenaarsvrouw onder zeer treurige omstandigheden. Voortdurend wordt de man geplaagd door de dorpsjeugd; steeds klimt zijne verstoordheid, ook tegenover zijne vrouw. Er worden legermanoeuvres uitgevoerd in de nabijheid van het dorp. De molenaar krijgt inkwartiering. Daar er voordeel mee te behalen is, neemt hij een paar onderofficieren, een korporaal en wat minderen bij zich aan huis.

Maar een der onderofficieren toont zich zeer galant en dienstvaardig voor des molenaars vrouw, waardoor Mulder nog somberder wordt. Daar er op het dorp spoedig geen vleesch meer te krijgen is, slacht de molenaar de ongeluksgeit. De jongens van het dorp maken er een liedje op, en doen zijne woede klimmen. De galante onderofficier, die van goede familie is, en niet van geitenvleesch houdt, vraagt Aaltje, of ze hem tegen extrabetaling geen rundvleesch kan verschaffen. Hij geeft haar daartoe een rijksdaalder, dien ze in haar naaikistje legt. De molenaar vindt hem daar, en verdenkt zijne vrouw van ontrouw — hij beschuldigt haar met de bitterste verwijten Aaltje antwoordt niet, en bewaart uit fierheid het stilzwijgen. Van nu af aan plaagt hij haar met dezen rijksdaalder. Hij legde het geldstuk aan tafel bij zijn bord, en zei telkens: „Het is dezelfde, vrouw".

Wijl de molenaarsvrouw eerlang moeder moet worden, neemt haar lijden gedurig toe. Daar zij zag, dat haar

man haar verdacht, greep haar na de bevalling eene hevige koorts aan, waaruit zij genas, schoon half krankzinnig en geheel vergrijsd. Maar er komt weder inkwartiering, en weer een sergeant. Aaltje dringt hem een rijksdaalder op, met de woorden: „Het is dezelfde!" De sergeant bemerkt, dat zij malende is, en neemt, om haar niet te verbitteren, het geldstuk aan. Maar hij geeft den rijksdaalder aan den molenaar, en herhaalt hare woorden. Nu erkent deze plotseling Aaltje's onschuld, en poogt haar door berouw en oplettendheid het geleden leed te vergoeden. Aaltje herstelt geheel, de echtgenooten verzoenen zich met elkander, en *tout est pour le mieux dans le meilleur des mondes.*

Overweegt men de letterkundige waarde van dit verhaal, dan dient met vrijmoedigheid gezegd, dat het misschien in vele onderdeelen historisch juist is, maar dat het daarom nog geen bevredigenden indruk maakt. Men kan het niet gelooven; het is niet waarschijnlijk. Kleinigheden, als het zonderling gedrag van den dorpsveldwachter, kunnen buiten rekening gelaten worden. Maar het hoofdmotief van het verhaal, de jaloezie van den molenaar, en de daaruit volgende kwellingen, Aaltje aangedaan, zijn niet geheel te rechtvaardigen. De molenaar had den sergeant moeten aanspreken over de zaak, en dan zou een enkel woord alles hebben opgehelderd. Aaltje had den sergeant moeten bevelen haar man met de toedracht der zaak bekend te maken — en alles ware uit den weg geruimd. En zelfs ook zonder deze noodzakelijke verklaringen, zou Aaltje, zoo spoedig Mulder haar met het geldstuk begon te sarren, het stilzwijgen hebben moeten verbreken, zooals ieder eenigszins verstandige vrouw in dit geval stellig zou gedaan hebben. Hier komt bij, dat de ontknooping door de komst van een anderen sergeant op nieuw aan onwaarschijnlijkheid laboreert, door de al te plotselinge bekeering van den molenaar.

Het moge gelden, dat in het kleine kader eener dorpsvertelling de fijnere uitwerking der epische motieven dikwijls uitblijft, toch behoort de artistieke waarschijnlijkheid niet te ontbreken. Van de andere verhalen is *Meneer Bobbelman's Kerstgave* onder den onmiddellijken invloed van Dickens geschreven, maar veel beter geslaagd. In *Schêle Teun* en *Een vrouw uit den krant* schijnt de auteur geïnspireerd door J. J. Cremer. Hij schrijft soms in het een of ander Betuwsch dialect, dat zeer goed schijnt afgeluisterd. In de novelle *Schêle Teun* wordt de veroordeeling van een onschuldig kind tot zes maanden gevangenis verhaald — gevangenis, omdat destijds gestichten als de Kruisberg nog niet bestonden. Het komt mij wederom onwaarschijnlijk voor, dat eenige Nederlandsche rechtbank een kind als Wimke op grond der in het verhaal medegedeelde feiten zou hebben veroordeeld. *Een vrouw uit de krant* is eene farce, die niet onaardig mag genoemd worden, maar toch bij de voorstelling van boerenbekrompenheid en boerenzelfzucht niet in de schaduw van J. J. Cremer kan staan.

* * *

C. van de Zeyde, De roeping van de Dramatische Kunst. E. N. Smit Ez. Koog aan de Zaan (zonder jaartal, 1893).

In deze korte brochure van 24 paginaas poogt de auteur te betoogen, dat de dramatische kunst werklieden en arbeiders op het tooneel moet brengen, omdat — zoo luidt de slotsom — „de toekomst is aan de ontwaakte en steeds veldwinnende Democratie in de kunst als in de werkelijkheid."

Dit vlugschrift heeft de verdienste zeer veel aan te roeren, dat belangrijk is. Er worden hier heel wat namen genoemd. Schiller is de Magnus Apollo van den schrijver, omdat hij een idealist is; Pot-

gieter, J. P. de Keyser, Jan Holland, Multatuli, hebben zijne sympathie. Israëls is zijn groote „maestro”, omdat hij arme visschers schildert, de Génestet zijn dichter, omdat deze een uitmuntend vers van Victor Hugo over arme visschers vertaalde. Jan Steen geeft hem aanstoot, omdat deze de woeste drinkgelagen van boeren en burgers schildert. De klucht van Trijntje Cornelis kon ongeschreven gebleven zijn, omdat zij de gebreken van de Zaanlandsche schippers doet uitkomen.

Het spreekt van zelf, dat de schrijver zich verzet tegen hen, die meenen, dat de kunst geen tendenz mag hebben. Hij verlangt een reusachtigen tendenz, en wil, dat het drama alleen het leven en streven van handwerkslieden vertoone, dat de kunst democratisch worde. Zonder omtrent dit punt met hem van gedachten te wisselen, stip ik aan, dat overal in dit kort vlugschrift het bewijs gegeven wordt van belezenheid, van zelfstandig denken, maar van gebrek aan doordenken. De auteur bezit „lievelings-ideeën”, en houdt het er voor, dat de kunst alleen kunst zal zijn, wanneer zij het heil der arbeidende menschheid — dat wil zeggen — van de menschheid, die met spierkracht zijn brood verdient, in het oog houdt.

Het is zeer moeielijk, waarschijnlijk onmogelijk, een belijder van zulk eene leer tot verder doordenken te dwingen. Het ware anders licht hem er op te wijzen, dat de ware Humanitas, waarvoor hij zulk een diepen eerbied heeft, niet alleen bestaat uit de talrijke klasse, die van spierarbeid leeft. Tot de menschheid behooren ook de miljoenen, die van den arbeid hunner hersenen leven — maar voor dezen is in het betoog van den auteur geene plaats. Dat dus de omschrijving van de Roeping der Dramatische Kunst op zeer eenzijdige gronden steunt, valt terstond in het oog. Doch het schijnt mij hoogst onwaarschijnlijk, dat de heer C. van der Zeyde daardoor genoopt zal worden zijne „lievelings-ideeën” aan eene herziening te onderwerpen.

Eenige zijner aesthetische denkbeelden mogen echter niet zonder tegenspraak voorbijgaan.

In de eerste plaats vestig ik de aandacht op de volgende uiting: „Zou er veel aan gemist worden, *als* er een aantal kluchten *als* Tryntje Cornelis, benevens wat walgelijke voorstellingen van Jan Steen verbrandden?” (bl. 19.) Het antwoord luid sterk bevestigend. Zeker er zou zeer veel aan gemist worden. De auteur schijnt de *Klucht van Tryntje Cornelis* en de schilderijen van Jan Steen maar zeer oppervlakkig te kennen. Juist in de klucht van den voortreffelijken Huygens schuilt een schat van motieven, die den heer C. van der Zeyde bij zijne „lievelings-ideeën” zeer goed te pas komen.

Tryntje Cornelis is eene vrouw uit het Hollandsche volk, eene Zaandamsche schippersvrouw, die eerst door eene Antwerpsche diefegge, uit het Brabantsche volk, wordt bedrogen en bestolen, maar des anderen daags door hare ongemeene kloekheid en cordaatheid alles herstelt. Tryntje Cornelis is een flink wijf, dat men door listige taal kan bedriegen, door te veel drinken kan bedwelmen, maar dat, ontwaakt, op schitterende wijze haar recht handhaaft, en den bedriegers honderdvoud hunne snoodheid betaald zet.

Jan Steen te verbranden, zou een bedrijf van de domste barbaarschheid zijn. Een humanist, die met Terentius het *Homo sum, nihil humani a me alienum puto* verstaat, zou er van gruwen, als men de schendende hand aan Jan Steen durfde slaan. Juist deze schilder koos het leven van burgers en volk in zijne eigenaardige oogenblikken van feestgenot en jubelende vreugd. Hij ziet de etende en drinkende menigte met het oog van een schilder en een humorist. Naast de slempende ouders schildert hij een groepje kinderen, die dapper hun voorbeeld volgen in een hoek van de eetzaal — en aan den wand schrijft

hij zijn oordeel: „So d' ouden songhen, so pepen de jonghen".

Maar er wordt in dit vlugschrift nog zooveel aangetroffen, dat niet onbeantwoord kan blijven. Zoo bv. (bl. 19): „Zola „en zijn school zullen in de geschiedenis „der kunst ongemerkt verdwijnen, omdat „hij voor het dierlijke in den mensch zoo „onredelijk veel attentie gevergd heeft." Ook deze uitspraak vloeit uit de groote eenzijdigheid van des schrijvers denkbeelden. Vooreerst is het moeilijk aan te nemen, dat Zola voor het „dierlijke in den mensch" te veel attentie heeft gevraagd. Zij, die hem lazen en waardeerden, weten, dat hij in de twintig deelen van zijn groot sociaal epos der *Rougon-Macquarts*, getracht heeft alle klassen der maatschappij gedurende een bepaald tijdperk — het tweede Keizerrijk (1851—1870) — te schilderen, van den Keizer en zijn hof te Compiègne, tot den ongelukkigsten mijnwerker, den armsten boerenarbeider, den simpelsten soldaat.

Zij, die, als de heer Van der Zeyde, verlangen, dat de letterkundige kunst uit het volle menschenleven grijpe, vooral uit het volksleven, zouden verstandiger doen Zola en zijne school een lang leven te wenschen. Nog nooit is door een romanschrijver met zulk een gadeloos talent zóó welsprekend over het lijden en strijden van armen en misdeelden gepleit. In *La Fortune des Rougon* kiest hij terstond de partij der onderdrukte boeren ten plattenlande, die zich tegen den *coup d'état* van Napoleon III verzetten. Zijne helden in dit boek zijn Silvère en Miette, twee kinderen des volks, die in den strijd tegen den eedbreker sterven. In *Le Ventre de Paris* komt hij op voor *les maigres* tegen *les gras*, en toont de verdorvenheid der gezeten burgerij tegenover de kalme plichtsbetrachting der mindergegoeden. Liza, de van welgedaanheid blinkende vrouw van den spekslager Quenu, doet hij zegepralen op den mageren Florent, die geheel onschuldig door het militaire schrikbewind van December 1851 naar Cayenne verbannen werd. In *L'Assommoir* teekent hij den Parijschen ouvrier — den eerlijken smidsknecht met den langen, blonden baard, Gueule-d'or, en den dronkaard, Coupeau, maar laat hij vooral het volle licht schijnen op de kroeg, *l'Assommoir*, die niet alleen te Parijs de grootste plaag is voor werkmansvrouwen en werkmanskinderen. In *Nana* doet hij het licht vallen op de werkmansdochter, die door hare schoonheid verderf en verwoesting sticht onder de aanzienlijken, die haar hadden verleid. In *Pot Bouille* geeselt hij de zedeloosheid der vermogende burgerij en der middenstanden, terwijl hij het oordeel aan het slot in den mond legt der dienstboden. In *Au Bonheur des dames* doet hij een eenvoudig winkelmeisje door hare eerlijkheid, oprechtheid en zedigheid triomfeeren over eene aanzienlijke dame uit de hoogste kringen. In *Germinal* geeft hij het epos van den gevaarvollen arbeid in de steenkoolmijnen, vertoont hij het groote moderne drama van de worstelingen tusschen kapitaal en arbeid, en verbergt hij in den titel: *Germinal* een paar forsche akkoorden van toekomstmuziek. In *La Terre* tuchtigt hij de zelfzucht, de schraperigheid der boeren, maar vertrouwt de sympathieke rol aan een boerenarbeider, die te midden der plattelandszedeloosheid de eer van den landman ophoudt. In *La Débacle* eindelijk schetst hij de eerlijkheid, den moed en zelfopoffering van den gewonen soldaat, tegenover de onbekwaamheid, de verblinding, de gewetenloosheid der hoofdofficieren.

Nog menig ander dergelijk oordeel van den heer Van der Zeyde zou zonder moeite te weerleggen zijn, maar in ieder geval schijnt het mij aan geene tegenspraak onderhevig, dat hij in zijn aanvallen op Huygens, Jan Steen en Zola den bal ten eenenmale heeft misgeslagen.

GETTY CENTER LIBRARY
3 3125 00609 5596

